DE

RE SACRAMENTARIA

DE

RE SACRAMENTARIA

PRAELECTIONES

SCHOLASTICO-DOGMATICAE

QUAS

IN COLLEGIO SS. CORDIS JESU AD WOODSTOCK

MAXIMA STUDIORUM DOMO SOC. JESU IN FOED. AMERICAE SEPT. STATIBUS

ET

ROMAE IN UNIVERSITATE GREGORIANA

HABEBAT

AEMILIUS M. DE AUGUSTINIS S. J.

THEOL. DOGMATICAE PROFESSOR

LIBRI DUO POSTERIORES

De Poenitentia — De Extrema Unctione

De Ordine — De Matrimonio

EDITIO ALTERA

ROMAE

EX TYPOGRAPHIA POLYGLOTTA

S. C. DE PROPAGANDA FIDE

1887.

BREVE DATUM A SSMO. DNO. NOSTRO PAPA LEONE XIII.

RR. PP. CAMILLO MAZZELLA ET AEMILIO M. DE AUGUSTINIS SOC. JESU, CIRCA THEOLOGICAS TRACTATIONES — **De Deo Creante; De Gratia Christi; De Re Sacramentaria** — TRADITAS ET TYPIS MANDATAS IN COLLEGIO WOODSTOCKIANO MARYLANDIAE.

Dilectis in Christo Filiis CAMILLO MAZZELLA *et* ÆMILIO M. DE AUGUSTINIS, *Professoribus Theol. Dogm. in Collegio SS. Cordis Jesu ad Woodstock, in Foederatis Americae Sept. Statibus.*

LEO PP. XIII.

DILECTI FILII SALUTEM ET APOSTOLICAM BENEDICTIONEM:

Praelectiones theologicas, quas hactenus edidistis, libenter accepimus, gratasque habuimus, tamquam vestrae in Nos et in hanc Apostolicam Sedem voluntatis significationem, et observantiae testimonium. Maximi momenti est, nostris praesertim temporibus, Clerum solidis sincerisque doctrinis alte imbuere. Quod certe fiet, si doctrina S. Thomae in scholis vestris floreat, prout Nobis non sine magna animi laetitia nunciatum est. Hoc autem maxime decet homines, quibus praecipitur, ut « sequantur omnino in scholastica theologia doctrinam S. Thomae, eumque ut doctorem proprium habeant, ponantque omnem operam ut auditores erga illum quam optime afficiantur. » Itaque addant vobis animum in opere tam praeclaro regulae officium, mens et iussa legiferi Patris Ignatii, decreta Congregationum vestrarum, necnon desideria et hortationes huius Sanctae Sedis Apostolicae, quae hanc doctrinam insigni elogiorum singularitate probavit. Nec dubitamus, quin vestigiis tanti doctoris fideliter insistentes, latissimos et uberes pro religione et animarum salute fructus percepturi sitis. Ab hac palaestra expectat Ecclesia Dei fortissimos milites ad profligandos errores, ad rem catholicam defendendam. Quod ut vobis Deus copiose concedat, auspicem divinae gratiae Apostolicam benedictionem peramanter impertimur.

Datum Romae apud S. Petrum die 27 Septembris 1878, Pontificatus Nostri anno primo.

LEO PP. XIII.

ROBERTUS BRADY

PRAEPOSITUS PROVINCIAE MARYLANDIAE SOC. JESU.

Cum librum, cui titulus DE RE SACRAMENTARIA, PRAELECTIONES etc., a P. AEMILIO DE AUGUSTINIS nostrae Societatis Sacerdote conscriptum recognoverint et in lucem edi posse probaverint quatuor eiusdem Societatis theologi, quibus id commisimus; potestate ab A. R. P. N. PETRO BECKX Praeposito Generali nobis facta, concedimus facultatem ut idem liber typis mandetur, si illis ad quos pertinet, ita videbitur.

In cuius rei fidem has litteras manu nostra subscriptas, et sigillo officii munitas dedimus.

ROBERTUS BRADY S. J.
L. S. PRAEPOSITUS PROV. MARYLAND.

Baltimorae die 19 Iunii 1879.

Cum librum, cui titulus DE RE SACRAMENTARIA, PRAELECTIONES etc., a P. AEMILIO M. DE AUGUSTINIS nostrae Societatis Sacerdote conscriptum recognoverint et in lucem edi posse probaverint quatuor eiusdem Societatis theologi, quibus id commisimus, potestate a R. P. ANTONIO ANDERLEDY Vicario Generali nobis facta, concedimus facultatem ut idem liber iterum typis mandetur, si illis ad quos pertinet ita videbitur.

In cuius rei fidem has litteras manu nostra subscriptas et sigillo officii munitas dedimus.

THOMAS GHETTI S. J.
L. S. PRAEPOSITUS PROV. ROMANAE

Romae, die 15 Decembris 1886.

LIBER TERTIUS

De Poenitentia
De Extrema Unctione

DE POENITENTIA

NOTIONES PRAEVIAE

Poenitentia apud Latinos, et μετάνοια apud Graecos auctores, non tantum prioris voluntatis retractationem, vel erroris agnitionem significant, ut Lutherus cum Erasmo asseruit; sed saepissime detestationem praeteritae culpae et vindictam, quam quis ob eam culpam sponte assumit.

Et sane Tullius (Tusculan. lib. 4. cap. 37.) ait: « Alexandrum regem videmus, qui cum interemisset Clytum familiarem suum, vix a se manus abstinuit: tanta vis fuit poenitendi. » Quo loco vox poenitendi evidenter afflictionem animi, et detestationem facti significat cum desiderio illud puniendi. — Iuxta eamdem vocis significationem libro 1. ex Ponto, (Epist. 1. v. 59.) Ovidius cecinit:

« Poenitet: O! si quid miserorum creditur ulli,
Poenitet; et facto torqueor ipse meo!
Cumque sit exilium, magis est mihi culpa, dolori;
Estque pati poena, quam meruisse minus. »

Ausonius (Epigram. 11.) sic Poenitentiam loquentem inducit:

« Sum Dea, quae facti, non factique exigo poenas,
Nempe ut poeniteat, sic Metanoea vocor. »

Et Lactantius (Instit. div. l. 6. c. 24.): « Is quem facti sui poenitet, errorem suum pristinum intelligit; ideoque Graeci melius et significantius μετάνοιαν dicunt, quam nos possimus resipiscentiam dicere; resipiscit enim, ac mentem suam quasi ab insania recipit, quem errati piget, castigatque seipsum dementiae, et confirmat animum suum ad rectius vivendum: tum illud ipsum maxime cavet, ne rursus in eosdem laqueos inducatur. »

Nec aliter poenitentiae nomen adhibitum invenitur in Scripturis inspiratis aut in scriptis Patrum: — immo ex apertis eorum testimoniis deduci debet poenitentiam, stricto sensu acceptam, semper includere et significare dolorem animi de peccato commisso, et congruam eius expiationem.

Etenim, ut, ad exemplum, unum et aliud testimonium ex Scripturis proferam, — Iob (c. ult. v. 6.) ait: « Ipse me reprehendo et ago poenitentiam in favilla et cinere; » — et Christus Dominus (Luc. x. 13.) ait: « Vae tibi, Corozain, vae tibi, Bethsaida: quia si in Tyro et Sidone factae fuissent virtutes, quae factae sunt in vobis, olim in cilicio et cinere sedentes poeniterent (μετενόησαν).»

Quoad Patres, audiatur pro omnibus S. Augustinus, qui (serm. 351. n. 12.) dicit: « Non sufficit [ad poenitentiam] mores in melius mutare et a factis malis recedere, nisi etiam de his, quae facta sunt, satisfiat Deo per poenitentiae dolorem, per humilitatis gemitum, per contriti cordis sacrificium cooperantibus eleemosynis.»

Poenitentia sic descripta, — quatenus nempe detestationem includit peccati commissi, firmum melioris vitae propositum, et vindictam quamdam eiusdem peccati sponte assumptam, — fuit semper, ut Tridentina Synodus docet (sess. 14. c. 1.), « universis hominibus, qui se mortali aliquo peccato inquinassent, quovis tempore ad gratiam et iustitiam assequendam necessaria. » Sed ante adventum Christi poenitentia non erat sacramentum, nunc vero in nova lege est etiam sacramentum; ideoque virtus et sacramentum poenitentiae comparantur tamquam totum et pars eius: nam virtus poenitentiae per actus suos est pars sacramenti, quod componitur ex actibus poenitentis et sacerdotis absolutione.

Cum igitur in lege evangelica virtus et sacramentum poenitentiae adeo coniungantur, ut nec virtus prodesse sine sacramento, vel ordine ad sacramentum, nec sacramentum sine virtute consistere valeat; poenitentiam sub utraque ratione spectabimus; — et tractationem nostram ordine et claritatis causa dividentes in duas partes, in primis de poenitentia, prout est virtus, deinde de sacramento poenitentiae agemus.

PARS PRIMA

DE POENITENTIA PROUT EST VIRTUS

ARTICULUS PRIMUS

An et qualis virtus sit poenitentia.

Poenitentiae nomen tum actum tum habitum ad poenitentiae actus eliciendos significat; — et hic quaeritur an habitus iste sit virtus quaedam specialis, ab omnibus aliis distincta, quae ad actus poenitentiae ex motivo sibi proprio inclinet. Olim id negaverunt Altisiodorensis et Franciscus Maironis, contendentes poenitentiam esse *virtutem generalem*, id est, poenitentiam omnes virtutes sub ea ratione generica complecti, qua ex peculiari suo motivo quaelibet ad odium peccati movet; nam unaquaeque virtus ex motivo proprio peccata quae illi opponuntur detestatur. Verum contrariam sententiam communiter docent theologi cum S. Thoma, qui egregie, his verbis, refutat rationem allatam ab adversariis.

« Quaelibet virtus specialis, » ait Angelicus (3. q. 85. a. 2. ad 3.), « *formaliter* expellit habitum vitii oppositi, sicut albedo expellit nigredinem ab eodem subiecto; sed poenitentia expellit omne peccatum *effective*, in quantum operatur ad destructionem peccati, prout est remissibile ex divina gratia, homine cooperante. » — Et in 4. sent. (dist. 14. q. 1. a. 1. quaest. 3. ad 1.): « Omnis virtus expellit peccatum oppositum formaliter quantum ad suum actum primum, qui est informare subiectum; sed actus secundus in aliis virtutibus, qui est operatio, non ordinatur principaliter ad repellendum peccatum, sicut est in poenitentia; et ideo poenitentia non formaliter, sed quasi effective peccatum expellit; habet enim peccatum expellendum pro materia, et operatur contra ipsum ut expellatur; unde non opponitur omni peccato formaliter, sed alicui tantum, quod est impoenitentia; et propter hoc non oportet quod sit generalis virtus. »

Hanc virtutem poenitentiae ab omni alia distinctam, supernaturalem esse, a Deo voluntati infusam, non theologicam, sed moralem, sequenti thesi demonstrabimus.

THESIS I.

Poenitentia est virtus specialis, supernaturalis, a Deo voluntati infusa, non theologica, sed moralis.

I. Dicimus primo in thesi *poenitentiam esse virtutem;* et hoc enunciatum cum Gregorio de Valentia (disp. 7. q. 2. puncto 1.) tenemus certum esse ex fide. — Etenim nonnisi actus virtutum a Deo praecipiuntur: sed in Scriptura Deus praecipit actus poenitentiae: — ergo poenitentia est virtus. — Minor patet ex Ezech. (XVIII. 30.) ubi legitur: « Convertimini et agite poenitentiam ab omnibus iniquitatibus vestris, et non erit vobis in ruinam iniquitas. » Similiter ex verbis Ioannis Baptistae apud Matth. (III. 2.): « Poenitentiam agite » et ex testimonio ipsius Christi (Luc. XIII. 3.): « Nisi poenitentiam habueritis, omnes similiter peribitis. »

Praeterea hanc rationem optimam in confirmationem addit Angelicus (3. q. 85. a. 1.): « Sicut ex dictis patet, poenitere est de aliquo prius a se facto dolere. Dictum est autem supra, quaest. praec., art. 9., quod dolor vel tristitia dupliciter dicitur: uno modo secundum quod est passio quaedam appetitus sensitivi, et quantum ad hoc poenitentia non est virtus, sed passio; alio modo secundum quod consistit in voluntate, et hoc modo est cum quadam electione: quae quidem si sit recta, necesse est quod sit actus virtutis. Dicitur enim in 2. Ethic. cap 6. quod virtus est habitus electivus secundum rationem rectam. Pertinet autem ad rationem rectam ut aliquis doleat de quo dolendum est, et eo modo et fine quo dolendum est; quod quidem observatur in poenitentia de qua nunc loquimur; nam poenitens assumit moderatum dolorem de peccatis praeteritis cum intentione removendi ea. Unde manifestum est quod poenitentia de qua nunc loquimur, vel est virtus, vel actus virtutis. »

His verbis, « poenitens assumit *moderatum* dolorem de peccatis praeteritis, » S. Thomas innuit poenitentiam, sicut virtutes morales omnes, *in medio* esse: — cum poenitens non minus ab illis recedat qui vel « laetantur cum male fecerint et exultant in rebus pessimis » (Prov. II. 14.), vel peccata non deflent et expiant; quam ab aliis qui immoderato dolore arrepti in desperationis barathrum se praecipitant.

II. *Specialem virtutem esse poenitentiam* idem S. Thomas (l. c. a. 2.) demonstrat hoc argumento: « Species habituum distinguuntur secundum species actuum; et ideo ubi occurrit specialis actus laudabilis, ibi necesse est ponere specialem habitum virtutis. Manifestum est autem quod in poenitentia invenitur specialis ratio actus laudabilis, scilicet operari ad destructionem peccati praeteriti, in quantum est Dei offensa, quod non pertinet ad rationem alterius virtutis. Unde necesse est ponere quod poenitentia est specialis virtus. »

Eadem conclusio aperte eruitur ex modo loquendi Patrum et Conciliorum, nam et poenitentiae speciale motivum vindicant, de poenitentia proprios actus commemorant, et eam inter alias virtutes seiunctim enumerant. Hinc, ex. gr., Tertullianus scribit « poenitentiam passionem esse norunt, quae venit ex offensa sententiae prioris; » et addit illam se prodere lacrymis ac corporis maceratione: — « de ipso enim habitu et victu, » ait (de poenit. c 9.), « mandat sacco et cineri incubare, corpus sordibus obscurare, animum moeroribus deiicere, illa quae peccavit, tristi tractatione mutare ... ieiuniis preces alere, ingemiscere, lacrymari, mugire ad Dominum Deum dies noctesque, presbyteris advolvi et charis Dei adgeniculari, omnibus fratribus legationes deprecationis suae adiungere. » — Et S. Ambrosius (in Ps. XXXVII. n. 2.) inquit: « Plena est definitio poenitentiae, commemoratio delictorum, ut unusquisque peccata sua veluti quodam quotidiani sermonis flagello castiget, et commissa sibi flagitia condemnet. » — S. Isidorus Hispalensis (lib. 2. sent. cap. 13.) dicit: « Ille poenitentiam digne agit, qui reatum suum satisfactione legitima plangit, condemnando scilicet et deflendo, quae egit. » — Et Concilium Tridentinum (sess. 6. c. 3.) definivit: « Si quis dixerit sine praevenienti Spiritus Sancti inspiratione atque eius adiutorio hominem credere, sperare, diligere aut poenitere posse sicut oportet, ut ei iustificationis gratia conferatur, anathema sit. »

Praeterea, conclusionem nostram sequenti pacto confirmamus. Si poenitentia specialis virtus non esset, sed generalis, sensu superius explicato, qui poenitentiam agere vellet de pluribus diversisque peccatis, deberet speciatim meminisse eorum omnium et ex peculiari cuiusque virtutis motivo singula quaeque detestari. Hoc autem praeceptum non est; — et in multis casibus, praesertim pro rudibus, impossibile. Ergo.

Insuper, si poenitentia esset generalis virtus, quae ex virtutibus omnibus coalesceret, non posset homo poenitens peccata virtutibus multis adversa, unico actu elicito abhorrere et retractare; ac proinde numquam posset fieri, ut unico unius momenti actu elicito iustificaretur homo, sed ei necessario eliciendi essent multarum, vel etiam omnium virtutum actus. Id vero constat esse falsum.

III. *Habitum poenitentiae in voluntate inveniri,* ut in subiecto proximo, doctores omnes docent qui hunc specialem habitum admittunt; et patet ex poenitentiae actibus, qui a voluntate eliciuntur, ac proinde in eadem potentia habitum postulant.

Porro hunc habitum dicimus esse *supernaturalem* et *per se* infusum a Deo, quia per naturae vires acquiri non potest, et a Deo solo, ut habeatur, infundi debet.

Et demonstratur 1. Ex Scripturis. Nam apud Ieremiam (XXXI. 18. 19.) legimus: « Converte me et convertar: quia tu Dominus Deus meus. Postquam enim convertisti me, egi poenitentiam. » — Et S. Paulus in II. ad Tim. (II. 25. 26.) loquens de virtutibus quas in episcopo requirit, ait eum velle mansuetum, patientem, « cum modestia corripientem eos, qui resistunt veritati, nequando Deus det illis poenitentiam ad cognoscendam veritatem, et resipiscant a diaboli laqueis, a quo captivi tenentur ad ipsius voluntatem. » Vult ergo Apostolus episcopum esse talem qui cum mansuetudine doctrinam salutarem, adhibita etiam correptione paterna, impendat eis qui veritati resistunt, quia tentandum est si forte *Deus,* ministerio illo praestito, in cordibus eorum *poenitentiam inspirando operari dignetur.*

Aliud egregium testimonium ex Scripturis desumptum habetur in verbis Petri (Act. V. 31.): « Hunc [Iesum] principem et Salvatorem Deus exaltavit dextera sua, ad dandam poenitentiam Israëli, et remissionem peccatorum. » Utrumque ergo est donum Dei, quod nobis per merita Christi conceditur. — Et hoc ipsum est quod in prophetia Ezechielis (XXXVI. 26.) promissum legitur: « Et dabo vobis cor novum et spiritum novum ponam in medio vestri: et auferam cor lapideum de carne vestra, et dabo vobis cor carneum. »

2. Apertissima documenta quae in scriptis Patrum invenimus confirmant thesim. Speciminis gratia pauca seligam.

S. Ioannes Chrysostomus in Epist. 2. ad Tim. (Hom. 6. n. 2.) ait: « Vide quomodo doceat modeste sentire. Non dixit, Ne forte

possint; sed, *Ne forte det illis Deus resipiscere.* Et si quid fiat, totum Dei est: tu plantas, tu irrigas; ille seminat et fructus parere curat. » — Et in Hom. 7. de poenitentia (edit. Migne, tom. 49. pag. 323.): « Remedium quippe, » inquit, « est poenitentia, quod peccatum tollit: donum coeleste, virtus admirabilis, gratia, legum cursum superans. Quamobrem non fornicatorem renuit, non moechum abigit, non ebriosum aversatur, non idololatram detestatur, non maledicum repellit, non blasphemum persequitur, non arrogantem; sed omnes immutat, peccati enim conflatorium est poenitentia. »

S. Augustinus (de gratia et libero arbitrio, c. 14. n. 30.) postquam dixerit: « Cum [Deus] semper sit sanctus, sanctificatur tamen in eis quibus largitur gratiam suam, auferendo ab eis cor lapideum, per quod nomen Domini profanaverunt; » ita prosequitur c. 15.: « Ne autem putetur, nihil ibi facere ipsos homines per liberum arbitrium, ideo in Psalmo dicitur: *Nolite obdurare corda vestra.* Et per ipsum Ezechielem, *Proiicite a vobis omnes impietates vestras . . . et facite vobis cor novum et spiritum novum . . . et convertimini et vivetis* (Ezech. XVIII. 31. 32.). Meminerimus eum dicere, *et convertimini et vivetis;* cui dicitur, *Converte nos Deus* (Psal. LXXIX. 4. et LXXXIV. 5.). Meminerimus eum dicere, *Proiicite a vobis omnes impietates vestras;* cum ipse iustificet impium (Rom. IV. 5.). Meminerimus ipsum dicere, *Facite vobis cor novum et spiritum novum;* qui dicit, *Dabo vobis cor novum, et spiritum novum dabo in vobis.* Quomodo ergo qui dicit, *Facite vobis;* hoc dicit, *Dabo vobis?* Quare iubet, si ipse daturus est? Quare dat, si homo facturus est; nisi quia dat quod iubet, cum adiuvat ut faciat cui iubet? Semper est autem in nobis voluntas libera, sed non semper est bona. Aut enim a iustitia libera est, quando servit peccato, et tunc est mala: aut a peccato libera est, quando servit iustitiae, et tunc est bona. Gratia vero Dei semper est bona, et per hanc fit ut sit homo bonae voluntatis, qui prius fuit voluntatis malae. » — Et libro de corrept. et gratia (c. 5. n. 7.): « Haec est correptionis utilitas, » inquit, « quae nunc maior, nunc minor pro peccatorum diversitate salubriter adhibetur; et tunc est salubris, quando supernus medicus respicit. Non enim aliquid proficit, nisi cum facit ut peccati sui quemque poeniteat. Et quis hoc dat, nisi qui respexit Apostolum Petrum negantem, et fecit flentem? (Luc. XXII. 61. 62.). Unde et

Apostolus Paulus posteaquam dixit, cum modestia corripiendos esse diversa sentientes, protinus addidit, *Nequando det eis Deus poenitenitam ad cognoscendam veritatem, et resipiscant de diaboli laqueis.* » Et S. Ambrosius (in Lucam lib. 10. num. 89.): « Bonae lacrymae, » dicit, « quae lavant culpam ... Quos Iesus respicit, plorant. Negavit primo Petrus, et non flevit; quia non respexerat Dominus. Negavit secundo, non flevit; quia adhuc non respexerat Dominus. Negavit et tertio, respexit Iesus, et ille amarissime flevit. Respice, Domine Iesu, ut sciamus nostrum deflere peccatum, lavare delictum. »

3. Concilia ipsa veritatem, quam propugnamus, diserte ostendunt. Nam Concilium Arausicanum 2. can. 4. inquit: « Si quis, ut a peccato purgemur, voluntatem nostram Deum expectare contendit, non autem ut etiam purgari velimus per Spiritus Sancti infusionem et operationem in nobis fieri confitetur, resistit ipsi Spiritui Sancto per Salomonem dicenti: Praeparatur voluntas a Domino. » — Et Concilium Tridentinum, in canone 3. sessionis 6. superius citato, definit hominem poenitere, sicut oportet, non posse, sine praeveniente Spiritus Sancti inspiratione, eiusque adiutorio.

Nec dicat quis, canonem istum et alia quae commemoravimus testimonia spectare actus poenitentiae, non habitum: — nam hi actus si supernaturales sunt non *quoad modum,* sed *in sua substantia et entitate,* eo ipso ostendunt habitum ad eosdem actus eliciendos esse *entitative* supernaturalem, ideoque *per se* a Deo infusum; cum proportio adesse debeat inter habitum et actus illos ad quos eliciendos ordinatur habitus.

Quapropter S. Thomas iuxta Scripturarum et Patrum doctrinam mox a nobis traditam, concludit (3. q. 85. a. 5.): « De poenitentia loqui possumus dupliciter: uno modo quantum ad habitum, et sic immediate a Deo infunditur sine nobis principaliter operantibus, non tamen sine nobis dispositive cooperantibus per aliquos actus. Alio modo possumus loqui de poenitentia quantum ad actus quibus Deo operanti in poenitentia cooperamur; quorum actuum primum principium est Dei operatio convertentis cor, secundum illud Thren. ult., 21.: *Converte nos, Domine, ad te, et convertemur.* »

4. Demum ratione theologica probamus virtutem poenitentiae infundi *per se* a Deo. Etenim omnes virtutes *per se* divinitus in-

funduntur cum charitate, quae de se perficiunt hominem non secundum statum vitae naturalis, sed secundum statum gratiae. Atqui poenitentiae virtus est huiusmodi. Ergo. — *Maior* constat ex alio Tractatu, et primo intuitu manifesta apparet, — quia ad perfectionem divini operis pertinet ut quemadmodum Deus naturalem rem producit omnibus naturalibus suis potentiis praeditam; ita etiam hominem, secundum esse gratiae, simul cum omnibus virtutibus, quae respondent statui gratiae, perficiat. — *Minor* facili negotio sic evincitur: — Virtus cuius obiectum formale sine lumine fidei attingi nequit, minime perficit hominem secundum statum vitae naturalis, sed secundum statum gratiae. Atqui huiusmodi est obiectum formale poenitentiae, nam spectat peccatum ut est offensa Dei quae a Christianis cognoscitur, nimirum prout est offensa quae privat hominem gratia, et reum reddit aeternae mortis; sub qua ratione peccatum non cognoscitur nisi per fidem. Ergo. — Unde etiam patet, potuisse quidem philosophos per naturae vires cognoscere peccatum ut est contra dictamen rectae rationis, et contra voluntatem Dei naturae auctoris, ideoque potuisse per vires naturae secundum quandam rationem esse poenitentiam; at non illam poenitentiam de qua loquimur, quae illustrationem fidei praesupponit. — Confer, si lubet, hac in re Suarez, de poenitentia, disp. 3. sect. 7.

Et si quaerat aliquis, num praeter virtutem poenitentiae *per se infusam*, alia detur virtus poenitentiae *acquisita* per actus poenitentiae quam diximus haberi posse naturaliter de peccato ut rectae rationi repugnat, et Deo naturae auctori, quaestioni huic respondet Gregorius de Valentia (disp. 7. q. 2. p. 3.): —

« Videtur talis virtus naturalis, praeter illam per se infusam, ita esse posse sicut praeter virtutes morales per se infusas ut, e. g., temperantiam (quae scilicet perficit hominem in materia temperantiae in ordine ad finem supernaturalem iuxta doctrinam D. Thomae, 1. 2. q. 63. art. 3.) sunt aliae virtutes morales acquisitae; ut, ex. gr., virtus temperantiae, quatenus perficit hominem in materia temperantiae convenienter naturae et naturali rationi in ordine ad naturalem finem, ut scilicet recte secundum rationem agatur; atque ita huiusmodi virtutem poenitentiae acquisitam admisit Richardus in 4. dist. 14. art. 4.

Sed rectius illam negant Sotus d. 14. q. 2. a. 3. et Canus in rel. de poenit. punct. 2. Ratio autem quae me movet, ut his as-

sentiar est; nam de ratione virtutis est, ut sit habitus perficiens hominem ad actum perfectum et optimum, spectata ratione obiecti, et facultate quam ad eum actum habet vel potest habere homo secundum legem ordinariam Dei; iuxta ea quae de ratione virtutis tradidimus t. 2. disp. 5. q. 1. punct. 2. Ex sententia etiam Philosophi qui libro 7. Physic. text. 17. virtutem definit esse *dispositionem perfecti ad optimum,* et 2. Ethic. cap. 6. ubi absolute ait virtutem esse quae *bonum facit habentem et opus eius reddit bonum,* nimirum absolute et perfecte. Non est autem perfectus et optimus actus illius poenitentiae naturalis de peccato, ut tanquam offensa Dei auctoris naturae deleri secundum affectum possit ad reconciliandum Deum homini.

Quocirca, licet per frequentes actus talis poenitentiae naturalis, possint, saltem gentiles, acquirere habitum aliquem eiusmodi poenitentiae, tamen is habitus minime habebit rationem veram virtutis, hoc est perfecti et optimi habitus: Et dico *saltem gentiles,* nam in Christianis, qui rationem offensae Dei plene noverunt, ut is scilicet etiam auctor est rerum supernaturalium, vix puto habere ullum usum poenitentiam illam naturalem. Christiani enim qui poenitent, ita ordinarie affecti sunt, ut in poenitendo neque formaliter, neque virtualiter habeant pro motivo reconciliationem cum Deo naturalem praecise, sed reconciliationem simpliciter et absolute, qualem obtineri posse cognoscitur per fidem.

Virtutes autem alias morales acquisitas, Christiani etiam maxime per frequentes actus consequi solent. Nam ratio obiecti cuiuscumque in ordine ad finem naturalem, ut scilicet convenienter rationi in unaquaque virtutis materia agatur, est perfecta, et ab ea quoque formaliter vel virtualiter Christiani moventur. »

IV. Ultima pars thesis vindicanda superest, in qua poenitentiam dicimus *virtutem esse moralem, non theologicam.* — Id autem manifestum apparet ex Tractatu *de Virtutibus Theologicis,* ubi tres tantum demonstrantur esse virtutes theologicae, fides, spes, caritas; et ostenditur obiectum formale virtutis theologicae esse perfectionem aliquam Dei quam immediate attingit. Poenitentiae vero formale obiectum est honestas actionis, qua peccator divina gratia adiutus, adversus peccatum movetur, illud retractat, de eo pro viribus dolet, et sic in se vindicat offensam Deo illatam. Quod quidem motivum, cum creatum sit, ad moralem virtutem pertinet,

non theologicam. — Sicut Religio, quia non movetur ab excellentia Dei, sed ab honestate cultus erga Deum, ideo est virtus moralis; ita pariter poenitentia, quia ad detestandum peccatum non movetur a bonitate divina, sed a motivo honestatis, quae invenitur in detestatione et vindicatione offensae Deo illatae, ideo inter morales virtutes adnumeratur.

Adversus thesim, quam demonstravimus, sequentes occurrunt difficultates:

1. Verecundia non est virtus, quia supponit turpe factum. Ergo et poenitentia, quae peccatum supponit, non est virtus.

Resp. *D. Ant.* Verecundia ideo non est virtus quia supponit turpe factum *N.* Ideo non est virtus quia est passio, et turpitudinem efficaciter non aversatur *C.;* et *N. Cons.* — Verecundia, quae est timor turpitudinis et exprobationis, « non nominat habitum, » inquit S. Th. (2. 2. q. 144. a. 1. ad 1.), « sed passionem; neque motus eius est ex electione, sed ex impetu quodam passionis. Unde deficit a ratione virtutis. » — Praeterea, verecundia, ratione sui, non modo malum culpae non detestatur, neque expellit, sed cum eo componi potest. Poenitentia vero ratione sui peccatum aversatur, illudque destruit.

2. Omnis virtus per se expetenda est, non per accidens. — Atqui poenitentia non per se, sed per accidens expetitur: praesupponit enim peccatum. — Ergo.

Resp. *Dist. Mai.* — Expetenda est *per se,* id est *gratia sui C. per se,* id est *nulla facta suppositione N.* — *Ad min. Dist.* poenitentia non expetenda est per se, idest gratia sui *N.* Non expetenda est nisi facta aliqua suppositione *C.* — Insuper, etsi poenitentia secundum actus suos, — qui sunt odium peccati in Deum commissi, de eodem peccato dolor et propositum illud emendandi et vindicandi, — praesupponat peccatum a poenitente commissum; secundum habitum tamen non necessario supponit peccatum commissum, sed quod committi possit: quam ob rem S. Thomas docet (1. q. 95. art. 3.) in Adamo innocente fuisse poenitentiam secundum habitum, quo erat sic animo dispositus ut si peccatum praecessisset, doleret. — Poenitentia ergo secundum se bona est, et per se expetenda, *quoad habitum,* ab omnibus qui peccati sint capaces et deinde resurgere valeant a peccato; *quoad actum* vero per se etiam bona et expetenda est, sed ab illis qui peccaverunt. — Similiter et iustitiae vindicativae actus non fiunt nisi praecesserit

culpa, quae tamen non debuit necessario praecedere ut eiusdem iustitiae vindicativae virtus adsit.

3. Virtus est dispositio perfecti ad optimum. Atqui poenitentia non est dispositi perfecti, cum supponat peccatum in subiecto. Ergo.

Resp. *Neg. min.* — Sensus effati est, virtutem quamlibet facultatem perficere ut disponat eam ad operandum optimum in suo genere: — et poenitentia perfectionem suam voluntati communicat, eamque disponit ad actus in suo genere optimos eliciendos.

4. Virtus cum delectatione exercetur. Atqui non ita res se habet in poenitentia, quae cum cordis compunctione, tristitia et luctu actus suos elicit. Ergo.

Resp. Iuxta P. de Lugo (disp. 1. sect. 1. n. 7.) *D. Mai.* — Virtus, immo omnis habitus, operatur cum delectatione, ut delectatio significat *alacritatem et facilitatem,* ac proinde opponitur labori et difficultati *C.* Ut opponitur tristitiae *N.* — Sed insuper adnota, poenitentem etsi doleat de peccato quod commisit, gaudere tamen de dolore quem experitur: quare S. Augustinus dicere potuit: *dulciores sunt lacrymae poenitentium quam gaudia theatrorum.*

5. Nulla virtus versatur circa impossibile. Atqui poenitentia circa obiectum impossibile versatur: nam poenitens vult non peccasse, quod impossibile prorsus est. — Ergo.

Resp. *N. min.* — Poenitens enim non absolute vult infectum esse id quod factum est, sed ita dispositus est ut si res adhuc integra esset, non peccaret, et intendit, ut praecedens peccatum iam non supersit in ratione offensae Dei, illudque poena plectat: — quod sane non est impossibile.

6. Dolor pro peccato commisso et poena debentur a peccatore ratione cultus, quo Deum tenetur prosequi. Ergo poenitentia est actus *religionis,* quae pro obiecto habet cultum divinum.

Resp. *N. Conseq.* — Potest quidem actus poenitentiae imperari a virtute religionis; ab ea tamen non elicitur, cum religio circa cultum Dei versetur, poenitentia vero circa peccatum; et praeterea poenitentia circa peccatum ita versatur ut illud retractet et vindicet, non *directe* ut, detestatione peccati, colat Deum.

7. Poenitentia peccatum odit. Atqui caritas idipsum praestat. Ergo poenitentia non distinguitur a caritate.

Resp. *Dist. mai.* — Ex eodem motivo et eodem modo ac caritas *N.* Secus *C.* — Et ideo *dist.* pariter *Min.* et *N. Cons.* Caritas

enim peccatum odit tamquam malum Deo amato, et in eius vindicationem ac destructionem non tendit; dum poenitentia circa peccatum retractandum et expiandum versatur, idque non ex motivo caritatis, seu quia peccatum est malum Dei summe boni, sed ex motivo creato, seu propter honestatem quae relucet in retractandis et vindicandis offensis Deo illatis.

8. Qui caritatis perfectae actum eliceret, vel de peccato doleret, *praecise* ut est malum Dei summe boni, summeque propter se dilecti, omino et absolute peccatum destrueret. — Ergo poenitentia ut distincta virtus videtur superflua.

Resp. *N. Cons.* — Quia perfectus ille caritatis actus virtualiter et eminenter includeret poenitentiae actum, in quantum caritas peccatum ex altiori motivo detestatur; qui tamen actus poenitentiae formalis et proprius elici deberet, si praeceptum urgeret et facultas adesset. Profecto, licet caritas virtualiter legem totam adimpleat, superfluae tamen non sunt virtutes aliae morales, quae ex specialibus motivis specialia praecepta adimplent.

Scholion. Hic quaeri possent tria: 1. Quandonam poenitentiae virtus infundatur; — 2. in quibus inveniatur; — 3. quomodo amittatur. His quaestionibus ex modo dictis respondemus: —

1. Poenitentia infunditur cum gratia sanctificante. Etenim poenitentia est virtus moralis: sed morales virtutes infunduntur simul cum gratia sanctificante; — ergo et poenitentiae virtus tunc infunditur. Maior probata fuit in thesi praecedenti: Minor in Tractatu *de Virtutibus Infusis.*

2. Poenitentia est in parvulis baptizatis, et manet in beatis. Non fuit, nec est, in Angelis, iuxta doctrinam S. Thomae. « Peccatum Angeli,» inquit S. Doctor (in 4. dist. 14. q. 1. a. 3. quaest. 4.), « est irremissibile. Et quia peccatum, ut est remissibile, vel expiabile, est propria materia istius virtutis quae poenitentia dicitur; ideo, cum materia non potest eis competere, non adest eis potentia exeundi in actu; et ideo nec habitus eis convenit; et ideo Angeli susceptivi poenitentiae virtutis esse non possunt. »

3. Poenitentia non fuit in Christo, in quo peccatum omnino et absolute adesse non poterat. In Beatissima Virgine Maria poenitentiam fuisse quidam affirmant, quia licet Sanctissima Virgo ex privilegio numquam peccaverit, tamen absque tali privilegio deficere potuisset, attenta ratione status viatoris et conditione libertatis creatae. — Alii vero, et ut videtur rectius, habitum poe-

nitentiae Mariam non habuisse tenent; quia, inquiunt, habitus non dantur ad actus absolute impossibiles, undequaque impossibilitas haec tandem oriatur.

4. Demum poenitentia, sicut ceterae virtutes morales per se infusae, amittitur, deperdita gratia sanctificante. Confer ea quae circa harum virtutum amissionem traduntur in Tractatu *de Virtutibus Infusis*.

ARTICULUS SECUNDUS

De obiecto formali poenitentiae.

Obiectum formale cuiuscumque virtutis illud dicitur quod est proximum et intrinsecum eius *motivum*, seu *propria ratio* propter quam fertur in obiectum materiale, et iuxta quam a virtutibus reliquis discernitur.

Superiori articulo demonstravimus poenitentiam esse specialem virtutem; ideoque poenitentia habet obiectum suum formale proprium, quo ab aliis virtutibus distinguatur: quodnam est illud? — Multum inter se theologi, dum huic quaesito respondent, discrepare videntur; at potius quam doctrina, verbis dissentiunt. Quin ergo singulorum placita referamus, hic animadvertisse sufficiat, omnes, non utique eodem loquendi modo sed re, statuere poenitentia attingi divinum ius peccato laesum ut reparabile per aliquam compensationem. — Id apertissime tenuit Angelicus (3. q. 85. a. 3.), propter quod et docuit poenitentiam esse iustitiae partem.

Porro virtus quae sit alterius virtutis pars, dupliciter nominatur; nam sub aliquo virtutis genere inferiores virtutes dupliciter inveniri possunt. Quaedam sunt quae plene participant rationem illius generis; et hae eiusdem virtutis species, vel *partes subiectivae* vocantur; ut, ex. gr., iustitia commutativa est species et pars subiectiva iustitiae, quia tota iustitiae ratio, quae postulat ut unicuique quod suum est reddatur, in ea reperitur. — *Partes* vero *potentiales* alicuius virtutis sunt, ut inquit S. Thomas (2. 2. q. 48. a. unico), « quae ordinantur ad aliquos secundarios actus, vel materias, quasi non habentes totam potentiam principalis virtutis, » adeoque, ut idem Doctor alibi adnotat (in 3. sent. dist. 33. q. 3. a. 1. sol. 1.) sunt illae quae *participant aliquid* de modo qui principaliter et perfecte invenitur in aliqua virtute.» — Inter *poten-*

tiales partes iustitiae adnumeranda est *poenitentia,* quae ad reparandam iniuriam per peccatum Deo illatam poenitentem inclinat.

Itaque sit

THESIS II.

Obiectum formale poenitentiae est honestas quae reperitur in reparatione iuris divini per peccatum laesi; ideoque poenitentia, ut pars potentialis, reducitur ad iustitiam commutativam.

Ut 1ª. *pars* thesis vindicetur, demonstrari debet poenitentiam tamquam finem sibi primarium et intrinsecum intendere reparationem iuris divini per peccatum laesi; ac proinde poenitentiam esse quandam iustitiam ad Deum. — Id autem sponte veluti sua fluit ex thesi praecedenti; et dilucide ab Angelico (3. q. 85. a. 3.) ita ostenditur:

« Respondeo dicendum quod, sicut supra dictum est, art. praec. ad 2., poenitentia non habet quod sit virtus specialis ex hoc solo quod dolet de malo perpetrato, ad hoc enim sufficeret caritas, sed ex eo quod poenitens dolet de peccato commisso, in quantum est offensa Dei cum emendationis proposito. Emendatio autem offensae contra aliquem commissae non fit per solam cessationem offensae; sed exigitur ulterius quaedam recompensatio, quae habet locum in offensis in alterum commissis, sicut et retributio; nisi quod recompensatio est ex parte eius qui offendit, utpote cum satisfacit; retributio autem est ex parte eius in quem est offensa commissa. Utrumque autem ad materiam iustitiae pertinet, quia utrumque est commutatio quaedam. Unde manifestum est quod poenitentia, secundum quod est virtus, est pars iustitiae. »

In 2ª. *parte* thesis dicimus poenitentiam *ad iustitiam commutativam* reduci: — idque ex praecedentibus manifeste sequitur: poenitentia enim commutationem quandam exhibet, dum pro offensa Deo illata, offert ut potest, compensationem aliquam et satisfactionem.

Addimus tamen poenitentiam ad iustitiam commutativam reduci, *ut pars quaedam potentialis;* — et hoc verbis Doctoris Angelici demonstramus (in 4. dist. 14. q. 1. a. 1. solut. 5.):

« Dicendum quod quia iustitia aequalitas quaedam est; ideo non potest esse vera adaequatio ubi non est perfecta ratio iustitiae, sed aliquis iustitiae modus; sicut dicit Philosophus in 5.

Ethic. (cap. 11.), quod domini ad servum non est simpliciter iustum, sed dominativum iustum. Cum ergo inter hominem et Deum sit maxima distantia, non poterit ibi esse proprie dicta iustitia hominis ad Deum, sed aliquis iustitiae modus quasi per similitudinem. Homo autem efficitur debitor alteri homini dupliciter. Uno modo per hoc quod ab eo sibi est datum, sicut in voluntariis communicationibus, puta in emptionibus et venditionibus. Alio modo per hoc quod ei subtraxit, sicut est in involuntariis communicationibus, ut est furtum, percussio, et huiusmodi. Et similiter aliquis efficitur Deo debitor per hoc quod ab eo aliquid recipit; et hac ratione Deo reddit debitum honorem latria, sive religio. Alio modo ex hoc quod contra Deum peccavit; et sic reddit Deo debitum poenitentia. Unde sicut religio ponitur pars iustitiae a Tullio, non quidem quasi species, sed quasi pars potentialis, inquantum aliquem modum iustitiae participat; ita etiam poenitentia pars iustitiae poni debet. »

Nec dicas, — poenitens Deo satisfacturus seipsum affligit et cruciat; ergo poenitentiae habitus pertinet ad iustitiam vindicativam. — Illatio est falsa; audiatur iterum S. Thomas (l. c. sol. 6.): « Poenitentia et vindicativa iustitia circa idem aliquo modo sunt, scilicet circa punitionem offensae; sed differunt in duobus. Primo, quia vindicativa proprie inest in iudice poenam infligente, quam reus quandoque invite sustinet; sed poenitentia est in ipso reo, qui voluntarius poenam sustinet pro culpa commissa. Secundo, quia vindicativa respicit offensam communiter; sed poenitentiae virtus respicit offensam Dei; unde oportet quod poenitentia consistat in emendatione offensae voluntarie assumpta, et talis qualis Deo competit. Sicut autem hominibus, qui vident ea quae foris parent, fit offensae recompensatio per aliqua exteriora; ita Deo, qui intuetur cor, oportet quod incipiat recompensatio fieri in ipso cordis affectu. Fit autem bene recompensatio praecedentis offensae exterius in duobus. Primo in hoc quod aliquis exterius poenam subit pro offensa quam fecit; secundo in hoc quod cavet in futurum ne similis offensa ab eo fiat; et haec duo oportet quod homo in corde exhibeat per poenitentiam: primo dolorem cordis pro malis quae fecit; secundo propositum de cetero talia non committendi. »

ARTICULUS TERTIUS

De obiecto materiali poenitentiae.

Peccatum, seu libera transgressio praecepti in conscientia obligantis, dividitur, ut notissimum est, in peccatum mortale et veniale, prout vel amicitiam divinam solvit, vel eam non solvens, Deum transgressione quadam offendit, quae veniam facile mereri potest. Actualis transgressio praecepti est *peccatum actuale;* hoc autem si mortale fuit, et moraliter perseveret, *peccatum habituale* constituit.

Ut clarius et penitius id intelligatur, pauca haec subiungimus. Duo in peccato consideranda sunt, actus et malitia. Actus gignit habitum vitiosum inclinantem ad actus similes: malitia post se relinquit culpam habitualem, et reatum poenae. Culpa autem habitualis complectitur maculam, offensam, et iniuriam. Et macula quidem est animae peccatricis duplex deformitas: una, quae consistit in respectu ad actum peccati praeteritum moraliter permanentem; altera quae est in privatione gratiae, ut docet S. Thomas, 1. 2. q. 86. a. 1. Offensa vero in eo sita est, quod homo per voluntariam defectionem a Deo, ipsi displiceat, et amicitia ipsius indignum se reddat. Iniuria demum, quod violetur ius divinum, quo homo tenetur Deo fini ultimo plus adhaerere, quam creaturis. Denique reatus est ortum ex peccato actuali debitum morale subeundi poenam. Ex hisce habitus vitiosus physice haeret in peccatore, cetera moraliter.

Iam vero ex superius disputatis perspicue constat:

1. Peccatum poenitentis tum actuale, tum habituale esse obiectum materiale poenitentiae: — nam obiectum materiale cuiusque virtutis illud dicitur circa quod immediate eiusdem virtutis actus versantur; et peccatum actuale, praesertim mortale, necnon peccatum habituale, poenitentiae actus spectant; cum poenitentia peccatum, quod ius divinum laedit, detestetur, ac vindicet.

2. Peccatum, quod aliquando a poenitente commissum fuit, et iam est remissum, obiectum etiam esse materiale poenitentiae: — offensam enim a se per peccatum Deo illatam poenitens odit, de ea dolet, et optat numquam illam admisisse.

3. Eiusdem virtutis poenitentiae obiectum materiale proximum ac directum est peccatum omne, quod committi adhuc potest.

Nam actus poenitentis praecipui sunt tristitia de peccato commisso, eiusque detestatio; et hi actus oriuntur ex odio, qui affectus malum secundum se respicit, praescindendo, praesensne illud sit, an absens. Ergo sicut odium in poenitente tristitiam ciet de peccato praesenti eiusque abominationem: ita in eodem excitat aversionem et fugam a peccatis absentibus sed quasi ingruentibus.

4. Peccatum originale non est obiectum poenitentiae proprie sumptae, sed solum latiori sensu acceptae; — etenim peccatum originale non oritur *ex actu poenitentis*, per quem sit ei voluntarium; id tamen omnino requiritur ad poenitentiam stricte acceptam. « De peccato originali poenitentia, » ait S. Th. (3. q. 84. a. 2. ad 3.) « nec principaliter est... nec etiam proprie, quia peccatum originale non est nostra voluntate peractum, nisi forte in quantum voluntas Adae reputatur nostra, secundum modum loquendi quo Apostolus dicit (Rom. v. 12.): « In quo omnes peccaverunt. » In quantum tamen large accipitur poenitentia pro quacumque detestatione rei praeteritae, potest dici poenitentia de peccato originali, sicut loquitur Augustinus. in lib. de Poenitentia [alius auctor, de vera et falsa Poenit. cap. 8.].

5. Peccata aliena, propter rationem mox allatam, non comprehenduntur in obiecto materiali poenitentiae stricte sumptae, quamvis de iis dolere possimus et debeamus.

6. Actus exterior peccati comprehenditur sub adaequato obiecto poenitentiae; non quasi ab interiori actu distinctus, sed ut est informatus actu interiori et quatenus cum eo constituit unum actum moraliter malum.

His breviter adnotatis, quae obiectum materiale poenitentiae ostendunt, inquirendum superest, an virtus haec ad omnia omnino peccata mortalia sese extendat, ita ut nullum prorsus peccatum sit quod per poenitentiam remitti non possit. Et ad verum quaestionis statum intelligendum, animadvertatur, in praesenti non quaeri an ob multitudinem et maximam malitiam peccatorum quidam ita deserantur, ut numquam auxilium gratiae ad poenitendum habituri sint: hac de re egimus in Tractatu *de Gratia*. Nunc solum quaeritur, an multitudo aut enormitas talis detur peccatorum, ut licet poenitentiam agat, peccata haec ab eo commissa expiare et Deo per poenitentiam reconciliari peccator poenitens iam non valeat?

Montanistae et Novatiani aiebant graviora Christianorum peccata, ut idololatriae, homicidii et adulterii, remitti non posse per poenitentiam; loquebantur tamen, ut videtur de sacramentali poenitentia, non de poenitentiae virtute. — Richardus Radulphus, Archiepiscopus Armachanus, saec. XV., in lib. 9. adversus errores Armenorum, talia scripsit ut nonnulli putaverint eum, tamquam probabilem sententiam, docuisse peccata quaedam nulla omnino poenitentia posse dilui. — Ioannes Morinus, Commentario de Disciplina in administratione sacramenti poenitentiae, lib. 9. c. 28. haec habet: « Antiqui Patres plerique crimen unicum adeo execrabile iudicarunt, ut illius reis veniam neque ab Ecclesia, neque a Deo unquam esse concedendam dixerint. » Sed addit: « Haec quaestio ad theoriam pertinet, non ad praxim; cum dato tale esse posse crimen, vix unquam homines illud dignoscere possint. »

Quid circa rem praesentem, catholica veritas, in Scripturis et in Patrum traditione evidenter expressa, doceat, aperiet.

THESIS III.

Omnia peccata, utut multa aut atrocia sint, expiari in hac vita possunt per poenitentiam.

Prob. thesis 1. *Ex Scripturis.* Nam sine exceptione pro numero et malitia peccatorum docent Deum hominibus peccata remittere si agunt poenitentiam. — Sic, ex. gr., in lib. Sapientiae (xi. 24.) dicitur: « Misereris omnium ... et dissimulas peccata hominum propter poenitentiam; » idest patienter agis ut homines, quantunvis pravos, ad poenitentiam pro peccatis ab eis commissis provoces, qua misericordiam consequantur. — In Prophetia Ezech. (xviii. 21-23.): « Si autem impius egerit poenitentiam ab omnibus peccatis suis, quae operatus est, et custodierit omnia praecepta mea, et fecerit iudicium et iustitiam: vita vivet, et non morietur. Omnium iniquitatum eius, quas operatus est, non recordabor: in iustitia sua, quam operatus est, vivet. Numquid voluntatis meae est mors impii, dicit Dominus Deus, et non ut convertatur a viis suis, et vivat. » — Et (xxxiii. 14-16.): « Si autem dixero impio: Morte morieris: et egerit poenitentiam a peccato suo, feceritque iudicium et iustitiam, et pignus restituerit ille impius, rapinamque reddiderit, in mandatis vitae ambulaverit, nec fecerit quidquam iniustum: vita vivet, et non morietur. Omnia peccata eius, quae

peccavit, non imputabuntur ei: iudicium et iustitiam fecit, vita vivet. » — Et ut evidenter appareat, testimonia citata spectare omnes peccatores, etiam illos qui post baptismi gratiam delinquunt, in II. Pet. (III. 9.), legimus: « Patienter [Deus] agit propter vos, nolens aliquos perire, sed omnes ad poenitentiam reverti. »

In aliis Scripturarum locis poenitentiae promittitur remissio peccatorum, utut multa sint aut gravissima. Ita apud Isaiam, (I. 16-18.), Dominus ait: « Lavamini, mundi estote, auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis, quiescite agere perverse....... Et venite, et arguite me, dicit Dominus: Si fuerint peccata vestra ut coccinum, quasi nix dealbabuntur: et si fuerint rubra quasi vermiculus, velut lana alba erunt. » — Et in Prophetia Ieremiae (III. 1.): « Vulgo dicitur: Si dimiserit vir uxorem suam, et recedens ab eo, duxerit virum alterum: numquid revertetur ad eam ultra? numquid non polluta et contaminata erit mulier illa? tu autem fornicata es cum amatoribus multis: tamen revertere ad me, dicit Dominus, et ego suscipiam te. »

Praeterea in N. T. legimus Christum, citra restrictionem ullam, vocasse peccatores omnes ad poenitendum, eisque, si poenitentiam agerent, veniam spopondisse. « Venite ad me omnes, inquit, qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos » (Matth. XI. 28.). Similiter illimitatam potestatem remittendi poenitentibus peccata concessit Apostolis, eorumque in hoc ministerio successoribus, his verbis: « Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis » (Ioannis XX. 23.).

Demum exempla, in Scripturis N. T. relata, veritatem, quam defendimus, clare confirmant. Nam (Act. VIII. 22.) Simonem magum iam baptizatum ad poenitentiam Petrus hortatur, eique spem veniae exhibet his verbis: « Poenitentiam itaque age ab hac nequitia tua et roga Deum, si forte remittatur tibi haec cogitatio cordis tui. » Ubi illud *forte* non dubium de sufficientia poenitentiae ad remissionem peccati insinuat, sed humanae voluntatis arbitrium et difficultatem quae est in vera poenitentia agenda. — Et Apostolus Galatas post baptismum lapsos, et Corinthios itidem baptizatos, ac praesertim illum incestu foedissimo coinquinatum ad poenitentiam provocat, priore Epistola; eumque, Epistola 2. cap. 2. veniam criminis ob poenitentiam declarat obtinuisse.

Prob. thesis 2. *Ex perpetua Ecclesiae traditione;* haec enim in testimoniis mox citandis clarissima fulget.

Tertullianus in lib. de poenit. (c. 4.) fatetur: « Omnibus ergo delictis seu carne, seu spiritu, seu facto, seu voluntate commissis, qui poenam per iudicium destinavit [Deus], idem et veniam per poenitentiam spopondit. »

S. Pacianus, Ep. 1. ad Sempronianum (n. 5.) ex parabolis evangelicis probat omnia peccata poenitentibus condonari. « Quid, » inquit, « illa tot similitudinum dominicarum argumenta respondent? Quod drachmam invenit mulier, et gratulatur inventam; quod pastor ovem reportat erraticam; quod filio revertenti, post prodacta omnia bona, et cum meretricibus et fornicariis nepotata, pater blandus occurrit, et invidum fratrem ostensa ratione castigat? 'Filius,' inquiens, 'meus hic mortuus fuerat, et revixit; perierat, et inventus est' (Luc. XV. 32.). Quid ille in via vulneratus, a Levita et sacerdote praeteritus? Nonne curatur? Revolve quae Spiritus dicat Ecclesiis (Apocal. II.): Ephesios desertae dilectionis accusat: stuprum Thyatirenis imputat; Sardos in opere cessantes, Pergamenos docentes diversa reprehendit; Laodicenorum divitias inurit; et tamen omnes ad poenitentiam satisfactionis invitat. »

S. Ioan. Chrysost. (ad Theod. lapsum paraen. 1. n. 4. et 6.) eamdem doctrinam docet et confirmat pulcherrime: « Nec dicas haec ad eos qui modice deliquerunt pertinere: sed pone quempiam omni flagitio plenum, qui nihil non egerit, quod a regno illo excludat, qui a principio, non ex infidelium, sed ex fidelium, eorumque qui Deo placuerant numero fuerit, deinde vero, scortator, moechus, mollis, fur, ebriosus, paederastes, calumniator evaserit, et alia id genus crimina admiserit: ne hunc quidem si desperet approbaturus sum, etiamsi ad extremam usque senectam in nefariis illis atrocibusque flagitiis perseveraverit.... Huiusmodi quippe est Dei erga homines clementia: numquam aversatur sinceram poenitentiam; sed etiamsi quis in extremum improbitatis pertigerit, et hinc ad virtutis viam redire voluerit, ipsum suscipit et amplexatur, nihilque non agit ut eum in pristinum statum restituat. »

S. Epiphanius (haeres. 59. n. 2.), comparatione quadam veritatem, quam tuemur, illustrat. Haec sunt eius verba: « Ut enim is, qui virginitatem amisit, quod ad corpus attinet, repraesentare illam non potest, cum id minime natura patiatur; ita qui post baptismum in maiora quaedam crimina prolapsus est: perinde ac qui virginitate excidit secundum habet in continentia commenda-

tionis gradum; sic ille post baptismum graviore obstrictus scelere secundum habet sanitatis genus. Quod tametsi cum tanta, quanta prius, virtute minime coniunctum sit, non est tamen a consequendae vitae spe ac salutis alienum. Igitur eorum, qui in capessenda poenitentia laborant, fructum ac praemium divinus sermo non reiicit. »

S. Paulinus egregie canit (carm. 6. de S. Ioan. Bapt.):

« O Pater, o hominum rerumque aeterne Creator
Quot gradibus parcit pietas tua! quis pater unquam
Sustinet erranti toties ignoscere nato?
. . . .
Quamquam iam nimius longe processerit error,
Desinat, et redeat: cum se damnaverit ipse,
Absolvi meruit: si poenitet; irrita culpa est. »

Et S. Augustinus, qui prius dixerat esse peccatum quod remitti non possit, sententiam suam sic declarat, et corrigit in lib. 1. Retract. (c. 19. num. 7.): « Addendum fuit, si in hac tam scelerata mentis perversitate finierit hanc vitam; quoniam de quocumque pessimo in hac vita constituto non est utique desperandum, nec pro illo imprudenter oratur, de quo non desperatur. »

Hinc Conc. Lateranense IV. (c. 1.) definivit: « Si post susceptionem baptismi quisquam prolapsus fuerit in peccatum, per veram poenitentiam *semper* potest reparari. »

3. *Ex Ratione Theologica* confirmatur thesis. Nam si homo in hac vita *semper* est in statu viae, semper profecto habet unde veniam peccatorum consequi valeat: ac proinde semper potest per poenitentiam in viam redire iustitiae. Et quamvis verum sit actus poenitentiae in N. T. non remittere peccata post baptismum commissa, nisi cum voto sacramenti et in ordine ad illud; nihilominus, ut patebit inferius, habita vera contritione, peccata statim remittuntur.

Quaedam Scripturarum loca, quae difficultatem facessunt, declaranda sunt.

1. In lib. Prov. (1. 28.), ait Deus: « Invocabunt me et non exaudiam: mane consurgent et non invenient me. »

Resp. — Loquitur hic Deus non de poenitentia quam *in hac vita* agit peccator poenitens ad obtinendam veniam peccatorum; sed de ea quam, *post hanc vitam,* in die iudicii et in inferno impii acturi sunt: — nam in eodem capite (vers. 23.) peccatores

Deus invitat ad poenitentiam: « Convertimini ad correptionem meam: en, proferam vobis spiritum meum, et ostendam vobis verba mea. » Et continuo de illis loquens qui *toto tempore vitae* adhortationes et comminationes Dei despexerant, addit (v. 24-28.): « Quia vocavi, et renuistis: extendi manum meam, et non fuit, qui aspiceret. Despexistis omne consilium meum, et increpationes meas neglexistis. Ego quoque in interitu vestro ridebo, et subsannabo, cum vobis id, quod timebatis, advenerit. Cum irruerit repentina calamitas, et interitus quasi tempestas ingruerit: quando venerit super vos tribulatio, et angustia. Tunc invocabunt me, et non exaudiam, » etc.

2. In Psal. (XVII. 42.) legitur: « Clamaverunt, nec erat qui salvos faceret; ad Dominum, nec exaudivit eos. » — Et apud Ieremiam (XIV. 12.): « Cum ieiunaverint, non exaudiam preces eorum. »

Resp. — In his locis, sicut in aliis similibus, non agitur de poenitentia *ad obtinendam peccatorum remissionem*, sed de invocatione Dei *ad arcendas calamitates temporales*, et poenas pro delictis iam patratis. Id ex contextu patet. Etenim in Psalm. XVII., ante verba obiecta legitur (v. 41.): « Et inimicos meos dedisti mihi dorsum, et odientes me disperdidisti: » — et subiungitur (vers. 43.): « Et comminuam eos ut pulverem ante faciem venti; ut lutum platearum delebo eos. » — Verba vero Ieremiae, apertam praeseferunt significationem, quam exposuimus: sic enim habent in contextu (v. 12.): « Cum ieiunaverint non exaudiam preces eorum, et si obtulerint holocautomata et victimas, non suscipiam ea; *quoniam gladio et fame et peste* consumam eos. »

3. Apud Matth. (XII. 31. 32.), Christus ait: « Omne peccatum et blasphemia remittetur hominibus, Spiritus autem blasphemia non remittetur. Et quicumque dixerit verbum contra Filium hominis, remittetur ei: qui autem dixerit contra Spiritum Sanctum, non remittetur ei, neque in hoc saeculo, neque in futuro. »

Resp. — Blasphemia in Spiritum Sanctum non dicitur irremissibilis quia *numquam* remittitur; sed quia *secundum suam naturam* excludit ea per quae remissio peccatorum habetur; — quamvis non praecludat viam omnipotentiae Dei, ut misericorditer vincat peccatoris malitiam, eumque ad veram poenitentiam adducat. Itaque peccatum illud irremissibile dicitur, quia *difficillime* de eo poenitentia habetur, propter pessimam peccatoris dispositionem; qui

obstinatissima pervicacia Deo resistit, et gratiam eius repudiat. Simili modo *incurabilis* dicitur morbus illius, qui pharmacum quo curari posset respuit.

Et haec solutio difficultatis evidens apparet attenta natura peccati in Spiritum Sanctum. Etenim iuxta communiorem Patrum expositionem dicendum est, illos in Spiritum Sanctum blasphemare, qui cognitam, Spiritu Sancto illustrante, veritatem, ex malitia improbant; et opera manifeste divina, Spiritus Sancti virtute patrata, daemoni tribuunt. — Iamvero ille qui veritati et gratiae ita resistit, profecto peccatum committit quod *ex se* praecludit viam ad poenitentiam agendam et salutem consequendam, licet aliquando *quasi miraculose*, ut ait S. Th. (2. 2. q. 14. a. 3.), per misericordiam Dei sanetur. — Et hic S. Athanasii animadversionem aptissimam referre iuvat, quae legitur in *Fragm.* in Matth. (Migne, t. 27. p. 1386.). « Observandum porro est, » inquit, « non dixisse Christum, blasphemanti ac postea poenitenti remissionem dandam non esse; sed blasphemanti, sive in blasphemia perseveranti: siquidem condigna poenitentia peccata omnia eluit. »

Praeterea, ut idem S. Thomas adnotat (l. c.), peccatum in Spiritum Sanctum dicitur etiam alia de causa irremissibile, nimirum ex eo quod *de se* « habet meritum ut non remittatur » quantum ad poenam. « Qui enim, » ait Sanctus Doctor, « ex ignorantia vel infirmitate peccat minorem poenam meretur; qui autem ex certa malitia peccat, non habet aliquam excusationem, unde eius poena minuatur. Similiter etiam qui blasphemabat in Filium hominis, eius divinitate nondum revelata, poterat habere aliquam excusationem propter infirmitatem carnis, quam in eo aspiciebat; et sic minorem poenam merebatur. Sed qui in ipsam divinitatem blasphemabat, opera Spiritus Sancti diabolo attribuens, nullam excusationem habebat, unde eius poena diminueretur. Et ideo dicitur secundum expositionem Chrysostomi, Hom. 42. in Matth., a med., hoc peccatum Iudaeis non remitti, neque in hoc saeculo neque in futuro, quia pro eo passi sunt poenam et in praesenti vita per Romanos, et in futura vita in poena inferni; sicut etiam Athanasius, in tract. sup. illud Matth. 12.: 'Quicumque dixerit verbum,' etc., inducit exemplum de eorum parentibus, qui primo quidem contra Moysem contenderunt propter defectum aquae et panis; et hoc Dominus sustinuit patienter; habebant enim excusationem ex infirmitate carnis; sed postmodum gravius peccave-

runt, quasi blasphemantes in Spiritum Sanctum, beneficia Dei, qui eos de Aegypto eduxerat, idolo attribuentes, cum dixerunt: *Hi sunt dii tui, Israel, qui te eduxerunt de terra Aegypti.* Et ideo Dominus et temporaliter fecit eos puniri, quia ceciderunt in die illa quasi viginti tria millia hominum; et in futuro eis poenam comminatur, dicens: *Ego autem in die ultionis visitabo hoc peccatum eorum.* »

4. S. Paulus ad Hebraeos (VI. 4.) scribit esse « impossibile eos qui semel sunt illuminati [idest baptizati sunt] et prolapsi sunt, rursus renovari ad poenitentiam. »

Resp. — 1. Iuxta S. Hieronymum (l. 2. adv. Iovinianum): — lapsos post baptismum in peccata enormia rursus renovari ad iustitiam per poenitentiam est impossibile, quia *absolute* id fieri nequit *N.* Quia *difficillimum C.* — Reapse impossibile interdum in Sacris Scripturis idem est ac perquam difficile. Matth. XIX. 24. ait Christus: 'Facilius est camelum per foramen acus transire, quam divitem intrare in regnum coelorum:' qui tamen modo ante dixerat: 'Dives difficile intrabit in regnum coelorum:' et mox discipulis mirantibus, 'apud homines,' inquit, 'hoc impossibile est; apud Deum autem omnia possibilia sunt.' Et licet Ier. XIII. 23., sicut aethiops colorem cutis suae mutare nequit, ita Iudaeos non posse mores suos malos mutare, Deus dicat eo quod male factis assueverint; tamen toto illo libro eos ad poenitentiam hortatur, et veniam eis pollicetur.

Resp. — 2. Cum communiori Patrum interpretatione: — Impossibile est lapsos post baptismum renovari, iterato baptismo, et consequi liberalem remissionem culpae et poenae, eo modo, quo in baptismo habetur *C.* Impossibile est, eos per virtutem et sacramentum poenitentiae veniam peccatorum obtinere et salutem consequi *N.* Sensum istum ipsa Pauli verba nobis aperiunt: *Qui semel sunt illuminati,* i. e. baptizati: illuminari enim veteribus, baptizari est. *Rursus renovari:* renovamur per baptismum. *Rursum crucifigentes:* baptismum esse symbolum mortis Domini, ait Apostolus Rom. VI. 3. Et idem Hebr. X. 26. docens dicit: « voluntarie peccantibus nobis post acceptam notitiam veritatis iam non relinquitur pro peccatis hostia, » i. e. non alia mors Christi, quae iterato baptismate repraesentetur. — Egregie interpretationem hanc confirmat scopus Apostoli; qui, ut scite adnotat S. Athanasius Epistola 4. ad Serapionem num. 13.), « Hebraeis scripsit, et ne

illi poenitentiae obtentu existimarent, iuxta legis consuetudinem multa esse et quotidiana baptismata, ideo eos ad poenitentiam hortatur; unamque esse *per baptismum* renovationem, nec secundam superesse affirmat. »

5. Apostolus in eadem Epistola ad Heb. (XII. 16. 17.) ait: « Ne quis [sit] fornicator, aut profanus ut Esau, qui propter unam escam vendidit primitiva sua: scitote enim, quoniam et postea cupiens hereditare benedictionem, reprobatus est; non enim invenit poenitentiae locum, quamquam cum lacrymis inquisisset eam. »

Resp. — Sensus horum verborum est, Esau impetrare non potuisse ut Isaacum poeniteret quod Iacobo dederit benedictionem: — ideoque nullam difficultatem praeseferunt contra thesim nostram. Ad exemplum autem Esau provocat Apostolus, ut ostendat inutilem fore poenitentiam post huius vitae tempus a Deo concessum ad veniam impetrandam et consequendam. — « Propter quod, » ait Apostolus in eodem contextu (v. 12.), « remissas manus, et soluta genua erigite, et gressus rectos facite pedibus vestris: ut non claudicans quis erret, magis autem sanetur. »

6. In I. Ioan. (v. 16.) legimus: « Qui scit fratrem suum peccare peccatum non ad mortem, petat, et dabitur ei vita peccanti non ad mortem. Est peccatum ad mortem: non pro illo dico, ut roget quis. »

Resp. — In his verbis Apostolus Ioannes non affirmat impossibilitatem veniae obtinendae ab eo qui peccavit peccato ad mortem, si postea vera poenitentia convertatur ad Deum; sed solum *non promittit* alios fideles posse suis precibus conversionem huius peccatoris ita confidenter petere et impetrare, ut poenitentiam et veniam impetrant pro illis qui levioribus delictis coninquinati sunt. — Quodnam vero sit illud peccatum quod dicitur hic *ad mortem,* certo non constat. Probabiliter affirmari potest, illud esse a Christi fide apostasiam, per reditum sive ad Iudaicas superstitiones, sive praesertim ad idololatriam.

In confirmationem solutionis allatae audiatur S. Ambrosius (de poenit. l. 1. c. 10. et 11.): « Tales igitur deprecatores [sanctitate eminentes] in delictis maximis sunt requirendi, nam si quicumque de populo orent, non exaudiuntur. Unde nec illa quaestio vestra quidquam poterit afferre ponderis, quam sumitis de Epistola Ioannis dicentis: 'Qui scit fratrem suum peccare peccatum non ad mortem, petat, et dabit illi vitam Deus, quia non

peccat ad mortem. Est peccatum ad mortem, non de illo dico, ut oret,' (I. Ioan. v. 16.); non enim ad Moysen et Hieremiam loquebatur, sed ad populum, qui suorum peccatorum alium peccatorem deberet adhibere: cui satis est si pro levioribus delictis Deum precetur, graviorum veniam iustorum orationibus reservandam putet..... Quia de Ioannis generali epistola sermo est, ipsius Ioannis in Evangelio scripta interrogemus, utrum cum vestra interpretatione conveniant. Scribit enim dixisse Dominum: 'Quia sic dilexit Deus hunc mundum, ut Filium suum unigenitum daret; ut omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam aeternam,' (Ioan. III. 16.). Si quem ergo lapsum revocare cupias; ut credat, an ut non credat, hortaris? Utique ut credat. Sed qui credit iuxta Domini sententiam, habebit vitam aeternam. Quomodo ergo prohibebis orare pro eo, cui aeterna vita debetur?... *Omnis,* inquit, *qui credit in eum, non pereat.* Cum omnis dicitur, nullus excluditur, nullus excipitur; non enim excipit eum qui lapsus est, si tamen postea bene credat. »

Ut difficultates, quae ex quibusdam Patrum locutionibus desumuntur, solvi possint, sequentia prae oculis habenda sunt:

1. Patres dum aiunt quaedam peccata non remitti, non docent ea per poenitentiam expiari non posse, sed referunt id quod saepissime, ex culpa hominis, qui ad veram poenitentiam convertere se non vult, contingit.

2. Patres affirmant peccata quaedam esse irremissibilia, non absolute, sed quia *secundum se* nullam excusationem ex infirmitate carnis habent; ac proinde nullam, *inspecta eorum malitia,* veniam merentur.

3. Patres difficultatem veniae consequendae pro gravioribus delictis urgent, ut ab illis committendis homines deterreant; at *omnimodam impossibilitatem* remissionis obtinendae per poenitentiam *numquam adstruunt.*

ARTICULUS QUARTUS

De actibus poenitentiae elicitis.

Duae sunt iustitiae partes, declinare a malo et facere bonum, quae non modo in iustitia particulari, seu in ea quae specialis est virtus, sed etiam in iustitia, universaliter sumpta, ac proinde in omni virtute inveniuntur. Cum igitur poenitentia sit virtus,

et pars iustitiae, poenitentiae erit non modo declinare a malo, id est a peccato; sed etiam facere bonum, idest id velle. — Quinam vero sint actus, quos poenitentia elicit, tendendi in bonum et a malo recedendi breviter hic declarabimus.

Et primo ad *actus tendendi in bonum* quod attinet, poenitentia omnes actus elicere potest, quibus voluntas in bonum tendit. Hinc poenitentia potest habere *simplicem voluntatem,* seu *amorem* circa honestatem iustitiae ad Deum; deinde actus *desiderii* operandi huiusmodi iustitiam; *intentionis* destruendi peccatum, non amplius peccandi, satisfaciendi Deo, et utendi mediis ad hunc finem accommodatis; demum, *gaudere* potest de tali iustitia ad Deum, vel etiam de satisfactione exhibita pro peccatis.

Quoad *actus poenitentiae circa malum* dicimus eam illos omnes contra peccatum elicere, quibus voluntas malum refugit: — hinc peccati *odium, detestatio* et *dolor. Odium* est a peccato simplex aversio; *detestatio* addit odio desiderium, quo cupimus peccatum numquam a nobis fuisse admissum: et ex detestatione peccati oritur *dolor,* seu afflictio et lucta quaedam animi conantis malum excutere. — Quod autem dolor peccati *physice* sit actus a detestatione distinctus, licet *moraliter* ita in homine viatore coniuncti sint, ut per modum unius reputentur; patet ex communi sententia Philosophorum et Theologorum de actibus humanis tractantium; — amorem enim a gaudio et gaudium a desiderio distinguunt, et eadem ratione dolorem ab odio et a desiderio fugiendi malum. Porro in poenitentia dolor ad detestationem comparatur tamquam ad desiderium fugiendi malum peccati. Insuper distinctum esse dolorem a detestatione peccati intelligimus ex eo quod hanc detestationem habent Beati absque dolore, cuius sunt incapaces; — et desumimus etiam ex descriptione doloris, quam S. Augustinus tradidit (de Civ. Dei, lib. 14. c. 15.): « *Dolor est displicentia de his, quae nobis nolentibus accidunt:* » — nam in ea S. Doctor evidenter docet dolorem supponere alium actum quo peccator nollet peccasse, et hic actus detestatio est peccati. Quocirca, animadvertit Suarez (disp. 3. sect. 4. n. 3.), « cum dolor dicitur displicentia, vel haec vox sumitur in quadam generali significatione, qua dicitur de omni actu voluntatis circa malum... vel effectui tribuitur nomen causae. »

Quomodo in vera poenitentia detestatio peccati sit absoluta, efficax et universalis, declarabit breviter

THESIS IV.

Detestatio prout respicit actum peccati commissi est efficax et absoluta ex parte subiecti, quamvis sit sub conditione afficiente obiectum; — sed prout spectat habituale peccatum est efficax et absoluta tum ex parte subiecti, tum ex parte obiecti. Si vero ratio detestandi omnibus peccatis mortalibus sit communis, tametsi detestatio formaliter et inspecto obiecto materiali unius tantum peccati esset; virtualiter tamen universalis erit, et absolute ab affectu omnis peccati mortalis voluntatem avertet: — Quapropter actus virtutis poenitentiae, ut est quaedam iustitia ad Deum, si sit perfectus, absolutus et efficax, est virtualis detestatio peccatorum mortalium, etiamsi circa unum tantum expresse versetur.

Prob. 1ma *pars thesis.* Detestatio relate ad *actum peccati praeteritum,* quamvis non valeat efficere quominus illud peccatum factum non fuerit; valet tamen absolute et efficaciter ad avertendam voluntatem ab affectu peccati; nequit enim esse simul cum tali voluntatis actu amor peccati. — Ergo detestatio haec, *ex parte obiecti,* relate ad actum peccati commissi, est efficax et absoluta. — Nihilominus quia haec ipsa detestatio non caret conditione *ex parte obiecti,* et efficaciam non habet circa actum peccati praeteritum ut illud destruat; — nam per eam detestationem abominatur homo peccatum commissum ita ut vellet, *si posset,* facere illud non fuisse; — ideo detestatio peccati dici debet esse *sub conditione afficiente obiectum.*

Prob. 2da *pars thesis.* Ex modo probatis: peccator enim poenitens non tantum odit *peccatum habituale,* sed absolute illud retractat, et destruere intendit et uti vult mediis efficacibus quibus ab illo se expediat; ideoque detestatio, quatenus respicit *peccatum habituale,* est omnino efficax et absoluta.

Prob. 3tia *pars thesis.* Actus qui prorsus repugnat adhaesioni voluntatis cuicumque peccato mortali, est *virtualiter* detestatio, quae absolute ab affectu omnis peccati mortalis voluntatem avertit. — At si ratio detestandi unum peccatum mortale, omnibus peccatis mortalibus sit communis, actus detestationis, qui *formaliter* spectat illud unum peccatum mortale, repugnantiam perfectam habebit cum adhaesione voluntatis cuicumque peccato mor-

tali. — Ergo actus ille detestationis qui formaliter unum peccatum mortale respicit, erit *virtualiter* detestatio, quae absolute ab affectu omnis peccati mortalis voluntatem avertet.

Minor argumenti constat. Cum enim adaequata ratio pro detestatione unius peccati mortalis omnino eadem sit ac pro detestatione omnium peccatorum mortalium, non potest voluntas eodem tempore unum odio et aliud amore prosequi.

Demonstratio haec illustrari potest exemplis: — nam qui detestatur unum peccatum mortale propter timorem aeternae damnationis, necesse est ut virtute omnia peccata mortalia detestetur quia per quodlibet aeternae poenae reatus incurritur: et similiter qui unum peccatum mortale odit quia hominis amicitiam cum Deo dissolvit, impossibile est ut omnia peccata odio virtualiter non prosequatur, cum quodlibet eorum eamdem malitiam contineat et eumdem producat effectum.

Confirmatur adhuc conclusio a simili ex assensu fidei. Hic enim assensus licet interdum versetur circa definitum quoddam dogma, puta Incarnationem Verbi, Trinitatem, Immaculatam Beatae Virginis Mariae Conceptionem, semper tamen est universalis virtualiter, quatenus nempe ille qui talem actum fidei elicuit ita est dispositus ut quamcumque aliam veritatem fidei credere velit, si haec ei rite proponatur.

Prob. 4ta *pars thesis*. Ex demonstratione tertii enunciati recte infertur quod ultimo in thesi statuitur; nempe actum poenitentiae, si sit perfectus, absolutus et efficax, esse *virtualem* detestationem omnium peccatorum mortalium, etiamsi *formaliter* circa unum tantum versetur.

Etenim, motivum huius virtutis, ut plane constat ex dictis, universale est et respiciens omnia peccata gravia, cum omnia et singula eorum malitiam iniuriae Deo illatae contineant, quam poenitentiae virtus detestatur: — igitur detestando unum peccatum ad hanc iniuriam vitandam, *virtualiter* omnia alia detestari, quae eamdem iniuriam involvunt, necesse est. — Quod optime P. Suarez (disp 3. sect. 8. assert. 4.) exemplo poenitentis confirmat, qui «non doleat expresse de omnibus peccatis, nec materialiter de uno, vel alio, sed indefinite doleat solum quod offenderit Deum, propter malitiam talis offensionis; — ille virtute dolet de qualibet offensione, quia non est minor ratio de una, quam de alia; — ergo qui detestatur aliquod peccatum, propter divinam offensio-

nem praecise, virtute detestatur omnia, quia per illum actum simpliciter et absolute dolet de ipsa divina offensione. »

Neque dicas, 1. — voluntas est libera; ergo, etiam ex motivo universali, potest unum peccatum detestari quin detestetur alia.

Resp. — Voluntas, prout libera est, potest detestari vel non detestari peccata, aut unum *formaliter* detestari, et non alia; sed nequit, dum unum propter universale motivum detestatur, alia *virtualiter* eodem tempore non detestari. « Quamvis libertas voluntatis, » ait Suarez (l. c. n. 10.), « possit conferre ad volendum formaliter unum obiectum et non aliud, *non tamen potest separare virtualem inclusionem unius in alio;* et consequenter nec separare potest virtualem volitionem unius a formali volitione alterius, quam habere supponitur ex libertate sua. »

Neque dicas, 2. — Potest voluntas, ex poenitentiae motivo, immo etiam ex motivo caritatis, peccatum aliquod gravissimum detestari ob talem malitiae gradum quem exhibet; et virtualiter leviora peccata tunc non detestatur, quia non habent eumdem malitiae gradum. — Ergo.

Resp. — Nego assertum; nequit enim dari actus poenitentiae, aut caritatis, qui peccatum mortale detestetur propter *gradum malitiae* quem exhibet; et non etiam, immo principalius, propter *ipsam iniuriam* Deo illatam, aut propterea quod *amicitiam cum Deo* dissolvit. Quare si detestatio *illius gradus* malitiae, quae in aliquo peccato mortali gravissimo invenitur, procedat ex virtute poenitentiae aut caritatis, necesse est ut actus harum virtutum, — peccato repugnantium prout est iniuria Deo illata, et malum Dei summe propter se dilecti, — non modo *gradum* malitiae, sed ipsam *malitiam* detestetur; ac proinde debet ipse actus *virtualiter* detestationem includere omnium peccatorum mortalium, in quibus etsi non in eodem gradu, malitia tamen eadem invenitur.

Neque dicas, 3. — Qui ex motivo universali detestatur peccatum mortale, non detestatur semper omnia venialia; ergo non semper detestabitur simul omnia mortalia.

Resp. *N. Cons.* — Venialia peccata non semper continent motivum peccatorum mortalium: nam poenitentia odit ac detestatur peccatum mortale, quia ita iniuriosum Deo est, ut ei tollat rationem finis ultimi; caritas peccatum aversatur, quia dissolvit Dei amicitiam; spes a peccato abhorret, quia privat divina gratia, et poenas sempiternas accersit; et motiva isthaec, peccatis mor-

talibus propria, minime venialibus sunt communia; ad quae retinere potest affectum, qui peccata mortalia efficaciter detestatur.

Scholion. Ad complementum doctrinae, praestat cum Suaresio (disp. 3. sect. 8. assert. 6. num. 16.) hic animadvertere, poenitentiam peccati venialis, ex eo praecise quod offensa Dei est, *virtualiter* poenitentiam mortalium continere; cum nequeat ille, qui *ita* detestatur venialem Dei offensam, retinere *actualem* complacentiam in mortali peccato.

Profecto, ut recte adnotat eximius doctor, ille « qui efficaciter vult non retardari a fine consequendo, a fortiori implicite vult non averti a tali fine: sicut qui efficaciter fugit aegritudinem, a fortiori fugit mortem, quantum est ex vi illius actus. Et qui efficaciter odio habet poenam temporalem, multo magis aeternam; et qui odio habet remissionem virtutis, multo magis amissionem: peccatum autem veniale impedit fervorem caritatis: mortale autem tollit caritatem; ergo. Dices. Malitia vel offensio venialis peccati est diversae rationis a malitia mortalis; ergo non est cur detestatio unius virtute contineat detestationem alterius. Respondetur, negando consequentiam, quia illa duo habent inter se subordinationem quandam, et analogiam, ita ut veniale in ordine ad mortale, vel per quandam participationem eius habeat rationem offensionis: et ideo in detestatione illius a fortiori continetur implicite seu virtualiter detestatio alterius. »

ARTICULUS QUINTUS

De natura contritionis perfectae.

Contritio *generice* significat, iuxta Concilium Tridentinum (sess. 14. c. 4.), « dolorem animi et detestationem de peccato commisso, cum proposito non peccandi de cetero. » Hoc sensu sub se comprehendit *contritionem perfectam* et *attritionem.* Nomine autem *contritionis perfectae,* vel *contritionis stricte acceptae,* intelligitur usu theologico, non quaelibet detestatio peccati qua poenitens viam sibi parat ad iustificationem consequendam, ex se quidem remote et insufficienter, cum sacramento tamen sufficienter — haec enim detestatio vocatur *attritio*; — sed illa quae tam excellens sit ut, *extra sacramentum,* quamvis non *sine voto* sacramenti, disponat *ultimo* ad gratiam iustificationis. Hanc esse

contritionis perfectae excellentiam negaverunt Iansenius, Baius, aliique, asserentes peccata cum perfecta cordis contritione consistere posse, eamque, *ordinarie,* extra casus necessitatis, non reconciliare hominem Deo, statim, ante acceptam sacerdotis absolutionem: — at erroneam hanc doctrinam Ecclesia censura proscripsit, ut inferius demonstrabimus.

Diximus contritionem perfectam non reconciliare hominem Deo *sine voto* sacramenti; sed non contendimus *votum* sacramenti *explicitum* esse necessarium: — etenim hac in re eaedem rationes militant ad ostendendam sufficientiam *voti impliciti sacramenti poenitentiae,* quae valent ad excludendam necessitatem *voti expliciti sacramenti baptismi* in eo qui per baptismum flaminis, idest per actum caritatis perfectae vel perfectae contritionis, remissionem originalis peccati consequitur, et actualium quae cum eo coniuncta fuerint. — Confer ea quae ex doctrina Suaresii tradidimus, libro 1. harum praelectionum, de Baptismo, art. 5. § 2.

Praeterea idipsum constare videtur ex ipsis Concilii Tridentini verbis, quae non modo nihil statuunt circa necessitatem voti expliciti quod respectu sacramenti elici debeat simul cum actu contritionis perfectae ad obtinendam iustificationem; sed aperte docent *votum* sacramenti in contritione includi. «Docet praeterea,» ait Concilium (l. c.), «etsi contritionem hanc aliquando caritate perfectam esse contingat, hominemque Deo reconciliare, priusquam hoc sacramentum actu suscipiatur; ipsam nihilominus reconciliationem ipsi contritioni, sine sacramenti *voto, quod in illa includitur,* non esse adscribendam.»

At ex quonam motivo elici debet contritio ut sit perfecta et extra sacramentum ad obtinendam valeat peccatori iustificationem? — Sufficitne ut ex solo motivo poenitentiae concipiatur, aut imperetur ab aliqua virtute quae non spectet praemium nobis promissum, aut comminatam poenam, sed ipsum Deum; aliis verbis, sufficitne ut detestationem habeamus de peccato commisso, quia est, e. g., contra praeceptum Dei, ius eius aut eius cultum? — Quidam theologi hanc opinionem tamquam probabilem propugnaverunt; — communis tamen et certa sententia docet contritionem ad iustificationem sufficientem oriri debere ex motivo caritatis, seu supernaturalis amoris Dei super omnia propter se dilecti. Haec conclusio, ait de Lugo (disp. 5. sect. 1. num. 10.), omnino tenenda est, et pro se habet «auctoritatem fere omnium

theologorum, a quibus in re tanti momenti non est facile discedendum. »

Neque a communi sententia recessit Suaresius. Utique aliquando putavit detestationem universalem, *ex motivo poenitentiae* elicitam, « *per se, et sine formali amore, sufficere ad rationem contritionis;* » hanc enim detestationem censuit « continere *virtualiter* amorem Dei: » — sed re melius perpensa, opinionem istam Suarez reiecit; ut evidenter patet ex eius verbis: — « Superest » inquit Suarez (disput. 4. sect. 2. assert. 2. num. 14.), « alia detestatio peccati quatenus est contra bonum Dei in se, eiusque dissolvit amicitiam. Haec igitur erit propria, et per se contritio. Et hanc assertionem intendit D. Thomas ubicunque docet veram displicentiam peccati esse actum elicitum caritatis, ut artic. sequent. ad 1. et 1. 2. quaest. 1. 13. artic. 5. ad 1. et saepe alias: loquitur enim de displicentia remissiva, et per se expulsiva peccati in ratione dispositionis. Deinde illa displicentia vere dici potest esse propter Deum summe dilectum, quia est elicita ex caritate eius, et respiciendo solum ad bonitatem, et amicitiam eius. In quo differt multum a praecedente detestatione, de qua proxime dictum est; illa enim non respicit bonitatem Dei in se, sed solum conformitatem ad rationem in servanda aequitate iustitiae: et ideo etiam non est simpliciter super omnia, quia non est ex supremo motivo, sicut haec detestatio, de qua nunc agimus. Quare etiam illa non continet virtualem amorem, sicut haec, quia est inferioris rationis et virtutis. »

Unum igitur contendit Suarez, nimirum non requiri *formalem actum amoris,* cum detestatione peccati elicitum, ut contritio perfecta habeatur, quae hominem peccatorem ultimo disponat ad iustificationem extra sacramentum; sed sufficere detestationem peccati, quae et *virtualiter,* et *voto amorem includat.* « Dico secundo, » ait (num. 9.), « fieri posse, ut peccator iustificetur *absque proprio et formali actu* amoris Dei *in re ipsa tunc elicito,* per detestationem peccati, quae *et virtualiter et voto amorem includat.* » — Et alio in loco, differentiam inter contritionem et attritionem assignans, ait (disp. 5. sect. 1. num. 10.): contritio *ex propria ratione includit formaliter vel virtute dilectionem Dei* super omnia, attritio vero minime; et inde habet unde non sit ex se sufficiens dispositio. »

His praemissis statuitur

THESIS V.

Contritio perfecta, quae et contritio simpliciter appellari consuevit, etiam extra casum necessitatis, Deo peccatorem poenitentem reconciliat, ante usum sacramenti, sed non citra sacramenti votum, quod in contritione ipsa includitur. — Haec autem contritio, qua extra sacramentum, quamvis non sine sacramenti voto iustificamur, concipi debet ex motivo caritatis, seu supernaturalis amoris Dei super omnia propter se dilecti.

I. Veritas quae I^ma^ *parte thesis* proponitur inter dogmata fidei, expresse definita, accenseri nequit; attamen tam certa est, ut propositio contradictoria saltem haeresi proxima dicenda sit. — Et probatur.

1. *Ex aperta declaratione Concilii Tridentini,* superius citata: — docet enim Concilium (sess. 14. cap. 4.), « etsi contritionem hanc [generice a Concilio ibi descriptam] aliquando caritate perfectam esse contingat, hominemque Deo reconciliare, priusquam hoc sacramentum actu suscipiatur, ipsam nihilominus reconciliationem ipsi contritioni sine sacramenti voto, quod in illa includitur, non esse adscribendam. » — Porro haec verba, obvio sensu intellecta, docent *contritionem,* semper ac *perfectam* eam esse contingit, *hominem* ante usum sacramenti *Deo reconciliare;* non autem eum *in quibusdam* casibus *tantummodo* reconciliare. — Quin etiam ita persuasum fuerat Tridentinae Synodi Patribus nullam esse perfectam contritionem quae, ante sacramentum, statim, peccatorem Deo non reconciliet; ut « canon quoque paratus fuerit, » teste Pallavicino (Hist. Concil. Trident. l. 12. c. 10. n. 27.) « ubi damnabatur quisque negaret contritione, qua poenitens, divina gratia per Christum cooperante, dolet de peccatis propter Deum, cum proposito confitendi et satisfaciendi, remitti peccata. — Ab hac tamen definitione abstinuere Patres, ne expresse *anathemate damnarent* opinionem quam nonnulli theologi antiquiores propugnaverunt.

2. *Ex damnatione propositionis* 71., inter 79. *Michaelis Baii* damnatas a S. Pio V., Bulla « Ex omnibus afflictionibus » etc. data 1. Octobris 1567, necnon a Gregorio XIII., Bulla « Provisionis nostrae » etc., die 29. Ian. 1579., et ab Urbano VIII., Bulla « In eminenti » etc., die 6. Martii 1641.

Propositio vero 71. damnata, ita habet: « Per contritionem, etiam cum caritate perfecta et cum voto suscipiendi sacramentum coniunctam, non remittitur crimen, extra casum necessitatis aut martyrii, sine actuali susceptione sacramenti. »

Et hic referre etiam iuvat S. Facultatem Parisiensem, ab Episcopis Belgii consultam, anno 1560., die 7 Iunii, inter alias propositiones, hanc undecimam, tamquam *haereticam* et *schismaticam*, damnasse: « Per contritionem, non adhibito realiter sacramento baptismi aut Poenitentiae, non dimittitur peccatum, extra casum martyrii, aut necessitatis. »

3. *Ex Scripturis.* Etenim Deus remissionem peccatorum et gratiam iustificationis generatim pollicetur omnibus peccatoribus perfecte contritis. Ergo. — *Ant.* constat, nam apud Ezechielem (XVIII. 27. 28.) legimus: « Cum converterit se impius ab impietate sua, quam operatus est, et fecerit iudicium et iustitiam; ipse animam suam vivificabit. Considerans enim, et avertens se ab omnibus iniquitatibus suis, quas operatus est, vita vivet, et non morietur. » — Et ibidem (XXX. 12.): « Impietas impii non nocebit ei, *in quocumque die* conversus fuerit ab impietate sua. » Hic autem *dies,* Hebraica phrasi, ponitur pro *momento temporis,* perinde ac in Genesi (II. 17.): « In quacumque die comederis ex eo, morte morieris. »

4. *Ex efficacitate contritionis perfectae ante sacramenti poenitentiae institutionem.* Et sane, in Vetere Testamento, contritio perfecta continuo hominem Deo reconciliabat. — Sed dignitas contritionis in Novo Testamento imminuta non fuit; nec, per sacramenti poenitentiae institutionem, aucta difficultas obtinendae veniae a Deo; — nam, e contra, per illud via reconciliationis facilior aperta fuit peccatoribus; dispositio enim quae in veteri lege sufficiens non erat ad obtinendam peccatorum remissionem, in nova lege, mediante sacramento, sufficiens fit. — Ergo in Novo etiam Testamento perfecta contritio, ante sacramenti usum, Deo hominem reconciliat.

5. *Ex doctrina Patrum,* quorum selecta, speciminis gratia, testimonia hic adiiciam.

Tertullianus (de Poenit. c. 4.) ait: « Omnibus ergo delictis... veniam per poenitentiam spopondit [Deus], dicens ad populum: '*Poenitere, et salvum faciam te*' (Ezechiel. XVIII. 21. 23.). Et iterum, *Vivo,* inquit Dominus, *et poenitentiam malo quam mortem.* Ergo

poenitentia vita est, cum praeponitur morti. Eam tu peccator, mei similis (imo me minor, ego enim praestantiam in delictis meam agnosco), ita invade, ita amplexare, ut naufragus alicuius tabulae fidem. Haec te peccatorum fluctibus mersum, prolevabit et in portum divinae clementiae protelabit... Bonum est poenitere, annon? Quid revolvis? Deus praecipit. At enim ille non praecipit tantum, sed etiam hortatur. Invitat (Ezechiel. XXXIII. 11.) praemio salutis; iurans, etiam *Vivo* dicens, cupit credi sibi. O beatos nos quorum causa Deus iurat! O miserrimos, si nec iuranti Domino credimus. »

S. Ioannes Chrysostomus (ad Theod. lapsum l. 1. nn. 6. 7.) inquit: « Non ex temporis longitudine, sed ex *animi affectu* poenitentia aestimatur. Ninivitae siquidem non multis diebus opus habuerunt, ut peccatum delerent suum, sed exiguum diei tempus potuit universam eorum abolere iniquitatem: et latro non multo tempore paradisi ingressum impetravit, sed eo spatio quo verbum unum profertur, eo momento abstersis totius vitae suae peccatis, etiam ante Apostolos probationis praemium accepit... Quapropter ubique nobis alacritate, seduloque animi affectu est opus: quod si ita paremus conscientiam, ut tanta vehementia pristinam malitiam detestemur, et contrariam viam deligamus, quantam Deus imperat ac requirit, nihil ob temporis brevitatem habebimus minus, quandoquidem multi novissimi primos longe antecesserunt. »

S. Ambrosius (in Apol. David, c. 7. n. 39.) in verba Ps. (XXXI. 5. 6.): « Delictum meum cognitum tibi feci, et iniustitiam meam non abscondi. Dixi: Confitebor adversum me iniustitiam meam Domino: et tu remisisti impietatem peccati mei, » haec habet: « Dixit, *Pronuntiabo*, et veniam meruit antequam pronuntiaret: quanto magis ubi de se pronuntiavit dicens, *Iniquitatem meam ego agnosco* (Ps. L. 5.), remissum est ei omne peccatum. »

Et S. Augustinus in eadem verba Davidis egregie adnotat (Enar. 2. in Ps. XXXI. 15.): « Quid dixisti? Non iam pronuntiat, promittit se pronuntiaturum; et ille iam dimittit. Attendite, fratres; magna res: dixit, *Pronuntiabo*: non dixit, Pronuntiavi, et tu dimisisti; dixit, *Pronuntiabo et tu dimisisti*: quia eo ipso quod dixit, *Pronuntiabo*, ostendit quia nondum ore pronuntiaverat, sed corde pronuntiaverat. Hoc ipsum dicere *Pronuntiabo*, pronuntiare est: ideo *et tu dimisisti impietatem cordis mei*. Confessio ergo mea ad os nondum venerat; dixeram enim, *Pronuntiabo adversum me*: ve-

rumtamen Deus audivit vocem cordis mei. Vox mea in ore nondum erat, sed auris Dei iam in corde erat. *Tu dimisisti impietatem cordis mei;* quia dixi, *Pronuntiabo.* »

S. Gregorius Magnus (Hom. 33. in Evang. n. 8.) postquam exposuerit verba Salvatoris de Maria Magdalena Simoni Pharisaeo dicentis, « Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum,» addit: « Ad vos ergo, fratres carissimi, ad vos oculos mentis reducite, et poenitentem peccatricem mulierem in exemplum vobis imitationis anteferte; quaeque... in iuventute deliquisse meministis, deflete; morum operumque maculas lacrymis tergite. Amemus iam Redemptoris nostri vestigia, quae peccando contempsimus. Ecce, ut diximus, ad recipiendos nos supernae pietatis sinus aperitur, nec maculosa in nobis vita contemnitur. Per hoc quod inquinationem nostram perhorrescimus, internae iam munditiae concordamus. Revertentes nos Dominus clementer amplectitur, quia peccatorum vita ei esse indigna iam non potest, quae fletibus lavatur in Christo Iesu Domino nostro. »

Denique S. Fulgentius (de Remis. Peccat. lib. I. cc. 11. 12.) ait: « Dicitur *Si conversus fueris et ingemueris, salvus eris;* ostendit ex conversionis conditione promissionem salutis omnino pendere. Haec est igitur inter Deum hominemque conditio, id est, inter praecipientem Dominum servumque poscentem, inter iudicem qui sine iustitia misericordiam praerogat, et peccatorem qui misericordiam iuste iudicantis expectat. Dicit igitur iste Dominus, misericors et iustus, severus et pius: Si hoc feceris, hoc habebis; si quod dico custodieris, dabo quod poscis; ego tibi praecipio conversionem, tu poscis a me salutem; si parueris praecepto, potieris beneficio; si iussa fieri videam, postulata concedam: *Si conversus fueris et ingemueris, salvus eris...* Apud Deum quippe severum et bonum tunc oratio gementis auditur, tunc poscentis fletus attenditur, tunc flenti conceditur salus, si fuerit ad Deum contriti cordis humilitate conversus. Necesse est enim ut Deus peccatori misertus ignoscat, si tamen peccator iniquitatem suam conversus agnoscat... Agnoscebat [David] iniquitatem suam, non ut peccando magis augeret, sed ut poenitendo dilueret; atque ita dominationem peccati, quam delectatio culpabilis invexit, conversio vera submovit. Et quia ingemuit David ex toto corde conversus, continuo salvus est factus, atque ita in eo completum est quod per prophetam praecipitur: *Si conversus fueris et ingemueris, salvus eris.*»

6. Et inde est ut eamdem doctrinam populo fideli tradendam docens atque inculcans *Cathechismus Concilii Tridentini* (p. 2. n. 42.) dicit:

« Cum pleraque alia pietatis studia, veluti beneficia in pauperes, ieiunia, preces et alia id genus sancta et honesta opera, hominum culpa, a quibus proficiscuntur, a Deo interdum repudientur: ipsa certe contritio nunquam illi grata et accepta esse non potest. Nam, inquit Propheta (Psal. L. 19.): « Cor contritum et humiliatum, Deus, non despicies. » Quin etiam statim ut eam mentibus nostris concepimus, peccatorum remissionem nobis a Deo tribui, alio loco eiusdem Prophetae verba illa declarant (Ps. XXXI. 5.): « Dixi, confitebor adversum me iniustitiam meam Domino, et tu remisisti impietatem peccati mei. » Atque eius rei figuram in decem leprosis animadvertimus, qui a Salvatore nostro ad sacerdotes missi, antequam ad illos pervenirent, a lepra liberati sunt. Ex quo licet cognoscere, *verae contritionis,* de qua supra dictum est, *eam vim esse,* ut illius beneficio *omnium delictorum veniam statim a Deo impetremus.* »

At si in nova etiam lege contritionem perfectam valere ad reconciliandum illico peccatorem poenitentem Deo contendimus; hoc tamen intelligimus iuxta Tridentinae Synodi declarationem, quae monet « *ipsam reconciliationem contritioni, sine sacramenti voto, quod in illa includitur, non esse adscribendam.* »

Quapropter dicimus contritionem *ultimo* ad iustificationem disponere, ita ut peccator poenitens, actu contritionis elicito, Deo reconcilietur *antequam* per potestatem clavium absolvatur; — sed addimus id non fieri *citra votum* recurrendi ad illam potestatem, et recipiendi absolutionem sacramentalem; quod votum in contritione perfecta semper includitur. Hinc, ante Concilii Tridentini aetatem, a Sixto IV. a. 1479. haec Petri Oxumensis propositio damnata fuit: « Peccata mortalia, quantum ad culpam et poenam alterius saeculi, delentur per solam cordis contritionem, sine ordine ad claves. »

Ratio autem istius ordinis ad Ecclesiae claves aperta est. Etenim, iuxta catholicam fidem, ut inferius demonstrabimus, sacramentum poenitentiae est, ex institutione Christi, *medium* omnino *necessarium* ad remissionem consequendam peccatorum mortalium, quae post susceptionem baptismi commissa fuerunt: — nequit ergo homo baptizatus veniam obtinere pro peccatis post baptismum

ab eo patratis, sine relatione saltem aliqua ad illud medium, et dependentia quadam ab illo. — Porro contritio perfecta, quae ex caritate concipitur, ut mox patebit, ordinem *implicite saltem* ad claves, seu *votum sacramenti poenitentiae,* tamquam *medii necessarii* pro remissione peccatorum mortalium baptizatorum, *semper includit;* nam *caritas* est *plenitudo legis,* et votum habet implendi omnia quae a Deo statuta sunt. Deus autem ex infinita bonitate sua, in actu contritionis perfectae, tam bonam voluntatem interim acceptat pro ipso opere, et peccata remittit.

II. *Partem* 2^am^ *thesis* propugnamus *ut certam,* et in ea statuimus *contritionem perfectam,* qua, extra sacramentum, quamvis non sine sacramenti voto, iustificamur, *eliciendam esse ex motivo caritatis, seu supernaturalis amoris Dei super omnia propter se dilecti.*

Probatur haec pars thesis 1. *Ex Scripturis.* Etenim Sacrae Litterae docent hominem sine caritate non iustificari, hac vero accedente remissionem accipere peccatorum et gratiam sanctificantem. — Sic, ad ex., in I. Ioan. (III. 14.) legimus: « Qui non diligit manet in morte; » — et in ead. Epist. (IV. 7.): « Omnis qui diligit ex Deo natus est. » — Similiter in libro Prov. (VIII. 17.) increata sapientia dicit: « Ego diligentes me diligo; » — et in Novo Testamento Christus declarat (Ioan. XIV. 21.): « Qui diligit me, diligetur a Patre meo, et ego diligam eum et manifestabo ei meipsum: » — Apostolus vero inclamat (I. ad Cor. XIII. 3.): « Si caritatem non habuero *nihil* mihi prodest. »

Aliud etiam argumentum Scripturae suppeditant in locis ubi de poenitentia loquuntur, qua extra sacramentum iustificationem consequi possumus: — nam contritionem hanc salutarem concipiendam esse docent *ex toto corde;* et concipi *ex toto corde* non potest, nisi ex caritate concipiatur.

Maior constat, e. g., ex Deut. (IV. 29.): « Cumque quaesieris ibi Dominum Deum tuum, invenies eum: si tamen *toto corde quaesieris,* et tota tribulatione animae tuae; » — et ex Proph. Ioel. (II, 12.): « Convertimini ad me *in toto corde vestro*... et scindite corda vestra. »

Minor evincitur ex eo quod contritio ex aliis motivis concepta odio peccatum non prosequitur *quantum odibile* est, ideoque non detestatur illud *ex toto corde.* Profecto odibilius est peccatum ut malum est Dei, ac proinde prout caritati opponitur, quam ut opponitur aliis virtutibus: — et sicut motivum caritatis motiva

aliarum virtutum superat quibus detestatio peccati concipi posset; ita haec alia motiva gignere detestationem peccati *ex toto corde* nequeunt prout ex caritate gignitur; — quae detestando peccatum *ut malum* Dei, seu ut malum superans omnia mala omnibus modis considerata, gignit *summam omnino* peccati *detestationem*.

Accedit quod in locis Scripturarum modo citatis, indicatur *conversio perfecta* hominis ad Deum: — et haec conversio perfecta tantummodo habetur per *caritatem*, qua homo diligit Deum ut *finem ultimum qui* et *cui*.

Insuper, argumentari etiam licet ex verbis Christi, qui de Maria poenitente dixit (Luc. VII. 47.): « Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum. Cui autem minus dimittitur, minus diligit. » — Hic enim Christus vim, quam poenitentia habet ad delenda peccata, caritati tribuit.

2. *Ex doctrina Patrum* probationes, quas ex Scripturis desumpsimus, confirmantur.

S. Augustinus lib. 2. contra Cresconium (cap. 12.) ait: « Mundantur [peccata] sacrificio contriti cordis... mundantur ipsa quae supereminet omnibus caritate... quae una si adsit, omnia recte fiunt; si autem desit illa, omnia frustra fiunt. » Et Serm. 7. de temp. (al. in appendice Ser. 117. in natali Dom. 1. n. 2.). « Poenitentiam, » inquit, « certam non facit, nisi odium peccati et amor Dei. » Et (l. 21. c. 27. de Civ. n. 2.): « Si pro uno scelere omnia sua distribuerent indigentibus membris Christi, nisi desisterent a talibus factis [peccatis], habendo caritatem, quae non agit perperam, nihil eis prodesse posset. »

S. Ioannes Chrysostomus, Hom. 7. in 2. Tim. (n. 3.): « Sicut ignis, » inquit, « in silvam ingressus omnia purgare solet: sic dilectionis fervor quocumque inciderit, omnia tollit et excindit quae divino semini nocere possint, et terram mundam efficit ad excipienda semina. Ubi caritas est, omnia sublata sunt mala. »

S. Gregorius Magnus (Hom. 33. in Evang. n. 4.) in verba Redemptoris: « Remittuntur ei peccata multa quia dilexit multum, » haec habet: « Quid, fratres mei, esse dilectionem credimus, nisi ignem? et quid culpam, nisi rubiginem? Unde nunc dicitur: *Remittuntur ei peccata multa, quia dilexit multum.* Ac si aperte diceretur: Incendit plene peccati rubiginem, quia ardet valide per amoris ignem. Tanto namque amplius peccati rubigo consumitur, quanto peccatoris cor magno caritatis igne concrematur. »

S. Petrus Chrysologus (Serm. 94.) inquit: « Absolvi vis? Ama. Caritas cooperiet multitudinem peccatorum. Negationis crimine quid peius? Et tamen Petrus solo amore valuit hoc delere. »

3. *Ex Concilio Tridentino* (sess. 14. c. 4.) invicte demonstratur quod ex modo loquendi Scripturarum et Patrum hucusque ostendimus. Concilium enim differentiam assignat contritionis perfectae ab imperfecta, quae vocatur attritio, et extra sacramentum non sufficit ad iustificationem; et ita loquitur: « Docet praeterea, etsi contritionem hanc aliquando caritate perfectam esse contingat, hominemque Deo reconciliare, priusquam hoc sacramentum actu suscipiatur; ipsam nihilominus reconciliationem ipsi contritioni sine sacramenti voto, quod in illa includitur, non esse adscribendam. Illam vero contritionem imperfectam, quae attritio dicitur, quoniam vel ex turpitudinis peccati consideratione, vel ex gehennae, et poenarum metu communiter concipitur, si voluntatem peccandi excludat, cum spe veniae; declarat... donum Dei esse, » etc.

Iam vero his verbis Concilium declarat motivum propter quod contritio tam perfecta efficitur ut extra sacramentum ad iustificationem ultimo disponat, eamque infallibiliter consequatur; — et dicit contritionem habere perfectionem hanc a *caritate actuali,* seu a supernaturali amore Dei super omnia propter se dilecti; nam haec est caritas. Ergo. — Audiatur ea de re P. de Lugo. Ex loc. cit. Conc. Tridentini, ait (de Poenit. disp. 5. sect. 1. n. 13.) « apparet in primis contritionem perfectam, qua extra sacramentum homo iustificatur, esse illam, quae caritate perfecta est: ubi nomine caritatis non potest intelligi caritas habitualis, sed dilectio actualis; tum quia non omnis detestatio peccati, quae cum habitu caritatis coniungitur, est contritio perfecta, ut constat in illo, qui cum sola attritione iustificatur in martyrio: tum etiam quia esset ridicula distinctio contritionis perfectae ab imperfecta per hoc, quod Deo reconciliet, quando caritate perficitur: hoc enim esset dicere, reconciliare Deo, quando reconciliat, si *caritatis* nomine sola habitualis intelligeretur. Cum ergo Concilium intendat assignare differentiam unius contritionis ab alia; debuit explicare perfectionem unius, quam habet ex se, ratione cuius afferat iustificationem extra sacramentum: quam perfectionem solum explicat per hoc, quod sit caritate perfecta. »

Sed insuper ex iisdem Concilii verbis aliud argumentum pro re nostra recte deducitur. Etenim Concilium distinguit a contritione perfecta attritionem, quia haec « vel *ex turpitudinis peccati consideratione,* vel *ex gehennae et poenarum metu* concipitur. — Atqui hac divisione omnia omnino motiva, ex quibus detestatio peccati concipi potest, una caritate excepta, Concilium complectitur. — Ergo *sola detestatio peccati, quae ex caritate concipitur,* sub nomine attritionis non significatur, et ab ea distinguitur, utpote quae *non est attritio, sed contritio.*

Minor huius argumenti sic evolvitur. Duplex tantum est malum, *poenale* scilicet, vel *morale:* aut ergo detestatio peccati est propter *malum poenae,* et constituit unum *genus* attritionis quae indicatur a Concilio, eius nempe quae « *ex gehennae vel poenarum metu concipitur;* » — aut detestatio peccati est propter *malum morale,* seu *culpae;* et tunc vel illa detestatio habetur, quia malum morale opponitur *bono divino secundum se, et amori eius,* ac proinde *ex motivo caritatis culpa detestatur;* — vel detestatio peccati est *propter quamlibet aliam moralem malitiam* quae invenitur in peccato; et tunc peccatum detestatur « *propter eius turpitudinem;* » — quod est aliud genus attritionis, de quo Concilium loquitur. — *Omnia igitur motiva,* propter quae detestatio peccati concipi potest, si motivum *caritatis* excipiatur, pertinent *ad attritionem.* Quamobrem merito ex doctrina Conc. Tridentini deducimus *solam detestationem peccati, quae ex motivo caritatis* oritur, attritionem non esse, sed *contritionem.*

4. Totam rem absolvam proponendo *optimam quamdam congruentiam* in confirmatione thesis.

« Ratio a priori, » inquit Cardinalis de Lugo (disp. 5. sect. 1. n. 15.), cur Deus dolorem ex motivo dilectionis, ut dispositionem unicam acceptavit, ea videtur fuisse, quia per peccatum mortale expellitur caritas, et per iustificationem restituitur; non debuit autem restitui, nisi praecedente aliquo actu caritatis. Sicut fides, quae per haeresim expellitur, non restituitur, nisi praecedat aliquis actus fidei; et spes, quae per peccatum desperationis expellitur, non restituitur, nisi exerceatur aliquis actus spei: sic etiam caritas, quae per quodlibet peccatum mortale expellitur, (quodlibet enim peccatum mortale opponitur caritati Dei) non debuit restitui, nisi praecedente exercitio ipsius dilectionis, ut congrue restitueretur: homo enim per peccatum voluntarie discessit ab amicitia Dei, et factus

est inimicus. Quare ut redeat in eamdem amicitiam, necesse est, ut diligat eum, quem vult habere amicum: nulla enim melior, et aptior dispositio est ad amicitiam alicuius captandam, quam amare, ut dixit ille: *Vis ut ameris? ama;* et quandiu haec dispositio non ponitur, non est homo sufficienter dispositus, ut iterum recipiatur in Dei amicitiam: loquimur autem semper secluso privilegio sacramentorum, et martyrii. »

Nec quidquam valet contra hoc argumentum, obiectio quae desumitur ex recuperatione virtutum moralium supernaturaliter infusarum, quas homo per peccatum mortale ab eo commissum amiserat.

« Dices, » prosequitur de Lugo (loc. cit.), « quando homo iustificatur, recuperat etiam habitus infusos aliarum virtutum, ex. gr., temperantiae, misericordiae, iustitiae, etc. et licet contra eas peccaverit mortaliter, non est necessarius aliquis earum actus ut homo disponatur ad earum recuperationem: ergo nec erit necessarius actus ex motivo formali dilectionis ad recuperandam caritatem, contra quam peccavit. Respondeo negando consequentiam. Ratio vero discriminis est, quod per actum dilectionis disponitur homo ad habitum caritatis, qui propter suam perfectionem continet virtualiter et eminenter perfectionem aliarum virtutum inferiorum, quas secum affert. Sufficit ergo disponi ad caritatem, ut eo ipso intelligatur homo disponi ad alias virtutes recuperandas: e contra vero, quando exercet actum solum religionis, vel obedientiae, non exercet aliquid, in quo virtualiter contineatur perfectio caritatis, vel eius motivi. Cum ergo aliqua dispositio ab homine exigenda esset, congruentissimum fuit, illam exigi, quae perfectissima erat omnium, ut sic videretur iam homo facere aliquo modo, quantum ex se poterat, ut se ad gratiam, et amicitiam Dei disponeret. »

Contra thesim modo probatam obiici potest

1. Verba Christi (Luc. VII. 47.): « Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum, » ostendunt peccatorum remissionem per contritionem perfectam *statim* non obtineri. Etenim Maria Magdalena non *illico,* quando contritionem de peccatis suis concepit, iustificata fuit; sed quando Dominus dixit: '*remittuntur ei peccata;*' nam haec verba praesentem absolutionem significant, non praeteritam. — Idem constat ex illo inciso « quoniam *dilexit* multum: » si enim non coepit tunc primum diligere, sed dilexerat antea, et

tamen remissionem peccatorum suorum non adhuc acceperat; certe per contritionem, caritate perfectam, non *illico* fuit iustificata.

Resp. — Verba illa « Remittuntur ei peccata multa » non ostendunt eo tempore fuisse Mariae Magdalenae poenitenti peccata dimissa, quo Dominus illa verba pronuntiavit: — nam postea, interiecto aliquo temporis spatio, iterum Christus ait: « Remittuntur tibi peccata tua. » — Verba igitur Domini: « *Remittuntur* ei peccata multa, quoniam *dilexit* multum » nihil aliud significant, ut recte adnotat Bellarminus (de Poenit. l. 2. c. 14.), « nisi magnam dilectionem causam fuisse magnae indulgentiae: et ut S. Gregorius explicat in Hom. 33. magnam rubiginem peccati magno caritatis igne purgatam. Illa autem verba: *Remittuntur tibi peccata tua,* quae magis praeseferunt formam praesentis absolutionis, partim absolvunt exterius et coram hominibus eam, quae iam intus a Deo absoluta erat; partim etiam confirmant absolutionem invisibiliter datam. Nam simile quid legimus Marci v. ubi Dominus mulieri, quam iam sanaverat a fluxu sanguinis, ait: *Esto sana a plaga tua;* quo verbo non eam curavit, sed curationem iam factam confirmavit. »

2. Ex verbis Christi, quae mox citavimus, deduci nequit multa peccata Magdalenae poenitenti fuisse remissa *quia* multum *dilexit;* ideoque nihil valet argumentum ex his verbis desumptum ad probandam efficacitatem contritionis quae ex *caritate,* seu ex *supernaturali dilectione Dei,* concipitur. — Probatur autem assumptum ex parabola quam Christus tunc proposuit de foeneratore qui duos debitores habebat. « Non habentibus illis, » ait Dominus (Luc. VII. 42. 43.), « unde redderent, donavit [foenerator] utrisque. Quis ergo eum plus diligit? Respondens Simon dixit: Aestimo quia is, cui plus donavit. At ille [Christus] dixit ei: Recte iudicasti. Et conversus ad mulierem dixit Simoni » etc. — Porro ex hac parabola colligi debet peccata multa non fuisse remissa mulieri poenitenti quia dilexit multum; sed e contra, propterea multum eum dilexisse, quia multa peccata dimissa ei fuerant.

Resp. — Interpretatio haec verborum Christi prorsus est reiicienda; repugnat enim

a) Aliis Sacrarum Scripturarum versionibus. In Syriaca namque legimus: « Propterea dico tibi remissa esse ei scelera eius multa, *eo quod* multum dilexerit. » — In versione Persica sic habetur: « Dico tibi: pro hoc quod fecit, peccata eius multa remissa

sunt, *ea de causa* quod multum digna fuit.» — In Versione Arabica: « Peccata eius multa remissa sunt illi, *quoniam* dilexit multum.» — In Aethiopica: « *Propterea* remittuntur ei peccata eius multa, *quia* multum dilexit me.» — V. Walton Bibl. Sacr. t. 5. p. 290.

b) Repugnat communi Patrum interpretationi, nam ii generatim intelligunt verba Christi prout defendimus in thesi, idest affirmant Magdalenam, quia vehementissima caritate flagrabat, obtinuisse peccatorum suorum remissionem. Si qui sunt pauci asserentes Mariam Magdalenam Christum multum dilexisse, quia ab eo remissionem multorum delictorum acceperat; in hac explicatione, aliam, quam supponunt, non excludunt. — « Dicitur, » inquit S. Greg. Magnus, et post eum Beda (in Luc. l. 3. cap. 28.), « *Remittuntur ei peccata multa, quia dilexit multum.* Ac si aperte diceretur: Incendit plene peccati rubiginem, quia ardet valide per amoris ignem. Tanto namque amplius peccati rubigo consumitur, quanto peccatoris cor magno caritatis igne concrematur.» — Et S. Paulinus (Ep. 4. al. 23. ad Severum): «Non unguentum in illa Dominus sed caritatem dilexit, qua pudenter impudens, et pie improba, sine opprobrii et repulsae metu, extraneam sibi domum Pharisaei, non invitata, illa vi petulans penetravit, qua rapitur regnum coelorum, et tantum verbi coelestis esuriens, non ad dapes illius, sed ad pedes Christi cucurrit, seque in illis abluit et cibavit, atque ipsos sibi pedes sacrarium (ut ita dixerim) et altare constituit. In quibus libavit fletu, litavit unguento, sacrificavit affectu. Sacrificium enim Deo spiritus contribulatus. Quem illa immolans Deo, non solum remissionem delictorum, sed et gloriam praedicandi cum Evangelio nominis meruit.»

c) Repugnat contextui, — quia Maria Magdalena, licet poenitens et contrita, nesciebat tamen sibi remissa esse peccata, donec a Christo audivit « *Remittuntur ei peccata;* » ac proinde non poterat signa dilectionis, quae exhibuit antequam Christus illa verba pronuntiaverit, ex gratitudine promere, ut scilicet gratam Christo, quia peccata illa remiserat, se ostenderet.

d) Repugnat etiam contextui, — quia Christus non dixit Simoni: Cognosce remissa esse Magdalenae peccata ex hoc quod tanta dilectionis signa erga me ostendat; sed vice versa ait: « Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum, » idest, remittuntur ei peccata hac de causa, quod ipsa me diligat, ideoque summe de peccatis, quibus me offendit, doleat.

e) Denique interpretationem, quae in obiectione proponitur, non exigit parabola foeneratoris. Etenim, ut egregie exponunt Maldonatus, a Lapide, aliique, verba illa, quibus Dominus Simonem Pharisaeum interrogat: « Quis ergo eum [foeneratorem] plus diligit, » significant: quis plus eum dilexisse iudicabitur; — et sensus totius phrasis hic est: Sicut is qui cum plura deberet creditori suo, plurium ab eo accepit remissionem; passim a prudentibus iudicabitur, *ideo* maiorem hanc remissionem accepisse, quia magis eum dilexerat, ac plura ei dilectionis signa exhibuerat, propter quae creditor plura ei vicissim remisit et condonavit: — simili modo tu, o Simon, prudenter iudicare debes, Mariam Magdalenam multum me dilexisse, Messiam Dei Filium; et ob multam dilectionem, quam apertissimis signis ostendit, obtinuisse peccatorum multorum remissionem.

3. Paulus etsi perfectam contritionem habuerit cum in via Damasci divina voce prostratus fuit, remissionem tamen peccatorum suorum non accepit ante baptismi susceptionem; — dicit enim Ananias (Act. XXII. 16.): « Exurge, et baptizare et ablue peccata tua; » et S. Augustinus adnotat (Serm. 1. et 25. de Sanctis, n. 3.): « Ananias baptizavit lupum et fecit agnum. » — Ergo.

Resp. *Neg. Ant.* — Paulus eo instanti quo, divina voce percussus, simulque ineffabili gratia praeventus, exclamavit dicens: « Domine quid me vis facere? » iustificationis gratiam adeptus est. Id passim docent Patres, et Theologi. « Contingit autem, » ait Angelicus (1. 2. qu. 112. a. 2. ad 2.), « quandoque quod Deus movet hominem ad aliquod bonum, non tamen perfectum, et talis praeparatio praecedit gratiam. Sed quandoque statim perfecte movet ipsum ad bonum, et subito gratiam homo accipit... Et ita contigit Paulo, quia subito cum esset in progressu peccati, perfecte motum est cor eius a Deo, audiendo, addiscendo et veniendo; et ideo subito est gratiam consecutus. »

Verba Ananiae solum ostendunt baptismum esse medium omnino necessarium ad salutem, et Paulum non fuisse iustificatum nisi per contritionem quae includebat sacramenti votum. Ceterum potest etiam dici Ananiam internam Pauli dispositionem, qua iustificatus iam fuerat, ignorasse.

S. Augustinus, verbis obiectis, non affirmat Paulum *usque ad baptismi susceptionem* fuisse *lupum;* sed, per baptismi susceptionem, implevisse votum quod cum contritione habuit, quodque nisi im-

plevisset *agnus* esse non potuisset. — Hanc fuisse mentem S. Augustini patet ex Sermone 175. (alias 9. de verbis Apostoli n. 8.), ubi aperte dicit Paulum Apostolum ante baptismum fuisse iustificatum. « Ananias, » inquit, « ovis interpretatur... loquebatur ovi Pastor Christus... Respondit Pastori ovis Ananias: Quo me mittis, ovem ad lupum? Sed ille non audivit hanc excusationem... Si missae sunt oves in medio luporum, quare trepidas ire Anania ad eum qui iam non est lupus? Lupum timebas, sed respondet tibi Dominus Deus tuus; de lupo ovem feci. »

4. S. Augustinus saepe de baptismi susceptione ita loquitur ut asserat, sine illa, *neminem,* quantumcumque proficiat, communiter loquendo iustificari. Ergo. — *Ant. prob.* Tract. 13. in Io., n. 7., ait: « Quantumcumque catechumenus proficiat, adhuc sarcinam iniquitatis suae portat; non ei dimittitur, nisi cum venerit ad baptismum. » Et Tract. 4. n. 13.: « Omnia peccata super illum sunt, et nisi venerit ad salutarem baptismum, ubi peccata solvuntur, cum omni sua excellentia non potest intrare in regnum coelorum. »

Resp. *N. Ant.* — Ad prob. *Dist.* Catechumenus, quantumcumque sibi proficere videatur, sarcinam iniquitatis portat, si vel contemnat, vel ex gravi negligentia baptismum omittat; — et tunc caritatem et perfectam contritionem non habet *C.* Iniquitatis sarcinam portat si ex vera caritate contritionem eliciat *N.* — Non de omnibus universim catechumenis loquitur Sanctus Doctor, sed de illis qui sua contenti sanctitate, quam plurium baptizatorum sanctitate maiorem sibi gratulabantur, baptismi susceptionem ex culpabili negligentia differebant. Id constat ex ipso Tract. 13. n. 6. in Ioannem. « Quare, » ait, « oportebat ut Dominus baptizaretur? quia multi contempturi erant baptismum, eo quod iam maiore gratia praediti viderentur, quam viderant alios fideles; ex. gr., iam continenter vivens catechumenus contemneret coniugatum, et diceret se meliorem quam ille sit fidelis: ille catechumenus posset dicere in corde suo: Quid mihi opus est baptismum accipere, ut hoc habeam quod est iste, quo iam melior sum? » — Huiusmodi igitur homines, qui in se confidebant tamquam iusti, et despiciebant sacramentum, S. Augustinus reprehendit, atque eos portare peccatorum suorum sarcinam affirmat: « neque enim, » ut ipse loquitur (l. 4. de Bapt. c. 25.), « ullo modo dicenda est conversio cordis ad Deum, cum Dei sacramentum contemnitur. »

5. Concilium Tridentinum (sess. 13. cap. 7.) prohibet peccatores, sacramento poenitentiae non absolutos, ad Eucharistiam accedere, quantumvis contriti sibi videantur. Ergo iuxta Concilium contritio ante sacramenti usum non iustificat.

Resp. *N. Cons.* — Ad sacram Synaxim accessuris, aut etiam sacerdotibus sacrificaturis, si peccati conscii fuerint, Concilium praecipit ut prius *sacramento poenitentiae,* iuxta monitum Apostoli (I. ad Cor. XI. 28.), seipsos probent, ob reverentiam, quae Augustissimo Sacramento Altaris exhiberi debet: — nemo enim est, qui citra revelationem, de sua contritione certus sit; et facilior iustificationis via patet omnibus in sacramento poenitentiae.

Insuper, argumentum quod ex confessione praemittenda ante SS. Eucharistiae susceptionem desumunt fautores sententiae quam impugnamus, contra ipsos egregie retorqueri potest. Nam si contritio perfecta non sufficit ad obtinendam, extra sacramentum, iustificationem; sacramentum etiam suscipere, ideoque confessionem sacramentalem semper praemittere *deberet* qui ad alia sacramenta *vivorum* accedere vellet, quae *statum gratiae requirunt* in suscipiente. Id autem repugnat doctrinae omnium theologorum et Ecclesiae sensui. — Etenim, iuxta omnes, potest quis cum contritione sola, quin ex praecepto confessionem praemittere teneatur, ordinari, confirmari, matrimonio coniungi, suscipere extremam unctionem: — et in Pontificale Romano, iussu Romanorum Pontificum edito, ubi de confirmandis est sermo, dicitur: « Adulti deberent prius peccata confiteri, et postea confirmari, *vel saltem de mortalibus, si in ea inciderint, conterantur.* »

6. Si contritio, caritate perfecta, ante usum sacramenti iustificat, inaniter, post elicitum actum contritionis, absolutio a poenitente petitur; et falso a sacerdote dicitur: « Ego te absolvo. » — Sed haec admitti nequeunt. Ergo.

Resp. *N. Mai.* — *a*) Non petit inaniter in sacramento poenitentiae absolutionem a peccatis, ille qui nonnisi contritione, quae huius sacramenti votum includebat, ac proinde nonnisi cum dependentia quadam ab hoc sacramento, iustificatus fuit. — *b*) Et praeterea non petit inaniter a peccatis absolutionem ille qui, etsi elicuerit prout potuit contritionis actum, nescit tamen *certe* se *veram, supernaturalem* habuisse contritionem, qua sola poterat ante sacramenti susceptionem iustificari. — *c*) Hinc falsa non est absolutionis forma, quae a sacerdote profertur. — *d*) Insuper illa verba

« Ego te absolvo, » hanc significationem praeferunt: « Ego sacramentum absolutionis tibi impendo, » ac proinde significant exhibitionem sacramenti ex se peccatorum remissivi; — quae significatio integra manet etiamsi sacerdos det absolutionem ei qui actu contritionis perfectae iam fuerat Deo reconciliatus. — « Quamvis verbum *absolvo* solum videatur significare, » inquit Suarez (disp. 19. sect. 2. n. 19.), « vinculi solutionem; tamen quia non dissolvitur, nisi per informationem gratiae, ideo iuxta subiectam materiam, ex vi eiusdem verbi significatur gratiae infusio ordinata ad peccati remissionem. » Cum autem sacramenta, ex opere operato, gratiam non ponenti obicem conferant; et contritus nullum obicem opponat gratiae; absolutione sacerdotis contrito confertur gratia, quae peccata delevisset si iam deleta non fuissent per contritionem, et nunc, quia iam deleta fuerunt, valet ad augendam contriti hominis iustitiam; seu ad augendam illam gratiam, quae inhaesione sua omnem peccati mortalis maculam excludit. — Ceterum de his fortasse inferius sermo redibit.

ARTICULUS SEXTUS

De quantitate contritionis.

Naturam contritionis perfectae declaravimus; nunc quantitas eius exponenda manet: — quae vel est intensiva, vel extensiva; et haec vel in duratione consistit vel in obiecto: de his ergo breviter dicendum erit.

I. Ad *intentionem contritionis* quod attinet, quorumdam sententia fuit veram contritionem necessario intensionem maximam actus postulare, quam homo, toto conatu suo, obtinere potest. Opinio haec Adriano tribuitur; — sed communiter, ut falsa, repudiatur. — Docuerunt alii necessariam ad contritionem esse intensionem maximam, non quidem *absolute*, sed *comparative;* ita ut homo *maiori intensione* doleat de peccato et maiori caritatis ardore feratur in Deum, quam quodvis aliud malum horreat, aut erga bonum creatum quodlibet amore afficiatur. Id Petrus Soto tenuit, lect. 14. et 15. de poenitentia. — Tertia sententia affirmat *certum aliquem gradum* intensionis in contritione requiri, quem Deus novit. — Sed non minus improbabiles hae duae posteriores sententiae sunt, quam prima: — et tam concors hac in re semper celebriorum theologorum doctrina fuit, ut Sanctus Alphonsus de Liguori

(Theolog. Mor. de Poenit. lib. 6. tract. 4. num. 441.) affirmare non dubitaverit, *communiter* docere doctores dolorem *omnem* peccati, qui proficiscitur ex amore Dei praedominante super omnia, *etiam remissum,* iustificare hominem extra sacramentum.

Hanc igitur doctrinam amplectentes, dicimus nullum modum seu gradum intentionis determinatum ad perfectam contritionem requiri, sed quamcumque actus intensionem sufficere; — ac proinde contritionem *appretiative,* non *intensive* summam esse necessariam. Quod, ut perspicue intelligatur, declarabimus verbis S. Thomae. In Suppl. 3. p. (q. 5. a. 3.) Angelicus Doctor ait: « Contritio ut saepe dictum est, nempe q. 1. a. 2. ad 1., et q. 3. et 4. a. 1., habet duplicem dolorem. Unum rationis, qui est displicentia peccati commissi, et hic potest esse adeo parvus, quod non sufficiet ad rationem contritionis; ut si minus displiceret ei peccatum quam debeat displicere separatio a fine: sicut etiam amor potest esse ita remissus quod non sufficit ad rationem caritatis. Alium dolorem habet in sensu, et parvitas huius non impedit rationem contritionis, quia non se habet per se essentialiter ad contritionem, sed quasi ex accidente ei adiungitur; et iterum non est in potentia nostra. Sic ergo dicendum quod quantumcumque parvus sit dolor, dummodo ad contritionis rationem sufficiat, omnem culpam delet. »

Et S. Bonaventura, — qui ab adversariis nostris citatur immerito, — eamdem doctrinam tradit, dilucideque explicat, sequenti pacto: —

« Dicendum, » inquit (in 4. sect. dist. 16. part. 1. art. 2. q. 1.), « quod cum quaeritur de quantitate doloris, dolor potest dici displicentia rationis, vel passio ex hac resultans in sensualitate. Si hoc secundo modo accipiatur, dico quod non est necesse magis dolere de peccato, quam de re temporali; nec etiam necesse est dolere, quia non est in potestate cuiuslibet: talis enim dolor non consequitur amorem, sed consequitur ipsam affectionem, et affectio experimentalem cognitionem; et quia non omnes habent experientiam divinae dilectionis, ideo non omnes ita sensibiliter dolent de peccatis; tamen quod magis etiam sensibiliter doleat aliquis de peccato, quam de aliquo damno, hoc est perfectionis, et congruum, non necessarium. Sed in quantum dolor dicitur displicentia rationis, sic dico quod displicentia mensuratur secundum quantitatem caritatis. Quantitas autem caritatis dupliciter potest

accipi: vel in se, vel in comparatione ad alios amores: in se, sic dico quod est parva, et maior, et maxima; in comparatione ad alios, sic dico quod vindicat sibi dominium in corde, quandiu est; nec unquam ibi est, nisi sit domina: unde dico quod ad hoc quod aliquis habeat caritatem, necesse est quod diligat Deum super omnia. Hoc autem est diligere Deum super omnia, quod pro nullo damno, vel commodo, velit offendere Deum: sic intelligendum est de displicentia contritionis. Unde dico, quod peccatum debet tantum displicere rationi, quod nullo pacto, nullo commodo, vel incommodo, velit in ipsum consentire, vel consensisse. »

At unum diligenter hic animadvertatur, nempe ad contritionem perfectam, quae *appretiative* summa est, requiri ut peccatum detestemur ob supremam rationem mali, quae in illo est, ac proinde super omne malum poenae, et cum absoluto proposito nunquam peccandi, saltem mortaliter; — sed necessarium non esse ut *formali et expressa comparatione* peccatum cum aliquo malo sensibili conferamus, ex. gr., cum morte, aut iniuria gravissima, aut alia re a qua maxime abhorrent homines. Etenim sicut dilectio Dei, ut sit super omnia, non requirit *formalem et expressam* comparationem boni divini cum bonis creatis; sicut religio colit Deum super omne adorabile, et fides divina credit super omne credibile, *sine formali comparatione;* idem omnino dicendum est de contritione perfecta, quae super omnia mala poenae peccatum odit et detestatur. — Quinimmo communiter doctores tradunt, has formales comparationes inter peccatum, et mala omnia sensibilia, quae ad vitandum peccatum tolerari deberent, non facile peccatoribus proponendas esse; ne his comparationibus in novo periculo peccandi constituantur.

II. Haec de intentione contritionis praenotasse sufficiat; — quod autem *durationem eius* spectat, Scotus putavit (in 4. dist. 14. q. 2.) contritionem non dari, nisi aliquo tempore duret, quod statuit Deus. Hanc opinionem Almainus probabilem esse censuit; et Caietanus ex parte saltem adoptavit, dicens (Opusc. t. 1. tract. 4. q. 1.), Deum aliquando expectare huiusmodi durationem, antequam acceptet actum in ratione contritionis et dispositionis ultimae ad gratiam sanctificantem. — Sed haec sententia « nec fundamentum habet, » inquit Suarez (disp. 4. sect. 5. n. 3.), « nec probabilitatem; » quapropter indubitanter asserimus actum con-

tritionis nulla temporis duratione indigere, ut sit contritio; ideoque simul ac fit, veram esse contritionem.

III. Denique circa *quantitatem extensivam* contritionis, *ratione obiecti,* certum est: 1. — Contritionem natura sua esse universalem, seu de peccatis omnibus. 2. — Ad contritionem requiri memoriam et considerationem aliquam de peccatis commissis; quamobrem satis non esse ut peccator consideret peccatum et malitiam eius, sed necessarium esse ut agnoscat se illud peccatum commisisse, et malitiam peccati, ut a se commissi, detestetur.

Sed ulterius quaeritur a theologis, utrum ad veram contritionem concipiendam requiratur ut cadat in omnia peccata *distincte* recogitata? — Et circa hanc quaestionem in duas oppositas sententias abeunt. Quidam dicunt necessarium per se esse ut peccator poenitens distincte omnia peccata sua recogitet, tum quoad species singulas, tum quoad numerum eorum; et ita de illis doleat. Alii vero doctores distinctam recogitationem omnium peccatorum, neque ad contritionem, neque ad iustificationem necessariam esse statuunt. — Hanc secundam sententiam, quam P. Suarez (disp. 4. sect. 6. num. 8.) absolute veram esse affirmat, tuemur; — et paulisper in antecessum hic declaramus.

Tribus modis, ut ipse Suarez (loc. cit.) adnotat, recogitatio distincta omnium peccatorum de qua loquimur intelligi posset. « Primo quod tota actualis consideratio et distincta de singulis peccatis sit in intellectu in eo instanti, in quo voluntas elicit contritionem. Secundo quod saltem ipsa praecesserit antequam eliciatur contritio. Tertio, quod si non praecessit, saltem post contritionem facienda sit, et consequenter quod de hoc habeatur votum, seu propositum in contritione ipsa inclusum. Rursus hinc fit, ut tribus modis possit intelligi peccator se habere ex parte intellectus in eo instanti, quo elicit contritionem. Primo, actu, et distincte recogitans omnia peccata quae commisit. Secundo, solum confuse recogitans se saepius offendisse Deum, et per voluntatem omnia peccata detestans. Tertio, ut sit actu considerans de uno, vel altero peccato commisso in particulari, non vero universe de omnibus, nec distincte nec confuse. » — Porro dicimus: ut quis veram contritionem de peccatis a se commissis concipiat, non requiritur ut ea omnia prius distincte recogitaverit; nec ut ea, dum contritionis actum elicit, recogitet; nec, per se, ut recogitationem illam *voto* proponat simul ac contritio-

nem de peccatis habet, et deinde post elicitam contritionem *re* impleat.

His ad claram quaestionis intelligentiam praemissis, proponitur

THESIS VI.

Ad veram contritionem, extra sacramentum iustificantem, nullus definitus intensionis gradus requiritur; sed sufficit substantia actus, quacumque intensitate fiat. Item, ut contritio perfecta eliciatur, nec determinata temporis duratio necessaria est, nec distincta omnium peccatorum recogitatio.

I. Prob. 1ma *pars thesis.* 1. *Ex Scripturis;* nam nullibi in Sacris Litteris certus ac determinatus intentionis gradus, tamquam necessarius, ut contritio perfecta sit, statuitur. — Testimonia quae afferuntur ex Deut. (VI. 5.) et ex Matth. (XXII. 37.), in quibus praecipitur ut Deum diligamus ex *toto* corde, ex *tota mente,* ex *tota anima,* ex *tota virtute,* seu ex *omnibus viribus;* sicut verba, quae apud Joel. Proph. (II. 12.) legimus: « Convertimini ad me *in toto corde vestro;* » et alia in Deut. (IV. 29.): « Cumque quaesieris... Dominum... invenies eum; si tamen *toto corde* quaesieris: nullatenus necessarium esse in contritione aliquem intensionis gradum ostendunt.

Etenim his Sacrarum Scripturarum locutionibus non significatur Deum esse diligendum omnibus viribus *intensive,* sed *appretiative:* — non praecipitur *totalitas intensionis* in conversione hominis ad Deum, sed *totalitas ipsius conversionis.* — « Hoc loco docemur, » ait Theodoretus (q. 3. in Deut.) « dilectionem non partiri inter Deum et aurum, inter Deum et uxorem, inter Deum et liberos, inter Deum et amicos: sed totam dilectionis vim Deo creatori consecrare; deinde post Creatorem quae unicuique conveniant tribuere, et parentibus et uxori, et liberis et fratribus et amicis. Siquidem pertinet ad dilectionem Dei haec etiam praestare. 'Qui enim diligit me,' inquit (Ioan. XIV, 15.), 'mandata mea servabit.' Mandata vero Dei ista praecipiunt. »

Et S. Thomas optime declarat vim illorum quatuor, quae seiunctim in praecepto caritatis commemorantur, cum dicitur: « diliges ex *toto corde,* ex *tota mente,* ex *tota anima,* ex *tota virtute* tua. » Audiamus Doctorem Angelicum: — « Horum quatuor, » dicit (2. 2. qu. 44. art. 5.), « est ratio assignanda; nam quod ali-

cubi unum horum omittitur, hoc est quia unum intelligitur ex aliis. Est ergo considerandum quod dilectio est actus voluntatis, quae hic significatur per *cor;* nam sicut cor corporale est principium omnium corporalium motuum, ita etiam voluntas, et maxime quantum ad intentionem finis ultimi, qui est obiectum caritatis, est principium omnium spiritualium motuum. Tria autem sunt principia actuum, quae moventur a voluntate, scilicet intellectus, qui significatur per *mentem;* vis appetitiva inferior, quae significatur per *animam;* et vis executiva exterior, quae significatur per *fortitudinem*, seu *virtutem*, sive vires. Praecipitur ergo nobis ut tota nostra intentio feratur in Deum, quod est *ex toto corde;* et quod intellectus noster subdatur Deo, quod est *ex tota mente;* et quod appetitus noster reguletur secundum Deum, quod est *ex tota anima;* et quod exterior actus noster obediat Deo, quod est *ex tota fortitudine*, vel *virtute*, vel *viribus* Deum diligere. »

Praeterea ad refutandam ex Scripturis sententiam illorum, qui contendunt determinatam quamdam intensionem in actu contritionis et caritatis esse necessariam, ut iustificatio extra sacramentum obtineatur; argumentamur non modo *negative* ostendendo, ut fecimus, Scripturas intentionem istam actus, tamquam necessario ad iustificationem requisitam, non praecipere; sed etiam *positive*, arguendo ex locis in quibus iustificatio promittitur peccatoribus a peccato aversis, qui supernaturali caritate Deum iam diligunt. Loca haec superius (p. 38. et 42.) commemoravimus: modo, ad exemplum, in memoriam revocamus illud (Ez. XVIII. 27.): « Cum converterit se impius ab impietate sua .... ipse animam suam vivificabit: » — et quod in I. Ioannis Epist. (IV. 7.) legimus: « Omnis qui diligit, ex Deo natus est: » — et ex his locis, ita ratiocinamur: Is qui contritionem perfectam, quocumque intensionis gradu, habet; profecto ab impietate sua ad Deum convertitur; et qui caritatis actum elicit, etiamsi sit in gradu remisso, diligit Deum; — sed in locis mox citatis iis qui ab impietate sua ad Deum convertuntur, et caritate Deum diligunt, promittitur infallibiliter iustificatio: — ergo in his locis iustificatio etiam iis promittitur infallibiliter, qui contritionem cum caritate supernaturali habent in gradu remisso: ac proinde ex illis locis recte arguimus nullum in contritione determinatum intensionis gradum requiri ut iustificatio extra sacramentum obtineatur.

2. Eamdem omnino doctrinam tradunt *Patres*, et signanter S. Augustinus. In Serm. 35. de Proverbiis c. 3. (alias, de diversis 2.) inquit: « Deum non vides, ama et habes. Quam multa in damnabilibus cupiditatibus amantur, et non habentur... Deus nobis de compendio se offert. Clamat nobis: Amate me et habebitis me. » — In opere contra Cresconium (l. 2. c. 12.), ait: « Mundantur [peccata] sacrificio contriti cordis... mundantur... caritate... quae una si adsit, omnia recte fiunt. » — Tract. 5. in Ep. Ioan. (n. 9.) ita loquitur: « Si quis in corde suo invenerit caritatem, securus sit, quia transiit de morte ad vitam. Iam in dextera est. » Certe de caritate habituali non diceret, « si quis eam in corde suo invenerit » quia habitum non experimur, nisi per actus; loquitur ergo de dilectione actuali, quam qui habet *transiit*, — non dixit *transibit*, — sed *transiit* iam de morte ad vitam. — Tract. 9. (n. 9.) in illa verba « *nos diligamus, quia ipse prior nos dilexit*: » ait: « Unde diligeremus, nisi prior ille dilexisset nos? Diligendo amici facti sumus, etc. » et postea subdit: « Anima nostra foeda est per iniquitatem, amando Deum pulchra efficitur; » et infra: « Quomodo erimus pulchri? amando eum, qui semper est pulcher: quantum in te crescit amor, tantum crescit pulchritudo. » — Denique Tr. 9. in Io. Ev. (n. 9.) de caritate dicit: « Quam cum habere coeperit [homo], Spiritum Sanctum habebit: quam si non habuerit sine Spiritu Sancto erit. Et quomodo corpus tuum sine spiritu, quod est anima tua, si fuerit, mortuum est; sic anima tua sine Spiritu Sancto, idest, sine caritate, si fuerit, mortua deputabitur. »

3. Probatio firmatur ex *declaratione Concilii Tridentini*, quam in praecedenti articulo frequenter citavimus. Ait enim Concilium *contritionem, caritate perfectam, hominem Deo reconciliare, priusquam sacramentum actu suscipiatur;* et hanc contritionem, ratione caritatis qua perficitur, a contritione imperfecta, seu ab attritione distingui, quae extra sacramentum poenitentem hominem Deo non reconciliat. Ergo ad contritionem perfectam, extra sacramentum iustificantem, Tridentina Synodus nihil praeter caritatem requirit; sine qua contritio ipsa perfecta nequit haberi.

4. Similiter pro veritate quam defendimus faciunt damnationes a Romanis Pontificibus Pio V., Gregorio XIII., et Urbano VIII., editae contra propositiones Baii. Inter eas enim, 31. 32. et 70. sic enuntiantur: — 31. « Caritas perfecta et sincera, quae est ex corde puro et conscientia bona et fide non ficta, tam in catechumenis

quam in poenitentibus potest esse sine remissione peccatorum.» — 32. «Caritas illa, quae est plenitudo legis, non est semper coniuncta cum remissione peccatorum.» — 70. «Homo existens in peccato mortali, sive in reatu aeternae damnationis, potest habere veram caritatem: et caritas etiam perfecta potest consistere cum reatu aeternae damnationis.» Porro sermonem esse in propositionibus istis *de caritate actuali,* non habituali, patet quia in eis agitur de caritate, quae *ex corde puro et conscientia bona, ac fide non ficta* elicitur ab eis qui adhuc iustificati non sunt: — et Baium nomine caritatis intellexisse non caritatem *intensam,* sed caritatem veram, in quocumque intensionis gradu, constat — tum quia de caritate generatim loquitur, non de aliquo gradu caritatis intensae — tum quia non negaverat caritatem intensam, etiam extra casum necessitatis et actualem sacramenti susceptionem, hominem iustificare.

5. Denique nullum determinatum gradum intensionis necessarium esse ad contritionem veram concipiendam, *theologicae rationes* aperte ostendunt. — Et sane contritio, quae extra sacramentum iustificet, maxima secundum intensionem actus esse non debet, neque *absolute,* neque *comparative.* Ergo. — Prob. *Ant.* 1. Non debet esse *absolute* maxima secundum intensionem, quia dilectio Dei secundum intensionem absolute summa est impossibilis; actus enim caritatis infusae versus maximum in intensione non habet terminum; cum voluntas possit, divinae gratiae cooperando, semper maiori cum fervore adhaerere Deo per caritatem. — 2. Non debet esse contritio secundum intensionem actus *comparative* maxima *inspecto actualis gratiae auxilio,* quia iuxta hanc doctrinam, peccator eliciens contritionem intensam ut duo cum auxilio ut duo iustificaretur: alius e contra, concipiens dolorem intensum ut quatuor cum auxilio intenso ut quinque, maneret in statu peccati; quod est absurdum. — 3. Non debet esse contritio *comparative* maxima, *inspecto dolore praesenti quem de aliis malis experimur,* quia, in hac sententia, absurdum etiam sequitur, nimirum evenire potest, ut contritio minus intensa quandoque iustificet, cum alias magis intensa non iustificaret: quia minus intensa excedere facile potest dolores de malis aliis admodum remissos; dum vicissim intensior contritio crebro ne attingit quidem vehementiam gravissimorum dolorum de malis aliis.

II. Prob. 2[da] *pars thesis.* 1. *Ex Scripturis,* quae poenitenti ratione conversionis suae, absque ulla mora temporis, promittunt remissionem peccatorum et iustificationem. Id declarant locis pluries iam citatis. Ezech. (XVIII. 21.): « Si impius egerit poenitentiam... vita vivet; » et (vers. 27.): « Cum averterit se impius ab impietate sua... ipse animam suam vivificabit; » et (XXXIII. 12.): « Impietas impii non nocebit ei in quacumque die [idest, in quocumque momento] conversus fuerit ab impietate sua. »

Et argumentum evidentius evadit si haec verba ex cap. 33. Ezechielis in contextu inspiciantur. Etenim post citata verba, eadem prorsus locutione, continuo additur: « Et iustus non poterit vivere in iustitia sua, *in quacumque die peccaverit.* » — Sicut ergo consensus in peccatum mortale, statim ac elicitur, est peccatum mortale et destruit gratiam; ita e converso, actus contritionis, statim ac elicitur, habet esse contritionis, seu dispositionis ultimae ad gratiam, quam infallibiliter statim consequitur.

Veritas haec manifeste exprimitur verbis Isaiae (XXX. 15.), si legantur iuxta 70. interpretum versionem, quae ita habet: « Cum ingemueris, tunc salvus eris. » Sensum autem lectione hac expressum, confirmat ipsa Vulgata versio, in eodem capite (vers. 19.), ubi dicitur: « Miserans [Dominus] miserebitur tui: ad vocem clamoris tui *statim* ut audierit, respondebit tibi. »

2. *Ex Patribus,* quorum testimonia dedimus in thesi praecedenti (p. 39-40.): « *Non ex temporis longitudine, sed ex animi affectu,* ait Chrysostomus, « *poenitentia aestimatur.* » — « *Vox mea in ore nondum erat,* » inquit Augustinus, « *sed auris Dei iam in corde erat; Tu dimisisti impietatem cordis mei; quia dixi, Pronuntiabo.* » — « *Dominationem peccati,* » dicit Fulgentius, « *quam delectatio culpabilis invexit, conversio vera submovit.... David ex toto corde conversus, continuo salvus factus est.* » — His testimoniis addidisse unum sufficiat, illud nempe Coelestini Papae (Ep. ad Episcopos Prov. Viennensis et Narbonensis). « *Vera ad Deum conversio in ultimis positorum,* » inquit, « *mente potius est aestimanda, non tempore, Propheta hoc taliter asserente: ' Cum conversus ingemueris, tunc salvus eris.'* »

3. *Ex ratione theologica.* Peccator lege naturali et positiva tenetur aliquando Deum super omnia diligere, et ex caritatis motivo, actu contritionis perfectae, peccata detestari. At certa temporis mora, actum contritionis protrahere non tenetur. — Ergo

ad veram contritionem habendam, certa duratio temporis non requiritur. Prob. *Min.* Ad illud nec iure naturae, nec positivo, ac proinde nullo iure, tenetur. Non tenetur iure naturae, nam id dictat diligendum esse super omnia Deum, et detestandum peccatum; quod vero actus amoris erga Deum et contritionis duret per quadrantem, aut per dimidium horae, aut per aliam determinatam temporis partem profecto non dictat, cum in nullo naturali principio id contineatur. — Non tenetur iure aliquo positivo, nam istud ius ostendi nequit: immo documenta Scripturarum et Patrum, quae supra attulimus, aperte docent moram aliquam temporis pro contritione perfecta elicienda non fuisse praescriptam.

Praeterea, ut recte arguunt Wirceburgenses (de virt. poenit. c. 3. a. 2. dico 2.), actus fidei et spei supernaturalis sunt veri et perfecti actus virtutum theologicarum, licet non sint admodum intensi et vehementes, aut prolixi, dummodo ex motivo sibi proprio concipiantur; ergo etiam actus caritatis ex motivo proprio conceptus, vere erit actus virtutis theologicae; et detestatio peccati ex eiusdem motivo profecta, erit vera contritio, quin certa intensio, aut prolixitas ad pias hasce affectiones requiratur.

Denique, si duratio aliqua temporis determinata requireretur ad obtinendam, actu contritionis perfectae, iustificationem; peccator in eum statum redigi posset, in quo per verum poenitentiae actum remissionem peccatorum suorum consequi nequiret. Atqui istud, ut erroneum, damnatum est. Ergo. — Prob. *Mai.* Quia homo posset in fine vitae elicere actum poenitentiae, quando non superesset ei tantum vitae spatium, quantum requireretur, ut ille actus, ex motivo caritatis elicitus, esset contritio.

Ad eludendam vim huius argumenti, quidam dixerunt, necessariam esse, per se loquendo, aliquam moram temporis, ut in fine eius contritio perficiatur; sed in extremo vitae termino, propter urgentem necessitatem, minorem durationem acceptari a Deo: — alii asseruerunt in urgenti illa necessitate durationem temporis posse intensione actus compensari. Verum utraque responsio nullo prorsus fundamento nititur; et insuper positive refutatur:

1. Quia argumenta superius adducta non spectant solum casum necessitatis et articulum mortis, sed generatim actum quemlibet contritionis, in quacumque die aut momento elicitum.

2. Quia lex, quae veram poenitentiam interiorem requirit, eadem est pro articulo mortis ac pro quocumque tempore. Immo,

adnotat hic Suarez (disp. 4. sect. 5. n. 7.), « pro articulo mortis magis obligat, sive consideretur poenitentia ut medium necessarium est ad salutem, sive ut est actus cadens sub praeceptum affirmativum, quod pro articulo necessitatis maxime obligat; nec dispensatio in illa lege admittenda est, nisi expresse ostendatur; alias pari ratione dici posset, dolorem propter solum timorem inferni tunc sufficere, licet alias non sufficiat. »

3. Quia nequit dici hominem in articulo mortis quamcumque temporis durationem, quae in contritione requireretur, compensare posse maiori intensione actus contritionis; nam intensio ipsa actus ad veram contritionem constituendam non requiritur.

Concludamus igitur verbis S. Thomae (3. q. 84. a. 8. ad 1.): « Homo *in primo istanti* verae poenitentiae remissionem consequitur praeteritorum peccatorum; » et (1. 2. q. 113. a. 7. ad 1.): « Motus liberi arbitrii qui concurrit ad iustificationem impii, est consensus ad detestandum peccatum et ad accedendum ad Deum; qui quidem consensus *subito* fit. »

III. Prob. 3^{tia} *pars thesis,* qua defendimus ad veram contritionem habendam, et per eam ad iustificationem extra sacramentum, necessariam non esse peccatorum omnium distinctam recogitationem. — Porro si hoc enunciatum de actuali peccatorum cogitatione, in eodem momento quo contritio elicitur, intelligatur, aliis argumentis praetermissis quae mox proponam, vel ex hoc uno evidens erit, quod saepissime propter multitudinem et varietatem criminum, de quibus homo dolet, impossibile sit ut intellectus eius ad omnia, ipso contritionis actu, distincte attendat.

Quod autem neque recogitatio distincta omnium et singulorum peccatorum mortalium necessario praecedere debeat actum contritionis ut per eam quis iustificetur, rationibus sequentibus demonstramus.

1. Quia si secus esset, magnis peccatoribus impossibile foret statim converti ad Deum, cum plane impossibile eis foret omnia peccata quae commiserant, in memoriam statim revocare ac detestari. Id autem admitti non posse, manifeste apparet.

2. Quia si necessaria esset cogitatio distincta omnium peccatorum, non posset quis contritionis actu a peccatis mundari, si post diligentem peccatorum recogitationem, quaedam ab eo olim commissa ei in memoriam non redirent: — id autem repu-

gnare videtur doctrinae Concilii Tridentini (sess. 14. cap. 5.), statuentis: « Reliqua autem peccata, quae diligenter cogitanti non occurrunt, in universum eadem confessione inclusa esse intelliguntur: pro quibus fideliter cum Propheta dicimus: 'Ab occultis meis munda me, Domine.' » — « Si dolor universalis, » merito interrogat S. Alphonsus de Liguori (Theol. Mor. l. 6. tract. 4. c. 1. q. 4.), « valet delere peccata occulta, cur non delebit etiam peccata non singulatim detestata? »

3. Quia cum peccator de peccatis suis ex motivo universali dolet, ut facit per actum contritionis, virtualiter peccata sua singula detestatur; actus enim ille doloris ad omnia peccata et singula se extendit.

Demum, neque recogitatio subsequens iustificationem necessaria est *per se* ad contritionem eliciendam, ita ut haec vera non sit nisi talem recogitationem *in voto* contineat. — Dicimus recogitationem peccatorum distinctam *in voto* non requiri, quia, ut demonstravimus, contritionem neque natura sua, neque positivo praecepto distinctam considerationem peccatorum quae a poenitente commissa fuerunt, postulat: — ideoque sine ulla prorsus ratione necessitas, saltem *in voto,* istius recogitationis assereretur. — Dicimus autem *per se* non requiri, quia alia de causa sane recogitatio illa requiritur, nimirum ratione confessionis: — nam post elicitam contritionem, et acceptam gratiam iustificationis, manet obligatio confitendi peccata; et haec, sine recogitatione distincta peccatorum, in confessione sacramentali, nequit impleri.

De necessitate huius recogitationis, quae non oritur ex natura contritionis, sed ex obligatione confessionis, loquitur S. Thomas cum (de Verit. q. 28. art. 5, ad 4.) ait: « Omnia peccata conveniunt in aversione a Deo, ratione cuius gratiam impediunt; unde ad iustificationem non requiritur quod in ipso iustificationis momento aliquis de peccatis singulis cogitet; sed sufficit quod cogitet de hoc quod per culpam suam est aversus a Deo. Recogitatio autem singulorum peccatorum, debet vel praecedere, vel saltem sequi iustificationem. »

Adversus thesim vindicatam obiicies: —

1. Scripturae et Patres requirunt ut magno conatu contritionem pro peccatis admissis eliciamus. Sic, ex. gr., apud Prophetam Michaeam (IV. 10.) legimus: « Dole et satage quasi parturiens; » et in Apoc. (III. 16.) reprehenduntur tepidi: hi autem

sunt qui remisse operantur. — S. Cyprianus (de lapsis, c. 35.) ait: « Quam magna deliquimus; tam granditer defleamus. Alto vulneri diligens et longa medicina non desit: poenitentia crimine minor non sit. » S. Caesarius Arelatensis Hom. 8., « non putemus, » inquit, « tam facile remitti posse admissa semel crimina, et profundo vulnere in animae impressa visceribus. Multum opus est fletus, multus gemitus, multae contritiones corporis ad sanandos ipsos dolores cordis. » — S. Chrysostomus (Hom. 12. in Ep. ad Heb. n. 3.): « Melius est, » dicit, « immundo luto pollui quam peccatis. Nam qui illo est inquinatus, brevi tempore abluitur.... Qui autem cedidit in barathrum peccati, accepit inquinamentum, quod aqua non mundatur, sed multo tempore, perfectaque poenitentia, lacrymis ac planctibus, maiorique ac vehementiori lamentatione, quam quae propter carissimos ostenditis. »

Resp. — Scriptura et Patres locis obiectis docent

a) quid fieri deceat: optima enim est maximeque optanda contritio intensa; nec ullus potest dari excessus in amore Dei, aut in peccati detestatione:

b) peccatum *appretiative* deberi supra omnia mala detestari:

c) magnos conatus saepe requiri ut voluntas inclinetur ad detestandum peccatum, cuius amore tantopere primo exarserat.

Praeterea Scriptura et Patres loquuntur, ut plurimum, de remissione peccati quoad reatum: nam poena temporalis post culpam condonatam residua non remittitur, nisi in hac vita numero et gravitati peccatorum satisfactio adaequetur. — Et insuper, Patres antiquiores saepe, in verbis ab adversariis nostris commemoratis, de poenitentia solemni agunt, quae in Ecclesia, iuxta disciplinam illius aetatis, solebat fieri.

2. Catechismus Concilii Tridentini (p. 2. de Poenit. num. 46.) ait: « Quis ignorat illam [contritionem] adeo vehementem, acrem, intensam esse oportere, ut doloris acerbitas cum scelerum magnitudine aequari conferrique possit? » — Et S. Thomas (in 4. dist. 17. q. 2. a. 5. quaest. 3.) docet dolorem voluntatis de peccato adeo remissum esse posse ut non sufficiat ad rationem contritionis.

Resp. — Verba Catechismi spectant contritionem *appretiative* summam, et ostendunt quam difficile sit peccatoribus, praesertim post longam peccati consuetudinem, illam concipere: at necessariam non dicunt intensionem actus in contritione. Immo Catechismus Concilii Tridentini *generatim* declarat: « *verae conditionis*

eam vim esse, ut illius beneficio omnium delictorum veniam *statim* a Deo impetremus. » — S. Thomas tunc solum ait contritionem minus intensam non sufficere ad iustificationem, cum caret intensione, ut ita dicam, essentiali, obiectiva, seu, quod idem valet, appretiativa; scilicet quando non est verus Dei amor, nec inducit ad detestandum peccatum super omnia. Etenim ibidem manifeste doctrinam, quam defendimus, tradit, et ita concludit: « Quantumcumque sit parvus dolor, dummodo ad contritionis rationem sufficiat, omnem culpam delet. »

3. Actus contritionis est dispositio ad gratiam: atqui dispositio debet antecedere formam; ergo contritio duratione saltem aliqua temporis eget.

Resp. *D. Mai.* — Contritio est dispositio ad gratiam qualiscumque *N.* Est dispositio ad gratiam perfecta et ultima *C.* Huiusmodi dispositio non antecedit formam tempore, sed natura.

ARTICULUS SEPTIMUS

De remissione peccati per contritionem.

Contritionem perfectam, etiam remissam, absque ulla determinata mora temporis, reconciliare Deo peccatorem poenitentem demonstravimus: — quomodo id contritio praestet nunc inquirimus. Et certum quidem est ex catholica fide impium formaliter per donum supernaturale animae infusum, eique intrinsece inhaerens, idest, per gratiam sanctificantem, seu habitualem, iustificari: — sed quaeri ulterius potest utrum, praeter hanc gratiam, contritio perfecta vim etiam de se habeat iustificandi hominem et delendi peccata; ita ut, etiamsi contrito gratia sanctificans non infunderetur, contritione sola, propter excellentiam eius, iam mundus a culpa esset, iustus et sanctus. — Hoc contendit Vasquez (in 1. 2. disp. 203., et in 3. disp. 2. c. 6.); qui et asseruit certius esse adultum extra sacramentum per contritionem, quam per gratiam habitualem, emundari a peccato et iustificari.

Quibusdam aliis, inter theologos, asserere placuit contritionem, quando extra sacramentum homo iustificatur, non esse sufficientem causam formalem iustificationis, sed partialem; ideoque ex contritione et habituali gratia consurgere integram et proportionatam formam, quae peccatum excludat.

Singularem vero hac in re sententiam, ex duabus praecedentibus fere conflatam, Ioannes Martinez de Ripalda tenuit, et more suo latissime propugnavit. — Quatuor ipsa complectitur, quae verbis eiusdem auctoris referre iuvat.

In opere *de Ente supernaturali* (disp. 99. sect. 3. n. 19.) P. de Ripalda ait: « In hac Theologorum dissentione mea sententia inter duas extremas media est; scilicet actum perfectum caritatis non sanctificare formaliter peccatorem, nec delere maculam peccati independenter a novo favore misericordiae divinae, separabili ab eo caritatis actu; ceterum adiuncto eo favore sanctificare et peccatum expellere formaliter...... Itaque duas partes complectitur nostra sententia. Priorem cum auctoribus sententiae negantis, scilicet actum caritatis non esse ea sanctitate essentiali formaliter sanctificantem, ut seipso solo, absque novo Dei favore, peccatorem transferat in statum iustitiae et amicitiae divinae, et maculam peccati deleat; .. posteriorem vero cum auctoribus sententiae affirmantis, scilicet eum actum esse veram et formalem sanctitatem et iustitiam animae, suapte natura et dignitate mundatricem maculae peccati, sicut gratiam habitualem, quamvis dependentem ad effectum secundarium, et actum secundum iustificationis a nova misericordia Dei. »

In his P. de Ripalda actus caritatis *excellentiam* spectat; ac proinde *vim* contritionis perfectae, quae ex motivo caritatis elici debet: — ad quaestionem vero, « an actus caritatis, — ideoque an etiam contritionis actus, — de facto sanctificet peccatorem? » respondet (sect. 9. num. 67.): « Assero primo: Solus actus caritatis de facto non sanctificat peccatorem seorsim a gratia habituali, ita ut de facto intuitu ipsius solius remittatur peccatum. » Et prosequitur (num. 72.): « Assero secundo: Actus caritatis, consortio gratiae habitualis, iustificat de facto peccatorem, tanquam causa formalis inadaequata, etiam quoad effectum secundarium remittendi peccatum; ita ut praecedente actu caritatis remissio peccati concedatur a Deo non solum intuitu gratiae habituali, sed etiam intuitu actus caritatis. Itaque quamvis solus actus caritatis non possit de facto iuxta legem ordinariam Dei integre iustificare peccatorem, ut praemisimus assertione praeterita; tamen potest simul cum gratia habituali concursum formalem conferre ad integram iustificationem. Hoc mihi probatur, quia actus caritatis, ut vidimus sect. 6. et 7., eius excellentiae est, ut possit obire munus

formae integre iustificantis et remittentis peccatum. Aliunde ex sacris litteris et Ecclesiae Patribus deletur de facto peccatum per actum caritatis. Ergo non solum tanquam per dispositionem, sed etiam tanquam per formam deletur peccatum. Non tanquam per formam adaequatam, ut assert. 1. ostendimus. Ergo per formam inadaequatam consortio gratiae habitualis iustificantem. »

Verum sententia inter Theologos acceptissima, eaque omnino tenenda, est caritatis aut contritionis actum nec *totalem,* nec *partialem causam formalem* iustificationis esse in adultis; sed solummodo remissionem peccatorum et iustificationem mereri de congruo.

Antequam id probemus, nonnulla praemittimus, quae ad praeoccupandas et in antecessum solvendas adversariorum difficultates multum inservient.

Amicitia duplicem amorem necessario involvit, nimirum utriusque amici ad alterum: et ideo amicitia inter Deum et homines, includit amorem Dei erga nos, quo ipse nos in amicos recipit, et est formaliter amicitia ex parte Dei ad nos; et amorem nostrum erga Deum, quae est formaliter amicitia ex parte nostra ad Deum. Per illum Deus formaliter est amicus, sive benevolens nobis, et nos ipsius amici sumus: per hunc vero nos sumus formaliter Deo amici, et ipse est amicus noster.

Hinc, ut egregie declarat P. Conink (de effectu poenit. disp. 2. dub. 3.), sequitur:

1. Quando aliquem, offensa ei illata, inimicum nobis reddimus, ipse non constituitur nobis inimicus formaliter per peccatum nostrum, sed per actum odii, quem in se concipit, quique obiective causatur per peccatum nostrum. Et similiter quantumcumque illud peccatum retractemus, etiamsi actu quo plane tollatur iniuria; per eam tamen retractationem nullo modo constituimur formaliter alterius amici, sed per actum amoris, quem ipse elicit erga nos. Unde si pergat nos odisse, nos inimici ipsius esse pergimus.

2. Sequitur: — Quando aliquem graviter offendimus, etsi postea de eo quod egimus doleamus, idque ex vero amore erga offensum, non statim fit ipse nobis amicus: et inde est ut saepe videamus eum, post exhibita a nobis signa doloris pro iniuria illata, manere nihilominus nobis graviter offensum; et merito, si doloris et reparationis actus exhibiti non sufficiant ut pro iniuria

satisfaciant. — Pone, ex. gr., nobilem civem adversus regem suum crimen laesae maiestatis commisisse, et deinde, ex sincero regis sui amore, horruisse crimen a se commissum; certe per hunc poenitentiae actum pro iniuria regi illata plene non satisfecit, et vere iniuriosus in regem, ac inimicus eius permanebit, ita ut poterit etiam ut talis plecti. Quinimmo, pone hunc regis subditum ex dolore animi pro crimine commisso, exhibere omnem quam posset satisfactionem; is profecto a poena sustinenda liberaretur, sed exigere non posset ut rex in pristinam amicitiam eum reciperet; — id enim est gratuitum.

3. Sequitur: — peccator, etsi vehementissime ex amore Dei de peccato doleat, manet nihilominus Deo iniurius, ipsiusque inimicus, nisi Deus peccatori poenitenti peccatum remittat. Etenim ea quae mox declaravimus maxime valent cum agitur de peccato quo Deum offendimus. Maiestas Dei absolute immensa est, et respectu eius infinita vilitas nostra: ideoque peccatum mortale infinite Deum offendit; et poenitentia nostra, quantumcumque excellens, infinite deficit in ratione perfectae satisfactionis, et consequenter in virtute delendi peccatum.

Nec refert quod contritio sit perfectissima ad Deum conversio, quam in hac vita habere possumus; nec etiam quod proficiscatur a gratia, et sit supernaturalis: nam exinde tantum sequitur, quod per eam peccatum desinat nobis esse habitualiter voluntarium, et quod nos desinamus esse aversi a Deo; non autem sequitur quod desinamus esse iniurii Deo; — iniuria enim illa adhuc moraliter nos afficit, donec remittatur, ut supra ostendimus. Nec etiam sequitur quod Deus ob talem actum necessario nobis debeat remittere culpam; sed tantum quod hoc bonitati ipsius conveniat, quam omnino decet acceptare a nobis poenitentiam perfectissimam ei exhibitam, praesertim cum in hunc finem Deus nos ad eam excitet.

4. Sequitur: — Deletio peccati, pro quo nullo modo de condigno satisfacere possumus, cum fieri necessario debeat per Dei remissionem, non potest consistere in aliquo actu nostro, sed necessario consistere debet in aliquo Dei dono nobis collato, quod habetur in infusione gratiae habitualis.

His praemissis sit

THESIS VII.

Contritio nullo modo est formalis causa iustificationis; sed hanc meretur, merito congruo, non condigno.

I. Prob. 1ma *pars thesis.* — Causa *dispositiva* nequit ullo modo esse causa *formalis* respectu eiusdem effectus, quia dispositio non disponit ad seipsam, nec ad suum formalem effectum, sed ad aliam formam et ad effectum eius. Porro contritio est causa dispositiva ad remissionem peccati, et iustificationem. Ergo contritio nequit ullo modo esse causa formalis remissionis peccati et iustificationis.

Prob. *Min.* 1. *Ex Scripturis,* in quibus saepissime contritio exhibetur tamquam dispositio praevia, quam Deus in homine peccatore exigit, ut ei conferat donum iustificationis. Pauca hic referam ad exemplum. In Ps. L. 19. dicitur: « Cor contritum et humiliatum Deus non despicies. » — In lib. Eccl. (XVII. 28.): « Quam magna misericordia Domini et propitiatio illius convertentibus ad se. » — Apud Ierem. (III. 1.): « Tu autem fornicata es cum amatoribus multis: tamen revertere ad me, dicit Dominus, et ego suscipiam te. » — Et apud Isaiam (I. 16. 17. 18.): « Quiescite agere perverse, discite benefacere..... Et venite et arguite me, dicit Dominus: Si fuerint peccata vestra ut coccinum, quasi nix dealbabuntur: et si fuerint rubra quasi vermiculus, velut lana alba erunt. » — Certe, his Scripturae locis et aliis similibus, nullo modo quadrat interpretatio adversariorum, qua contendunt ea significare misericordiam Dei largientis homini peccatori contritionem; nec ulla alia convenire potest praeter eam quam dedimus. Etenim in his testimoniis misericordia Dei, quae promittitur, seu remissio peccatorum, a conversione peccatoris omnino distinguitur, cum *nonnisi sub conditione huius conversionis* misericordia promittatur. Sane promissio denotat voluntatem liberalem largiendi beneficium, distinctum et per se separabile a conditione sub qua donum promittitur; et inanis prorsus ac ridenda esset ista promissio, ut Ripalda ipse fatetur: Si sanus fias, ego misericorditer ab infirmitate te liberabo.

Praeterea veritatem, quam defendimus, evidenter etiam ostendunt verba Christi, in Ioan. Evang. (XIV. 21.): « Qui diligit me,

diligetur a Patre meo. » Supponitur hic dilectio ex parte hominis, ac proinde supponitur etiam illa dilectio Dei erga hominem, per quam Deus hominem ad diligendum Creatorem et Redemptorem suum movit, et auxiliatus est; — et nihilominus alia dilectio Dei promittitur, illa nempe qua hominem iustificat et amicum suum facit; unde adiungitur (vers. 23.): « *Et ad eum veniemus et mansionem apud eum faciemus.* »

Et eamdem veritatem confirmant exempla quae in Scripturis commemorantur. — In libro 2. Regum (XII. 13.) legimus Davidem, post reprehensionem Prophetae, dixisse: « *Peccavi Domino.* » — Haec verba ex vera contritione fuisse indubium est; — et tamen subiungit Nathan: « Dominus *quoque* transtulit peccatum tuum, » manifeste ostendens hoc fuisse speciale Dei beneficium et magnam eius misericordiam. Quam et ipse David confitetur inquiens (Ps. XXXI. 5.): « Dixi: Confitebor adversum me iniustitiam meam Domino; et tu remisisti impietatem peccati mei. »

Hunc locum S. Ambrosius commentatur, dicens (Apol. David. I. capit. 2. num. 5.): « Confessus ingemuit...... Dominum dolor intimi movit affectus, ut Nathan diceret: Quoniam poenituit te, et Dominus transtulit peccatum tuum (II. Regum XII. 13.). Maturitas itaque veniae, profundam regis fuisse poenitentiam declaravit, quae tanti erroris offensam traduxerit. » Et (cap. 10. num. 55.): « Non negando...... utique commissi poenitentiam gerebat erroris; atque ita confitendo delictum, iustificabat Dominum, et ipse iustificabatur a Domino. Iustificatur enim Dominus, dum eius praedicatur iustitia, et ab eo venia postulatur. Simul et ipse iustificat confitentem, et iustificatur in sermonibus suis, sicut scriptum est: 'Dic iniquitates tuas, ut iustificeris.' »

Et eodem modo verba Davidis expendit Basilius (Hom. 29. de Poenit.) dicens: « Ad pharmacum [David] properavit, vidit vulnus, confugit ad medicum: Peccavi, inquit, et mox adhibita est medicina: » — ubi clarissime distinguit inter medicinam a Deo solo adhibitam, et ipsius poenitentis Davidis dispositionem. — Similiter sentiunt S. Augustinus, S. Fulgentius, S. Gregorius Magnus aliique Patres, horum Davidis verborum expositores.

Huc etiam faciunt, exemplum Mariae Magdalenae poenitentis de qua Christus Dominus dixit: « Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum; » — et parabola de filio prodigo, quam Christus ad exemplum divinae misericordiae erga peccatores osten-

dit. In eis namque clarissime significatur venia a Deo concessa, ratione utique contritionis, sed tamquam beneficium ab ea prorsus distinctum.

2. *Ex Patribus*, qui aperte docent, post contritionem, *novum beneficium* a Deo conferri, cum peccatori poenitenti peccata remittit. — Et ad omnem exceptionem praecavendam notetur, loca selecta Patrum, quae mox afferemus, contritionem perfectam spectare, non imperfectam; illam enim poenitentiam spectant cui infallibiliter iustificatio peccatoris coniuncta est.

S. Ioannes Chrysostomus (Hom. de Eleemosyna 3. n. 4. Migne t. 49. p. 298.) ait: « Quod si Petri fletus tantum delevit peccatum, qui fieri poterit, ut si fleveris, peccatum non deleas? Non enim parvus fuit reatus, proprium Dominum negasse, sed magnus et gravis; eum tamen lacrymae delevere. Defle igitur et ipse super peccatum, neque quoquo modo defle aut specie tantum, sed defle amare, quemadmodum et Petrus: ex ipso profundo deduc fontes lacrymarum, quo Dominus misericordia motus, tibi peccatum dimittat: clemens etenim est: ipse enim dixit: 'Nolo mortem peccatoris, sed converti ipsum, et poenitentiam agere et vivere' (Ezech. XVIII. 23.). Exiguum expetit a te laborem, et magna ipse largitur: occasionem a te quaerit, ut tibi salutis thesaurum tribuat. Profer lacrymas, et ipse indulgentiam impertitur: profer poenitentiam, et ipse remissionem tribuit peccatorum: occasionem tu exiguam confer, ut speciosam habeas excusationem: quaedam enim ab illo sunt, quaedam a nobis: quae a nobis sunt si contulerimus, et ipse rursus quae sunt ab ipso praebebit. »

S. Ambrosius (lib. 1. de Poenit. cap. 5.) inquit: « Expectat gemitus nostros, sed temporales, ut remittat perpetuos: expectat lacrymas nostras, ut profundat pietatem suam. . . . Expectat conversionem nostram, ut revertatur et ipse ad gratiam. »

S. Hieronymus (Epist. 122. ad Rusticum, c. 3.) dicit: « Vide quanta magnitudo sit fletuum, ut aquarum diluvio comparetur. Quos qui habuerit, et dixerit cum Ieremia: 'Non sileat pupilla oculi mei,' statim in illo complebitur 'misericordia et veritas obviaverunt sibi; iustitia et pax osculatae sunt' (Psal. XLVIII.): ut si te iustitia et veritas terruerint, misericordia et pax provocent ad salutem. »

S. Augustinus (l. 83. qq. q. 68. n. 5.) ita habet: « Verum est quia 'non volentis neque currentis, sed miserentis est Dei' (Rom.

IX. 10.). Quia etiamsi levioribus quisque peccatis, aut certe quamvis gravioribus et multis, tamen magno gemitu et dolore poenitendi, misericordia Dei dignus fuerit; non ipsius est, qui si relinqueretur, interiret, sed miserentis Dei, qui eius precibus doloribusque subvenit. Parum est enim velle, nisi Deus misereatur: sed Deus non miseretur, qui ad pacem vocat, nisi voluntas praecesserit. » — Hunc autem locum recognoscens (lib. I. Retract. cap. 26.) inquit: « Hoc dictum est post poenitentiam, nam est misericordia Dei etiam ipsam praeveniens voluntatem, » etc. Quibus nihil clarius dici poterat.

S. Fulgentius (de Rem. Pecc. lib. I. c. 11.) haec habet: « Dicit igitur iste Dominus, misericors et iustus, severus et pius: Si hoc feceris, hoc habebis... ego tibi praecipio conversionem, tu poscis a me salutem: si parueris praecepto, potieris beneficio; si iussa fieri videam, postulata concedam: '*Si conversus fueris et ingemueris, salvus eris.*' »

3. *Ex Concilio Tridentino*. Nam in sessione 14. (c. 4.) Concilium loquens de contritione ad consequendam, etiam extra sacramentum, iustificationem, ait: « fuit autem quovis tempore, *ad impetrandam veniam* peccatorum, hic contritionis motus necessarius. » Ergo iuxta Concilium contritio *impetrat* quidem remissionem peccatorum, et ad eam disponit; sed haec nonnisi a Deo, tamquam donum omnino distinctum, misericorditer conceditur peccatori.

Nec audiendus est Vasquez, qui ait Concilium sane loqui de contritione in genere, prout abstrahit a perfecta et imperfecta; sed docere *necessitatem attritionis*, non *contritionis*, ad impetrandam peccatorum veniam; et ideo dicere motum contritionis fuisse semper necessarium ad impetrandam illam veniam, quia sola attritio, ex lege ordinaria, impetrat iustificationem, et nemo, etiam extra sacramentum, ordinarie loquendo, contritionem obtinet, nisi prius habuerit attritionem.

Haec interpretatio vim infert verbis Concilii; et facillime refutatur. Etenim sensus eorum obvius est, veniam peccatorum, seu *gratuitam* peccatorum remissionem, *nunquam* a Deo fuisse concessam sine praevia eiusdem veniae impetratione ex parte peccatoris, per actum contritionis, etiamsi haec contritio perfecta fuerit; — generatim enim loquuntur Tridentini Patres, et universali sententia nullam circa hanc rem differentiam statuunt inter contritionem perfectam et imperfectam.

Quam verborum intelligentiam plane confirmat contextus capitis quarti. Nam Concilium, cum initio huius capitis contritionem describit, non de imperfecta tantum loquitur, sed de perfecta simul ac de imperfecta. Id constat non modo ex descriptione contritionis a Concilio tradita, — « animi dolor ac detestatio est de peccato commisso cum proposito non peccandi de cetero, » — quae descriptio utrique contritioni, immo perfectae melius quam imperfectae convenit; sed etiam ex eo quod contritionem, quam *generice* descripsit, in perfectam et imperfectam distinguat in decursu capitis. — Si ergo certum est descriptionem contritionis a Concilio datam in principio capitis quarti, spectare non solum imperfectam contritionem, sed et perfectam; cum statim, post illam descriptionem, Concilium subiungit « fuit autem omni tempore hic contritionis motus ad impetrandam remissionem peccatorum necessarius, » his verbis non solam attritionem, sed etiam actum contritionis perfectae clare complectitur.

Et insuper, cum certum sit, ante legem evangelicam, per solam contritionem perfectam peccatorem impetrare *efficaciter* potuisse peccatorum suorum veniam, et ideo perfectam contritionem fuisse omnino necessariam ad hanc veniam consequendam; sequitur propositionem Concilii, qua dicit « omni tempore » fuisse contritionem necessariam, intelligendam esse, ut merito adnotat hic Suarez (de gratia, l. 7. c. 13. n. 26.), *cum partitione accomoda*, et iuxta diversorum temporum exigentiam; — ita ut Concilium statuat contritionem pro adultis *semper* ad remissionem peccatorum necessariam fuisse, id est, perfectam quidem contritionem fuisse necessariam ante legem evangelicam, et in hac lege, necessariam esse quando realiter sacramentum non suscipitur, aut martyrii privilegium non habetur; imperfectam vero quando iustificatio fit in sacramento.

Denique eiusdem Concilii cap. 7. sessionis sextae novum nobis suppeditat argumentum. In illo enim capite *causa formalis unica* iustificationis dicitur esse iustitia Dei « qua nos iustos facit; qua videlicet *ab eo donati*, renovamur spiritu mentis nostrae . . . iustitiam *in nobis recipientes.* » — Sed talis non est, ut patet, actus contritionis. Ergo nequit contritionis actus esse causa formalis iustificationis: — et quia Concilium dicit iustificationis causam formalem esse *unicam*, nequit actus contritionis esse saltem causa partialis iustificationis.

Hactenus probationes directe ex auctoritate desumpsimus; easdem *theologicis rationibus* nunc confirmamus, quas concinne et quasi conglobatim affert Suaresius (disp. 8. sect. 3. n. 11.) ad demostrandum « in formali causa remissionis peccati actum contritionis perfectae *nullo modo* includi. » « Formalis causa, » inquit, « in omnibus et semper est eadem, et post actum transactum, eadem etiam perseverat: sed in multis, non solum parvulis, sed etiam adultis, qui iustificantur, actus non est formalis causa etiam partialis iustificationis, vel quia nunquam illum habuerunt, ut sunt parvuli: vel quia non habent actum eo tempore quo iustificantur, ut in adultis qui baptizantur, vel absolvuntur post amissum usum rationis: vel quia non habent actum per se satis proportionatum, ut in omnibus qui cum sola attritione iustificantur: vel denique quia transacto actu, manet integra forma iustificans: non est ergo actus poenitentiae, vel etiam amoris pars formae iustificantis: sed eadem est causa formalis iustitiae, et remissionis peccati; ergo actualis operatio non pertinet intrinsece ad hanc causam formalem. »

Praeterea, ut ipse Suarez ibidem addit (n. 12.), « in macula peccati, prout nunc est, duo possunt considerari: unum est physicum, quod est privatio gratiae: aliud est morale, scilicet, respectus ad praeteritum peccatum, quod moraliter permanere censetur, quandiu non remittitur. Primum horum immediate remittitur formaliter per infusionem gratiae, ut per se constat. Secundum autem non potest tolli formaliter per actum poenitentiae, quia non est tam efficax ad reparandam iniuriam, sicut fuit peccatum ad offendendum, propter infinitatem personae offensae, ... et ideo necesse est, ut Deus ipse gratis remittat; ergo nihil superest in peccato, quod formaliter expelli possit per poenitentiae actum, nec totaliter, nec partialiter. Atque ita D. Th. in tota hac q. et 1. 2. q. 113., et in 4. d. 17., ubi ex professo de hoc disputat, nunquam tribuit poenitentiae hanc causalitatem, et qu. 28. de Veritate a. 8. excludit omnem aliam, praeter dispositivam. »

Hinc idem Angelicus Doctor docuit (3. p. q. 86. art 4. ad 2.) remissionem peccati esse effectum *gratiae operantis* quoad remissionem culpae et poenae aeternae; quia, ut ait, *remissio culpae est a sola gratia, non a gratia simul et a libero arbitrio:* — qua doctrina evidenter statuit actum contritionis nullo modo esse

formalem causam iustificationis, cum ille actus non sit a sola gratia, sed a gratia Dei simul cum libero arbitrio.

Haec sunt verba S. Doctoris: — « Ad secundum dicendum quod, sicut in secunda parte habitum est, 1. 2. q. 109. art. 7. et 8., et q. 111. a. 2. ad gratiam pertinet operari in homine iustificando ipsum a peccato, et cooperari homini ad recte operandum. Remissio igitur culpae et reatus poenae aeternae pertinet ad gratiam operantem; sed remissio reatus poenae temporalis pertinet ad gratiam cooperantem, in quantum scilicet homo cum auxilio divinae gratiae, patienter poenas tolerando, absolvitur etiam a reatu poenae temporalis. Sicut igitur prius est effectus gratiae operantis quam gratiae cooperantis, ita etiam prius est remissio culpae et poenae aeternae quam plena absolutio a poena temporali; utrumque enim est a gratia, sed primum a gratia sola, secundum ex gratia et libero arbitrio. »

II. *Prob.* 2[da] *pars thesis,* quamvis, ut verum fatear, ex hucusque dictis, clarissime deducatur, et vix probatione indigeat.

Et re quidem vera contritionem esse *causam meritoriam* remissionis peccatorum et iustificationis, constat

1. *Ex Scripturis,* quae poenitenti et poenitentiae eius iustificationem tamquam effectum adscribunt: « Cum averterit se impius ab impietate sua ... *ipse* animam suam vivificabit » (Ezech. XVIII. 27.); — « Remittuntur ei peccata multa, *quoniam* dilexit multum » (Luc. VII. 47.).

2. *Ex Patribus,* qui passim docent per poenitentiam nos Deum placare et peccatorum nostrorum a Deo veniam mereri. — Praeter testimonia superius citata, brevissime sequentia commemorabo. Tertullianus (lib. 4. contra Marcionem, c. 10.) scribit, *Achab reum idololatriae et sanguinis veniam meruisse, poenitentiae nomine;* et (lib. de Poenit. c. 9.) *poenitentia,* inquit, *Deus mitigatur.* — S. Cyprianus (de Lapsis, num. 36.) poenitentiam dicit medicinam peccati, per quam Deus placatur, et eam esse per quam peccator *non solam Dei veniam merebitur, sed coronam.* — S. Augustinus (in Psal. L. num. 11.) de Ninivitis ait, *poenitentiam egerunt, et certam misericordiam meruerunt.* — S. Hieronymus (l. 2. contra Pelagianos, n. 11.) dicit: *qui peccata simpliciter confitentur, merentur humilitate clementiam Salvatoris.*

3. *Ex Concilio Tridentino,* ubi docet (sess. 14. c. 4.) actu contritionis peccatorem delictorum suorum a Deo veniam impetrare:

— et ubi declarat (sess. 6. cap. 7.) gratiam sanctificantem unicuique dari secundum mensuram, quam Spiritus Sanctus partitur singulis, prout vult, et *secundum propriam cuiusque dispositionem et cooperationem;* — iam vero inter dispositiones ad iustificationem Concilium enumeraverat (cap. 6.) poenitentiae actus.

Quod autem meritum contritionis, quo remissionem peccatorum obtinet, de *congruo* sit, non de *condigno*, facile patet: 1) Scripturarum et Patrum testimoniis pluries iam supra citatis, in quibus illa remissio celebratur ut novum et maximum divinae misericordiae beneficium, quod peccatori contrito Deus elargitur. 2) Auctoritate Concilii Tridentini docentis (sess. 6. cap. 8.) gratis iustificari nos a Deo, « quia *nihil eorum* quae iustificationem praecedunt . . . iustificationis gratiam promerentur. » 3) Ratione theologica, quia actus contritionis, *ordine naturae* praecedens *gratiam sanctificantem,* nequit esse meritorius *de condigno,* cum ad meritum *de condigno* requiratur ut opus meritorium procedat ab homine in statu gratiae, ab eo nempe qui per gratiam sanctificantem iam est a peccatorum vinculis liberatus et amicus Dei factus est.

Difficultates praecipuas adversus thesim ab adversariis propositas, referemus breviter et solvemus.

1. In I. Pet. (IV. 8.) legitur: « Caritas operit multitudinem peccatorum. » Ergo caritas actualis, de qua loquitur S. Petrus, per se sola et formaliter peccata excludit.

Resp. *N. Cons.* — Etenim *a*) Verba S. Petri a multis, magna probabilitate, interpretantur de peccatis *alienis,* non propriis, et hunc referunt sensum: — vera caritas erga proximum efficit ut unus vel non videat peccata alterius, vel illos excuset, aut dissimulet, aut occultet, quantum caritatis ordo permiserit. Iuxta hanc interpretationem, conformem textui Prov. (x. 12.), ex quo S. Petrus sententiam suam desumpserat, — ait enim Sapiens: « Odium suscitat rixas: et universa delicta operit caritas, » — nulla obiectio ex verbis Apostoli contra thesim nostram desumi potest. — *b*) Si vero verba S. Petri non de peccatis alienis, sed *de propriis* qui intelligat, significant caritatem operire peccata propria *dispositive* et *meritorie,* non *formaliter.*

2. Patres contritioni caritate perfectae tribuunt, ut causae formali, remissionem peccatorum et sanctificationem animae. Ergo. — Prob. *Ant.* S. Greg. Magn. (Hom. 33. in Evang.) dicit dilectionem esse ignem, et peccatum rubiginem, quam ignis caritatis consu-

mit. — S. Augustinus (Tract. 9. in Ep. 1. Io.) caritatem vocat pulchritudinem animae, et iustitiam qua sanctificamur. — S. Ephrem (lib. de Iudicio et Compunct., c. 5.) inquit: « Compunctio sanitas animae est, illuminatio mentis est.» — S. Ambrosius (in Ps. CXVIII. octon. 15. ver. ult.) ait: « Caritas culpam et omnia peccata mortificat, caritas mortis ictus interimit... morimur flagitiis atque peccato, dum Domini mandata diligimus. »

Resp. *N. Ant.;* nam Patres contritionem perfectam utique dicunt esse remissionis peccatorum et sanctificationis nostrae *causam;* sed numquam asserunt eam esse illius sanctificationis, sive totaliter, sive saltem partialiter, *causam formalem. Ad Prob.* — Metaphora ignis, quam adhibet S. Greg. Magnus, non ostendit contritionem esse causam formalem iustificationis; sed potius efficientem: et eodem sensu explicanda sunt cetera testimonia allata. — In verbis S. Ephrem, illud « Compunctio illuminatio mentis est » absque dubio de causa efficienti intelligi debet, non formali; nam compunctio, ut patet, non illuminat formaliter intellectum: hinc etiam illud: « Compunctio animae sanitas est, » intelligendum est in sensu causae meritoriae, non formalis: — quod et his verbis immediate sequentibus satis aperte declaratum fuit: « Compunctio remissionem peccatorum nobis iugitur *conciliat.*» — S. Augustinus autem dicere poterat caritatem esse iustitiam qua sanctificamur, non ratione *identitatis*, sed *connexionis;* caritati enim infallibiliter coniuncta est gratia sanctificans: « Si quis diligit me, » ait Christus, « et Pater meus diliget eum, et ad eum veniemus et mansionem apud eum faciemus » (Io. XIV. 23.).

3. Concilium Tridentinum docet (sess. 6. c. 7.) iustificari hominem «*per voluntariam susceptionem gratiae* et donorum; » haec enim sunt verba Concilii: « Hanc dispositionem seu praeparationem iustificatio ipsa consequitur; quae non est sola peccatorum remissio; sed et sanctificatio, et renovatio interioris hominis per voluntariam susceptionem gratiae, et donorum: unde homo ex iniusto fit iustus, et ex inimico amicus, ut sit haeres secundum spem vitae aeternae. » — Atqui illo inciso, *voluntariam susceptionem,* significari videtur, ut causa formalis, actus ipse contritionis. Ergo hic est, saltem ex parte, causa formalis iustificationis.

Resp. *N. Min.* — Etenim, his verbis, *per voluntariam susceptionem,* Concilium non indicat *causam formalem* iustificationis, sed *requisitam in adultis dispositionem* ad iustificationem consequen-

dam. — Et sane Tridentini Patres non dicunt *ipsam iustitiam* debere *intrinsece ac per se* esse voluntariam, sed *susceptionem* eius in adultis esse voluntariam. Hinc cum dixissent iustificationem in adultis consequi propriam eorum dispositionem, statim addunt iustificationem in eis fieri per voluntariam susceptionem gratiae et donorum, quia ad eamdem susceptionem adulti libere se disponunt. Et hanc doctrinam Concilii Tridentini Patres statuunt adversus Novatorum errorem, qui voluntatem nostram in bonis operibus sic agi a Deo contendebant, ut non possit non agere. Cum autem, in eodem capite 7., Concilium causam formalem designat iustificationis, neque actus, neque voluntarii meminit; sed dicit eam esse, et quidem unicam, iustitiam ipsam, quae a Deo animae infunditur, et in ea inhaeret.

4. Peccatum includit actum vel moralem habitudinem ad illum; ergo causa formalis peccatum expellens, debet actum oppositum, id est, actum poenitentiae includere.

Resp. *N. Cons.* — In peccato enim habituali, praeter reatum, seu debitum morale subeundi poenam, sunt macula, offensa et iniuria: porro macula, prout est privatio gratiae sanctificantis, nonnisi per ipsam gratiam divinitus infusam tolli potest: offensa vero et iniuria a Deo misericorditer remitti debent, cum actus poenitentiae propter dignitatem personae offensae tam efficax non sit ad reparandam offensam Deo illatam, sicut peccatum fuit ad Deum offendendum.

5. Actu caritatis perfectae homo ad Deum perfecte convertitur et Deo adhaeret. Ergo fit iustus et Deo amicus.

Resp. *Neg. Cons.* — Non enim amor quo homo in Deum fertur est formaliter amor quo Deus hominem ut amicum diligit; sed dispositio tantum et impetratio.

6. Si contritio meretur iustificationem, non iustificamur gratis, contra id quod Paulus docet (Rom. III. 24.).

Resp. *Dist. seq.* — Si contritio meretur merito condigno iustificationem, non iustificamur gratis *C.* Si eam meretur merito congruo *N.* — Meritum enim de congruo, quod non fundatur in iustitia, non opponitur gratuitae iustificationi.

7. Maius est meritum contritionis, quam attritionis. Sed attritio meretur de congruo iustificationem. Ergo contritio de condigno eam mereri debet.

Resp. *Dist. min.* — Attritio meretur de congruo iustificationem,

remote et mediante sacramento *C.* Se sola et immediate *N.* Contritio autem, ut superius demonstravimus, etiam in nova lege, statim, ante usum sacramenti, quamvis non sine voto sacramenti, quod in ea includitur, meretur et consequitur iustificationem.

ARTICULUS OCTAVUS

De attritione.

Iis quae ad contritionem perfectam pertinent absolutis, gradum facimus ad ea inquirenda quae spectant contritionem imperfectam, nempe attritionem. Hoc autem attritionis nomen, in Scripturis et in scriptis Patrum non usitatum, circa saec. XIII. vulgari coepit, ut a contritione perfecta, quae contritio sine alio addito appellabatur, imperfecta contritio distingueretur.

Concilium Tridentinum (sess. 14. c. 4.) postquam naturam contritionis perfectae, uno verbo, sed apertissime declaraverit, haec de attritione addidit: « Illam vero contritionem imperfectam, quae attritio dicitur, quoniam vel ex turpitudinis peccati consideratione, vel ex gehennae et poenarum metu communiter concipitur; si voluntatem peccandi excludat, cum spe veniae; declarat, non solum non facere hominem hypocritam, et magis peccatorem, verum etiam donum Dei esse, et Spiritus Sancti impulsum, non adhuc quidem inhabitantis, sed tantum moventis; quo poenitens adiutus, viam sibi ad iustitiam parat. Et quamvis sine sacramento poenitentiae per se ad iustificationem perducere peccatorem nequeat; tamen eum ad Dei gratiam in sacramento poenitentiae impetrandam disponit. »

His verbis Tridentina Synodus tum errorem Lutheri, de quo mox dicturi sumus, profligavit; — tum motivum proprium attritionis assignavit, turpitudinem nempe peccati, et timorem poenarum; — tum conditiones attritionis verae, et eius salutares fructus exposuit.

Conditiones sunt ut voluntatem peccandi excludat, adiunctam habeat spem veniae, et sit ex impulsu Spiritus Sancti: — fructus vero ut poenitentem adiuvet, ipsi viam ad iustitiam paret, et ad gratiam iustificationis in sacramento poenitentiae impetrandam ac consequendam eum disponat.

Quoad attritionem *ex consideratione turpitudinis peccati* ortam, quaeri potest qua ratione supernaturalis esse debeat; utrum nempe

sufficiat eam esse ex auxilio gratiae, etsi turpitudo peccati concipiatur propter deordinationem quam peccatum involvit comparatum cum *recta ratione naturali* et cum regula morum? Aliis verbis, cum actus morales, etiam *naturales,* interdum ex peculiari auxilio gratiae fiant et supernaturalitatem habeant ratione istius auxilii; satisne erit ut *hoc modo* attritio eliciatur ad consequendam gratiam in sacramento?

Respondemus attritionem istam, — quae supernaturalis esset *non in suo esse,* sed *quoad modum,* — non sufficere, et eam non esse de qua Concilium Tridentinum loquitur in verbis citatis. Etenim attritio, utpote actus salutaris, qui ad gratiam sanctificantem in sacramento consequendam hominem disponit, debet esse, iuxta ea quae in Tractatu *de Gratia* demonstravimus, non tantum supernaturalis *quoad modum,* sed *in suo esse,* seu *entitative,* et *quoad substantiam supernaturalis.*

Hinc « ex illo motivo, » rectissime notat Suarez (disp. 5. sect. 2. n. 12.), « quod in unaquaque virtute morali *per se infusa,* reperitur, procedit haec attritio. Huiusmodi autem motivum in unaquaque virtute sumendum est per conformitatem ad regulam et rationem supernaturalem in propria materia: nam in universum ratio virtutis moralis consistit in hoc, ut in materia morali operetur secundum conformitatem ad rectam rationem. Unde, quando illa conformitas sumitur per comparationem ad meram rationem naturalem, virtus est acquisita, cuius actus tam in prosecutione boni honesti in tali materia, quam in detestatione mali oppositi, naturalis est. Quando vero illa conformitas sumitur per comparationem ad revelatam regulam, et ad rectam rationem ut elevatam ad supernaturalem ordinem, tunc virtus est infusa, et actus eius tam in prosecutione boni, quam in fuga mali supernaturalis est. Et haec est attritio, quam posuit Tridentinum. »

Quod autem ad attritionem *ex gehenna et poenarum metu* conceptam attinet, Lutherus asseruit eam non esse liberam, sed extortam et violentam; non utilem sed prorsus noxiam, et reddere hominem magis hypocritam ac peccatorem: — Baius vero, Jansenius, Quesnellius, aliique eorum fautores, contendentes caritatem necessariam esse ad omnem actionem humanam, ut moraliter bona sit, dixerunt attritionem, ex solo poenarum metu conceptam, vitiosam esse et, saltem omissionis, vere peccatum. Adversus hos omnes veritatem catholicam, fide tenendam, vindicabimus, nimi-

rum attritionem ex solo metu gehennae et poenarum conceptam bonam, ac supernaturalem esse et praeparare ad gratiam; — utrum vero attritio haec in sacramento poenitentiae peccatorem sufficienter disponat ad absolutionis gratiam percipiendam, in secunda huius Tractatus parte declarabimus.

Sed antequam ad demonstrationem catholici dogmatis accedamus, ut status quaestionis clarior evadat, et cavillationibus praecludatur aditus, quia controversia circa timorem versatur, praestat ut in antecessum varias huius timoris species distinguamus.

Itaque timor, qui Deum spectet, triplex esse potest, nempe *mundanus, servilis*, et *filialis. Timor mundanus* ille est, quo quis malum timet et recedit a Deo, scilicet magis timet malum temporale, quod ab hominibus inferri potest, quam peccatum et malum poenae aeternae. — *Timor servilis* est ille quo quis fugit peccatum propter poenam a Deo infligendam, et *servilis* dicitur, quia servorum est ex solo timore poenae peccatum fugere ac detestari. Hic autem servilis timor potest esse *simpliciter servilis* et *serviliter servilis.* Est timor *simpliciter servilis* ille quo quis poenam a Deo infligendam timet, et ex metu poenae fugit peccatum tamquam ex motivo et fine proximo, sine affectu peccandi si poena abesset: — *serviliter* vero *servilis* est timor quo quis peccatum metu poenae non committit, sed ita est affectus, ut peccatum, si posset impune, ultro committeret. — Timor *filialis* ille dicitur quo quis culpam timet, non quia haec poenam inducit, sed quia Deum optimum ac amantissimum Patrem offendit.

Praeter timores hic enumeratos, S. Th. (2. 2. q. 19. a. 2.) indicat alium timorem, ab eo vocatum *initialem,* illum nempe quo quis convertitur ad Deum et ei inhaeret tum propter timorem culpae, tum propter timorem poenae, ita tamen ut primario offensam Dei timeat, secundario poenam.

Iam vero, omnes fatentur timorem Dei *filialem* aut *initialem* esse bonum: — omnes pariter ut malum reiiciunt timorem *mundanum* et *serviliter servilem:* — controversia igitur Catholicos inter et Novatores spectat timorem *simpliciter servilem,* et de eo agitur in thesi quam subiungimus.

THESIS IX.

Bona et utilis est attritio concepta ex solo metu gehennae et aliarum poenarum, quibus peccatores a Deo plectuntur; illa nempe qua quis Deum vindicem ita timet ut solius poenae fugiendae causa de peccatis admissis doleat, et imminentia aversetur.

Prob. thesis 1. *Ex Scripturis,* quae timorem poenarum a Deo infligendarum utilem declarant atque commendant, ut homines a peccatis deterreantur. Pauca, ex multis locis quae afferri possent, seligimus ad hoc demonstrandum. —

In libro Ecclesiastici (I. 13.) legimus: « Timenti Dominum bene erit in extremis, et in die defunctionis suae benedicetur; » et (vers. 27.): « Timor Domini expellit peccatum. » — In eodem libro (II. 1.): « Fili accedens ad servitutem Dei, sta in iustitia et timore, et praepara animam tuam ad tentationem; » et (ver. 20-22.): « Qui timent Dominum, praeparabunt corda sua, et in conspectu illius sanctificabunt animas suas. Qui timent Dominum, custodiunt mandata illius, et patientiam habebunt usque ad inspectionem illius, dicentes: Si poenitentiam non egerimus, incidemus in manus Domini, et non in manus hominum. » — In libro Proverb. (I. 7.): « Timor Domini, principium sapientiae; » et (XIV. 27.); « Timor Domini fons vitae, ut declinent a ruina mortis. » — Timorem hunc David efflagitabat, dicens (Ps. CXVIII. 120.): « Confige timore tuo carnes meas: a iudiciis enim tuis timui. » — Et plena sunt volumina Prophetarum comminationibus, quibus timorem hunc peccatoribus incutere nitebantur, ut ad poenitentiam eos adducerent.

Praecursor Domini, salutarem timorem aeternae damnationis commemorans, Pharisaeos et Sadducaeos his verbis alloquebatur (Matth. III. 7-12.): « Progenies viperarum, quis demonstravit vobis fugere a ventura ira?... Iam enim securis ad radicem arborum posita est. Omnis ergo arbor, quae non facit fructum bonum excidetur et in ignem mittetur. Ego quidem baptizo vos in aqua in poenitentiam: qui autem post me venturus est, fortior me est...... Cuius ventilabrum in manu sua, et permundabit aream suam, et congregabit triticum suum in horreum, paleas autem comburet igni inextinguibili. »

Christus ipse poenas aeternas hominibus comminabatur, ut timore harum poenarum salutariter concussi peccata vitarent; et dicebat (Matth. x. 28.): « Nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere; sed potius timete eum, qui potest et animam et corpus perdere in gehennam. »

2. *Ex Patribus* luculenter probatur thesis.

Clemens Alexandrinus (lib. 7. Strom. c. 12., Migne t. 9. p. 510.) ait: « Iustitia quoque est duplex, una quidem propter caritatem, altera vero propter metum .... qui enim convertuntur a timore ad fidem et iustitiam, permanent in saeculum. Iam vero abstinentiam a malis operatur is qui timet. » Et in eodem opere (l. 2. cap. 6.): « Prima, » inquit, « ad salutem esse inclinatio nobis fides apparet, post quam timor et spes et poenitentia, cum continentia et tolerantia proficientes, nos ducunt ad caritatem. » — Et cap. 7. addit: « Qui timorem autem accusant, legem insectantur. Quod si legem, clarum est, quod illum quoque, qui legem dedit, Deum. »

S. Basilius (Hom. 7. Migne t. 31. p. 1789.) dicit: « Multa sunt medicamenta quae post perditionem revocant ad salutem.... Respice quam horrifica sunt quae de aeterno iudicio conscribuntur.... Adduc ad cogitationem novissimum diem (neque enim sola eris quae in perpetuum vivas); sed adduc ante oculos tuos tempus illud quo iam in morte constringimur; quo novissimus spiritus arctissimis angustiis cogitur: horam illam recordare quam Dei sententia perurget, et angeli educere animam de corpore festinant. Quae est in illa hora perturbatio? Ubi tunc carnis desideria, ubi flamma libidinis? Ubi corporis et voluptatis illecebra? Procul haec universa discedunt; nusquam horum memoria remanet; sola nos peccatorum stimulat conscientia, et hinc atque hinc ea quae relinquimus contuentes, amarius illa sola quo adducendi sumus tota formidine et consternatione perhorrescimus. »

S. Ambr. (in Ps. cxviii. Ser. 15. n. 37. 40.) haec habet: « Carnes animae sunt carnales cogitationes. Configat has carnes timor Domini et iudiciorum eius, et servituti redigat. Quod si carnes istae reiiciunt clavos divini timoris, haud dubie dicitur: ‘ Non permanebit spiritus meus in his hominibus, quoniam carnes sunt‘ (Gen. vi. 3.). Nisi igitur affigantur cruci hae carnes, et configantur clavis a timore Dei nostri, non permanebit in his spiritus Dei....... Ille enim dignus qui habet Christi timorem ut crucifigat carnale peccatum. Hunc timorem sequitur caritas, quae con-

sepulta cum Christo non divellatur a Christo, moriatur in Christo, attumuletur Christo, resurgat cum Christo. »

S. Ioan. Chrysostom. (Hom. 15. ad pop. Antioch. n. 2.) declarans verba Scripturae (Eccles. VII. 3.): « Melius est ire ad domum luctus, quam ad domum convivii, » ait: « Non haec autem sola possunt hinc bona excerpi, verum et alia his non minora. Etenim peccatorum quisque suorum reminiscitur, tremendi tribunalis et poenarum illarum et iudicii, ac licet sit infinita ab aliis passus mala, et domi tristitias habeat, ipsorum omnium medela capta, ita revertitur.... Nisi bonum esset timor, non multos impendisset Christus sermones et longos, de poena et supplicio illis futuris loquens. Timor nihil aliud est, quam murus et munimentum, et turris inexpugnabilis. »

S. Hieronymus in c. I. Malachiae (ver. 6.) ita loquitur: « Consideremus, quod filius ac servus in Scripturis sanctis voluntate fiat, non necessitate naturae. Qui enim spiritum adoptionis acceperit, in filium Dei vertitur: qui autem spiritum servitutis in timorem, Dei servus efficitur. Vult itaque primum Deus, ut filii eius simus, et bonum voluntate faciamus: si hoc consequi nolumus, ut saltem servos nos habeat, et a malis per suppliciorum formidinem recedamus..... Servus quoque honorat dominum suum, non eadem caritate qua filius... Honorat filius patrem, servus dominum suum; et tamem Deus omnipotens sciens differentiam filii et servi, a filio gloriam, et a servo timorem expetit: « Principium enim sapientiae timor Domini » (Eccli. I. 16.), ut de timore servorum ad filiorum gloriam transeamus. »

3. Distincta probatione ex testimoniis *S. Augustini* confirmamus thesim; eum enim, quem pro se esse iactant, nobis obiiciunt adversarii.

Porro S. Augustinus Enarratione in Ps. (CXXVII. 7.) de *timore simpliciter servili* loquitur, eum describit, et appellat *bonum, utilem, salutarem.* Haec sunt verba S. Doctoris. « Alius, » inquit, « non in hac terra pati timet, sed gehennas timet, unde terruit et Dominus. Audistis cum Evangelium legeretur: ‘ Ubi vermis eorum non morietur, et ignis eorum non extinguetur ’ (Marc. IX. 43.). Audiunt haec homines; et quia vere futura sunt impiis, timent, et continent se a peccato. Habent timorem, et per timorem continent se a peccato. Timent quidem, sed non amant iustitiam. Cum autem per timorem continent se a peccato, fit consuetudo

iustitiae, et incipit quod durum erat amari, et dulcescit Deus.» Et eiusdem Enarrat. (n. 8.): «Ille timor,» prosequitur, «nondum castus, praesentiam et poenas timet. Timore facit quidquid boni facit; non timore amittendi bonum illud, sed timore patiendi illud malum. Non timet ne perdat amplexus pulcherrimi sponsi, sed timet ne mittatur in gehennam. Bonus est iste timor, utilis est; non quidem permanebit in saeculum saeculi: sed nondum est ille castus permanens in saeculum saeculi.»

Idem S. Doctor, Serm. 161. (al. 18. de verbis Apostoli, c. 8.) quaerit ab homine in adulterium propenso, cur, quod facile posset, crimen non committat, et ait: «Respondebis: Quia timeo gehennam, timeo supplicium ignis aeterni, timeo iudicium Christi, timeo societatem diaboli, ne puniar ab illo, et cum illo ardeam. Quid? dicturus sum, Male times.... vane times? Non audeo, quandoquidem ipse Dominus, ablato timore, subiecit timorem; et ait, ubi dixit, 'Nolite timere eos qui corpus occidunt, et postea non habent quid faciant: sed eum timete, qui habet potestatem et corpus et animam occidere in gehennam ignis: ita dico vobis, hunc timete' (Luc. XII. 4. 5.). Cum ergo Dominus timorem incusserit, et vehementer incusserit, et repetendo verbum comminationem geminaverit, dicturus ego sum, Male times? Ista non dicam. Plane time, nihil melius times; nihil est quod magis timere debeas.»

Haec S. Augustini testimonia tam perspicua sunt, ut nullo commentario egeant, et per se sola, quin alia afferantur, abunde sufficiant.

4. Itaque *Concilium Tridentinum* iuxta doctrinam unanimiter a Patribus traditam declaravit, ut supra retulimus, sess. 14. cap. 4. «contritionem imperfectam, quae attritio dicitur... donum Dei esse et Spiritus Sancti impulsum, non adhuc quidem inhabitantis, sed tantum moventis, quo poenitens adiutus viam sibi ad iustitiam parat;» — et in sessione 6. c. 6., inter dispositiones ad iustificationem, timorem adnumeravit; — et canone 8. eiusdem sessionis definivit: «Si quis dixerit, gehennae metum, per quem ad misericordiam Dei de peccatis dolendo confugimus, vel a peccando abstinemus, peccatum esse, aut peccatores peiores facere; anathema sit.» — Similiter in sessione 14. can. 5. definivit: «Si quis dixerit, eam contritionem, quae paratur per discussionem, collectionem et detestationem peccatorum, qua quis recogitat annos

suos in amaritudine animae suae, ponderando peccatorum suorum gravitatem, multitudinem, foeditatem, amissionem aeternae beatitudinis, et aeternae damnationis incursum, cum proposito melioris vitae, non esse verum et utilem dolorem, nec praeparare ad gratiam, sed facere hominem hypocritam, et magis peccatorem; demum illam esse dolorem coactum, et non liberum ac voluntarium, anathema sit.»

Hinc Alexander VIII., an. 1690. damnavit sequentem propositionem 14.: «Timor gehennae non est supernaturalis.» Et 15.: «Attritio, quae gehennae et poenarum metu concipitur sine dilectione benevolentiae Dei propter se, non est bonus motus ac supernaturalis.»

Denique Clemens XI, in Constitut. *Unigenitus*, proscripsit sequentes Quesnelli propositiones: 60. «Si solus supplicii timor animat poenitentiam, quo haec est magis violenta, eo magis ducit ad perditionem.» 61. «Timor nonnisi manum cohibet; cor autem tamdiu peccato adducitur, quamdiu ab amore iustitiae non ducitur.» 62. «Qui a malo non abstinet nisi timore poenae, illud committit in corde suo, et iam est reus coram Deo.»

5. Praeterea non desunt *rationes theologicae* ad thesim nostram confirmandam. Etenim timor alicuius mali rationem, ac proinde honestatem suam, desumit ex bono cui opponitur; — nam odio habetur malum propter bonum quod amatur; atque ex amore et desiderio boni, oriuntur odium, timor et fuga mali. Sed bonum cui gehennae malum opponitur, est profecto per se honestum et amabile, est enim beatitudo aeterna. Ergo et gehennae timor bonus est atque honestus.

Insuper timor, de quo loquimur, actualem voluntatem peccandi excludit. Ergo est laudabilis et praeparans hominem ad gratiam iustificationis. — Antecedens constat: nam timor ille excludere debet gehennae poenam, quam refugit: — at voluntas actualis peccandi peccatum est et meretur gehennae poenam, quam timor ille refugit. Ergo timor ille gehennae actualem voluntatem peccandi excludere debet.

Denique mala non est attritio concepta ex timore poenarum, quia adhibet et ordinat fugam peccati quasi medium ad fugiendam gehennam. Etenim ex una parte, sicut poena non debetur nisi propter culpam, ita nullum medium est aptius ad vitandam poenam quam vitare culpam. Et ex alia parte, «quamvis,» ut merito

animadvertit hic Suarez (disp. 5. sect. 2. num. 7.), «culpa sit malum altioris ordinis, quam poena, non propterea inordinatum est, aut pravum, ordinare detestationem peccati ad fugam poenae, quia ille est finis proximus, et non excludit finem ultimum, qui est Deus, ad cuius gloriam totum hoc referibile est: et quamdiu non excluditur, ex se in illum tendit: sic enim etiam Deus ipse interdum ordinat bonum excellentioris ordinis ad bonum inferioris, quando utrumque in gloriam suam cedit, ut ordinavit Incarnationem et passionem Christi ad gloriam nostram. Sic ergo in illo actu nulla est intrinseca inordinatio, quamvis sit minor perfectio, seu imperfectio negativa, non proprie privativa, quia non caret aliqua circumstantia sibi debita secundum rectam rationem. Quia non tenetur homo semper intendere quod est optimum, nec ordinare unum bonum ad aliud melius vel aequale, neque velle quodlibet opus propter intrinsecam rationem boni, quae in ipso est; sed potest illud velle propter rationem extrinsecam bonam, etiamsi minor sit: quia id per se satis est, ut operatio sit bona. Neque in hoc fit iniuria ipsi maiori bono dum ordinatur ad minus, quia non propterea privatur sua honestate, et quia utrumque tandem tendit in finem ultimum: et quia saepe inferiora a superioribus conveniente ratione iuvantur.»

Adversarii obiiciunt:

1. In I. Ioan. (IV. 18.) legitur: «Timor non est in caritate, sed perfecta caritas foras mittit timorem, quoniam timor poenam habet.» — Hinc, iuxta textum allatum, caritas excludit timorem poenarum: — Atqui id quod a caritate excluditur donum Dei esse nequit. Ergo.

Resp. *Dist. mai.* — Caritas excludit timorem poenarum *serviliter servilem C. Simpliciter servilem Subd.* ut magis perfectum excludit minus perfectum, et in coelesti patria visio beatifica excludit fidem et spem *C.* Ut bonum excludit malum sibi contrarium *N.* — Verba autem S. Ioannis duplici sensu, quem in responsione indicavimus, intelligi possunt; et ita intellecta fuerunt a S. Augustino. In primo sensu, quatenus nempe caritas excludit timorem mundanum et serviliter servilem, S. Doctor dixit (l. de Virg. c. 38.): «Perfecta caritas foras mittit timorem... sed timorem hominum, non Dei, timorem temporalium malorum, non divini in fine iudicii.» — Et in alio sensu, scilicet prout caritas perfecta excludit timorem poenarum qui est minoris perfectionis, idem S. Doctor verba S. Ioannis interpretatus est, scribens (Tract. 9.

in I. Ioan. num. 4.): « *Timor non est in caritate.* Sed in qua caritate? Non inchoata. In qua ergo? sed *perfecta,* inquit, *caritas foras mittit timorem.* Ergo incipiat timor, quia *initium sapientiae timor Domini.* Timor quasi locum praeparat caritati. Cum autem coeperit caritas habitare, pellitur timor, qui ei praeparavit locum. Quantum enim illa crescit, ille decrescit; et quantum illa fit interior, timor pellitur foras. Maior caritas, minor timor, minor caritas, maior timor. Si autem nullus timor, non est qua intret caritas. Sicut videmus per setam introduci linum; quando aliquid suitur, seta prius intrat, sed nisi exeat, non succedit linum; sic timor primo occupat mentem, non autem ibi remanet timor, quia ideo intravit, ut introduceret caritatem... Opus est ergo, ut intret timor primo, per quem veniat caritas. Timor medicamentum, caritas sanitas. »

2. Apostolus ait (I. ad Cor. XIII. 2.): « Si caritatem non habuero.... nihil mihi prodest. » Ergo attritio, quae non est ex caritate, prodesse nequit.

Resp. — Apostolus ait opera sine caritate nihil prodesse in ratione *meriti* ad vitam aeternam; sed non negat timorem prodesse in ratione *dispositionis* ad iustificationem.

3. Patres passim timorem reprobant tanquam malum; et docent, per timorem peccata quidem externa cohiberi, sed interiores ad illa affectus non reprimi; immo ipsa opera legi conformia bona non esse, si ex timore poenarum perficiantur. Sic S. Augustinus (lib. 2. c. duas Epist. Pelag. c. 9. n. 21.) ait: « Quando timore poenae, non amore iustitiae, fit bonum, nondum bene fit bonum; nec fit in corde, quod fieri videtur in opere. »

Resp. 1. — Saepissime Patres reprobant timorem mundanum, qui ad peccatum inducit: aut etiam reprobant timorem serviliter servilem, non autem simpliciter servilem; hunc enim timorem nunquam desistunt inculcare Patres ac commendare. — 2. Praeterea iidem Patres docent timorem servilem excludere quidem affectum actualem ad peccatum, sed non valere ad tollendum peccatum habituale; ideoque hominem qui timorem habet non adhuc esse totaliter ad Deum conversum, sanctum et iustum, et necesse esse ut ipse ad caritatem acquirendam progrediatur. — 3. Statuunt ea quae ex solo timore fiunt non *bene* fieri, idest, non *perfecte,* si operibus cum caritate factis comparentur; et non *meritorie,* si ab eo fiant qui nondum sit iustificatus.

4. Attritio concepta propter timorem gehennae ex amore proprio oritur. — Ergo est mala.

Resp. *Dist. ant.* — Ex amore proprie ordinato *C.* Inordinato *N.* — In ea attritione habentur desiderium vitandi gehennam, detestatio peccati, ordinatio huius detestationis ad gehennam vitandam; quae omnia, ut demonstravimus, rectae rationi et voluntati divinae conformia sunt.

5. Actus attritionis ex gehennae metu hanc includit voluntatem conditionatam: Si peccato non esset poena imposita, illud non detestarer. — Atqui voluntas haec est mala. — Ergo actus attritionis, qui hanc voluntatem involvit, malus est.

Resp. *N. mai.* — Voluntas enim haec peccandi conditionata neque *explicite,* neque *implicite* habetur in attritione, de qua agitur: — immo *virtualiter saltem* ab hac attritione *excluditur;* nam si ille, qui ex motivo poenarum attritionem concipit, voluntatem peccandi conditionatam haberet, ut in obiectione asseritur, eo ipso peccatum committeret, et poenae reus efficeretur, quam efficaciter vult vitare; ideoque voluntatem haberet eodem momento, immo ipso actu, repugnantem voluntati efficaci qua elicit actum attritionis. Id autem asserere, prorsus est absurdum.

6. Qui odit peccatum propter gehennam, magis odit gehennam quam peccatum; nam ut fert axioma: « Propter quod unumquodque tale et illud magis.» Atqui hoc est inordinatum. Ergo.

Resp. *N. Mai.* — In actu enim detestationis peccati propter infernum, nulla comparatio *vi actus* fit inter peccatum et infernum; sed peccatum detestamur propter infernum, tamquam finem proximum, quin excludatur aliud motivum magis detestandi peccatum quam infernum, a quo motivo vi actus fit praecisio. — Axioma vulgare, quod citatur, solummodo applicari posset si actus ille detestationis peccati propter poenam, excluderet *vi sua* omne aliud motivum quo peccatum detestari possemus: — nam axioma citatum intelligi debet de causa a qua effectus ita per se dependet, ut nequeat habere formam aut denominationem suam ab alia causa. — Servus diligit dominum suum propter cibum, nec ideo magis cibum diligit quam dominum; iusti diligunt Deum propter retributionem, sed non ex hoc sequitur quod magis retributionem quam Deum diligant.

7. Attritus magis movetur a malo gehennae, quam peccati; ergo pluris facit malum gehennae.

Resp. *N. seq.* — Summa et sempiterna miseria maiorem vim habet percellendi animum hominis sordibus peccatorum assueti, quam foeditas peccati. Hinc Deus a poenarum metu solet incipere, dum peccatorem ad resipiscendum inducit, ut docet Concilium Tridentinum sess. *6.* c. *6.*; et S. Augustinus Tract. 9. in Ep. Io. n. 4.: «Si nullus,» inquit, «timor, non est qua intret caritas.»

8. Qui ex metu agit, retinet affectum ad contrarium, quia agit *involuntarie secundum quid.* — Ergo qui a peccato desistit ex metu gehennae, affectum retinet ad peccandum.

Resp. *Dist. Ant.* — Qui ex metu agit, retinet affectum ad contrarium, et involuntarie secundum quid agit, si affectus ad oppositum non obstat fini intento per actum ex metu elicitum *C.* Secus *N.* et *N. Conseq.* — Metus poenae ab hominibus infligendae, per se solum continet hominem ab exteriori actu culpabili, quia si hic non committitur, poena vitatur, etiamsi interno affectu homo consensum culpae dederit: at metus poenae a Deo infligendae corrigit etiam interiorem affectum, quia hunc Deus intime scrutatur et punit.

9. Non potest aliquid perfecte odio haberi, cuius contrarium non prius diligatur; ergo nec potest quis sincere odisse peccatum, nisi ex amore iustitiae: ergo odium peccati ex timore poenae non est bonum ac sincerum.

Resp. *Dist. Ant.* — Non potest quid odio haberi, cuius contrarium non diligatur, si propter se et ex motivo proprio odio habetur *C.* Si odio habetur propter aliud ex motivo communi *N.* — Si oderim cibum suavem, qui valetudini obest, non opus est, ut ante amaverim cibum amarum; sed sufficit omnia odisse, quae valetudini, quam amo, adversantur. Hinc *Dist. 1. seq.* — Si peccatum ex motivo proprio detestamur *C.* Cum detestamur illud ex motivo communi, et ex honestate, quae peccati turpitudini indirecte opponitur *N.* et *N. 2. seq.* — Sane si ex amore Dei peccatum oderim, non prius opus est cuiusque virtutis peculiarem honestatem amasse; ergo etiam possum bene et sincere odisse peccata, quia reddunt me perpetuo miserum, qui amo et desidero esse aeternum beatus. Quare sufficit ut motiva eiusmodi communia tollant indirecte affectum ad peccata.

ARTICULUS NONUS

De remissione culparum venialium.

Tractationi de efficacitate actuum poenitentiae ad obtinendam remissionem peccatorum mortalium merito tractatio adnectitur quae spectat peccatorum venialium remissionem: quapropter et nos de iis quae in hac materia vel certo tenenda sunt, vel libere disputantur, breviter hic dicemus.

1. Et in primis certum est, *remissionem venialis culpae, sine aliquo auxilio Dei, et solis naturae viribus, obtineri non posse.*

Id ex Patrum et Conciliorum loquendi modo colligitur; et recte deducitur ex illa petitione Dominicae orationis, *dimitte nobis debita nostra;* quam vocem esse iustorum humilem et veracem declaravit Concilium Tridentinum, sess. 6. c. 11.

Praeterea nihil ad pietatem et ad vitam aeternam conferens obtineri potest absque auxilio gratiae; et hoc etiam de liberatione ab omni malo et a quacumque miseria, quae salutem impediunt, intelligendum esse, Concilium Arausicanum II. statuit can. 14. et 22. Dicit enim can. 14.: «Nullus miser de quacumque miseria liberatur, nisi qui Dei misericordia praevenitur, sicut dicit Psalmista: Cito anticipet nos misericordia tua, Domine. Et illud: 'Deus meus, misericordia eius praeveniet me.'» Et canone 22: «Nemo habet de suo nisi mendacium et peccatum. Si quid autem homo habet veritatis atque iustitiae, ab illo fonte est, quem debemus sitire in hac eremo, ut ex eo quasi guttis quibusdam irrorati non deficiamus in via.» — Si ergo, ut patet, remissio peccati venialis est liberatio a malo et a miseria; si remissio illa multum confert ad pietatem et ad vitam aeternam; in dubium revocari nequit eam beneficio gratiae esse adscribendam. — Quod et ipsa ratio theologica ostendit, cum peccatum veniale aliqualis sit offensa divinae Maiestatis, pro qua solis viribus suis nequit homo satisfacere.

2. *Ad remissionem peccati venialis consequendam necessaria est gratia sanctificans, sive antecedenter, sive concomitanter,* ita ut nullus hanc remissionem consequatur qui non sit iustus, vel eodem tempore iustificetur. — Ita docent communiter theologi sequentes doctrinam Angelici, quam multis in locis tradidit. Unum sufficiat hic afferre. In 3. p. q. 87. a. 4. ait: «Remissio culpae cuiuscum-

que nunquam fit nisi per virtutem gratiae, quia, ut Apostolus dicit, (Rom. IV.) ad gratiam Dei pertinet quod Deus alicui non imputet peccatum; quod Glossa (interl., sup. illud: *Beatus vir cui non imputavit* etc.), ibi exponit de veniali. Ille autem qui est in peccato mortali, caret gratia Dei. Unde nullum veniale ei remittitur.» Et in responsione ad 3.: «Peccatum mortale,» inquit, «excludit totaliter habitum gratiae, *sine quo nullum peccatum mortale vel veniale* remittitur.»

Ratio autem ad hanc sententiam demonstrandam ita proponitur. Deus homini nondum iustificato non remittit peccatum veniale absque dispositione ex parte hominis; immo hanc requirit supernaturalem. Porro supernaturalis dispositio in homine nondum iustificato, ad remissionem peccati venialis consequendam requisita, esse posset vel contritio vel attritio. Si dicitur esse contritio perfecta, sequitur remissionem peccati venialis non fieri absque gratia sanctificante; nam, eadem dispositione, contritionis nempe perfectae, homo iustificatur. — Si vero dicitur attritio sola, qua homo extra sacramentum iustificari nequit, sufficiens dispositio ut peccator obtineat peccati venialis remissionem; id facili negotio refutatur. Etenim attritio sola vel ex iustitia sufficeret, vel ex Dei liberalitate; et neutrum est admittendum. — Non primum, quia opus peccatoris non habet coram Deo valorem moralem ad ullam satisfactionem de condigno, ideoque ad remissionem peccati venialis quasi ex iustitia obtinendam; quomodo enim qui dignus est ira divina, poterit obligare Deum ex iustitia? «Dona iniquorum non probat Altissimus... nec in multitudine sacrificiorum eorum propitiabitur peccatis» (Eccles. XXXIV. 23.). — Non secundum, quia ex una parte non probatur promissio a Deo facta remissionis peccati venialis concedendae peccatori attrito; et ex alia parte, manifestum est illum indignum esse hoc beneficio, qui in peccato permanet et non detestatur offensam Dei propter ipsum. «Sicut inter homines,» ait Suarez (disp. 11. sect. 2. n. 5.), «subditus qui regi fecisset gravissimam iniuriam, et alias leviores, harum veniam petendo, et nullam satisfactionem pro illa offerendo; nullam veniam consequi mereretur, secundum moralem prudentiam: ita... in praesenti dicendum est.»

Nec dicatur attritionem supernaturalem de peccato veniali posse *vi sua* peccatum veniale excludere, sicut contritio *vi sua* peccatum mortale excludit: quia sicut peccatum mortale avertit

hominem a Deo, ad quem contritio peccatorem convertit; ita peccatum veniale ad obiectum creatum convertit cum quadam offensa Dei, absque tamen aversione; et attritio, qua odio habetur istud peccatum ob turpitudinem eius, directe opponitur conversioni peccati venialis, et de se fertur in Deum: — est igitur perfecta proportio inter contritionem et attritionem, et sicut illa expellit mortale peccatum, ita haec veniale peccatum expellere potest.

Respondemus ipsam contritionem non expellere peccatum mortale vi sua, et per se, ut causam formalem; ac proinde nec attritionem posse peccatum veniale ita excludere. Venialis culpa liberaliter a Deo remitti debet peccatori, et Deus hanc remissionem non promisit homini nondum iustificato, qui eiusdem remissionis prorsus est indignus.

Verumtamen ex alio capite difficultas adversum doctrinam quam proposuimus oriri posset. Ex ea enim sequi videtur peccatum veniale non dimissum aeterna poena in inferno puniri: et hoc consectarium videtur falsum. — Sequela patet, quia illa culpa venialis perpetuo manebit, cum culpa mortalis non auferatur, sine qua venialis auferri non potest; et manente culpa, manebit debitum poenae, ideoque poena ipsa, quae sic numquam auferetur et aeterna erit. — Consectarium autem videtur falsum 1. quia secus non erit discrimen inter veniale et mortale peccatum, quoad aeternitatem poenae: nam utriusque poena erit perpetua, si culpa perpetuo duret: potest autem utraque perpetuo durare: sicut etiam potest auferri, et temporaliter puniri, quod etiam utrique commune est. 2. quia peccatum veniale non fit dignius poena propter coniunctionem cum mortali: ergo, si de se non est dignum poena aeterna, neque etiam propter coniunctionem cum mortali erit illa dignum; ac proinde non punietur poena aeterna, nam secus puniretur ultra condignum.

Huic difficultati, iuxta communiorem sententiam, respondetur concedendo sequelam: « Veniale peccatum, » ait S. Thomas (de Malo qu. 7. a. 10.), « cum non sit contra caritatem, non meretur poenam aeternam ex specie peccati, nec ex parte inhaerentiae ad subiectum per se loquendo, quia non privat gratia: sed *per accidens fit irremissibile peccato mortali coniunctum, in quantum est in subiecto privato gratia; et sic per accidens punitur poena aeterna.* »

Ut vero argumentis mox propositis Suaresius satisfaciat, dicit (disp. 11. sect. 2. n. 13.): « Ad primam impugnationem consequen-

tis, conceditur esse quidem aliquam similitudinem, seu convenientiam inter veniale peccatum et mortale in his omnibus, quae in obiectione adnotantur. Nihilominus est differentia, quia peccatum mortale ex se est aeternum, et dignum absolute aeterna poena, quia tollit principium vitae spiritualis, et avertit ab ultimo fine: peccatum autem veniale per se non est perpetuum, quia non aufert principium vitae, nec etiam avertit a fine ultimo: et ideo absolute non est dignum poena aeterna, quantum est ex se; meretur tamen puniri quamdiu ablatum non fuerit: et ideo, si ex accidenti contingat nunquam auferri, ex eodem accidente eveniet, ut poena eius nunquam finiatur. Unde facilis est responsio ad secundam impugnationem: peccatum enim veniale, formaliter loquendo, non fit dignius poena propter coniunctionem cum mortali, sed est illa occasio quaedam impediens personam, seu constituens in statu, in quo non possit a se expellere culpam venialem: ex quo fit, ut dignitas poenae, quam culpa venialis secum affert, semper duret, et consequenter ut poena etiam duret. »

Sed adhuc difficultas urgetur ex alio consectario doctrinae nuper expositae; nam ex ea etiam sequitur, peccatum veniale, si post hanc vitam cum solo peccato originali inveniretur, perpetuum fore quoad culpam, ac proinde quoad poenam sensus; ideoque puniri in inferno deberet, quia poena aeterna sensus in nullo alio loco sustinetur.

Multum inter se doctores discrepant ut huic difficultati respondeant. — Quidam consecutionem admittunt, et dicunt in illo casu puniri hominem in inferno. Alii cum Paludano (in 4. dist. 16. q. 1. a. 1.) negant sequelam, ac paritatem rationis; et asserunt eum qui decedit cum peccato originali et sine peccato mortali proprio esse capacem naturalis contritionis, qua fiat Deo gratus *ad bona naturae habenda et ad mala poenae sensus evadenda;* ac proinde per illam contritionem, quae etiam liberaliter a Deo homini in illo statu constituto conceditur, liberari a culpa veniali, et a poena huic peccato debita. — Alii statuunt peccatum veniale homini adhuc originali labe coinquinato, quam naturali origine contraxit, non remitti per solam actionem vel poenam huius vitae, sine rigorosa poena purgatorii, quia ad illud commutationis genus necessaria est gratia. Punietur ergo ille homo pro tali peccato veniali in futura vita poena ignis, hanc vero non patietur involuntarie, nec impatienter, sed recognoscendo et detestando

naturaliter culpam, et voluntarie poenam acceptando: et ita, per talem poenam, peccatum veniale tandem purgabitur, et tunc ille qui prius descenderat in purgatorium, ad puerorum limbum transibit.

His opinionibus commemoratis, Suarez proponens sententiam suam, quae in conclusione a doctrina S. Thomae non differt, et rationabilior inter omnes videtur, ita (l. c. n. 19.) concludit: —

« Dici potest ad providentiam Dei pertinere ut non permittat in eo statu aliquem decedere; quod certe videtur insinuasse Concilium Florentinum, distincte ac praecise numerando duos status descendentium ad inferna, scilicet, vel in actuali mortali peccato, vel in solo originali. Potestque ita declarari. Nam in primis hoc est consentaneum, moraliter loquendo, rebus ipsis: quia homo carens gratia, et sciens peccare, non potest multo tempore perseverare, quin moraliter peccet. Deinde, si intra illud breve tempus articulus mortis occurrat, tenetur ad Deum converti, et de suo fine ultimo deliberare, et quantum in se est in ordine ad hunc conversionem facere. Nam, esto ad hoc non teneatur statim in principio usus rationis, quando alia necessitas non urget; tamen periculo mortis urgente, semper tenebitur: et ideo, si faciat quod debet, verisimile est fore illuminandum a Deo ut iustificetur: si vero non faciat quod tenetur, iam peccabit mortaliter, et tunc procedet sententia D. Thom. sic limitata. Solum possunt excogitari casus, in quibus hic homo in originali constitutus, postquam venialiter peccavit, repentino eventu moriatur, antequam possit aut converti, aut mortaliter peccare. Et hi casus sunt rarissimi, et facile credi potest Deum illos non permittere, vel ita hominum res et successus disposuisse, ut illi non contingant, quia noluit propter paucos homines, et culpas leves specialem locum, et modum aeternae poenae sensibilis destinare. Quod si tandem hoc etiam incertum esse dicatur, fatebimur in hac re solum esse certum, sine gratia, aut beneficio Dei, non posse veniale peccatum tolli; in eo vero casu, non defuturum modum divinae providentiae, quo illum hominem vel praeveniat, ne in eo statu decedat, nisi velit aliqua dispensatione uti cum his, qui voluntate sua gratiam non amiserunt, neque illam iam recuperare possunt. »

3. Ex dictis constat non remitti peccatum veniale quin simul mortale peccatum, si adsit, remittatur; at non ideo concludendum

est peccata venialia remitti semper ac mortalia remittuntur, ita ut numquam prima gratia infundatur remittens peccatum mortale, quin omnia peccata venialia deleantur, quae cum mortali coniuncta erant: — *potest enim contingere ut mortale peccatum remittatur, quin remissa sint venialia omnia; immo ut mortale remittatur, quin ullum peccatum veniale, ex multis quae homo habeat, remissum maneat.* Id enim pendet ex peccatoris dispositione, qua iustificationem obtinet.

Nam si talis est dispositio peccatoris ut dum omnia peccata mortalia detestatur, et de omnibus ab eo commissis dolet, contritio eius *sive formaliter, sive virtute,* complectatur etiam omnia peccata venialia quae habet adhuc non remissa, omnia haec remittentur infusione gratiae simul cum remissione peccatorum mortalium: etenim dispositio illa quae sufficit ad obtinendam remissionem peccati mortalis, ad remissionem peccatorum venialium sane sufficiet. — At si contritio ad peccata mortalia solum se extendat, aut ad venialia quaedam, et non ad omnia, tunc, etsi gratia sanctificans infundatur, non remittentur peccata venialia de quibus contritio non habetur. Et huius conclusionis ratio est manifesta: — ad remissionem enim illarum culparum homo nullo modo se disponit, ab illis voluntatem suam non avertit; immo in illis habere adhuc potest, cum contritione, complacentiam, quia potest quis cum venialibus culpis manere in statu gratiae.

Ceterum, si homo, in gratia iam constitutus, plura peccata venialia habens, et de quibusdam tantum sufficienter dolens; non omnium, sed quorumdam, seu illorum, de quibus dolet, remissionem accipit; a fortiori peccator cum iustificationis gratia, non accipiet peccatorum venialium remissionem, quae contritio ab eo concepta non complectitur.

Quod autem S. Thomas dixerat (3. p. q. 87. a. 2.), nimirum: « Quandocumque de novo gratia infunditur, peccata venialia remittuntur, » iuxta communem S. Doctoris expositorum sententiam, intelligitur *moraliter loquendo, et secundum ea quae communiter accidunt.* Qui enim ad Deum convertitur, et peccatum mortale detestatur, non hoc solum, generatim loquendo, odio prosequitur; sed detestatur simul, sive formaliter, sive virtualiter, quaedam saltem peccata venialia, scilicet ea quae vel cum peccato mortali, de quo formaliter dolet, coniuncta sunt, vel ad illud peccatum committendum certo disponunt.

4. Hactenus de remissione peccatorum venialium cum mortalibus: quid autem de remissione peccatorum venialium hominis iusti?

Ut per se patet, *peccata venialia iusti remittuntur per contritionem perfectam; sed hac ratione ut si contritio sit de omnibus, omnia tollat, secus illa tantum ad quae se extendit. Similiter per actum caritatis, absque formali actu poenitentiae, remittuntur.* — Sane si contritio perfecta, aut caritatis actus valet ad remissionem peccatorum mortalium consequendam, multo magis vim habet ad delendas veniales culpas, ad quas se extendit.

Probabile est peccatum veniale in homine iusto remitti per solam attritionem, immo per contrarium propositum, vel per actus aliarum virtutum, qui peccatis illis aliquo modo repugnent et virtualem illorum displicentiam includant. — Hanc sententiam cum S. Thoma multi merito defendunt. Peccata enim venialia sunt offensiones leves si mortalibus comparentur; et incredibile videtur eam dispositionem, seu contritionem perfectam extra sacramentum, requiri ad delendum peccatum veniale, quae pro mortale requiritur; immo meliorem, nam, ut vidimus, per contritionem perfectam peccatum mortale remittitur, et nihilominus potest cum mortale peccatum veniale non remitti, si contritio qua peccator se disponit ad iustificationem ad hoc peccatum non extendat. — Et praeterea, gratia sanctificans, quae est in homine iusto, magnum valorem dat illis actibus, scilicet attritioni et aliis actibus mox declaratis, qui per se excludunt complacentiam praehabitam in commissione alicuius peccati venialis, et ab eo in posterum committendo voluntatem avertunt.

Ad rem S. Th. (3. p. q. 87. a. 2. ad 3.): « Sicut in corpore, » ait, « contingit esse maculam dupliciter, uno modo per privationem eius quod requiritur ad decorem, puta debiti coloris aut debitae proportionis membrorum, alio modo per superinductionem alicuius impedientis decorem, puta luti aut pulveris; ita etiam animae inducitur macula uno modo per privationem decoris gratiae per peccatum mortale, alio modo per inclinationem affectus inordinatam ad aliquid temporale, et hoc fit per peccatum veniale. Et ideo ad tollendam maculam peccati mortalis requiritur infusio gratiae, sed ad tollendam maculam venialis peccati requiritur aliquis actus procedens ex gratia, per quam removeatur inordinata adhaesio ad rem temporalem. »

Defensores sententiae oppositae potissime obiiciunt peccatum veniale esse sufficientem materiam confessionis in sacramento poenitentiae; ideoque remitti posse virtute clavium et per absolutionem sacerdotis; quod tamen fieri nequiret si attritio ad illud peccatum tollendum sola sufficeret: attritio enim necessaria est ut digna confessio fiat illius peccati, ac proinde attritio semper illud tolleret ante sacerdotis absolutionem. — Sed huic obiectioni optime respondet P. Suarez (disp. 11. sect. 3. n. 18.): « Non censeo ullum inconveniens, quod peccatum veniale, quando de illo fit confessio, nunquam ita tollatur per absolutionem, quin sit iam prius expulsum per attritionem. Primo quidem, quia satis est quod aliquando peccata venialia tollantur per absolutionem, nimirum quando tolluntur simul cum mortalibus in homine tantum attrito: nam hic effectus satis ostendit claves per se habere vim ad tollenda peccata venialia, quando dispositio poenitentis per se sola non sufficit. Unde, quod in homine grato semper supponantur ablata ante absolutionem per condignam satisfactionem, est accidentarium ad virtutem clavium, et non tollit veritatem formae. Nec vero inde fit, ut confessio talium peccatorum sit superflua, quia, licet non conferat ad maiorem certitudinem de remissione ipsorum, sicut confert in mortalibus, et in venialibus, quae cum illis simul remittuntur; confert tamen ad pleniorem remissionem quoad poenam, et, quod caput est, ad specialem gratiam remissivam, imo et de se praeservativam obtinendam. »

5. *Ex opere operato per susceptionem sacramentorum peccata venialia remittuntur; si tamen in suscipiente ad illum effectum consequendum obex non inveniatur. Ut autem obex non adsit, sufficit,* iuxta Suarez (disp. 12. sect. 1. n. 9.), *ad sacramentum accedere cum desiderio illud suscipiendi et effectum eius, et sine actuali complacentia peccati venialis.*

Diximus peccata venialia remitti ex opere operato *per susceptionem sacramentorum;* quia praeter sacramenta baptismi, poenitentiae et extremae unctionis, — quae peccatorum remissionem, ut effectum proprium habent; et hanc remissionem, non ad mortalia tantum limitatam, sed universaliter peccata omnia complectentem, exprimunt in formis *baptizo te* etc., *absolvo te* etc., *indulgeat tibi Deus quidquid. . . . . deliquisti;* — etiam sacramenta cetera, ut communior sententia fert, ex opere operato venialia delent.

Et quidem « remitti Eucharistia, » ait Catechismus Concilii Tridentini (p. 2. cap. 53.), « et condonari leviora peccata, quae venialia dici solent, non est quod dubitari debeat. Quidquid enim cupiditatis ardore anima amisit, dum levi aliqua in re parum offendit, totum id Eucharistia, eas ipsas minores culpas abstergens, restituit: quemadmodum etiam (neque enim a proposita similitudine discedendum videtur) quod innati caloris vi quotidie detrahitur ac deperit, paulatim addi et refici naturali alimento sentimus. Quare merito a divo Ambrosio de hoc coelesti sacramento dictum est: Iste panis quotidianus sumitur in remedium quotidianae infirmitatis. »

Reliqua vero sacramenta vivorum remittere venialia peccata Doctores docent, quia si haec, bona fide suscepta, valent ad peccatum mortale, quod adhuc remissum non fuerat, tollendum; vim etiam profecto habent ad veniales culpas abstergendas: — et consentaneus est hic effectus tum fini omnibus sacramentis communi, nam omnia instituta sunt ad sanctificationem animarum; tum fini uniuscuiusque sacramenti proprio, nam huic peccata saltem quaedam venialia quodam modo repugnant.

6. Sacramentalibus remissio peccatorum venialium attribui solet: — et sacramentalia, in re praesenti, vocantur actiones vel res quaedam sacrae, sequenti versiculo commemoratae:

Orans, tinctus, edens, confessus, dans, benedicens.

Illis igitur quibus remissio peccatorum venialium attribuitur, sunt oratio Dominica, aqua benedicta, panis benedictus, confessio generalis, eleemosyna, Episcopi vel Abbatis benedictio. His adduntur etiam, oratio in Ecclesia consecrata, tunsio pectoris et sacra unctio.

Sacramentalia ex opere operato veniales culpas remittere quidam docent; et hunc effectum explicant, vel quia sacramentalia *vi sua* excitant in eo qui iis utitur actum supernaturalem, per quem venialia peccata remittuntur; — vel quia immediate venialia delent, si adhibeantur ab eo qui attritionem habeat de his venialibus; — vel quia semper culpas leves delent, si religiose sumantur, absque peccatorum venialium complacentia.

Suarez vero, de Lugo et alii tenent *nullum Sacramentale esse in Ecclesia institutum ad tollendas ex opere operato veniales culpas.* — Et aiunt effectum remissionis peccatorum ideo magis sacramentalibus attribui quam aliis rebus, quia vel ex genere suo, aut

ex modo quo homines sacramentalibus utuntur, signa sunt doloris de peccatis commissis, ut tunsio pectoris et confessio generalis; — vel quia habent quamdam specialem vim impetrandi a Deo remissionem peccatorum, fundatam in aliqua locutione Scripturarum, ut eleemosyna, et oratio Dominica; vel quia ob orationes Ecclesiae specialiter impetrant divinum auxilium ad remissionem peccatorum obtinendam, ut est aqua benedicta.

Sed praestat hic, in confirmationem eorum quae tradidimus, coronidis gratia, referre quod S. Thomas more suo lucidissime docuit.

In 3. p. q. 87. a. 3. quaerens: « Utrum peccata venialia remittantur per aspersionem aquae benedictae et cetera huiusmodi, » respondet: « Ad remissionem venialis peccati non requiritur novae gratiae infusio, sed sufficit aliquis actus procedens ex gratia, quo aliquis detestetur peccatum veniale vel explicite vel saltem implicite, sicut cum aliquis ferventer movetur in Deum. Et ideo triplici ratione aliqua causant remissionem venialium peccatorum: uno modo in quantum in eis infunditur gratia: quia per infusionem gratiae tolluntur venialia peccata, ut supra dictum est, art. praec. Et hoc modo per Eucharistiam et extremam unctionem, et universaliter per omnia sacramenta novae legis, in quibus confertur gratia, peccata venialia remittuntur. Secundo in quantum sunt cum aliquo motu detestationis peccatorum; et hoc modo confessio generalis, tunsio pectoris et oratio dominica operantur ad remissionem venialium peccatorum; nam in oratione dominica petimus: *Dimitte nobis debita nostra.* Tertio modo in quantum sunt cum aliquo motu reverentiae in Deum, et ad res divinas; et hoc modo benedictio episcopalis, aspersio aquae benedictae, quaelibet sacramentalis unctio, oratio in Ecclesia dedicata, et si aliqua alia sunt huiusmodi, operantur ad remissionem venialium peccatorum. »

7. Superest ut dicamus de remissione culparum venialium, quae in homine iusto deleta non fuerunt antequam anima eius a corpore separata fuerit.

Equidem quibusdam theologis asserere placuit iustum numquam cum veniali peccato decedere, quia semper cum gratia finali moritur, et per hanc gratiam peccata venialia, quae in eo adhuc remissa non essent, absque ullo actu ipsius iusti, remitterentur. — Sed « haec opinio, » ait S. Thomas (in 4. dist. 21. a. 3. sol. 1.), « omnino irrationalis est. » — Gratia enim finalis nihil

addit gratiae quae toto tempore vitae homini largita fuit, nisi quod ultimo in hac vita tribuatur ei, et cum eius morte coniuncta sit; sed hoc non dat gratiae finali ad peccatum veniale delendum efficacitatem: — et si asseritur illam gratiam fuisse institutam quasi remedium contra veniales culpas, quae in extremo vitae termino adhuc non deletae remanerent; assertio haec cum sit prorsus gratuita et modo loquendi Patrum repugnans, merito reiicitur.

Attamen, si fatendum est animam a corpore separari posse cum gratia et veniali culpa; et si ex una parte indubie constat animam cum peccato veniali ad beatificam visionem admitti non posse; ex alia vero parte certum est eum qui in gratia perseveravit usque ad mortem et cum veniali peccato decessit, Deum esse aliquando visurum; ideoque peccati venialis aliquando remissionem accepturum; quaeritur quomodo fiet ut culpa venialis, cum qua homo iustus decedit, remittatur?

S. Thomas in 4. sent. dist. 21. q. 1. a. 3., huic quaestioni respondet: « Culpa venialis, in eo qui cum gratia decedit, post hanc vitam dimittitur per ignem purgatorium; quia poena illa aliqualiter voluntaria, virtute gratiae habebit vim expiandi culpam omnem quae simul cum gratia stare potest. » Et ad difficultatem quae oritur ex eo quod nullum sit meritum post hanc vitam, ad obtinendam veniam pro peccatis, reponit: « post hanc vitam non potest esse meritum respectu praemii essentialis; sed respectu alicuius accidentalis potest esse, quamdiu manet homo in statu viae aliquo modo; et ideo in purgatorio potest esse actus meritorius, quantum ad remissionem culpae venialis. » — Eamdem sententiam defendit S. Bonaventura in 4. dist. 21. p. 1. a. 2. q. 1.

Communius vero theologis altera quaestionis propositae solutio magis arridet; et aiunt *omnia peccata venialia cum quibus homo iustus decedit remitti, quoad culpam, in primo instanti separationis animae a corpore:* — eo enim momento anima statum suum optime cognoscit, expedita omnino est ad operandum, et a Deo efficacissimum auxilium habet iuxta mensuram gratiae suae; ac proinde sine mora perfectissime tendit in Deum et ab omnibus peccatis venialibus avertitur; — et hic actus sufficit ut omnes culpae leves, adhuc ei non remissae, remittantur.

Id vero non impedit quominus peccata *vere dicantur remissa in purgatorio,* quia ab illo instanti separationis animae a corpore,

anima purgari incipit; et praesertim quia plena purgatio, scilicet quoad culpam et poenam, non eo instanti, sed per ignem purgatorii perficietur.

Hanc sententiam ipse Angelicus Doctor proposuit et praeelegit in q. 7. de Malo, a. 11. — « Oportet dicere, » inquit, « quod venialia remittuntur eis post hanc vitam, etiam quantum ad culpam, eo modo quo remittuntur in hac vita; scilicet per actum caritatis in Deum, repugnantem venialibus in hac vita commissis. Quia tamen post hanc vitam non est status merendi, ille dilectionis motus in eis tollit quidem impedimentum venialis culpae; non tamen meretur absolutionem vel diminutionem poenae, sicut in hac vita. » — Et in responsione ad 9. ait: « remissio venialis peccati in purgatorio quantum ad poenam est ex parte purgatorii, quia homo et patiendo exsolvit quod debet, et ita cessat reatus; sed quantum ad culpam non remittitur per poenam neque secundum quod actu sustinetur, quia non est meritoria, neque secundum quod recogitatur. Non enim esset motus caritatis quo aliquis detestaretur peccatum veniale propter poenam; sed magis esset motus timoris servilis vel naturalis. Remittitur ergo in purgatorio veniale quantum ad culpam virtute gratiae, non solum secundum quod est in habitu, quia sic compatitur veniale peccatum, sed prout exit in actum caritatis detestantis veniale peccatum. » — Demum in responsione ad 16. declarat sibi probabile videri, animam separatam statim post separationem a corpore actum caritatis elicere, per quem peccati venialis remissionem obtinet.

ARTICULUS DECIMUS

De reviviscentia meritorum.

Opera supernaturalia, ad meritum vitae aeternae apta, in tres veluti classes a theologis dispescuntur, videlicet in opera *viva*, *mortua*, et *mortificata*. Opera quae cum gratia fiunt ab homine in statu gratiae, *viva* dicuntur; est enim gratia « fons aquae vivae » per bona opera « salientis in vitam aeternam. » — Bona opera, etiam supernaturalia quoad substantiam, si in peccato mortali fiant, *mortua* vocantur; quia, cum ab homine spiritualiter mortuo facta sint, ab initio nullius meriti *de condigno* sunt ad vitam aeternam. — Demum opera bona in statu gratiae peracta ab eo qui

postea mortale peccatum admisit, *mortificata* nuncupantur; quia in principio viva fuerunt, sed iam nullum meritum vitae aeternae pro homine, dum in statu peccati manet, habere possunt.

Iam vero quoad haec *opera mortificata* efficacitatem poenitentiae consideramus, et quaerimus, — 1. an, recuperata gratia a peccatore per poenitentiam, vivificentur? — 2. an, totam vim suam, cum vivificata per iustificationem peccatoris fuerint, exerant?

Et quidem circa primam quaestionem unanimiter sentiunt Theologi — sed magnopere inter se dissident quoad secundam.

Prima opinio fert, poenitenti ex meritis praecedentibus *accidentale* dumtaxat *praemium* obventurum, scilicet de illis in coelo gaudium: — et ita docent Thomistae praesertim antiquiores.

Secunda sententia tenet merita per peccatum mortificata reviviscere ad *praemium gloriae essentiale,* sed non distinctum ab eo quod debetur iuxta dispositionem qua homo a peccato resurgit; ita ut qui iustificatur acquirat ius ad essentialem beatitudinem, non modo ratione praesentis dispositionis, sed etiam propter merita quae reviviscunt; ideoque *idem sane praemium accipiet, sed duplici titulo.* Hanc sententiam tuentur Bannes, Sylvius, Contensonius.

Tertia sententia docet merita sic reviviscere secundum praesentem hominis qui iustificatur dispositionem, ut, praeter id quod iuxta hanc dispositionem debetur, *aliquid amplius ad praemium essentiale conferatur ratione priorum meritorum:* et hoc defendunt Alvarez, Ledesma, Gonet, cum aliis. — Sed haec etiam sententia dupliciter a suis defensoribus declaratur. « Prima et communior, » ait Billuart (t. 18. de Poenit. diss. 3. a. 5. § 2.), « explicatio est quod si is, qui habebat prius merita ad decem, resurgat per actum contritionis ad duo, habebit ius ad gloriam ad quatuor gradus; quorum duo respondent praesenti dispositioni, alii duo praecedentibus meritis mortificatis. — Altera explicatio est Dominici Soto qui dicit quod ille qui resurgit summo conatu et in perfecta poenitentia, recuperat omnem gratiam a qua ceciderat: Quia, inquit, si contritio est dispositio ad vivificationem operum, fit, ut optima quae esse potest, in integrum illa restituat; nam sicut posita dispositione, ponitur effectus, sic posita summa, ponitur summus effectus. Unde si contritio deficit ab illa summa, in ea proportione qua ab ea distat, restituitur antiqua gratia, ut si contritio est medietas summae, restituitur medietas gratiae, si fuerit quarta

pars, restituetur ei quarta pars gratiae pristinae. » — Et haec explicatio, addit Billuart, « satis arridet. »

Quarta sententia principalis affirmat merita integre redire quoad totum praemium, ita ut, supra gratiam dispositionis propriam, ad eam gratiam et gloriam hominem perducant ad quam perductura essent, si numquam impedita fuissent per peccatum. — Hanc sententiam, quam Magister Sententiarum, B. Albertus Magnus, Scotus, et alii multi inter antiquiores secuti sunt; quamque Suarez, de Lugo, Coninck, de Ripalda, Becanus, Viva propugnant, libenti animo amplectimur, et in thesi sequenti statuere ac pro modulo nostro validis undique collectis argumentis communire, conabimur. Et sane, ut verbis Suaresii utar (opusc. 5. de Meritis mortif. et per Poenit. reparatis, initio): « Si ea est poenitentiae vis, ut non solum in eo statu hominem iterum constituat, in quo et placare Deum, et nova merita coram eo inchoare possit; sed etiam prioribus veluti novam vitam et vigorem reddat, ut apud Deum eumdem valorem idemque praemium habeant; profecto magna est virtutis poenitentiae laudatio, praeclara divinae misericordiae ac iustitiae commendatio, sanguinis et meritorum Christi exaltatio eximia, atque incredibilis fragilium miserorumque hominum consolatio. »

Sit igitur

THESIS IX.

Homini a peccato resurgenti per poenitentiam merita pristina et omnia bona supernaturalia, perinde ac si numquam peccasset, restituuntur.

Haec thesis duas partes complectitur, quarum una spectat meritorum reviviscentiam, altera modum huius reviviscentiae.

Prima pars, in qua defendimus opera meritoria, peccato mortificata, homini per poenitentiam iustificato reviviscere,

Prob. I. *Ex Scripturis.* Optimum pro re nostra testimonium habetur in Epistola ad Galatas III. Etenim initio illius capitis (ver. 1-3.) Apostolus Galatas, quod abduci se permiserint a veritate Evangelii, his verbis reprehendit et increpat: « O insensati Galatae, quis vos fascinavit non obedire veritati, ante quorum oculos Iesus Christus praescriptus est, in vobis crucifixus?... Sic stulti estis, ut cum spiritu coeperitis, nunc carne consum-

memini? » Et statim revocat eos a stultitia et perditione, commemorando ea quae pro fide Christiana perpessi fuerant, ne opera eorum bona, ex subsequenti peccato, reddantur eis inutilia. « Tanta, » inquit (vers. 4.), « passi estis sine causa? » idest: Ergone tam multa et gravia pro Christi nomine sine ullo fructu passi estis? — Sed addit « *si tamen sine causa,* » quasi corrigens illud, quod absolute dixerat « sine causa; » et significans se meliora pro eis sperare, nimirum ut ad meliorem frugem convertantur; tunc enim *non sine causa,* idest, non sine emolumento et fructu erunt omnia quae pro Christo Iesu passi fuerant. — Itaque Apostolus hic ostendit opera salutaria, subsequente peccato mortificari, seu infructuosa reddi illis qui ea fecerint, si poenitentia non sequatur; sed haec eadem opera per poenitentiam rursum vivificari et fructum reddere. Haec interpretatio, quae ex verbis Apostoli clare deducitur, mox ex interpretatione Patrum corroborabitur.

Nec immerito ad thesim demonstrandam adducitur etiam illud Ioel. (II. 25.): « Et reddam vobis annos, quos comedit locusta, bruchus, et rubigo et eruca: » — nam ibi Deus postquam Israelitas adhortatus fuerat ad poenitentiam, huius poenitentiae fructum sub imagine temporalis abundantiae eis proponit: et in verbis citatis significat se poenitentibus fructum bonorum operum, quae iam peccato mortificata fuerant, redditurum. — Testem habemus Doctorem in interpretandis Scripturis maximum: sic enim in textum Ioelis loquitur S. Hieronymus (in Ioel. II. 22. seqq.): « Et annos, quos perturbationibus ante regnantibus perdideratis in vobis, quando *opera vestra* locusta, bruchus, rubigo, erucaque consumpserant, *Deus vobis periri non passus est.* Tunc comedetis fructus iustitiae et saturabimini, et laudabitis nomen Domini Dei vestri, qui fecit vobiscum mirabilia. Si autem post poenitentiam tantam ubertatem Deus rerum omnium pollicetur, quid respondebit Novatus negans poenitentiam, et *reformari posse peccatores in pristinum statum si digna fecerint opera poenitentiae?* »

Tertio citamus verba Pauli in Epistola ad Hebraeos, VI., ubi de illis loquitur, qui postquam baptismum susceperint prolapsi fuerant in peccatum: illos difficultate conversionis et veniae deterret, et prosequitur: (ver. 9. 10.) « Confidimus autem de vobis, dilectissimi, meliora et viciniora saluti: tametsi ita loquimur. Non enim iniustus Deus, ut obliviscatur operis vestri, et dilectionis,

quam ostendistis in nomine ipsius, qui ministrastis sanctis, et ministratis. » — Porro his verbis: « non iniustus est Deus ut obliviscatur operis vestri, » contendimus Paulum reviviscentiam bonorum operum commemorasse. Et sane si contextum attendimus apparebit Paulum voluisse dare animum et in spem erigere eos quibus declaraverat aliam renovationem baptismalem lapsis, post susceptionem baptismi, fore impossibilem; ac proinde in verbis allatis Apostolum, ad consolationem eorum, significasse impossibile non esse per poenitentiam, etiam post baptismum aliquo modo, immo magna ex parte, renovari, recuperando nempe non solum amissam iustitiam, sed etiam fructus eius. — Hinc sensus illorum verborum est: ne putetis, ex eo quod dixerim (ver. 4. 6.) « impossibile est eos qui semel sunt illuminati... et prolapsi sunt, rursus renovari ad poenitentiam; » peccatores amisisse omnia bona opera, quae dum erant in gratia fecerant, et numquam posse in pristinum statum per poenitentiam renovari; — nam licet per poenitentiam non possit renovatio fieri quae habetur per baptismum, magna tamen renovatio fit, quandoquidem Deus non obliviscitur bonorum operum quae ante peccatum in gratia facta fuerant, sed ea quoad fructum et meritum restituit homini poenitenti.

« Sed quid est, interrogat Suarez (Opusc. cit. s. 1. n. 26.), — proponens sibi obiectionem, in qua maxime innituntur adversarii nostri, dum asserunt Apostolum non alloqui eos, qui in peccato mortali post baptismum commisso versabantur; et verba eius non spectare bona opera per subsequens peccatum mortificata, sed opera salutaria quae fiebant a iustis, quos Paulus alloquebatur; — « quid est quod Paulus non tantum praeterita opera, sed etiam praesentia commemorat dicens, '*Administrastis, et administratis,*' cum praesentia opera, si illi in peccato mortali erant, praemium iustitiae non mererentur? »

Et difficultatem propositam egregie solvit eximius doctor. « Duobus vel tribus modis, » inquit, « respondere possumus. Primus est, Paulum scribere ad totum populum Hebraeorum, in quo, ut supra dicebamus, licet multi essent peccatores, et lapsi post baptismum, tamen multi etiam esse poterant iusti, quorum opera etiam tunc meritoria erant de condigno; ut ergo utrorumque merita commemoret, et utrosque alliciat, utrorumque operum, praeteritorum et praesentium, mentionem facit; ut per hoc etiam indicet, sicut ad iustitiam Dei pertinet praemiare praesentia

opera iustorum, ita etiam praeterita, si impedimentum peccati sublatum sit.»

«Altera responsio est, admittendo Paulum loqui etiam de praesentibus operibus caritatis extra gratiam factis, non quia illis deberetur praemium de condigno, ita ut esset iniustus Deus illa non praemiando; sed solum ut illorum commemoratio facta magis eos excitet ad resurgendum a peccato, dicens talium operum etiam Deum non omnino oblivisci, quin oratione eorum saepe conferat maiora subsidia ad resurgendum a peccato.»

«Denique addere possumus Paulum quidem animare illis verbis lapsos post baptismum, non tamen oportere ut omnes illi in statu peccati permanerent; fortasse enim multi iam resurrexerant et iustitiae opera exercebant, propter quos dicere poterat, *Ministrastis et ministratis*, ut non solum de praesentibus, sed etiam de praeteritis remunerationem sperarent.»

Veram esse intelligentiam testimonii ad Heb. VI., quam proposuimus, sat clare ostendunt etiam Concilii Tridentini verba in sess. 6. c. 16.: sic enim habent: «Hac igitur ratione iustificatis hominibus, sive acceptam gratiam perpetuo conservaverint, sive amissam recuperaverint, proponenda sunt Apostoli verba: 'Abundate in omni opere bono, scientes quod labor vester non est inanis in Domino: non enim iniustus est Deus, ut obliviscatur operis vestri, et dilectionis quam ostendistis in nomine ipsius.'»

Non sine consilio Tridentina Synodus monuit, ut recte hic adnotat P. Ripalda (de Ente sup. disput. 91. sect 1. num 8.) Apostoli verba, de quibus loquimur, proponenda esse iis etiam iustificatis, qui amissam gratiam recuperaverint. Sane id fecit ut significaret, sermonem esse de meritis etiam mortificatis: nam si Concilium ageret de solis meritis factis post ultimam iustificationem, non oporteret de illis iustificatis, qui gratiam amissam recuperaverunt, specialem habere mentionem, cum nihil peculiare eis conveniat ab aliis iustificatis diversum, comparatione eorum meritorum. Quia tamen quoad merita mortificata erat peculiaris difficultas, ideo illorum, qui post peccatum revocaverunt se in statum gratiae, specialiter meminit, ut eos etiam, Apostoli verbis, in spem futurae mercedis erigeret.

Nec obstat, cum solis iustis agere Tridentinum, et eos ad bene operandum hortari; in eumque finem tantum testimonium Pauli adducere, ut nullus iustus, etiamsi aliquando ceciderit, bene

operari desinat, quasi credens, se non fore praemio afficiendum. Nam licet cum solis iustis sermonem habeat, eosque ad bene operandum hortetur, non incongrue utitur, sensu declarato, verborum Pauli; — tum quia si Deus compensat mercede opera interrupta peccato, certius ea compensabit, quae nullo peccato fuerint interrupta; — tum quia Concilium Tridentinum alloquitur iustos, lapsui, et peccato obnoxios, qui a bonis operibus retardari poterant, si arbitrarentur, sequenti peccato frustrari eorum valorem, quamvis ad iustitiam iterum ipsi redirent. Quare ad ea peragenda stimulat, proponens cum Apostolo Deum etiam bonorum operum, quae peccato mortificata fuerant, reminisci.

Nec credibile est, ideo solum iustificaturum, qui gratiam amissam restaurarunt, peculiariter meminisse, quia putare poterant se praemio frustrandos propter peccata iam dimissa. Nam cum hac de re nullus fuerit haereticorum error, nec rationabilis possit esse Catholicorum dubitatio, indignum sane esset, praevia cautione, et consilio accurato, in eum finem Apostoli verba dirigere. Quia igitur rationabiliter erat dubitatio de mercede operibus mortificatis praestanda, dignius Tridentino fuit, etiam illis operibus mercedem adscribere, et eo iustificatos ad bene operandum alacriter provocare.

2. *Ex Patribus* reviviscentia bonorum operum statuitur. Et Traditionis documenta in tres classes dividimus: — primo testimonia Patrum referimus quae firmant thesim nostram cum interpretantur locum Pauli ad Galatas III., superius citatum; — secundo ea quae declarant sensum alterius textus in Epistola ad Hebraeos; — tertio ea quae alia occasione a Patribus prolata fuerant.

Ad 1am classem quod attinet, haec ad exemplum valeant.

S. Hieronymus in ver. 4. cap. 3. ad Galatas: « Tanta passi estis sine causa, si tamen sine causa, » ait (Com. in Ep. ad. Gal. lib. 1. cap. 2.): « Melius sic intelligi potest, quod primum credentes Galatae in Crucifixum, et a Iudaeis, et a gentibus opprobria multa perpessi sint, persecutiones non minimas sustinuerint. Quas frustra arguuntur fuisse perpessi, si a gratia Christi recedant, propter quam tanta perpessi sunt. Simul et illa spes, quod quicunque ob Christi fidem laboraverit, et postea lapsus fuerit in peccatum, sicut priora sine causa dicitur passus fuisse dum peccat, sic rursum non perdat ea, si ad pristinam fidem et ad antiquum studium revertatur. »

S. Io. Chry. eadem verba Pauli ad Gal. exponens (Com. in c. 3. Ep. ad Gal.) inquit: « Hoc multo acrius vulnerat quam illud prius ... Omnium, ait, illorum quae sustinuistis isti [scilicet, qui vos a recto veritatis tramite averterunt] iacturam vos facere volunt, et coronam vobis student intervertere » — idest iacturam cupiunt praeteritorum meritorum vestrorum, et gloriae quam meruistis. — Et continuo addit: « Mox, ne concuteret illorum animos, nervosque dissolveret ..... subtexuit, *si tamen frustra.* Si volueritis, inquit, expergisci, ac revocare vos ipsos, non frustra passi fueritis. »

Theodoretus (in l. c.) haec habet: « Eos [Paulus] deflet, ut qui collectas divitias perdiderint. Quisnam, inquit, invidus et fascinator daemon admirabiles vobis opes eripuit?... 'Tanta passi estis sine causa?' Non enim pro lege sed pro Christo passi estis. Qui autem Christum reliquistis, et vitae ex lege institutionem amplexi estis, nihil ex passionibus deinceps lucri facitis. Sed bonam eis spem ostendens, subiunxit: '*Si tamen sine causa.*' Si enim vultis manere in gratia, pro vestris perpessionibus mecedem accipietis. »

Venerabilis Herveus Burgidolensis (Migne, tom. 181. p. 1151.) ait: « Cum Spiritu Sancto coeperitis vel spiritualiter vivere, vel legem spiritaliter intelligere, nunc carne, id est vel carnali vita, vel lege carnaliter intellecta, consummamini, id est annihilamini, amittendo quidquid habuistis. Et ideo sine causa, id est, sine utilitate vestra, passi estis ab adversariis tanta, id est tam magna et tam multa adversa pro fide tuenda, quam nunc sponte reliquistis. Non tamen affirmando haec dico, ne in desperationem cadatis, et adhuc profundius in barathrum perditionis demergamini; sed quia utrumque est in voluntate vestra, dico conditionabiliter, quod tanta adversa pro Christo passi estis sine causa, *si tamen sine causa* haec passi estis. Sine causa enim passi estis, si in hoc errore perseveretis; non sine causa, si resipiscatis. »

Quoad 2^{am} classem testimoniorum, citamus sequentia: —

S. Epiphanius, postquam veram significationem exposuerat verborum Pauli quae leguntur initio capitis 6. Epistolae ad Hebraeos: addit (Haeres. 59. num. 2.): « Verum horum omnium remedium statim Apostolus subiicit.... Ait itaque '*Confidimus autem de vobis, carissimi, meliora et viciniora saluti, tametsi ita loquimur. Non enim iniustus est Deus, ut obliviscatur operis vestri.*' In quo vides quemadmodum et instaurationem illam secundam fieri

non posse omnino pronuntiaverit, neque tamen a salute illos excluserit, quos peccati sui poeniteret; sed et saluti propinquos esse dixerit, et Deum recte ab iis factorum esse susceptorem, qui delictorum suorum absolutam poenitentiam capesserent, seque adeo converterent, animumque mutarent. »

Primasius Adrumetanus (in Ep. ad Hebr. VI., Migne t. 68. p. 722.) dicit: Quia non habuit [Paulus] unde ad praesens laudaret, laudat eos de spe futurorum, quam habebat de illis, quasi diceret... quod superius diximus de reproba terra et combustioni proxima, non de vobis hoc diximus, quia meliora de vobis credimus; reduxit quoque eis praeterita bona illorum in memoriam, quatenus ex praeteritis posset adducere ad bona quaeque. Ideoque subiunxit: *Non enim iniustus est Deus, ut obliviscatur operis vestri et dilectionis, quam ostendistis in nomine eius.* Ecce quomodo recreavit animos eorum et confortavit, praeterita bona opera ad mentem revocans. Quia in omnipotentem Dominum oblivio non cadit, ideo non obliviscitur operum et laborum fidelium suorum. Et in hoc est iustus, quia remunerat electos suos pro se laborantes: si enim oblivisceretur operum illorum, nec eos remuneraret, utcumque iniustus putaretur, quod omnino nefas est dicere. »

B. Alcuinus (exp. in Ep. ad Hebr. VI. 10.) inquit: « Ecce quomodo recreavit animas eorum, et confortavit, antiqua eis in mentem revocans: tunc fecit eos, ut non aestimarent oblivisci Deum, et praeterita eius beneficia in eos.... Simile quid Galatis improperat dicens: *Currebatis bene: quis vos fascinavit?* (Gal. v. 7.) Atque iterum: *Tanta enim passi estis sine causa* (Ibid. III. 4.): ut praesens mitigaret eamdem sententiam, mox subiunxit: si tamen *sine causa.* Sic etiam hoc loco temperavit sententiam suam dicens: *Non enim iniustus Deus, ut obliviscatur operis vestri, dum tantam caritatem ostendistis in sanctis.* »

Quare Glossa Ordin. receptam in Ecclesia interpretationem huius textus referebat, cum in citata verba Pauli adnotabat: « Quia de praesenti non habet unde laudet, de spe futurorum attollit, ad quae per praeterita allicit, et facit eos existimare Deum non oblitum bonorum quae fecerunt. »

Ex eadem communiori interpretatione Hugo Cardinalis (in h. loc.) aperte scribebat, loquens in persona Pauli: « Ideo de vobis confidimus, quia multa bona operati estis, quae reviviscent, si

poenitueritis de malis. » — Et S. Thomas in cap. 6. Epistolae ad Heb. (lect. 3.) absque ulla dubitatione doctrinam de reviviscentia meritorum statuebat inquiens: « Dicendum est, quod homo qui cadit post gratiam, dupliciter potest se habere. Uno modo quod in malo perseveret; et tunc Deus omnes iustitias eius obliviscitur: Alio modo quod poeniteat; et tunc bonorum praecedentium recordatur, quia reputantur sibi ad meritum: unde dicit Glossa, quod mortificata reviviscunt. »

Pro 3ª classe testimoniorum, ne nimius sim, sententias duorum tantum Ecclesiae Doctorum referam.

S. Ambrosius (in Lucam, l. 2. n. 33.) ait: « Vide quam bonus Deus, et facilis indulgere peccatis: non solum ablata restituit, sed etiam insperata concedit. » — Et S. Ioannes Chrysostomus, exhortans Theodorum lapsum ad poenitendum, ei parabolam de filio prodigo in mentem revocat, et adnotat (ad Theod. laps. 1. nu. 7.): « hic non alienus erat, imo filius, fraterque filii qui patri acceptus erat; is in improbitatem lapsus est non vulgarem, sed in ipsum, ut ita dicam, malorum extremum; dives liber, nobilis, famulis, extraneis mercenariisque miserior effectus est. Attamen pristinum in statum rediit, amissamque gloriam recuperavit ... quia resipuit, non desperavit, post tantam corruptionem, *eumdem ipsum assecutus fortunae splendorem,* pulcherrimo iuduitur amictu, *et maioribus fruitur bonis, quam frater non lapsus* ... Tanta est virtus poenitentiae! »

3. Denique *rationes theologicae* admittendam esse meritorum reviviscentiam indubie ostendunt.

Et prima ratio desumitur ex conditionibus quae in opere bono requiruntur ut aeternae gloriae meritorium sit. Etenim Concilium Tridentinum, sess. 6. canone 32. definivit: « Si quis dixerit, hominis iustificati bona opera ita esse dona Dei, ut non sint etiam bona ipsius iustificati merita; aut ipsum iustificatum bonis operibus, quae ab eo per Dei gratiam, et Iesu Christi meritum, cuius vivum membrum est, fiunt, non vere mereri augmentum gratiae, vitam aeternam, et ipsius vitae aeternae, si tamen in gratia decesserit, consecutionem, atque etiam gloriae augmentum; anathema sit. »

Iam vero ex hac Concilii definitione constat tres tantum conditiones necessarias esse ut opus aliquod vitam aeternam promereatur, et tandem suo tempore consequatur: primum, ut sit

opus supernatutale, — « *per Dei gratiam et Iesu Christi meritum,* » peractum: secundam, ut sit ab homine iustificato elicitum, — « *ipsum iustificatum, bonis operibus, quae ab eo fiunt, vere mereri:* » tertiam, ut is homo in statu gratiae moriatur, — « *si tamen in gratia decesserit.* » — Atqui operibus peccato interruptis hae omnes conditiones competere possunt; nam iusti ex auxilio gratiae illa ediderunt; et post lapsum iterum iustificati, in statu gratiae opera decedere possunt. — Ergo ea opera aeternam gloriam suo tempore consequendam vere promereri possunt: — ac proinde, etiamsi per peccatum mortificata fuerint, per iustificationem tamen peccatoris, ad meritum reviviscunt, et ad vitae aeternae praemium consequendum.

Et Doctores adnotant Concilium consulto in definitione mox citata, qua conditiones ad meritum requisitas determinavit, non hanc adiecisse clausulam « si tamen gratiam semel acceptam perpetuo conservaverint; » sed illam « si tamen in gratia decesserint. » Nimirum quia iustis, ut suis meritis consequantur gloriae praemium, nihil amplius deesse credendum est, quam ut in gratia decedant. Quod in eis post merita peccato mortificata, verificari poterat, nempe si gratiam amissam recuperassent.

Secunda ratio desumitur ex bonitate operum quae facta fuerunt in gratia, et deinde per peccatum mortificata. Nam, ea quae manent in acceptatione divina, et propter obicem, qui supervenit, ad meritum non imputantur; remoto tandem obice, ad meritum imputabuntur. — Atqui opera bona, quae cum gratia Dei ab homine iusto facta fuerunt, manent semper in divina acceptatione; et nonnisi propter obicem peccati subsequentis ad meritum non imputantur. Ergo, remoto tandem obice per poenitentiam, illa eadem opera ad meritum imputabuntur; et sic reviviscent.

Hanc rationem desumpsimus ex Divo Thoma, qui in 3. p. q. 89. a. 5. ait: « Quidam dixerunt quod opera meritoria per peccatum sequens mortificata non reviviscunt per poenitentiam subsequentem, considerantes quod opera illa non remanent, ut iterum vivificari possint. Sed hoc impedire non potest quin vivificentur; non enim habent vim perducendi in vitam aeternam (quod pertinet ad eorum vitam) solum secundum quod actu existunt, sed etiam postquam actu esse desinunt, secundum quod remanent in acceptatione divina. Sic autem remanent, quantum est de se, etiam postquam per peccatum mortificantur, quia semper Deus illa

opera, prout facta fuerunt, acceptabit, et sancti de eis gaudebunt... Sed quod isti qui ea fecit, non sint efficacia ad ducendum in vitam aeternam, provenit ex impedimento peccati supervenientis, per quod ipse redditus est indignus vita aeterna. Hoc autem impedimentum tollitur per poenitentiam, in quantum per eam remittuntur peccata. Unde restat quod opera prius mortificata, per poenitentiam recuperant efficaciam perducendi eum qui fecit ea, in vitam aeternam, quod est ea reviviscere. »

Ut autem melius appareat vis huius argumenti, prae oculis habeatur optima P. Suarez animadversio. Opus bonum in gratia ab homine iusto peractum relinquit in homine ius ad praemium, et manet in Deo quantum ad acceptationem eiusdem operis pro praemio, ipsi operi suo tempore conferendo; quamobrem peccatum superveniens excludit utique *formaliter* ius ad tale praemium, secundum praesentem hominis statum, quia *formaliter* excludit gratiam; sed non potest, ut patet, excludere *formaliter* a divina acceptatione ipsum boni operis meritum.

Quare peccatum subsequens posset a divina acceptatione hoc meritum operis excludere tantum *demeritorie;* et id faceret, si Deus statuisset punire quodcumque peccatum mortale amissione perpetua omnium meritorum praecedentium; tunc enim Deus sub hac conditione acceptare merita iusti hominis intelligeretur, nimirum: nisi per peccatum subsequens amittantur. — At Deum sic acceptare merita iustorum non demonstratur; quin immo, ex argumentis supra expositis, contrarium constat: nam Scripturae et Patres, simpliciter et absolute, praemium vitae aeternae promittunt iustis qui cum gratia operantur; et Concilium Tridentinum declarat nihil aliud requiri ad complementum istius promissionis, seu ad promissi praemii consecutionem, nisi quod in statu gratiae ii, qui bona ad vitam aeternam operati sunt, decedant.

Concludendum est igitur peccatum mortale, quod committitur postquam opera salutaria in statu gratiae edita fuerant, mortificare quidem haec opera, et excludere ius in homine, quoadusque in statu peccati maneat, ad praemium his operibus promeritum; sed nullo modo excludere opera illa bona ab acceptatione divina; ideoque non impedire quominus, remoto peccati obice per poenitentiam, vivificari iterum possint et effectum suum, nempe ius in homine iam iustificato ad praemium, et ipsius praemii, statuto tempore, assecutionem, producere valeant.

Denique argumentari licet ex efficacitate ipsa poenitentiae; — nam, ut ait S. Bonaventura (in 4. dist. 14. p. 2. a. 2. q. 3.), «plus potest gratia poenitentiae, quam culpa: sed culpa opera viva mortificat: ergo gratia mortificata vivificat.»

Secunda pars thesis, in qua defendimus merita et bona omnia supernaturalia homini per poenitentiam resurgenti, perinde ac si numquam peccasset, restitui, breviter ex demonstratis evinci potest; — ex his enim tum opiniones, quae a sententia nostra differunt, refutantur; tum doctrina, quam proposuimus, stabilitur.

Et 1. — *nequit dici, poenitenti ex meritis praecedentibus accidentale tantummodo praemium obventurum, idest de illis in coelo gaudium;* quia iuxta hanc sententiam ipsa meritorum reviviscentia prorsus excluditur.

Etenim merita per peccatum mortificata ideo reviviscunt, quia, remoto impedimento peccati, homini iustificato restituuntur; et producunt effectum, quem, si impedimentum non supervenisset, produxissent. Atqui, iuxta sententiam, quam impugnamus, merita per peccatum mortificata, remoto per poenitentiam impedimento, non restituuntur homini iustificato; et effectum, quem si peccatum non supervenisset, produxissent, non producunt. Ergo iuxta sententiam, quam impugnamus, merita per peccatum mortificata, remoto per poenitentiam impedimento, non reviviscunt.

Prob. min. — Merita, ab homine iusto ante peccatum acquisita, non conferebant ei ius ad accidentale praemium in coelo consequendum; sed dabant ei ius ad essentialem beatitudinem, simulque tribuebant supernaturalia bona, quae cum hoc iure connectuntur. — Ergo cum statuitur, ex illis meritis homini per poenitentiam iustificato ius ad accidentale in coelo praemium tribui, et non obvenire ei ius ad essentialem beatitudinem, simul cum ceteris supernaturalibus bonis, quae cum hoc iure connexa sunt; profecto asseritur merita ante peccatum acquisita, et per peccatum mortificata, remoto per poenitentiam impedimento, homini iustificato non restitui, et effectum, quem produxissent, si impedimentum peccati non adfuisset, non producere.

Praeterea, de bonis operibus auxilio actualis gratiae factis, dum versabatur in statu peccati, homo, si iustificatus decedat, gaudebit in gloria; et nihilominus illa bona, quae mortua a principio fuerant, non dicuntur per poenitentiam reviviscere. Ergo

reviviscentia meritorum explicari nequit secundum accidentale praemium ex ipsis in coelo percipiendum.

2. — *Admitti non potest sententia quae docet merita per peccatum mortificata reviviscere ad praemium gloriae essentiale, sed non distinctum ab eo quod debetur iuxta dispositionem qua homo a peccato resurgit;* ita ut per reviviscentiam meritorum homo idem praemium essentiale accipiat duplici titulo. — Haec sententia, non minus quam praecedens, reviviscentiam meritorum e medio tollit.

Et sane si nihil ratione horum meritorum tribuitur, quod non sit alia de causa dandum; si nihil antiquae gratiae per priora merita comparatae adiiciatur ei quae actui perfectae poenitentiae respondet, nec maioris gloriae gradum poenitens intuitu priorum meritorum accipit; meritorum reviviscentia illusoria erit, quia non *rem aliquam* ex ea poenitens a peccato resurgens lucrabitur, sed *nullius utilitatis merum titulum.*

3. — *Nec amplectenda est sententia eorum qui tenent ex reviviscentia meritorum, praeter id quod debetur iuxta dispositionem hominis a peccato resurgentis, aliquid amplius ad essentiale praemium consequendum conferri; sed eidem dispositioni proportionatum.*

Revera si praemium, ex meritis praecedentibus, secundum dispositionem hominis qui iustificatur, commensuratur; merita mortificata, proprie loquendo, non reviviscunt; sed potius aliud praemium, intuitu illorum meritorum, de novo confertur.

Praeterea Scripturae testimonia et documenta Patrum superius citata, sine limitatione dicunt merita ante peccatum acquisita redire homini a peccato per poenitentiam resurgenti. — Et Tridentina Synodus non dixit aliam conditionem necessariam esse ad obtinendam totam gloriam, quam quis promeruit ex bonis operibus in gratia factis ante peccatum, praeter hanc unam, nimirum ut migret ex hac vita in statu gratiae.

Denique si merita praecedentia non fuissent peccato mortificata, profecto valuissent ad obtinendum totum praemium quod promeruerant: — ergo, concludimus, etiam intercedente peccato, sed per iustificationem remisso, valere debent ad obtinendum totum praemium. Et legitima est illatio: nam peccatum superveniens *unicum impedimentum* fuit quominus, dum maneret, totum praemium, quod opera bona praecedentia meruerant, consequi potuerint: ac proinde, hoc impedimento per remissionem peccati ablato, condignitas meritorum ad totum praemium iam promeri-

tum instauratur, perinde ac si impedimentum peccati interpositum non fuisset.

Maneat itaque *homini a peccato resurgenti merita pristina et omnia bona supernaturalia, quae ante peccatum habebat, semper, ac si non peccasset, plene restitui.*

Difficultates, magna ex parte, vindicatione ipsa thesis praeoccupavimus: — alias, quae declaratione aliqua indigent, hic adiicimus solvimusque.

1. Peccata praecedentia ita abolentur per poenitentiam, ut amplius per subsequentia non reviviscant. Ergo merita per peccatum totaliter extinguuntur, ita ut non redeant iterum per poenitentiam.

Resp. *N. conseq.* — Non est eadem ratio pro bonis operibus ac pro peccatis: illa per peccatum utique mortificantur, sed in acceptatione Dei perpetuo manent; ideoque possunt iterum, remoto per poenitentiam impedimento peccati, reviviscere: peccata vero per poenitentiam penitus delentur et extinguuntur, ut sequenti articulo demonstrabitur.

2. Praemium ex pluribus titulis collatum censetur maius quam si uno tantum titulo conferatur. — Ergo maius praemium erit ius ad eamdem gloriam collatum ex meritis praecedentibus et ex praesenti dispositione.

Resp. *Dist. Ant.* — Si praemium sit morale, ut sunt signa honoris *C.* Si praemium sit reale, idest, in aliqua re consistat, quae rependitur *N.* — Cum honor sit alienae excellentiae existimatio, et huius existimationis declaratio sit honorificatio, quam exhibere solemus signo aliquo; existimatio maior vel minor, secundum varios titulos excellentiae quos agnoscimus, unico signo ostendi potest: sed praemia realia maiora et plura nonnisi pactae mercedis incremento ac multiplicatione exhiberi debent. Quare si militi delinquenti rex placatus residua priorum annorum stipendia promiserit, promissis non satisfaciet, si sequentis anni stipendium, titulo etiam priorum, unice solvat; et iustam retributionem non daret operario dominus, qui nummo pro hodierno labore ei debito, priores etiam labores eius compensare vellet.

3. Concilium Tridentinum, sess. 6. c. 16., dicit eamdem vitam aeternam dari iustis duplici titulo, scilicet ut haereditatem filiis et ut mercedem operariis. Ergo idem praemium ex pluribus titulis conferri potest.

Resp. *Dist. Cons.* — Potest idem praemium ex pluribus titulis rependi, si remunerationum tituli sint diversae rationis *eadem actione* necessario *comprehensi C.* Si sint tituli eiusdem rationis ob diversas actiones quae praemium exigant *N.* — Quaelibet actio iusti, ad vitam aeternam consequendam proportionata, necessario continet titulos haereditatis atque mercedis; et consequenter eadem retributio potest huic duplici titulo respondere: — sed titulus multiplicis mercedis, sicut *plures actiones meritorias* requirit, ita *praemium realiter multiplex, aut saltem secundum se praestantius*, ut est visio Dei perfectior.

4. Omnibus Christi meritis non fuit datum praemium, nisi quod singulis adaequate debebatur. Ergo pluribus actionibus nostris meritoriis potest idem praemium ex pluribus titulis conferri.

Resp. *Neg. Conseq.* — Licet enim, egregie animadvertit hic Suarez (op. de reviv. merit. disp. 2. sect. 1. n. 37.) singula opera Christi « essent dignissima toto illo praemio, quod omnibus simul de facto correspondet, et multo maiori in infinitum, de facto tamen non ita fuerunt oblata et ordinata illa opera ad tale praemium per Christi merentis voluntatem, subordinatam etiam in hoc divinae voluntati ita ordinantis et promittentis praemium; quod factum est, vel ad maiorem abundantiam, vel ad maioris caritatis ostensionem, vel etiam ne in ratione meriti vel satisfactionis viderentur superflua posteriora opera, si priora essent acceptata ad totum praemium absque respectu ad posteriora. Et ideo in Christo Domino fuit altior modus referendi omnia opera sua ad effectum meriti vel satisfactionis. Nam in primo instanti suae conceptionis obtulit omnem progressum vitae suae usque ad mortem, tanquam unum et integrum meritum suae mercedis, quam noluit sibi deberi propter singula opera, tanquam propter adaequatos titulos, sed propter collectionem omnium per modum unius, et propter singula, ut concurrentia ad illum unum cumulum integrandum. . . . Atque ita ex Christi exemplo potius excluditur, quam confirmetur, ille modus praemiandi plura merita adaequate et totaliter eodem praemio, praesertim in meritis et praemiis omnino finitis. »

5. Iuxta Concilium Tridentinum, sess. 6. capit. 7. in iustificatione quisque recipit gratiam suae dispositioni respondentem; ergo cum dispositione languidiori non potest recipi gratia intensior ante peccatum acquisita.

Resp. *Dist. Ant.* — Iuxta Concilium Tridentinum quisque recipit in iustificatione gratiam dispositioni praesenti respondentem, et id intelligitur de gratia, quae in iustificatione *per se* infunditur *C.* Quae infunditur *per accidens N.* — Contritio est causa gratiae, quae per se et ratione praesentis iustificationis infunditur, et poenitentiae fervori, tanquam dispositioni, exaequatur. At intuitu gratiae ob merita suscitata, contritio non est proprie dispositio, multo minus causa illius; sed tantum conditio, qua impedimentum, seu peccatum, amovetur.

6. Sacramentum valide sed *ficte* susceptum, remoto obice, reviviscit, et effectum suum producit, secundum dispositionem subiecti, cum obex removetur. — Ergo merita, peccato mortificata, reviviscent, secundum praesentem hominis a peccato resurgentis dispositionem.

Resp. *N. Cons.* — Sacramentum enim effectum gratiae, ratione obicis quo susceptum fuerat, non produxit, et primo incipit, posita subiecti dispositione debita, vim suam exerere: opera vero bona, quae, peccato mortificata, per poenitentiam reviviscunt, iam praemium suum merita et adepta fuerant, quod eis in iustificatione restituitur.

7. Si per poenitentiam omnia bona supernaturalia prius acquisita restituuntur, praestat peccare et poenitere, quam non peccare; eo quod poenitens a lapsu ditior semper resurgat.

Resp. *N. seq.* — Etenim peccatum eligibile non est, nec per se confert ad augmentum gratiae quod habetur post poenitentiam: immo quantum de se est illud impedit, sicut impedit etiam omne meritum pro tempore quo perdurat, quod est damnum irreparabile.

ARTICULUS UNDECIMUS

De reditu peccatorum per poenitentiam remissorum.

Peccata semel dimissa, per subsequens peccatum non redire secundum actum qui transiit, indubium est; redire autem secundum genus vel speciem, manifeste apparet: — sed quaeritur utrum peccata iam dimissa, alio peccato mortali superveniente, redeant quoad maculam et reatum; ita ut rursus a Deo, perinde ac si numquam remissa fuissent, imputentur ad mortem aeternam et puniantur.

Affirmativum responsum huic quaestioni dederunt nonnulli theologi veteres, quos Magister sententiarum commemorat (4. dist. 22.): — at omnes alii, cum S. Thoma, contrarium tenent, et docent culpas remissas nunquam redire, quantumvis nova peccata multiplicentur.

Iuxta hanc doctrinam statuitur

THESIS X.

Nullum peccatum, semel remissum, novo peccato subsequente, redit, nec quoad culpam, nec quoad poenam.

Prob. thesis, 1. — *Ex Scripturis.* Etenim Sacrae Litterae passim declarant peccata absolute dimitti a Deo: — ergo peccata, quae semel remissa fuerant, novo subsequenti peccato, non redeunt, ita ut a Deo iterum ei cui remissa fuerint imputentur et in eo puniantur. — Consequentia patet; nam ideo peccata remissa, novo subsequente peccato, redirent, quia nonnisi sub hac conditione peccata illa a Deo absoluta essent, scilicet si novum aliquod mortale peccatum in posterum non committatur: quapropter si ex Sacris Litteris constet peccata *non conditionate, sed absolute* remitti a Deo, concludendum erit culpas a Deo semel remissas, novo subsequente peccato, iterum non redire.

Antecedens vero apertissimis Scripturarum locis comprobatur: in eis enim multiplicantur locutiones et imagines ad ostendendum, remissionem peccatorum a Deo concessam, esse perfectam et absolutam. — Quin referam loca, ubi frequentissime peccata nostra dicuntur *auferri, tolli, deleri, aboleri,* sequentia ad exemplum commemorabo. Apud Isaiam (XXXVIII. 17.) legimus: « Tu autem eruisti animam meam, ut non periret, proiecisti post tergum tuum omnia peccata mea. » — Et (XLIII. 25.): « Ego sum, ego sum ipse, qui deleo iniquitates tuas propter me, et peccatorum tuorum non recordabor. » — Et iterum (XLIV. 22.): « Delevi ut nubem iniquitates tuas, et quasi nebulam peccata tua. » — In Prophetia vero Michaeae (VII. 19.): « Miserebitur nostri: deponet iniquitates nostras, et proiiciet in profundum maris omnia peccata nostra. »

2. *Ex doctrina Patrum* thesis nostra confirmatur. Inter eos qui pro nobis apertius loquuntur, sequentes audiantur: —

Origenes (in Gen. Hom. 13. n. 4.) ait: « Sunt quaedam litterae quas Deus scribit, quaedam litterae quas nos scribimus. Peccati litteras nos scribimus. Audi Apostolum dicentem: 'Delens,' inquit (Col. II. 14.), 'quod adversum nos erat chirographum in decretis, quod erat contrarium nobis, tulit illud de medio, affigens illud cruci suae.' Istud quidem quod dicit chirographum, peccatorum nostrorum cautio fuit. Unusquisque etenim nostrum, in his quae delinquit efficitur debitor, et peccati sui litteras scribit. . . . . . Unde constat nostras litteras peccato, litteras autem Dei iustitia scribi. Ita enim dicit Apostolus (II. Cor. III. 2-3.): 'Vos enim estis epistola scripta non atramento, sed Spiritu Dei vivi, non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus.' Habes ergo in te litteras Dei, et litteras Spiritus Sancti. Si vero delinquas, ipse tibi conscribis peccati chirographum. Sed vide quia cum semel accessisti ad crucem Christi, et ad gratiam baptismi, chirographum tuum cruci affixum, et in fonte baptismi deletum est. Non rescribas ultra quae deleta sunt, nec repares, quae abolita sunt, solas in te serva litteras Dei, sola in te permaneat Scriptura Spiritus Sancti. »

S. Ambrosius (de Poenit. lib. 2. c. 6. n. 40.), haec clarissima habet: « Bonum Dominum habemus qui velit donare omnibus, qui te per prophetam vocavit dicens: 'Ego sum, ego sum qui deleo iniquitates tuas, et memor non ero: tu autem memor esto, ut iudicemur' (Isa. XLIII. 25.). Ego, inquit, *memor non ero: tu autem memor esto,* hoc est: Non revoco illa, quaecumque delicta donavi tibi, velut quadam oblivione tecta sint: tu autem memor esto. Ego, inquit, memor non ero propter gratiam, tu memor esto propter correctionem; memor esto, ut scias donatum esse peccatum. »

Gelasius Papa, relatus apud Gratianum (dist. 4. de Poenit. c. 24.): « Divina, » inquit, « clementia dimissa peccata in ultionem ulterius redire non patitur. » — Et S. Prosper (resp. ad obi. 2. Gallor. Migne tom. 51. p. 158.): « Qui recedit a Christo, et alienus a gratia finit hanc vitam, quid nisi in perditionem cadit? Sed non in id, quod remissum est, recidit, nec in originali peccato damnabitur, qui tamen propter postrema crimina ea morte afficietur, quae ei propter illa, quae remissa sunt, debebatur. »

Nec minus clare Theodoretus (in Mich. VII. 19.) loquitur: « Hoc enim certe admirabile, quod non solum [Deus] ignoscat,

sed etiam memoria sua expellat peccata, et tamquam in profundum in oblivionem tradat. Hoc enim explicans, beatus etiam Michaeas dixit: 'Demerget peccata nostra,' et proiicientur in profundum maris omnia peccata nostra.' Quemadmodum enim id quod in profundum maris abiicitur, penitus non exstat: sic, inquit, peccata nostra oblivione funditus obruet.»

Et S. Gregorius Magnus (lib. 11. epist. 45.): «Certe,» inquit, «maris rubri transitus figura sancti baptismatis fuit, in quo hostes a tergo sunt mortui, sed alii contra faciem in eremo sunt inventi. Sic quippe omnes qui in sancto baptismate tinguntur, eorum peccata praeterita omnia laxantur, quia eis veluti Aegyptii hostes a tergo moriuntur. Sed in eremo alios hostes invenimus, quia dum in hac vita vivimus, priusquam ad promissionis patriam pertingamus, multae nos tentationes fatigant, et ad terram viventium tendentibus iter intercludere festinant. Qui ergo dicit peccata in baptismate funditus non dimitti, dicat in mari rubro Aegyptios non veraciter mortuos. Si autem fatetur Aegyptios veraciter mortuos, fateatur necesse est peccata in baptismate funditus mori, quia nimirum plus valet in absolutione nostra veritas, quam umbra veritatis.»

Quaedam Sacrarum Scripturarum et Patrum loca declaranda supersunt, quae prima facie contra thesim, quam stabilivimus, videntur esse.

1. In Evangelio Matth. (XVIII. 23-35.), parabola narratur de rege rationem ineunte cum servis suis, qui postquam remiserit uni debitum decem millium talentorum, cum audierit eum crudeliter alium conservum coegisse ad solutionem centum denariorum, iratus dixit ei (vv. 32-34.): «Serve nequam, omne debitum dimisi tibi, quoniam rogasti me: nonne ergo oportuit et te misereri conservi tui, sicut et ego tui misertus sum? Et iratus dominus eius tradidit eum tortoribus, quoadusque redderet universum debitum.» — Itaque sicut rex servo, ob crudelitatem erga conservum, revocavit donationem debiti prius factam; ita etiam videtur Deus, ob peccatum subsequens, remissionem priorum peccatorum homini factam revocare, eique peccata, quae remissa fuerunt, imputare iterum ad culpam et ad mortem aeternam.

Resp. *N. conseq.* — *a*) Ad rectam parabolae intelligentiam, monitum S. Ioannis Chrysostomi (Homil. 48. et 65. in Matth.) servandum est, nimirum, in parabolis praecipue attendendum esse

finem a Christo Domino in unaquaque intentum: verba autem, vel non esse semper accommodanda, tanquam pertinentia, ad finem parabolae; vel non sèmper afferri, ut absolute factum, quod in parabola proponitur, approbetur, sed solum ut per quandam analogiam declaretur id quod intenditur. Quamobrem, parabola citata, non significatur Deum, ob peccatum vindictae, exigere a nobis debita remissa, quia non oportet quoad omnia accommodare parabolam; sed declaratur Deum maxime habere odio huiusmodi peccatum, et ratione illius provocari, ut amplius hominis non misereatur, sed ab eo rigorose exigat omne debitum, quod in eo invenerit, sive illud contractum sit per ipsummet peccatum non miserendi proximi, sive propter ingratitudinem cum illo coniunctam, sive propter subsequentia peccata, quae interdum plura multiplicantur, denegante Deo suam misericordiam, et speciale auxilium propter ingratitudinem in ipsum Deum, et crudelitatem in proximum.

b) Praeterea, parabola citata non dicitur, regem exegisse a servo idem debitum quod remiserat, sed absolute: *Et iratus dominus eius, tradidit eum tortoribus, quoadusque redderet universum debitum:* — quod potest intelligi de debito denuo contracto per novam ingratitudinem, et immisericordiam circa conservum suum, quae etiam in quandam ipsius regis iniuriam redundabat. Maxime autem loquitur Scriptura et Christus Dominus de hoc debito tanquam de eodem, quia respectu Dei, secundum substantiam, idem debitum aeternae poenae contrahitur, et gehennae ignis.

2. In Ps. LXXVIII. 8. legitur: « Ne memineris iniquitatum nostrarum antiquarum; » et in Psal CVIII. 14. « In memoriam redeat iniquitas patrum eius in conspectu Domini. » — Ergo Deus peccatorum remissorum recordatur, illaque punit.

Resp. *Neg. Cons.* — Loca enim citata non spectant aeternas poenas, quae remissae fuerunt, sed huius vitae temporales, quarum executionem Deus quandoque differt.

3. Patres nonnulli docent peccata vetera redire propter malitiam peccatorum, quae post remissionem priorum acceptam committuntur. — Sic, ex. gr.,

S. Io. Chrysostomus, Homilia in parabolam de decem millium talentorum debitore (Migne t. 51. p. 1. p. 29.), ait: « Scriptum est, Dei dona esse sine poenitentia (Rom. II. 29.): « Cur igitur, hic post eductum munus, post progressam benignitatem,

reductus est calculus? Propter iniuriae memoriam.» — Et paulo post: «Duplex igitur malum pertinax iniuriae memoria, et quod nullam excusationem habeat apud Deum, et quod reliqua peccata iam remissa iterum revocet et contra nos constituat.» — Et S. Gregorius Magnus (dialog. lib. 4. c. 60.): «Ex quibus videlicet dictis [Evangelicis] constat, quia si ex toto corde non dimittimus quod in nos delinquitur, et hoc rursum exigitur a nobis, quod iam nobis per poenitentiam dimissum fuisse gaudebamus.»

Resp. — Patres docent peccata vetera redire, non quia redeunt culpa et poena, quae absolute et irrevocabiliter remissae fuerant, sed 1. — quia homo iterum incidit in divinam inimicitiam et amittit gratiam et fit reus poenae aeternae, 2. — quia ob ingratitudinem ex numero et enormitate dimissorum antea peccatorum, subsequens peccatum aestimatur gravius: — et inde evenit ut aliquando Deus, novis peccatis offensus, abundantiores gratias subtrahat, ac permittat hominem in peccata, quae prius remissa habuerat, relabi, aut in graviora, et in peccatis pervicaciter induratum interire.

Iuxta has declarationes intelligendum esse S. Ioan. Chrysostomum, constat ex ipso loco citato. Nam ibi S. Doctor ostendere vult enormitatem malitiae, quae in ira contra proximum et crudeli vindicatione iniuriarum ab aliis acceptarum continetur; ac proinde ideo affirmat Deum propter hoc peccatum reducere calculum misericordiae suae, quia ob eius malitiam Deus non amplius gratia efficaci hominem a barathro perditionis retrahit; sed, data sufficienti gratia, quam nemini denegat, sinit ut ille ex culpis suis pereat.

«Hoc peccatum,» inquit, «dominum plane exacerbavit. Quid igitur est peius iniuriae recordatione, cum benignitatem Dei iam depromptam revocet, et quae non potuerunt efficere alia peccata, haec efficiat ira adversus proximum?» Quare Homiliam his verbis concludit: «Quocirca audacter dixero, omni peccato istud gravius esse: quinimo non ego hoc dico, sed Christus per parabolam istam istud declaravit.... Nihil igitur ita studeamus, quam ut ipsi ira vacemus, et nobis infensos reconciliemus: cum illud sciamus, nullam nec orationem, nec eleemosynam, nec ieiunium, nec participationem mysteriorum, aut aliud quidpiam, si memores offensarum simus, nobis patrocinari posse in illa die: ut contra, si hoc peccatum superemus, etiamsi mille delictis inquinati simus,

veniam aliquam consequi nos posse. Nec meus sermo est iste, sed illius qui tunc nos iudicaturus est, Dei. Quemadmodum hoc in loco pronuntiavit: 'Ita,' inquiens, 'faciet Pater meus, si non remiseritis unusquisque ex cordibus vestris.' Et rursum alibi: 'Si remiseritis hominibus delicta sua, remittet et vobis Pater vester coelestis' (Matth. XVIII. 35. et VI. 14.). »

Quod ad S. Gregorium attinet, nihil aliud pro verborum eius declaratione addendum est, nisi quod explicatio a nobis data validissime confirmatur ex aperto eiusdem S. Gregorii testimonio, superius ad demonstrationem thesis citato.

4. S. Augustinus (lib. I. de Bapt. contra Donatistas, c. 12. n. 20.) ait: « Redire dimissa peccata, ubi fraterna caritas non est, apertissime Dominus docet de illo servo, quem cum invenisset debitorem decem millium talentorum, deprecanti omnia dimisit... Nec tamen illud quod nondum converso dimiserat, impedivit dominum eius, quominus in illo tempore accipiendae rationis dimitteret ei omnia quae debebat. Sed quid profuit, quandoquidem in caput eius propter odiorum perseverantiam rursus omnia continuo replicata sunt? Sic non impeditur Baptismi gratia, quominus omnia peccata dimittat, etiamsi odium fraternum in eius cui dimittuntur animo perseverat. Solvitur enim hesternus dies, et quidquid supra est solvitur, etiam ipsa hora momentumque ante baptismum et in baptismo. Deinceps autem reus esse continuo incipit, non solum consequentium, sed etiam praeteritorum dierum, horarum, momentorum, redeuntibus omnibus quae dimissa sunt. »

Resp. — S. Augustinus hic de peccatorum reditu loquitur non quasi ipse eum admiserit, sed pro modo arguendi, data nempe et non concessa sententia quam adversarii, seu Donatistae, circa illum reditum admittebant.

Quod ut evidens appareat, attendatur contextus. Initio capitis undecimi, eiusdem libri primi, S. Augustinus refert Donatistas Catholicis hanc quaestionem proposuisse, nimirum, utrum peccata dimissa essent per baptismum in parte Donati; — et contra Catholicos sic arguisse: vel hi qui baptizantur in parte Donati peccatorum veniam in baptismo consequuntur, vel non: si prius, ergo Spiritus Sanctus, per quem peccata dimittuntur, est apud Donatistas: si posterius, ergo non est apud eos verum baptisma, quod tamen Catholici verum esse agnoscunt. Respondet dilemmati S. Doctor, statuendo, iuxta catholicam fidem, baptismum ve-

rum, idest validum, esse, si rite conferatur; sed tamen, ex mala dispositione subiecti, cum obicem peccati invenit, effectu remissionis peccatorum plane frustrari.

Ad hoc, ex confessione ipsa adversariorum, probandum, inquit (c. XI. n. 16.). « His ita resistimus, secundum Scripturas, eos interrogantes, ut quod a nobis quaerunt, sibi ipsi respondeant. Quaero enim ut dicant, utrum dimittantur peccata ubi caritas non est. » Et deinde (cap. 12. n. 18.). « Quid si ad ipsum baptismum fictus accessit? dimissa sunt ei peccata, an non sunt dimissa? Eligant quod volunt; utrumlibet elegerint, sufficit nobis. Si dimissa dixerint; quomodo ergo ' Spiritus Sanctus disciplinae effugiet fictum ' (Sap. I. 5.), si in isto ficto remissionem operatus est peccatorum? Si dixerint non esse dimissa; quaero, si postea fictionem suam corde concusso et vero dolore fateretur, denuo baptizandus iudicaretur? Quod si dementissimum est dicere; fateantur vero baptismo Christi baptizari posse hominem, et tamen cor eius in malitia vel sacrilegio perseverans, peccatorum abolitionem non sinere fieri. »

Hic, ut patet, quid S. Augustinus sentiat, exprimit; hic apertissime docet non esse remissionem peccatorum in baptismo concessam ei qui peccati obicem, ex mala voluntate, sacramento opponat. — Sed en responsum, quod Donatistae dabant huic catholicorum argumentationi: illud Augustinus referens, mox subiungit (n. 19.): « Si autem dixerint, in illo qui fictus accessit, per sanctam vim tanti sacramenti dimissa quidem illi esse peccata in ipso temporis puncto, sed per fictionem eius rediisse continuo: ut Spiritus Sanctus et adfuerit baptizato ut peccata recederent, et perseverantiam fictionis fugerit ut redirent. » — Et tunc, data et non concessa hac adversariorum explicatione, S. Augustinus addit, nullum ex ea emolumentum adversarios ad tuendum errorem suum capere; nam, « si hoc ergo dixerint, » ipse prosequitur, « hoc etiam in eis intelligant fieri, qui extra Ecclesiae communionem, sed tamen baptismate Ecclesiae, baptizantur, quod ubicumque fuerit, sanctum est per se ipsum. »

Quapropter dum ait (cap. XII. n. 20.): « Redire dimissa peccata, ubi fraterna caritas non est, apertissime Dominus docet », non affirmat veram esse sententiam quae asserit peccata semel remissa redire per subsequens peccatum; — non enim, ut ipse acute adnotat, in parabola ex qua exemplum sumebat, agitur, nisi

de eo qui « non dimiserat conservo suo quod ei debebat, *et sic accesserat ut ei* remitteret dominus; — sed urget, peccatorum remissionem non obtineri cum baptismus absque debita dispositione suscipitur; et alludit ad explicationem, quam tradebant adversarii ut declararent quare illa remissio non obtineretur, quam explicationem ipse Augustinus non approbat, sed permittit. — Ceterum in eodem opere (lib. 5. c. XX. n. 30.) apertissime ait: « Si enim de his qui in nos peccaverint dictum est, ' Si non dimiseritis peccata hominibus, nec Pater vester dimittet vobis peccata vestra' (Matth. VI. 15.): quanto magis fieri non potest ut ejs peccata dimittantur, qui fratres a quibus diliguntur oderunt, et in ipso odio baptizantur; quibus tamen postea correctis non rursus baptismus datur, sed ipsa venia, quam tunc accipere non meruerunt, in vera conversione praestatur. »

SCHOLION I. — Diximus peccata semel dimissa, aliquo lato sensu per subsequens peccatum redire, quia istud ob ingratitudinem gravius aestimatur: — at non ideo putandum est, reatum, qui ob ingratitudinem sequentis peccati redit, semper esse maiorem reatu peccati praecedentis; interdum enim maior illo est, interdum minor. Sane si peccatum superveniens secundum speciem suam spectetur, potest malitia eius esse maior vel minor prioris peccati; et hoc contingere potest etiam si spectetur ingratitudo quam involvit.

Audiatur hac in re S. Thomas (3. p. q. 88. a. 3.): « Quidam dixerunt quod ex peccato sequenti propter ingratitudinem consurgit tantus reatus, quantus fuit reatus peccatorum prius dimissorum, super reatum proprium huius peccati. Sed non hoc est necessarium, quia, sicut supra dictum est, a. 1. hui. quaest., reatus praecedentium peccatorum non redit per peccatum sequens, in quantum sequebatur ex actibus praeteritorum peccatorum, sed in quantum consequitur actum sequentis peccati. Et ideo oportet quod quantitas reatus redeuntis sit secundum gravitatem peccati subsequentis.

Potest autem contingere quod gravitas peccati subsequentis adaequetur gravitati omnium peccatorum praecedentium. Sed hoc non semper est necesse, sive loquamur de gravitate eius quam habet ex sua specie (cum quandoque peccatum sequens sit fornicatio simplex, peccata vero praeterita fuerunt adulteria vel homicidia, seu sacrilegia); sive etiam loquamur de gravitate quam

habet ex ingratitudine annexa. Non enim oportet quod quantitas ingratitudinis sit absolute aequalis quantitati beneficii suscepti, cuius quantitas attenditur secundum quantitatem peccatorum prius dimissorum. Contingit enim quod contra idem beneficium unus est multum ingratus vel secundum intensionem contemptus beneficii, vel secundum gravitatem culpae contra benefactorem commissae; alius autem parum, vel quia minus contemnit, vel quia minus contra benefactorem agit. Sed proportionaliter quantitas ingratitudinis adaequatur quantitati beneficii: supposito enim aequali contemptu beneficii, vel offensa benefactoris, tanto erit gravior ingratitudo, quanto beneficium fuit maius.

Unde manifestum est quod non est necesse quod propter ingratitudinem semper per peccatum sequens redeat tantus reatus, quantus fuit praecedentium peccatorum; sed necesse est quod proportionaliter, quanto peccata prius dimissa fuerunt plura et maiora, tanto redeat maior reatus per qualecumque sequens mortale peccatum. »

Scholion 2. — Ingratitudo sequentis peccati non est speciale peccatum, nisi peccator *in contemptum Dei et suscepti beneficii* peccet. « Ingratitudo peccantis, » ait Angelicus Doctor (q. cit. a. 4.), « quandoque est speciale peccatum, quandoque autem non; sed est circumstantia generaliter consequens omne peccatum mortale, quod contra Deum committitur. . . . . . Si igitur aliquis peccator in contemptum Dei et suscepti beneficii aliquod peccatum committat, illud peccatum trahitur ad speciem ingratitudinis; et hoc modo ingratitudo peccantis est speciale peccatum. Si vero aliquis intendens aliquod peccatum committere, puta homicidium aut adulterium, non retrahatur ab hoc propter hoc quod pertinet ad Dei contemptum, ingratitudo non erit speciale peccatum, sed trahetur ad speciem alterius peccati, sicut circumstantia quaedam. Ut autem Augustinus dicit in lib. de Natura et Gratia, capit. 29. non omne peccatum est ex contemptu, et tamen in omni peccato Deus contemnitur in suis praeceptis. »

ARTICULUS DUODECIMUS

De necessitate poenitentiae.

Poenitentiam ad remissionem peccatorum obtinendam necessitate medii esse necessariam fatentur omnes Catholici et ex hucusque disputatis luculenter constat: — utrum vero semper actus formalis poenitentiae requiratur, an virtualis sufficiat, controvertitur. Scotus, aliique virtualem sufficere censent, plerique Thomistae putant necessariam omnino esse poenitentiam formalem.

Mediam inter oppositas sententias defendit P. Suarez, et hanc amplectimur ac tuemur sequenti thesi.

THESIS XI.

Actus formalis poenitentiae, per se loquendo, necessarius est ad consequendam remissionem peccati mortalis; sed aliquando, per accidens, potest remissio peccati mortalis obtineri sine formali actu poenitentiae, per actum caritatis, qui est poenitentia virtualis et in voto eam continet.

Prob. 1ma *pars thesis*. 1. *Ex Concilio Tridentino,* quod sessione 6. (cc. 6. 7.) contritionem inter praecipuas dispositiones ad iustificationem enumerat; et sessione decimaquarta (c. 4.) aperte docet: « Fuit autem quovis tempore ad impetrandam veniam peccatorum hic contritionis motus necessarius. »

2. *Ex Sacris Litteris.* Nam necessitatem poenitentiae ostendunt loca frequenter pro thesibus praecedentibus iam citata, in quibus peccatorum remissio nonnisi sub conditione poenitentiae a Deo promittitur. — Adhuc clarius necessariam esse poenitentiam docent verba Christi (Luc. XIII. 3.): « Nisi poenitentiam habueritis, omnes similiter peribitis. » Hoc enim tunc agebat Christus, ut ex occasione temporalis supplicii quo affecti fuerant Galilaei, « quorum sanguinem Pilatus miscuit cum sacrificiis eorum » (l. c. v. 1.), auditores suos, omnesque homines aeterni supplicii moneret, tamquam si diceret multo maiora et certiora passuros esse supplicia, nisi de peccatis commissis agerent poenitentiam: — *maiora* quidem, quia illi qui occisi fuerant a Pilato temporalia, ipsi aeterna

passuri essent; *certiora,* quia illi, et non omnes eiusdem culpae rei, pariter perierunt; ipsi vero omnes pariter, excepto nemine, peribunt. — Et eamdem poenitentiae necessitatem demonstrant verba Ecclesiastici (II. 22.): « Si poenitentiam non egerimus, incidemus in manus Domini, et non in manus hominum. »

Haec autem testimonia non de virtuali, sed de formali poenitentia intelligenda sunt; 1. — quia verba scripturae, ut constat, iuxta proprium sensum intelligi debent, si nihil obstet; 2. — quia ad significandam hanc propriam poenitentiae acceptionem, Scriptura nominat tristitiam, gemitus, tribulationem animae, contritionem cordis, quae ad formalem poenitentiam pertinent; 3. — quia non aliter Scriptura requirit fidem vel caritatem, ac poenitentiam; ergo sicut illi actus formaliter dicuntur necessarii, ita et poenitentiae formalis actus dici necessarius debet.

3. *Ex Patribus* poenitentiae formalis necessitas vindicatur.

S. Iustinus Martyr (dialogo cum Tryphone, n. 141.) haec habet: « Si poenitentiam agant, licet omnibus, quicumque voluerint, misericordiam a Deo consequi, eosque beatos Scriptura praedicat his verbis: 'Beatus cui non imputaverit Dominus peccatum' (Psalm. XXXI. 2.). Id autem hanc vim habet ut, peccatorum poenitentiam agendo, peccatorum a Deo remissionem accipiat. . . . . Huius rei testimonium habemus, unum Davidis lapsum propter ipsius gloriationem; quod peccatum ei tum demum remissum est, cum sic flevit et lamentatus est, ut Scriptura testatur. Quod si tali viro remissio non ante concessa est, quam poenitentiam ageret, sed tum demum cum sic flevit, seque ita gessit magnus ille rex et unctus et propheta; quomodo impuri ac prorsus comploratí, nisi lamententur et plangant, spem habere possint non imputaturum eis Dominum peccatum? »

Similiter docent ceteri Patres, ut ex quorumdam illorum sententiis patebit, quas hic, brevitatis causa, pro specimine, solum subiungam.

Sanctus Ambrosius (Epist. 51. ad Theodosium n. 11.) ait: « Peccatum non tollitur nisi lacrymis et poenitentia. Nec Angelus potest, nec Archangelus; Dominus ipse, qui solus potest dicere: 'Ego vobiscum sum' (Matth. XXVIII. 20.) si peccaverimus, nisi poenitentiam deferentibus non relaxat. » — S. Augustinus (in Psal. XXX. En. I. n. 5.): « Hanc [de peccato commisso] confusionem, » inquit, « non formidet Christianus; immo si hanc non ha-

buerit aeternam habebit. » — S. Ioannes Chrysostomus (Hom. 10. in Matth. n. 6.) dicit: « Magna sunt peccata et venia indigna.... Attamen licet venia indigna sunt, poenitentiam agamus et coronis fruemur. » — S. Gregorius magnus (Hom. 20. in Evan.) declarat: «Ventura ira est animadversio ultionis extremae, quam tunc fugere peccator non valet, qui nunc ad lamenta poenitentiae non recurrit.»

4. *Ex ratione Theologica,* quod defendimus confirmatur.

Nam etsi necessitas actus formalis poenitentiae ex Scripturis et ex sensu Ecclesiae deduci debeat, optimam tamen congruentiam quoad necessitatem illius actus ratio ipsa ostendit, cum eum maxime proportionatum esse ad petendam veniam et ad placandam personam offensam evidenter docet. — Praeterea si iustitia exigit reparationem iuris Dei, quod laesum fuit quando, per peccatum, homo a Deo fine ultimo se avertit et ad creaturam se convertit; ad obtinendam peccati remissionem formalis actus poenitentiae merito requiritur, per quem homo formaliter a creatura se avertit et ad Deum se convertit. Et licet homo possit virtualiter ab uno termino se avertere per conversionem ad contrarium, tamen « in actibus animae, » notat Suarez (disp. 9. sect. 1. n. 5.), « perfectiori modo fit haec conversio et aversio, quando per formales actus ipsa anima accedit ad unum terminum et recedit ab altero. »

Demum poenitentia formalis est medium aptissimum ad vitae emendationem, quae per poenitentiam apprime intenditur.

Prob. 2ª *pars thesis.* Nam ex dictis (aa. 5. et 6.) constat actum caritatis perfectae tantam sibi vindicare excellentiam et efficacitatem, ut homo a Deo per eum remissionem peccatorum suorum statim obtineat. « Qui diligit me, ait Christus, diligetur a Patre meo » (Io. XIV. 21.); et Apostolus Ioannes proclamat: « Omnis qui diligit, ex Deo natus est » (I. Ioan. IV. 7.): — quare S. Augustinus (Serm. 35. de Prov. c. 3. alias de diversis 2.) adnotat: « Deus nobis de compendio se offert. Clamat nobis: amate me et habebitis me. »

Hanc vero peccatorum remissionem caritatis actu, — qui virtualiter et in voto continet actum poenitentiae, ut etiam superius declaratum est, — ab homine peccatore obtineri, quasi per accidens, si non habeat formalem poenitentiae actum, eruitur ex demonstratis in prima parte thesis; in qua statuimus necessitate medii actum formalem poenitentiae necessarium esse.

Quapropter concludit Suarez (disp. 9. sect. 1. n. 11.) « extra casum naturalis oblivionis, vel inconsiderationis, nunquam remitti peccatum sine formali actu poenitentiae. Ita docent omnes, excepto Medina, tract. 1. de Poenit. q. 12. a. 2., ubi ait, licet homo cogitet de Deo, et peccatis suis, posse pro libertate sua habere actum dilectionis, quem vocat fructuosum, et meritorium, sentiens esse sufficientem ad iustificationem. Sed oppositum recte declaravit Corduba l. 1. q. 15. Estque non solum securior, sed etiam verior sententia. Et videtur plane sequi ex assertione prima. Nam, per se loquendo, hoc est medium necessarium ad illud effectum; ergo, quando potest commode adhiberi, non dabitur effectus sine tali medio. At vero, quando homo cogitat actu de suis peccatis, potest facile adhibere remedium poenitentiae; et non legitime excusabitur exercendo solum actum amoris, quia amor non impedit peccatorum detestationem, si actu cogitantur: imo ita movet ad illam ut vix homo possit continere dolorem, si vere amat, etiamsi velit; maxime quando intelligit peccata nondum fuisse remissa. »

Praeterea, ut ipse Suarez adnotat (l. c. n. 12.), licet absolute possit actus formalis poenitentiae, seu doloris et detestationis peccati commissi, ab actu dilectionis erga Deum separari, supposita tamen « voluntate efficaci expellendi culpam, quam formaliter, vel virtute habet, qui vere amat, et supposita necessitate talis medii, et recogitationis peccatorum, non potest separari. . . . . Solum oportet advertere, necessarium esse, ut memoria peccatorum practica sit, id est, ut occurrant tanquam detestanda, et delenda: nam alioqui non repugnat habere hominem cogitationem quasi speculativam de peccato, et habere naturalem inconsiderationem detestationis eius; ut autem homo moveatur ad exercendum actum, non satis est cogitatio ipsius obiecti secundum se, sed necessaria etiam est aliqualis ipsius actus exercendi consideratio. Hanc vero, si moraliter et regulariter loquamur, semper excitabit amor, si verus est, praesertim si coniunctam habet memoriam divinae offensionis. »

Contra thesim vindicatam obiici possent quaedam Patrum locutiones.

Etenim Patres aliis actibus Christianae pietatis aeque tribuunt remissionem peccatorum, ac poenitentiae: Origenes Homilia 2. in Leviticum numerat inter haec media baptismum, caritatem, mar-

tyrium, eleemosynam ex Dan. IV. 24., remissionem iniuriarum ex Matth. VI. 14., et correctionem fratris a via mala ex Iac. V. v. ult.; S. Augustinus l. 2. contra Crescon. c. 12. n. 15. addit verbum veritatis; S. Chrysostomus Hom. 4. in 2. ad Cor. submissionem animi, gratiarum actionem in adversis, assiduam precationem: imo Homil. 41. (alias 42. num. 4.) in Matth. ait: « Sexcentas salutis vias Deus aperuit, si attendere velimus. Animum adhibeamus ergo, et per haec omnia curemus vulnera, eleemosynam erogantes, iram in eos qui nos laeserunt reprimentes, pro omnibus Deo gratias agentes, pro viribus ieiunantes, sincero corde precantes, amicos nobis facientes ex mammona iniquitatis. Sic enim poterimus et veniam peccatorum et promissa consequi bona. » — Ergo non sola poenitentia formalis est medium per se requisitum ad peccatorum remissionem.

Resp. — Patres aeque ac poenitentiae remissionem peccatorum aliis bonis actibus tribuunt tamquam dispositionibus non proximis et immediatis, sed remotis; nam hi actus, si rite usurpantur, movent Deum per modum impetrationis, et meriti congrui, ut det motum perfectae contritionis, qua peccata remittantur. — Martyrio quidem possunt peccata remitti sine actu contritionis perfectae; sed non sine praevia peccatorum retractatione actu saltèm attritionis, quae est actus poenitentiae, et dispositio sufficiens in adultis ad gratiam baptismi suscipiendam.

ARTICULUS DECIMUSTERTIUS

De tempore poenitendi.

Ex necessitate medii, qua necessariam esse poenitentiam modo probavimus, facile deducitur eam necessariam etiam esse necessitate praecepti: — nam sicut homo obligatur ad procurandam sibi ultimi finis et aeternae beatitudinis assecutionem, ita tenetur ad adhibenda media, sine quibus beatitudinem aeternam consequi non potest: ac proinde ex obligatione procurandi propriam salutem, incumbit ei obligatio poenitentiae, quae est necessarium medium ad salutem.

At quandonam haec obligatio, quae respondet poenitentiae praecepto, urget? Quin loquamur de casibus in quibus *per accidens* tenetur homo ex fine aliquo poenitentiae extrinseco elicere

actum contritionis, ut cum quis sacramentum est administraturus, aut sacramentum vivorum suscepturus, si confessione prius expiatus non fuerit, — pertinet enim ad Theologiam Moralem illos casus determinare; — quaerimus an praeceptum poenitentiae ad actum contritionis quamprimum post admissum peccatum obliget, idest statim ac peccati commissi cogitatio occurrat, et habeatur sufficiens excitatio cum opportunitate ad poenitendum? — an poenitentiam usque ad mortis articulum differre liceat? — an demum, ut contendit Suarez, fideles in articulo mortis ad eliciendum actum perfectae contritionis teneantur, etiamsi cum attritione cognita confessi fuerint, aut confiteri possint? — Et ad has quaestiones solvendas statuitur

THESIS XII.

Ex praecepto poenitentiae peccator ad poenitentiam agendam statim post peccatum commissum non tenetur, etiamsi continuo id praestandi opportunitas adsit; sed obligatur ne poenitentiam differat usque ad mortem. In articulo autem mortis ille, qui sacramentum poenitentiae suscepit cum attritione cognita, ad contritionem perfectam habendam obligari non videtur.

1ª *pars thesis,* quam contra nonnullos antiquiores ac recentiores theologos, nempe Gulielmum Parisiensem, Thomam de Argentina, Lamy, Collet, cum Suaresio, Lugone, aliisque defendimus.

Probatur 1. *Ex communi sensu fidelium.* Hi enim nec obligationem gravem agnoscunt habendi statim post peccatum commissum contritionem; nec in confessione se accusant, eo quod contritionem illam non habuerint.

Nec dicatur, omissionem poenitentiae in eis oriri ex affectu circa peccatum praeteritum, ac proinde peccatum esse, et quidem grave. Nam aliud est complacere sibi in peccato praeterito, aliud peccatum praeteritum non retractare. Illud procedit ex affectu peccati, et est certe novum peccatum, de quo se accusant fideles; — istud communiter procedit ex defectu fervoris ad actum contritionis eliciendum, qui defectus non semper et necessario arguit approbationem culpabilem et positivam complacentiam circa peccatum praeteritum.

2. *Ex consectariis, quae ex sententia opposita sequerentur.* Etenim iuxta hanc sententiam, non solum peccator obligaretur ad poeni-

tentiam statim post peccatum agendam; sed ad eam poenitentiam, quae sufficiens esset ad obtinendam immediatam cum Deo reconciliationem. Hinc sequeretur *a*) — non excusari a novo peccato mortali, nisi ratione ignorantiae, eos qui ex timore poenarum, vel ob aliud motivum quod non esset perfecta caritas erga Deum, peccatum commissum illico detestaretur: — ista enim detestatio peccati esset attritio, quae ad consequendum extra sacramentum peccatorum veniam sola non sufficit.

b) Sequeretur illum non esse a peccato mortali excusandum, qui ad sacramentum poenitentiae vel baptismi accederet cum sola attritione cognita. Et sequela probatur, quia generatim loquendo tempus aliquod intercedit inter conceptum de peccatis dolorem et receptionem sacramenti, quo tempore homo nondum est iustificatus; ideoque, iuxta sententiam quam impugnamus, deberet se disponere per contritionem perfectam ad iustificationem; et consequenter peccaret si tempore illo intermedio non eliceret actum contritionis, et cum attritione tantum accederet ad sacramentum suscipiendum.

c) Sequeretur, ut optime adnotat de Lugo (de Poenit. disp. 7. sect. 11. n. 201.) attritionem ipsam, per se loquendo et seclusa ignorantia, non esse veram, nisi adiunctam habeat contritionem perfectam; ac proinde non posse, per se loquendo, concipi dolorem verum et utilem de peccatis, qui sit sola attritio poenitenti cognita. Etenim homo non posset verum propositum habere non peccandi mortaliter, quod in omni vera attritione inveniri debet, si eodem actu violaretur praeceptum pro illo tempore obligans ad eliciendum actum contritionis.

Iam vero haec omnia consectaria falsa esse constat ex his quae de attritione, articulo octavo, diximus; et ex communi Ecclesiae sensu.

3. *Ex natura praecepti poenitentiae* clare ostenditur peccatorem non teneri ad poenitentiam agendam statim ac peccatum mortale admiserit. Et re quidem vera praeceptum poenitentiae non est negativum, sed affirmativum; ut tale, non obligat *semper* et *pro semper,* sed *pro debito* et *determinato* tempore. Porro nulla est ratio cogens, qua dicamus tempus debitum poenitendi esse illud quod post peccatum commissum statim subsequitur. — Ergo.

Probatur autem minor, quia si qua obligatio esset ad poenitentiam illo tempore agendam, haec obligatio ex triplici titulo

oriri posset, iustitiae, caritatis Dei, aut caritatis propriae: atqui ex nullo horum capite obligatio statim poenitendi oritur. Ergo.

Et haec ultima minor 1. — *quoad titulum iustitiae* evincitur. Etenim lex, ut affirmativa est, ex se non obligat statim; ut vero est negativa, solum obligat post factam primam iniuriam, ut non addatur altera, neque illa prior augeatur. Iam age, ex eo quod homo non statim satisfaciat pro iniuria prius Deo facta per peccatum, non augetur illa prior iniuria; quia revera non crescit peccatum, quod commissum fuit. Neque etiam nova iniuria committitur, quia vel haec esset sola ipsa dilatio contritionis, et in hoc petitur principium; quia de hac inquirimus an sit, et contendimus esse non posse propter solam dilationem, nisi aliunde iniuriam novam supponat: vel esset aliqua alia offensio divina, quae ibi admiscetur; et haec fingi non potest, quia supponimus hominem non habere voluntatem aliquam peccandi.

Nec obiiciatur hominem erga hominem ex iustitia obligari ad quamprimum rem restituendam quam furto abstulerat: ergo ex eadem virtute peccatorem teneri, per poenitentiam perfectam, quamprimum restituere Deo honorem peccato ablatum.

Difficultas solvitur ostendendo, ut egregie facit Suarez (disp. 15. s. 5. n. 10.), discrimen inter obligationem restitutionis rei ablatae et poenitentiae debitum.

Et sane aliter homo per furtum laeditur, aliter Deus offenditur per peccatum. Homo enim ita laeditur, ut detrimentum aut damnum petiatur in propriis bonis sibi utilibus, quibus carere cogitur, quamdiu res ablata ei non restituitur: et ideo iustitia non tantum obligat ad non accipiendam rem alienam, sed etiam ad non detinendam illam apud se, quia illa carentia rei propriae continuata est quasi continuum nocumentum proximi; quod moraliter gravius est, quanto privatio est diuturnior, quia semper impedit dominum ab usu rei suae ipso invito; et sic semper facit ei iniuriam, ut recte dixit D. Thomas 2. 2. qu. 62. art. 8. Atque hinc est, ut obligatio restituendi per se primo oriatur ex praecepto negativo, non detinendi apud se rem alienam; quod proinde, moraliter loquendo statim, ac pro quolibet opportuno tempore, obligat.

At vero Deus, licet nostris peccatis offendatur, non tamen ita laeditur, ut privetur aliqua re sibi utili, aut detrimentum aliquod huius generis patiatur: sed solum privatur honore, iure sibi de-

bito, ut finis ultimus est, et supremus gubernator; — et ideo post transactam actualem iniuriam nullum ei nocumentum accrescit ex eo, quod satisfactio pro iniuria non statim fiat; nec proprie homo apud se detinet aliquod bonum Deo utile; neque impedit illum ab usu alicuius rei suae. Ac propterea quamvis haec obligatio ad Deum alioqui gravior sit, non tamen ita confestim urget, neque eius dilatio habet tam intrinsecam rationem iniuriae, sicut dilatio restitutionis.

Neque praeceptum poenitendi statim post peccatum commissum obligare 2. — *ex caritate Dei* ostendi potest. Nam ex hoc etiam titulo praeceptum poenitentiae est affirmativum, nec supponit praeceptum negativum non permanendi tempore aliquo in statu habituali inimicitiae Dei: praeceptum enim caritatis negativum obligat sane quominus quidquam amori Dei contrarium fiat; sed ad illud etiam se extendere quod homo nullo tempore in statu habitualis peccati manere possit, non probatur.

Id autem clarius patebit ex difficultate, quam Suarez sibi proponit, et diligenter solvit.

Sic igitur obiici posset adversus doctrinam, quam tuemur: — Status habitualis inimicitiae Dei ita est intrinsece malus, ut nemo possit honeste illum velle. Ergo ille status, ut voluntarius, semper et pro semper est prohibitus; ac proinde datur praeceptum negativum non permanendi vel minimo tempore voluntarie in eo statu; et hoc praeceptum caritatis est, quia malitia illius status caritati erga Deum specialiter opponitur. — At si ex caritate Dei, praecepto negativo, tenetur homo non permanere, etiam minimo tempore, in statu habituali inimicitiae Dei; iam vi eiusdem praecepti, voluntaria impoenitentia peccatori omni tempore prohibita profecto est, quia virtualiter est voluntaria in eo statu permanentia: ergo e contrario peccator ex eadem caritate obligatur ad agendam statim de peccato commisso poenitentiam.

Respondet Suarez (disp. 15. sect. 5. nn. 16. 17.): «In argumento postulatur, ut explicemus, si homo, qui est in peccato, etiam oblata occasione contritionis, non tenetur statim conteri, aut deserere statum peccati, quomodo possit tunc se gerere in voluntate sua, ita ut non peccet de novo. Et in primis dicitur, si neutrum illorum directe velit, scilicet nec permanentiam in peccato, nec carentiam contritionis, nihil peccaturum, si voluntatem suam applicet ad alia obiecta honesta. Atque hoc sufficit, ut

intelligamus, caritatem tunc non necessario obligare ad actum contritionis, quia potest homo nec inimicitiam Dei velle, nec tamen actu conteri. Unde concedo *directe,* ac *positive* velle carentiam gratiae, aut illum statum inimicitiae Dei, esse intrinsece malum, ut convincit argumentum factum, quia obiectum illius actus intrinsece malum est; imo adeo pravum, ut velle illud plane sit peccatum mortale, quia habet gravem deformitatem contrariam caritati Dei. Nec vero ex hoc infertur necessitas actus contritionis, *cum possit voluntas utroque actu carere voluntarie, saltem indirecte.* — Addo vero ulterius, etiam in eo casu posse hominem directe velle non elicere contritionis actum... In homine nondum iustificato peccatum esset, velle nunquam conteri de peccato commisso; quia talis voluntas comprehendit etiam illud tempus, pro quo obligare potest tale praeceptum, quod nondum impletum est. Cum limitatione autem, *velle non conteri pro hoc tempore,* pro quo nondum obligat praeceptum, *nullum peccatum est,* per se et ex vi talis obiecti, quia illud obiectum non est intrinsece malum. Nam, licet contritio sit intrinsece bona, tamen carentia eius non est intrinsece mala, nisi quando debita est: quod commune est cuilibet actui virtutis: sed pro illo tempore ille actus non est debitus; quia, ut supponimus, non obligat praeceptum contritionis.»

Ex qua responsione, breviter colligimus hominem peccare si *positive* statum inimicitiae Dei velit, in eo statu sibi complacendo, eum approbando et eligendo; sed non peccare ex hoc solo quod *permissive* ad tempus illum velit. Positive vel non poenitere est positive velle manere in statu peccati, et inimicitiae Dei; sed permissive se habere circa omissionem poenitentiae, eam differendo, non est positive velle manere illo statu.

Demum praeceptum poenitendi non obligat ad quamprimum poenitentiam agendam 3. — *ex caritate propria.* Nam quod ex hac caritate homo teneatur non exponere se periculo aeternae damnationis spectat actum peccati, quo homo illa poena *fit obnoxius;* sed non respicit permanentiam ad tempus in statu peccati, quo poenam illam *promeruisse* iam supponitur. — Sicut ergo is solum peccat, qui sibi studiose mortem infert, aut morbum vel mutilationem; non vero qui cunctatur a morbo sanari, cum id fieri sine proximo vitae, aut gravioris morbi, periculo potest: ita, licet peccator, speculative loquendo, differendo poenitentiam, periculo damnationis se exponat; quia tamen periculum istud non est

proximum, sed remotum, moraliter non censetur eidem periculo se exponere, adeoque saltem graviter non peccare. — Huc pertinet quod S. Thomas (in 4. d. 17. q. 3. art. 1. quaest 4. ad 2.) aiebat: « Non est de necessitate salutis corporalis quod statim medicum quaerat, nisi quando necessitas curationis incumbit; et similiter est de morbo spirituali. »

2ª *pars thesis,* quam, iuxta communiorem sententiam, contra Vasquez paucosque alios, propugnamus,

Probatur 1. *Ex Scriptura.* In libro Ecclesiastici aperte dilatio conversionis post peccatum commissum prohibetur: ibi enim legimus (v. 8. 9.): « Non tardes converti ad Dominum, et ne differas de die in diem: subito enim veniet ira illius, et in tempore vindictae disperdet te. » — Et Paulus Apostolus conversionis dilationem his verbis (Rom. II. 4-6.) reprehendit: « An divitias bonitatis eius, et patientiae et longanimitatis contemnis? ignoras, quoniam benignitas Dei ad poenitentiam te adducit? Secundum autem duritiam tuam et impoenitens cor, thesaurizas tibi iram in die irae, et revelationis iusti iudicii Dei, qui reddet unicuique secundum opera eius. »

2. *Patres* gravissime increpant illos qui ad longum tempus, ac praesertim ad extremum vitae tempus, poenitentiam differunt. Ex innumeris poene testimoniis, quae hac in re praesto essent, pauca depromam.

S. Augustinus (in Psalm. CXLIV. 8. n. 11.) ait: « Ille quidem [Deus] longanimis; tu autem secundum duritiam cordis tui et cor imponitens thesaurizas tibi iram in die irae et revelationis iusti iudicii Dei, qui reddet unicuique secundum opera sua (Rom. II. 5. 6.). Non enim modo sic longanimis in sustinendo, ut nunquam iustus in vindicando. Distribuit tempora: vocat te nunc, exhortatur te nunc; expectat donec resipiscas, et tu tardas!... Et spes, et desperatio timenda est in peccatis. Videte vocem desperantis ad augenda peccata, et videte vocem sperantis ad augenda peccata, et quomodo utrique voci occurrit providentia et misericordia Dei. Audi vocem desperantis: Iam, inquit, damnandus sum; quare non facio quidquid volo? Audi et vocem sperantis: Misericordia Domini magna est; quando me convertero, dimittet mihi omnia: quare non facio quidquid volo? Desperat, ut peccet; sperat, ut peccet. Utrumque metuendum est, utrumque periculosum; vae a desperatione! vae a perversa spe!... Noli

ergo dicere: Cras me convertam, cras Deo placebo; et omnia hodierna et hesterna dimittuntur mihi. Verum quidem dicis, quia Deus conversioni tuae indulgentiam promisit; sed dilationi tuae diem crastinum non promisit. »

S. Basilius (Homilia 13. n. 13.) inquit: « Quod si aurum Ecclesiae distribuerem, non utique esses mihi dicturus: Cras veniam, et cras dabis: sed iam exposceres, urgens distributionem, et dilationem animo iniquo ferres. Quoniam vero hic ille magnorum donorum largitor non materiam pulchre coloratam, sed animae puritatem tibi offert, comminisceris excusationes; atque causas et impedimenta recenses, cum ad donum deberes accurrere. O rem miram! renovaris, nec conflaris; reformaris, nec contereris; curaris, nec sentis dolorem, et tamen id beneficii tecum non reputas. Servus hominum si esses, servisque fuisset proposita libertas, nonne occurrisses ad statam diem, conducens patronos iudicesque rogans, ut omni opere asseraris in libertatem? Quin et alapam, postremam servorum poenam perferres, ut in posterum a verberibus liber fieres et immunis. Quoniam autem te servum, non hominum, sed peccati, ad libertatem praeco vocat ut te captivitate solutum ex aequo cum angelis civitate donet, teque efficiat per adoptionis gratiam filium Dei, et bonorum Christi haeredem; nondum tempus esse haec dona excipiendi dicis. »

S. Ioannes Chrysostomus (in Ep. 2. ad Cor. Hom. 22. num. 3.) haec habet: « Cave dixeris, Erit tempus cum ad meliorem frugem revertendum erit: haec enim verba Deum maiorem in modum ad iracundiam concitant.... Consiste iam, teque in contrariam viam refer: Deo gratias age, quod te inter media peccata non abripuit: ne alterum quoque tibi tempus ad flagitiose vivendum praefiniri postules.... At inquis, multis Deus in extrema quoque senectute peccata sua confitendi spatium concessit? Quid tum? an tibi quoque concedet?... Benignus est Deus. Id ipse quoque compertum habeo; sed tamen benignus hic illos etiam, quos dixi, de medio sustulit. Quid vero, si accepto longiori vitae spatio, idem ipse tuique similis maneas? nam qui eiusmodi est, in senectute quoque ignavus erit. Non, inquies. Sed is qui haec cogitat, etiam post octoginta annos, nonaginta requirit, et post nonaginta, centum, et exactis centum annis segnior adhuc erit; atque ita tota vita incassum absumetur, tibique etiam id accidet,

quod de Iudaeis dictum est: 'Defecerunt in vanitate dies eorum' (Ps. LXXVII. 33.). Atque utinam in vanitate dumtaxat, ac non etiam in perniciem.»

S. Petrus Damianus (l. 4. Ep. 4. ad Ep. Auximanum): «Ne temetipsum decipias,» dicit, «ne ulterius differas, ne salutis tuae remedium de die in diem procrastinando animam tuam seducas; sed intra cito, dum licet, in portum conversionis, ne te tardantem repentini opprimant casus, ne te inopinatae mortis absorbeat fluctus, et aestuantis gehennae deglutiat barathrum.»

3. *Ratio* ipsa suadet non esse poenitentiam usque ad ultimum vitae tempus procrastinandam. Et in primis si relate ad obligationem eliciendi alios actus ad salutem necessarios, ut fidei, e. g., aut caritatis, statuitur eam non urgere tantum in articulo mortis; idem procul dubio de poenitentia dicendum est, quae pro ultimi finis assecutione omnino necessariam esse iam demonstravimus.

Quare si contritio consideretur ut medium, seu dispositio necessaria, ad obtinendam gratiam, videtur sane praeceptum eius obligare ante mortem; quia contra omnem rationem est ut toto vitae tempore voluntarie homo perseveret extra gratiam Dei, et eius assecutionem reservet in finem vitae. Si vero consideretur ut est satisfactio divinae iniuriae, etiam videtur adesse quidam implicitus contemptus iniuriae divinae in praetermissione voluntaria huius satisfactionis pro toto vitae tempore, praesertim cum Deus saepe hanc satisfactionem inspiret, seu vocet hominem ad eam reddendam. Unde S. Gregorius M. (in Exech. l. 1. Homil. 11. n. 23.), ait: «Peccatorem [Deus] diu expectat, ut redeat: non redeunti, atque contemnenti, ponit adhuc ubi gravius impingat.» Ex quo intelligitur, Deum saepe deserere peccatorem propter dilationem poenitentiae, quae poena est gravissima, et indicat gravem culpam.

Et quamvis dici possit hoc non esse ob solam dilationem poenitentiae, sed quia cum hac dilatione saepe coniuncta sunt alia peccata: id imprimis non tollit, quin ipsa impoenitentia etiam peccatum sit. Et deinde ipsum morale periculum, in quod coniicitur peccator nimium differendo poenitentiam, ostendit quam sit rationi consentaneum, ut hoc praeceptum obliget aliquando in vita, prohibeat quominus usque ad mortem poenitentiam differatur: — praesertim cum ipsa poenitentia ex natura sua obliget non modo ad peccata praeterita detestanda, sed ad futura praecavenda.

Accedit non licere rem omnium maximam et difficillimam, cuiusmodi est salus aeterna per poenitentiam recuperanda, in illius momenti angustias, in ultimum nempe vitae, coniicere; cum hora mortis sit incertissima, vires corporis et animi fractae, aut nimium debilitatae.

Quod si homines sanctissimi continuis precibus, ieiuniis et lacrymis id sollicite student, ut gratiam finalem a Deo obtineant; quomodo prudenter eam sperabit, qui flagitiis iugiter immersus statuit in ultimo mortis articulo demum per poenitentiam ad Deum converti? difficillimum enim est, et quasi dicerem per miraculum gratiae solum possibile, ut in extremo momento peccata ex toto corde detestetur, qui eis ad ultimum usque vitae terminum pertinaciter adhaesit.

3ª *pars thesis* magis conversa est, et in ea sententiam sequimur quam tuentur de Lugo, Coninck, Becanus, Vasquez aliique, contra Suarez, de Valentia et alios. — Dicimus ergo in articulo mortis non obligari ad actum contritionis eliciendum, qui sacramentum poenitentiae suscepit cum attritione cognita.

Et hoc sane probatur ex eo quod efficax non appareat praecipua ratio ab adversariis allata ad urgendam obligationem eliciendi actum contritionis in articulo mortis, post susceptum poenitentiae sacramentum cum attritione. — Haec est enim ratio allata, quia licet attritio cum sacramento poenitentiae sufficiat ad iustificationem, id tamen non est tam certum ut non sint theologi quidam graves, qui etiam post Concilii Tridentini declarationes contrarium docuerint: caritas ergo qua quis debet seipsum diligere et procurare salutem propriam videtur exigere, ut in re tanti momenti non se exponat periculo aeternae mortis, sed remedium omnino securum quaerat, eliciendo actum perfectae contritionis. —

Iam vero ratio haec non valet. Nam ut egregie adnotat P. de Lugo (disp. 7. sect. 13. n. 266.) si incertitudo, quae dicitur adesse in remedio adhibito, seu in sacramento suscepto cum attritione, induceret obligationem eliciendi actum contritionis; daretur etiam obligatio repetendi saepius contritionis actum in eodem mortis articulo; quod adversarii nostri certe non contendunt. Et probatur sequela, nam certius est, attritionem cum sacramento poenitentiae sufficere ad iustificationem, quam sit, primum actum contritionis, quem infirmus conatus est elicere, fuisse actum contri-

tionis; et licet una sit incertitudo iuris, et altera facti, parum hoc refert, cum utraque aequalem obligationem inducat in negotio salutis aeternae: — sicut non minus obligatur ad repetendum baptismum sub conditione, qui dubitat de valore prioris baptismi propter opiniones diversas circa sufficientiam talis materiae, an aqua ex rosis, verbi gratia, sufficiat; quam qui dubitat, an de facto fuerit aqua, vel vinum, quod infusum fuit. Cum ergo nequeat homo certo scire fuisse veram contritionem quam habuit, deberet iterum atque iterum eam repetere.

Quin etiam, si ex illa incertitudine, quam doctores adversi exaggerant, obligaretur homo, in articulo mortis, ad eliciendum actum contritionis, etiamsi sacramentum poenitentiae cum attritione susceperit; multo magis peccator ex incertitudine vitae obligaretur ad contritionem habendam quamprimum post peccatum: magis enim certum est attritionem cum sacramento sufficere ad iustificationem, quam hunc hominem non esse moriturum hac hebdomada, vel etiam hac nocte. — Immo peccator teneretur statim post peccatum commissum confiteri; nam minus certus est homo de gratia extra sacramentum recuperata, quam cum sacramento, quia difficilius est contritionem perfectam concipere, quam attritionem. — Cum ergo consecutiones istae admitti nequeant, concludendum est rationem ex allegata ab adversariis incertitudine iustificationis susceptae per susceptionem sacramenti poenitentiae cum attritione sola, nullam habere vim propter quam dicatur homo in articulo mortis post susceptum sacramentum cum attritione, adhuc teneri ad actum contritionis eliciendum.

Homo in rebus etiam gravissimis non tenetur nisi humano modo, seu prout humana conditio fert; iuxta quam non obligatur ad exquisitissimam diligentiam, excludentem quamcumque possibilem dubitationem circa obligationis impletionem; sed obligatur ad humanam et moralem diligentiam, quae moraliter certitudinem afferat et excludat dubium. — Sed post Concilii Tridentini declarationes est saltem moraliter certum, ut deinde in secunda huius Tractatus parte probabitur, attritionem cum sacramento poenitentiae sufficere ad iustificationem. — Ergo homo de iustificatione sollicitus, si sacramentum poenitentiae cum attritione suscepit in articulo mortis, obligationem suam implevit ad obtinendam post peccatum iustificationem; nec obligatur ad aliud medium cum exquisitiori diligentia adhibendum.

Quod autem in re etiam gravissima non teneamur *ad omnem possibilem* diligentiam adhibendam facile patet, et a P. de Lugo optime sic illustratur (d. 7. s. 13. n. 269.): — « Quamvis negotium salutis aeternae summi momenti sit, et in quo nulla diligentia superflua videri debet: non tamen obligat nisi ad humanam, et moralem diligentiam, quae scilicet sufficiat ad excludendum morale, et humanum dubium. Hinc est, ut licet baptismus, verbi gratia, sit medium unicum ad salutem aeternam parvuli morientis, si tamen semel adhibitus sit, non debeat, nec possit, repeti etiam sub conditione, nisi dubium morale sit de eius valore. Unde si solus parochus, vel eius mater, fide digna, testetur, quod est baptizatus, non possumus ad maiorem securitatem baptizare sub conditione iterum parvulum animam agentem: quia licet possibile sit in genere loquendo, quod mentiatur parochus, vel mater, vel quod defuerit intentio aut materia, vel forma requisita; non tamen habemus fundamentum sufficiens ad dubitandum moraliter, quod hic, et nunc id contingat: quae existimatur humana certitudo sufficiens, ut non debeamus, nec possimus certius remedium habere ad assecurandam magis salutem aeternam illius parvuli; neque ipse parvulus, si rationis esset compos, deberet, aut posset id facere: alioquin tenerentur de facto parentes, qui non minus debent consulere et providere suo filio in re tanti momenti, quando ipsemet sibi consulere non potest. »

Et exinde exurgit alia ratio qua directe thesim nostram confirmamus. — Etenim ex poenitentiae praecepto tenemur ad reparandam offensam Deo per peccatum a nobis illatam et ad procurandam cum Deo reconciliationem; ita ut Deo, prout possumus, satisfactionem quamdam exhibeamus, et, ab eo accepta peccati commissi remissione, saluti nostrae aeternae consulamus. — Atqui, moraliter saltem, certum est hominem in articulo mortis per sacramentum poenitentiae cum attritione cognita haec praestitisse; quia moraliter certum est, per attritionem in sacramento, sufficienter fuisse ad remissionem peccatorum suorum consequendam dispositum, et hanc remissionem cum iustificatione obtinuisse per sacramentum. — Ergo susceptione sacramenti homo praestitit id ad quod praecepto poenitentiae tenebatur, ac proinde ab obligatione huius praecepti liberatus est.

Sed et ipse Suarez (disp. 15. sect. 4. n. 18.) fatetur hominem attritum, sacramento poenitentiae suscepto, non teneri ad con-

tritionis actum, ratione poenitentiae, seu iustitiae ad Deum. Haec sunt eius verba: « Dico tamen, fidelem hunc constitutum in articulo mortis, qui bene novit solam attritionem de peccatis suis habuisse, et cum ea tantum confessum et absolutum esse, ex vi iustitiae ad Deum, seu poenitentiae, non teneri ad perfectiorem poenitentiam agendam: quia iuxta probabilem opinionem, et practice certam, satisfecit quantum debuit, neque ex hac praecisa ratione exponit se alicui morali periculo. »

Quod autem addit: « Nihilominus vero existimo, tam ex caritate Dei, quam propria, teneri huiusmodi hominem maiorem dispositionem procurare ad aeternam salutem consequendam, graviterque peccare, si voluntarie ita se mori sinat; » non cogit nos ad sententiam, quam vindicamus, deserendam. — Etenim quod ad caritatem propriam attinet, demonstravimus hominem ex hac etiam caritate non teneri ad exquisitissimam diligentiam adhibendam in his quae spectant aeternam salutem, sed sufficere humanam et moralem diligentiam, quae in casu adest. Quod vero caritatem Dei spectat, etsi communius Doctores doceant, probabilissimum esse praeceptum diligendi Deum obligare in articulo mortis ad actum amoris eliciendum; alii tamen, ut adnotat de Lugo, obligationem hanc adesse negant: et praeterea, obligatione hac admissa, non sequitur hominem in articulo mortis obligari ad habendam contritionem de peccatis, quorum absolutionem accepit in sacramento; sed obligari ad eliciendum actum dilectionis Dei super omnia.

Unum declarandum superest. Dici posset: sententia, quae docet obligationem adesse eliciendi contritionis actum in articulo mortis, etiamsi sacramentum susceperit cum attritione, est probabilis; ergo, cum agatur de re quae aeternam salutem spectat, licet sententia quam defendimus sit probabilior, nequit homo hanc sententiam practice sequi.

Cum P. de Lugo (l. c. nn. 273. 275.) respondemus: —

« Aliter loquendum est de sententia quae negat, attritionem cum sacramento sufficere; aliter de illa, quae obligationem ponit contritionis habendae propter incertitudinem huius remedii: prior quidem probabilis non est post Tridentinum, ut diximus, neque habet fundamenta, quae ad probabilitatem sufficiant; imo a multis gravioribus censura notatur: posterior vero probabilis est, sed eius probabilitas non impedit iudicium practicum quo aliquis possit in operando amplecti nostram sententiam. . . . . . In quaestione

practica, ubi agitur de obligatione practica hic et nunc, licitum semper est amplecti sententiam probabilem. Similiter ergo in casu nostro, licet agatur de salute aeterna, ad quam debemus adhibere remedia certa, et non probabilia solum; cum tamen quaestio non sit, an attritio cum sacramento sit remedium, vel non; sed an sit obligatio adhibendi aliud remedium contritionis propter incertitudinem illius, et sit sententia probabilis multorum dicentium non dari talem obligationem, non obstante sententia negante iustificationem per attritionem cum sacramento, non est, cur non possit aliquis conformare se in operando cum hac sententia, et negare in se huiusmodi obligationem.

PARS SECUNDA

DE SACRAMENTO POENITENTIAE

ARTICULUS PRIMUS

De existentia sacramenti poenitentiae.

Poenitentiam in nova lege sacramentum esse, ipso in limine huius Tractatus indicavimus, et de hoc sacramento disquisitionem iam aggredimur. At cum de poenitentia ut est sacramentum loquimur, quid poenitentiae nomine venit? Sane non illam intelligimus, quae consistit in sola interna detestatione peccati commissi et conversione cordis ad Deum; — nec etiam illam, quae tantum detestationem et dolorem de peccato commisso exterius ostenderet; — immo nec illam significamus, quae esset hominis baptizati revelantis internam peccatorum suorum contritionem sacerdoti, si nulla horum peccatorum absolutio accederet ex parte sacerdotis: — sed cum sacramentum poenitentiae nominamus, intelligimus *ritum quo Christiani poenitentes et peccata sua sacerdoti confitentes, ab eodem absolvuntur.* Hunc ritum ex opere operato gratiam conferre credimus, ideoque verum et proprie dictum novae legis sacramentum esse.

Id primus omnium negavit Lutherus. Antiquiores enim haeretici, Montanistae et Novatiani, non negabant potestatem esse in Ecclesia Christi remittendi peccata per sacramentum poenitentiae; sed huius potestatis amplitudinem, quaelibet peccata complectentem, infitiabantur, putantes non esse in Ecclesia potestatem graviora quaedam crimina dimittendi lapsis post baptismum, et illorum veniam a solo Deo per iugem in hac vita poenitentiam esse impetrandam. — Waldenses vero, etsi gravissime circa poenitentiae sacramentum erraverint asserendo nullum a malo sacerdote absolvi posse, et bonum laicum potestatem habere absolvendi peccata; ipsam tamen sacramenti veritatem plane confitebantur.

Nemo igitur, ante Novatores saeculi XVI., ausus fuit ab albo sacramentorum poenitentiam expungere. Immo ipse Lutherus nonnisi timide id fecit et titubanter. — Etenim initio libri, *De*

Captivitate Babylonica, dixit: « Principio neganda mihi sunt septem sacramenta, et tantum tria pro tempore ponenda, baptismus, poenitentia, panis: » sed in fine illius operis poenitentiam ad baptismum revocavit inquiens: « Si rigide loqui volumus, tantum duo sunt in Ecclesia Dei sacramenta.... Nam poenitentiae sacramentum, quod ego his duobus accensui, signo visibili et divinitus instituto caret, et aliud non esse dixi quam viam ac reditum ad baptismum. » — In *Catechismo* autem *minori*, ab ipso Luthero exarato, rursus sacramentum poenitentiae videtur adstruere; et in *Apologia Confessionis Augustanae*, capite de numero et usu sacramentorum, legitur: « Vere igitur sunt sacramenta, baptismus, coena Domini, absolutio, quae est sacramentum poenitentiae: nam hi ritus habent mandatum Dei et promissionem gratiae, quae est propria Novi Testamenti. »

Calvinus sacramentum esse poenitentiam aperte negavit, et statuit (Instit. lib. 4. cap. 19. n. 14-17.) eam non esse a Baptismo distinctam, quum « per peccatum non deleatur baptismus, sed potius in memoriam revocandus sit peccatori, quoties de peccati remissione cogitet, ut illinc sese colligat, animumque recipiat, et fidem confirmet, peccatorum remissionem se impetraturum, quae sibi in baptismo promissa sit. »

Lutheri asseclae mox Calvino praebuerunt assensum, et nunc communiter Protestantes tenent poenitentiam in nova lege non esse sacramentum a baptismo distinctum; sed baptismum esse sacramentum poenitentiae, quod, recogitatione apprehensum et repetitum, sufficit ad culpas omnes ab homine baptizato commissas, et earum poenas, tam perfecte remittendas, quam culpae et poenae peccatorum praecedentium, baptismo ipso, remissae fuerant.

Hos errores Conc. Trid. damnavit sess. 14., his canonibus:

Can. 1. « Si quis dixerit, in Catholica Ecclesia poenitentiam non esse vere et proprie sacramentum pro fidelibus, quoties post baptismum in peccata labuntur, ipsi Deo reconciliandis, a Christo Domino nostro institutum; anathema sit. »

Can. 2. « Si quis sacramenta confundens, ipsum baptismum, poenitentiae sacramentum esse dixerit, quasi haec duo sacramenta distincta non sint, atque ideo poenitentiam non recte secundam post naufragium tabulam appellari; anathema sit. »

De fide ergo credenda est

THESIS XIII.

Poenitentia, seu ritus ille quo Christiani poenitentes, et peccata sua sacerdoti confitentes, ab eo absolvuntur, est verum et proprie dictum novae legis sacramentum, a sacramento baptismi prorsus distinctum.

Ut 1ª *pars thesis* constet, tria, fatentibus ipsis adversariis, demonstrari debent; scilicet, ritum, de quo loquimur, quemque appellamus poenitentiam, esse signum aliquod sensibile, a Christo Domino permanenter institutum, et collativum gratiae sanctificantis. Has autem conditiones, ad sacramentum novae legis constituendum necessario requisitas, in poenitentia inveniri patebit sequentibus argumentis.

I. *Ex Scriptura* ostenditur Christum in Ecclesia sua instituisse signum sensibile, quod cum collatione gratiae sanctificantis remittit peccata commissa post baptismum. Ergo. — Antecedens probatur ex verbis Christi in Evangelio Ioannis relatis (xx. 21-23.): dixit enim Apostolis: « Sicut misit me Pater, et ego mitto vos.... Accipite Spiritum Sanctum: quorum remiseritis peccata, remittuntur eis; et quorum retinueritis, retenta sunt. »

Iamvero haec verba de potestate remittendi et retinendi peccata in *sacramento poenitentiae* intelligenda esse, Synodus Tridentina definivit, statuens (sess. 14. canon. 3.): « Si quis dixerit, verba illa Domini Salvatoris: 'Accipite Spiritum Sanctum: quorum remiseritis peccata, remittuntur eis; et quorum retinueritis, retenta sunt;' non esse intelligenda de potestate remittendi et retinendi peccata in sacramento poenitentiae, sicut Ecclesia Catholica ab initio semper intellexit; detorserit autem, contra institutionem huius sacramenti, ad auctoritatem praedicandi Evangelium; anathema sit. »

Quod autem Tridentinum Concilium declaravit, ipsa Christi Domini verba perspicue ostendunt. Nam ex eis intelligimus 1. — Christum concessisse in perpetuum Apostolis et eorum successoribus potestatem remittendi fidelibus peccata 2. — per aliquod sensibile signum; quod eo ipso constat a Christo fuisse institutum 3. — conferens cum remissione peccatorum gratiam sanctificantem. Et re quidem vera

a) *Potestatem remittendi peccata,* Apostolis concessam, apertissime dicunt verba haec: « *Accipite Spiritum Sanctum . . . quorum remiseritis peccata, remittuntur eis* »; — et declarat contextus: Christus enim potestatem remittendi hominibus peccata, quam, ut homo, habuit a Patre, quamque speciali modo sibi vindicavit, ac miraculo confirmavit, ut legimus apud Matth. (IX. 6.): « Ut autem sciatis, quia Filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata, tunc ait paralytico: Surge, tolle lectum tuum, et vade in domum tuam »; hanc ipsam potestatem contulit Apostolis: « *Sicut misit me Pater, et ego mitto vos.* »

Eamdem potestatem a Christo *concessam fuisse non Apostolis tantum, sed in perpetuum eis et eorum in hac potestate successoribus,* patet *ex fine* huius concessionis; quia Christus, ut verba mox citata ostendunt, missionem suam non ad aliquot annos, et ad aliquos tantum fideles coarctatam, sed perpetuam usque ad consummationem saeculi et pro omnibus fidelibus, per ministros suos in terris, exercere voluit. Potestatem remittendi peccata Apostolis non concessit Christus tanquam legatis extraordinariis propter singularia illius temporis adiuncta; sed tamquam Antistitibus Ecclesiae propter utilitatem fidelium; ideoque pro omni Ecclesiae tempore. [Et exinde perpetuus huius potestatis usus in Ecclesia Christi viguit.

Hanc potestatem, quam Christus verbis apud Ioan. (XX. 23.) relatis contulit, fuisse datam *ad remittenda peccata fidelibus,* constat; quia ex una parte, verba *per se sola inspecta possunt* spectare peccata a fidelibus post baptismum commissa; et ex alia parte, si adiuncta considerantur, certo peccata remittenda lapsis post baptismum respicere solum *debent.* — Sane, verba quae fuerunt a Christo tunc prolata, significare non possunt potestatem baptizandi, per quam peccata hominum infidelium remittuntur; ideoque indicare debent potestatem circa peccata fidelium a Christo concessam. — Et facile ostenditur non posse verba Christi spectare potestatem remittendi peccata infidelium per baptismum; nam potestas baptizandi iam prius data fuerat Apostolis, qui in virtute Christi baptizabant; et speciale ius ad baptizandum universum orbem eisdem Apostolis datum fuit illis verbis (Matth. XXVIII. 19.): « Euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti. »

b) Potestatem remittendi peccata fidelibus lapsis post bapti-

smum, quam Christus concessit Apostolis eorumque successoribus, *esse ex ipsius Christi voluntate per aliquod sensibile signum exercendam,* non ambigitur. Etenim ex eodem testimonio, « quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, et quorum retinueritis, retenta sunt », ritus externus tum peccatoris poenitentis, tum sacerdotis absolventis evidenter constat. — Et ad poenitentem quod attinet, manifestum est, nonnisi eos qui se peccata habere ac detestari testantur, et eorum peccatorum absolutionem implorant, esse absolvendos, cum ii absolvi nequeant, qui vel ligati non sunt, vel solvi nolunt: — habemus ergo, in exercitio potestatis a Christo concessae, ritum externum ex parte peccatoris poenitentis, qui, signa poenitentiae ostendens, absolutionem petit. — Quod vero sacerdotem absolventem spectat, nemo non videt, eum sensibili quodam signo debere poenitenti peccata remittere, cum secus poenitens haec peccata a sacerdote fuisse remissa intelligere omnino non posset: — et ideo habemus, etiam ex parte sacerdotis absolventis, ritum externum seu verbum absolutionis.

c) Demum, *signum,* per quod exercetur potestas absolvendi peccata, confert *ex opere operato gratiam;* quia, ex institutione ac promissione Christi, *ritui, quo sacerdos peccata poenitenti remittit,* adnexa est gratia sanctificans, sine qua peccata non remittuntur. « Quorum remiseritis peccata, » ait Christus, « remittuntur eis »; — idest, *remissio* a vobis facta peccatorum ei qui rite sit dispositus ad hanc remissionem accipiendam, ac proinde *actio ipsa,* qua poenitentem a peccatis absolvitis, poenitenti, cum infusione gratiae, peccata remittit.

Hinc Christus Dominus, ut ostenderet tum excellentiam potestatis, quam Apostolis et sacerdotibus in eadem potestate successoribus concedebat, tum efficacitatem absolutionis, quam ipsi poenitentibus impertirent; cum potestatem illam traderet, dixit: « Accipite Spiritum Sanctum », — his verbis procul dubio declarans, Apostolos et sacerdotes omnes legitimos fidelibus eam peccatorum remissionem concessuros, cuius auctor esset Spiritus Sanctus, qui, per verbum remissionis a sacerdotibus prolatum, poenitentes, sanctificationis gratia, absolveret et renovaret.

II. *Perpetua Traditio* docet Christum in Ecclesia sua instituisse signum collativum gratiae ad remittenda fidelibus poenitentibus peccata, quae committerent post baptismum.

Equidem et huius traditionis demonstratio habetur in Tra-

ctatu *de Sacramentis in Genere,* thesi VII., de numero sacramentorum (Vol. 1. pag. 100. et seq.): — sed praeter illam, quae indirecta demonstratio et septem N. L. sacramentis communis est, directam ac specialem nunc exhibemus.

Iamvero, a saeculo III., Tertullianus in Ecclesia potestatem esse remittendi peccata fidelibus aperte testatur.

Cum enim adhuc esset catholicus, libro de Poenit., c. 7., haec scribebat: « Pervicacissimus hostis ille [diabolus] numquam malitiae suae otium facit; atquin tunc maxime saevit, cum hominem plene sentit liberatum.... Haec venena [hostis] providens Deus, clausa innocentiae ianua, et intinctionis sera obstructa, aliquid adhuc permisit patere: collocavit in vestibulo poenitentiam secundam, quae pulsantibus patefaciat. »

Et postea idem Tertullianus lapsus in haeresim Montanistarum, potestatem remittendi peccata post baptismum commissa Ecclesiae fuisse concessam non negabat; sed solum, iuxta haeresim cui nomen dederat, coarctabat, agnoscens tamen totam amplitudinem illius potestatis a Romanis Pontificibus admitti et exerceri. — In lib. de Pudicitia, fidei catholicorum testimonium reddens, c. 1., ait: « Audio etiam edictum esse propositum, et quidem peremptorium, Pontifex scilicet Maximus, quod est episcopus episcoporum, edicit: « Ego et moechiae et fornicationis delicta, poenitentia functis, dimitto. » — Et ibidem (c. 2. in fine), haeresim suam declarans: « Secundum hanc differentiam delictorum, » Tertullianus inquit, « poenitentiae quoque conditio discriminatur. Alia erit, quae veniam consequi possit, in delicto scilicet remissibili; alia quae consequi nullo modo possit, in delicto scilicet irremissibili. Et superest specialiter de moechiae et fornicationis statu examinare, in quam delictorum partem debeant redigi. »

Eodem saeculo III., S. Cyprianus lapsos fideles exhortans ad poenitentiam, ait (lib. de lapsis, cap. 29.): « Confiteantur singuli, quaeso vos, fratres dilectissimi, delictum suum, dum adhuc qui deliquit in saeculo est, dum admitti confessio eius potest, dum satisfactio *et remissio facta per sacerdotes* apud Dominum grata est. » — Et in Epistola synodica scripta anno 252. (Ep. 54. alias 57.) S. Cyprianus cum aliis episcopis africanis, ad Cornelium scribens de pace lapsis danda, et quod in Concilio anni superioris statutum fuerat commemorans, dicit absolutionem, cum essent in periculo mortis, lapsis fuisse concessam, nam fas non erat « Ecclesiam

pulsantibus claudi, et dolentibus ac deprecantibus spei salutaris subsidium denegari, ut de saeculo recedentes sine communicatione et pace ad Dominum dimitterentur, quando permiserit ipse qui legem dedit, ut ligata in terris, etiam in coelis ligata essent, solvi autem possent illic, quae hic prius in Ecclesia solverentur. »

Origenes (de Orat. n. 28.) potestatem a Christo concessam sacerdotibus ad peccatorum remissionem clare indicat:

« Sed is in quem Iesus insufflavit, quemadmodum in apostolos, quique a fructibus cognosci potest accepisse Spiritum Sanctum et factus esse spiritualis, eo quod Spiritu Dei, more filii Dei, agatur ad ea omnia quae ratione gerenda sunt; *is dimittit* quae dimitteret Deus et insanabilia peccata retinet, ministrans (ut prophetae Deo ministrabant, loquentes non sua, sed quae divinae erant voluntatis), sic et ipse, soli dimittendi potestatem habenti, Deo. Sic autem habent in Evangelio secundum Ioannem quae de remissione ab apostolis concedenda scripta sunt: *Accipite Spiritum Sanctum; quorum remiseritis peccata, remittuntur eis; et quorum retinueritis, retenta sunt.* »

Nec minus aperta, immo his praeclariora, testimonia fidei nostrae afferimus ex Patribus qui saeculo IV. adversus Novatianos denegantes sacerdotibus Ecclesiae potestatem remittendi *quaedam peccata,* pro plenitudine huius potestatis a Christo illis concessae dimicaverunt.

Audiatur S. Ambrosius. In lib. 1. de Poenitentia Novatianos haereticos sic perstringit (capit. 2. num. 6.): « Sed aiunt se Domino deferre reverentiam, cui soli remittendorum criminum potestatem reservent. Immo nulli maiorem iniuriam faciunt, quam qui eius volunt mandata rescindere, commissum munus refundere [idest respuere]. Nam cum ipse in Evangelio suo dixerit Dominus Iesus: '*Accipite Spiritum Sanctum; quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, et quorum detinueritis, detenta erunt*' (Ioan. xx. 22. 23.); quis est ergo qui magis honorat, utrum qui mandatis obtemperat, an qui resistit? Ecclesia in utroque servat obedientiam, ut peccatum et alliget et relaxet: haeresis in altero immitis, in altero inobediens. »

Et in eodem libro 1. refutans haereticorum exceptionem, quam Protestantes ab illis mutuati sunt et repetunt, (c. 8. n. 36.) Novatianos sic interpellat: « Cur baptizatis, si per hominem peccata

dimitti non licet? In baptismo utique remissio peccatorum omnium est: quid interest, utrum per poenitentiam, an per lavacrum hoc ius sibi datum sacerdotes vindicent? Unum in utroque mysterium est. Sed dicis quia in lavacro operatur mysteriorum gratia. Quid in poenitentia? Nonne Dei nomen operatur? Quid ergo? Ubi vultis, vindicatis vobis Dei gratiam, ubi vultis repudiatis? Sed hoc insolentis arrogantiae, non sancti timoris est. » — Et libro 2. (c. 2. n. 12.): « Quod nobis impossibile impetratu videtur, Deo donare possibile est.... Impossibile videbatur per poenitentiam peccata dimitti; concessit hoc Christus Apostolis suis, quod ab Apostolis ad sacerdotum officia transmissum est. Factum est igitur possibile, quod impossibile videbatur. »

S. Pacianus, eximium Hispaniarum decus, saeculo IV., tribus epistolis ad Sympronianum Novatianum veritatem sacramenti poenitentiae magnifice vindicat. — Initio epistolae tertiae, quae est *Contra Tractatus Novatianorum,* eorum haeresim refert, et statim refutat argumento praescriptionis. — « Tractatus omnis Novatianorum, quem ad me confertis undique propositionibus destinasti, Semproniane frater, hoc continet: Quod post baptismum poenitere non liceat; quod mortale peccatum Ecclesia donare non possit, immo quod ipsa pereat recipiendo peccantes...... Quis hoc vindicat, frater, Moyses, an Paulus, an Christus?... Nullus horum, inquies. Quis ergo? Novatianus hoc praecepit.... Novatianus hoc docuit. At vel quando, frater, quibusve temporibus? Statim post Domini passionem? post Decii principatum, idest post trecentos prope annos dominicae passionis. Quid ergo tunc?... Linguis locutus est? Prophetavit? Suscitare mortuos potuit? Horum enim aliquid habere debuerat, ut evangelium novi iuris induceret. Et si contra clamet Apostolus: '*Licet nos, aut Angelus de coelo evangelizaverit, praeterquam quod evangelizavimus vobis, anathema sit*' (Gal. I. 8.). Novatianus sic intellexit, inquies: sed Christus hoc docuit. Ergo a Christi usque Decii principatum nullus intelligens? »

Deinde ad refutandas Novatianorum cavillationes accedit, et e vestigio eos damnat argumento catholicitatis Ecclesiae: « Age, » inquit (n. 4.), « dic reliqua: *Ecclesia est Corpus Christi.* Corpus utique, non membrum; corpus multis in unum partibus membrisque collectum, sicut ait Apostolus (I. ad Cor. XII. 14.)...... Sicut civitas, inquam, cuius partes in unum; non ut vos estis Novatiani,

quaedam insolens portiuncula, tuberque collectum et reliquo corpore separatum. »

Et in refutatione Novatianorum procedens, praecipuae illorum haereticorum assertioni ita respondet (num. 7.): « Sed poenitenti, inquies, peccata dimittis; cum tantum in baptismate tibi liceat relaxare peccatum. Non mihi plane, sed Deo soli, qui et in baptismate donat admissum, et poenitentium lacrymas non repellit. Ceterum quod ego facio, id non meo iure, sed Domini: *Dei sumus adiutores*, inquit, *Dei aedificatio est* (I. Cor. III. 9.)... Quare sive baptizamus, sive ad poenitentiam cogimus, seu veniam poenitentibus relaxamus, Christo id auctore tractamus. Tibi videndum est, an Christus hoc possit, an Christus hoc fecerit. »

S. Ioannes Chrysostomus, inter cetera quae hac de re mirifice docet, in libro 3. de sacerdotio, excellentiam potestatis a Christo concessae sacerdotibus, ut fidelibus peccata dimittere valeant, exaltat, et ait (nn. 5. et 6.): « Potestatem [sacerdotes] acceperunt, quam neque Angelis neque Archangelis dedit Deus. Neque enim illis dictum est: 'Quaecumque ligaveritis in terra, erunt ligata et in coelo; et quaecumque solveritis in terra, erunt soluta et in coelo' (Matth. XVIII. 18.). Habent quidem ii, qui in terra imperant, potestatem ligandi, verum corpora solum: hoc autem vinculum ipsam attingit animam, coelosque transcendit: ac quaecumque inferne sacerdotes faciunt, eadem Deus superne confirmat; servorumque sententiam ipse Dominus ratam facit. Quid enim aliud illis dedit, quam omnem coelestium potestatem? nam '*Quorum*,' inquit, '*remiseritis peccata, remittuntur; et quorum retinueritis, retenta sunt*' (Io. XX. 23.). Quae maior hac potestas fuerit?... Insania manifesta est, tantum principatum despicere, *sine quo neque salutem neque promissa bona consequi possumus*... Neque enim tantum cum nos regenerant, *sed etiam post regenerationem admissa peccata condonare possunt.* »

Et S. Basilius ex manifesta apud omnes, non modo catholicos, sed etiam haereticos, confessione dogmatis quod vindicamus, argumentum deducebat ad aliam veritatem fidei confirmandam, et quidem primariam, quam negabant Eunomiani. « Proprium Dei est, » inquit (lib. 5. contra Eunom., Migne t. 29. p. 718.), « peccata remittere; quippe hoc ipse dicit: *Ego sum qui deleo peccata tua* (Isa. XLIII. 25.); et: *Si fuerint peccata vestra quasi phoeniceum, sicut nivem dealbabo; et si fuerint ut coccinum, sicut lanam*

dealbabo. Ceterum cum Deus Dei puer Iesus paralytico peccata remittat, dicens: *Fili, remittuntur tua peccata;* in quo a Iudaeis, qui Deum esse nescirent, blasphemare putabatur, dicentibus: *Hic blasphemat;* nullius est remittere peccata, nisi Dei solius. Quin et Dominus flans in sanctos Apostolos, dixit: *'Accipite Spiritum Sanctum: quorumcumque remiseritis peccata, eis remittuntur.'* Itaque si nullius est remittere peccata, sicut sane nullius est, nisi Dei solius, remittit autem Spiritus Sanctus per Apostolos; Deus ergo est Spiritus Sanctus, et eiusdem operationis, atque Pater et Filius.»

Saeculo V., S. Leo Magnus e supremi pontificatus fastigio scribebat (Ep. 108. cap. 2.): «Multiplex misericordia Dei ita lapsibus subvenit humanis, ut non solum per baptismi gratiam, sed etiam per poenitentiae medicinam spes vitae reparetur aeternae, ut qui regenerationis dona violassent, proprio se iudicio condemnantes, ad remissionem criminum pervenirent: sic divinae bonitatis praesidiis ordinatis, ut indulgentia Dei nisi supplicationibus sacerdotum nequeat obtineri. Mediator enim Dei et hominum homo Christus Iesus hanc praepositis Ecclesiae tradidit potestatem, ut et confitentibus actionem poenitentiae darent, et eosdem salubri satisfactione purgatos, ad communionem sacramentorum *per ianuam reconciliationis admitterent.*»

Et S. Petrus Chrysologus verba Christi (Io. xx. 33.) exponens, ait (Serm. 84. in Ioan. xx.): «Apostolis dedit [Christus] potestatem remittendi peccata, qui insufflatione sua infudit ipsum cordibus eorum et largitus est Remissorem. *'Haec cum dixisset, insufflavit eis, dicens: Accipite Spiritum Sanctum: quorum remiseritis peccata, remittuntur eis.'* Ubi sunt qui per homines hominibus remitti peccata non posse praescribunt; qui semel diabolica impulsione collapsos opprimunt, ne se erigant, qui languoribus curam, vulneribus crudeli spiritu subtrahunt negantque medicinam; qui peccatoribus redeundi desperationem impie insultant? Remittit Petrus peccata, et toto cum gaudio suscipit poenitentes atque omnibus sacerdotibus hanc a Deo concessam amplectitur potestatem.»

Denique unum ex saeculo VI. citabo, S. Gregorium Magnum. «In hac ipsa,» inquit (lib. 2. Homil. in Ev. Hom. 26. nn. 4. et 5.), «datione Spiritus dicitur: *'Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, et quorum retinueritis, retenta sunt.'* Libet intueri, illi discipuli ad tanta onera humilitatis vocati, ad quantum culmen gloriae sint perducti. Ecce non solum de semetipsis securi fiunt, sed etiam

alienae obligationis potestatem relaxationis accipiunt, principatumque superni iudicii sortiuntur, ut vice Dei quibusdam peccata retineant, quibusdam relaxent. Sic eos a Deo decebat erigi, qui tantum pro Deo consenserant humiliari. Ecce qui districtum Dei iudicium metuunt, animarum iudices fiunt; et alios damnant vel liberant, qui semetipsos damnari metuebant. Horum profecto nunc in Ecclesia episcopi locum tenent. Ligandi atque solvendi auctoritatem suscipiunt, qui gradum regiminis sortiuntur.»

Et haec sufficiant: si enim cetera, quae in monumentis traditionis documenta supersunt ad veritatem sacramenti poenitentiae demonstrandam, prosequi vellem, omnem modum excederem.

2ª *pars thesis,* qua statuimus poenitentiae sacramentum esse a sacramento baptismi prorsus distinctum, iam videri potest ex hucusque probatis vindicata. — Sed praestat, cum de re maximi momenti agatur, eam specialiter confirmare, refutando simul commentum Protestantium, quo contendunt peccata fidelium remitti debere per baptismi olim suscepti recordationem.

Et primo quidem *Scripturae* clare distinguunt, ut supra innuimus, Baptismum inter et Poenitentiam, ut inter ea quae *seorsim* a Christo Domino instituta sunt atque praescripta.

Etenim baptismum initio praedicationis suae Christus instituit, et exinde discipuli eius baptizaverunt. In tertio namque capite Evangelii Ioannis legimus, Nicodemo dixisse Christum baptismi necessitatem (Ioan. III. 5.): «Amen, amen dico tibi, nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu Sancto, non potest introire in regnum Dei»; — et in eodem capite (vers. 22.): «Post haec venit Iesus et discipuli eius in terram Iudaeam; et illic demorabatur cum eis et baptizabat»; — et capite 4. (vers. 2.): «Quamquam Iesus non baptizaret, sed discipuli eius.» — At potestatem remittendi ac retinendi peccata Christus Apostolis in die resurrectionis suae contulit. «Cum ergo sero esset die illo, una sabbatorum, et fores essent clausae, ubi erant discipuli congregati propter metum Iudaeorum, venit Iesus, et stetit in medio, et dixit eis: Pax vobis. Et cum hoc dixisset, ostendit eis manus et latus. Gavisi sunt ergo discipuli, viso Domino. Dixit ergo eis iterum: Pax vobis. Sicut misit me Pater, et ego mitto vos. Haec cum dixisset, insufflavit, et dixit eis: Accipite Spiritum Sanctum: quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, et quorum retinueritis, retenta sunt» (Io. XX. 19-23.).

Praeterea, cum in Scripturis exempla eorum qui post baptismum susceptum peccata commiserant, referuntur, ut, ex. gr., Simonis Magi (Act. VIII.) et incestuosi Corinthii (I. ad Cor. V.), non dicitur eos memoria baptismi veniam peccatorum suorum obtinuisse: quin immo legitur: « Petrus autem dixit ad eum [Simonem]... poenitentiam itaque age ab hac nequitia tua, et roga Deum, si forte remittatur tibi haec cogitatio cordis tui » (Act. VIII. 19. 22.); et de incestuoso Corinthio poenitentia indicatur, et venia ei post poenitentiam concessa apertissime commemoratur (II. ad Cor. II. 6-10.).

Secundo, *Patres* poenitentiam et baptismum, ut duo sacramenta prorsus distincta, passim indicant. Nam

a) poenitentiam relate ad baptismum appellant *poenitentiam secundam, secunda subsidia* (Tertull. de Poenit. cc. 7. et 12.); — *baptismum laboriosum* (S. Greg. Naz. Orat. 39. n. 17.; 40. n. 8.); — *secundum baptismum* (S. Paulinus Aquil. lib. exhort. ad Henr. Foroiul. cap. 52.); — *alterum partum* (Theodoret. in Epist. ad Gal. IV. 19.); — *secundam vocationem, seu secundum beneficium,* κλῆσιν δευτέραν (S. Epiph. haeres. 59. n. 9.);

b) poenitentiam et baptismum dicunt esse *duas quasi pharos salutis* (Tert. lib. de Poenit. c. ult. in fine); — *duas portas* per quas in Ecclesia Dei vel *introitus*, vel *reditus* est (S. Hieron. in Proph. Soph. I. 10.);

c) poenitentiam aiunt esse novum remedium divina bonitate concessum eis qui post baptismum lapsi sunt: ac proinde *poenitentiam imitari baptismi gratiam per ineffabilem clementiam Salvatoris* (S. Hier. l. 1. dial. adv. Pelag. n. 33.); — *poenitentiam esse aliam curationem a generatione baptismali prorsus diversam* (S. Aug. Ep. 98. al. 23. ad Bonif. n. 2.); — *esse tabulam salutis post naufragium* (S. Ambr. de Lapsu virg. consecr. c. 8.; S. Caesarius Serm. 61. in app. op. S. Aug. s. 260. num. 1., et alii Patres saepissime).

d) Affirmant: — « *Duobus modis*, *Dei Spiritu afflati* homines [sacerdotes] *peccata remittunt,* vel cum dignos *admittunt* ad *baptismum,* vel cum *filiis Ecclesiae poenitentibus ignoscunt* » (S. Cyrillus Alex. l. 12. in Ioan., Migne tom. 74. p. 722.); — « *quod scriptum est, 'Et sanguis Iesu Filii eius emundat nos ab omni peccato* (I. Io. I. 7.)' *tam in confessione baptismatis, quam in clementia poenitudinis accipiendum est* » (S. Hier. l. 2. dial. adv. Pelag. n. 7.): — « Quemadmodum homo a sacerdote *baptizatus* Spiritus Sancti gratia illu-

minatur, ita qui confitetur *in poenitentia, per sacerdotem,* Christi gratia, *remissionem accipit* » (S. Athan. in frag. contra Novat. Migne t. 26. p. 1315.).

Paucas adiicimus obiectiones, cum aliae, quas congerunt adversarii, ipsa probatione thesis refutatae sint.

1. Verba Christi, quae leguntur apud Ioannem (xx. 23.) spectant missionem praedicandi Evangelium et remissionem peccatorum per fidem in Christum, et baptismi susceptionem: — conveniunt enim cum verbis, apud Matth. (xxviii. 18.): « Data est mihi omnis potestas in coelo et in terra: euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti. » Et apud Marc. (xvi. 15. 16.): « Et dixit eis: Euntes in mundum universum, praedicate Evangelium omni creaturae. Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit: qui vero non crediderit, condemnabitur; » et praesertim apud Luc. (xxiv. 47.): « Et praedicari in nomine eius poenitentiam et remissionem peccatorum in omnes gentes. »

Resp. *N. assertum et confirm.* — 1. Textus citati Matth. et Marc. referunt verba, quae Christus alio tempore protulit ac illa apud Ioan. (xx. 23.) relata: — 2. potestatem baptizandi iam prius acceperant Apostoli, sicut ostendimus, et baptizabant antequam audirent verba quibus potestas remittendi et retinendi peccata tradebatur eis: — 3. interpretatio adversariorum obvio et proprio sensui locutionis Christi adversatur; et repugnat perpetuae totius Ecclesiae traditioni: — 4. verba, quae apud Lucam, c. ult. vers. 47. leguntur, non necessario significant solum poenitentiam ab adultis requisitam ante baptismi susceptionem, et remissionem peccatorum quae fit in baptismo; nam non solis infidelibus, sed etiam fidelibus et baptizatis praedicanda erat poenitentia et remissio peccatorum in nomine Christi.

Ceterum, hoc effugium, quod Protestantes nunc arripiunt, olim Novatiani excogitaverunt; et frustra. Respondebat enim eis nervose his verbis S. Pacianus in Ep. 3. ad Sympronianum (n. II.): « Duorum Evangelistarum capitula coniungis, ut unum esse videantur; et adiicis, quod Matthaeus minus integre prosecutus sit, complesse Ioannem .... ut hoc dimittere vel ligare, ad gentes, quae baptizandae erant pertinuisse videatur, quia prior Evangelista de gentibus praelocutus sit; de solvendo autem et ligando posterior impleverit. Quid ais? Evangelistae duos dimidiatos in-

vicem sensus, et semiintegros retulerunt? Verba his invicem, ratio ne defuerat; aut non in omnibus totum Spiritus Sanctus implebat, propositos perferens sensus, et ad plenum dicta definiens? .... Quod apud Matthaeum ipsum ante passionem suam dixerat Dominus ... *'Et ego dico tibi,'* inquit, *'quia tu es Petrus, et super istam petram aedificabo Ecclesiam meam, et portae infernorum non convalescent adversus eam. Et tibi dabo claves regni coelorum: et quaecumque ligaveris super terram, ligata erunt et in coelis; et quaecumque solveris super terram, erunt soluta et in coelis'* (Ibid. 18. 19.). Dic, frater; de solis gentibus hoc locutus est: *Super hanc petram aedificabo,* inquit, *Ecclesiam meam?* Ecclesiam, non baptizatas gentes vocat? homo necdum renatus, corpus est Christi? Quid solvo gentibus, quod non est ligatum? Nam si non reputatum est, nec ligatum. Quid alligo, quod nullo iure constringo? Gentilis homo, liber est Legi .... Quod si ad gentes hanc solvendi licentiam vel ligandi spectasse concedam; multo magis ad baptizatos pertinuisse convincam. Nam si is solvi potuit vel ligari, qui non habuit vinculum; quanto magis ille quem fidei iura tenuerunt? »

2. Patres nonnulli illud (Ioan. xx. 23.): « Accipite Spiritum Sanctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, et quorum retinueritis, retenta sunt », interpretantur de remissione quae fiat vel per Evangelii praedicationem, qua homines a vitiis retrahuntur et ad virtutem excitantur, vel per baptismi administrationem. Remissionem enim per baptismum faciendam indicat S. Cyrillus Alexandrinus (in Ioan. Evang. l. 12. xx. 23); et S. Hieronymus (in c. 14 Isaiae v. 17.) dicit: « Solvunt eos Apostoli sermone Dei, et testimoniis Scripturarum et exhortatione virtutum »; et S. Augustinus (Tract. 121. in Ioannem) ait: « Caritatem Ecclesiae, quae per Spiritum Sanctum diffunditur in cordibus nostris, participum suorum peccata dimittere; eorum autem, qui non sunt eius participes, retinere. »

Resp. *Dist.* — Nonnulli Patres asserunt verba Christi apud Ioannem (xx. 23.) *non significare potestatem concessam* Apostolis et eorum successoribus *remittendi et retinendi peccata fidelibus in sacramento poenitentiae N.* Nonnulli, sensu proprio illorum verborum iuxta catholicam fidem prius admisso, *minus proprie* et *per quandam extensionem* retineri etiam ac dimitti peccata dicunt, sive in baptismi administratione, sive adhuc latiori sensu per praedicationem Evangelii et bona opera *C.* — Quare S. Cyrillus Alex.

(l. c.) expresse ait: «Remittunt porro peccata vel retinent *duobus*, ut arbitror, *modis;* vel enim dignos ad baptismum vocant...... vel prohibent et a gratia divina arcent, qui nondum digni sunt; vel *alio quodam modo* peccata remittunt ac retinent, nempe cum filios Ecclesiae peccantes corripiunt, vel poenitentibus ignoscunt.»

3. S. Augustinus remissionem *omnium peccatorum* uni baptismo tribuit; scribit enim (Ep. 185. ad Bonif. c. 9. n. 39.): «Quidquid ab eis, qui post acceptum baptismum hic vivunt, infirmitate humana contrahitur quarumcumque culparum, *propter ipsum lavacrum* dimittitur.» Et in libro 1. de nuptiis et concup. (c. 33. n. 38.) ait Christum mundare Ecclesiam lavacro aquae «ut eodem lavacro regenerationis et verbo sanctificationis omnia prorsus mala hominum regeneratorum mundentur atque sanentur; non solum peccata, quae omnia *nunc* remittuntur in baptismo, sed etiam *quae posterius humana ignorantia vel infirmitate contrahuntur.*»

Resp. *Dist.* — Remissio peccatorum, quae post baptismi susceptionem committuntur, S. Augustinus tribuit baptismo *proxime et efficienter N. Remote et radicaliter C.* — Quemadmodum enim homo, quoad naturalem vitam, nec crescere, nec roborari, nec a morbo convalescere potest, nisi natus antea fuerit: similiter, quoad supernaturalem vitam, antequam christianus per sacramentum confirmationis roboretur, per Eucharistiam pascatur, aut etiam per sacramentum poenitentiae sanetur, necesse est ut in Ecclesia spiritualiter natus fuerit; ac proinde spirituali regenerationi, quae in baptismo est, tanquam causae remotae et primae radici cetera tribuuntur.

Hunc fuisse sensum a S. Augustino intentum, patet ex eo quod S. Doctor, cum de medio loquitur quo *proxime et efficienter,* non *remote et praesuppositive,* peccata fidelium remittuntur, excludat baptismum, et indicet poenitentiam. Ita in epistola iam citata ad Bonifacium (Ep. 98. alias 23, n. 2.) ait: «Semel perceptam Christi gratiam parvulus non amittit, nisi propria impietate, si aetatis accessu tam malus evaserit. Tunc etiam propria incipiet habere peccata, *quae non regeneratione auferantur, sed alia curatione sanentur.* — Et in opere de adult. coniug. (l. 2. c. 16. n. 16.): «Si a catechumeno factum est [homicidium], baptismate abluitur; et si a baptizato, *poenitentia et reconciliatione sanatur.*»

4. Apostolus ad Eph. (v. 26.), dicit Ecclesiam *mundari lavacro aquae:* et S. Fulgentius, lib. de Fide ad Petrum, regula 30., vo-

cat baptismum sacramentum fidei et poenitentiae. — Ergo non est aliud sacramentum poenitentiae quo a peccatis post baptismum commissis homines mundentur.

Resp. *N. Cons.* — Apostolus enim loquitur tantum de modo quo mundantur Ecclesiae membra quando ad eam aggregantur. S. Fulgentius recte baptismum appellat sacramentum fidei *et poenitentiae,* nam ad illum suscipiendum catechumeni per poenitentiam disponuntur, iuxta Petri adhortationem (Act. II. 38.): « Poenitentiam agite et baptizetur unusquisque vestrum. »

5. Baptismus per peccatum non deletur. Ergo semper valere potest ad tollenda peccata, quae post baptismum committantur.

Resp. I. *Dist. Ant.* — Baptismus *non deletur,* idest, per mortale peccatum, post baptismi susceptionem commissum, non amittitur gratia sanctificans, quam homo in ea susceptione recepit *N.* Baptismus *non deletur,* idest, *character baptismalis* manet, et ius habetur ad suscipiendum sacramentum poenitentiae, quo peccati remissio obtineatur et gratia sanctificans iterum infundatur *C.* — Et *Dist. Cons.* Baptismus ad tollenda peccata post eius susceptionem commissa valere potest *fundamentaliter* et *praesuppositive,* quatenus est ianua omnium sacramentorum *C. Efficienter* sive *de se* sive *memoria sui N.*

Resp. 2. — Obiectio quam retulimus, a Calvino proposita et deinde ab adversariis nostris communiter repetita, alludit ad fundamentalem errorem Protestantium circa iustificationem et sacramentorum efficacitatem. Iuxta ipsos, baptismus significat tantum et obsignat promissiones gratiae Dei per Christum, et sic excitat fidem qua homo iustificatur: hinc aiunt *memoriam* baptismi, semel suscepti, semper operari posse ad remissionem peccatorum post baptismum commissorum, nam eodem modo excitare potest fidem per quam peccata haec non imputentur. — Sed uterque error, quoad modum iustificationis nostrae et ad efficaciam sacramentorum in nova lege, iam refutatus fuit in Tractatu *de Gratia* et in hoc opere *de Re Sacramentaria,* vol. I.

6. Promissio Christi, « Qui crediderit et baptizatus fuerit salvus erit » (Marc. XVI. 16.) semper vera est, et foedus inter Deum et nos in baptismo initum semper manet. Ergo ratione huius foederis, et per memoriam baptismi, cum venia culparum post baptismum commissarum, obtineri potest salus. — Eodem

modo Iudaei reconciliabantur Deo si recordabantur foederis in circumcisione cum Deo initi, et egressionis ab Aegypto.

Resp. *Dist. Ant.* — Foedus in baptismo initum manet *sub conditione* ex parte nostra implenda, nempe si mandata Dei observaverimus et gratiam quam accepimus custodire voluerimus *C.* Secus *Neg.* et *Neg. Conseq.* — Ad *Conf.* Israelitae solebant in memoriam revocare pactum cum Deo initum, et egressionem ex Aegypto, non quod ea commemoratione purgarentur a peccato, sed ut recordatione beneficiorum Dei, suaeque inconstantiae et ingratitudinis, ad poenitentiam excitarentur, atque ita divinam clementiam exorarent.

7. Utriusque Testamenti poenitentia eadem est, tam quae a Prophetis, quam quae a Ioanne Baptista, a Christo et Apostolis praedicata est. Atqui poenitentia praedicata a Prophetis sacramentum non erat; neque ea, quam Ioannes Baptista et Christus praedicarunt, ut fatetur Concilium Tridentinum sess. 14. c. 1.: quin et Petrus et Paulus protestantur, se eam poenitentiam docere, quae a Prophetis testimonium habet. Ergo poenitentia novae legis non est sacramentum.

Resp. *Dist. M.* — Utriusque Testamenti poenitentia, prout virtus, est eadem *C.* Poenitentia, quatenus sacramentum, est eadem *N.* et *concessa* 1ª *parte Assumpt., ad eius alteram partem*

Resp. — Quod Ioannes et Christus praedicarint poenitentiam, seu virtutem poenitentiae, quae erat dispositio necessaria ad baptismum: sacramentum autem poenitentiae tunc praedicari et suaderi non poterat, eo quod post Christi resurrectionem institutum fuerit: verba enim Christi (Matth. XVI. 19.): « Tibi dabo claves regni coelorum, » etc. Et (XVIII. 18.): « Quaecumque alligaveritis super terram, » etc. promissiones futurae potestatis tantum erant. — Petrus vero (Act. X. 43.) ait, Prophetas testari remissionem peccatorum futuram Christi nomine: et Paulus (Act. XXVI. 20.) indicat poenitentiam, qua infideles ad baptismum praeparantur, addens, a Prophetis praedicta fuisse mysteria adventus, passionis et resurrectionis Christi.

8. Christus, quando peccata remisit, non adhibuit ritum externum. Ergo cum dixerit « sicut misit me Pater et ego mitto vos » (Io. XX. 21.), nullam potestatem dedit Apostolis remittendi peccata per ritum externum.

Resp. *Trans. Ant.* et *Nego Conseq.* — Patet etenim voce *sicut*

significari quidem potestatem remittendi peccata a Christo Apostolis communicatam, at non significari eam potestatem ab Apostolis eodem modo sicut a Christo esse exercendam. Christo competebat modus remittendi peccata longe excellentior, atque ab omni ritu externo independens; — Apostolis, eorumque successoribus, nonnisi ministerialis modus attribuitur, qui sensibilem cognitionem causae, et sententiam sensibili modo ferendam, omnino requirit. Vide ea, quae hac de re habentur huius operis vol. I. a. I.

ARTICULUS SECUNDUS

De natura sacramenti poenitentiae.

Veritate sacramenti poenitentiae asserta et vindicata, ad eius naturam penitius investigandam gradum facimus, inquirentes modum quo Christus ad salutem fidelium animarum sacramentum hoc instituit. — Sane in praecedenti articulo iam probavimus Christum potestatem remittendi fidelium peccata dedisse Apostolis et eorum successoribus; at huius potestatis natura nunc est elucidanda; siquidem adversariorum impetus eo maxime tendunt ut negent, quod fide catholici hac in re tenent, nimirum potestatem illam esse iudicialem; et ex huius veritatis demonstratione, gravissime pendent consecutiones, quarum prima est, confessionem peccatorum a Christo Domino fuisse praescriptam ad obtinendam eorum remissionem in sacramento.

Etenim si Christus voluit sacerdotes esse peccatorum iudices super terram, ita ut in sacramento poenitentiae iudicium de peccatis ferant et iuxta hoc iudicium poenitentibus peccata remittant; cum iudicium ferri nequeat sine cognitione causae, necesse est, ut sacerdotes peccata cognoscant. — Sed peccata, de quibus iudicare debent, cognoscere nequeunt, nisi per spontaneam poenitentium confessionem; sive, ut patet, de peccatis internis agatur; sive de externis occultis, sive etiam de peccatis publicis, quorum malitia plurimum pendet ab intentione delinquentis, et ab aliis internis ac occultis adiunctis. — Ergo sacerdotes, ut peccatorum iudicium in sacramento ferant, et iudiciali potestate poenitentibus peccata remittant, horum peccatorum confessionem excipere debent; et Christus cum peccatorum iudices voluit esse sacerdotes,

sacramentum poenitentiae instituit ad modum iudicii, ac divino iure statuit confessionem peccatorum necessariam ad sacerdotis absolutionem obtinendam in sacramento.

Haec confessio, divinitus instituta, communiter a Theologis ita describitur: *accusatio peccatorum propriorum post baptismum commissorum, legitimo sacerdoti a poenitente facta, ad eorum absolutionem virtute clavium obtinendam.*

Dicitur 1. — *Accusatio,* quia non est historica quaedam narratio, aut excusatio, aut ostentatio; sed accusatoria peccatorum enumeratio, eo animo facta ut per eam etiam peccata a nobis commissa vindicare aliquatenus cupiamus: 2. — *peccatorum propriorum,* quia peccata quorum poenitens est reus, non aliena accusanda sunt: 3. — *post baptismum commissorum,* nam peccata ante baptismum commissa nonnisi salutari hoc lavacro deleri debebant: 4. — *legitimo sacerdoti facta,* idest, non laico, non clerico inferiori, immo nec cuilibet sacerdoti, sed necessariam iurisdictionem habenti, cum nonnisi hic validam absolutionem impertire possit; ut patebit inferius: 5. — *ab obtinendam absolutionem*, ut confessionis finis indicetur: 6. — *virtute clavium,* ut declaretur sacerdotem absolvere poenitentem auctoritate Christi, qui potestatem ligandi atque solvendi Ecclesiae contulit.

Quod Latini confessionem appellant, ἐξομολόγησιν Graeci vocant; etsi hoc ipso nomine quandoque totam publicae et laboriosae poenitentiae actionem significent, aut tertium ipsius gradum, qui *substractio* dicebatur, quique in fletu, moerore, ieiuniis, aliisque carnis macerationibus transigebatur.

Confessio peccatorum duplex esse potest, *publica* nempe aut *secreta. Publica* est, si poenitens peccata sua coram hominum multitudine, elata voce, enuntiaret; ac talem apud veteres in usu fuisse, cum de criminibus publicis ageretur, multi contendunt. *Secreta,* — quae et *auricularis* appellari consuevit, quia communiter ad sacerdotis aures peccata secreto revelantur, — illa est qua poenitens soli sacerdoti peccata sua pandit. Quoad hunc duplicem confitendi modum Concilium Tridentinum (sess. 14. c. 5.) statuit: « Quoad modum confitendi secreto apud solum sacerdotem, etsi Christus non vetuerit quin aliquis in vindictam suorum scelerum, et sui humiliationem, cum ob aliorum exemplum, tum ob Ecclesiae offensae aedificationem, delicta sua publice confiteri possit: non est tamen hoc divino praecepto mandatum, nec satis con-

sulte humana aliqua lege praeciperetur, ut delicta, praesertim secreta, publica essent confessione aperienda. »

Dogma catholicum de necessitate confessionis ad obtinendam peccatorum absolutionem in sacramento poenitentiae haeretici antiquiores fassi sunt. At saeculo XIV., Wickleffus confessionem necessariam non esse dixit in casu perfectae contritionis; quem errorem Synodus Constantiensis et Martinus V., anno 1418., proscripserunt damnatione articuli 7. eiusdem haeretici, ubi legitur: « Si homo fuerit contritus, omnis confessio exterior est sibi superflua et inutilis. »

Saeculo XVI., Lutherus, lib. *De Captiv. Babyl.,* c. de Poenit., scripsit: « Occulta confessio quo modo celebratur, miro modo mihi placet, et utilis, immo necessaria est; nec vellem eam non esse, cum sit afflictis conscientiae remedium. » Eodem tamen loco tres errores addidit. 1. — Confessionem non posse probari ex Scripturis. 2. — Non esse necessarium omnia peccata gravia confiteri, etiamsi eorum recordetur poenitens. Siquis enim correptus a fratre, quem forte laesit, agnoscat coram illo peccatum suum, et veniam petat, docet Lutherus eum non teneri peccatum illud sacerdotibus aperire. 3. — Damnat eos qui docent, circumstantias peccatorum, etiam illas quae speciem mutant, in confessione esse detegendas, dicens: « Ego quidquid est circumstantiarum consuluerim penitus contemnere. »

Hinc duo Lutheri articuli a Leone X. damnati per Bullam « Exurge Domine », anno 1520., qui sic se habent: — VIII. « Nullo modo praesumas confiteri peccata venialia, sed nec omnia mortalia, quia impossibile est ut omnia mortalia cognoscas. Unde in primitiva Ecclesia solum manifesta mortalia confitebantur. » — Et IX. « Dum volumus omnia pure confiteri, nihil aliud facimus, quam quod misericordiae Dei nihil volumus relinquere ignoscendum. »

Deinde in viam erroris semper procedens, Lutherus asseruit, confessionem coram sacerdote non esse a Deo praeceptam, et enumerationem peccatorum in confessione debere esse liberam, ut quisque ea quae voluerit declararet. » — Idem quoque statuit *Confessio Augustana,* ubi, articulo 4., *de Confessione,* legitur: « Confessio apud nos non est abolita, non enim solet porrigi corpus Domini, nisi antea exploratis et absolutis. . . . . . Sed de confessione docent, quod enumeratio delictorum non sit necessaria, nec

sint onerandae conscientiae cura enumerandi omnia delicta.... Testantur et veteres scriptores enumerationem non esse necessariam.... Verum confessio, cum propter maximum absolutionis beneficium, tum propter alias conscientiarum utilitates, apud nos retinetur. »

Confessionis praxim apud suos sic descripsit Martinus Chemnitius, (2. p. Exam. cap. 5. de Poenit.). « Privatae, » inquit, « confessionis usus apud nos servatur, ut generali professione peccati, et significatione poenitentiae petatur absolutio. Cumque non sine iudicio usurpanda sit clavis, vel solvens, vel ligans, in privato illo colloquio pastores explorant auditorum iudicia, an recte intelligant doctrinam de peccatis exterioribus et interioribus, de gradibus peccatorum, de stipendio peccati, de fide in Christum: deducuntur ad considerationem peccatorum: explorantur an serio doleant de peccatis, an iram Dei timeant et cupiant illam effugere, an habeant propositum emendationis: interrogantur etiam si in certis quibusdam peccatis haerere existimantur: traditur illis doctrina et exhortatio de emendatione, quaeritur vel consilium vel consolatio in gravaminibus conscientiae: et tali confessioni impertitur absolutio. »

Non longe aliter Calvinus docuit: — etenim confessionem neque necessariam, neque a Christo institutam, sed ab Innocentio III. inductam esse autumavit, quamque tamen liberam, et secundum electionem poenitentis, ad solatium in ea inveniendum commendavit. « Ergo, » inquit (lib. 3. Inst. c. 4. s. 12.), « id officii sui unusquisque fidelium esse meminerit, si ita privatim angitur et afflictatur peccatorum sensu, ut se explicare nisi alieno adiutorio nequeat, non negligere quod illi a Domino offertur remedium, nempe ut ad se sublevandum privata confessione apud pastorem suum utatur, ut ad solatia ibi adhibenda privatam eius operam imploret; cuius officium est publice et privatim populum Dei evangelica doctrina consolari. Verum ea moderatione semper utendum est, ne ubi Deus nihil certum praescribit, conscientiae certo iugo alligentur. Hinc sequitur eiusmodi confessionem liberam esse oportere, ut non ab omnibus exigatur, sed iis tantum commendetur, qui ea se habere opus intelligent. Deinde, ne ipsi, qui ea utuntur, pro sua necessitate ad enumeranda omnia peccata, vel praecepto aliquo cogantur, vel arte inducantur, sed quoad interesse sua putabunt, ut solidum consolationis fructum referant. »

Adversus has Novatorum saeculi XVI. aberrationes, Concilium Tridentinum, sessione 14., definivit: —

Can. 6. « Si quis negaverit, confessionem sacramentalem vel institutam, vel ad salutem necessariam esse iure divino; aut dixerit, modum secreto confitendi soli sacerdoti, quem Ecclesia catholica ab initio semper observavit, et observat, alienum esse ab institutione et mandato Christi, et inventum esse humanum; anathema sit. »

Can. 7. « Si quis dixerit, in sacramento poenitentiae ad remissionem peccatorum necessarium non esse iure divino, confiteri omnia et singula peccata mortalia, quorum memoria cum debita et diligenti praemeditatione habeatur, etiam occulta, et quae sunt contra duo ultima Decalogi praecepta, et circumstantias, quae peccati speciem mutant; sed eam confessionem tantum esse utilem ad erudiendum, et consolandum poenitentem, et olim observatam fuisse tantum ad satisfactionem canonicam imponendam: aut dixerit, eos, qui omnia peccata confiteri student, nihil relinquere velle divinae misericordiae ignoscendum; aut demum non licere confiteri peccata venialia; anathema sit. »

Can. 8. « Si quis dixerit, confessionem omnium peccatorum, qualem Ecclesia servat, esse impossibilem, et traditionem humanam a piis abolendam; aut ad eam non teneri omnes et singulos utriusque sexus Christi fideles, iuxta magni Concilii Lateranensis constitutionem, semel in anno, et ob id suadendum esse Christi fidelibus, ut non confiteantur tempore Quadragesimae; anathema sit. »

Can. 9. « Si quis dixerit, absolutionem sacramentalem sacerdotis non esse actum iudicialem, sed nudum ministerium pronuntiandi et declarandi remissa esse peccata confitenti; modo tantum credat se esse absolutum; aut sacerdos non serio, sed ioco absolvat; aut dixerit non requiri confessionem poenitentis, ut sacerdos eum absolvere possit; anathema sit. »

Itaque controversia inter Catholicos et Protestantes circa confessionem sacramentalem unum spectat, nimirum necessitatem eius ex institutione Christi ad sacramenti poenitentiae susceptionem; — quod ex alio pendet, scilicet ex institutione huius sacramenti ad modum iudicii, et ex potestate iudiciali collata Apostolis, et eorum successoribus, in causis peccatorum. Si haec constat, omnia et singula peccata, quorum memoria, cum debita et dili-

genti praemeditatione, habeatur, etiamsi interna sint et secretissima, omnesque circumstantiae, quae speciem peccatorum mutent, revelari debent in confessione, ad absolutionem recipiendam; cum, sine hac manifestatione, sacramentum poenitentiae ministrare nequeant ad modum iudicii, quo discernant utrum peccata absolvi debeant necne, quaenam pro peccatis satisfactiones sint imponendae, quaenam remedia, ut vitentur in posterum lapsus, sint praescribenda.

Statuitur ergo

THESIS XIV.

Sacramentum poenitentiae institutum a Christo fuit ad modum iudicii, quo fideles omnia peccata sua sacerdoti aperire teneantur, ut ab eo sententiam absolutionis excipere valeant.

Probatur thesis I. *Ex Scripturis.* — Tria loca ad rem nostram palmaria sunt. Etenim apud Matthaeum (XVI. 19.) Christus Petro declarat: « Et tibi dabo claves regni coelorum. Et quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in coelis: et quodcumque solveris super terram, erit solutum et in coelis. » — In eodem Evangelio (XVIII. 18.) omnibus Apostolis Christus dicit: « Amen, dico vobis: Quaecumque alligaveritis super terram, ligata erunt et in coelo: et quaecumque solveritis super terram, erunt soluta et in coelo. » — In Evangelio Ioannis (XX. 23.) Apostolis et eorum successoribus potestatem remittendi et retinendi peccata iam promissam, Christus his verbis tradit: « Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, et quorum retinueritis, retenta sunt. » — Et ex his locis ita argumentamur:

In testimoniis citatis legitur, Christum Apostolos et eorum successores constituisse *iudices* in causis peccatorum, *cum vera potestate absolvendi aut retinendi peccata* in sacramento poenitentiae. — Ergo Christus sacramentum poenitentiae instituit ad modum iudicii, in quo, cognita peccatorum causa, fideles absolutionis sententiam recipiant a sacerdotibus.

Consecutio patet: et quod antecedens spectat, ex thesi XIII ut demonstratum assumimus, potestatem, de qua agimus, collatam fuisse non Apostolis tantum, sed eis et eorum successoribus, atque in sacramento poenitentiae eamdem potestatem exercendam

esse. Quamobrem demonstrari solum debet hanc potestatem esse *vere iudicialem,* ita ut sacerdotes *vere* et *ex auctoritate* peccata absolvere valeant, aut retinere. Id autem evincitur sequenti pacto.

a) *Ex metaphora clavium.* — Profecto claves non dantur ad significandum ostium esse clausum vel apertum, sed ad illud claudendum et aperiendum: — similiter claves dantur apud homines in signum traditae potestatis; — et cum in Apocal. de Christo legitur (III. 7.): « Qui habet clavem David: qui aperit et nemo claudit; claudit et nemo aperit, » omnes nomine *clavis* significatam intelligunt *veram et proprie dictam potestatem*, qua Christus *auctoritate iudiciaria* absolvere et ligare valeat, non autem declarare tantum quis ligatus sit quis solutus. — Ergo quum suas claves Christus cum Apostolis eorumque successoribus communicavit, *veram potestatem* ligandi atque solvendi *auctoritate iudiciali* communicavit. — « Quod ad Petrum Dominus dicit, idem valet, » inquit Ricardus a Sancto Victore (*de Potestate ligandi atque solvendi,* c. 12.), « ac si aliis verbis diceret, quod ligatum aut solutum fuerit a te, ligatum vel solutum erit et apud me. Qui a te debitae satisfactionis iniunctione constringitur, apud me eiusdem satisfactionis debitor tenetur; et qui a te debitam peccatorum suorum absolutionem meruit, ex meo iudicio pro hac parte ulterius arctari non poterit. »

b) *Ex metaphora ligandi atque solvendi.* — Ligare enim et solvere non significant declarare aliquem ligatum, aut a vinculis solutum, sed revera eum vinculis alligare, aut ab eisdem eum solvere. Nec Dominus dixit: *quaecumque solveritis, erant soluta;* sed *quaecumque solveritis, soluta erunt.*

c) *Ex verbis quibus potestas confertur* remittendi peccata vel retinendi. — Nam ille qui potest vel remittere peccata, vel non remittere et retinere, habet *potestatem* vere *iudicialem;* cum ille vere iudex in aliqua causa sit constitutus, qui potestatem habeat pronuntiandi absolutionem aut condemnationem eius cuius causa iudicanda est.

II. *Ex Traditione* disertissime thesis quam defendimus, confirmatur.

Ut brevitati ac perspicuitati simul consulamus, testimonia Patrum in quasdam classes redacta hic proferimus.

1. Patres potestatem a Christo collatam sacerdotibus esse vere iudicialem, ad causas peccatorum iudicandas, aperte testantur.

S. Ioannes Chrysostomus, loco superius citato, (de sacerdotio lib. 3. c. 5.) commemorans verba Salvatoris: « *Sicut misit me Pater* » etc., ait: « Pater omne iudicium Filio dedit; ceterum video, *ipsum omne iudicium a Deo Filio illis traditum.* Nam quasi iam in coelum translati, ac supra humanam naturam positi, atque nostris ab affectibus exempti, sic illi ad principatum istum perducti sunt. » — Et in illud: « *Vidi Dominum,* » (Hom. 5. n. 1.) inquit: « a terra iudicandi principalem auctoritatem sumit coelum. Nam iudex sedet in terra, Dominus sequitur servum; et *quidquid hic in inferioribus iudicavit, hoc ille in supernis* comprobat. »

S. Hieronymus (Com. in Matth. XVI. 19.) scribit: « Pro officio suo [sacerdos] *cum peccatorum audierit varietates,* scit qui ligandus sit, quique solvendus. — Et ad Heliodorum (Ep. 14. n. 8.): « Absit ut de his quidquam sinistre loquar, qui Apostolico gradui succedentes Christi corpus sacro ore conficiunt; per quos et nos Christiani sumus; qui claves regni coelorum habentes, quodammodo *ante diem iudicii iudicant.* »

S. Hilarius (in cap. XVI. Matth.) exclamat: « O beatus coeli ianitor! cuius arbitrio claves aeterni aditus traduntur, *cuius terrestre iudicium praeiudicata auctoritas sit in coelo;* ut quae in terris aut ligata sint, aut soluta, statuti eiusdem conditionem obtineant et in coelo. »

S. Athanasius (Tract. in illud: *Euntes in pagum* etc.) ita loquitur: « *Si nondum soluta sunt vincula tua,* trade teipsum discipulis Iesu; adsunt enim *qui nos solvant,* accepta ea a Salvatore potestate, his verbis: *Quodcumque ligaveritis* etc. »

His aliisque innumeris quae citari possent testimonia, addenda etiam sunt quae dedimus in thesi praecedenti.

2. Patres indubie statuunt potestatem acceptam nonnisi post examen causae exercendam esse a sacerdotibus.

S. Cyprianus Epistola synodica ad Cornelium (Ep. 12. al. 54. n. 5.) declarans imminentem esse persecutionem, ait: « Ne igitur ore nostro, quo pacem negamus, quo duritiam magis humanae crudelitatis, quam divinae et paternae pietatis opponimus, oves nobis commissae a Domino reposcantur; placuit nobis, Sancto Spiritu suggerente et Domino per visiones multas et manifestas admonente, quia hostis imminere praenunciatur et ostenditur, colligere intra castra milites Christi, et *examinatis singulorum causis,* pacem lapsis dare, immo pugnaturis arma suggerere. » — Et

in Ep. 11. ad Antonianum (n. 29.): « Quod si invenimus a poenitentia agenda neminem debere prohiberi, et deprecantibus atque exorantibus Domini misericordiam, secundum quod ille misericors et pius est, per sacerdotes eius pacem posse concedi, admittendus est plangentium gemitus, et poenitentiae fructus dolentibus non negandus. Et quia apud inferos *confessio non est, nec exomologesis illic fieri potest,* qui ex toto corde poenituerint et rogaverint, in Ecclesiam debent interius suscipi et in ipsa Domino reservari. »

S. Innocentius I. in Ep. 25. ad Decentium (c. 7.) scribit: « De pondere *aestimando* delictorum, sacerdotis est *iudicare,* ut attendat ad *confessionem poenitentis,* et ad fletus et lacrymas corrigentis, et *tunc* iubere dimitti, cum viderit congruam satisfactionem. » — Et S. Gregorius M. (Hom. 26. in Ioan. xx.): « Ecce... principatum superni iudicii sortiuntur discipuli, ut vice Dei quibusdam peccata retineant, quibusdam relaxent.... Horum profecto in Eccesia episcopi locum tenent.... Grandis honor, sed grave pondus.... *causae pensandae sunt, et tunc ligandi atque solvendi potestas exercenda.* »

3. Patres confessionem peccatorum ita necessariam esse credunt ut omnino perire affirment eos qui revelare crimina quae commiserint erubuerint.

Tertullianus in libro *de Poenitentia* (cc. 8. 9.): « Tantum, » inquit, « relevat confessio delictorum, quantum dissimulatio exaggerat. Confessio enim satisfactionis consilium est, dissimulatio, contumaciae..... Huius igitur poenitentiae secundae et unius quanto in arcto negotium est, tanto operosior probatio est, ut non sola conscientia praeferatur, sed aliquo etiam actu administretur » Cap. 10. « Plerosque tamen hoc opus, ut publicationem sui, aut suffugere, aut de die in diem differre praesumo; pudoris magis memores, quam salutis... Grande plane emolumentum verecundiae occultatio delicti pollicetur. Videlicet si quid humanae notitiae subduxerimus, proinde et Deum celabimus? Adeone existimatio hominum et Dei conscientia comparantur? *An melius est damnatum latere, quam palam absolvi?* » Et capit. 12. « Si de exomologesi retractas, gehennam in corde considera, quam tibi *exomologesis extinguit;* et poenae prius magnitudinem imaginare, ut de remedii adeptione non dubites.... Igitur cum scias adversus gehennam, post prima illa intinctionis dominicae munimenta,

esse adhuc in exomologesi secunda subsidia, cur salutem tuam deseris? »

S. Cyprianus, in libro *de lapsis*, urgens necessitatem confitendi omnia peccata etiam occultissima sacerdoti, ut absolvi possint, ait (cap. 26.): « Quam multi quotidie poenitentiam non agentes nec delicti sui conscientiam confitentes, immundis spiritibus adimplentur, quam multi usque ad insaniam mentis excordes dementiae furore quatiuntur.... Nec evasisse se credat, si eum interim poena distulerit, cum timere plus debeat quam sibi Dei iudicis ira servavit.... Quanto et fide maiores et timore meliores sunt qui quamvis nullo sacrificii aut libelli facinore constricti, quoniam tamen *de hoc vel cogitaverunt,* hoc ipsum *apud sacerdotes Dei dolenter et simpliciter confitentes,* exomologesim conscientiae faciunt, animi sui pondus exponunt, salutarem medelam parvis licet et modicis vulneribus exquirunt, scientes scriptum esse: *Deus non deridetur* (Gal. VI. 7.). Derideri et circumveniri Deus non potest, nec astutia aliqua fallente deludi. Plus imo delinquit qui secundum hominem Deum cogitans evadere se poenam criminis credit, si non palam crimen admisit.... Confiteantur singuli, quaeso vos, fratres dilectissimi, delictum suum, dum adhuc qui deliquit in saeculo est, *dum admitti confessio eius potest,* dum satisfactio et *remissio facta per sacerdotes* apud Dominum grata est. »

Origenes, Hom. 2. in Levit. (n. 4.), inquit: « Est adhuc..... licet dura et laboriosa, per poenitentiam remissio peccatorum, cum lavat peccator in lacrymis stratum suum, et fiunt ei lacrymae suae panes die ac nocte, et cum *non erubescit sacerdoti Domini indicare peccatum suum,* et quaerere medicinam, secundum eum qui ait (Psalm. XXXI. 5.): 'Dixi: Pronuntiabo adversum me iniustitiam meam Domino, et tu remisisti impietatem cordis mei.' » — Et Hom. 3. (n. 4.) declarans omnia peccata manifestanda esse postea in condemnationem, nisi nunc in poenitentia, humili confessione, ad salutem manifestentur, ait: « Si quid in occulto gerimus, si quid in sermone solo, vel *etiam intra cogitationem secreto commisimus,* cuncta necesse est publicari, cuncta proferri: proferri autem ab illo qui et accusator peccati est et incentor. Ipse enim nunc nos ut peccemus instigat, ipse etiam cum peccaverimus accusat. Si ergo in vita praeveniamus eum, et ipsi nostri accusatores simus, nequitiam diaboli inimici nostri et accusatoris effugimus. Sic enim et alibi propheta dicit: 'Dic tu,' inquit (Isa. XLIII. 26.),

'iniquitates tuas prior, ut iustificeris.'... *Si prior dixeris,* et sacrificium poenitentiae obtuleris..... et tradideris carnem tuam in interitum, ut spiritus salvus fiat in die Domini, dicetur et tibi, quia recepisti et tu in vita tua mala, nunc vero hic requiesce.» — Similia invenies apud Origenem Homil. 2. in Ps. XXXVII. 1. 6.

4. Patres comparationem instituunt inter corporis infirmitates, et peccata; et aiunt quemadmodum salutem corporis obtinere non possumus, si infirmitates nostras corporales, etiamsi probrosae et occultissimae sint, medico non revelamus; similiter sine peccatorum nostrorum accusatione facta sacerdoti adipisci salutem animae non valemus.

Ita S. Pacianus, in *Paraenesi* ad poenitentiam (nn. 6. 8.): «Vos ergo primum appello, fratres, qui criminibus admissis poenitentiam recusatis: vos, inquam, post impudentiam timidos, post peccata verecundos, qui peccare non erubescitis et *erubescitis confiteri*.... Rogo ergo vos, fratres, etiam pro periculo meo, per illum Dominum quem occulta non fallunt, desinite *vulneratam tegere conscientiam.* Prudentes aegri medicos non verentur, ne in occultis quidem corporum partibus etiam secaturos, etiam perusturos... Et quantum est illud quod homines praestiterunt? Peccator timebit? Peccator erubescet perpetuam vitam praesenti pudore mercari?»

Et S. Asterius Amasenus (Hom. 13. Adh. ad Poenit. — Migne t. 40. pag. 370.) ita ad confitenda peccata hortatur poenitentes: «Afflictionis participem et socium sume sacerdotem, ut patrem. Quis enim tam falso nominatur pater, aut tam duro atque adamantino animo praeditus est, qui non filiis moerentibus doleat, et gaudentibus laetetur?... Maior tibi in eo fiducia sit, qui te in Deo genuit, quam in illis, a quibus corpore procreatus es. *Audacter ostende illi quae sunt recondita. Animi arcana, tamquam occulta vulnera, medico retege.* Ipse et honoris et valetudinis tuae rationem habebit.»

Et, eodem saeculo, S. Hieronymus scribebat (in cap. 9. Eccles.): «Si quem serpens diabolus momorderit, et *nullo conscio* [idest, occulte] eum peccati veneno infecerit; si tacuerit qui percussus est, et non egerit poenitentiam, nec vulnus suum fratri et magistro voluerit confiteri, magister qui linguam habet ad curandum, facile ei prodesse non poterit. *Si enim erubescat aegrotus vulnus medico confiteri, quod ignorat, medicina non curat.*»

5. Patres aiunt confessionem peccati factam sacerdoti esse pro peccato admisso satisfactionem quamdam, quam Deus exigit ut det peccatori veniam.

En verba Lactantii (lib. 4. Instit. c. 17.): «Ob hanc causam Deus circumcisionem Iudaeis praecipiendo, nudari pudendam corporis partem iussit, ut hoc argumento nos admoneret, *ne involutum pectus haberemus,* idest, ne quod pudendum facinus intra conscientiae secreta velemus....Volens enim vitae ac saluti nostrae pro aeterna sua pietate consulere, poenitentiam nobis in illa circumcisione proposuit, *ut si cor nudaverimus,* id est, *si peccata nostra confessi satis Deo fecerimus,* veniam consequamur; quae contumacibus, *et admissa sua celantibus* denegatur ab eo, qui non faciem sicut homo, sed intima et arcana pectoris intuetur.»

6. Patres docent confessionem peccatorum sacerdotibus esse faciendam, *ex necessitate divini mandati,* ob quam nemo sine confessione veniam impetrat delictorum.

S. Ioannes Raithuensis, saeculo VI., scholiis in S. Ioannis Climaci opus, cui *Scala Paradisi* titulus est, in *Gradum quartum,* ad illa verba Climaci, «nemo sine confessione veniam delictorum impetrat,» scribit (Migne, P. G. tom. 88. p. 1222.): «Quia confiteri simpliciter peccata tenemur *ex necessitate divini mandati,* patet ex Apostolicis traditionibus, et regulis ab eis propositis Ecclesiae Catholicae, per Spiritum Sanctum; quorum canones et instituta tenentes, *Dei sacerdotibus* (iuxta eorum praeceptum) *peccata confitentes,* indulgentiam et remissionem accipere efficimur digni: propterea, *qua sine,* dicit Sanctus Pater, *nemo* videbit Deum.»

7. Patres statuunt peccata necessario deferenda esse ad Ecclesiae Antistites per quos potestas clavium administratur; publicam autem poenitentiam quorundam delictorum ex eorum pendere iudicio.

S. Augustinus (Serm. 351. al. 51. c. 4. n. 9.): «Quisquis ergo,» inquit, «post baptismum aliquorum pristinorum malorum opere obligatus tenetur, usque adeone sibi inimicus est, ut adhuc dubitet vitam mutare?... Implicatus igitur tam mortiferorum vinculis peccatorum... veniat ad Antistites, per quos illi in Ecclesia claves ministrantur: et tamquam bonus iam incipiens esse filius, maternorum membrorum ordine custodito, a praepositis sacramentorum accipiat satisfactionis suae modum: ut in offerendo

sacrificio cordis contribulati devotus et supplex, id tamen agat quod non solum ipsi prosit ad recipiendam salutem, sed etiam ceteris ad exemplum. Ut si peccatum eius, non solum in gravi eius malo, sed etiam in tanto scandalo aliorum est, atque hoc expedire utilitati Ecclesiae videtur Antistiti, in notitia multorum, vel etiam totius plebis, agere poenitentiam non recuset, non resistat, non lethali et mortiferae plagae per pudorem addat tumorem. »

Et S. Leo M. ad episcopos Campaniae scribens (Epist. 168. al. 136.), ait: « Illam etiam contra apostolicam regulam praesumptionem, quam nuper agnovi a quibusdam illicita usurpatione committi, modis omnibus constituo submoveri: .. ne de singulorum peccatorum genere libello scripta professio publice recitetur, *cum reatus conscientiarum sufficiat solis sacerdotibus indicari confessione secreta.* »

8. Patres admonent confessionem criminis factam Deo soli a poenitente non sufficere, sed necessariam esse confessionem eiusdem criminis factam sacerdoti. — Fidem Orientalis atque Occidentalis Ecclesiae ostendant Origenes et Augustinus.

Origenes (Hom. 17. in Luc.) in verba, « *ut revelentur ex multis cordibus cogitationes,* » ait: « Unde et nos si peccaverimus, debemus dicere: 'Peccatum meum notum tibi feci, et iniquitatem meam non abscondi. Dixi annuntiabo iniustitiam meam contra me Domino' (Ps. XXXI. 5.). Si enim hoc fecerimus et revelaverimus peccata nostra *non solum Deo, sed et his qui possunt mederi vulneribus nostris atque peccatis,* delebuntur peccata nostra ab eo, qui ait: 'Ecce deleo ut nubem iniquitates tuas et sicut caliginem peccata tua' (Is. XLIV. 22.). » — Et, Hom. 2. in Psal. XXXVII., inquit: « Circumspice diligentius, *cui debeas peccatum tuum confiteri.* Proba prius medicum [quem Homil. 2. in Lev. dixit esse *sacerdotem Domini*], cui *debeas* causam languoris exponere. »

S. Augustinus in Serm. 392. (alias 49. inter Hom. 50. c. 3. n. 3.) ita alloquitur coniugatos: « Audite me, fideles, id est, baptizati. Quare moriemini iam renati? Quando baptizati per vias tortuosas et lubricas et immundas itis, nescitis quia peritis? Peritis, filii mei, credite ... Apertius dico: nemo dicat, non intellexi. Qui post uxores vestras vos illicito concubitu maculastis, si praeter uxores vestras cum aliqua concubuistis; agite poenitentiam, qualis agitur in Ecclesia, ut oret pro vobis Ecclesia. *Nemo sibi*

dicat, occulte ago, apud Deum ago: novit Deus qui mihi ignoscat, quia in corde meo ago. Ergo sine causa dictum est: 'Quae solveritis in terra, soluta erunt in coelo?' (Matth. XVIII. 18.) *Ergo sine causa sunt claves datae Ecclesiae Dei?* frustramus Evangelium, frustramus verba Christi? Promittimus vobis quod ille negat? Nonne vos decipimus? »

III. Praxim confessionis, eiusque ad sacramentum poenitentiae recipiendum necessitatem, ostendunt *Concilia;* et ex antiquioribus quaedam citamus.

Concilium Laodicenum, anno 372. can. 2. ait: « De his, qui diversis facinoribus peccaverunt, et perseverantes in oratione confessionis et poenitentiae conversionem a malis habuere perfectam, pro qualitate delicti talibus, post poenitentiae tempus impensum, propter clementiam et bonitatem Dei, communio concedatur. » — Et Concilium Carthaginense III. anno 397. can. 31. statuit, « ut poenitentibus, secundum peccatorum differentiam, episcopi arbitrio poenitentiae tempora decernantur. »

Concilium Remense, circa an. 630. can. 8. statuit: « Nemo tempore quadragesimae poenitentium confessiones audiat praeter pastorem. » — Et Concilium Trullanum, seu Quini-sextum an. 692. can. 102. haec habet: « Oportet autem eos, qui ligandi et solvendi potestatem a Deo acceperunt, peccati qualitatem considerare, et eius, qui peccavit, ad conversionem promptum studium; et sic morbo convenientem adhibere medicinam. »

Concilium Leodiense, anno 710. can. 3. praescribit: « Ut presbyter proprius alia sacramenta ecclesiastica administrat, ita et saltem semel in anno ei confiteantur sua peccata subditi. » — Concilium Calchutense (in Northumbria) an. 787. c. 20. inquit: « Iuxta iudicium sacerdotum, et modum culpae Eucharistiam sumite, et fructus dignos poenitentiae facite..... Si quis autem (quod absit) sine poenitentia aut confessione de hac luce discessit, pro eo minime orandum est. »

In Regula Chrodegangi Episcopi Metensis, an. 762. c. 31. *de Confessionibus,* legitur: « Necesse est ut dum modo suadente diabolo multa contra voluntatem et praeceptum Dei commisimus, per veram humilitatem et confessionem emendemus. » Et c. 32., ubi ordo traditur confessionis faciendae: « Quando volueris confessionem facere peccatorum tuorum, viriliter age, et noli erubescere, quia *inde venit indulgentia, et sine confessione non est indul-*

gentia. » Ibi autem peccata, *de quibus interrogandus est poenitens,* commemorantur. «Haec sunt mala cogitatio, malus sermo» etc. etc.

Concilium Turonense III., an. 813. can. 22. ita loquitur: «Episcopis et presbyteris diligenti cautela pertractandum est, qualiter hominibus sua sibi delicta confitentibus tempus abstinendi adscribant, ut iuxta modum peccati poenitentibus abstinentia indicetur, quoniam varie ab aliquibus sacerdotibus, et indiscrete haec iudicia proferuntur. Ideo necessarium videbatur nobis, cum omnes episcopi ad sacrum palatium congregati fuerint, ab eis edoceri, cuius antiquorum liber poenitentialis potissimum sit sequendus. » — Et Concilium Ticinense, an. 855. declarat: « Qui occulte deliquerunt, illis confiteantur, quibus episcopi et plebium archipresbyteri idoneos ad secretiora vulnera mentium medicos elegerint. »

Demum Concilium Wormatiense an. 858. can. 25. dicit: «Poenitentibus secundum differentiam peccatorum sacerdotis arbitrio poenitentiae decernuntur. Debet itaque sacerdos in poenitentia danda singulorum causas singulatim considerare, originem quoque modumque culparum, et affectus gemitusque delinquentium diligenter examinare manifesteque cognoscere; temporum etiam et personarum, locorum quoque et aetatum qualitates inspicere.» — Et Concilium Brandanfordense, in Anglia, an. 959., vel 964. canon. 1. peccatores ad delicta sine erubescentia manifestanda excitat, « quia inde venit indulgentia; et quia sine confessione nulla est venia: confessio enim sanat, confessio iustificat. »

IV. *Facta quaedam insignia* ab historicis commemorata confessionem peccatorum, ad eorum veniam obtinendam, semper usu in Ecclesia fuisse luculenter ostendunt.

S. Irenaeus, saeculo II., de discipulis Marci haeresiarchae refert (adv. haeres. l. 1. c. 13. n. 7.): « Multas seduxerunt mulieres, quae cauterizatas conscientias habentes, quaedam quidem *etiam in manifesto exomologesin faciunt;* quaedam autem reverentes hoc ipsum, in silentio sensim semetipsas retrahunt desperantes a vita Dei; quaedam quidem in totum abscesserunt, quaedam autem inter utrumque dubitant. »

Eusebius (l. 6. Historiae Eccles. c. 34.) scribit Philippum Caesarem in Ecclesia cum reliquo populo admissum non fuisse « priusquam *confessionem scelerum fecisset,* iisque qui humanitus lapsi fuerant, et in poenitentium ordine stabant, sese adiunxisset. »

S. Ambrosii modum excipiendi poenitentium confessiones ita

eius notarius Paulinus S. Augustino narrat (in Vita S. Ambrosii n. 39.): « Quotiescumque illi aliquis ob percipiendam poenitentiam lapsus suos confessus esset, ita flebat, ut et illum flere compelleret; videbatur enim sibi cum iacente iacere. Causas autem criminum quae illi confitebatur, nulli nisi Domino soli, apud quem intercedebat, loquebatur; bonum relinquens exemplum posteris sacerdotibus, ut intercessores apud Deum magis sint, quam accusatores apud homines. »

In Vita S. Hilarii Arelatensis ab eiusdem discipulo conscripta, c. 13. legitur: « Quotiescumque poenitentiam dedit, saepe die dominico ad eum turba varia confluebat, volabat ad eius castigationem; quicumque adesse volebat, lacrymarum se imbribus eluebat, coelestibus iudiciis territus promissisque succensus: tanti gemitus, tanti fletus astantibus nascebantur, ut vitae praesentis horreret habitaculum. »

Qualis esse debuerit sacerdos ad audiendas fidelium confessiones indicatur ab auctore libri *De vera et falsa poenitentia* (inter opera S. Augustini — Migne t. 40. p. 1129.), et qualis confessio fuerit ex eo deducitur. « Oportet, » inquit (cap. xx.), « ut sciat cognoscere quid debet iudicare. Iudiciaria enim potestas hoc postulat, ut quod debet iudicare, discernat. Diligens igitur inquisitor, subtilis investigator, sapienter et quasi astute interroget a peccatore quod forsitan ignoret, vel verecundia velit occultare. Cognito itaque crimine, varietates eius non dubitet investigare, et locum, et tempus, et cetera quae supra diximus in exponendo eorum qualitates. Quibus cognitis adsit benevolus, paratus erigere, et secum onus portare. Habeat dulcedinem in affectione, pietatem in alterius crimine, discretionem in varietate. Adiuvet confitentem orando, eleemosynas dando, et cetera bona pro eo faciendo. Semper eum iuvet leniendo, consolando, spem promittendo, et cum opus fuerit etiam increpando: doceat loquendo, instruat operando. »

Ab anno 700. rem vulgatissimam fuisse ut Principibus confessarii ex munere essent, ostendit Ioannes Mabillonius in Actis SS. Ord. S. Benedicti.

V. Confessionem omnium peccatorum esse sacerdoti faciendam demonstrant *Libri Poenitentiales*.

Ne sim infinitus tria documenta insignia solum commemorabo.

Saeculo VI., Ioannes, ad Patriarchalem Constantinopolitanam sedem evectus anno 586., vulgo *Ieiunator* dictus, apud Graecos celeberrimus, quem S. Sophronius *virtutis domicilium* appellavit, in libello cui titulus est, *Ordo erga eos qui peccata confitentur,* postquam initio scripserit: « Assumit sacerdos peccata confessurum, et sistit eum coram altari, cantatque cum eo trisagion, » etc.; ita prosequitur (Migne, t. 88. pag. 1890.): « Postea ...... sic eum instituit et catechizat: Spiritualis fili, ego confessionem tuam primario et praecipue non recipio, nec tibi absolutionem concedo, sed per me Deus (illius enim est opus eiusmodi) peccatorum tuorum confessionem suscipit, et per nostram vocem horum remissionem dispensat et largitur, sicut per propriam vocem ipse declaravit, cum secundum multam quae exprimi non potest eius misericordiam ita dixit: ‘ Quaecumque ligaveritis, aut solveritis super terram, erunt in coelis, ’ illa quidem *ligata,* haec vero *soluta* (Matth. xvi. 19.). Revela igitur et declara coram sanctis Angelis, nihilque me cela eorum quae a te clam facta sunt, velut si Deo occulta cordium cognoscenti confiteris. » — Deinde addit: « Postea si vir est qui confitetur, monet eum ut caput aperiat, sicut dictum est, licet diadema gestet: non autem si mulier. Si vero abbas, cucullum, qui super caput eius est, deponere iubeat, deinde procidere ante altare, et dicere: ‘ Confiteor ’ etc....... Postquam autem haec verba protulit ...... eum interrogat cum omni hilaritate et benignitate ..... ipsique mansueta et serena voce dicit. » Atque hic peccata secundum species diversa recenset, et expresse admonet: « Haec in primis confessorem oportet interrogare confitentem.... Ante enim omnia *numerus quaeritur et personarum differentia.* »

In vetustissimo Codice Manuscripto Bibliothecae Corbeiensis, cui titulus est *Ordo Orationum*, habetur Confessio S. Fulgentii [Ruspensis, aut Astigitani; sed uterque pertinet ad VI. saeculum], seu praxis ad suscipiendum sacramentum poenitentiae; et ibi legitur (Vid. D. H. Menardi in S. Gregorii M. lib. sacram. not. 661. — Migne t. 78. p. 440.): « Ego confiteor tibi, Domine, Pater coeli et terrae, coram hoc altari tuo sancto, et istius loci reliquiis, et coram hoc sacerdote tuo, omnia peccata mea, et omnia quaecumque Dei pietas ad memoriam reducit de cogitationibus turpibus, sive sermonibus otiosis, et immundis, et quod ego contra praeceptum Dei feci. Confiteor etiam omnia cordis et

corporis mei vitia, sacrilegium [Leg. sacrilegia], invidias, detractiones, » etc.

S. Egbertus Archiepiscopus Eboracensis, anno 735. creatus, librum poenitentialem edidit, quem invenies inter opera Patrum (Migne, tom. 89. pag. 401.). Ibi initio haec verba leguntur: « Cum quis ad poenitentiam suam abit, tunc cum maximo timore Dei et humilitate coram ipso se extendat; et oret flente voce, ut eum poenitentiam facere doceat omnium eorum delictorum quae adversus Dei voluntatem fecerit; et confiteatur illi malefacta sua, ut sacerdos sciat quam poenitentiam ipsi imponere debeat. Tunc sacerdos eum interroget, quamnam fidem in Deum habeat; et ipsum vario modo exhortetur ad animae suae necessitatem, et admoneat, ac ita dicat: Credisne in Deum omnipotentem, et in Filium, et in Spiritum Sanctum.... et oro te, ut mihi dicas omnia quae unquam malefecisti, quoniam tibi expedit pudefieri nunc hic coram me solo misero, quam deinde coram Deo in magno iudicio, ubi coelicolae, et terricolae, et inferi omnes erunt congregati. »

VI. Huc demum accedunt doctrina de divina confessionis institutione ac necessitate, et confessionis usus, apud Graecos, Armenos, Coptos, Aethiopes, ceterasque orientales sectas Nestorianorum et Monophysitarum, quae a saeculo V. ab Ecclesia Romana divisae sunt. Hae profecto sectae, doctrina et praxi confessionis, manifeste ostendunt necessitatem revelandi peccata in sacramento poenitentiae sacerdoti, non ab Innocentio III. fuisse impositam, ut proterve et impie Calvinus effutivit, sed ab ipso Christo, quemadmodum ante separationem perpetua Traditione crediderant, et post separationem, in hoc non errantes, a saeculo V. credunt.

Obiicitur

1. Non legimus Apostolos compulisse fideles ad confessionem peccatorum apud se faciendam: — immo Paulus solum exigit a fidelibus propriae conscientiae discussionem ut digne accedere possint ad sacram synaxim, dicens (I. Cor. XI. 28.): « Probet autem seipsum homo. »

Resp. 1. — Non desunt qui confessionis praxim, immo necessitatem, ostendant ex verbis Iacobi (V. 16.): « Confitemini ergo alterutrum peccata vestra, et orate pro invicem ut salvemini, » iuxta quem sensum, Venerabilis Beda, aliique Patres citata verba intellexerunt. 2. — Etsi concedatur in libris N. T. descriptam

praxim confessionis non inveniri, nihil ex eo deduci potest. Constat enim ex Evangelio Christum confessionem instituisse, et ex antiquissimis Traditionis documentis apparet confessionem fuisse necessariam ad obtinendam absolutionem peccatorum in sacramento poenitentiae. — Ad confirmationem ex Paulo, respondetur, Apostolum praescripsisse probationem, antequam Eucharistia sumatur, non qualemcumque, sed iuxta mandatum Christi praeceptam.

2. Celeberrimum est Nectarii episcopi Constantinopolitani factum, quod anno 390. contigit. Cum enim nobilis quaedam mulier patefecisset in confessione se turpem cum diacono consuetudinem habuisse, et « cum eam ob causam, » inquit Socrates (Hist. l. 5. c. 19.), « ecclesiastici homines dicteriis appeterentur, Eudaemon quidam Ecclesiae presbyter Alexandria oriundus, episcopo Nectario suasit, ut poenitentiarium quidem presbyterum expungeret; unumquemque vero pro arbitrio et pro animi sui conscientia ad sacramentorum communionem sineret accedere. » Ex hac vero narratione infert Calvinus cum Kemnitio et aliis: ergo auricularis confessio abolita fuit; confessio igitur est ecclesiasticae institutionis. Infert autem Dallaeus: ergo nondum auricularis confessio Nectarii aetate vigebat, alioquin eius meminissent Socrates, Sozomenus et Nicephorus qui hanc historiam referunt.

Resp. *Neg. has conseq.* — Nam Nectarius solum abolevit munus presbyteri poenitentiarii, institutum saec. III. post Decii persecutionem, ut refert idem Socrates (initio cap. cit.). Huius porro poenitentiarii munus erat non modo excipiendi secretam et sacramentalem confessionem, verum etiam inquirendi, si opus esset, pro delicti qualitate, in delinquentes, adigendi poenitentes ad denuntiandos quosdam peculiares peccatores, processus instituendi, et episcopum informandi, ut posset in ipsos procedere, uti contigit in facto nobilis illius mulieris, quae ab historicis ecclesiasticis commemoratur. — Etenim illa mulier duplicem fecit confessionem, ut refert Socrates; in priori confessione « delicta post baptismum a se patrata singillatim confessa erat; » deinde, seu, ut idem scribit Socrates, « progressu temporis, mulier aliud facinus confessa est, Ecclesiae videlicet diaconum cum ipsa stupri consuetudinem habuisse. » Iam vero in posteriori tantum hac confessione compulsa est mulier ad diaconum denuntiandum, qui propterea ab Ecclesia eiectus est; et inde oborta populi indignatio

et dicteria in ecclesiasticos viros. Hoc igitur tribunal, et quidem ad tempus, in Ecclesia Constantinopolitana abrogatum fuit, et confessio ad pristinam simplicitatem revocata. — Sane Sozomenus, qui idem factum refert, (lib. 7. cap. 16.), ac solum 40. an. post Nectarium scribebat, pro certo sumit ad peccatorum remissionem obtinendam necessariam esse confessionem: « Cum in petenda venia peccatorum, » inquit, « necessario confiteri oporteat, grave ac molestum ab initio iure merito visum est, sacerdotibus tanquam in theatro, circumstante totius Ecclesiae multitudine, crimina sua evulgare. » — Et praeterea ipse Sozomenus aperte declarat confessionem publicam tantum fuisse in Ecclesia Constantinopolitana abolitam; immo hanc confessionem ait etiam apud haereticas sectas tunc observari et in omnibus Ecclesiis occidentalibus, ac praecipue in Ecclesia Romana, in qua eam episcopi « iam inde *ab ultima vetustate* ad nostram *usque aetatem* custodiunt.»

Quamobrem ex facto Nectarii quin difficultas oriatur contra necessitatem confessionis sacramentalis, potius confessionis praxis plenissima luce ostenditur et eiusdem confessionis necessitas confirmatur.

3. S. Ioannes Chrysostomus, Nectarii successor in sede Constantinopolitana, pluribus in locis declarat Deum nihil aliud exigere, nisi quod sibi soli dicatur peccatum, et hanc confessionem sufficere.

Resp. *Dist.* — S. Doctor ait Deum nihil aliud exigere praeter confessionem sibi faciendam, ad impetrandam veniam peccatorum per contritionem perfectam, quae tamen includit votum confessionis postea faciendae in poenitentiae sacramento *C.* secus *N.*

4. Idem S. Ioannes Chrysostomus confessioni coram Deo, quam exigit, aliam confessionem homini faciendam, ut minime necessariam, constanter opponit.

Resp. *Dist.* — Confessionem publicam dicit, absolute loquendo, non necessariam *C.* Privatam, seu secretam *N.* — Sacerdotibus peccata aperienda esse ad sacramentum poenitentiae recipiendum, S. Chrysostomum docuisse iam ostendimus in probatione thesis: clarissima enim haec verba sunt (lib. 3. de Sacerdotio cap. 5.): « Pater omne iudicium Filio dedit; ceterum video, *ipsum omne iudicium a Deo Filio illis traditum.* »

Sed praeterea necessitatem subiiciendi peccata clavibus, et pastoribus Ecclesiae ea manifestandi ut remittantur, idem Chryso-

stomus saepius inculcat disertissime. — Etenim, Hom. 30. in Genesim (n. 1.), ait: « Quia in magnam hanc hebdomadam pervenimus Dei gratia, nunc maxime et ieiunii cursus intendendus, et magis continuandae sunt preces, faciendaque diligens et pura peccatorum confessio; » et inferius (n. 5.): « Scit enim inimicus noster, quod per tempus illud possumus de iis, quae ad salutem nostram attinent, loqui, et peccata confiteri, et detegere vulnera medico; et sanitatem consequi. » — Et Homil. de muliere Samaritana (Hom. 34. al. 33. in Ioan. n. 3.): « Eum, » inquit, « qui nos iudicaturus est, non reformidamus; eos vero qui nullatenus nos laedunt, perhorrescimus, et ignominiam ab ipsis inurendam reformidamus. Quapropter eo ipso quod timemus, poenam sustinemus. Qui enim homini detegere peccata erubescit, Deo vero cernente facere non erubescit, neque confiteri vult, neque poenitentiam agere; in die illa non coram uno vel duobus, sed universo terrarum orbe spectante traducetur. » — Denique, Hom. 9. in Ep. ad Hebraeos (n. 4.), dicit: « Cuiusmodi ergo est medicamentum poenitentiae et quomodo conficitur? primum, est ex peccatorum suorum condemnatione et declaratione. » Tum addit: « Quod oporteat et se *in sacerdotes* ut convenit, gerere. » Tandem (n. 5.) modum confitendi adducit: « Sin autem dicit, sum peccator; ea autem per species non cogitat et supputat, et non dicit: hoc et illud peccatum admisi; nunquam cessabit, semper quidem confitens, curam autem nullam gerens correctionis. »

5. Confessio omnium peccatorum est impossibilis defectu tum memoriae, tum cognitionis.

Resp. *N.* — Etenim non tenemur nisi ad confitenda peccata, quae post diligens examen cognoscimus nos commisisse. « Impium est, » inquit Concilium Tridentinum (sess. 14. cap. 5.), « confessionem impossibilem dicere, aut carnificinam illam conscientiarum appellare: constat enim, nihil aliud in Ecclesia a poenitentibus exigi, quam ut postquam quisque diligentius se excusserit, et conscientiae suae sinus omnes et latebras exploraverit, ea peccata confiteatur, quibus se Dominum et Deum suum mortaliter offendisse meminerit: reliqua autem peccata, quae diligenter cogitanti non occurrunt, in universum, eadem confessione inclusa esse intelliguntur: pro quibus fideliter cum Propheta dicimus: « Ab occultis meis munda me Domine. »

6. Confessio periculi plena est et perniciosa, sive poenitenti,

qui ex facilitate veniae ansam sumit in peius corruendi; sive confessario, qui propter peccatorum distinctam enarrationem factam a poenitentibus gravissimis tentationibus exponitur; sive reipublicae, cum adversum publicam pacem multa in secreto confessionis alloquio poenitentibus inculcari possent.

Resp. *N.* — Pericula et abusus, quae occurrere possent occasione confessionis, vitia essent hominum, non ipsius confessionis: — et haec etiam rarissima.

Quot vero emolumenta ex confessione profluant eleganter docet Catechismus Concilii Tridentini (p. 2. nn. 46-49.)

« Primum itaque, » inquit, « docendum est, confessionis institutionem nobis summopere utilem atque adeo necessariam fuisse. Ut enim hoc concedamus, contritione peccata deleri, quis ignorat illam adeo vehementem, acrem, intensam esse oportere, ut doloris acerbitas, cum scelerum magnitudine aequari conferrique possit; at quoniam pauci admodum ad hunc gradum pervenirent, fiebat etiam ut a paucissimis hac via peccatorum venia speranda esset. Quare necesse fuit ut clementissimus Dominus faciliori ratione communi hominum saluti consuleret, quod quidem admirabili consilio effecit cum claves regni coelestis Ecclesiae tradidit. Etenim ex fidei catholicae doctrina, omnibus credendum et constanter affirmandum est: si quis ita animo affectus sit, ut peccata admissa doleat, simulque in posterum non peccare constituat: etsi eiusmodi dolore non afficiatur, qui ad impetrandam veniam satis esse possit, ei tamen, cum peccata sacerdoti rite confessus fuerit, vi clavium scelera omnia remitti ac condonari.

Verum ex eo praeterea licet cognoscere, quantam afferat confessio utilitatem, quod iis quorum corrupta vitae consuetudo, nihil tam prodesse ad mores emendandos experimur, quam si interdum occultas animi sui cogitationes, facta dictaque omnia prudenti et fideli amico patefaciant, qui eos opere et consilio iuvare possit. Quare ad eamdem rationem maxime salutare existimandum est iis qui scelerum conscientia agitantur, ut sacerdoti, tanquam Christi Domini vicario, cui perpetui silentii severissima lex proposita est, animae suae morbos et vulnera aperiant; statim enim parata sibi medicamenta invenient, quae non solum praesentis aegritudinis sanandae, verum ita praeparandae animae coelestem quamdam vim habent, ut deinceps facile futurum non sit in eiusdem morbi et vitii genus recidere.

Neque vero illa confessionis utilitas praetermittenda, quae ad vitae societatem et coniunctionem magnopere pertinet: constat enim, si sacramentalem confessionem e christiana disciplina exemeris, plena omnia occultis et nefandis sceleribus futura esse; quae postea, et alia etiam multo graviora, homines, peccati consuetudine depravati, palam committere non verebuntur; etenim confitendi verecundia, delinquendi cupiditati et licentiae tanquam frenos iniicit, et improbitatem coercet. »

Immo inter ipsos Protestantes, ne dicam inter incredulos, multi fructus confessionis insignes summis laudibus celebraverunt. Hic solum referam quae de confessione in suo *Systemate Theologico* Leibnitzius scripserat:

« Hoc [confessionis] institutum divina sapientia dignum esse negari non potest, et si quid aliud, hoc certe in christiana religione praeclarum et laudabile est, quod et Sinenses et Iaponenses sunt admirati: nam et a peccatis multos deterret confitendi necessitas, eos maxime, qui nondum obdurati sunt; et lapsis magnam consolationem praestat... prodest enim consilium eius [Confessarii prudentis ac pii] ad regendos affectus, ad animadvertenda vitia nostra, ad vitandas peccatorum occasiones, ad restituendum ablatum et reparandum damnum, ad dubia eximenda, ad erigendam mentem afflictam, ad omnia denique animae mala, aut tollenda aut mitiganda. »

ARTICULUS TERTIUS

De amplitudine potestatis iudicialis in sacramento poenitentiae.

Claves Ecclesiae concessae possuntne omnibus fidelibus poenitentibus aperire coelum? seu, aliis verbis, potestas iudicialis a Christo concessa Apostolis et eorum successoribus exercerine potest circa omnia peccata post baptismum a fidelibus commissa, an quaedam crimina tam gravia sunt ut ab hac potestate remitti nequeant?

Saeculo II. Montanus, peccatis in duas veluti classes divisis, docuit alia esse, quae vel natura sua levia, vel adversus hominem perpetrata, ab Ecclesia condonari possent; et alia, quae tum propter intrinsecam eorum malitiam, tum eo quod contra Deum commissa essent, remitti nequirent. — Saeculo III. Novatianus

initio asseruit peccatum idololatriae nonnisi a Deo solo absolvi posse, deinde idipsum, ut videtur, quoad cetera peccata a fidelibus commissa post baptismum affirmavit; saec. vero IV. multi qui e secta erant Novatianorum, potestatem dimittendi leviora tantum peccata sacerdotibus Ecclesiae concedebant.

At quamprimum in minori Asia Montanistae errores suos vulgarunt, eos illius regionis episcopi tamquam haereticos proscripserunt; et Zephyrinus Pontifex Romanus adversus eos promulgavit edictum quo iussit ut moechis poenitentia functis venia concederetur. Novatiani autem Romae in Concilio LX. Episcoporum damnati fuerunt, et pene eodem tempore in Synodis Antiochena et Carthaginensi. Hoc iudicium saeculis posterioribus saepe confirmatum fuit. Demum Concilium Lateranense IV. capit. 1. statuit: « Si post susceptionem baptismi quisquam prolapsus fuerit in peccatum, per veram potest semper poenitentiam reparari. » — Et Concilium Tridentinum, sess. 14. can. 1., definivit: « Si quis dixerit, in Catholica Ecclesia poenitentiam non esse vere et proprie sacramentum, pro fidelibus *quoties* post baptismum *in peccata labuntur* ipsi Deo reconciliandis, a Christo Domino nostro institutum, anathema sit. » — Quin etiam, eadem Sancta Synodus, eiusdem sessionis capit. 7. declaravit: « Omnes sacerdotes *quoslibet poenitentes a quibusvis peccatis* et censuris absolvere possunt. »

His autem praemissis, catholicam veritatem, post ea quae parte prima, articulo tertio, proposuimus, pauci possumus vindicare.

THESIS XV.

Christus Ecclesiae suae auctoritatem concessit remittendi in sacramento poenitentiae omnia prorsus peccata, quantumcumque gravia, quae post baptismum a fidelibus commissa fuerint.

Prob. 1. *Ex Scripturis.* — Christus, nullo facto discrimine peccatorum levium et graviorum, ligandi atque solvendi potestatem Petro promisit (Matth. XVI. 19.): « Quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in coelis: et quodcumque solveris super terram, erit solutum et in coelis. » — Item omnibus Apostolis (Matth. XVIII. 18.): « Quaecumque alligaveritis super terram, ligata erunt et in coelo: et quaecumque solveritis super terram, erunt

soluta et in coelo. » — Hanc ipsam potestatem, quam promiserat, contulit (Ioan. xx. 23.): « Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, et quorum retinueritis, retenta sunt. » — Ergo omnia peccata fidelium, quantumcumque gravia sint, subiiciuntur clavibus Ecclesiae, atque ab ea remitti possunt auctoritate a Christo sibi collata.

2. *Exemplo Apostolorum.* — Etenim S. Ioannes Evangelista perditissimum iuvenem latrociniis aliisque sceleribus famosum, ad poenitentiam adduxit, «nec prius abscessit, » narrat Eusebius (Hist. Eccl. l. 3. c. 23.), « quam illum Ecclesiae restituisset, magnumque sincerae poenitentiae exemplum et iteratae regenerationis ingens documentum, et conspicuae resurrectionis trophaeum omnibus ostendisset. » — Apostolus Paulus (I. Cor. v.) Corinthium quemdam, inaudito vel inter Gentes crimine pollutum, quippe qui uxorem patris sui duxerat, satanae tradidit in interitum carnis; sed eum, post duram poenitentiam fideliter peractam, Ecclesiae restituit, ac veniam delicti in persona Christi indulsit (II. Cor. II.).

3. *Ex Traditione*, cuius evidens testimonium habetur in Decretis, quae paulo ante commemoravimus, latis adversus Montanistas et Novatianos; quos Ecclesia ideo tamquam haereticos e sinu suo reiecit, quia potestatem clavium a Christo concessam non extendi ad omnia peccata post baptismum commissa ausi fuerant asserere ac propugnare.

Praeterea fidem catholicam de hac illimitata potestate apertissime docent Patres. Testibus superius citatis, praesertim pag. 108. et seqq., pauca haec addidisse sufficiat.

S. Pacianus, Ep. 3. ad Sempronianum (n. 12.) dicit: « Quaecumque solveritis, inquit [Christus], vel magna, vel modica. » — S. Hilarius (in Matth. XVIII. 10.) ait: « Neque fas est, nos ex praescripto legis, dandae veniae numero concludi, cum per Evangelii gratiam sine modo nobis a Deo fuerit indulta. » — S. Ambrosius (de Poenit. lib. 1. cap. 3. n. 10.) scribit: « Deus distinctionem non facit, qui misericordiam suam promisit omnibus, et relaxandi licentiam sacerdotibus suis sine ulla exceptione concessit. » — Et S. Augustinus (libro de Agone christiano, capit. 31.): « Nec eos audiamus, » inquit, « qui negant, Ecclesiam Dei omnia posse peccata dimittere. Itaque miseri dum in Petro Petram non intelligunt, et nolunt credere datas Ecclesiae claves regni coelorum, ipsi eas de manibus amiserunt. »

Nec praeteriri debent haec duo loca insignia eiusdem S. Augustini. — In Ep. 93. al. 48. ad Vincentium (n. 42.) ait: « Si autem, quod veritas habet et quod Ecclesia merito tenet, recte poenitentibus adulteris pax dabatur, illi, qui in totum locum poenitentiae contra adulteros claudebant, *impie utique agebant,* qui membris Christi sanitatem negabant, et claves Ecclesiae pulsantibus subtrahebant et misericordissimae patientiae Dei, quae illos propterea sinebat vivere, ut poenitendo sanarentur sacrificio contriti spiritus et contribulati cordis oblato, dura crudelitate contradicebant. » — Et Serm. 352. al. 27. ex 50. (n. 9.): « Fuerunt qui dicerent, quibusdam peccatis non esse dandam poenitentiam, et exclusi sunt de Ecclesia et haeretici facti sunt. In quibuscumque peccatis non perdit viscera pia mater Ecclesia. »

Quod si apud Patres antiquiores legimus *unicam poenitentiam* lapsis in peccatum post baptismum fuisse concessam, id *publicam poenitentiam* spectat, quae primis Ecclesiae saeculis nonnisi *semel* pro gravissimis criminibus agebatur, « ne medicina vilis, » ut ait S. Augustinus (Epist. 153. al. 54. ad Macedonium n. 7.), « minus utilis esset aegrotis. »

Attamen quod privatam poenitentis reconciliationem spectat, numquam Ecclesia, praesertim ultimo vitae periculo, peccatoribus veniam denegavit. « Evidentissime, » ait S. Ambrosius (de Poenit. l. 2. cap. 3. n. 19.), « Domini praedicatione mandatum est, etiam gravissimi criminis reis, si ex toto corde et manifesta confessione peccati poenitentiam gerant, sacramenti coelestis refundendam gratiam. » — Et S. Coelestinus Papa I., Epistola 4. ad Episcopos Provinciae Viennensis et Narbonensis (n. 3.), inquit: « Agnovimus poenitentiam morientibus denegari, nec illorum desideriis annui, qui obitus sui tempore hoc animae suae cupiunt remedio subveniri. *Horremus,* fateor, *tantae impietatis aliquem reperiri,* ut de Dei pietate desperet: quasi non possit ad se quovis tempore concurrenti succurrere et periclitantem sub onere peccatorum hominem pondere, quo se ille expediri desiderat, liberare. Quid hoc, rogo, aliud est, quam morienti mortem addere, eiusque animam sua crudelitate, ne absoluta esse possit, occidere? cum Deus ad subveniendum paratissimus, invitans ad poenitentiam, sic promittat: 'Peccator,' inquit, 'quacunque die conversus fuerit, peccata eius non imputabuntur ei' (Ezech. XXXIII. 15.). Et iterum: 'Nolo mortem peccatoris, sed tantum ut convertatur et vivat'

(ib. XVIII. 23.). Salutem ergo homini adimit, quisquis mortis tempore praeteriti poenitentiam denegarit. Et desperavit de clementia Dei qui eum ad subveniendum morienti sufficere vel momento posse non credidit. »

4. *Ex aliis de poenitentia dogmatibus.* Nam ex demonstratis in prima parte, articulo tertio, constat omnia peccata, utut multa aut atrocia sint, expiari in hac vita posse; et ex dictis de contritione perfecta, in eadem prima parte, articulo quinto, constat hominem baptizatum remissionem pro peccatis ab eo patratis obtinere non posse sine dependentia a sacramento poenitentiae, quod, ut mox probabimus, constitutum est pro fidelibus in peccata post baptismum lapsis, medium omnino necessarium ad eorumdem peccatorum veniam consequendam. — Ergo in hoc sacramento omnia peccata post baptismum commissa, quaecumque sint, remitti possunt.

5. *Ex paritate.* — Minister baptismi dum baptizat, omnia peccata illius qui baptizatur, vere dimittit: — ergo pariter dicendum est de sacerdote ministro sacramenti poenitentiae, nam eadem est auctoritas a Christo accepta ad peccata absque limitatione quoad numerum aut speciem dimittenda. Atque hoc argumento ad hominem saepe adversus Novatianos usi sunt Patres. — « Sive baptizamus, » aiebat S. Pacianus (Ep. 3. ad Sympronianum, n. 7.), « sive ad poenitentiam cogimus, sive veniam petentibus relaxamus, Christo id auctore tractamus. » — Et S. Ambr. (l. I. de Poenit. c. 8. n. 36.): « Cur baptizatis, » interrogabat, « si per hominem peccata dimitti non licet? In baptismo utique remissio peccatorum omnium est: quid interest, utrum per poenitentiam, an per lavacrum, hoc ius sibi datum sacerdotes vindicent? »

ARTICULUS QUARTUS

De necessitate sacramenti poenitentiae.

Iam ex dictis patet, Christum Dominum instituisse sacramentum poenitentiae ad remittenda peccata fidelibus; nunc ulterius procedentes statuimus hoc sacramentum ab auctore omnium sacramentorum fuisse institutum tamquam *medium omnino necessarium* pro omnibus qui mortale peccatum commiserint post baptismum; ita ut sine sacramento poenitentiae suscepto sive in re, sive in voto, salus obtineri nequeat. — Dicimus medium neces-

sarium esse pro *peccatis mortalibus,* nam venialia non sunt materia necessaria huius sacramenti; et in prima parte huius Tractatus quomodo dimittantur declaravimus: — dicimus sacramentum poenitentiae esse sive *in re, sive in voto,* necessarium ad salutem consequendam; quia probavimus (pag. 37. et seqq.) contritionem perfectam, statim ante sacramenti susceptionem, Deo peccatorem poenitentem utique reconciliare, sed nonnisi dependenter ab hoc sacramento, cuius votum necessario includit.

Doctrina, quam proponimus, credenda est *de fide.* Concilium enim Tridentinum eam tradit in sessione 14. capite 2. his verbis: « Est autem hoc sacramentum poenitentiae lapsis post baptismum *ad salutem necessarium, ut nondum regeneratis ipse baptismus.* » Et 4. capite ait « reconciliationem ipsi contritioni, *sine sacramenti voto,* quod in illa includitur, *non esse adscribendam:* » — et eiusdem sessionis 14. can. 6. definit: « Si quis negaverit, confessionem sacramentalem vel institutam, vel *ad salutem necessariam esse* iure divino . . . anathema sit. »

Hinc

THESIS XVI.

Sacramentum poenitentiae, omnibus post baptismum in grave peccatum lapsis, necessarium est necessitate medii, sive in re, sive in voto; et necessitate praecepti.

Prima pars thesis, probatur.

I. *Ex Scripturis. a)* Etenim ex locis saepissime citatis (Matth. XVI. 19. et XVIII. 18.) constat Christum Apostolis et eorum successoribus dedisse claves regni coelorum. Ergo fideles, quibus aditus regni coelorum, per peccatum mortale quod commiserant, clausus fuit, hunc patentem ac pervium iterum habere non possunt nisi ministerio et potestate clavium. — Et consequentia est manifesta ex ipsa metaphora clavium, quam Christus adhibuit: nam quemadmodum nemo in domum, quae clausa sit, ingredi potest, nisi ostium eius aperiat ille, qui clavem habet; ita nemo, cui ob mortale peccatum clausa est domus aeternae beatitudinis in coelis non manufacta, ingredi eam poterit nisi portae eiusdem domus coelestis pateant ei ministerio illius cui Christus claves tradidit ad aperiendum.

Et sane si aliunde patere posset aditus ad illam domum ingrediendam frustra claves Apostolis fuissent traditae: quid enim prodest habere claves domus, si absque clavibus, invito ostiario, aditus patet? Quare S. Augustinus, eodem modo arguens, ut nuper audivimus, exclamabat (Serm. 392. al. 49. inter Homil. 50. cap. 3. n. 3.): «Nemo sibi dicat, occulte ago, apud Deum ago.... Ergo sine causa sunt claves datae Ecclesiae Dei? Frustramus Evangelium, frustramus verba Christi?»

Nec obstat, quod per baptismum etiam illi qui claves non habent valeant homines introducere in regnum coelorum. Nam recte huic difficultati Bellarminus respondet (de Poenit. lib. 3. cap. 2.), «potestas clavium est potestas iudiciaria, et ideo proprie erga eos tantum exercetur, qui sunt in Ecclesia. *Quid enim mihi de iis qui foris sunt iudicare,* inquit Apostolus (I. ad Cor. v. 12.). Itaque per baptismum admittuntur homines ad Ecclesiam et sacerdotum iudicio ac potestati subiiciuntur: sed si deinde peccaverint, sine clavium beneficio nullo modo reconciliari queunt.»

b) Praeterea, ex iisdem textibus Scripturarum, apud Matthaei Evangelium relatis, et ex verbis Christi, quae in cap. xx. Ioannis referuntur, demonstravimus Apostolos et eorum successores constitutos fuisse *iudices* fidelium in causis peccatorum. — Atqui si hoc, necesse est ut eorum iudicio causae omnes peccatorum dirimantur. — Ergo omnia fidelium peccata ex mandato Christi ad Apostolorum et eorum successorum tribunal afferri debuerunt ac semper debent; et nonnisi ex eorum iudiciali auctoritate remitti possunt.

Minor autem huius argumenti haud difficulter evincitur. Nam, ut idem Bellarminus adnotat (l. c.), «etiamsi possint privati homines, lites quas inter se habent, sine publicorum iudicum sententia componere; non possunt tamen eas lites componere, *quas cum rege ipso habent, nisi illum adeant, quem loco suo rex iudicem esse valuit.*» Porro peccata omnia causae sunt, quas cum Deo ipso habemus; et ideo cum Deus iudicium de peccatis sacerdotibus permiserit in Ecclesia sua, non possunt qui in Ecclesia sunt, si eiusmodi causas habeant, sine sacerdotum iudicio cum Deo reconciliari.»

c) Christus Apostolis et eorum successoribus ita potestatem remittendi peccata tradidit, ut etiam retinere illa valeant; seu, quod idem est, tales eos constituit iudices, ut ab eis pendeat

pronuntiare remissionem vel retentionem peccatorum, quae post baptismum a fidelibus committuntur. Atqui hanc potestatem retinendi peccata fidelium non haberent, si sacramentum poenitentiae non esset omnibus lapsis post baptismum in mortale peccatum omnino necessarium necessitate medii. Ergo.

Minor probatur. Etenim minister sacramenti poenitentiae peccata tunc retinet, cum haec peccata non remittit: tunc igitur in potestate eius erit retinere peccata, cum efficere poterit ut absque eius auctoritate peccata non remittantur. — Sed si sacramentum poenitentiae, in quo absolutio peccatorum a ministro pronuntiatur, necessarium omnino non esset necessitate medii ad eorumdem peccatorum absolutionem accipiendam, — idest, nisi fideles non modo *possent*, sed etiam *tenerentur uti hoc medio* ad peccatorum remissionem; — non posset minister sacramenti efficere ut absque eius auctoritate peccata non remittantur: — possent enim fideles in ea hypothesi independenter a sacramento poenitentiae et ab eius ministro, remissionem peccatorum, quae commiserant, obtinere. Ergo.

Quare, sicut diligenter Suarez adnotat (de Poenit. disp. 17, sect. 2. n. 13.), in verbis Christi: « *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis; et quorum retinueritis retenta sunt* », secundum utramque eorum partem spectatis, continetur non solum haec conditionalis: *si sacerdotes vos a peccatis absolverint, absoluti eritis;* sed etiam haec: *si ipsi non remiserint peccata, remissa non erunt,* idest, *retenta erunt;* et per haec verba maxime declaratur absoluta necessitas sacramenti poenitentiae pro omnibus graviter lapsis post baptismum.

d) Confirmantur ea quae diximus, ex aliis verbis Salvatoris nostri, quibus Apostolos allocutus est, cum traderet eis potestatem remittendi peccata (Ioan. xx. 21.): « Sicut misit me Pater et ego mitto vos. » — Nam his verbis ostenditur Christum potestatem omnem, quam a Patre accepit iudicandi homines et remittendi peccata, apostolis suis et eorum successoribus communicasse: — ideoque dicendo, « Quorum remiseritis peccata remittuntur eis, quorum retinueritis retenta sunt »; hunc sensum expressisse: *Ego iam non iudico quemquam quoad remissionem peccatorum in hac vita, sed omne iudicium meum vobis committo.* — Id intellexerat S. Chrysostomus, cum altissimam sacerdotum potestatem suspiciens exclamabat (de Sacerdotio, l. 3. c. 5.): « Qui terram inco-

lunt [sacerdotes] in eaque commorantur, ad ea quae in coelis sunt dispensanda commissi sunt....... Quid enim aliud illis dedit [Deus], quam *omnem caelestium potestatem?*...... Pater omne iudicium Filio dedit; ceterum video *ipsum omne iudicium* a Deo Filio illis traditum. »

II. *Ex doctrina Patrum,* thesis quam defendimus vindicatur. Neque opus est alia hic testimonia adducere, praeter ea quae hucusque thesibus XIII. et XIV., dedimus, cum ex illis evidenter res conficiatur.

Et sane Patres ibidem docent — 1. potestatem iudicialem *plenissimam* accepisse Apostolos et eorum successores, ad peccatorum causas iudicandas. Hinc aiunt: — *iudex sedet in terris, Dominus sequitur servum, et quidquid hic in inferioribus iudicavit, hoc ille in supernis comprobat; — terrestre iudicium* [Petri] *praeiudicata auctoritas est in coelis, ut quae in terris ligata sint, aut soluta, statuti eiusdem conditionem obtineant et in coelo.* »

2. Statuunt Apostolos, eorumque successores, *sortitos fuisse principatum superni iudicii ut, vice Dei, quibusdam peccata retineant, quibusdam relaxent.*

3. Declarant confessionem peccatorum mortalium post baptismum commissorum in sacramento poenitentiae faciendam, tam necessariam esse, ex necessitate divini mandati, ad salutem consequendam, ut omnino in aeternum pereant, qui noluerint eam facere. — *An melius est,* Tertullianus interrogat, *damnatum latere, quam palam absolvi?* — Et S. Pacianus: *peccator erubescet perpetuam vitam, praesenti pudore, mercari?*

4. Admonent confessionem criminis Deo soli factam non sufficere, sed *necessariam esse confessionem eiusdem criminis in sacramento poenitentiae factam sacerdoti.* — « Si hoc fecerimus, » inquit Origenes, « et revelaverimus peccata nostra, *non solum Deo, sed et his qui possunt mederi vulneribus nostris atque peccatis,* delebuntur peccata nostra ab eo qui ait: 'Ecce deleo ut nubem iniquitates tuas, et sicut caliginem peccata tua' (Is. XLIV. 22.) ».

5. Hinc Patres, vel absolute pronuntiant, ut S. Basilius M. (regula 288. ex brevioribus): « *Necessario iis peccata aperiri debent quibus credita est dispensatio mysteriorum Dei* »: — vel, ut S. Leo M. (Ep. 108. c. 2.) declarant: « *Multiplex misericordia Dei ita lapsibus subvenit humanis, ut non solum per baptismi gratiam, sed etiam per poenitentiae medicinam spes vitae reparetur aeternae; ut qui regeneratio-*

nis dona violassent, proprio se iudicio condemnantes, ad remissionem criminum pervenirent; sic divinae bonitatis praesidiis ordinatis, ut indulgentia Dei nisi supplicationibus sacerdotum nequeat obtineri ».

6. Demum baptismo comparant poenitentiae sacramentum, et hoc eiusdem necessitatis pro fidelibus in peccata lethalia post regenerationem lapsis esse asserunt; sacramentum enim poenitentiae appellant *secundum baptismum,* et *secundam tabulam post naufragium,* ut supra adnotavimus.

III. Denique *ex difficultate et constanti usu confessionis,* necessitas eius, ad obtinendam in sacramento poenitentiae peccatorum veniam, indubie eruitur. — Nam lex confessionis sacramentalis omnium peccatorum mortalium sacerdotibus distincte faciendae, tam gravis est, ut ei maximopere repugnet, in quibusdam praesertim sive status, sive peccatorum adiunctis, humana natura. Idcirco, nisi absolute necessaria esset ex institutione Christi ad salutem capessendam, vel non fuisset, praecipue a potentioribus, admissa, vel desuetudine abrogata fuisset, vel saltem interdum aliqui ab ea dispensationem impetrassent. — Sed horum nullum umquam evenit. — Ergo concludendum est, divina lege impositam fuisse omnibus fidelibus obligationem singillatim ac distincte confitendi sacerdotibus omnia peccata gravia, et suscipiendi sacramentum poenitentiae, tamquam necessarium medium ad salutem.

Secunda pars thesis facillime probari, aut potius declarari potest. Si enim sacramentum poenitentiae institutum fuit a Christo pro omnibus fidelibus in peccata gravia post baptismum lapsis, tamquam medium ad salutem necessarium, profecto susceptio eiusdem sacramenti praecepta fuit: praecipitur namque usus medii absolute necessarii ad finem praeceptum consequendum. — Et si quaeratur quandonam divinum praeceptum obliget ad confessionem peccatorum faciendam et ad obtinendam sacramentalem a peccatis absolutionem, respondetur, hoc praeceptum *per se* et *per accidens* obligare.

Per accidens obligat, ratione alterius obligationis: quinam vero sint casus in quibus hac ratione urgeat, in Theologiae moralis tractatibus declaratur.

Per se non obligat statim postquam peccatum aliquod mortale commissum fuit: demonstravimus enim, thesi XII., peccatorem statim postquam lethale peccatum admiserit ad poenitentiam

agendam, qua Deo reconcilietur, non teneri. — Obligat vero quando urget periculum mortis; et etiam extra illud periculum, iuxta ea quae exposuimus, thesi citata.

Hinc in Concilio Lateranensi IV. Ecclesia statuit, ut Tridentini Patres adversus Novatorum errores expresse docent (sess. 14. c. 5.), non ut Christi fideles confiterentur, — quod *iure divino necessarium et institutum esse* intellexerat; — « sed ut praeceptum confessionis, *saltem* semel in anno, ab omnibus et singulis, cum ad aetatem discretionis pervenissent, impleretur ». — Quod ecclesiasticum praeceptum, Concilium Tridentinum, eadem sessione, auctoritate sua firmavit, statuens, canone 8.: « Si quis dixerit, confessionem omnium peccatorum, qualem Ecclesia servat, esse impossibilem . . . . . . aut ad eam non teneri omnes et singulos utriusque sexus Christi fideles, iuxta magni Concilii Lateranensis constitutionem, semel in anno, et ob id suadendum esse Christi fidelibus, ut non confiteantur tempore Quadragesimae; anathema sit ».

Difficultatibus praecipuis, quibus thesis impetitur, nunc satisfiat.

Opponitur

1. Esto sacerdotes a Christo instituti sint iudices in peccatis retinendis vel remittendis, non ideo probatur eos iudices esse necessarios, quos adire debeant fideles ut a peccatis absolvantur; possunt enim ad ipsum Deum confugere, et ab eo consequi veniam. Ergo.

Resp. *N. Ant.* — Ad probationem, respondetur nulli hominum interclusum esse aditum ad Deum per sinceram cordis contritionem: — sed haec contritio si vera sit et perfecta, qua obtineri possit a Deo pro peccatis venia, includere debet voluntatem observandi omnia Christi mandata, et adhibendi media, quae ut necessaria ad salutem consequendam Christus instituit. Cum igitur Christus statuerit, ut illi, qui post baptismum lapsi sunt, sacerdotum iudicio in sacramento poenitentiae peccata quae commiserant aperire debeant, et horum peccatorum per sacramentale iudicium accipere absolutionem; nequeunt peccatores poenitentes veram contritionem habere, et per eam obtinere veniam, nisi in eadem contritione inclusum votum habeant suo tempore sacramentum poenitentiae suscipiendi.

2. Responsio data supponit quod est probandum, nimirum, necessarium esse pro omnibus fidelibus in mortalia peccata lapsis,

confiteri haec sacerdotibus, et ab eis in sacramento poenitentiae recipere absolutionem. Ergo responsio data nullius est momenti, et vim suam obiectio mox proposita totam retinet.

Resp. *N. Ant.* — Non enim *supponitur* necessitas confessionis ex parte poenitentis et iudicii sacramentalis ex parte sacerdotis; sed *ex potestate remittendi et retinendi peccata,* quam Christus concessit Apostolis et eorum successoribus, *illa necessitas recte infertur,* ut in probatione thesis demonstravimus: et consequenter ex eadem potestate a Christo concessa, colligitur etiam contritionem perfectam, qua peccata a Deo remittuntur, includere *votum sacramenti;* et obligationem confitendi peccata sacerdoti legitimo manere post elicitum actum contritionis. Sane potestas illa, ut demonstravimus, ad omnia peccata mortalia post baptismum commissa se extendit; ideoque necesse est ut circa omnia efficaciter exerceri possit: nullo autem modo illa potestas circa peccata per contritionem remissa exerceri posset, si sacramenti votum in contritione non includeretur, et post contritionem obligatio non maneret subiiciendi peccata Ecclesiae clavibus.

Quapropter cum peccatum, actu contritionis perfectae elicito, remittitur, vere quidem et absolute remittitur, quia statim poenitens vere et proprie iustificatur; sed remissio peccati datur cum ordine ad futuram confessionem, idest, cum ordine ad futuram integram satisfactionem ex parte nostra, in nova lege impositam et absolute requisitam ad peccati remissionem. — Quare per sacramentum « completur quodammodo », ait Suarez (disp. 17. sect. 3. n. 7.), « iustificatio prior; quae minus perfecta fuerat ob defectum sacramenti, postea autem perficitur, et infunditur gratia per se sufficiens ad remissionem talium peccatorum: quae gratia sacramentalis, per se etiam loquendo, erat necessaria, et cum ordine etiam ad illam data fuerat prior remissio. Et ideo, licet quoad ablationem peccati in re nihil ei addatur, tamen quoad positivam formam expulsivam peccati aliquid ei additur. Et propterea fortasse Alensis 4. p. q. 18. membr. 2. a. 1. hoc sacramentum dixit esse veluti formam perficientem contritionem, et effectum eius, quoad remissionem peccati, quia complet, modo explicato, hunc effectum. Et sub ea ratione votum eius est necessarium, non tantum necessitate praecepti, sed etiam medii, quamvis haec duo separabilia non sint in hoc sacramento ».

3. Verbum *retinere* non significat tantum non remittere, sed

denotat etiam, immo praecipue, positivum actum ligandi: — ex qua positiva significatione recte colligitur, solutum vel ligatum manere peccatorem qui ad poenitentiae tribunal accessit, et ibi a poenitentiae ministro absolutus fuit, vel obligatus; sed cum hac ipsa significatione optime stat peccatorem posse aliter ligari aut solvi, quando a poenitentiae ministro nec absolvitur nec ligatur, eo quod ad poenitentiae tribunal non apparuit.

Resp. — Verbum *retinere* cum referatur immediate ad culpas, sicut verbum *remittere*, non indicat nisi negationem veniae, seu non *remittere culpas;* iudicium vero quo aliquis indignus iudicatur absolutione sacramentali est utique positivus actus. — Sed hic actus, quin illationem infirmet quae ex verbo *retinere* deducitur, potius eam corroborat: nam si ministri sacramenti poenitentiae ius habent ferendi iudicium, quo iuxta merita causae peccata remittant vel retineant, necesse est ut poenitentes coram eis appareant, et ad eorum tribunal causam deferant.

Et hic notetur, potestatem clavium, primario quidem in gratiam poenitentium et ad peccatorum remissionem, sed etiam in favorem divinae iustitiae institutam fuisse, ut docet Concilium Tridentinum, sessione 14. cap. 8.; — quam ob causam, potestas retinendi peccata est suo modo coactiva, et involvit aliquam necessitatem reo impositam; quae cum nequeat esse in hoc foro poenitentiae per externam violentiam, oportet ut saltem sit per obligationem, qua non ea solum peccata quorum se reus accusare voluerit, sed absolute omnia clavibus subiiciantur, ad offensas Deo a peccatore illatas vindicandas.

4. Christus sacerdotes constituit etiam iudices peccatorum venialium; et ex eo tamen non infertur iudicium sacerdotum in tribunali poenitentiae necessarium esse ad horum peccatorum remissionem. — Ergo ex eo quod sacerdotes constituti sint iudices peccatorum mortalium, non debet inferri, sacramentum poenitentiae esse necessarium medium ad salutem.

Resp. *Dist. Ant.* — Christus constituit sacerdotes iudices peccatorum venialium, ut haec eodem modo remittant aut retineant, quo mortalia remittunt, aut retinent *N.* Ad venialia quidem remittenda, non autem simpliciter retinenda *C.* et *Nego Conseq.* — Etenim licet Christi verba indistincte complectantur peccata mortalia et venialia, sensus tamen illorum verborum utrisque peccatis accommodari debet modo eis proportionato. — Sane, peccatum

mortale simpliciter est iniuria Dei, quae claudit homini peccatori aditum in regnum coelorum; peccatum vero veniale non claudit illum aditum, sed introitum in coelum ad tempus praepedit. — Hinc, claves quae ad aperiendam peccatoribus ianuam regni coelorum Ecclesiae traditae sunt, ac proinde ad remittendum peccatum mortale, valent ad remittenda peccata venialia: potestas enim sufficiens ad tollendum impedimentum perpetuum et ad remittendam iniuriam gravissimam, a fortiori sufficit ad tollendum impedimentum temporale eiusdem ordinis, et ad remittendam iniuriam secundum quid, cuius longe facilior venia est. Sed non idem dicendum est de potestate retinendi peccata; nam haec coactionem involvit, et coactio minor esse debet circa minores offensas, quam circa maiores.

Praeterea, institutio sacramenti poenitentiae non mutavit naturam peccati venialis, quod etsi in poenitentiae sacramento non remittatur, manet semper impedimentum temporale ad consequendam aeternam beatitudinem, quod in purgatorio auferri potest; et ideo nec debuit nec potuit sacramentum poenitentiae constitui, pro iis qui peccatum veniale tantum habent, necessarium medium ad salutem; et potestas retinendi peccata non eodem modo ad venialia se extendit, ut ad mortalia.

5. S. Ambrosius (lib. 10. in Lucam, n. 88.) ait: « Petrus doluit et flevit; quia erravit ut homo. Non invenio quid dixerit, invenio quod fleverit: lacrymas eius lego, satisfactionem non lego... Lavent lacrymae delictum, quod voce pudor est confiteri » : — ergo iuxta S. Doctorem necessaria omnino non est confessio delictorum.

Resp. *N. conseq.* — Nomine *satisfactionis*, S. Ambrosius non confessionem delicti significat, sed excusationem; nam inter verba obiecta, haec addenda sunt, quae sensum reddunt apertum: « *sed quod defendi non potest, ablui potest* ». — Quod autem necessariam esse confessionem crediderit ad salutem, patet ex multis locis, inter quae unum seligam. In l. 2. de Poenit. cap. 7., ad confitenda peccata hortatur his verbis (nn. 52. 53.): « Timeamus Dominum, praeveniamus eum confitendo peccata nostra... Novit omnia Dominus, sed expectat vocem tuam; non ut puniat, sed ut ignoscat: non vult ut insultet tibi diabolus, et celantem peccata tua arguat. Praeveni accusatorem tuum: si te ipse accusaveris, accusatorem nullum timebis: si te detuleris ipse, etsi mortuus fueris, revivi-

sces »; — et (nn. 57. 58.) prosequitur: « Videns itaque grave onus peccatoris, illacrymat Dominus Iesus; solam enim flere non patitur Ecclesiam. Compatitur dilectae suae, et dicit defuncto: 'Veni foras' (Io. XI.), hoc est: Qui iaces in tenebris conscientiae, et delictorum tuorum sordibus, quodam reorum carcere, exi foras, delictum proprium prode, ut iustificeris: 'Ore enim confessio fit ad salutem' (Rom. X. 10.). Si confessus fueris, a Christo vocatus, claustra rumpentur, et omnia solventur vincula, etiam si corruptelae corporeae foetor gravis sit ».

6. Iuxta Gratianum, Causa 33. q. 3., duae erant illa aetate inter viros sapientes et religiosos opiniones de confessionis necessitate: — ergo libera tunc confessio fuit, non praecepta iure divino.

Resp. *Dist. Ant.* — Iuxta Gratianum duae erant opiniones in Ecclesia de confessionis necessitate quoad effectum, h. e., quoad veniam consequendam *C.* Quoad praeceptum *N.* Duplex quaestio est de confessione, — altera catholicos inter et haereticos de confessionis necessitate quoad praeceptum, an omnibus post baptismum in crimina lapsis a Christo praecepta sit, et in Ecclesia semper usurpata; — altera inter theologos de confessionis necessitate quoad remissionem peccatorum, an prima gratia actu contritionis ante confessionem et sacramentum, an vero in sacramento demum obtineatur. Primam quaestionem, de lege Christi circa confessionem, Gratianus hic non attingit; sed secundam, quae non mediocri animorum contentione in utramque partem tunc agitabatur. Et hanc postremam solum controversiam expendit Gratianus, disputans de effectu confessionis, non de praecepto.

Id vero patet 1. — ex ipso quaestionis titulo: « Si sola confessione cordis crimen possit deleri »? 2. — Ex verbis, quibus primam opinionem exhibet: « Sunt enim, » inquit, « qui dicunt, quemlibet criminis veniam sine confessione facta Ecclesiae et sacerdotali iudicio posse promereri ». Passim etiam hisce locutionibus promiscue utitur: « sine confessione: ante confessionem: in contritione: non in confessione ». 3. — Quia de venia, iustificatione, et remissione peecatorum semper loquitur; non autem de salute. 4. — Quia idipsum eruitur ex testimoniis Scripturarum et Patrum, quae adducit, ut: « Convertimini ad me, et ego convertar ad vos », etc., et illud Augustini: « Nondum pronuntiat ore; et tamen Deus iam audit in corde ». 5. — Quia idem suadent comparationes, quas adducit, e. g., de leprosis, qui mundati

sunt antequam sese ostenderent sacerdotibus; de Abrahamo, qui iustificatus est ante circumcisionem. 6. — Quia hoc idem Gratianus aperte declarat his et similibus verbis: « Ex quo datur intelligi, quod antequam sacerdotibus peccata nostra confiteamur, a lepra peccati mundamur... Patet, quod antequam quisque confiteatur peccatum, per gratiam internae compunctionis absolvitur... Cum ergo ante confessionem, ut probatum est, simus resuscitati per gratiam » etc.

Praeterea Gratianus de quaestione loquitur circa quam sapientes et religiosi viri illa aetate varie sentiebant et disputabant. — At nullus illius aetatis theologorum necessitatem confessionis ex divino praecepto faciendae negabat. — Ergo Gratianus non de confessionis necessitate ex divino mandato, sed de confessionis et contritionis effectu tantum loquebatur.

Quod asserimus, inductione sapientum, qui Gratiano coaevi aut suppares erant, demonstramus.

Goffridus Vindocinensis Abbas lib. 5. Epist. 16. (Migne, P. L. tom. 157. pag. 200.) fuse probat, confessionem, non quatuor tantum criminum, ut adstruebat Guilelmus quidam, sed omnium prorsus esse necessariam, atque « hoc esse certum, nihil hoc certius esse, idem ad fidem catholicam pertinere ».

S. Bernardus, in exhortatione ad milites templi c. 12. (opp. tom. 1. pag. 938. edit. Migne): « Quod si, » inquit, « quispiam confiteri confunditur.... talis pudor peccatum adducit.... quando malum, quod ex profundo cordis compunctio conatur expellere, pudor ineptus obstruso labiorum ostio non permittit exire ». Idem S. Bernardus primum edidit miraculum, ut ne vir quidam nobilis sine confessione moreretur; quemadmodum in vita eius Guilelmus S. Theodori Abbas Bernardo coaevus narrat.

Theobaldus Stampensis in Ep. 1. ad Episc. Lincolniens. scribit, confessionem cordis non fore infructuosam, « si aliquo eventu confessio oris impediatur ».

Petrus Cellensis de disciplina claustrali c. 20.: « Maledictus, » inquit, « omnis, qui non amputat per confessionem peccata ».

Robertus Pullus, Sententiarum lib. 5. cap. 10., et lib. 6. c. 51. et 59. scribit: « Corde contrito et humiliato mox peccatorum veniam concedi; necesse tamen esse postea confiteri ».

Hugo Victorinus, Serm. 53. (Mig. t. 3. p. 1051.): « Tunc salus, » inquit, « peccatoris incipit, quando veraciter pro delictis

suis ingemiscit; quae tamen salus tunc perficitur, quando id, unde ingemuit, ore confitetur: quae salutis perfectio, etsi... necessitatis articulo impediatur; per summum tamen sacerdotem...... adimpletur ». Mox pluribus edisserit delicta graviora sacerdotibus pandi oportere. Et t. 3. l. 2. de Sacramentis fidei, part. 14. integra, disputans de confessione, poenitentia, et remissione peccatorum, expendensque illud Iacob. v.: « Confitemini alterutrum peccata vestra, ut salvemini, » scribit (pag. 552.): « Hoc est, non salvamini, nisi confiteamini ». — Et cap. 8. advertit, multos sensisse, quod in sola cordis contritione, etiam ante confessionem oris, peccata dimittantur: sed non ideo tamen confessionis sacerdoti faciendae necessitatem ac legem sustulisse; post contritionem enim cordis, confessionem quoque oris esse necessariam: quia (pag. 565.), « si quis, etiam post impetratam veniam peccatorum, confiteri eadem peccata sua neglexerit, quasi institutionis divinae contemptor... erit ».

Riccardus Victorinus de potestate ligandi et solvendi cap. 5. (Migne, P. L. t. 196. pag. 1163.): « Vera poenitentia, » inquit, « est abominatio peccati cum voto cavendi, confitendi, satisfaciendi..... solus sub hac conditione non tenetur, cui exequendi facultas divinitus denegatur; » et c. 8., « nam si facere neglexerit, periculum aeternum non evadit ».

Petrus Blesensis lib. de Confessione sacramentali (Migne, P. L. tom. 207. pag. 1080.) eius necessitatem probat verbis S. Augustini, quae iam recitavimus: « Nemo sibi dicat, occulte ago, » etc. Et addit, « si vero pudor prohibeat confiteri, recolat, quomodo libri conscientiarum aperientur coram omnibus in die iudicii ».

Petrus Lombardus (4. sent. d. 17.) duas movet controversias, perinde ac Gratianus, alteram de vi contritionis; alteram vero deinceps de confessione; et ait ex Iacobi mandato et plurium veterum dictis, « indubitanter ostendi oportere, Deo primum, ac deinde sacerdoti offerri confessionem; nec aliter posse perveniri ad ingressum paradisi, si facultas adsit ».

Petrus Pictaviensis, Sententiar. p. 3. c. 12. ait pariter, confessionem esse necessariam, et quidem sub poena peccati mortalis; cap. autem 13., eam fundat in Christi verbis et Apostoli iussu.

Igitur sapientes illi ac religiosi viri, quorum meminit Gratianus, non de confessione dubitabant aut disceptabant; sed de alia re prorsus diversa, hoc est, de contritionis efficacia.

7. Can. 33. Concilii Cabilonensis II., an. 813., haec habet: « Quidam Deo solummodo confiteri debere dicunt peccata, quidam vero sacerdotibus confitenda esse percensent. Quod utrumque non sine magno fructu intra Ecclesiam fit, ita dumtaxat, ut et Deo, qui remissor est peccatorum, confiteamur peccata nostra... et secundum institutionem Apostoli (Iacob. v. 16.) confiteamur alterutrum peccata nostra...... Confessio itaque quae Deo fit purgat peccata: ea vero quae sacerdoti fit, docet qualiter purgentur ipsa peccata. Deus namque salutis et sanitatis auctor et largitor plerumque hanc praebet suae potentiae invisibili administratione, plerumque medicorum operatione ». — Ergo illa etiam aetate confessio peccatorum, in sacramento poenitentiae facienda, non putabatur ad salutem necessaria.

Resp. *N. cons.* — Hic canon nequit contradicere canoni praecedenti eiusdem Concilii, quo necessitas integrae confessionis inculcatur, his verbis: « Can. 32. Sed et hoc emendatione indigere perspeximus, quod quidam cum confitentur peccata sua sacerdotibus non *plene* id faciant. Quia ergo constat, hominem ex duabus esse substantiis, anima videlicet et corpore, et interdum animi motu, interdum carnis fragilitate peccatur, *solerti indagatione* debent inquiri ipsa peccata, ut ex utrisque *plena* sit confessio, scilicet ut et ea confiteantur quae per corpus gesta sunt, et ea quibus in sola cogitatione delinquitur ». — Canone igitur 33. in obiectione citato, Concilium commendat confessionem Deo factam, et non negat, immo docet, confessionis sacerdoti faciendae necessitatem. Controversiam vero, quam commemorat initio canonis, non spectabat necessitatem confessionis, a Christo, institutione sacramenti poenitentiae, ut ad salutem necessarii, impositam; sed aliam omnino diversam quaestionem, quae, ut videtur, eadem erat ac illa quam in solutione obiectionis praecedentis indicavimus.

8. In Decreto (p. 2. causa 33. q. 3.) extat cap. 90., in quo legitur: « Quidam Deo solummodo confiteri debere peccata dicunt, ut Graeci; quidam vero sacerdotibus confitenda esse percensent, ut tota fere sancta Ecclesia ». — Ergo.

Resp. — Canon, prout in obiectione refertur, est mendosus. Haec enim verba, *ut Graeci*, et alia, *ut tota fere sancta Ecclesia*, desunt in capitulari Theodori Cantauriensis, unde canon excerptus fuit; et hoc additamentum probabiliter in textum ex mar-

ginali adnotatione cuiusdam imperiti scholistae irrepsit. Sensus autem canonis ille est, quem mox declaravimus in expositione canonis 33. Concilii Cabilonensis II., cui respondet quasi ad verbum.

ARTICULUS QUINTUS

De ministro sacramenti poenitentiae.

Circa ministrum sacramenti poenitentiae non unus error fuit. — Waldenses existimabant bonum laicum, sed non malum sacerdotem, potestatem habere absolvendi fideles a peccatis; — et inter articulos, de quibus errorum Wickleffi et Huss suspecti, ex mandato Martini Papae V. in Bulla « Inter cunctas, » data an. 1413., interrogandi erant, articulus 20. invenitur, in quo quaeritur: « Utrum credat, quod Christianus ultra contritionem cordis, habita copia sacerdotis idonei, soli sacerdoti de necessitate salutis confiteri teneatur, et non laico, seu laicis, quantumcumque bonis et devotis ».

Quod vero saeculi XVI. haereticos spectat, ex Cardinale Pallavicino (Hist. Conc. Trid. lib. 12. cap. 10.) habemus Concilii Tridentini Patres, inter alios Novatorum errores, illum damnasse qui hoc articulo propositus erat: « Sacerdotes non habere potestatem ligandi et solvendi nisi Spiritus Sancti gratia et caritate sint praediti: et non eos solos esse ministros absolutionis, sed omnibus et singulis Christianis esse dictum: 'Quaecumque solveritis' etc., quorum verborum virtute absolvere possunt peccata ».

Praeterea quidam pauci opinati sunt concessum diaconis olim fuisse et audire poenitentium confessiones, et eos sacramentaliter absolvere, cum necessitas urgeret et nullus adesset presbyter aut episcopus.

Hos omnes errores Concilium Tridentinum profligavit. Nam, sessione 14., capite 6. docuit: « Circa ministerium autem huius sacramenti, declarat Sancta Synodus, falsas esse, et a veritate Evangelii penitus alienas doctrinas omnes, quae ad alios quosvis homines, praeter episcopos et sacerdotes, clavium ministerium perniciose extendunt; putantes verba illa Domini: 'Quaecumque alligaveritis super terram, erunt alligata et in coelo; et quaecumque solveritis super terram, erunt soluta et in coelo;' et 'Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis; et quorum retinueritis,

retenta sunt:' ad omnes Christi fideles indifferenter et promiscue, contra institutionem huius sacramenti, ita fuisse dicta, ut quivis potestatem habeat remittendi peccata». — Et eiusdem sessionis, can. 10. definivit: «Si quis dixerit, sacerdotes, qui in peccato mortali sunt, potestatem ligandi, et solvendi non habere; aut non solos sacerdotes esse ministros absolutionis, sed omnibus et singulis Christi fidelibus esse dictum: 'Quaecumque ligaveritis super terram, erunt ligata et in coelo; et quaecumque solveritis super terram, erunt soluta et in coelo;' et, 'Quorum remiseritis, peccata, remittuntur eis; et quorum retinueritis, retenta sunt:' quorum verborum virtute quilibet absolvere possit peccata; publica quidem per correptionem dumtaxat, si correptus acquieverit; secreta vero per spontaneam confessionem; anathema sit».

De fide ergo credendum est, solos sacerdotes esse sacramenti poenitentiae ministros, eosque potestatem ligandi et solvendi retinere etiamsi non sint in statu gratiae.

At non omnis sacerdos sacramenti poenitentiae minister est: nam praeter potestatem ordinis, quam in ordinatione sacerdotali accepit, potestate etiam iurisdictionis in foro interno, ut valide poenitentes absolvat, praeditus esse debet. — «Persuasum,» ait Concilium Tridentinum, sess. 14. c. 7., «semper in Ecclesia Dei fuit, et verissimum esse Synodus haec confirmat, nullius momenti absolutionem eam esse debere, quam sacerdos in eum profert, in quem ordinariam aut subdelegatam non habet iurisdictionem». Porro iurisdictio, quae generaliter sumpta est potestas quaedam moralis regendi subditos, in re praesenti, est potestas qua sacerdos ut iudex legitimus in alterum, tanquam in subditum, sententiam in foro conscientiae proferre valeat.

Iurisdictio autem est *ordinaria* si sacerdoti competat ex officio cui adnexa sit cura animarum; ac talis est iurisdictio Romani Pontificis pro *utroque foro* in Ecclesiam universam, Episcopi cuiuscumque particularis Dioecesis in sua Dioecesi pro *utroque* etiam *foro*, parochi pro subditis suae paroeciae *in foro interno*.

Iurisdictio *delegata* est ea quae habetur ex commissione illius qui potestatem iurisdictionis habet ordinariam: — sed ad confessiones saecularium audiendas, seu ad ministrandum eis sacramentum poenitentiae iurisdictio delegari non potest nisi sacerdoti qui ab episcopo approbatus fuerit, iuxta Conc. Trid. praescriptum, sess. 23. *de Refor.* c. 15.: «Quamvis presbyteri in sua ordinatione

a peccatis absolvendi potestatem accipiant; decernit tamen Sancta Synodus, nullum etiam Regularem, posse confessiones saecularium, etiam sacerdotum, audire, nec ad id idoneum reputari; nisi aut parochiale beneficium, aut ab episcopis per examen, si illis videbitur esse necessarium, aut alias idoneus iudicetur, approbationem, quae gratis detur, obtineat: privilegiis et consuetudine quacumque, etiam immemorabili, non obstantibus ».

Huius de iurisdictione doctrinae immemor, Synodus Pistoriensis putavit ad valide absolvendum poenitentem, nonnisi ordinem sacerdotii esse necessarium, ita ut quilibet sacerdos, etiam interdictus, valide semper possit absolvere. — Verum perniciosissimum istum errorem, in propositione 37. Synodi insinuatum, Pius VI. Constitutione « *Auctorem fidei,* » data 28. Aug. 1794., damnavit his verbis: « Doctrina Synodi, quae de auctoritate absolvendi accepta per ordinationem enuntiat, *post institutionem dioecesium et parochiarum conveniens esse, ut quisque iudicium hoc exerceat super personas sibi subditas sive ratione territorii, sive iure quodam personali,* propterea quod *aliter confusio induceretur et perturbatio;* quatenus post institutas dioeceses et parochias enuntiat tantummodo, *conveniens esse ad praecavendam confusionem, ut absolvendi potestas exerceatur super subditos;* sic intellecta, tamquam ad validum usum huius potestatis non sit necessaria vel subdelegata illa iurisdictio, sine qua Tridentinum declarat, nullius momenti esse absolutionem a sacerdote prolatam: falsa, temeraria, perniciosa, Tridentino contraria et iniuriosa, erronea ».

Itaque, his praemissis, quia de validitate sacramenti a ministro in statu peccati confecti, in Tractatu *de Sacramentis in genere,* parte 2., articulo 7. disseruimus, ad veritatem catholicam defendendam, demonstrandum est, solos sacerdotes esse poenitentiae ministros, et in eis ad valide absolvendos a peccatis poenitentes, praeter potestatem ordinis, requiri potestatem iurisdictionis: — idque praestabit thesis sequens.

THESIS XVII.

Sacramenti poenitentiae soli Sacerdotes sunt ministri. In ipsis ad valide in sacro tribunali poenitentiae absolvendum, praeter potestatem ordinis, potestas iurisdictionis est requisita.

Proposita thesis complectitur duas partes: prima *de fide* credenda est, altera est *certa* et *proxima fidei.*

Prob. 1ª *pars thesis.* 1. *Ex verbis Christi.* — Etenim illi tantum ministri sacramenti poenitentiae constituti sunt, quibus Christus fidelium peccata remittendi et retinendi potestatem contulit.

Atqui universo fidelium coetui Christus non contulit hanc potestatem, sed Apostolis eorumque successoribus, quibus (Matth. XVIII. 18.) dixit: « Quaecumque alligaveritis super terram, erunt ligata et in coelo; et quaecumque solveritis super terram erunt soluta et in coelo: » et iterum (Ioan. XX. 22. 23.): « Accipite Spiritum Sanctum: quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, et quorum retinueritis, retenta sunt ». —

Ergo non fideles omnes, sed soli Apostolorum successores, episcopi videlicet atque presbyteri, ac proinde soli sacerdotes, sacramenti poenitentiae ministri sunt.

Minor est evidens ex ipsis Christi verbis, quae ad eos diriguntur et ad successores eorum, quos Christus alloquebatur, quosque constituebat iudices in causis peccatorum. — Successores vero Apostolorum, ut pastores, et iudices animarum, primo veluti gradu esse episcopos, altero vero presbyteros, ac proinde sacerdotes, ex universa Traditione constat, et patebit inferius, Tractatu *de Ordine.*

2. *Ex Traditione.* Monumenta enim antiquitatis ostendunt nullos alios, praeter sacerdotes, potestate dimittendi in sacramento poenitentiae peccata fidelium instructos fuisse; et Patres diserte docent *solis* sacerdotibus a Christo hanc potestatem fuisse collatam.

Brevitatis causa, antiquiorum Patrum textus, quos iam retulimus, hic compendiose subiungam in testimonium.

Saeculo III., Tertullianus (lib. de Poenit. c. 9.) perhibet, « poenitentes *presbyteris* advolvi et adgeniculari ». — Origenes (Hom. 2. in Lev. n. 4.) ait: « Peccatorum *sacerdoti Domini* indicare pecca-

tum ». — S. Cyprianus (lib. de Laps.) inquit, « remissionem factam *per sacerdotes* apud Deum gratam esse; » — et in Ep. Syn. ad Cornel. dicit, « *ad sacerdotes* spectare lapsis tribuere pacem et spei salutaris auxilium ».

Saeculo IV. S. Basilius (inter Reg. brev. 288.) haec habet: « Peccata iis confiteri necesse est, quibus mysteriorum Dei concredita dispensatio est ». — S. Ephraem Orat. de Sacerdotio ait: « Absque venerando et divino *sacerdotio* remissio peccatorum mortalibus non conceditur ». — S. Ambrosius (l. 1. de Poenit. c. 2. n. 7.) inquit: « Ius hoc [absolvendi a peccatis] solis permissum sacerdotibus est; » et (cap. 11. n. 8.) subdit: « Officium esse sacerdotis remittere, aut retinere, peccata, » atque, « sectas illas ab hoc iure excidisse, quae sacerdotibus carent ». — S. Chrysostomus (l. 3. de Sacer. c. 6.) ex potestate remittendi peccata colligebat, sacerdotes imperatoribus et regibus praecellere.

Saeculo V. S. Augustinus (Ser. 351. al. 51. c. 4. n. 9.) dicit, pro peccatorum remissione accedendum esse « ad Antistites, per quos in Ecclesia claves ministrantur; » et alibi (Epist. 233.) monet, « sacerdotes ne deserant oves in periculo, quia magnum exitium sequitur eos, qui de hoc saeculo vel non regenerati exeunt, vel ligati ». — Et S. Leo Magnus (Ep. 108. c. 2.) scribit: « Sic divinae bonitatis praesidiis ordinatis, ut indulgentia Dei nisi supplicationibus sacerdotum nequeat obtineri ».

Saeculo VI. S. Gregorius Magnus (Hom. 26. in Evang. n. 4. et 5.): « Libet intueri illi discipuli... ad quantum culmen gloriae sint perducti.... animarum iudices fiunt; et alios damnant, vel liberant, qui semetipsos damnari metuebant. Horum profecto nunc in Ecclesia episcopi locum tenent ».

Eidem veritati testimonium etiam reddunt *Libri Liturgici* Latinorum et *Euchologia* Graecorum, quae modum reconciliationis describentes semper solos episcopos et sacerdotes eiusdem ministros appellant. — Similiter Decreta antiquorum Conciliorum, quae sacramentum poenitentiae respiciunt, nonnisi ad episcopos et presbyteros, seu generatim ad sacerdotes, diriguntur. Sic, ad exemplum, Concilium Cabilonense I., anno 650., statuit « ut poenitentibus a sacerdotibus data confessione indicetur poenitentia »: — Concilium Remense, an. 813., c. 16. praecipit, « ut episcopi et presbyteri examinent, qualiter confitentibus peccata diiudicent: — Turonense III., an. 813., c. 22. inquit: « Episcopis et presbyteris

diligenti cautela pertractandum est, qualiter hominibus sua sibi delicta confitentibus tempus abstinendi adscribant ». — Quare iuxta perpetuam Ecclesiae fidem Eugenius IV. in Decreto *pro Armenis,* de Poenitentia dicit: « Minister huius sacramenti est sacerdos habens auctoritatem absolvendi vel ordinariam vel ex commissione superioris ».

Prob. 2ª *pars thesis.* 1. *Ex Concilio Tridentino.* — Nam in c. 7. sess. 14., cum ait, « nullius momenti absolutionem eam esse debere quam sacerdos in eum profert, in quem *ordinariam aut subdelegatam non habet iurisdictionem* », nomine *iurisdictionis* non *potestatem ordinis,* sed *ecclesiasticam iurisdictionem* sine dubio intelligit. Et sane, ille qui caret potestate ordinis, non est sacerdos: Concilium vero supponit sacerdotem esse illum qui, cum iurisdictione careat, « nullius momenti profert absolutionem ». Insuper Concilium loquitur de *iurisdictione subdelegata;* haec autem nequit esse potestas ordinis, quae a Deo in ordinatione immediate confertur et cum charactere indelebiliter in anima impresso, prorsus est inamissibilis.

2. *Ex Monumentis Ecclesiasticis,* quae ostendunt non cuilibet sacerdoti, sed ei qui legitime ad hoc fuerat constitutus, seu iurisdictionem acceperat, fideles debuisse confiteri peccata, ad accipiendam absolutionem. — Sic, ad exemplum, Concilium Remense, circa an. 630., can. 8. decernit: « Nemo tempore Quadragesimae poenitentium confessiones audiat, praeter *pastorem* ». — Concilium Leodiense, anno 710., canone 3. statuit « saltem semel in anno ei [presbytero proprio, seu pastori] confiteantur sua peccata *subditi* ». — Regula Chrodegangi, anno 762., cap. 23. praescribit fidelibus ut ter in anno confiteantur *suo sacerdoti.* — Concilium Ticinense, an. 855., declarat: « Qui occulte deliquerunt, *illis* confiteantur quos episcopi et plebium archipresbyteri idoneos..... elegerint ». — Quinimmo ipsum generale Conc. Lateranense IV. c. 21. decrevit: « Si quis alieno sacerdoti voluerit, iusta de causa, sua confiteri peccata, licentiam prius postulet et obtineat a proprio sacerdote, cum aliter ille ipsum *non possit absolvere et ligare* ».

3. *Ex reservatione casuum,* seu ex potestate qua « merito », ut ait Concilium Tridentinum (sess. 14. can. 7.), « Pontifices maximi, pro suprema potestate sibi in Ecclesia universali tradita, causas aliquas criminum graviores suo potuerunt peculiari iudicio reservare ». Quam auctoritatem reservandi Summo Pontifici et epi-

scopis quosdam peccatorum casus, Ecclesia et usu perpetuo sibi asseruit, et anathemate lato in eos qui contradicerent: — Concilium enim Tridentinum, sess. 14. saepius citata, can. 11., decrevit: « Si quis dixerit, episcopos non habere ius reservandi sibi casus, nisi quoad externam politiam, atque ideo casuum reservationem non prohibere quo minus sacerdos a reservatis vere absolvat; anathema sit ».

4. *Ratione theologica.* — Etenim sacramentum poenitentiae a Christo, ut demonstravimus, institutum fuit ad modum iudicii; et absolutio sacerdotis, in administratione huius sacramenti, est actus quo sententia remissionis in causa peccatorum pronuntiatur. — Sed sententia non fertur nisi in subditos. — Ergo non sufficit ut sacerdos aptus sit ad iudicium ferendum, ex potestate ordinis quam ordinatione sacerdotali accepit; sed necesse est ut habeat subditos sibi assignatos per iurisdictionem. Quare, sicut in foro civili iudices ius dicere non possunt nisi in eos qui ipsis tamquam subditi adscripti sint; ita sacerdotes in foro interno nullam potestatem iudicialem quoad causas peccatorum exercere valent, nisi relate ad eos qui ut subditi eis assignati fuerint.

Ad rem S. Thomas (Suppl. quaest. 8. art. 4.): « Oportet quod ille qui dispensator huius sacramenti constituitur, sit talis qui possit imperare aliquid agendum. Imperium autem non competit alicui in alium, nisi ei qui habet super eum iurisdictionem. Et ideo de necessitate huius sacramenti est, non solum ut minister habeat ordinem, sicut in aliis sacramentis, sed etiam quod habeat iurisdictionem. Et ideo sicut ille qui non est sacerdos, non potest hoc sacramentum conferre, ita nec ille qui non habet iurisdictionem ».

Nonnulla, quae difficultatem facessere possent, praestat hic enucleare.

1. S. Cyprianus, Ep. 12. (alias 7. aut 18., n. 1.) ad clerum, statuit: « Quoniam ... video facultatem veniendi ad vos nondum esse et iam aestatem coepisse, quod tempus infirmitatibus assiduis et gravibus infestatur, occurrendum puto fratribus nostris; ut qui libellos a martyribus acceperunt, et praerogativa eorum apud Deum adiuvari possunt, si incommodo aliquo et infirmitatis periculo occupati fuerint, non expectata praesentia nostra, apud presbyterum quemcunque praesentem, vel si presbyter repertus non fuerit, et urgere exitus coeperit, apud diaconum quoque

exomologesin facere delicti sui possint; ut manu eis in poenitentiam imposita, veniant ad Dominum cum pace, quam dari martyres, literis ad nos factis, desideraverunt». — Ex his verbis, cum S. Cyprianus permittat diaconis in casu necessitatis excipere lapsorum confessionem, imponere lapsis manus in poenitentiam, et dare illis pacem; concludi posset diaconos, saltem *in casu necessitatis,* absolvisse a peccatis, ac proinde eos esse extraordinarios poenitentiae ministros.

Respondetur, nihil in verbis S. Cypriani esse quod vel infirmet probationes thesis, vel cogat nos ad admittendum, insignem illum Praesulem erroneam hanc opinionem amplexum fuisse.

Et re quidem vera, nomine *exomologesis* non sola sacramentalis confessio apud antiquos, et apud ipsum Cyprianum, ut notissimum est, significabatur; sed etiam vel integra poenitentia publica et solemnis, vel huius poenitentiae gradus, qui *substratio* dicebatur, et in quo poenitentes, humili et demisso habitu, variis poenis et corporis afflictationibus exerciti, genuflexi ac humi strati, confitebantur se peccasse, et implorabant veniam: *impositio* autem *manus* erat ceremonialis, et a clero etiam inferiori usurpari poterat. — Quapropter verba S. Cypriani significant, Sanctum Antistitem propter urgentem necessitatem concessisse lapsis ut apud diaconum poenitentiam quamdam publicam de commisso crimine agerent, et vota sua ad obtinendam in Ecclesia reconciliationem ostenderent; quibus peractis, et canonica ac ceremoniali reconciliatione a diacono accepta, cum sacerdos non adesset, et contritionem perfectam de delicto commisso signis clarissimis poenitentiae significarent, possent Eucharistiam ab eodem diacono percipere, atque ita in Ecclesiae pace iterum recepti migrare ad Dominum.

Quod si nomine *exomologesis* contenderet quis intelligendam hic esse ipsam peccatorum confessionem, neque ex eo deberet inferri illam fuisse confessionem sacramentalem, a diacono exceptam ad conferendam lapsis absolutionem in sacramento; cum recte intelligi posset confessionem factam fuisse in signum humilitatis ac poenitentiae.

Mentem S. Cypriani, iuxta sensum a nobis expositum, declarant similes quaedam locutiones Conciliorum. — In Concilio Eliberitano, an. 313., canone 32. statutum fuit: «Apud presbyterum, si quis gravi lapsu in ruinam mortis inciderit, placuit

poenitentiam agere non debere, sed potius apud episcopum: cogente tamen infirmitate, necesse est presbyterum communionem praestare debere, et diaconum, si ei iusserit sacerdos». — Concilium Londinense anno 1200.: «Non liceat», inquit cap. 3., «diaconis baptizare vel poenitentias imponere, nisi duplici necessitate: videlicet quia sacerdos non potest, vel absens, vel stulte non vult, et mors imminet puero vel aegro». — Odo Episcopus Parisiensis, eiusdem temporis auctor, in statutis synodalibus, statuto 56.: «Prohibemus», inquit, «districte, ne diaconi ullo modo audiant confessiones, nisi in arctissima necessitate: Claves enim non habent, nec possunt absolvere».

2. In capite *Fures* (Decret. l. 5. tit. 18. *de Furtis*), legitur: «Fures et latrones, si in furando vel depraedando occiduntur, visum est pro eis non esse orandum. Sed si, comprehensi aut vulnerati, presbytero vel diacono confessi fuerint, communionem eis non negamus».

Respondemus, lectionem istam canonis esse corrigendam: etenim canon 31. Concilii Tiburiensis, in decretales relatus, ita habet (Labbe, tom. 9. pag. 457. A.): «*Si comprehensi et vulnerati, Deoque et sacerdoti confessi*» etc. — Ceterum lectio obiecta explicari etiam recte posset de confessione non sacramentali, sed humilitatis et poenitentiae causa, diacono facta.

3. S. Thomas (suppl. q. 8. art. 2.) ait: «Sicut baptismus est sacramentum necessitatis, ita et poenitentia. Baptismus autem, quia est sacramentum necessitatis, duplicem habet ministrum: unum cui ex officio baptizare incumbit, scilicet sacerdotem; alium cui ratione necessitatis dispensatio baptismi committitur; et ita etiam minister poenitentiae, cui confessio est facienda ex officio, est sacerdos; sed in necessitate etiam laicus vicem sacerdotis supplet, ut ei confessio fieri possit».

Respondemus, S. Thomam non asserere confessionem sacramentalem posse fieri laico, tamquam sacramenti poenitentiae ministro extraordinario; sed solum ad poenitentiae ostensionem fieri posse, immo, iuxta morem qui illa aetate vigebat, esse faciendam.

Hunc esse sensum S. Doctoris, intelligimus 1) — Ex ipsis verbis citatis, ubi *duplicem ministrum* dicit esse *pro sacramento baptismi;* sed id ipsum *quoad sacramentum poenitentiae* non affirmat.

2) — Ex eodem articulo, in responsione ad 1., ubi ait: «In sacramento poenitentiae non solum est aliquid ex parte ministri,

scilicet absolutio et satisfactionis iniunctio; sed etiam aliquid ex parte ipsius qui suscipit sacramentum, quod est etiam de essentia sacramenti, sicut contritio et confessio. Satisfactio autem iam incipit esse a ministro, in quantum eam iniungit.... Sed quando necessitas imminet, debet facere poenitens quod ex parte sua est, scilicet conteri, et confiteri cui potest; qui quamvis sacramentum perficere non possit, ut faciat id quod ex parte sacerdotis est, absolutionem scilicet, defectum tamen sacerdotis summus sacerdos supplet. Nihilominus confessio laico, ex defectu sacerdotis, facta, sacramentalis est quodammodo, quamvis non sit sacramentum perfectum, quia deest ei id quod est ex parte sacerdotis ».

3) — Ex responsione ad 3., ubi dicit de illo qui laico in necessitate confessus fuerit: « Oportet quod iterum confiteatur sacerdoti, cum copiam habere potuerit, et praecipue quia, ut dictum est in resp. ad 1., sacramentum poenitentiae perfectum non fuit: unde oportet quod perficiatur, ut ex ipsa perceptione sacramenti pleniorem effectum consequatur, et ut mandatum de poenitentiae sacramento recipiendo impleat ». — Demum ex art. praecedenti, eadem quaest. 8., in quo expresse docet: « *Solus sacerdos minister est huius sacramenti; et ideo ei soli facienda est sacramentalis confessio, quae ministro Ecclesiae fieri debet* ».

Eodem modo loquitur Magister Sententiarum, qui (lib. 4. dist. 17.): « Si », inquit, « defuerit sacerdos, proximo vel socio est facienda confessio.... Tanta itaque vis est confessionis, ut, si deest sacerdos, confiteatur proximo.... Etsi ille cui confitebitur, potestatem non habeat solvendi; fit tamen dignus venia ex sacerdotis desiderio qui crimen confitetur socio ». — Et Sanctus Bonaventura (in 4. distinct. 17. articulo 1. quaestione 1.) « Dicendum », ait, « quod est loqui de confessione dupliciter. Uno modo, prout opus est virtutis directe repugnans hypocrisi, in quo quis se ipsum accusat, ne alius quam sit appareat, vel etiam mala sua aperit ad investigandam morbi curationem; et hoc modo confessio cuilibet potest fieri, qui potest adiuvare instruendo vel orando; de quo homo potest erubescere et humiliari, non peccatorum cognitione depravari: et sic quis potest peccatum suum cuilibet confiteri, sive clerico, sive laico, sicut etiam dicit Bernardus, *super Cantica*: 'Vir perfectus tantus est veritatis amator, quod vellet omnes nosse sua mala; dum tamen eis non esset occasio mali, sed boni'. Alio modo, confessio est opus sacra-

mentale, prout ordinatur ad reconciliationem, quae fit per absolutionem et ligationem: et quoniam haec potestas collata est solis sacerdotibus, sicut melius patebit infra, ideo haec nulli nisi solis sacerdotibus est facienda».

4. Sacerdotes in ordinatione sua accipiunt potestatem remittendi peccata et retinendi; ergo, ut videtur, nulla alia potestate indigent, qua, *valide* saltem, peccata in sacramento poenitentiae absolvere possint.

Respondemus, omnes utique sacerdotes in ordinatione sua sacerdotali potestatem accipere qua absolvere possint fideles a peccatis in sacramento poenitentiae, sed incompletam ad hos vel illos poenitentes absolvendos; — quae potestas, sive incompleta dicatur ex parte *principii,* ut quidam theologi loquuntur, sive incompleta *ex parte termini,* compleri tamen debet semper per potestatem iurisdictionis.

« Nullus potest », ait S. Thomas (quodl. 12. q. 19. a. 1.), absolvere propria auctoritate, nisi eum qui est aliquo modo sibi subditus, quia actus fiunt in materia propria, et absolutio sacramentalis habet iudicium annexum; et hoc iudicium non est nisi in subditos et inferiores. Qui ergo non habet subditum, non potest absolvere, et sic *iurisdictio dat materiam sacerdoti determinatam....* Cui ergo nulla cura committitur, habet clavem ligatam, ut iuristae dicunt; scilicet quia non habet omnino materiam ».

Eamdem doctrinam clarissime illustrat S. Bonaventura (in 4. dist. 19. a. 2. q. 2.), cuius verba hic adiiciam:

« Dicendum quod, sicut de potentia visiva est loqui dupliciter, vel quantum ad essentiam, vel quantum ad usum; et quantum ad essentiam fundatur haec potentia radicaliter in anima, nec animam deserit unquam; quantum ad usum vero exigit organum bene dispositum et medium illuminatum: sic in proposito est intelligendum, quod, si loquamur de potentia solvendi quantum ad essentiam, sic radicaliter est in ipsa anima, sicut et character, nec videtur ab illo differre, nisi secundum relationem quamdam: et hoc modo inseparabiliter se tenet cum sacerdotali ordine. Alio modo possumus loqui quantum ad usum: et hoc modo necessario requiritur status viatoris, et auctoritas iurisdictionis. .... Quod requiratur iurisdictio, patet sic: sacerdos enim est mediator, et, in quantum mediator, inferior est Deo, et superior poenitente, et arbiter et iudex homini constitutus loco Dei

ad aperiendum sive solvendum, et ad parcendum sive puniendum: talis autem iudicatio non est sine aliqua iurisdictione in eum qui iudicatur, quia nemo potest aliquem iudicare, nisi qui iudex eius constituitur ab eo qui potest. Et ideo iurisdictio est tanquam vis motiva ipsius clavis sive manus: hac autem deficiente, quae clavem moveat, etsi adsit clavis, nunquam aperiet; et si amittitur haec iurisdictio, cessat clavis executio. . . . Et ideo dico quod, etsi clavis quantum ad esse ordinem consequatur, tamen quantum ad executionem sequitur statum et iurisdictionem: et sic patet responsio ad tria prima obiecta de haereticis degradatis, et aliquibus separatis, qui dicuntur non posse, quia non sunt ibi quae necessaria sunt ad usum: et tamen habent potentiam, sicut in anima caeci est potentia visiva, et tamen videre non potest. »

Et respondendo difficultati desumptae ex eo quod frustra daretur potentia quam actus non consequeretur, ait (ad 4.) « illud verbum intelligitur de actu generaliter, non de hoc vel de illo; quia non oportet quod potentia exeat in omnes, sufficit tamen quod aliquid faciat, ita quod non sit otiosum in natura; et sic est in proposito, quia, etsi nihil per illam potentiam fiat exterius, tamen illa potest esse in animae ornatum quantum ad bonos, vel in confusionem quantum ad malos ».

5. Si ad valide absolvendum iurisdictio necessaria esset, sequeretur Summum Pontificem a nemine posse absolvi: sicut enim in foro externo a nemine iudicari potest, ita et in foro interno nemini in se dare posset iurisdictionem.

Respondemus negando illationem. — Etenim, propter supremae dignitatis suae in terris praerogativam, ab auctoritate humana in foro externo Pontifex non iudicatur; — sed cum in foro interno auctoritas absolvendi divina sit, et iudicium sacerdotale in hoc foro omnibus christianis peccatoribus sit necessarium, Pontifex, dum eligit sibi confessarium, eo ipso confert illi in se ipsum iurisdictionem. Sic etiam Principes temporales supremi iudicibus, quibus causas suas decidendas committunt, tribuunt in seipsos, quoad illas causas, iurisdictionem.

Nota. — Iurisdictio et approbatio Ordinarii tam requiritur ad absolvendum a venialibus, quam a mortalibus, ut declaravit Innocentius XI. anno 1679.

ARTICULUS SEXTUS

De materia sacramenti poenitentiae remota et proxima.

Sacramenta novae legis, ut in tractatu *De Sacramentis in Genere* demonstravimus, part. 2. a. 2., constant duplici parte signi sacramentalis, materia nempe et forma: de his, quoad sacramentum poenitentiae, agendum superest: — et cum duplex sit materia sacramentorum, *remota* et *proxima,* remotam prius attingemus, deinde proximam.

Materia remota Poenitentiae iuxta omnes theologos, sine controversia, sunt peccata post baptismum commissa, sive mortalia sint, sive venialia, sive iam in confessione revelata sint et per absolutionem remissa, sive non; hoc solo discrimine, quod mortalia nondum confessa et virtute clavium a sacerdote non absoluta, materiam constituunt necessariam, venialia vero et mortalia iam confessa et absoluta materiam liberam.

Quod peccata omnia mortalia nondum subiecta Ecclesiae clavibus sint materia sacramenti poenitentiae omnino necessaria, ex dictis de necessitate huius sacramenti patet.

Quod peccata venialia et etiam mortalia semel sacramentaliter confessa et valide remissa, non sint materia *necessaria,* sed *sufficiens et libera* ad sacramentum poenitentiae suscipiendum, facile vindicatur adversus Iansenistarum errorem, et Synodi Pistoriensis insinuationem, qua optabat (propositione 39.) confessionem peccatorum venialium « non tantopere frequentari, ne nimium contemptibiles reddantur huiusmodi confessiones »; — quae etiam insinuatio a Papa Pio VI., Constitutione « *Auctorem Fidei* » declarata fuit « temeraria, perniciosa, sanctorum ac piorum praxi a sacro Concilio Tridentino probatae contraria ».

Et sane Christus, qui potestatem dedit sacerdotibus remittendi *peccata* in sacramento poenitentiae, concessit ut peccata venialia quae, licet leviora, peccata tamen sunt, in hoc sacramento remitti possint.

Hanc verborum Christi significationem, praxis ab initio continuata et Patrum declarationes confirmaverunt. — Tertullianus enim in libro *de pudicitia,* conscripto cum in haeresim Montanistarum iam lapsus fuerat, inter peccata quae virtute clavium re-

mitti possunt, plurima peccata venialia recenset; — et S. Cyprianus, libro *de Lapsis* (c. 28.), de fidelibus sui temporis scribit: « Apud sacerdotem Dei dolenter et simpliciter confitentes, exomologesim conscientiae faciunt, animi sui pondus exponunt, salutarem medelam *parvis licet et modicis vulneribus exquirunt* ».

Similiter S. Basilius praxim confitendi leves culpas communem fuisse testatur in regula 4. inter Breviores; et S. Augustinus in Psal. xcix. (n. 16.) his verbis fideles sui ac futuri temporis hortabatur: « Semper confitere, semper habes quod confitearis. Difficile est in hac vita ut sic mutetur homo, ut nihil inveniatur in eo quod reprehendatur ».

Praeterea confessiones venialium frequentatas semper in Ecclesia fuisse, tam apud Orientales quam apud Occidentales, certissima monumenta ostendunt, ut videre est apud Renaudautium, in opere *de perpetuitate fidei,* tom. 5. l. 3. c. 6.

Hinc per Bullam Leonis X. « *Exurge Domine* » an. 1520., inter alios Lutheri errores, articulum eius 8., in quo docebat: « Nullo modo praesumas confiteri peccata venialia », Ecclesia damnavit; et in Concilio Tridentino, tum cap. 5. sess. 14. declaravit, « venialia quibus a Dei gratia non excludimur, et in quae frequentius labimur. . . recte et utiliter citraque omnem praesumptionem in confessione dicuntur, quod piorum hominum usus demonstrat; taceri tamen citra culpam multisque aliis remediis expiari possunt »; — tum can. 7. eiusdem sessionis definivit: « Si quis dixerit, in sacramento poenitentiae. . . . . non licere confiteri peccata venialia; anathema sit ».

Et hic merito P. Albertus a Bulsano (Institut. Theol. Theoreticae, p. 4. sect. 2. tract. 2.) animadvertit « quod ex sententia et praxi adversariorum gravissimum incommodum sequeretur. Nam confessio, quae iuxta hanc methodum fieret de solis peccatis mortalibus, proderet palam interiorem poenitentium statum, animam emortuam gravium criminum ream. Sic confessionis onus, quod iam per se ob naturalem verecundiam multis satis grave videtur, efficeretur minus tolerabile; atque ita metu se prodendi et reddendi publice infamem, quilibet a confessione averteretur ».

Fructus vero excellentes, quos ex humili confessione venialium peccatorum capimus, indicat S. Franciscus Salesius (Introd. ad vit. spir. p. 2. c. 19.) nuper Ecclesiae universae Doctor renuntiatus: « Confitere humiliter et devote semel in hebdomada, et, si fieri

potest, semper ac ad sacram Synaxim accedis, etsi nullius peccati gravis conscientiam habeas; quoniam per poenitentiae sacramentum non tantum a venialibus noxis confessis absolveris, sed magnam tibi comparabis vim ad eas evitandas, magnum lumen ad eas rite dignoscendas, et uberem gratiam ad reparandum damnum ab illis illatum ».

Et haec de venialibus: — quod vero mortalia peccata semel confessa et absoluta, sint materia remota sufficiens, quamvis libera, sacramenti poenitentiae, demonstratur

1. Ex auctoritate Pontificis Benedicti XI., qui Constitutione « *Inter Cunctas* » data anno 1304., apertissime declarat (Extrav. Comm. l. 5. tit. 7. *de Privilegiis*): « Ceterum licet... de necessitate non sit iterum eadem confiteri peccata; tamen... propter erubescentiam, quae magna est poenitentiae pars, ut eorumdem peccatorum iteretur confessio, reputamus salubre ».

2. Ex consuetudine piorum fidelium, qui peccata in confessione absoluta non raro iterum confitentur, confessariis et theologiae doctoribus et Ecclesiae Praesulibus probantibus ac laudantibus.

3. Ex ipsa sacramenti poenitentiae institutione. Christus enim qui potestatem dedit remittendi in hoc sacramento peccata fidelibus, non limitavit illam ad unum actum remissionis. Et insuper fini eiusdem sacramenti omnino consentaneum est quod peccata in confessione semel remissa, possint iterum subiici clavibus, cum virtus poenitentiae iterum atque iterum actus suos circa eadem peccata elicere possit, et ad maiorem securitatem animarum sicut ad humilitatem et devotionem maxime conferat, ut eadem peccata, secluso scrupulorum periculo, et sub prudenti conscientiae directione, iterum quandoque clavibus subiiciantur.

Nec dicatur, formam sacramenti non posse eidem applicari materiae, quia hoc de proxima, non de materia remota verum est; et in casu, licet idem sit peccatum, accusatio tamen peccati est diversa.

Nec etiam obiiciatur quod verba formae sacramentalis in tali casu vera non essent, cum peccatum semel remissum, iterum remitti nequeat, sicut in rebus naturalibus quod semel destructum fuit, nequit iterum destrui, aut in moralibus sententia semel prolata, et executioni mandata, non potest circa eamdem rem iterum proferri. — Nam, ut iam alia occasione animadvertimus, remissio

peccati fit per infusionem gratiae ac animae sanctificationem; et verba formae hunc sensum praeseferunt, *ego confero tibi gratiam, quantum de se est, remissivam peccati;* qui sensus semper manet verus, etiamsi peccata iam in subiecto remissa inveniantur. — In iudicio autem sacramentali omnimoda similitudo cum iudicio forensi observanda non est: nam in iudicio sacramentali non est sola liberatio ab exteriori poena, quae intenditur, sicut in iudicio forensi, sed potius sanitas animae et sanctificatio.

Et exinde similiter patet, nullum esse inconveniens in eo quod per iteratam absolutionem tollatur reatus poenae temporalis ex priori confessione relictus, et nulla sit necessitas ulterioris satisfactionis ex parte poenitentis; quia et ipsa confessionis iteratio, actus poenalis et satisfactorius est ex parte poenitentis.

Quare S. Thomas (in 4. dist. 17. q. 3. art. 3. sol. 5. ad 4.) de iterata confessione eiusdem peccati iam remissi dicebat: « Quanto pluribus sacerdotibus confitetur quis, tanto plus de poena ei remittetur, tum ex erubescentia confessionis, quae in poenam satisfactoriam computatur, tum ex vi clavium. Unde toties posset aliquis confiteri, quod ab omni poena liberaretur; nec reiteratio iniuriam facit sacramento, nisi illi in quo sanctificatio adhibetur vel per characteris impressionem vel per materiae consecrationem; quorum neutrum est in poenitentia ».

Hactenus de materia remota sacramenti poenitentiae. Quod autem *materiam proximam* spectat, diversimode circa huius materiae determinationem opinati sunt doctores.

Nonnulli antiquiores theologi, ut Gulielmus Antissidiorensis, Gulielmus Parisiensis, Alexander Alensis et alii, dixerunt proximam sacramenti materiam esse impositionem manuum, a sacerdote factam dum verba absolutionis profert super poenitentem. — Ad hanc vero sententiam defendendam adducti fuerunt tum ex quibusdam decretis antiquorum Conciliorum, in quibus praescripta erat illa manuum impositio ad poenitentium reconciliationem; tum ex nonnullis Patrum locutionibus, qui, dum ritum hunc commemorabant, ad sacramentum poenitentiae alludebant; tum ex praxi communiter in Ecclesia servata elevandi manum super poenitentem in prolatione formae absolutionis, ita ut etiam nunc in Rituali Romano statuatur: « Cum igitur poenitentem absolvere voluerit [confessarius]... *dextera versus poenitentem elevata,* dicit: 'Indulgentiam' » etc.; et in Concilio Mediolanensi V. S. Carolus

Borromaeus confessario iniunxerit: « Quod in Ecclesia antiqui instituti veterisque consuetudinis est, recte omnino servet, ut dum absolutionis formulam precesque adiunctas profert, super caput poenitentis manum dexteram elevet; id quod etiam cum mysterii significatione fit ».

At haec sententia, quae impositionem manus sacerdotis considerat tamquam materiam sacramenti proximam, generatim reiicitur a theologis, praesertim recentioribus; et merito.

Etenim impositio manus neque in Scripturis, neque in scriptis Patrum unquam, ut materia sacramenti poenitentiae designata fuit. — Canones Conciliorum, et Decreta Pontificum, quae impositionem manus in poenitentium reconciliatione praescribunt, saepissime eos spectant qui poenitentiae publicae subiecti erant, et publice, vel, urgente necessitate, privatim, a censuris absolvebantur. — Et si aliquando sacramentum poenitentiae in veteribus Ecclesiae documentis et in scriptis Patrum *manus impositio* appellatur, aut per *manuum impositionem* designatur; ideo id occurrit, quia ab accidentali ritu nuncupatum fuit, non quia ritus ille ad essentiam poenitentiae sacramenti pertinet. — Quod et in aliis sacramentis factum est, ita ut, ex. gr., Tertullianus, *de pudicitia*, c. 14., Eucharistiam appellet *sacramentum benedictionis*, et eodem sensu Graeci sacramentum hoc passim vocent *Eulogiam*, quia in eo conficiendo benedictio adhibetur exemplo Christi, quamvis Eucharistiae consecrationi non sit essentialis.

Praeterea Concilium Florentinum, et praesertim Tridentinum, distincte ac copiose de partibus huius sacramenti disserens, ne verbum quidem habet circa manuum impositionem; immo, ut videbimus, aliam materiam poenitentiae proximam esse indicat.

Demum, ut adnotat S. Thomas (3. p. q. 84. a. 4.): « impositio manuum in sacramentis Ecclesiae fit ad designandum aliquem copiosum gratiae effectum, quo illi quibus manus imponuntur, quodammodo per quamdam similitudinem continuantur ministris, in quibus copia gratiae esse debet. Et ideo manus impositio fit in sacramento confirmationis, in quo confertur plenitudo Spiritus sancti; et in sacramento Ordinis, in quo confertur quaedam excellentia potestatis in divinis mysteriis; unde et II. ad Timoth. 1. 6. dicitur: 'Resuscites gratiam Dei quae est in te per impositionem manuum mearum.' — Sacramentum autem poenitentiae non ordinatur ad consequendam aliquam excellentiam gratiae, sed

ad remotionem peccatorum; et ideo ad hoc sacramentum non requiritur manuum impositio, sicut etiam nec ad baptismum, in quo tamen fit plenior remissio peccatorum ».

Secunda circa rem praesentem sententia est Durandi, qui contendebat proximam sacramenti materiam esse poenitentis confessionem; contritionem vero praecedere tanquam dispositionem, et satisfactionem esse poenitentiae fructum. — At si recte opinio haec intelligatur, a sententia communi, quam mox explicabimus, fere non differt. Nam confessio sacramentalis, de qua Durandus loquebatur, non est mera narratio historica peccatorum, sed eorum accusatio dolorosa, ac proinde includere necessario debet contritionem; et quod satisfactionem attinet, theologi qui aiunt eam esse partem sacramenti essentialem, intelligunt nomine satisfactionis non ipsam operis satisfactorii a sacerdote impositi impletionem, sed voluntatem in poenitente firmam praestandi satisfactionem quae imponenda est et imponitur a sacerdote. — Eodem pacto ad sententiam communem reduci possunt duae aliae theologorum quorumdam opiniones, iuxta quas, partes materiales poenitentiae essent vel contritio et confessio, vel confessio et satisfactio.

Tertia sententia, hic commemoranda, est Doctoris subtilis. Etenim Scotus (in 4. dist. 14. q. 4. et dist. 16. q. 1.) docuit sacramenti poenitentiae rationem seu essentiam in sacerdotis absolutione totam consistere, contritionem vero, confessionem et satisfactionem, necessarias quidem esse ad sacramentum, non tamen ad eius essentiam pertinere. « Huius enim [sacramenti] pars nulla », inquit (dist. 16. quaest. 1. num. 7.), « est contritio, quae est quoddam spirituale in anima; neque confessio, quia nihil est ipsius sententiae sacerdotis, sed actus rei accusantis se; neque satisfactio, quae sequitur illam absolutionem sacramentalem.... Haec tamen tria ad sacramentum poenitentiae, ad hoc ut digne recipiatur, requiruntur, vel praevia, vel sequentia ».

Hanc sententiam amplexus est, inter alios, Maldonatus, qui in Tractatu de Poenitentia, parte tertia, thesi 7. Scoti opinionem, tamquam veriorem defendit, et aperte declarat: « in poenitentia absolutionem, quatenus est externa quaedam ceremonia, esse materiam; eamdem vero, quatenus habet vim significandi, esse formam ».

Quarta sententia, quae communior est inter theologos, docet actus poenitentis, nempe contritionem, confessionem et satisfa-

ctionem, esse partes materiales seu materiam proximam sacramenti poenitentiae, ex qua intrinsece componitur: — at ad materiam proximam, ut supra innuimus, satisfactionem pertinere, prout dicit voluntatem praestandi satisfactionem a sacerdote impositam, non autem prout est a poenitente actu praestita, nam in hoc sensu ad sacramenti poenitentiae integritatem solum pertinet.

Quaestionem a Concilio Tridentino definitam non fuisse fatemur, sed ex eo argumenta gravissima sumemus ad hanc ultimam sententiam defendendam in sequenti thesi. — Sit ergo

THESIS XVIII.

Tres poenitentis actus, contritio nempe, confessio et satisfactio sunt sacramenti poenitentiae materia proxima.

Prob. I. *Auctoritate Conciliorum Florentini et Tridentini.* — Concilium enim Florentinum, in Decreto pro Armenis, ita docet: « Quartum sacramentum est poenitentia, cuius quasi materia sunt actus poenitentis, qui in tres distinguuntur partes. Quarum prima est cordis contritio; ad quam pertinet, ut doleat de peccato commisso, cum proposito non peccandi de cetero. Secunda est oris confessio; ad quam pertinet, ut peccator omnia peccata, quorum memoriam habet, suo sacerdoti confiteatur integraliter. Tertia est satisfactio pro peccatis secundum arbitrium sacerdotis; quae quidem praecipue fit per orationem, ieiunium et eleemosynam. »

Concilium autem Tridentinum similiter ait (sess. 14. cap. 3.): « Sunt autem quasi materia huius sacramenti ipsius poenitentis actus, nempe contritio, confessio et satisfactio. Qui, quatenus in poenitente ad integritatem sacramenti, ad plenamque et perfectam peccatorum remissionem ex Dei institutione requiruntur, hac ratione poenitentiae partes dicuntur ». — Et in can. 4. definivit: « Si quis negaverit, ad integram et perfectam peccatorum remissionem requiri tres actus in poenitente quasi materiam sacramenti poenitentiae, videlicet contritionem, confessionem et satisfactionem, quae tres poenitentiae partes dicuntur... anathema sit» .

Iam vero ex his Conciliorum declarationibus recte deducimus tres poenitentis actus, nimirum contritionem, confessionem et satisfactionem, constituere materiam proximam sacramenti poenitentiae. Nam

1. Concilia haec, cum omnia sacramenta, et in specie sacramentum poenitentiae, essentialiter constare statuerint materia et forma (ut alio loco iam adnotavimus), cum distincte formam pro sacramento poenitentiae determinaverint, et pro materia nihil aliud assignaverint nisi tres poenitentis actus quos indicavimus; sat aperte pronuntiaverunt, hos actus esse materiam sacramenti.

2. Haec locutio « *quasi materia* » non est adhibita a Conciliis Florentino et Tridentino ad significandum tres illos poenitentis actus non esse proprie et in rigore loquendo sacramenti materiam, sed solum apponitur ad declarandum in hoc sacramento materiam, quae in actibus poenitentis invenitur, non esse *sicut* in aliis sacramentis materia est. « Neque vero hi actus », ait Catechismus Concilii Tridentini (part. 2. de Sacram. Poenit. c. 17.), « *quasi materia* a Sancta Synodo [Tridentina] appellantur, quia verae materiae rationem non habeant, sed quia *eius generis materia non sint, quae extrinsecus adhibeatur,* ut aqua in baptismo, et chrisma in confirmatione ».

3. Concilia citata poenitentis actus dicunt esse poenitentiae *partes:* ergo, cum agatur de *sacramento* poenitentiae, dicunt illos actus esse sacramenti partes. — Sed sacramentum nonnisi duplici parte constituitur, nimirum materia et forma; et Concilia aperte docent hos actus non esse sacramenti formam, nam hanc inveniri docent in verbis absolutionis prolatis a sacerdote habente iurisdictionem. — Ergo Concilia docent eosdem poenitentis actus esse *partes* ex quibus alia *pars* essentialis sacramenti componitur, nempe materia.

4. Quando Concilium Tridentinum (sess. 14. c. 3.), commemoratis tribus poenitentis actibus, contritione videlicet, confessione et satisfactione, addidit: « Qui [actus] quatenus in poenitente ad integritatem sacramenti... ex Dei institutione requiruntur » ; nullatenus significavit tres illos actus ad essentiam sacramenti non pertinere. — Concilium enim non dixit illos actus esse *partes integrales,* sed eos requiri *ad sacramenti integritatem.* Porro in composito ex partibus, quaedam sunt quae faciunt illud esse *integrum in suis constitutivis essentialibus;* aliae vero partes sunt, quae compositum, secundum suum esse iam integrum, complent et integrum reddunt secundum eam, quam habere potest, perfectionem. Illae ad *essentialem integritatem* necessario requiruntur, istae vero ad omnimodam integritatem et perfectionem totius pertinent. —

Hac ratione in corpore humano cor et caput ita ad integritatem eius requiruntur, ut, iis deficientibus, corpus humanum non habeatur; et e contra pes unus et manus et oculus ad integram perfectionem humani corporis pertinent, quamvis sine his humanum corpus vere sit et existere possit. — Similiter in sacramento confirmationis, iuxta communem theologorum sententiam, chrismatio et impositio manus, quae chrismatis unctionem comitatur, materiam essentialem constituunt illius sacramenti, ac proinde ad integritatem eius essentialem requiruntur; — inter theologos autem disputatur utrum ad hanc essentialem integritatem obtinendam, seu *de necessitate sacramenti,* chrisma oleo olivarum confici debeat admiscendo balsamum, an validum chrisma haberi possit, etiamsi balsamum omittatur.

Igitur de *essentiali* integritate sacramenti Concilium Tridentinum locutum est: — et cum contritionem, confessionem poenitentis et satisfactionem dixit requiri ad integritatem sacramenti, certe nec affirmavit nec innuit, ut contendunt adversarii, hos actus non constituere partem essentialem sacramenti, nempe materiam. — Praeterea animadvertendum est, satisfactionem *actu praestitam* a poenitente vere esse, ut adnotavimus, partem integrantem sacramenti, non essentialem.

5. Cum alibi Concilium Tridentinum disserit de dispositionibus necessario ad alia sacramenta requisitis, nusquam eas appellat *partes ad eorum integritatem ex Dei institutione requisitas:* — ideoque sub hac appellatione, dum de poenitentia loquitur, Concilium declarare intendit, poenitentis actus non esse tantum dispositiones praevias ad sacramentum, sed *partes intrinsecas* et essentiales sacramenti, quae eiusdem sacramenti materiam vere constituunt.

II. Secundo probatur thesis *ex auctoritate S. Thomae,* quae in re praesenti maxima est, nam doctrina de sacramento poenitentiae in Concilio Florentino, Decreto pro Armenis, proposita, fere *ad verbum* invenitur in opusculo Doctoris Angelici, *de articulis fidei et septem sacramentis Ecclesiae ad Archiepiscopum Panormitanum,* prout adnotavimus in Tractatu *de Sacramentis in Genere.*

Porro S. Thomas (3. p. q. 84. a. 1.), postquam demonstraverit, poenitentiam quae in Ecclesia agitur esse sacramentum, respondet huic obiectioni: « Videtur quod poenitentia non sit sacramentum, Gregorius [id habet S. Isid. l. 6. Etymol. cap. ult.] enim dicit: 'Sacramenta sunt baptismus etc. quae ob id sacramenta dicuntur,

quia sub tegumento corporalium rerum divina virtus secretius operatur salutem'. Sed hoc non contingit in poenitentia, quia non adhibentur aliquae corporales res, sub quibus divina virtus operetur salutem. Ergo poenitentia non est sacramentum ».

Et haec est responsio S. Thomae: « Ad primum ergo dicendum quod nomine corporalium rerum intelliguntur large etiam ipsi exteriores actus sensibiles qui ita se habent in hoc sacramento, sicut aqua in baptismo, vel chrisma in confirmatione. Est autem attendendum quod in illis sacramentis in quibus confertur excellens gratia, quae superabundat omnem facultatem humani actus, adhibetur aliqua corporalis materia exterius; sicut in baptismo, ubi fit plena remissio peccatorum et quantum ad culpam et quantum ad poenam; et in confirmatione, ubi datur plenitudo Spiritus Sancti; et in extrema unctione, ubi confertur perfecta sanitas spiritualis, quae provenit ex virtute Christi, quasi ex quodam extrinseco principio. Unde si qui actus humani sunt in talibus sacramentis, non sunt de essentia sacramentorum, sed dispositive se habent ad sacramenta. In illis autem sacramentis quae habent effectum correspondentem humanis actibus, ipsi actus humani sensibiles sunt loco materiae, ut accidit in poenitentia et matrimonio ».

Deinde in confirmationem eiusdem doctrinae, in solutione secundae difficultatis ait: « In sacramentis quae habent corporalem materiam, oportet quod illa materia adhibeatur a ministro Ecclesiae, qui gerit personam Christi, in signum quod excellentia virtutis in sacramento operantis est a Christo. In sacramento autem poenitentiae, sicut dictum est in solut. praec., sunt actus humani pro materia, qui proveniunt ex inspiratione interna; unde materia non adhibetur a ministro, sed a Deo interius operante; sed complementum sacramenti exhibet minister, dum poenitentem absolvit ».

Et ad 3.: « Dicendum quod etiam in poenitentia est aliquid quod est sacramentum tantum, scilicet actus exterius exercitus, tam per peccatorem poenitentem, quam etiam per sacerdotem absolventem ».

In eadem quaestione, art. 2. ait: « Dictum est, articulo praecedenti, ad 1. et 2., quod *materia proxima huius sacramenti sunt actus poenitentis* ».

In q. 90. art. 1. inquit: « In sacramento poenitentiae actus humani se habent *per modum materiae* ». — Et ad 2.: « Partes as-

signantur poenitentiae in quantum est sacramentum, ad quod *actus humani comparantur ut materia* ». — Et ad 3.: « Peccata sunt materia remota poenitentiae, in quantum scilicet sunt materia vel obiectum humanorum actuum, *qui sunt materia poenitentiae, prout est sacramentum* ».

III. Tertium argumentum ad vindicandam thesim propositam desumitur ex *natura ipsa sacramenti.* — Etenim, ut demonstravimus, p. 2. art. 2., Christus sacramentum hoc instituit ad modum iudicii, quo poenitentes sacerdoti legitimo peccata sua in confessione sacramentali aperiant, dispositi ad acceptandam et suo tempore exequendam satisfactionem ab ipso sacerdote imponendam, et sic accipient ab eo sententiam absolutionis. — Atqui iudicium hoc sacramentale necessario includit actus poenitentis, contritionem nempe, confessionem, et satisfactionem, ut essentiale constitutivum et ut materiam ipsius iudicii. — Ergo actus isti poenitentis essentialiter ad sacramentum constituendum requiruntur, tamquam materia.

Minor fere nulla indiget declaratione. Si enim sacramentum hoc, institutum ad modum iudicii, essentialiter requirit accusationem dolorosam poenitentis, qui dispositus sit ad satisfaciendum Deo offenso; adeo ut sine submissione hac poenitentis, iudicium sacramentale et sacramentum a Christo institutum non habeatur; manifestum est submissionem istam poenitentis, quae fit per confessionem dolorosam et promptam voluntatem satisfaciendi, seu per contritionem, confessionem et satisfactionem, de essentia esse sacramenti; ac proinde hos actus poenitentis esse sacramento essentiales. — Quod autem iidem actus, qui haberi debent ut *constitutivum essentiale* sacramenti, materiam eius constituant, clarissime patet. Et sane, submissio culparum, in iudicio sacramentali, sub potestate iudicis supponitur, tamquam res ab eo per verba sententiae absolutoriae determinanda: — ideoque in sacramento poenitentiae se habet tamquam *materia* relate ad sacerdotis absolutionem, quae est *forma:* — in sacramentis enim, sicut in omnibus ex materia et forma compositis, elementum essentiale quod est indeterminatum ac imperfectum, et determinari ac perfici per aliud debet, vocatur materia; elementum vero determinans atque perficiens, ut sunt verba sacramentalia, vocatur forma.

Obiicitur

1. Concilia Florentinum et Tridentinum satisfactionem dicunt esse partem poenitentiae, sicut contritionem et confessionem. At-

qui Concilia illa certe non dicunt satisfactionem esse sacramenti partem essentialem. Ergo contritionem et confessionem ad essentiam sacramenti pertinere non affirmant.

Resp. *Dist. min.* — Concilia non dicunt satisfactionem esse de essentia sacramenti, quatenus est a poenitente actu praestita, secundum sacerdotis praescriptum *C.* Non dicunt satisfactionem esse de essentia sacramenti, quatenus firmum propositum satisfactionem iniunctam subeundi significat, seu quatenus satisfactio a poenitente acceptanda est *N.* — Etenim, ut egregie notat Catech. Concilii Tridentini (p. 2. de Poenit. c. 29.), « poenitentia est veluti quaedam delictorum compensatio, ab eius voluntate profecta, qui deliquit, ac Dei arbitrio, in quem peccatum commissum est, constituta. Quare et voluntas compensandi requiritur, in quo maxime contritio versatur; et poenitens sacerdotis iudicio, qui Dei personam gerit, se subiiciat necesse est, ut pro scelerum magnitudine poenam constituere in eum possit: ex quo tum confessionis, tum satisfactionis ratio et necessitas perspicitur ». — Et exinde etiam constat quod idem Catechismus animadvertit (ibid. capit. 28.), nimirum poenitentiae partes adeo inter se esse connexas, « ut contritio confitendi et satisfaciendi consilium et propositum inclusum habeat ».

2. Contritio non est sensibilis: — ergo non potest esse pars materialis sacramenti poenitentiae.

Resp. *Dist. Ant.* — Non est sensibilis, prout in corde poenitentis concipitur *C.* Prout ab eo signis externis, et ipsa confessione dolorosa, manifestatur *N.* et *Nego conseq.*

3. Dolor et confessio rei non pertinent ad substantiam iudicii: — ergo non sunt partes sacramenti, quod per modum iudicii est institutum.

Resp. *Dist. Ant.* — Non pertinent ad substantiam iudicii forensis *C.* Non pertinent ad substantiam iudicii reconciliativi, quod in hoc poenitentiae sacramento Christus instituit *N.* et *N. Cons.* — In causis civilibus et criminalibus nihil refert, utrum reus crimen aut debitum fateatur, an non; utrum debitum aut poenam libens an invitus solvat: modo, causa cognita, legitime fuerit condemnatus: — alius enim in illo iudicio est accusator, alius est reus.

At res aliter se habet in poenitentia, quae est ad amicitiam cum Deo redintegrandam; in hoc enim iudicio sacramentali reus ipse voluntarie sistit coram iudice, et delictum suum libere ape-

rit ei, qui accepta per hanc confessionem cognitione causae eum absolvit, imponendo condignam satisfactionem.

Audiatur hic Doctor Angelicus. « Alio modo », dicit (3. q. 90. a. 2.), « fit recompensatio offensae in poenitentia, et in vindicativa iustitia. Nam in vindicativa iustitia fit recompensatio secundum arbitrium iudicis, non secundum voluntatem offendentis vel offensi; sed in poenitentia fit recompensatio offensae secundum voluntatem peccantis, et secundum arbitrium Dei in quem peccatur; quia hic non quaeritur sola redintegratio aequalitatis iustitiae, sicut in iustitia vindicativa; sed magis reconciliatio amicitiae, quod fit dum offendens recompensat secundum voluntatem eius quem offendit. Sic igitur requiritur ex parte poenitentis, primo quidem voluntas recompensandi, quod fit per contritionem: secundo quod se subiiciat arbitrio sacerdotis loco Dei, quod fit in confessione; tertio quod recompenset secundum arbitrium ministri Dei, quod fit in satisfactione. Et ideo contritio, confessio et satisfactio ponuntur partes poenitentiae ».

4. Sacramenti poenitentiae minister solus est sacerdos. — Sed si poenitentis actus eiusdem sacramenti essent materia, poenitens sacramenti minister esset: — minister enim sacramenti est, qui materiam eius subministrat. — Ergo.

Resp. *Neg. min. et prob.* — Non est enim sacramenti minister qui materiam eius suppeditat; sed qui applicando formam materiae conficit signum sacramentale; — et hic in sacramento poenitentiae solus est sacerdos.

5. Sacramentum gratiam producit non solum ratione formae, sed etiam materiae, ex qua constat. — Sed actus poenitentis non producunt gratiam, secus poenitens ipse sibi gratiam conferret, et peccata dimitteret. — Ergo.

Resp. *Ad Mai. Dist.* — Sacramentum gratiam producit non modo ratione formae, sed etiam materiae, idest, sanctificat ratione *totius signi sacramentalis, in suo esse constituti C.* Idest, materia sacramenti per se, independenter a forma, gratiam producit *N.* — « Detrahe verbum », aiebat S. Augustinus (Tract. 80. in Ioan. n. 3.), « et quid est aqua [baptismi], nisi aqua? Accedit verbum ad elementum et fit sacramentum ». — Confer ea quae diximus in Tractatu *De Sacramentis in Genere,* p. 2. aa. 2. et 3.

Ad Min. Dist. — Actus poenitentis non producunt gratiam, de se et independenter ab absolutione sacerdotis, quae est forma *C.*

Actus poenitentis, quatenus verbis absolutionis coniunguntur, et cum eis unum signum sacramentale constituunt, non producunt gratiam *N.*

Et *N. prob. min.* — Nam licet actus poenitentis concurrant tamquam materia in signo sacramentali, ut mox declaravimus, ad producendum ex opere operato effectum sacramenti, seu gratiam sanctificantem; dici tamen nullo pacto potest, poenitentem sibimet gratiam conferre, et per actus suos, ex opere operato peccatum remittere. Per sacramentum enim gratia ex opere operato confertur, quae peccata remittit; et non ipse poenitens, sed sacerdos solus est qui sacramentum conficit et confert, cum ipse solus sit qui sententiam proferat absolutionis, iuxta potestatem a Christo acceptam remittendi peccata.

Hanc vero doctrinam Concilium Tridentinum tradere voluit, dicens (sess. 14. c. 3.): « Docet praeterea Sancta Synodus, sacramenti poenitentiae *formam, in qua praecipue ipsius vis sita est,* in illis ministri verbis positam esse: 'Ego te absolvo' » etc. — Et S. Thomas eamdem doctrinam declaravit in 3. q. 86., n. 6. « Omne sacramentum », inquit, « producit effectum suum non solum virtute formae, sed etiam virtute materiae; ex utroque enim est unum sacramentum, ut supra habitum est, q. 60. a. 6. ad 2. et art. 7. Unde sicut remissio culpae fit in baptismo non solum virtute materiae, scilicet aquae; principalius tamen virtute formae, ex qua et ipsa aqua virtutem recipit; ita etiam remissio culpae est effectus poenitentiae; principalius quidem ex virtute clavium quas habent ministri, ex quorum parte accipitur id quod est formale in hoc sacramento, ut supra dictum est, q. 84. art. 3.; secundario autem ex vi actuum poenitentis pertinentium ad virtutem poenitentiae; tamen prout hi actus aliqualiter ordinantur ad claves Ecclesiae ».

6. Sola absolutio sacramentalis significat gratiam quae per sacramentum poenitentiae confertur: ergo sola absolutio essentialiter constituit signum sacramentale.

Resp. *N. Ant.* — Licet enim verba formae distinctius significent sacramenti effectum, — et hoc est omnibus formis sacramentalibus proprium, — actus tamen poenitentis, prout formae sacramentali ut materia coniunguntur, suam etiam habent significationem; nam, ut ait Suarez (disp. 18. sect. 2. n. 12.): « Signa contritionis sunt etiam signa interioris remissionis; et per con-

fessionem significatur, quod sicut peccata exterius manifestantur, ita etiam ab anima ipsa excluduntur. Satisfactio etiam aperte significat remissionem poenae.»

ARTICULUS SEPTIMUS

De contritione ad sacramentum poenitentiae suscipiendum requisita.

Contritionem essentialiter, ut materiae proximae partem, requiri ad sacramentum poenitentiae constituendum, in praecedenti articulo, demonstravimus: — sed contritio vel est perfecta, vel imperfecta, quae vocatur attritio; ex his duabus estne contritio perfecta necessaria, an attritio sufficit?

Quaestioni huic varium responsum dederunt Theologi.

Inter antiquiores, Petrus Lombardus (4. sent. dist. 18.), S. Bonaventura (id. a. 2. q. 1.), Gabriel et alii putaverunt contritionem perfectam ad remissionem peccatorum mortalium semper requiri. — Ut hanc sententiam emollirent, Henricus (quodl. 1. q. 32.), Ferrariensis (in lib. 4. contra gentes c. 72.) aliique dixerunt perfectam contritionem esse per se necessariam ad sacramenti effectum percipiendum; sed quandoque sufficere attritionem; tunc enim sacramentum efficere ut poenitentis actus ex attritione transiret in contritionem, vel quia perficeret ipsum attritionis actum, vel quia moveret poenitentem ad eliciendam contritionem, vel quia per habituum infusionem efficeret ut homo attritus aequivalenter contritus evaderet. — Hoc ultimum docuerunt Franciscus Victoria, Sotus, Ledesma et quidam alii.

Verum communissima et moraliter certa sententia docet contritionem, sive veram, sive existimatam, in sacramento poenitentiae non requiri, sed sufficere attritionem. Immo Suarez postquam propositionem hanc statuerit (disp. 20. sect. 1. n. 10.): « Sacramentum [poenitentiae] habet virtutem ad iustificandum peccatorem per solam veram, supernaturalem et integram attritionem dispositum; et in hoc sensu efficaciam habet ad efficiendum hominem ex attritio contritum »; addidit: « Hanc conclusionem existimo hoc tempore adeo certam, ut non possit absque errore negari, loquendo, ut loquimur, absolute de efficacia, abstrahendo a modo quo id fit ».

Sed etiam postquam communiter admissa fuerit haec sententia, iuxta quam perfecta contritio ex parte poenitentis necessario

non requiritur ad sacramentum poenitentiae eiusque effectum suscipiendum, controversiae non cessarunt inter theologos.

Etenim Concilium Tridentinum, sess. 6. cap. 6., describens modum praeparationis ad iustificationem pro adultis, docuit: « Disponuntur autem ad ipsam iustitiam. . . . dum peccatores se esse intelligentes a divinae iustitiae timore, quo utiliter concutiuntur, ad considerandam Dei misericordiam se convertendo, in spem eriguntur, fidentes, Deum sibi propter Christum propitium fore, *illumque tamquam omnis iustitiae fontem diligere incipiunt* ». — In sessione vero 14. cap. 4. loquens de attritione, quin dilectionem Dei commemoraverit, dixit: « Quamvis [attritio] sine sacramento poenitentiae per se ad iustificationem perducere peccatorem nequeat; tamen eum ad Dei gratiam in sacramento poenitentiae impetrandam disponit ».

Et exinde contentio orta est inter doctores, aliis dilectionem inchoatam seu amorem Dei, quem vocant initialem, absolute requirentibus ut attritio in sacramento poenitentiae proxime ad gratiam consequendam disponere possit; aliis id negantibus.

Sed et amor ipse initialis, de quo controvertitur, varia significatione, secundum varias contendentium opiniones, sumitur.

Iuxta nonnullos saeculi XVII. Lovaniensium doctores amor ille est benevolentiae et amicitiae, seu vera est caritas, qua Deus propter se et quia summe bonus ac perfectus est diligitur, actu tamen remisso.

Iuxta alios theologos, quos inter eminet Pallavicinus, inchoata dilectio, quae cum attritione necessario coniuncta inveniri debet, ut peccatorum remissio in sacramento poenitentiae conferatur, ea omnis et sola est, qua Deus propter se, tamquam finis *cui* diligitur, sed nondum super omnia: — nam etiamsi, inquiunt, divina bonitas creatis omnibus praestet, eisque anteferri mereatur; vere tamen et sincere diligi potest propter se, licet non secundum totam dignitatem et amplitudinem suam. Possumus enim vere ac sincere, aiunt, amplecti motivum aliquod, etsi illud non amplectamur secundum totam suam dignitatem et amplitudinem. Et in hanc rem affertur Bellarminus, qui (l. 6. de Gr. et lib. arb. c. 7.) ait: « Dilectio Dei, alia est perfecta, quoniam est dilectio Dei super omnia, quae videlicet Deum rebus omnibus anteponit; alia imperfecta, quoniam afficitur quidem erga Deum, sed nondum illum rebus ceteris praefert ». Et infra: « Dilectio imperfecta, qua Deus non antefertur omnibus rebus, non meretur nomen caritatis,

neque implet legem, neque conveniunt illi encomia, quae passim tribuuntur in divinis litteris caritati: tamen ex iisdem locis convincitur, imperfecta illa dilectio donum esse Dei, et ex solis naturae viribus haberi non posse ».

Alii demum nomine inchoatae dilectionis spem intelligunt, qua Deus nondum amore *benevolentiae,* sed amore *concupiscentiae* diligitur, cum in Deum tamquam in *proximum finem cui* amans non feratur, sed *proximum subiectum cui* sit ipse amans.

Disputatio circa attritionem et amorem initialem necessarium ad sacramentum poenitentiae suscipiendum, vehementi aestu saeculo XVII. agitata, Decretum Alexandri VII. provocavit, quod subiungimus:

« Feria 5. die 5. Maii 1667. — Sanctissimus Dominus Noster Alexander Papa VII. cum accepisset. . . . Scholasticos quosdam acrius. . . . inter se contendere, an illa attritio, quae concipitur ex metu gehennae, excludens voluntatem peccandi, cum spe veniae, ad impetrandam gratiam in sacramento poenitentiae, requirat insuper aliquem actum dilectionis Dei, asserentibus quibusdam, negantibus aliis, et invicem adversam sententiam censurantibus; Sanctitas sua enixe cupiens pacis vinculum inter fideles servari, omnemque fomitem scissurae extingui, auditis votis Eminentiss. et Reverendiss. Dominorum Cardinalium adversus haereticam pravitatem Generalium Inquisitorum. . . . . . hoc praesenti Decreto, in virtute sanctae obedientiae, et sub poena excommunicationis latae sententiae huic Sanctae Sedi reservata, aliisque poenis eiusdem Sanctae Sedis arbitrio taxandis, praecipit cunctis, et singulis fidelibus, quocumque gradu, et dignitate. . . . . ut si deinceps de materia attritionis praefatae scribent, vel libros, aut scripturas edent, vel docebunt, vel praedicabunt, vel alio quovis modo poenitentes, aut scholares, ceterosque erudient, non audeant alicuius theologicae censurae, alteriusve iniuriae, aut contumeliae nota taxare alterutram sententiam, sive negantem necessitatem aliqualis dilectionis Dei in praefata attritione ex metu gehennae concepta, quae hodie inter scholasticos communior videtur; sive asserentem dictae dilectionis necessitatem, donec ab hac Sancta Sede fuerit aliquid in hac re definitum. Statuitque praeterea Decretum hoc, seu illius exemplum, ad valvas Basilicae Principis Apostolorum de Urbe, et in acie Campi Florae affixum, omnes ubique existentes arctare, ac si unicuique personaliter fuisset intimatum ».

Verum P. Viva (Damnat. Thesium Theol. Trutina p. 3. prop. XV. ab Alexan. VIII. num. 33.) postquam Decretum hoc retulerit, monet: « praescriptum istud in virtute S. Obedientiae, ne censura ulla his opinionibus inuratur, non impedire, quominus aliqua ex iis dici possit improbabilis, et falsa, ut docent theologi communiter; tum quia inter censuras theologicas non recensetur falsitas, et improbabilitas; tum etiam quia evidens est alterutram ex his opinionibus extreme oppositis, quae censurari non possunt, esse falsam ».

His ad rectam quaestionis intelligentiam praemissis, subiungitur

THESIS XIX.

Ad sacramentum poenitentiae suscipiendum, perfecta contritio non requiritur; sed attritio, ut talis etiam cognita, sufficit. Haec autem attritio, quae ex parte finis et termini dilectionem Dei, seu caritatem, profecto respicit, nullum alium amorem erga Deum, ex parte subiecti et principii, comprehendere debet, ut proxima ad gratiam sacramenti dispositio sit, praeter amorem spei, quo Deus diligitur ut nobis bonus.

Duas partes complectitur thesis: una statuit contritionem perfectam in poenitente non requiri ad sacramenti poenitentiae susceptionem, sed attritionem sufficere; — altera declarat naturam attritionis requisitae, et ostendit quo sensu amor initialis, cum attritione necessarius ad obtinendam sacramenti gratiam, intelligi debeat. Articulatim utramque partem vindicabimus.

Prob. 1ª *pars thesis*. I. *Ex institutione et natura sacramenti.* — Etenim ex hucusque probatis disertissime constat Christum dedisse Petro, et in eo ceteris episcopis et presbyteris claves, quarum vi fidelibus poenitentibus foras coeli, eis ob peccatum clausas, aperire possint; dedisse Apostolis et ipsorum successoribus potestatem solvendi et remittendi peccata; instituisse sacramentum poenitentiae, in quo et per quod lapsi post baptismum possint iterum Deo reconciliari. — Atqui haec vera non essent, si poenitentes ad sacramentum poenitentiae sine contritione perfecta accedere non possent, et attritio sola non esset in eis dispositio sufficiens ad sacramenti gratiam percipiendam. Ergo.

Prob. min. — Ex thesibus V. et VI., quas 1. parte, articulis 5. et 6., demonstravimus, certum est, contritionem perfectam, in quocumque gradu intensitatis, etiam extra casum necessitatis, semper, peccatorem poenitentem statim, ante sacramenti susceptionem, Deo reconciliare. — Ergo si ad poenitentiae sacramentum accedere poenitens non posset sine contritione perfecta, sacramentum istud suscipere non posset nisi prius per contritionem perfectam Deo iam esset reconciliatus. — sed si res ita se haberet, perfecto poenitens *in sacramento et per sacramentum* Deo unquam reconciliari non posset nec ab peccatis absolvi, nec habere vi clavium Ecclesiae reseratas coeli ianuas, quas sibi occluserat per peccatum. Ergo verum non esset, Christum dedisse Ecclesiae claves ut per eas coelum poenitentibus aperiretur, et tradidisse Apostolis atque eorum successoribus potestatem qua lapsis fidelibus peccata remitterent, eosque in sacramento poenitentiae iterum Deo reconciliarent.

II. *Ex doctrina Patrum.* — Et re quidem vera, iuxta ipsos, morientium salus ita ab absolutione sacerdotis pendere potest, ut defectu huius absolutionis quandoque damnentur. — Atqui id falsum omnino esset, si perfecta contritio ad absolutionem sacerdotis obtinendam necessario requireretur. — Ergo.

Prob. min. Nam si morientes contritionem perfectam haberent salvarentur, absolutione sacerdotis etiam deficiente: — si contritionem non haberent, etiamsi acciperent absolutionem sacerdotis, salvari non possent. — Ergo.

Maior ex testimoniis Patrum, saepius commemoratis, patet; et clarissime asseritur his verbis S. Augustini (Ep. 180. al. 228. num. 8.): « Si ministri [sacramentorum] desint, quantum exitium sequitur eos, qui de isto saeculo vel non regenerati exeunt, vel *ligati.* Si autem ministri adsint... omnibus subvenitur: alii baptizantur, alii *reconciliantur* ». — Idipsum proclamat S. Coelestinus Papa I. Epist. 4. ad episcopos Provinciae Viennensis et Narbonensis (n. 3.): « Agnovimus poenitentiam morientibus denegari, nec illorum desideriis annui, qui obitus sui tempore hoc animae suae cupiunt remedio subveniri... Quid hoc, rogo, aliud est, quam morienti mortem addere, eiusque animam, sua crudelitate, *ne absoluta esse possit,* occidere? »

Iuxta eamdem doctrinam, Patres in Concilio Carthaginensi 3. can. 34., praescripserunt omnes aegrotantes in mortis articulo

baptizari, vel *absolvi,* modo aliorum testimonio constaret, haec sacramenta ab eis expetita fuisse. — Et ex sensu totius Ecclesiae, quin cetera huius doctrinae documenta innumera prosequar, Concilium Tridentinum (sess. 14. c. 7.) declaravit: « Ne quis pereat pie admodum custoditum semper fuit, ut nulla reservatio sit in articulo mortis; atque ideo omnes sacerdotes quoslibet poenitentes a quibusvis peccatis et censuris absolvere possunt ».

III. *Ex Concilio Tridentino.* — Sane, in sessione 14. capite 4., Sancta Synodus docuit: « Contritionem... aliquando caritate perfectam esse... hominemque Deo reconciliare, *priusquam hoc sacramentum* [poenitentiae] actu suscipiatur... Illam vero contritionem imperfectam, quae attritio dicitur, quoniam vel ex turpitudinis peccati consideratione, vel ex gehennae et poenarum metu communiter concipitur, si voluntatem peccandi excludat, cum spe veniae... donum Dei esse... quo poenitens adiutus viam sibi ad iustitiam parat. Et quamvis sine sacramento poenitentiae per se ad iustificationem perducere peccatorem nequeat; tamen eum ad Dei gratiam in sacramento poenitentiae impetrandam disponit ». — Porro ex his verbis manifestum est Concilium docuisse duplicem dari dispositionem ad consequendam gratiam iustificationis; unam extra sacramentum, quae est contritio, cuius prius meminit, et alteram *in sacramento,* quae est attritio, de qua deinde loquitur. Ergo, iuxta Concilium Tridentinum, attritio, est *in sacramento* poenitentiae dispositio sufficiens ad iustificationis gratiam consequendam.

Nec dicatur ex doctrina Concilii attritionem in sacramento esse quidem dispositionem ad gratiam santificantem; sed *dispositionem remotam* non *proximam ;* — nam

1. Concilium in verbis mox citatis contritioni perfectae opponit contritionem imperfectam, seu attritionem. — Ergo cum de contritione perfecta dicat eam esse extra sacramentum dispositionem *proximam* ad gratiam consequendam, quia extra sacramentum Deo hominem reconciliat; de contritione imperfecta, seu de attritione, dicens per se non posse peccatorem ad iustificationem perducere, sed *disponere eum ad Dei gratiam in sacramento,* loquitur *de dispositione proxima,* et docet attritionem *esse talem dispositionem* ad gratiam, *in sacramento,* non *extra sacramentum, ut est contritio.*

2. Concilium distinguens inter attritionem *extra sacramentum,* et attritionem *in sacramento,* affirmat attritionem *extra sacramen-*

tum esse dispositionem *remotam* ad gratiam consequendam; nam ait poenitentem per illam attritionem parare sibi viam ad iustitiam. Ergo cum docet attritionem *in sacramento* esse *dispositionem* ad gratiam recipiendam, de dispositione *proxima* loquitur, et non remota: — secus enim inutiliter inter attritionem extra sacramentum, et attritionem in sacramento distinxisset.

3. Quinimo, si attritio non esset in sacramento dispositio proxima ad gratiam consequendam, falso Concilium dixisset attritionem « ad Dei gratiam *in sacramento* impetrandam disponere ». Nam ad id *nunquam* disponeret; sed iuxta sententiam, quam impugnamus, et quae requirit contritionem perfectam in poenitente ut gratiam sacramenti percipiat, — disponeret ad impetrandam contritionem perfectam, qua posita, *ante sacramenti susceptionem*, peccator gratiam iustificationis consequeretur.

4. Mens Concilii apertissime patet in verbis quae, capite 4. citato, mox subiungit: « Quamobrem falso quidam calumniantur catholicos scriptores, quasi tradiderint sacramentum poenitentiae, absque bono motu suscipientium, gratiam conferre; quod nunquam Ecclesia Dei docuit, nec sensit ». Hanc autem illationem Concilium deducit, ex doctrina, quam ibidem prius asseruit ac probavit, nimirum, motum attritionis « esse Dei donum et Spiritus Sancti impulsum, non adhuc quidem inhabitantis, sed moventis ». — Sed haec illatio futilis omnino esset, si sacramentum poenitentiae gratiam non conferret, nisi prius actum contritionis perfectae poenitentes elicuisset; in hac enim hypothesi, — et evidenter appareret gratiam in sacramento poenitentiae non dari absque bono motu suscipientium, nam manifeste constat contritionem perfectam esse bonum actum poenitentis; — et nulla esset ratio refutandi calumnias adversus catholicos scriptores latas, cum nemo umquam ex adversariis negaverit contritionem perfectam esse bonam; — et ut demonstraretur sacramentum poenitentiae non suscipi sine bono motu suscipientis, ostendi non deberet attritionem esse bonam, si attritio non esset in suscipiente actus, qui, cum confessione rite absoluta et proposito satisfaciendi, poenitentem in sacramento immediate disponeret ad gratiam iustificationis per sententiam sacerdotalis absolutionis consequendam.

IV. *Ex declarationibus post Concil. Tridentin. latis.* — Clerus Gallicanus in Conciliis generalibus an. 1700 celebratis, duo « ex

sacrosancta Synodo Tridentina » monenda esse declaravit, et primum illorum esse « ne quis putet, in utroque sacramento [baptismo et poenitentia] requiri ut praeviam contritionem illam quae sit caritate perfecta, et quae cum voto sacramenti, antequam actu suscipiatur, hominem Deo reconciliat ».

Et iam ab anno 1638. Facultas Parisiensis, inter alias sententias ab ea damnatas in libro de Virginitate edito a Claudio Seguenotio Oratoriano, quasdam rem nostram spectantes proscripserat his verbis: « Quae tradit auctor de attritionis insufficientia, et contritionis ex perfecta caritate necessitate ad recipiendum sacramentum poenitentiae, et quae addit et approbat de absolutione, quod nihil aliud sit, quam declaratio iuridica peccati iam remissi, damnavit quoque Facultas, et censuit, has propositiones esse quietis animarum perturbativas, communi et omnino tutae praxi Ecclesiae contrarias, efficacia sacramenti poenitentiae imminutivas, et insuper temerarias et erroneas ».

V. *Ex suavitate legis Evangelicae* confirmatur thesis, quam defendimus. Lex enim nova longe facilior ac suavior est veteri: — at talis non esset circa remissionem peccatorum consequendam, si contritio perfecta in poenitentiae sacramento requireretur. Ergo. — *Prob. min.* — In lege antiqua ad peccatorum remissionem obtinendam actus contritionis sufficiebat, sine sacramento aut eius voto: nunc autem in nova lege, praeter contritionem, sacramentum poenitentiae requireretur.

Prob. 2ª *pars thesis.* — Et in primis dicimus, *attritionem, ex parte finis et termini, respicere Dei dilectionem:* — idque cuique vel leviter attendenti clarissime patet. Etenim poenitens ad sacramentum reconciliationis accedit, ut per illud remissionem peccatorum accipiat, Deo reconcilietur, in eius amicitiam iterum admittatur, et accipiat gratiam sanctificantem et caritatem. — Ergo finis a poenitente intentus est amicitia Dei recuperanda; et terminus cui tendit est haec ipsa amicitia, quae mutua caritate habetur inter Deum et hominem.

Hinc Concilium Tridentinum attritionem in sacramento poenitentiae requisitam describens, dixit, verbis superius citatis, « eam esse Spiritus Sancti impulsum... quo poenitens adiutus *viam sibi ad iustitiam parat* », et « eam esse quae poenitentem *ad Dei gratiam* in sacramento poenitentiae *impetrandam* disponit ».

Praeterea dicimus, — *attritionem, quae est proxima dispositio ad*

gratiam sacramenti recipiendam, comprehendere amorem spei, quo Deus diligitur ut nobis bonus.

Et hoc etiam facili negotio demonstratur: nam 1. Concilium Tridentinum, cum dixerit attritionem parare poenitenti viam iustitiae, eumque in sacramento disponere ad gratiam consequendam, expresse statuit (sess. 14. cap. 4.), *si voluntatem peccandi excludat, cum spe veniae.* Haec autem spes veniae, qua ad sacramentum poenitentiae accedimus ut cum Deo reconciliemur, nequit haberi, ut patet, sine amore concupiscentiae erga Deum, quo Deus diligitur ut nobis bonus.

2. Idem Concilium, sess. 6. c. 6., loquens de dispositione in adultis ad iustificationem, ait: « De hac dispositione scriptum est 'Accedentem ad Deum oportet credere, quia est et quod inquirentibus se remunerator sit'. Et 'Confide fili remittuntur tibi peccata tua' ». Porro quis non videt, accedere ad Deum ut Remuneratorem, eique confidere, esse spei et amoris concupiscentiae aeternae in coelis felicitatis?

3. Attritioni, — quae imperfecta solum contritio est, quia non elicitur ex motivo caritatis erga Deum, — descriptio Tridentini convenit, qua dicit contritionem esse « animi dolorem et detestationem de peccato commisso cum proposito non peccandi de cetero ». — Sed dolor et detestatio peccati non habentur sine amore illorum, quae per peccatum amisimus et recuperare desideramus, nimirum divinam gratiam, et ius ad aeternam beatitudinem. — Ergo attritio, quae est dolor et detestatio de peccato commisso, elicitur cum amore et ex amore consequendi divinam gratiam, et iterum acquirendi ius ad aeternam beatitudinem; qui amor est concupiscentiae, seu spei supernaturalis.

4. Non minor dispositio requiritur ad peccatoris iustificationem in poenitentiae sacramento, quam ad iustificationem adulti per baptismum. — Atqui pro adulto ut in baptismo iustificetur requiritur ut Deum « diligere *incipiat* tamquam omnis iustitiae fontem », ut declarant Tridentini Patres; et haec verba saltem de amore spei intelligenda sunt; — mox vero probabimus, non significari per illa caritatem. — Ergo et attritio, quae proxima sit dispositio ad gratiam in sacramento poenitentiae consequendam, comprehendere debet amorem spei.

5. Homo, qui peccando ab amore Dei se avertit, et ad amorem creatae bonitatis se convertit, ad divinam amicitiam admitti

nequit, nisi relinquendo inordinatum creaturae amorem, ad Deum amandum se convertat. — Si igitur necesse non erit ut Deum perfecte diligat, tamquam bonum in se, caritate perfecta; saltem necesse erit, ut eum diligat amore minus perfecto, seu concupiscentiae, quatenus est bonus nobis. — « Offensa peccati mortalis », ait S. Thomas (3. q. 86. a. 2.), « procedit ex hoc quod voluntas hominis est aversa a Deo per conversionem ad aliquod bonum commutabile. Unde requiritur ad remissionem divinae offensae quod voluntas hominis sic immutetur ut convertatur ad Deum cum detestatione conversionis praedictae, et proposito emendandi ». — Et, responsione ad 1., addit: « Adulto, in quo sunt actualia peccata, quae consistunt in deordinatione actuali voluntatis, non remittuntur peccata, etiam in baptismo, sine actuali immutatione voluntatis, quod fit per poenitentiam ». — Illam vero immutationem voluntatis cum conversione ad Deum, non requirere in sacramento amorem Dei benevolentiae et amicitiae, qui esset cum contritione perfecta, declarant haec alia verba clarissima S. Doctoris (in 4. dist. 6. q. 1. a. 3. solut. 1. ad 5.): « Ad hoc quod homo se praeparet ad gratiam in baptismo percipiendam, praeexigitur fides, sed non caritas; quia sufficit attritio praecedens, etsi non sit contritio ».

Demum dicimus, — *opus non esse ut attritio alium amorem erga Deum comprehendat, praeter amorem spei, quem vindicavimus.* Et id ostendimus.

1. Quia hic amor Dei initialis, praeter spem, nequit esse, ut quidam contendunt, caritas ex suo formali obiecto perfecta, sed quoad intensionem, seu vehementiam actus, remissa. Etenim caritas in quocumque gradu remisso intensionis, vere est caritas; et contritio ex caritate perfecta, est contritio perfecta. Porro in prima parte huius thesis demonstravimus contritionem non esse necessariam ad obtinendam in sacramento poenitentiae iustificationem.

2. Amor initialis non est, ut alii volunt, dilectio Dei imperfecta, qua peccator aliquo modo erga Deum afficitur, sed eum non praefert ceteris rebus. — Profecto iste dilectionis erga Deum motus valde imperfectus, qui neque cor hominis a rebus creatis inordinate amandis avertit, neque ad implendam legem Dei voluntatem inclinat, nequit dici dispositio proxima requisita ad obtinendam gratiam iustificationis in sacramento. — In mentem revoca

ea quae mox declaravimus de natura attritionis in sacramento ad iustificationem necessaria, et de mutatione voluntatis, sine qua, etiam in sacramento, peccator non est proxime dispositus ad consequendam sanctificationis gratiam, et peccatorum, quae admiserat, remissionem.

3. Concilium Tridentinum, sessione 6. cap. 6., dicens peccatores ad iustificationem sese disponere dum Deum, « tamquam omnis iustitiae fontem diligere incipiunt », nullam aliam dilectionem pro adulto qui se disponit ad gratiam in sacramento consequendam requirit, praeter spem. — Nam haec verba per se spem significant, cum dicant nos Deum diligere tamquam auctorem nostrae iustificationis, seu *prout est nobis bonus et salutaris;* et *haec dilectio* non eliciatur nisi *a spe theologica.*

Nec dicatur Concilium utrumque ibi distincte commemorasse, scilicet, spem et dilectionem Dei, tamquam omnis iustitiae fontis; ideoque, praeter spem, aliam dilectionem requirere tamquam dispositionem proximam ad obtinendam gratiam sacramenti. — Haec illatio non recte deducitur ex verbis Synodi. — Etenim Concilium non dicit: peccator se disponit ad gratiam iustificationis *per actum spei, et per dilectionem erga Deum;* sed ait: peccator, *dum se convertit ad considerandam Dei misericordiam, in spem erigitur, fidens Deum sibi propter Christum propitium fore, et illum incipit diligere.* Hinc mens Concilii est declarare hoc unum, nempe peccator, dum sperat in Deum misericordem, incipit eum diligere: — et hoc plane fatemur, spes enim est ex amore concupiscentiae.

Et contextus Capitis confirmat hanc interpretationem. Nam ad comprobandam ex Scripturarum testimoniis doctrinam, quam proposuit, Concilium statim haec duo refert, quae ad spem pertinent: « *Accedentem ad Deum oportet credere quia est, et quod inquirentibus se remunerator sit* »; et, « *Confide, fili, remittuntur tibi peccata tua* ».

4. Etiamsi concederetur in verbis Concilii Tridentini nuper citatis intelligi posse indicatum amorem benevolentiae erga Deum; immo hunc solum amorem esse ibi significatum, non autem amorem concupiscentiae, qui est spei; nihil ex hac concessione sequeretur quod infirmaret thesim nostram. — Et sane, tunc admitti posset illud quod cum quibusdam aliis contendit Suarez (in 3. p. S. Thomae, disp. 28. sect. 2.), nimirum, « Concilium non descripsisse dispositionem simpliciter necessariam; sed vel eam,

quae optima est omnium, magisque certa, et hominibus, etiam ante baptismum, magis consulenda (fortasse enim ideo abstinuit a verbo *necessitatis;* solum dixit 'quam ante baptismum agere oportet') vel . . . enumeravit eos actus, qui per se loquendo, sunt aliquo modo necessarii; *non determinans, an omnes simul sint necessarii in omni iustificatione intra et extra sacramentum:* an vero *perfectiores* sint necessarii *extra sacramentum,* alii *minus perfecti cum sacramento sufficiunt ;* quo clarius ipsummet Concilium docuit sess. 14. cap. 4. ».

5. Sessionis 6. canon 3., quem adversarii nostri citant ut probent alicuius dilectionis perfectae necessitatem praeter spem, in poenitente, qui proxime in sacramento disponitur ad iustificationem, quaestionem nostram non attingit. Ille canon ita se habet: « Si quis dixerit, sine praeveniente Spiritus Sancti inspiratione, eiusque adiutorio hominem credere, sperare, diligere, aut poenitere posse, sicut oportet, ut ei iustificationis gratia conferatur, anathema sit. » — Et definitionis scopus est, ut patet, adstruere *divinae gratiae necessitatem* ad habendam Dei dilectionem, non vero *necessitatem dilectionis Dei in sacramento poenitentiae.* — Id Andreas Vega, qui Concilio Tridentino interfuit, testatur inquiens: « Ex qua definitione colligi non potest, dilectionem Dei super omnia antecedere iustificationis gratiam, sed solum inde colligitur ad quamcumque sufficientem dilectionem opus esse auxilio Spiritus Sancti speciali ».—Vide Tournely, de sacram. Poenitentiae, q.5.a.2.

6. Cum in Concilio Tridentino ageretur de doctrina circa motum attritionis ad consequendam sacramenti poenitentiae gratiam statuenda, hoc fuit schema propositum, et ab Angelo Massarello secretario recitatum, die 16 Novembris, an. 1551. (V. Acta Genuina SS. Concilii Tridentini integra edita ab Aug. Theiner, Zagabriae t. 1. p. 584.); « Illam vero contritionem, quam theologi attritionem vocant, quod imperfecta sit, et solum vel ex turpitudinis peccati consideratione, vel ex gehennae et poenarum metu, qui servilis timor dicitur, concipiatur, si voluntatem peccandi excludat, et dolorem qualemcumque de commissis delictis exprimat, statuit haec S. Synodus et declarat: non solum non facere hominem hypocritam, et magis peccatorem (ut quidam blasphemare non verentur) verum etiam sufficere ad sacramenti huius constitutionem, ac donum Dei esse, et Spiritus Sancti impulsum verissimum, non adhuc quidem inhabitantis, sed tantum

moventis, quo poenitens adiutus, cum sine aliquo dilectionis in Deum motu esse vix queat, viam sibi ad iustitiam munit, et per eum ad Dei gratiam facilius impetrandam disponitur ».

Porro in hoc schemate verba illa « *cum sine aliquo dilectionis in Deum motu esse vix queat* » expuncta fuerunt, post animadversionem episcopi Tudensis in Congreg. gener., die 24 Novembris eiusdem anni 1551 (V. Acta Conc. p. 600.); et sessione 14. celebrata die 25 Novembris 1551, haec alia verba in Decreto inserta : « *cum spe veniae* ». — Ex quo facto luculenter apparet Concilium utique admisisse *aliquem dilectionis motum* erga Deum esse necessarium ad consequendam gratiam iustificationis in sacramento ; sed illum non esse alium praeter *amorem spei.*

7. Nec obiiciatur in schemate haec etiam verba: « *sufficere ad sacramenti huius constitutionem* », fuisse expuncta; — nam verba quae in Decreto approbata sunt eamdem ideam, ut probavimus supra, exprimunt, et quidem maiori locutionis rectitudine: non enim proprie dicitur attritionem *sufficere* ad constitutionem sacramenti, cuius *aliqua pars materialis* tantum est. Praeterea noluit illis verbis Concilium sententiam Scoti aperte proscribere, qui in sola absolutione sacerdotis essentiam huius sacramenti consistere voluit.

8. Scripturarum testimonia et Patrum, quae nobis obiiciuntur ab adversariis ad rem non pertinent. Dicunt enim hominem sine caritate manere in morte peccati, et cum caritate illico esse iustum: — sed haec ostendunt peccatorem extra sacramentum nonnisi per contritionem, caritate perfectam, iustificari posse, et de facto per illam statim ante sacramenti susceptionem iustificari; quod tenemus et in prima huius Tractatus parte vindicavimus; — sed non arguunt necessitatem caritatis ad iustificationem obtinendam in sacramento. — Immo ex ipsis contrarium constat: nam si caritas actualis requireretur in eo qui ad sacramentum poenitentiae accedit, peccator non iustificaretur *in sacramento poenitentiae,* sed semper deberet *ante sacramenti huius susceptionem* iustificari; ideoque poenitentia non esset sacramentum *mortuorum,* ut est, et admittitur ab adversariis, sed *vivorum.*

Scholion I. — Quandoque Patres de sacerdotali potestate in sacramento poenitentiae loquentes, afferunt exemplum Lazari, quem prius a morte Dominus suscitavit, deinde discipulis commisit solvendum a fascis sepulchralibus. — Ita, ex. gr., S. Augu-

stinus (Serm. 67. de verbis Evang., alias 8. de verbis Domini num. 2.), « Quis », inquit, « eum suscitabit, nisi qui remoto lapide clamavit, Lazare, prodi foras? Quid est autem foras prodire, nisi quod occultum erat, foras prodere? Qui confitetur, foras prodit: foras prodire non posset, nisi viveret; vivere non posset, nisi resuscitatus esset ». — Et S. Gregorius M. (Hom. 26. in Evang. n. 6.): « Tunc », ait, « vera est absolutio praesidentis, cum interni arbitrium sequitur iudicis... Ecce illum discipuli iam viventem solvunt, quem magister resuscitaverat mortuum ».

Sed haec non asserunt Patres, quasi sacerdotes in sacramento per absolutionem rite collatam peccata non dimittant, et sacramentum non suscipiant nisi illi qui per contritionem caritate perfectam iam a Deo ex morte peccati fuerant resuscitati. — Alia prorsus est sententia Patrum; et superius, articulis 1. et 2., huius 2. Tractatus partis, plenissime ac copiosissime demonstravimus, Patres iuxta traditam fidem docuisse sacerdotes vera potestate iudiciali gaudere in causis peccatorum, qua culpis ligatos solvant, qua reis poenitentibus peccata remittant.

Quare S. Augustinus, in loco obiecto, duos in peccatore ad iustitiam traducto effectus agnoscit: alter quidem est gratia excitans et adiuvans ad odium peccati, ad melioris vitae propositum, et ad sinceram peccatorum confessionem, qua velut inchoatae et imperfectae vitae motus exercet; atque vita haec a solo Deo intus vocante et operante oritur: alter vero effectus provenit ab Ecclesia exterius ministrante, et a vinculis peccatorum solvente, cui dictum est, *quae solveritis super terram,* etc., et a Deo ipso ratam Ecclesiae sententiam habente, ut ita expeditus peccator omnes vitae perfectae motus edere possit.

Atque ista tradit S. Augustinus loco mox citato, sed nullibi clarius et elegantius quam Serm. 352. (al. 27. inter Hom. 50. n. 8.): « Est poenitentia gravior, » inquit, « atque luctuosior, in qua proprie vocantur in Ecclesia poenitentes, remoti etiam a Sacramento altaris participandi, ne accipiendo indigne, iudicium sibi manducent et bibant. Illa ergo poenitentia luctuosa est. Grave vulnus est: adulterium forte commissum est, forte homicidium, forte aliquod sacrilegium; gravis res, grave vulnus, lethale, mortiferum: sed omnipotens medicus. Iam post suggestionem facti et delectationem et consensionem et perpetrationem, quasi quatriduanus mortuus putet: sed nec ipsum Dominus deseruit, sed clamavit,

Lazare, prodi foras. Cessit voci misericordiae moles sepulturae: cessit mors vitae, cessit infernus superno. Elevatus est Lazarus, processit de tumulo: et ligatus erat, sicut sunt homines in confessione peccati agentes poenitentiam. Iam processerunt a morte: nam non confiterentur, nisi procederent. Ipsum confiteri, ab occulto et a tenebroso procedere est. Sed quid Dominus Ecclesiae suae? 'Quae solveritis,' inquit, 'in terra, soluta erunt et et coelo' (Matth. XVIII. 18.). Proinde Lazaro procedente, quia implevit Dominus misericordiae suae bonum, perducere ad confessionem mortuum latentem, putentem; iam cetera implet Ecclesiae ministerium: 'Solvite illum, et sinite abire' (Ioan. XI. 39-44.). »

Eamdem vero S. Gregorii mentem fuisse ex ipsa Homilia citata intelligi licet, ubi, « videndum est, quae, » ait, « culpa praecessit, aut quae sit poenitentia secuta post culpam; ut quos omnipotens Deus per compunctionis gratiam visitat, illos pastoris sententia absolvat. »

Scholion II. — Ex dictis in probatione thesis praecedentis, clare deducitur quo sensu verum sit hominem in sacramento fieri ex attrito contritum, nimirum *quoad aequivalentiam et quoad effectum;* nam in sacramento attritio est dispositio proxima ad accipiendam gratiam iustificantem; et ita in sacramento attritio aequivalet contritioni, quae extra sacramentum est dispositio ultima ad iustificationem.

Scholion III. — Quaeri solet an *licite ad sacramentum poenitentiae accedere peccator valeat cum attritione supernaturali,* quae concepta ex timore gehennae excludat voluntatem peccandi et sit cum spe veniae, *quin insuper aliquis alius actus dilectionis Dei in eo requiratur?* — Ratio vero dubii et inquisitionis est quia in iis quae valorem sacramenti spectant, non possumus uti sententia probabili, omissa tutiori; ac proinde videtur in praxi nos uti non posse sententia quae negat ad suscipiendum poenitentiae sacramentum aliam Dei dilectionem esse necessariam praeter amorem concupiscentiae, qui est spei; nam haec sententia videtur esse mere probabilis, et doctores non pauci acriter pugnant pro sententia opposita, quae tutior est.

Respondemus, verbis P. Viva (in prop. 15. Alex. VIII. num. 31.): « Pene communissima DD. sententia tenet, licitum esse in sacramento poenitentiae adhibere attritionem supernaturalem absque alia dilectione Dei inchoata, condistincta a voluntate reconciliandi

se cum Deo, ab odio peccati, quod apprehenditur esse Dei malum et offensa, a proposito non peccandi de cetero, et a spe de remissione obtinenda; in quibus actibus initialis aliqua Dei dilectio continetur, prout explicavimus. Ratio est, quia, ut diximus in expositione tertiae propositionis ab Alex. VIII. proscriptae contra Sinnichium, et alios Tutioristas, in sacramentis conferendis, quamvis illicitum sit uti opinione probabili de illorum valore, omissa tutiori; non est tamen illicitum uti opinione moraliter certa, omissa tutiori. Aliter nec sufficeret attritio cum aliquali dilectione ad mentem adversariorum, sed requireretur contritio perfecta in sacramento Poenitentiae, utpote tutior. Opinio enim moraliter certa non subest morali periculo falsitatis, sed periculo tantum valde remoto, quod cavere in humanis actionibus est moraliter impossibile, ac proinde ad illud cavendum non obligamur; sicut in articulo mortis post elicitos nonnullos actus dilectionis Dei super omnia, et contritionis, non tenemur ad iterandos alios et alios intensiores et intensiores actus amoris Dei ad vitandum periculum remotissimum nostrae damnationis, in casu videlicet, quod priores actus non fuerint sufficientes ad iustificationem. Atqui opinio de sufficientia attritionis ex puro poenarum metu conceptae non solum pertingit ad supremum gradum probabilitatis, verum etiam ad moralem certitudinem, spectatis verbis, ac mente Tridentini, spectatis rationibus, ac spectata communissima Theologorum auctoritate apud Lugo disputatione 5. de Poenitentia numero 133., et apud Haunoldum de Poenitentia numero 996.; non secus ac per adversarios moraliter certa est sententia de sufficientia attritionis aliqualem Dei dilectionem involventis, quamvis non pauci apud Suarium, disp. 20. de Poenit. s. 1. cum Magistro Sent., Hugone, Richardo, Alensi, Bonaventura, Gabriele, Medina, Adriano, Soto, et aliis putent requiri contritionem perfectam. Ergo licite in sacramento poenitentiae adhibetur attritio ex mero poenarum metu concepta; esto nonnulli contradicant, ita ut ab illorum auctoritate aliqua tenuis extrinseca probabilitas in sententiam oppositam derivetur. »

Quod Decretum Alexandri VIII., superius relatum, spectat, adnotamus cum eodem P. Viva — 1. prohibitionem a Pontifice latam non significare utramque sententiam, — unam negantem alium amorem Dei, praeter spem, ad sacramentum poenitentiae suscipiendum esse necessarium, alteram id affirmantem, — esse

probabilem; nam huiusmodi prohibitiones saepe fiunt in bonum pacis et ad vitandas dissentiones atque turbas. — 2. Summum Pontificem, in Decreto citato, sententiam, quam defendimus, approbare quodammodo, dum authentice asserit eam esse inter Scholasticos communiorem. — « Quis refugiat », ait Viva (l. c. n. 34.) « in praxim deducere sententiam, de qua certo constat ex communiori Theologorum calculo haberi veriorem prae opposita? »

S. Alphonsus de Liguori (Theol. Mor. lib. 6. tract. 4. n. 440. et seq.) sententiam a nobis in superiori thesi propugnatam amplectitur, et ait *esse fere communem*. Et Sanctus Doctor, postquam hanc sententiam multis rationibus vindicaverit, concludit (n. 442.): — « Non negamus, ad iustificationem requiri initium amoris; nec negamus illud requiri etiam in sacramentis mortuorum... sed qualis, quaeso, amor a Concilio requiritur? Numquid perfecta caritas, vel an tantum initium caritatis? ... Hoc autem initium amoris... iam habetur in attritione, quam supra descripsimus: *Primo* per timorem divinae vindictae, iuxta illud Eccles. (XXV. 16.): — '*Timor Dei initium dilectionis eius*': — *Secundo* per spem veniae... *Tertio* per spem beatitudinis aeternae, cum doceat S. Th. (1. 2. q. 40. a. 7.) loquens de spe theologica, eam esse quidem initium amoris erga Deum, his verbis: '*Ex hoc quod per aliquem speramus nobis posse provenire bona, movemur in ipsum, sicut in bonum nostrum, et sic incipimus ipsum amare*'. Unde idem S. Doctor (2. 2. quaest. 17. art. 8.) inquit: '*Perfectus quidem amor est, quo aliquis secundum se amatur; imperfectus quo quis amat aliquod, seu ut bonum sibi ipsi proveniat*'. Haec autem omnia..... necessario in attritione includuntur, dum qui cum illa et spe veniae ad sacramentum accedit, iam Deum ut suum liberatorem, iustificatorem et glorificatorem diligere incipit ».

Et ad praxim quod attinet, animadvertit: « Verum nostra sententia utique proderit, ut si quis accedat *cum sola attritione*, non se retrahat ab hoc sacramento, et Confessarius eum non reiiciat tamquam indispositum ».

SCHOLION IV. — Circa « propositum non peccandi de cetero » quod in poenitente requiritur cum peccatorum dolore et detestatione, tres theologorum sententias referre hic debeo.

Prima exigit formale et expressum propositum, eamque defendunt Cano, Caietanus, et alii. — *Secunda*, quam tuentur Major, Vega, Medina, Navarrus, existimat sufficere virtuale propositum,

in efficaci detestatione peccatorum inclusum. — *Tertia,* quae est Suaresii, et aliorum plurimorum tenet, formale propositum, per se loquendo, necessarium esse ad consequendam gratiam, sed *aliquando* sine formali proposito solam detestationem sufficere. Et Suaresius adnotat (d. 4. s. 3. assert. 1. n. 4.) propositum ex. pressum et formale requiri « quando reliquum est aliquod tempus praesentis vitae: nam si homo in ipso mortis articulo poenitentiam agat, non est quod de proposito vitae futurae sollicitus sit: nec enim obligandus est ad habendum illud propositum sub conditione, *si vixero;* tum quia hi actus conditionales circa futura, per se et absolute loquendo, non sunt necessarii ad salutem; tum etiam quia fieri potest, ut vita futura iam sit moraliter desperata, et ideo nulla ratio postulat, ut talis actus sit tunc simpliciter necessarius. Et hoc etiam confirmat usus: nam si hominem damnatum vel ad mortem exhortamur ad poenitentiam non multum curamus de futuris actibus in praesenti vita, sed de dolore praeteritorum; quia, licet aliquantulum vitae supersit, moraliter tamen quasi nihil reputatur: nam quod parum distat, nihil distare videtur; et perseverando eo tempore in dolore et detestatione praeteritae vitae, satis proponitur observantia mandatorum pro eo brevi tempore ».

De his tribus sententiis S. Alphonsus de Liguori (Theol. Mor. lib. 6. tract. 4. n. 450.) ait: « Hae duae sententiae sunt quidem probabiliores, sed quia prima non caret sua probabilitate, in praxi ante factum tutior sequenda est ». Dicit autem, « *ante factum* » quia multi Theologi tenent confessionem non esse repetendam si facta fuerit sine formali proposito, sed *cum vero dolore, et bona fide;* licet ipse Sanctus Doctor aliter, hac in re, sentiat: « quia cum prima opinio », inquit, « sit sufficienter probabilis, poenitens, qui gravem culpam et certam perpetravit, tenetur de ea confessionem explere, non tantum probabiliter, sed etiam certe validam ».

Huius loci non est hanc ultimam conclusionem perpendere, et inquirere utrum obligari possit poenitens ad repetendam confessionem, quam sine *formali* proposito expleverat in bona fide.

At sane ad rem nostram pertinet breviter declarare an *recte S. Alphonsus dixerat sententiam primam, quae exigit propositum formale, non carere sua probabilitate;* an Suarez *huic sententiae primae contradictoriam thesim statuerit;* an *unanimis dici debeat scholae catholicae sententia haec,* nimirum « confessionem absque formali, seu

explicito proposito, et solum cum proposito virtuali seu implicito peractam, esse validam, atque adeo non esse necessario iterandam».

Quam appellavimus *primam sententiam non defendimus,* nec obligationem repetendi confessionem pro poenitente qui bona fide confessus fuerit, cum vero dolore de peccatis, propugnamus; sed *pro veritatis amore,* quaestiones propositas, quae ad theologicam eruditionem pertinent, dilucidare proposuimus.

Id autem, ne Scholion hoc modum excedat, praestabimus paucis contenti testimoniis.

P. Suarez (in 3. S. Th. q. 85. disp. 4. sect. 3.) num. 1. ait: « Antiqui theologi omnes requirunt propositum vitae futurae ad contritionem. . . . . . *Moderni autem distinctius explicaverunt hoc propositum debere esse formale et expressum* »; — n. 2. addit: Nihilominus, *multi et graves* Doctores existimant ad contritionem sufficere virtuale propositum, quod in efficaci et perfecta detestatione includi putant » ; — n. 3. concludit: « *Hae sententiae probabiles sunt;* inter eas vero censeo iudicandum, sicut de amore in praecedente sectione dixi. Itaque primo asserendum est, *formale propositum, per se loquendo, necessarium esse ad consequendam gratiam, et remissionem peccati.* Est enim haec pars securior, et ita populo praedicanda. Et testimonia adducta satis illam confirmant, si considerentur quae in simili dixi praecedente sectione, nam revera simpliciter et absolute requirunt hoc propositum. Necessitas autem talis actus auctoritate magis, quam ratione probanda est, cum ex divina ordinatione simpliciter pendeat. Possunt autem huius ordinationis non leves congruentiae ex dictis sumi. Prima est, quia unus ex praecipuis finibus poenitentiae est correctio et emendatio vitae praeteritae: merito ergo praecipitur peccatori, ut voluntatem et intentionem expressam habeat corrigendi mores, et servandi mandata : nam ad assequendum finem aliquem nullus actus aptior est, quam intentio et definitum propositum obtinendi illum. Unde unum ex mediis utilioribus ad emendationem peccatoris est hoc propositum formale; merito ergo eis praecipitur. Secunda, quia hic actus ex natura rei est valde proportionatus ad recompensandam in suo ordine divinam iniuriam: quid enim est magis consentaneum humanae naturae et rationi, ad impetrandam veniam iniuriae factae, quam ut is, qui illam intulit, proponat omnino a similibus iniuriis abstinere? merito ergo exigit Deus a peccatore huiusmodi actum » etc.

Idem P. Suarez loquens de necessitate propositi non peccandi, cum de susceptione sacramenti poenitentiae agitur, inquit (disp. 20. sect. 4. n. 32.): « Si confessio sit de mortalibus peccatis, per se loquendo, *necessarium esse propositum formale vitandi illa,* quia revera tale propositum est per se loquendo necessarium ad habendam veram poenitentiam et attritionem de tali peccato, ut ex dictis constat. Unde fit, ut si aliquis sciens et videns, confiteatur de huiusmodi peccato sine tali proposito, et in ea dispositione velit absolutionem recipere, sine dubio graviter peccet, *et consequenter sacramentum sit nullum,* iuxta principia supra posita. . . . . A posteriori etiam potest sumi morale signum: nam qui videt se non habere propositum, et non vult illud efficere, signum est nec propositum virtuale habere: nam hoc habito, et posita dicta advertentia, facillimum esset habere formale. Unde nihil est magis usitatum in administratione huius sacramenti, quam *exigere* a fidelibus propositum cavendi peccata, praesertim mortalia ».

Demum P. Suarez (ibid. n. 33.) addit: « Ultimo vero addo formale propositum *non videri mihi tam necessarium quam formalem dolorem, et maxime quando materia est venialis.* Unde si quis bona fide vere detestetur peccatum quod confitetur, *et non advertat ad formale propositum in futurum , ita ut in omittendo non peccet, existimo* sacramentum esse validum, et sufficere propositum virtuale in dolore inclusum ».

Audiamus nunc Cardinalem Bellarminum.

In controversiis *de Poenitentia,* libro 2. c. 6., haec habet:

« Catholici scriptores in eo quidem consentiunt, ut ad veram contritionem, et peccati detestatio, et vitae melioris propositum requiratur: sed in eo non conveniunt, utrum hoc propositum expresse et formaliter necessarium sit, an sufficiat virtuale atque implicitum. Neque enim dubitari potest, quin is, qui serio peccata sua odit ac detestatur, et ob ea perpetrata dolet; cupiat simul ac velit, saltem implicite et virtualiter, ut sic loquamur, deinceps in melius vitam mutare.

Et quidem veteres theologi, ut Petrus Lombardus . . . . . simpliciter docent de ratione contritionis esse, cum detestationem peccati, tum propositum bene vivendi: et quamvis non distinguant inter formale et virtuale propositum, tamen *satis aperte indicant de formali* esse loquutos. Id quod apertius postea docuerunt Adrianus Pontifex VI., in quinto quodl. a. 3.; Thomas Caietanus

in additionibus ad 3. partem S. Thomae q. 1. a. 1.; Dominicus a Soto in 4. sent. dist. 17. q. 2. a. 1.; et Melchior Canus in relectione de Poenitentia par. 1.

Non defuerunt tamen *pauci quidam* qui contra disputaverint, ac de virtuali proposito, quod in peccatorum detestatione includitur, contenti, formale propositum necessarium esse, et in ratione contritionis includi, negaverint. In iis fuerunt Ioannes Maior, et Iacobus Almaynus in 4. Sent. dist. 14. q. 1., et qui eos sequutus est, Andreas Vega lib. 13. in Concilium Tridentinum cap. 21.

Sed nobis communis ac trita a veteribus via semper visa est tutior et commodior. Probatur igitur, *ad contritionem requiri explicitum ac formale propositum vitae melioris*. Primo, ex divinis Litteris » ....

Et hic multa loca affert, et refutat responsiones, quas contra argumentum ex Scripturis desumptum, Vega proponit. — Deinde Bellarminus prosequitur:

« Sed quod me maxime *ad hanc sententiam amplectendam* ac defendendam movet, est sacrosancta Florentinae ac Tridentinae Synodi auctoritas. In Concilio Florentino, in instructione Armenorum, et in Concilio Tridentino, sess. 24. c. 4.; ita contritio explicatur, ut sit '*dolor de peccato commisso, cum proposito non peccandi de cetero*'. Neque vero responderi potest, Concilia ista loqui de proposito implicito. Nam cum propositum implicitum a peccati detestatione nullo modo separari possit; sine causa Concilia addidissent illa verba: '*Cum proposito non peccandi de cetero*'. Quorsum enim ista expressio, si propositum non expresse requiritur? Si Concilia ita posuissent: 'contritio est detestatio peccati commissi cum proposito implicito non peccandi de cetero;' nemo esset qui non iudicaret supervacaneam partem illam posteriorem definitionis, cum detestatio peccati sine proposito illo implicito numquam reperiatur. Igitur aut verba illa de formali proposito intelligenda sunt, aut certe, quod absurdissimum est, supervacanea sunt. Quid, quod in eodem cap. 4. Concilium Tridentinum paulo post adiungit, propositum novae vitae principaliter in contritione contineri, cum sic ait: 'Declarat igitur Sancta Synodus, contritionem non solum cessationem a peccatis et vitae novae propositum, sed etiam veteris odium continere'? »

Denique Bellarminus (l. c.) prosequitur et concludit: « Sicut peccati detestatio propositum non peccandi implicitum et virtuale includit; sic etiam contra, propositum non peccandi detestationem

peccati implicitam et virtualem includit. — Quare si detestatio peccati commissi sine proposito formali non peccandi de cetero, ad iustificationem aliquando sufficiet; etiam aliquando propositum non peccandi de cetero, sine formali detestatione peccati commissi: nulla enim ratio reddi potest, cur haec paria non sint. — Atqui ipse etiam Vega, loco citato, recte negat, sine detestatione formali peccati commissi, per solum propositum non peccandi de cetero, impium posse iustificari: *negandum igitur etiam est, sine proposito formali non peccandi de cetero*, per solam detestationem peccati commissi, impium posse iustificari». — Et postea, integro capite 7., distincte ac copiose solvit quae a Vega obiiciuntur.

Postremo unum alium testem proferam, P. de Valentia.

In disputatione 7. de Poenit. q. 8. puncto 6.:

« Assero », inquit, « *eodem praecepto, quo tenetur aliquis veram poenitentiam agere, obligari etiam ut habeat propositum explicitum non peccandi de cetero.* Ita Ruardus Tapperus.... Probatur *primo* assertio. Nam Scriptura.... Ea vero quae Maior et Medina asserunt pro sua opinione, tantummodo evincunt non requiri *expressum illud propositum* necessitate *etiam medii* ad iustificationem; sed *quandoque* posse peccatorem cum implicito tantum eiusmodi proposito, quod ipsa videlicet detestatione peccati praeteriti contineatur, iustificari: nempe, extra tempus praecepti, vel etiam *praecepti tempore, si tum aliquis subitaneo casu praepediatur, quo minus de futuro cogitare possit* ».

Et haec sufficiant ut evidenter appareat: — *merito et rectissime* S. Alphonsum dixisse *primam sententiam,* quae exigit propositum formale et expressum, *sua non carere probabilitate*: — ab hac prima sententia, pro confessionis *ordinaria praxi,* non differre *tertiam*: — et contra veritatem assertum fuisse, absque ulla limitatione aut declaratione, *unanimem Scholae catholicae hanc esse sententiam, nimirum confessionem absque formali seu explicito proposito, et solum cum proposito virtuali seu implicito peractam, esse validam.*

Hinc etiam patet non esse affirmandum ad veniam peccatorum in sacramento poenitentiae « aequiparari, ut sufficientia, *tum dolorem imperfectum, seu attritionem, tum propositum mere implicitum* ». — De attritionis sufficientia, post Concilium Tridentinum, adeo communis est sententia Doctorum, ut Suarez iam tempore suo dixerit, eam *absque errore* negari non posse: — de sufficientia vero propositi virtualis, Theologi dubitaverunt.

ARTICULUS OCTAVUS

An sacramentum poenitentiae possit esse validum et informe.

Validum est sacramentum quod a legitimo ministro conficitur, rite applicando formam sacramenti materiae: — *formatum* dicitur cum gratiam confert, quae est forma ultima et extrinseca ad quam ordinatur: — *informe,* cum impedimentum ad infusionem gratiae invenit ex parte subiecti; ita ut valide suscipiatur, sed sine effectu gratiae sanctificantis. Hac ratione sacramentum baptismi, in peccato lethali ab adulto susceptum, validum est sed informe. — Potestne sacramentum poenitentiae *valide* suscipi quin poenitenti, conferendo gratiam, peccata remittat?

« Partem negativam », aiebat Billuart (de Poenit. diss. 7. a. 1.), « tenent hodie plures Thomistae, et extranei *communiter* »; iisque adhaerebat.

Et de illis, qui affirmativam partem sequebantur de Lugo (de Poenit. disp. 14. s. 6. n. 69.) loquens, adnotabat eos sententiam suam « non uno modo, sed diversissimis explicare. Aliqui primo dicunt id contingere quando fit confessio sine dolore, quam adhuc esse validam, et non repetendam, docuit Bernard. de Gammaco citatus a Capreolo in 4. d. 12. q. 2., *ad argumenta Gothgredi.* Alii dicunt, eum defectum debere ignorari a poenitente invincibiliter. Alii dicunt, ignorantiam non obstare, etiam culpabilem. Alii sufficere, si poenitens accuset se de illo defectu doloris in eadem confessione ».

At, his relictis, duo tantum casus P. Suarez et Cardinalis de Lugo commemorant, in quibus admittunt sacramentum poenitentiae validum esse et simul informe. Primus est casus, « quo aliquis qui commisit », ait de Lugo (l. c. n. 74.), « duplex peccatum mortale, ex. gr., alterum furti, alterum odii, confitetur peccatum furti, de ipsoque dolet propter specialem turpitudinem et foeditatem furti; de peccato autem odii non dolet, nec illud confitetur, quia illius invincibiliter est oblitus ». In eo casu, idem auctor prosequitur, « cum homo apponat materiam, scilicet confessionem formaliter integram, et dolorem efficacem cum proposito absoluto; nihil videtur deesse ad hoc, ut adveniente absolutione, fiat verum et validum sacramentum; et tamen non confertur gratia, quia datur obex peccati odii non retractati per dolorem aliquem, for-

maliter, aut virtualiter: — nam dolor de furto, cum sit ex speciali motivo turpitudinis propriae furti, ut supponimus, non potest extendi virtualiter ad peccatum odii, quod illam turpitudinem non participat, sed aliam diversam: unde remitti non potest etiam indirecte per tale sacramentum, ut constat: atque adeo sacramentum in hoc casu erit validum et informe ».

Alius casus, qui admittitur a de Lugo (ibid. n. 89.), est de homine qui « ex ignorantia invincibili crederet non esse peccatum mortale accedere ad sacramentum sine dolore de omnibus », doleret tamen de peccato aliquo.

Partem quam sequimur, ostendit

THESIS XX.

Nequit poenitentiae sacramentum esse validum et informe.

Cum ex hucusque demonstratis evidenter constet nullum esse sacramentum poenitentiae, si poenitens peccata sine contritione confiteatur; thesim in primis vindicamus ostendendo sacramentum poenitentiae validum et informe non dari in casu quo poenitens habeat attritionem non veram, sed existimatam: — deinde loquemur de casu quo quis de uno peccato mortali doleat propter eius specialem turpitudinem, et de alio peccato, quod commiserat, non habeat attritionem, quia huius peccati invincibiliter est oblitus: — denique verbum dicemus de casu a P. de Lugo proposito, nempe illius qui ex ignorantia invincibili crederet non esse peccatum mortale accedere ad sacramentum poenitentiae sine dolore de peccatis omnibus, et ideo non de omnibus doleret, sed de aliquo.

Et *primo* quidem sacramentum poenitentiae validum et informe non datur in casu attritionis existimatae.

1. Quia sacramentum nequit esse validum si desit pars materialis ex qua sacramentum essentialiter constare debet. — Sed si poenitens habet attritionem non veram, sed existimatam, deest pars materialis ex qua sacramentum poenitentiae essentialiter constare debet. — Ergo si poenitens habet attritionem existimatam, sed non veram, sacramentum poenitentiae validum esse non potest.

Maior est evidens: — *Minor* patet ex dictis, p. 2. art. 6. et 7.: pars enim materialis sacramenti poenitentiae, ex qua sacramentum hoc essentialiter constare debet, est contritio saltem imperfecta, seu attritio, ut illis articulis demonstravimus: sed in eo qui habet attritionem existimatam et non veram, attritio deest: ergo in eo deest pars materialis sacramenti poenitentiae, ex qua essentialiter constare debet.

2. Argumentum praecedens confirmatur a simili. Sicut aqua existimata, etiam invincibiliter, si revera non est aqua, non est materia baptismi sufficiens, ideoque sacramentum in tali casu non conficitur: — ita attritio, invincibiliter etiam existimata, cum revera non sit attritio, non est sufficiens materia ad sacramentum poenitentiae conficiendum.

3. Ratio praecipua, qua adducti fuerunt nonnulli auctores ad defendendam sufficientiam attritionis existimatae, nullo modo valet. — Aiunt, si dolor verus absolute requireretur, et non posset sufficere existimatus, anxii essent poenitentes, et nimium solliciti ut repeterent confessiones.

Sed respondetur, 1) — si poenitens fecit quod in se erat cum divina gratia ut verum dolorem de peccatis conciperet, et bona fide, proponendo emendationem vitae, accessit ad confessionem; ille profecto habuit dolorem verum non existimatum: Deus enim qui excitavit in peccatore salutares cogitationes et affectus ad poenitentiam agendam, eum gratiae non obsistentem, immo respondentem, adiuvit ut sufficienter doleret de peccatis. 2) — Supposita possibilitate doloris insufficientis in poenitente, qui fecit quod in se erat ad habendam attritionem veram de peccatis, confessio utique erit invalida, sed durante bona fide poenitentis, peccata quae non fuerunt remissa, in subsequente confessione valida, indirecte remissa erunt. 3) — Si postea *aperte* constiterit defectus prioris confessionis, « non mirum », ait de Lugo (disp. 14. sect. 6. n. 72.), « quod oporteat eam repetere, sicut si constat de defectu iurisdictionis in confessario, qui eam audivit ».

Secundo, sacramentum poenitentiae validum esse nequit in casu a Suaresio, de Lugo et aliis admisso. — Agitur de homine qui duo lethalia peccata commisit, et unius invincibiliter est oblitus, alterum vero confitetur, atque de eo, *vera attritione,* dolet propter specialem eius turpitudinem. Et in hoc casu dicimus, sacra-

mentum non erit validum et informe, sed *validum* et *formatum*, seu producens *gratiam*.

Et sane in hoc poenitente *vera attritio* supponitur, ut sacramentum dicatur validum : — sed si attritio vera, quae ad sacramentum valide conficiendum requiritur, adest, et confessio formaliter integra fit cum voluntate satisfaciendi; iam ex parte poenitentis concurrunt omnia, quae materiam sacramenti exhibent et disponunt proxime poenitentem ad gratiam in sacramento recipiendam: — ergo, accedente forma sacerdotalis absolutionis, sacramentum validum erit et gratiam conferet.

Nec reponatur, attritionem hanc poenitentis sufficere ad partem materialem sacramenti constituendam, sed non sufficere ad hoc ut poenitentem disponat ad gratiam sacramenti recipiendam.

Etenim Concilia Florentinum et Tridentinum numquam distinguunt *inter attritionem quae sit pars materialis constitutiva sacramenti, et attritionem quae sit dispositio ad gratiam;* — immo eamdem omnino attritionem statuunt esse partem materialem sacramenti et dispositionem proximam ad gratiam in sacramento.

Reapse Concilium Florentinum postquam dixerit: « Quartum sacramentum est poenitentia, cuius quasi materia sunt actus poenitentis, qui in tres distinguuntur partes. Quarum prima est cordis contritio, ad quam pertinet, ut doleat de peccato commisso, cum proposito non peccandi de cetero » ; et enumeraverit alias partes, nempe oris confessionem, et satisfactionem, et indicaverit formam in verbis absolutionis, quae proferuntur a sacerdote; statim addit: « Effectus huius sacramenti est absolutio a peccatis ». — Ergo, si vera habeatur contritio ad partem materialem sacramenti requisita; si adsint aliae partes materiales, et accedat absolutio sacerdotis legitimi, effectus sacramenti habebitur; et ad hunc effectum percipiendum, nempe ad gratiam et ad remissionem peccati, poenitens dispositus sufficienter erat per contritionem, confessionem et satisfactionem.

Et clarius Concilium Tridentinum, sess. 14. c. 3. postquam docuerit: « Sunt autem quasi materia huius sacramenti ipsius poenitentis actus, nempe contritio, confessio et satisfactio », illico subiungit: « Qui [actus] quatenus *ad integritatem sacramenti, ad plenamque et perfectam peccatorum remissionem ex Dei institutione requiruntur, hac ratione Poenitentiae partes dicuntur.* »

In cap. autem 4. eiusdem sessionis 14., Concilium expresse

declarat: « Contritionem imperfectam, quae attritio dicitur, quoniam vel *ex turpitudinis peccati consideratione*... concipitur... donum Dei esse ... *quo poenitens viam sibi* ad iustitiam parat. Et quamvis sine sacramento poenitentiae per se ad iustificationem perducere peccatorem nequeat; tamen *eum ad Dei gratiam in sacramento poenitentiae impetrandam disponit.*

Ergo ex doctrina Concilii, clarissime proposita, *attritio ad integritatem essentialem sacramenti requisita, est illa quae requiritur ad plenam et perfectam peccatorum remissionem; — attritio quae ex consideratione turpitudinis peccati concipitur, ea est qua poenitens viam sibi parat ad iustitiam; ea est quae peccatorem ad Dei gratiam in sacramento disponit.* Ac proinde vel attritio haec, quae est *pars sacramenti,* in poenitente non invenitur; et tunc sacramentum poenitentiae nullum erit; — vel adest, et tunc non modo valet ad sacramentum validum constituendum, sed etiam ad fructum eiusdem sacramenti percipiendum, nempe gratiam; ideoque ad sacramentum *validum* et *formatum.*

Sed aiunt, peccator qui attritionem conceperat propter motivum speciale turpitudinis alicuius peccati, et alterius peccati oblitus est; de hoc non dolet; ac proinde hoc peccatum non retractat, ei adhuc in animo habitualiter adhaeret; et consequenter obicem opponit gratiae in sacramento percipiendae, quod, hac de causa, erit *validum* sed *informe.*

Respondemus: — peccatorem, si *veram* habeat *attritionem*, de illo etiam peccato, cuius invincibiliter non recordatur, implicite dolet; et ideo nullum obicem opponit gratiae, eamque consequitur in sacramento. — Nam etsi ex *consideratione specialis turpitudinis alicuius peccati, tamquam ex motivo extrinseco,* adductus fuerit peccator ad eliciendum actum attritionis; hic tamen actus habet *motivum intrinsecum universale,* quod omnia omnino peccata complectitur, et ex quo omnia peccata mortalia detestamur: idcirco, hoc actu attritionis, non modo peccator poenitens de peccato quod confitetur dolet, sed *implicite* et *virtualiter* de illo etiam peccato cuius est oblitus.

Et hoc constat. 1. *Ex natura ipsa attritionis.* — Attritio enim, ut omnes fatentur, ad virtutem *poenitentiae* pertinet. Sed virtus poenitentiae habet pro motivo formali *honestatem quae reperitur in reparatione iuris divini per quodcumque peccatum laesi;* ideoque habet motivum universale, respiciens omnia peccata mortalia.

Ergo attritio elicitur ex motivo formali intrinseco, quod universale est et omnia peccata mortalia respicit atque complectitur; ac proinde ex eodem motivo omnia peccata mortalia detestatur. — Confer ea quae habentur in 1. parte huius Tractatus, aa. 2. et 4.

2. *Ex doctrina Concilii Tridentini.* — Concilium enim ad sacramenti validitatem requirit attritionem, quae, etsi concipiatur «*ex turpitudinis peccati consideratione*», «excludat tamen *peccandi* voluntatem», et «*contineat* non solum *vitae novae propositum et inchoationem,* sed *veteris etiam odium*». Atqui talis attritio extendere se debet saltem *implicite* et *virtualiter* ad omnia peccata commissa, ratione motivi sui intrinseci et universalis; nec ullo modo concipi potest limitata ad unam tantum peccatorum speciem, et non ad aliam. — Ergo.

Maior desumpta est ex verbis Tridentini in capite 4. sess. 14. saepissime citatis. *Minor* est evidens: si enim attritio posset esse ex motivo aliquo intrinseco limitato, non excluderet *voluntatem peccandi,* sed voluntatem committendi *hoc* peccatum; non contineret inchoationem *novae vitae* et *odium veteris,* sed propositum non iterandi *illud* peccatum, et *odium* relate ad *hoc idem unum peccatum.*

Praeterea ex doctrina eiusdem Concilii (sess. cit. c. 5.) peccata quae diligenter cogitanti non occurrunt, in universum eadem confessione inclusa esse intelliguntur, pro quibus fideliter cum Propheta dicimus: «Ab occultis meis munda me, Domine». — Atqui peccata oblita nequeunt intelligi in confessione aliorum inclusa, nisi attritio poenitentis, utpote ex motivo universali intrinseco, omnia peccata complectatur, et de illis omnibus doleat. — Ergo.

Minor patet, nam confessione sacramentali, — quae debet esse dolorosa, seu sensibilem reddere debet poenitentis contritionem, — peccata omnia oblita intelligi non possent inclusa, si contritio confitentis, ex motivo aliquo particulari, neque *virtualiter* peccata omnia mortalia detestaretur, neque de commissis omnibus peccatis, *virtualiter* saltem, doleret.

Circa casum a P. de Lugo propositum de peccatore qui accederet ad sacramentum poenitentiae cum dolore de aliquo peccato, sed non de omnibus, quia crederet invincibiliter id fieri posse, respondemus: —

Si poenitentem supponimus, qui non habeat *formalem* et *explicitum* dolorem de omnibus et singulis peccatis, quae commi-

serat; sed eis in voluntate non adhaereat, et de aliquo ex *vera attritione* doleat; hic etiam de omnibus habet *virtualem* dolorem, et non ponit obicem ad gratiam, ac proinde suscipit sacramentum poenitentiae validum et formatum.

Si vero poenitentem supponimus, qui de uno peccato doleat, sed aliis in corde adhaereat, hic sane non habet *veram attritionem,* quae a Concilio Tridentino ad sacramenti validitatem requiritur; ac proinde sacramentum poenitentiae, manente hac poenitentis dispositione, validum confici nequit.

Thesis quam defendimus, auctoritate Doctoris Angelici merito confirmatur. — Etenim in Suppl. q. 29. art. 8., agens de Extrema Unctione, dicit: « Hoc sacramentum (extremae unctionis) non habet aliquem effectum, qui semper ex operatione [al. oratione] ministri consequatur, omnibus quae sunt de essentia sacramenti etiam rite peractis, sicut character in baptismo et confirmatione, et transsubstantiatio in Eucharistia, et remissio peccati in poenitentia, existente contritione, quae est de essentia sacramenti poenitentiae, non autem de essentia huius sacramenti ». Ergo iuxta S. Thomam, contritio ita est pars essentialis sacramenti poenitentiae, ut, ea posita, habeatur sacramenti effectus, scilicet remissio peccati; ideoque sacramentum non potest esse validum et informe.

Dices, S. Thomam contrarium docuisse in Suppl. q. 9. a. 1.: ibi enim quaerit « *Utrum confessio possit esse informis* », et respondet:

« Dicendum quod confessio est actus virtutis, et est pars sacramenti. Secundum autem quod est actus virtutis, est actus meritorius proprie: et sic confessio non valet sine caritate, quae est principium merendi. Sed secundum quod est pars sacramenti, sic ordinat confitentem ad sacerdotem, qui habet claves Ecclesiae, qui per confessionem conscientiam confitentis cognoscit; et secundum hoc confessio potest esse etiam in eo qui non est contritus, quia potest peccata sua pandere sacerdoti, et clavibus Ecclesiae se subiicere; et quamvis tunc non percipiat absolutionis fructum, tamen recedente fictione percipere incipiet, sicut etiam in aliis sacramentis est. Unde non tenetur iterare confessionem, qui fictus accedit, sed tenetur postmodum fictionem suam confiteri ».

Sylvius, Billuart et alii, ut difficultatem solvant, concedunt S. Doctorem sententiam, quam hic, q. 9. Suppl. proposuerat, in q. 29. Suppl. retractasse.

Sed, ut videtur, aliter et melius difficultati responderi potest.

S. Thomas, Suppl. q. 9. a. 1., non dicit sacramentum poenitentiae dari *validum* et *informe;* — sed *confessionem* posse fieri sine dolore ad absolutionem recipiendam sufficienti: et in hoc casu, *absolutionem peccatorum esse nullam*, ideoque nullum esse sacramentum; confessionem vero valere apud eumdem confessarium, ita ut postea poenitens non teneatur ei illam iterare, sed accusare solum se prius ad confessionem accessisse indispositum, et sic accipere absolutionem.

Hic sensus eruitur 1. ex titulo quaestionis, quae *non spectat sacramentum,* sed *confessionem.* — 2. Ex conclusione: « Ergo non est *de necessitate confessionis quod sit caritate formata* ». — 3. Ex responsione *in corpore* articuli: « Secundum quod est [confessio] pars sacramenti... potest esse etiam *in eo qui non est contritus*... Unde non tenetur *iterare confessionem, qui fictus accedit,* sed tenetur postmodum fictionem suam confiteri ». — Hinc S. Thomas *confessionem informem* appellat eam quae fiat absque contritione; nam contritio confessionem veluti informat, reddens eam sacramentalem, ad sacramentum aptam.

Demum notetur: si articulus iste 1. quaestionis 9. Suppl. intelligeretur de *sacramento poenitentiae valido et informi,* admitti deberet S. Thomam docuisse *validum esse sacramentum sine dolore susceptum ab eo qui peccata sua narravit, sed non accusando seipsum fassus est.* Quod sane absurdum est, aperte contrarium doctrinae S. Doctoris (V. supra, p. 2. art. 6.), et reiicitur a theologis nobis hac in re adversis.

Sequela quam indicavimus, patet tum ex obiectione 3. a S. Thoma proposita in eodem articulo 1. quaestionis 9., tum ex eius solutione.

Haec est obiectio: — « Praeterea, in confessione oportet quod os cordi concordet, quia hoc ipsum nomen confessionis requirit. Sed ille qui adhuc manet in affectu peccati, si confitetur, non habet cor ori conforme, quia corde peccatum tenet, quod ore damnat. Ergo talis non confitetur ».

Respondet Angelicus: — «Ad tertium dicendum quod ille qui peccata quae habet narrat, vere loquitur; et sic cor concordat voci vel verbis quantum ad substantiam confessionis, quamvis discordet a confessionis fine ».

ARTICULUS NONUS

De confessione.

Sacramenti poenitentiae pars altera materialis est confessio, de qua multa in Theologia Morali pertractantur: hic solum quaedam ad rem nostram spectantia declarabimus.

Confessio peccatorum *materialiter* integra aut *formaliter* esse potest. *Materialiter* integra confessio dicitur ea in qua omnia omnino peccata mortalia a poenitente commissa, secundum species suas et numeros, distincte accusantur; *formaliter* vero confessio integra est illa in qua peccata mortalia accusantur, quae hic et nunc a poenitente in confessione accusari possunt. — Porro, confessionem materialiter integram per se requiri ad sacramenti poenitentiae susceptionem, patet ex omnibus quae in hac secunda Tractatus parte dicta sunt: hic igitur solum demonstrabimus, confessionem formaliter integram quandoque sufficere. — Praeterea confessionem validam non esse ostendemus, quae facta fuerit *sacerdoti absenti,* per litteras aut per internuncium: — et insuper ex confessione sacramentali oriri in sacerdote obligationem sigilli probabimus, ob quam in nullo casu licebit ei peccata quae in confessione audiverit, sine licentia poenitentis manifestare.

Subsequens tripartita thesis haec praestabit.

THESIS XXI.

Ad sacramentum poenitentiae suscipiendum sufficit confessio formaliter integra, cum impotentia physica vel moralis obstat quominus a poenitente confessio materialiter integra perficiatur: sed sacerdoti absenti, per litteras aut per internuncium, confessio non potest fieri.— Porro ex omni et sola confessione sacramentali obligatio sigilli exurgit, qua ille qui confessionem audivit, perpetuo arctissimeque tenetur nemini unquam ea quae sibi pro confessione poenitentis credita fuerunt, absque ipsius poenitentis venia, revelare.

Prob. 1ª *pars thesis.* — Et quidem confessionem formaliter integram sufficere, *si adsit impotentia physica* ad confessionem materialiter integram perficiendam, patet

1. Quia Christus, cum confessionis legem instituit, profecto non voluit ut supra id quod possent homines obligaret: si ergo physice poenitens nonnisi confessionem formaliter integram facere potest, ad hanc solum tenetur, et haec sufficit.

2. Eadem veritas constat ex declarationibus Conciliorum et Romanorum Pontificum. — Ad exemplum citamus Concilium Arausicanum I. can. 12.; « Subito obmutescens, prout status eius est, baptizari aut *poenitentiam* accipere potest, si voluntatis aut praeteritae testimonium aliorum verbis habet, aut praesentis in suo nutu »: — Concilium Carthaginiense IV. cap. 76.: « Is qui in infirmitate petit, si casu, dum ad eum sacerdos invitatus venit, oppressus infirmitate obmutuerit, vel in phrenesim versus fuerit; dent testimonium qui eum audierunt, et accipiat poenitentiam; et si continuo creditur moriturus, reconcilietur per manus impositionem et infundatur ori eius Eucharistia »: — S. Leonem Papam I. in Ep. 108. ad Theodorum Episcopum: « Si aliqua aegritudine ita fuerint aggravati, ut quod paulo ante poscebant, sub praesentia sacerdotis significare non valeant, testimonia eis fidelium et circumstantium prodesse debebunt, ut simul et poenitentiae et reconciliationis beneficium consequantur ».

Et etiam extra hos casus, in quibus nonnisi per signa quaedam aegroti eo modo quo valent confitentur, confessionem formaliter integram sufficere declaravit Concilium Florentinum, dicens: « Peccator omnia peccata, *quorum memoriam habet,* suo sacerdoti confiteatur integraliter ». — Et Tridentina Synodus idipsum confirmavit statuens (sess. 14. cap. 5.): « Reliqua autem peccata, *quae diligenter cogitanti non occurrunt,* in universum eadem confessione inclusa intelliguntur ».

3. In Rituali Romano a Paulo V. edito et proposito toti Ecclesiae, sufficientia confessionis formaliter integrae iterum asseritur, nam in eo legitur: « Quod si inter confitendum, vel antequam incipiat confiteri, vox et loquela aegro deficiat, nutibus et signis conetur [confessor], quoad eius fieri poterit, peccata poenitentis cognoscere; quibus utcumque vel in genere vel in specie cognitis, vel etiam si confitendi desiderium, sive per se, sive per alios ostenderit, absolvendus est ».

Et haec est universalis et perpetua praxis in Ecclesia.

Quod autem ab integritate materiali excuset etiam impotentia moralis, indubium est: — nam praeceptum confessionis cum

sit positivum, possunt dari casus in quibus ab hoc praecepto *totaliter* implendo poenitens eximatur: — hi vero casus in Theologia Morali perpenduntur.

Prob. 2ª *pars thesis.* — Ex celebri Decreto Clementis Papae VIII. dato die 20 Iunii anno 1602., ad dirimendam litem in Hispania praesertim inter Theologos agitatam. — Haec sunt Pontificis verba: « Proposita quaestione, utrum liceat per litteras seu internuncium confessario absenti peccata sacramentaliter confiteri et ab eodem absente absolutionem obtinere; Sanctissimus Dominus noster, auditis votis Patrum Theologorum, et re cum Illustrissimis et Reverendissimis DD. Cardinalibus contra haereticam pravitatem generalibus inquisitoribus mature ac diligenter considerata; hanc propositionem, scilicet licere per litteras seu internuncium confessario absenti peccata sacramentaliter confiteri et ab eodem absente absolutionem obtinere, ad minus ut falsam, temerariam et scandalosam, damnavit ac prohibuit, praecepitque ne deinceps ista propositio publicis privatisque lectionibus, concionibus et congressibus doceatur, neve unquam, tamquam aliquo casu probabilis, defendatur, imprimatur aut ad praxim quovis modo deducatur ».

Hoc autem Decretum intelligi non debet solum *copulative*, sed etiam *disiunctive;* — ac proinde non tantum damnat confessionem absenti factam cum absolutione ab *absente* sacerdote post confessionem prolata; sed etiam ipsam confessionem absenti factam per litteras vel per internuncium.

Et certe, licet confessio possit aliquando a poenitente fieri nutibus aut scripto aut per interpretem, ut ostendunt Ecclesiae praxis et documenta quae pro priori parte thesis attulimus, ac ratio ipsa confirmat; — *in absentia* tamen sacerdotis qui confessionem suscipiat, non potest perfici.

Quod ex eadem Ecclesiae consuetudine constat; immo ex ipsa sacramenti institutione. — Nam poenitens coram sacerdote, ut reus ante tribunal iustitiae sistere se debet, ac sacerdoti, tamquam iudici, *praesentem statum* conscientiae suae, et *praesentem poenitentis animi sui dispositionem* manifestare, ut, secundum eam, sacerdos absolutionem impertiat aut deneget. Porro confessio missa sacerdoti absenti per litteras aut per internuncium manifestare potest poenitentis dispositionem, dum epistolam scribit aut peccata sua revelat nuntio; sed manifestare nequit eiusdem

poenitentis dispositionem eo tempore quo sacerdos absolutionem impertit.

Nec dicatur: — Concilia, quae mox citavimus ad primam partem thesis comprobandam, nec non S. Leonem M. et Rituale Romanum, statuere fidelem moribundum a sacerdote superveniente esse absolvendum, si desiderium poenitentiae sive per se, sive per alios prius ostenderit, atque ita sacerdoti peccatorum suorum confessionem aliquo modo fecerit. — Ergo confessio facta sacerdoti absenti valida est, et Decretum Clementis VIII. non spectat confessionem factam sacerdoti per litteras, aut per nuncium; sed confessionem absenti sacerdoti factam cum absolutione ab eo lata, postquam confessionem illam accepit.

Respondemus negando consequentiam. Etenim in casu moribundi, de quo Concilia, S. Leo M. et Rituale loquuntur, confessio sacramentalis valida, ob quam sacerdos superveniens absolutionem impertit, non est illa quae *in absentia* sacerdotis facta est; sed alia quae in eiusdem sacerdotis *praesentia*, in quantum fieri potest, perficitur a moribundo.

Sane suspiria, gemitus, oculorum membrorumque aliorum motiones, et ipsamet anxia respiratio, haberi possunt ut signa quibus poenitens moribundus contritionem animi sui, voluntatem accusandi se, et desiderium absolutionis obtinendae a sacerdote praesente conatur exprimere; et ideo his signis positis, quae dubie saltem confessionem moribundi exhibent, eiusque dispositionem ostendunt ad sacramentum poenitentiae suscipiendum, sacerdos potest, immo debet, beneficio absolutionis *sub conditione*, periclitanti homini opitulari.

Et certe nonnulli, fide dignissimi, qui ad extremum usque vitae limen adducti fuerant, recuperata contra spem valetudine, de recusata eis a sacerdote praesente, dum in articulo mortis erant, absolutione conquesti sunt, asserentes se eam ardenter concupivisse, et omnibus quibus poterant signis implorasse; quae tamen adstantes vel non attenderunt, vel tamquam mere naturalia iudicaverunt.

« Quod si », inquit Viva (thesi confixa de Conf. et Absol. per litteras § 10.), « fere semper sacerdos absolvere possit ac debeat morti proximum, saltem sub conditione mente concepta, ex hoc praecise, quod vita eius anteacta, christiano ritu instituta, det prudens motivum ad iudicandum, quod velit in eo mortis arti-

culo suscipere sacramentum poenitentiae, et quod anxiam respirationem et alia signa sensibilia dirigat, quantum potest, ad ostendendum hoc desiderium, etiamsi neque in praesentia, neque in absentia sacerdotis potuerit expresse petere absolutionem sacramentalem . . . . . . a fortiori poterit ac debebit eumdem sacerdos absolvere, saltem sub conditione, si ad haec omnia adiungatur testis, qui deponat, moribundum, antequam sensibus destitueretur, absolutionem petiisse, esto huius testis depositio non fiat coram infirmo ».

Et exinde patet ratio eorum quae praescripta fuerunt a Conciliis, a S. Leone M. et a Rituali Romano superius citatis; et manifeste apparet eis Decretum Clementis VIII. nullatenus contradicere.

Ceterum quod Decretum istud intelligi debeat etiam *disiunctive,* — ita ut confessio facta sacerdoti absenti, etiam seiunctim ab absolutione quam ipse sacerdos absens conferret, proscripta sit, — *authentice* declaratum fuit tum ab ipso Clemente VIII., tum a Paulo V. in Congregatione Sancti Officii, die 14 Iulii 1605., ut referunt Cardinalis de Lugo (de Poenit. disp. 17. sect. 4. n. 65.), et P. Viva (l. c.).

Quod autem Decretum Clementis VIII. dicat confessionem, in absentia sacerdotis factam, esse non modo *illicitam,* sed *invalidam,* communiter, contra nonnullos, theologi docent: — idque recte deducitur ex ipsis verbis illius Decreti, quae prohibent « *ne umquam tamquam aliquo casu probabilis* [opinio de confessione per litteras aut per internuncium] *defendatur. . . . . aut ad praxim quovis modo deducatur* ». — Profecto, si confessio facta absenti de se *valida* esset, aliquo saltem casu *licita* foret, nimirum in articulo mortis et in casu extremae necessitatis; tunc enim omnia media, quae ad salutem consequendam *valida* sunt, ut *licita* etiam, ob periculum aeternae damnationis, haberi debent.

Praeterea Decretum Pontificis latum fuit ad dirimendas controversias, quae spectabant *validitatem,* non *liceitatem,* confessionis factae sacerdoti absenti, ut Ioannes a S. Thoma, qui tempore illarum controversiarum in Hispania floruit, aperte testatur. V. Billuart, *de Poenitentia,* disp. 7. a. 3. § 2. — Et insuper *validam* non esse illam confessionem, ostendunt etiam rationes quas attulimus ad Decretum Summi Pontificis vindicandum.

Prob. 3ª *pars thesis.* — Et *primo* quidem dicimus obligationem sigilli sacramentalis oriri *ex omni et sola confessione sacramentali.*

Enimvero *ex sola confessione sacramentali* oritur, quia nonnisi *sacramento* sigillum de quo loquimur adnexum est; ac proinde ad confessionem non sacramentalem, quae *neque sacramentum inchoat,* non se extendit: — et *omnem confessionem sacramentalem* complectitur, quia eadem ratio est de quacumque confessione, ita ut etiam de confessione publice facta loqui non liceat, nisi quatenus ipsiusmet poenitentis haec est voluntas.

Dicimus *secundo,* obligationem sigilli, *perpetuam et pro omni casu,* — quam Theologi communiter admittunt, reiecta contraria opinione tamquam erronea, — oriri non tantum ex eo quod teneamur iure naturali et divino non revelare occulta proximi, ne infametur; aut ex eo quod poenitens, qui intima cordis sui sacerdoti revelat, silentium circa ea strictissimum tacite condicat; sed, ut videtur, potissimum oriri ex iniuria quae sacramento fieret, si aliquando secretum confessionis revelaretur; confessio enim odiosa fieret, et peccatores ad medium hoc salutis cum fiducia non possent accedere.

Id vero optime declaratur a Suar. (d. 33. s. 1. n. 7.) sequenti pacto: — « Quia si vel in uno casu daretur licentia, iam hoc esset committendum arbitrio et prudentiae confessoris: quia causa vel casus in quibus id esset licitum, non essent omnino definiti; ergo semper possent poenitentes timere huiusmodi arbitrium confessoris. Atque hinc etiam factum est, ut quoties poenitens timet revelationem secreti, excusetur ab obligatione illud confitendi, ut in superioribus dictum est; fundaturque in naturali ratione: quia nemo cogitur ut se prodat; qui autem confiteretur peccatum a confessore revelandum, iam ipse se proderet; ergo ad hoc non tenetur. Ergo, ut ipsi poenitentes non possint excusari a confessione peccatorum, necessarium fuit ut omnino praecluderetur via revelandi confessionem. — Dices: Non est inconveniens poenitentem interdum excusari. Respondeo: Excusari per accidens et ex malitia confessoris, non est inconveniens: tamen excusari ex vi et modo institutionis ipsius sacramenti, et ex facultate a Christo data ipsi confessori pro aliquo casu, esset magnum inconveniens: et contra debitam institutionem et finem talis sacramenti. Eo vel maxime, quod hoc ipso destruitur omnis ratio vel utilitas, quae esse posset in tali revelatione: nam quoties poenitens timeret revelandum esse peccatum aut id esse licitum, non diceret illud; ergo cessaret utilitas, quae fingi posset in usu talis secreti. Unde tandem

concluditur ratio; quia haec revelatio est nociva sacramento, et nunquam potest esse vere ac moraliter utilis; ergo nunquam est licita ».

Ex his autem patet, praeceptum sigilli, quamvis supernaturale sit et divinum, — superat enim omne secretum naturale, respicit sacramentum poenitentiae, et sequitur ex actione sacra et supernaturali, — non esse tamen praeceptum mere positivum superadditum institutioni sacramenti poenitentiae; sed esse quasi connaturale et intrinsecum ipsi sacramento, prout a Christo Domino institutum est, ita ut ex eius institutione exurgat, tamquam per necessariam quamdam consecutionem. — Et si dicatur, Christum potuisse sacramentum poenitentiae instituere quoad substantiam et effectum eius, quin imponeret ministro sacramenti tam arctam obligationem secreti sacramentalis; respondit Suarez (l.c. num. 10.): « Si de absoluta potentia [Christus] potuit, non tamen secundum convenientem modum providentiae; et ideo de facto ita fecit hanc institutionem, ut haberet hanc obligationem coniunctam: — illam vero talem fuisse, consensus et traditio Ecclesiae satis docent, et convenientiam eius probat experientia perpetua, qua constat, et hunc rigorem fuisse utilissimum, et nunquam [quod sciamus] occurrisse casum, in quo aliud expediret ».

Praeter praeceptum naturale et praeceptum positivum divinum, ex quibus obligatio oritur servandi secretum arctissimum, numquam violandum, de illis quae in confessione sacramentali audita fuerunt, extat etiam praeceptum ecclesiasticum, quod indicatur in verbis S. Gregorii M. (c. *Sacerdos,* de Poenit. dist. 6.), quibus vetat peccata in confessione audita *cuique hominum* recitari: — et renovatum legitur in c. 21. Concilii Lateranensis IV., ubi haec habentur: « Caveat autem [confessarius] omnino, ne verbo aut signo aut alio quovis modo prodat aliquatenus peccatorem: sed si prudentiori consilio indiguerit, illud absque ulla expressione personae caute requirat, quoniam qui peccatum in poenitentiali iudicio sibi detectum praesumpserit revelare, non solum a sacerdotali officio deponendum decernimus, verum etiam, ad agendam perpetuam poenitentiam, in arctum monasterium detrudendum ».

ARTICULUS DECIMUS

De satisfactione.

In re praesenti, nomine *satisfactionis* significatur, *poenae alicuius temporalis voluntaria perpessio ad compensandam iniuriam Deo per peccatum illatam, et ad redimendam poenam temporalem post remissum peccatum reliquam.*

Satisfactio *extrasacramentalis* vocatur illa quae proprio arbitrio a peccatore assumitur: — *sacramentalis* autem ea quae in sacro tribunali poenitentiae a sacerdote imponitur et pertinet ad sacramenti integritatem.

Protestantes omnem satisfactionis necessitatem reiicere conati sunt, et dixerunt: — 1. Peccatum non posse condonari a Deo, quin simul poenae totius, tum aeternae, tum temporalis, remissio fiat. — 2. Satisfactiones a nobis exhibitas, passioni ac morti Christi Redemptoris et satisfactioni ab eo praestitae irrogare iniuriam. — 3. Deo satisfieri non posse pro peccatis quoad temporalem poenam, sive per satisfactiones quae a poenitente sponte suscipiuntur, sive per eas quae iniunctae fuerunt a sacerdote.

Has haereticas assertiones Concilium Tridentinum, sess. 14. capit. 8., refutavit his verbis: « Falsum omnino esse et a verbo Dei alienum, culpam a Domino nunquam remitti, quin universa etiam poena condonetur. Perspicua enim et illustria in Sacris Litteris exempla reperiuntur quibus, praeter divinam traditionem, hic error quam manifestissime revincitur.... Neque vero securior ulla via in Ecclesia Dei unquam existimata fuit ad amovendam imminentem a Domino poenam, quam ut haec poenitentiae opera homines cum vero animi dolore frequentent.... Neque vero ita nostra est satisfactio haec, quam pro peccatis nostris exsolvimus, ut non sit per Christum Iesum: nam qui ex nobis, tanquam ex nobis, nihil possumus; eo cooperante, qui nos confortat, omnia possumus: ita non habet homo unde glorietur: sed omnis gloriatio nostra in Christo est, in quo vivimus, in quo meremur, in quo satisfacimus, facientes fructus dignos poenitentiae, qui ex illo vim habent, ab illo offeruntur Patri, et per illum acceptantur a Patre ».

Et postea idem Concilium, eadem sessione, praedictos Novatorum errores distinctis definitionibus condemnavit, quas subiungimus.

Can. 12. « Si quis dixerit, totam poenam simul cum culpa remitti semper a Deo, satisfactionemque poenitentium non esse aliam, quam fidem, qua apprehendunt Christum pro eis satisfecisse; A. S.».

Can 13. « Si quis dixerit, pro peccatis, quoad poenam temporalem, minime Deo per Christi merita satisfieri poenis ab eo inflictis et patienter toleratis, vel a sacerdote iniunctis, sed neque sponte susceptis, ut ieiuniis, orationibus, eleemosynis, vel aliis etiam pietatis operibus, atque ideo optimam poenitentiam esse tantum novam vitam; A. S.».

Can. 14. « Si quis dixerit, satisfactiones, quibus poenitentes per Christum Iesum peccata redimunt, non esse cultus Dei, sed traditiones hominum, doctrinam de gratia et verum Dei cultum atque ipsum beneficium mortis Christi obscurantes; A. S. ».

Can. 15. « Si quis dixerit, claves Ecclesiae esse datas tantum ad solvendum, non etiam ad ligandum, et propterea sacerdotes, dum imponunt poenas confitentibus, agere contra finem clavium et contra institutionem Christi; et fictionem esse, quod virtute clavium, sublata poena aeterna, poena temporalis plerumque exsolvenda remaneat; A. S. ».

Ex alio capite Petrus de Osma et Iansenistae circa satisfactionis sacramentalis doctrinam erraverunt: docuerunt enim executionem poenitentiae, seu satisfactionis a sacerdote iniunctae, absolutioni sacramentali, iuxta poenitentiae sacramenti naturam et legem Christi, praemittendam esse.

At pravam hanc sententiam Romani Pontifices iterato ictu confixerunt. — Sixtus namque IV., anno 1479. damnavit ut scandalosam et haereticam propositionem 5., inter novem Petri de Osma, quae sic se habet: « Non sunt absolvendi poenitentes, nisi peracta prius poenitentia eis iniuncta ». — Alexander VIII. die 7. Decembris 1690, propositiones duas sequentes proscripsit, scilicet 16.: « Ordinem praemittendi satisfactionem absolutioni induxit non politia aut institutio Ecclesiae, sed ipsa Christi lex et praescriptio, natura rei idipsum quodammodo dictante ». Et 17.: « Per illam praxim mox absolvendi, ordo Poenitentiae est inversus ». — Demum Pius VI., Constitutione « *Auctorem Fidei* », die 28. Augusti 1794., censura notavit prop. 35. in qua Synodus Pistoriensis innuit « poenitentias, quae imponuntur adimplendae post absolutionem, spectandas potius esse velut supplementum pro

defectibus admissis in opere nostrae reconciliationis, quam ut poenitentias vere sacramentales et satisfactorias pro peccatis confessis; quasi, ut vera ratio Sacramenti, non nudum nomen servetur, oporteat de via ordinaria, ut actus humiliationis et poenitentiae, qui imponuntur per modum satisfactionis sacramentalis, praecedere debeant absolutionem »: — et illam propositionem declaravit « falsam, temerariam, communi praxi Ecclesiae iniuriosam, inducentem in errorem haereticali nota in Petro de Osma confixum ».

His itaque praenotatis, ad catholicam doctrinam de sacramentali satisfactione defendendam, tria demonstrabimus: — 1. Non semper simul totam poenam cum culpa remitti a Deo, sed, remissa poena aeterna, manere plerumque poenas temporales, quae tamen per pia ac laboriosa opera in hac vita expiari possunt. — 2. Ministros sacramenti poenitentiae salutares poenitentibus satisfactiones iniungere posse ac debere. — 3. Has vero satisfactiones non necessario ante sacerdotis absolutionem esse implendas.

Quod autem satisfactiones quas Deo offerimus, satisfactioni a Christo pro peccatis nostris exhibitae non detrahant, sed, e contra, vim suam ab ea mutuentur totam, et illam infiniti valoris satisfactionem maxime commendent, patet. Etenim, ut optime adnotat P. H. Hurter S. I. (Theol. Specialis, pars altera, t. 3. n. 557.), « adverti debet Christum abundanter Deo Patri satisfecisse: verum nulli hanc satisfactionem prodesse, nisi ei applicetur. Voluisse autem Deum ut adultis fructus satisfactionis Christi non communicetur citra eorum cooperationem et conditiones ab ipsis servandas. Inter has vero conditiones esse etiam poenitentis *satisfactionem*, praesertim si relaxationem poenae temporalis post dimissam culpam poenamque aeternam reliquae impetrare intendit ». Praesupponunt ergo satisfactiones nostrae Christi satisfactionem et meritum 1. quia supponunt Deum hominibus placatum, reconciliatum, paratum ad peccatorum poenarumque remissionem; quae Dei benignitas fructus est satisfactionis Christi; 2. quia ad eas requiritur gratia, quae fructus est sanguinis Christi; 3. quia Christus promeruit, ut opera poenalia a Deo acceptarentur in satisfactionem.

THESIS XXII.

Non semper, simul cum culpa, tota poena peccatori a Deo remittitur; sed aeterna poena sublata, plerumque poenae aliquot temporales peccatis debitae remanent expiandae; quae tamen piis et laboriosis operibus in hac vita redimi queunt. Possunt igitur, immo debent, sacramenti poenitentiae ministri salutares ac convenientes satisfactiones poenitentibus iniungere; — quae non necessario, sive ex praecepto Christi, sive ex natura sacramenti, ante absolutionem sacerdotis implendae sunt, sed recte post absolutionem acceptam expleri possunt.

Prob. 1a. *pars thesis,* et ante omnia ostenditur: — *totam poenam temporalem non semper simul cum culpa remitti a Deo.*

Id ex dogmate *de existentia Purgatorii* deducitur; sed directe hic demonstratur

1. *Ex Scripturis.* — Inter multa, quae Sacrae Litterae ad veritatem propositam vindicandam exhibent, exempla sequentia seligam.

Adamus, ut legitur Sap. x. 2., veniam a Deo de commisso peccato obtinuit, et nihilominus ipsi poenae temporales, seu poenalitates fuerunt inflictae, Gen. III.

Israelitae, in poenam peccati obmurmurationis iam ad precem Moysis remissi, in deserto perierunt et a terra promissa exclusi fuerunt. Haec enim habentur in libro Numerorum (XIV. 19-23.): « Dimitte, obsecro, [ait Moyses Domino], peccatum populi huius secundum magnitudinem misericordiae tuae, sicut propitius fuisti egredientibus de Aegypto usque ad locum istum. Dixitque Dominus: Dimisi iuxta verbum tuum. Vivo ego, et implebitur gloria Domini universa terra. Attamen omnes homines, qui viderunt maiestatem meam, et signa quae feci in Aegypto et in solitudine, et tentaverunt me iam per decem vices, nec obedierunt voci meae, non videbunt terram, pro qua iuravi patribus eorum, nec quisquam ex illis, qui detraxit mihi, intuebitur eam ».

Moyses ipse, — de quo Dominus dixit (Num. XII. 7.): « In omni domo mea fidelissimus est: ore enim ad os loquor ei: et palam, et non per aenigmata et figuras Dominum videt »; — in ultionem diffidentiae simul cum Aarone admissae ad aquas contradictionis, haec audivit verba a Domino (Deut. XXXII. 49-52.):

« Ascende in montem istum Abarim, ... in montem Nebo ... et vide terram Chanaan, quam ego tradam filiis Israel obtinendam, et morere in monte ... sicut mortuus est Aaron frater tuus in monte Hor ... quia praevaricati estis contra me, in medio filiorum Israel, ad Aquas Contradictionis in Cades deserti Sin: et non sanctificastis me inter filios Israel. E contra videbis Terram, et non ingredieris in eam, quam ego dabo filiis Israel ».

David quoque veniam peccatorum adulterii et homicidii accepit, et audivit a propheta Nathan (II. Reg. XII. 13.): « Dominus quoque transtulit peccatum tuum »: — sed haec alia verba ab eodem propheta simul audivit (ibid. 14.): « Verumtamen, quoniam blasphemare fecisti inimicos Domini, propter verbum hoc, filius qui natus est tibi, morte morietur ».

Eumdem David, licet peccati, quod numerando populum commisit, poenituisset, atque is sine dubio Deum placasset, poena tamen huius peccati relaxata non fuit, sed optionem ei Deus per prophetam Gad reliquit aut famis septem annorum, aut trium mensium fugae ab hostibus, aut pestilentiae trium dierum, ut 2. libro Regum cap. 24. vers. 13. recensetur.

2. *Ex apertissima Patrum doctrina,* quos habere adversos Calvinus ipse (Inst. lib. 3. cap. 4.) non diffitebatur. Sufficiat hic afferre ad exemplum Ioannem Chrysostomum, Augustinum et Gregorium Magnum.

« Ne peccantes », inquit S. Ioannes Chrysostomus (Hom. de Poenit. et Conf.), « et inulti manentes nos efficeremur deteriores, non remisit nobis supplicium; sed vidit hoc manifeste, quod peccatis ipsis non minus damnosum sit non puniri: propter hoc imponit poenam ».

S. Augustinus (Serm. 351. n. 12.) ait: « Non sufficit mores in melius commutare, et a factis malis recedere, nisi etiam de his quae facta sunt satisfiat Deo per poenitentiae dolorem, per humilitatis gemitum, per contriti cordis sacrificium, cooperantibus eleemosynis ». — Et Tract. 124. in Ioan. (n. 5.): « Cogitur homo tolerare, etiam remissis peccatis; quamvis ut in eam veniret miseriam, primum fuerit causa peccatum. Productior est enim poena quam culpa, ne parva putaretur culpa, si cum illa finiretur et poena. Ac per hoc .... temporaliter hominem detinet poena, quem iam ad damnationem sempiternam reum non detinet culpa ». — Demum, Enarrat. in Ps. L. (VIII. 11.) ita prosequitur: « *Veritatem di-*

lexisti, id est, impunita peccata, etiam eorum quibus ignoscis, non reliquisti. *Veritatem dilexisti;* sic misericordiam praerogasti, ut servares et veritatem. Ignoscis confitenti, ignoscis, sed seipsum punienti; ita servatur misericordia et veritas; misericordia, quia homo liberatur, veritas, quia peccatum punitur ».

S. Gregorius Magnus scribit (Mor. l. 9. c. 17.): « Nequaquam igitur peccato parcitur, quia nullatenus sine vindicta laxatur: sic David audire post confessionem meruit: '*Dominus transtulit peccatum tuum*'; et tamen multis post cruciatibus afflictus ac fugiens, reatum culpae quam perpetraverat exsolvit ».

Praeterea, — *poenas aliquot temporales peccatis debitas posse in hac vita piis et laboriosis operibus redimi,* constat

1. *Ex Scripturis:* — innumera enim exempla legimus in sacris paginis, quae illud ostendunt. Satis erit hic commemorasse Israelitas, qui, ut narratur in libro Iudicum, toties ob defectionem suam a Deo castigati, easdem castigationes ieiuniis, lacrymis et precibus averterunt: — Ninivitas, qui (Ionae ult.) eisdem mediis praedictum post quadraginta dies urbis excidium effugerunt; — Manassem regem (II. Paral. XXXIII. 12. 13.), qui « postquam coangustatus est, oravit Dominum Deum suum et egit poenitentiam valde coram Deo patrum suorum. Deprecatusque est eum, et obsecravit intente; et exaudivit orationem eius, reduxitque eum Ierusalem in regnum suum ».

Similiter Scriptura proclamat (Eccli. III. 33.): « Ignem ardentem extinguit aqua, et eleemosyna resistit peccatis ». (Tob. IV. 11.): « Eleemosyna ab omni peccato et a morte liberat, et non patietur animam ire in tenebras ». — Sed a culpa sola poenitentia liberat; ergo eleemosyna liberat a poena peccati. Huc pertinet, quod Prov. (XVI. 6.) dicitur: « Misericordia et veritate redimitur iniquitas ».

2. Eamdem doctrinam probat *usus Ecclesiae perpetuus* poenitentibus opera laboriosa imperantis; et confirmant *Patrum testimonia,* quibus satisfactiones a poenitentibus exhibitae pro redemptione poenarum temporalium quae Deo exsolvendae erant, laudantur atque suadentur.

Testis sit Tertul., *de Poenit.* (c. 6.). « Quam porro ineptum », inquit, « quam iniquum poenitentiam non adimplere, et veniam delictorum sustinere, hoc est, pretium non exhibere, ad mercem manum emittere. Hoc enim pretio Dominus veniam addicere in-

stituit; hac poenitentiae compensatione redimendam proponit impunitatem ». — Et in eodem libro (c. 9.) satisfactoriam poenitentiam commendans, ait: « Cum igitur provolvit hominem, magis relevat; cum squalidum facit, magis mundatum reddit; cum accusat, excusat; cum condemnat, absolvit. In quantum non peperceris tibi, in tantum tibi Deus, crede, parcet ».

Et S. Cyprianus (*de lapsis*, c. 35.), ad bona opera quae poenas peccatis debitas redimant adhortatur, his verbis: « Quam magna deliquimus, tam granditer defleamus.... Orare oportet impensius et rogare, diem luctu transigere, vigiliis noctes ac fletibus ducere, tempus omne lacrymosis lamentationibus occupare, stratos solo adhaerere cineri, in cilicio et sordibus volutari, post indumentum Christi perditum nullum iam velle vestitum, post diaboli cibum malle ieiunium, iustis operibus incumbere, quibus peccata purgantur, eleemosynis frequenter insistere, quibus a morte animae liberantur. Quod adversarius auferebat Christus accipiat. Nec teneri iam nec amari patrimonium debet, quo quis et deceptus et victus est..... Ad hoc tantum profuerit quod remansit, ut inde crimen et culpa redimatur ». — Et librum suum ita concludit (c. 36.): « Si quis plus eum [Deum] suis satisfactionibus moverit, si eius iram, si indignantis offensam iusta deprecatione placaverit, dat ille et arma rursum quibus victus armetur, reparat et corroborat vires quibus fides instaurata vegetetur. Repetet certamen suum miles, iterabit aciem, provocabit hostem, et quidem factus ad proelium fortior per dolorem. Qui sic Deo satisfecerit, qui poenitentia facti sui, qui pudore delicti, plus et virtutis et fidei de ipso lapsus sui dolore conceperit, exauditus et adiutus a Domino, quam contristaverat nuper laetam faciet Ecclesiam; nec iam solam Dei veniam merebitur, sed et coronam ».

His testimoniis, brevitatis causa, addam tria solummodo, quae sequuntur.

S. Ambr. (lib. 7. in Luc. n. 156.) ait: « Sicut qui pecunias solvunt, debitum reddunt, nec prius evacuatur foenoris nomen, quam totius sortis ad nummum usque quocumque solutionis genere quantitas universa solvatur; sic compensatione caritatis actuumque reliquorum, vel satisfactione quacumque, peccati poena dissolvitur ».

S. Hieronymus, in Ep. 108. ad Eustochium de Obitu S. Paulae, sic eam loquentem inducit: « Turpanda est facies, quam contra

Dei praeceptum purpurisso, et cerussa, et stibio saepe depinxi: affligendum corpus, quod multis vacavit deliciis; longus risus perpeti compensandus est fletu; mollia, et serica pretiosissima, asperitate cilicii commutanda ». = Sane S. Paula a multis iam annis eximia sanctitate praedita non efflagitabat illis corporis afflictationibus peccatorum suorum veniam a Deo; sed satisfaciebat pro peccatorum reliquiis, seu ad redimendam temporalem poenam, quam post remissionem peccatorum expiandam esse noverat.

S. Caesarius Arelatensis, Serm. 1. de Eleemosyna: « Si », ait, « bonis operibus ipsa [venialia] peccata non redimimus, tamdiu in illo Purgatorio moras habebimus, quamdiu supra dicta minuta peccata, tanquam lignum et foenum et stipula consumantur ».

Prob. 2ª *pars thesis.* 1. *Ex perpetua et universali praxi Ecclesiae,* quae innotescit: —

a) ex antiqua poenitentiae publicae, pro quibusdam gravioribus peccatis, disciplina.

b) ex libris poenitentialibus, in quibus modus et mensura satisfactionis pro varietate delictorum statuebantur.

c) Ex Conciliis, iam superius commemoratis, in quibus de satisfactionibus arbitrio sacerdotis impositis et a poenitente implendis agitur. — Illis addas Concilium Florentinum, in Decreto pro Armenis, ubi loquens de sacramenti poenitentiae partibus, ait: « Tertia [pars] est satisfactio pro peccatis, *secundum arbitrium sacerdotis;* quae quidem praecipue fit per orationem, ieiunium, et eleemosynam ».

Et Concilium Tridentinum (sess. 14. cap. 8.) docet: « Debent ergo sacerdotes Domini, quantum spiritus et prudentia suggesserit, pro qualitate criminum et poenitentium facultate, salutares et convenientes satisfactiones iniungere: ne, si forte peccatis conniveant et indulgentius cum poenitentibus agant, levissima quaedam opera pro gravissimis delictis iniungendo, alienorum peccatorum participes efficiantur. Habeant autem prae oculis, ut satisfactio, quam imponunt, non sit tantum ad novae vitae custodiam et infirmitatis medicamentum; sed etiam ad praeteritorum peccatorum vindictam et castigationem: nam claves sacerdotum non ad solvendum duntaxat, sed et ad ligandum concessas, etiam antiqui Patres et credunt et docent; nec propterea existimarunt, sacramentum poenitentiae esse forum irae vel poenarum ».

d) Ex apertissimis Patrum documentis, quae Concilium Tridentinum, in verbis mox citatis, appellat. — Speciminis causa citemus pauca: —

S. Basilius (in Reg. brev. inter. 106. et 288.) ait: « Pro qualitate delicti tempus poenitentiae impendatur; hoc sit in iudicio positum eorum, qui praesunt, vel quanto tempore, vel quali modo poenitere debeant qui delinquunt ».

S. Innoc. I. ad Decentium (Ep. 1. al. 25. c. 7.) scribit: « De pondere aestimando delictorum sacerdotis est iudicare, ut attendat ad confessionem poenitentis, et ad fletus atque lacrymas corrigentis ac tunc iubere dimitti [poenitentem], cum viderit congruam satisfactionem ».

S. Augustinus (Serm. 351. n. 9.) inquit: « Veniat ad Antistites, per quos illi in Ecclesia claves ministrantur, et tanquam bonus iam incipiens esse filius... a praepositis sacramentorum accipiat satisfactionis suae modum ».

S. Leo M. (Ep. 108. cap. 2.) ad Theodorum Episc. Foroiul. scribit: « Mediator Dei et hominum homo Christus Iesus hanc praepositis Ecclesiae tradidit potestatem, ut et confitentibus actionem poenitentiae darent, et eosdem salubri satisfactione purgatos ad communionem sacramentorum per ianuam reconciliationis admitterent ».

S. Gregorius Magnus (in I. Reg. lib. 3. cap. 5. n. 13.) ait: « Afflictio poenitentiae ad delenda peccata tunc demum idonea est, cum sacerdotis fuerit iudicio imperata, cum ab eo confitentium actibus discussis pro modo criminis onus eis decernitur afflictionis ».

Quapropter S. Thomas, iuxta doctrinam semper in Ecclesia traditam (lib. 4. Contra Gentes c. 72.) docebat: « Quandoque per contritionem amota culpa, et reatu poenae aeternae soluto, remanet obligatio ad aliquam poenam temporalem, ut iustitia Dei salvetur, secundum quam culpa ordinatur per poenam. Cum autem subire poenam pro culpa iudicium quoddam requirat, oportet quod poenitens, qui se Christo sanandum commisit, Christi iudicium in taxatione poenae expectet; quod quidem per suos ministros exhibet Christus, sicut et cetera sacramenta ».

2. *Ex rationibus theologicis,* quas Tridentina Synodus innuit in c. 8. sess. 14. nuper citato. — Et re quidem vera, Christum dedisse sacerdotibus potestatem imponendi salutares poenitentias

illis quos a peccatorum vinculis absolvunt, patet ex verbis Petro dictis (Matth. XVI. 12.): « Quaecumque ligaveris super terram, erit ligatum et in coelis »; — et omnibus simul Apostolis (Matth. XVIII. 18.): « Quaecumque alligaveritis super terram, ligata erunt et in coelo »: — Hac vero potestate sacerdotes non modo *posse*, sed, sub obligatione ex genere suo gravi, uti *debere*, ita ut poenitentias convenientes et salutares poenitentibus *communiter loquendo* imponere *teneantur*, constat:

a) quia in sacramenti poenitentiae administratione ineffabilis Dei misericordia extollenda est, ita ut simul et iustitiae, quoad fieri potest, ratio habeatur.

b) quia non eadem conditio est eorum qui per baptismum regenerantur, et aliorum qui post baptismum per poenitentiam Deo reconciliantur. Regeneratio enim citra magnum laborem nascituri accidit; aegroto vero sanitas ordinarie non redditur, praesertim si letali morbo laboret, nisi ingratis ac dolorosis remediis ab eo adhibitis: — nec ille qui, postquam filiorum Dei adoptionem, divinam amicitiam et innumera divinae misericordiae beneficia acceperit, foedus cum Deo initum violavit, eadem facilitate veniam accipere meretur ac ille, qui sacramentum fidei non suscepit, et in eius susceptione se divina mandata fideliter ac inviolate servaturum non spopondit.

c) quia non expedit poenitentem post patrata crimina, absque salutari poenitentia imposita, dimittere, ne facilitate ipsa veniae ad peccandum iterum provocetur; sed praestat ut poenis coercitus et gravitatem delictorum, quae admisit, agnoscat, et horum odio virtutisque amore, sensim discat vitiorum habitus extirpare, christianamque perfectionem acquirere atque augere.

Dixi sacerdotes, obligatione ex genere suo gravi, teneri, *communiter loquendo,* ad convenientes et salutares poenitentias imponendas, quia constat, ut adnotat P. de Lugo (disp. 25. sect. 4. nn. 47. 48.) excipi aliquos casus, quos ita enumerat: —

« Primus est, quando poenitens est impotens, ut si sit morti proximus, maxime si caret iam sensibus, et non potest poenitentiam impositam percipere. Addunt tamen aliqui, si infirmus habeat sensus, exponendum illi esse, quam poenitentiam mereatur, et imponendum, ut si convaluerit, eam impleat: quo sensu intelligunt textum in cap. *ab infirmis* 26. q. 7. ubi subditur. 'A quo periculo si divinitus ereptus convaluerit, impositum sibi a sacer-

dote poenitentiae modum diligenter observet'. Quae verba non possunt bene intelligi de poenitentia, quae postea imponatur, cum iam non liceat sacerdoti loqui de peccatis illis cum poenitente. Addunt etiam aliqui, debere imponi aliquam poenitentiam praesentem, saltem parvam, quam etiam in illo articulo potest explere. Denique, si infirmus potest satisfacere per eleemosynas; hae sunt illi iniungendae in poenitentiam.

Secundus casus est, quando confessarius ex confessione et aliis circumstantiis, intelligit poenitentem integre satisfecisse pro poena debita: et licet raro, vel nunquam possit hoc constare, addit tamen Petrus de Soto, lect. ult. *de satisfactione,* sufficere quod probabiliter videatur satisfecisse.

Tertius casus huic similis est, quem alii addunt, quando, absque satisfactione, instat perfectae remissionis remedium: ex. gr., si instat martyrium subeundum: quod alii extendunt ad indulgentiam plenariam lucrandam, saltem quae sit moraliter certa.

Quartus casus est, quando poenitens ob suam fragilitatem nullam credatur acceptaturus poenitentiam: aliquando enim oportebit condescendere eius imbecillitati ad vitanda graviora mala: nunquam tamen continget, quod aliquam, levem saltem, poenitentiam non sit acceptaturus ».

Prob. 3ª *pars thesis,* in qua statuimus, *satisfactiones a sacerdotibus in sacramento poenitentiae impositas, post absolutionem acceptam, impleri posse:* — 1. *Ex universalis Ecclesiae praxi,* quae iam a pluribus saeculis viget. Porro « si quid », ait S. Augustinus (Ep. 118. c. 5.), « totum per orbem frequentat Ecclesia... quin ita faciendum sit disputare, insolentissimae insaniae est ».

2. *Ex ipsa antiquissimae Ecclesiae praxi.* — Indubium enim est, in multis saltem casibus, absolutionem sacramentalem concessam fuisse antequam a poenitente impleta fuerit satisfactio imposita.

Reapse cum poenitens in vitae discrimen veniebat, ante expletum poenitentiae tempus, absolvebatur. Ita cautum legimus in Conciliis Nicaeno I. generali, can. 13.; Carthag. IV. can. 76.; Arausicano I. c. 7. — Et S. Innoc. I. Ep. 1. al. 25. ad Decent. Episc. Eugub. c. 7. (Migne P. L. t. 20. p. 559.): « Si quis », inquit, « aegritudinem incurrerit atque usque ad desperationem devenerit, ei est ante tempus Paschae relaxandum, ne de saeculo absque communione discedat ». Et Sanctus Leo M., Epistola 108. ad Theodorum Episcopum, capite 4.: « His », inquit, « qui in tem-

pore necessitatis, et periculi urgentis instantia, praesidium poenitentiae et mox reconciliationis implorant, nec satisfactio interdicenda est, nec reconciliatio deneganda; quia misericordiae Dei nec mensuras possumus ponere, nec tempora definire, apud quem nullas patitur veniae moras vera conversio ».

Item poenitentes absque mora absolvebantur cum periculum erat ne propter dilatam absolutionem poenitentes ad Haereticos vel Schismaticos deficerent. Ita S. Cyprianus, Ep. 11.(al. 52.vel 55.) ad Antonianum, num. 15., ait: « Quorum si poenitentiam respuamus habentium aliquam fiduciam tolerabilis conscientiae, statim cum uxore, cum liberis quos incolumes reservaverant, in haeresim vel schisma, diabolo invitante, rapiuntur ». — « Quapropter », concludit, « opem nostram, medelam nostram vulneratis exhibere debemus ».

Similiter cum persecutio instabat, lapsis absolutio et Eucharistia indulgebatur ante expletam poenitentiam. Ita Sanctus Cyprianus, docet Epist. 12. (alias 54. vel 57.) ad Cornelium, Synodica, num. 2. « Merito », inquit, « trahebatur dolentium poenitentia tempore longiore, ut infirmis in exitu subveniretur, quamdiu quies et tranquillitas aderat... At vero nunc non infirmis, sed fortibus pax necessaria est, nec morientibus sed viventibus communicatio a nobis danda est; ut quos excitamus et hortamur ad praelium, non inermes et nudos relinquamus, sed protectione sanguinis et corporis Christi muniamus ».

Denique, praeter alios etiam casus, cum poenitens vehementem de peccatis suis dolorem demonstrabat, pro magnitudine contritionis temperabatur rigor poenitentiae. Id testatur S. Gregorius Nyssenus, Epistola canonica, can. 5. « In iis quoque », dicit, « poenitentis voluntate examinata, ut si sit fide digna conversio, non servetur annorum numerus, sed temporis prolixitate resecata, ad Ecclesiae restitutionem et boni participationem compendio reducatur ». — Et eodem pacto, in Concilio Ancyrano, can. 5., « statuimus », aiunt Patres, « ut Episcopi, modo conversionis examinato, potestatem habeant vel utendi clementia, vel plus temporis adiiciendi. Ante omnia autem et praecedens vita, et quae consecuta est, examinetur, et sic eis clementia impertiatur ».

Et hic adnotare iuvat eos publicae poenitentiae fuisse subiectos qui publice gravissima crimina committebant; ideoque so-

lum relate ad hos poenitentes, non relate ad omnes asseri debet servatam fuisse, *generatim loquendo,* disciplinam, iuxta quam, nonnisi post poenitentiam impletam, poenitentes absolvebantur. — Quod nec etiam concedi debet, nisi supposita tamquam vera sententia, communius ab eruditis recepta, quae tenet *absolutionem a peccatis,* poenitentia publica expiandis, datam fuisse *in fine* vel *sub finem* eiusdem poenitentiae, idest post absolutam tertiam stationem *substrationis.* At non pauci, nec mediocris auctoritatis, theologi affirmant absolutionem illam et reconciliationem, quae, solemni poenitentia peracta, poenitentibus dabatur, fuisse tantum *ceremonialem;* ac proinde in Ecclesia, antiquioribus etiam saeculis, viguisse praxim, quam S. Bonifacius in Concilio Leptinensi, an. 743. stat. 31. inculcavit: « Curet unusquisque presbyter *statim* post acceptam confessionem poenitentium singulos data oratione reconciliari ». — Vide P. Hurter, op. cit. n. 551. in nota.

3. *Ex ratione theologica.* — Nam, ut superius dictum est, et per se patet, satisfactio actu exhibita a poenitente non pertinet ad essentiam, sed solum ad sacramenti poenitentiae integritatem: potest ergo, ante satisfactionem exhibitam, sacramentum essentialiter perfici, absolutione sacerdotis.

Praeterea, fundamentum Iansenianorum — satisfactionis executionem absolutioni praemittendam esse contendentium — est, peccata ministerio sacerdotis non tolli, sed, postquam fuerint expiata, et divinitus iam condonata, declarari remissa: atqui doctrina ista falsa est, et proscripta a Concilio Tridentino sess. 14. cap. 6. et can. 9.; ergo.

Demum ad complementum doctrinae addimus hanc P. Viva (in prop. XVIII. ab Alex. VIII. n. 6.) animadversionem: « Theologi omnes, teste Suar., d. 32. de Poen. s. 3. docent, non solum posse, sed etiam teneri confessarium secundum se poenitenti rite disposito absolutionem impertiri, nec posse illam sine rationabili causa differre, qualis esset, ex. gr., si promisisset alias restituere, aut proximam occasionem peccandi tollere, nec steterit promissis; praesertim si non semel id promisisset. Ratio autem, cur teneatur confessarius statim absolvere, est, quia hoc postulat ratio iudicii; tenetur quippe iudex statim absolvere reum, si dignus est qui absolvatur. Id exigit etiam munus ministeriale confessarii, qui tenetur sacramentum administrare iuxta voluntatem Christi principaliter absolventis, qui ad id potestatem dedit ligandi, atque

solvendi, ut dispositi absolvantur: unde iniuria illis fieret, tam si negaretur, quam si differretur absolutio; nisi forte aliquando in remedium confessarius ut medicus putet dilationem profuturam ».

Adversus ultimam thesis partem mox vindicatam, adversarii ex auctoritate Patrum arguunt et asserunt: —

1. Patres docuisse, peccata non redimi nisi *pretio* satisfactionis *soluto*. Notissima enim sunt verba Tertulliani lib. *de poenitentia*, (cap. 6.): « quam iniquum poenitentiam non adimplere et veniam delictorum sustinere [expectare]: hoc est pretium non exhibere, ad mercem manum emittere ».

2. Docuisse, concessionem veniae ante poenitentiam impletam divinae istitutioni adversam esse. Hinc S. Cyprianum dixisse, in l. *de lapsis* (c. 15.): « Contra Evangelii vigorem, contra Domini ac Dei legem, temeritate quorumdam laxatur incautis communicatio, irrita et falsa pax, periculosa dantibus et nihil accipientibus profutura. Non quaerunt sanitatis patientiam, nec veram de satisfactione medicinam ».

3. Docuisse, incertam admodum esse absolutionem datam, ob impendens mortis periculum, ei qui antea poenitentiam non impleverat. Sufficiat citasse S. Augustinum, qui (Serm. 393. al. 41. inter 50.) ait: « Agens poenitentiam ad ultimum, et reconciliatus, si securus hinc exit, ego non sum securus ». — Et alibi (Serm. 57. de temp., alias 255. in append.): « Parum est peccatorem poenitere, nisi poenitentiam peregerit ».

4. Et Theodoretum (lib. 4. haeret. fab. c. 10.) Audianos redarguisse eo quod peccatores statim, post confessionem ab eis factam delictorum, absolverent.

Respondemus — *a*) Patres docent peccatorem absolvendum non esse a sacerdote, nisi prius contritionem de peccatis admissis concipiat, eaque, prout potest et debet confiteatur, exhibens iam per hos poenitentiae actus *quamdam* Deo *satisfactionem* *C.* Patres docent peccatorem non esse absolvendum nisi prius impleverit *satisfactionem a sacerdote impositam. Sub.* semper *N.* in quibusdam casibus, et si haec fuerit Ecclesiae lex disciplinaris *C.*

b) S. Cyprianus invehit in eos qui, sine vera animi conversione, praecipiti et inconsiderata reconciliatione, absolvebantur a praescripta poenitentia, iuxta morem illius aetatis lapsis imposita, et ad participationem Eucharistiae admittebantur. — De illis enim,

immediate post citata verba, prosequitur (c. 15.): «Operiuntur morientium vulnera, et plaga letalis altis et profundis visceribus infixa dissimulato dolore contegitur. A diaboli aris revertentes ad sanctum Domini sordidis et infectis nidore manibus accedunt. Mortiferos idolorum cibos adhuc pene ructantes, exhalantibus etiam nunc scelus suum faucibus et contagia funesta redolentibus, Domini corpus invadunt, quando occurrat Scriptura divina et clamet et dicat: 'Omnis mundus manducabit carnem, et anima quaecunque manducaverit ex carne sacrificii salutaris], quod est Domini, et immunditia ipsius super ipsum est, peribit anima illa de populo suo' (Lev. VII. 20.). Apostolus item testetur et dicat: 'Non potestis calicem Domini bibere et calicem daemoniorum; non potestis mensae Domini communicare et mensae daemoniorum' (I. Cor. X. 17.). Idem contumacibus et pervicacibus comminatur et denunciat, dicens: 'Quicumque ederit panem aut biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis et sanguinis Domini' (I. Cor. XI. 27.)».

c) Patres de veritate absolutionis concessae infirmis, qui satisfactiones poenitentiales adhuc implere non poterant, non dubitabant quia satisfactiones absolutioni non praecesserant; sed quia seram poenitentiam, et ad tempus imminentis mortis dilatam, raro veracem, atque ad remissionem peccatorum sufficientem, esse putabant.

In Sermone, sub nomine S. Augustini citato (Serm. 57. de temp. al. 255. in app.), haec habentur: «Datur quidem in extremis poenitentia, quia non potest denegari, sed auctores tamen esse non possumus, quod qui sic petierit, mereatur absolvi... Poenitentia quae ab infirmo petitur, infirma est. Poenitentia quae a moriente tantum petitur, timeo ne ipsa moriatur».

d) Theodoretus Audianos non ex eo culpat quod statim post confessionem poenitentes absolverent, sed ex eo quod, nulla satisfactione iniuncta, eos qui de peccatis admissis contritionem non habebant, et validam peccatorum confessionem non peragebant, absolverent. — Haec sunt verba Theodoreti, loco citato: «Hi autem peccatorum remissionem dare se iactant. Duas enim in partes libros sacros cum adulterinis dividentes (hos enim eximie arcanos et mysticos existimant), et ordine hinc inde collocantes, inter hos iubent transire unumquemque, et peccata sua confiteri; deinde confessis dant veniam, non tempus ad poeniten-

tiam definientes, sicut Ecclesiae leges praecipiunt, sed ex potestate condonantes. Scientes autem, qui sic transeunt, ludum esse quod agitur, vera peccata celant, et parva quaedam risu digna dicunt, quae et dicere aliquem pigeat, nisi eadem qua ipsi amentia teneatur ».

ARTICULUS UNDECIMUS

De forma sacramenti poenitentiae.

Tria circa sacramenti poenitentiae formam potissimum quaeruntur; scilicet, quaenam sit, quis eius sit sensus, quomodo materiae coniungi debeat; — et de his agemus in thesi quam subiungimus. Utrum vero absolutionis forma deprecatoria adhiberi potuerit, et adhibita in Ecclesia aliquando fuerit, Scholio declarabimus.

THESIS XXIII.

Licet, ex praescripto Ecclesiae, forma haec a sacerdote, dum poenitentem absolvit, proferri debeat: « Ego te absolvo a peccatis tuis in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti. Amen »; sola tamen verba « Absolvo te » essentialem sacramenti poenitentiae formam constituunt: — quae non significat, Ego te ostendo aut declaro a peccatis absolutum; nec significat, Ego te absolvo ab obligatione subiiciendi peccata clavibus; nec demum, Ego absolvo te a poena peccatis debita; — sed hanc praesefert significationem, Ego sacramentum absolutionis tibi impendo; ideoque significat: Ego tibi gratiam confero, quantum de se est, remissivam peccati. — Et haec poenitentiae forma non potest scriptura aut nutibus, intentionem sacerdotis absolventis manifestantibus, proferri; sed verbis voce prolatis, et ad poenitentem, qui ministro sacramenti praesens sit, directis, exprimi debet.

Plurimas, ut patet, propositiones thesis complectitur; easque distincte demonstrabimus.

1. *Sacramenti poenitentiae formam praeceptam esse verba: « Ego te absolvo a peccatis tuis in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti, amen »*, constat. — *a*) Ex Conciliis Florentino et Tridentino, quae non modo statuunt formam esse: « Ego te absolvo »; sed addunt « *et cetera* »: — hoc enim commate satis declarant integram sacramenti poenitentiae formam in Ecclesia usurpatam esse adhi-

bendam. — *b*) Ex Rituali Romano, in quo verba a nobis citata referuntur, hac etiam addita monitione: « Urgente. . . . . aliqua gravi necessitate in periculo mortis, breviter [idest, ceteris omissis a sacerdote] dicere poterit: 'Ego te absolvo ab omnibus censuris et peccatis in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti. Amen' ».

2. *Haec tantum verba: « Absolvo te » essentialem formam constituunt.* — Id communius Doctores tenent, sequentes doctrinam S. Thomae, qui (3. q. 84. a. 3.) idipsum probat sequenti pacto:

« Hoc sacramentum, scilicet poenitentiae, non consistit in consecratione alicuius materiae, nec usu alicuius materiae sanctificatae, sed magis in remotione cuiusdam materiae, scilicet peccati, prout peccata dicuntur esse materia poenitentiae, ut ex supra dictis patet, art. praec. Talis autem remotio significatur a sacerdote, cum dicitur: *Ego te absolvo.* Nam peccata sunt quaedam vincula, secundum illud Proverb. (v. 22.): 'Iniquitates suae capiunt impium et funibus peccatorum suorum quisque constringitur'. Unde patet quod haec est convenientissima forma huius sacramenti: *Ego te absolvo* ». — Cum autem pronomen *ego* nihil *in re* addat quod expressum non sit in verbo *absolvo,* et in hoc verbo illud pronomen intrinsece exprimatur ac intelligatur, de essentia formae non est ut distincte pronuntietur; ideoque ad essentiam formae haec duo verba sufficiunt: « Absolvo te ».

Praeterea Catechismus Concilii Tridentini (de poenit. n. 19.) doctrinam quam propugnamus aperte tradidit inquiens: « Est autem forma, 'Ego te absolvo'; quam non solum ex illis verbis licet colligere: 'Quaecumque solveritis super terram, erunt soluta et in coelis'; sed ex eadem Christi Domini doctrina ab Apostolis tradita accepimus. Ac quoniam sacramenta id significant quod efficiunt, et illa 'Ego te absolvo', ostendunt peccatorum remissionem huius sacramenti administratione effici; planum est hanc esse poenitentiae perfectam formam. Sunt enim peccata tanquam vincula, quibus constrictae animae tenentur, et ex quibus poenitentiae sacramento laxantur ».

Accedit quod in iudiciis forensibus haec duo verba, « absolvo te », a iudice prolata, sufficiunt ad sententiam absolutoriam pronuntiandam; ac proinde recte infertur, haec eadem verba in iudicio sacramentali sufficere ad exprimendum totum effectum formae, et ad eam essentialiter validam constituendam.

Denique sententia, quam tuemur, ex refutatione aliarum opinionum optime confirmatur.

Et sane *a*) verba « in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti. Amen », ad essentiam formae non pertinere, iure meritoque theologi, contra Durandum paucosque antiquiores, communiter docent. Christus namque de invocatione SS. Trinitatis nullam mentionem fecit in institutione sacramenti poenitentiae; in Ecclesia usurpata antiquitus non fuit; et ad effectum huius sacramenti significandum necessaria non est magis ac in aliis sacramentis, in quibus invocatio illa non adhibetur.

b) Verba « a peccatis tuis », necessario non requiruntur, ut nonnulli contendunt, ad determinandam significationem verbi « absolvo », in eo innixi quod vox illa « absolvo » de se non exprimit utrum poenitens absolvatur a culpa, an a poena, aut a censura »; verba enim « *te absolvo* », supposita confessione, satis per se determinatam habent significationem. Profecto cum sententiam exprimant sacerdotis, prolatam super accusationem *peccatorum* factam a poenitente, *determinate* significant absolutionem a sacerdote pronuntiatam *in tali causa et materia;* ac proinde significant absolutionem *a peccatis,* etiamsi verbum « *a peccatis* » in ipsa prolatione formae non addatur. « Sicut in iudicio humano », ait Suarez (de Poenit. disp. 19. s. 1. n. 21.), « non oportet in ipsa sententia iterum exprimi culpam: sed eo ipso quod audita accusatione, et tota causa, iudex pronunciat hunc esse immunem, vel esse reum talis poenae, satis declarat mentem et sententiam suam: ergo similiter in praesenti ».

Sed cum eodem Suaresio (l. c. num. 22.) hic est animadvertendum: « Quia vero [comma illud *a peccatis tuis*] facillime adiungi potest, existimo nunquam rationabiliter omitti: quia nec moraliter potest accidere causa, quae ad hoc cogat: neque est in eo aliqua utilitas: et aliunde adiungendo illud, vitatur qualecumque periculum, quia opposita sententia improbabilis non est. Et fortasse propter hanc causam addiderunt Concilia illam particulam, *etc.*: vel forte, ut ab opinionibus Theologorum abstinerent. Nam praedicta verba exprimendo, id declararunt, quod certum est; alia vero tacuerunt: noluerunt tamen definire reliqua omnia non esse de essentia, et ideo illam particulam addiderunt ».

c) Demum solum verbum « *absolvo* », quin addatur pronomen « *te* », non sufficit ad formam essentialem sacramenti poenitentiae

constituendum. Et revera verbum « *absolvo* » non habet *de se determinatam significationem personae quae a peccatis absolvitur;* ideoque in nullum subiectum cadit, ac proinde sola nequit esse forma valida sacramenti.

Verum, adnotat P. de Lugo (de Poenit. disp. 13. sect. 1. n. 26.), « licet verbum *absolvo* non sufficiat, sufficere tamen, si sacerdos diceret, *absolvo a peccatis tuis;* quia in illo *tuis,* implicite contineri videtur illud *te.* Nam sicut in baptismo sufficit dicere, 'Baptizatur Petrus in nomine Patris', etc.; sic in sacramento poenitentiae sufficeret: 'Remittuntur a me peccata Petri', etc. licet non diceretur, 'Remittuntur Petro peccata sua': quia eo ipso, quod dicis remitti peccata Petri, dicis implicite remitti Petro: ergo sufficiet dicere: 'remittuntur peccata tua', quia implicite dicitur, 'remittuntur tibi, etc. Atque ideo sufficiet dicere, 'Remitto peccata tua', seu, 'absolvo a peccatis tuis', quia idem videtur significari, si dicam, 'solvuntur vincula, vel peccata tua', ac si dicam, 'absolvo a vinculis, vel peccatis tuis'. Nam licet modus ille loquendi, iuxta Grammaticae legem, non videatur carere barbarismo, propter defectum accusativi, quem exigit illud verbum *absolvo:* hic tamen idem fere defectus reperitur in illa loquutione, 'Remitto, vel condono peccata tua', cum illa etiam verba exigant dativum personae, cui condonatur; in utraque tamen videtur esse sufficiens sensus, ut fiat sacramentum: si enim iudex, proposita accusatione, et examinato processu, proferret sententiam his verbis, 'Ego absolvo ab hac instantia et accusatione', sententia videretur valida, quia satis significat absolvi reum ab accusatione proposita. Similiter ergo in absolutione sacramentali dicendum videtur ».

3. *Sensus formae sacramenti poenitentiae non est: ego te ostendo aut declaro a peccatis absolutum.* — Id evidenter eruitur ex iis quae superius demonstravimus, cum de natura sacramenti poenitentiae ageremus, secunda parte huius Tractatus, art. 2. Ex illis enim meridiana luce clarius apparet Apostolos eorumque successores, seu ministros sacramenti poenitentiae, constitutos fuisse a Christo *iudices in causis peccatorum,* eosque in hoc sacramento vera potestate pollere ad absolvendos fideles poenitentes a peccatis. — Et huc faciunt verba Richardi a S. Victore (de potestate ligandi atque solvendi, c. 12.): « Extat quorumdam de potestate ligandi atque solvendi sententia tam *frivola,* ut *ridenda* potius videatur, quam *refellenda.* Putant enim et praedicant, sacerdotes non ha-

bere potestatem ligandi atque solvendi, sed *ostendendi* homines esse solutos sive ligatos. Sed numquid Dominus dicit: Quodcumque ligatum *ostenderis* erit ligatum, et quodcumque solutum *ostenderis* erit solutum? Dicunt apostolicos viros peccata remittendi vel retinendi potestatem non habere, cum Dominus hoc dicat. Dicunt eos tantummodo habere potestatem utrumque *ostendendi,* cum Dominus *hoc non dicat. 'Quorum remiseritis'*, inquit, *'peccata'*, non quorum remissa ostenderitis, *remittuntur eis* ».

4. *Nec sensus formae absolutionis est: ego te absolvo ab obligatione subiiciendi peccata clavibus.* — Nam

a) Christus potestatem dedit sacerdotibus remittendi lapsis fidelibus peccata in sacramento poenitentiae: solvere autem quemdam *ab obligatione praecepti* non est *peccata remittere.* — Forma ergo absolutionis, qua sacerdos potestatem a Christo acceptam exercet, et sacramentum poenitentiae conficit, non significat sacerdotem, sacramenti ministrum, absolvere fidelem poenitentem ab obligatione praecepti subiiciendi peccata, quae admiserat, Ecclesiae clavibus.

b) Si quis peccata venialia, aut lethalia iam rite in alia confessione declarata et absoluta, confiteatur, absolvi potest; in hoc tamen casu forma absolutionis significare non potest poenitentem absolvi ab obligatione subiiciendi peccata clavibus: hac enim obligatione poenitens non tenebatur.

c) Interdum quis absolvitur a peccatis, quin ab obligatione confitendi peccata solvatur, ut in Theologia Morali, cum de casibus reservatis agitur, declaratur.

d) Si verba absolutionis sensum haberent, quem impugnamus, gratia per illa verba non conferretur; verba enim absolutionis si liberationem ab obligatione confitendi peccata significarent, *gratiam non significarent*, cum necessaria non sit gratia ad absolvendum hominem ab hac obligatione; — et verba formae sacramentalis *gratiam conferunt, quam significant.*

5. *Nec etiam sensus absolutionis est: ego absolvo te a poena peccatis debita.* — Ut enim paulo ante diximus, sacerdotes in sacramento poenitentiae potestatem exercent a Christo concessam, qua non poenas tantum peccatorum, sed peccata ipsa remittunt. — Praeterea, contingere potest ut quis iterum se accuset peccatorum sive mortalium, sive venialium, quae iam poenitentiae virtute et sacramento abunde quoad culpam et poenas omnes expiavit; et

in hoc casu, forma absolutionis nullum haberet effectum, si solum absolutionem a poena peccatis debita significaret.

6. *Verba, quae formam sacramenti poenitentiae constituunt, hanc praeseferunt significationem: ego sacramentum absolutionis tibi impendo; ideoque significant: ego tibi gratiam confero, quantum de se est, remissivam peccati.* — Hanc ultimam declarationem apponimus ut verus sensus appareat iuxta quem S. Thomas (3. quaest. 84. art. 3. ad 5.) dixerat: « Esset autem [formae sacramenti poenitentiae] perfectior expositio: *Ego te absolvo,* id est, *sacramentum absolutionis tibi impendo* ». — Etenim, ut egregie Suaresius adnotat (disp. 19. sect. 2. n. 20.), non sensit Doctor Angelicus significationem illius formae sacramentalis esse applicationem, seu exhibitionem sacramenti; quia in hoc sacramento minister non confert sacramentum applicando suscipienti materiam, sed illam supponit — utpote quae ab ipso suscipiente sacramenti poenitentiae exhiberi debeat, — et adhibet formam. Voluit itaque S. Thomas hoc unum tradere nobis, nempe, sicut sacramenta significant effectus suos non omnino absolute, sed quantum est ex parte sua; ita formam sacramenti poenitentiae significare efficaciam, quantum est ex se, absolutionis a peccatis, quae obtinetur infusione gratiae sanctificantis; ac proinde significare collationem, per signum sacramentale, gratiae, quantum de se est, remissivae peccati: — et hoc S. Doctor expressit dicens, formam significare exhibitionem *sacramenti absolutionis,* seu *sacramenti ex se peccatorum remissivi, non utique in actu signato, sed in actu exercito.*

Quod autem hic sit sensus verus formae, scilicet: '*Ego tibi gratiam confero, quantum de se est, remissiva peccati*', facile ostenditur.

Nam verbum *absolvo* significat profecto vinculi solutionem, ac proinde peccati remissionem; sed quia vinculum illud non solvitur, et peccatum non remittitur, sine infusione gratiae, ideo, iuxta subiectam materiam, significat, et quidem *primario et immediate,* gratiam, quatenus remissiva est peccati. — Quod evidentius apparet a contrario: dicamus enim, formam poenitentiae significare et efficere *primario ac immediate* remissionem peccati, et gratiam *secundario* tantum *ac indirecte;* — inferre debemus, ergo peccati remissio antecedit gratiam; cum tamen causa formalis unica nostrae iustificationis sit gratia, iuxta Concilium Tridentinum, sess. 6. capit. 7.; et omnis formae veteris privatio formae novae inductione posterior censeatur.

Praeterea, significatione illa admissa quam defendimus, nulla difficultas contra veritatem formae absolutionis afferri potest, desumpta ex eo quod super hominem iam iustificatum aliquando pronuntietur. Etenim si per illam formam *primario ac directe* significatur, ut contendimus, collatio gratiae, seu talis formae positio, quae ex se faciat hominem formaliter ex peccatore iustum; sive poenitens sit iam ante absolutionem iustus, sive adhuc peccator, semper vere in eo absolutionis sacramentalis forma profertur; licet in solo peccatore, qui *sola attritione* ad susceptionem gratiae sit dispositus, forma illa, dum sacramentum perficit, remissionem peccatorum formalem et significet, et operetur.

7. *Forma sacramenti poenitentiae non potest scriptura aut signo alio quocumque exprimi, quo intentio sacerdotis circa absolutionem poenitentis sufficienter manifestetur; sed omnino necessarium est, ad sacramenti validitatem, ut forma eius verbo proprio, voce prolato, proferatur.*

Conclusio haec est certa. — Probatur in primis ex doctrina Concilii Florentini, in Decreto pro Armenis, ubi generatim Concilium statuit sacramenta novae legis constare *verbis.* Et hoc quod Concilium circa verba formae sacramentalis docuit, *secundum analogiam* pro aliquo sacramento interpretari non debet, nisi ex traditione Ecclesiae et ex sententia Patrum atque Doctorum id constiterit: qua ratione pro sacramento matrimonii fatemur verba *propria,* seu *voce expressa,* non esse essentialia. — Sed in forma sacramenti poenitentiae, neque ex traditione Ecclesiae, neque ex sententia Doctorum talis interpretatio admittitur; ergo est reiicienda.

Secundo probatur conclusio nostra ex eodem Concilio Florentino, in Decreto citato, ubi non tantum generatim, sed etiam speciatim de sacramento poenitentiae dicitur: « *Forma huius sacramenti sunt verba absolutionis, quae sacerdos profert, cum dicit: ego te absolvo etc.* » — Notentur in sententia Concilii, duo illa, *profert* et *dicit,* quae procul dubio denotant verborum et locutionis humanae proprietatem.

Et insuper animadvertatur, Concilium, agens inferius de sacramento matrimonii, dicere: « Causa efficiens matrimonii *regulariter* est mutuus consensus per verba de praesenti expressus »: — et per limitationem ibi appositam, adverbio *regulariter,* declarare, se uti *verborum* nomine in omni significationis proprietate; si enim latius ea voce uteretur, certe non adderet particulam *regulariter,*

nam de essentia matrimonii semper est consensus mutuus de praesenti aliquo sufficienti signo expressus. — Itaque Florentina Synodus de *verbis*, propria significatione intellectis, loquitur; et, quia haec non semper ad matrimonium perficiendum requiruntur, addit limitationem illam *regulariter:* — unde sequitur quod pro sacramento poenitentiae, cum eamdem limitationem non addiderit, de *verbis*, propria et stricta significatione sumpti, loquatur, et haec simpliciter necessaria esse declaret in forma huius sacramenti.

Demum ratio huius veritatis primaria invenitur in ipsa Christi institutione, qua voluit sacramenta novae legis, — solo matrimonio excepto propter rationes suo loco innuendas, — perfici forma sacramentali, expressa verbis propriis ac vocalibus. Idque, ait Suarez (d. 19. s. 1. n. 4.), « colligi potest ex verbis institutionis: 'Quorum remiseritis peccata', aequiparando illa cum verbis, *baptizantes eos*, et cum verbis Eucharistiae, *hoc facite*. Nam in illis non dixit expresse Christus, baptismum, aut Eucharistiam, conficienda esse, formaliter proferendo talia verba: nihilominus tamen ex sensu et traditione Ecclesiae habemus hanc fuisse mentem Christi, quia voluit sacramentum legis novae determinatam et expressam habere significationem: et ideo voluit verbis consummari. Quae ratio, et forma verborum Christi, ac denique traditio Ecclesiae, et Conciliorum doctrina eamdem vim habent in hoc sacramento. Ergo vel in aliis etiam sacramentis hoc non est certum, quod dici non potest: vel in hoc negari non potest; quod verissimum est »: — Confer etiam, si lubet, quae habentur in hoc opere *de Re sacramentaria*, vol. 1. lib. 1. p. 144. et seq.

Nec quidquam virium habent argumenta allata ad suadendam sufficientiam aliorum signorum, quae loco verborum formalium exprimerent voluntatem sacerdotis absolventis poenitentem a peccatis, post confessionem eorum rite peractam.

Dicitur *a*) Cum poenitentia instituta sit ad modum iudicii, nihil, quod non sit de essentia iudicii essentialiter postulat: atqui de essentia iudicii non est, ut verbis formalibus sententia feratur, sed scripto solet saepe dari, ac nutibus etiam ferri potest; ergo.

Respondetur: — *N. M.* Nam actio sacramenti poenitentiae in pluribus a iudicio forensi discrepat: idem enim in hoc sacramento actor, reus, et testis est, cui pro se et contra se fides habetur;

et qui, si poenitens vere accessit, numquam condemnatur, sed semper absolvitur.

Dicitur *b*) Absolutio ab excommunicatione in scriptis data valida est; ergo etiam absolutio a peccatis.

Respondetur: — *Neg. conseq. et paritatem.* Sicut enim absolutio ab excommunicatione non requirit certam formam verborum, ita nec verba proprie dicta: quia non operatur ut instrumentum Christi ad effectum supernaturalem; sed ut instrumentum superioris, qui in absolvendo a censura, utpote principalis, potest sibi medium determinare. Absolutio a censuris non est actio sacramentalis, et arbitrio Ecclesiae omnino permissa est; e contra sacramenti forma a Christo determinata fuit, et ab Apostolis Ecclesiae tradita, ita ut debeat solis verbis, voce humana prolatis, pronuntiari.

Dicitur *c*) Concilium Florentinum, in Decreto pro Armenis, tradit, *confessionem oris* esse partem materialem sacramenti poenitentiae; et confessio tamen scripto, aut nutu facta, sufficit: ergo licet idem Concilium declaret absolutionem verbis impertitam esse sacramenti poenitentiae formam, scriptura tamen dari aut nutibus poterit.

Respondetur: *N. cons.* — Ex usu enim perpetuo Ecclesiae, et ex Patrum atque Conciliorum traditione novimus, a Christo sola verba pro absolutione fuisse assignata, non item pro confessione: — et expressior significatio magis ex parte formae requiritur quam ex parte materiae.

Dicitur *d*) Ad sacramentum matrimonii celebrandum verba ordinarie requiruntur; et nihilominus matrimonium nutu, aut litteris etiam inter absentes perficitur; ergo idem tenendum est de absolutione sacramentali maxime necessaria, saltem in casu, quo sacerdos loquendi impotens poenitentem nonnisi per signa alia absolvere potest.

Respondetur: *N. conseq.* — In matrimonio Christus naturalem contractum honorare voluit, et illum ipsum ad sacramenti rationem evexit; at in sacramento poenitentiae *ritum specialem* instituit, eique specialem formam novae legis sacramentis accommodatam destinavit, quae verbis proprie vocalibus constaret. Quod si in baptismo, qui maioris multo necessitatis sacramentum est, quoad formam verbalem dispensatum non fuit, quanto minus id erat opus in hoc sacramento, cuius defectum poenitens contritione supplere potest.

8. *Forma poenitentiae exprimi debet verbis ad poenitentem, qui ministro sacramenti praesens sit, directis; ideoque sacramentum poenitentiae, etiam in casu extremae necessitatis, inter absentes nequit perfici.*

Hanc ultimam thesis propositae conclusionem, quae controversa olim fuerat inter Theol., certam fecit Decr. Clem. VIII. datum die 20. Iunii anni 1602. et a nobis superius relatum. In eo Summus Pontifex « hanc propositionem, scilicet, licere per litteras, seu internuncium confessario absenti peccata sacramentaliter confiteri, et ab eodem absente absolutionem obtinere, ad minus ut falsam, temerariam et scandalosam damnavit »: — et probavimus condemnationem hanc Pontificis intelligendam esse non solum *copulative,* sed etiam *disiunctive.* Quod autem non dicat *illicitam,* sed *invalidam,* absolutionem datam a sacerdote absenti, eadem ratione evincitur, qua demonstravimus Summum Pontificem illo Decreto declarasse confessionem factam sacerdoti absenti non modo illicitam, sed invalidam.

De eadem re P. Suarez ita loquitur (disp. 19. sect. 3. n. 16.): — « In hoc Decreto [mox citato] directe solum videtur Pontifex prohibere dicere, aut docere licitum esse absentem absolvere in aliquo casu, vel id facere: an vero, si fiat, factum teneat, non declarare. Credo tamen mentem eius fuisse hoc etiam declarare, et contrarium in eodem gradu damnare: tum quia in hoc sacramento haec duo per se non separantur: tum etiam quia hic erat cardo controversiae: nam si ex se non licet, ideo est quia sacramentum non potest ita perfici. Quapropter neutrum licet iam opinari, neque illa opinione in praxi uti, etiamsi fingatur quicunque casus extremae necessitatis, maxime propter hanc prohibitionem Pontificis: nam ita illam restringit illis verbis: 'Neque unquam tanquam aliquo casu probabilis defendatur.' Quod fuit valde conveniens, ne uniuscuiusque arbitrio relinqueretur fingere casum necessitatis ad utendum alia opinione tanquam probabili. Est igitur iam dicta sententia certa, in gradu a Pontifice definito ».

Argumentum vero praecipuum ad confirmandam doctrinam quam vindicamus, praeter auctoritatem declarationis authenticae nuper commemoratae, desumitur ex ipsa forma sacramenti.

Etenim forma haec, ut demonstravimus, voce humana proferri debet; et ad aliam personam, dirigi, ut per se patet; — sed locutio humana ad alium directa, ordinatur natura sua ad personam praesentem: — ergo forma sacramenti poenitentiae ad prae-

sentem personam dirigi debet, quam absolvit. Id confirmat particula *te,* quae, voce prolata, ad praesentem personam solum dirigitur.

« Simili argumento », inquit Suarez (loco citato, num. 10.), « docent Theologi, sacerdotem non posse consecrare panem absentem, quia illud signum *Hoc,* in forma contentum, ex vi suae significationis indicat rem praesentem. Unde etiam concludunt, si in illa forma mutetur signum illud in aliud, quod dirigatur ad rem absentem, ut est, *illud,* mutationem esse substantialem, et ideo nihil fieri. Ergo simili modo in praesenti, ut maneat virtus huius formae, non potest illa particula ita mutari quin praesentia requiratur. Nam in formis sacramentorum observanda est praecipue significatio illius formae, quae est in communi usu Ecclesiae, quam scilicet ipsa Ecclesia ut essentialem amplexa est: nam ex illa sumendus est sensus essentialis formae. Unde si fiat mutatio, et ille sensus non retineatur, substantia sacramenti mutatur, et nihil fit. In praesenti ergo ex usu Ecclesiae, et expressa definitione Conciliorum habemus hanc formam, *Ego te absolvo*, ut essentialem, et illa requirit praesentiam ex vi suae significationis; ergo signum est, hanc praesentiam esse de necessitate sacramenti, et nullam formam, quae illam excludat, posse esse sufficientem ».

Aliud argumentum pro re nostra validissimum habetur in Ecclesiae praxi; numquam enim in Ecclesia consuevit absenti absolutionem dari sacramentalem, et haec constans Ecclesiae praxis optime ostendit Christi institutionem.

Tertio, minister sacramenti poenitentiae debet, ante absolutionem, tamquam iudex examinare et cognoscere statum poenitentis, in quantum poenitens ipse hunc statum, seu peccata, et dispositionem suam manifestare potest: nequit autem minister sacramenti hanc cognitionem, absque actuali praesentia ipsius poenitentis, acquirere; ergo poenitens ministro sacramenti praesens esse debet, ut absolvatur.

Nec obiici potest, rationem propositam vim habere ad ostendendum praesentiam poenitentis, *per se loquendo,* esse necessariam; sed pro casu extraordinario et extremae necessitatis non valere. Nam et materialis integritas confessionis, propter eamdem rationem allatam, per se est necessaria, et tamen in nonnullis casibus integritas formalis sufficit.

Reponimus, paritatem non inveniri inter necessitatem integritatis materialis in confessione, et necessitatem praesentiae poenitentis ad absolutionem habendam. Iudicium enim sacramentale, quod in sacramento poenitentiae exercetur, « primo et per se », inquit Suarez (disp. 19. sect. 3. n. 12.), « institutum est a Christo ex parte iudicis, dando illi potestatem ad remittenda peccata: unde ex parte illius etiam designavit modum, et signum, quo uti debet ad remittenda peccata, et pari etiam modo determinavit conditionem necessariam ex parte ipsius iudicis ad talem causam definiendam, quae quidem est praesentia eius. At vero ex parte poenitentis requisita est confessio, veluti consecutione quadam; quia non poterat iudex ferre iudicium non cognita causa: et ideo ex parte poenitentis non est omnino definitus modus, aut signum ad confessionem necessarium, sed solum, ut suam conscientiam aperiat integre, prout moraliter potuerit ». — Praeterea, propter eamdem necessariam status poenitentis cognitionem, sicut absolutio sacerdotis ita etiam, ut supra dictum est, confessio ipsa poenitentis valida esse non potest inter absentes.

Nullam etiam paritatem esse in absolutione a censuris patet ex animadversione paulo ante facta: — absolutio enim a censuris pendet ab institutione humana, iuxta quam absenti, sicut etiam invito, conferri potest; absolutio vero sacramentalis, unice pendens ab institutione divina, sicut invito conferri non potest, ita nec absenti.

Exempla, in historiis ecclesiasticis commemorata, absolutionum quae ad poenitentes absentes missae fuerunt, non spectant sacramentalem absolutionem, sed ceremonialem, qua poenitentes a censuris ac poenis debitis absolvebantur. — Factum S. Thomae Cantuariensis qui Romam pro absolutione impetranda misit (Cf. Baronium ad an. 1164.), quin difficultatem nobis iniiciat, novum veritatis, quam propugnamus, suppeditat argumentum. — Etenim S. Thomas Cantuariensis non petiit, nec obtinuit ab Alexandro III. absolutionem sacramentalem, sed tantum canonicam; timebat enim ne censuram aliquam incurrisset propter ostensam condescentionem quamdam erga Henricum II. Angliae regem, qui libertati Ecclesiae infensus erat: — et a Summo Pontifice audivit (apud Baronium l. c. n. 6.): « Si igitur aliquid te recolis commisisse, de quo propria te debeat conscientia remordere, quidquid sit, sacerdoti, qui discretus et providus habeatur, tibi

consulimus per poenitentiam confiteri. Quo facto et misericors Dominus qui multo amplius ad cor respicit quam ad actus, tibi consuetae pietatis suae miseratione dimittet ».

SCHOLION. *De forma sacramentalis absolutionis deprecativa.* — Ex opusculo S. Thomae « *de forma absolutionis, ad Magistrum Generalem sui Ordinis* » (op. 18. in ed. Parmensi, 22. in ed. Rom.) scimus « quemdam » illius aetatis asseruisse, ad sacramentum poenitentiae conficiendum, formam hanc indicativam « ego te absolvo » non esse adhibendam, sed potius formam absolutionis deprecativam. Hanc assertionem S. Thomas dixit « valde temerariam », et opusculo mox citato refutavit, statuens atque demonstrans formam in sacramento poenitentiae esse, ex institutione Christi, indicativam.

At saeculo XVII. Ioannes Morinus, presbyter Oratorii, lib. 8. de Poenit. c. 8., antiquatam anonymi saeculi XIII. opinionem, et oblivioni penitus traditam, tantisper emollivit, et sic innovatam proposuit ac vindicavit. — Etenim formam absolutionis contendit ex institutione quidem Christi actum esse iudicialem, sed eam perinde exprimi posse verbis sive deprecatoriis, sive indicativis et absolutis, Christum vero modum hunc non determinasse, sed reliquisse Ecclesiae determinandum. Insuper idem Morinus asseruit et vindicare conatus est formam deprecativam usque ad undecimum saeculum in Ecclesia solam viguisse; ineunte saeculo duodecimo formae antiquae deprecatoriae additam fuisse formam indicativam; et hanc tandem saeculo decimotertio ita apud Latinos praevaluisse, ut sola in usu fuerit.

Morini sententiam secuti sunt Cardinalis Gotti, Iuenin, Drouin, Witasse, Tournely, Duhamel, Sardagna, Perrone, et alii, inter quos novissime Pater H. Hurter S. I.; sed non omnes eodem pacto. Ex his pauci putant validam esse, nostra etiam aetate, absolutionem, sive *indicativis verbis,* iuxta Conciliorum Florentini et Tridentini, nec non Ritualis Romani praescriptum, conferatur, sive *deprecativis :* — ceteri autem, cum Tournely ac Cardinale Gotti, tenent formulam absolutionis verbis deprecatoriis conceptam nunc etiam valere quidem apud Graecos, sed non amplius validam esse apud Latinos.

Verum, circa medium saeculi XVII. Cardinalis de Lugo, hac de re scribens, testatus est (disp. 13. sect. 4. n. 92.) sententiam tunc communem Theologorum docuisse « formam non posse valere sub modo deprecativo ». Huic sententiae et nos subscribimus.

Attamen, priusquam momenta, quibus eam defendimus, proponamus, unum in antecessum declarare debemus, ut aequivocationes vitemus, et nonnullas difficultates praeoccupemus.

Porro illud est verba precatoria, seu impetratoria usurpari posse, vel *formaliter,* vel tantum *materialiter.* Ut *formaliter* precatoria usurpantur verba, si non alium quam deprecandi sensum referunt; *materialiter* vero si, licet in sensu deprecandi proferri possint, modo tamen et intentione imperandi pronuntiantur. Quare si quis pro potestate accepta, et ad sententiam sacramentalis absolutionis proferendam verba ista dicat « Absolvatur Petrus », haec aequipollentia videntur esse formae communi, qua sacerdos Petrum absolvens, ait: « Absolvo te ».

Audiatur hic P. de Lugo: — « Si diceretur » inquit (loco citato num. 106.), « 'absolvaris a me', vel 'per me', vel 'absolvat te Deus per me' etc. videtur [forma absolutionis] omnino valida, quia satis significatur effectus, prout ab ipso absolvente procedit. Idem credo, si diceretur absolute: 'Absolvatur servus Christi', sicut dici solet de illa forma baptismi, 'baptizetur servus Christi', quae attribui solet communiter Graecis (sed immerito, quia Graeci non dicunt, *baptizetur,* sed 'baptizatur servus Christi', etc.) illa tamen, 'baptizetur', et illa, 'absolvatur', esset valida; quia ibi imperatur ipse effectus, et per consequens significatur sufficienter actio ministri, licet Navarr. de Poenit. disp. 6. cap. in princip. n. 16. et 17., differentiam ponat, quoad hoc, inter baptismum et poenitentiam; sed immerito, et absque sufficienti fundamento ».

« Illa vero », Cardinalis de Lugo prosequitur, « *absolvat te Deus,* esset mihi magis dubia etiam in sensu imperativo; quia per illa verba videtur sacerdos non velle ponere immediate effectum auctoritate sua, sed imperare Deo, ut ipse ponat, quod est valde diversum; explicarique potest exemplo supra posito. Si legatus Papae, verbi gratia, habeat facultatem absolvendi ab excommunicatione reservata, poterit Papa aliquem excommunicatum vel per se ipsum immediate absolvere, vel remittere ad legatum, cui praecipiat ut eum absolvat; et quidem in hoc secundo casu Papa dicens, '*absolvat te meus legatus*', vel imperans legato, '*absolve hunc*', non censeretur absolvere, sicut nec e contra legatus dicens imperative, '*absolvat te Papa*', non absolveret, quia non imperaret immediate effectum, prout a se, sed imperaret Papae absolutionem. Sic sacerdos, habet quidem potestatem ad ponendum effe-

ctum immediate ex commissione Dei antecedenter facta; non vero habet potestatem imperandi Deo, ut ipse Deus absolvat; nam licet exsecutio sententiae, et productio gratiae, qua revera homo solvitur a peccatis, sequatur post absolutionem sacerdotis, non tamen sequitur sententia nova absolutionis; esset enim frustra, cum prolata iam fuerit sententia a sacerdote nomine ipsius Dei. Unde frustra imperaret sacerdos Deo prolationem alterius sententiae absolutionis supra eisdem peccatis».

«Aliunde tamen», addit idem de Lugo, «videtur in aliquo sensu imperativo subsistere illam formam, quatenus sacerdos per illam non imperet novam prolationem sententiae, sed exsecutionem ipsius; sicut si iudex reum detentum in carcere absolvat, per haec verba, *'Solvat te custos a vinculis'*, valida erit sententia: similiter ergo sacerdos valide videtur absolvere, dicendo: *'Solvat,* vel *absolvat te Deus a vinculis peccati'*, quibus teneris: haec enim solutio vere mandatur exsecutioni a Deo per gratiam, quam producit in homine: esset autem illud imperium non proprium, cum homo non possit proprie imperare Deo, sed improprium, seu intimatio voluntatis facta ex potestate iudiciaria, quam ipse homo accipit a Deo: esset ergo fortasse valida illa forma in hoc sensu: adhuc tamen videretur dubia, et ideo omnino vitanda».

His itaque ad rectam quaestionis intelligentiam praeiactis, dicimus formam absolutionis *formaliter* deprecativam, in sacramento poenitentiae adhiberi non posse, nec potuisse: — et hoc probamus

1. *Ex sacramenti poenitentiae institutione.* Cum enim sacramentum hoc institutum sit ad modum iudicii, forma a sacerdote, qui iudex est, ad modum sententiae, ut patet, proferri debet. At sententia non profertur, nec proferri potest a iudice verbis deprecativis, sed verbis indicativis enuntiari debet. Ergo forma huius sacramenti a sacerdote proferri nequit verbis deprecativis, sed dici debet verbis indicativis.

Maior huius argumenti apertissime constat ex hucusque dictis, et fere iisdem verbis invenitur a Concilio Tridentino tradita: ait enim Concilium, sess. 14. cap. 6.: «Quamvis autem absolutio sacerdotis alieni beneficii sit dispensatio; tamen non est solum nudum ministerium, vel annuntiandi Evangelium, vel declarandi remissa esse peccata; sed ad instar actus iudicialis; quo ab ipso, velut a iudice, sententia pronuntiatur»: — et in eadem sessione,

can. 9. definit: « Si quis dixerit, absolutionem sacramentalem sacerdotis non esse actum iudicialem... anathema sit ».

Minor vero tam clara est ut nulla indigeat probatione. Profecto sententiam ferre est actus habentis et exercentis auctoritatem, deprecari autem est supplicantis actus; — nequit ergo idem actus, sub eadem ratione, esse simul iudicialis et deprecatorius; et sententia verbis deprecatoriis ferri non potest.

2. *Ex verbis Christi.* — Etenim non dixit Christus, peccata pro quorum remissione oraveritis, remittentur; sed quae vos remiseritis peccata, remissa erunt. Ergo ut verificetur promissio Christi, et valida forma, super debitam materiam prolata, sacramentum poenitentiae conficiatur, sacerdos non debet *orare ut peccata dimittantur;* sed *remittere* ipse sacerdos debet.

Ad rem S. Thomas (op. 18. de forma absolutionis, c. 1.): «In sacramento poenitentiae verba Scripturae, quae maxime sunt sectanda, non faciunt mentionem de aliqua deprecatione, sed magis verbo indicativo utitur: non enim dicit, Quaecumque petieris esse solvenda, erunt soluta; sed 'Quaecumque solveris, erunt soluta'. Si ergo *illa tantum dicuntur soluta quae habens claves solverit;* qui autem *petit* aliquid esse solvendum, *non solvit: miror qua temeritate aliquis asserat esse solutum, quem habens claves non significat se solvere, sed solum rogat esse solvendum* ».

3. *Ex doctrina Conciliorum Florentini et Tridentini.* — Concilium namque Florentinum, in Decreto pro Armenis, statuit formam sacramenti poenitentiae esse « verba absolutionis, quae sacerdos profert cum dicit, *'Ego te absolvo'* etc. »; et Tridentina Synodus, sess. 14. capit. 3. docuit: « Sacramenti poenitentiae formam, in qua praecipue ipsius vis sita est, in illis ministri verbis positam esse: *Ego te absolvo,* etc. quibus quidem de Ecclesiae sanctae more preces quaedam laudabiliter adiunguntur: ad ipsius tamen formae essentiam nequaquam spectant, neque ad ipsius sacramenti administrationem sunt necessariae ». — Ergo verba formae in hoc sacramento illa sunt « Ego te absolvo », et deprecatoria verba formam eiusdem sacramenti constituere nequeunt.

Vim argumenti huius nonnulli Theologi ex parte adversa conantur eludere, asserendo Christum reliquisse Ecclesiae suae formam sacramenti poenitentiae determinandam; ac proinde, post has Conciliorum declarationes, verba deprecatoria non amplius validam sacramenti formam constituere, eam tamen constituisse

antequam Ecclesia indicativam et absolutam formam adoptaret. — At incassum hanc responsionem proferunt, quae ex multiplici capite refutatur. Et sane,

a) In Tractatu *de Sacramentis in Genere,* p. 2. a. 4., demonstravimus Christum Dominum *omnium* novae legis sacramentorum tum materiam tum formam in specie determinasse: ergo non fuit Ecclesiae arbitrio relictum ut, in sacramento aliquo, unam prae alia formam eligeret, aut formam prius adhibitam mutaret in aliam, quae non solum secundum materialem sonum verborum, sed secundum sensum esset diversa. Porro, ut constat, sensus formae *formaliter* deprecativae prorsus differt a sensu formae indicativae seu absolutae.

Et huc faciunt verba Concilii Tridentini, quibus, sess. 21. c. 2. declarat: « Hanc potestatem perpetuo in Ecclesia fuisse, ut in sacramentorum dispensatione, *salva illorum substantia,* ea statueret, vel mutaret *quae suscipientium utilitati, seu pro ipsorum sacramentorum veneratione,* pro rerum, temporum et locorum varietate, magis expedire iudicaret ». — Mutatio autem, ut primo intuitu manifestum est, quae in forma sacramenti poenitentiae, iuxta adversariorum sententiam, facta fuisset adoptando formam indicativam loco formae deprecativae, non spectasset *ritum aliquem accidentalem in sacramenti dispensatione,* ad quem auctoritas Ecclesiae se extendit, ut ait Tridentinum; sed attigisset *ipsam substantiam sacramenti, mutando sensum formae sacramentalis;* circa quam substantiam nihil posse Ecclesiam idem Concilium Tridentinum aperte declarat.

b) Etiamsi admitti posset sententia quae statuit Christum reliquisse Ecclesiae potestatem determinandi *in specie* formam quorumdam sacramentorum; illa tamen sententia formae sacramenti poenitentiae applicari non posset.

Etenim, forma sacramenti, quae ex eiusdem sacramenti institutione aperte colligitur, una procul dubio, et, quoad sensum, invariabilis est, nec ullatenus dici potest relicta Ecclesiae determinationi, ut patet in forma baptismi et Eucharistiae. — Sed haec forma indicativa et absoluta « absolvo te », ex verbis promissionis « *Quaecumque solveritis* » et ex verbis institutionis sacramenti poenitentiae « *Quorum remiseritis* » etc. aperte colligitur, non minus ac forma baptismi « Baptizo te » ex verbis « Euntes docet omnes gentes, baptizantes eos » etc. — Ergo sicut forma baptismi una

est et invariabilis, nec relicta Ecclesiae determinationi; ita forma sacramenti poenitentiae, quae his verbis exprimi debet « Ego te absolvo ».

c) Concilium Tridentinum, loco superius citato, docet non pro hac recentiori aetate, non pro Ecclesia Latina tantum, sed *universaliter* et *absolute* formam sacramenti poenitentiae « *in illis ministri verbis positam esse:* 'Ego te absolvo', etc. ». — Ergo haec sola et ubique in Ecclesia forma fuit, invariata quoad sensum.

d) Idem Concilium Tridentinum declarat formae indicativae et absolutae « *de Ecclesiae sanctae more* preces quasdam *laudabiliter* adiungi; *ad ipsius tamen formae essentiam nequaquam spectare* ». — An declaratio haec Concilii vera esset, si precatio sacerdotis, ut contendunt adversarii, aliquando pro tota Ecclesia essentialem sacramenti formam constituisset, et etiam nunc apud Graecos illam constituat?

e) Si non ex Christi determinatione, sed auctoritate a Christo concessa, Ecclesia ipsa determinavit, recentiori aetate, formam indicativam esse adhibendam; quandonam illud praescripsit? — Non in Concilio Tridentino; quia indicativa forma ante illud adhibenda erat, ut fatentur adversarii, et ex Conc. Flor. patet. Non in hoc ipso Concilio Florentino, nam antea mutationem fuisse factam adversarii nostri ultro concedunt, cum asserant eam evenisse « *adulto saec. XIII.* », quando indicativam formam agnoscunt solam fuisse in usu. — In quo ergo Concilio? quo Summi Pontificis Decreto? Qua ratione? Qua occasione? — Si his et similibus quaestionibus respondere nequeunt adversarii, nolint mutationem tam gravem in Ecclesia factam fuisse asserere; et nobiscum sentiant unam semper et eamdem, quoad sensum, formam in sacramento poenitentiae adhibuisse Ecclesiam, quam sacramentorum auctor et institutor Christus praescripsit. Sed et haec conclusio positive probatur

4. *Ex auctoritate S. Thomae.* — Etenim in opusculo 18. iam citato, S. Doctor refutat « *assertionem cuiusdam valdè temerariam* », dicentis, quod sacerdos absolvendo uti non debet hac forma « Ego te absolvo »; pronuntiat hoc « praesumptuosum, quia *repugnat evangelicis dictis* »; et concludit « non ergo sub incerto modo deprecativae orationis significanda est in hoc sacramento remissio peccatorum, sed sub certitudine per indicativam orationem. Non ergo est forma in sacramento poenitentiae, 'abso-

lutionem et remissionem tribuat tibi Omnipotens Deus', sed 'Ego te absolvo' ». — An haec dixisset Doctor Angelicus, — qui in prima saeculi decimitertii parte vixerat, — si *iuxta perpetuam Ecclesiae traditionem*, cuius fuerat scrutator eximius, non intellexisset formam sacramenti poenitentiae absolutam praescriptam esse in verbis Christi; et hanc formam fideliter in Ecclesia servatam fuisse, nulla prorsus, quoad sensum, facta immutatione? An ausus fuisset temerarium appellare eum qui formam deprecativam putaverat validam, si *haec ipsa forma deprecativa*, usque ad aetatem in qua ipse vixerat, adhibita fuisset in Ecclesia; immo, ut adversarii contendunt, *exclusive* per undecim saecula fuisset *adhibita?*

Sed amplius recolamus quaedam quae auctor ille saeculi XIII. incertus ad defendendam sententiam suam attulerat; et ea quae responderat S. Thomas. Ex his sententia, quam vindicamus, confirmatur, et nonnullae adversariorum nostrorum obiectiones plene solvuntur.

« Sicut autem [ille] temerarius est », inquit S. Th. (op. cit. c. 2.), « in asserendo, ita vaniloquus in probando, dum frivola quaedam pro rationibus inducit ».

« Primo enim inducit quamdam postillam super Summa Raimundi, quae dicit, quod 'in talibus', scilicet ab excommunicatione, 'licet verba exigantur, non tamen praescripta est forma verborum, sicut in sacramento baptismi et Eucharistiae'. Ubi primo derisorium est in tanta re postillam Summae pro auctoritate adducere. Deinde, ut postillatori non fiat iniuria, dicamus, quod alia ratio est de absolutione ab excommunicatione, quae non est sacramentalis, sed magis iudiciaria, iurisdictionem consequens; et alia de absolutione a peccatis in sacramento poenitentiae, quae consequitur potestatem clavium, et est sacramentalis. In illa enim verba habent efficaciam ab intentione dicentis, unde non refert quibuscumque verbis utatur ad exprimendam suam intentionem; in sacramentis autem verba habent efficaciam ex institutione divina, unde tenenda sunt verba determinata consonantia divinae institutioni. Institutioni autem dicentis: 'Quodcumque solveris' etc. ista verba conveniunt. 'Ego te absolvo'; sicut institutioni dicentis, 'Euntes docete omnes gentes, baptizantes' etc. conveniunt ista verba 'Ego te baptizo', etc. Sicut ergo ista tenenda sunt in baptismo, 'Ego te baptizo »; ita in potentia, 'Ego te absolvo' ».

Secundo autem ponit, quod Magister qui Sententias compilavit, non posuit hanc formam, nec aliquem Sanctorum legimus hac forma usum fuisse. Contra quod dicendum est, quod nec Magister formam posuit, nec legitur de alia forma qua aliquis Sanctorum sit usus, nec etiam legitur quod aliquis istam formam negaverit; legitur autem quod ipse institutor sacramenti dixit, 'Quodcumque solveris', quod est magis omni auctoritate ».

Tertio ad hoc inducit, quod in quibusdam absolutionibus quas Ecclesia facit in Prima et in Completorio, ante Missam, et post praedicationem, secundum morem Romanae Ecclesiae, et in die Cinerum, et Coenae Domini, non fit absolutio per orationem indicativam sed deprecativam. In quo miror eum non advertere quod huiusmodi absolutiones non sunt sacramentales, sed sunt quaedam orationes quibus dicuntur venialia peccata dimitti, sicut per orationem dominicam, qua dicitur, 'Dimitte nobis debita nostra' ».

« Quarto autem inducit sic sensisse quosdam antiquos et famosos Magistros scilicet Magistrum Gulielmum de Altissiodoro, et Magistrum Gulielmum quondam Episcopum Parisiensem, et Dominum Hugonem quondam Cardinalem: de quibus quod ita senserint, non constat. Sed etsi ita senserunt, numquid eorum opinio praeiudicare poterit verbis Domini dicentis Petro: 'Quodcumque solveris etc.?' Numquid etiam si nunc viverent, praeiudicare possent communi sententiae Magistrorum Parisiis regentium, qui contrarium sentiunt, decernentes absque his verbis, 'Ego te absolvo', absolutionem non esse per solam deprecativam orationem? »

Demum in capit. 3., aliam obiectionem proponit, a defensoribus sententiae nobis adversae postea repetitam, eamque solvit, inquiens: « Obiicit... quod Dominus dedit potestatem discipulis sanandi omnes infirmitates corporales et spirituales. Sed in sanatione corporalium infirmitatum non dicebant, Ego sano te, sed sanet te Dominus Iesus. Ergo nec in sanatione spirituali debet dicere sacerdos, 'Ego te absolvo'. Non advertit autem qui hoc obiicit, quod potestas sanandi infirmitates erat gratia specialiter homini data, non ad sanandum, sed ad sanitatem impetrandam. Potestas autem clavium non computatur inter gratis datas, sed est virtus sacramentalis, quae principaliter residet in Christo, instrumentaliter autem seu ministerialiter in sacerdotibus claves

habentibus. Unde verbum dicentis, Sanet te Dominus, non sanabat, sed sanationem impetrabat. Verba autem sacramentalia efficiunt quod figurant, ut supra dictum est».

Et in cap. 5. hanc aliam obiectionem refert: « Addit... obiiciendo, quod vix triginta anni sunt quod omnes hac sola forma utebantur, 'Absolutionem et remissionem', etc. ». — At obiectioni huic ita respondet S. Doctor, ut aperte ostendat nullam omnino auctoritatem adesse in gratuita auctoris, quem refutat, assertione. — « Quomodo », quasi subridendo interrogat S. Thomas, « quomodo de omnibus potest testimonium perhibere, qui omnes non vidit? » — « Sed hoc certum est », prosequitur, « quod iam sunt mille ducenti anni et amplius, quod dictum est Petro: 'Quodcumque solveris' etc. Quare autem non dicatur in forma, 'Ego tibi remitto' sicut 'Ego te absolvo', iam supra dictum est».

Superest ut momenta cetera, quibus sententia nobis adversa confirmatur, perpendantur. Illa fideliter referam et pro singulis addam responsiones.

1. S. Ambrosius (l. 3. de Spiritu Sancto, c. 18.) inquit: « Homines in remissionem peccatorum ministerium suum exhibent, non ius alicuius potestatis exercent. Neque enim in suo, sed in Patris et Filii et Spiritus Sancti nomine peccata dimittunt. Isti *rogant*, divinitas donat ». Ergo, concludunt adversarii nostri, sacramenti poenitentiae forma, S. Ambrosii aetate, deprecatoria erat, non indicativa; quia forma, qua minister rogat, deprecatoria est, non absoluta.

Resp. *N. Conseq.* — Verba namque illa « *isti rogant* » non significant formam, ad remissionem peccatorum conferendam poenitenti in sacramento poenitentiae, fuisse *precationem formalem;* sed solum statuunt sacramenti huius ministros, *dum formam remittendi efferunt*, utique *indicativam, virtualiter et aequivalenter rogare Deum.* — Etenim sacerdos dicens: Absolvo te in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti », aequivalenter et virtualiter orat, quia sciens effectum sacramenti praecipue a Deo solo pendere, seque tantum ut ministrum et instrumentum Christi nomine agere, preces Ecclesiae praemittit, et cum affectu deprecantis subiicit verba indicativa, sententiam absolutionis pronuntiando; quibus verbis sacramentum perficitur et Deus infallibiliter movetur ad conferendam, vi signi sacramentalis, poenitenti gratiam.

Hanc esse mentem S. Ambrosii in verbis obiectis constat: —

a) Ex ipsis verbis, quibus aperte affirmat sacerdotes *dimittere* peccata; ille enim qui *formaliter orat* ut dimittantur a Deo peccata, ea *non dimittit.*

b) Ex iis quae protinus addit: « Per baptismum quoque peccata donari non est ambiguum. In baptismo autem operatio Patris et Filii et Spiritus Sancti est. » — Porro S. Ambrosium, sicut ceteros omnes Latinos Patres, formam baptismi indicativam tamquam unice validam in baptismi administratione docuisse indubium est.

c) Ex manifesto testimonio S. Augustini, qui variis locis, ac praesertim lib. 5. de Baptismo, capit. 20., declarat quo sensu ipse aliique Patres dicant ministrum sacramentorum, dum formam pronuntiat ac sacramentum perficit, Deum orare.

« Quomodo exaudit », inquit, « homicidam deprecantem vel super aquam baptismi, vel super oleum, vel super Eucharistiam, vel super capita eorum, quibus manus imponitur? quae omnia tamen et fiunt, et valent etiam per homicidas ». — Hic S. Augustinus dicit Eucharistiam confici a *sacerdote deprecante;* et nihilominus, indicativa est, et semper necessario fuit, forma Eucharistiae, quae nonnisi verbis a Christo prolatis consecrari potest: — ergo nihil aliud illa locutione significat quam quod Deus sacerdotem, super panem et vinum verba proferentem, exaudiat, et *ad eius verba indicativa* convertat elementa in corpus et sanguinem Christi. — Eumdem itaque sensum, nempe efficaciam verborum sacramentalium quae movent Deum ad gratiam conferendam, S. Augustinus, S. Ambrosius et alii Patres significant cum de deprecatione ministrorum loquuntur in sacramentis baptismi, confirmationis, et poenitentiae.

Hac explicatione facillime intelliguntur etiam textus quos obiiciunt nobis adversarii ex Breviario in Psalmos (in app. ad opera S. Hieronymi, Migne P. L. t. 26. p. 956.) et ex S. Leone M.: eamdem enim ac testimonia mox citata S. Ambrosii et S. Augustini habent significationem. — Auctor illius commentarii in Psalmos, in Ps. XXVIII. ad verba « Vox Domini intercidentis flammam ignis », scribit: « Quotidie in unoquoque nostrum flammam libidinis per confessionem et gratiam Spiritus Sancti intercedit, id est, per orationem sacerdotis facit cessare »; — et S. Leo M. (Ep. 108. al. 83. c. 3.): « Necessarium est, ut peccatorum reatus ante ultimum diem sacerdotali supplicatione solvatur ». — Oratio et sup-

plicatio sacerdotis, dum ad sacramentum poenitentiae conficiendum formam profert, non est *formalis,* sed *aequivalens et virtualis,* sensu superius declarato.

2. S. Augustinus, Serm. 99. al. Hom. 23. inter 50. (num. 8.) in illa Christi verba « Fides tua te salvam fecit », quae referuntur in Evangelio Lucae c. 7., ait: « Medicus bonus aegros non solum praesentes sanabat, sed et futuros etiam praevidebat. Futuri erant homines, qui dicerent, Ego peccata dimitto, ego iustifico, ego sanctifico, ego sano quemcumque baptizo. . . Respondeat illi [haeretico] non ego, sed Christus: o homo, quando ego a Iudaeis putatus sum homo, dimissionem peccatorum fidei dedi. Non ego, respondet tibi Christus. O haeretice, tu cum sis homo, dicis: Veni, mulier: ego te salvam facio! Ego cum putarer homo, dixi: 'vade, mulier; fides tua salvam te fecit' ». — Deinde S. Aug. argumentum refert quibus Donatistae innitebantur, eique reponit, inquiens (n. 9.): « Respondent, et dicunt, Si non dimittunt homines peccata, falsum est ergo quod ait Christus, 'Quae solveris in terra, soluta erunt et in coelo' (Matth. XVIII. 18.). Nescis quare hoc dictum sit, quomodo dictum sit. Daturus erat Dominus hominibus Spiritum Sanctum, et ab ipso Spiritu Sancto fidelibus suis dimitti peccata, non meritis hominum volebat intelligi dimitti peccata ».

Porro, ait Morinus, non potuisset S. Augustinus ita adversus haereticos argumentari, si ipse et sacerdotes alii Catholici tunc temporis indicativa forma usi fuissent. — Ergo tunc temporis forma haec indicativa a Catholicis in sacramento poenitentiae non adhibebatur.

Resp. *Neg. Min.* — Etenim S. Augustinus non *indicativam formam* absolutionis *reprobat,* sed *abusum huius formae;* — quo abusu Donatistae, superbia elati, peccatorum remissionem suae sanctitati, suisque meritis adscribebant. Id ex ipso orationis contextu evidenter apparet.

Nam *a*) ut illos haereticos superbissimos revinceret S. Aug. (Ibid.) ait: « Melior Pharisaeus, quia cum putaret hominem Christum, non credebat ab homine posse dimitti peccata. Melior ergo Iudaeis quam haereticis apparuit intellectus. Iudaei quid dixerunt? 'Quis est hic, qui et peccata dimittit'? Audet sibi homo hoc usurpare? Quid contra haereticus? Ego dimitto, ego mundo, ego sanctifico. Respondeat illi, non ego, sed Christus ».

b) Deinde, verbis in obiectione citatis, dum argumentum refutat Donatistarum, ostendit peccata « *meritis hominum* » non di-

mitti: — et prosequitur: « Ut evidentius ostenderet Dominus, ab Spiritu Sancto quem donavit fidelibus suis, dimitti peccata, non meritis hominum, quodam loco sic ait resurgens a mortuis, 'Accipite Spiritum Sanptum'; et cum dixisset, 'Accipite Spiritum Sanctum', continuo subiecit, 'Si cui dimiseritis peccata, dimittuntur ei' (Ioan. XX. 22. 23.): hoc est, Spiritus dimittit, non vos. Spiritus autem Deus est. Deus ergo dimittit non vos. . . . Deus ergo habitat in templo sancto suo, hoc est in sanctis suis fidelibus, in Ecclesia sua: *per eos dimittit peccata* ».

c) Tertio, ad pleniorem haereticorum confutationem, probat (n. 10.) Spiritum Sanctum, in sacramento confirmationis « *per impositionem manuum* hominum *dari* », sed non esse « donum hominum ». Unde ait: « Nuntiatum est discipulis, qui erant Ierosolymis, et venerunt ad Samariam, ut illi qui baptizati erant, per impositionem manus eorum acciperent Spiritum Sanctum. Et ita factum est: venerunt et imposuerunt eis manus, et acceperunt Spiritum Sanctum. Quia tunc sic dabatur Spiritus Sanctus, ut etiam appareret datus. . . . . . Quod cum vidisset Simon, putans hoc esse hominum, voluit esse et suum. Quod hominum putavit, ab hominibus emere voluit. 'Quantam', inquit, 'vultis a me pecuniam sumere, ut per impositionem manuum mearum detur Spiritus Sanctus'? Tunc eum detestatus Petrus ait: 'Non est tibi pars neque sors in hac fide. Donum enim Dei putasti pecunia comparandum? Pecunia tua tecum sit in perditionem': et cetera quae ibi congruenter locutus est (Act. VIII. 5-23.). Quare hoc ergo commemorare volui, intendat caritas vestra. Oportebat ut Deus *prius ostenderet se per homines operari: sed per se deinde, ne putarent homines, quod putavit Simon, hominum illud esse, non Dei* ».

d) Demum S. Augustinus ibidem (nn. 11. 13.), arrogantiam Donatistarum, qui iactitabant se homines in baptismo mundare, retundit, ostendendo Deum esse, qui *per homines*, sive bonos, sive malos, in baptismo mundat. — Constat autem homines, *forma sacramenti indicativa* tunc temporis, sicut ab initio et semper in Ecclesia Christi, baptizatos fuisse.

Quapropter ex S. Aug. argumentatione adversus Donatistas deduci nequit, ut contendunt adversarii, formam absolutionis indicativam pro sacramento poenitentiae a S. Doctore reprobatam fuisse, et non fuisse illa aetate adhibitam a Catholicis.

Verum — et hoc adversarii nostri animadvertant — loca S. Au-

gustini ab eis, ut sententiam nostram impugnarent, citata, adversus eos retorquere merito possumus, atque ex illis Sancti Doctoris testimoniis, pro nobis aliud, ad rem nostram conficiendam, argumentum sumere. — Etenim verba Sancti Augustini manifeste declarant occasionem errandi invenisse Donatistas haereticos *in formis sacramentorum baptismi et poenitentiae indicativis*: — ergo, recte concludimus, sacramenta baptismi et poenitentiae tunc temporis *formis indicativis* administrabantur.

3. Gulielmus Paris. Episc., c. 19. de Poenit. (opp. t. 1, p. 409. C.): « Neque more iudicum forinsecorum », inquit, « pronuntiat confessor, 'absolvimus te, non condemnamus', sed magis orationem facit super eum, ut 'Deus absolutionem et remissionem atque gratiam satisfactionis tribuat' ». Ergo.

Resp. — S. Thomas, opusculo superius citato, alludens ad auctoritatem Gulielmi, iam dixit, sibi non constare quid auctor ille senserit, et si diversam opinionem habuerit, non esse sequendum. Videtur tamen Gulielmus solum indicasse, confessorem abhorrere a modo quo iudices saeculares ferunt sententiam, numero plurali dicendo, *absolvimus te,* neque etiam condemnare reos; sed modeste dicere, numero singulari *absolvo te*, neque id sine praemissis ad Deum precibus.

Hanc fuisse Gulielmi mentem intelligitur ex Alexan. Halensi, qui fuit aequalis et familiaris Gulielmi, et p. 4. q. 21. mem. 1., ait, precibus pro poenitente praemissis sacerdotes subiungere *formam indicativam,* qua sententiam pronuntiant. Hinc postea Franc. Mayro in 4. d. 14. q. 1. cum retulisset, in dioecesibus Provinciae aliquos ita absolvisse: « absolvat te Deus Pater, Deus Filius, Deus Spiritus Sanctus »; ad 8. respondet, « improbatam fuisse istam formam, quia sacramentalia sunt stricti iuris et ideo immutari non debent ».

Testimonia ergo Gulielmi et Mayronis adversarios nostros minime iuvant; — immo ex Mayrone antiquitus servatam fuisse formam indicativam iure deducimus.

Et hic praestat, ad eamdem veritatem confirmandam, testimonium adducere S. Bonaventurae, qui sicut Halensis et Gulielmus Parisiensis, saeculo XIII. vixit, et ipso anno 1274, quo Sanctus Thomas Aquinas mortuus est, obiit. — In lib. 4. sent. (disp. 18. p. 1. art. 2. q. 1.) inquit: « *In forma absolutionis praemittitur deprecatio per modum deprecativum, et subiungitur absolutio per modum indicativum* ». — Et in quaest. 2. eiusdem distinctionis, quaerens

« an sacerdos possit aliquid in poenam », fundamentum 2. Conclusionis ita proponit: « Nihil est in peccatore remittendum, nisi vel offensa vel poena: sed offensam remittit Deus, non sacerdos: ergo si poenam solus Deus remittit, videtur ergo quod sacerdos a nullo absolvit; falsum ergo dicit sacerdos, dicens; '*Ego te absolvo*' » — In conclusione vero ait; « Sacerdos in absolvendo non dicit: '*Absolvo te a confessione*', sed '*a peccatis*'; et refutans sententiam, quae tenebat « sacerdotem in sacramento non solvere aliquam partem poenae relaxando, sed solum commutando, et hoc sub conditione si [poenitens] explet satisfactionem iniunctam », inquit: « Si non facit nisi commutare, et ligat ad condignam [poenam]; ergo nullum fructum reportat inde poenitens, et pro nihilo dicitur: '*Ego te absolvo ab omnibus peccatis*' ».

Quin etiam aliud testimonium promam, duobus fere saeculis ante illud S. Bonaventurae nobis relictum. Invenitur enim in Hom. 64. Rudulphi Ardensis « in litania maiori » (Migne P. L. t. 155. p. 1900.); et sic se habet: — « Confessio criminalium debet fieri sacerdoti, et nominatim, qui solus habet potestatem ligandi atque solvendi, sicut et leprae iudicium solis sacerdotibus in lege erat commissum. Confessio vero venialium alterutrum et cuilibet, etiam minori, potest fieri, quoniam propter venialia non separatur homo a Deo, nisi ultra modum per incuriam excedat, sicut nec per scabiem vel per impetiginem, aliquis in lege separabatur a castris. Fit autem haec confessio, non quod possit a peccatis absolvere, sed quia propter propriam humiliationem, et peccatorum nostrorum accusationem, et fratris orationem, mundamur a peccatis. Unde et non dicimus: '*Ego dimitto tibi peccata tua,*' sed dicimus orando: '*Misereatur tui omnipotens Deus,*' etc. ». — In confessione ergo mortalium, quae fieri debebat sacerdoti, hic, iuxta testimonium Rudulphi, dicebat, ad absolutionem sacramentalem impertiendam: « *Ego dimitto tibi peccata tua* »; ac proinde indicativam formam tunc adhibebat.

4. Libri poenitentiales, Sacramentalia et Pontificalia scripta in Ecclesia Occidentali, ante annum millesimum, deprecativam formam solummodo exhibent. — Ergo.

Resp. *Neg. conseq.* — Etenim *a*) In illis formulis deprecatoriis, ut videtur, de reconciliatione poenitentium agitur, non *sacramentali,* sed *canonica,* qualis fieri consuevit feria 5. maioris hebdomadae: complures enim hunc ipsum titulum, « De Reconcilia-

tione Poenitentium fer. 5. maioris hebd.» prae se ferunt, ut apparet ex ipsis *Ordinibus* editis a Martenio. — Deinde cum hi libri describant ritum valde prolixum, psalmis, pluribusque orationibus constantem; et quod caput est, deprecationes illas frequentissime repetant, *ritum* potius sonant, quam *formam* sacramentalem, quae brevis esse solet, definita, et repeti nequaquam debet. Quam conclusionem, ut hic adnotat Berti (*de Theologicis disciplinis*, lib. 34. p. alt. cap. 7.), Pontificale Romanum, Clem. VIII. auctoritate recognitum, confirmat, quod, part. 3. tit. 3., huiusmodi *Reconciliationis* exhibet ritum deprecatoriis tantum verbis conflatum; cum tamen ambigere nemo queat aetate illius Pontificis in absolutione sacramentali solam *formam indicativam* fuisse adhibitam.

b) Si vetustissima documenta liturgica, in quibus *Ordo ad dandam poenitentiam* invenitur, dicantur spectare non modo canonicam et ceremonialem reconciliationem, sed etiam *sacramentalem;* respondemus, — *preces prolixas, in eis relatas, formam sacramenti non constituere,* sed illas esse quae a sacerdote recitari debebant *cum forma sacramentali indicativa* brevissima et facillima, circa quam nullum periculum poterat esse oblivionis aut erroris; quaeque proinde, in libris illis ritualibus antiquissimis, precibus a sacerdote recitandis communiter non adiungebatur. — Ceterum absolutio ipsa indicativa in antiquissimis codicibus omnino non deest; et ad exemplum sit haec quae legitur in codice Ratoldi: « Absolvimus vos, vice beati Petri Apostolorum principis, cui Dominus ligandi atque solvendi potestatem dedit, et quantum ad vos pertinet accusatio, et ad nos remissio ». — V. H. Menardum, in S. Gregorii M. lib. sacrament., not. 677.

5. In Ecclesia Graeca semper adhibita fuit pro absolutione poenitentium forma deprecativa, ut Euchologia Graecorum aperte ostendunt. Ergo.

Resp. *Neg. Ass.* — Etenim *a*) orationes in Euchologiis Graecorum contentae, quas invocant adversarii nostri, ceremoniales sunt et pro canonica reconciliatione adhibitae: — quamvis in illis etiam orationibus, quae in Euchologio Goarii referuntur, pag. 673. et sequent., sacerdos graecus cum loquatur de absolutione poenitentis quae fiat « verbo » et commemoret potestatem a Christo collatam, inquiens, « Tu enim dixisti, Domine, ‘ quaecumque ligaveritis super terram erunt ligata et in coelis, et quaecumque solveritis super terram erunt soluta et in coelis ’ »; satis

significet se verba ita proferre ut hunc indicativum sensum habeant: absolve, Domine, principaliter quem, potestate mihi a te concessa, ego absolvo ministerialiter. Vide P. Goarii notam in Euchol. p. 676. — In Sermone autem *de Poenitentia* Ioannis Ieiunatoris Archiepiscopi Constantinopolitani, saec. VI. (Migne t. 88. p. 1926), legitur Oratio sequens, quae responsionem nostram aperte confirmat: « Here Domine Deus noster, qui portis clausis, discipulis tuis adfuisti, donansque illis pacem dixisti: '*Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis; quorum retinueritis, retenta sunt,*' ipse Here Domine, secundum invisibilem et omnipotentem curam qua omnia administras, inspice super servum tuum hunc, et corporis ipsius maculas, sordesque animae propter quas in peccata incidit, *per os meum, quamvis peccator sim, dissolve;* et qui per canonem ligatus est, solutus sit a canone et a peccato quo constringitur, per gratiam et misericordiam tuam ».

b) Praeterea, addit P. Goarius (ibid.): — « Ut praedicta sese habeant, ipsos etiam Graecos in absolvendis poenitentibus uti forma aliqua absoluta et indicativa ex ipsis Christi verbis: '*Quaecumque solveritis*' etc., velut proprio et paterno semine enata, compertum habeo. Sum etenim ego ipse expertus quosdam, videlicet sacerdotes Latinos, timenda potius et scrupulis mota conscientia, quam sincero et tuto scientiae lumine ductos, poenitentes ad se ex Ecclesia Graeca pro Exomologesi more Christiano accedentes in magnas coniecisse angustias, dum peccata Graecis sacerdotibus patefacta, quasi his solis orationibus, de quibus supra, minus remissa, iterum pro venia impetranda sibi detegi, et clavibus subdi praeciperent; unde gravia iam parata erant enasci scandala, quasi nullum foret apud Graecos poenitentiae sacramentum, et incondonata remanerent peccata: nisi aliorum, qui de Graecorum ritibus et traditionibus optime erant instituti, monitis et industria, sopita penitus fuissent et extincta: cum publice assertum est Graecos in universum absolutionis formam Latinae consentientem, nec respuere, nec omittere. Sicut ergo Latini quarto abhinc saeculo in antiquioribus ritualibus indicativam sacramenti poenitentiae formam, his verbis, '*absolvo te a peccatis tuis,*' conceptam nequeunt ostendere, quae tamen successiva traditionis serie ab antiquis PP. accepisse profitentur: parem eadem ratione, scriptis nullibi commendatam, per manus tamen a pristinis saeculis ad haec usque tempora deductam πνευματικοὶ *Con-*

fessores, eiusdem sacramenti formam habere potuerunt, qua, nimirum occasione a poenitentis verbis accepta, communiter uti consueverunt. Forma autem est huiusmodi, ἔχω σε συγκεχωρημένον: '*Habeo te condonatum*' ».

Et inferius P. Goarius adnotat: « Gaudent Graeci passivis potius quam activis locutionibus sacramentorum vim exponere, ne minister eorum auctoritatis quidquam circa illa sibi irroget; cumque in illis verbis ἔχω σε excellentiae nonnihil sonet, illis episcopus veretur uti, et quo dignitate superior est, humilius de se in conferendo sacramento sentit; et ait ἡ ταπεινότης μου ἔχει σε συγκεχωρημένον, Humilitas mea habet te condonatum: Archiepiscopo aut Patriarchae sufficit dicere, ἡ μετριότης μου ἔχει σε συγκεχωρημένον, Mediocritas mea habet te condonatum ».

Idem docet Arcudius (de Conc. utriusque Eccl. lib. 4. c. 3.), qui et testatur a duobus Antiochenis Patriarchis hanc formam accepisse: *Mediocritas nostra habet venia donatum spiritualem filium suum*: — et hanc aliam formam in Rituali Metropolitae Chioviensis legisse scriptam: « *Ego quoque pater tuus spiritualis potestate mihi a Deo, et a superioribus meis concessa, te absolvo ab omnibus peccatis tuis* ».

6. In Instructione Clementis Papae VIII. an. 1595., de Graecorum Ritibus, haec habentur: « Utantur forma absolutionis in generali Concilio praescripta, et postea, si voluerint, dicant orationem illam deprecativam, quam pro forma huiusmodi absolutionis dicere tantum consueverunt ». — Ergo.

Resp. *N. Conseq.* — Ideo namque Graecis illis, pro quibus edita fuit Instructio, Summus Pontifex mandavit ut formam indicativam, a Concilio Florentino praescriptam, necessario adhiberent in sacramenti poenitentiae administratione, et postea, si vellent, dicerent etiam formam deprecativam, qua utebantur; quia hanc formam omnino invalidam reputavit. — Quis enim suspicari posset Summum Pontificem voluisse indubiam formam bis super eamdem materiam in eodem iudicio sacramentali pronuntiari? — verum et hoc affirmari deberet, si admitteretur Clementem VIII. formam illam quorumdam Graecorum deprecativam habuisse validam.

Attamen ex eo quod *Graeci, quos Pontifex instruebat*, sola utebantur forma deprecativa, non sequitur: ergo *omnes graeci sacerdotes* idem faciebant: — sicuti non consequitur, Graecorum aliqui arbitrabantur Eucharistiam precibus consecrari; igitur haec est, semperque omnium Graecorum sententia fuit.

APPENDIX

DE INDULGENTIIS

In superiori Tractatu demonstravimus culpam ac poenam aeternam per poenitentiae sacramentum nobis remitti, sed non semper totam poenam temporalem peccatis nostris debitam condonari; et ideo a sacramenti poenitentiae ministris salutares satisfactiones poenitentibus esse imponendas. At Christus Dominus, qui ad has satisfactiones iniungendas potestatem Ecclesiae tradidit, eidem misericorditer concessit ut satisfactoriam poenam in totum, vel in partem remittere possit. Haec remissio, quae communius a Patribus antiquioribus vocatur *relaxatio*, *donatio*, aut *condonatio*, in Ecclesia, praesertim recentiori aetate, *Indulgentia* dicitur: — Tractatui ergo *de Poenitentia,* ad quem refertur, brevem appendicem subnectimus *de Indulgentiis.*

Itaque, *Indulgentia,* prout hic sumitur, *est remissio poenae temporalis pro peccatis personalibus, quoad culpam et poenam aeternam remissis, adhuc debitae, facta extra sacramentum, per applicationem thesauri Ecclesiae, a superiore legitimo.*

Dicitur 1. — *remissio*, ut hac voce complectamur duplicem modum quo Indulgentiae conceduntur, scilicet, pro vivis per actum iurisdictionis et per modum suffragii pro defunctis.

2. — *poenae temporalis,* quia culpa cum reatu poenae aeternae non per Indulgentiam, sed per sacramentum in re aut in voto remittitur.

3. — *pro peccatis personalibus,* quia praesentis vitae mala, quae effectus et poenae sunt peccati originalis, per Indulgentias auferri non possunt, nec cessabunt donec mortale hoc induerit immortalitatem.

4. — *quoad culpam remissis*, quia non remittitur poena, nisi culpa remissa fuerit. Hinc in eo qui lucrari vult Indulgentiam

requiritur status gratiae, saltem cum ultimum opus ad illam Indulgentiam acquirendam praescriptum implet.

5. — *extra sacramentum facta,* ut Indulgentia a remissione poenae quae fit virtute sacramenti poenitentiae distinguatur; simulque innuatur non omnem poenam temporalem ordinarie remitti, etiam post impletam satisfactionem sacramentalem a sacerdote impositam.

6. — *per applicationem thesauri Ecclesiae,* ut vindicetur undenam Indulgentia efficacitatem suam repetat; et ut distinguatur a remissione poenae quae fit sive per sacrificium Missae, sive per alia media.

7. — *a legitimo superiore*, seu a Summo Pontifice et ab Episcopis prout inferius declarabitur.

Ex his patet:

a) Indulgentiam versari solummodo circa poenam temporalem peccatis nostris debitam, extra sacramentum remittendam, suppositis debitis dispositionibus in subiecto, et auctoritate debita in conferente:

b) non esse tantum canonicae poenitentiae relaxationem in foro externo, sed esse in foro interno et coram Deo validam remissionem illius satisfactionis quam, sive in hac vita, sive in altera, divinae iustitiae ob patratas culpas tenemur persolvere:

c) Indulgentiam non excludere, sed supponere satisfactiones nostras, quarum subsidium est ac supplementum.

Dividuntur indulgentiae

1. In *plenarias* et *partiales,* prout nempe tota poena quae luenda manet, aut eiusdem dumtaxat pars quaedam remittitur. Partiales ad certum numerum dierum vel annorum restringuntur; quo tamen minime significatur tot dies, vel annos poenae in purgatorio luendae remitti; sed potius tantum poenae debitae condonari, quantum per poenitentiam eiusdem temporis, secundum rigorem antiquorum canonum, peractam, remissum foret.

2. In *locales, reales,* et *personales,* prout certis locis, seu illorum locorum visitationi; aut certis rebus, seu pio earum rerum usui adnexae sunt; aut immediate certis personis conceduntur.

3. In *temporales* et *perpetuas,* prout fideles determinato aliquo tempore, aut perpetuo illas lucrari possunt.

4. In *solemnes* et non *solemnes*, prout quibusdam solemnitatibus, aut sine illis conceduntur.

Ad Indulgentiam plenariam et solemnem revocari debet *Iubilaeum,* quod a P. Viva (De Iubilaeo, etc. Enchirid. quaest. 1. a. 1.) describitur ut *Indultum Pontificis, Indulgentiam plenariam et magna privilegia tribuens certa praestantibus opera in Brevi praescripta.* — Bonifacius VIII. centesimo quovis anno Iubilaeum celebrari voluit; Clemens vero VI. anno 1350. ad annum quinquagesimum tempus, quo Iubilaeum recurreret, reduxit; et Urbanus VI. an. 1389., quovis recurrente anno trigesimo tertio, novum Iubilaeum concedendum esse statuit. Hoc Decretum secutus est Martinus V. qui pro anno 1423. Iubilaeum indixit: sed Nicolaus V. constitutionem Clementis VI. innovavit, et anno 1450. Iubilaeum concessit. Tandem utramque Constitutionem Clementis VI. et Urbani VI. abrogavit Paulus II. per Bullam *Ineffabilis,* datam 13. Cal. Maii anno 1470., et pro Iubilaei celebratione ad viginti quinque annos tempus coarctavit. Hoc praescriptum a Sixto IV., anno 1473., confirmatum fuit; et adhuc nunc servatur. — Verum praeter haec Iubilaea ordinaria, Summi Pontifices sive pro felici regiminis sui auspicio, sive ex alia urgentissima causa, Iubilaea extraordinaria concesserunt.

Circa genuinam Indulgentiarum notionem, et potestatem Ecclesiae factam ad illas concedendas, erraverunt primo Montanistae ac Novatiani; qui cum negarent graviora saltem crimina post baptismum commissa per auctoritatem clavium Ecclesiae posse remitti, consequenter asserebant poenam etiam temporalem, eis debitam, Indulgentiis ex potestate Ecclesiae laxari non posse.

Saeculo XII. Waldenses auctoritatem Summi Pontificis ad concedendas Indulgentias impugnaverunt: — eorumque errorem postea Wicleffitae et Hussitae secuti sunt, — quos damnavit Concilium Constantiense. — Insuper Saeculo XV., inter alias Petri de Osma propositiones haereticas, hanc, num. 6. positam, confixit Sixtus IV. an. 1479.: « Non potest Papa indulgere alicui viro poenam purgatorii ».

At prae omnibus his haereticis, saeculo XVI., Martinus Lutherus se extulit, ut infensissimus hostis Indulgentiarum. Et initio quidem in castigandis abusibus Quaestorum eleemosynarum pro absolvenda fabrica Basilicae Vaticanae, totus esse videbatur; sed mox ad Indulgentias impugnandas digressus, palam asseruit eas plus detrimenti fidelibus quam utilitatis afferre, ignaviae blandiri, bonorumque operum studium, ac salutis aeternae curam enervare:

quin immo dixit fideles seduci credentes Indulgentias esse salutares, seu ad fructus spiritus utiles, easque nullatenus ad remissionem poenae pro peccatis actualibus apud divinam iustitiam debitae valere. — Hos errores Leo Papa X. damnavit, Bulla « Exurge Domine », data 16. Maii 1520.

Lutheri haereticas aberrationes circa doctrinam Indulgentiarum Zwinglius, Calvinus, ceterique Novatores secuti sunt. Illorum omnium doctrinam anathemate Concilium Tridentinum proscripsit in sess. 25. Decreto, cuius haec sunt verba: « Cum potestas conferendi Indulgentias a Christo Ecclesiae concessa sit, atque huiusmodi potestate, divinitus sibi tradita, antiquissimis etiam temporibus illa usa fuerit: sacrosancta Synodus Indulgentiarum usum, christiano populo maxime salutarem et sacrorum Conciliorum auctoritate probatum, in Ecclesia retinendum esse docet et praecipit, eosque anathemate damnat, qui aut inutiles esse asserunt, vel eas concedendi in Ecclesia potestatem esse negant ».

Deinde, inter 79. propositiones Baii, damnata fuit a S. Pio V., in Bulla « Ex omnibus afflictionibus », die 1. Octob. an. 1567., sequens propositio 60.: « Per passiones Sanctorum in Indulgentiis communicatas non proprie redimuntur nostra delicta; sed per communionem caritatis nobis eorum passiones impertiuntur, ut digni simus, qui pretio sanguinis Christi a poenis pro peccatis debitis liberemur ».

Saeculo XVII., haec Michaelis de Molinos sententia, ab Innocentio XI. Constitutione « Coelestis Pastor », die 20. Nov. 1687., confixa fuit: « Non convenit Indulgentias quaerere pro poena propriis peccatis debita; quia melius est divinae iustitiae satisfacere, quam divinam misericordiam quaerere: quoniam illud ex puro Dei amore procedit, et istud ab amore nostri interessato, nec est res Deo grata nec meritoria; quia est velle crucem fugere ».

Demum sub finem saeculi XVIII., doctrinas Pistoriensis Synodi de Indulgentiis pessimas et perniciosissimas eiusdem insinuationes Pius VI., die 28. August. 1794., per Constitutionem « Auctorem Fidei », his verbis condemnavit:

« 40. Propositio asserens, *Indulgentiam secundum suam praecisam notionem aliud non esse, quam remissionem partis eius poenitentiae, quae per canones statuta erat peccanti;* quasi Indulgentia, praeter nudam remissionem poenae canonicae, non etiam valeat ad remissionem poenae temporalis pro peccatis actualibus debitae

apud divinam iustitiam: falsa, temeraria, Christi meritis iniuriosa, dudum in art. 19. Lutheri damnata ».

« 41. Item in eo, quod subditur, *scholasticos suis subtilitatibus inflatos invexisse thesaurum male intellectum meritorum Christi et Sanctorum, et clarae notioni absolutionis a poena canonica substituisse confusam et falsam applicationis meritorum;* quasi thesauri Ecclesiae, unde Papa dat indulgentias, non sint merita Christi et Sanctorum: falsa, temeraria, Christi et Sanctorum meritis iniuriosa, dudum in art. 17. Lutheri damnata ».

« 42. Item, in eo, quod superaddit, *luctuosius adhuc esse, quod chimaerica isthaec applicatio transferri volita sit in defunctos;* falsa, temeraria, piarum aurium offensiva, in Romanos Pontifices et in praxim et sensum universalis Ecclesiae iniuriosa, inducens in errorem, haereticali nota, in Petro de Osma confixum, iterum damnatum in articulo 22. Lutheri ».

« 43. In eo demum, quod impudentissime invehitur in tabellas indulgentiarum, altaria privilegiata, etc.; temeraria, piarum aurium offensiva, scandalosa, in Summos Pontifices atque in praxim tota Ecclesia frequentatam contumeliosa ».

Quamobrem, ex documentis citatis, iuxta communem theologorum sententiam, *de fide* creditur: — 1. potestatem esse in Ecclesia concedendi indulgentias, divinitus ei traditam. — 2. Populo christiano maxime salutarem esse usum indulgentiarum. — *Ut fidei* vero *proximum* defenditur: 1. dari in Ecclesia thesaurum, seu collectionem meritorum, sive satisfactionum Christi, Sanctorum et electorum omnium, cuius dispensatio ad eamdem Ecclesiam, nempe ad Romanum Pontificem et ad Episcopos, pro diversa ratione, pertineat; — 2. fidelibus per indulgentias relaxari poenas temporales pro peccatis remissis debitas, non solum in foro Ecclesiae, sed etiam coram Deo; — 3. has indulgentias valere pro defunctis per modum suffragii.

Sit igitur ad catholicam veritatem tuendam

THESIS UNICA.

Est in Ecclesia potestas concedendi Indulgentias, quae valeant non solum coram ipsa in foro externo, sed etiam in foro interno coram Deo; ita ut ex thesauro satisfactionum Christi atque Sanctorum superabundantium, per applicationem earum singulis factam, possint fideles a poena temporali pro peccatis remissis adhuc divinae iustitiae debita, sive totaliter, sive partialiter liberari, et animae fidelium defunctorum adiuvari Indulgentiis eisdem applicatis per modum suffragii.

Prima pars thesis, qua potestatem concedendi indulgentias in Ecclesia dari statuimus, probatur,

1. *Ex Scripturis,* nam loca hucusque saepissime ex Evangelio Matthaei commemorata, id aperte docent. — Christus enim (Matth. XVI. 19.) ait Petro: « Tibi dabo claves regni coelorum. Et quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in coelis; et quodcumque solveris super terram, erit solutum et in coelis ». Apostolis vero omnibus dixit (Matth. XVIII. 18.): « Quaecumque alligaveritis super terram, ligata erunt et in coelo; et quaecumque solveritis super terram, erunt soluta et in coelo ». Et ex his locis sequenti pacto argumentamur: —

Si verba Christi, absque limitatione, in amplissima sua significatione sumantur, non solum remissionem a culpa et poena aeterna significant; verum etiam remissionem a poena temporali, quae, culpa et poena aeterna dimissis, luenda superest. — Atqui verba Christi coarctanda esse ad solam culpae ac poenae aeternae remissionem ex nullo capite colligere possumus; quinimmo ea sine limitatione intelligenda esse ex Traditione, et ex ratione clare intelligimus. — Ergo verba Christi, in locis citatis, remissionem poenae temporalis, quae, post absolutionem a culpa et a poena aeterna, expianda manet, complectuntur; — ideoque potestatem indicant a Christo Ecclesiae traditam concedendi Indulgentias, quae spectant illarum poenarum remissionem.

Maior argumenti cum evidens sit, nulla indiget declaratione. — *Minor* autem constat, quia verba Christi citata ad remissionem tantum culpae et poenae aeternae coarctari non possunt. Etenim neque ex verbis ipsis, neque ex orationis serie, neque ex aliis

Scripturae locis limitatio haec eruitur. Verba et contextus cuilibet restrictioni repugnant, et Scripturarum loca proferri nequeunt, quae limitationem potestatis traditae quadamtenus inducant. Sed neque ex Traditione aut sensu Ecclesiae eiusmodi limitatio erui potest, cuius potius auctoritas et praxis contrarium evincunt, ut mox ostendemus; — neque denique ex ratione, quae nullam in hac concessione invenit repugnantiam, cum a divina voluntate unice pendeat. Quin etiam regulae ipsae iuris clamant verba Salvatoris nostri in tota amplitudine sua accipi debere, dum statuunt, verba quae favorem ostendunt, in significatione amplissima, etiamsi dubia sint, esse intelligenda.

Praeterea tam late patet significatio vocis *solvendi*, quam patet vox *ligandi* in adductis Christi verbis: — sed vox *ligandi* sese extendit etiam ad poenas temporales satisfactorias iniungendas: — ergo et vox *solvendi*, ut antithesis perfecta maneat, ad harum poenarum remissionem extendere sese debet.

Aliud argumentum recte desumitur ex aliis Christi verbis, quibus Ecclesiae potestas plenissima remittendi peccata collata fuit: « *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis; et quorum retinueritis, retenta sunt* » (Ioan. xx. 23.).

Et sane, peccata triplicem reatum involvunt, reatum culpae, reatum poenae aeternae et reatum poenae temporalis: — ergo per verba Christi, sine restrictione prolata, Ecclesiae triplicem hunc reatum tollendi potestas tradita fuit. — Sed per sacramentum poenitentiae tollit quidem Ecclesia reatum culpae et poenae aeternae, non autem semper integrum poenae temporalis reatum. — Ne igitur contra amplissimam Christi concessionem potestas Ecclesiae restringatur, admittendum omnino est, ipsam extra sacramentum poenitentiae, per Indulgentias, reatum poenae temporalis remittere posse.

Tertium argumentum nobis Scriptura suppeditat, dum refert Paulum Apostolum potestate de qua loquimur usum fuisse.

Etenim, ut legimus 1. Epistola ad Corinthios, c. 5., Apostolus incestuosum Corinthium iudicavit (vers. 4. 5.) « in nomine Domini nostri Iesu Christi . . . cum virtute Domini nostri Iesu, tradere . . . Satanae in interitum carnis, ut spiritus salvus sit in die Domini nostri Iesu Christi ». — At cum incestuosus ille resipuerit, et contritionem suam de nefandissimo quod patraverat crimine ostenderit, cumque Corinthii rogaverint Paulum, ut incestuoso

excommunicato et seriam poenitentiam agenti ignosceret, et quod supererat poenitentiae condonaret; annuit Apostolus, et, iurisdictione extra sacramentum poenitentiae exercita, praecepit, ut ipsi, nomine suo et auctoritate sibi a Christo ad hoc collata, partem residuam poenae poenitenti remitterent. « Sufficit », inquit (II. ad Cor. II. 6. 7. 10.), « illi, qui eiusmodi est, obiurgatio haec [ἐπιτιμία, quae significat non modo increpationem, sed etiam poenam pro delicto satisfactoriam]... ita ut e contrario magis donetis [χαρίσασθαι], et consolemini... cui autem aliquid donastis, et ego ». — Quae Pauli verba exponens Estius (Com. in 2. Ep. ad Cor. II. 11.) merito animadvertit: « Quod ait: '*Cui aliquid*', hoc est, aliquam partem, '*donatis*'... fit dum per indulgentiam matris Ecclesiae, post aliquantam satisfactionem, poenitentibus relaxatur ac remittitur quod reliquum erat poenae debitae. Quam poenae relaxationem manifestius etiam declarat illud procedens, '*sufficit illi*'; quasi dicat: Satis iam poenarum dedit; reliquum ei condonetur. Hoc enim est, quod sequitur, '*ita ut e contrario magis donetis*'; veluti si sonte quopiam per sententiam iudicis ad quadraginta plagas condemnato, post trigesimam plagam dicat iudex: sufficit, aut satis est; non quod sententiae sit satisfactum, sed quia vult uti clementia, reliquum plagarum numerum ei gratiose remittens ».

2. *Ex Traditione* potestatem esse in Ecclesia concedendi Indulgentias clare intelligimus. Etenim Indulgentia est relaxatio quaedam poenae temporalis peccatis debitae; et hanc relaxationem ab Ecclesia fidelibus poenitentibus fuisse concessam, indubia monumenta Patrum nobis ostendunt.

Id primo colligitur ex praxi relaxandi poenitentiam in peccatorum satisfactionem adhuc solvendam, *intuitu intercessionis martyrum* seu *libellorum,* quos a martyribus poenitentes, primis Ecclesiae saeculis, impetrabant.

Huius praxis testis est Tertullianus. Ipse enim in *Exhort. ad Martyres* (capit. 1.) scribit: « Pacem quidam in Ecclesia non habentes a martyribus in carcere exorare consueverunt ». — Et postea, in Montanistarum errorem lapsus, Indulgentias a Praelatis Ecclesiae concessas poenitentibus ad preces martyrum dum sugillat, affirmat, inquiens (*de Pudicitia,* c. 22.): « At tu iam et in martyres tuos effundis hanc potestatem [delicta remittendi]. Ut quisque ex consensione vincula induit adhuc mollia in novo cu-

stodiae nomine, statim ambiunt moechi, statim adeunt fornicatores, iam preces circumsonant, iam lacrymae circumstagnant maculati cuiusque, nec ulli magis aditum carceris redimunt, quam qui Ecclesiam perdiderunt. . . pacem ab his quaerunt qui de sua periclitantur ».

Sed et praxis huius relaxandi poenas temporales ad preces martyrum, copiosissima in Epistolis S. Cypriani testimonia habemus. Ex illis enim non modo constat episcopos concessisse indulgentias intuitu intercessionis martyrum, sed etiam prius exegisse ut martyres illos, pro quibus intercedebant, designarent nominatim, et nonnisi eos, quos bene nossent quorumque poenitentiam satisfactioni proximam viderent, idest eos, qui partem non minimam iam praestitissent poenitentiae impositae. Ita, ex. gr., ad martyres scribit (Ep. 10. al. 5. n. 4.): « Sed et illud ad diligentiam vestram redigere et emendare debetis, ut nominatim designetis eos, quibus pacem dari desideratis. Audio enim quibusdam sic libellos fieri, ut dicatur: *Communicet ille. . . cum suis,* quod nunquam omnino a martyribus factum est, ut incerta et caeca petitio invidiam nobis postmodum cumulet. Late enim patet, quando dicitur, *ille cum suis,* et possunt nobis viceni et triceni et amplius offerri, qui propinqui et affines et liberti ac domestici esse asseverentur eius, qui accipit libellum. Et ideo peto, ut eos, quos ipsi videtis, quos nostis, quorum poenitentiam satisfactioni proximam conspicitis, designetis nominatim libello, et sic ad nos fidei ac disciplinae congruentes litteras dirigatis ».

Martyres autem non dedisse per se ipsos veniam, sed ab episcopis veniam poenitentibus impetrasse, vel ex eo ipso apertissime constat quod litterae pro lapsis datae *desideria* et *petitiones* martyrum appellabantur. — Sed praeterea S. Cyprianus (Ep. 11. num. 1.) exul plebi suae apertissime dicit: « Fecerunt ad nos de quibusdam beati martyres litteras petentes examinari desideria sua. Cum, pace nobis omnibus a Domino prius data, ad Ecclesiam regredi coeperimus, tunc examinabuntur »: — et (num. 3.) prosequitur: « Audiant, quaeso, patienter consilium nostrum, exspectent regressionem nostram; ut cum ad vos per Dei misericordiam venerimus, convocati coëpiscopi plures, secundum Domini disciplinam et confessorum praesentiam et vestram quoque sententiam, beatorum martyrum litteras et desideria examinare possimus ».

Eadem potestate relaxandi poenas temporales peccatis debitas, seu concedendi Indulgentias, usa est Ecclesia saeculis insequentibus.

Ad rem nostram faciunt statuta Concilii Ancyrani, anno 314., et Nicaeni I. Oecumenici, an. 325. — In can. 5. de poenitentibus, Concilium Ancyranum decrevit: « Statuimus, ut episcopi, modo conversationis examinato, potestatem habeant vel utendi clementia, vel plus temporis adiiciendi. Ante omnia autem et praecedens vita, et quae consecuta est, examinetur, et sic eis clementia impertiatur ». — Concilium vero Nicaenum I. praescripsit: « Quotquot, metu et lacrymis atque poenitentia, vel bonis operibus, rebus ipsis conversionem suam, non simulatione, demonstrant, hi definitum tempus auditionis implentes, tum demum fidelibus in oratione communicent. Postmodum vero licebit episcopo de his aliquid humanius cogitare ».

Praeterea, ad confutationem haereticorum, aliud insigne documentum habemus, in Indulgentia plenaria quam saeculo XI. ad finem vergente, an. 1095., Urbanus II. concessit in Conc. Clarom. Etenim can. 2. illius Concilii legitur: « Quicumque pro sola devotione, non pro honoris vel pecuniae adeptione ad liberandam Ecclesiam Dei Ierusalem profectus fuerit, iter illud pro omni poenitentia ei reputetur ».

Pro eadem causa Indulgentiam plenariam, anno 1147., facultate accepta a summo Pontifice Eugenio III., S. Bernardus promulgavit. En eius verba, in Ep. 457., *ad universos fideles:* — « Quia enim verbum hoc crucis parvitati nostrae Dominus evangelizandum commisit, consilii domini regis et episcoporum et principum, qui convenerant Frankonovort, denuntiamus armari Christianorum robur adversus illos, et ad delendas penitus, aut certe convertendas nationes illas, signum salutare suscipere, eamdem eis promittentes indulgentiam peccatorum, quam et his qui versus Hierosolymam sunt profecti ». — Et in Epistola 458. ad Wladislaum ducem, magnates et populum Bohemiae: « Audiat ergo universitas vestra verbum bonum, audiat verbum salutis, et oblatam indulgentiae copiam devotis quibusdam animae brachiis amplectatur. Neque enim simile est tempus istud ceteris, quae hucusque praeteriere, temporibus; nova venit e coelo divinae miserationis ubertas; beati quos superstites invenit annus placabilis Domino, annus remissionis, annus utique iubilaeus! . . . . Suscipite signum

crucis, et omnium, de quibus corde contrito confessionem feceritis, plenam indulgentiam delictorum hanc vobis summus Pontifex offert, vicarius eius cui dictum est: 'Quodcumque solveris super terra erit solutum et in coelo'. Suscipite munus oblatum, et ad irrecuperabilem indulgentiae facultatem alter alterum praevenire festinet ».

Deinde, successores Pontifices, ut notum est, Indulgentias saepe concesserunt: — et Concil. Lateranense IV. an. 1215., ad praecavendos Indulgentiarum abusus, in can. 62., hanc legem tulit: — « Decernimus, ut cum dedicatur Basilica, non extendatur Indulgentia ultra annum; . . . . . ac deinde in anniversario dedicationis tempore quadraginta dies de iniunctis poenitentiis indulta remissio non excedat. Hunc quoque dierum numerum Indulgentiarum litteras praecipimus moderari, quae pro quibuslibet causis aliquoties conceduntur, cum Romanus Pontifex, qui plenitudinem obtinet potestatis, hoc in talibus moderamen consueverit observare ».

Secunda pars thesis, qua statuimus Indulgentias valere non solum in foro externo coram Ecclesia, sed etiam in foro interno coram Deo, ex probationibus quas ad primam partem thesis stabiliendam dedimus sponte veluti sua procedit. Constat enim

1. *Ex locis Scripturarum iam citatis;* nam potestatem concedendi Indulgentias promissionibus factis Petro, et ceteris cum Petro Apostolis (Matth. XVI. et XVIII.) inniti demonstravimus; quae promissiones profecto relaxationem poenae temporalis spectant coram Deo: — « Quaecumque solveritis super terram, erunt soluta et in coelo ».

Insuper ex aliis Christi verbis argumentati sumus, quibus potestatem remittendi peccata concessit Apostolis (Ioan. XX.); et ostendimus potestatem hanc sese extendere non solum ad remittendam culpam cum poena aeterna, sed etiam poenam temporalem peccatis debitam. At haec poena divinae iustitiae solvenda est. Ergo potestas Apostolis concessa sese extendit ad remittendam poenam temporalem pro peccatis divinae iustitiae debitam; ac proinde respicit Indulgentias quae validae sint non in foro externo tantum et coram Ecclesia, sed etiam in foro interno et coram Deo.

Demum Apostolus (II. ad Cor. II.) profitetur aperte se donasse incestuoso Corinthio reliquam poenitentiae partem quae divinae

iustitiae solvenda erat; et hoc fecisse *in persona Christi* (ἐν προσώπῳ Χριστοῦ), h. e., *vice et auctoritate Christi:* — ita ut quemadmodum « in nomine Domini Iesu Christi » tradiderat hominem Satanae (I. Ep. ad Cor. v.), in eodem nomine, seu auctoritate Christi Iesu, illum hominem adsolvat.

2. *Documentis Traditionis superius allatis*, ad veritatem, quam defendimus, confirmandam, sequentia adiungimus.

Tertullianus, postquam Montanistarum haeresim professus fuerat, Catholicos arguit eo quod crederent Indulgentias, supplicationibus martyrum concessas, valere ad poenam temporalem pro peccatis remittendam coram Deo. In l. *de Pudicitia* (c. 22.) inquit: « Sufficiat martyri propria delicta purgasse. Ingrati vel superbi est in alios quoque spargere, quod pro magno fuerit consecutus. Quis alienam mortem sua solvit nisi solus Dei Filius? . . . Proinde qui nullum aemularis donando delicta, si nihil ipse deliquisti, plane patere pro me. Si vero peccator es, quomodo oleum faculae tuae sufficere et tibi et mihi poterit ».

Et S. Cyprianus, sollicite admonendo martyres ut in petitionibus suis servarent Domini fidem ac disciplinam, ostendit martyres impetrasse, et Ecclesiae Antistites concessisse poenae pro peccatis debitae coram Deo relaxationem. Valeat pro omnibus ad exemplum Epistola 10. (al. 5. aut 15.). Ibi S. Cyprianus (num. 1.) scribit: « Sollicitudo loci nostri, et timor Domini compellit, fortissimi ac beatissimi fratres, admonere vos litteris nostris, ut a quibus tam devote et fortiter servatur fides Domini, ab iisdem lex quoque et disciplina Domini reservetur. Nam cum omnes milites Christi custodire oporteat praecepta imperatoris sui, tum vos magis praeceptis eius obtemperare plus convenit, qui exemplum ceteris facti estis et virtutis et timoris Dei. Et credideram quidem presbyteros et diaconos, qui illic praesentes sunt, movere vos et instruere plenissime circa Evangelii legem, sicut in praeteritum semper sub antecessoribus nostris factum est, ut diaconi ad carcerem commeantes martyrum desideria consiliis suis et Scripturarum praeceptis gubernarent. Sed nunc cum maximo animi dolore cognosco, non tantum illic verbis non suggeri divina praecepta, sed adhuc potius impediri ».

3. *Ex Decreto Concilii Tridentini de Indulgentiis, et ex aliis ecclesiasticis Decretis antea commemoratis* demonstratio nostra confirmatur.

Et sane Concilium, adversus Novatores saeculi XVI., Decreto *de Indulgentiis,* definivit Ecclesiam eas concedendi potestatem accepisse a Christo: — sed Novatores Indulgentias, quae homines a poena coram Deo liberarent, impugnabant; non autem illas, quae relaxationem poenae alicuius canonicae, in foro externo factam coram Ecclesia, significarent: — ergo iuxta illud Concilii Tridentini Decretum fatendum est indulgentias apud Deum valere, seu in foro interno.

Rursum Tridentina Synodus, eodem Decreto, definivit Indulgentiarum usum maxime populo christiano salutarem esse. — Sed nullius utilitatis esset si per indulgentias poenitentiae tantum canonicae relaxarentur, cum hae amplius a multis iam saeculis in Ecclesia non vigeant: — ergo. Et addas, si Indulgentiae ad solvendam poenam temporalem divinae iustitiae debitam non valerent, « Ecclesia », ut adnotat S. Thomas (suppl. q. 25. art. 1.), « huiusmodi indulgentias faciens, magis damnificaret, quam adiuvaret, quia remitteret ad graviores poenas, scilicet purgatorii, absolvendo a poenitentiis iniunctis ».

Demum huc spectat condemnatio propositionum Lutheri a Papa Leone X. per Bullam « Exurge Domine ».

Propositio enim 19. damnata, ita se habebat: « Indulgentiae his, qui veraciter eas consequuntur, non valent ad remissionem poenae pro peccatis actualibus debitae apud divinam iustitiam ». — Et ex hac propositione deductae fuerant duae aliae pariter damnatae, scilicet 21.: « Indulgentiae necessariae sunt solum publicis criminibus, et proprie conceduntur duris solummodo et impatientibus », et 22.: « Sex generibus hominum indulgentiae nec sunt necessariae, nec utiles: videlicet mortuis seu morituris, infirmis, legitime impeditis, his qui non commiserunt crimina, his qui crimina commiserunt sed non publica, his qui meliora operantur».

Et doctrinam in his propositionibus contentam iterum condemnavit Pius Papa VI, proscribendo Synodi Pistoriensis assertiones, Constitutione « Auctorem fidei », prout a nobis superius ostensum fuit.

Tertia pars thesis declarat dari thesaurum satisfactionum Christi atque Sanctorum superabundantium, et ex illo thesauro, per applicationem earum satisfactionum singulis factam, posse fideles a poena temporali, pro peccatis remissis, adhuc divinae iustitiae debita, sive totaliter sive partialiter liberari.

Ut autem sensus huius enuntiati clarius evadat, et ad probationes via veluti praeparetur, quatuor hic praemittenda duximus, quae P. Perrone in sua Tractatu de indulgentiis (prop. 3.) animadvertit. — Adnotamus itaque

1. Thesaurum istum, indulgentiarum fontem, eatenus constare ex meritis Christi et Sanctorum quatenus haec *satisfactoria* sunt; norunt enim theologi omnes opera bona esse meritoria, impetratoria et satisfactoria. *Meritoria* sibi, *impetratoria* et sibi et aliis, *satisfactoria,* si de Sanctis sermo sit, pro suis et aliorum debitis; pro suis in eo quod ob proprias culpas Deo debent, pro aliorum debitis ex superabundanti sibi ad compensationem, seu debiti solutionem. Quare cum dicimus thesaurum constare ex *meritis,* meritorum nomen latiori sensu usurpatur, nempe pro *satisfactionibus*, atque ut nonnullis placet, etiam pro *impetrationibus.*

2. Ad essentiam indulgentiae, ac proinde etiam ad thesauri applicationem, merita Sanctorum necessario non requiri; quae, ut loquitur Clemens VI., non adduntur nisi ad instar cuiusdem *adminiculi,* seu *cumuli,* ut inde honor et gloria Christi meritis proveniat, et ne satisfactiones Sanctorum superabundantes otiosae maneant.

3. Huiusmodi thesaurum non solum exurgere ex meritis Sanctorum in coelis degentium, sed etiam adhuc in his terris viventium, qui divinae iustitiae tum pro suis tum pro aliorum debitis satisfacere possunt.

4. Denique animadvertimus applicari nobis ab Ecclesia per Indulgentiarum concessionem merita Sanctorum eadem plane ratione, qua ab eadem nobis applicantur extra sacramentum merita Christi; qui dignitatem communicat Sanctorum meritis gratia sanctificante, per quam Sancti Christo coniunguntur. Quo fit, ut Deus intuitu meritorum Christi et Sanctorum, per Ecclesiae ministerium et conditiones ab eadem indictas, remittat poenas temporales seu satisfactiones quas peccata nostra exposcerent.

Porro, his praenotatis, ad vindicandum tertiae partis thesis enunciatum demonstrari debet 1. — thesaurum dari constantem potissime ex superabundantibus Christi satisfactionibus, et etiam ex Sanctorum meritis satisfactoriis; 2. — huius thesauri dispensationem Christum auctoritati et ministerio Ecclesiae commisisse; 3. — ex hoc thesauro Ecclesiae Indulgentias fuisse concessas.

Et ad satisfactiones Christi quod attinet, eas, pro utilitate nostra, thesaurum inexhaustum et numquam exhauriendum consti-

tuere, manifestum est. Etenim opera Christi, propter infinitam excellentiam suppositi operantis, infiniti esse valoris ad meritum et satisfactionem, ac proinde merita et satisfactiones Christi superabundanter sufficere ad tollendum non modo reatum culpae et poenae aeternae, sed etiam omnis poenae temporalis, nemo est qui ambigat: — nec est etiam qui in dubium revocare possit eadem merita Christi satisfactoria ad hunc finem nobis donari, cum clamet Apostolus et aperte moneat (ad Rom. VIII. 32.): « Qui etiam proprio filio suo non pepercit [Deus], sed pro nobis omnibus tradidit illum; quomodo non etiam cum illo omnia nobis donavit? » et alio loco (II. ad Cor. VIII. 9.): « Scitis enim gratiam Domini nostri Iesu Christi, quoniam propter vos egenus factus est, cum esset dives, ut illius inopia vos divites essetis ».

Quod autem accedant etiam merita satisfactoria Sanctorum omnium, in coelis degentium, immo et iustorum adhuc in terra viventium, ad constituendum thesauri satisfactionum superabundantium *adminiculum* quoddam, aperte constat. — Quis enim id absque impietate negare posset de Beatissima semperque Virgine Matre Dei et Salvatoris nostri Iesu Christi Maria, aut de S. Io. Baptista, quorum vita sanctissima fuit, et nihilominus tot poenas perpessi sunt, ut nihil magis, quin tamen quidpiam, si sermo praesertim sit de Immaculata Virgine Maria, luendum haberent? Et idipsum, cum proportione debita, de innumeris pariter martyribus, necnon de omnibus aliis Sanctis in omni genere virtutum eximiis, qui quovis tempore in Ecclesia floruerunt, credendum est.

Thesauri vero satisfactionum Christi dispensationem auctoritati et ministerio Ecclesiae fuisse commissam haud difficulter comprobatur. Apostolus enim (II. ad Cor. V. 18.) scribit: « Dedit [Deus] nobis ministerium reconciliationis »; quae verba, utpote generalissima, ministerium reconciliationis exhibitum, tum per praedicationem, tum per sacramenta, tum extra sacramentum per omnia alia media complectuntur.

Hinc Summus Pontifex Clemens VI. in Extrav. « Unigenitus », *de Poenit. et remiss.*, postquam existentiam thesauri meritorum et satisfactionum Christi vindicaverit, potestatem huius thesauri dispensandi Ecclesiae factam declaravit. Pretium operis erit insigne illius Pontificis documentum ex parte saltem hic referre:

« Unigenitus Dei Filius de sinu Patris in uterum dignatus est descendere matris, in qua et ex qua nostrae mortalitatis substan-

tiam divinitati suae in suppositi unitate ineffabili unione coniunxit, id quod fuit permanens, et quod non erat assumens, ut haberet unde hominem lapsum redimeret, et pro eo satisfaceret Deo Patri. Ubi enim venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum natum ex muliere factum sub lege, ut eos qui sub lege erant redimeret, et adoptionem reciperent filiorum; ipse namque factus nobis a Deo sapientia, iustitia, sanctificatio et redemptio, non per sanguinem hircorum aut vitulorum, sed per proprium sanguinem introivit semel in Sancta, aeterna redemptione inventa: non enim corruptibilibus auro et argento, sed sui ipsius agni incontaminati et immaculati pretioso sanguine nos redemit, quem in ara crucis pro nobis innocens immolatus, non guttam sanguinis modicam, quae tamen propter unionem ad Verbum pro redemptione totius humani generis suffecisset; sed copiose velut quoddam profluvium noscitur effudisse, ita ut a planta pedis usque ad verticem nulla sanitas inveniretur in ipso. Quantum ergo exinde, ut nec supervacua, inanis aut superflua tantae effusionis miseratio redderetur, thesaurum militanti Ecclesiae acquisivit, volens suis thesaurizare filiis pius pater, ut sic sit infinitus thesaurus hominibus, quo qui usi sunt, Dei amicitiae participes sunt effecti! Quem quidem thesaurum non in sudario repositum, non in agro absconditum, sed per B. Petrum coeli clavigerum eiusque successores, suos in terris vicarios, commisit fidelibus salubriter dispensandum, et pro piis et rationabilibus causis nunc pro totali, nunc pro partiali remissione poenae temporalis pro peccatis debitae, tam generaliter quam specialiter, prout cum Deo expedire cognoscerent, vere poenitentibus et confessis, misericorditer applicandum ».

Insuper, superabundantes etiam Sanctorum satisfactiones in thesauro Ecclesiae repositas esse, tamquam bona communia, auctoritate ipsius Ecclesiae dispensanda, evidenter ostenditur. Nam si quis operibus suis satisfactoriis pro se non indiget, et haec opera determinate nemini applicat, eo ipso vel formaliter vel virtualiter intendit, his operibus Ecclesiae prodesse, in quantum potest; — ac proinde haec eadem opera donat ipsi Ecclesiae, ut in eius thesauro custodiantur, convenienti modo suo tempore dispensanda.

Ad rem S. Thomas (suppl. q. 25. art. 1.): « Dictum est supra, q. 13. a. 5., quod unus pro alio satisfacere potest. Sancti autem,

in quibus superabundantia operum satisfactionis invenitur, non determinate pro isto, qui remissione indiget, huiusmodi opera fecerunt (alias absque omni Indulgentia consequeretur remissionem) sed communiter pro tota Ecclesia; sicut Apostolus ait se 'adimplere ea quae desunt passionum Christi in corpore suo pro Ecclesia', ad quam scribit, Coloss. 1. Et sic praedicta merita sunt communia totius Ecclesiae. Ea autem quae sunt alicuius multitudinis communia, distribuuntur singulis de multitudine, secundum arbitrium eius qui multitudini praeest. Unde sicut aliquis consequeretur remissionem poenae si alius pro eo satisfecisset, ita si satisfactio alterius sibi, per eum qui potest, distribuatur ».

Et P. Suarez (disp. 51. s. 2. n. 12.), postquam rationem ex S. Thoma propositam exposuit, addit: « Deinde probari idem potest ex lege caritatis, qua Sancti in huiusmodi operibus gubernantur, et ideo sine dubio intendunt et sibi, et Ecclesiae prodesse suis operibus quantum possunt; nam hoc est maxime consentaneum caritati, et statui Ecclesiae militantis, quae his subsidiis indiget, et libentissime illa acceptat, quando ei offeruntur. Ex parte vero Dei est optima ratio, superius tacta; nam ad providentiam et iustitiam eius spectat remunerare opera hominum, vel in ipsismet operantibus, vel in aliis eis coniunctis, quantum capacia sunt, et secundum modum convenientem; sed haec opera iustorum, quatenus satisfactoria sunt, capacia sunt fructus seu praemii saltem in aliis, qui per caritatem sunt unum cum eis, qui talia opera fecerunt, et possunt convenienti modo ad hunc effectum reservari, et acceptari, et per convenientem potestatem applicari: ergo merito credimus ita factum esse ».

Attamen cum eodem Suaresio (ibid. num. 13.) adnotari debet, « quod licet satisfactiones Sanctorum ex eorum voluntate processerint, fuerintque veluti donatae Ecclesiae; nihilominus potestas eas dispensandi non manat ab ipsis Sanctis, sed a Christo, qui dedit pastorem, qui Ecclesiae praeest. Sicut bona etiam temporalia donantur Ecclesiae per voluntatem fidelium; postquam vero donata sunt, eorum dispensatio ad eum pertinet, cui Christus talem potestatem concessit ».

Et haec quae de Sanctorum satisfactionibus, ad thesaurum Ecclesiae pertinentibus, dicta sunt, Decretis Summorum Pontificum confirmantur. — Etenim in eadem Decretali Clementis VI. nuper citata, immediate post verba quae retulimus, additur: «Ad

cuius quidem thesauri cumulum beatae Dei Genitricis et omnium electorum, a primo iusto usque ad ultimum, merita adminiculum praestare noscuntur; de cuius consumptione seu diminutione non est aliquatenus formidandum, tam propter infinita Christi, (ut praedictum est) merita, quam pro eo quod quanto plures ex eius applicatione trahuntur ad iustitiam, tanto magis accrescit ipsorum cumulus meritorum ». — Idem constat ex Bulla Leonis X. «Exurge Domine», 16 Maii 1520, in qua damnatur propositio 17. Lutheri, quae dicit: « Thesauri Ecclesiae, unde Papa dat Indulgentias, non sunt merita Christi et Sanctorum ». — Et idem iterum declarat Papa Pius VI. in Constitutione « Auctorem Fidei », dum damnans propositionem 41. Synodi Pistoriensis statuit, thesauros Ecclesiae, unde Papa dat Indulgentias, esse merita Christi, atque Sanctorum.

Superest ut ostendatur ex hoc thesauro, in quo satisfactiones Christi et Sanctorum continentur, Indulgentias semper concedi, h. e. satisfactiones illas fidelibus applicari cum eis Pontifices Indulgentias largiuntur. — Et quidem nonnulli dixerunt Indulgentias non semper concessas fuisse in Ecclesia per dispensationem illius thesauri, sed initio per liberalem remissionem, absque ulla solutione, seu applicatione ex satisfactionum superabundantium thesauro, relaxationem poenae temporalis, pro peccatis adhuc debitae, fuisse factam; deinde vero, quando usus Indulgentiarum percrebuit, praesertim a tempore Bonifacii VIII., introductam esse consuetudinem non concedendi Indulgentias nisi ex thesauro.

Communis tamen et vera sententia tenet Indulgentias semper dari ex thesauro Ecclesiae, qui Christi satisfactionibus supereffluentibus et Sanctorum etiam satisfactionibus, tanquam adminiculo quodam, est coacervatus. — Sane doctrinam hanc docuerunt Scholarum Principes.

Audiatur S. Thomas. Quaerens (Supp. q 25. a. 1.): « Utrum per Indulgentiam possit aliquid remitti de poena satisfactoria » postquam docuerit: « quod [Indulgentiae] valent et quantum ad forum Ecclesiae, et quantum ad iudicium Dei ad remissionem poenae residuae post contritionem et confessionem et absolutionem, sive sit iniuncta, sive non »; — ita prosequitur: « Ratio autem quare valere possint, est unitas corporis mystici, in qua multi in operibus poenitentiae superogaverunt ad mensuram debitorum suorum; et multi etiam tribulationes iniustas sustinuerunt

patienter, per quas multitudo poenarum poterat expiari, si eis deberetur: quorum meritorum tanta est copia quod omnem poenam debitam nunc viventibus excedunt; et praecipue propter meritum Christi, quod etsi in sacramentis operatur, non tamen efficacia eius in sacramentis includitur, sed sua infinitate excedit efficaciam sacramentorum ».

Quare ad 2. difficultatem ita propositam: « Inferior non potest absolvere ab eo ad quod superior obligavit. Sed Deus in absolvendo a culpa obligat ad poenam temporalem... Ergo nullus homo potest absolvere a poena illa, aliquid inde dimittendo »; — respondet: « ille qui indulgentias suscipit non absolvitur, simpliciter loquendo, a debito poenae; sed datur ei unde debitum solvat ».

Nec alia est mens S. Bonaventurae, qui apertissime tradit (4. dist. 20. p. 2. art. 1. qu. 3.): « Relaxationes et Indulgentiae fiunt de meritis supererogationis quae sunt in Ecclesia, quae quidem sunt sicut thesaurus spiritualis eius. Haec autem merita supererogationis non omnium est dispensare, sed episcoporum tantum; et ideo relaxationes facere ad solos episcopos pertinet ». — Et prosequitur: « Illis solis competit iste thesaurus dispensandus, qui sunt sponsi Ecclesiae: tales autem sunt episcopi »; et concludit: « Ideo omnes episcopi... possunt facere Indulgentias; et praecipue Summus Pontifex, qui est totius universalis Ecclesiae sponsus et rector, quia ipsi competit totius spiritualis thesauri dispensatio, secundum quod curam habet de tota Ecclesia, et omnibus eius filiis ».

Quin etiam Summos Pontifices idem omnino docuisse constat: nam id non solum eruitur ex eo quod statuant, in documentis ecclesiasticis mox citatis, « merita Christi et Sanctorum esse thesauros Ecclesiae *unde* Papa dat Indulgentias »; sed, etiam ex eo quod Indulgentias *per modum absolutionis*, — quae prima facie videri possent factae absque ulla solutione ex thesauro Ecclesiae — concessas fuisse declarent per applicationem satisfactionum, quae in eodem Ecclesiae thesauro continentur.

Etenim Clemens VI., in Extravaganti « Unigenitus », postquam dixerit, Christum Dominum commisisse Petro, clavigero coeli, suoque in terris vicario, thesauri satisfactionum superefluentium dispensationem per Indulgentias, subiungit: « Quod felicis recordationis Bonifacius Papa VIII., praedecessor noster

pie, sicut indubie credimus, considerans..... inconsumptibilem *thesaurum huiusmodi* pro excitanda et remuneranda devotione fidelium *voluit aperire,* decernens..... ut omnes, qui in anno a nativitate Domini 1300..... ad dictorum Apostolorum Basilicas de Urbe accederent reverenter, ipsasque si Romani ad minus 30., si vero peregrini aut forenses, quindecim diebus continuis vel interpolatis, saltem semel in die, dum tamen vere poenitentes et confessi existerent, personaliter visitarent, *suorum omnium obtinerent plenissimam veniam peccatorum* ».

Et Paulus II. an. 1470. in Bulla « Ineffabilis », qua tempus pro Iubilaei celebratione ad viginti quinque annos reduxit, et proximum Iubilaeum pro anno 1475. indixit, ait: « Nos de omnipotentis Dei misericordia, et ipsorum Apostolorum [Petri et Pauli] auctoritate confisi... fidelibus qui... Basilicas et Ecclesias antedictas.... visitaverint.... plenissimam peccatorum *suorum omnium veniam elargimur* »; et addit: « Suscipiant etiam cuncti fidei catholicae professores patris monita, et instituta salutis, atque praecipua cum exultatione ad praeparandum iter sibi ad gloriam sempiternam, has remissionum ac Indulgentiarum gratias uberrimas, quas nos illarum dispensatores indigni, tamquam Iesu Christi Vicarius, *de Sacrosanctae Romanae Ecclesiae thesauris exhibemus* ».

Sixtus etiam IV. anno 1479. Extravag. « Etsi Dominici gregis », *de Poenit. et remiss.* cap. 5., dum iustis de causis multas, quas concesserat, indulgentias revocat, ad thesaurum appellat, et ait: « Nos qui Deo propitio eiusdem gregis Dominici, meritis licet insufficientibus, causam gerimus, et illum, *spiritualis thesauri elargitione,* cupimus ipsi Deo reddere acceptabilem; ne exinde clavium auctoritas deducatur in contemptum, ipsique ad peccandum procliviores, ut diximus, liberius prolabantur... statuimus et ordinamus » etc.

Quorum Pontificum declarationibus congruunt successorum eorum concessiones, usque ad Pium IX., qui in Litteris Apostolicis, die 11 Aprilis 1869. datis, quibus pro Concilii Oecumenici Vaticani celebratione omnibus Christifidelibus Indulgentiam plenariam in forma Iubilaei concessit, testatus est se « illa occasione coelestes Indulgentiarum *thesauros,* dispensationi suae commissos, apostolica liberalitate Christifidelibus reserare constituisse ».

Quin imo in Decretali Pii IV. « Decet Romanum Pontificem » (lib 3. t. 14. c. un.), maiori adhuc perspicuitate declaratur, nonnisi

ex thesauro Ecclesiae Indulgentias Christifidelibus, auctoritate Pontificis, dispensari. In illa enim Decretali, qua severissime Romanae Curiae Officialibus praescribit ut gratis pro Deo, absque ulla taxa, concessiones Indulgentiarum a Pontificibus factas expediant, initio Summus Pontifex declarat, Dominum nostrum Iesum Christum ad coelestes thesauros dispensandos vicarium suum in terris constituisse, et addit: — « Quapropter, inconveniens esse censentes, pro concessionibus Indulgentiarum, quae *in solis meritis* passionis eiusdem Domini nostri, et eius gloriosorum martyrum et Sanctorum consistunt, aliquid temporale exigere » etc.

Neque ecclesiastica monumenta omnino desunt, ad ostendendum a primis usque temporibus Indulgentias non fuisse concessas citra quamdam satisfactionum, quibus abundabant martyres, derivationem in lapsos, ob quam poena temporalis adhuc ab eis apud divinam iustitiam solvenda a legitimis Ecclesiae pastoribus remittebatur.

Hoc indicat Tertullianus, dum ait in testimonio superius citato (*de Pudicitia,* c. 22.): « Sufficiat martyri propria delicta purgasse. Ingrati vel superbi est *in alios quoque* spargere, quod pro magno fuerit consecutus... Quomodo oleum faculae tuae sufficere *et tibi et mihi* poterit? »

Hoc aperte demonstrant epistola Celerini ad Lucianum, et eiusdem Luciani responsum ad Celerinum (inter Epist. Cypriani, 20. et 21.). Celerinus enim pro sororibus suis Numeria et Candida, in persecutione lapsis et poenitentiam agentibus, ita Lucianum adprecatur: « Rogo itaque, domine, et peto per Dominum nostrum Iesum Christum, ut ceteris collegis tuis [confessoribus], fratribus tuis, meis dominis referas, et ab eis petas, ut quicumque prior vestrum *coronatus fuerit,* istis sororibus nostris Numeriae et Candidae tale peccatum remittant ». — Et Lucianus respondet: « Scire debuisti quid circa nos actum sit. Cum benedictus martyr Paulus adhuc in corpore esset, vocavit me et dixit mihi: Luciane, coram Christo dico tibi ut si quis *post arcessitionem meam* abs te pacem petierit, des in nomine meo..... Et ideo, frater, peto, ut sicut hic cum Dominus coeperit ipsi Ecclesiae pacem dare, secundum praeceptum Pauli et nostrum tractatum, exposita causa apud episcopum et facta exomologesi, habeant pacem non tantum hae, sed et quas scis ad animum nostrum pertinere ».

Demum satisfactiones martyrum lapsis, quibus Indulgentia concedebatur, applicatas fuisse ostendit epistola Ecclesiarum Viennensis et Lugdunensis de martyrio S. Pothini et sociorum celeberrima. In ea, sub finem, n. 17. (Migne P. G. t. 5. p. 1450.) legimus: «Neque enim fastu et arrogantia [martyres illi beatissimi] intumuerunt adversus lapsos, sed *ea quibus abundabant bona* indigentibus liberaliter subministrabant, materna quaedam misericordiae viscera gestantes, magnamque vim lacrymarum pro illorum [lapsorum] salute coram Deo Patre fundentes. Vitam petierunt, et largitus est eis Deus; quam etiam illi proximis suis *communicarunt* ubique victores ad Deum profecti».

Quarta pars thesis statuit ex eodem thesauro Ecclesiae Indulgentias animabus fidelium defunctorum in purgatorio detentis applicari per modum suffragii. — Sensus autem istius enunciati est, Ecclesiam Deo offerre satisfactiones Christi et membrorum eius tam in coelis regnantium, quam militantium in terris, ut earum intuitu, quae per modum solutionis offeruntur, Deus pro sua misericordia dignetur fidelibus defunctis vel integram poenam, vel eius partem, condonare. Quare Indulgentiarum concessio, quae per modum suffragii ad animarum purgantium levamen tribuitur, a sola prece et intercessione differt, quia praeter rationem impetrationis, oblationem satisfactionum complectitur, quam Deo ex thesauro a se administrato Ecclesia offert.

Rem his verbis declarat Cardinalis Gotti (de Indulgentiis, quaest. 3. § 3.): «Non valent [Indulgentiae pro defunctis] per modum absolutionis, sed per modum suffragii. Valere per modum absolutionis est valere per modum sententiae iudicialiter prolatae: et hoc modo, ut supra dixi, valent vivis. Valere autem per modum suffragii est valere per modum auxilii, eo modo, quo Ecclesia auxilium potest defunctis ferre. Cumque hoc tripliciter fieri possit: vel per opera pia eorum liberationem merendo de congruo, vel per orationem eam impetrando, vel per passiones satisfaciendo pro illis; hoc tertio modo Indulgentia valet defunctis per modum suffragii, nempe, per modum satisfactionis et solutionis, solvendo poenas eis debitas, de satisfactionibus Christi, et Sanctorum in Ecclesiae thesauro reconditis, quae per Pontificem Deo offeruntur in compensationem. — Sicut ergo cum quis dat eleemosynam, vel ieiunat pro defuncto, non absolvit eum a reatu poenae; sed offert illud opus Deo in satisfactionem pro illo: ita

Pontifex non absolvit defunctorum animas a poena; sed offert Deo ex thesauro Ecclesiae satisfactiones communes, ut eis acceptatis liberentur. Ex quo apparet discrimen inter modum, quo Pontifex extendit Indulgentiam ad defunctos, et modum, quo quilibet fidelis potest opera satisfactoria eis applicare. Nam hic opera tantum propria privata caritate dirigere ad defunctos potest, nulla iurisdictione, sive auctoritate utens. Pontifex autem utitur potestate clavium, et auctoritate, non iudiciaria, sed dispensatoria, quam habet in communem thesaurum: eo modo, quo Princeps pro liberatione captivorum, qui sunt membra communitatis, de eiusdem thesauro pecuniam depromeret ».

Ex quibus manifeste apparet quid sibi velint haec duo quae in Bullis Indulgentiarum exprimi solent, nimirum, 1. — Indulgentias potestate clavium et ex thesauro Ecclesiae concedi etiam pro defunctis; et 2. — easdem Indulgentias defunctis per modum suffragii opitulari. Primum significat Pontifices etiam pro defunctis Indulgentias concedere aperiendo, auctoritate clavium, thesaurum satisfactionum Christi atque Sanctorum; — secundum vero significat eosdem Pontifices, quoad poenas defunctis relaxandas, non auctoritative et per modum absolutionis procedere, sed Indulgentias concedere offerendo ex thesauro Ecclesiae solutionem, qua Deus illos a poena liberat.

Quod autem iure merito possint Indulgentiae, prout exposuimus, applicari defunctis, patet:

1. Ex Decretis Summorum Pontificum, qui propositiones damnaverunt negantium hanc Indulgentiarum applicationem; — citavimus enim superius condemnationes latas a Sixto IV., Leone X., Pio VI.

2. Ex concessionibus harum Indulgentiarum saepissime a Summis Pontificibus factis; — et ab aetate remotissima: teste enim Mabilonio, (ad saec. V. Benedict. in praef.) notitia extat Indulgentiarum quas in suffragium defunctorum Ioannes VIII. an. 878, et Ioannes IX. anno 900, concesserunt.

3. Ex omnibus argumentis quibus Catholici demonstrant suffragia viventium animabus defunctorum in purgatorio detentis prodesse.

4. Ex dogmate de Communione Sanctorum, « neque enim », ait S. Augustinus (de Civ. Dei lib. 20. cap. 9. n. 2.), « piorum animae mortuorum separantur ab Ecclesia ».

5. Ex natura thesauri, unde Indulgentiae conceduntur. Sane Christus Dominus, satisfactione sua semel pro omnibus hominibus superabundanter praestita, non solum vivis, sed etiam animabus in purgatorio detentis, ac divina caritate flagrantibus, prodesse vult: — et Sancti, ex parte sua, cupiunt ut superabundantes satisfactiones suae defunctis etiam, prout indigent, atque his satisfactionibus adiuvari possunt, prosint, cum non minus in Domino hos defunctos diligant, quam viventes. — Ergo procul dubio credendum est Christum statuisse ut satisfactiones superabundantes suae ac Sanctorum suorum, in thesauro Ecclesiae coacervatae, non solum fidelibus in terra degentibus, sed etiam animabus fidelium defunctorum in purgatorio detentis, per communicationem Indulgentiarum applicari possint.

Quae hucusque propugnavimus ad vindicandam thesim propositam, Apostolica auctoritate breviter, ut ab omnibus Christifidelibus profitenda, docuit Leo Papa X. in Decretali ad Cardinalem Caietanum in Germania Legatum, quam ipse Caietanus refert in Commentariis suis in 3. part. Summae Theologicae S. Thomae, qu. 48. art. 5., quamque hic coronidis gratia verbatim subiungam:

« Per praesentes », inquit Summus Pontifex, « tibi significandum duximus Romanam Ecclesiam, quam reliquae tamquam matrem sequi tenentur, tradidisse Romanum Pontificem Petri clavigeri successorem, et Iesu Christi in terris vicarium, potestate clavium, quarum est aperire regnum coelorum, tollendo illius in Christifidelibus impedimenta (culpam scilicet et poenam pro actualibus peccatis debitam, culpam quidem mediante sacramento poenitentiae, poenam vero temporalem pro actualibus peccatis, secundum divinam iustitiam debitam, mediante ecclesiastica Indulgentia) posse pro rationalibus causis concedere eisdem Christifidelibus, qui caritate iungente membra sunt Christi, sive in hac vita sint, sive in purgatorio, Indulgentias ex superabundantia meritorum Christi, et Sanctorum: et tam pro vivis quam pro defunctis Apostolica auctoritate Indulgentiam concedendo, thesaurum meritorum Iesu Christi, et Sanctorum dispensare, et per modum absolutionis Indulgentiam ipsam conferre, vel per modum suffragii illam transferre consuevisse; ac propterea omnes tam vivos, quam defunctos, qui veraciter omnes Indulgentias huiusmodi consecuti fuerint, a tanta temporali poena secundum divi-

nam iustitiam pro peccatis suis actualibus debita liberari, quanta concessae, et acquisitae Indulgentiae aequivalet. Et ita ab omnibus teneri, et praedicari debere, sub excommunicationis latae sententiae poena, a qua illam incurrentes ab alio, quam a Romano Pontifice, nisi in mortis articulo, nequeant absolutionis beneficium obtinere, auctoritate apostolica, earundem tenore praesentium decernimus ».

Ex dictis patet Indulgentias maxime chistiano populo esse proficuas. — Nequit enim non esse utile et maxime Christifidelibus salutare quod Christus Ecclesiae suae dispensandum commisit; quod Ecclesia, iuxta traditam sibi a Christo potestatem quovis tempore, in fidelium commodum, dispensavit; quod ad excitandum in eis verae poenitentiae fervorem, et ad augmentum fidei, spei ac caritatis, magnopere confert; quodque ingens pro praesenti vita et pro altera solamen animo ingerit.

Indulgentiarum emolumenta innumera comprobarunt etiam studium quod ad illas lucrandas semper ostenderunt viri in Ecclesia Dei sanctissimi; renovata, tempore quo Iubilaea indulta fuerunt, pietas populorum; fructus omnis virtutis ac verae christianae pietatis ex concessione Indulgentiarum semper ac uberrime collecti, quos et Protestantes immo et ipsi increduli palam agnoscere non semel coacti sunt.

Quod pro temporali subsidio Indulgentiae dari potuerint manifestum est. « Temporalia », dicit S. Thomas (Suppl. qu. 25. art. 3.), « ad spiritualia ordinantur, quia propter spiritualia debemus uti temporalibus. Et ideo pro temporalibus simpliciter non potest fieri Indulgentia, sed pro temporalibus ordinatis ad spiritualia; sicut est repressio inimicorum Ecclesiae, qui pacem Ecclesiae perturbant; vel sicut constructio Ecclesiarum, et pontium, et aliarum eleemosynarum largitio. Et per hoc patet quod non sit ibi simonia, quia non datur spirituale pro temporali, sed pro spirituali ».

Et si in colligendis eleemosynis pro Indulgentiis, aut aliis de causis, occasione Indulgentiarum abusus irrepserunt, quibus etiam quaevis res utut sanctissima hominibus tradita obnoxia est; hi non vitio Indulgentiarum, sed humanae cupiditati et malitiae adscribi debent; — et vigili Ecclesiae cura ac sollicitudine, detecti fuerunt et extirpati.

Scholion. — Nonnulla sive fusius declaranda, sive addenda remanent, quae spectant *concessionem, usum et effectum Indulgentiarum.*

Et quoad *eos qui concedere possunt Indulgentias,* dicimus:

I. — *Papam et Episcopos* solum habere potestatem concedendi Indulgentias: ita tamen ut Summus Pontifex Indulgentias elargiri possit sive plenarias, sive partiales; episcopi vero in sua Dioecesi, et archiepiscopi in sua Provincia nonnisi Indulgentiam unius anni in dedicatione Ecclesiae, vel quadraginta dierum aliis temporibus. Id statutum fuit in Conc. Later. IV. can. 62., quem supra retulimus; et constat etiam ex aliis Iuris Canonici documentis. — Si Indulgentia ab episcopo concessa sit *localis,* percipi potest etiam ab iis qui sunt ex aliena Dioecesi. Successor episcopi qui Indulgentiam alicui rei aut operi adiunxit, aliam 40 dierum Indulgentiam eidem operi aut rei adnectere nequit. Id pluries vetitum fuit. V. Morel, *Le chrétien eclairé sur la nature et l'usage des Indulgences,* p. 1, § 3.

2. — Potest *Pontifex Maximus, vel Episcopus* Indulgentias concedere, *etiamsi non sit sacris ordinibus insignitus,* ut docet S. Thomas in 4. dist. 20. q. 1. a. 4. quaest. 2.; quia ad Indulgentias concedendas non requiritur potestas Ordinis, sed sola potestas iurisdictionis.

3. — *Legati Apostolici* possunt ex commissione speciali aut generali Summi Pontificis, in omni loco ad quem legationes suae se extendunt, Indulgentias cuicumque operi adnectere 100. 200. etc. dierum, usque dum non attingant dierum unius anni numerum. Similiter dare possunt Indulgentiam 7. an. et 7. quarant. pro fidelibus qui confessione peracta Eucharistiam recipiant, et visitent aliquam Ecclesiam aut Oratorium, ibidem orantes ad intentionem Summi Pontificis. — *Summum Poenitentiarium* potest Romae concedere Indulgentiam centum dierum. — *Cardinales,* praeter Indulgentias quas concedere possunt, si episcopi sint aut archiepiscopi, in Ecclesiis suis titularibus, Indulgentiam 100 dierum, elargiri pariter possunt, etiamsi ad sacerdotium non sint evecti.

4. — Nec *Abbates,* nec *Generales Ordinum religiosorum,* nec *Parochi* concedere possunt Indulgentias. Ratio est quia dispensatio thesauri Ecclesiae competit solis Ecclesiae principibus, quales sunt soli episcopi.

Quoad *causam* concedendi Indulgentias.

1. Certum est, ad valorem Indulgentiarum requiri ut *iusta causa* concedantur. Ita docent omnes Doctores. Ratio vero est, quoniam poena temporalis expianda, quae per Indulgentiam re-

laxatur, est de iure divino, et superior ecclesiasticus, ut Dei minister, dispensare sine iusta causa non potest in iis quae aliquo modo pertinent ad ius divinum. Praeterea Pontifex est dispensator thesauri Ecclesiae, non dominus, ac proinde nonnisi iusta de causa, secundum Domini sui voluntatem, bona ex illo thesauro concedere valide potest. Hinc Clemens VI. in Extrav. « Unigenitus » saepius citata, cum declaret Summum Pontificem posse thesaurum spiritualem dispensare, addit id fieri iustis ex causis; et inter 39. articulos de quibus suspecti errorum Wikleffi et Huss ex mandato Martini V. in Bulla « Inter cunctas » interrogari debebant, unus est, numero 26.: « Utrum credat quod Papa omnibus Christianis vere contritis et confessis *ex causa pia et iusta* possit concedere Indulgentias » etc. — Hinc etiam in concessionibus Indulgentiarum exprimitur causa cur concedantur.

2. Certum est, ad iustam causam non requiri ut opus iniunctum sit in se ita satisfactorium, ut plene compenset debitum poenae, quod remittitur per Indulgentiam; secus enim Indulgentia non esset poenae debitae relaxatio.

3. Non omnino inter se conveniunt Doctores, cum statuunt quid requiratur ad causam iustam et proportionatam. Haec tamen videntur communius admissa et admittenda:

a) Requiritur finis aliquis pius ac Deo gratus, cuius assecutio magis Deo placeat, quam poenalis satisfactio quae per Indulgentiam remittitur. Talis est, ex. gr., honor Dei, caritas proximi, utilitas Ecclesiae, aut etiam spirituale bonum illius cui conceditur Indulgentia, nempe caritatis et devotionis eius incrementum.

b) Opus requiritur per quod finis ille probabiliter obtineri possit; quapropter, ut adnotat Bellarminus (de Indulg. c. 12.), « si detur Indulgentia plenaria iis qui semel recitant Orationem Dominicam pro conversione haereticorum, causa non videbitur iusta; quoniam tametsi conversio haereticorum res est maxima, et Deo gratior quam poenitentialis satisfactio multorum fidelium, tamen non est probabile convertendos haereticos per eam solam brevissimamque orationem ».

c) Non requiritur, iuxta Bellarmini animadversionem, ad proportionem causae cum Indulgentia, « ut opus iniunctum sit in se valde meritorium, vel satisfactorium, vel difficile et laboriosum, quamvis haec etiam spectari debeant; sed requiritur ut sit medium aptum, atque utile ad consequendum finem, cuius gratia

conceditur Indulgentia. Itaque fieri potest ut per opus in se satis leve et facile magna Indulgentia acquiri possit; quoniam opus illud leve ac facile est medium ad finem Deo gratissimum assequendum. Talis est, exempli gratia, assistentia illa prae foribus Basilicae S. Petri Romae, dum Summus Pontifex solemni ceremonia populo benedicit».

d) Non eodem modo iudicandum est de causa Indulgentiae cum datur uni, et cum datur multis in communi: nam cum datur uni, opus iniunctum illi soli proportionatum sit oportet fini cuius gratia Indulgentia conceditur; at cum datur in communi multis, non opus singulorum, sed opus omnium simul necesse est ut fini sit proportionatum; adeoque accidere potest ut Indulgentia maxima sit iustissima, ut ait idem Bellarminus, etiamsi opus iniunctum singulis videatur leve.

e) Etsi plerumque, ut adnotavimus, duo in causa contineantur, finis nempe, et opus quod est medium ad finem; in quibusdam tamen adiunctis sufficit solus finis, sine ullo opere iniuncto, quando nimirum finis non pendet ab aliquo opere, et per se sufficit ad Indulgentiam iustam efficiendam. Sic in articulo mortis hominibus de Ecclesia bene meritis aliquando datae fuerunt Indulgentiae, sine ullo opere iniuncto, cum causa iusta esset ipsa necessitas extrema coniuncta cum meritis praecedentibus.

f) Demum, iusta semper causa requiritur ad Indulgentias concedendas; sed non est subditorum iudicare utrum iusta fuerit, an iniusta: debent enim existimare, in concessione Indulgentiae a superiore legitimo facta causam iustam adfuisse.

Quoad *conditiones requisitas ad lucrandas Indulgentias pro vivis concessas*,

1. — Requiritur, ut patet, *intentio* ex parte illius qui Indulgentiam lucrari velit; sed haec intentio sufficit ut sit *virtualis*.

2. — Requiritur ut ultimum saltem opus iniunctum perficiatur *in statu gratiae*. — Cum autem *peccati* nomen passim usurpetur ad significandum *reatum poenae*, hoc sensu intelligi debent in concessione quarumdam Indulgentiarum formulae quibus dicitur per illas Indulgentias *remitti peccata*, aut *tertiam partem peccatorum*, nimirum *poenam peccatis debitam*, sive quoad totum, sive quoad partem: — quae tamen remissio non conceditur nisi iis qui a culpa et poena aeterna peccatis mortalibus debita absoluti fuerint.

3. — Requiritur *executio integra omnium operum* quae praescri-

pta fuerunt ad obtinendam Indulgentiam; quia haec nonnisi sub tali conditione concessa fuit.

4. — Ad Indulgentiam *plenariam* acquirendam, requiritur ut quis omnia peccata, etiam venialia, detestetur, ac proinde ab omni deordinato affectu sit immunis. — Ratio est quia remissio poenae peccato veniali debitae supponit remissionem iam factam eiusdem peccati quoad culpam; — quae non remittitur illi qui eam nullo modo detestatur, immo eidem in corde adhaeret.

Quod spectat Indulgentias *defunctis applicatas* per modum suffragii,

1. Certum est auctoritatem summam requiri ad eas concedendas, nempe Apostolicae Sedis; nam solus Christi vicarius potestatem habet absolutam dispensandi thesaurum Ecclesiae; — et episcopi nonnisi *subditis suis* possunt Indulgentias applicare, secundum modum et mensuram eis ab Apostolica Sede determinatam.

2. Certum est, etiam pro concessione Indulgentiarum ad suffragium defunctorum requiri iustam causam; nec pro ea sufficere, ut notat Bellarminus (de Indulgentiis, cap. 14.), utilitatem illarum animarum, aut gloriam Dei quae redunderet ex animarum illarum liberatione; nam si ista sufficerent, Christus ipse iam omnes animas purgantes liberasset. Itaque requiritur causa aliqua particularis pertinens ad Dei gloriam et ad Ecclesiae utilitatem, sicut superius declaratum fuit.

3. Praeterea requiritur in usu harum Indulgentiarum, ut qui defunctis Indulgentiam aliquam applicare velit, habeat talem intentionem saltem virtualem; et adimpleat opus iniunctum: — etenim Indulgentiae primo et directe non dantur nisi viventibus, qui possunt opera perficere quae praescribuntur; defunctis vero secundario et indirecte, quatenus viventes pro mortuis haec opera iniuncta perficiunt.

Sed requiriturne etiam status gratiae in eo qui pro defunctis Indulgentiam lucrari velit, saltem dum ultimum opus implet? — Hac de re disputatur inter Theologos. Suarez negat illum statum esse necessarium, et has affert rationes gravissimas: « Status gratiae », inquit (d. 53. s. 4. n. 6.), « solum requiritur ad tollendum obicem Indulgentiae: et ideo per se solum est dispositio necessaria in eo qui recepturus est Indulgentiae effectum; in praesenti autem non est recepturus effectum ille qui efficit opus ad

Indulgentiam requisitum, sed alius, cui Indulgentia procuratur: ergo. Et ideo non est simile de lucrante sibi ipsi Indulgentiam; nam in eo requiritur status gratiae, non formaliter, quia operans est, sed quia recipiens est Indulgentiae effectum. Atque hac ratione non est inconveniens, quod existens in peccato, aliquem effectum possit obtinere alteri, et non sibi, quia ipse habet obicem, non vero alius; maxime cum hic effectus non nitatur merito operantis. Sicut sacerdos existens in peccato, potest per sacrificium obtinere alteri remissionem poenae, non vero sibi. Denique explicatur optime ex dictis: nam is qui lucratur Indulgentiam alteri, nullo modo prius sibi lucratur aliquam satisfactionem, ut eam alteri praebeat, sed solum exhibet conditionem postulatam, ut Pontifex alteri concedat Indulgentiam: haec autem conditio non est nisi executio talis operis quoad substantiam eius, per quod potest sufficienter impleri causa proportionata talis Indulgentiae, ut in superioribus locis declaratum est: ergo».

Demum quaeritur an Indulgentia *per modum suffragii* sit semper infallibilis. — Multi quidem tenent, semper illam pendere ex libera acceptatione et misericordia Dei; sed haec sententia gravissimis aliis theologis non arridet. Inter eos, Suarez (disp. cit. s. 3. n. 3.) scribit: «Longe verius censeo Indulgentiam concessam pro defuncto tam infallibiliter habere in illo effectum, sicut habet in vivente, quando pro illo conceditur, si cetera sint paria, id est, si in concedente supponatur potestas, et in pia causa sufficientia seu proportio, et quod opus iniunctum seu conditio postulata, sufficienter impleta sit; nam quod ex parte recipientis non possit esse obex, in animabus defunctorum supponimus, cum de solis illis loquamur quae in purgatorio sunt».

Et haec etiam videtur esse mens S. Thomae, qui (in 4. sent. dist. 45. q. 2. a. 3. quaest. 2.) ait: «Si autem Indulgentia sub hac forma fiat: Quicumque fecerit hoc vel illud, ipse et pater eius vel quicumque ei adiunctus in purgatorio detentus tantum de Indulgentia habebit; talis Indulgentia non solum vivo, sed etiam mortuo proderit.... Nec tamen sequitur quod praelatus Ecclesiae possit pro suo arbitrio animas a purgatorio liberare: quia ad hoc quod Indulgentiae valeant, requiritur causa conveniens Indulgentias concedendi».

Et idipsum confirmatum videtur in Decretali Leonis X. ad Cardinalem Caietanum, iam citata, in qua Pontifex declarat: «Omnes

tam vivos quam defunctos, qui veraciter omnes Indulgentias huiusmodi consecuti fuerint, *a tanta temporali poena..... liberari, quanta concessae et acquisitae Indulgentiae aequivalet* ».

Ceterum, effectui Indulgentiae per modum suffragii non deest infallibilitas ex parte illius quod applicatur in remissionem poenae purgatorii, quasi non sit sufficiens solutio oblata pro hac remissione. Applicatio enim satisfactionis Christi, quae est infiniti valoris, et satisfactionum Sanctorum per modum adminiculi, est profecto aequivalens solutio, ut remissio poenae purgatorii obtineri possit; secus neque pro Indulgentia quae datur viventibus possent illae satisfactiones applicari, cum etiam viventibus remittatur purgatorii poena, quae eiusdem rationis est, sive inchoata iam sit, sive omnino futura. — Nec infallibilitas applicationis deesse videtur ex parte divinae promissionis, cum haec intelligi possit contenta in generali illa promissione facta Petro « Quodcumque solveris super terram, solutum erit et in coelo » : — ob quam data est Summis Pastoribus potestas dispensandi Indulgentias ex thesauro Ecclesiae, et applicandi etiam eas per modum suffragii.

DE EXTREMA UNCTIONE

Sacramentum quod a saeculo XII. communiter *Extrema Unctio* appellatur inter Latinos, diversis aliis nominibus a scriptoribus ecclesiasticis designatur. — A materia ex qua constat, apud Graecos *oleum sanctum* dicitur ἅγιον ἔλαιον; apud Latinos vero antiquiores, *oleum benedictionis* aut *sacrati olei unctio* aut *benedictio sacrati olei* aut etiam *sacramentum sacrae unctionis* et *Unctio Sacramenti olei.* — Ratione materiae simul et formae, εὐχέλαιον, seu *oleum cum oratione,* denominatur a Graecis; et *infirmorum unctio* a Latinis, ratione subiecti. — Demum, ab effectibus vocatur *animae corporisque medicina, liquor quo sanitas redditur ac peccata dimittuntur, medicina sancta.*

Cum autem Sacramentum hoc, ut loquitur S. Thomas (contra Gentes, l. 4. c. 73.), sit « quodammodo consummativum totius spiritualis curationis, quo homo quasi ad participandam gloriam praeparatur; unde et *extrema unctio* nuncupatur », perspicuum est cur in his theologicis disquisitionibus, postquam de Poenitentia egerimus, de eo pertractemus. — Ceterum, Sacramentum Extremae Unctionis ultimum est eorum quae ordinantur ad perfectionem unius personae, ac proinde de illo agendum est ante sacramenta ordinis et matrimonii, quae ad perfectionem multitudinis instituta sunt; et Concilium Tridentinum, sess. 7. can. 1., dum sacramenta enumerat, Extremam Unctionem collocat post Poenitentiam.

Extremae itaque Unctionis, seu sacramenti novae legis a Christo Domino instituti ad salutem mentis et corporis fidelis hominis aegrotantis, *existentiam, materiam, formam, effectus, subiectum, ministrum,* necnon *necessitatem* et *iterationem,* sequentibus articulis, declarabimus.

ARTICULUS PRIMUS

De sacramenti extremae unctionis existentia.

Ante Novatorum aetatem, Albigenses haeretici veritatem Sacramenti Extremae Unctionis negaverunt: — utrum vero Waldenses eam pariter reiecerint necne, certo non constat apud eruditos, qui probabilius tenent, illos non sacramenti institutionem ac existentiam impugnasse, sed consecrationem olei. Id erui videtur tum ex professione fidei ab eis oblatam regi Vladislao, in qua haec leguntur verba: « Sacramenta septenario inclusa numero Ecclesiae Christi utilia esse pandimus »; tum ex professione fidei eis ad Ecclesiam reducibus praescripta ab Innocentio III., ubi circa Extremam Unctionem solum dicitur: « Unctionem infirmorum *cum oleo consecrato veneramur* ».

Simili ratione errasse Wicleffitae videntur et Hussitae. Etenim in Concilio Constantiensi, sessione 8. et 15. damnantur quidem nominatim articuli Wicleffi et Ioannis Huss, sed in illis articulis non legimus impugnatam fuisse Extremam Unctionem, tamquam sacramentum a Christo Domino institutum in lege nova; — et ex mandato Martini V. in Bulla « Inter Cunctas », interrogari debebant suspecti errorum Wicleffi et Huss in hunc modum: « Utrum credant quod Christianus, contemnens *susceptionem* sacramentorum Confirmationis vel Extremae Unctionis aut solemnizationis Matrimonii, peccet mortaliter » quae interrogatio supponere videtur, Wicleffitas et Hussitas non negasse Extremam Unctionem esse sacramentum, sed solum susceptionem eius, iuxta modum in Ecclesia servatum, despexisse.

Lutherus ritum unctionis extremae improbare noluit, sed eidem dignitatem et efficaciam sacramenti novae legis non minus audacter quam impie denegavit. In lib. enim *de Cap. Bab.* (c. de Ex. Unct.) dicit: « Huic ungendorum infirmorum ritui duas additiones sese dignas addiderunt theologi nostri. Unam quod *sacramentum* appellant; alteram quod *extremam* faciunt, sitque nunc sacramentum extremae unctionis, quae nisi in extremo vitae agentibus periculo dari non debeat.... Ego autem dico: Si uspiam deliratum est, hoc loco praecipue deliratum est. Omitto enim, quod hanc Epistolam [catholicam Iacobi, in qua de Extrema Unctione

agitur] non esse Apostoli Iacobi nec apostolico spiritu dignam, multi valde probabiliter asserant, licet consuetudine auctoritatem, cuiuscumque sit, obtinuerit. Tamen si etiam esset Apostoli Iacobi, dicerem non licere Apostolo sua auctoritate sacramentum instituere. Hoc enim ad Christum solum pertinebat. Nusquam autem legitur in Evangelio Unctionis istius extremae sacramentum». Et postea: « Quare hanc unctionem eamdem esse arbitror, quae Marci VI., ritum scilicet quemdam primitivae Ecclesiae, quo miracula faciebant super infirmis, qui iamdudum defecit...... Et hoc ipsum caute ac de industria Iacobus praevidit, dum promissionem sanitatis et remissionem peccatorum non tribuit unctioni, sed *orationi.* Sacramentum enim non exigit orationem aut fidem ministri;... sed nititur in sola promissione et institutione Dei, exigens fidem suscipientis». Et infra: « Igitur hoc Unctionis extremae nostrum sacramentum non damno; sed hoc esse quod ab Apostolo Iacobo praescribitur, constanter nego..... Numerabimus tamen ipsum inter ea sacramenta quae nos constituimus, ut sunt salis et aquae consecratio et aspersio».

Calvinus autem impietate Lutherum superans, sacrum unctionis extremae ritum derisit atque contempsit: «Fictitium», inquit (libro 4. Instit. capite 19. § 18.), «sacramentum est extrema unctio; histrionicâ hypocrisis, qua citra rationem et sine fructu Apostolos referre volunt... Ceterum evanuit gratia illa curationum, quemadmodum et reliqua miracula. Ut igitur maxime demus unctionem sacramentum fuisse earum virtutum, quae tum per manus Apostolorum administrabantur, *nihil nunc ad nos pertinet,* quibus virtutum administratio commissa non est».

At Lutheranorum atque Calvinistarum, necnon aliorum haereticorum qui ex eis pullulaverunt, circa sacramentum extremae unctionis deliramenta, ab Ecclesia in sess. 14. Conc. Trid. damnata fuerunt. Etenim sacrosancta illa Synodus, in c. 1. de Extr. Unct., ita docuit: «Instituta est haec unctio infirmorum, tanquam vere et proprie sacramentum Novi Testamenti, a Christo Domino nostro; apud Marcum quidem insinuatum, per Iacobum autem Apostolum ac Domini fratrem fidelibus commendatum ac promulgatum: 'Infirmatur', inquit, 'quis in vobis? inducat presbyteros Ecclesiae, et orent super eum, ungentes eum oleo in nomine Domini: et oratio fidei salvabit infirmum, et alleviabit eum Dominus; et, si in peccatis sit, dimittentur ei'. Quibus verbis,

ut ex Apostolica traditione per manus accepta Ecclesia didicit, docet materiam, formam, proprium ministrum et effectum huius salutaris Sacramenti ».

Deinde, in c. 2. declaravit: « Quare nulla ratione audiendi sunt, qui contra tam apertam et dilucidam Apostoli Iacobi sententiam docent, hanc Unctionem, vel figmentum esse humanum, vel ritum a Patribus acceptum, nec mandatum Dei nec promissionem gratiae habentem; et qui illam iam cessasse asserunt, quasi ad gratiam curationum dumtaxat in primitiva Ecclesia referenda esset; et qui dicunt, ritum et usum quem sancta Romana Ecclesia in huius sacramenti administratione observat, Iacobi Apostoli sententiae repugnare, atque ideo in alium commutandum esse; et denique, qui hanc extremam unctionem a fidelibus sine peccato contemni posse affirmant. Haec enim omnia manifestissime pugnant cum perspicuis tanti Apostoli verbis. Nec profecto Ecclesia Romana, aliarum omnium mater et magistra, aliud in hac administranda unctione, quantum ad ea quae huius sacramenti substantiam perficiunt, observat, quam quod B. Iacobus praescripsit. Nec vero tanti sacramenti contemptus absque ingenti scelere et ipsius Spiritus Sancti iniuria esse posset ».

Et ideo idem Concilium definivit:

Can. 1. « Si quis dixerit, Extremam Unctionem non esse vere et proprie sacramentum, a Christo Domino nostro institutum et a B. Iacobo Apostolo promulgatum, sed ritum tantum acceptum a Patribus, aut figmentum humanum; A. S. ».

Can. 2. « Si quis dixerit, Sacram infirmorum Unctionem non conferre gratiam, nec remittere peccata, nec alleviare infirmos; sed iam cessasse, quasi olim tantum fuerit gratia curationum; A. S. ».

Can. 3. « Si quis dixerit, Extremae Unctionis ritum et usum, quem observat sancta Romana Ecclesia, repugnare sententiae B. Iacobi Apostoli, ideoque eum mutandum, posseque a Christianis absque peccato contemni; A. S. ».

His praenotatis, ad vindicandum dogma catholicum de veritate sacramenti unctionis extremae, a Concilio Tridentino definitum, iamiam accedimus; — unum tamen declarandum adhuc esse duximus in antecessum, et illud spectat unctionem, quam adhibitam ab Apostolis fuisse Marcus refert in Ev. VI. 13., dicens: « Et ungebant oleo multos aegros et sanabant ». — Concilium Tridenti-

num, sessionis 14. capite 1. de Extrema Unctione, mox citato, alludens ad istud Evangelii testimonium, docet sacramentum unctionis infirmorum fuisse « *apud Marcum insinuatum* ». Quid sibi vult istud « insinuatum » ? — Eiusdem Concilii Catechismus id (de Extrema Unctione cap. 16.) declarat his verbis: « Idem Salvator huius unctionis *specimen quoddam dedisse visus est,* cum discipulos suos binos et binos ante faciem suam misit: de illis enim apud Evangelistam ita scriptum est (Marc. VI. 12. 13.): ' Euntes praedicabant, ut poenitentiam agerent, et daemonia multa eiiciebant, et ungebant oleo multos aegros et sanabant ' ». — Sed unctio ab Apostolis tunc adhibita, fuitne figura tantum et adumbratio quaedam sacramenti unctionis extremae, an revera ipsum novae legis sacramentum aegris collatum?

Hoc ultimum defendunt Alphonsus de Castro, Thomas Waldensis, Ambrosius Catharinus, Ioannes Maldonato, Sainte-Beuve ac Berti, his innixi rationibus: —

a) Nonnulli Patres unctionem olei de qua Marcus in Evang. loquitur, commemoratam fuisse dicunt a Iacobo in Epistola sua canonica, ubi sacramentum extremae unctionis indicat et inculcat. — Secundum hanc interpretationem, in verba Marci VI. scribit Theophylactus (En. in Ev. Marci, VI. 12. 13.): « Quod unxerint oleo Apostoli, solus Marcus narrat, quod et frater Domini Iacobus in catholica Epistola dicit: ' Infirmatur quis inter vos? advocet presbyteros Ecclesiae, et orent super illum, ungentes eum oleo '. Est igitur oleum et ad labores utile, et lucis fomentum, et hilaritatis effectivum, significatque misericordiam Dei et gratiam Spiritus, per quam a labore liberamur, et lucem ac gaudium hilaritatemque spiritualem accipimus ». — Euthymius Zigabenus ait (Comm. in Marc. VI. 13.): « De unctione olei solus Marcus loquitur. Admonet autem et de hoc Iacobus in Epistola sua catholica dicens: ' Aegrotat quis inter vos?...' » — Et Ven. Beda (Expos. sup. Epist. Iacobi, V.) in verba S. Iacobi « et orent super eum, ungentes eum », etc., inquit: « Hoc et Apostolos fecisse in Evangelio legimus, et nunc Ecclesiae consuetudo tenet, ut infirmi oleo consecrato ungantur a presbyteris, et oratione comitante sanentur ».

His testimoniis theologi et Scripturarum interpretes, qui contendunt Marcum Evangelistam de sacramento Extremae Unctionis locutum fuisse, addunt etiam verba Victoris Antiocheni,

desumpta ex catena Graecorum a Possevino collecta, quae sic se habent: « Adhibitam unctionem olei Marcus memorat, cui consentanee Iacobus in catholica scribit: 'Infirmatur quis in vobis' etc. ».

b) Secundum argumentum desumunt ex eo quod ad corporalem sanitatem conferendam Apostoli non debuissent adhibere unctionem olei, sed potius debuissent solo verbo ostendere sanitatem nomine Christi supernaturaliter aegris restitui; nam usus olei occultare potius miraculum, quam manifestare poterat. Hinc inferunt: — ergo Apostoli non tantum ad curandos aegros, sed ad conferendum verum sacramentum, unctionem de qua Marcus loquitur, ministrabant.

c) Tertio dicunt: — neque Apostoli in aliis miraculis quae patraverunt, neque alii fideles qui gratiam curationum habuerunt, usi sunt oleo ad curanda tantum corpora; ergo non ob hunc finem tantum Apostoli adhibuerunt unctionem olei quam Evangelista Marcus commemorat, sed propter animae salutem, et ad verum et proprie dictum sacramentum conferendum.

Verum, contrariam huic sententiam Bellarminus, Suarez, Estius Tournely aliique tenent; quaeque videtur probabilior.

Et sane *a*) quando Apostoli unctione olei ab Evangelista Marco commemorata sanabant aegrotos, non erant adhuc ordinati sacerdotes. Sed tales esse debuissent, si extremae unctionis sacramentum ministrassent. Ergo sacramentum Extremae Unctionis tunc non ministrabant.

Maior patet ex aperta doctrina a Concilio Tridentino tradita, sess. 22. c. 1., ubi loquens de institutione sacrificii Missae a Christo facta in coena cum discipulis suis novissima, dicit: « Is igitur [Christus]... ut dilectae sponsae suae Ecclesiae visibile, sicut hominum natura exigit, relinqueret sacrificium... sacerdotem secundum ordinem Melchisedech se in aeternum declarans, corpus et sanguinem suum sub speciebus panis et vini Deo Patri obtulit; ac sub earumdem rerum symbolis Apostolis, *quos tunc Novi Testamenti sacerdotes constituebat*, ut sumerent, tradidit ». — Nec obiiciatur, Concilium loqui tantum de sacerdotali potestate Apostolis tradita ad conficiendum corpus Christi, et supponi posse eos antea, quoad alias sacerdotis potestates, ordinatos fuisse a Christo. Obiectio, vel potius evasio haec, refutatur optime a Suaresio (de Extrema Unctione disp. 39. sect. 1. n. 6.): « Prima

potestas », inquit, « quae datur sacerdoti, est ad conficiendum verum Christi corpus: ergo, si quoad hanc non erant ordinati, simpliciter et omnino ordinati non erant. Praesertim quia praeter hanc potestatem solum datur alia in corpus mysticum ad remittenda peccata; et haec data fuit Ioan. xx., ut idem Concilium definit sess. 13. c. 1. Fingere autem aliam potestatem seu quasi partem ordinationis sacerdotis, et dicere quoad illam partem fuisse prius ordinatos sacerdotes, et vanum est, et praeter Ecclesiae sensum ».

Minor constat, quoniam solus minister sacramenti extremae unctionis est sacerdos, ut inferius demonstrabitur; et exceptio, quam adversarii supponunt factam fuisse pro Apostolis, non potest admitti. Etenim ut admittamus Christum ex auctoritatis suae plenitudine concessisse Apostolis, non adhuc ad sacerdotalem dignitatem evectis, potestatem administrandi sacramentum hoc, cuius minister ex ipsius Christi institutione est solus sacerdos, nulla nos ratio cogit, nullum documentum, quod hac in re communem aut saltem communiorem sententiam Patrum ostendat. Exemplum baptismi, quem Apostoli ministraverunt, cum adhuc non essent sacerdotes, non prodest adversariis; nam in baptismo sacerdos non est minister necessarius, ut est in hoc sacramento: — et testimonia Patrum quae superius pro alia sententia retulimus, non modo pauca sunt, sed etiam possunt de similitudine intelligi quae intercedat inter sacramenti futuri adumbrationem ab Evangelista relatam, et sacramentum ipsum unctionis extremae ab Apostolo Iacobo promulgatum.

b) Unctio, quam indicat S. Marcus, nonnisi ad illam curationem morborum corporis videtur fuisse adhibita, de qua legimus apud Matthaeum (x. 1.): « Et convocatis [Iesus] duodecim discipulis suis, dedit illis potestatem spirituum immundorum, ut eiicerent eos, et curarent omnem languorem et omnem infirmitatem »; et (vers. 8.): « Infirmos curate, mortuos suscitate, leprosos mundate, daemones eiicite: gratis accepistis, gratis date ». Similia refert Sanctus Lucas, IX. 1. 2. 6. — Porro, quis non videt eam morborum curationem referendam esse ad potestatem Apostolis concessam patrandi miracula, non ad sacramenti Extremae Unctionis ministrationem? — Nec dicatur: ad curandas potestate a Christo accepta infirmitates corporum non debuissent Apostoli adhibere oleum, nam ita potius obscurassent, quam manifestassent miracu-

lum. Respondetur oleum fuisse adhibitum tamquam symbolum curationis, quam supernaturali potestate Apostoli operabantur; et Christum ipsum, cum miracula patrabat, sensibilia quaedam signa saepe usurpasse.

c) Demum ex verbis Marci « et ungebant oleo multos aegros et sanabant », videtur recte inferri, Apostolos promiscue tunc unxisse quoslibet corporali infirmitate laborantes, et absque distinctione baptizatorum a non baptizatis; extrema vero unctio non datur nisi periculose aegrotantibus baptizatis.

Et haec sufficiant de unctione a S. Marco commemorata: — ad probandam nunc veritatem sacramenti extremae unctionis, statuitur

THESIS I.

Ex Epist. Iacobi, v. 14. 15., *et ex perpetua Traditione Ecclesiae demonstratur Extremam Unctionem vere et proprie novae legis sacramentum esse.*

I. Auctoritas Epistolae Iacobi, tamquam Scripturae divinitus inspiratae, non est hic nobis demonstranda; eam enim ex alio tractatu firmissime stabilitam et plenissime vindicatam esse supponimus: — statim igitur in medio ponimus testimonium, ex quo prima thesis a nobis propositae probatio exurgit.

Haec sunt verba Apostoli Iacobi (v. 14. 15.): « Infirmatur quis in vobis? inducat presbyteros Ecclesiae, et orent super eum, ungentes eum oleo in nomine Domini; et oratio fidei salvabit infirmum, et alleviabit eum Dominus; et si in peccatis sit, remittentur ei ». — Et ex his verbis ita argumentamur: —

Verum et proprie dictum novae legis sacramentum est signum sensibile collativum gratiae, permanenter a Christo Domino ad sanctificandos homines institutum. — Atqui ex verbis mox citatis haec omnia in Extrema Unctione demonstrantur adesse. — Ergo ex illis verbis demonstratur Extremam Unctionem verum et proprium novae legis sacramentum esse.

Maior patet ex Tractatu *de Sacramentis in Genere.* — *Minor* ostenditur sequenti pacto:

1. In verbis citatis indicatur ritus externus, seu *signum sensibile,* olei scilicet unctio et oratio presbyterorum; quae duo sane

sensibus subiiciuntur. — « *Inducat presbyteros Ecclesiae, et orent super eum, ungentes eum oleo in nomine Domini* ».

2. Indicatur signum *collativum gratiae.* Nam per illam unctionem, cum oratione peractam, Iacobus ait

a) « *alleviabit eum Dominus* », graece ἐγερεῖ (eriget) αὐτὸν ὁ Κύριος, syriace « *eriget eum Dominus noster* »; quae verba significant: Dominus dabit vires ad morbi molestias patienter perferendas, et ad facilius superandas tentationes daemonis, qui tunc maxime, ut ait Concilium Tridentinum (loco antea citato), « omnes suae versutiae nervos intendit ad perdendos nos penitus, et a fiducia etiam, si possit, divinae misericordiae deturbandos. » — Iamvero ad haec, tamquam ad actus salutares eliciendos, gratiam necessariam esse, nemo est qui ambigat. — Ergo per illam unctionem, cum oratione ministratam, Deus dabit gratiam sanctificantem sacramentalem, quae connotat abundantiora auxilia gratiae ad hos actus salutares perficiendos: — ac proinde signum illud sensibile a presbytero in nomine Domini ministratum, collativum erit gratiae.

b) Praeterea Apostolus addit: « *Et si in peccatis sit* [infirmus] *remittentur ei,* graece κἂν ἁμαρτίας ᾖ πεποιηκώς, ἀφεθήσεται αὐτῷ [et si peccata fecerit, remittentur ei], syriace « *quod si peccata commissa sint ab eo, remittuntur ei* ». — Sed peccatorum remissio fit cum collatione gratiae sanctificantis. — Ergo.

3. Adest pro unctione, de qua S. Iacobus loquitur in textu allato, *institutio Christi.* — Etenim solus Christus, Deus et homo, institutor omnium sacramentorum, unctionem collativam gratiae constituere potuit; cum nonnisi ipse, tamquam auctor et dispensator gratiae, statuere potuerit ut ea per signum sensibile, vi et efficacitate propria instrumentali eiusdem signi, homini conferatur. — Hinc unctio, quam Iacobus commemorat, ab ipso quidem *promulgata* fuit, *instituta* vero a Christo.

4. Demum huius unctionis institutio *permanens* ex iisdem verbis Apostoli Iacobi aperte colligitur: — nam mandatum eius in Epistola *Catholica* seu *universali* contentum, non ad unam tantum Ecclesiam, aut pro aliquo determinato tempore, sed ad omnes Ecclesias, sine ulla locorum aut temporum limitatione, dirigitur; ideoque non minus Apostolica tempora, quam omnem sequentem aetatem spectat, sicut alia quae ibidem praescribit et docet, ut « Patientes estote », et « nolite iurare », et « tristatur aliquis vestrum? oret: aequo animo est? psallat », etc.

Catholica interpretatio textus S. Iacobi, quam exposuimus, magnopere confirmatur et illustratur ex refutatione interpretationis confictae ab adversariis.

Et sane, Apostolum non loqui de unctione quae ex dono miraculorum sanaret corpus, sed quae sanaret animam et aliquando etiam corpus, virtute sacramentali, ex singulis textus vocibus, ut egregie Bellarminus animadvertit (de Extrem. Unct. lib. I. c. 3.), clare deducitur.

« *Infirmatur* », ait Iacobus Apost., « *quis in vobis* ». — At si de miraculis ageret, generalius loqueretur: non enim solum, ut facit, consuleret iis qui decumbunt gravati periculoso aliquo morbo, sed etiam caecis, surdis, claudis, aliisque miseris hominibus, qui non decumbunt, nec de vita periclitantur, et tamen egent curatione. — Quod autem Apostolus loquatur hic de infirmis graviter decumbentibus patet — *a*) ex voce mox sequenti κάμνοντα, quae significat morbo graviter laborantem; — *b*) ex eo quod addat « *adducat presbyteros* », quod de infirmo graviter decumbente dici facile intelligitur. Certe, si infirmus non decumberet, posset presbyterum ipse per se adire; et si periculose non aegrotaret, remediis naturalibus curari facile posset, ideoque Iacobus non praescripsisset recursum ad medium supernaturale. Et insuper id quod contendimus, non obscure indicatur in verbis insequentibus, « *alleviabit* [eriget] *eum Dominus* ».

« *Inducat*, inquit, *presbyteros* ». — At si de miraculo ageret, diceret potius, Inducat prophetas, aut alios, qui donum habent curationum: nec enim soli, aut omnes presbyteri etiam tunc habebant donum curandi. Neque refert, quod per presbyteros nolunt adversarii significari sacerdotes, sed seniores; nam nec seniores omnes habebant donum curationis, non enim illud donum erat alligatum aetati aut dignitati, ut patet ex Paulo ad Rom. XII., I. Cor. XII., et Ephes. IV.

« *Orent*, prosequitur, *super eum, ungentes eum oleo* ». — At si de miraculis ageretur, non praescriberet Iacobus materiam: qui enim donum habet curationis, adhibet quod Deus illi inspirat, nec potest alligari certae alicui rei virtus miraculorum. Id quod satis patet ex divinis litteris, et exemplis omnium Sanctorum. — « Sed », inquit Calvinus, « utile fuit praescribere oleum, ut esset signum, miraculum fieri non viribus hominis, sed potentia Spiritus Sancti; constat enim oleo significari Spiritum Sanctum ». At etiam aqua

significat Spiritum Sanctum. Et praeterea si illa fuisset causa, cur praescriptum fuerit oleum; debuisset oleum adhiberi in omni miraculosa curatione et in excitatione mortuorum maxime. Nusquam autem, ut lepide adnotat Bellarminus, legimus inunctos fuisse mortuos, cum a morte ad vitam erant resuscitandi.

« Et *oratio* », addit, « *fidei salvabit infirmum, et alleviabit eum Dominus* ». — Haec absoluta promissio ad sanitatem corporis *unice* referri non potest. Etenim sanitas corporalis, quia non semper utilis est animae, non semper obtinetur a Deo, quicumque sit qui orat; et praeterea, si dicatur semper fuisse sanatos eos qui iuxta Iacobi monitum ungebantur, admitti debet tempore Apostolorum nonnisi fideles qui praescripto Apostoli non obtemperabant mortuos fuisse; quod evidenter est falsum. Quare dici debet non semper fuisse sanitate donatos eos qui ungebantur; ac proinde, ne falsa sit promissio Apostoli, quae est absoluta, concludendum esse eam ad animam absolute et praecipue referri, et promissionem sanitatis corporalis continere, prout ad salutem animae proficuum est.

« *Et si in peccatis sit, remittentur ei* ». — Haec testimonii pars tam est perspicua, ut nullum omnino relinquat locum tergiversationi.

Neque ad impugnandum dogma catholicum iuvat haereticis argumentum desumere ex particula « *si* » apposita in hoc ultimo Iacobi commate, quae ostendit *conditionate*, non *absolute*, oleum cum oratione effectum promissum operari; cum e contra sacramentum *absolute* operetur effectum suum, non *conditionate*. — Respondetur, particulam hypotheticam « *si* » non afficere verbum « *remittentur* », sed verbum substantivum « *sit* »; ideoque conditionem illam totam esse ex parte hominis, et nullatenus effectum sacramenti incertum, aut conditionatum, quantum ex parte eiusdem sacramenti est, relinquere. Res enim et effectus huius sacramenti, ut Conc. Trid., (sess. 14. cap. 2.), loquitur, « gratia est Spiritus Sancti, cuius unctio delicta, si quae sint adhuc expianda, ac peccati reliquias abstergit, et aegroti animam alleviat et confirmat, magnam in eo divinae misericordiae fiduciam excitando, qua infirmus sublevatus et morbi incommoda ac labores levius fert, et tentationibus daemonis, calcaneo insidiantis, facilius resistit, et sanitatem corporis interdum, ubi saluti animae expedierit, consequitur ».

Neque alia eiusdem testimonii verba: « *Oratio fidei salvabit infirmum* » prodesse adversariis nostris quidquam possunt. Cum enim dicitur oratio *fidei*, non *subiectiva fides ministri*, sed *fides obiectiva* significatur, nimirum illud quod est fidei nostrae obiectum. Quare sensus verborum S. Iacobi est: oratio, quam presbyter profert dum ungit infirmum, constituit cum unctione ipsa ritum, quem *fides christiana docet*, et ideo est *oratio fidei*, quae salvat infirmum.

Quod Iacobus ait in plurali numero « inducat *presbyteros Ecclesiae* » nullam potest facessere difficultatem. Pluralis enim numerus usurpatur pro quolibet e coetu; sicut ex frequentato apud omnes loquendi modo, et ex aliis locis Scripturarum clare colligitur. Ita, ex. gr., apud Luc. XVII. 14., — Christus mundans decem leprosos, ait eis: « Ite ostendite vos sacerdotibus », cum uni sacerdoti se ostendere, iuxta legem (Lev. XIV.), satis esset: — et apud Matth. XXVII. 44. legitur: « Idipsum autem et latrones, qui crucifixi erant cum eo, improperabant ei » : cum Lucas, XXIII. 39. 40., aperte dicat: « Unus autem de his qui pendebant, latronibus, blasphemabat eum dicens: Si tu es Christus, salvum fac temetipsum et nos. Respondens autem alter increpabat eum, dicens: Neque tu times Deum, quod in eadem damnatione es ». — Ceterum plures presbyteri poterant simul adesse, non tamen ex sacramenti necessitate.

Demum verba « *et allievabit eum Dominus* » non debent, ut adversarii contendunt, significare solum corporis levamen et sanitatem; nam sanitatem corporis indicavit S. Iacobus verbis immediate praecedentibus: « Et oratio fidei *salvabit* [σώσει, salvum reddet; syriace, *sanitati restituet*] *infirmum* »; — et verbum ἐγείρειν in Scripturis Novi Testamenti frequenter ita sumitur ut ad animum referatur, et significet teporem, negligentiam, tristitiam pellere. In hoc sensu illud verbum adhibitum fuit in Ep. ad Rom. XIII. 11: « Et hoc scientes tempus, quia hora est iam nos de somno surgere [Καὶ τοῦτο, εἰδότες τὸν καιρόν, ὅτι ὥρα ἡμᾶς ἤδη ἐξ ὕπνου ἐγερθῆναι·] »; et in Epist. ad Eph. V. 14.: « Propter quod dicit: Surge qui dormis, et exurge a mortuis, et illuminabit te Christus [Διὸ λέγει· ἔγειραι ὁ καθεύδων, καὶ ανάστα ἐκ τῶν νεκρῶν, καὶ ἐπιφαύσει σοι ὁ Χριστός »; et in II. Petri, III. 1.: « Hanc ecce vobis carissimi, secundam scribo epistolam in quibus vestram excito in commonitione sinceram mentem [Ταύτην

ἤδη, ἀγαπητοί, δευτέραν ὑμῖν γράφω ἐπιστολήν, ἐν αἷς διεγείρω ὑμῶν ἐν ὑπομνήσει τὴν εἰλικρινῆ διάνοιαν].

II. Extremam Unctionem verum et proprie dictum sacramentum esse demonstramus nunc ex *Traditione*. Et in primis loca Patrum referimus quae clarius veritati catholicae testimonium exhibent.

Origenes, Hom. 2. in Lev. (n. 4.) inter varios modos quibus in lege Christi remittuntur peccata, enumerat poenitentiam, et unctionem infirmorum: «Est adhuc et septima», inquit, «licet dura et laboriosa per poenitentiam remissio peccatorum, cum lavat peccator in lacrymis stratum suum, et fiunt ei lacrymae suae panes die ac nocte, et cum non erubescit sacerdoti Domini indicare peccatum suum, et quaerere medicinam, secundum eum qui ait: 'Dixi, pronuntiabo adversum me iniustitiam meam Domino; et tu remisisti impietatem cordis mei'. In quo impletur et illud, quod Apostolus dicit: Si quis autem infirmatur, vocet Presbyteros Ecclesiae, et imponant ei manus, ungentes eum oleo in nomine Domini» etc. — Duo hic simul coniungit sacramenta Origenes, poenitentiam scilicet, et unctionem infirmorum, quod ista nimirum semper habita fuit tamquam perfectio et consummatio poenitentiae; perinde ac confirmatio dicta est consummatio atque perfectio baptismi.

S. Ioannes Chrysostomus (l. 3. de Sacerd. n. 6.), de potestate sacerdotibus concessa relaxandi peccata loquens, Extremam Unctionem a sacerdotibus ministratam commemorat, his verbis: «Neque tantum cum nos regenerant [sacerdotes], sed etiam post regenerationem admissa peccata condonare possunt. Nam 'Infirmatur', inquit, 'quis in vobis? advocet presbyteros Ecclesiae, et orent super eum, ungentes eum oleo in nomine Domini. Et oratio fidei salvabit infirmum; et excitabit eum Dominus: et si peccata fecerit, remittentur ei' (Iacob. v. 13.)».

Hic autem S. Doctorem loqui de Extrema Unctione non de poenitentiae sacramento patet, quia et textum S. Iacobi profert, non ad poenitentiam sed ad Extremam Unctionem pertinentem; et ipse S. Doctor de remissione peccatorum in sacramento poenitentiae paulo antea locutus fuerat, afferens Scripturae loca, quae sacramentum illud respiciunt, scilicet Matth. XVIII., et Ioan. XX.

S. Innocentius I. in Epistola ad Decentium Episcopum Eugubinum, (Epist. 1. al. 25. n. 11.) a quo circa multa consultus fuerat,

ita, quoad rem nostram, docet: « Sane quoniam de hoc, sicuti de ceteris, consulere voluit dilectio tua, adiecit etiam filius meus Coelestinus diaconus, in epistola sua, esse a tua dilectione positum illud, quod in Beati Apostoli Iacobi epistola conscriptum est: 'Si infirmus aliquis in vobis est, vocet presbyteros, et orent super eum, ungentes eum oleo in nomine Domini. Et oratio fidei salvabit laborantem, et suscitabit illum Dominus, et si peccata fecit, remittet ei'. Quod non est dubium, de fidelibus aegrotantibus accipi vel intelligi debere, qui sancto oleo chrismatis perungi possunt, quod ab Episcopo confectum, non solum sacerdotibus, sed et omnibus uti Christianis licet in sua aut in suorum necessitate inungendo. Ceterum illud superfluum esse videmus adiectum, ut de episcopo ambigatur, quod presbyteris licere non dubium est. Nam idcirco presbyteris dictum est, quia episcopi occupationibus aliis impediti, ad omnes languidos ire non possunt. Ceterum si episcopus aut potest, aut dignum ducit, aliquem a se visitandum; et benedicere et tangere chrismate sine cunctatione potest, cuius est chrisma conficere. Nam poenitentibus istud infundi non potest, quia genus est sacramenti. Nam quibus reliqua sacramenta negantur, quomodo unum genus putatur posse concedi ? »

Nemo autem ex eo quod S. Innoc. Papa I. has voces adhibeat « *oleum chrismatis* », et « *chrisma* », putet ipsum loqui de sacramento confirmationis. Etenim de Confirm. prius in eadem Epist. locutus fuerat; et docuerat eam omnibus baptizatis, etiam pueris, administrari *a solis Pontificibus,* non a presbyteris, qui Pontificatus apicem non habent. Itaque non de *chrismate Confirmationis* hic loquitur, sed de *oleo Extremae Unctionis*: appellat autem illud oleum nomine *chrismatis,* quia licet in usu Ecclesiae chrisma strictissime sumptum accipiatur pro composito ex oleo et balsamo, attamen apud veteres verbum *chrismare* aliquando sumitur ad denotandam unctionem olei sive simplicis, sive compositi, sicut etiam chrisma significat quodcumque unguentum; et paulo strictius nomine chrismatis venit unguentum ab episcopo benedictum; — qua significatione illud nomen usurpat Innocentius loco citato.

Hac autem praemissa animadversione, ex eodem testimonio Pontificis clare deducitur: — 1. Unctionem olei, de qua Innocentius loquitur, vero et proprio sensu sacramentum esse, ut cetera novae legis sacramenta: ac proinde iis fuisse denegatam, quibus

cetera sacramenta, iuxta disciplinam illius temporis, denegabantur, scilicet poenitentibus publicis adhuc non reconciliatis. — 2. Extremam Unctionem tum ab episcopis, tum a presbyteris administrari posse. — 3. Eam fidelibus aegrotantibus esse ministrandam. — Praeter haec, videtur etiam Pontifex dicere fideles laicos potuisse in suis et aliorum infirmitatibus isto oleo ab episcopo benedicto uti non ut sacramento, sed ut ritu christiano secundum morem illius aetatis: sicut enim tunc fideles ad morbos curandos adhibebant aquam baptismalem, ita et oleum ab episcopo benedictum.

Auctor Sermonis 265. in app. Serm. S. Augustini [probabiliter Sanctus Caesarius Arelatensis] numero 3.: « Quoties », inquit, « aliqua infirmitas supervenerit, corpus et sanguinem Christi ille qui aegrotat accipiat, et inde *corpusculum suum ungat*, ut illud quod scriptum est impleatur in eo (Iac. v. 14.): *'Infirmatur aliquis'* etc. Videte fratres quia qui in infirmitate ad Ecclesiam cucurrerit, et *corporis sanitatem recipere et peccatorum indulgentiam merebitur obtinere* ».

S. Petrus Damianus (Serm. 1. in Dedic. Eccl.) inquit: « Tertium sacramentum est unctio infirmorum. Infirmantibus nobis, et usque ad mortem mortali peccatorum febre languentibus spiritus pietatis assistit, et recordatus est, quoniam pulvis sumus. Ait enim S. Iacobus: 'Infirmatur quis' etc. Solemnis unctio, liquor excellens, quo sanitas redditur, peccatum dimittitur, immittitur timor Domini! Videsne, qualiter sacerdotalis manus infirmantis corpus alleviet, et illecebrosam sensuum motionem sacratissima mitiget unctione? Unde et SS. Patres hanc unctionem sacramentum esse sanxerunt ».

Goffridus Abbas Vindocinensis, declarans in opusc. 8. (Migne, P. L. t. 157. pag. 226.) effectus sacramentorum, haec ad rem nostram habet: « In *Unctione* autem *infirmorum* datur iterum per Spiritum Sanctum remissio peccatorum, ut neque in vita, neque in morte desit Christianis Christi misericordia ».

Ex his testimoniis perpetua Traditio patet circa veritatem sacramenti Extremae Unctionis; sed praeterea permulta alia documenta extant, quae non minori claritate hanc ipsam Traditionem nobis ostendunt. Quaedam tantum commemorabo.

In Libro Sacramentorum S. Gregorii Magni ita praescribitur, pro feria 4. hebd. Sanctae, benedictio olei Extremae Unctionis:

« Tunc offertur Pontifici oleum, et benedicit illud tam ipse, quam omnes presbyteri ad ungendum infirmum, his verbis: Emitte, Domine, Spiritum Sanctum tuum paraclitum de coelis in hanc pinguedinem olivae, quam de viridi ligno producere dignatus es ad refectionem corporis, ut tua sancta benedictione sit omni hoc unguentum tangenti tutamentum mentis et corporis, ad evacuandos omnes dolores, omnesque infirmitates, omnem aegritudinem corporis ».

Deinde in eodem Libro Sacramentorum, ritus ad sacramentum Extremae Unctionis administrandum, et Orationes variae pro tali ministratione adhibitae referuntur. Duas tantum earum proferam. Una dicit: « Inungo te de oleo sancto, sicut unxit Samuel David in regem et prophetam. Operare, creatura olei, in nomine Patris omnipotentis, ut non lateat illic spiritus immundus, neque in membris illius, neque in medullis, neque in ulla compagine membrorum; sed in te habitet virtus Christi altissimi, et Spiritus Sancti. Per eumdem, etc. » — Alia Oratio praescripta ita se habet: « Domine Deus, qui per Apostolum tuum locutus es: 'Infirmatur quis in vobis? inducat presbyteros Ecclesiae, et orent super eum, ungentes eum oleo sancto in nomine Domini; et oratio fidei salvabit infirmum, et allevabit eum Dominus; et si in peccatis est, dimittentur ei'; cura, quaesumus, Redemptor noster, gratia Spiritus Sancti languores istius infirmi, et sua sana vulnera, eiusque dimitte peccata, atque dolores cunctos cordis et corporis expelle, plenamque ei interius exteriusque sanitatem misericorditer redde, ut, ope misericordiae tuae restitutus et sanatus, ad pristina pietatis tuae reparetur officia. Per etc. » — Et hanc eamdem orationem *nunc* sacerdos, iuxta Rituale Romanum, in administratione sacramenti Extremae Unctionis, recitat.

In « Ordine ad visitandum infirmum », excerpto ex Pontificali S. Prudentii Trecensis, qui vixit saeculo IX., legimus descriptum totum ritum Extremae Unctionis. Pauca, ex iis quae ibi referuntur seligam, quae invenies inter opera Patrum a Mig. ed. (P. L. t. 115. p. 1443). — « Postea », dicit Ordo, « accepta ampulla cum oleo dicat: Per istam unctionem et Dei benedictionem mundentur ab omni sorde peccati, et sanctificentur manus, et os, cor quoque, tactus, odoratus, sensus, visus, auditus et gustus, totum corpus et anima tua, ut idoneus efficiaris ad invocandum in nomine eiusdem Dei nostri. Reddat tibi Dominus laetitiam salutaris sui,

et spiritu principali confirmet te; Spiritum Sanctum innovet in visceribus tuis, et ne auferat illum a te, sed benedictio Dei Patris, et Filii, et Spiritus Sancti descendat super te, quae copiosa supra defluat, et in extrema totius corporis tui descendat, interius exteriusque te repleat atque circumdet, et sit semper tecum. Amen ». — Deinde Orationes recitandae praescribuntur dum unguntur quaedam corporis partes; e. g.: « Ungo oculos tuos de oleo sanctificato, ut quidquid illicito visu deliquisti, huius olei unctione expietur. Per Dominum etc. »; et « Ungo aures sacrati olei de liquore, ut quidquid delectatione nocua auditus admissum est, medicina salutaris evacuet. Per etc. » Et in fine haec Oratio dicenda statuitur: « Inungo te de oleo sancto in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti, ut non lateat in te spiritus immundus, neque in membris, neque in medullis, neque in ulla compagine membrorum, sed in te habitet virtus Christi altissimi et Spiritus Sancti, quatenus per huius orationem mysterii, et per hanc sacrati olei unctionem atque nostram deprecationem virtute Sanctae Trinitatis medicatus, sive fotus, pristinam et melioratam recipere merearis sanitatem. Per Dominum nostrum etc. » Et eadem omnino Oratio invenitur praescripta in Sacramentario S. Gregorii Magni.

Concilia quoque testimonium suum afferunt pro re nostra. — Etenim, ut nonnulla citemus ad exemplum,

Concilium Cabilonense II., anno 813. can. 48. decrevit: « Secundum beati Apostoli Iacobi documentum, cui etiam documenta Patrum consonant, infirmi oleo, quod ab episcopis benedicitur, a presbyteris ungi debent. Sic enim ait: ‘ Infirmatur quis in vobis? inducat presbyteros, etc. ’ Non est itaque parvi pendenda huiuscemodi medicina, quae animae corporisque medetur languoribus ».

Concilium Aquisgranense, anno 836. can. 5., statuit: « Si quis autem infirmitate depressus fuerit, ne confessione atque oratione sacerdotali, nec non unctione sacrificati olei, per presbyteri negligentiam careat ».

Concilium Ticinense, an. 850. cap. 8., dicit: « Illud quoque salutare sacramentum, quod commendat Iacobus Apostolus dicens: ‘ Infirmatur quis in vobis? etc. ’ solerti praedicatione populis innotescendum est; magnum sane ac valde appetendum mysterium, per quod, si fideliter poscitur, et remittuntur peccata, et consequenter corporalis salus restituitur ».

Et eamdem veritatem confirmant Concilium Moguntinum, anno 847. in capite 26.; Wormatiense, anno 868. canone 72.; aliaque deinceps usque ad Oecumenicum Concilium Lugdunense II., anno 1274. in quo, solemnissima professione fidei Graecorum simul et Latinorum, inter septem vere et proprie dicta sacramenta novae legis recensetur « Extrema Unctio, quae secundum doctrinam beati Iacobi infirmantibus adhibetur ».

Concilium autem Florentinum, in Decreto pro Armenis, non solum Extremam Unctionem cum ceteris proprie dictis sacramentis christianae legis numeravit, sed etiam indicavit eius materiam, formam, ministrum, subiectum, effectus. Quae postea Tridentina Synodus abundantius adhuc declaravit, definivitque.

Insuper, exempla Sanctorum praeclarissima, qui semper Extremam Unctionem, ut verum sacramentum ad salutem animae proficuum, susceperunt, demonstrationem nostram confirmant.

Tria tantum facta brevitatis causa indicare hic possum. —

« Lege Vitam S. Hunegundis », ait Ioannes Mabillonius (Op. 11. *de Extrema Unctione* in Thes. Zachariae, tom. 12.), « duobus auctoribus, altero anonymo coaevo, altero Bernero abbate Hummolariensi, litteris traditam. Iisdem verbis uterque auctor ..... Hunegundis extremam periodum ita describit: ‘ Astantibus circumquaque utriusque sexus Christo famulantibus, qui ad decessum tantae matris atque virginis convenere ex vicinis et longinquis regionibus, dolor ingens, et moeror et singultus erat omnibus, quoniam videbant se frustrari nimio solatio, licet essent fidentes quod eius semper in coelis devotissimo fruerentur patrocinio. Inter haec conversa ad eos qui assidebant sibi presbyteros, unctionis oleum et communionem expetiit ’. Quod circa annum 660. contingit ».

Saeculo IX. S. Paschasius Radbertus in vita S. Adhalardi Abbatis Corbeiensis, haec scribit (Migne P. L., t. 120. p. 1547. n. 80.): « Interea cum coepisset idem sanctus episcopus a nobis percunctari, utrum benedictionis oleo, sicut a beato Apostolo sancitum est (Iac. v.), deberet perungi; interrogavimus eum, utrumne vellet, quem procul dubio scieramus peccatorum oneribus non detineri. Quod ille audiens, erectis oculis in coelum, cominus obsecrabat ut fieret. Quid putas tum sanctus agebat animus! quantis tunc replebatur lacrymis! Erant igitur oculi ad Deum defixi, manus vero ad coelos extensae; invitansque Sanctum Spiritum di-

cebat: 'Nunc dimittis servum tuum, Domine, secundum verbum tuum in pace, quia percepi omnia tui mysterii sacramenta. Et nunc quid superest, nisi ut ad te veniam? Verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu vis, tantum fiat voluntas tua' ».

Saeculo XII., S. Bernardus, in Vita S. Malachiae Primatis Hiberniae, cap. XXIV., stupendum miraculum narrat ab eo patratum occasione ministrationis sacramenti Unctionis Extremae. Praestat verbis iisdem S. Doctoris illud referre.

« Habitabat », inquit S. Bernardus (Migne P. L., t. 182. p. 1103.), « vir nobilis in vicinia Benchorensis monasterii, cuius uxor cum infirmaretur ad mortem, rogatus Malachias ut descenderet, priusquam moreretur, infirmam uncturus oleo, descendit, et intravit ad eam; quo viso, exsultat illa, spe animata salutis. Et cum pararet ungere eam, visum est omnibus differendum potius usque mane. Erat enim vespera. Acquievit Malachias, et data benedictione super aegram, exivit cum his qui secum erant. At vero post modicum subito clamor factus est, planctus et strepitus multus per totam domum; siquidem insonuit quod mortua esset. Accurrit Malachias tumultu audito, et secuti sunt eum discipuli eius. Et accedens ad lectum, ut certo comperit exspirasse, consternatus est animo, sibi imputans, quod fraudata gratia sacramenti obierit. Et elevatis in coelum manibus, 'Obsecro, Domine', inquit, 'insipienter egi. Ego, ego peccavi, qui distuli; non ista, quae voluit'. Haec dicens, contestatus est in audientia omnium, nullam se recepturum consolationem, nullam daturum requiem spiritui suo, nisi, quam tulerat, liceret restituere gratiam. Et stans super eam, tota nocte laborabat in gemitu suo: et pro oleo sancto, largo imbre lacrymarum perfundens mortuam, vicem illi unctionis, quam poterat exhibebat. Ipse quidem sic; ad suos autem: 'Vigilate', inquit, 'et orate'. Itaque in psalmis illi, ille in lacrymis, noctem duxere pervigilem'. Et mane facto, exaudivit Dominus sanctum suum, quia spiritus Domini erat postulans pro eo, qui postulat pro sanctis, gemitibus inenarrabilibus. Quid plura? aperit oculos quae fuerat mortua; et, ut solent qui de gravi somno evigilant, fricans sibi manibus frontem et tempora, super lectum se erigit, et agnito Malachia, inclinans devote salutat eum. Et verso luctu in gaudium, stupor apprehendit omnes, et qui viderunt, et qui audierunt. Sed et Malachias gratias agens, benedixit Dominum. Et unxit eam nihilominus, sciens in hoc sacramento remitti pec-

cata, et quod ratio fidei salvet infirmum (Iac. v. 14. 15.). Post haec abiit ille, et illa convaluit; et vivens incolumis tempore aliquanto, ut gloria Domini manifestaretur in ea, peracta poenitentia, quam sibi Malachias iniunxerat, in bona confessione iterum obdormivit, et migravit ad Dominum ».

Demum huc facit argumentum *praescriptionis,* desumptum ex fide quam catholica Ecclesia, antequam Novatorum haeresis appareret, profitebatur; in quam fidem conspirabant etiam Ecclesia Graeca schismatica, et Orientales sectae haereticae. — Vide argumentum hoc fuse propositum in Tractatu *de Sacramentis in Genere,* p. 1. a. 4. p. 100.

Nota. — Extremae Unctionis sacramentum institutum fuisse a Christo Domino in lege nova, ostendi etiam quodammodo potest ex *ratione convenientiae.* Eam Tridentina Synodus indicat, sessione 14. de Extrema Unctione, in Prooemio. « Clementissimus », inquit Concilium, « Redemptor noster, qui servis suis quovis tempore voluit de salutaribus remediis adversus omnia omnium hostium tela esse prospectum, quemadmodum auxilia maxima in sacramentis aliis praeparavit, quibus Christiani conservare se integros, dum viverent, ab omni graviore spiritus incommodo possint; ita Extremae Unctionis sacramento finem vitae, tanquam firmissimo quodam praesidio, munivit. Nam etsi adversarius noster occasiones per omnem vitam quaerat et captet, ut devorare animas nostras quoquo modo possit: nullum tamen tempus est, quo vehementius ille omnes suae versutiae nervos intendat ad perdendos nos penitus, et a fiducia etiam, si possit, divinae misericordiae deturbandos, quam cum impendere nobis exitum vitae perspicit ».

At de convenientia tum Extremae Unctionis tum aliorum sacramentorum egimus in Tractatu *de Sacramentis in Genere,* nuper citato, part. 1. art. 5. pag. 117.

ARTICULUS SECUNDUS

De sacramenti extremae unctionis materia remota et proxima.

Materiam Extremae Unctionis remotam esse oleum olivarum ab episcopo benedictum absque ulla controversia omnes, qui veritatem sacramenti huius confessi sunt, semper admiserunt. Sed disputatum fuit inter theologos circa necessitatem benedictionis

episcopalis ad Extremae Unctionis oleum consecrandum. Iuenin, Natalis Alexander, aliique dixerunt necessitatem illius benedictionis oriri ex solo praecepto Ecclesiae, dum e contra communius theologi ad sacramenti validitatem eam omnino requisitam esse defendebant. Inter eos autem qui hanc sententiam amplexi sunt, nonnulli, et cum eis Suarez (de Extrema Unct. disp. 40. sect. 1. num. 8.) contendebant benedictionem episcopi ita ex institutione Christi necessariam esse, ut neque Romanus Pontifex presbytero committere eam possit. —Verum Decreta Summorum Pontificum, quae mox citabimus, has lites inter Doctores cessare fecerunt.

Circa materiam proximam sacramenti, S. Thomas, ac S. Bonaventura in 4. sent. dist. 23., referunt et tamquam improbabilem reiiciunt opinionem quorumdam theologorum, qui oleum benedictum putabant esse sacramentum, et ideo unctionem non sacramenti materiam proximam sed *usum* sacramenti iam confecti esse dicebant.

Porro antiquatam hanc sententiam esse prorsus deserendam manifestum est. Etenim, praeter Eucharistiam, nullum sacramentum habet esse permanens; et sicut in verbis Christi (Matth. XXVIII. 19.), « *baptizantes eos* » intelligimus baptismi materiam proximam esse actionem immergendi in aquam vel abluendi aut aspergendi aqua, non autem aquam ipsam; ita ex verbis Iacobi Apostoli « *ungentes eum* » apertissime nobis constat materiam proximam Unctionis Extremae esse actionem ungendi oleo, non ipsum oleum. — Praeterea si unctio non esset materia proxima huius sacramenti, non esset forma eius illa quae profertur dum infirmus oleo consecrato inungitur a sacerdote, sed esset Oratio quae dicitur ad oleum infirmorum benedicendum: — quod omnino falsum est, ut patebit inferius.

Itaque certum est unctionem, qua corpora infirmorum linuntur oleo benedicto, esse sacramenti Extremae Unctionis materiam proximam. — Quoniam vero Iacobus in Epistola sua canonica non indicat partes corporis inungendas, et ab Ecclesia nihil quoad hanc rem definitum est, theologi inquirunt quotuplex unctio ad sacramenti validitatem requiratur, et in duplicem sententiam abeunt.

Prima sententia, quam S. Alphonsus (Theol. Mor. l. 6. c. 1. n. 710.) communiorem et tutiorem appellavit, tenet de necessitate sacramenti esse unctionem quinque sensuum. — Equidem et pra-

xim ungendi quinque corporis sensus dum sacramentum Extremae Unctionis administratur, non solum in Rituali Romano, iussu Pauli V. edito, praescriptam esse, sed etiam antiquissimam fuisse in Ecclesia Latina, indubium est. Documentum huius veritatis apertissimum invenitur in Sacramentario Sancti Gregorii Magni, ex quo patet quintuplicem unctionem illa aetate adhibitam fuisse. In eo enim legimus: «Multi enim sacerdotum infirmos perungunt insuper in quinque sensus corporis, id est in superciliis oculorum et in naribus deintus, et in narium summitate, sive exterius, idest deforis. In omnibus ergo his membris crucem faciant de oleo sacrato dicentes: 'In nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti'. Hoc enim faciant, ut si in quinque sensus mentis et corporis aliqua macula inhaesit, hac medicina Dei sanetur».

Praeterea S. Thomas (Suppl. q. 32. a. 6.) ait: «Principia peccandi in nobis sunt eadem quae et principia agendi, quia peccatum consistit in actu. Principia autem agendi in nobis sunt tria: primum est dirigens, scilicet vis cognoscitiva; secundum est imperans, scilicet vis appetitiva; tertium est exequens, scilicet vis motiva. Omnis autem nostra cognitio a sensu ortum habet. Et quia ubi est in nobis prima origo peccati, ibi debet medicina adhiberi; ideo inunguntur loca quinque sensuum; scilicet oculi propter visum, aures propter auditum, nares propter odoratum, os propter gustum, manus propter tactum, qui in pulpis digitorum praecipue viget, et propter appetitivam inunguntur aliquibus renes; pedes autem inunguntur propter motivam, qui sunt principalius eius instrumentum. Et quia primum principium operationis humanae est cognoscitiva, ideo illa unctio ab omnibus observatur quae fit ad quinque sensus, quasi de necessitate sacramenti; sed quidam non servant alias; quidam vero illam servant quae fit ad pedes, et non quae ad renes; quia appetitiva et motiva sunt secundaria principia».

Attamen *secunda* sententia tenet quintuplicem unctionem fieri ex praecepto ecclesiastico, non ex necessitate sacramenti; ideoque unicam unctionem sufficere ut valide Extremae Unctionis sacramentum conficiatur. — Hanc sententiam *merito probabilem* esse dixit S. Alphonsus (loc. cit.), eamque recentiores auctores communius tradunt.

Demum omnes fatentur unctiones multiplices ad unum referri sacramentum constituendum: etenim unctiones singulae ad eam-

dem animae sanationem referuntur, et veluti unam spiritualem medicinam omnes efficiunt. Simili pacto unica dicitur curatio vulnerum per unicum unguentum perfecta, etiamsi unguentum illud in pluribus partibus sauciatis adhibitum fuerit.

His praemissis, subiungitur

THESIS II.

Materia remota sacramenti Extremae Unctionis est oleum ex olivis expressum, et benedictum ab episcopo, vel etiam a presbytero ex concessione sive expressa, sive tacita Romani Pontificis. Materia vero proxima, in actione ungendi oleo benedicto infirmum certe consistit; quae pro sacramenti validitate, ut videtur probabilius, non debet esse quintuplex ad quinque hominis infirmi sensus perungendos, sed etiamsi unica sit sufficit.

Prima pars thesis statuit oleum olivarum esse materiam remotam sacramenti Extremae Unctionis, et admittenda est *de fide.*

Probatur. — 1. Ex verbis S. Iacobi saepissime in praecedenti articulo citatis, « *ungentes eum oleo* »; oleum enim absque addito illud appellatur quod ex olivis expressum est; — ac proinde sicut materia baptismi est aqua naturalis, et materia consecrationis primae in Eucharistia est panis triticeus, *vi* et *proprietate* horum verborum *aqua* et *panis* quae ad designandam materiam pro illis sacramentis Scripturae commemorant; ita et in re praesenti materiam Extremae Unctionis intelligimus esse *oleum olivae,* iuxta propriam et communem olei significationem.

2. Idipsum confirmatur ex perpetuo usu Ecclesiae et universali Traditione. Etenim oleum olivarum adhibitum semper fuisse in administratione Extremae Unctionis testantur Patres, quos pro prima thesi citavimus, Concilia quoque, sacramentales libri et Ritualia Latinorum, necnon Graecorum Euchologia. — Hinc Concilium Florentinum, in Decreto pro Armenis, dixit: « Quintum sacramentum est Extrema Unctio, *cuius materia est oleum olivae per episcopum benedictum* ».

Oleum vero materiam huius sacramenti aptissimam esse ostendit S. Thomas (Suppl. q. 29. art. 4.) his verbis: « Spiritualis sanatio quae in fine adhibetur, debet esse perfecta, quia post eam alia non relinquitur; et lenis, ut spes, quae exeuntibus est maxime

necessaria, non frangatur, sed foveatur. Oleum autem lenitivum est, et penetrativum usque ad intima, et etiam diffusivum. Et ideo quantum ad utrumque praedictorum est conveniens materia huius sacramenti. Et quia oleum principaliter nominatur olivae liquor, cum alii liquores solum ex similitudine ad ipsum, olei nomen accipiant, ideo oleum olivae etiam debet esse quod assumitur in materiam huius sacramenti ».

Et Catechismus Concilii Tridentini, de eadem re loquens, ait: « Est igitur elementum, sive materia [sacramenti Extremae Unctionis]. . . , oleum ab episcopo consecratum, liquor scilicet non ex quavis pingui et crassa natura, sed ex olearum baccis tantummodo expressus. Aptissime autem haec materia illud significat, quod vi sacramenti interius in anima efficitur; nam ut oleum ad mitigandos corporis dolores magnopere proficit, ita sacramenti virtus animae tristitiam ac dolorem minuit. Oleum praeterea sanitatem restituit, hilaritatem affert, et lumini tamquam pabulum praebet: tum vero ad recreandas defatigati corporis vires maxime accommodatum est. Quae omnia, quid in aegroto divina virtute per huius sacramenti administrationem efficiatur, declarant. »

Secunda pars thesis, qua statuimus ad validam Extremae Unctionis ministrationem requiri oleum ab episcopo benedictum, probatur ex documentis ecclesiasticis hucusque citatis. Et revera benedictionis huius meminit Innocentius I. qui in celebri suo responso ad Decentium Eugubinum dicit « oleum chrismatis [seu oleum pro Extrema Unctione] ab episcopo esse confectum » et hoc chrisma « episcopi esse conficere ». — In sacramentario Sancti Gregorii Magni benedictio olei ab episcopo conferenda praescribitur. — In Concilio Cabilonensi II. anno 813. celebrato, can. 48. dicitur: « Infirmi oleo, *quod ab episcopo benedicitur*, a presbyteris ungi debent ». — Concilium Florentinum, Decreto pro Armenis, statuit: « Materia [Extremae Unctionis] est oleum olivae, per episcopum benedictum ». — Demum Concilium Tridentinum in capite 1. sess. 14. de Extrema Unctione, declarat Ecclesiam ex verbis S. Iacobi et « ex apostolica traditione per manus accepta » intellexisse « materiam [huius sacramenti] esse oleum ab episcopo benedictum ».

Sed omnem hac in re dubitationem excludunt duo Romanorum Pontificum Decreta. Primum est Pauli V., datum die 13

Ian. 1655, et sic se habet: « Sanctissimus D. N. D. Paulus V. in Congregatione generali coram se habita, praevio maturo examine et censura propositionis sequentis: 'Quod nempe sacramentum Extremae Unctionis oleo episcopali benedictione non consecrato ministrari valide possit'; auditis DD. Cardinalium suffragiis, declaravit, dictam propositionem esse temerariam et errori proximam ».

Secundum Decretum est Gregorii XVI. his verbis expressum: « Feria 4. die 14. Septem. 1842. In Congregatione generali habita in conventu Sanctae Mariae supra Minervam coram Eminentissimis et Reverendissimis DD. S. R. E. Cardinalibus contra haereticam pravitatem Generalibus Inquisitoribus, proposito dubio, an in casu necessitatis parochus, ad validitatem sacramenti Extremae Unctionis, uti possit oleo a se benedicto, iidem Eminentissimi decreverunt, negative ad formam decreti feriae 5. coram SS. diei 13. Ianuar. 1655. Eadem die et Feria SS. D. N. D. Gregorius div. prov. P. XVI., in audientia assessori Sancti Officii impertita, resolutionem Eminentissimorum approbavit ».

Tertia pars thesis statuit presbyteros posse ex delegatione apostolica oleum infirmorum benedicere.

Probatur. — 1. Ex vetustissima praxi apud Graecos, Armenos, aliosque Orientales, iuxta quam eorum presbyteri oleum infirmorum benedicere solent: quam praxim Romani Pontifices approbaverunt. Etenim Clemens VIII. in Constitutione 34., seu Instructione super aliquibus Graecorum Ritibus, edita anno 1595., « non sunt cogendi », inquit, « presbyteri Graeci olea sancta, praeter chrisma, ab episcopis Latinis Dioecesanis accipere, cum huiusmodi olea ab eis in ipsa oleorum et sacramentorum exhibitione, ex veteri ritu conficiantur, seu benedicantur ». — Hanc Clementis VIII. declarationem, Benedictus XIV. in Bulla « Etsi Pastoralis », de dogmatibus et ritibus ab Italo-Graecis tenendis atque servandis, die 26 Maii 1742, iteravit et confirmavit. — Quare ipse Benedictus XIV. in opere *de Synodo* Dioecesana, libro 8. capite 1. num. 4., referens Pontificum Decreta, quae citavimus, et praxim Orientalium, quam commemoravimus, concludit: « profecto posse saltem ex commissione, sive expressa sive tacita, Romani Pontificis, a simplici sacerdote praeparari materiam aptam ad conficiendum sacramentum Extremae Unctionis, res videtur exploratissima, quam nemini liceat in quaestionem adducere ».

2. Eadem veritas constat ex responso a Papa Pio VI. dato pro quibusdam Galliarum dioecesibus, die 28 Maii 1793. Nam luctuosissimis illis temporibus « postulata interdum fuit [a summo Pontifice] pro aliquo ex vicariis generalibus Dioecesium regni Galliarum et pro aliis simplicibus sacerdotibus facultas consecrandi oleum infirmorum, oleum catechumenorum et sanctum chrisma extra tempora, eo quod deerat triplex oleum commemoratum, et deerat pariter episcopus consecrator tum in Dioecesi carente triplici oleo supra dicto, tum in vicinis Dioecesibus legitimo pastore orbatis ». — Huic autem petitioni Pontifex non annuit, sed non ideo quia olea illa non poterant a sacerdote simplici benedici, verum unice quia *in Ecclesia Latina* facultas ea benedicendi non *solebat* concedi, et aliter poterat necessitati fidelium provideri. Haec sunt verba Pontificis: « Non expedire facultatem tribui simplicibus sacerdotibus consecrandi triplex oleum praememoratum, cum deprehensum fuerit *insuetum esse in Ecclesia Latina* huiusmodi potestate simplices presbyteros ab apostolica sede insigniri; a qua quidem regula eo minus recedi non debere iudicatum est, quod impossibile non sit triplex oleum a catholico episcopo benedictum, si non ex proximis, ex remotis saltem Dioecesibus habere ». — Vide responsum inter *Decreta Authentica* edita a Mühlbauer, an. 1865. t. 2. p. 426.

Quarta pars thesis spectat *materiam proximam* Extremae Unctionis. Et primo, hanc materiam esse ipsam *unctionem* infirmi cum oleo benedicto, patet tum ex illis quae superius circa rem praesentem adnotavimus, tum etiam ex doctrina a Concilio Tridentino proposita, sess. 14. cap. 1. Etenim Concilium dicit: « Intellexit. . . Ecclesia, materiam esse oleum ab episcopo benedictum; nam *unctio* aptissime Spiritus Sancti gratiam, qua invisibiliter aegrotantis anima inungitur, repraesentat ». Porro ex particula causali « *nam* » a Conc. adhibita manifeste apparet Trident. Synodum docere materiam proximam sacramenti, seu partem signi sacramentalis, esse unctionem; nam ex significatione illius unctionis ostendit eam esse partem signi efficacis gratiae, et statim, quin aliud addat, formam indicat.

Secundo, constat *septem unctiones* in diversis corporis partibus esse praescriptas pro sacramenti administratione. Hae unctiones, quae iubentur a Concilio Florentino, Decreto pro Armenis, sunt sequentes: « In oculis propter visum, in auribus propter auditum,

in naribus propter odoratum, in ore propter gustum vel locutionem, in manibus propter tactum, in pedibus propter gressum, in renibus propter delectationem ibidem vigentem ». — Eaedem unctiones in Rituali Romano praescribuntur.

Tertio, constat etiam, *duas postremas unctiones, pedum scilicet et renum, necessarias non esse ad validam sacramenti ministrationem:* — id communiter Doctores ultro fatentur; et unctio renum, honestatis causa, ut monet Rituale Romanum, « omittitur semper in feminis, et etiam in viris, qui ob infirmitatem vix, aut sine periculo moveri non possunt ».

Quaestio igitur solum movetur circa quinque alias unctiones, quibus quinque sensuum partes perunguntur. Iam vero *haec quintuplex unctio nobis necessaria non videtur, sed unica esse potest, ut valide sacramentum conficiatur.* Id communior recentiorum theologorum sententia docet, et nos sequentibus argumentis comprobamus.

1. Ex Scriptura non eruitur quinque unctiones ex necessitate sacramenti requiri, sed potius erui videtur unam esse satis. Etenim S. Iacobus dum dicit « *ungentes eum* », non determinat quot et quae unctiones sint faciendae. — Ergo sicut ex aliis verbis, « *baptizantes eos* », eruitur, necessariam quidem esse ablutionem, sed triplicem immersionem necessario non requiri; similiter ex verbis Apostoli Iacobi mox citatis eruitur *unctionem,* sed non *quintuplicem unctionem,* esse necessariam.

2. Praeterea « validum fundamentum » sententiae quam propugnamus praebet, ut ait Benedictus XIV. (op. cit. cap. 3. num. 3.), « diversa in unctionum numero disciplina ». Haec autem diversitas ex sequentibus documentis, quae ad exemplum afferimus, evidens erit.

Theodulphus Aurelianensis episcopus, qui obiit anno 821, in « Capitulari ad presbyteros parochiae suae » (Migne P. L. tom. 105. pag. 221.) describens ritum quo Extrema Unctio tunc temporis administrari debebat, ait: « Post Litaniam dicta Oratione incipiat unctionem, canentibus ceteris psalmos et antiphonam congruentes, et faciat de oleo super eum *duodecim* signa crucis, hoc est: primum inter scapulas magnam crucem usque ad collum et ex transverso usque super scapulas cum Oratione; deinde in collo usque ad cervicem; tertiam super caput usque ad frontem in transverso ab aure usque ad aurem; deinde quartam et quintam

in visu, hoc est, in superciliis oculorum; sextam in olfactu, id est, in naso sive in naribus; septimam in gustu, hoc est, in labiis; octavam et nonam crucem in auditu, id est, in auribus deforis; decimam in gutture, undecimam in pectore, duodecimam et decimam tertiam in tactu, id est, in unaquaque manu deforis, reliquas duas in pedibus. Hoc autem numero quindenario facimus cruces de oleo sancto super hominem infirmum propter Trinitatis mysterium et quinque sensuum significationem. Terni enim quinquies quindecim perficiunt. Et quia per parem numerum saepius sanctificare solitum est, quidam viginti cruces facere super infirmum volunt, et quatuor, id est, tres inter scapulas, tres super scapulas, tres in collo, in cérvice, in cerebro; tres in fronte et superciliis, tres in naribus et labiis, duas in auribus, duas in gutture et pectore, duas in manibus, duas in pedibus. Quidam addunt duas in temporibus, duas in manibus interius faciunt. Quidam in fronte ullius nec in manibus sacerdotis interius crucem de oleo facere oportere dicunt. Sed tamen nihil obest ».

Idem Theodulphus paulo post commemorat antiquissimam Ecclesiae consuetudinem et dicit: « Apostoli autem ungentes oleo infirmos non amplius quam tres cruces cum oleo super eos faciebant. Unde Graeci, qui ipsam traditionem Apostolorum imitantur, similiter tres tantum cruces cum oleo faciunt, fundentes cum ampulla oleum infirmorum in crucis modum super caput et vestimenta et totum corpus infirmi, incipientes crucem a capite usque ad pedes, in transverso a manu dextera usque ad brachia, et pectus usque ad sinistram manum, semel dicentes ad ipsas tres cruces: 'Ungo te in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti, ut oratio fidei salvet te, et alleviet te Dominus, et si in peccatis sis, remittantur tibi' ».

In vita S. Augendi, vulgo Eugendi, Abbatis Iurensis, ab eius discipulo conscripta, Extremam Unctionem « *in pectore* » solum, « *ut moris erat* », *tunc* in ea regione, administratam legimus. — Vide opusc. Mabillonii *de Extrema Unctione*, superius cit.

In codice Abbatis Ratoldi, praeter unctiones quinque sensuum, additam videmus unctionem « colli, pectoris et scapularum ». — In codice Tiliano unctiones praescribuntur: « In collo et gutture et pectore et inter scapulas, seu in loco ubi dolor plus imminet et quinque sensibus corporis ». — In codice Remigio Remensi unctio in pectore omittitur, sed praescribuntur aliae « super hu-

meros duos et super mentum ». — Pontificale Vetus Anglicanum adiungit unctionem *umbilici;* quam commemorant etiam Ritualia Claromontense anni 1508, Burdigalense an. 1561. et quaedam alia. — Vide Menardum in notis ad sacram. S. Gregorii M., nota 923. et seq.; necnon Berti, *de Theol. Discipl.* lib. 35. cap. 5.

Demum pro Ecclesia Graeca, saeculo XV., Symeo Thessalonicensis testimonium reddidit, dicens (de sancto Euchelaeo, c. 290.): sacerdos « oleo ungit in formam crucis frontem eius propter internas cogitationes sensus liniens in facie, et denique ungit manus, a cogitatis operibusque perversis eum emundans et corroborans oleo sancto signoque crucis, ac prorsus sanctificans ». — Et Arcudius aliam recentiorum Graecorum praxim indicans, testatur (lib. 5. de Extr. Unct. capit. 7.): « Sacerdotes Graecos ungere frontem, mentum, ambas genas, deinde pectus, tum manus, idque ex utraque parte, postremo pedes ».

Patet igitur diversitatem magnam in Ecclesia quoad numerum unctionum extitisse; quae diversitas aperte videtur ostendere numerum aliquem unctionum ex consuetudine mutabili Ecclesiarum particularium, non ex necessitate sacramenti, fuisse praescriptum.

3. Praeterea, unicam unctionem sufficere ad validam sacramenti Extremae Unctionis ministrationem demonstrant etiam Ritualia et Pastorales quaedam ordinationes.

Et sane in Pastorali Bartolomaei ab Aula, a theologis Lovaniensibus approbata anno 1573., legebatur: « Si videat extremum periculum, ita ut difficulter consuetas posset inungere partes; in pectore vel in fronte eum inungat, dicens: In nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti accipe sanitatem. Amen. Per istam sanctam unctionem et suam piissimam misericordiam indulgeat tibi Deus quicquid deliquisti per quinque sensus tuos et cogitationes, per Christum Dominum nostrum. Et nota, quod hic modus communiter etiam observatur apud pestiferos propter periculum ». — Pastoralis Ordinatio Mechlinensis an. 1589 statuit: « In morbis contagiosis et peste grassante, ut periculum vitetur, sufficit inungi sensus organum magis ad unctionem expositum ac detectum dicendo: Per istam sanctam unctionem » etc. — In Rituale Parisiensi praescriptum fuerat: « Si non possit super infirmum fieri nisi unica unctio, ungatur oculus, vel aliud sensuum organum, et, ceteris precibus praetermissis, dicatur: Per istam sacri olei unctionem, et suam piissimam misericordiam indulgeat tibi Deus

quidquid peccasti per sensus ». Eamdem praxim probant libri Rituales Ecclesiarum Cameracensis, Atrebatensis, aliarumque. — Et in antiquissimo codice Remigio Remensi, ubi legitur ritus Extremae Unctionis « *abbreviatus* », unica indicatur unctio facienda. Haec sunt verba: « *Cum ingravari coeperit* [infirmus] *ad succurrendum,* facta aqua benedicta, dicatur Oratio haec: 'Domine sancte, Pater omnipotens'... *Tunc ungatur oleo.* 'Ungo te de oleo sanctificato, ut salveris aeternaliter in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti. Amen' ».

Nec illud praeteriri debet, nempe, Octavium Frangipani episcopum Tricaricensem, per Germaniam ac Belgium Nuntium apostolicum, in « Directorio ecclesiasticae disciplinae », haec ad rem nostram declarasse, prout referunt Sylvius, et post eum Benedictus XIV.: « Etsi ordinarie inungenda sint singula singulorum sensuum loca, nec unquam, nisi gravissima necessitas cogat, aliter faciendum sit; constabit tamen sacrae Unctionis Sacramentum, et in ungendo contagioso morbo aut peste laborantem ad evitandum contagionis periculum suffecerit, si inungatur sensus organum ad unctionem magis expositum et detectum dicendo: Per istam sanctam unctionem et suam piissimam misericordiam indulgeat tibi Deus quicquid deliquisti per visum, auditum, odoratum, gustum, et tactum ». — Conf. H. Menardum in S. Gregorii librum sacramentorum, nota 923.; et Sylvium in 3. S. Thomae, suppl. q. 32. art. 6. quaer. 2.

4. Ex Concilio Florentino nequit ostendi quintuplicem unctionem, necessitate sacramenti, necessariam esse; nam Concilium illud eodem modo enumerat quinque unctiones corporis sensibus correspondentes, ac unctiones pedum et renum, quae iuxta communem sententiam non sunt essentiales; immo una earum in foeminis semper omittitur, et etiam in viris, qui ob infirmitatem moveri non possunt sine periculo. — Eadem ratione nullum argumentum, quo appareat quinque sensuum unctionem ad valorem sacramenti esse necessariam, deduci potest ex Rituali Romano. — Concilium vero Tridentinum potius favet sententiae quam defendimus. Etenim non solum Tridentini Patres unctiones multiplices non commemorant aut innuunt; sed etiam aperte docent, ut vidimus, materiam huius sacramenti proximam in actione ungendi esse reponendam, « nam *unctio* aptissime Spiritus Sancti gratiam, qua invisibiliter anima aegrotantis inungitur, re-

praesentat ». — Iam vero repraesentatio haec in *unica* unctione infirmi sufficienter habetur.

Quae cum ita sint non immerito affirmari posse videtur unctionem quintuplicem esse quidem praeceptam et convenientissimam ad clariorem repraesentationem effectus sacramenti Extremae Unctionis, sed non absolute necessariam; et sufficere unicam infirmi unctionem cum oleo ab episcopo benedicto, ut signum sacramentale in suis essentialibus constitui queat.

Scholion 1. — Controvertitur inter theologos utrum oleum debeat necessario esse benedictum *in ordine* ad Extremam Unctionem necne. « Utraque sententia », ait S. Alphonsus (Theol. Mor. lib. 6. tract. 5. n. 709.), « est probabilis, unde prima [negans] non potest in praxim deduci nisi in casu necessitatis, quo deest oleum infirmorum; — tunc enim poterit ministrari Extrema Unctio chrismate, vel oleo catechumenorum, sub conditione, ut recte dicunt Viva et.... Et si postea haberi possit oleum infirmorum, repetendum est sacramentum, ut dicunt Viva et Croix, utque praescripsit S. Carolus Borrom. Act. Mediol. p. 4. ».

Verum ad chrisma quod attinet, adnotari debet, nihil detractum iri sacramenti validitati si infirmorum oleo admisceatur aliquid balsami, « modo », ait Benedictus XIV. (de Synodo, l. 8. c. 1. n. 3.), « admixtio tanta non sit, ut destruat exteriorem olei speciem, ita ut non amplius oleum, sed potius unguentum, aut alterius generis mixtum artificiale censeatur ».

In necessitate autem, idest, si forte intra annum oleum ab episcopo benedictum ita deficiat, ut sufficere non posse videatur, neque aliud benedictum haberi queat, « modico oleo non benedicto », ait Rit. Rom. « in minori quantitate superinfuso, reparari potest ». — Et S. C. C., die 23. Septembris anni 1682. declaravit: « Posse oleo benedicto adiungi non benedictum pluribus vicibus, ita ut oleum adiunctum consideratum separatim et in unaquaque admixtione sit in minori quantitate quam oleum benedictum, quamvis consideratis omnibus addictionibus simul fiat quantitas maior non benedicti ». — Hanc declarationem iterum confirmavit Pius Papa VI. in responsione, data die 28. Maii 1793. postulationibus quarumdam dioecesium Galliarum, quam antea commemoravimus.

Scholion 2. — Circa numerum unctionum, Benedictus XIV. (op. cit. c. 3. n. 5.) monet: « Quoniam neque de hac quaestione,

quae sane gravissima est, ulla hactenus ab Apostolica Sede prodiit sententia, non debet episcopus in sua Synodo aliquid de illa decernere; sed dumtaxat parochus monebit, ut cum prudenter timent aegrotum discessurum priusquam omnes absolvantur quinque sensuum unctiones, unicum sensum inungant, formam universalem pronuntiando.... Quin immo in praedicto eventu consultius esse, ut caput... sub eadem forma universali inungatur, non immerito advertit Coninck, *de Sacram.* dis. 19. dub. 3. n. 2. — Ne vero parochi hac libertate abutantur, expedit, ut episcopus simul serio eosdem admoneat, a gravis culpae reatu non excusari, qui, extra casum verae necessitatis, vel unam ex quinque sensuum unctionibus praetermittit».

ARTICULUS TERTIUS

De forma sacramenti extremae unctionis.

Formam verbis expressam ad sacramentum Extremae Unctionis conficiendum requiri, manifestum est ex iis quae demonstravimus in Tractatu *de Sacramentis in Genere* p. 2. a. 2., et in Tractatu *de Poenitentia*, p. 2. a. 11.

Hanc formam a Christo Domino *secundum sensum* determinatam fuisse, patet ex eodem Tractatu *de Sacramentis in Genere*, p. 2. a. 4. Etenim demonstravimus Christum, omnium novae legis sacramentorum institutorem, ita haec sacramenta determinasse, ut pro unoquoque eorum signum elegerit duplici elemento sensibili constans aptum ad significandam sacramenti gratiam, illudque immutabiliter permansurum in Ecclesia sua voluerit: et ideo Concilium Tridentinum (sess. 21. c. 2.) declarasse Ecclesiam auctoritate pollere circa ritus accidentales qui in sacramentorum dispensatione observantur, non autem circa eorumdem sacramentorum substantiam; illosque ritus mutare posse, substantiam vero sacramentorum nullatenus posse. — Praeterea in articulo 4. mox citato declaravimus quo sensu determinatio a Christo Domino facta materiae et formae pro unoquoque sacramento intelligenda sit; ita nimirum ut secundum moralem hominum aestimationem idem manere, vel mutari dicatur signum sacramentale; ac proinde, ut forma ipsa sacramentalis determinata sit «non secundum materialem sonum verborum, neque secundum phrasim grammaticam, sed secundum significationem».

Haec animadversio dubium expellit quod circa determinatam formam verborum in hoc sacramento posset oriri ex magna formarum eius varietate: — et simul viam nobis sternit ad componendam litem quae inter theologos agitatur circa validitatem formae *absolutae* seu *indicativae*. Differentiae namque in formis inventae iuxta Ecclesiarum et temporum varietates, etsi maximae videantur, non attingunt ipsam substantialem significationem; et formae quae videntur indicativae, si attente considerentur, deprecationem continent, qua aliis formis deprecatoriis communiter adhibitis assimilantur.

Et haec omnia ex sequenti thesi patescent.

THESIS III.

Forma sacramenti Extremae Unctionis est precatio, quae a sacerdote dum oleo benedicto infirmum ungit pronuntiatur, quaeque indicat animam aegri per illum ritum invisibiliter gratia inungi.

Thesis probatur 1. — Ex verbis S. Iacobi « *orent* super eum ... et *oratio* fidei salvabit infirmum ».

2. — Ex auctoritate Conciliorum Florentini et Tridentini. Florentinum enim Concilium, Decreto pro Armenis, ait: « Forma huius sacramenti est haec: 'Per istam sanctam unctionem et suam piissimam misericordiam indulgeat tibi Dominus quidquid per visum' etc. Et similiter in aliis membris ». Concilium autem Trident., sess. 14. de Extr. Unct., c. 1., eamdem formam non solum docet, sed et declarat eam indicatam fuisse ab Apostolo Iacobo in verbis mox citatis. — Iam vero forma ab his duobus Conciliis commemorata nonnisi precatio est, quae a sacerdote dum infirmum inungit pronuntiatur, quaeque exprimit effectum Extremae Unctionis, nempe gratiam aegroto per sacrum unctionis ritum interius collatam.

3. — Ex Rituali Romano, ubi legimus: « Deinde [parochus] intincto pollice in oleo sancto, in modum crucis ungit infirmum in partibus hic subscriptis, aptando proprio loco *verba formae* in hunc modum: ad oculos, Per istam sanctam unctionem et suam piissimam misericordiam, indulgeat tibi Dominus quidquid per visum deliquisti. Amen. Ad aures, Per istam sanctam unctionem » etc.

4. — Ex forma in Ecclesia Graeca adhibita, quae, licet in verbis materialiter sumptis valde diversa sit a forma Latinorum, mox citata, eamdem tamen exhibet significationem effectus sacramentalis. — Haec enim legimus in Euchologio Graecorum, a Goario edito, pag. 417.: « Accipit sacerdos sanctum oleum et Extremam Unctionem suscipientem ungit, sequentem Orationem dicens: 'Pater sancte, animarum et corporum medice, qui Filium tuum unigenitum Dominum nostrum Iesum Christum omnem morbum curantem, et ex morte nos liberantem misisti, sana quoque servum tuum N. a detinente illum corporis infirmitate, et vivifica illum per Christi tui gratiam; intercessionibus super omnes S. Dominae nostrae Deiparae et semper Virginis Mariae, protectionibus venerandarum supercoelestium virtutum incorporearum, virtute pretiosae ac vivificae crucis, honorandi gloriosi prophetae praecursoris et Baptistae Ioannis, sanctorum gloriosorum, et toto orbe celebrium Apostolorum, sanctorum gloriosorum et victoriis clarorum martyrum, et Deiferorum Patrum nostrorum, sanctorum medicorum mercede non conductorum Cosmae et Damiani, Cyri et Ioannis, Pantaleonis et Hermolai, Sampsonis et Diomedis, Photii et Aniceti, Sanctorum et Iustorum Dei parentum Ioachim et Annae, et omnium Sanctorum. Amen. Quia tu es fons sanitatum, Christe, et Deus noster, et tibi gloriam referimus Patri et Filio et Sancto Spiritui; nunc et semper, et in saecula saeculorum' ».

5. — Eumdem sensum referunt verba « *Orationis ad infirmum ungendum* », quae ex Libro Sacramentorum S. Gregorii Magni iam retulimus: « Inungo te de oleo sancto, sicut unxit Samuel David in regem et prophetam. Operare, creatura olei, in nomine Patris omnipotentis, ut non lateat illic spiritus immundus, neque in membris illius, neque in medullis, neque in ulla compagine membrorum, sed in te habitet virtus Dei altissimi et Spiritus Sancti. Per eumdem, etc. ». Haec Oratio legitur etiam in veteri Pontificali Anglicano; in quo, tamen, praeter verba mox relata ex Libr. Sacram. S. Gregorii Magni, haec alia adduntur: « Quatenus per huius operationem mysterii, et per hanc sacrosancti olei unctionem atque nostram deprecationem, virtute Sanctae Trinitatis medicatus sive sanatus, pristinam etělioratam recipere merearis sanitatem ».

Eiusdem significationis est forma quae extat in codice Arremanensi, ubi, accepta ampulla cum oleo, sacerdos dicit: « Per

istam unctionem et Dei benedictionem mundentur ab omni sorde et contagione peccati, ac sanctificentur manus et os, cor quoque et tactus, odoratus, sensus, visus, auditus et gustus, totumque corpus et anima tua, ut idoneus efficiaris ad invocandum nomen eiusdem Domini nostri Iesu Christi », etc. Et postea subditur: « Sic denique ungat aegrotum dicens illas orationes vicissim: 'In nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti, sit tibi haec perunctio olei sanctificationis ad purificationem mentis et corporis'. Item: 'In nomine Patris, et Filii et Spiritus Sancti, ungo te de oleo sancto in remissionem omnium peccatorum in vitam aeternam'. Et postea, ad unumquemque sensuum: 'Ungo oculos tuos', etc. ».

Diversa in verbis, at non in sensu, est etiam forma quam legimus in codice Ratoldi Abbatis (Migne, P. L. tom. 78. p. 524.): « Omnipotens sempiterne Deus, qui per Iacobum Apostolum tuum introducere presbyteros Ecclesiae, et ungere oleo infirmos praecepisti, praesta, quaesumus, ut digneris per manus nostras hunc famulum tuum N. infirmum de oleo sanctificato ungere et benedicere. Hoc autem quod nos exterius tua chrismata fideliter complectimur, hoc interius spiritaliter divina virtus ac mirabiliter tuae magnanimitatis operaretur [leg. operetur] virtutem. Per Dominum nostrum. 'Ungo oculos tuos de oleo sanctificato, ut quidquid illicito visu deliquisti huius olei unctione expietur. Per Dominum nostrum Iesum Christum. *Alia.* — Ungo aures has sacrati olei liquore, ut quidquid delectatione noxia auditus admissum est medicina spiritualis evacuet. Per Dominum nostrum, etc. » Et additur postea Oratio similis fere ad verbum illi quam superius retulimus ex Pontifice Gregorio Magno: « Ungo te », ait, « oleo sanctificato, in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti, sicut unxit Samuel David regem et prophetam, ut non lateat in te spiritus immundus, neque in membris, neque in medullis, neque in ulla compagine membrorum. Sed te inhabitet virtus Christi altissimi et Spiritus Sancti, quatenus per huius operationem mysterii, et per hanc sacri olei unctionem, atque nostram deprecationem, virtute Sanctae Trinitatis medicatus sive fotus, pristinam et melioratam recipere merearis sanitatem. Per eumdem etc. »

Similiter significationem eamdem formalem refert forma desumpta ex Pontificali Sancti Prudentii Trecensis, quae etiam ad

verbum invenitur praecepta in Libro Sacramentorum Sancti Gregorii. Vide supra pag. 358.

Brevissima, sed eiusdem pariter sensus est forma, quam saeculo IX., Theodulphus Aurelianensis dicebat a Graecis usurpatam in Extremae Unctionis ministratione: « Ungo te in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti, ut oratio fidei salvet te, et alleviet te Dominus, et si in peccatis sis, remittantur tibi ».

6. — Eodem pactò aliae formae, quae appellantur *indicativae* et *absolutae,* deprecationem continent, ac proinde per modum Orationis proferuntur, et *quoad substantiam* ab aliis sane non differunt. Id vero intelligi debet de *formis* ad conficiendum sacramentum essentialibus, quae in Ecclesiis quibusdam particularibus aliquando adhibitae fuerunt; non autem de aliis formis accidentalibus, quae illis adiungebantur.

Rem egregie declarat S. Bonaventura (in 4. dist. 23. num. I. q. 4.): « Sicut in aliis sacramentis », inquit, « non sufficit corde credere, nisi fiat professio in verbo exteriori; sic intelligendum est hic, quod non sufficit oratio mentalis sine vocali. Et ideo forma verbi est de integritate sacramenti; forma, inquam, verbi, secundum quod est expressiva orationis fidei: et hoc propter talem institutionem istius sacramenti. Unde nota quod est forma verbi, quae exprimit actum et intentionem; et talis est per modum indicativum, et non est de sacramenti necessitate, sed congruitate: et haec in aliquibus Ecclesiis habetur, sed non in Romana, quae maxime vitat ea, quae possunt esse occasio deviandi. Et est *forma, quae exprimit orationem;* et quoniam oratio est per modum deprecativum, *talis forma est deprecativa; et haec est de necessitate sacramenti huius, et habetur in omnibus Ecclesiis, quoniam haec tangitur in institutione huius sacramenti.* Et quoniam non exprimitur verbum determinatum, sed solum oratio fidei; ideo non oportet quod sit uniformitas in verbo orationis, sed solum quod sit in sensu ».

Hinc Seraphicus Doctor sibi proponit difficultatem ex forma Ambrosiana, quae ita se habet: « Ungo te oleo sanctificato in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti, ut more militis uncti praeparatus ad certamen, aereas possis superare potestates »; — et difficultati respondet: « Ad illud quod obiicitur, quod non est eadem forma, dicendum quod secundum id quod est necessarium et essentiale sacramento, eamdem oportet esse; sed forma verbi

non est necessaria ratione vocis exterioris, sed prout est expressiva verbi interioris ». — Et reapse particula « ut » et verbum optativi modi in hac forma, sicut in aliis iam supra commemoratis, clare significant ministri sacramenti votum atque preces.

Ita pariter deprecationem involvunt tum forma quae desumitur ex sacramentali Venetorum, a Leone X., ut fertur, approbato: « Ungo te oleo sancto, ut hac unctione protectus, fortiter stare valeas adversus aereas catervas, in nomine Patris », etc.; tum demum forma, quae ex vetustissimo Libro Sacramentorum Ecclesiae Catalaunensis profertur a Martene « in nomine Patris, etc. . . . sit tibi haec porrectio olei sanctificati, ad purificationem mentis, et corporis ». — Idem dicendum est de forma quae invenitur in Codice Tiliano et de alia quae est in Codice Remigio Remensi.

Quod si quaedam formae obiiciantur, quae non sunt nisi absolutae, ut illa quae extat in antiquo Pontificali Narbonensi: « In nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti regnantis in saecula saeculorum, accipe sanitatem corporis et remissionem peccatorum »; aut alia quae invenitur in veteri Suessionensis Ecclesiae Rituali, et pronuntiabatur cum sacerdos inungeret aurem dexteram: « In nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti, accipe sanitatem in nomine Domini. Amen »: — reponemus haec verba, *per se sola*, formam non constituere, sed aliis verbis fuisse adiuncta deprecatoriis, quibus iuxta mandatum Domini, a Iacobo promulgatum, Oratio fiebat super infirmum qui ungebatur; — et hoc dicimus, praescindendo ab alia responsione, qua quis asserere posset in invocatione SS. Trinitatis, *prout fit in ea formula,* deprecationem ministri sacramenti Extremae Unctionis esse contentam.

Scholion I. — Ratio cur Extremae Unctionis forma ad sacramentum conficiendum sit deprecativa, invenitur in ipsa institutione Christi, quae ex verbis Iacobi Apostoli, et ex Traditione ac magisterio Ecclesiae nobis innotescit. Verum, huius institutionis convenientias intelligere et assignare possumus. Tres praecipuae sunt, quae proponuntur a S. Thoma in 4. sent. dist. 23. quaest. 1. art. 4. sol. 2. (in Suppl. quaest. 29. art. 8.).

Haec sunt verba S. Doctoris: « Forma huius sacramenti est oratio deprecativa, ut patet per verba Iacobi, et ex usu Romanae Ecclesiae, quae solum verbis deprecativis utitur in collatione huius sacramenti. Cuius ratio multiplex assignatur: primo, quia susci-

piens sacramentum hoc, est viribus propriis destitutus, unde indiget orationibus sublevari; secundo, quia datur exeuntibus, qui iam desinunt esse de foro Ecclesiae et in solius Dei manu requiescunt: unde et ei per orationem committuntur; tertio, quia hoc sacramentum non habet aliquem effectum, qui semper ex operatione ministri consequatur, omnibus quae sunt de essentia sacramenti rite peractis, sicut character in baptismo et confirmatione, et transubstantiatio in Eucharistia, et remissio peccati in poenitentia, existente contritione, quae est de essentia sacramenti poenitentiae, non autem de essentia huius sacramenti. Et ideo in hoc sacramento non potest esse forma indicativi modi, sicut in praedictis sacramentis ».

Quod autem ait « hoc sacramentum non habere aliquem effectum qui semper ex operatione ministri consequatur, omnibus quae sunt de essentia sacramenti rite peractis », ab eodem Sancto Doctore declaratur in solutione primae difficultatis, quae sic se habet: « Videtur quod forma huius sacramenti debeat proferri per orationem indicativam, et non per deprecativam, quia omnia sacramenta novae legis habent certum effectum. Sed certitudo effectus non exprimitur in formis sacramentorum nisi per orationem indicativam; ut cum dicitur: *Hoc est corpus meum*, vel: *Ego te baptizo*, etc. Ergo forma huius sacramenti debet esse oratio indicativa ».

Respondet Angelicus: « Hoc sacramentum, sicut et praedicta, quantum est de se, habet certitudinem; sed potest ex fictione recipientis impediri, etiamsi sacramento se subiiciat per intentionem, sic quod nullum effectum consequatur. Et propter hoc non est simile de hoc, et de aliis sacramentis, in quibus semper aliquis effectus consequitur ».

SCHOLION 2. — Theologi qui innixi antiquioribus quibusdam formulis in administratione Extremae Unctionis adhibitis, et non recte intellectis, contendunt *formam absolutam*, seu *indicativam*, sufficere ad hoc sacramentum valide conficiendum, citant pro se Albertum Magnum, invocant eius testimonium circa *formam indicativam*, quam solam asserunt fuisse praescriptam in antiquissimis Germaniae sacramentariis, et addunt Sanctum Thomam, docendo formam *mere* indicativam non esse validam, Alberto Magno contradixisse. « Refert Albertus Magnus in 4. dist. 23. articulo 4. tom. 16. pag. 514. », ait Tournely (de Sacramento Extremae

Unctionis art. 2. dico 1.), « se oculis lustrasse antiquissimos Germaniae Rituales Libros, et in eis se deprehendisse formam sacramenti Extremae Unctionis *mere* indicativam, quem ritum, inquit, Germani Gregorianum vocabant ». Et in eodem articulo, (quaer. 4.) addit: « Sanctus Thomas Albertum Magnum impugnans, eam [formam absolutam et indicativam] putat insufficientem et invalidam ». — Quod vero Tournely asseruit, et alii repetunt.

At — res plane admirabilis, etsi non infrequens — contraria prorsus huic assertioni est historica veritas. Etenim S. Thomas illud omnino in re praesenti docuit quod a Magistro suo Alberto Magno acceperat; et hic testimonium exhibet de antiquis Germaniae Ritualibus Libris quod novam vim addit argumentis allatis ad demonstrandam solius formae deprecatoriae in sacramento Extremae Unctionis validitatem.

Et re quidem vera, Albertus Magnus, loco superius citato, non ad thesim adstruendam et vindicandam, sed *ad obiiciendum*, ait (n. 4.): « Multae Ecclesiae habent pro forma orationem indicativam, sicut tota Ecclesia Alemaniae: et dicitur esse Gregorianum illud: ergo videtur, quod ita debeat esse. Praeterea, constat mihi, quod antiquissimi libri in illis terris habent indicativam orationem pro forma »; — sed statim addit: « et postea [in illis libris] *subiungitur Oratio* ». Quare prosequitur: « Et haec sunt verba scripta in libris antiquissimis, quos prae antiquitate vix legere valebam: Ungo hos oculos oleo sanctificato in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti. Et postea sequitur: Per istam unctionem et suam piissimam misericordiam indulgeat tibi Deus quidquid deliquisti per visum. Et similiter scriptum erat ad manus, et ad pedes, et ad os et cetera loca unctionis. Ergo videtur, quod ita debeat fieri ».

Deinde post propositas rationes pro forma deprecatoria, conclusionem suam statuit (dist. cit. t. cit. pag. 515. col. 1.), et ita loquitur: « Ad id quod secundo quaeritur, dicendum quod formalia in actu ministerii huius sacramenti, sunt duo, sed unum refertur ad aliud. Cuius ratio potest esse: quia istud sacramentum est exeuntium viribus propriis destitutorum, et in quantum quidem sacramentum, *de bene esse* habet indicativam orationem: in quantum autem exeuntium qui soli gratiae divinae committuntur, *de esse* habet orationem deprecativam ».

Insuper in solutione difficultatis, quae desumebatur ex varietate formarum, inquit (p. 514. col. 2.): « Dicendum quod est *una* forma sacramentalis, quae uno modo tenetur ab Ecclesia: et illa est formalis et substantialis.... Et in alia quae dispositio quaedam est, usus Ecclesiae est difformis, *eo quod illa est de bene esse* potius quam de esse: unde illa obiectio falso innititur ».

Et eodem modo solvit difficultatem desumptam ex libris Ritualibus Germaniae (pag. 515. col. 1.): « Ad aliud dicendum, quod antiqui in Ecclesiis illis volebant apponere quidquid est de esse et de bene esse sacramenti: et bene puto, quod melius est ita facere, quam tantum alterum [de esse sacramenti] apponere. Sed si non apponatur, [illud quod est de *bene esse*] grave esset dicere, quod non celebretur sacramentum: quia multae Ecclesiae non apponunt, et quidam etiam magnae auctoritatis ordines ». Ostenderat autem prius, cum rationes afferret pro forma deprecativa, « usum aliarum Ecclesiarum, quae habent tantum deprecationem illam, Per istam unctionem etc., vel, Per istam suavissimam unctionem, etc. ».

Denique rationes congruentiae exponit propter quas in hoc sacramento non indicativa, sed deprecativa forma adhiberi debet; et concludit: « ille modus est formalior, qui in sacramento in efficienda re sua est competentior; et ille est deprecativus, ut dictum est »; — et paulo post: « quod in aliis quibusdam sacramentis aliter est: quia illa exhibentur ei qui manet in Ecclesia, et ab Ecclesia disponitur: et ideo circa illum magis significatur esse operatio ministrorum in sacramentis: sed iste praesumitur esse in statu transeuntis ad dispositionem divinam: et ideo Ecclesia faciendo quod potest, committit eum divinae dispositioni..... Et quia istud sacramentum transmittit istum ad divinae misericordiae operationem: ideo forma sua est per modum deprecationis ad misericordiam, operationem sacramenti perficientem. Et per hoc patet solutio ad totum ».

ARTICULUS QUARTUS

De ministro sacramenti extremae unctionis.

Solum sacerdotem esse ministrum Extremae Unctionis definivit Concilium Tridentinum, sess. 14. can. 4. ubi legitur: « Si quis dixerit, presbyteros Ecclesiae, quos B. Iacobus adducendos

esse ad infirmum inungendum hortatur, non esse sacerdotes ab episcopo ordinatos, sed aetate seniores in quavis communitate; ob idque proprium Extremae Unctionis ministrum non esse solum sacerdotem; A. S. »

Unus autem sacerdos sufficit ad hoc sacramentum conficiendum. Verum licet unus, iuxta catholicam doctrinam, certe sufficiat, apud Graecos tamen in ministratione Extremae Unctionis septem sacerdotes adhibentur, ut constat ex Graecorum Euchologio, aut si septem sacerdotes praesto non sint, saltem tres, ut refert Arcudius.

In ipsa Latina Ecclesia plures sacerdotes fuisse olim adhibitos ad Extremam Unctionem administrandam ex indubiis documentis historicis clare deducitur. — Et sane Sacramentarium S. Gregorii hoc innuit; idque testantur codices Rotradi, Remensis, et Tilianus, in quo expresse legimus: « Et sic perungunt singuli sacerdotes infirmum de oleo sanctificato ». Alii antiqui Libri Rituales idipsum confirmant; et eamdem praxim indicant Constitutiones Odonis Parisiensis, saeculo XII. editis (Collect. Harduini tom. 7. col. 1941.), in quibus statuitur: « Cum reverentia deferatur Oleum Sanctum ad infirmos, et eos ungant *sacerdotes* cum magno honore et orationum celebritate, quae ad hoc sunt ordinatae ». — Demum hanc disciplinam in quibusdam Dioecesibus retentam fuisse saeculo XIII. et ultra ostendunt Synodalia statuta a Martenio edita.

Hanc vero Ecclesiae Latinae praxim, numquam fuisse universalem, et infirmos saepe ab unico sacerdote fuisse inunctos, patebit ex dicendis in thesi quam hic adiicimus.

THESIS IV.

Soli sacerdotes sunt ministri sacramenti Extremae Unctionis; quod licet a pluribus presbyteris aut episcopis administrari possit, semper tamen ab unico etiam sacerdote valide conficitur.

Prima pars thesis probatur. 1. Ex verbis S. Iacobi « *Inducat presbyteros Ecclesiae* ». Etenim hoc loco nomine *presbyterorum* non intelliguntur *aetate* seniores, aut primarii magistratus civiles, sed illi qui propter *sacerdotalem dignitatem* sunt maiores; tum quia in Scripturis N. T., ubi de muniis Ecclesiasticis sermo est, *presbyteri*

appellantur qui ordinatione ad sacerdotium evecti fuerunt, ut patet Act. XIV. 22.; XVI. 41.; Tim. V. 17.; Tit. I. 5.; I. Petr. V. 1. etc.; — tum quia contextus ipse verborum Iacobi idipsum evincit.

Nam *a*) — ad infirmos fideles inungendos, non dicit Iacobus solum esse *presbyteros* advocandos, sed *presbyteros Ecclesiae;* et per hoc additum designat eos qui ad Ecclesiae regimen, et ad ministerium in Ecclesia sacrum, specialiter consecrati sunt; ideoque sacerdotes. *b*) — Presbyteri iubentur *orare super* infirmum, *ungendo eum in nomine Domini;* et *remissio peccatorum* per eorum ministerium obtinenda promittitur: quae utique *presbyteros* ratione dignitatis et ordinationis sacerdotalis spectare possunt; sed non eos, qui ob provectam aetatem aut magistratum civilem presbyteri vocabantur.

Ceterum, et ipse Grotius in Comm. in Ep. Iacobi fassus est, Apostolum hic nomine *presbyterorum* appellare sacerdotes, et hos apertissime significari in versione Syriaca. Nec Rosenmüllerius (in Epist. Iacobi v. 14.), aliique Protestantes admittere renuunt falsam esse interpretationem illorum qui in verbis Iacobi viros aetate maturos intelligebant.

2. Solos sacerdotes esse ministros Extremae Unctionis probatur secundo loco ex Traditione. Nam Patres non alium huius sacramenti ministrum indigitant, quam sacerdotes; in Libris Ritualibus nonnisi sacerdotibus praescribitur quid in Extrema Unctione conferenda observare debeant; si historiae perlegantur nullum in toto saeculorum decursu exemplum inveniri poterit Extremae Unctionis ab aliis praeterquam a sacerdotibus adminitratae. — Hinc Concilium Florentinum, iuxta perpetuam Ecclesiae Traditionem, in Decreto pro Armenis pronuntiavit: « Minister huius sacramenti est sacerdos »; et Tridentina Synodus (sess. 14. cap. 3.) docuit non obscure fuisse in verbis Iacobi significatum « proprios huius sacramenti ministros esse Ecclesiae presbyteros, quo nomine, eo loco, non aetate seniores, aut primores in populo intelligendi veniunt, sed aut episcopi, aut sacerdotes ab ipsis rite ordinati, per impositionem manuum presbyterii ».

3. Licet ratio a priori ob quam soli sacerdotes sint sacramenti huius ministri in institutione Christi reperiatur, quam nobis Apostolus Iacobus et Ecclesiae magisterium tradiderunt, convenientissimas tamen rationes huius institutionis intelligere possumus. Etenim « congruentia optima est », inquit Suarez (d. 43. s. 1.

n. 3.), « quia hoc sacramentum ordinatur suo modo ad sanctificandos fideles: potestas autem sanctificandi fideles est propria sacerdotum, per se loquendo, pertinetque ad potestatem in corpus Christi mysticum, et ideo etiam administratio huius sacramenti eorum est propria. Estque hoc etiam consentaneum sanctitati sacramentorum: per se enim requirunt sacros ministros ad id muneris specialiter consecratos, excepto baptismo propter specialem necessitatem, et matrimonio propter specialem eius naturam: in hoc autem sacramento nulla est peculiaris ratio, quae talem exceptionem postulet. Dices: etiam Diaconus est minister consecratus. Respondetur, non tamen sufficienter ad hoc sacramentum ministrandum, quia nec habet potestatem in corpus Christi verum, nec ad remittenda peccata; et ideo nec per se habet potestatem in corpus mysticum, ad sanctificandum illud, et remittenda peccata etiam mortalia, quod interdum per hoc sacramentum fit. Unde etiam obiter verisimile fit, potestatem hanc ministrandi hoc sacramentum, tunc maxime datam fuisse Apostolis, quando ordinati sunt quoad potestatem remittendi peccata. Io. 20. Non expediebat autem hoc ministerium reservari episcopis, tum quia, ut ex Innocentio retulimus, aliis gravioribus occupationibus impediendi erant, nec tam facile poterant in omnibus oppidis inveniri; tum etiam quia, si iudicium de peccatis per poenitentiam sacerdotibus commissum est, merito etiam sacramentum hoc, quod veluti consummativum est poenitentiae, eisdem committitur ».

Obiici posset Decretum S. Innocentii I. superius a nobis relatum in quo legitur oleo Extremae Unctionis « omnibus uti christianis licere, in sua aut suorum necessitate inungendo ». — Sed huic difficultati iam, etsi obiter, responsum dedimus. Summus Pontifex, verbis citatis, *non dicit omnes fideles in sua aut suorum necessitate posse sibi aut suis sacramentum Extremae Unctionis administrare; sed concedit fidelibus laicis posse, in sua aut suorum necessitate, oleo Extremae Unctionis uti, devotionis causa, ad sanitatem corporis a Deo impetrandam.* Cum enim viderent fideles, Extremae Unctionis beneficio plures infirmos in pristinam restitui sanitatem, coeperunt eodem sacro oleo uti, sed absque omni forma sacramentali, atque eo ferme modo quo aqua benedicta nunc frontem tingimus, et olim fideles aquam etiam baptismalem ad curandos morbos adhibebant. De hac unctione mere ceremoniali

nonnulli antiqui scriptores loquuntur, ut Rufinus, Palladius, Severus Sulpicius in vita S. Martini, S. Gregorius Turonen. in vitis Patrum. Quod etiam, immo clarius, ut notat Bened. XIV. (*de Syn.*, l. 8. c. 4. n. 2.), constat ex Vita S. Gothardi episcopi (apud Surium, die 4. Maii), qui presbytero iussit ut cuiusdam mulieris, oculorum morbo laborantis, « sacro oleo, quod infirmorum dicitur, ungeret oculos; quae quidem unctio, et sancti viri preces, ab illo dolore, usque ad vitae finem, eam immunem conservarunt. »

Insuper, textus S. Innocentii mox citati aliam etiam interpretationem catholicam admittit, quae Bellarmino, Baronio et Suaresio magis placet. Etenim Doctores isti arbitrantur Summum Pontificem non de unctione *activa,* sed de *passiva* locutum fuisse, id est, *non de collatione, sed de susceptione sacramenti;* et aiunt: cum aliquibus persuasum fuerit oleo Extremae Unctionis solos inungi posse sacerdotes, eo pacto quo sacrae unctiones in nova etiam lege quaedam sunt regum et sacerdotum propriae; ad hunc refellendum errorem, Innocentium Papam docuisse, oleum infirmorum benedici quidem ab episcopo, non ita tamen ut ipse solus aut soli sacerdotes, verum etiam ut omnes Christiani in discrimine vitae positi, eo oleo ungantur.

Testimonia, quibus Basnagius et Launoius conati sunt ostendere interdum a diaconis, immo etiam ab ipsis laicis in casu necessitatis, Extremam Unctionem administratam fuisse, nullius sunt valoris, utpote quae ad rem non faciunt. Etenim inter loca citata ab illis auctoribus, ea quae oleum infirmorum respiciunt, vel referri debent ad unctionem ceremonialem pro sanitate a Domino impetranda, de qua modo locuti sumus; vel spectant desiderium quo aegri *petere debebant Extremam Unctionem* a sacerdotibus ministrandam; sed nullo pacto affirmant *potestatem laicis factam illam administrandi.*

Cum Ven. Beda, scribens in c. 5. Epistolae Iacobi, infirmos monet ut « seniorum adiutorio curari se meminerint, neque ad iuniores minusque doctos causam suae imbecillitatis referant », loquitur de confessione, ut patet ex his verbis; et merito consulit, quantum ad hoc, accedendum esse ad seniores potiusquam ad iuniores et minus doctos. Intelligebat enim Beda textum Iacobi non solum de Extrema Unctione, sed etiam de sacramento poenitentiae, propter verba quae sequuntur: « Confitemini alteru-

trum peccata vestra»; ac proinde haec verba «*infirmatur quis*» etc. interpretatur non solum de corporis, sed etiam de animae infirmitate. At paulo post verba quae obiiciuntur, dicit: «*Orent super eum ungentes oleo*. . . . Ecclesiae consuetudo tenet, ut infirmi oleo consecrato ungantur *a presbyteris*, et oratione comitante sanentur».

Secunda pars thesis, qua dicimus unicum sacerdotem sufficere ad validam sacramenti Extremae Unctionis ministrationem, probatur

1. Quia ex verbis Iacobi «*inducat presbyteros Ecclesiae*» praeceptum divinum deduci nequit, quod statuat ad extremam Unctionem conferendam esse plures presbyteros adhibendos. Iam enim superius animadvertimus, ipsum numerum pluralem pro quolibet de eodem coetu usurpatum fuisse, ideoque Apostolum Iacobum hac locutione: «*inducat presbyteros Ecclesiae*» significasse, aliquem de presbyteris Ecclesiae esse advocandum. Simili pacto dicimus peccata aperienda esse sacerdotibus in sacramento poenitentiae, cum uni tantum sacerdoti sacramentalis peccatorum accusatio fiat.

2. Quia Traditio manifeste ostendit, antiquioribus etiam saeculis, ab uno tantum episcopo vel ab unico sacerdote Extremam Unctionem fuisse valide administratam. Et sane Innocentius I. in Epist. ad Decentium saepius citata dicit: «Ceterum si episcopus aut potest, aut dignum ducit, aliquem [infirmum] a se visitandum et benedicere et tangere chrismate, sine cunctatione potest cuius est ipsum chrisma conficere». Innocentius ergo nullum agnovit divinum praeceptum statuens, plures sacerdotes pro Extremae Unctionis sacramento necessarios esse; secus non uni episcopo hanc administrationem permisisset. Quod si ab uno tantum episcopo valide sacramentum illud confici potest, unius etiam sacerdotis ministerio valide conficitur, cum eiusdem sacramenti minister sit non modo episcopus, sed etiam sacerdos.

Praeterea plura exempla Extremae Unctionis ab unico sacerdote administratae, antiquis etiam temporibus, referuntur. Ita Sanctus Gregorius Turonensis (l. 1. Hist. c. 41.) refert, Artemium, febre correptum, ab uno S. Nepotiano visitatum atque oleo sancto perunctum fuisse. In vita S. Eugendi, qui saec. VII. floruit, legitur: «Vocato uno ad se de fratribus, cui cum libertate peculiari olim perungendi infirmos onus iniunxerat, secretissimo quoque sibi pectusculum petiit, ut moris est, inungi». Et his similia

in historiis aliorum Sanctorum, in Concilio Aquisgranensi II. can. 5., in capitulis Hincmari Remensis, capit. 10. et in aliis ecclesiasticis documentis, quae referre hic non vacat, exempla plurima inveniuntur.

3. Quia Alexander III. cap. *Quaesivit* (lib. 5. Decr. tit. 40. *de verb. significat.* cap. 14.) declaravit: « Nos igitur tibi taliter duximus respondendum, quod sacerdos uno praesente clerico, et etiam solus, potest infirmum ungere ». — Iuxta quam Pontificis declarationem, S. Thomas (lib. 4. contra Gentes, capit. 73.) dicit, convenienter hoc sacramentum, pluribus sacerdotibus adsistentibus, ministrari, « si tamen unus solus presbyter adsit, intelligitur hoc sacramentum perficere in virtute totius Ecclesiae, cuius minister existit, et cuius personam gerit ».

Idipsum infertur ex Conciliis Florentino et Tridentino, quae, locis alibi citatis, non plures, sed unum tantum semper memorant Extremae Unctionis ministrum. — Et hoc etiam apertissime constat ex Rituali Romano, necnon ex moderna Ecclesiae Latinae praxi universali.

Scholion. — Quaeri potest an *quilibet* sacerdos, quin aliam potestatem accipiat praeter illam sibi traditam in ordinatione sua sacerdotali, sacramentum Extremae Unctionis conficere valeat. Respondemus cum Suaresio (disput. 43. sect. 1. numero 4.): « Ut sacramentum *validum* efficiat, quemlibet sacerdotem simplicem esse sufficientem ministrum, quia sacramentum hoc non pendet quoad substantiam nisi ex potestate Ordinis sacerdotalis; hanc autem integram habet quilibet sacerdos simplex, ut de fide certum est. Prior propositio certissima est, quia hoc sacramentum non confertur per modum iudicii, sed per modum cuiusdam sanctificationis et medicinae; ergo per se et essentialiter non requirit potestatem iurisdictionis; ergo solam postulat potestatem Ordinis: nam praeter has duas non potest fingi alia potestas seu conditio simpliciter necessaria ».

Nec dicatur, sacramentum Extremae Unctionis conferri ad modum spiritualis curationis, quae, ut actus pastoralis officii, videtur requirere in conferente iurisdictionem. Huic difficultati respondetur, rationem allatam solum ostendere ad licitam huius sacramenti administrationem requiri licentiam pastoris, nullatenus vero probare necessitatem huius licentiae ad sacramenti validitatem; nam Extremae Unctionis ministratio, ut bene notat idem

Suarez (loco citato), « nec est actus ligandi aut solvendi, nec proprie actus superioris: et quamvis hoc sacramentum interdum remittat peccata, id tamen nec est per se primo, nec per modum absolutionis seu sententiae ».

Diximus, *ad licitam* huius sacramenti administrationem requiri ut licentia pastoris obtineatur; nam nulli fas est sine Parochi licentia Extrema Unctione infirmos ungere. « Quin immo », ait Benedictus XIV. (*de Synodo,* lib. 8. cap. 4. n. 7.), « Religiosi, qui, nulla petita a Parocho venia, sacramentum Extremae Unctionis administrare praesumunt, praeter gravis culpae reatum, in excommunicationem incidunt Sedi Apostolicae reservatam, uti habetur in Clementina I. *de Privilegiis:* quam quidem Clementinam cum tanta severitate, post Archidiaconum, accipit Navarrus, manual. cap. 27. n. 102., ut asserat, eadem censura irretiri Regulares Extremam Unctionem ministrantes aegroto, etiam constituto in mortis articulo, cumque Parochus abest. Sed iure ac merito Navarri opinionem refellunt Soto. . . aliique passim; etenim, cum Ecclesia, urgente mortis periculo, cuilibet sacerdoti potestatem fecerit absolvendi a quibuslibet censuris et peccatis, verisimile certe non est quod cuipiam sacerdoti interdixerit ne in eodem statu ac vitae discrimine constituto, cum Parochus abest, administret Extremam Unctionem, quae est perfectio et complementum Poenitentiae, neque ad sui validitatem requirit in ministro potestatem iurisdictionis, sicuti sacramentum poenitentiae. Quare S. Carolus Borromaeus, etsi Parochorum iura studiose semper tutatus fuerit, nihilominus in Concilio Mediolanensi V. p. 1. Actor. Eccl. Mediolan. pag. 223., deficiente Parocho, cuilibet sacerdoti integrum esse voluit sacro oleo inungere infirmum in mortis periculo constitutum, inquiens: 'Ne alius sacerdos, nisi Parochus, hoc sacramentum ministret: si porro is impeditus, aut alias in mora est, mortisque periculum instat; tunc sacerdos alius ministret, licet' ».

ARTICULUS QUINTUS

De effectibus sacramenti extremae unctionis.

Concilium Tridentinum, sess. 14. c. 2., docet: « Res et effectus huius sacramenti illis verbis [Iacobi v.] explicatur: 'Et oratio fidei salvabit infirmum, et alleviabit eum Dominus; et, si in peccatis sit, dimittentur ei'. Res etenim haec gratia est Spiritus San-

cti, cuius unctio delicta, si qua sint adhuc expianda, ac peccati reliquias abstergit, et aegroti animam alleviat et confirmat, magnam in eo divinae misericordiae fiduciam excitando, qua infirmus sublevatus, et morbi incommoda ac labores levius fert, et tentationibus daemonis, calcaneo insidiantis, facilius resistit, et sanitatem corporis interdum, ubi saluti animae expedierit, consequitur ».

Hos inter quinam est sacramenti Extremae Unctionis effectus primarius, respondens fini quem primo in institutione eius Christus intendit?

Huic quaestioni, iuxta communiorem magisque probatam sententiam, respondet

THESIS V.

Sacramentum Extremae Unctionis institutum est primo ad confortandam animam hominis graviter aegrotantis; ideoque primarius huius sacramenti effectus est augmentum gratiae sanctificantis cum iure ad gratias actuales, quae ad levandum et roborandum aegrum valeant; ita ut, spe firma, labores et infirmitatis molestias alacrius ferat, depositum suum, quandocumque illud Dominus repetere voluerit, libenter reddere sit paratus, et tentationes daemonis, tunc ei vehementius insidiantis, facilius superet. — Finis autem secundarius eiusdem sacramenti est ultimo disponere animam ad introitum gloriae; ac proinde effectus eius secundarius est peccatorum, si qua adhuc sunt, remissio, et reatus poenae, iuxta dispositionem suscipientis, imminutio aut deletio. — Demum Extrema Unctio, ubi saluti animae expedierit, sanitatem etiam corporis aegroto confert.

Prima pars thesis probatur 1. — *Ex ratione theologica.* Etenim Christus hominibus sanis et valentibus per cetera sacramenta satis consuluit, auxilia in iis maxima praeparando, queis se adversus tela hostium integros conservent. Opus ergo adhuc erat ut firmissimo hoc Extremae Unctionis praesidio munirentur graviter aegrotantes, eo tempore quo et vires corporis deficiunt, et daemon omnes versutiae suae nervos contra eos intendit. — Hinc huius sacramenti proprius effectus consistit, non in solo augmento gratiae sanctificantis, quod omnia sacramenta vivorum conferunt; sed in gratiae sanctificantis augmento cum iure ad specialia gratiae actualis auxilia, fini eiusdem sacramenti, quem indicavimus, accommodata. — Atque haec ad tres praecipuos effectus dari viden-

tur; primo, ad roborandam spem maxime in articulo mortis aegroto necessariam; quod et Concilium Tridentinum docuit, dicens hoc sacramentum « aegroti animam alleviare et confirmare, magnam in eo divinae misericordiae fiduciam excitando » : — secundo, ad hilaritatem et alacritatem animi concipiendam, qua infirmus morbi aerumnas facilius toleret, ut idem Concilium declaravit, docens gratiam per sacramentum Extremae Unctionis conferri, qua « infirmus sublevatus morbi incommoda ac labores levius fert » : — tertio demum, ad superandas daemonis tentationes, ut in verbis eiusdem Concilii superius citatis admonemur. — Effectuum horum typus est ipsa exterior sacra unctio, cum oleum et lumini pabulum praebeat, hilaritatem afferat, ad mitigandos dolores magnopere proficiat, vires defatigati corporis recreet, et luctatores ac pugiles ad certamen disponere soleat.

Ex Conciliis Florentino, Coloniensi et Tridentino. — Etenim Concilium Florentinum effectum primarium sacramenti Extremae Unctionis, quem vindicamus, indicavit dicens, Decreto pro Armenis: « Effectus vero [huius sacramenti] est mentis sanatio; et, in quantum autem expedit, ipsius etiam corporis ». — Concilium Coloniense I. p. 7. cap. 49., idem significavit, dicens: « Restat Extrema Unctio, quae, quoniam in morte extrema est, adhibetur, ut vel convalescat aegrotus, si Deo ita visum, vel fide, bonaque spe obdormiat in Domino ». — Concilium vero Tridentinum indubie finem quem defendimus institutionis huius sacramenti primarium expressit, et consequenter effectum eius primarium, cum in Prooemio de Extrema Unctione, ea quae circa huius sacramenti institutionem tenenda sunt, apertissime ita sancivit: « Primum itaque circa illius institutionem declarat et docet, quod clementissimus Redemptor noster, qui servis suis quovis tempore voluit de salutaribus remediis adversus omnia omnium hostium tela esse prospectum, quemadmodum auxilia maxima in sacramentis aliis praeparavit, quibus Christiani conservare se integros, dum viverent, ab omni graviore spiritus incommodo possint; ita Extremae Unctionis sacramento finem vitae, tanquam firmissimo quodam praesidio, munivit ».

Ex doctrina S. Thomae. Dilucide, more suo, S. Doctor primarium Extremae Unctionis effectum ita declarat (Suppl. q. 30. a. 1.):

« Respondeo dicendum quod quodlibet sacramentum est institutum principaliter ad unum effectum, quamvis etiam alios ex

consequenti inducere possit. Et quia sacramentum efficit quod figurat, ideo ex ipsa significatione sacramenti debet accipi eius principalis effectus. Adhibetur autem hoc sacramentum secundum modum cuiusdam medicationis, sicut baptismus per modum ablutionis. Medicina autem est ad pellendam infirmitatem. Unde principaliter hoc sacramentum est institutum ad sanandam infirmitatem peccati. Unde sicut baptismus est quaedam spiritualis regeneratio, et poenitentia quaedam spiritualis suscitatio, ita et Extrema Unctio est quaedam spiritualis sanatio vel medicatio. Sicut autem corporalis medicatio praesupponit corporalem vitam in medicato; ita spiritualis spiritualem. Et ideo hoc sacramentum non datur contra defectus quibus spiritualis vita tollitur, scilicet contra peccatum originale vel mortale; sed contra illos defectus quibus homo spiritualiter infirmatur, ut non habeat perfectum vigorem ad actus vitae gratiae vel gloriae: et hic defectus nihil aliud est quam quaedam debilitas et ineptitudo, quae in nobis relinquitur ex peccato actuali vel originali: et contra hanc debilitatem homo roboratur per hoc sacramentum. Sed quia hoc robur gratia facit, quae secum non compatitur peccatum, ideo ex consequenti, si invenit peccatum aliquod vel mortale vel veniale, quoad culpam tollit ipsum, dummodo non ponatur obex ex parte recipientis... Et ideo etiam Iacobus de remissione peccati conditionaliter loquitur, dicens: 'Si in peccatis sit, dimittentur ei', scilicet quoad culpam, non enim semper delet peccatum, quia non semper invenit; sed semper remittit quoad debilitatem praedictam, quam quidam *reliquias peccati* dicunt».

4. *Ex refutatione aliarum opinionum.* Etenim

1. — *Admitti nequit* Extremam Unctionem *per se* et *primario* institutam fuisse ad peccatorum mortalium remissionem. Nam communis et constans Ecclesiae doctrina est, duo tantum esse sacramenta mortuorum, nempe baptismum et poenitentiam: ergo Extrema Unctio, per se atque ex primaria Christi institutione, peccata mortalia non remittit, secus enim esset sacramentum mortuorum. — Quare Catechismus Concilii Tridentini, p. 2. de Extrema Unctione, c. 28., ait: «Docebunt pastores, hoc sacramento gratiam tribui, quae peccata, et in primis quidem leviora et, ut communi nomine appellantur, venialia remittit. Exitiales enim culpae poenitentiae sacramento tolluntur: neque enim hoc sacramentum primario loco ad graviorum criminum remissionem

institutum est, sed baptismus tantum, et poenitentia vi sua hoc efficiunt ».

2. — *Nequit* etiam *admitti* sacramentum Extremae Unctionis *per se* et *primario* ad delenda peccata venialia institutum fuisse. Et sane

a) Sacramentum poenitentiae est *per se* institutum ad remissionem venialium peccatorum, et licet non sit ita medium necessarium ad tollenda venialia sicut mortalia, delet tamen illa per se et ex vi suae institutionis, sicut mortalia. Sunt enim haec duo valde distincta, ut per se patet; et defensores sententiae quam impugnamus, id fateri tenentur: nam etsi dicant, Extremam Unctionem esse per se primo institutam ad remissionem venialium peccatorum, non dicunt nec dicere possunt, eam esse medium necessarium ad remissionem illorum peccatorum. Certe, ut sit medium necessarium, oportet ut illud sit causa unica huius effectus; ut vero sit per se institutum, satis est, illud esse causam per se, et ex propria institutione ad hunc effectum producendum efficacitatem habere: potest autem esse causa per se, licet non sit unica nec necessaria, ut per se notum est. Sacramentum ergo poenitentiae per se institutum est ad remissionem venialium, quae sunt sufficiens materia confessionis, et per se ac directe tolluntur per sacramentalem absolutionem. — At si ita res se habet, non debuit aliud sacramentum per se primo institui propter hunc effectum: maxime cum non esset futurum medium necessarium ad illum, et essent multa alia remedia, quibus tolli possunt peccata venialia, vel ex dispositione operantis, vel ex opere operato secundario, et quasi per accidens. — Ergo sacramentum Extremae Unctionis non fuit *primario* institutum ad delenda peccata venialia.

b) Praeterea, si hoc sacramentum per se et primario esset institutum ad delenda peccata venialia, non debuisset ad tempus infirmitatis differri, sed suscipi posset a sanis, et semper ac peccata venialia commissa fuerint; id autem evidenter falsum esse constat ex omnibus hucusque dictis. At, reponunt defensores huius sententiae, sacramentum Extremae Unctionis institutum fuit ad perfectam curationem peccatorum venialium; quae, quandiu vita durat, nequit fieri, cum homo semper in hac mortalitate committat peccata levia, in fine tamen vitae obtineri potest; et ideo institutum fuit ut remedium applicandum tantum in fine vitae. Verum, si haec ratio valida esset, non esset sacramentum

hoc ministrandum nisi post hanc vitam, vel saltem in extremo vitae articulo, ita ut simul cum illo vita finiretur: porro has consecutiones falsas esse nemo non videt. Et « praeterea », notat Suarez (disp. 41. sect. 1. num. 4.), « quando aliquod remedium instituitur ad remissionem peccatorum, non respicit per se tempus futurum, sed praeteritum, ideoque ad illud applicandum non oportet ut talia peccata iterum committi non possint: sed satis est quod sint commissa et possint deleri ».

c) Denique defensoribus sententiae quam impugnamus non prodest asserere Extremam Unctionem institutam fuisse primario ad remissionem venialium, non quatenus in se considerantur, sed quatenus impediunt quominus homo coelum statim ingrediatur; sub qua ratione peccata venialia proxime quando iam homo est in periculo mortis considerantur. « Contra hoc est », inquit Suarez (loco citato, num. 5.), « tum quod non solum veniales culpae, sed etiam reatus poenae temporalis impedimentum est ne homo statim evolet: ergo eadem ratione dicendum erit fuisse hoc sacramentum per se primo institutum ad remittendas temporales poenas; — tum etiam, quod inde fieret, in omni mortis periculo sumendum esse hoc sacramentum, etiamsi non ex aegritudine, sed aliunde ex violenta vel naturali causa extrinseca proveniat, quod tamen falsum est, ut infra videbimus. Et sequela patet, quia tunc est eadem occasio, in qua finis et ratio sacramenti huius aeque intercedit. Tum maxime, quia etiam in articulo mortis sacramentum poenitentiae applicari potest, et per se tollere illud impedimentum evolandi in coelum: ergo etiam propter hoc non oportebat aliud sacramentum per se primo institui ».

3. *Nequit admitti* sententia eorum qui asserunt sacramentum Extremae Unctionis fuisse primo et per se institutum ad tollendas *peccatorum reliquias, si nomine harum reliquiarum intelligunt reatum poenae temporalis:* nam hic effectus per se non requirit infusionem gratiae, ac proinde sacramentum, quod est signum practicum gratiae; non potest dici ad huiusmodi effectum per se et primario producendum fuisse institutum. Et insuper huc pariter faciunt rationes adductae ad refutandam opinionem eorum qui contendunt Extremam Unctionem fuisse primo et per se institutam ad remissionem peccatorum venialium.

Si autem nomine reliquiarum peccatorum significatur spiritualis quaedam debilitas, contra quam infirmus in periculo mortis

constitutus, per sacramentum Extremae Unctionis roboratur, ut valeat molestias infirmitatis levius ferre, et tentationes daemonis facilius vincere; sententia haec non differt ab ea quam propugnamus.

4. Demum *nequit admitti,* ut patet, sacramentum Extremae Unctionis primario fuisse institutum ad *conferendam corporis sanitatem:* — sacramenta enim ad sanctificationem animae, non ad salutem corporis, primario sunt instituta; et sanitas corporis per Extremam Unctionem a Deo nonnisi prout bono animi expedit aegro confertur. Ceterum hanc opinionem ex catholicis doctoribus nemo defendit.

Secunda pars thesis statuit secundarium effectum sacramenti Extremae Unctionis esse peccatorum, si qua adhuc maneant expianda, remissionem, et poenae temporalis pro peccatis debitae imminutionem vel etiam, secundum dispositionem subiecti, perfectam relaxationem.

Et revera, Extremam Unctionem peccata adhuc non absoluta remittere, patet ex verbis Iacobi « *Et si in peccatis sit, remittentur ei* »; — ex forma sacramenti in qua oramus Deum ut per sacram unctionem piissime indulgeat aegro quidquid deliquerit; — ex Traditionis documentis hucusque recitatis, in quibus veritas haec diserte asseritur; — ex modo loquendi Patrum, qui Unctionem infirmorum appellant *poenitentiae complementum;* — demum ex definitione expressa Concilii Tridentini, in sess. 14. cap. 2. docentis: « Unctio delicta, si quae sint adhuc expianda, ac peccati reliquias, abstergit »; et can. 2. statuentis: « Si quis dixerit, sacram infirmorum unctionem non conferre gratiam, nec remittere peccata... anathema sit ». — Praeterea remissionem peccatorum non esse nisi effectum secundarium huius sacramenti iam in prima parte thesis demonstravimus.

Superest igitur ut declaremus quaenam sint peccata quae per Extremam Unctionem absterguntur, et quo pacto haec per sacramentum Deus remittat.

Ad primam quaestionem quod attinet, respondemus, peccata quae per Extremam Unctionem delentur, non solum esse venialia, sed et mortalia. Id eruitur ex verbis Iacobi, quae nullam limitationem praeseferunt, « *si in peccatis sit* »; — evidens est ex testimoniis Patrum superius commemoratis; — confirmatur declaratione amplissima Tridentini « *delicta si quae sint adhuc expianda* »;

— exprimitur forma ipsa sacramenti « *quidquid deliquisti* »; — a benignissima Dei nostri misericordia in urgentissimo salutis aeternae discrimine postulatur.

At omniane peccata mortalia Extrema Unctio abstergit, etiam illa quae ut talia cognoscuntur, et absolvi possent in sacramento poenitentiae, aut perfecta contritione cum sacramenti poenitentiae voto deleri? Minime sane: sacramentum enim Extremae Unctionis nonnisi graves culpas illius qui iam aliis mediis a Deo institutis ad peccata lethalia dimittenda adiuvari non valet, abstergit. Nam potest fieri ut quis post confessionem et communionem in peccatum mortale incidat, et ignoret se illo teneri, ideoque eiusdem peccati absolutionem quaerere nequeat, aut contritionem perfectam de illo elicere; potest etiam contingere ut confessionem et communionem non rite peregerit, et hoc ipsum ignoret; potest similiter evenire ut quis putet se esse contritum, et non sit nisi attritus, vel invincibiliter existimet attritionem sufficere. In his ergo casibus, cum in suscipiente supponatur attritio, peccata quae adhuc ei remissa non fuerant, sacramento Extremae Unctionis delentur, et in eis impletur illud Iacobi « si in peccatis fuerit, dimittentur ei », quod a Concilio Tridentino his verbis declaratur: « delicta, si quae sunt adhuc expianda, ac peccati reliquias abstergit ». — Immo Extrema Unctio peccata mortalia illius etiam delet qui absque actuali usu rationis sacramentum suscipit, si tamen antequam usum rationis amiserit, attritus erat. Quae omnia S. Carolus Borromaeus in Instructione de Sacramento Extremae Unctionis (Act. Conc. Mediol. p. 4. p. 541.) complexus est, cum, exponens huius sacramenti effectus, dixit: « Utilitas et effectus huius sacramenti est, quod peccati reliquias tollit, tamquam complementum sacramenti poenitentiae. Quae reliquiae peccata esse intelliguntur ... quae post alia sacramenta remanent. Potest enim fieri, ut ignorante eo qui commisit, vel non valente confiteri, peccatum mortale remaneat: in quo delendo ita hoc sacramento iuvatur, ut fieri possit eum per hoc sacramentum salvari, qui alioqui fuisset damnandus ».

Ut autem doctrinae quam proposuimus veritas manifesta appareat, et intelligatur quo sensu possit sacramentum hoc aliquando facere hominem de attrito contritum et infundere primam gratiam, attendantur declarationes optimae a Suaresio traditae

(disp. 41. sect. 1. n. 19.), quas hic, saltem ex parte, referre iuvabit: —

« Circa modum quo hoc fiat », inquit, « cavenda sunt extrema. Primum enim non opinor facere hoc sacramentum ex attrito contritum eum qui sciens et videns accedit ad hoc sacramentum cum sola attritione et absque sacramento poenitentiae, etiamsi per eum non stet confessio, sed confiteri non possit; quia saltem per eum stat quominus contritus accedat: semper enim conteri potest, et ad hoc tenetur, per se loquendo, nec excusatur ratione ignorantiae, ut supponimus, nec ratione huius sacramenti, quia ipsum, per se loquendo, est sacramentum vivorum, licet debilium; et ideo per se supponit gratiam, nec ex directa intentione institutum est ad illam primo conferendam: est ergo contra institutionem huius sacramenti, quod quis sciens et videns se esse mortuum, id est, in statu peccati mortalis, ad illud accedat, quantumvis sit attritus. Item secluso sacramento poenitentiae aut baptismi, obligat naturale praeceptum contritionis: quia illud erat per se medium necessarium ad remissionem peccati, cuius necessitas non cessat, nisi interveniente alio medio ad eundem finem per se primo institutum, quod de hoc sacramento, sicut de aliis dici non potest: alias tam esset per se institutum sacramentum in remedium peccati, sicut poenitentia, quod plane falsum est. Tandem hoc significatum est in illa conditionali locutione Iacobi et Trid. ‘ Si in peccatis sit ’ etc., quae maxime propter mortalia posita est, ut declaravimus: indicatur ergo solum propter occulta peccata et pericula hoc sacramentum ita esse institutum, non quia per se liceat in statu peccati ad illud accedere.

Atque hinc fit, ut per se loquendo, necessaria dispositio sit status gratiae, et consequenter ut is qui scientiam habuit peccati mortalis, prius vel digne confiteatur, vel si non datur copia confessoris, saltem conteratur: per accidens autem poterit sufficere sola attritio, dummodo intercedat excusatio novi peccati commissi propter omissam contritionem. Erit autem illa excusatio, si vel invincibiliter putetur contritio, quae tantum gradum attritionis attigit, vel invincibiliter quis putet illam esse sufficientem dispositionem, vel certe si absque actuali usu rationis sacramentum ei detur: nam tunc non potest in ipsa susceptione actualiter peccare: unde, si erat attritus quando usum rationis perdidit, sine dubio iustificatur. De illo enim statu, iuxta proxime prae-

cedentem dispositionem iudicandum est, quia in illa censetur moraliter permanere. Unde, si nullus omnino dolor praecessisset, non esset ille dispositus ad effectum sacramenti, quia voluntas censetur adhuc manere moraliter affecta peccato: secus vero est, si praecessit attritio, ut dictum est».

Ex his quae hactenus disputavimus haud difficulter intelligitur, sacramentum Extremae Unctionis, etsi primario non sit institutum ad remittenda peccata mortalia, quae non expiata in subiecto inveniat, haec tamen peccata delere vi institutionis suae secundario, et non solum per accidens. Cum enim per se primo ordinetur ad praeparandum proxime hominem ad introitum gloriae, et ad hanc praeparationem maxime necessaria sit peccatorum remissio, quamvis Extrema Unctio per se primo non sit propter illam, non est tamen omnino exclusa ab intentione instituentis, qui speciali etiam ratione hoc remedium procuravit, ut, si fortasse accideret, peccatum aliquod non esse dimissum, per hoc sacramentum deleretur. Atque id procul dubio significatur in locutionibus conditionalibus Iacobi « *Si in peccatis sit, dimittentur ei* », et Concilii Tridentini « *Si quae sunt adhuc expianda* [delicta], *abstergit* »: — nam locutionibus his conditionalibus Apostolus et Concilium indicant, remissionem peccatorum in institutione sacramenti Extremae Unctionis, a Christo facta, non esse effectum per se primo intentum — talis enim effectus non requirit aliam conditionem praeter ablationem obicis; — simulque significant, illam peccatorum remissionem esse aliquo modo peculiarem huius sacramenti, et in eius institutione aliquo modo intentam.

Postremo ex dictis patet peccata venialia virtute sacramenti huius deleri: — dispositionem vero necessariam in suscipiente ad hanc remissionem consequendam declaravimus, cum de virtute poenitentiae loqueremur, Tractatu *de Poenitentia,* p. I. a. 9.

Sed non modo peccata mortalia et venialia delentur per sacramentum Extremae Unctionis, verum etiam remittitur poena temporalis, debita ex peccatis prius remissis quoad culpam. Id merito infertur ex fine huius sacramenti. Nam institutum fuit ad proxime, quantum in ipso est, praeparandum hominem ad gloriam, ideoque ad tollenda impedimenta quibus ab assecutione gloriae homo praepeditur. Atqui non solum culpa, sed etiam reatus poenae non remissus introitum gloriae impedit. Ergo. — Praeterea remissionem poenae temporalis complectuntur univer-

salissimae locutiones tum Concilii Tridentini « delicta et peccati reliquias [Extrema Unctio] abstergit », tum formae sacramenti: « Indulgeat tibi Dominus quidquid ... deliquisti ».

« Quantum vero poenae », inquit Suarez (l. c. n. 17.), « per hoc sacramentum tollatur, Deus novit. Non existimo tamen asserendum statim auferri omnem reatum poenae, sicut per baptismum; nullum enim fundamentum habemus ad hoc asserendum, multumque repugnat veritati et necessitati Purgatorii, quo etiam fideles post susceptionem huius sacramenti diu purgantur, quod tamen ita non esset, si hoc sacramentum statim omnem reatum poenae remitteret.... Dico igitur remittere quidem reatum poenae ex opere operato, iuxta dispositionem et devotionem recipientis, ideoque non semper totum auferre ».

Tertia pars thesis alium effectum secundarium Extremae Unctionis vindicat, illum nimirum quo corporis sanitatem aliquando confert. Hunc effectum indicant verba Iacobi « *Et oratio fidei salvabit* [syriace, *sanitati restituet*] *infirmum* »; — praedicant Traditionis testimonia, quae superius attulimus; denique docent Tridentini Patres, sess. 14. cap. 2. — Sed sanitas corporis bono animae interdum minime expedit; et ideo hanc sanitatem Extrema Unctio virtute sua nonnisi aliquando confert. Hinc Concilium Tridentinum, enumerans huius sacramenti effectus, dixit; per illud « sanitatem corporis interdum [infirmus], *ubi saluti animae expedierit,* consequitur ».

Ad rem praeclare S. Thomas (Suppl. q. 30. a. 2.): « Sicut baptismus per ablutionem corporalem facit spiritualem emundationem a maculis spiritualibus, ita hoc sacramentum per medicationem sacramentalem exteriorem facit sanationem interiorem: et sicut ablutio baptismi habet effectum corporalis ablutionis, quia etiam corporalem mundationem facit, ita etiam Extrema Unctio habet effectum corporalis medicationis, scilicet corporalem sanationem. Sed haec est differentia, quod corporalis ablutio ex ipsa naturali proprietate elementi facit corporalem mundationem, et ideo semper eam facit; sed Extrema Unctio non facit corporalem sanationem ex proprietate naturali materiae, sed ex virtute divina, quae rationabiliter operatur. Et quia ratio operans nunquam inducit secundarium effectum, nisi secundum quod expedit ad principalem, ideo ex hoc sacramento non semper sequitur corporalis sanatio, sed quando expedit ad spiritualem sanationem; et tunc

semper eam inducit, dummodo non sit impedimentum ex parte recipientis ».

Adversus doctrinam propositam obiici posset: — saepe post Extremam Unctionem convalescunt qui, sanitate recuperata, in animae detrimentum abutuntur; et e converso, saepe, accepto hoc sacramento, moriuntur qui, si superstites forent, non tantum piam et honestam vitam ducerent, sed alios quoque complures ad bonam frugem revocarent: ergo non confertur ex hoc sacramento sanitas corporis, si ad salutem animae ita expedierit.

Respondemus: Non obstat conclusioni quam defendimus, aliquos post susceptionem sacramenti Extremae Unctionis recuperare sanitatem, et ea deinde in animae detrimentum abuti, quia 1. — non constat eos *virtute sacramenti* sanitatem recuperasse, cum convalescere et sanari potuerint mediis naturalibus; et quia 2. — potuit etiam fieri ut sanitas spiritualem fructum attulerit, quem homo postea, tentationibus sponte cedens, iterum amiserit: neque enim opus est ut salus animae, quam Concilium Tridentinum ex sacramento ait obventuram, perpetuo duret.

Respondemus insuper obiectioni, prout spectat iustos qui accepto hoc sacramento moriuntur, et, si superstites forent, abundantes fructus spirituales, secundum humanas praevisiones, produceret; incertum nobis esse utrum iusti, qui post Extremam Unctionem decedunt, sanitate accepta, permansuri fuissent in iustitia necne; et praeterea, alias forte rationes adesse divinae sapientiae notas, propter quas non expedit illis sanitatis donum accipere, sed potius absque mora coelum ingredi. Quare cum dicitur sacramentum conferre sanitatem corporis, si bono animae expedierit; id intelligi debet non secundum coniecturas humanas, sed secundum ordinem divinae sapientiae et providentiae.

Demum, etsi sanitas corporalis, aegro per sacramentum Extremae Unctionis reddita, sit effectus supernaturalis, non ideo vocari debet miraculum, quia non fit praeter leges a Deo statutas, sed iuxta eam quae intrinsece in ipsa huius sacramenti institutione inclusa censetur.

ARTICULUS SEXTUS

De subiecto sacramenti extremae unctionis.

Postquam Extremae Unctionis effectus exposuimus, ad designandum subiectum quod eam suscipere potest gradum facimus. Et primo quidem, patens est solum hominem viatorem, adeoque in hac mortali vita constitutum, sacramenti de quo loquimur esse capacem: sacramenta enim omnia pro viatoribus, non pro illis qui sunt in termino, instituta sunt. — Secundo, manifestum est etiam, hoc sacramentum nonnisi homini baptizato posse conferri, cum baptismus sit veluti ianua sacramentorum, et per eius susceptionem homo fiat capax recipiendi cetera sacramenta.

Verum, non omnes viatores baptizati huius sacramenti sunt capaces: id enim suscipere nequeunt pueri antequam rationis aetatem attigerint, aut perpetuo amentes. Immo, non adultis quibuscumque, sed solum infirmis, periculoso morbo laborantibus, sacramentum Extremae Unctionis ministrari potest.

Sit igitur

THESIS VI.

Extremam Unctionem pueri ante usum rationis, aut perpetuo amentes, suscipere nequeunt: et ex adultis, nonnisi aegroti periculoso morbo laborantes recipere eam possunt.

Prima pars thesis, spectans pueros et perpetuo amentes qui pueris assimilantur, nullo negotio deducitur ex dictis ad probationem thesis praecedentis.

Etenim sacramentum Extremae Unctionis institutum fuit a Christo tum ad confortandum hominem infirmum et ad roborandum eum contra tentationes daemonis, tum ad conferendam ei, si necessaria fuerit, peccatorum actualium quae commiserat, remissionem. — Sed horum effectuum capaces non sunt pueri qui rationis aetatem adhuc non habent, nec perpetuo amentes. — Ergo.

Dices: — sanitatis corporalis, quae est etiam sacramenti huius effectus, pueri quoque aut perpetuo amentes sunt capaces; ergo et ii hoc sacramentum recipere valent. — Reponimus: — sanitas corporalis per Extremam Unctionem consequenda nec infallibilis

est, nec primarius sacramenti effectus, sed solum secundarius, qui, cessante primario effectu, cessat.

Praeterea Apostolus Iacobus, dum ait: « Infirmatur quis in vobis? Inducat presbyteros Ecclesiae », aperte significat infirmum debere Extremam Unctionem petere, vel eius susceptioni consentire; quod nonnisi qui aetatem rationis iam attigit, facere potest.

Hinc in Rituali Romano expresse statuitur: « Extrema Unctio non ministretur... pueris rationis usum non habentibus ».

Secunda pars thesis, qua statuimus ungendos esse solum infirmos gravi morbo laborantes, probatur

1. Ex verbis S. Iacobi « *Infirmatur quis in vobis* ». Etenim vox ἀσθενεῖ, quae in textu graeco legitur, spectat infirmos, et quidem graviori aegritudine laborantes. — Id constat ex I. ad Cor. XI. 30.: nam illud: « Ideo in vobis multi infirmi et imbecilles » in graeco est: « διὰ τοῦτο ἐν ὑμῖν πολλοὶ ἀσθενεῖς καὶ ἄρρωστοι », ubi *infirmi* qui gravius ex morbo laborant, dicuntur ἀσθενεῖς; imbecilles vero, idest ἄρρωστοι sunt non bene valentes, etsi lecto non decumbant. — Id etiam apparet ex sequentibus locis clarissimis: Ioan. IV. 46. ubi legitur: « Cuius filius infirmabatur Capharnaum », extat in graeco: « οὗ ὁ υἱὸς ἠσθένει ἐν Καπερναούμ »; et XI. 2. legunt Latini: « Cuius frater Lazarus infirmabatur », Graeci vero: ἧς ὁ ἀδελφὸς Λάζαρος ἠσθένει; ibid. versu 3. Latini: « Ecce quem amas, infirmatur », et Graeci: ἴδε ὃν φιλεῖς, ἀσθενεῖ.

Praeterea, etsi verbum hoc esset ambiguae significationis, id adhibitum fuisse in textu Iacobi ad significandam gravem corporis aegritudinem, ex iis quae subiiciuntur fit manifestum: « Et oratio fidei salvabit infirmum », Καὶ ἡ εὐχὴ τῆς πίστεως σώσει τὸν κάμνοντα: est enim κάμνω, consentientibus omnibus, idem ac deficio, lassesco, et graviore infirmitate laboro.

His addas quae de eadem re diximus.

2. Nonnisi infirmos gravi morbo laborantes esse inungendos, constat ex Patrum testimoniis et ex libris liturgicis superius citatis; immo ex nominibus quibus sacramentum unctionis appellatum fuit, nimirum *Unctio infirmorum, Extrema Unctio, Sacramentum exeuntium.*

Quapropter S. Thomas (Suppl. qu. 32. art. 1.) apertissime docuit: « Hoc sacramentum est ultimum remedium quod Ecclesia potest conferre, quasi immediate disponens ad gloriam. Et ideo illis tantum infirmantibus debet exhiberi qui sunt in statu exeun-

tium, propter hoc quod aegritudo nata est inducere mortem, et de periculo timetur ».

3. Idipsum Conciliorum Florentini et Tridentini sententia confirmatur. Etenim in Decreto pro Armenis, legimus: « Hoc sacramentum, nisi infirmo de cuius morte timetur, dari non debet ». Et Tridentinum sess. 14. c. 3. de Extr. Unct. ait: « Declaratur etiam, esse hanc unctionem infirmis adhibendam, illis vero praesertim qui tam periculose decumbunt, ut in exitu vitae constituti videantur ».

4. Demum ex fine ob quem institutum fuit sacramentum Extremae Unctionis, et ex effectibus eius antea enumeratis, evidenter id eruitur.

Doctrinae et praxi Ecclesiae Latinae ministrantis solum adultis graviter aegrotantibus sacramentum Extremae Unctionis non adversantur quaedam facta a Martene commemorata, ut, exempli gratia, Odiliae filiae Comitis Herimanni et Mathildis, quae a Richardo Abbate Monasterii S. Vitonis de futura, sequenti die, eius morte praemonita, licet corpore sana « nullam gravedinem pateretur, attamen liquore sancti olei inuncta ... inter verba orationis laeta spiritum efflavit ». — Etenim, ut adnotat Benedictus XIV. (*de Synodo,* lib. 8. c. 5. n. 2.), praeterquam quod exempla allata « extraordinaria sunt, et derivata e speciali afflatu Spiritus Sancti, qui interdum homines solvit ab ordinariae providentiae legibus... possumus prudenter existimare ... eos qui sunt divinitus admoniti de sibi instante vitae interitu, iam tum coepisse lethali morbo interius laborare, quo cito perducerentur ad mortem, quamquam exterius viderentur sani et incolumes » ; — ac proinde illis administrandam fuisse Extremam Unctionem ob eamdem rationem propter quam conceditur senibus, qui prae decrepita aetate, licet nulla alia speciali afficiantur aegritudine, in dies morituri creduntur, cum annosa ipsa senectus infirmitas sit, quae, labefactatis vitae organis, mox ducat ad interitum.

Graeci inungere sanos sacro oleo solent, ut ex eorum Euchologio et ex testimonio Arcudii, Goarii, Allatii et aliorum sine dubio constat. Sed multis, et ipsi Goario, unctio illa videtur non ut sacramentum administrata, sed ut ceremonia quaedam, ad modum illius unctionis quae antiquitus in Ecclesia etiam Latina, ut adnotavimus, fieri consuevit. Si vero sanis quidam ex Graecis sacramentum Extremae Unctionis conferre intendunt, eos gravissime

errare dicendum est. Juenin et Sainte-Beuve, qui voluerunt hanc quorumdam Graecorum praxim defendere, et contra communem theologorum sententiam conati sunt asserere, Extrema Unctione etiam bene valentes posse inungi, merito exagitat Benedictus XIV. in opere de Synodo lib. 8. c. 5. n. 5.

ARTICULUS SEPTIMUS

De necessitate et iteratione extremae unctionis.

I. Certum est sacramentum Extremae Unctionis non esse necessarium necessitate medii ad salutem; utrum vero necessarium sit necessitate praecepti, sive divini, sive ecclesiastici, inter theologos controvertitur. — S. Thomas, Suarez, Estius, Sylvius, Viva et alii multi docent, aegrotos periculose decumbentes, per se et seclusa ratione scandali aut contemptus, ad Extremam Unctionem percipiendam non teneri. Praeceptum enim divinum, aiunt, neque ex verbis Iacobi, neque ex Traditione Ecclesiae deduci potest; et Ecclesia non iniungit praeceptum pro susceptione alicuius sacramenti, nisi praeceptum divinum supponatur, quod in casu non extat. Insuper Concilium Tridentinum, sessione 14. capite 3., non dixit peccatum esse *non suscipere* hoc sacramentum, sed illud *contemnere*. Praeterea, quum hoc sacramentum non sit necessarium ad salutem, sed utile et ad melius esse, non videtur caritas erga seipsum obligare sub gravi ad illud suscipiendum: caritas enim non obligat sub gravi praecepto ad id quod melius est. — « Hoc tamen non obstante », inquit S. Alphonsus (l. 6. Tr. 5. c. 1. n. 733.), « prima sententia [affirmans] etiam probabilis, et omnino *suadenda* mihi apparet, non tam ratione praecepti, quia de eo saltem non constat, quam ratione caritatis erga seipsum; nam licet moribundus possit aliis praesidiis se roborare, tamen in tali statu constitutus, ex una parte cum magna difficultate ad bonos actus se valet excitare, cum ob mentis oppressionem vires propriae tunc sint debiliores: et ex altera vehementiores sunt (ut ait Tridentinum) daemonis insidiae; unde ingenti periculo se exponere videtur tentationibus succumbendi, qui negligit se munire hoc sacramento a Christo Domino instituto, tanquam firmissimo praesidio in tanto conflictu ».

II. Ad iterationem sacramenti quod attinet, labente saeculo XI. et ineunte XII., nonnulli putaverunt fidelem, sancto oleo inunctum,

nunquam deinceps infirmorum unctione posse liniri; putaverunt alii Extremam Unctionem solum post tres annos a prima susceptione iterum suscipi posse; et alii post annum. — Sed communi usu recepta et approbata sententia, reiiciens has falsas opiniones, permittit huius sacramenti iterationem quotiescumque fidelis in novum incidit morbum; immo et in eadem infirmitate, si morbus post unctionem susceptam ita remittat ut infirmus periculum proximum mortis evasisse videatur, et deinde iterum in vitae discrimen relabatur. — Id aperte docuit S. Thomas (Suppl. q. 31. a. 1.): « Sacramentum ... quod habet effectum non perpetuum, potest iterari sine iniuria, ut effectus deperditus iterato recuperetur. Et quia sanitas corporis et mentis, quae est effectus huiusmodi sacramenti, potest amitti, postquam fuerit per sacramentum effecta; ideo hoc sacramentum sine sui iniuria potest iterari »; et eadem quaestione, art. 2.: « Si homo illum articulum [mortis] evadat, eadem infirmitate durante, et iterum ad similem statum per illam aegritudinem reducatur, iterum potest inungi, quia iam quasi est alius infirmitatis status, quamvis non sit alia infirmitas simpliciter ». — Quin immo id expresse docuit Concilium Tridentinum, sess. 14. cap. 3. dicens: « Si infirmi post susceptam hanc unctionem convaluerint, iterum huius sacramenti subsidio iuvari poterunt, cum in aliud simile vitae discrimen inciderint »; — et Rituale Romanum praescripsit: « In eadem infirmitate hoc sacramentum iterari non debet, nisi diuturna sit, ut si, cum infirmus convaluerit, iterum in periculum mortis inciderit ».

LIBER QUARTUS

De Ordine

De Matrimonio

DE ORDINE

NOTIONES PRAEVIAE

Altissimam sacramenti Ordinis dignitatem, a quo sacramenta cetera pendent, ita ut sine ipso partim confici et administrari nequeant, partim solemni ceremonia et augustiori ritu carere videantur, inter Catholicos nemo est qui non suspiciat. Huius itaque celsissimi sacramenti veritatem, pro viribus, adversus hostes infensissimos sedulo vindicabimus, et amplitudinem eius, materiam atque formam, ministrum et subiectum, ut rei excellentia postulat, sequentibus articulis, exponere ac enodare plene conabimur.

Atque a notionibus quibusdam praeviis tractationem ordimur.

Ordo, latissima significatione, dispositionem superiorum et inferiorum rerum dicit, quae inter se ita aptatae sunt, ut una ad alteram referatur: strictiori sensu, ordo accipitur ad significandum gradum, in quo relatio haec superioris et inferioris fundatur.

In Ecclesia, strictissima acceptione, sumitur Ordo, 1) — ad significandum statum illorum qui sacro ac solemni ritu ad divinum ministerium assumpti sunt, quibusque potestas tradita est ad perficienda ea quae salutem fidelium, cultum divinum, et praesertim divinum sacrificium spectant: 2) — ad significandos diversos gradus, diversasque huius ministerii functiones: 3) — ad significandum ipsum ritum quo ministri sacri a communi fidelium coetu segregantur, divino servitio mancipantur et ad sacra munia obeunda potestate insigniuntur. Hoc posteriori sensu Ordo idem est ac Ordinatio, quam verum ac proprie dictum sacramentum esse demonstrabimus.

Porro in Ecclesia divinitus institutum esse coetum seu Ordinem praesidum ac sacrorum ministrorum, qui Hierarchae et

Clerici vocantur, ad regendos Christifideles, et ad gignendam in hominibus sanctitatem; ideoque Ecclesiam, divino iure, societatem esse ex imperantibus et subditis compositam, in qua sacrum principatum Clerici tenent, ita tamen ut et inter eos diversi sint potestatis et excellentiae gradus, inconcussum fidei dogma est, quod ex Tractatu *de Ecclesia Christi* assertum ac vindicatum iam supponimus. — Hic solum ad meliorem rerum dicendarum intelligentiam, nonnulla ex probationibus in eo Tractatu fusius evolutis, breviter recolamus oportet.

Et in primis, a divina institutione discrimen in Ecclesia Christi Clericorum a laicis et ordinem ministrorum hierarchicum ortum habuisse, invicte ostenditur ex lege veteri. In testamento enim veteri, inter ceteras, tribum Levi selegit sibi Deus, ut ex illa sacerdotes et ministri, a reliquo Hebraeorum populo discreti, et solemni ritu initiati, soli peragerent sacrificia, et sacra munia obirent. — Iam vero, si « umbram habens lex futurorum bonorum, non ipsam imaginem rerum » (ad Hebr. x. 1.), sacerdotes sacrorumque ministros a laicis discrevit, illosque his praetulit; quanto magis nova lex, quae ipsa bona in veteri testamento olim praefigurata, nunc in veritate exhibet, quaeque longe prae veteri excellentius sacrificium ac sacerdotium habet, Clericos, idest sacerdotes et sacrorum ministros, discernet a laicis, et illis hos subiiciet. — « Quod si ministratio mortis . . . fuit in gloria . . . quomodo non magis ministratio Spiritus erit in gloria? » (II. ad Cor. III. 7. 8.) « Nam », prosequitur Apostolus (ibid. vv. 9-11.), « si ministratio damnationis gloria est; multo magis abundat ministerium iustitiae in gloria . . . Si enim quod evacuatur, per gloriam est; multo magis quod manet, in gloria est »: — id est, si ministerium legis Mosaicae, quae ab aeterna morte homines liberare non poterat, gloriosum fuit, multo magis excellentiori gloria circumornari debet ministerium legis novae, quae iustitiam confert et vitam aeternam; et si ministerium quod cum lege Mosaica abolendum erat et abolitum est, gloriosum fuit, multo magis debet gloria fulgere ministerium legis Evangelicae usque ad finem saeculi permansurum.

Sed attendamus factum. Mitto, Christum Apostolos ex credentium coetu selectos et amplissima potestate donatos constituisse sacerdotes Dei, dispensatores mysteriorum, pastores ac doctores; praetereo, Christum ipsum, praeter Apostolos, alios

septuaginta duos discipulos designasse (Luc. x. 1), qui sacrorum administrationem, data proportione, participarent; — verba solum hic commemoro quae coram Ephesinae Ecclesiae rectoribus locutum fuisse Apostolum Paulum legimus (Act. xx. 28.): « Attendite vobis et universo gregi in quo vos Spiritus Sanctus posuit regere Ecclesiam Dei ». Nonne haec apertissime significant hierarchas in Ecclesia a Spiritu Sancto esse constitutos, et ab eo accipere potestatem qua munia sacra obeant, et subditos, ad gignendam alendamque in eis sanctitatem, pascant ac regant?

Demum Apostolum audiamus nobis delineantem statum Ecclesiae, in qua Deus ipse diversa membra, dispari potestate praedita, disposuit. « Sicut enim », inquit Paulus ad Romanos (xii. 4. 5.), « in uno corpore multa membra habemus, omnia autem membra non eumdem actum habent; ita multi unum corpus sumus in Christo, singuli autem alter alterius membra ». — Et ad Corinthios scribens eamdemque similitudinem illustrans, ait (I. ad Cor. xii. 12-29.): « Sicut enim corpus unum est, et membra habet multa, omnia autem membra corporis, cum sint multa, unum tamen corpus sunt, ita et Christus. Etenim in uno Spiritu omnes nos in unum corpus baptizati sumus, sive Iudaei, sive gentiles, sive servi, sive liberi: et omnes in uno Spiritu potati sumus .... Nunc autem posuit Deus membra, unumquodque eorum in corpore, sicut voluit .... Et quosdam quidem posuit Deus in Ecclesia primum Apostolos, secundo Prophetas, tertio Doctores.... Numquid omnes Apostoli? numquid omnes Prophetae? numquid omnes Doctores? » — Quod iterum in Ep. ad Eph. (iv. 11-13.) inculcat dicens: « Et ipse dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios vero Evangelistas, alios autem pastores et doctores ad consummationem Sanctorum, in opus ministerii, in aedificationem corporis Christi, donec occurramus omnes in unitatem fidei et agnitionis Filii Dei, in virum perfectum, in mensuram aetatis plenitudinis Christi ». — Deus igitur in Ecclesia sua Clericos a communi coetu fidelium, seu a laicis, distinxit; et non his, sed Clericis potestatem sacri ministerii contulit, quos posuit fidelium doctores atque rectores; ideoque hierarchiam ecclesiasticam Deus constituit, et eam perpetuo futuram esse decrevit.

Quare Concilium Tridentinum (sess. 23. capit. 4.), damnans « eorum sententiam, qui asserunt, Novi Testamenti sacerdotes

temporariam tantummodo potestatem habere, et semel rite ordinatos iterum laicos effici posse, si verbi Dei ministerium non exerceant», testimonium Pauli, in locis mox citatis, invocavit ad veritatem catholicam, quam docuit, confirmandam, et dixit: «Quod si quis omnes Christianos promiscue Novi Testamenti sacerdotes esse, aut omnes pari inter se potestate spirituali praeditos affirmet, nihil aliud facere videtur, quam ecclesiasticam hierarchiam, quae est ut castrorum acies ordinata, confundere: perinde ac si contra B. Pauli doctrinam, omnes Apostoli, omnes Prophetae, omnes Evangelistae, omnes Pastores, omnes sint Doctores». — Et in canone 6. statuit: «Si quis dixerit, in Ecclesia catholica non esse hierarchiam divina ordinatione institutam, quae constat ex episcopis, presbyteris et ministris, anathema sit».

Haec de existentia hierarchiae ecclesiasticae attigisse sufficiat, quae tractationi de Ordine tamquam prooemium praeposuimus.

Rem nostram aggrediamur. — Diximus, eos qui ad sacram hierarchiam pertinent, solemni ritu initiari et per eum ad sacra munia obeunda, secundum gradum hierarchiae in quo constituuntur, potestatem accipere. Iam ergo quaeritur: — ritus hic sacer, qui Ordo sive Ordinatio nuncupatur, estne vere et proprie novae legis sacramentum, a Christo Domino institutum? Hanc primam de sacramento Ordinis quaestionem in sequenti articulo pertractabimus; in quo non adhuc *signate* statuemus *hanc* vel *illam* ordinationem pro collatione *huius* vel *illius* Ordinis, ad hierarchiam ecclesiasticam pertinentis, esse sacramentum; sed solum, adesse in Ecclesia *Ordinationem,* quae verum et proprii nominis est sacramentum. Deinde quot ordines in Ecclesia sint, videbimus, simulque utrum in qualibet ordinatione ad quemlibet eorum Ordinum conferendum, sacramentum necne conficiatur.

ARTICULUS PRIMUS

De existentia sacramenti Ordinis.

Sacramenti Ordinis existentiam negavit Lutherus, sed aliter aliquando visus est sentire Calvinus; — nunc autem communiter Protestantes sacramentum Ordinis repudiant, cum ordinationi vim conferendi gratiam et characterem in anima ordinati indelebiliter imprimendi denegent, et eam ut nudam ceremoniam habeant, qua

ministerii munus ei committi declaratur qui ad illud exercendum electus fuerit.

Hos haereticos anathemate feriit Conc. Trid., in sess. 23. c. 3., statuens: — « Si quis dixerit, Ordinem, sive sacram ordinationem, non esse vere et proprie sacramentum, a Christo Domino institutum; vel esse figmentum quoddam humanum, excogitatum a viris rerum ecclesiasticarum imperitis, aut esse tantum ritum quemdam eligendi ministros verbi Dei et sacramentorum; anathema sit »: — et can. 4.: « Si quis dixerit, per sacram ordinationem non dari Spiritum Sanctum, ac proinde frustra episcopos dicere: 'Accipe Spiritum Sanctum'; aut per eam non imprimi characterem; vel eum, qui sacerdos semel fuit, laicum rursus fieri posse, anathema sit ».

Idcirco, ad dogma fidei propugnandum, proponitur

THESIS I.

Ordo, seu Ordinatio qua in Ecclesia quidam saltem ministrorum sacra munia obeundi potestatem accipiunt, vere et proprie novae legis est sacramentum.

I. Probatur thesis. *Ex sacris Litteris.* — Ut enim ex Scripturis demonstretur, ordinationem quorumdam saltem Ecclesiae ministrorum esse proprie seu stricto sensu sacramentum tria ex illis constare debent, nimirum 1. — hanc Ordinationem perfici signo sensibili; 2. — hoc signum esse collativum gratiae sanctificantis; 3. — a Christo Domino permanenter esse institutum. — Sed haec tria ex sacris Litteris certo constant. — Ergo.

Minor probatur per partes. — Et primo, sacrae Litterae saepe commemorant *ritum sensibilem*, scilicet *manuum impositionem*, adhibitum ad Ecclesiae ministros constituendos, seu ad conferendam eis potestatem sacra munia peragendi.

Sequentia loca citamus ad exemplum. — In Actibus Apostolorum (XIV. 22.) legimus ordinationem presbyterorum factam variis in locis a Paulo et Barnaba, his verbis: « Et cum constituissent illis per singulas Ecclesias presbyteros, et orassent cum ieiunationibus, commendaverunt eos Domino ». Haec autem verba in graeco textu declarant quo modo illi presbyteri ordinati fuerint, nempe per impositionem manuum; sic enim scripta sunt: « Χει-

ροτονήσαντες δὲ αὐτοῖς πρεσβυτέρους κατ' ἐκκλησίαν, προσευξάμενοι μετὰ νηστειῶν παρέθεντο αὐτοὺς τῷ Κυρίῳ, εἰς ὃν πεπιστεύκεισαν ». — « Ex qua structura liquet », ait I. Th. Beelen (Comm. in Act. Apost. XIV. 22.), « actum illum, qui per vocem χειροτονήσαντες exprimitur, tribuendum esse solis Apostolis [Paulo nempe et Barnabae], nec ullam fieri mentionem *suffragiorum* populi, quae Calvinus [Instit. lib. 9. cap. 3. num. 15.] hic comminiscitur. Et vero, si electionem per *suffragia populi* Lucas hic indicare voluisset, ipsi populo, non vero Paulo et Barnabae, illud χειροτονεῖν tribuisset; quemadmodum supra (VI. 2-6.) memorat, septem viros ad officium diaconatus, Apostolorum concessu, electos fuisse a Christianis Hierosolymitanis, quibus viris Apostoli deinde consecrantes suas manus imposuerunt ». — Quare sensus testimonii mox citati, ut idem Beelen adnotat, hic est: « Et quum [Paulus et Barnabas] novellis Christianis (αὐτοῖς) per singulas Ecclesias [id est Lystriae, Iconii, et Antiochiae, vid. vers. 20.] inter preces et ieiunia per impositionem manuum presbyteros creassent, utrisque, et novellis Christianis, et sacris ministris recens constitutis, valedixerunt, commendantes eos Domino, in quem crediderant ».

Nec alio ritu Timotheus, Ephesinae Ecclesiae episcopus, ordinatus fuerat: — impositionem enim manuum, quam in ordinatione acceperat, in mentem ei revocat Paulus Apostolus, dicendo ordinationis gratiam eum obtinuisse « *cum impositione manuum presbyterii* ». (I. ad Tim. IV. 14.; et II. ad Tim. I. 6.).

Nec aliter Timotheum ordinare presbyteros debuisse, patet ex monitu eiusdem Apostoli (I. ad Tim. V. 22.): « Manus cito nemini imposueris, neque communicaveris peccatis alienis ».

Quod autem ritus impositionis manuum, pro ordinatione presbyterorum et episcoporum, semper adhibitus et in locis citatis commemoratus, sit *gratiae sanctificantis collativus*, — id est, talis ut vi et efficacitate sua instrumentali conferat suscipienti *gratiam gratum facientem*, — patet ex verbis quibus Paulus Timotheum adhortatur, ut gratiam acceptam *per sacram impositionem manuum* non relinquat otiosam, sed eam excitet, eaque ad munia sacra sancte ac fideliter obeunda bene utatur. — Haec sunt verba Apostoli: « Noli », inquit (I. ad Tim. IV. 14.), « negligere gratiam, quae in te est, quae data est tibi per prophetiam [id est iuxta revelationem qua Spiritus Sanctus iussit te ordinari episcopum,

vid. I. 18.], cum impositione manuum presbyterii ». Et iterum (II. ad Tim. I. 6.): « Admoneo te ut resuscites gratiam Dei, quae est in te per impositionem manuum mearum ».

Ex his autem verbis evidens est gratiam fuisse datam *efficacitate ritus* adhibiti, id enim declarat illud incisum « *per impositionem manuum mearum* [διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν μου] » : — gratiam vero, de qua loquitur Apostolus, non esse donum aliquod *gratis datum,* sed esse *gratiam sanctificantem,* rationibus, quas subiicimus, demonstratur.

1. — Quamvis graeca vox « χάρισμα », ab Apostolo adhibita ad significandam gratiam, « [Μὴ ἀμέλει τοῦ ἐν σοὶ χαρίσματος », et « τὸ χάρισμα τοῦ θεοῦ, ὅ ἐστιν ἐν σοὶ] » saepe designet *gratiam gratis datam,* ut donum linguarum, curationum etc.; eadem tamen voce significari etiam potest *gratia gratum faciens,* scilicet ea quae sanctificat suscipientem : — et ipse Paulus procul dubio ad hanc gratiam significandam, illa voce usus est in epistola ad Rom. V. 15. « Sed non sicut delictum », inquit, « ita et donum; si enim unius delicto multi mortui sunt; multo magis gratia Dei et donum in gratia unius hominis Iesu Christi in plures abundavit ». — « Ἀλλ' οὐχ ὡς τὸ παράπτωμα, οὕτω καὶ τὸ χάρισμα, εἰ γὰρ τῷ τοῦ ἑνὸς παραπτώματι οἱ πολλοὶ ἀπέθανον, πολλῷ μᾶλλον ἡ χάρις τοῦ θεοῦ καὶ ἡ δωρεὰ ἐν χάριτι τῇ τοῦ ἑνὸς ἀνθρώπου Ἰησοῦ Κριστοῦ εἰς τοὺς πολλοὺς ἐπερίσσευσε ».

2. — In locis citatis ex Epistolis ad Timotheum, Paulum Apostolum nomine « χάρισμα » non significasse gratiam gratis datam, sed *gratiam gratum facientem,* seu sanctificantem, scopus et contextus orationis clamant; nam non gratia *gratis data,* sed gratia *sanctificans* in ordinatione accepta cum iure ad gratias actuales pro impletione pastoralis muneris, negligi poterat, remisse implendo pastoris munus, et ipsa sola excitari debebat edendo sanctitatis fructus insignes.

3. — Gratia sanctificans aptissime designatur *ignis* symbolo, et hoc Apostolus non obscure utitur, illis verbis: « ἀναμιμνήσκω σε ἀναζωπυρεῖν τὸ χάρισμα τοῦ θεοῦ ».

4. — Apostolus continuo declarat qualis sit gratia, quam in ordinatione sua Timotheus acceperat, quamque cum ordinantur accipiunt omnes episcopi, et ait: « Non *enim* dedit nobis [episcopis, Ecclesiae pastoribus] Deus Spiritum timoris, sed virtutis et dilectionis et sobrietatis ». Quae verba significant, in ordinatione

episcopali per impositionem manuum Pauli Timotheum accepisse, sicuti accipiunt omnes similiter ordinati, — quod in textu citato Apostolus indicat, dicendo « *nobis* » — gratiam Spiritus Sancti, qua ad implendum munus a Deo ipsi commissum, *robur et fortitudinem animi* acquireret, dilectione ferveret, non sua sed quae Iesu Christi quaereret, et *sobrietatem* seu *moderationem* servaret in omnibus. Haec autem nonnisi gratiam sanctificantem significant, cum habitibus infusis et iure ad gratias actuales, collatam ut fideliter impleri posset ministerium acceptum a Deo in ordinatione.

5. — Idipsum confirmatur ex versu sequenti (vers. 8.): « Noli itaque », ait Apostolus, « erubescere testimonium Domini nostri » : — id est, quoniam non timiditatis et ignaviae, sed fortitudinis et firmitatis spiritum vi ordinationis tuae a Deo accepisti; metus ignominiae et persecutionis a suscepto munere strenue implendo retrahere te non debet; — « sed collabora Evangelio secundum virtutem Dei ».

6. — Demum gratiam sanctificantem, ad fideliter exequendum munus traditum, esse illam de qua loquitur Paulus, quamque Timotheum in ordinatione sua dicit accepisse, iterum manifeste apparet ex vers. 14. eiusdem capitis primi. Etenim Apostolus postquam Timotheum discipulum suum carissimum adhortatus fuerat ad excitandam gratiam in Episcopali ordinatione acceptam, et virtute eiusdem gratiae « ad collaborandum Evangelio » sine ulla tribulationum formidine; commendat eidem Timotheo primarium pastoris officium, et ait (vers. 14.): « Bonum depositum custodi », doctrinam nempe, instar depositi creditam tibi fidelissime custodiendam, tuisque successoribus integerrime tradendam. — At quomodo inter tot humanarum opinionum varietates, tot obstacula et fraudes, depositum commissum aliisque tradendum, intactum, incontaminatum custodiri poterit? — Ad hoc difficillimum munus exequendum, ait Apostolus, accepisti in ordinatione tua gratiam Spiritus Sancti, quam et nos omnes, cum pastorale munus nobis commissum fuerit, accepimus; illa roboratus, impositum tibi munus exequi poteris; — ideoque addit: « Depositum custodi *per Spiritum Sanctum qui est in nobis* » : — nimirum per gratiam Spiritus Sancti, in ordinatione acceptam, habitualem, quae dat nobis ius ad auxilia quibus depositum nobis traditum servare valemus.

Postrema nota, cuius existentia in ordinatione sacra demonstrari debet, ut haec veris et proprie dictis sacramentis novae legis

accenseatur, est institutio a Christo permanenter facta ritus in ordinatione adhibiti. — Verum ex probationibus allatis institutio Christi clarissime per se patet. Eumdem enim ritum vidimus in Scripturis semper commemoratum, cum de ordinationibus pastorum Ecclesiae ageretur; — et simul vidimus hunc ritum conferre, efficacitate sua instrumentali, gratiam sanctificantem. — At nonnisi Christus signo sensibili seu ordinationis ritui efficacitatem tribuere potest ut conferat, tamquam instrumentum Dei et ipsius Christi, gratiam sanctificantem. — Ergo Christus instituit ordinationis ritum, in Scripturis commemoratum, de quo hucusque locuti sumus; illumque ut in Ecclesia perpetuo futurum instituit, utpote qui esset ad initiandos Ecclesiae pastores usque ad consummationem saeculi permansuros. — Quare in ordinationibus horum Pastorum semper eumdem ritum fuisse adhibitum, quoad Ecclesiae Christianae initia, Scriptura testatur; et quoad sequentes aetates, ut mox videbimus, Traditio.

II. Sed iam ad vindicandam veritatem sacramenti Ordinis ex testimoniis Patrum animo nos convertamus. Et quidem in eorum scriptis multa ad rem pulcherrimaque nobis obviam sese dant; sed ex illis multis nonnisi pauca seligamus ac producamus necesse est.

S. Greg. Nyssenus (Orat. in Bapt. Christi — Mign., P. G. t. 46, p. 582.) gratiam sanctificantem collatam a Deo *efficacitate* ordinationis, quae in Ecclesia peragitur, egregie docet. Etenim postquam vim et efficaciam verborum sacramentalium, quibus sacramenta Baptismi et Eucharistiae conficiuntur, declaraverit, ita prosequitur: « Eadem *verbi* [id est formae sacramentalis] *vis* etiam sacerdotem augustum et honorandum facit, *novitate benedictionis* a communitate vulgi segregatum. Cum enim heri ac tempore superiori unus e multitudine ac plebe esset, repente redditur praeceptor, praeses, doctor pietatis, mysteriorum latentium praesul; eaque contingunt ei, cum nihil vel corpore vel forma mutatus, sed, *quod ad speciem externam* attinet, ille sit qui erat, *invisibili quadam vi ac gratia invisibilem animam in melius transformatam gerens* ».

S. Ioannes Chrysostomus frequenter eamdem ordinationis gratiam aureo atque copiosissimo celebrat eloquio. Etenim in lib. 3. de Sacerdotio (num. 4.) Paraclitum Spiritum sacerdotium ordinasse docet his verbis: — « Sacerdotium in terra peragitur, sed coelestium ordinum classem obtinet: et iure quidem merito. Non

enim homo, non angelus, non archangelus, non alia quaepiam creata potestas, sed ipse Paracletus hoc officium ordinavit, qui manentibus in carne auctor fuit ut Angelorum ministerium animo conciperent ». — Et mox, ex dignitate ad quam Spiritus Sanctus sacerdotes evehit arguens excellentiam gratiae qua illos cumulat, prosequitur: « Si quis secum reputet, quantum illud sit, nempe hominem carne et sanguine involutum prope beatam illam et immortalem naturam constitui, tunc probe intelliget, quanto honore *Spiritus gratia* sacerdotes ornaverit ».

Nec minus aperte loquitur in Hom. de resurrectione mortuor., n. 8. (Migne, P. G. t. 50. p. 432.). « Nisi nunc », ait, « etiam esset arrhabo Spiritus, neque baptisma adhibitum esset, neque peccatorum remissio, neque iustitia et sanctificatio facta esset; neque adoptionem filiorum Dei accepissemus, neque percepissemus mysteria; corpus enim et sanguis mysticus non fiunt absque Spiritus gratia: neque sacerdotes habuissemus, neque enim has ordinationes sine tali descensu fieri est possibile ».

Et in Ep. II. ad Tim., Homilia 1. (n. 2.) exponens verba Pauli, ex quibus superius argumentati sumus, ita ipsum Paulum inducit loquentem: « Ideo cum sciam te non simulatam fidem habere, te commonefacio: alacritate quippe opus habes ut exsuscites gratiam Dei. Ut enim ignis opus habet lignis, sic et gratia alacritate nostra, ut semper ferveat. ‘Admoneo te ut resuscites gratiam Dei, quae est in te per impositionem manuum mearum’; id est, gratiam Spiritus, quam accepisti, ut praesis Ecclesiae, ut signa edas, et cultum omnem exhibeas. Penes nos enim est illam vel exstinguere vel accendere: idcirco alibi dicit, ‘Spiritum nolite extinguere’ (I. Thess. v. 19.). Ex ignavia enim et negligentia exstinguitur; ex vigilantia et attentione excitatur. Est quidem in te, sed tu ardentiorem efficito; id est, fiducia impleto, gaudio, laetitia: sta viriliter ».

S. Cyrillus Alexandrinus ostendit, ritibus veteris legis praefiguratam fuisse collationem gratiae sanctificantis in sacris ministrorum Ecclesiae ordinationibus. — Haec enim habet in lib. 12. Comm. in Ev. Ioannis (xx. 22. 23.; Migne P. G. t. 74. p. 711.): « Vetus itaque et in Litteris posita lex, umbras habens et exemplaria verorum, corporalius, ut ita dicam, et rudius res sacras explicari iubebat. Moses itaque beatus, Deo rursus id iubente, aquis ablui, cum Aaronem ipsum, tum Levitas praecepit. Deinde per-

fectionis immolato ariete, cruore eius unxit auriculae dextrae partem infimam, ut scriptum est, tum dextrae manus ac dextri pedis extremum, Christi mysterii typum tamquam in imagine depingens. Nam cum aqua et sanguis ea sint per quae fiebat sanctificatio, quomodo vel unde dubitari potest quin pulchritudo veritatis in obscurioribus adhuc typis formaretur? Dominus autem noster Iesus Christus, in veritatis vim figura legis translata, divinorum altarium sacerdotes per seipsum perfecit.... Perfecit vero, per veram sanctificationem, suae naturae participes communicatione Spiritus efficiens, ac veluti refingens naturam hominis ad supernaturalem vim atque gloriam ».

Theodoretus ordinationis gratiam passim commemorat. Quaedam tantum loca referre, brevitatis causa, cogimur. — In Ep. I. ad Tim. v. ad verba Pauli (vers. 22.), « manus cito nemini imposueris, neque communicaveris peccatis alienis », adnotat: « Oportet enim prius examinare vitam eius qui ordinatur; deinde *in ipsum invocare gratiam Spiritus* ». — In Ep. 2. ad Tim. 1., exponens verba quae leguntur versu 6.: « Propter quam causam admoneo te ut resuscites gratiam Dei, quae est in te per impositionem manuum mearum », ait: « Hortor te ut animi tui alacritate excites *gratiam Spiritus quam accepisti per meam ordinationem.* Quemadmodum enim oleum lampadis flammam efficit vehementiorem, ita animi alacritas attrahit gratiam Spiritus..... Sanctissimi Spiritus gratiam dedit nobis Deus, non ut pericula pro pietate timeamus, sed ut divina virtute referti, et ipsum ardenter amemus, et insolentes animi nostri perturbationum motus castigemus ».

Idem Theodoretus ordinationem Acepsimatis ita describit (Relig. Hist. xv.): « Hic [Acepsimas] genibus flexis gratiam expectabat, ille [Ecclesiae pontifex] manum imponens Spiritui famulabatur ». — Et in Eccl. Hist. l. 4. c. 20., referens Mosis Monachi ordinationem, veritati quam vindicamus novum testimonium perhibet his verbis: « Annuens », inquit, « postulationi Valens Alexandriam duci sanctum virum iussit, ibique propter loci vicinitatem pontificali gratia insigniri. Quo perductus cum esset, videretque Lucium sibi manum velle imponere: ‘Absit’, inquit, ‘ut manu tua consecrer. Nam, te invocante, Spiritus gratia non venit’. Cui Lucius: ‘Qua ductus’, ait, ‘coniectura hoc dicis’? Et ille: ‘Non coniecturam sequor’, inquit, ‘sed certo scio: quia cum apostolicis dogmatibus pugnas, et contraria doces, et blasphemiae verbo-

rum impia facta conveniunt'.... Haec ille fidenti animo dicebat. Hic vero caedem spirans audiebat, et occidere quidem cupiebat, sed verebatur, ne restinctum bellum iterum accenderet. Quare ad alios episcopos duci iussit quos optarat. Ab his ergo percepta cum admirabili fide gratia pontificali, ad eos profectus est, qui ipsum postularant ».

Et haec ex Patribus Graecis allata sufficiant: — ex Latinis etiam disertissima quaedam testimonia pro re nostra nunc audiamus.

S. Augustinus, inter alia quae citari possent, egregie et apertissime pro nobis loquitur in libro secundo contra Epistolam Parmeniani, cap. 13. Refert enim et confutat quorumdam Donatistarum opinionem his verbis (n. 28.): « Illud quod quidam eorum veritate convicti dicere coeperunt, 'baptismum quidem non amittit qui recedit ab Ecclesia, sed ius tamen dandi amittit': multis modis apparet frustra et inaniter dici....... Utrumque enim Sacramentum est; et quadam consecratione utrumque homini datur: illud, cum baptizatur; istud, cum ordinatur; ideoque in Catholica utrumque non licet iterari. Nam si quando ex ipsa parte venientes etiam praepositi, pro bono pacis correcto schismatis errore suscepti sunt, et si visum est opus esse ut eadem officia gererent quae gerebant, non sunt rursum ordinati; sed sicut baptismus in eis, ita Ordinatio mansit integra; quia in praecisione fuerat vitium, quod unitatis pace correctum est; non in sacramentis, quae ubicumque sunt, ipsa sunt. Et cum expedire hoc iudicatur Ecclesiae, ut praepositi eorum venientes ad catholicam societatem honores suos ibi non administrent; non eis tamen ipsa Ordinationis sacramenta detrahuntur, sed manent super eos. Ideoque non eis in populo manus imponitur, ne non homini, sed ipsi sacramento fiat iniuria ». — Et paulo post (num. 30.) adversus eosdem adversarios Donatistas, ait: « Ipsi explicent quomodo sacramentum baptizati non possit amitti et sacramentum ordinati possit amitti, quoniam dicunt: 'Recedens ab Ecclesia baptismum quidem non amittit, ius dandi tamen amittit'? Si enim *utrumque sacramentum est, quod nemo dubitat;* cur illud non amittitur et illud amittitur? *Neutri sacramento* iniuria facienda est ».

S. Leo Magnus, scribens ad Dioscorum Alexandrinum (Ep. 9. c. 1.) docet, ieiunium, quod Ordinum conferendorum occasione tum a conferente tum a suscipientibus servabatur, ex Traditione

Apostolica originem habuisse; « ut intelligamus quanta et dantium et accipientium devotione curandum sit, *ne tantae benedictionis* sacramentum negligenter videatur impletum ».

Et idem S. Leo Magnus in Epist. ad episcopos Africanos Provinciae Mauritaniae (Epist. 12. cap. 3.), urgens illud Apostoli I. ad Tim. II. 2., « oportet episcopum ... esse unius uxoris virum », ait hanc praeceptionem semper habitam fuisse ut « sacratam »; et quia in quibusdam ordinationibus servata non fuerat, exclamat: « Quis igitur tolerare audeat quod in *tanti sacramenti* perpetratur iniuriam? » ... — Deinde statuit (c. 9.): « Unde si qui episcopi talem consecraverint sacerdotem qualem esse non liceat, etiamsi aliquo modo damnum proprii honoris evaserint, ordinationis tamen ius ulterius non habebunt, nec umquam *ei sacramento intererunt, quod, neglecto divino iudicio, immerito praestiterunt* ».

Unum adhuc testimonium adiiciam. — S. Gregorius Magn. in I. Reg. x. 9. (Exp. in I. Reg. lib. 4. c. 5. n. 23.) inquit: « In eo quod immutatum cor Saul habere dicitur, novis praedicatoribus sanctae Ecclesiae similatur, qui, cum ordinem praedicationis accipiunt, per divinam gratiam meliores fiunt. Samuel quippe Saul in principem unxit, Deus autem ei cor aliud immutavit, quia *sacrorum ordinum sacramenta ab Ecclesiae doctoribus foris accipimus, sed sacramentorum virtute ab omnipotente Deo interius roboramur. Virtus vero sacramenti gratia est spiritus septiformis.* Quam certe gratiam qui accipiunt, quasi alio accepto corde, immutantur, quia quos gratia sua Sanctus Spiritus roborat, esse eos facit protinus quod non erant ».

Et insuper argumentum *praescriptionis* recolas pro sacramenti Ordinis existentia, quod invenies in hoc opere de *Re Sacramentaria,* Vol. I. l. I. *de Sacramentis in Genere,* p. I. a. 4.

III. Demum *congruentiae rationes gravissimae* pro re nostra militant, quas breviter ac concinne proposuit P. Hurter (Theolog. dogm. tom. 3. p. 436.); « Si enim *a*) ritus », inquit, « quo homines *aggregantur* Ecclesiae et *filii* fiunt Dei, sacramentum est; sacramentum erit ritus ille, quo Ecclesiae *praeficiuntur* et constituuntur *patres* filiorum Dei. Si *b*) ritus ille, quo Christi subditi promoventur in eiusdem *milites,* gratiae est efficax; quanto magis ille, quo seliguntur in militum *duces,* Christi ministros et fidei doctores. Si *c*) status *matrimonialis* propter adnexas difficultates et onera, diuturnitatem, momentum, gratia sanctificatur et fovetur;

a fortiori status *clericalis,* in primis *sacerdotalis,* qui excellentior, altior, difficilior est, quo quis totum se Ecclesiae devovet. Cum denique *d*) Ecclesiae ministri, sacerdotes in primis, ministri quoque sint *Eucharistiae,* quae omnium mysteriorum est apex, decet divinam providentiam, eos condigne ad tam celsum munus gratia praeparare et disponere ».

ARTICULUS SECUNDUS

De numero Ordinum Ecclesiasticorum.

Existentia sacramenti Ordinis adserta et vindicata, ad inquirendum eius ambitum progredimur; et primo numerum Ordinum ecclesiasticorum quaeremus, deinde utrum unicuique eorum ratio veri et proprie dicti sacramenti competat necne, investigabimus.

Iamvero, ad numerum ordinum quod attinet, Concilium Tridentinum, sess. 23. can. 2., definivit: « Si quis dixerit, praeter sacerdotium non esse in Ecclesia catholica alios ordines, et maiores et minores, per quos, velut per gradus quosdam, in sacerdotium tendatur; anathema sit ». — Et can. 6.: « Si quis dixerit, in Ecclesia catholica non esse hierarchiam divina ordinatione institutam, quae constat ex episcopis, presbyteris et ministris; anathema sit ». Et can. 7.: « Si quis dixerit, episcopos non esse presbyteris superiores, vel non habere potestatem confirmandi et ordinandi; vel eam, quam habent, illis esse cum presbyteris communem ... anathema sit ».

Ex his definitionibus constat de fide esse credendum: 1. — dari in Ecclesia Catholica *ordines maiores* et *minores:* 2. — ex divina institutione esse *episcopos, presbyteros* et *ministros.* — Quot autem sint horum ministrorum *gradus,* ac proinde quot sint *ordines ministrorum,* Concilium Tridentinum non definivit. Attamen hac etiam de re Concilium voluit Christifidelibus veram doctrinam, fideliter ab eis profitendam, tradere; idque praestitit eiusdem sessionis cap. 2. Haec sunt Concilii verba: — « Cum autem divina res sit tam sancti sacerdotii ministerium, consentaneum fuit, quo dignius et maiori cum veneratione exerceri posset, ut in Ecclesiae ordinatissima dispositione plures et diversi essent ministrorum Ordines, qui sacerdotio ex officio deservirent, ita dis-

tributi, ut, qui iam clericali tonsura insigniti essent, per minores ad maiores ascenderent. Nam non solum de sacerdotibus, sed et de diaconis Sacrae Litterae apertam mentionem faciunt; et quae maxime in illorum ordinatione attendenda sunt, gravissimis verbis docent; et ab ipso Ecclesiae initio sequentium Ordinum nomina atque uniuscuiusque eorum propria ministeria, Subdiaconi scilicet, Acolythi, Exorcistae, Lectoris, et Ostiarii, in usu fuisse cognoscuntur, quamvis non pari gradu. Nam subdiaconatus ad maiores ordines a Patribus et sacris Conciliis refertur, in quibus et de aliis inferioribus frequentissime legimus ». — Quibus verbis Concilium Tridentinum indubie docuit, septem Ordines in Ecclesia Catholica esse recensendos.

Et iuxta has Conc. Trid. declarationes, Catechismus eiusdem Concilii, iussu S. Pii V. Pontificis Maximi promulgatus, quaestioni propositae, « Ordines ministrorum Ecclesiae quot sint, et quinam », respondet (p. 2. de Ordine, n. 24.): « Docendum erit hosce omnes Ordines septenario numero contineri, semperque ita a Catholica Ecclesia traditum esse, quorum nomina haec sunt, ostiarius, lector, exorcista, acolythus, subdiaconus, diaconus, sacerdos ».

Septem igitur Ordines, his nominibus in Ecclesia distinctos, admittendos esse probabimus: — et nunc in antecessum, ad claram doctrinae, quam vindicabimus, intelligentiam, necnon ad difficultates praecavendas, nonnulla praemittimus et declaramus.

1. — Ordinis ecclesiastici nomen dupliciter sumi potest, strictiori scilicet sensu et latiori. Strictiori sensu, *Ordo*, ut iam ab initio huius tractationis animadvertimus, gradus est in hierarchia ecclesiastica, certo ac solemni ritu collatus, quo minister Ecclesiae consecrationem quandam, et ad exercendas actiones spectantes sacrificium et altaris ministerium potestatem accipit. Latiori autem sensu *Ordo* appellatur sive status, sive officium eorum qui quomodocumque se devovent divinis obsequiis; etiamsi haec ad sacrificium Missae non referantur. — In praesenti quaestione, sicut in toto decursu Tractatus, de Ordinibus strictiori significatione acceptis agimus.

2. — Ministri Ecclesiae, iam in aliquo ecclesiastico Ordine constituti, quandoque ob aliud officium eis commissum, praeter functiones Ordinis communes, aliis nominibus antiquitus vocabantur, quae officium aliud non autem novum Ordinem eis col-

latum significabant. Ita inter clericos ordinatos, ii quibus cura committebatur humandi corpora defunctorum, praesertim martyrum, appellati fuerunt *Fossarii,* aut *Laborantes,* graece **Κοπιάται, καὶ Κοπιῶντες**: — *Cantores* vel *Psaltae* vocabantur qui in ecclesiasticis functionibus canere debebant; — et similiter, ratione officii eis commissi, alii ex Ecclesiae ministris dicebantur *Custodes martyrum,* seu locorum in quibus corpora martyrum condita erant; *Catechistae* vel *Doctores* audientium; *Defensores* pauperum et Ecclesiarum; *Oeconomi* et *Apocrisiarii.*

3. — Tonsura clericalis non est Ordo, sed ritus ab Ecclesia institutus, per quem homo disponitur ad amplectendam vitam clericalem, et ad Ordines suscipiendos. « Ut homines », ait Catechismus Concilii Tridentini (p. 2. de Ordine, n. 27.), « ad baptismum exorcismis, ad matrimonium sponsalibus praeparari solent; ita cum, tonso capillo, Deo dedicantur, tamquam aditus ad Ordinis sacramentum illis aperitur: declaratur enim qualis esse debeat qui sacris imbui cupit. Nam clerici nomen, quod ei tunc primum imponitur, ab eo deductum est, quod Dominum sortem et haereditatem suam habere incipiat, veluti qui in Hebraeorum populo, divino cultui mancipati erant: quibus vetuit Dominus aliquam agrorum partem in terra promissionis distribui, cum inquit: Ego pars et haereditas tua. Ac quamvis id omnibus fidelibus commune sit, praecipua tamen ratione eis conveniat necesse est, qui se Dei ministerio consecrarunt ».

4. — Potestas ecclesiastica duplex distingui debet, ordinis nempe et iurisdictionis. — Haec, seu potestas iurisdictionis, tota in corpore Christi mystico versatur; cum ad eam spectet christianum populum regere, gubernare ac dirigere ad aeternam coelestemque beatitudinem. — Potestas autem Ordinis ad verum Christi corpus in mysterio Eucharistiae realiter praesens tota refertur; ita tamen ut non solum consecrandae Eucharistiae vim habeat, sed ad eam accipiendam hominum animas praeparet, atque idoneos reddat, et cetera omnia complectatur quae ad Eucharistiam consecrandam et suscipiendam quovis modo referantur. — Ordines igitur secundum habitudinem ad Eucharistiam distinguuntur: — id est, secundum potestatem quam conferunt sive ad consecrationem corporis et sanguinis Christi, sive ad quamdam cooperationem circa corporis et sanguinis Christi consecrationem ac susceptionem.

5. — Hinc aliquo vero sensu dici potest duplicem tantum esse in Ecclesia gradum et ordinem, *sacerdotum* scilicet et *ministrorum*; id est, eorum qui Augustissimum Eucharistiae Sacrificium offerre possunt ac debent, et eorum qui, relate ad sacrificium Eucharistiae, sacerdotibus ministrant.

6. — Sacerdotium est ministrorum ecclesiasticorum Ordo supremus: — verum etsi omnes sacerdotes eamdem potestatem habeant offerendi Missae sacrificium, non omnes eadem potestate donantur, quae spectet sive corpus Christi mysticum, sive corpus Christi naturale in Eucharistia. Quamobrem sacerdotium est duplex, *summum* seu *primi Ordinis*, quod est *episcopatus;* et *secundi ordinis,* quod simpliciter sacerdotium appellatur, et est *presbyteratus.*

7. — Ex dictis facile intelligitur sensus quarumdam locutionum, quae non raro occurrunt apud Patres, dum quandoque duos Ordines in Ecclesia, scilicet sacerdotum et ministrorum, quandoque tres Ordines enumerant, episcoporum, presbyterorum et diaconorum: — spectant enim *vel* duplicem habitudinem ministrorum Ecclesiae ad Eucharistiam, *vel* cum hac habitudine spectant etiam duplicem gradum sacerdotii, propter quem triplex ordo hierarchicus constituebatur. — Similiter intelligitur qua ratione Concilium Tridentinum declaret ecclesiasticam hierarchiam divina institutione constare ex « *episcopis, presbyteris et ministris* »; et in enumeratione Ordinum ecclesiasticorum (sess. 23. c. 2.) non indicet episcopatum. Enumeravit enim, tamquam supremum Ordinem, *sacerdotium,* quod episcopatum et presbyteratum complectitur; qui tamen inter se ita distinguuntur ut Ordo presbyteratus seu sacerdotii secundi ordinis, sacerdotio primi ordinis seu episcopatui, qui tamquam Ordo a presbyteratu distinctus considerari debet, subordinetur.

8. — Eadem ratione patet cur antiquiores quidam Theologi, ut Paludanus et alii, dixerint octo esse in Ecclesia Ordines; sex enim ordinibus usque ad sacerdotium communiter numeratis, adiungebant loco Sacerdotii, Presbyteratum et Episcopatum. Nonnulli vero Canonistae Ordinibus proprie dictis addebant clericalem Tonsuram, quae ad Ordines disponit; et ideo, latiori quodam sensu, dixerunt Ordines esse novem.

9. — Ministrorum ad altare multiplex est gradus et Ordo, sicut multiplex est circa sanctissimam Eucharistiam ministrorum

cooperatio. Haec vel Eucharistiam ipsam spectat, vel suscipientes; — et optime ab Angelico Doctore declaratur, in 4. dist. 24. q. 2. a. 1. quaest. 2. (Suppl. q. 37. a. 2.).

Haec sunt verba S. Doctoris: — « Dicendum quod Ordinis sacramentum ad sacramentum Eucharistiae ordinatur, quod est sacramentum sacramentorum, ut Dionysius dicit, c. 3 Eccles. Hierarch., in princ. Sicut enim templum, et altare, et vasa, et vestes, ita et ministri, qui ad Eucharistiam ordinantur, consecratione indigent: et haec consecratio est Ordinis sacramentum. Et ideo distinctio Ordinum est accipienda secundum relationem ad Eucharistiam: quia potestas ordinis aut est ad consecrationem ipsius Eucharistiae, aut ad aliquod ministerium ordinatum ad hoc sacramentum Eucharistiae.

« Si primo modo, sic est ordo sacerdotum: et ideo cum ordinantur, accipiunt calicem cum vino, et patenam cum pane, accipientes potestatem conficiendi corpus et sanguinem Christi.

« Cooperatio autem ministrorum est vel in ordine ad ipsum sacramentum, vel in ordine ad suscipientes. — Si primo modo, sic est tripliciter. Primo enim est ministerium, quo minister cooperatur sacerdoti in ipso sacramento quantum ad dispensationem, sed non quantum ad consecrationem, quam solus sacerdos facit; et hoc pertinet ad diaconum. Unde in littera, 4. dist. 24. dicitur quod ad diaconum pertinet ministrare sacerdotibus in omnibus quae aguntur in sacramentis Christi: unde et ipse Christi sanguinem dispensat. Secundo est ministerium ordinatum ad materiam sacramenti ordinandam in sacris vasis ipsius sacramenti: et hoc pertinet ad subdiaconos: unde dicitur in littera, ibid., quod vasa corporis et sanguinis Domini portant, et oblationem in altari ponunt: et ideo accipiunt calicem de manu episcopi, sed vacuum, cum ordinantur. Tertio est ministerium ordinatum ad praesentandam materiam sacramenti: et hoc competit acolytho. Ipse enim, ut in littera, ibid., dicitur, urceolum cum vino et aqua praeparat: unde accipit urceolum vacuum. — Sed ministerium ad praeparationem recipientium ordinatum, non potest esse nisi super immundos, quia qui mundi sunt, iam sunt ad sacramenta percipienda idonei. Triplex autem est genus immundorum, secundum Dionysium, loc. sup. cit. Quidam enim sunt omnino infideles, credere nolentes; et hi totaliter etiam a visione divinorum et coetu fidelium arcendi sunt: et hoc pertinet ad ostiarios. Quidam

autem sunt volentes credere, sed nondum instructi, scilicet catechumeni; et ad horum instructionem ordinatur ordo lectorum: et ideo prima rudimenta doctrinae fidei, scilicet Vetus Testamentum eis legendum committitur. Quidam vero sunt fideles, instructi, sed impedimentum habentes ex daemonis potestate, scilicet energumeni; et ad hoc ministerium est ordo exorcistarum. Et sic patet ratio et numeri et gradus ordinum ».

10. — Ordo diversimode *sacer* vocari potest. Si enim secundum se consideretur, quilibet Ordo dici potest sacer, cum sit solemni ritu collatus, et ad ministerium sacrum referatur. — Si vero Ordo sacer dicatur ille qui, ut loquitur S. Thomas (Suppl. q. 37. a. 3.), aliquem actum habet circa rem consecratam; « *tres* tantum sunt », prosequitur S. Doctor, « Ordines sacri, scilicet *sacerdotium* et *diaconatus*, qui habet actum circa corpus Christi et sanguinem consecratum, et *subdiaconatus*, qui habet actum circa vasa consecrata ». — Sin autem Ordo sacer appelletur ille cui annexa sit obligatio continentiae quae ex ecclesiastica lege oritur, subdiaconatus est nunc utique, iuxta praesentem Ecclesiae Latinae disciplinam, Ordo sacer; sed hoc sensu sacer non fuit semper, subdiaconi enim illa lege primitus non adstringebantur. — Si demum Ordo sacer nuncupetur ille qui principatum sacrum, iuxta gradum suum, habet in Ecclesia; in hoc etiam sensu subdiaconatus non est Ordo sacer: subdiaconus enim est subminister, et inservit Diacono.

11. — Si quaeratur qua ratione sacramentum Ordinis, quod unum est, in septem Ordines dividatur, seu, quod idem est, qua ratione septem Ordines unum efficiant sacramentum Ordinis; respondemus cum S. Th. (Suppl. q. 37. art. 1. ad 2.): « Divisio Ordinis non est totius integralis in suas partes, neque totius universalis, sed totius potestativi: cuius haec est natura, quod totum secundum completam rationem est in uno, in aliis autem est aliqua participatio ipsius. Et ita est hic: tota enim plenitudo sacramenti huius est in uno Ordine, scilicet sacerdotio, sed in aliis est quaedam participatio Ordinis. Et hoc significatum est in hoc quod Dominus dixit, Num. XI. 17., Moysi: 'Auferam de spiritu tuo, tradamque eis, ut sustineant tecum onus populi'. Et ideo omnes Ordines sunt unum sacramentum ».

Et ut melius sensum huius doctrinae intelligamus, rem optime nobis declarabit Albertus Magn. (in 4. s. d. 24. a. 3.). — « Dico »,

inquit, « quod hoc totum, medium est inter integrale et universale: quia in modo constitutionis sive perfectionis ex partibus, simile est integrali, hoc est, per respectum partium ad totum: sed per respectum totius ad partes, habet similitudinem cum toto universali, quia praedicatur de qualibet parte: — sed deficit ab utroque in aliquo; ab universali quidem, quia, licet praedicetur de omnibus, tamen secundum perfectam rationem suae potestatis non praedicatur nisi de ultimo; et de omnibus aliis praedicatur non secundum perfectam rationem, sed prout participatur aliquid de potestate ultimae partis, quia in omni toto potestativo semper pars potestatis antecedentis est in subsequente. Unde Boët. dicit, quod quidquid potest inferius, potest et superius, et non convertitur: et Dionysius, quod superiora habent potestatem inferiorum excellenter et eminenter, sed non convertitur. A toto autem integrali deficit, quia essentia totius adest cuilibet parti, et propter hoc etiam ratio adest, licet secundum potestatem imperfectam et perfectam, ut prius dictum est ».

His praemissis, sit

THESIS II.

Septem in Ecclesia catholica sunt Ordines, scilicet ostiarii, lectoris, exorcistae, acolythi, subdiaconi, diaconi et sacerdotis. Sacerdotium tamen est Ordo bipartitus; nam episcopi, qui sunt sacerdotes primi ordinis, sacerdotibus secundi ordinis seu presbyteris, iure divino superiores sunt, potestate tum Ordinis tum iurisdictionis.

Prima pars thesis, prout spectat sacerdotium et diaconatum, demonstrari non debet; hi enim ordines, in Scripturis Novi Testamenti frequenter commemorati et in tota Ecclesiae Catholicae historia passim occurrentes, a nemine respuuntur. Ceterum in argumentis, quae afferemus, ad existentiam aliorum Ordinum demonstrandam, tum de sacerdotio, tum de diaconatu mentio fiet. — Probanda est igitur existentia quinque ordinum quos in thesi praeter sacerdotium et diaconatum enumeravimus; et haec evincitur unico argumento, quod subiungimus:

Illi ordines, nec plures, nec pauciores, admittendi sunt, qui semper in Ecclesia uti tales agniti fuerunt. Atqui ordines qui in thesi recensentur, semper in Ecclesia ut tales admissi fuerunt. — Ergo.

Minor, quae probari solum debet, ex multis ecclesiasticis documentis indubie eruitur.

Et in primis, ad Ecclesiam Latinam quod attinet, Ordines, quos defendimus, nominantur in vetustissimis scriptis Patrum, qui modo unum, modo alium, modo plura, modo omnia simul, prout occasio scribendi ferebat, commemorant, ut distinctos clericorum gradus ab omnibus agnitos.

Tertullianus (l. de Praescript. c. 41.) dum haereticorum ordinationes condemnat, aperte alludit ad ordinationes rite peractas apud catholicos, et inter eas ordinationem Lectoris indicat: « Ordinationes eorum », inquit, « temerariae, leves, inconstantes: nunc neophytos conlocant, nunc saeculo obstrictos, nunc apostatas nostros, ut gloria eos obligent, quia veritate non possunt... Itaque alius hodie episcopus, cras alius; hodie diaconus, qui cras lector ».

Sed audiamus S. Cyprianum. In Epistola 3. ad « presbyteros et diaconos Romae consistentes » de *Subdiacono* loquitur: « Accepi », ait, « a vobis litteras ad me missas per Crementium hypodiaconum, quibus plenissime de glorioso eius exitu instruerer; et exultavi satis quod, pro integritate administrationis eius, consummatio quoque honesta processerit ». — Eumdem Crementium subdiaconum nominat clerus Romanus in Epistola 2. (inter Epist. S. Cypr.) « ad Clerum Carthaginensem ».

In Epistola 24. « ad Clerum », S. Cyprianus de Ordinationibus Saturi *Lectoris* et Optati *Subdiaconi* ita scribit: « Cyprianus presbyteris et diaconibus fratribus salutem... Sed et illud ad vos perferre litteris meis debui, urgente causa, clero in Urbe consistenti litteras me misisse. Et quoniam oportuit me per clericos scribere, scio autem nostros plurimos absentes esse, paucos vero qui illic sunt vix ad ministerium quotidiani operis sufficere, necesse fuit novos aliquos constituere qui mitterentur. Fecisse me autem sciatis lectorem Saturum et hypodiaconum Optatum confessorem, quos iam pridem communi consilio clero proximos feceramus, quando aut Saturo die paschae semel atque iterum lectionem dedimus, aut quando cum presbyteris doctoribus lectores diligenter probaremus, Optatum inter lectores doctorem audientium constituimus, examinantes an congruerent illis omnia quae esse debent in iis qui ad clerum parabantur. Nihil ergo a me absentibus vobis novum factum est, sed quod iampridem communi consilio omnium nostrum coeperat, necessitate urgente pro-

motum est ». — Saturum *lectorem* et Optatum *hypodiaconum* iterum commemorat in Epistola 29. ad « presbyteros et diaconos Romae consistentes » ; et solum Saturum in Ep. 32. ad « clerum Carthaginensem ».

Sed prae ceteris notanda est Epistola 33., qua *clero et plebi* renuntiat Aurelium a se Lectorem fuisse ordinatum. Sanctum Antistitem audiamus. « Cyprianus presbyteris et diaconibus et plebi universae salutem. In ordinationibus clericis, fratres carissimi, solemus vos ante consulere et mores ac merita singulorum communi consilio ponderare. Sed expectanda non sunt testimonia humana cum praecedunt divina suffragia. Aurelius frater noster, illustris adolescens, a Domino iam probatus et Deo carus, in annis adhuc novellus, sed in virtutis ac fidei laude provectus, minor in aetatis suae indole, sed maior in honore, gemino hic agone certavit; bis confessus, et bis confessionis suae victoria gloriosus, et quando vicit in cursu factus extorris, et cum denuo certamine fortiore pugnavit, triumphator et victor in praelio passionis ... Merebatur talis clericae ordinationis ulterioris gradus et incrementa maiora, non de annis suis, sed de meritis aestimandus. Sed interim placuit ut ab officio lectionis incipiat, quia et nihil magis congruit voci quae Dominum gloriosa praedicatione confessa est, quam celebrandis divinis lectionibus personare; post verba sublimia quae Christi martyrem prolocuta sunt, Evangelium Christi legere, unde martyres fiunt; ad pulpitum post catastam venire, illic fuisse conspicuum gentilium multitudini, hic a fratribus conspici, illic auditum esse cum miraculo circumstantis populi, hic cum gaudio fraternitatis audiri. Hunc igitur, fratres dilectissimi, a me et a collegis qui praesentes aderant, ordinatum sciatis. Quod vos scio et libenter amplecti et optare tales in Ecclesia nostra quam plurimos ordinari ».

In Epistola sequenti, seu 34. ad « clerum et plebem » pariter missa, S. Cyprianus de ordinatione alterius Lectoris loquitur, cuius merita confessionis amplissima celebrat laude. « Exultate itaque », inquit, « nobiscum litteris nostris, quibus ego et collegae mei qui praesentes aderant, referimus ad vos Celerinum fratrem nostrum, virtutibus pariter et moribus gloriosum, clero nostro, non humana suffragatione, sed divina dignatione coniunctum... Hunc ad nos, fratres dilectissimi, cum tanta Domini dignatione venientem ... quid aliud quam super pulpitum, id est super tri-

bunal Ecclesiae, oportebat imponi, ut loci altioris celsitate subnixus, et plebi universae pro honoris sui claritate conspicuus, legat praecepta et Evangelium Domini, quae fortiter ac fideliter sequitur. Iungendus in lectione Aurelio fuerat... Hos Lectores interim constitutos sciatis, quia oportebat ».

Inter Epistolas S. Cypriani extat 79., quam Cypriano miserant Lucius aliique martyres ad metalla damnati, et ex ea constat *Acolythos* etiam tunc fuisse in clero. « Supervenerunt litterae tuae, frater clarissime », inquiunt, « quas per Herennianum hypodiaconum, et Lucianum et Maximum et Amantium *acolythos* misisti nobis; quibus lectis, recepimus in vinculis laxamentum, in pressura solatium et in necessitate praesidium, et excitati sumus et robustius animati ad si quid amplius fuerit poenarum ». — Hos acolythos nominant etiam Nemesianus, Dativus, Felix et Victor martyres in Epistola ab eis missa S. Cypriano (inter Epistolas S. Cypriani, 78.). Ipse S. Cyprianus in Epistola sua 28. « ad presbyteros et diaconos » de alio Acolytho loquitur, cui nomen erat Favorinus.

Demum libello, martyrum nomine a Luciano conscripto, ad indulgentiam pro poenitentibus postulandam, Exorcistae ordo commemoratur. « Universi confessores Cypriano papae salutem. Scias nos universis de quibus apud te ratio constituit quid post commissum egerint, dedisse pacem, et hanc formam per te et aliis episcopis innotescere voluimus... Praesente *de clero et Exorcista et Lectore,* Lucianus scripsit ».

Eodem saeculo III. S. Cornelius Papa, in Epistola ad Fabium Antiochensis Ecclesiae praesulem missa anno 252., quam Eusebius Caesariensis in Historia ecclesiastica (l. 6. cap. 43.) nobis servavit, omnes Ordines esse tunc in Ecclesia Romana aperte declarat. De Novato enim haeretico scribens, S. Cornelius inquit: « Ergo ille Evangelii vindex, ignorabat unum Episcopum esse oportere in Ecclesia catholica. In qua tamen sciebat (quomodo enim illud nescire potuisset?) *presbyteros* quidem esse sex et quadraginta, septem autem *diaconos* totidemque *subdiaconos*, *acolythos* duos et quadraginta, *exorcistas* et *lectores* cum *ostiariis* quinquaginta duos ».

Saeculo IV. Concilium Carthaginiense IV. celeberrimum, cui S. Augustinus interfuit, anno 398. celebratum, non solum ordines omnes, quos vindicamus, commemorat, sed pro unoquoque singillatim tradit ritum ordinationis. Hi enim sunt canones pro ordinationibus: —

Can. 2. « Episcopus cum ordinatur, duo episcopi ponant et teneant Evangeliorum codicem super caput et cervicem eius, et uno super eum fundente benedictionem, reliqui omnes episcopi, qui adsunt, manibus suis caput eius tangant ».

Can. 3. « Presbyter cum ordinatur, episcopo eum benedicente, et manum super caput eius tenente, etiam omnes presbyteri, qui praesentes sunt, manus suas iuxta manum episcopi super caput illius teneant ».

Can. 4. « Diaconus cum ordinatur, solus episcopus, qui eum benedicit, manum super caput illius ponat, quia non ad sacerdotium, sed ad ministerium consecratur ».

Can. 5. « Subdiaconus cum ordinatur, quia manus impositionem non accipit, patenam de episcopi manu accipiat vacuam, et calicem vacuum. De manu vero archidiaconi urceolum cum aqua et mantile, et manutergium ».

Can. 6. « Acolythus cum ordinatur, ab episcopo quidem doceatur, qualiter in officio suo agere debeat. Sed ab archidiacono accipiat ceroferarium cum cereo, ut sciat se ad accendenda Ecclesiae luminaria mancipari. Accipiat et urceolum vacuum ad suggerendum vinum in Eucharistiam sanguinis Christi ».

Can. 7. « Exorcista cum ordinatur, accipiat de manu episcopi libellum, in quo scripti sunt exorcismi, dicente sibi episcopo: Accipe et commenda memoriae, et habeto potestatem imponendi manus super energumenum, sive baptizatum sive catechumenum ».

Can. 8. « Lector cum ordinatur, faciat de illo verbum episcopus ad plebem, indicans eius fidem ac vitam atque ingenium. Post haec, spectante plebe, tradat ei codicem, de quo lecturus est, dicens ad eum: Accipe et esto lector verbi Dei, habiturus, si fideliter et utiliter impleveris officium, partem cum eis qui verbum Dei ministraverint.

Can. 9. « Ostiarius cum ordinatur, postquam ab archidiacono instructus fuerit, qualiter in domo Dei debeat conversari, ad suggestionem archidiaconi tradat ei episcopus claves Ecclesiae de altario, dicens: Sic age, quasi redditurus Deo rationem pro his rebus, quae his clavibus recluduntur ».

Et ad ostendendum officium Psaltae non esse alium Ordinem a veris et proprie dictis Ordinibus distinctum, additur a Concilio canon 10., qui sic se habet: « Psalmista, id est cantor, potest absque scientia episcopi, sola iussione presbyteri officium susci-

pere cantandi, dicente sibi presbytero: Vide ut quod ore cantas, corde credas: et quod corde credis, operibus comprobes ».

Hoc ipso saeculo IV. S. Paulinus Nolanus de S. Felice Nolanae Ecclesiae presbytero, qui temporibus Decii glorioso confessoris titulo illustris effectus, multo illustrior erat miraculis, quae ad eius tumulum creberrime fiebant, sancta eius munia in Ecclesia describens, canebat (poëm. 15. v. 108.):

.... Primis lector servivit in annis.
Inde gradum coepit, cui munus voce fideli
Adiurare malos et sacris pellere verbis.

Et Sulpicius Severus in Vita S. Martini (n. 5.) narrat: « Tentavit autem idem Hilarius [S. Hilarius Pictaviensis] imposito diaconii officio sibi eum [Martinum] arctius implicare et ministerio vincire divino. Sed cum saepissime restitisset, indignum se esse vociferans ... *exorcistam* eum esse praecepit, quam ille *ordinationem*, ne despexisse tamquam *humiliorem* videretur, non repudiavit ».

Eodem saeculo S. Siricius Pontifex Romanus definiens tempus quod in ministerio impendi debebat ut clericus ex inferiori ordine ad superiorem ascendere posset, decrevit, in Epistola ad Himerium Episcopum Tarraconensem (Epist. 1. cap. 9.): « Quicumque ... se Ecclesiae vovit obsequiis a sua infantia, ante pubertatis annos baptizari, et *lectorum* debet ministerio sociari. Qui accessu adolescentiae usque ad tricesimum aetatis annum, si probabiliter vixerit, una tantum, et ea, quam virginem communi per sacerdotem benedictione perceperit, uxore contentus, *acolythus* et *subdiaconus* esse debebit; postque ad *diaconii* gradum, si se ipse primitus, continentia praeeunte, dignum probarit, accedat. Ubi si ultra quinque annos laudabiliter ministrarit, congrue *presbyterium* consequatur. Exinde, post decennium, *episcopalem* cathedram poterit adipisci, si tamen per haec tempora integritas vitae ac fidei eius fuerit approbata ».

Et in eadem Epistola (cap. 10.) continuo addit:

« Qui vero iam aetate grandaevus, melioris propositi conversione provocatus, ex laico ad sacram militiam pervenire festinat, desiderii sui fructum non aliter obtinebit, nisi, eo quo baptizatur tempore, statim lectorum aut exorcistarum numero societur, si tamen eum unam habuisse vel habere, et hanc virginem accepisse constet uxorem. Qui dum initiatus fuerit, expleto biennio,

per quinquennium aliud acolythus et subdiaconus fiat, et sic ad diaconium, si per haec tempora dignus iudicatus fuerit, provehatur. Exinde iam accessu temporum, presbyterium vel episcopatum, si eum cleri ac plebis edecumarit electio, non immerito sortietur». — Demum (cap. 13.): « Monachos quoque », inquit, « quos tamen morum gravitas et vitae ac fidei institutio sancta commendat, clericorum officiis aggregari et optamus et volumus; ita ut qui intra tricesimum aetatis annum sunt, in minoribus per gradus singulos, crescente tempore, promoveantur ordinibus: et sic ad diaconatus vel presbyterii insignia, maturae aetatis consecratione, perveniant. Nec saltu ad episcopatus culmen ascendant, nisi in his eadem, quae singulis dignitatibus superius praefiximus, tempora fuerint custodita ».

Initio saeculi V., S. Innocentius I., Ep. 38. ad Episcopum Nucerinum (cap. 5.), scribebat, tempora « a maioribus » constituta pro ordinibus » conferendis, omnino esse servanda, « nec cito quilibet lector, cito acolythus, cito diaconus, cito sacerdos fiat ».

Et successor eius S. Zosimus Papa in Epistola ad Hesychium episcopum Salonitanum vigore apostolico inculcabat necessitatem servandi tempora statuta pro ordinationibus: « Si quid auctoritati tuae », ait, « quod nos non opinamur, aestimas defuisse, supplemus. Obsiste talibus ordinationibus, obsiste superbiae et arrogantiae venienti. Tecum faciunt praecepta Patrum, tecum apostolicae sedis auctoritas. Si enim officia saecularia principem locum, non vestibulum actionis ingressis, sed per plurimos gradus examinato temporibus deferunt: quis ille tam arrogans, tam impudens invenitur, ut in coelesti militia, quae pensius ponderanda est, et sicut aurum repetitis ignibus exploranda, statim dux esse desideret, cum tyro ante non fuerit, et prius velit docere quam discere? Assuescat in Domini castris, in lectorum primitus gradu divini rudimenta [Merl. rudimentis] servitii: nec illi vile sit exorcistam, acolythum, subdiaconum, diaconum per ordinem fieri: nec hoc saltu, sed statutis maiorum ordinatione temporibus. Iamvero ad presbyterii fastigium talis accedat, ut et nomen aetas impleat, et meritum probitatis stipendia anteacta testentur. Iure inde summi pontificis locum sperare debebit ».

Evidens autem est in hoc decreto, sicut in praecedentibus Siricii et Innocentii, nolle Summum Pontificem omnes omnino Ordines, qui in Ecclesia tunc erant, recensere; sed solum prae-

scribere tempus, quod nisi prius fuerit in *exercitio* alicuius Ordinis expletum, non poterat quis ad alium ordinem recipiendum licite admitti. — Hinc in Ordinibus a Zosimo commemoratis, non indicatur Ordo *ostiariatus;* non quia non erat Ordo, aut non debebat suscipi, sed quia non requirebatur ut munia eius omnes implerent tempore aliquo determinato, antequam promoverentur ad superiorem Ordinem. — Hinc in eadem Ep. c. 3. ait: « Haec autem singulis gradibus observanda sunt tempora. Si ab infantia ecclesiasticis ministeriis nomen dederit, inter lectores usque ad vicesimum aetatis annum continuata observatione perduret »: et continuo addit: « Si maior iam et grandaevus accesserit, ita tamen, ut post baptismum statim, si divinae militiae desiderat mancipari, sive inter lectores, sive inter exorcistas quinquennio teneatur: exinde acolythus vel subdiaconus quatuor annis; et sic ad benedictionem diaconatus, si meretur, accedat » etc.

Eodem V. saeculo Gelasius Papa, Epist. 9. ad Episcopos Lucaniae, de eadem re agens, et temporis intervalla pro susceptione Ordinum imminuens ob urgentem quarumdam Ecclesiarum necessitatem, statuit:

« Priscis igitur pro sui reverentia manentibus constitutis, quae, ubi nulla vel rerum vel temporum perurget angustia, regulariter convenit custodire, eatenus ecclesiis quae vel cunctis sunt privatae ministris, vel sufficientibus usque adeo dispoliatae servitiis, ut plebibus ad se pertinentibus divina munera supplere non valeant, tam intuendi quam promovendi clericalis obsequii sic spatia dispensanda concedimus, ut, si quis, etiam de religioso proposito et disciplinis monasterialibus eruditus, ad clericale munus accedat . . . si assecutus est litteras, sine quibus vix fortassis *ostiarii* possit implere ministerium; ut, si his omnibus quae sunt praedicta fulcitur, continuo *lector,* vel notarius, aut certe defensor effectus, post tres menses existat *acolythus,* maxime si huic aetas etiam suffragatur; sexto mense *subdiaconi* nomen accipiat: ac si modestae conversationis honestaeque voluntatis existit, nono mense diaconus, completoque anno sit presbyter: cui tamen, quod annorum interstitia fuerant collatura, sancti propositi sponte suscepta doceatur praestitisse devotio ».

Et ad idem saeculum V. quod attinet, S. Hieronymus de omnium Ordinum collatione testimonium apertissimum reddit. — Etenim in Epistolis 102. et 103. ad S. Augustinum missis, Aste-

rium *Hypodiaconum* nominat; et Commentario in Epist. ad Titum, II. 15., ait: « Non solum episcopi, presbyteri et diaconi debent magnopere providere ut cunctum populum cui praesident, conversatione et sermone praecedant; verum et inferior gradus, *exorcistae, lectores, aeditui,* et omnes omnino qui domui Dei serviunt. Quia vehementer Ecclesiam Christi destruit, meliores laicos esse quam clericos ». — Et demum in Ep. 52. ad Nepotianum, ubi vivendi formam describit quam Clerici sequi debent, de *acolytho* loquitur.

Ne sim infinitus, documentis iam citatis solum hoc addam, nempe, saeculo VI., S. Gregorium Magnum in libro Sacramentorum totum ritum quo Ordines omnes, incipiendo ab *ostiario,* usque ad ordinationem *episcopi* conferebantur, plenissime tradere. Ibi enim legimus: « Incipit *ordo ad sacros ordines benedicendos.* Maiores gradus ante Evangelium, minores vero post communionem dantur . . . Ordinatio ostiarii . . . ordinatio lectoris . . . ordinatio exorcistae . . . ordinatio acolythi . . . ordinatio subdiaconi » etc. — Et post S. Gregorii Magni aetatem, omnes scriptores ecclesiastici, ut S. Isidorus Hispalensis, Beda, Rabanus Maurus et ceteri, qui de ecclesiasticis ordinibus et ordinationibus loquuntur, septem Ordines, atque hos tantum, recensuerunt.

Manet igitur evidenter probatum, Ecclesiam Latinam, prout constat ex antiquissimis ac indubiis documentis, semper et absque ulla mutatione, septem ordines ministrorum, quos defendimus, agnovisse.

Quod autem Ecclesia Graeca, primis christianae religionis saeculis, agnoverit etiam septem ecclesiasticos Ordines, quos defendimus, ex sequentibus certis et pro re nostra validissimis documentis ostendimus.

In Concilio Antiocheno, habito anno 341., canone 6. statuitur: « Si quis a proprio episcopo fuit excommunicatus, ne prius ab aliis suscipiatur, quam fuerit a proprio episcopo susceptus... Idem autem decretum adversus laicos, et presbyteros, et diaconos, et *eos qui sunt in cleri catalogo,* observetur ». — Deinde in canone 10. clarius nominantur illi qui, praeter presbyteros et diaconos, inter clericos gradum habent. « Ii qui sunt in vicis vel pagis », inquit Concilium, « qui dicuntur chorepiscopi, etiamsi episcopi ordinationem manuumve impositionem acceperint, visum est, ut suum modum sciant . . . constituant autem *lectores, hypodiaconos*

et exorcistas, et eorum promotionem sufficere existiment, nec presbyterum, nec diaconum ordinare audeant absque urbis episcopo, cui subiicitur ipse et regio ».

Eodem saeculo IV. in Concilio Laodiceno, canone 20., statuitur : « Quod non oportet diaconum ante presbyterum sedere, sed sedere cum iussu presbyteri. Similiter autem etiam haberi honorem diaconis *a ministris et omnibus clericis oportet* ». — Post diaconos ergo sequebantur illi qui hic *ministri* appellantur, seu *subdiaconi*, et post eos alii gradus clericalis ordinis numerabantur. — Pro subdiaconis, canone 21. praescribitur: « quod non oportet *ministros* locum habere in diaconis [id est in locis Ecclesiae apud apsidem positis, quae et secretaria et pastophoria appellabantur], et sacra vasa tangere »: — et in canone sequenti, seu 22., *ostiarius* commemoratur: « Quod non oportet *ministrum* ferre orarium [stolam, qua utebantur presbyteri et diaconi], neque *fores* [τὰς θύρας] relinquere ». Demum, canone 24., clarissime omnes ministrorum Ordines commemorantur his verbis: « Quod non oportet sacro ministerio deditos, a presbyteris usque ad diaconos, et reliquum ecclesiasticum ordinem, id est usque ad *subdiaconos, lectores, cantores, exorcistas* et *ostiarios*, et ex numero continentium et monachorum, ingredi tabernas ».

Sub finem saeculi VII. Concilium Quinisextum in 4. canone statuit: « Si quis episcopus, vel presbyter, vel diaconus, vel *subdiaconus*, vel *lector*, vel *cantor*, vel *ostiarius*, cum muliere Deo dicata coierit, *deponatur*.... Sin autem laicus, *segregetur* ».

Acolythum nomine *deputati* et *ceroferarii* agnovisse videntur Graeci, saltem sequioris aetatis, et Orationem pro eius *ordinatione* ex antiquissimo Cryptoferratensi Bessarionis codice edidit Goarius in Euchologio. Qui et ibidem, apposita post ordinationem Lectoris nota, aperte testatur, praeter Lectores, de quibus nullum dubium occurrere potest, « omnino indubium sibi esse, Ecclesiam Graecam ostiarios, exorcistas et acolythos suis ministris aggregasse ».

Quod etiam constat ex Litteris ab Innocentio IV. missis anno 1254., ad Othonem episcopum Tusculanum et Sedis Apostolicae in Regno Cypri Legatum. Pontifex enim « expresse praecipit quod episcopi Graeci septem Ordines, secundum morem Ecclesiae Romanae, de cetero conferant, cum hucusque *tres de minoribus neglexisse vel praetermisisse dicantur* ». — Quibus verbis et

illos Ordines iam primitus agnovisse Graecos, et suis olim clericis contulisse, sat aperte Innocentius IV. indicat.

Quin etiam, eosdem Ordines nec omnino praetermissos fuisse a Graecis sequioris aetatis contendit Arcudius, his in rebus peritissimus, cum asserat, Ordines ostiarii, exorcistae et acolythi connexos fuisse cum Ordine lectoris, ac proinde in unica ordinatione simul omnes quatuor minores Ordines ostiarii, exorcistae, lectoris et acolythi fuisse collatos. — Hoc ipsum sibi fuisse testatos Christophorum Campanam Canonarcham Chiensem, et Nathanaëlem S. Maurae Archiepiscopum refert Goarius (Euch. p. 239.). Dixerunt enim, scribit Goarius, « aequalem esse utraque in Ecclesia numerum Ordinum; ostiarios tamen, exorcistas et acolythos Graecam separatim non instituere, sed unica lectoris benedictione, quatuor a nobis minores Ordines vocatos conferre, atque ita uno lectoris ordine accepto, ostiarium, exorcistam, lectorem et acolythum eumdem evadere ». Cuius quidem rationis indicium et signum ostendebant, prosequitur Goarius, « quod lector ordinatus, idem sacris altaris foribus adstat, cereum Evangelio legendo praefert, Scripturam quoque sacram legit, atque energumenis ex Pontificis commissione, quae nunc tantum sacerdotibus demandatur, manus posset imponere ».

Concludamus igitur et dicamus, hoc certis probationibus esse demonstratum, nempe antiquam et Orthodoxam Ecclesiam Graecam eosdem omnino Ordines ecclesiasticos agnovisse quos Ecclesia Latina semper agnovit, et Concilium Tridentinum enumeravit.

In *secunda parte thesis* statuimus, sacerdotium esse ordinem bipartitum, id est, complecti sub se ordinem presbyterorum, qui sunt sacerdotes inferioris seu secundi ordinis, et ordinem episcoporum, qui sunt summi sacerdotes, seu primi ordinis.

Hanc episcoporum praeeminentiam saeculo IV. Aërius presbyter Arianus impugnavit, cuius verba refert S. Epiphanius (Adversus haereses, lib. 3. tom. 1. — haeresi 75. n. 3.): « Quanam in re presbytero », aiebat Aërius, « episcopus antecellit? nullum inter utrumque discrimen est. Est enim amborum unus ordo, par et idem honor ac dignitas. Manus imponit episcopus, imponit et presbyter; baptizat episcopus, idem facit et presbyter; divinum omnem cultum administrat episcopus, non minus id facit et presbyter; episcopus in throno sedet, et presbyter ».

Hunc Aërii errorem innovavit Calvinus, saeculo XVI., de primitiva Ecclesia christiana scribens (l. 4. Inst. cap. 4. n. 2.): « Quibus docendi munus iniunctum erat, eos omnes nominabant presbyteros. Illi ex suo numero in singulis civitatibus unum eligebant, cui specialiter dabant titulum episcopi, ne ex aequalitate, ut fieri solet, dissidia nascerentur; neque tamen sic honore et dignitate superior erat episcopus, ut dominium in collegas haberet; sed quas partes habet Consul in Senatu, ut referat de negotiis, consulendo, monendo, hortando aliis praeeat, auctoritate sua totam actionem regat, et quod decretum communi consensu fuerit, exequatur; id muneris sustinebat episcopus in Presbyterorum coetu, atque id ipsum pro temporum necessitate fuisse humano consensu inductum, fatentur ipsi veteres ».

Longe longeque ab his erroribus remota fuit sententia quorumdam Scholasticorum, qui negaverunt, episcopatum esse a presbyteratu Ordinem distinctum. Ii enim in omnibus catholice sentientes, admittebant episcopos esse presbyteris superiores, fatebantur episcopatum a Christo Domino esse institutum, agnoscebant multa solis episcopis competere, quae non competunt presbyteris: — sed solum ex eo quod eamdem potestatem consecrandi Eucharistiam habeant tum episcopi tum presbyteri, nolebant in episcopatu agnoscere Ordinem diversum a presbyteratu, et malebant dicere, episcopatum esse novum officium respectu quarumdam actionum sacrarum; propter quod in consecratione sua episcopus characteris, in ordinatione presbyterali impressi, extensionem reciperet ad novam et ampliorem potestatem ac dignitatem.

Verum, post Concilii Tridentini declarationes et definitiones, opinionem hanc veterum Scholasticorum, — quae magis in verbis, quam in re ipsa differt a doctrina quam defendimus — paulatim theologi dereliquerunt; et communiter nunc admittunt, episcopos non modo esse *iure divino* presbyteris superiores quoad potestatem tum ordinis tum iurisdictionis, sed etiam eos in sacerdotii apice ita esse constitutos, ut Ordine, a presbyterali Ordine distincto, sacerdotibus inferioribus seu presbyteris antecellant.

Hoc sensu secunda pars thesis, superius proposita, intelligi debet, quam sequentibus argumentis demonstramus.

Et ad potestatem ordinis quod attinet, episcopi ordinare possunt presbyteros, presbyteri vero nunquam id *valide* facere pos-

sunt. — Ergo episcopi presbyteris iure divino quoad potestatem ordinis antecellunt.

Consequentia patet, nam 1) — potestas ordinandi presbyteros, est ad constituendos sacerdotes qui valeant consecrare Eucharistiam et offerre sacrificium; ac proinde est potestas ordinis. 2) — est potestas quae non confertur *humano iure,* secus posset eodem iure vel episcopis auferri, vel conferri etiam presbyteris; ergo est potestas collata episcopis *iure divino.*

Antecedens probatur ex Traditione, quae clarissime relucet tum in perpetua Ecclesiae praxi, tum in manifestis Patrum declarationibus.

Etenim, ut prius de praxi loquamur, in toto saeculorum decursu a prima legis christianae promulgatione usque ad nos, in tanta rerum, hominum ac circumstantiarum varietate, et in maximis saepe atque urgentissimis Ecclesiarum particularium necessitatibus, nullum exemplum reperitur ordinationis presbyteri factae ab aliquo qui non esset episcopus, quaeque *valida* habita fuerit.

Ex Patribus autem tria solum, brevitatis causa, afferam testimonia.

Et primo S. Hieronymus, quem Presbyteriani pro se invocant, aperte testatur solos episcopos ordinare posse presbyteros: etenim in Ep. 146., alias 85., ad Evangelum, sine ulla ambiguitate dicit (num. 1.): « Quid enim facit, *excepta ordinatione,* episcopus, quod presbyter non faciat? »

S. Ioannes Chrysostomus, Hom. 11. in Ep. 1. ad Tim., cum dixisset « inter episcopos et presbyteros *ferme* nihil interesse », — sunt enim pares quoad ineffabilem consecrandi Eucharistiam potestatem, quam omnes sacerdotes in ordinatione presbyterali accipiunt, — addit: « Sola quippe *ordinatione* superiores sunt, atque hoc tantum *plus quam* presbyteri habere videntur ».

S. Epiphanius loquens de Aërii errore — quem appellavit (haeres. 75. n. 3.) « *dogma supra hominum captum furiosum et immane* », — haec pro nobis disertissima profert (num. 4.): « Enimvero totum illud [Aërii dogma] stoliditatis esse plenissimum, prudens quisque facile perspicit, velut cum episcopum ac presbyterum adaequare conatur. Hoc enim constare quî potest? Siquidem episcoporum ordo ad gignendos Patres praecipue pertinet. Huius enim est Patrum in Ecclesia propagatio. Alter, cum Patres non possit, filios Ecclesiae regenerationis lotione producit, non

tamen Patres aut magistros. Quînam vero fieri potest, ut is presbyterum constituat, ad quem creandum manuum imponendarum ius nullum habeat? ».

Atque huc facit celebre documentum quod doctrinam simul et Ecclesiae praxim quoad rem nostram patenter ostendit.

In Apologia S. Athanasii contra Arianos (n. 12.) his verbis calumniae Ischyrae, qui presbyterum se esse dicebat, refutantur: « Unde igitur presbyter Ischyras? quo ordinante? num Collutho? id enim solum restat. Atqui Colluthum, presbyterum obiisse, ambasque eius manus *sine auctoritate* fuisse, ac omnes qui ab eo, schismatis tempore, ordinati sunt, ad laicorum statum redactos, ita conventibus interesse, *omnibus notum ac nulli dubium est* ». — Et in eadem Apologia (n. 75.), testimonium refertur a presbyteris plurimis Philagrio Aegypti praefecto missum, ubi de eodem Ischyra legimus: « Scelus confictum delatumque fuerat a quodam, quem secum adducebant, Ischyra, qui se presbyterum iactitabat, tametsi non presbyter. Ordinatus quippe fuit a Collutho presbytero, qui falso episcopi nomine gloriabatur, demumque in communi Synodo, ab Hosio et sociis eius episcopis celebrata, ad priorem presbyteri ordinem redactus est. *Ac consequenter quotquot a Collutho fuerant ordinati, ii sunt ad priorem reversi conditionem;* ita ut ipse quoque Ischyras inter laicos visus fuerit ».

Quod autem iure divino episcopi presbyteris etiam quoad potestatem iurisdictionis antecellant patet in primis ex typo veteris legis. In ea enim lege unus fuit summus sacerdos, nempe Aaron et qui succedebant Aaroni; et praeterea erant omnes inferiores sacerdotes, omnes nempe Aaronis filii; denique erant ceteri Levitae, qui a Levi descendebant, sed non per Aaronem. Hi autem gradus iure divino distincti erant; ut iure divino summus sacerdos auctoritate et dignitate superior esset inferioribus sacerdotibus, et hi superiores essent ceteris Levitis; unde trium illorum graduum diversae erant consecrationes, sicut et vestes ac officia. — Cum ergo haec hierarchia, a Deo per Moysen in lege veteri instituta, figura fuerit hierarchiae per Christum instituendae in lege nova; et episcopi sint in lege nova quod erant summi sacerdotes in veteri; et quod erant inferiores sacerdotes, modo sint simplices presbyteri, sicut quod erant Levitae, modo sunt diaconi; sequitur, episcopos supra presbyteros, et presbyteros super diaconos, divino iure, in nova lege constitutos esse.

Quam episcoporum excellentiam super presbyteros, in lege Mosaica praefiguratam, et pro impletione illius figurae in Ecclesia christiana divino iure constitutam, agnoscebat S. Hieronymus in Epistola superius citata ad Evangelum, quam concludit his verbis: « Et, ut sciamus traditiones apostolicas sumptas de veteri Testamento; quod Aaron et filii eius atque Levitae in Templo fuerunt, hoc sibi episcopi et presbyteri et diaconi vindicent in Ecclesia ». Et in Epistola 52. ad Nepotianum ait: « Quod Aaron et filios eius, hoc esse episcopum et presbyteros noverimus ».

Praeterea Apostoli iure divino omnibus in Ecclesia potestate iurisdictionis antecellebant. Sed episcopi loco Apostolorum constituuntur. Ergo. — E Patribus, qui minorem huius argumenti propositionem docent, audiamus unum, S. Augustinum. In Psalmum XLIV. explicans verba vers. 17.: « Pro patribus tuis nati sunt tibi filii », ait (n. 32.): « Quid est, 'pro Patribus tuis nati sunt tibi filii?' Patres missi sunt Apostoli, pro Apostolis filii nati sunt tibi, constituti sunt episcopi. Hodie enim episcopi, qui sunt per totum mundum, unde nati sunt? ipsa Ecclesia patres illos appellat; ipsa illos genuit [per episcopalem ordinationem] et ipsa illos constituit in sedibus patrum [Apostolorum]: non ergo te putes desertam, quia non vides Petrum, quia non vides Paulum, quia non vides illos per quos nata es; de prole tua tibi crevit paternitas. Pro patribus tuis nati sunt tibi filii. Constitues eos Principes super omnem terram ».

Nec immerito ex ipsis verbis Pauli Apostoli S. Epiphanius (loc. cit.) argumentatur. « Quod autem », inquit, « non idem esse possit cum episcopo presbyter, divinus Apostoli sermo declarat, quo, quisnam episcopus, quisnam presbyter, intelligitur. Nam ad Timotheum episcopum scribens, ita loquitur: 'Presbyterum ne obiurges, sed hortare velut patrem'. Quid autem attinebat episcopo vetare, ut ne presbyterum obiurgaret, nisi maiorem supra presbyterum auctoritatem haberet? Quare deinceps admonet: adversus presbyterum cito accusationem ne admiseris, nisi duobus tribusve testibus ».

Demum excellentiam episcoporum super presbyteros evidenter evincunt sequentia loca Patrum antiquiorum luculentissima, quae inter multa seligimus ad exemplum.

S. Ignatius Martyr, qui obiit anno 107. aer. vulg., Ep. ad Ephesios (num. 3.) scribit: « Episcopi per tractus terrae constituti,

in sententia Christi sunt»; et (num. 6.): «Quemcumque» ait, «paterfamilias mittit ad gubernandam familiam suam, hunc ita accipere debemus, ut illum ipsum qui mittit. Manifestum igitur est, quod episcopum respicere oporteat ut ipsum Dominum».

In Epistola ad Magnesios (num. 6.) inquit: «Hortor ut in concordia omnia peragere studeatis, episcopo praesidente loco Dei, et presbyteris loco senatus apostolici, et diaconis mihi suavissimis concreditum habentibus ministerium Iesu Christi».

Eamdem doctrinam S. Ignatius Martyr iterum inculcat, cum in Epistola ad Trallianos (n. 3.) dicit: «Cuncti revereantur diaconos ut mandatum Iesu Christi, et episcopum ut Iesum Christum, et presbyteros ut senatum Dei et Concilium Apostolorum». — Et in Epistola ad Philadelphenses: «Studeatis», inquit, «una Eucharistia uti: una enim est caro Domini nostri Iesu Christi, et unus calix in unitatem sanguinis ipsius, unum altare, sicut unus episcopus, cum presbyterio et diaconis conservis meis; ut quod faciatis, secundum Deum faciatis».

Clemens Alexandrinus, qui obiit an. 217. aer. vulg., l. 6. Stromatum (c. 13.) scribit: «In Ecclesia progressiones episcoporum, presbyterorum, diaconorum sunt, ut arbitror, imitationes angelicae gloriae, et illius oeconomiae ac dispensationis quam dicunt Scripturae expectare illos qui, insistentes vestigiis Apostolorum, vixerunt in perfectione iustitiae convenienter Evangelio.... Scribit Apostolus, primo quidem diaconos futuros, deinde cooptandos esse in presbyteratum progressu gloriae (nam gloria differt a gloria) donec in virum perfectum [id est, episcopum] creverint». Igitur episcopi tam distinguuntur a presbyteris, quam hi a diaconis; et quemadmodum presbyteri diaconis hic superiores esse asseruntur, quod et haeretici fatentur, ita et presbyteris episcopi. Tres enim gradus ex aequo a se invicem secreti recensentur, e quorum uno progressus fiat ad alium.

Eodem saeculo III., Origenes Hom. 11. in Ieremiam (opp. tom. 3. p. 370. Migne P. G. t. 13.), quam habuit cum iam esset presbyter, inquit: «Nos qui putamur aliquid esse, id est qui in clericatus vobis ordine praesidemus in tantum ut quidam de minori gradu ad hunc locum cupiant pervenire, nosse debetis non statim in eo esse salvandos, quia clerici sumus... sed si ordinem clericatus et mereamur pariter et habeamus.... Plus a me exigitur quam a diacono; plus a diacono, quam a laico: qui vero

totius Ecclesiae arcem obtinet [episcopus], pro omni Ecclesia rationem reddet».

Et S. Cypr. Ep. 27. ad Lapsos (n. 1.), inquit: «Dominus noster, cuius praecepta et monita observare debemus, episcopi honorem et Ecclesiae suae rationem disponens... dicit Petro: Tu es Petrus et super istam petram aedificabo Ecclesiam meam... Inde per temporum et successionum vices episcoporum ordinatio, et Ecclesiae ratio decurrit, ut Ecclesia super episcopos constituatur, et omnis actus Ecclesiae per eosdem praepositos gubernetur. Cum hoc itaque divina lege fundatum sit, miror.... etc.». — Quid clarius?

Saeculo IV. S. Optatus Milev., l. 1. de Schismate Donatistarum, c. 13., loquens de atrocissima Diocletiani persecutione, quae coepta anno 303. alios fecit martyres, alios confessores, alios vero «funestam prostravit in mortem», ait: «Quid commemorem laicos, qui tunc in Ecclesia nulla fuerant dignitate suffulti? quid ministros plurimos? quid diaconos in tertio? quid presbyteros in secundo sacerdotio constitutos? *Ipsi apices et principes omnium, aliqui episcopi* illis temporibus, ut, damno aeternae vitae, istius incertae lucis moras brevissimas compararent, instrumenta divinae legis impie tradiderunt».

Demum excellentia episcoporum patet etiam ex potestate quam habent vi ordinationis suae confirmandi, benedicendi oleum pro extrema unctione, aliaque perficiendi, quae non possunt fieri a presbytero virtute solius ordinationis presbyteralis.

Et concludamus verbis Doctoris Angelici, qui episcoporum super presbyteros auctoritatem ita declarat (Suppl. q. 40. a. 4. ad 3.): «Sicut omnium rerum naturalium perfectiones praeexistunt exemplariter in Deo, ita Christus fuit exemplar omnium officiorum ecclesiasticorum. Unde unusquisque minister Ecclesiae quantum ad aliquid gerit typum Christi, ut ex littera patet, 4. dist. 24. Et tamen ille est superior qui secundum maiorem perfectionem Christum repraesentat. Sacerdos autem repraesentat Christum in hoc quod per seipsum aliquod ministerium implevit; sed episcopus in hoc quod alios ministros instituit et Ecclesiam fundavit. Unde ad episcopum pertinet mancipare aliquid divinis officiis, quasi cultum divinum ad similitudinem Christi statuentem. Et propter hoc etiam episcopus specialiter sponsus Ecclesiae dicitur, sicut et Christus».

Hinc licet S. Doctor (ead. quaest. art. 5.) dicat episcopatum non esse ordinem, prout « ordinatur ad sacramentum Eucharistiae » — spectabat enim Angelicus potestatem, quam episcopus habet cum presbytero aequalem quoad consecrationem Eucharistiae — aperte tamen fatetur (ib. ad 3.) potestatem episcopalem, qua episcopi presbyteris antecellunt, « non esse tantum iurisdictionis, sed etiam ordinis »; et ait, secundum aliquem verum sensum negari non posse, episcopatum esse ordinem. — Ipse Doctor Angelicus audiatur, qui in opusculo « de perfectione vitae spiritualis », c. 24., circa praesentem quaestionem mentem suam clare nobis aperit.

Haec sunt verba S. Doctoris: — « Quod vero quarto proponitur, quod episcopatus non est ordo; hoc manifeste continet falsitatem, si absolute intelligatur. Expresse enim dicit Dionysius esse tres ordines ecclesiasticae hierarchiae: scilicet episcoporum, presbyterorum et diaconorum: et 21. dist. cap. *Cleros* habetur, quod ordo episcoporum quadripartitus est. Habet enim ordinem episcopus per comparationem ad corpus Christi mysticum, quod est Ecclesia; super quam, principalem accipit curam, et quasi regalem. Sed quantum ad corpus Christi verum, quod in sacramento continetur, non habet ordinem supra presbyterum. Quod autem habeat aliquem ordinem, et non iurisdictionem solam, sicut archidiaconus vel curatus presbyter, patet ex hoc quod episcopus potest multa facere quae non potest committere; sicut confirmare, ordinare et consecrare basilicas, et huiusmodi: quae vero iurisdictionis sunt, potest aliis committere. Idem etiam patet ex hoc quod, si episcopus depositus restituatur, non iterum consecratur, tamquam potestate ordinis remanente, sicut et in aliis contingit ordinibus ».

Difficultates quae contra primam partem thesis occurrunt, praeoccupavimus; ideoque eas quae secundam partem impetunt et potiores videntur, hic subiungimus.

Obiicitur ergo

1. S. Paulus ita loquitur de episcopis ac presbyteris, ut aliquando presbyteros vocet episcopos, aliquando episcopos appellet presbyteros, et quidquid de episcopis dixerit, id pariter de presbyteris affirmaverit; ergo episcopi iure divino non sunt superiores presbyteris.

Prob. Ant. ex variis Scripturae locis. — Ad Philipp. (1. 1.) scribit: « Paulus et Timotheus servi Iesu Christi omnibus san-

ctis, in Christo Iesu, qui sunt Philippis, cum episcopis et diaconibus »: hic autem per episcopos intelligi presbyteros, manifestum est; si enim episcopi nomine significaretur primus aliquis sacerdos iurisdictione in ceteros praeditus, non dixisset Paulus *cum episcopis*, sed cum episcopo: fieri enim nequit ut eiusdem urbis plures sint episcopi sensu praedicto; ergo. — Ad Tim. I. iv. 14. ait: « Noli negligere gratiam... quae data est tibi per prophetiam, cum impositione manuum presbyterii ». Idem ergo est presbyter, quod episcopus, cum, fatentibus Catholicis, sermo ibi sit de impositione manuum facta ab episcopis. — Ad Tit. i. 5. inquit: « Reliqui te Cretae, ut... constituas per civitates presbyteros, sicut et ego disposui tibi ». Subinde vero virtutes presbyteri describens, vers. 7. addit: « Oportet enim episcopum sine crimine esse »; ergo nihil discernit presbyterum inter et episcopum, prout ex particula *enim* intelligimus. — Denique Act. xx. 17. legitur: « A Mileto [Paulus] mittens Ephesum, vocavit maiores natu [πρεσβυτέρους] Ecclesiae », quibus deinde ait vers. 28.: « Attendite vobis et universo gregi, in quo vos Spiritus Sanctus posuit episcopos regere Ecclesiam Dei »; ergo vel plures erant eiusdem civitatis episcopi, vel iidem erant presbyteri, qui episcopi.

Resp. 1. *Dist. Ant.* — S. Paulus presbyteros vocat episcopos et vicissim, quod episcopi et presbyteri *nomina* utrique ordini, Apostolorum aevo, fuerint communia *C.* Quasi *ordines* ipsos tunc distinctos non fuisse senserit *N. Ant. et conseq.* — Ita hoc argumentum solvit S. Chrysostomus Hom. 1. in Ep. 1. Philipp. (opp. t. 11. p. 195. A.) expendens illa verba: « Cum episcopis et diaconibus ». — « Quid est hoc? » inquit, « an unius civitatis multi erant episcopi? nequaquam. Sed presbyteros ita appellavit. Tunc enim *nomina* adhuc erant communia, atque etiam ipse episcopus vocabatur diaconus. Idcirco ad Timotheum scribens inquit, 'diaconiam, id est, ministerium tuum imple', cum tamen ille episcopus esset, quod constat ex illis verbis ad eumdem scriptis... 'quae data est tibi cum impositione manuum presbyterii'. Presbyteri enim episcopum non ordinassent. Et rursus ad Titum scribens inquit: 'Huius rei gratia reliqui te Cretae, ut constituas per civitates presbyteros'... Quae quidem de episcopis dicit. Namque haec cum dixisset, statim addit: 'Oportet enim episcopum sine crimine esse'... Antiquitus enim ipsi etiam presbyteri vocabantur episcopi et diaconi Christi, et episcopi presbyteri. Quocirca hodie

multi episcopi ita scribunt: compresbytero et condiacono. Procedente vero tempore proprium cuique tributum est nomen, ut hic quidem episcopus, ille vero presbyter appellaretur ». — Hanc Chrysostomi explicationem, tanquam omnium planissimam et commodissimam, plerique interpretum Graecorum et Latinorum tenent. Nam in S. Scriptura non tantum nomen Episcopi, sed etiam Apostoli et diaconi aliis quoque tribuebatur, qui ordine et auctoritate aut minores erant aut multo praestantiores. Praeter duodecim, quos Christus in Evangelio elegit *Apostolos*, etiam Paulum, Barnabam, Andronicum aliosque hoc nomine cohonestatos legimus: imo Christus ipse (ad Hebr. 3.) *Apostolus* confessionis nostrae appellatur. Paulus se et Apollo (I. ad Corinth. III. 5. et II. ad Cor. III. 6.) vocat διάκονους *ministros*, et ad Rom. XV. 8. ait, Christum διάκονον « ministrum fuisse circumcisionis ». Petrus item epist. I. c. 5. vers. I. aiebat « presbyteros, qui in nobis sunt, obsecro compresbyter », aut iuxta Vulgatam, *seniores, consenior*. Audentne Novatores Christo Apostolos et episcopos, Apostolorum principi presbyteros, imo episcopis diaconos facere auctoritate pares?

Resp. 2. cum S. Epiphanio, aliquibus in locis extitisse episcopos cum diaconis absque presbyteris, in aliis vero presbyteros cum diaconis sine episcopis; indeque factum, ut ubi Apostolus episcoporum mentionem fecit, de presbyteris omnino siluerit. En verba S. Epiphanii Hom. 75. (n. 5.) adversus Aërium ita dicentis: « Ut tam sibi quam auditoribus imponat, illud obiicit: Apostolum presbyteris et diaconis scribere, non episcopis. Item episcopum alloquens, 'Noli', inquit, 'negligere gratiam, quae est in te, quam accepisti per manus presbyterorum collegii': deinde alio loco '*episcopis et diaconis*', ut idem episcopus et presbyter esse videatur. Sed nimirum veritatis iste seriei ignarus, nec in reconditiore historia versatus, non intelligit, Apostolum, cum recens adhuc esset christiani dogmatis propagatio, pro re nata scripsisse; nam ubi iam episcopi constituti fuerant, ad episcopos ac diaconos scribebat. Neque enim subinde omnia ab Apostolis ordinari poterant. Et quidem presbyteris in primis et diaconis opus erat, a quibus videlicet ambobus ecclesiastica negotia administrari possunt. Quare ubi nondum episcopatu dignus aliquis occurrerat, nullus ei loco propositus est episcopus. At ubi et necessitas postulabat, nec eorum qui episcopatu digni erant, copia deerat, ibi episcopi con-

stituti. Sed cum haud magna multitudo foret, reperiri nulli potuerunt qui presbyteri crearentur: unde solo episcopo contenti fuerunt. Sine diacono autem episcopus esse non potest. Quare in id Apostolus incubuit, ut ministrandi gratia episcopo diaconi suppeterent ».

Erant igitur, ex mente Epiphanii, primis Ecclesiae saeculis episcopi a presbyteris non solum gradu et auctoritate, sed etiam nomine distincti. Nec tamen ex productis supra Scripturae testimoniis ad Philipp. 1. et Act. xx. sequitur, plures fuisse eiusdem civitatis episcopos. Nam cum Philippi metropolis esset, plures sub ea erant episcopi illius provinciae, qui ex urbibus aliis negotiorum causa poterant convenire. Eodem sensu explicat illud Act. xx. 17. S. Irenaeus, qui II. saeculo aer. christ. vixit, inquiens (adversus haeres. lib. 3. cap. 14.): « In Mileto convocatis episcopis et presbyteris, qui erant ab Epheso et a reliquis proximis civitatibus ». — Ceterum haec Epiphanii assertio cum sententia Chrysostomi facile conciliari potest; cum non repugnet, eadem vocabula in ampliori significatione pluribus, in pressiore vero et propria uni tantum convenire.

2. Concilium Nicaenum in Ep. synodica (Labb. tom. 2. p. 251. A) permittit presbyteris, « qui ad nullum schisma deflexisse comperti sunt, et se intra catholicam et apostolicam Ecclesiam impollutos continuerunt, ius habere et ordinandi, et eos qui digni clero fuerint, nominandi ». Ergo presbyteris tunc ius erat ordinandi.

Resp. *Dist. Ant.* — Ius habere ordinandi, hoc est, eligendi *C.* Id est, consecrandi *N.* Verbum graecum προχειρίζεσθαι, significat *promovere.* Synodus Meletiani schismatis presbyteris in clericorum promotione suffragii iura concesserat; ceteris autem concedit καὶ προχειρίζεσθαι, καὶ ὀνόματα ὑποβάλλειν, hoc est, *et promovere, et nomina suggerere.* — Nec refert, quod vox illa προχειρίζεσθαι paulo ante dicatur de iis qui ab Alexandro episcopo Alexandrino erant consecrati. Nam licet ex se promotionem tantum, electione factam, significet; potest tamen etiam ad ordinationem, ut sibi subiectam, applicari; prout can. 14. Synodi 11. et alibi adhibetur. Mendosum autem est, quod in codice Dionysii Exigui, can. 13. Concilii Ancyrani, legitur: « Presbyteris non licere presbyteros aut diaconos ordinare sine praecepto episcopi vel litteris »: emendatiora enim aliorum exemplaria habent: « Sed nec presbyteris civitatis sine episcopi praecepto amplius aliquid imperare, nec

sine auctoritate litterarum eius in unaquaque parochia aliquid agere ».

3. S. Hieronymus praeeminentiam episcoporum supra presbyteros, ex divino iure statutam esse minime credit.

Et sane, Comm. in cap. 1. Ep. ad Titum, initio ait: « Idem est ergo presbyter, qui et episcopus ».

Deinde statim subiicit: « Et antequam diaboli instinctu studia in religione fierent, et diceretur in populis: ego sum Pauli, ego Apollo, ego autem Cephae, communi presbyterorum consilio Ecclesiae gubernabantur ».

Pergit: « Postquam vero unusquisque eos quos baptizaverat, suos putabat esse, non Christi; in toto orbe decretum est, ut unus de presbyteris electus superponeretur ceteris, ad quem omnis Ecclesiae cura pertineret, et schismatum semina tollerentur ».

Demum concludit: « Sicut ergo presbyteri sciunt, se, ex Ecclesiae consuetudine, ei qui sibi praepositus fuerit, esse subiectos; ita episcopi noverint, se magis consuetudine, quam dispositionis dominicae veritate, presbyteris esse maiores, et in commune debere Ecclesiam regere ».

Quae omnia ostendunt S. Hieronymum credidisse excellentiam episcoporum supra presbyteros non extitisse initio christianae Ecclesiae, et invectam fuisse humano iure ad tollenda schismatum semina.

Resp. *Nego assertum,* et ad *Prob.* Resp. exponendo distinctim, iuxta explicationem a P. T. Holtzclau traditam (Theol. Wirceb. t. 5. p. 373.), sensum verborum quae obiiciuntur.

a) — « Idem est presbyter, qui episcopus » nomine tenus *C.* reipsa *N.* Eodem enim loco Hieronymus ait: « Presbyterum et episcopum unum esse, et aliud *aetatis,* aliud esse *nomen officii*... Eosdem episcopos illo tempore, quos et presbyteros appellabant; propterea indifferenter de episcopis quasi de presbyteris est locutus [Paulus] ». — Quod probat ex variis Scripturae locis superius iam adductis, qui de solis nominibus agunt, praesertim ex initio epistolae ad Philipp. « cum episcopis et diaconis »; aitque: « Certe in una civitate plures, *ut nuncupantur,* episcopi esse non poterant ». Ergo S. Hieronymus singulares primi ordinis antistites, eosque alios a presbyteris, procul dubio credidit.

b) — « Communi presbyterorum consilio Ecclesiae gubernabantur », *Dist.* Et pari etiam auctoritate *N.* Communi consilio,

sed auctoritate dispari *C.* Ex communi namque cura et administratione Ecclesiae non sequitur, pares fuisse episcopis presbyteros. — Profecto S. Cypr. Ep. 5. (al. 4.) ad presbyteros et diaconos: « Solus », inquit, « rescribere nihil potui; quando a primordio episcopatus mei statuerim, nihil sine consilio vestro et sine consensu plebis mea privatim sententia gerere ». Nemo tamen negaverit, tunc multum fuisse discriminis inter episcopum et presbyteros, inter hos et diaconos, inter plebem et clerum. — Idque satis agnovit Hieronymus: scribit enim ipse, l. de Script. Eccles., Iacobum primum Hierosolymorum episcopum, continuo post Christi ascensionem, fuisse constitutum; sciebat Petrum Antiochiae sedisse, et Evodium sibi successorem ordinasse; Marcum Alexandriae sedisse antistitem ante tempora illius schismatis ad quod provocat.

c) — At occasione schismatis Corinthiaci, teste Hieronymo, « toto orbe decretum est, ut unus ex presbyteris electus superponeretur ceteris ». *Dist.* id est, ut unus, qui iam ordine et charactere alios antecellebat, curam et administrationem ad se solum revocaret *C.* Ut superponeretur quasi antea presbyteris non antecelleret *N.* — Ante schisma de quo loquitur S. Hieronymus, erat in qualibet insigniore Ecclesia episcopus, qui charactere ac suae ordinationis dignitate presbyteris excellebat; curam tamen gregis cum presbyteris ultro communicaverat: quam tamen postea, oborto schismate ob presbyterorum arrogantiam, episcopi ad se revocarunt, ita decernentibus Apostolis. — Atque hoc est, quod ait Hieronymus, « in toto orbe decretum esse »: neque enim de Concilio universali aut specialibus synodis hac de causa coactis constat.

d) — Eodem sensu intelligendus est Hieronymus, quando dixit, episcopos presbyteris maiores esse « consuetudine magis, quam dispositionis dominicae veritate ». Neque enim vult sic esse maiores quoad gradum, dignitatem et characterem sacramenti; sed exterius dumtaxat, quod presbyteri non ut ante amplius aeque vocarentur a praesulibus in partem sollicitudinis. Illam quippe in gubernanda Ecclesia curarum consiliorumque communionem, quam S. Hieronymus ait initio servatam fuisse, explicat praestantissimus Doctor his verbis, verba in obiectione allata proxime consequentibus: « imitantes Moysen, qui, cum haberet in potestate solus praeesse populo Israel, septuaginta elegit, cum quibus populum iudicaret ». At Moyses utique iure divino illis erat superior.

4. Idem S. Hieronymus in Epist. 146. ad Evangelum, ait: « Audio quemdam in tantam erupisse vecordiam, ut diaconos presbyteris, id est, episcopis anteferret ». Et ut probet, diaconos praeferre presbyteris idem esse ac praeferre episcopis, continuo addit, Paulum Apostolum « perspicue docere, eosdem esse presbyteros quos episcopos »; et deinde illud citat in confirmationem quod in Ecclesia Alexandrina fiebat, dicens: « Alexandriae a Marco Evangelista usque ad Heraclam et Dionysium episcopos, presbyteri semper unum ex se electum, in excelsiori gradu collocatum, episcopum nominabant; quomodo si exercitus Imperatorem faciat, aut diaconi eligant de se, quem industrium noverint, et archidiaconum vocent ».

Resp. — In hac Epist. 146., ad Evangelum, S. Hieronymus, ut retunderet audaciam quorumdam diaconorum, qui sacerdotes honore debito non prosequebantur, totus est in excellentia sacerdotalis ordinis vindicanda. Cum autem presbyteri sacerdotali potestate aucti sint sicut episcopi, ratione huius potestatis dicit, diaconos qui se praeferunt presbyteris, praeferre se episcopis. — Insuper dicit « Apostolum perspicue docere, eosdem esse presbyteros quos episcopos », quia episcopi et presbyteri *nomina*, Apostolorum aetate, iuxta S. Hieronymum, promiscue tum episcopis tum presbyteris tribuebantur; et quia *communi presbyterorum consilio*, etsi dispari auctoritate, Ecclesiae illis Christianismi primordiis gubernabantur.

Quod vero S. Hieronymus ad consuetudinem Ecclesiae Alexandrinae appellet, et dicat, presbyteros unum a se electum in excelsiori loco posuisse et episcopum nominasse; intelligas de *electione* episcopi a solis presbyteris facta, non item de potestate a presbyteris ei delegata, ac de episcopali consecratione. Continuo enim S. Doctor subdit: « Quid enim facit, excepta ordinatione, episcopus, quod presbyter non faciat? » — Quae etiam verba accipias dicta de officiis ecclesiasticis baptizandi et Eucharistiam conficiendi: nam quod potestatem confirmandi non exceperit, ideo factum est, quia S. Doctor respexerat ad consuetudinem Ecclesiae Alexandrinae, in qua presbyteri ex speciali delegatione chrismabant.

Illud autem, usque ad tempora a S. Hieronymo commemorata, peculiare fuit Ecclesiae Alexandrinae, quod soli presbyteri iure suffragii gauderent, quodque ex suo tantum collegio episcopum

eligerent, teste Eutychio Alexandrino, atque illico a morte episcopi, « ne aliis hunc, aliis illum postulantibus, in populo iurgia et contentiones existerent », ut habet Epiphanius, haer. 49. Electus iste quamprimum a presbyteris in sede sublimiori collocabatur, et ante consecrationem ab episcopis aliis acceptam vocabatur episcopus, atque post dies aliquot iurisdictione et auctoritate plene fruebatur. Addit Eutychius, presbyteros manus electo etiam imposuisse, in speciem scilicet anticipatae cuiusdam consecrationis. Quae quidem postea mutata fuere: et S. Athanasius, cum adhuc esset diaconus, in episcopum electus fuit.

Neque obstat, S. Hieronymum dixisse electionem episcopi Alexandrini a presbyteris factam fuisse « *quomodo* si exercitus Imperatorem faciat; aut diaconi eligant de se, quem industrium noverint, et archidiaconum vocent ». Nam, hanc comparationem adhibuit S. Doctor ad declarandum *modum electionis,* nequaquam vero ad excludendam episcopi consecrationem, aut ad ostendendum, episcopum fuisse a presbyteris consecratum.

Praeterea idem S. Hieronymus in Epistola 14. n. 8. ad Heliodorum Monachum, diaconos « in tertio gradu » esse dicit, ac proinde absque ulla ambiguitate, conceptis verbis, affirmat in primo gradu esse episcopos, in secundo presbyteros. « Et ceteris », inquit, « quae de eo sequuntur, explicitis, non minorem [S. Paulus] *in tertio gradu* adhibuit diligentiam, dicens, 'Diaconos similiter pudicos, non bilingues, non multo vino deditos etc.' ».

5. Patres non raro affirmant sacerdotium praestantissimum esse gradum, ad quem possit mortalium quis ascendere. — Atqui presbyteri sacerdotium adepti sunt. — Ergo.

Resp. *Dist. Mai.* — Sacerdotium adaequate sumptum, prout scilicet duos diversos ordines complectitur *C.* Inadaequate, seu sumptum pro solo presbyteratu *N.* — Et *Dist. min.* — Presbyteri sacerdotium inadaequate, h. e. ordinem presbyteratus, adepti sunt *C.* — Sacerdotium adaequate adepti sunt, ita ut nulla alia sacerdotalis potestas eis remaneat consequenda *N.*

6. Auctor Commentariorum in Epistolas Pauli, sive Ambrosiaster, in cap. 3. Epist. ad Tim. 1. scribit: « Episcopi et presbyteri esse unam ordinationem ». Ergo.

Resp. *Dist. Ant.* — Unam ex omni parte *N.* Unam, quatenus uterque, presbyter et episcopus, sit sacerdos *C.* — Sensum sententiae nobis obiectae auctor ille incertus ostendit, cum statim

adiicit: « Uterque enim sacerdos est: sed episcopus primus est, ut omnis episcopus presbyter sit, non tamen omnis presbyter episcopus . . . Unde et quemadmodum episcopum ordinet, ostendit: neque enim fas erat aut licebat, ut inferior ordinaret maiorem; nemo enim tribuit quod non accepit ».

SCHOLION I. — Quum statuitur, episcopos *divino iure* presbyteris quoad potestatem iurisdictionis antecellere, minime adseritur, episcopos potestatem iurisdictionis *completam, ad subditos ordinatam, et proxime expeditam ad prodeundum in actum secundum, accipere immediate a Christo,* et non a Christo, *mediante Romano Pontifice;* neque *hoc sensu* potestas iurisdictionis *divino iure* episcopis conferri dicitur ac propugnatur.

Quod ut probe teneatur, adnotamus, potestatem iurisdictionis episcopalis spectari posse *in abstracto* et *in concreto. In abstracto* spectatur, si consideratur prout respicit *ordinem episcopalem,* et dicit potestatem pastoralem pro regimine Ecclesiae, subordinatam Summo Romano Pontifici, ut supremo in terris pastori et Christi Vicario. *In concreto* autem spectatur, si eadem potestas, prout in hoc vel in illo *peculiari episcopo* residet, attendatur.

Potestatem iurisdictionis episcopalis *in abstracto* consideratam, *divino iure* constitutam esse; ac proinde, *ex eodem divino iure,* episcopalem ordinem quoad potestatem iurisdictionis antecellere ordini presbyteratus, nuper in thesi quam vindicavimus, aperte ostendimus.

Verum enimvero, ad potestatem iurisdictionis episcopalis *in concreto* inspectam quod attinet, ut quaestioni huic respondeatur — « estne illa potestas immediate collata a Christo Domino singulis episcopis, ita ut *iure divino* in ordinatione episcopali quilibet episcopus eam accipiat necne? » — accurate sensus diversi, qui sub hac interrogatione intelligi possent, distinguendi sunt. Itaque potestatem iurisdictionis episcopalis *in concreto* inspectam, seu in singulis episcopis, tripliciter spectari posse animadvertimus, scilicet quoad *exigentiam, actualitatem* et *exercitium.*

Quoad *exigentiam,* certum est, potestatem illam esse *immediate* a Deo, ideoque esse *ex iure divino,* ut constat ex iis quae in thesi ultima disputavimus. Exigentia enim illius potestatis iurisdictionis pastoralis habetur vi ordinationis episcopalis, cum vi huius ordinationis episcopus immediate constituatur in gradu eorum qui *divino iure* debent esse pastores in Ecclesia, et sub auctoritate

suprema Romani Pontificis assumi debent ad regendas Ecclesias particulares.

Quoad *exercitium,* certum est etiam, potestatem iurisdictionis episcopalis omnino pendere a Summo Pontifice, a quo arctari, ampliari, immo et auferri potest, ut in Tractatu *de Romano Pontifice* demonstratur.

Quoad *actualitatem* vero potestatis episcopalis, inter doctores controvertitur utrum *immediate* a Christo accipiatur, an *mediate* per Romanum Pontificem, qui, ut auctor immediatus, licet minus principalis, — Christus enim solus est auctor principalis illius potestatis — eam, auctoritate sibi propria, tribuat et conferat. Aliis verbis disputatur, — utrum potestas iurisdictionis, quam habent episcopi, dici debeat ex *iure divino* accepta, non modo quia vi ordinationis suae episcopus habet *iure divino* exigentiam pastoralis iurisdictionis; sed etiam quia *eodem iure divino,* vi ordinationis suae, habet *actualem* hanc iurisdictionem, scilicet potestatem iurisdictionis completam, ad subditos ordinatam et proxime expeditam ad actus pastorales, eo quod *immediate* a Christo Domino in ordinatione episcopali eam acceperit.

Hanc quaestionem, quae in Tractatu *de Romano Pontifice* ad trutinam revocatur, thesis mox vindicata non attigit.

Scholion 2. — Ex iis quae hucusque dicta sunt, evidenter patet, episcopatum suapte natura in se includere sacerdotium, ita ut sine hoc ne intelligi quidem possit episcopus, cum sit primus ac praecipuus sacerdos, qui non modo, simul cum aliis sacerdotibus inferioris ordinis, potestatem habet consecrandi Eucharistiam aliaque perficiendi quae a presbytero fieri possunt, sed insuper potestatem habet propriam ordinis episcopalis, ob quam presbyteris antecellit. Sicut ergo dari non potest ternarius sine binario, nequit esse episcopus qui non sit sacerdos; et si diaconus consecraretur episcopus, praetermissis illis quae Ordinem sacerdotalem constituunt, nihil fieret.

ARTICULUS TERTIUS

De episcopatu.

Quot in Ecclesia catholica sint Ordines, iam declaravimus; modo, an ordinationes, quibus singuli ordines conferuntur, sacramenta sint, inquirimus; et ab episcopatu incipimus.

Nomine itaque episcopatus, in praesenti quaestione, significatur consecratio episcopi, vel ritus quo presbyter, seu ille qui iam inferiorem sacerdotii gradum adeptus est, ad superiorem evehitur, et constituitur in gradu Praesulum, illorum nempe quos in praecedenti articulo demonstravimus superiores esse presbyteris potestate tum ordinis tum iurisdictionis. Et de hoc ritu, quo presbyteri fiunt episcopi, quaeritur utrum verum et proprie dictum sacramentum sit.

Nonnulli scholastici antiquiores, quos Dominicus Soto secutus est, id negaverant; sed sententia affirmans nunc communis inter theologos evasit, eamque *certissimam* esse dixit Bellarminus, negari non posse *sine nota* asseruit Vasquez, *certa fide* admittendam esse docuit Petrus Soto.

Sit igitur

THESIS III.

Episcopatus, seu consecratio qua potestas ordinis episcopalis confertur, est sacramentum.

Prob. 1. *Ex Sacris Litteris.* — Etenim ritus de quo Paulus Apostolus, in Ep. 1. ad Timoth. IV. 14., et 2. ad eumdem Timoth. I. 6., loquitur, est ritus collativus gratiae a Christo Domino permanenter institutus; ac proinde verum et proprii nominis sacramentum. — Sed ille ritus est consecratio episcopalis, seu ordinatio qua potestas episcopalis ordinis confertur. — Ergo consecratio qua potestas ordinis episcopalis confertur, est verum et proprii nominis sacramentum.

Maior constat ex thesi prima huius tractatus, in qua demonstravimus, *impositionem manuum,* de qua loquitur Apostolus, fuisse a Christo permanenter institutam ad conferendam rite suscipientibus gratiam sanctificantem. — *Minor* vero ex eadem thesi pariter manifesta est; nam ideo, ut ibidem ostendimus, Apostolus Timotheo in mentem revocat gratiam acceptam *per impositionem manuum,* eumque hortatur ad illam gratiam excitandam, quia collata ei fuerat ad munus Pastoris seu episcopi fideliter sancteque implendum, cum potestas ordinis episcopalis ei conferebatur, seu in consecratione episcopali.

2. — *Ex doctrina Patrum.* — Hi enim, *a*) — Aperte docent, ordinationem episcopi esse sacramentum. Exempli gratia S. Augu-

stinus loco superius citato, p. 14. (l. 2. cont. Parm. c. 13.) dicit : « Utrumque *sacramentum* est; et quadam consecratione utrumque homini datur: illud, cum baptizatur; istud cum ordinatur [episcopus].... nam si quando.... *praepositi* [episcopi schismatici] pro bono pacis, correcto schismatis errore, suscepti sunt, et si visum est opus esse ut eadem officia gererent quae gerebant, non sunt rursum ordinati... quia in praecisione fuerat vitium, quod unitatis pace correctum est; non in *sacramentis,* quae ubicunque sunt, ipsa sunt. Et cum expedire hoc iudicatur Ecclesiae, ut *praepositi* eorum [schismaticorum] venientes ad catholicam societatem honores suos ibi non administrent, non eis tamen ipsa *Ordinationis sacramenta* detrahuntur, sed manent super eos ».

b) — Tradunt gratiam sanctificantem conferri in consecratione episcopi *per impositionem manuum.* Ita tradunt S. Ioannes Chrysostomus in Epist. II. ad Tim. Hom. 1. (n. 2.), et Theodoretus referens (Eccl. Hist. lib. 4. c. 20.) ordinationem Mosis Monachi; quorum verba dedimus alio loco. — Eis addas testimonium S. Leonis Magni Serm. 3. (in annivers. die assumpt. suae, n. 1.): « Cum huius divini sacerdotii sacramentum [Christi Domini sacerdotis secundum ordinem Melchisedech] etiam ad humanas pervenit functiones, non per generationum tramitem curritur, nec quod caro et sanguis creavit eligitur; sed cessante privilegio patrum, et familiarum ordine praetermisso, eos *rectores* Ecclesia accipit, *quos Spiritus Sanctus praeparavit;* ut in populo adoptionis Dei, cuius universitas sacerdotalis atque regalis est, non praerogativa terrenae originis obtineat unctionem, sed *dignatio coelestis gratiae gignat Antistitem* ».

c) — Diserte statuunt Ordinationem episcopalem imprimere in anima *characterem:* unde sequitur illam Ordinationem procul dubio Sacramentum esse, cum nonnisi per sacramentum *character* in anima indelebilis imprimatur. Porro docuisse Patres, Ordinationem qua episcopus consecratur, imprimere in eius anima characterem indelebilem, clarissime constat ex scriptis S. Augustini adversus Donatistas. — Ipsa verba eius, quae paulo antea retulimus, id ostendunt; et confirmat, inter alia quae afferri possent, testimonium S. Doctoris desumptum ex « Sermone ad Caesareensis Ecclesiae plebem » habito, cum ibi praesens adesset Emeritus Donatistarum episcopus. « Multi disputant », inquit Augustinus (Serm. cit., n. 2.), « parum intelligentes quid loquantur, et dicunt:

Si schismatici sunt, si haeretici sunt, quare sic illos suscipiunt?.... Non ergo sic illos suscipimus, ut sunt.... suscipimus autem catholicos; mutantur, suscipiuntur. Sed propter malum quod habent, non in eis possumus persequi bona quae agnoscimus. Malum enim dissensionis, schismatis, haeresis, malum suum habent: bona vero quae in illis agnoscimus, non sunt sua; Domini nostri habent bona, Ecclesiae habent bona.... Invocatio nominis Dei super caput ipsorum, *quando ordinantur episcopi,* invocatio illa Dei est, non Donati. Non eum suscipio *episcopum,* si, quando est ordinatus, super caput eius Donatus est invocatus. In errante et deserente milite crimen est desertoris, *character* autem non est desertoris, sed *Imperatoris* ».

3. — *Ex Concilio Tridentino.* — Etenim in capite 3. sessionis 23., Tridentina Synodus docet « per sacram ordinationem, quae verbis et signis exterioribus perficitur, gratiam conferri », adeoque ordinem vere et proprie esse sacramentum. Ut autem ex Scripturis illud probet, verba Pauli citat, dicens: « inquit *enim* Apostolus: 'Admoneo te, ut resuscites gratiam Dei, quae est in te per impositionem manuum mearum: non enim dedit nobis Deus spiritum timoris, sed virtutis et dilectionis, et sobrietatis ». — Sed haec verba Pauli ordinationem episcopalem spectant, ut demonstravimus. — Ergo ordinatio episcopalis, iuxta Concilium Tridentinum, confert gratiam, et est vere ac proprie sacramentum.

Praeterea Concilium, eiusdem sessionis canone 4., anathema pronuntiat contra eum qui asserat in sacra ordinatione « frustra episcopos dicere: Accipe Spiritum Sanctum ». — Ergo in ordinatione episcopali, in qua consecrator iuxta ritum Ecclesiae Latinae dicit promovendo in episcopum: «*Accipe Spiritum Sanctum* », haec verba episcopus frustra non dicit, ac proinde *per illam ordinationem* efficitur quod his verbis «*Accipe Spiritum Sanctum*» significatur, seu gratia sanctificans confertur; — et ideo verum ac proprie dictum sacramentum in ea conficitur.

4. — *Ex ratione theologica.* — Diaconatus, ut probabitur, est sacramentum; ergo a fortiori sacramentum est episcopatus, cum longe excellentior potestas in Ordinatione conferatur episcopo quam diacono: — ille namque ad Ordinem Praesulum evehitur, hic ad ministerium ordinatur.

5. — Nec dissentit *S. Thomas*, qui aperte docet per Ordinationem episcopalem conferri gratiam. Etenim, Exposit. in Epist. I.

ad Timoth. cap. 4. lect. 3., in illa verba: « cum impositione manuum presbyterii », ait: « Haec impositio significat collationem gratiae ». — Et in Ep. II. ad Tim. c. 1. lect. 3., inquit: « Gratia Dei est sicut ignis, qui quando obtegitur cinere, non lucet; sic gratia obtegitur in homine per torporem, vel humanum timorem. Unde et Timotheus, effectus pusillanimis, torpuerat circa praedicationem; et ideo dicit: '*Ut resuscites gratiam*' sopitam..... Et addit: '*Quae est in te per impositionem manuum mearum* »: a quo scilicet ordinatus erat episcopus: in qua manus impositione, data est ei gratia Spiritus Sancti ».

Nota 1. — Si character episcopalis *inadaequate* spectetur, seu si ille solus attendatur qui in ordinatione episcopo imprimitur, minor est sane, quoad dignitatem, charactere sacerdotali, qui in ordinatione presbyteratus impressus fuit. — Sed si character episcopatus *adaequate* consideretur, quoniam et illum presbyteri, et alium proprium ordinationis episcopalis complectitur, maior est, ut patet, et eminentior.

Nota 2. — Archiepiscopatus, Patriarchatus, et Summus Pontificatus non sunt Ordines, quia non differunt *in iis quae sunt Ordinis episcopalis;* cum et ipse Summus Pontifex in collatione sacramentorum nullum actum exercere possit, quem non possit episcopus. Idcirco illi gradus differunt inter se dignitate et iurisdictione, non Ordine.

ARTICULUS QUARTUS

De Presbyteratu.

De presbyterorum seu sacerdotum munere atque officio ita Pontificale Romanum loquitur: « Sacerdotem oportet offerre, benedicere, praeesse, praedicare et baptizare ». At presbyterorum munia praecipua duo sunt, sacrificium offerre Deo, et a peccatorum vinculis fideles absolvere.

Ordinationem qua presbyter initiatur, distinctim nunc consideramus, eamque verum et proprie dictum sacramentum esse in sequenti thesi ostendimus.

THESIS IV.

Presbyteratus est sacramentum.

Haec thesis expresse definita ut dogma fidei non invenitur, sed evidenter ex definitionibus Concilii Tridentini desumitur, et argumentis tam certis roboratur, ut nullus unquam catholicus eam in disputationem vocaverit, immo nec ullus haereticus: — nam haeretici vel negant Ordinationem esse sacramentum, vel si sacramentum eam esse fatentur, Ordinationem sacerdotalem sacramentum esse non diffitentur.

Probatur thesis 1. — *Ex Concilio Tridentino.* — Etenim in sessione 23. capite 1. docuit: « In Ecclesia Catholica esse sacerdotium visibile et externum . . . Hoc autem a Domino Salvatore nostro institutum esse, atque Apostolis eorumque successoribus in sacerdotio potestatem traditam consecrandi, offerendi et ministrandi corpus et sanguinem eius, nec non et peccata dimittendi et retinendi ». — Deinde in canone 1. eiusdem sessionis definivit: « Esse in Novo Testamento sacerdotium visibile et externum . . . . esse potestatem aliquam consecrandi et offerendi verum corpus et sanguinem Domini, et peccata remittendi et retinendi ». — Insuper in canone 2. definivit: « *Praeter sacerdotium,* esse in Ecclesia catholica alios ordines . . . per quos, velut per gradus quosdam, in sacerdotium tendatur ». — Demum canone 3. definivit: « Ordinem, sive sacram ordinationem esse vere et proprie sacramentum ».

His autem positis, sequenti pacto argumentamur: — Iuxta Concilii Tridentini definitionem, sacra Ordinatio qua Ordo confertur, est sacramentum. — Sed ut ex alia eiusdem Concilii definitione evidenter apparet, inter ordinationes sacras, ordinatio sacerdotalis, seu presbyteri, praecipua est, utpote quae potestatem confert consecrandi et offerendi verum corpus et sanguinem Domini, nec non peccata remittendi et retinendi. — Ergo ex Concilio Tridentino saltem inter ordinationes sacras, ordinatio presbyteri seu presbyteratus, est sacramentum.

Praeterea, idem Concilium, eadem sessione, canone 4. definivit: « Per sacram ordinationem dari Spiritum Sanctum, ac proinde non frustra episcopos dicere 'Accipe Spiritum Sanctum' ». — Ergo cum ante finem ordinationis presbyteri, iuxta ritum Latinorum,

episcopus dicat: «Accipe Spiritum Sanctum», admitti debet per ordinationem presbyteralem vere conferri gratiam sanctificantem; ideoque presbyteratum esse verum et proprie dictum sacramentum.

Item, Tridentina Synodus, in eodem canone 4. definivit: «Per eam [ordinationem sacram] imprimi characterem, et eum qui semel sacerdos fuit, laicum rursus fieri non posse». — Ergo ille qui ordinationem sacerdotalem accepit, characterem huius Ordinationis indelebilem in anima impressum gerit. — Sed impressio characteris indelebilis in anima est effectus proprius ritus sacramentalis. — Ergo.

2. — *Concilium Florentinum*, Decreto pro Armenis, ait: «Sextum sacramentum est Ordinis, cuius materia est illud per cuius traditionem confertur ordo»; — et continuo addit: «Sicut presbyteratus traditur» etc. — Ergo ex Concilio Florentino presbyteratus est sacramentum.

3. — *Patres,* quos superius in thesi 1. commemoravimus, S. Gregorius Nyssenus, S. Ioannes Chrysostomus, S. Cyrillus Alexandrinus, *gratiam virtute ordinationis sacerdotalis acceptam* praedicant.

Similiter gratiam per ordinationem sacerdotalem collatam indicat S. Leo Magnus in Epist. 9. ad Dioscorum (c. 1.): «Quod ergo a patribus nostris propensiore cura novimus esse servatum», inquit, «a vobis quoque volumus custodiri, ut non passim diebus omnibus *sacerdotalis* vel levitica ordinatio celebretur, sed post diem sabbati eius noctis quae in prima sabbati lucescit exordia deligantur in quibus his qui consecrandi sunt ieiunis, et a ieiunantibus *sacra benedictio* conferatur... Intelligamus quanta et dantium et accipientium devotione curandum sit, ne tantae *benedictionis sacramentum* negligenter videatur impletum. Et ideo pie et laudabiliter apostolicis morem gesseris institutis, si hanc *ordinandorum sacerdotum* formam per Ecclesias quibus Dominus praeesse te voluit, etiam ipse servaveris, ut his qui consecrandi sunt, numquam benedictio nisi in die resurrectionis Dominicae tribuatur... In hac denique [die Dominico] promissus a Domino Apostolis Spiritus Sanctus advenit; ut coelesti quadam regula insinuatum et traditum noverimus, in illa die celebranda nobis esse *mysteria sacerdotalium benedictionum,* in qua collata sunt omnia dona gratiarum».

4. — *Scriptura ipsa* ostendit presbyteratum esse sacramentum, cum referat, Christum Dominum, conferendo potestatem remittendi et retinendi peccata, dixisse Apostolis «Accipite Spiritum

Sanctum », ut ostenderet, illos quibus tam excellens potestas confertur, — et haec presbyteris in ordinatione datur, — gratiam sanctificantem cum ea simul accipere. — Quod et praefiguratum fuisse in veteri lege, a S. Cyrillo Alexandrino audivimus supra, articulo 1.

5. — *Ratio* propter quam S. Thomas declarat «in sacramento ordinis conferri gratiam gratum facientem», pro presbyteratu praecipue militat.

Verba referam S. Doctoris (Suppl. q. 35. a. 1.): — «Dicendum quod *Dei perfecta sunt opera*, ut dicitur Deut. XXXII. 4. Et ideo cuicumque datur potentia aliqua divinitus, dantur etiam ea per quae executio illius potentiae possit congrue fieri. Et hoc etiam in naturalibus patet, quia animalibus dantur membra, quibus potentiae animae possint exire in actus suos, nisi sit defectus ex parte materiae. Sicut autem gratia gratum faciens est necessaria ad hoc quod homo digne sacramenta recipiat; ita etiam ad hoc quod digne sacramenta dispenset. Et ideo sicut in baptismo, per quem fit homo susceptivus aliorum sacramentorum, datur gratia gratum faciens; ita in sacramento ordinis, per quod homo ordinatur ad aliorum sacramentorum dispensationem».

Et in eodem art., ad 3. ait: «Dicendum quod ad idoneam executionem ordinum non sufficit bonitas qualiscumque, sed requiritur bonitas excellens; ut sicut illi qui ordinem suscipiunt, super plebem constituuntur gradu ordinis, ita et superiores sint merito sanctitatis. Et ideo praeexigitur gratia quae sufficiat ad hoc quod digne connumerentur in plebe Christi; sed confertur in ipsa susceptione ordinis amplius gratiae munus, per quod ad maiora reddantur idonei».

ARTICULUS QUINTUS

De Diaconatu.

Diaconi nomen, quod graeca origine, ministrum designat, accipi potest sensu vel *generico*, vel *specifico*. Sensu *generico* omnes Ecclesiae ministri dici possunt diaconi, id est *ministri Christi*, et Christus ipse dicitur ad Rom. XV. 8. διάκονος περιτομῆς: — sensu autem *specifico* diaconus dicitur ille qui diaconatus Ordinem est adeptus. Diaconatus vero recte definitur Ordo: per quem potestas

confertur, ut quis solemniter ac proxime sacerdoti sacris operanti inserviat. Est etiam diaconorum munus in Missae Sacrificio Evangelium legere, accepta ab iis qui praesunt facultate praedicare, baptismum conferre, Eucharistiam distribuere. Commissa olim diaconis cura fuit ac dispensatio bonorum ecclesiasticorum; et ex diaconorum classe custos scriptorum ad Ecclesiam pertinentium eligebatur, χαρτοφύλαξ apud Graecos appellatus.

In Ordinatione diaconi vere et proprie dictum sacramentum conferri, non solum Novatores negaverunt, sed etiam pauci quidam catholici Doctores, ut Durandus et Caietanus. Ceteri omnes theologi tamquam certam tenent sententiam oppositam, quam vindicat

THESIS V.

Diaconatus est sacramentum.

Prob. — Ordinatio diaconi est signum sensibile, collativum gratiae, permanenter in Ecclesia sua a Christo institutum. — Ergo est sacramentum.

Prob. Ant. per partes. I. — Adesse pro ordinatione diaconi *signum sensibile permanenter institutum*, patet: nam diaconi ordinantur, et semper in Ecclesia ordinati fuerunt, *signo illo sensibili,* quo in Actibus Apostolorum initiati fuerunt septem primi diaconi, de quibus legimus (Act. VI. 6.): « Hos statuerunt ante conspectum Apostolorum et orantes imposuerunt eis manus ».

Hos autem septem primos diaconos, quos Scriptura loco citato commemorat, vere Ordinem diaconatus consecutos fuisse, ita ut non ad officium mere profanum, ut contendit Calvinus, sed ad sacrorum ministerium constituti fuerint, textus sacer et Ecclesiae Traditio diserte ostendunt.

Et sane Sacrae Litterae referunt, antequam constituerentur diaconi non tam fuisse investigatum an industrii et fideles forent in distribuendis eleemosynis, quam utrum essent «*pleni Spiritu Sancto et sapientia*»; quae electionem ad sacrum ministerium certe subindicant. — Praeterea Scriptura dicit, illos quos fidelium multitudo elegerat et Apostoli approbaverant, ab ipsis Apostolis sacro ritu diaconos constitutos fuisse, *illo ipso ritu* qui pro ordinatione episcoporum aut presbyterorum indicatur. — Demum eadem Scriptura refert septem illos diaconos, *apostolicarum manuum imposi-*

tione ordinatos, praedicandi evangelii et conferendi baptismatis iure potitos fuisse; — id enim de S. Stephano praesertim ac de Philippo clare perhibetur.

Traditio autem veritatem, quam defendimus, manifestam reddit.

Etenim S. Cyprianus, Ep. 65. (n. 3.) ait: « Diaconos post ascensum Domini in coelos, Apostoli sibi constituerunt *episcopatus sui et Ecclesiae ministros* ». — Et Concilium Carthaginiense sub S. Cypriano quartum, an. 254. aer. vulg. habitum, postquam (num. 4.) declaraverit ordinationes sacerdotales plebe praesente faciendas esse, « ut malorum crimina detegi possint, et bonorum merita praedicari », addit: « Nec hoc in episcoporum tantum et sacerdotum, sed et in diaconorum ordinationibus observasse Apostolos animadvertimus, de quo et ipso in Actis eorum scriptum est: 'Et convocaverunt', inquit, 'illi duodecim totam plebem discipulorum, et dixerunt eis' (Act. VI. 2.). Quod utique idcirco tam diligenter et caute convocata plebe tota gerebatur, ne quis *ad altaris ministerium* vel ad sacerdotalem locum indignus obreperet ».

Eusebius Caesar. (Hist. Eccl. l. 2. c. 1.) ita septem diaconorum *ordinationem* ab Apostolis factam refert: « Mox septem spectatae virtutis viri per precationem manusque impositionem diaconi ab Apostolis constituti sunt, *qui Ecclesiae ministerium* exhiberent. Quorum ex numero fuit Stephanus, qui statim post *ordinationem* etc. ».

S. Ioannes Chrysostomus — qui tamen ab adversariis nostris, quasi aliam ab ea quam defendimus doctrinam docuerit, citari solet, — Hom. 14. in Acta Apostolorum, n. 3., ait: « 'Et elegerunt', inquit (rursum ipsi eligunt), 'Stephanum . . . quos statuerunt coram Apostolis. Et orantes imposuerunt illis manus'. Hinc palam est quod *segregaverint illos* a multitudine ». Et deinde addit: « Vide, quam non superflue scriptor loquatur: non enim dicit quomodo, sed simpliciter *quod ordinati sint impositione manuum et prece* [ὅτι ἐχειροτονήθησαν διὰ προσευχῆς] ». Et continuo prosequitur: « *hoc enim est ordinatio* [τοῦτο γὰρ ἡ χειροτονία ἐστίν]. Manus viri superponitur, *totum vero Deus operatur, eiusque manus est quae tangit caput ordinati,* si quemadmodum oportet ordinetur ».

Saeculo VI. Arator subdiaconus, l. 1. de Actibus Apostolorum, vers. 552-556., de Ordinatione septem diaconorum ab Apostolis facta canebat:

« Iura ministerii, sacris altaribus apti,
In septem secuere viros, quos, undique lectos,
Levitas vocitare placet: quam splendida coepit
Ecclesiae fulgere manus! quae pocula vitae
Misceat, et latices cum sanguine porrigat Agni ».

Demum, ut unum adhuc e ceteris qui afferri possent, commemorem, Ven. Beda, saeculo VIII., in priori expositione Act. Apost. capit. VI., scribit, ab Apostolis fuisse electos septem diaconos, « qui sublimiori gradu essent ceteris, et proximi circa aram quasi columnae altaris assisterent ». — Et in lib. Retract. eiusdem operis addit: « Communis quidem dispensatio exigebat, ut ministri pro viduis viri eligerentur: verum ubi inventi sunt, qui digni ad hoc ministerium esse viderentur, crescente gradatim, ut solet, providentia consilii salutaris, placuit eosdem lectores ipsos altaris quoque sacri ac dominici sanguinis, sicut et refectionis mensaeque communis multitudinis credentium ministros ordinari. Quod probatum est verbo, quo dictum est: 'et orantes imposuerunt eis manus'. Hoc etenim proprium est eorum qui de communi fidelium numero ad sacrosancti altaris promoventur officium ».

Praeterea in ipsa ordinatione diaconi, iuxta ritum Ecclesiae Graecae, eadem veritas asseritur. Pontifex enim impositam ei qui ordinatur tenens dexteram, Deum precatur: « Gratiam Stephano protomartyri tuo *in opus ministerii huius a te primum vocato* concessam largire ».

Et in admonitione praemissa ordinationi diaconorum iuxta ritum Latinorum, Pontifex, convertens sermonem suum ad ordinandos, inquit: « Cogitate beatum Stephanum, merito praecipuae castitatis *ad officium istud* electum ».

2. *Ritum quo diaconus ordinatur, collativum esse gratiae sanctificantis,* demonstratur

a) — Ex ipso ritu: impositio enim manuum episcopi ad ordinandum diaconum adhibetur, quam in prima thesi demonstravimus esse collativam gratiae.

b) — Ex doctrina Patrum. Et primo placet referre testimonium S. Ioannis Chrysostomi, ut ex illo, quem pro se citant, adversarii revincantur. — Porro S. Doctor, in textu a nobis superius allato, aperte dicit gratiam in ordinatione septem diaconorum fuisse collatam per impositionem manuum Apostolorum,

et hoc ipsum semper in ordinatione fieri; inquit enim: « Manus viri superponitur, *totum vero Deus operatur, eiusque manus est quae tangit caput ordinati* ». — Sed insuper, adhuc evidentius de gratia per ordinationem diaconi collata loquitur in eodem opere, Hom. 15. n. 1., ubi verba exponit quae leguntur Act. VI. 8.: « Stephanus autem plenus fide et virtute faciebat prodigia et signa magna in populo ». Haec sunt Chrysostomi verba: « Vide », inquit, « quomodo inter septem illos unus praecellens esset et primas teneret. *Etsi enim ordinatio communis esset, et hic maiorem gratiam attraxit.* Antea vero signa non faciebat, sed cum manifestus factus fuit; *ut ostenderetur non solam gratiam sufficere, sed ordinationem requiri, ut spiritus accessio fiat.* Quod si antea spiritu pleni erant, at id a lavacro ».

S. Dionysius Areopagita (de Eccl. Hierarch. cap. 5. n. 2.) describit ritum consecrationis episcoporum, presbyterorum et *diaconorum,* quem appellat « mysterium consecrationis sacrorum ordinum [Μυστήριον ἱερατικῶν τελειώσεων]: — et de diaconis dicit: « Porro diaconus unum genu flectens ante divinum altare supra caput habet dextram pontificis ipsum consecrantis, et ab eo consecratur invocationibus ad ministrorum consecrationem accommodatis. Unicuique autem eorum [episcoporum, presbyterorum, diaconorum] signum crucis a consecrante pontifice imprimitur, et singulis sancta praedicatio perficiensque salutatio adhibetur, cunctis praesentibus ecclesiasticis, una cum pontifice consecrante, consalutantibus illum qui in aliquem dictorum ordinum sacrorum est cooptatus ». — Deinde (n. 3.) S. Dionysius explicat significationem rituum qui pro consecratione illorum sacrorum ministrorum adhibentur, et ait: « Itaque accessus ille ad divinum altare genuumque flexio insinuat omnibus iis qui sacris ordinibus initiantur, vitam propriam Deo, consecrationis auctori, penitus subiiciendam, nec non spiritalem integritatem omnino puram purgatamque atque uniformem offerendam esse, ut, quantum fieri potest, digna sit divino templo et altari *eius, qui sanctiori ratione deiformes mentes consecrat.* Pontificis autem manus impositio designat hierarchicam protectionem, qua, tanquam sanctos filios, paterno affectu fovet, et statum *virtutemque sacri ordinis impertitur,* adversariasque potestates procul ab illis abigit: simulque docet, sic consecratos obire sacras omnes ordinis functiones, tamquam qui sub Deo illas obeant, quem in omni re suarum actionum

ducem habent». — Et postquam significationes aliorum rituum declaraverit, dicit «salutationem quae sub finem sacrarum ordinationem adhibetur, sacri quidpiam innuere», idque his verbis exponit: «Cum enim mens sancta sacrosanctis habitibus et virtutibus, divinaque vocatione ac sanctimonia ad sacri ordinis consecrationem pervenerit, tum amabilis exsistit aequalibus sanctissimisque ordinibus, et ad maxime deiformem provecta pulchritudinem amat et ipsa mentes sui similes, et ab iisdem sancte redamatur».

Theodoretus (Interp. Ep. I. ad Tim. III. 10.), expendens illud Apostoli «Et hi quidem [diaconi] probentur primum et sic ministrent nullum crimen habentes», inquit: «Prius autem convenit horum vitam examinari, deinde sic *gratiam spiritualem consequi* [τῆς πνευματικῆς χάριτος ἀπολαῦσαι]».

S. Hieronymus (lib. adv. Vigilantium, initio) dum de quibusdam episcopis loquitur, quod diaconos non ordinarent, nisi prius uxorem duxissent, ait: «Nisi praegnantes uxores viderint clericorum, infantesque de ulnis matrum vagientes, *Christi sacramenta* non tribuunt».

S. Leo Magnus, Ep. 9. ad Dioscorum, superius citata, non modo sacerdotalis, sed etiam leviticae ordinationis gratiam affirmat (c. 1.), et statuit ieiunium esse illis ordinationibus praemittendum, «*ne tantae benedictionis sacramentum* negligenter videatur impletum».

Anastasius II., quintus a S. Leone in Cathedra Romana Summus Pontifex, Ep. 1. ad Anastasium Augustum (c. 7.) aiebat: «Sacratissimum serenitatis tuae pectus agnoscat, quod nullum de his quos baptizavit Acacius, vel quos sacerdotes, *sive Levitas* secundum canones ordinavit; ulla eos, ex nomine Acacii portio laesionis attingat, quo forsitan per iniquum *tradita sacramenti gratia* minus firma videatur».

Et Concilium Chalcedonense c. 2. declarat in ordinatione *diaconi, si propter pecunias* fiat, *gratiam in venditionem deduci;* nam: «Si quis episcoporum», inquit, «accepta pecunia, ordinationem fecerit et sub pretio deduxerit *impretiabilem gratiam,* atque ordinaverit per pecunias episcopum, sive chorepiscopum, sive presbyterum, sive *diaconum,* aut quemcumque alium qui connumerantur inter clericos... quicumque ergo haec meditatus fuerit, si convictus fuerit, ipse quidem subeat gradus sui periculum; et

qui sic ordinatus fuerit, nullum habeat fructum ex huiusmodi mercimonio et creatione probrosa ».

c) — Gratiam conferri per ritum quo diaconus ordinatur ostendunt etiam *Pontificale Romanum* et *Euchologium Graecorum*. — Nam in *Pontificali Romano* legimus Pontificem, cum ad ordinationem diaconi accingitur, clerum et populum prius alloqui his verbis, quae gratiam per ordinationem conferendam aperte declarant: « Oremus, fratres carissimi, Deum Patrem omnipotentem, ut super hos famulos suos, quos ad officium diaconatus dignatur assumere, benedictionis suae gratiam clementer effundat, eisque consecrationis indultae propitius dona conservet, et preces nostras clementer exaudiat, ut quae nostro gerenda sunt ministerio, suo benignus prosequatur auxilio; et, quos sacris mysteriis exequendis pro nostra intelligentia credimus offerendos, sua benedictione sanctificet, et confirmet. Per unigenitum Filium suum etc. ».

Deinde post solemnissimam precationem, Pontifex, ut in eodem Pontificali legitur, « manum dexteram extendens, ponit super caput .... ordinando .... dicens: 'Accipe Spiritum Sanctum ad robur, et ad resistendum diabolo et tentationibus eius. In nomine Domini' ». — Iam vero Tridentina Synodus, sess. 23. can. 4., definivit « per sacram ordinationem dari Spiritum Sanctum, ac proinde non frustra episcopos dicere: Accipe Spiritum Sanctum ». — Ergo in ordinatione diaconi haec verba ab episcopo frustra non pronuntiantur, sed significant quod per ordinationem confertur, nimirum gratiam sanctificantem.

In *Euchologio Graecorum* eadem gratia diacono per ordinationem collata clarissime significatur. Etenim « Pontifex », — in Euchologio a Goario edito legitur, p. 250., — « impositam ordinandi capiti dexteram habens, exclamat: Divina gratia, quae semper infirma curat, et ea quae desunt adimplet, promovet *N.* piissimum subdiaconum in diaconum: oremus pro eo ut veniat super eum gratia sanctissimi Spiritus ». — Deinde: « Pontifex impositam tenens dexteram, precatur hoc pacto: Domine Deus noster, qui in praescientia tua, super destinatos ab imperscrutabili tua virtute ut ministri fiant et illibatis mysteriis tuis deserviant, *Sancti tui Spiritus copiam effundis*: ipse Domine et hunc, quem tibi a te promoveri complacuit in diaconi ministerium, in omni honestate fidei sacramentum in pura conscientia tenentem, conserva: *gratiam* vero Stephano protomartyri tuo in opus ministerii huius a

te primum vocato *concessam, largire, et gradum a bonitate tua sibi praestitum,* secundum beneplacitum tuum administrare praebe; recte namque ministrantes gradum sibi bonum acquirunt; et perfectum ostende servum tuum, Quia tuum est regnum etc. ».

Demum Pontifex adhuc « impositam tenens manum, precatur hoc pacto: Deus salvator noster qui, incorrupta tua voce, ministerii legem Apostolis tuis sanxisti, et protomartyrem Stephanum eiusmodi renunciasti, primumque teipsum diaconi opus adimplentem praedicasti sicut in Evangelio sancto tuo scriptum est: ‘ Si quis vult in vobis prior fieri, esto minister vester ’. Ipse Domine, servum tuum hunc, quem diaconi ministerium subire voluisti, *Sancti et vivifici tui Spiritus adventu, omni fide et caritate et virtute et sanctificatione adimple.* Non enim in manuum mearum impositione, sed in abundantium miserationum tuarum visitatione, gratia te dignis exhibetur: ut et hic, omni peccato alienus factus, inculpate tibi adstet, et sinceram promissionis tuae mercedem reportet. Tu enim es Deus noster etc. ».

d) — Denique gratiam sanctificantem conferri a Deo per ordinationem cum diaconatus ordo suscipitur, constat ex dignitate et arduitate ministerii eiusdem ordinis. Et revera, si — ut ex angelico Doctore audivimus (Suppl. q. 35. a. 1.) — « cuicumque datur potentia aliqua divinitus, dantur etiam ea per quae executio illius potentiae possit congrue fieri »; et ideo per Ordinationem cum collatione potestatis confertur gratia sanctificans sacramentalis, ob quam auxilia gratiae actualis suo tempore ordinatus recipiet ad recte sancteque exequendum ministerium sacrum sibi commissum: — cum diacono ministerii sacri potestas tribuatur per Ordinationem, per hanc eidem confertur gratia; immo secundum dignitatem et arduitatem sacri ministerii quod diacono committitur, amplioris gratiae munus confertur ei per ordinationem.

Porro quam arduum simul ac excelsum sit ministerium diaconi, proxime ad eminentiam sacerdotalis ordinis accedens, addiscere breviter praestat ex Augustino, Ambrosio et Isidoro.

S. Augustinus in Epist. 21. (alias 148.) ad Valerium episcopum, ait: « Nihil esse in hac vita, et maxime hoc tempore, facilius et laetius, et hominibus acceptabilius episcopi, aut presbyteri, aut diaconi officio, si perfunctorie atque adulatorie res agatur; sed nihil apud Deum miserius et tristius et damnabilius. Item

nihil esse in hac vita, et maxime hoc tempore difficilius, laboriosius, periculosius episcopi, aut presbyteri, aut diaconi officio; sed apud Deum nihil beatius, si eo modo militetur quo noster imperator iubet ».

S. Ambrosius vero, ad diaconum quod attinet, rem explicat, in opere *de Officiis ministrorum,* lib. I. cap. 50., ex quo pauca, speciminis gratia, hic proferimus. « Quod si Evangelio Domini », inquit, « etiam populus ipse ad despicientiam opum informatus atque institutus est; quanto magis vos Levitas oportet terrenis non teneri cupiditatibus, quorum Deus portio est . . . Unde et Apostolus cum episcopum dixisset debere esse sobrium, pudicum, ornatum, hospitalem, docibilem, non avarum, non litigiosum, domui suae bene praepositum, addidit: ‘ Diaconos similiter oportet esse graves, non bilingues, non multo vino deditos, non turpe lucrum sectantes, habentes mysterium fidei in conscientia pura ’ (I. Tim. III. 8.). Et hi autem probentur primum, et sic ministrent, nullum crimen habentes . . . Tu ergo electus es ex omni numero filiorum Israel, inter sacros fructus quasi primogenitus aestimatus, praepositus tabernaculo, ut praetendas in castris sanctitatis et fidei, ad quae si alienigena accesserit, morte morietur, positus ut operias arcam Testamenti . . . Et boni Levitae servaverunt mysterium, fidei suae tegmine; et tu mediocre putas quod commissum est tibi? Primum ut alta Dei videas, quod est sapientiae: deinde ut excubias pro populo deferas, quod est iustitiae: castra defendas, tabernaculumque tuearis, quod est fortitudinis: teipsum continentem ac sobrium praestes, quod est temperantiae . . . Et ideo eligitur Levita, qui sacrarium custodiat, ne fallatur consilio, ne fidem deserat, ne mortem timeat, ne quid intemperantius gerat, ut specie ipsa gravitatem praeferat: nec solum animum, sed etiam oculos continentes habere quem deceat; ne vel ipse frontem sobrietatis fortuitus violet occursus; quoniam: ‘ Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, adulteravit eam in corde suo’ (Matth. v. 28.) ».

Et S. Isidorus Hispalensis (de Ecclesiasticis officiis, lib. 2. cap. 8.) diaconi munia ac dignitatem his verbis (n. 4. 5.) exaltat: « Nam sicut in sacerdote consecratio, ita in ministro dispensatio sacramenti est, illi orare, huic psallere mandatur; ille oblata sanctificat, hic sanctificata dispensat . . . Levitae inferunt oblationes in altari, levitae componunt mensam Domini, levitae operiunt

arcam Testamenti. Non enim omnes vident alta mysteriorum, quae operiuntur a Levitis, ne videant qui videre non debent, et sumant qui servare non possunt; quique propterea altario albis induti assistunt, ut coelestem vitam habeant, candidique ad hostias immaculatique accedant, mundi scilicet corpore, et incorrupti pudore. Tales enim decet Dominum habere ministros, qui nullo carnis corrumpantur contagio, sed potius eminentia castitatis splendeant. Quales enim diaconi ordinentur, Apostolus Paulus plenissime scribit ad Timotheum ».

3. Ritum, quo diaconus ordinatur, *a Christo institutum* esse, ex dictis patet: — signum enim quod gratiam conferat nonnisi a Christo Domino institui potuit.

Thesis mox vindicata confirmari etiam debet argumentis ex Conciliis Florentino et Tridentino desumptis, quae ad thesim sequentem demonstrandam afferemus; si enim ex illis ostendi potest minores Ordines ac Subdiaconatum esse sacramenta, ex iisdem a fortiori ostenditur sacramentum esse diaconatum.

Obiicitur

1. — Diaconatus non est a Christo institutus; — ergo non est sacramentum. *Ant. prob.* ex S. Cypriano qui Epist. 65. ad Rogatianum (n. 3.) ait: « Meminisse autem diaconi debent quoniam Apostolos, id est, episcopos et praepositos Dominus elegit, diaconos autem post ascensum Domini in coelos Apostoli sibi constituerunt apostolatus sui et Ecclesiae ministros ».

Resp. *N. Ant. Ad prob. N. conseq.* — Nam S. Cyprianus tantum ait Christum per se ipsum dum esset in terris non consecrasse diaconos, sed eos ab Apostolis fuisse post ascensionem Domini electos et constitutos: — ex quo tamen a Christo institutum non fuisse diaconatum nullatenus sequitur. Insuper, illud attendatur, nempe S. Cyprianum sententiam in obiectione propositam protulisse ad reprimendam cuiusdam diaconi, adversus episcopum insurgentis, arrogantiam. « Graviter et dolenter » ait S. Antistes Rogatiano, « commoti sumus ego et collegae mei qui praesentes aderant, frater carissime, lectis litteris tuis quibus de diacono tuo conquestus es quod, immemor sacerdotalis loci tui et officii, ac ministerii sui oblitus, contumeliis et iniuriis suis te exacerbaverit. Et tu quidem honorifice circa nos et pro solita tua humilitate fecisti, ut malles de eo nobis conqueri, cum, pro episcopatus vigore et cathedrae auctoritate, haberes potestatem

qua posses de illo statim vindicari, certus quod collegae tui omnes gratum haberemus quodcumque circa diaconum tuum contumeliosum sacerdotali potestate fecisses, habens circa huiusmodi homines praecepta divina, cum Dominus Deus in Deuteronomio dicat: 'Et homo quicunque fecerit in superbia ut non exaudiat sacerdotem', etc. ».

2. — Septem primi diaconi, de quibus sermo est in Actibus Apostolorum, VI., electi fuerunt ut inservirent mensis, aliaque munia obirent nequaquam sacra et ad altaris mysterium minime spectantia; legitur enim ibi (VI. 2.): « Non est aequum nos derelinquere verbum Dei et ministrare mensis. Considerate ergo, fratres, etc. et elegerunt Stephanum », etc.; narraturque ibidem (vers. 1.) *murmur Graecorum adversus Hebraeos,* cuius occasione diaconi constituti fuerunt, ut utriusque nationis viduis aeque pars eleemosynarum distribueretur. — Ergo saltem argumenta, quae ad thesim defendendam ex electione septem diaconorum in Actibus Apostolorum relata desumuntur, nullius sunt ponderis.

Resp. *N. Ant.* — Ultro quidem fatemur *occasione* murmuris Graecorum septem primos diaconos fuisse electos, qui ad normam verae caritatis oblata a fidelibus bona dispensarent: — sed praeterea contendimus eos ab Apostolis sacrorum etiam ministros fuisse constitutos et ordinatos. Quod, ut in probationibus thesis ostendimus, Apostolorum acta non obscure indicant, et Traditio catholica clarissime profitetur.

Insuper, ex his verbis: « Non est aequum nos derelinquere verbum Dei et ministrare mensis », deduci nequit ibidem sermonem esse *de mensis dumtaxat communibus.* In Ecclesiae namque primordiis coniunctae fuerunt mensae communes et sacrae, sicut in ultima coena utramque mensam Christus coniunxit, communem in qua agnum cum Apostolis suis comedit, et sacram, in qua corpus et sanguinem suum eisdem Apostolis in cibum potumque tradidit. Huius moris documentum habemus in Epistola I. Pauli ad Corinth. XI., ubi Apostolus, vers. 21., dicit: « Unusquisque enim suam coenam praesumit ad manducandum. Et alius quidem esurit, alius autem ebrius est » : — en coenam communem: deinde ver. 26. dicit: « Quotiescumque enim manducabitis panem hunc et calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis donec veniat » : — en coenam sacram.

Demum ministerium mensarum distinctum quidem erat a *ministerio verbi,* sed illud non excludebat: ministerium enim praedicationis evangelicae diaconos exercuisse ex ipsis Actibus Apostolorum demonstravimus. Apostoli vero, ut se totos ministeriis sublimioribus apostolatus devoverent, bonorum temporalium et pauperum curam in diaconos reiecerunt; non ita tamen ut hanc etiam pauperum sollicitudinem omnino relinquerent, ut ex Act. XI., aliisque Scripturae locis constat.

3. — In can. 16. Conc. Quinisexti aperte dicitur septem primos diaconos electos fuisse non ut mysteriis, sed ut mensae ministrarent: — quod in eodem canone auctoritate S. Ioannis Chrysostomi comprobatur. « Propter haec ergo », in canone citato legitur, « nos quoque praedicamus, ut praedicti septem diaconi non de iis accipiantur qui mysteriis serviunt, ut est prius exposita doctrina; sed eos esse quibus fuit concredita ac tradita dispensatio communi eorum usui qui tunc collecti fuerant, qui nobis in hoc quoque forma fuerunt humanitatis et studii in eos qui indigent ». — Verba vero Chrysostomi inserta canoni Concilii Quinisexti, seu Trullani, haec sunt: « Quamnam autem habent hi [de quibus sermo est Act. VI] auctoritatem, et quam acceperunt ordinationem, scire est necessarium. Numquid diaconorum? Atqui hoc non est in Ecclesiis. An presbyterorum dispensatio? Atqui nullus adhuc erat episcopus, sed soli Apostoli. Unde nec diaconorum nec presbyterorum nomen existimo apertum esse ac manifestum ».

Resp. — Canones Concilii Quinisexti seu Trullani, a Pontifice Sergio non confirmati, parum habent auctoritatis; mirum igitur esse non debet quod assertio in canone 16. contenta, utpote contraria communi Ecclesiae traditioni, reiiciatur. Immerito autem auctoritate S. Ioannis Chrysostomi nituntur Concilii Trullani Patres: — nam hoc unum in verbis citatis sibi vult S. Doctor, nempe, nullum fuisse initio Ecclesiae inter episcopos, presbyteros et diaconos discrimen *quoad nomen.* Primos vero diaconos fuisse ad sacrum ministerium ordinatos, et quidem per ritum collativum gratiae sanctificantis, diserte S. Chrysostomum, exponendo verba Act. VI., docuisse superius demonstravimus.

4. — S. Hieronymus, Epist. 146. ad Evangelum, diaconos appellat mensarum ac viduarum ministros. « Quid patitur », inquit, « ut mensarum et viduarum minister super eos tumidus

se efferat, ad quorum preces corpus Christi, sanguisque conficitur? »

Resp. — Epistola 146. ad Evangelum, ut iam adnotavimus et patet ex ipsis verbis citatis, scripta fuit ad reprimendam audaciam quorumdam diaconorum, qui se extollebant supra presbyteros: — ad hunc scopum S. Hieronymus opponit ministerium quod *occasionem* dedit primis diaconis instituendis, ministerio augustissimo ac tremendo conficiendae Eucharistiae quod solis sacerdotibus commissum est. — Ceterum in eadem epistola dicit — et verba S. Doctoris superius citavimus. — hoc esse diaconos in Ecclesia Dei quod in Veteri Testamento Levitae fuerunt, quos electos et consecratos fuisse ad obeundum sacrum ministerium compertum est.

5. — Quando ex multis ad effectum aliquem sacramentalem directis, unum solum eumdem praestat, reliqua non censentur nisi quaedam *sacramentalia,* et praeparationes ad illum, ut manifestum est in baptismo, in quo exorcismi et insufflationes praecedunt, ceu praeparationes, ablutionem aquae, quae sola sacramentum constituit: — atqui ita se habent inferiores ordines ac diaconatus ad presbyteratum, qui solum attingit effectum sacramentalis ordinationis, id est, consecrationem corporis et sanguinis Domini; — solus igitur presbyteratus est sacramentum.

Resp. *Trans. Mai. N. Min.* — Neque enim consecratio corporis et sanguinis Christi sacrae ordinationis effectus est, sed finis. Nam effectus ordinationis est gratia sanctificans et character: atqui tam illa, quam iste non in sacerdotio solum, verum etiam in diaconatu producitur; ergo non solum sacerdotium, sed et diaconatus verum propriique nominis sacramentum est. — Atque hinc dispar ratio constat, cur in baptismo ablutio aquae cum sua forma sacramenti rationem solum habeat, non item insufflationes, exorcismi, etc.: horum ope nulla, saltem ex opere operato, gratia, nullus character confertur; ideoque nudae sunt ceremoniae sacramenti praeviae.

6. — Potestas collata per sacramentalem ordinationem respicit sacramenti confectionem, quemadmodum potestas, quae per sacramentum baptismi confertur, sacramentorum susceptionem spectat. — Atqui diacono huiusmodi potestas per ordinationem non confertur, cum aliud sacramentum diaconus conficere nequeat praeter baptismum, qui administrari valide potest etiam a laicis. — Ergo.

Resp. *N. Mai.* — Quamvis verum sit in ordinatione sacerdotali potestatem conferri, sine qua Eucharistia confici nequit; non ideo sequitur nullam aliam ordinationem esse sacramentum, si per eam potestas non conferatur ad efficiendum quod sine ipsa *nullo modo* possit fieri: satis enim est si detur ad bene aut melius illud operandum, ut in sacramento confirmationis patet, quod ad fidem fortiter profitendam tribuit gratiam, licet non confirmatus eamdem fidem constanter profiteri et intrepide propugnare possit.

7. — Diaconatus ad tempus concedi potest; Vigilius enim Papa, in Epist. quae extat Collatione 7. Concilii Oecumenici V. (Labbe tom. 5. p. 552.) omni honore diaconatus exuit Sebastianum, quem diaconum in aliorum absentiam diaconorum ad tempus creaverat. — Ergo.

Resp. *Dist. Ant.* — Diaconatus concedi potest et concessus fuit a Vigilio ad tempus prout ordinationem, qua *Ordo diaconatus* confertur, significat *N.* prout dicit *dignitatem Cardinalis diaconi C.*— Vigilius enim in Epist. citata hoc ait, scilicet Sebastianum, *cum antea esset diaconus,* in locum Anatolii et Stephani *diaconorum Cardinalium* assumptum fuisse, ut eorum loco ad tempus tamquam *Cardinalis diaconus* ministraret; ac proinde non ad tempus *diaconum* fuisse creatum, sed *Cardinalem diaconum* ad tempus renuntiatum. Concessionem huius dignitatis Vigilius ordinationem, latiori huius vocis significatione, nuncupavit. — Sebastianus autem, ob crimina quae commiserat, privatus quidem fuit a Vigilio *ministerio* et *honore* diaconatus, at non *ordine;* quem, prout dicit potestatem in ordinatione diaconi acceptam, et in anima charactere indelebili signatam, amittere omnino non poterat.

Scholion. — *De diaconissis.* Nomine diaconissarum non solum *generatim* uxores eorum qui ad diaconatus ordinem promovebantur — hoc enim sensu appellabantur etiam a viris suis presbyterae et episcopae; — sed *speciatim* mulieres, certis in Ecclesia ministeriis proprio officio addictae, nuncupatae fuerunt. De his breviter quaedam sunt hic attingenda.

Ad earum originem quod attinet, antiquissima diaconissarum est institutio, et ad apostolica tempora referenda; Apostolus enim in Epistola ad Romanos xvi. 1. inquit: « Commendo autem vobis Phoeben sororem nostram, quae est in ministerio Ecclesiae [διάκονον τῆς ἐκκλεσίας], quae est in Cenchris ». — Et ineunte sae-

culo II. Plinius Iunior in Epist. 97. ad Traianum Imperatorem, de ritibus et conventibus christianorum agens, diaconissas in Ecclesia ministrantes commemorat, his verbis: « Quo magis necessarium credidi, ex duabus ancillis, quae *ministrae* dicebantur, quid esset veri et per tormenta quaerere ».

Haec autem ex veterum documentis ministeria diaconissarum in Ecclesia fuisse docemur:

1. Rudibus et imperitis mulieribus exponebant tum fidei catholicae doctrinam, tum ritus ad baptismum accommodatos. Concilium enim Carthaginense IV. cap. 12. praescribit diaconissas probe instructas esse debere « ut possint apto et sano sermone docere imperitas et rusticas mulieres, tempore quo baptizandae sunt, qualiter baptizatori interrogatae respondeant, et qualiter accepto baptismate vivant ».

2. In communem quodammodo veniebant, una cum diacono, partem curarum circa viduas. Id clare deducitur ex l. 3. Constitutionum, ut vocantur, Apostolicarum. Ibi enim, cap. 7. legitur: « Viduas oportet esse honestas, graves, obedientes episcopis, presbyteris, diaconis; adhuc et diaconissis »; — et c. 15. episcopo dicitur: « Eliges diaconissam fidelem et sanctam ad ministrandum mulieribus ».

3. Mulieres, sive pauperes, sive divites, Ecclesiam ingressas, et ubi sedere deberent nescias, suo statuebant loco; — quod et a diacono fiebat relate ad viros. Eaedem enim Constitutiones Apostolicae, l. 2. c. 58. id statuunt. — « Si autem pauper, vel ignobilis vel peregrinus, quispiam senex vel iuvenis, intervenerit, sedibus occupatis, iis quoque diaconus ex toto corde locum faciet; ut non gratificatio eius homines spectet, sed Deo acceptum fiat ministerium eius. Idem et servet diaconissa in advenientibus mulieribus sive pauperibus, sive divitibus ».

4. Mulieres quae episcopum, vel diaconum, alloqui volebant, comitabantur. « Ad diaconum, aut episcopum nulla mulier » — in Const. Apost. lib. 2. c. 26. legitur — « sine diaconissa accedat ».

5. Eorum examini et sententiae relinquebant Ecclesiae Praesules virginem Deo sacratam, cum in suspicionem amissae integritatis veniebat. Huius rei testimonium exhibet S. Epiphanius mox citandus.

6. Demum cum mulieres baptizabantur, in eis nudandis et inungendis ministerium exhibebant. — S. Epiphanius (Haeres. 79.

n. 3.) dicit: « Quamquam Diaconissarum in Ecclesia ordo sit, non tamen ad sacerdotii functionem, aut ullam eiusmodi administrationem institutus est; sed ut muliebris sexus honestati consulatur: sive ut Baptismi tempore adsit; sive ut inspiciat si quid passa sit, aut molestiae pertulerit; sive ut cum nudandum est mulieris corpus, interveniat, ne virorum, qui sacris operantur, aspectui sit exposita, sed a sola Diaconissa videatur, quae Sacerdotis mandato mulieris curam gerit, quo tempore vestibus exuitur. Qua in re cum ordinis illius modestiae, tum ecclesiasticae disciplinae prudenter admodum ex canonis praescripto, ac regula consultum est ».

Diaconissarum aetas, primis Ecclesiae temporibus, debebat esse ex praescripto Pauli « non minus sexaginta annorum » (I. ad Tim. v. 9.); — sed postea Concilium Chalcedonense, anno 451. celebratum, decrevit (can. 15.) diaconissarum munus assumi posse post aetatis annum quadragesimum. Diaconissae vero tum ex viduis, et hoc frequentius, tum ex virginibus eligebantur.

Diaconissae solemni ritu, — imo per manus etiam impositionem consecrabantur. — in l. 8. Constitut. Apostolicarum, cap. 19. et 20. legitur: « De diaconissa vero ego Bartholomaeus constituo, ut manus ei episcope imponas, praesentibus presbyteris et diaconis ac diaconissis: et dices: Deus aeterne, Pater Domini nostri Iesu Christi qui viri et mulieris auctor es, qui Mariam, Deboram, Annam, et Oldam Spiritu Sancto implevisti... ipse nunc respice hanc ancillam electam ad ministerium, et da ei Spiritum Sanctum et mundam effice ab omni inquinatione carnis et spiritus, ut opus sibi impositum digne perficiat » etc. — Concilium Chalcedonense, cap. 15. superius citato, dicit: « Diaconissam non ordinandam ante annum quadragesimum, et hanc cum summo libramine. Si vero suscipiens manus impositionem, et aliquantum temporis in ministerio permanens, semetipsam tradat nuptiis, gratiae Dei contumeliam faciens, anathematizetur huiusmodi cum eo qui eidem copulatur ». — Et in antiquo *Ordine Romano*, quem Ioannes Pinius S. I. in Tractatu praeliminari de Ecclesiae Diaconissis commemorat (Act. Sanct. mens. Sept. vol. 1. § 5. pag. 10.), ubi ritus apud Occidentales servatus in diaconissae initiatione describitur, refertur episcopum super collum eius ponere Orarium dicens: « Stola iucunditatis induat te Dominus »; et inter pias

preces tradere ei annulum et torquem, dum ipsa diaconissa imponit super caput suum velamen ex altari acceptum.

Ex his tamen omnibus et ex aliis veteribus monumentis ne inferas, mulieribus olim stricte dictam ac sacramentalem diaconatus ordinationem, qualis diaconorum ordinatio est, concessam fuisse: — ceremonialis enim tantum erat manus impositio quae in diaconissarum nuncupatione adhibebatur; earumque ordinatio nonnisi sensu latiori accepta, a Patribus, a Conciliis et a scriptoribus ecclesiasticis commemoratur. — Et revera in Const. Apost. l. 8. c. 28. legitur: « Diaconissa non benedicit, neque facit aliquid eorum quae presbyteri aut diaconi faciunt, nisi quod ianuas custodit, et presbyteris ministrat, cum mulieres baptizantur; idque propter decorem et honestatem »; — et a S. Epiphanio, loco superius citato, audivimus: « Quamquam diaconissarum in Ecclesia ordo sit, non tamen ad sacerdotii functionem, aut ullam huiusmodi administrationem institutus est; sed ut muliebris sexus honestati consulatur ».

Paulatim diaconissarum initiationes in desuetudinem abierunt cum in Graeca tum in Latina Ecclesia et « saeculo XII. nullas amplius in Occidente comparuisse diaconissas, probabilius etiam mihi est » ait P. Pinius (op. sup. cit. p. 26.).

ARTICULUS SEXTUS

De subdiaoonatu et quatuor Ordinibus minoribus.

Ordinationes quibus subdiaconatus et minores ordines, nempe ostiaratus, lectoratus, exorcistatus, et acolythatus, conferuntur, veram rationem sacramenti participare docuerunt cum S. Thoma et S. Bonaventura Scholastici antiquiores communiter, excepto Durando; et inter recentiores doctores Canus, Sylvius, Bellarminus, Estius, Valentia, Billuart, Gotti, Wirceburgenses aliique non pauci. — Ex alia parte illis Ordinationibus dignitatem et efficacitatem sacramentorum denegant Morinus, Drouin, Tournely, Witasse, cum multis aliis ex theologis recentioribus.

Hac de re quid sentiamus ostendet

THESIS VI.

Probabilior videtur sententia affirmans, subdiaconatum et minores Ordines esse vere et proprie sacramenta.

Prob. 1. *Ex Concilio Florentino.* Nam — *a*) Sub appellatione *sacramenti ordinis* Concilium Florentinum, in Decreto pro Armenis, non solum presbyteratum et diaconatum, sed etiam subdiaconatum et minores ordines complectitur. — Ergo, iuxta Concilii Florentini Decretum, non minus quam presbyteratus et diaconatus, vere ac proprie subdiaconatus et minores Ordines rationem sacramenti ordinis participant, et sunt sacramenta.

Antecedens constat ex ipsis verbis Decreti pro Armenis, quae sic se habent: « Sextum sacramentum est ordinis, cuius materia est illud, per cuius traditionem confertur ordo, sicut presbyteratus traditur per calicis cum vino et patenae cum pane porrectionem: diaconatus vero per libri Evangeliorum dationem; subdiaconatus vero per calicis vacui cum patena vacua superposita traditionem: et similiter de aliis per rerum ad ministeria sua pertinentium assignationem. Forma sacerdotii talis est... et sic de aliorum ordinum formis ».

b) In verbis mox citatis Concilium indicat *materiam* et *formam* sacramenti Ordinis: — « Sextum sacramentum est ordinis, *cuius materia* est, etc. » — Indicat autem *materiam et formam,* non solum pro presbyteratu et diaconatu, sed etiam eodem modo pro subdiaconatu et pro aliis ordinibus. — Ergo in his ordinibus sicut in illis veram et propriam rationem sacramenti Concilium agnoscit.

c) Idem Concilium ait: « Effectus [huius sacramenti] augmentum gratiae, ut *quis sit idoneus minister* ». — Ergo cum non distinguat inter varios ministerii gradus, nec dicat augmentum gratiae conferri ut idoneus minister fiat ille *qui ordinatur presbyter, aut diaconus;* videtur Concilium intellexisse augmentum gratiae per sacramentum ordinis conferri ut *quis sit minister idoneus in quocumque ministerii ordine,* per ordinationem accepto; ac proinde dixisse quamlibet ordinationem — quae conferendo ordinem ministrum Ecclesiae in aliquo gradu ministerii initiat — conferre augmentum gratiae, et idcirco esse sacramentum.

d) Decretum Concilii Florentini pro Armenis, magna ex parte, respondere *ad verbum* his quae Sanctus Thomas tradidit in Opu-

sculo 4. « *de Articulis fidei et septem sacramentis Ecclesiae* », non semel animadvertimus: — mentem igitur Concilii circa rem nostram optime intelligimus attendendo, quoad eamdem rem, doctrinam Angelici. — Iam vero, Doctorem Angelicum doctrinam, quam nos defendimus, tradidisse ita certum est, ut et ipsi adversarii nostri id ultro concedant.

Et sane S. Thomas in 4. d. 24. q. 2. a. 1. (Suppl. q. 37. a. 2.) quaerens « utrum debeant plures ordines distingui », sine ulla ambiguitate dicit: « in *quolibet Ordinum* septiformis gratia datur ». Et in eodem articulo addit: « *Ordinis sacramentum* ad sacramentum Eucharistiae ordinatur, quod est sacramentum sacramentorum... Sicut enim templum et altare et vasa et vestes, ita et *ministeria quae ad Eucharistiam ordinantur,* consecratione indigent; et *haec consecratio est ordinis sacramentum;* et ideo distinctio ordinum est accipienda *secundum relationem ad Eucharistiam;* quia potestas ordinis aut est ad consecrationem Eucharistiae ipsius, aut *ad aliquod ministerium* ordinandum ad hoc sacramentum Eucharistiae ». Et prosequitur ostendendo quomodo omnes ordines ad Eucharistiam ordinentur, prout ex ipso S. Doctore superius diximus.

Proponit autem sibi hanc primam difficultatem: « Videtur quod non sint septem Ordines. Ordines enim Ecclesiae ordinantur ad actus hierarchicos. Sed tres tantum sunt actus hierarchici, scilicet *purgare, illuminare et perficere,* secundum quod Dionysius distinguit tres ordines in 5. cap. Eccles. Hierar., inter princ. et med. Ergo non sunt septem ».

Et respondet: « Ad primum ergo dicendum, quod Dionysius loquitur de ordinibus, non secundum *quod sunt sacramenta,* sed secundum quod ad hierarchicas actiones ordinantur. Et ideo secundum actiones illas tres ordines distinguit: quorum primus habet omnes tres, scilicet episcopus; secundus habet duas, scilicet sacerdos; sed tertius habet unam, scilicet purgare, scilicet ipse diaconus, qui minister dicitur; et sub hoc omnes inferiores ordines comprehenduntur. Sed ordines habent *quod sint sacramenta* ex relatione ad maximum sacramentorum, et ideo secundum hoc numerus ordinum accipi debet ».

e) Demum quis negabit sensum Decreti concilii Florentini, seu Eugenii IV. pro Armenis, probe S. Antoninum intellexisse, qui tempore Concilii Florentini inter primarios doctrina et sanctitate fulgebat, quique post septem annos a promulgatione illius De-

creti Archiepiscopus Florentinus renuntiatus fuit, et Eugenio IV. carissimus ac familiaris exstitit? Quis ea quae Sanctus Antoninus docuit, quamdam lucem effundere — si lux requiritur, — ad genuinam verborum Decreti superius citati intelligentiam assequendam, posse negabit? — Porro in tertia parte Summae Maioris, titulo 14. capite 16. de Ordinibus, Sanctus Antoninus haec, pro doctrina quam tuemur, clarissima tradidit. — Docuit (§ 1.) «ordinem sacrum distinctum esse in septem partes, scilicet ostiariatum, exorcistatum, lectoratum, acolythatum, subdiaconatum, diaconatum, presbyteratum, et esse tamen unum sacramentum»; et subiunxit: «*Quilibet ordo est sacramentum essentialiter*». Deinde (§ 3.) addidit: «*In omni ordine confertur gratia* . . . Confert etiam maiorem gratiam ordo in disposito quam alia sacramenta. Et maior ordo maiorem gratiam; quia maior gratia requiritur ad actus ordinum digne exercendos, quam ad actus communes; et ad maioris ordinis actus, maior gratia: unde nihil sensibile tam valet ad magnitudinem gratiae impetrandam *ex opere operato,* sicut sacerdotii ordo: nisi forte quis dicat de consecratione episcopi, et susceptione Eucharistiae».

2. Probatur thesis ex *Concilio Tridentino.* Etenim postquam Concilium, sess. 23. can. 2., definiverat: «Praeter sacerdotium esse in Ecclesia Catholica alios ordines, et maiores et minores»; sequenti canone citra ullam restrictionem statuit: «sacram ordinationem esse vere et proprie sacramentum a Christo Domino institutum»; et can. 6. definivit in Ecclesia esse Hierarchiam «divina ordinatione institutam, quae constat ex episcopis, presbyteris et ministris»: ministrorum nomine intelligendo omnes reliquos ordines, quos cap. 2. distincte iam nominaverat. — Ergo iuxta Concilium, praeter sacerdotium et diaconatum, ceteri quoque ordines *divina ordinatione sunt instituti* et *veri et proprii nominis sacramenti* rationem habent.

Quare licet concedamus, Concilium Tridentinum nullam voluisse hac de re *definitionem* edere, utpote coactum ad extirpandos Novatorum errores; manifestum tamen est in eam sententiam propendisse quae omnibus, sine exceptione, ordinibus sacramenti proprie dicti naturam tribuit.

Quod etiam ex actibus eiusdem Concilii confirmari potest. Etenim ex illis sequentia facta, memoratu digna, accipimus. — In Congregatione theologorum minorum, habita die 23. Septem-

bris anni 1562., ad examinandos septem articulos complectentes erroneas Novatorum de sacramento Ordinis doctrinas, postquam primus Salmeronius S. I. locutus fuerit, et *Ordinem* demonstraverit esse sacramentum; uno excepto Didaco de Paiva, — qui asseruit subdiaconatum, aliosque ordines inferiores sacramenta non esse, — ceteri omnes nullum inter ordines discrimen fecerunt *quoad rationem sacramenti;* et Theodorus Masius Ord. Carm., Ioannes Bapt. Valentinus Ord. S. August., Benedictus de Mantua Ord. Praed., et Franciscus Sancius cler. saecul., *expresse* dixerunt *omnes omnino ordines esse sacramenta.* — V. Acta Conc. ab Angelo Massarello eiusdem Conc. secretario conscripta, et edita ab Aug. Theiner t. 2. pp. 135-140.

Deinde, die 25. Septembris iterum Congregatio habita fuit ad articulos de sacramento ordinis perpendendos. In ea Petrus Soto Ord. Praed., primus theologorum secundae classis, defendit — ut ex actibus Concilii refert Raynaldus, ann. Eccl. ad an. 1562. n. 91. — doctrinam sequenti propositione expressam: « Omnes, etiam inferiores [gradus ministrorum] ad sacramentum hoc pertinent ». — Et inter theologos huius secundae classis, qui concionem habuerunt diebus 25. 26. et 28. Septembris, nemo, prout constat ex Actibus a Massarello conscriptis, pp. 140-145., minores Ordines rationem veri sacramenti participare negavit.

Demum in Congregatione habita 29. Septembris, « tertiae theologorum classis princeps », ait Raynaldus, loco cit. n. 92., « de sacramento ordinis peroravit, ut referunt acta. Melchior Cornelius (inquiunt) saecularis clericus missus a Rege Sebastiano Portugalliae accepit examinandum, an per ordinationem conferatur gratia » — Et concionem Cornelii ex iisdem Actibus Concilii Raynaldus referens, ait, celebrem illum theologum, quoad rem nostram, docuisse ac propugnasse propositionem sequentem: « Omnes ordines, *etiam minores* sunt sacramentum, quia *in eis gratia confertur;* qui ordines constituti sunt ab Apostolis ex institutione Christi, nam Christus constituit ut in Ecclesia isti Ordines essent ».

De eadem re, in eadem Congregatione egisse Ioannem Gaglio hispanum, Ord. Praed., ipsumque non minori perspicuitate doctrinam quam defendimus proposuisse constat. Has conclusiones eius circa rem nostram, fuisse scribit Massarellus, p. 145.: — « Presbyteratum verum sacramentum denegare haereticum est. Idem

de diaconis, quos Apostoli ad Eucharistiam ministrandam instituerunt, et Paulus ait, habentes ministerium fidei, et probentur prius etc. De subdiaconatu autem non ita dicendum, sed *temerarium esset sacramentum illud negare.* De minoribus etiam Ordinibus *etiam sacramentum esse* affirmavit, a Christo institutum et conferre gratiam, licet minorem ».

Neminem vero inter theologos primae classis hac in re Cornelio contradixisse et Gaglio, ex Actibus saepe commemoratis, compertum habemus. — Vide p. 140-150.

Licet igitur ex his factis concludere theologos Concilii Tridentini communiter subdiaconatui et minoribus ordinibus veri et proprie dicti sacramenti rationem tribuisse: — et Tridentinos Patres, approbando doctrinae et canonum de sacramento ordinis schema quod a communi theologorum sententia non recedebat, in hanc eamdem sententiam concessisse.

3. Ex *ratione theologica* qua ostenditur in aliis ordinationibus conferri gratiam, deduci etiam quadantenus potest eamdem gratiam dari in subdiaconatus ac minorum ordinum collatione. — Et revera si gratia per ordinationem a Deo confertur quia in necessariis ipse non deest, ac proinde iis quibus tribuit spirituale in Ecclesia ministerium, quosque supra ceteros fideles per ecclesiasticum ordinem constituit, dat gratiam necessariam ut idonei sint ministri, et sanctitate praestent ceteris prout gradu iisdem antecellunt; — profecto fatendum est gratiam dari a Deo pariter per ordinationem subdiacono, et eis qui minores suscipiunt ordines; nam et hi ordine super ceteros fideles laicos, licet inferiori gradu, constituuntur, et ad spirituale ministerium initiantur, et ad illud exercendum potestatem accipiunt, quod etiam absque divinae gratiae auxilio idonee exercere nequeunt.

Quae modo diximus ipsa ordinum collatione exprimuntur, ut patebit ex sequentibus monitionibus ex Pontificali Romano excerptis.

Itaque Pontifex eos qui ordinandi sunt *Ostiarii* his verbis alloquitur: — « Suscepturi, filii carissimi, officium ostiariorum, videte, quae in domo Dei agere debeatis. Ostiarium oportet percutere cymbalum, et campanam; aperire Ecclesiam, et sacrarium; et librum aperire ei, qui praedicat. Providete igitur, ne per negligentiam vestram, illarum rerum, quae intra Ecclesiam sunt, aliquid depereat; certisque horis domum Dei aperiatis fide-

libus; et semper claudatis infidelibus. Studete etiam, ut, sicut materialibus clavibus Ecclesiam visibilem aperitis, et clauditis, sic et invisibilem Dei domum, corda scilicet fidelium, dictis, et exemplis vestris claudatis diabolo et aperiatis Deo; ut divina verba quae audierint, corde retineant, et opere compleant, quod in vobis Dominus perficiat per misericordiam suam ».

Pro *Lectorum* Ordine, Pontifex ait: « Electi, filii carissimi, ut sitis Lectores in Domo Dei nostri, officium vestrum agnoscite, et implete. Potens est enim Deus, ut augeat vobis gratiam perfectionis aeternae. Lectorem siquidem oportet legere ea quae [*vel* ei qui] praedicat; et lectiones cantare; et benedicere panem, et omnes fructus novos. Studete igitur verba Dei, videlicet lectiones sacras, distincte et aperte, ad intelligentiam, et aedificationem fidelium absque omni mendacio falsitatis proferre; ne veritas divinarum lectionum incuria vestra ad instructionem audientium corrumpatur. Quod autem ore legitis, corde credatis, atque opere compleatis; quatenus auditores vestros, verbo pariter et exemplo vestro docere possitis. Ideoque, dum legitis, in alto loco Ecclesiae stetis, ut ab omnibus audiamini, et videamini figurantes positione corporali, vos in alto virtutum gradu debere conversari; quatenus cunctis, a quibus audimini et videmini, coelestis vitae formam praebeatis; quod in vobis Deus impleat per gratiam suam ».

Pro ordinatione *Exorcistarum*, Pontifex dicit: « Ordinandi, filii carissimi, in officium exorcistarum, debetis noscere quid suscipitis. Exorcistam etenim oportet abiicere daemones; et dicere populo, ut, qui non communicat, det locum; et aquam in ministerio fundere. Accipitis itaque potestatem imponendi manum super energumenos, et per impositionem manuum vestrarum, gratia Spiritus Sancti, et verbis exorcismi, pelluntur spiritus immundi a corporibus obsessis. Studete igitur, ut, sicut a corporibus aliorum daemones expellitis, ita a mentibus, et corporibus vestris omnem immunditiam, et nequitiam eiiciatis; ne illis succumbatis, quos ab aliis, vestro ministerio, effugatis. Discite per officium vestrum vitiis imperare; ne in moribus vestris aliquid sui iuris inimicus valeat vindicare. Tunc etenim recte in aliis daemonibus imperabitis, cum prius in vobis eorum multimodam nequitiam superatis. Quod vobis Dominus agere concedat per Spiritum suum Sanctum ».

Pro *Acolythatu,* Pontifex inquit: « Suscepturi, filii carissimi, officium acolythorum, pensate quod suscipitis. Acolythum etenim oportet ceroferarium ferre; luminaria Ecclesiae accendere; vinum et aquam ad Eucharistiam ministrare. Studete igitur susceptum officium digne implere. Non enim Deo placere poteritis, si lucem Deo manibus praeferentes, operibus tenebrarum inserviatis, et per hoc aliis exempla perfidiae praebeatis. Sed sicut Veritas dicit: Luceat lux vestra coram hominibus; ut videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum, qui in coelis est. Et sicut Apostolus Paulus ait: In medio nationis pravae et perversae, lucete sicut luminaria in mundo, verbum vitae continentes. Sint ergo lumbi vestri praecincti, et lucernae ardentes in manibus vestris, ut filii lucis sitis. Abiiciatis opera tenebrarum, et induamini arma lucis. Eratis enim aliquando tenebrae, nunc autem lux in Domino. Ut filii lucis ambulate. Quae sit vero ista lux, quam tantopere inculcat Apostolus ipse demonstrat subdens, fructus enim lucis est, in omni bonitate, et iustitia, et veritate. Estote igitur solliciti, in omni iustitia, bonitate et veritate, ut vos, et alios, et Dei Ecclesiam illuminetis. Tunc etenim in Dei sacrificio digne vinum suggeretis, et aquam, si vos ipsi Deo sacrificium, per castam vitam, et bona opera, oblati fueritis. Quod vobis Dominus concedat per misericordiam suam ».

Demum pro *Subdiaconatu,* Pontifex ordinandos ita praemonet: « Adepturi, filii dilectissimi, officium subdiaconatus, sedulo attendite quale ministerium vobis traditur: subiaconum enim oportet aquam ad ministerium altaris praeparare; diacono ministrare; pallas altaris, et corporalia abluere; calicem, et patenam in usum sacrificii eidem offerre.... Studete itaque, ut ista visibilia ministeria, quae diximus, nitide et diligentissime complentes, invisibilia horum exemplo perficiatis. Altare quidem sanctae Ecclesiae ipse est Christus, teste Ioanne, qui in Apocalypsi sua altare aureum se vidisse perhibet, stans ante thronum, in quo, et per quem, oblationes fidelium Deo Patri consecrantur. Cuius altaris pallae et corporalia sunt membra Christi, scilicet fideles Dei, quibus Dominus, quasi vestimentis pretiosis circumdatur, ut ait Psalmista, Dominus regnavit, decorem indutus est. Beatus quoque Ioannes in Apocalypsi vidit Filium hominis praecinctum zona aurea, id est, sanctorum caterva. Si itaque humana fragilitate contingat in aliquo fideles maculari, praebenda est a vobis aqua coe-

lestis doctrinae, qua purificati, ad ornamentum altaris, et cultum divini sacrificii redeant. Estote ergo tales, qui sacrificiis divinis, et Ecclesiae Dei, hoc est corpori Christi, digne servire valeatis, in vera et catholica fide fundati.... Quod ipse vobis praestare dignetur qui vivit et regnat Deus in saecula saeculorum ».

4. Argumenta hucusque proposita, ex *Decretis contra simoniacos latis* et ex *doctrina Patrum* occasione horum Decretorum propugnata, illustrantur et confirmantur.

Et primo attendatur Decretum, saeculo V., latum a Concilio Chalcedonensi, superius citato, p. 466. — Etenim in canone 2. sancta Oecumenica Synodus IV. declarat « *gratiam in venditionem deduci* » si *propter pecunias* ordinatio fiat non modo superiorum, sed etiam *inferiorum* Ordinum; ideoque agnoscit gratiam conferri etiam in inferiorum ordinum collatione. — « Si quis episcoporum », inquit, « accepta pecunia *Ordinationem* fecerit, et sub pretio deduxerit *impretiabilem gratiam,* atque *ordinaverit* per pecunias episcopum ... sive diaconum, *aut quemcumque aliorum qui connumerantur inter clericos* ». — Superius autem, art. 2., probavimus quatuor minores ordines et subdiaconatum *inter clericos* connumerari, cum a Latinis, tum a Graecis, et attulimus can. 24. Concilii Laodiceni, saeculo IV. celebrati, ubi legimus: — « Quod non oportet sacro ministerio deditos, a presbyteris usque ad diaconos, et *reliquum ecclesiasticum ordinem,* idest usque ad *subdiaconos, lectores, cantores, exorcistas* et *ostiarios* ... ingredi tabernas ».

Sub finem eiusmodi saeculi V., S. Gelasius Papa in Epistola 9. ad episcopos Lucaniae, postquam ob urgentem necessitatem pro quibusdam Ecclesiis statuerit intervalla temporis breviora ad ordines ecclesiasticos suscipiendos, incipiendo ab *Ostiariatu;* iuxta Concilii Chalcedonensis Decretum declaravit (c. 24.): « Quos vero constiterit indignos meritis, *sacram mercatos esse pretio dignitatem,* convictos oportet arceri non sine periculo, *facinus tale perpetrantes:* quia dantem pariter et accipientem *damnatio Simonis,* quam sacra lectio (Act. VIII.) testatur, involvit ».

Saeculo XI. S. Gregorius VII., in Decretali Epistola ad Ottonem episcopum Constantiensem (Labbe, t. 10. p. 316.) an. 1081. communicat quod in Synodo Romana statuerat, et ait: « Nos iuxta auctoritatem Sanctorum Patrum in eadem Synodo [Romana] sententiam dedisse, ut hi qui per simoniacam haeresim, hoc est, interventu pretii, *ad aliquem sacrorum Ordinum* gradum et officium

promoti sunt, nullum in sancta Ecclesia ulterius ministrandi locum habeant ».

Ne quis autem putet hoc Decretum spectare maiores tantum Ordines, et pro iis tantum dici gratiam Sancti Spiritus, simoniaca labe, ad pretium deduci; audiatur Bernaldus scriptor coevus in *Apologetico* suo pro Decretis Gregorii VII. editis in Synodo Romana, sensum Decretalis mox citatae aperte declarans: — « Ex qua re colligitur », inquit Bernaldus (Labbe, t. 10. p. 323.), « non solum illos reputari inter simoniacos, qui per pretium ad manus impositionem perveniunt [qua fiunt episcopi, presbyteri, aut diaconi], sed et illos qui et *alia clericorum officia* per pecuniam acquirunt. *Omnia autem in eiusmodi officiis operatur unus atque idem Spiritus, cuius donum non gratis, sed per pretium dare et accipere, non catholicum, sed indubitanter est simoniacum* ».

Demum, ne in longum rem protraham, afferam ultimum testimonium ex S. Petro Damiano desumptum. In opusculo 6., seu libro cui titulus est « Gratissimus », prolixe ostendit eos qui a simoniacis episcopis ordinati sunt, iterum non esse ordinandos; et inter cetera, haec pro doctrina quam defendimus, nobis exhibet: « Quapropter plena fide », inquit (cap. 2.), « credendum est, quod sic ministris suis Christus ecclesiasticae consecrationis delegat officium, ut tamen apud se *omnium Ordinum* contineat principaliter *sacramentum*: sicque servis promovendi conservos ministerium praerogat, ut in neminem ipsum consecrandi ius virtutemque transfundat. Licet enim Pontifices per iniunctae administrationis officium consecrare videantur; sed *ille veraciter consecrat, qui Spiritum Sanctum invisibiliter dat* ».

Et (cap. 3.) addit: « Sicut baptismus Dei est et non hominis, ita nimirum *omnis ecclesiastica consecratio* illi specialiter competit, a quo omnium benedictionum plenitudo profluxit... neque enim vel ipse baptismus, vel prorsus *aliqua consecratio* magnum aliquid diceretur, nisi intuitu Spiritus Sancti, qui *per exercitia illa* tribuitur ». — Quare inferius (cap. 6.) concludit: « Indubitanter igitur credendum est, quod si consecratio *cuiuslibet ecclesiastici Ordinis* intra catholicam fiat Ecclesiam.... quidquid bono per bonum traditur, hoc etiam malo per malum efficaciter exhibetur: quia *sacramentum* hoc non ministrantis vel ministraturi pendet ex merito ».

Obiiciunt adversarii

1. — Urbanus II. anno 1091. in Concilio Beneventano, can. 1. statuit: « Nullus deinceps in episcopum eligatur, nisi qui in sacris ordinibus religiose vivens inventus est. Sacros autem ordines dicimus diaconatum ac presbyteratum. Hos siquidem solos primitiva legitur Ecclesia habuisse; super his solum praeceptum habemus Apostoli. Subdiaconos vero, quia et ipsi altaribus administrant, opportunitate exigente concedimus » etc. Ergo Subdiaconatus, et cum eo, a fortiori, quatuor minores ordines non sunt sacramenta.

Resp. — Subdiaconatum et minores ordines semper *sacros* fuisse appellatos, *ratione ordinationis* et *ministerii sacri,* vel ex ipso titulo qui in Libro Sacramentorum Gregoriano legitur, patet: « Incipit Ordo ad *sacros ordines benedicendos.* Maiores gradus ante Evangelium, *minores* vero post communionem dantur » etc. — Cum ergo Urbanus II. subdiaconatum dicit non fuisse ordinem *sacrum,* rationem *sacri* ordinis considerat 1. — prout adnexam habuit solemnem coelibatus professionem, quae non semper subdiaconis imposita fuit: — 2. prout ex illo iam suscepto ordine eligi quis potuit in episcopum. — Hunc sensum a Pontifice intentum declarat Decretalis Innocentii III. (Decret. libro I. titulo 14. capite 9.) qua statuit Subdiaconum in episcopum eligi posse. — « A multis multoties », inquit, « an subdiaconus in episcopum eligi valeat haesitatur. Si quidem Urbanus Papa I. [II. — quod dicat I. amanuensium perspicuus error est, ut recte adnotat Thomassinus, Vetus et Nova Disciplina Ecclesiae tom. 1. libro 2. capite 33.] decrevit, ut nullus in episcopum etc... In quibus verbis innuitur quod Urbanus ad statum primitivae Ecclesiae se referens... instituit, ut de subdiacono... non posset electio celebrari. Verum cum hodie subdiaconus inter *sacros* ordines computetur.... Et ad similitudinem diaconi et presbyteri debet continentiam servare.... Nos volentes super hoc articulo disceptationis materiam amputare, statuimus ut subdiaconus in episcopum valeat eligi, sicut diaconus vel sacerdos ».

Verba Urbani II. in obiectione citata, nempe: « Hos [diaconatum et presbyteratum] primitiva legitur Ecclesia habuisse; super his solum praeceptum habemus Apostoli »; referuntur ad legem continentiae constanter pro illis Ordinibus apud Latinos praescriptam, ut suo loco inferius demonstrabimus.

2. — Ordinatio, in qua non adhibetur manuum impositio, non est sacramentum: atqui in conferendo subdiaconatu manuum im-

positio non adhibetur; ergo. *Prob. Mai.* — Conc. Trident. statuens sess. 23. cap. 3. Ordinem esse proprie dictum sacramentum, id demonstrat ex verbis Apostoli, II. ad Tim. I.: « Admoneo te, ut resuscites gratiam Dei, quae est in te per impositionem manuum mearum »; ergo.

Resp. *N. Mai.;* et ad Prob. *Dist. Ant.* — Concilium id demonstrat ex illis Apostoli verbis, quatenus exprimunt rem sensibilem gratiae effectricem *C.* Quatenus praecise manuum impositionem exprimunt, *Subdist.* loquendo de ordine hierarchico *C.* de alio quocumque *N.* — Tridentina enim Synodus ait: « Cum Scripturae testimonio, apostolica traditione, et Patrum unanimi consensu perspicuum sit, per sacram ordinationem, quae verbis et signis exterioribus perficitur, gratiam conferri; dubitare nemo debet, Ordinem esse vere et proprie unum ex septem sanctae Ecclesiae sacramentis: inquit enim Apostolus: 'Admoneo te, ut resuscites', etc. ». Quare Concilium primo generatim pronuntiat, per sacram ordinationem, quae *verbis et signis exterioribus* perficitur, conferri gratiam: subinde hoc demonstrat exemplo ordinationis episcopalis, in qua impositione manuum tamquam *signo exteriori* gratiam impertiri probat ex Apostolo. At quis exinde concludat, *nulli* ordinationi, in qua manus impositio non usurpetur, veri et proprie dicti sacramenti rationem competere?

3. — Amalarius (l. 2. de Officiis ecclesiasticis, c. 6.) postquam asseruit duos esse in Ecclesia ordines necessarios, sacerdotium nempe et diaconatum, dixit: « Ceteri ordines his adiecti sunt. Crescente Ecclesia, crevit officium ecclesiasticum: ut multitudini Ecclesiae subveniri posset, adiiciuntur inferiores in adiutorio praepositorum. Unde Ambrosius [seu Ambrosiaster, auctor nempe Comm. in Ep. Pauli, vulgati sub Ambrosii nomine] in tractatu Epistolae ad Timotheum: illud vero dictis nostris adiici dignum est, quoniam non convenit demirari, si neque subdiaconorum, neque lectorum memoriam Apostolus fecisse videatur: illis etenim gradibus functionum qui in Ecclesia necessario habentur isti postea magis sunt adiecti propter utilitatem ministerii, quod propter multitudinem credentium per alteros postea impleri debere necessitas flagitavit ». — Ergo subdiaconatum et alios minores non instituit Christus; ac proinde non sunt sacramenta.

Resp. *Neg. Conseq.* — Sensus enim testimonii citati prorsus diversus est ab eo quem eidem tribuunt adversarii. — Et sane

Amalarius non dixit duos ordines, scilicet sacerdotium et diaconatum, in Ecclesia esse *unice necessarios*, et *illos tantum divinam habere institutionem;* sed affirmavit, quod libenter et nos concedimus, *ad sacrificium altaris rite celebrandum illos duos ordines sufficere.* — Alios ordines, praeter sacerdotium et diaconatum, Amalarius appellat etiam *sacros;* sed ait illos distinctis personis initio Ecclesiae ob paucitatem fidelium non fuisse collatos. Quod confirmat ex Ambrosiastro.

Integer Amalarii textus veritatem solutionis nostrae ostendit. Haec sunt Amalarii verba: — « Cap. 6. *De ordinibus sacris, quos nostri episcopi consueto more frequentant.* — Primo notandum est, eos ordines qui *potissimum* necessarii sunt in Ecclesia, Apostolum Paulum denominasse, et eorum mores depinxisse, sine quibus non potest rite immolatio altaris celebrari, scilicet sine sacerdote et diacono. Ut sine retractatione sacerdos vigilet circa hostias, necessarius est diaconus, ad ministrandum ea, quae necessaria sunt sacerdoti: ceteri ordines his adiecti sunt » etc. Et postquam citaverit Ambrosiastri testimonium, ait: « Sic sunt inferiores ordines in adiutorium superiorum, ut tamen non excludant superiores ab officiis sibi commissis ... De istis sat est ad demonstrandum unumquemque sacerdotem habere in se subiecta ministeria: sed propter multitudinem hominum non posse illum omnia adimplere, ac ideo adiectos esse sibi socios qui minora adimpleant. Nunc ordo deposcit, quantum Dominus dederit, ut de singulis ordinibus dicamus specialiter ».

4. — Petrus Lombardus (l. 4. dist. 24. n. 9.) ait: « Subdiaconos vero et acolythos procedente tempore Ecclesia sibi constituit ». — Ergo isti gradus sunt ecclesiasticae tantum institutionis, ideoque tamquam veri nominis sacramenta accipi nequeunt.

Resp. *Dist. Ant.* — Ecclesia, procedente tempore, hos ordines sibi constituit, idest, eosdem propria auctoritate *instituit N.* Idest, eos a Domino *institutos,* Ecclesia, crescente fidelium numero, *separatim* pluribus *contulit C.* — Initio namque Ecclesiae, ut mox adnotavimus, propter fidelium et ministrorum exiguum numerum, ministeria ordinum inferiorum a superioribus exercebantur; quae tamen non longe post primordia Ecclesiae, diversis deinde personis distributa fuerunt.

Hunc esse sensum verborum Petri Lombardi evidens est, et miror auctoritatem eius contra nos afferri.

Etenim in eodem contextu de septem ordinibus ait: «Cumque *omnes spirituales sint et sacri, excellenter* tamen canones duos tantum sacros ordines appellari censent, diaconatum scilicet et presbyteratum». — Utrum vero, praeter hos ordines ceteri sacramenta etiam sint an non, ab ipso Magistro Sententiarum audiamus. — Distinctio 24. lib. 4. «*de ordinibus ecclesiasticis*», ita incipit (numero 1.): — «Nunc ad considerationem sacrae ordinationis accedamus. Septem sunt spiritualium officiorum gradus sive ordines, sicut ex sanctorum Patrum dictis aperte traditur, et capitis nostri, scilicet, Iesu Christi exemplo monstratur, qui omnium officia in semetipso exhibuit, et corpori suo quod est Ecclesia, eosdem ordines observandos reliquit. Septem autem sunt, propter septiformem gratiam Sancti Spiritus, cuius qui non sunt participes ad gradus ecclesiasticos indigne accedunt. Illi vero in quorum mentibus diffusa est septiformis gratia Spiritus Sancti, cum ad ecclesiasticos ordines accedunt, *in ipsa spiritualis gradus promotione ampliorem gratiam percipere creduntur*». — Deinde in eadem distinctione 24. (num. 10.), statim post verba in obiectione a nobis citata, ait: «Si autem quaeritur quid sit quod hic vocatur ordo, sane dici potest signaculum esse, id est, sacrum quoddam, quo spiritualis potestas traditur ordinato, et officium. Character ergo spiritualis, ubi fit promotio potestatis, ordo vel gradus vocatur. Et dicuntur *hi ordines sacramenta,* quia in eorum perceptione res sacra, id est, gratia confertur, quam figurant ea quae ibi geruntur».

Responsum quod dedimus obiectioni desumptae ex statu Ecclesiae in suis primordiis, accepimus a S. Thoma, qui declarat etiam, ut nos fecimus, verba Magistri. Et notetur, solutionem hanc Angelicum Doctorem proponere in *eodem articulo* in quo ait: «*in quolibet ordine septiformis gratia datur*»; et «ordines [omnes] habent *quod sint sacramenta* ex relatione ad maximum sacramentorum».

Haec sunt verba S. Doctoris (Suppl. q. 37. a. 2. ad 2.): «Dicendum quod in primitiva Ecclesia, propter paucitatem ministrorum, omnia inferiora ministeria diaconis committebantur, ut patet per Dionysium, 3. cap. Eccles. Hierarch., aliquant. a princ., ubi dicit: 'Ministrorum alii stant ad portas templi clausas; alii aliud proprii ordinis operantur; alii autem sacerdotibus proponunt super altare sacrum panem et benedictionis calicem'. Nihilominus erant omnes praedictae potestates, sed implicite, in una diaconi pote-

state. Sed postea ampliatus est cultus divinus; et Ecclesia quod implicite habebat in uno ordine, explicite tradidit in diversis. Et secundum hoc dicit Magister in littera, loc. sup. cit., quod Ecclesia alios ordines sibi instituit ».

5. — Ordines inferiores nec semper iidem, nec semper eodem numero habiti sunt in Ecclesia. — Ergo non sunt ex Christi Domini institutione.

Resp. *N. Ant.* — contrarium enim superius demonstravimus, articulo 2.

6. — Minorum ordinum officia etiam a laicis licite impleri possunt. Non igitur eisdem sacramenti ratio videtur inesse.

Resp. *N. Cons.* — Quamvis enim laici minorum ordinum ministeria licite quandoque exerceant; hoc tamen non faciunt ex officio. Hanc responsionem adhibet S. Thomas (Suppl. q. 37. a. 4. ad 9.) et illustrat exemplo. Etenim difficultati, « in aperitione et clausione ostiorum non habent aliam potestatem ostiarii quam alii homines », respondet: — « Dicendum quod [ostiarius] suscipit potestatem ut ex officio hoc agere possit; quamvis etiam ab aliis fieri possit, sed non ex officio. Et ita est in omnibus actibus minorum ordinum, quod possint per alios licite fieri, quamvis illi ad hoc non habeant aliquod officium: sicut etiam in domo non consecrata potest dici Missa, quamvis consecratio Ecclesiae ad hoc ordinetur ut in ea Missa dicatur ».

ARTICULUS SEPTIMUS

De sacrarum ordinationum materia et forma.

Circa materiam ac formam subdiaconatus et quatuor minorum ordinum fere nulla controversia est inter Doctores; at magna quoad episcopatum, presbyteratum et diaconatum: — de his ergo praecipue agemus. Et in primis, ad rectam diversarum opinionum in re praesenti intelligentiam, brevem rituum, quibus ordinationes episcoporum, presbyterorum et diaconorum peraguntur, descriptionem dabimus.

I. — *Ordinatio episcopalis in Ecclesia Latina,* iuxta ordinem Pontificalis Romani, his ritibus absolvitur:

1. Episcopus consecrans, adiuvantibus duobus episcopis assistentibus, librum Evangeliorum apertum, nihil pronuncians, imponit super consecrandi cervicem et scapulas.

2. Tangunt eiusdem caput, imponendo ambas manus, Consecrator et assistentes episcopi cum verbis: « Accipe Spiritum Sanctum ».

3. Orationem pro eo fundit Consecrator dicens: « Propitiare, Domine, supplicationibus nostris, et inclinato super hunc famulum tuum cornu gratiae sacerdotalis, benedictionis tuae in eum effunde virtutem. Per Dominum nostrum Iesum Christum Filium tuum, qui tecum vivit, et regnat in unitate Spiritus Sancti Deus », etc.

4. Consecrator caput eius qui ordinatur chrismate inungit, dicens: « Ungatur et consecretur caput tuum, coelesti benedictione in ordine Pontificali »; deinde ambas manus pariter inungit, et ait: « Ungantur manus istae de oleo sanctificato et chrismate sanctificationis; sicut unxit Samuel David regem et prophetam, ita ungantur et consecrentur ».

5. Tradit consecrato baculum pastoralem; deinde annulum, et librum Evangeliorum clausum, correspondentibus ubique verbis: « Accipe baculum pastoralis officii », etc. « Accipe annulum », etc. « Accipe Evangelium, et vade; praedica », etc.

6. Finita missa, consecrati capiti mitram imponit, et chirothecas manibus, dicendo: « Imponimus, Domine, capiti », etc. « Circumda, Domine, manus », etc.

Ordinatio episcopalis in Ecclesia Graeca ita peragitur, prout in Euchologio habetur:

1. Completo hymno, « ter sancto », conscendit Pontifex crepidinem, quae est ante sanctam mensam, et ab adstantibus tribus Pontificibus a dextero latere ordinandus illi offertur. Chartophylax vero a sinistris eidem chartam tradit, in qua haec verba scripta sunt: « Suffragio et consensu sacratissimorum metropolitanorum etc. », vel « suffragio et consensu Deo amabilissimorum episcoporum et sanctorum presbyterorum: divina gratia quae semper infirma curat, et ea quae desunt adimplet, promovet *N.* Deo amabilem presbyterum, episcopum a Deo servatae civitatis *N.* Oremus pro eo, ut veniat super eum gratia Sanctissimi Spiritus ».

2. Pontifex Evangeliorum librum, adiuvantibus etiam episcopis, capiti ac cervici eius qui ordinatur imponit; et mox tres cruces super caput eiusdem signat, et manum ei impositam tenens ita precatur: « Dominator Domine Deus noster, qui per celeberrimum Apostolum Paulum, graduum et ordinum seriem ad subservien-

dum et ministrandum venerandis et illibatis mysteriis tuis, in sancto altari tuo constitutis primo Apostolis, secundo Prophetis, tertio Doctoribus, sanxisti: ipse omnium Domine, hunc etiam suffragiis electum, et Evangelicum iugum dignitatemque Pontificalem subire dignum habitum, per meam peccatoris manum, et stantium ministrorum et coepiscoporum; adventu, virtute et gratia Sancti tui Spiritus corrobora, sicut sanctos Apostolos et Prophetas corroborasti, sicut reges unxisti, sicut Pontifices sanctificasti: et irreprehensum eius Pontificatum ostende, et omni honestate illum exornans, sanctum illum renuncia: ut quae populi saluti expediunt postulet, et a te exaudiri dignus fiat. Quia sanctificatum est nomen tuum » etc.

3. Dicto « *Amen* », Pontifex elevat librum Evangeliorum capiti et cervici ordinandi antea impositum, super sacram mensam collocat, et pallium ordinato imponit, quem deosculatur.

II. — *Ordinatio presbyteri in Ecclesia Latina* his ritibus celebratur:

1. Ante Evangelium Missae episcopus et sacerdotes adstantes, nihil dicendo, ordinandi capiti (si plures sint, singulorum capitibus) imponunt manus.

2. Deinde, tam Pontifex quam sacerdotes tenent dexteras manus extensas super illum, dum solus Pontifex stans cum mitra, dicit: « Oremus, fratres charissimi, Deum Patrem omnipotentem, ut super hunc famulum suum, quem ad Presbyterii munus elegit, coelestia dona multiplicet: et quod eius dignatione suscipit, ipsius consequatur auxilio. Per Christum Dominum nostrum. Amen ». Et mox Pontifex, deposita mitra, conversus ad altare precem fundit: « Exaudi nos, quaesumus, Domine Deus noster: et super hunc famulum tuum benedictionem Sancti Spiritus, et gratiae sacerdotalis infunde virtutem; ut quem tuae pietatis aspectibus offerimus consecrandum, perpetua muneris tui largitate prosequaris. Per Dominum nostrum Iesum Christum Filium tuum, qui tecum vivit et regnat in unitate eiusdem Spiritus Sancti Deus » etc.

3. Imponit ei qui ordinatur stolam atque casulam, et postea manus eius inungit oleo catechumenorum.

4. Tradit eidem calicem cum vino et aqua, et patenam cum hostia superpositam dicens: « Accipe potestatem offerre sacrificium Deo Missasque celebrare tam pro vivis, quam pro defunctis, in nomine Domini ».

5. Peragitur sacrificium missae, in quo ordinatus cum episcopo verba consecrationis pronunciat.

6. Post communionem, Pontifex cum mitra sedens imponit ambas manus super caput ordinati coram se genuflexi, dicens illi: « Accipe Spiritum Sanctum, quorum remiseris peccata remittuntur eis, et quorum retinueris, retenta sunt; et explicans casulam, quam ordinatus habet complicatam super humeros dicit: « Stola innocentiae induat te Dominus ».

Ordinatio presbyteri in Ecclesia Graeca sequentes complectitur ritus:

1. Ordinandus, frontem sacra mensa suffulciens, utrumque genu incurvat, et a Pontifice ter in capite cruce signatur.

2. Confestim Pontifex dexteram manum ordinandi capiti impositam tenens, exclamat: « Divina gratia quae semper infirma curat, et ea quae desunt adimplet, promovet *N.* devotissimum diaconum in presbyterum: oremus pro eo, ut veniat super eum Sanctissimi Spiritus gratia ».

3. Pontifex, manum super ordinandi caput impositam adhuc tenens, precatur hoc pacto: « Deus principio et fine carens, omni creatura antiquior, qui presbyteri appellatione dignos in gradu isto veritatis tuae verbum sanctificare habitos, decorasti: ipse omnium Domine, istum quem tibi a me promoveri complacuit, in conversatione inculpata, et fide indeficiente, ingentem etiam hanc gratiam Sancti tui Spiritus recipere complaceat, et perfectum servum tuum in omnibus tibi placentem, concesso tibi, a praesciente tua virtute, magno hoc sacerdotali honore digne conversaturum renuncia. Quia tua est potentia » etc.

4. Pontifex eum qui ordinatur erigit, et posteriorem stolae partem ad anterius dexterum latus reducit, casula eum induit, et postea eidem porrigit « *panem sanctum* ». Hunc *panem* ordinatus restituit cum dicitur « Sancta Sanctis », et prior ceteris manu Pontificis communicat.

III. — *Ordinatio diaconi in Ecclesia Latina* ita perficitur:

1. Solus episcopus, postquam dixerit: « Oremus, fratres carissimi » etc., extensam manum dexteram ponit super caput ordinandi dicens: « Accipe Spiritum Sanctum ad robur, et ad resistendum diabolo et tentationibus eius, in nomine Domini ». Deinde prosequitur, extensam tenens manum dexteram versus ordinandum: « Emitte in eum, quaesumus Domine, Spiritum

Sanctum, quo in opus ministerii tui fideliter exequendi septiformis gratiae tuae munere roboretur. Abundet in eo totius forma virtutis, auctoritas modesta, pudor constans, innocentiae puritas, et spiritualis observantia disciplinae. In moribus eius praecepta tua fulgeant, ut suae castitatis exemplo imitationem sanctam plebs acquirat; et bonum conscientiae testimonium praeferens, in Christo firmus et stabilis perseveret; dignisque successibus de inferiori gradu per gratiam tuam capere potiora mereatur. Per eumdem Dominum nostrum » etc.

2. Pontifex ei qui ordinatur, ante se genuflexo, imponit stolam super humerum sinistrum, dicens: « Accipe stolam candidam de manu Dei, adimple ministerium tuum; potens enim est Deus, ut augeat tibi gratiam suam: qui vivit et regnat in saecula saeculorum ».

3. Deinde dalmatica totaliter ordinandum induit, dicens: « Induat te Dominus indumento salutis et vestimento laetitiae et dalmatica iustitiae circumdet te semper. In nomine Domini ».

4. Postremo Pontifex ordinando librum Evangeliorum, manu dextera tangendum, tradit, aitque: « Accipe potestatem legendi Evangelium in Ecclesia Dei, tam pro vivis, quam pro defunctis. In nomine Domini ».

Ordinatio diaconi in Ecclesia Graeca sic absolvitur.

Frontem ad sanctam mensam ordinandus applicat, dextrumque genu inflectit, et illico Pontifex, super caput eius habens impositam manum dexteram, exclamat: « Divina gratia, quae semper infirma curat, et ea quae desunt adimplet, promovet *N.* piissimum subdiaconum in diaconum: oremus pro eo ut veniat super eum gratia Sanctissimi Spiritus ».

2. Pontifex impositam ordinando tenens dexteram, orat: « Domine Deus, qui in praescientia tua etc. » — Hanc orationem invenies superius ad verbum citatam, p. 467.

3. Demum Pontifex stolam diaconicam humero sinistro ordinato circumponit, et flabellum tradit.

Age iam, ex ritibus modo commemoratis, praeter impositiones manuum et traditionem sive instrumentorum ordinis, sive libri Evangeliorum, communiter theologi tenent, cetera materiam essentialem ordinationum hierarchicarum non constituere, ideoque verba quae illis correspondent non exhibere formam essentialem.

At cum de ritibus quos excepimus sermo est, iidem theologi

magnopere inter se dissident; et in quatuor veluti partes adversas divisi acriter decertant.

Prima sententia, quam olim defendit S. Bonaventura, et hodie communior est docet, solam materiam essentialem pro ordinibus hierarchicis, seu pro episcopatu, presbyteratu et diaconatu, esse manus impositionem, quae super caput ordinandi fit a Pontifice, omnesque alios ritus esse integrales ad clariorem signi sacramentalis declarationem. — Cum autem in ordinatione presbyteri iuxta Pontificale Romanum ter in decursu ordinationis manus imponatur a Pontifice, materia pro hac ordinatione essentialis dicitur non *tertia* impositio manus quae fit post communionem, quamque indicavimus inter ritus *ordinationis pro presbyteris in Ecclesia Latina* sub numero 6.: sed *secunda,* quae fit a Pontifice ante consecrationem, et cum Oratione eiusdem Pontificis coniungitur nimirum ea quae describitur sub numero 2. Haec vero secunda manus impositio haberi potest tamquam praecedentis continuatio, ita ut cum illa unum faciat: unde doctores non pauci nonnisi duas distinguunt in ordinatione presbyteri impositiones manuum, unam nempe ante SS. Eucharistiae consecrationem, alteram post communionem. — Forma sacramenti ordinis pro episcopatu, presbyteratu et diaconatu habetur, iuxta primam hanc sententiam, in verbis quae materiae, seu impositioni manus mox indicatae, correspondent.

Secunda sententia pro materia essentiali assignat solam porrectionem instrumentorum, et formam dicit esse verba quae in hac porrectione a Pontifice proferuntur: — manuum vero impositionem inter accidentales ritus adnumerat. Hanc sententiam propugnaverunt Valentia et Estius.

Tertia sententia, quae a Wirceburgensibus et ab aliis propugnatur, duplicem materiam essentialem assignat in ordinatione *episcopali;* nimirum impositionem libri Evangeliorum super caput ordinandi, et manuum impositionem ab episcopo consecratore: formam vero utrique respondentem et adaequatam dicit esse: « Accipe Spiritum Sanctum ». — Quoad ordinationem *presbyteri* materiam duplicem necessariam necessitate sacramenti et duplicem similiter formam esse contendit. 1. — Instrumentorum, scilicet calicis cum vino, et patenae cum hostia, seu pane, porrectio cum forma: « Accipe potestatem offerre sacrificium Deo Missasque celebrare tam pro vivis quam pro defunctis, in nomine Do-

mini ». 2. — Impositio manus ultima, id est, post communionem, cum forma: « Accipe Spiritum Sanctum, quorum remiseris peccata, remittuntur eis, et quorum retinueris retenta sunt ». — Demum duas essentiales materias partiales et formas illis respondentes dari in ordinatione diaconorum asserit, primam nempe quae consistit in impositione manus episcopi cum forma: « Accipe Spiritum Sanctum ad robur, et ad resistendum diabolo et tentationibus eius, in nomine Domini »: secundam vero, quae invenitur in traditione libri Evangeliorum, cum forma: « Accipe potestatem legendi Evangelium in Ecclesia Dei, tam pro vivis, quam pro defunctis. In nomine Domini ».

Quarta demum sententia, quam sequitur Sardagna, in omnibus tertiae sententiae adhaeret, si hoc solum excipiatur nempe quod pro presbyterali ordinatione primam materiam essentialem censeat esse non solam instrumentorum porrectionem, ut tertia sententia tenet; sed etiam impositionem manus episcopi ante consecrationem, et illam cum traditione instrumentorum moraliter coniunctam esse contendat.

Nos in hac opinionum diversitate, primam sententiam amplectimur, eamque defendit

THESIS VII.

Sola manuum impositio videtur esse materia essentialis in ordinatione episcopi, presbyteri et diaconi; quae impositio manus in ordinatione presbyteri ab episcopo fit ante Eucharistiae consecrationem. Forma vero essentialis harum ordinationum videtur esse oratio, quam minister ordinationis fundit dum manum super ordinandi caput imponit. — Pro ceteris ordinibus, traditio instrumentorum videtur esse materia ordinationis essentialis; forma autem videntur esse ea verba quae eidem traditioni correspondent.

Thesis, quoad episcopatum, presbyteratum et diaconatum, probatur.

1. *Ex Sacris Litteris.* — Nam Scripturae Novi Testamenti, cum de his ordinibus loquuntur, nonnisi impositionem manus commemorant cui, tamquam causae instrumentali, gratiam in collatione horum ordinum infusam, adscribunt. — Ergo impositio manus dici debet materia essentialis ordinationis episcopi, presbyteri

atque diaconi: — immo, quoniam neque ex Traditione, ut mox demonstrabimus, ostendi potest alium ritum impositioni manus fuisse additum, tamquam materiam partialem necessariam ad signum sacramentale essentialiter constituendum, impositio illa manus dici debet sola materia essentialis pro episcopatu, presbyteratu atque diaconatu: — et exin etiam precatio, illi impositioni manus coniuncta, earumdem ordinationum dici debet sola forma essentialis, seu sola necessaria et adaequata.

Illatio videtur aperta. Illud vero quod in antecedenti asseritur patet ex demonstratis in thesibus I., III. et V. —

2. — *Ex Conciliis antiquioribus,* quae impositionem manus indicant tamquam solam materiam ad conferendos ordines hierarchicos necessariam. — Ex Conciliis enim recentioribus, quae paulo infra citabimus, novum pro re nostra argumentum postea deducemus.

Concilium Antiochenum, an. 341., can. 10., statuit: « Ii qui sunt in vicis vel pagis, qui dicuntur chorepiscopi, etiamsi *episcopi ordinationem, manuumve impositionem* acceperint, visum est ut modum suum sciant » etc. — Et can. 17.: « Si quis episcopus *per manus impositionem episcopatum acceperit,* et praeesse populo constitutus, ministerium subire neglexerit, nec acquieverit ire ad Ecclesiam sibi commissam, hunc oportet communione privari ».

Carthaginiense IV., anno 398., disertissime declaravit quo ritu inaugurandi forent omnes Ecclesiae ministri, et ad ordinandos episcopos, presbyteros et diaconos, nonnisi *impositionem manus,* tamquam materiam, et *benedictionem* seu *orationem,* tamquam formam, praescripsit, ut patet ex canonibus 2. 3. et 4., quos citavimus p. 432. — Quin immo c. 5. sequenti, ubi tradidit modum ordinandi subdiaconum, expresse distinxit manus impositionem ab instrumentorum porrectione, statuitque subdiaconum per hanc porrectionem esse promovendum, quoniam impositionem manuum non habet: ac proinde evidenter declaravit ordines hierarchicos per solam manuum impositionem conferri absque porrectione instrumentorum. In mentem revocentur verba Concilii: « Subdiaconus cum ordinatur », inquit c. 5., « quia manus impositionem non accipit, patenam de episcopi manu accipiat vacuam, et calicem vacuum; de manu vero archidiaconi urceolum cum aqua, et mantile, et manutergium ».

Hispalense II. anno 619. c. 5.: « Quinto iudicio », inquit, « ad cognitionem nostram, Aniani Egabrensis diaconi relatu, deductum est de quibusdam ipsius Ecclesiae clericis; quorum, dum unus ad presbyterium, duo ad Levitarum ministerium sacrarentur, episcopus eorum, oculorum dolore detentus, fertur manum suam super eos tantum posuisse, et presbyter quidam illis, contra ecclesiasticum ordinem, benedictionem dedisse. Qui licet propter tantam praesumptionis audaciam poterat accusatus iudicio praesenti damnari, si adhuc in corpore positus, non fuisset mortis vocatione praeventus; sed quia iam ille examini divino relictus, humano iudicio accusari non potest, hi qui supersunt, et ab eo *non consecrationis titulum,* sed ignominiae potius eulogium perceperunt; ne sibi licentiam *talis ultra usurpatio* faciat, decrevimus ut a gradu sacerdotalis, vel Levitici ordinis, quem perverse adepti sunt depositi, aequo iudicio, abiiciantur. Tales enim merito iudicati sunt removendi, quia prave inventi sunt constituti ».

Toletanum IV., an. 624., can. 28., quo praescribitur forma restituendi in pristinum gradum eos qui iniuste deiecti sunt, sic loquitur: « Episcopus, presbyter, aut diaconus, si a gradu suo iniuste deiectus in secunda Synodo innocens reperiatur, non potest esse quod fuerat, nisi gradus amissos recipiat coram altari de manu episcoporum. Si episcopus est, orarium, annulum, et baculum: si presbyter, orarium, et planetam; si diaconus, orarium et albam; si subdiaconus, patenam et calicem: sic et reliqui gradus ea in reparatione sui recipiant, quae, cum ordinarentur, perceperunt ». Ex quo canone recte infertur, ait Hallerius (De sacris elect. et ord. sect. 2. cap. 2. art. 1. num. 6., pag. 431.), nondum septimi saeculi initio Hispanicarum Ecclesiarum morem fuisse tradendi in ordinatione presbyteri et diaconi instrumenta. « Si enim », prosequitur, « aliqua tradita fuissent, sicut in eorum degradatione fuissent ablata, ita in ipsorum restitutione fuissent palam ab episcopis reddita; nec Concilium quod in episcoporum restitutione, baculi pastoralis et annuli meminit (in quibus nemo unquam episcopalem ordinationem sitam esse vel leviter suspicatus est); quod in subdiaconorum restitutione, calicem et patenam, (quae instrumenta subdiaconi, dum ordinantur, de episcoporum manu accipiunt), et in reliquorum ordinum reparatione cetera instrumenta, quae iuxta Carthaginiense Concilium IV., cum ordinarentur, perceperunt, memoravit; silentio praetermisisset instru-

menta diaconis ac presbyteris porrigi solita; defectu quorum ad vestes, quibus in sua ordinatione presbyteri diaconique induuntur, referendas confugit, non habens instrumenta in istorum ordinatione, sicut in inferiorum ordinum collatione, quorum redditione restitutam dignitatem significandam praeciperet ».

Concilium Meldense, anno 845., can. 44., maiores ordines usque ad subdiaconatum, *per manus impositionem* conferri significat. « Chorepiscopi », inquit « ecclesiasticos ordines qui per impositionem manus tribuuntur, id est, nonnisi usque ad subdiaconatum, agere non praesumant ».

3. — *Ex doctrina Patrum;* hi enim pro ordinibus hierarchicis numquam dixerunt materiam essentialem esse traditionem sive instrumentorum, sive libri Evangeliorum; aut asseruerunt his ritibus ordinationis gratiam conferri: — sed e contra, vel absolute statuerunt ordines hierarchicos *dari per impositionem manus et orationem*, vel etiam expresse docuerunt *per hoc unum signum* ordinationes, ad illos ordines conferendos, essentialiter perfici.

Primum enunciatum constat ex ipsa adversariorum confessione, qui neque unum testimonium ex patribus desumptum afferre possunt quod indicet gratiam ordinationis dari sive per traditionem instrumentorum ordinis, sive per impositionem libri Evangeliorum super caput ordinandi, cum agitur de ordinatione episcopali; et per porrectionem eiusdem libri, cum sermo est de diaconi ordinatione.

Alterum vero enunciatum demonstratur ex frequentissimis testimoniis Patrum. Ex his quaedam vel iam superius citata, vel nova, hic afferimus ad exemplum.

Saec. III. S. Corn. Papa, in Ep. ad Fabium Antiochenum, ab Eusebio Hist. Eccl. libro 6. cap. 43. transcripta, refert modum quo Novatianus episcopatum sibi arrogavit, et dicit: « Ille, cum episcopatum, sibi a Deo minime concessum, praeter fas arrogare atque surripere conaretur, duos sibi socios deploratae salutis delegit, quos in exiguam atque vilissimam Italiae partem destinaret, ut inde accitos episcopos tres, homines plane rudes ac simplices, fraudulenta quadam molitione deciperet. . . . Qui cum advenissent homines, ut iam diximus simplicioris ingenii . . . . . eos ille [Novatianus] a quibusdam sui similibus, quos ad id comparaverat inclusos, hora decima temulentos et crapula op-

pressos, imaginaria quadam et vana *manuum impositione episcopatum sibi tradere* per vim cogit ».

S. Cyprianus cum aliis episcopis qui Carthaginiensi Concilio habito anno 254. adfuerant, ut de depositione Basilidis et Martialis cognoscerent, scribit (Epistola 68. — Migne P. L. tom. 3. pag. 1064.): « Quod . . . factum videmus in Sabini collegae nostri ordinatione, ut de universae fraternitatis suffragio et de episcoporum qui in praesentia convenerant, quique de eo ad vos literas fecerant iudicio, *episcopatus ei deferretur et manus ei* in locum Basilidis *imponeretur* ».

Saeculo IV., S. Basilius, epistola canonica prima ad Amphilochium, canone 1., loquens de iis qui ab Ecclesia separati erant, ait: « Qui primi recesserant, ordinationem a patribus habebant, et *per manuum eorum impositionem habebant donum spirituale;* qui autem resecti sunt, laici effecti, nec baptizandi nec ordinandi habebant potestatem, ut qui non possent amplius Spiritus Sancti gratiam aliis praebere, a qua ipsi exciderant ». — Et in Ep. 250. ad presbyteros Nicopolitanos ait: « Non agnosco episcopum, nec numerarim inter Christi sacerdotes eum qui *a profanis manibus* ad eversionem fidei principatum accepit ».

S. Epiphanus (heres. 75. n. 4.) adversus Aërium demonstrans presbyterum nullatenus posse per ordinationem creare presbyterum, ait: « Quinam vero fieri potest, ut is presbyterum constituat, *ad quem* creandum, *manuum imponendarum* ius nullum habeat » ?

Ex Apologia S. Athanasii, superius citata p. 441. habemus Ischyram, qui se presbyterum esse iactitabat, mendacii hac ratione fuisse convictum: « Unde igitur presbyter Ischyras? quo ordinante? num Collutho? — Atqui Colluthum, presbyterum obiisse, ambasque *eius manus* sine *auctoritate fuisse* . . . omnibus notum ac nulli dubium est ».

S. Ioannes Chrysostomus, loquens de ordinatione septem diaconorum, quae narratur in Actibus Apostolorum, VI., ait (Hom. 14. in Act. Ap. n. 3.): « Vide, quam *non superflue* scriptor loquatur: non enim dicit quomodo, sed simpliciter quod *ordinati sint impositione manuum et prece: hoc enim est ordinatio. Manus viri superponitur, totum vero Deus operatur, eiusque manus est quae tangit caput ordinati* ».

Initio V. saeculi S. Innocentius Papa I., Epistola 17. ad

episcopos Macedoniae, c. 3. scribit: « Ab haereticis ordinatos, vulneratum *per illam manus impositionem* habere caput »; — et addit: « Certe quia quod non habuit dare non potuit, damnationem utique, quam habuit, *per pravam manus impositionem* dedit: et qui comparticeps factus est damnationis, quomodo debeat honorem accipere, invenire non possum ».

Eodem saeculo, S. Coelestinus Papa I., Epistola 22. ad Sanctam Oecumenicam Synodum Ephesinam scripta, (num. 2.), Maximiani in locum Nestorii ordinationem laudat, quam his verbis commemorat: « Interfuimus, nec nos dixerimus absentes, *cum eius capiti verba mystica dicerentur* ».

Et S. Leo Magnus, Ep. 12. (al. 1.) ad episcopos Africanos, explicans illud Pauli: « Manus cito nemini imposueris » ait: Quid est *manus cito nemini imponere,* nisi ... *sacerdotalem honorem* tribuere non probatis? »

Similiter S. Hieronymus (Comm. in Isaiam, lib. 16. cap. 58. — Migne P. L. t. 24. pag. 591.), dicit: « Plerique nostrorum χειροτονίαν, id est, *ordinationem clericorum, quae non solum ad imprecationem vocis sed ad impositionem impletur manus* .... sic intelligunt, ut assumant testimonium Pauli scribentis ad Timotheum: 'Manus cito nemini imposueris, neque communicaveris peccatis alienis' (I. Tim. v. 22.). Non est enim peccatum leve, mittere margaritas ante porcos et dare sanctum canibus, et ordinationem clericatus, nequaquam sanctis et in lege Dei doctissimis, sed asseclis suis tribuere, et vilium officiorum ministris: quodque his dedecorosius est, muliercularum precibus ».

Eadem aetate S. Augustinus ordinationem superiorum Ordinum impositione manus et deprecatione quoad essentialia sacramenti perfici docuit, tum in opere de Baptismo, tum in concionibus habitis super gestis cum Emerito episcopo Donatista. — Et sane in libro 5. de Baptismo, c. 20.: « Si ergo » inquit, « ad hoc valet quod dictum est in Evangelio, 'Deus peccatorem non audit', ut per peccatorem sacramenta non celebrentur, quomodo exaudit homicidam deprecantem vel super aquam baptismi, vel super oleum, vel super Eucharistiam, vel *super capita eorum quibus manus imponitur?* quae tamen omnia fiunt et valent etiam per homicidas ». — Et in sermone ad plebem Caesareensem, coram Emerito Donatista (n. 2.) ait: « Invocatio nominis Dei *super caput ipsorum, quando ordinantur episcopi,* invocatio illa Dei est, non

Donati. Non eum suscipio episcopum si, quando est ordinatus, super caput eius Donatus est invocatus ».

Theodoretus autem de ordinationibus superiorum ordinum per manus impositionem perfectis frequenter agit. Inter plurima huius auctoris testimonia quae citari possent, sufficiat nobis recolere unum, illud nempe quod de ordinatione Acepsimatis (Relig. Hist. 15.) dixit: « Hic genibus flexis gratiam expectabat, ille [Pontifex] *manum imponens Spiritui famulabatur* ».

Et Synesius ab Olbiatis in episcopum electus ad Theophilum Alex. Epist. 76. scribens ait: « Uno adhuc opus est, quod tamen praecipuum est, scilicet *sacra tua manu; ea quidem Olbiatae opus habent,* ego autem precibus ».

Saeculo VI., S. Gregorius Magnus haec, quin omnia loca commemorem, clarissima pro re nostra docet. In libro 5. epistolarum, Epist. 57. ad Ioannem episcopum Corinthiorum, (Migne P. L. t. 77. p. 791.), ait: « Praeterea pervenit ad nos quod in illis partibus nullus ad sacrum ordinem sine commodi datione perveniat. Quod si ita est, flens dico, gemens denuntio, quia cum sacerdotalis ordo intus cecidit, foris quoque diu stare non poterit. Scimus quippe ex Evangelio quid Redemptor noster per semetipsum fecerit, quia ingressus templum cathedras vendentium columbas evertit (Matth. XXI. 12.). Columbas enim vendere est de Sancto Spiritu, *quem Deus omnipotens consubstantialem sibi per impositionem manuum hominibus tribuit,* commodum temporale percipere. Ex quo, ut praedixi, malo iam innuitur quid sequatur, quia qui in templo Dei columbas vendere praesumpserunt, eorum, Deo iudice, cathedrae ceciderunt. Qui videlicet error in subditis cum augmento propagatur. Nam ipse quoque qui ad sacrum honorem perducitur, iam in ipsa provectus sui radice vitiatus, paratior est aliis venundare quod emit ». — Quod et ipsissimis verbis repetit atque inculcat in Epist. 58. eiusdem libri « ad Universos episcopos per Helladiam »; et in Epist. 8. libri 6. « ad episcopos Epiri ».

Saeculo VII., S. Isidorus Hispalensis (de Eccl. Officiis, lib. 2. c. 10.) de ordinatione subdiaconi loquens ait: « Hi igitur, cum ordinantur, *sicut sacerdotes et Levitae, manus impositionem non suscipiunt,* sed patenam tantum et calicem de manu episcopi, et ab archidiacono scyphum aquae cum aquaemanili et manutergium accipiunt ».

Saeculo VIII., Ven. Beda (lib. 3. in c. 11. Marci) contra simoniacos repetens quod a S. Gregorio Magno acceperat, inquit: « Qui sunt in templo Dei hodie qui columbas vendunt, nisi qui in Ecclesia pretium de impositione manus accipiunt? per quam videlicet impositionem Spiritus Sanctus coelitus datur ».

Saec. IX., Amalarius in opere « de ecclesiasticis officiis » optimum ad rem nostram testimonium exhibet. Loquens enim, c. 12., de diaconis, postquam retulerit verba Actuum Apostol. VI., quae indicant septem diaconorum ordinationem factam ab Apostolis, addit: « Est libellus quidam apud nos [Amalarius erat presbyter Metensis] de sacris ordinibus, nescio cuius auctoris, qui dicit solum episcopum debere manus imponere super diaconum, quia non ad sacerdotium consecratur, sed ad ministerium. Numquid scriptor libelli doctior atque sanctior Apostolis? » Et prosequitur ostendens convenientiam impositionis manuum quae fiat a sacerdotibus assistentibus in ordinatione diaconi, sicut in ordinatione presbyteri. Deinde ait: « Si quis voluerit dicere quid necesse est toties imponere manus super capita eorum qui consecrantur? Imponuntur enim super diaconum, imponuntur postea super presbyterum. Quare hoc? nisi quia per consecrationem de opere ad opus transit, sicut de ministerio diaconi transit ad immolationem sacerdotalem. Quoniam nec illud opus, nec illud possumus agere, nisi dono gratiae Dei adiuti. . . . . Repetitur manus impositio, ac deprecatio primi operis transit ad deprecationem secundi ». — Et postea (c. 13.) repetit: « Ipsi [presbyteri] *quando consecrantur, manus impositionem accipiunt* ».

Praeterea, capite 14., loquitur Amalarius de consecratione episcopi, et ait: « Dicit libellus, secundum cuius ordinem celebratur ordinatio *apud quosdam*, ut duo Episcopi *teneant Evangelium super caput eius, quod neque vetus auctoritas intimat, neque apostolica traditio, neque canonica auctoritas.* Potest tamen Evangelii positio super caput monere tenentes ut, quo Dominus idem Evangelium firmet in corde eius, deprecentur, aut ut moneat eum qui consecratur, recordari se amplius esse sub iugo Evangelii, quam foret ». — Sane verba haec, citra controversiam ostendunt non fuisse, saltem tunc temporis, in consecratione episcopali communiter adhibitam impositionem libri Evangeliorum super caput ordinandi; ac proinde, eam nullatenus fuisse materiam in ordinatione episcopi essentialem.

Saeculo X., Gerbertus, postmodum Silvester Papa II., apertissime pro nobis loquitur in opusculo « de dignitate sacerdotali », a nonnullis saepe citato sub Ambrosii nomine. Adversus simoniacos invehens (Migne P. L. t. 139. p. 175.), episcopum interrogat: « Quis dat, frater episcope, gratiam episcopalem, Deus an homo? — Sine dubio Deus, sed tamen per hominem. *Homo imponit manum et Deus largitur gratiam; sacerdos Deo servit supplici dextera, Deus benedicit potenti dextera;* episcopus initiat ordinem, et Deus tribuit dignitatem ».

Saeculo XI., S. Petrus Damianus (in opusc. 6. « Gratissimus » cap. 6.) inquit: « Simoniaci. . . . . obtinendi principatus ambitione succensi, ad culmen tantummodo dignitatis anhelant. . . Horum [Giezi et Simonis] sectatores sicut non sunt in errore diversi, ita nec in damnatione discreti: quibus tamen si catholica fiat ordinatio, sacrae dignitatis officium, ad quod non merentes accedunt, perfecte suscipiunt. Eiusdem namque virtutis est Spiritus Sanctus, cum eius gratia venditur, cuius est et cum gratis datur. . . . unius virtutis est, et cum venalitati quodammodo subiacere cernitur, et cum gratuita *manus impositione* praebetur ».

Sed iam perpetuam traditionis doctrinam attendentes circa ritum ad conferendos ordines hierarchicos essentialem, ad saeculum XII., seu ad illam aetatem pervenimus, in qua porrectio instrumentorum in ordinatione presbyteri adhiberi apud Latinos communiter coeperat, et commemorari a scriptoribus ecclesiasticis. Videamus, utrum *illam dicant esse ad ordinandos presbyteros essentialem* an non, utrum *per illam tradi potestatem sacerdotalem* affirment necne? — Audiamus Hugonem a S. Victore, qui de ritibus sacrarum ordinationum ex professo tractavit: — ex verbis eius intelligemus, ritum illum fuisse introductum *non ad tradendam potestatem sacerdotalem,* seu *ad ordinationem sacerdotis essentialiter perficiendam;* sed *ad clarius significandam potestatem ordinis,* iam *per impositionem manuum* traditam.

In opere itaque « de Sacramentis », lib. 2. p. 3. c. 12. « *de presbyteris* », Hugo a S. Victore, ita loquitur: « *Presbyteri* cum ordinantur, episcopo eos benedicente, et manus super capita eorum tenente, omnes presbyteri qui praesentes sunt manus iuxta manum episcopi super capita eorum levant, et Spiritum Sanctum super eos qui ordinantur invocant. Unguntur presbyteris manus sicut episcopis, ut cognoscant se hoc sacramento gratiam consecrandi accipere,

et opera misericordiae erga omnes pro viribus exercere debere. Unctio capitis specialiter ad episcopum pertinet, ut intelligat se vicarium illius esse de quo scriptum est: 'Unxit te Deus, Deus tuus oleo laetitiae' (Psalm. XLIV.). Hi post invocationem Sancti Spiritus, stolam super utrumque humerum accipiunt, quae in modum sustentaculorum dextrum latus munit et sinistrum, ut ex hoc intelligant se per arma iustitiae a dextris et a sinistris *esse munitos,* ut eos nec adversa frangant, nec prospera extollant. Accipiunt et calicem cum vino, et patenam cum ostiis de manu episcopi, *quatenus his instrumentis potestatem se accepisse agnoscant placabiles Deo hostias offerendi* ».

Quoad ordinationem diaconorum, eodem pacto Hugo declarat eos ordinem recipere *per impositionem manus* episcopi, et traditionem libri Evangeliorum non esse nisi ritum accidentalem; dicit enim diaconum iam *esse ordinatum* antequam accipiat de manu episcopi orarium seu stolam, quam tamen ab episcopo accipit, antequam ab eodem accipiat librum Evangeliorum. — Haec sunt verba Hugonis (op. cit. cap. 11. *de diaconis*): « Hi [diaconi] cum ordinantur, solus episcopus manus eis imponit, quia ad ministerium, non ad sacerdotium, applicantur; ponitur eis orarium, id est, stola super sinistrum humerum ab episcopo, *ut hoc agnoscant se accepisse iugum Domini;* quo omnia ad sinistram, id est, praesentem vitam pertinentia adversa fortiter tollerent, et divino timori subiiciant. Accipiunt et textum Evangeliorum de manu episcopi, per quem intelligant se esse praecones Evangelii Christi. Nam sicut lectoribus Vetus Testamentum, ita diaconis Novum praedicare praeceptum est; praecipue Evangelium quod solis ipsis in Ecclesia pronuntiare licet ».

Praeterea, in capite 10. *de diaconis*, ait: « Hi cum ordinantur, *sicut sacerdotes et levitae, manus impositionem non accipiunt,* sed tantum calicem vacuum et patenam vacuam de manu episcopi ».

Demum in eodem opere « *de Sacramentis* », parte decima « *de Simonia* » inquit: « Qui ordines sacros emunt vel vendunt convicti sine misericordia deponuntur, quia profecto sacris ordinibus indigni sunt, qui in ipsis sacris ordinibus peccasse comprobantur. . . . . . Sciendum vero est quod qui a simoniacis nescientes ordinantur, quia eos catholicos, non simoniacos, putant, spiritualem gratiam per ministerium illorum accipiunt, si erroris illorum (cuius conscii non fuerant) participes non fiunt. . . Sed dicis mihi: Quo-

modo a simoniaco, *ordinatus per impositionem manus illius,* donum Sancti Spiritus accipere potest? Quomodo simoniacus potest dare quod non habet, etiam si catholicus putetur? Audi quomodo, etc.».

Eamdem omnino doctrinam confirmatam habemus verbis Innocentii Papae III. — Etenim scribens, anno 1198., pontificatus sui primo, ad archiepiscopum Mediolanensem, haec habet: « Inde est quod, sicut ex tenore tuarum litterarum accepimus, Mediolanensis Ecclesia tam in capite, quam in membris. . . . . adeo est ministrorum solatio destituta, ut paucos clericos in eadem Ecclesia valeas invenire, quos ad *diaconatus* et *presbyteratus* possis officium promovere. Verum quia fraternitas tua suppliciter a nobis expetiit ut ipsius Ecclesiae necessitatem sollicitudine paterna pensantes, tibi deberemus licentiam indulgere *manus posse illis ordinationis imponere;* super hoc tuae fraternitati taliter duximus respondendum quod, ipsius Ecclesiae necessitate pensata, si aliqui fuerint de supradictis clericis, qui ad hoc videantur idonei et spontanea voluntate per tuum ministerium voluerint ad sacros ordines promoveri, eos auctoritate nostra tibi liceat ordinare ».

Et in opere « de sacro mysterio altaris » l. 1. c. 9. explicat — ut fecit Hugo a S. Victore, immo fere iisdem verbis — significationem aliorum rituum, qui praeter impositionem manus essentialem, in ordinatione presbyteri adhiberi solebant. « Hi [presbyteri] post invocationem Sancti Spiritus », inquit, « super utrumque humerum stolam accipiunt, *ut ex hoc intelligant, se per arma iustitiae a dextris et a sinistris esse munitos* (II. Cor. VI.); quatenus nec adversis frangantur, nec prosperis eleventur. Unde cum stolam accipiunt, dicit illis episcopus: 'Accipe iugum Domini, iugum enim eius suave est, et onus eius leve' (Matth. XII.). Suave est in prosperis, leve est in adversis. Accipiunt quoque calicem et patenam de manu pontificis, *quatenus his instrumentis potestatem se accepisse agnoscant, placabiles hostias offerendi.* Unde cum haec episcopus tribuit: 'Accipite', inquit, 'potestatem offerendi sacrificium Deo, missamque celebrandi, tam pro vivis quam pro defunctis, in nomine Domini' ».

Documenta traditionis hucusque a nobis allata abundanter ostendunt ordinationes ad conferendos ordines hierarchicos essentialiter perfici per solam impositionem manus cum forma huic materiae correspondente; ita ut traditio instrumentorum, impositio libri Evangeliorum in ordinatione episcopi, et traditio eius-

dem libri in ordinatione diaconi, sint materia accidentalis addita ad melius exprimendam exterius potestatem in ordinatione collatam.

Sed insuper, eadem documenta et praesertim ea quae citavimus ex Hugone a S. Victore et ex Innocentio III. manifeste docent, *impositionem manus episcopi, per quam presbyter ordinatur, illam esse, quae praecedit SS. Eucharistiae consecrationem, non autem eam quae hanc consecrationem subsequitur,* et fit post communionem, quando episcopus ponendo ambas manus super ordinatum, dicit: « Accipe Spiritum Sanctum, quorum remiseris peccata remittuntur eis, et quorum retinueris retenta sunt ». — Et reapse ex testimoniis nuper citatis intelleximus, traditionem instrumentorum fieri postquam ordinatio quoad essentiam perfecta fuerit per manus impositionem; ideoque impositionem manus, quae sola essentialiter necessaria sit, debere traditionem instrumentorum praecedere, ac proinde illam esse quae praecedit consecrationem.

Hoc etiam constat ex aliis testimoniis Patrum superius citatis, in quibus statuitur impositionem manus, ad ordinationem presbyteri essentialem, illam esse cui *precatio* Antistitis, ut forma, coniungitur: unde certe deducitur non esse illam quae fit sub finem Missae, dum haec verba indicativa proferuntur, « accipe Spiritum Sanctum: quorum remiseris peccata remittuntur eis etc.»; sed illam esse cui haec verba coniunguntur: « Exaudi nos, quaesumus, Domine Deus noster, et super hunc famulum tuum benedictionem Sancti Spiritus et gratiae sacerdotalis infunde virtutem etc. ».

Idipsum evidenter confirmatur ex « *Pervetusto Rituali Pontificali Romano membranaceo* », apud Equitem Maffeium asservato, et a Ludovico Antonio Muratori edito in sua « Liturgia Romana », tom. 2. p. 415. — Ibi « pro *ordinatione presbyteri* », legimus, p. 426., episcopum manum imponere super ordinandum, et eamdem prorsus Orationem fundere quae hac nostra aetate iuxta Pontificale Romanum dicitur, incipiendo a verbis: « Exaudi nos, quaesumus, Domine Deus noster, et super hunc famulum tuum benedictionem Sancti Spiritus et gratiae spiritualis [sacerdotalis] infunde virtutem », etc., usque ad ultima illa: « Da quaesumus, omnipotens Deus, in hunc famulum tuum presbyterii dignitatem: innova in visceribus eius Spiritum sanctitatis; ut acceptum a te, Deus, secundi meriti munus obtineat, censuramque morum exem-

plo suae conversationis insinuet. Sit providus cooperator ordinis nostri; eluceat in eo forma totius iustitiae, ut bonam rationem dispensationis sibi creditae redditurus, aeternae beatitudinis praemia consequatur. Per eumdem etc.».

Deinde « Pontificale » quod citamus prosequitur: « *Heic flectat* [episcopus] *orarium super humerum dextrum, dicens ad eum:* 'Accipe iugum Domini, etc.' »: — continuo addit: « *Heic vestit eum casula,* dicens: 'Stola innocentiae induat te Dominus. Accipe vestem sacerdotalem, per quam caritas intelligitur. Potens enim Deus augere tibi caritatem, et opus perfectum'. *Heic debet dici hymnus:* 'Veni Creator Spiritus'. *Deinde:* 'Kyrie eleison', etc. *Sequitur benedictio. Quidam legunt, quidam dicunt in modum Praefationis:* 'Deus sanctificationum omnium auctor, cuius vera consecratio, plenaque benedictio est, tu, Domine, super hunc famulum tuum, quem presbyterii honore dedicamus, munus tuae benedictionis infunde, etc.' ».

Expleta autem hac oratione, et peracta ceremonia unctionis manuum prout in moderno Pontificali praescribitur, Pontificale vetus quod citamus addit: — « *Hoc facto accipiat patenam cum oblatis et calicem cum vino, et ponat in manibus ordinati et dicat:* 'Accipite potestatem offerre sacrificium Deo, Missamque celebrare tam pro vivis quam pro defunctis in nomine Domini. Amen' ». — Sequitur « benedictio » quae sic se habet: « Benedictio Dei Patris et Filii et Spiritus Sancti descendat super vos, ut sitis benedicti in ordine sacerdotali, et offeratis placabiles hostias pro peccatis atque offensionibus populi omnipotenti Deo, cui est honor et gloria in saecula saeculorum. Amen ». — Atque ita absolvitur ordinatio presbyteri, in qua, ut patet, nulla alia impositio manus indicatur, praeter illam quae fit ante consecrationem Eucharistiae; qua impositione manus peracta, instrumenta, seu calix cum vino et patena cum hostia, porrigi dicuntur *ordinato.*

Praeterea Muratorius in nota animadvertit, codicem quem citavimus marginalem quamdam adnotationem exhibere, quae novum argumentum suppeditat ad ostendendum ultimam manuum impositionem, seu illam quae fit post communionem, esse ceremoniam mere accidentalem. — Etenim, ad finem verborum quae profert episcopus dum calicem et patenam tradit, Muratorius hanc notam appendit: « Adduntur haec in margine, *scripta recentiori manu:* — '*Heic ponat episcopus manus super caput cuiuslibet*

eorum, dicens: Accipe Spiritum Sanctum. Quorum remiseris peccata remissa erunt, et quorum retinueris, retenta erunt. *Quo singulis facto, ad ultimum dicat in generali:* Accipite Spiritum Sanctum. Quorum remiseritis peccata, remissa erunt, et quorum retinueritis retenta erunt. *Deinde dicat:* Benedictio Dei Patris etc., *ut supra.*

Ex quibus manifeste apparet, impositionem manuum, quae nunc fit in ordinatione presbyteri post communionem, *recentem habere originem; nullo pacto esse confundendam cum ea quam Scripturae ac Patres commemorant; fuisse paulatim introductam; et esse mere ceremonialem.*

Quodque iterum atque iterum confirmat haec alia eruditissimi H. Menardi animadversio: « In eodem », inquit (in S. Greg. M. lib. sacram. nota 757.), « Pontificali Romano [hodierno] expleta communione, etc., denuo Pontifex imponit manus super capita singulorum dicens: '*Accipe Spiritum Sanctum; quorum remiseris peccata*', etc. Qui ritus cum sua forma *non extat*... in nostris sacramentariis tam editis quam mss., neque in codice Tilliano, neque in Pontificali ms. quod Anglicanum esse putatur, neque in ordine ms. Sancti Germani a Pratis; *quae postea tamen addita sunt in huius codicis margine, sed alia manu* ».

Demum ad ordinationem diaconi quod attinet, in eodem vetusto codice membranaceo a Muratorio edito, legimus (Murat. op. cit. t. 2. p. 423.): « Diaconus cum ordinatur, solus episcopus qui eum benedicit manus super caput eius imponat. *Sed haec impositio fit, quando dicitur oratio* '*Emitte*', quae est infra, quia non ad sacerdotium, sed ad ministerium consecratur ». — Deinde post orationem « Emitte », legimus: « *Ad consummandum diaconi officium,* cum stola super quemlibet singillatim dicat: 'Accipe stolam candidatam', etc. Tunc stola laeva eorum circumdata, det eis episcopus Evangelium dicens: 'Accipe potestatem legendi evangelium', etc. ». — Haec igitur traditio, sicut illa stolae quae praecesserat, non fit ad *ordinandum diaconum*, sed *ad consummandum diaconi Officium,* seu ad *integrale* complementum ordinationis, quod magis diserte explicat potestatem iam collatam per impositionem manus ab episcopo.

Et hic in eiusdem rei confirmationem afferendum est egregium testimonium a Magistro Durando de Sancto Portiano nobis relictum. In Commentariis « super Sententias theologicas Petri Lombardi », lib. 4. dist. 24. q. 3., scribit: « Traditio libri *non ob-*

servatur in omni Ecclesia, nec antiquitus forsitan observabatur in aliqua Ecclesia: unde secundum Ordinarium antiquissimum Ecclesiae Anicensis, cui praefuimus, liber Evangeliorum non tradebatur diacono in ordinatione sua: *sed nos, volentes nos conformare ceteris Ecclesiis, posuimus de manu nostra in margine dicti Ordinarii, quod liber Evangeliorum tradatur diacono cum consueta forma verborum* ».

4. — *Ex ordinationibus Graecorum et ex praxi Romanae Ecclesiae* aliud argumentum ad thesim, quam defendimus, demonstrandam exurgit. Etenim Ecclesia Graeca in ordinationibus ad hierarchicos Ordines conferendos, aliam neque adhibuit, neque adhibet materiam praeter manuum impositionem, cui coniungitur Oratio tamquam forma, uti legere est in Graecorum Euchologio, et ut scriptores, qui de Graecorum ordinationibus scripserunt, aperte testantur: — Romana tamen Ecclesia eiusmodi Ordinationes numquam irritas habuit, aut aliquatenus improbavit; immo de earum validitate non solum nihil dubitatum fuit in Conciliis Lugdunensi et Florentino, sed nihil praeterea dubitaverunt Romani Pontifices illis Conciliis posteriores, qui schismaticorum Graecorum Episcopos, presbyteros ac diaconos ad catholicam unitatem admiserunt cum ordinibus, quibus in suo schismate secundum Graecum ritum insigniti fuerant.

Ut hoc praesertim argumentum, quo se premi sentiunt, declinent, doctores in praesenti controversia nobis adversi confugiunt ad determinationem factam ab Ecclesia materiae et formae in ultima specie pro sacramento Ordinis, et aiunt: — revera Graecos conferre valide ordines hierarchicos per solam manuum impositionem; immo etiam Latinos olim per hanc unicam materiam cum oratione ei correspondente ut forma, eosdem ordines contulisse; sed nunc Ecclesiam, confirmando pro Graecis antiquam formam et materiam, pro Latinis novam fecisse determinationem materiae ac formae essentialis, ita ut ad essentiam ordinationis hierarchicae apud eos iam amplius non sufficiat signum antiquitus adhibitum et validum apud Graecos, sed praeterea cum impositione manus requiratur traditio instrumentorum pro presbyteratu, et traditio libri Evangeliorum pro diaconatu. Assertum confirmant auctoritate Concilii Florentini, nam in Decreto eiusdem Concilii pro Armenis legitur: — « Sextum sacramentum est Ordinis, cuius *materia* est illud, *per cuius traditionem confertur ordo*,

sicut presbyteratus traditur *per calicis cum vino et patenae cum pane porrectionem.* Diaconatus vero *per libri Evangeliorum dationem....* *Forma* sacerdotii talis est: *Accipe potestatem offerendi sacrificium in Ecclesia pro vivis et mortuis, in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti. Et sic de aliorum ordinum formis, prout in Pontificali Romano late continetur* ».

Sed effugium quod adversarii nostri invenisse putant in *potestate a Christo relicta Ecclesiae pro determinatione materiae et formae sacramentorum in ultima specie;* et argumentum eorumdem adversariorum nostrorum praecipuum, ne dicam unicum *ex verbis Concilii Florentini* mox citatis desumptum, prodesse sententiae nobis adversae nullatenus possunt.

a) Primo quippe non probatur Christum hanc potestatem Ecclesiae suae fecisse, determinandi nempe in ultima specie materiam et formam sacramentorum, et signum sacramentale ab Apostolis adhibitum et traditum immutandi. — Quin potius contrarium esse tenendum ostendimus in Tractatu *de Sacramentis in genere,* parte 2. art. 4.; ubi inter cetera argumenta illud primo loco adduximus, quod videtur omnino ineluctabile, nimirum, relictam solum fuisse a Christo Ecclesiae, ut expresse docet Concilium Tridentinum, sess. 21. cap. 2., potestatem statuendi atque mutandi *quae sacramentorum dispensationem, salva illorum substantia, respiciunt;* determinationem vero in specie, aut mutationem materiae et formae cuiusdam sacramenti, non ad ritum et ad administrationem eius, sed ad substantiam pertinere. — « Tota Ecclesia », aiebat Cardinalis Toleto (in 3. part. quaestione 64. articulo 2.), « quae non minorem auctoritatem habet, quam Apostoli, *non potest mutare formam vel materiam alicuius sacramenti, ut indubitata res est* ». Et ante ipsum, Angelicus Doctor (3. part. quaestione 60. articulo 5. ad 1.): « Deus est qui nobis significat spiritualia per res sensibiles in sacramentis, et per verba similitudinaria in Scripturis. Et ideo, sicut iudicio Spiritus Sancti determinatum est quibus similitudinibus in certis Scripturae locis res spirituales significentur, ita etiam *debet esse divina institutione determinatum quae res ad significandum assumantur in hoc vel illo sacramento* ». Quare idem S. Doctor in eadem responsione dixerat: « Etsi idem potest per diversa signa significari [en qualis esset determinatio *in genere*], determinare tamen *quo signo sit utendum* [en determinatio *in specie*] pertinet ad significantem ».

b) Praeterea, data Ecclesiae facultate de qua est sermo, gratis omnino asseritur ab adversariis nostris, Ecclesiam ea usam fuisse et statuisse, tamquam materiam necessariam pro validitate ordinationis episcopalis, impositionem libri Evangeliorum super ordinandi cervicem et scapulas; pro validitate ordinationis presbyteri, traditionem instrumentorum; et provalida ordinatione diaconi, traditionem libri Evangeliorum: — nequeunt enim adversarii dicere ubi et quando, in quo Concilio vel a quo Pontifice, et multo minus qua de causa, vel qua saltem occasione, eiusmodi mutatio facta fuerit.

c) Nec reponant, Decretum Concilii Florentini aperte ostendere mutationem saltem tunc fuisse factam quoad materiam necessariam sacramenti Ordinis pro Latinis, cum nonnisi *traditio instrumentorum* dicatur in illo Decreto *materia presbyteratus,* et *traditio libri Evangeliorum materia diaconatus.*

Respondemus — 1. Decretum Concilii Florentini, editum *pro Armenis,* profecto noluit mutare *pro Latinis* materiam et formam ordinationum ad conferendos ordines hierarchicos. — 2. Noluit novam legem condere, et mutare materiam et formam ordinum *pro Latinis,* quando nonnisi *instructionem practicam* tradebat Armenis, ut *in omnibus* se conformarent *ritibus servatis apud Latinos.* — 3. Noluit sane rem tanti momenti praescribere, quanti est materia essentialis in collatione ordinum hierarchicorum, et legem statuere *pro Latinis* qua non amplius valerent ordinationes iuxta antiquum ritum essentialem per quindecim saecula in Ecclesia peractae, quin *apertissimis verbis* immutationem factam indicaret, et novam legem impositam promulgaret. — 4. Noluit demum mutationem illam fecere, quam in Concilii Decreto adversarii nostri legere putant, quia secus, contra id quod iidem adversarii tenent, affirmari deberet *solam materiam essentialem* pro presbyteratu esse *traditionem instrumentorum,* et pro diaconatu *solam traditionem libri Evangeliorum; hos enim tantum ritus, tamquam materiam,* Concilium Florentinum in Decreto suo pro Armenis commemoravit.

Itaque dicendum est Florentinam Synodum, in hoc Decreto, *non de essentiali* sed *de integrali materia* ordinationis fuisse locutam, quia *hanc materiam praescribere* voluit Armenis, ut Latinae Ecclesiae ritibus omnibus se conformarent. — Huc faciunt verba, quibus Decretum pro Armenis clauditur (Labbe, t. 13. p. 539.): «His

omnibus explicatis, praedicti Armenorum oratores, nomine suo et sui Patriarchae et omnium Armenorum, hoc saluberrimum Synodale Decretum *cum omnibus* suis capitulis, declarationibus, diffinitionibus, traditionibus, *praeceptis* et *statutis* . . . cum omni devotione et obedentia acceptant, suscipiunt et amplectuntur ».

5. — *Ex Conciliis Coloniensi I. et Moguntino,* interpretatio mox data verbis Concilii Florentini, et ipsa thesis quam defendimus, confirmantur. — Etenim Concilium Coloniense I. anno 1536. celebratum, dicit (p. 1. c. 1. collect. Conc. Harduini, t. 10. p. 1973.): — « *Impositio manuum est ostium, per quod intrant qui Ecclesiarum gubernaculis admoventur.* Proinde quia eiuscemodi ostium diligenter custoditum non est, factum est, ut tanta mala quae sentimus, agminatim in Ecclesiam Dei irruperint. Huius ianuae vigilantissimi custodes fuerunt Apostoli Christi, et quotquot ipsis successerunt apostolici episcopi. In primis vero divinissimus Paulus, qui dilectissimis discipulis Timotheo ac Tito eiusmodi custodiae formulam ex professo praescribit . . . Quibus exemplis edocemur, quanta cura ac delectu *manus impositionem fieri oporteat* ». — Et in cap. 3. idem Concilium prosequitur: « Quamobrem omnibus, qui praeficiendi ecclesiasticis muniis ministros potestatem habent, illa (quam paulo ante retulimus) Paulina admonitio semper ob oculos versabitur: 'Manus cito nemini imposueris, neque communicaveris peccatis alienis!' Si enim ad honores mundi, sine suffragio temporis, sine merito laboris indignum est pervenire . . . quam diligens, et quam prudens habenda est dispensatio divinorum munerum, et coelestium dignitatum ». — Et in cap. 10.: « Electione facta, nos . . . officio nostro, Deo volente, non deerimus, discussuri scilicet diligenter et formam electionis, et electi merita, priusquam *nostras imponamus manus* ».

Concilium vero Moguntinum, an. 1549. celebratum, haec de ordinationibus habet (cap. 35. — Collect. Hard. t. 10. p. 2120.): « In collatione ordinum, *quae cum impositioue manuum velut visibili signo traditur,* doceant rite ordinatis gratiam divinitus conferri, qua ad ecclesiastica munera rite et utiliter exercenda apti et idonei efficiantur ».

6. — Demum *ex Concilio Tridentino* duplex pro nobis argumentum efficacissimum desumitur. Nam in sessione 14. capite 3., de Extrema Unctione, Concilium agens de ministro huius sacramenti, et docens illum esse vel episcopum, vel presbyterum, declarat presby-

terum, seu sacerdotem, qui possit sacramentum Extremae Unctionis ministrare eum esse qui *rite* in Ecclesia *ordinatus fuerit;* — ut autem indicet qua ratione *rite presbyter ordinetur* et potestatem ordinis acquirat, addit eum *rite* ordinari *per impositionem manus presbyterii,* seu per illam impositionem manus quae fit ab episcopo cum presbyteris assistentibus. — Ergo Concilium Tridentinum docet hanc *manus impositionem,* tamquam *solam materiam ordinationis essentialem,* sufficere ad ordinandos, in Ecclesia etiam Latina, presbyteros, seu ad conferendum ordinem presbyteratus. — Haec sunt verba Concilii Tridentini (sess. 14. c. 3. de Extr. Unct.): « Quod attinet ad praescriptionem eorum qui et suscipere et ministrare hoc sacramentum debent, haud obscure fuit illud etiam in verbis praedictis [Iacob. v.] traditum; nam et ostenditur illic proprios huius sacramenti ministros esse Ecclesiae presbyteros; quo nomine, eo loco, non aetate seniores, aut primores in populo intelligendi veniunt, sed aut episcopi, aut *sacerdotes ab ipsis rite ordinati, per impositionem manuum presbyterii* ».

Praeterea idem Concilium Tridentinum, sessionis 23. de sacramento ordinis, capite 2., statuit: « Non solum *de sacerdotibus, sed et de diaconis* Sacrae Litterae apertam mentionem faciunt; et *quae maxime in illorum ordinatione attendenda sunt, gravissimis verbis docent* ». — Sed Sacrae Litterae, ut fatentur omnes, *in sacerdotum et diaconorum ordinatione impositionis manuum et orationis mentionem solummodo faciunt.* — Ergo in sacerdotum et diaconorum ordinationibus, haec tantum, iuxta Conc. Trid. declarationem, *maxime* attendenda sunt; seu, quod idem est, impositio manus et oratio huic impositioni manus coniuncta, tamquam *essentialia* attendenda sunt — id enim denotat verbum « *maxime* » adhibitum a Concilio; — cetera vero tamquam ad accidentalem integritatem, et ad clariorem acceptae per ordinationem potestatis significationem, praescripta esse et requisita. — Et inde est quod Tridentini Patres in capite 3. eiusdem sessionis, ad probandum ordinem esse vere et proprie unum ex septem sanctae Ecclesiae sacramentis, et in eius collatione gratiam per sensibile signum cum verbis correspondentibus conferri, afferunt testimonium Pauli: « Admoneo te ut resuscites gratiam Dei; quae est in te per impositionem manuum mearum; non enim dedit nobis Deus spiritum timoris, sed virtutis, et dilectionis, et sobrietatis ».

Paucis verbis expediam ea quae spectant materiam et formam

subdiaconatus et quatuor minorum ordinum. — Traditionem enim instrumentorum cum correspondentibus verbis constituere materiam et formam horum Ordinum deducitur

1. Ex Concilio Carthaginiensi IV. an. 398., quod supra citavimus. Nam ibi pro ordinatione subdiaconi legitur, can. 5.: « Subdiaconus cum ordinatur, quia manus impositionem non accipit, patenam de episcopi manu accipiat vacuam, et calicem vacuum. De manu vero archidiaconi urceolum cum aqua, et mantile et manutergium ». — Et pro ordinibus minoribus singillatim traditio sola eorum quae, ad executionem ordinis pertinent, indicatur cum verbis correspondentibus.

2. Ex eo quod eadem legantur in libro Sacramentorum S. Gregorii Magni, et in codicibus antiquissimis Remensi, Rodradi, Ratoldi, etc.

3. Et haec etiam, a latinis scriptoribus rerum ecclesiasticarum, S. Isidoro Hispalensi, Amalario, Rabano Mauro, Hugone a S. Victore, aliisque, commemorata, in moderno Pontificali Romano eodem modo praescribuntur.

4. Ex ipso Graecorum Euchologio, nam in eo pro subdiaconi ordinatione legitur, statim post orationem, « mantile acceptum, sinistro ordinati humero imponit Pontifex; unaque pollubrum cum vase illi tradit ». — Et pro ordinatione lectoris, legitur post Orationem, « Codex apostolicus lectori traditur, qui modicum quid perlegens pacem a Pontifice accipit ».

Difficultates contra eam partem thesis quae spectat ordines hierarchicos, seu episcopatum, presbyteratum et diaconatum iam ex parte solvimus. — Eas quae supersunt, et explanatione indigent, hic subiungimus cum appositis responsionibus.

1. Concilium Tridentinum, sess. 23. can. 4., ait, episcopos non frustra in ordinatione dicere: « Accipe Spiritum Sanctum ». — Ergo supponit per haec ipsa verba conferri Spiritum Sanctum, seu gratiam sanctificantem, ideoque ea verba formam esse in ordinatione presbyteri saltem partialem, cui, tamquam materia partialis, respondeat *impositio manuum tertia,* quae ab episcopo fit post communionem.

Resp. *N. Conseq.* — Etenim Concilium definire tantum voluit, contra Novatores, *per sacram ordinationem,* in qua illa verba sunt prolata, *dari Spiritum Sanctum;* sed noluit dicere *per illa verba*, quae ab episcopo pronuntiantur: « *Accipe Spiritum Sanctum* », *con-*

ferri gratiam Spiritus Sancti. — Duo haee maxime distincta sunt, nempe non frustra ab episcopo dici: « *Accipe Spiritum Sanctum* »; et per haec ipsa verba dari Spiritum Sanctum: — prius verum est, et definitum a Concilio, quia revera in ordinatione sacra datur Spiritus Sanctus; at non ideo datur praecise *vi illorum verborum.*

2. — Gregorius IX. (lib. 1. Decret. t. 16. de sacr. non iter. c. 3.) ait: « Presbyter et diaconus cum ordinantur, manus impositionem tactu corporali (ritu ab Apostolis introducto) recipiunt: quod si omissum fuerit, non est aliquatenus iterandum, sed statuto tempore ad huiusmodi ordines conferendos caute supplendum, quod per errorem extitit praetermissum ». — Et Innocentius III. (eod. tit. capit. 1.) inquit: « Nos consulere voluisti, an permitti debeat ministrare qui sine impositione manuum fuerit ad ordinem diaconatus assumptus...... Ad quod breviter duximus respondendum quod in talibus non est aliquid iterandum, sed caute supplendum, quod incaute fuerat praetermissum ». — Ergo impositio manus est ceremonia accidentalis.

Resp. *N. Conseq.* — Etenim cum Gregorius IX. dicit impositionem manus esse ritum ab Apostolis introductum, non significat eos auctoritate propria, et ut meram ceremoniam accidentalem, illum ritum instituisse; sed affirmat eum ritum a Christo Domino institutum, Apostolos primum usurpasse ad ordines hierarchicos conferendos.

Quod autem uterque Pontifex dicat *impositionem manus non esse iterandam,* id non indicat eam esse ritum ordinationis accidentalem; sed potius ostendit eam esse omnino necessariam, immo unice necessariam cum forma correspondenti, ad validam ordinationem sacerdotis aut diaconi. Et sane uterque Pontifex ideo statuit *illum ritum esse caute supplendum,* qui prius omissus fuerat, quia sacerdotis aut diaconi ordinatio sine illo valere non poterat: cetera vero, quae prius adhibita fuerant, ideo dixit *non esse iteranda* quia, accidentalia cum essent, omitti poterant. Sicut in celebratione matrimonii, si consensus defecit, qui prorsus necessarius est ad matrimonii validitatem, suppleri utique debet, sed accidentales ritus non sunt iterandi, immo nec necessario requiritur parochi ac testium praesentia cum consensus contrahentium exprimitur; — ita Gregorius IX. et Innocentius III. statuerunt impositionem manus esse faciendam, aliaque praeter eam, utpote accidentalia, non esse iteranda.

Nec difficultatem facessere potest illud quod in Decretis horum Pontificum *impositio manus* non dicatur *iteranda*, sed *supplenda:* — nam non iteratur sed efficitur id quod prius nullum fuit; ac proinde impositio manus, quae prius in aliis ceremoniis ordinationis praetermissa fuerat, *iterari* non debebat, immo non poterat; et ipsa ordinatio, quia nulla fuerat, ob defectum illius ritus essentialis, non *iteranda* erat, sed de novo *conferenda.* Innocentius III. hanc animadversionem in aliis Decretalibus suis inculcavit, etiam cum dubium esset tantum circa validitatem actus praecedentis; Olomucensi enim episcopo scribit, Epistola data 12. Kal. Feb. an. 1204., « non intelligitur iteratum, quod factum esse nescitur », et id repetit, iisdem verbis, in Epist. Tranensi archiepiscopo, apostolicae Sedis Legato, missa nonis Iulii 1205.; necnon in aliis epistolis.

Intelligentiam vero Decreti Innocentii III., iuxta sensum a nobis declaratum, confirmat

a) — Ipse Innocentius, qui, ut in demonstratione thesis ostendimus, apertissime docuit sacerdotium et diaconatum conferri *per manus impositionem,* et traditionem instrumentorum adhibitam fuisse ad clarius significandam potestatem, quae *per impositionem manus data fuerat.*

b) — Confirmant et verba eiusdem Decreti, in quo legitur quaesitum etiam fuisse: « Si confirmationis sacramentum in eo *debeat iterari* qui per errorem fuit non chrismate sed oleo delinitus » : — et coniunctim huic quaestioni ac praecedenti, de eo qui ad ordinem diaconatus sine impositione manus assumptus fuerat, Pontifex respondisse: « *in talibus non est aliquid iterandum,* sed caute supplendum quod incaute fuerat praetermissum ». — Porro unctio cum *chrismate* in sacramento confirmationis non est ritus accidentalis; nam *chrisma* et non simplex oleum esse materiam remotam confirmationis communior et probabilior sententia tenet, et ipse Innocentius III. distinguendo ab oleo chrisma, dixit (de sacra Unct. lib. 1. Decret. tit. 15. cap. 1.), hoc esse ex *oleo et balsamo mystica ratione* confectum. Quamobrem ideo statuit *chrismate* esse inungendum qui ad sacramentum confirmationis suscipiendum fuerat *oleo* delinitum, nec aliquid esse *iterandum;* quia, cum fuerit adhibita prius materia *saltem dubia* Confirmationis, haec dici non poterat *iterata,* quando *adhibito* postea *chrismate,* seu *certa materia,* conferebatur. — Eadem ergo, immo potiori, ratione dicit ni-

hil esse iterandum, si impositio manus in ordinatione diaconi omissa fuerit, quia ordinatio fuit *nulla;* et statuit hanc impositionem *supplendam* esse ad diaconatus ordinem conferendum.

3. — Pontificale Romanum hodiernum eos qui impositionem manuum suscepere, tam diaconos quam presbyteros, *ordinandos* vocat; eosque *ordinatos* appellat cum librum Evangeliorum, si agatur de ordinatione diaconi, aut calicem cum vino et patenam cum hostia, si de ordinatione presbyteri sermo sit, acceperint. — Ergo in manus impositione constitui non debet sola materia necessaria ordinationis.

Resp. *N. Conseq.* — Etenim etiamsi facta fuerit impositio manuum, quae sola essentialiter requiritur ad conferendos ordines hierarchicos, ante traditionem libri Evangeliorum pro diacono, et instrumentorum porrectionem pro presbytero, non immerito diaconi et presbyteri *ordinandi* vocari adhuc possunt; cum porrectio tum libri Evangeliorum, tum instrumentorum, necessaria sit ex praescripto Ecclesiae ad integralem perfectionem ordinationis, nec simpliciter et absolute possit quis ordinatus dici, nisi postquam ritus ab Ecclesia in ordinatione praescripti perfecti fuerint. — Praeterea *ex definitione* Ecclesiae non adhuc constat sola manuum impositione ordinationem essentialiter esse perfectam.

4. — Impositio manus non est ordinationi propria, cum adhibeatur etiam in sacramento confirmationis; videtur ergo non esse materia necessaria ordinationis.

Resp. In sacramento confirmationis impositio manus, ut materia sacramenti, non adhibetur sola, sed ad ungendum cum chrismate; ac proinde manus impositio, absque alio signo materiali, propria et peculiaris est hierarchicis ordinationibus. — Ceterum, in sacramento Extremae Unctionis materia est oleum, quod est, saltem cum balsamo mixtum, materia necessaria pro confirmatione.

Scholion 1. — S. Thomas in 4. sent. dist. 24. q. 2. art. 3. (Suppl. q. 37. a. 5.) docuit *per impositionem manuum* dari *gratiam* in ordinatione sacerdotum et diaconorum; ac proinde in collatione horum ordinum, signum sacramentale essentialiter constitui impositione manuum, ut materia, et verbis ei respondentibus, ut forma; — signum enim sacramentale est illud *per quod* gratia sanctificans confertur. — Sed praeterea, Angelicus Doctor tenuit, *characterem* sacerdotis imprimi in traditione instrumentorum, et *characterem* diaconi in traditione libri Evangeliorum.

Haec sunt eius verba: « Episcopus in collatione ordinum duo facit: praeparat enim ordinandos ad ordinis susceptionem, et ordinis potestatem tradit. Praeparat quidem. . . . . aliquid circa eos operando, ut *idonei* sint ad potestatem accipiendam. . . Sed *per manus impositionem datur plenitudo gratiae,* per quam ad magna officia sint *idonei.* Et ideo *solis diaconis et sacerdotibus* fit manus impositio, quia eis competit dispensatio sacramentorum, quamvis uni sicut principali, et alteri sicut ministro. . . . Sed potestatis collatio fit per hoc quod datur eis aliquid quod ad proprium actum pertinet. Et quia principalis actus sacerdotis est consecrare corpus et sanguinem Christi, ideo in ipsa datione calicis sub forma verborum determinata, *character sacerdotalis* imprimitur ». — Et ibid. ad 5.: « Eius [diaconi] potestas ad actum principalem non potuit exprimi nec per dationem vasis tantum, nec per dationem materiae; sed exprimitur potestas eius ad actum secundarium tantum, in hoc quod datur ei liber Evangeliorum, et in hac potestate intelligitur alia; et ideo in ipsa libri datione imprimitur *character* ».

Hic autem abs re non erit adnotasse verba Sancti Thomae legi in Commentariis ab eo conscriptis super dist. 24. libri 4. Magistri Sententiarum, qui *de presbyteris* ibidem tradit: « Qui cum ordinantur, inunguntur eis manus [post impositionem manus a Pontifice], ut intelligant *se accepisse* gratiam consecrandi, et caritatis opera debere extendere ad omnes: accipiunt et stolam, quae utrumque tenet latus, quia debent esse muniti armis iustitiae contra adversa et prospera. Accipiunt etiam *calicem cum vino et patenam cum hostiis, ut per hoc sciant se accepisse potestatem placabiles Deo hostias offerendi* ». Et de diaconis ait: « Hi cum ordinantur, solus episcopus eis manum imponit, quia ad ministerium applicantur. Ponit eis orarium, idest stolam, super laevum humerum [postquam super eos manum imposuerit], ut per hoc intelligant *se accepisse* iugum Domini suave, quo ad sinistra pertinentia divino timori subiiciant. Accipiunt et *textum Evangelii* [post acceptam stolam] ut intelligant *se esse* praecones Evangelii Christi ».

Scholion 2. — *Ad praxim quod attinet,* S. Alphonsus de Liguori (Theol. Mor. lib. 6. tract. 5. nn. 748. et 749.) haec habet, diligenter attendenda: « Quaer. 2. Quaenam sit materia et forma *diaconatus? — Prima* sententia dicit esse solam *traditionem libri Evangeliorum. . . . . Secunda* vero sententia dicit, esse solam *impositionem manuum. . . . . Tertia* vero sententia dicit *utramque* (nempe

traditionem libri et impositionem manuum) esse materiam essentialem. . . . . His positis, dico, primam sententiam esse probabilem, *secundam probabiliorem, tertiam* adhuc *probabilem, et ideo omnino in praxi sequendam, utpote spectantem ad valorem sacramenti.* — Quaer. 3. Quaenam sit materia et forma presbyteratus? Adsunt pariter tres sententiae. . . . . *Tertia* vero *probabilior* sententia. . . . dicit, tradi utramque potestatem sacerdoti sacrificandi et absolvendi *per solam secundam manuum impositionem.* Dicitur *secundam,* nam in ordinatione presbyteratus episcopus ter manus imponit. . . Dicunt igitur, utramque potestatem tradi, non in *prima* (ut certum est apud omnes), neque in *tertia* [quando, post communionem, episcopus imponendo manus dicit: *Accipe Spiritum Sanctum*], nam tertia iam supponit consecratos sacerdotes, dum ipsi cum episcopo iam consecrant Eucharistiam; sed in *secunda, quando episcopus extendit manus cum presbyteris.* . . Dixi autem *speculative loquendo,* hanc sententiam esse probabiliorem; nam cum *secunda* sententia [quae tenet duplicem materiam essentialem esse, nempe traditionem instrumentorum, et *tertiam* impositionem manuum] sit etiam *probabilis, haec in praxi* omnino sequenda est. Quapropter bene advertit Croix, num. 1245. quod ordinatio facta sine *secunda manuum impositione,* tota repetenda sit, ut etiam declaravit S. C. apud Bened. XIV. l. c. n. 13. Ratio, quia qui non accepit potestatem supra corpus Christi verum, nec etiam potuit accipere potestatem super corpus Christi mysticum. Si vero ordinatio facta fuerit sine *tertia manuum impositione,* haec tantum supplenda est ».

Deinde S. Doctor « posita sententia *in praxi* tenenda, quod traditio instrumentorum sit etiam materia essentialis huius sacramenti », nempe presbyteratus, quaerit:

1. — An de necessitate sacramenti sit ut una cum calice et patena tradatur utraques pecies, panis scilicet et vini? *Probabilius,* ait, doctores affirmant, et haec sententia in *praxi* sequenda est.

2. — An valide ordinaretur qui tangeret hostiam, sed non patenam? *Affirmant* doctores *communiter,* et hanc sententiam, S. Alphonsus dicit videri *probabilissimam* et *fere certam;* attamen addit consultum esse, et merito, iuxta Croix, « ut talis ordinatio repetatur sub conditione ».

3. — An valide ordinetur sacerdos qui tantum calicem et patenam tangit, non autem hostiam? S. Alphonsus inquit « sententiam *communiorem* et *veriorem* id affirmare »; immo docet hanc

sententiam, tum ob rationes quibus fulcitur, tum ob communem doctorum consensum, bene dici posse *moraliter certam*. « Ceterum », prosequitur, « recte animadvertunt Salmant. curandum esse ordinando, tam calicem quam patenam et hostiam (quo melius) contingere, ut ab omni scrupulo se eximat ».

4. — Demum, S. Alphonsus quaerit, an valide ordinetur qui solum calicem immediate tangat, sed non patenam? Et respondet, *probabiliorem* esse sententiam, quae dicit eum esse valide ordinatum; aliam vero sententiam, quae hoc negat, *non esse improbabilem;* quapropter in praxi hanc esse tenendam; — et ideo « sub conditione talem clericum esse reordinandum ».

ARTICULUS OCTAVUS

De ministro sacramenti ordinis.

Totius sacrae ordinationis, quae nempe ordines complectatur sive maiores sive minores, ministrum *ordinarium* esse episcopum, catholici *fide* tenent: — utrum vero consecratio episcopi peracta ab uno tantum episcopo, non modo ex praecepto ecclesiastico illicita sit, quod concedunt omnes, sed prorsus irrita, disputatur.

Quod ad ministrum ordinationis *extraordinarium* spectat, inter theologos modernos convenit posse Romanum Pontificem delegare presbyterum ad conferendos minores ordines et subdiaconatum; nullatenus vero ad ordinationem presbyteri perficiendam. Demum, ad diaconatum quod attinet, hunc, ex Summi Pontificis delegatione, a Presbytero conferri posse, nonnulli cum Vasquesio et Berti affirmant adversus multos qui contrariam et inter theologos communiorem sententiam tenent.

Itaque sit

THESIS VIII.

Sacramenti ordinis minister ordinarius est solus episcopus; ad consecrandum vero episcopum tres episcopi, ex praecepto saltem ecclesiastico, requiruntur; licet solus unus, accedente Pontificia dispensatione, immo et absque illa, ad validitatem ordinationis episcopalis, sufficere videatur. — Presbyter autem, quamvis a Summo Pontifice delegari non possit ad presbyteratum conferendum, certo tamen potest ad dandos minores ordines et subdiaconotum; nec absolute negandum esse videtur eum delegari etiam posse ad conferendum ordinem diaconatus.

Prima pars thesis statuit episcopum esse solum ministrum ordinarium sacramenti ordinis, seu habere solum vi ordinationis suae, divino iure, completam potestatem ad *valide* ordines ecclesiasticos conferendos.

Prob. 1. — *Ex Scripturis*, quae non aliis quam Apostolis, eorumque successoribus Episcopis, ius et auctoritatem conferunt ministros Ecclesiae ordinandi. Etenim, Act. VI. 6., Apostoli septem primos diaconos, a multitudine fidelium electos, per manuum impositionem et orationem ordinant. Et XIV. 22., Paulus et Barnabas per singulas Ecclesias presbyteros constituunt. Apost., II. ad Tim. I. 6., testatur Timotheum per impositionem manuum suarum fuisse ordinatum. Et idem Apostolus I. ad Tim. 3. et 5. et ad Titum I., declarat Timotheo atque Tito, tamquam episcopis, quosnam episcopos vel presbyteros ordinare debeant.

2. — *Ex doctrina Patrum*, quorum apertissima testimonia, in thesi 2., cum ageretur de excellentia episcoporum super presbyteros, commemoravimus.

3. — *Ex Conciliis* generalibus Florentino et Tridentino, quorum primum de ordine ait, in Decreto Unionis: « Ordinarius minister huius sacramenti est episcopus ». Alterum, sess. 23. can. 7., definit: « Si quis dixerit, episcopos non esse presbyteris superiores, vel non habere potestatem confirmandi et ordinandi, vel eam quam habent illis esse cum presbyteris communem. . . anathema sit ».

4. — *Ex ratione convenientiae:* — episcopi namque sunt a Christo instituti principes Ecclesiae; — ergo conveniens fuit munus ordi-

nandi ministros Ecclesiae pertinere, saltem de iure ordinario, ad solos episcopos; sicut solus princeps saecularis ordinarie ad ministeria publica exercenda, selectos cives ordinat, seu constituit.

Secunda pars thesis spectat consecrationem episcopi, et declarat eam, iuxta legem ecclesiasticam, a tribus episcopis esse perficiendam. — Hoc in Pontificali Romano praescribitur, et semper a primis Ecclesiae saeculis decretum fuit. Citemus Conciliorum antiquiorum Decreta quaedam ad exemplum. — Concilium Arelatense I. anno 314. can. 20.: « De his », inquit, « qui usurpant sibi quod soli debeant episcopos ordinare, placuit ut nullus hoc sibi praesumat, nisi assumptis secum aliis septem episcopis: si tamen non potuerit septem, infra tres non audeat ordinare ». — Concilium Nicaenum generale I. anno 325. can. 4.: « Episcopum », ait, « convenit maxime quidem ab omnibus qui sunt in Provincia episcopis ordinari. Si autem difficile fuerit, aut propter instantem necessitatem, aut propter itineris longitudinem; tribus tamen omnimodis in idipsum convenientibus, et absentibus quoque pari modo decernentibus, et per scripta consentientibus, tunc ordinatio celebretur. Firmitas autem eorum quae geruntur, per unamquamque Provinciam Metropolitano tribuatur episcopo ». — Concilium Antiochenum anno 341. can. 19., et Sardicense anno 347. can. 5., optant cum Nicaenis Patribus, ut omnes Provinciae Antistites intersint ordinationi comprovincialis sui. — Concilium Carthaginense II. an. 397. can. 12., tres episcopos exigit « qui cum primatis praecepto episcopum ordinent ».

Tertia pars thesis dicit validam esse consecrationem episcopi ab uno tantum episcopo factam cum dispensatione Summi Pontificis.

Prob. 1. *Ex celebri responsione S. Gregorii Magni.* — Etenim a S. Augustino Anglorum episcopo interrogatus fuerat his verbis: « Peto si longinquitas itineris magna interiacet, ut episcopi facile non possint convenire, an debet, sine aliorum episcoporum praesentia, episcopus ordinari ». Et respondet (l. 11. Ep. 64. ad Augustinum Angl. episc.): « Et quidem in Anglorum Ecclesia, in qua adhuc solus tu episcopus inveniris, ordinare episcopum *non aliter nisi sine episcopis potes* ».

Nec audiendi sunt qui cum Tournelio contendunt textum citatum ita esse legendum ut contrarium prorsus reddat sensum, nimirum: « Et quidem in Anglorum Ecclesia . . . ordinare episco-

pum *non aliter nisi cum episcopis potes* ». — Lectionem textus, quam dedimus, exhibent antiquae editiones, Veneta 1504., Paris. 1508. et 1518., et recentiores; confirmant melioris notae manuscripti codices, et Ven. Beda, a quo primum hanc Epistolam accepimus. — Vide in hunc textum adnotat. in edit. Migne, P. L. tom. 77. p. 1191.

Praeterea contextus epistolae exigit lectionem quam defendimus. Nam si Pontifex significare Augustino voluisset eum non posse nisi *cum episcopis* alios episcopos ordinare, haec profecto verba non praemisisset: « Et quidem in Anglorum Ecclesia... *adhuc solus tu episcopus* inveniris ». — Et verba quae subsequuntur sine dubio ostendunt concursum trium saltem episcoporum in ordinatione episcopi esse praeceptum, sed non absolute necessarium ad ordinationis validitatem. — « Sed fraternitatem tuam », inquit, « ita volumus in Anglia episcopos ordinare, ut ipsi sibi episcopi longo intervallo minime disiungantur, quatenus nulla sit necessitas ut in ordinatione alicuius episcopi convenire non possint. Pastorum quoque aliquorum praesentia valde est *utilis*, ut facillime debeant convenire. Cum igitur, Deo auctore, ita fuerint episcopi etiam in propinquis sibi locis ordinati, per omnia episcoporum ordinatio sine aggregatis tribus vel quatuor episcopis fieri non debet. Nam in ipsis rebus spiritualibus, *ut sapienter et mature disponantur*, exemplum trahere a rebus etiam carnalibus possumus. Certe enim dum coniugia in mundo celebrantur, coniugati quique convocantur, ut qui in via iam coniugii praecesserunt in subsequenti quoque gaudio misceantur. Cur non ergo et in hac spiritali ordinatione, qua per sacrum mysterium homo Deo coniungitur, tales conveniant qui vel in profectu ordinati episcopi gaudeant, vel pro eius custodia omnipotenti Domino preces pariter fundant? »

2. *Ex aliis concessionibus Pontificiis.* — Ait enim Billuart (de sacram. Ord. dissert. 4. a. 3.): « Henriques t. 4. c. 20. refert Gregorium XIII. concessisse Patriarchae Aethiopiae, Iesuitae, ut solus consecraret episcopos. Herinx, referente Henno, testatur se vidisse duo indulta Innocentii X., quorum uno concedebat ut Iacobus de la Torre consecraretur Archiepiscopus Ephesinus a solo Episcopo Neritensi, qui fuit postea Alexander VII., modo assisterent duo in ecclesiastica dignitate constituti; et altero, permittebat suffraganeo Leodiensi consecrari in episcopum Dionyen-

sem a quolibet Antistite catholico, modo concurrerent duo Abbates mitrati. Alexander VII., anno 1663., teste Andraea a Matre Dei, concessit Iosepho a S. Maria Carmelitae Discalceato episcopo Hierapolitano, ut solus cum duobus presbyteris consecraret episcopum, in regno Malabar, Alexandrum de Compo. Innocentius X., teste Gavardi, t. 6. p. 626., concessit Godofrido duci Franciae Orientalis, ut ab uno episcopo, cum assistentia duorum Abbatum, ordinaretur episcopus ». — Quae facta cum retulerit, Billuart merito addit: « Haec autem omnia negare morosi foret ac pervicacis animi ». — Sed et insuper Sardagna apertissime testatur (de Sacr. Ordin. art. 6. num. 428.): « Certum est, Romanos Pontifices saepius dispensasse atque etiamnum dispensare, non modo in remotis Indiarum regnis, sed etiam in nostris regionibus, praecipue in Germania, quae ob dioecesium amplitudinem paucos respective numerat episcopos, ut electus consecrari queat ab uno tantum episcopo, assistentibus illi duobus aliis in dignitate ecclesiastica constitutis, e. g., duobus Abbatibus ».

Quarta pars thesis declarat ordinationem episcopi validam esse, ut videtur, etiamsi facta fuerit ab uno episcopo absque praevia Romani Pontificis dispensatione.

Et quidem hanc conclusionem nonnulli ex hoc ipso inferunt quod Pontifex concedat unum episcopum sufficere posse ad ordinationem episcopi perficiendam; nam, aiunt, Pontifex id concedere non posset, si ex iure divino ad validitatem ordinationis episcopalis plures episcopi requirerentur. — Verum haec illatio, ut Billuart, loco mox citato, animadvertit, non est legitima. Potuit enim Christus instituere ut tres episcopi essent ministri ordinarii consecrationis episcopalis, et quod unus ex commissione Pontificis esset minister extraordinarius, sicut dicitur de ministro confirmationis et ordinis; in quo casu Pontifex non dispensaret in iure divino, sed secundum ius divinum ageret.

Alia ratione igitur ostendimus, ut probabilius, plures episcopos, etiam seclusa dispensatione Pontificia, iure divino non requiri ad validam unius episcopi consecrationem. — Quodque demonstramus:

1. *Ex nuper citata responsione S. Gregorii Magni,* in qua concursus plurium episcoporum dicitur *utilis* et *ex praecepto,* non *necessarius.*

2. *Ex canone 2. Concilii Carthaginiensis IV.*, in quo statuitur episcopos adstantes manibus tangere ordinandum, sed unum so-

lum super eum fundere *benedictionem,* seu *ordinationis formam,* ac proinde unum perficere essentialem ordinationis ritum. — « Episcopus cum ordinatur », ait Concilium, « duo episcopi ponant et teneant Evangeliorum codicem super caput et cervicem eius, et *uno super eum fundente benedictionem,* reliqui omnes episcopi, qui adsunt, manibus suis caput eius tangant ».

3. *Ex Pontificali Romano.* In eo enim unus tantum episcopus dicitur *consecrator,* alii assistentes. — « Nemo consecrari debet », praecipit, « nisi prius constet *consecratori* de commissione consecrandi, sive per litteras apostolicas, si sit extra curiam, sive per commissionem vivae vocis oraculo a Summo Pontifice *consecratori* factam, si *consecrator* ipse sit cardinalis.... Adsint duo ad minus episcopi *assistentes* ». — Praeterea, in eodem Pontificali legimus unum ex duobus episcopis *assistentibus* postulare *a consecratore* ordinationem electi in episcopum. — « Senior *assistentium* versus ad *consecratorem* dicit: 'Reverendissime Pater, postulat sancta mater Ecclesia catholica ut hunc praesentem presbyterum ad onus episcopatus *sublevetis*' ». — Demum, licet consecrator et assistentes episcopi ambabus manibus caput consecrandi tangant dicentes: « Accipe Spiritum Sanctum », *solus* tamen *consecrator* precem fundit: « Propitiare Domine » etc.

4. *Ex ratione theologica.* — Etenim unus episcopus habet plenam potestatem ordinis, quae ex aliorum praesentia non augetur. Ergo episcopus, qui consecrationem episcopi ex potestate ordinis perficit, eam solus *valide* perficere potest, sicut posset duobus episcopis ordinationi simul assistentibus.

5. *Ex paritate.* — In aliis sacramentis unus minister sufficit; cur igitur plures ministri sacramenti ordinis ordinare necessario deberent episcopum, ita ut sine concursu eorum nulla esset consecratio? Nec recurras ad voluntatem Christi ita instituentis: de hac enim voluntate disputatio est, quae non demonstratur a defensoribus sententiae adversae.

6. *Ex factis.* — Inter plurima, sufficiat nobis citasse duo exempla ordinationis peractae ab uno tantum episcopo, sine praevia dispensatione, et ab Ecclesia non reiectae tamquam invalidae.

Primum exemplum sit illud a Synesio Ptolemaidis episcopo relatum in Epistola sua 67., missa Theophilo Alexandrino.

Agitur de ordinatione Syderii episcopi Palaebiscae, ab uno facta contra omnia iura ecclesiastica. Audiatur ipse Synesius:

«Per id tempus haeresis dominabatur. Nam multitudine superabat; et opportuna admodum erat agendarum rerum calliditas, quae est administra prudentiae. Quamobrem unum illum ac solum esse Palaebiscae creatum episcopum. Sed nec ipsum legitime, imo contra iura omnia, quantum de senioribus accepi: cum neque Alexandriae sit, nec a tribus hic constitutus, quamvis illinc ordinandi esset facta potestas. Etenim solum beatae memoriae Philonem ausum esse collegam suum episcopum renuntiare. Cyrenensis hic fuit, antiquior, iunioris patruus et eiusdem cum eo nominis: ceteris quidem in rebus ex praescripto christianae disciplinae vivens; quod autem ad regendum et parendum attinet, audacior quam legum observantior. Verum enimvero sermonis istius veniam a sacra senis anima postulo. Hunc solum venientem ferunt beatum Syderium creasse, et in throno collocasse. Sed formidolosis temporibus summum ius praetermitti necesse est. Ideo magnum illum Athanasium id tempori dedisse; ac non multo post, cum exiguam adhuc orthodoxae fidei scintillam, quae in Ptolemaide erat, fovere, et magis magisque oporteret accendere, hominem illum maioribus rebus gerendis idoneum eo commigrare iussisse, ut metropolitanam Ecclesiam gubernaret».

Secundum exemplum refertur a Theodoreto. — Nam in lib. 5. Hist. Eccles. cap. 23. dicit Evagrium, IV. saeculo aer. ch., consecratum fuisse a solo Paulino episcopum, eumque, licet contra canones ordinatum, in communione sua retinuisse Occidentales contra Flavianum episcopum Antiochiae. — Nec praeteriri debet, ordinationem eiusdem Evagrii in Synodis Romana, Capuana et Alexandrina semper ut validam fuisse admissam; et S. Innocentium I. Epistola 23. ad Bonifacium, iussisse ordinatos ab Evagrio recipi.

Scio adversae sententiae patronos, ut vim adimant argumento ex hac ordinatione desumpto, asserere Theodoretum, Flaviani partibus addictum, falsa narrasse; et contendere Evagrium nonnisi post mortem Paulini ordinatum fuisse; et in huius rei fidem testimonium afferre Socratis lib. 5. Historiae Ecclesiae cap. 15., et Sozomeni Hist. lib. 7. c. 15. — Verum Sozomeni et Socratis verba solum significant Evagrium post Paulini mortem *electum et agnitum* ut episcopum fuisse ab eis qui Paulino adhaeserant et Floriano obedire recusabant, quod et Theodoretus narrat; sed nullo pacto contradicunt eidem Theodoreto asserenti Eva-

grium *ordinatum* fuisse a solo Paulino. Haec sunt verba Theodoreti: « Ea res Romanis et Aegyptiis diuturnum adversus Orientales odium peperit: nam nec Paulini morte simultas sublata est. Sed post illum quoque, cum Evagrius illius sedem occupasset, non desierunt cum magno Flaviano inimicitias exercere, quamvis Evagrius contra legem ecclesiasticam provectus fuisset. Solus enim Paulinus illum creaverat, multis simul canonibus violatis. Neque enim morienti permittunt ut suo loco quemquam deligat, et omnes episcopos provinciae convocari iubent, et absque tribus rursum episcopis episcopum ordinari vetant. Attamen horum illi nihil scire cupientes, et Evagrii communionem amplexi sunt, et imperatoris aures adversus Flavianum concitarunt ».

Ceterum, ex eo quod Theodoretus referat ordinationem episcopi ab uno solo episcopo sine praevia Summi Pontificis dispensatione contra canones factam, et eam agnoscat tamquam *validam* et eam ut talem habitam fuisse dicat ab Occidentalibus; deduci optime potest, etiam praescindendo a veritate facti quod narratur, non fuisse tunc temporis in Ecclesia requisitum concursum plurium episcoporum in ordinatione episcopi, tamquam ad valorem actus *omnino* necessarium.

Sequentes partes thesis respiciunt presbyterum, quatenus esse potest minister extraordinarius ordinationis, seu quatenus, delegari a Summo Pontifice potest ad quosdam ordines conferendos. In primis ergo *quinta pars thesis* statuit non posse presbyterum presbyteratus ordinem conferre, ut ministrum extraordinarium, etiam ex delegatione Summi Pontificis: — et haec communissima theologorum sententia adversus paucos antiquiores probatur.

1. Quia ex una parte Scriptura et Traditio nullum alium huius ordinis ministrum indicant praeter episcopum; et ex altera parte nec unicum exemplum extat, quo ostendi possit facultatem conferendi hunc ordinem fuisse delegatam presbytero; quod est maximum argumentum, Ecclesiae non esse concessam a Christo potestatem delegandi presbyteros ad conferendum ordinem presbyteratus. Etenim si Christus hanc potestatem dedisset Ecclesiae, haec certe illa potestate aliquando usa fuisset, cum plures se offerrent occasiones, idque poscere videretur necessitas, et animarum salus, maxime persecutionum temporibus, quibus episcopi latebant in cryptis, aut rapiebantur ad necem. Item Ecclesia usa fuisset presbyterorum manu ad alios presbyteros ordinandos

in remotis regionibus, ubi nulli adhuc erant episcopi, et in quas mitti non poterant sine magno discrimine et labore. Atqui tamen nunquam id factum legimus.

2. Aliud argumentum ad ostendendum non posse presbyterum, etiam delegatione accepta a suprema Ecclesiae auctoritate, ordinem presbyteratus conferre, ex illis locutionibus Patrum desumitur, quas articulo 2. huius Tractatus attulimus ad demonstrandam episcoporum, quoad potestatem ordinis, ex iure divino excellentiam supra presbyteros. — Ut enim vere et in rigore dicatur presbyterum ad ordinandum presbyterum *ius nullum* habere, necesse est ut presbyter neque inchoatam quamdam potestatem, quae compleri possit per acceptam a Summo Pontifice delegationem, habeat, ideoque requiritur quod non possit, in quocumque casu, ordinare presbyterum.

Dices 1. — Iuxta Cassianum, Collat. 4. cap. 1., Paphnutius presbyter Danielem discipulum suum ordinavit primo in diaconum, deinde etiam in sacerdotem.

Resp. *Dist.* — Ordinavit, hoc est, eum obtulit praesulibus, ut ei manus imponerent, sicque ordinari curavit *C.* ordinavit vere *N.*

Dices 2. Sub Valeriano et Gallieno, cum Scythae plures clericos captivos adducerent, inter hos Ulphilas, qui morum sanctitate et praedicatione multos barbaros converterat, ab Eusebio nondum episcopo fuit consecratus, ut refert Philostorgius in Eclogis l. 2. c. 5.

Resp. — Philostorgio nulla fides habenda est; Arianus erat, et ut ostenderet Gothorum Ecclesiam fuisse ab Arianis institutam, refert Ulphilam, qui muneribus illectus ad Arianam haeresin Gothos perduxit, fuisse primum episcopum. Id tamen falsum esse constat ex Socrate, qui, l. 2. Hist. c. 4., narrat Theophilum Gothorum episcopum Nicaeno adfuisse Concilio, illique subscripsisse. Deinde Philostorgius ait legationem Ulphilae, cuius occasione factus est episcopus, evenisse Constantini temporibus; sed Sozomenus l. 6. c. 37., Theodoretus l. 4. cap. 37., Socrates l. 4. c. 33., ad Valentis imperium referunt.

Dices 3. — S. Leo Magnus Rustico Narbonensi interroganti, quid agendum esset de presbytero vel diacono, qui se episcopos mentiti sunt, et de his quos ipsi clericos ordinarunt, respondet, Epist. 92. (al. 167.) quod, si ordinatio peracta fuerit cum iudicio

et consensu praesidentium, haberi possit ut rata; ergo iuxta S. Leonem subsistit ordinatio presbyteri facta ab eo qui non est episcopus.

Resp. *Dist. conseq.* — Ab eo qui non est *verus* episcopus *N.* qui non est *legitimus C.* Etenim illi, de quibus interrogat Rusticus, consecrationem episcopalem acceperant, ac proinde erant veri episcopi; sed quia contra canones absque Metropolitani consensu aliisque comprovincialibus episcopis fuerant ordinati, ideo mendaces vocat eos Rusticus, sive non legitimos, qui iuxta Eclesiae regulas non numerabantur inter episcopos. Colligitur hoc ex ipsis verbis S. Leonis: ait enim in Ep. cit.: « Nulla ratio sinit, ut inter episcopos habeantur, qui nec a clericis sunt electi, nec a plebibus sunt expetiti, nec a provincialibus episcopis cum Metropolitani iudicio consecrati ».

Dices 4. — Chorepiscopi leguntur quandoque presbyteros ordinasse.

Resp. *Dist.* — Chorepiscopi qui consecrati erant episcopi *C.* qui non erant *N.* — Chorepiscopi communius presbyteri erant, nomine illo cohonestati, eo quod in pagis et oppidulis [id valet vox Graeca χῶρος] episcopum repraesentabant; sed inter eos fuisse etiam quosdam episcopali consecratione auctos, constat ex can. 10. Concilii Antiocheni, qui his verbis incipit (Labbe, t. 2. p. 577.): « Qui in vicis vel possessionibus chorepiscopi nominantur, quamvis manus impositionem episcoporum perceperint, et ut episcopi consecrati sint » etc.

Sexta pars thesis statuit posse presbyterum ex concessione supremae auctoritatis in Ecclesia conferre subdiaconatum et minores ordines. — Probatur

1. Auctoritate Gelasii Papae qui de presbyteris loquens, ait (Ep. 9. tom. 4. Concil. p. 1190.): « Nec sibi meminerint ulla ratione concedi, sine Summo Pontifice, subdiaconum aut acolythum ius habere faciendi ». — Ergo vult eos hoc posse cum consensu et concessione Pontificis.

2. *De subdiaconatu* etiam constat, quia tale privilegium concessum fuit Abbati Cisterciensi, cuius meminit Pius V. in ea Bulla, qua hoc ipsum ius denegat Abbati Praemonstratensi. Item Abbatibus Benedictinis, ut testatur Victoria. Hoc etiam privilegium fuisse alterius Abbatis Cisterciensis in Germania, et ante Concilium Tridentinum confirmatum, asserit Navarrus, Consil.

lib. 5. de Privil. cons. 14. — Nec alia exempla similis concessionis, a Summis Pontificibus factae, desunt.

3. *Quoad minores Ordines.* Synodus VII. generalis anno 787. can. 14. (Labb. tom. 7. pag. 607. E.) facultatem lectorum creandodorum fecit Abbatibus: « Lectoris autem manus impositionem licentia est unicuique Abbati in proprio monasterio solummodo faciendi...... dum constet illum esse presbyterum ». De acolythatu constat ex Gelasio Papa ante cit.; et de singulis ex Tridentino sess. 23. c. 10. ubi: « Abbatibus, ac aliis quibuscumque, quantumvis exemptis, non liceat in posterum intra fines alicuius dioecesis consistentibus, etiamsi nullius dioecesis, vel exempti esse dicantur, cuiquam, qui regularis subditus non sit, tonsuram, vel minores ordines conferre ». Ergo Concilium relinquit Abbatibus facultatem, tonsuram et minores ordines omnes conferendi Regularibus sibi subditis.

Septima et ultima pars thesis spectat ordinem diaconatus, ad quem conferendum delegari posse presbyterum ex concessione Summi Pontificis, theologi, praesertim antiquiores, communius negant. — Patres enim, aiunt, non indicant presbyterum ut ministrum, saltem extraordinarium, ad diaconatum conferendum, nec aliunde constat Summos Pontifices unquam potestatem hanc presbyteris concessisse.

Attamen, tantae auctoritatis sunt testimonia quae contrarium referunt, ut reapse negari non posse videatur privilegium aliquando datum fuisse presbyteris ut diaconatus ordinem conferre valeant. Hoc autem privilegium, si vere concessum fuit, ostendit presbyterum posse, delegatione accepta a Pontifice Summo, ministrum esse extraordinarium diaconatus.

Porro de existentia privilegii concessi, haec sunt documenta quae proferuntur.

« De Abbatibus Cisterciensibus », ait Vasquez (in 3. S. Th. disp. 243. c. 4. n. 39.), « Maior in 4. dist. 7. quaest. unica § 2. *arguitur,* non multum ante finem, affirmat, per Bullas Pontificis aliquando illis concessum fuisse, ut omnes ordines, excepto sacerdotio, conferrent: concessum autem fuit hoc privilegium pro ipsis monachis dumtaxat ordinandis, ut habetur in lib. privilegiorum dicti Ordinis, privil. 118. Alii recentiores Auctores testantur, se vidisse similem Bullam concessam Abbatibus Benedictinis: nec desunt theologi, qui dicant se accepisse a viris fide dignis, hoc

idem privilegium Praelatis Franciscanis in India concessum fuisse. Nos vero vidimus Bullam, in qua Innocentius VIII. praedictum privilegium Abbatibus Cisterciensibus concedit, et habetur in nova compilatione privilegiorum, privil. 118. et in quodam vetusto codice, qui inscribitur collecta Bullarum ordinis Cisterciensis, atque in bibliotheca huius nostri Collegii Complutensis servatur, cuius verba subiicere placuit: 'Ne monachi dicti ordinis, pro suscipiendis subdiaconatus et diaconatus ordinibus, extra claustrum hinc inde discurrere cogantur; tibi et successoribus tuis, ut quibuscumque dicti ordinis monachis; aliis vero quatuor Abbatibus praefatis ac eorum successoribus, ut suorum monasteriorum praedictorum religiosis, quos ad id idoneos repereritis, subdiaconatus et diaconatus ordines huiusmodi alias rite conferre, et libere ac licite possitis et possint, auctoritate Apostolica et ex certa scientia, tenore praesentium, de specialis dono gratiae indulgemus'. Quae Bulla data est Romae ab Innocentio VIII. anno Domini 1489. et 4. Pontificatus. Eius meminit Navarrus in Conciliis libr. 5. agens de Privilegiis, consilio 13. et dicit Abbates Cisterciensis ordinis ante Concilium Tridentinum semper fuisse usos eo privilegio et facultate».

Testimonio Vasquesii et aliorum additur testimonium Berti, qui in opere « de Theologicis disciplinis », l. 36. c. 13. § 4., dicit: « Nos Innocentii Bullam [Innocentii VIII. superius citatam] legimus non tantum apud Chrysostomum Henriquez Cisterciensem in Bullario eiusdem ordinis, tom. 1. pag. 190. editionis Antuerpiensis; verum etiam in collectione Emmanuelis Roderici Ordinis Minorum, pag. 254. edit. Tournoni ». Et addit, Abbates Cistercienses privilegio commemorato usos fuisse, immo Generalem Cisterciensium anno 1662. ordinasse monachos suos diaconos Romae, sciente et consentiente Alexandro VII. Pontifice maximo, et anno 1663. ordinationes similes fecisse Gandavi.

Scholion 1. — Cum ordinatio sit sacramentum, sacramentorum autem valor non pendeat a sanctitate et fide ministrorum, ut probatum fuit in Tractatu *de Sacramentis in genere*, parte 2. art. 7.; ordinationes factae ab improbis, schismaticis, excommunicatis, haereticis *validae* sunt, dummodo essentialem materiam et formam servaverint, et debitam habuerint intentionem.

Ad solvendas vero difficultates, quae fieri possent ex pluribus veterum sive dictis sive factis, haec, a P. Hurter egregie tradita (Theol. Dogm. t. 3. p. 444.), advertantur:

1. Duplici modo posse dici ordinationem *irritam,* vel quia est *invalida,* vel quia *illegitima;* quo casu ordinatus accipit quidem characterem et potestatem, sed privatur eius usu, honore, et si *malae* est fidei, gratia sanctificante, imo gravissimum committit *sacrilegium.*

2. Hinc Patres eiusmodi ordinationes ab haereticis etc. factas vere dicere poterant *vanas, inanes, irritas, falsas* etc., non quia non imprimerent characterem et conferrent potestatem sacerdotalem, sed quod gratiam non conferrent, ordinatique privarentur usu potestatis acceptae.

3. Distingui quoque debet manuum impositio *ordinatoria* a reconciliatoria et *ceremoniali,* qua quandoque illegitime ordinatis solemniter restituebatur usus et exercitium ordinum.

4. Mirum esse non debet, si nonnunquam aliqui dubitaverint de valore ordinationum haereticorum, cum nonnulli vel de valore baptismi ab haereticis collati dubii haeserint.

5. Nec diffitemur quaedam forte contigisse decursu temporis, ex quibus, cum sint facta *particularia* ex ignorantia vel malitia patrata, Ecclesiae sensus colligi nequit.

Scholion 2. — Iuxta ecclesiasticas praescriptiones — et semper in Ecclesia Christi disciplina haec viguit ac praxis, — unusquisque a *proprio* episcopo ordinari debet. Proprius autem episcopus vocatur ille cui quis subditur ratione *originis* aut *domicilii;* vel ille in cuius dioecesi *actu* quis possidet *beneficium,* ad congruam sui sustentationem, *per se,* sine supplemento patrimonii, sufficiens; vel demum ille qui proprius appellatur ratione *familiaritatis,* seu, ut alii Canonistae dicunt, *commensalitatis,* et est ille apud quem quis per triennium integrum et continuum commoratus et nutritus fuerit, et a quo, quacumque fraude sublata, beneficium statim accipiet.

Episcopus *originis,* non est episcopus loci in quo quis per accidens natus est, ex. gr., occasione itineris; sed est episcopus loci ubi pater tunc domicilium habuit. — Pro neobaptizatis, ex haeresi aut infidelitate ad fidem conversis, locus *originis* censetur ille, in quo baptismum accipiunt. Si illegitimus est ordinandus, aut si pater eius nullum habeat domicilium, iuxta plures Canonistas, episcopus domicilii matris habendus est ut episcopus *originis.*

Episcopus *originis* est pro exposito, ille qui episcopalem iurisdictionem habet in loco ubi expositio facta fuit, vel in quo expositus natus est, si locus iste cognoscatur.

Ut episcopus ordinare legitime aliquem valeat ratione *domicilii*, requiritur ut ordinandus alibi natus, domicilium in sua dioecesi habuerit, ita « ut vel per decennium saltem in ea habitando, vel maiorem rerum ac bonorum suorum partem cum instructis aedibus in locum huiusmodi transferendo, ibique insuper per aliquod considerabile tempus commorando, satis superque suum perpetuo ibidem permanendi animum demonstraverit » immo « nihilominus ulterius utroque casu, se vere et realiter animum huiusmodi habere iureiurando affirmaverit ». — Const. Innocentii XII. « *Speculatores* » § 5. — Et in eadem Constitutione additur: « Si quis tamen a propriae originis loco in ea aetate discesserit, qua potuerit alicui canonico impedimento obnoxius effici, etiam ordinarii suae originis testimoniales litteras .... afferre debebit, ac de illis expressa .... mentio in susceptorum ordinum litteris facienda erit ».

Quae hucusque adnotavimus, pro re nostra sufficiunt. De litteris dimissorialibus, de titulo ordinationis, de religiosorum privilegiis et de aliis ad praxim ordinationum pertinentibus tractationes apud expositores iuris canonici abunde invenies.

ARTICULUS NONUS

De subiecto ordinationis.

In praesenti articulo exponimus quinam, generatim, validae ordinationis sint capaces; — de subiecto namque episcopatus dicemus in scholio.

Quaestio fit de muliebri sexu, de infantibus et de invitis: nam haeretici Montanistae feminas in diaconissas, presbyteras et episcopas ordinare se posse arbitrabantur; — infantes autem ordinis esse incapaces censuit contra communem doctorum sententiam primo Durandus, postea Tournelius; — et invitum valide ordinari dixerunt Morinus, Vanroy et alii pauci.

Adversus hos omnes ponitur

THESIS IX.

Subiectum ordinationis capax est solus et omnis masculini sexus homo baptizatus: — ordinatio tamen inviti est prorsus invalida.

Prima pars thesis dicit mulieres esse ordinationis incapaces. Et probatur

1. *Ex Scripturis.* — Apostolus enim, I. Corinth. XIV. 34. 35., docet: « Mulieres in Ecclesiis taceant: non enim permittitur eis loqui, sed subditas esse, sicut et lex dicit. Si quid autem volunt discere, domi viros suos interrogent. Turpe est enim mulieri loqui in Ecclesia ». — Et in prima ad Tim. II. 11. 12.: « Mulier in silentio discat cum omni subiectione. Docere autem mulieri non permitto, neque dominari in virum, sed esse in silentio ». — Sed ii qui in aliquo ecclesiastico gradu per ordinationem constituuntur, loqui in Ecclesia debent, docere, praeeminentiam habere atque in alios auctoritatem. — Ergo mulieres in nullo Ecclesiastico gradu per ordinationem constitui possunt.

2. *Ex Traditione.* — Etenim Ecclesia tamquam haereticos habuit eos qui sacros ordines mulieribus conferre volebant. Et sane, iam a primis Ecclesiae temporibus, in Gnosticorum feminis hanc sacrae potestatis usurpationem detestabatur ipse Tertullianus in opere *de Praescript.* cap. 41., dicens: « Ipsae mulieres haereticae, quam procaces! quae audeant docere, contendere, exorcismos agere, curationes repromittere, forsitan et tingere [id est solemniter baptizare] ». — Et S. Epiphanius, adversus haereticos Collyridianos, ut ostenderet incapaces prorsus ecclesiastici ordinis esse mulieres, illud urgebat quod a mundo condito apud religionis cultores numquam aliqua mulier sacerdotali officio functa sit, aut ministerio sacro sacerdotibus servierit, et quod in Novo Testamento neque Beatissima Christi Mater sacerdotii honorem consecuta fuerit. « Numquam », ait (Haeres. 79. num. 2.), « ex quo mundus conditus est, sacerdotio est functa mulier, ac ne Eva quidem ipsa: quae, tametsi gravissimum delictum admiserit, tam impium facinus perpetrare nunquam ausa est; sed nec ulla filiarum illius: quanquam et Abel Deo subinde sacra fecerit, et Cainus coram Domino sacrificia, minime tamen illi grata, celebrarit; ut et Enoch, qui Deo placuit et translatus est. Noe vero ex iis, quorum in arca copia redundabat, ad agendas gratias obtulit Deo ».

Et postquam patriarchas commemoraverit, et de Mosaica dispensatione locutus fuerit, S. Epiphanius (num. 3.) subiungit: « Atque ut ad Novum Testamentum accedamus, si sacerdotium mulieribus mandatum foret, aut canonicum quiddam praestare in Ecclesia liceret, nulli potius quam Mariae illud in Novo Testamento committi sacerdotis officium debuit; cui tantus honor est habitus, ut gremio sinuque suo regem omnium ac coelestem Deum Deique Filium exciperet: cuius uterus, velut templum ac domicilium, ad divini Verbi incarnationem singulari est benignitate Dei, magno ac stupendo mysterio praeparatus. Verum longe Deo aliter est visum, ac ne baptizandi quidem potestas est illi facta, cum alioqui tingi ab illa Christus potius quam ab Ioanne potuisset. . . . Post haec Petrus et Andreas. . . illi, inquam, omnes et Apostoli delecti sunt. . . . . episcoporum ac presbyterorum successiones sunt in domo Dei constitutae. Nec inter illos tamen mulier ulla cooptata legitur. . . . . Quamquam vero diaconissarum in Ecclesia ordo [lato sensu] sit, non tamen ad sacerdotii functionem, aut ullam eiusmodi administrationem institutus est, sed ut muliebris sexus honestati consulatur. . . . . Propterea ne loqui quidem in Ecclesia mulieri, aut in viros auctoritatem habere, sacrae litterae permittunt ».

Nec dubium hac in re oriri potest ex benedictione Abbatissarum, et ex auctoritate quae eis tribuitur in suas moniales. Benedictio enim illa est mera ceremonia, qua episcopus orat cum Ecclesia, ut Abbatissae curae monialium, quibus praeficiuntur, pie sancteque invigilent: — auctoritas vero quae Abbatissis attribuitur est oeconomica, non iurisdictionis ecclesiasticae, ad externum nempe regimen communitatis.

Secunda pars thesis spectat pueros. Eos capaces esse ordinationis, iuxta communem sententiam, propugnamus:

1. Ex Decretali Innoc. III. (Decret. l. 5. t. 29. cap. unic. de clerico per saltum promoto). Etenim summus ille Pontifex, consultus quid agendum esset de clerico, qui, minoribus ordinibus infra annos discretionis receptis, postea, praetermisso diaconatu, ordinatus fuerat in sacerdotem; iussit eum ordinari diaconum, nulla mentione facta aliorum ordinum; ergo censuit hos valide collatos fuisse, ac proinde infantes esse capaces ordinationis.

2. Ex testimonio Patrum constat quosdam saltem ordines ecclesiasticos pueris collatos fuisse. — En verba Victoris Vitensis,

qui saeculo V., de persecutione Vandalica scribens (libr. 5. capit. 9.), ait: « Tunc etiam Eugenio pastore iam in exilio constituto, universus clerus Ecclesiae Carthaginis caede inediaque maceratur, fere quingenti vel amplius. Inter quos quamplurimi erant *lectores infantuli,* qui gaudentes in Domino, procul exilio crudeli truduntur ». — Similiter Concilium Toletanum II, relatum in cap. 5. Decret. 1. p. dist. 28., loquitur « de iis quos voluntas parentum a *primis* infantiae *annis* clericatus officio mancipavit »; — et de iis qui ab infantia ecclesiasticos ordines inferiores suscipiebant, sermo est in epistolis Summorum Pontificum Siricii et Zosimi, quas citavimus suo loco.

3. Ex instructione Benedicti XIV. « super dubiis ad Ritus Ecclesiae et nationis Cophtorum pertinentibus » data Praefecto missionis apostolicae in Aegypto, ceterisque missionis Cophtae missionariis, die 4. Maii anno 1745., doctrina quam defendimus confirmatur: in illa enim Instructione Summus Pontifex ordines, presbyteratu excepto, pueris apud Cophtos *valide* conferri affirmat. — Quod ut demonstret, ad collationem horum ordinum in Ecclesia Occidentali appellat; in qua si fortasse contingeret, inquit (§ 20.), « ab episcopo legitima auctoritate suffulto non solum *minores*, sed etiam *sacros* ordines *infanti* conferri; concordi Theologorum et Canonistarum suffragio definitum est, *validam* sed *illicitam* censeri hanc ordinationem, dummodo nullo laboret substantiali defectu materiae, formae et intentionis in episcopo ordinante; *non attenta contraria sententia,* quae raros habet asseclas, et quae Supremis Tribunalibus et Congregationibus Urbis numquam arrisit ».

Verum Summus Pontifex animadvertit: « Aeque tamen certum et exploratum est, per hanc Ordinum collationem *non subiici promotos obligationi servandae castitatis,* nec aliis oneribus ab Ecclesia impositis; cum electio status a libera cuiusque pendeat voluntate, et Altissimo nostra, non autem aliena vota reddere teneamur. . . . Non desunt tamen graves theologi, qui accuratiori etiam examine rem intime scrutentur: aiunt siquidem, infantes promotos ad sacros ordines, *ubi sui compotes iam fuerint*, diserte esse interrogandos [postquam pervenerint ad 16um aetatis suae annum, Benedictus XIV. dicit inferius § 28.] super intentione permanendi, necne, in ordine sibi collato. *Si firmo deliberatoque animo palam assenserint, eo casu censent eos obstringi voto castitatis; sin minus, li-*

citum sit eisdem ad saecularia vota transire, suspensa exercendi Ordinis potestate ».

4. Ex ratione theologica, quam S. Thomas (4. dist. 25. q. 2. a. 1.) indicat, validitas collationis ordinum factae pueris ostendi etiam potest. — Et sane, sacramenta, ait Angelicus, quae non in actu, sed potestate consistunt, absque suscipientis actu et consensu conferri possunt; et valide suscipiuntur ex parte infantium: atqui Ordo non consistit in actu, sed potestate, ut patet ex Ordinis definitione; ergo. *Prob. Mai.* — Potestas praecedit actum, atque ab hoc est independens, sicut causa praecedit effectum, et ab eo non dependet; unde baptismus et confirmatio sine aliquo actu parvuli baptizandi, aut confirmandi dari possunt; — ergo.

Excipere S. Thomas videtur episcopatum, quia « ad episcopatum », inquit (loco mox citato), « ubi etiam in corpus mysticum accipitur potestas, requiritur actus suscipientis curam animarum pastoralem. Et ideo est etiam de necessitate consecrationis episcopalis, quod usum rationis habeat ». — Verum verba S. Thomae referenda esse ad episcopatum, non prout dicit *collationem potestatis episcopalis,* sed prout indicat *actualem susceptionem curae pastoralis Ecclesiae sibi commissae,* censent Thomistae celebriores; et reapse ad hoc secundum consensus suscipientis requiritur, non ad primum.

Quod dictum est de pueris, valet etiam pro *perpetuo amentibus,* qui pueris assimilantur, ac proinde similiter ordinari *valide* possunt. In eis nonnisi *per accidens, actus,* cuius *potestas* per ordinationem confertur, est impossibilis.

Si de adultis amentibus ad tempus aut de dormientibus quaeratur, respondemus, eos *valide* ordinari posse, si ante amentiam vel somnum voluntatem habuerint suscipiendi Ordines, secus non: requiritur enim in eis, cum sint adulti, intentio aliqua seu consensus.

Tertia pars thesis, in qua dicimus solum *baptizatum* esse capacem ordinationis, evidens est ex illis quae in Tractatu *de Sacramentis in genere* demonstravimus. Sufficiat ergo hic ex S. Thoma, quasi in compendio, proponere doctrinam alibi evolutam et propugnatam. In q. 35. Suppl. a. 3., quaerit « utrum character ordinis praesupponat characterem baptismalem », et respondet: « Baptismus est ianua sacramentorum. Ergo cum ordo sit quoddam sacramentum, praesupponit baptismum ». Praeterea, « nihil potest aliquis

recipere cuius receptivam potentiam non habet. Per characterem autem baptismalem efficitur homo receptivus aliorum sacramentorum. Unde qui characterem baptismalem non habet, nullum aliud sacramentum recipere potest. Et sic character ordinis baptismalem characterem praesupponit».

Et ad difficultatem: «Potest contingere quod aliquis non sit baptizatus, qui se baptizatum existimat probabiliter. Si ergo talis ad ordines accedat, non consequetur characterem ordinis, si character ordinis praesupponit characterem baptismalem: et sic ea quae faciet vel in consecratione, vel in absolutione, nihil erunt; et in hoc Ecclesia decipietur, quod est inconveniens».

Respondet: «Quod talis, si ad sacerdotium promoveatur, non est sacerdos; nec conficere potest, nec absolvere in foro poenitentiali. Unde secundum canones debet baptizari, et iterato ordinari, sicut dicitur Extrav. de presbytero non baptizato, cap. *Si quis,* et cap. *Veniens.* Et si etiam in episcopum promoveatur, illi quos ordinat, non habent ordinem. Sed tamen pie credi potest quod quantum ad ultimos effectus sacramentorum, summus sacerdos suppleret defectum; et quod non permitteret hoc ita latere, quod Ecclesiae posset periculum imminere». — Quae ultima S. Doctoris verba optime a Cardinali Gotti (Tract. 12. de sacram. Ord. q. 3. § 1.) sequenti pacto declarantur: «Nimirum, vel quod Christus, ei qui cum devotione accederet ad sacramentum confectum a sacerdote non baptizato, et propterea nullum, conferret gratiam sine sacramento: vel ne hoc malum Ecclesiae eveniret, modo sibi noto, vel non permitteret non baptizatum ordinari, vel eum non esse baptizatum, manifestaret».

Ultima pars thesis constat ex iis quae probavimus in Tractatu *de Sacram. in gen.*, p. 3. a. 3. thesi 20. — Et reapse Christus Dominus, qui noluit ut homines per vim Ecclesiae subiiciantur, et baptismate adulti tingantur inviti, licet extra Ecclesiam non sit salus, et baptismus sit necessarius necessitate medii ad salutem; certe noluit ut fideles compelli possint ad suscipiendos ordines, et ad exercenda munia ecclesiastica, quae eorum electioni ipse reliquit. — Quare Innocentius III. (l. 3. Decret. tit. 42. c. 3. *Maiores*) apertissime reiecit opinionem eorum qui asserebant «quod sacramenta quae per se sortiuntur effectum, ut baptismus et *Ordo,* ceteraque similia, non solum dormientibus et amentibus, sed invitis et contradicentibus, etsi non quantum ad rem [gra-

tiam nempe percipiendam], quantum tamen ad characterem conferuntur »; — et docuit: « Ille qui numquam consentit, sed penitus contradicit, nec *rem*, nec *characterem* suscipit sacramenti ».

SCHOLION. — *De subiecto episcopatus* hic agentes, quaerimus an ille qui presbyter non est, valide consecrari possit episcopus, vel aliis verbis, an subiectum capax validae consecrationis episcopalis sit ille solus qui ordinem presbyteratus iam accepit. — Equidem huic quaestioni ex natura ipsa episcopatus superius iam affirmantem responsionem dedimus; et ostendimus, consecrationem episcopalem, quae dat veluti complementum ac ultimam perfectionem sacerdotalis ordinis, necessario supponere in subiecto consecrando potestatem sacerdotalem quae perficienda sit atque complenda. — Verum adversus hanc conclusionem quaedam facta citantur, et praesertim schismaticorum Graecorum tempore Photii adversus Latinos criminationes, quod in episcopos consecrarent diaconos, quin eis prius conferrent presbyteratum. Praestat igitur, facta illa, ex quibus nonnulli etiam catholici scriptores moti fuerunt ad dubitandum de veritate conclusionis nostrae — communiter tamen a theologis admissae — necnon assertionem eorum qui Photio patrocinati sunt, perpendere, ut veritas quam defendimus, in tuto collocetur ac firmiter stabiliatur.

Et in primis est animadvertendum, Ecclesiae legibus semper cautum fuisse et gravissime praescriptum, ut ordines clericatus *gradatim* quis ascenderet, nec ad superiores ordines, praesertim ad *episcopatus culmen,* nisi postquam in inferioribus ordinibus ministraverit, perveniret. — Quapropter cum Pontifices de illis loquebantur qui *subito* ad episcopalem dignitatem quibusdam in locis vel promoti fuerant, vel ut promoverentur postulabatur; non significabant eos episcopalem consecrationem valide accipere potuisse, absque presbyteralis ordinis susceptione, sed de illis agebant, qui ad fastigium sacerdotii absque debita in inferioribus gradibus probatione, iuxta antiquam Ecclesiae legem exacta, vel evecti fuerant, vel ut eveherentur quibusdam in locis a fidelibus requirebatur.

Hinc primum fundamentum sententiae, quam impugnamus, corruit. Dicunt enim adversarii nostri, episcopos *absque presbyterali ordinatione praevia* fuisse in Galliis et in Hispania consecratos, et addunt, testimonium hac de re reddere epistolas Summorum Pontificum Zosimi et Coelestini.

Sed quid S. Zosimus Papa dicat, audiamus. — In Epistola 7. Patroclo episcopo Arelatensi Summus Pontifex, n. 2. scribit: « Et quia nonnulli ex quacumque militia se ad Ecclesiam conferentes (V. Epist. 9., n. 1.), statim saltu quodam summatem locum religionis affectant, qui gradatim per ecclesiastica stipendia venientibus explorata solet discussione differri; idcirco, quoniam in nonnullis factum infirmare non possumus, si qui iam ordinati sunt, in eo gradu, ad quem saltu subito pervenerunt, perdurare debebunt ». Zosimus, his verbis, ut patet, non de illis loquitur qui, *omissa ordinatione aliqua, maxime presbyteratus,* ad episcopalem gradum ascenderant; sed de illis qui ad eum gradum *subito* pervenerant, qui *solet discussione differri.* Quod ut clarius appareat, continuo prosequitur: « Si enim Apostolus neophytum sacerdotio *non statim* cumulari iubet (I. Tim. III. 6.), et hoc idem canonum statuta sanxerunt (Nicaen. can. 2.); hoc addimus nostra sententia, ut quisquis de caetero vel summo sacerdotio, vel presbyterii gradu vel diaconatus crediderit cumulandum, sciat et se gradus sui subire iacturam, nec in illum valitura esse quae contulit: ut saltem ab ordinatione praecipiti metus iste summoveat, quos examinata discussio coërcere debuisset ».

Ex Epistola vero 9. scripta Hesychio episcopo Salonitano, sensus quo intelligi debeant ordinationes factae *per saltum* in Hispania et in Galliis, nempe quatenus praetermissa fuerant interstitia temporum iuxta leges ecclesiasticas praescripta ad ordinationes faciendas, apertius adhuc apparet. « Exigit dilectio tua », inquit Pontifex, « praeceptum Apostolicae Sedis, in quo Patrum decreta consentiunt, et significas nonnullos ex monachorum populari coetu . . . sed et laicos *ad sacerdotium festinare. Hoc autem* specialiter et sub praedecessoribus nostris, et nuper a nobis interdictum constat, litteris ad Gallias Hispaniasque transmissis, *in quibus regionibus familiaris est ista praesumptio,* quamvis nec Africa super hac admonitione nostra habeatur aliena, ne quis penitus contra Patrum praecepta, qui ecclesiasticis disciplinis per ordinem non fuisset imbutus, et *temporis approbatione divinis stipendiis eruditus,* nequaquam ad summum Ecclesiae sacerdotium aspirare praesumeret ».

Quapropter addit (n. 2.): « Igitur si quid auctoritati tuae, quod nos non opinamur, aestimas defuisse, supplemus. Obsiste talibus ordinationibus, obsiste superbiae et arrogantiae venienti.

Tecum faciunt praecepta patrum, tecum Apostolicae Sedis auctoritas. Si enim officia saecularia principem locum, non vestibulum actionis ingressis, sed per plurimos gradus examinato temporibus, deferunt: quis ille tam arrogans, tam impudens invenitur, ut in coelesti militia, quae pensius ponderanda est, et sicut aurum repetitis ignibus exploranda, statim dux esse desideret, cum tyro ante non fuerit, et prius velit docere, quam discere? Assuescat in Domini castris, in lectorum primitus gradu divini rudimenta [*Merl.* rudimentis] servitii: nec illi vile sit exorcistam, acolythum, subdiaconum, diaconum per ordinem fieri: nec hoc saltu, sed statutis maiorum ordinatione temporibus. Iam vero ad presbyterii fastigium talis accedat, ut et nomen aetas impleat, et meritum probitatis stipendia anteacta testentur. Iure inde summi pontificis locum sperare debebit».

Demum in cap. 3. temporis spatia ad ordines qui presbyteratum antecedunt suscipiendos statuit, et addit: «Exinde, suffragantibus stipendiis, per tot gradus datis propriae fidei documentis, presbyterii sacerdotium poterit promereri. De quo loco, si eo illum exactior ad bonos mores vita produxerit, summum pontificatum sperare debebit».

Quid vero de S. Coelestino Papa dicendum est? — Idem omnino ac de Zosimo diximus: — Coelestinum nempe referre in Galliis quosdam ordinatos fuisse episcopos *per saltum, non eo sensu quatenus alios ordines non susceperant, sed quia non servaverant praescripta temporum ad ordines suscipiendos interstitia*; et has ordinationes episcopales nimium festinanter peractas damnare. — Haec sunt verba S. Coelestini in Epist. 4. «ad episcopos provinciae Viennensis et Narbonensis» (c. 3.): «Ordinatos vero quosdam, fratres carissimi, episcopos, qui nullis ecclesiasticis ordinibus ad tantae dignitatis fastigium fuerint instituti, contra Patrum decreta, huius usurpatione qui se hoc recognoscit fecisse, didicimus; cum ad episcopatum, his gradibus quibus frequentissime cautum est, debeat perveniri, ut minoribus initiati officiis ad maiora firmentur. Debet enim ante esse discipulus, quisquis doctor esse desiderat, ut possit docere quod didicit. Omnis vitae institutio hac ad id quo tendit se ratione confirmat. Qui minime litteris operam dederit, praeceptor esse non potest litterarum. Qui non per singula stipendia creverit, ad meritum stipendii ordinem non potest pervenire. Solum sacerdotium inter ista,

rogo, vilius est? quod facilius tribuitur, cum difficilius impleatur ».

Idipsum confirmatur ex Epistola eiusdem Pontificis 5. missa « Universis episcopis per Apuliam et Calabriam constitutis » ; in ea enim abusus quem in Galliis commissum reprehenderat, ne committatur, monet. — « Audivimus », inquit, « quasdam propriis destitutas rectoribus civitates episcopos petere sibi velle de laicis, tantumque fastigium tam vile credere, ut hoc iis qui non Deo, sed saeculo militaverint, aestiment nos posse conferre; non solum male de suis clericis, in quorum contemptum hoc faciunt, iudicantes; sed de nobis pessime, quos credunt hoc posse facere, sentientes . . . Quid proderit per singula clericos stipendia militasse, et omnem egisse in Dominicis castris aetatem, si qui his praefuturi sunt, ex laicis requiruntur, qui vacantes saeculo et omnem ecclesiasticum ordinem nescientes, saltu praepropero in alienum honorem ambiunt immoderata cupiditate transcendere, et in aliud vitae genus, calcata reverentia ecclesiasticae disciplinae,. transire? »

Quod si ob urgentes causas aliquando concedi debebat ut festinato gradu quis ad episcopalem celsitudinem a laicali etiam statu eveheretur, eidem tamen in episcopum electo ordines quibus ad episcopatum ascenditur conferebantur, et sine dubio presbyteratus.

Exemplum hac de re clarissimum habemus in ordinatione S. Ambrosii, qui adhuc catechumenus ad episcopatum Ecclesiae Mediolanensis electus fuit; in Vita enim illius beati Antistitis, quam notarius eius Paulinus conscripsit, n. 9., legitur: « Baptizatus itaque [Ambrosius] fertur *omnia ecclesiastica officia implesse*, atque octavo die episcopus ordinatus est cum summa gratia et laetitia cunctorum ».

Similiter ex Ordine diaconorum eligi poterat quis in episcopum; sed ut electus fieret episcopus, accipere debebat prius presbyteratus ordinationem. — Audiatur Hincmarus archiepiscopus Rhemensis, qui saeculo IX., eo ipso tempore quo Graeci schismatici Latinos criminabantur quod consecrarent episcopos absque praevia ordinatione presbyterali, scribebat Adventio Metensi episcopo (Epist. 29. — Migne P. L. 126. pag. 186.): « Sicut iussistis, mitto vobis consecrationem episcopi, et exemplar decreti, quod in ampla pergamena debet scribi, ut confirmationes cleri et lega-

torum singulorum monasteriorum, et primorum presbyterorum parochiae ac plebis, ibi valeant scribi: et si idem electus in diaconii gradu adhuc est, canonico tempore *debet presbyter ordinari*. Sabbato autem praecedente Dominicam, quando electus est ordinandus, convenire debent episcopi dioeceseos ad principalem Ecclesiam metropolis, et publice coram omnibus debet recitari decretum, et interrogare debent episcopi, si omnium vota, sicut ibi continetur, in eumdem electum concordent etc. ».

Utique non semper *distincte et expressis verbis* scriptores ecclesiastici, cum properatam ordinationem alicuius electi in episcopum referunt, narrant eum accepisse prius ordinationem presbyteralem, deinde episcopalem; sed non ideo quia hoc minime dixerunt, quod nec necessario, nec etiam utiliter, iuxta scopum narrationis, dicere debebant, argumentum aliquod adversus doctrinam a nobis propugnatam deduci potest. Eo vel magis quod scriptores ecclesiastici aliis in locis referant duos ordines maiores, ut diaconatum et presbyteratum, quandoque inter eiusdem Missae solemnia fuisse collatos; sicut de Pauliniano S. Hieronymi fratre narrat Epiphanius (Epist. 60. inter Epist. Hieronym.). « Ignorantem enim », inquit, « et nullam penitus habentem suspicionem per multos diaconos apprehendi iussimus... et primum diaconum ordinavimus.... Et cum ministraret in sanctis sacrificiis rursus... ordinavimus presbyterum ».

Nec obstat exemplum ordinationis Caeciliani, qui, a Felice Autumnitano episcopus Carthaginensis ordinatus, dixisse fertur, se, si ordinatus non esset *episcopus*, iterum tamquam *diaconum* ordinandum esse. — Caecilianus enim ex mente et in hypothesi suorum accusatorum loquebatur; et iuxta eorum sententiam aiebat, si a traditore (ut ipsi contendebant) Felice in episcopum consecratus nihil accipere poterat, ab eodem Felice nihil accepisse cum ab ipso presbyter ordinatus fuerat; ac proinde necessarium esse, ut tamquam diaconus haberetur, et rursus ordinaretur et presbyter et episcopus. — Haec sunt verba S. Optati Milevitani (de Schismate Donat. lib. 1. n. 19), ex quibus obiectionem adversarii nostri desumunt: « Iterum a Caeciliano mandatum est, ut si Felix in se, *sicut illi arbitrabantur*, nihil contulisset, ipsi tamquam adhuc diaconum ordinarent Caecilianum ». — Quibus profecto verbis, non negat Caecilianus se presbyterum prius a Felice ordinatum fuisse, quam episcopum; sed infert ex da-

mnata ab aemulis suis ordinatione sua episcopali, condemnari ab iisdem, ac reiici ordinationem suam presbyteralem, seque tamquam merum diaconum, iuxta sententiam eorum, ad presbyteratum et episcopatum esse promovendum.

Sed iam accusationem a Graecis motam adversus Latinos, tempore schismatis Photiani, perpendamus. Et primo qua occasione in lucem prodierit, et quibus aliis accusationibns sociata fuerit, inquiramus, ut possimus ex his etiam capitibus de veritate eius iudicium ferre. Pro nobis loquatur ipsa Nicolai I. Summi Pontificis epistola « ad Hincmarum et ceteros episcopos in regno Caroli constitutos » data auno 867., in qua exponit causas odii et invidiae Graecorum adversus Latinam Ecclesiam, et refert illorum accusationes ut eas refellant.

« Inter alia », Summus Pontifex inquit, « quae nos immensis laboribus inserunt, illa nos praecipue commovere videntur, quae nobis, imo universae occiduae parti, a Graecorum imperatoribus, Michaele scilicet et Basilio, et ab his qui sibi parent nequiter ingeruntur. Hi enim odio et invidia contra nos inflammati, quae inferius annotabimus, nobis quasi crimina haereseos impingere moliuntur. Odio quidem, quia Photii adulteri et invasoris Ecclesiae Constantinopolitanae atque neophyti, a depositis et anathematizatis factam promotionem non solum non approbavimus, sed et damnavimus.... Invidia vero, quia regem Bulgarum Michaelem nomine, cum gente sua, Christi fide suscepta, a sede beati Petri institutores et doctrinam expetivisse audierunt. Volentes quippe, nimiumque anhelantes, eosdem Bulgaros a beati Petri subiectione subducere, suoque imperio sub praetextu christianae religionis callide subiugare, talia de sancta Romana Ecclesia non habente maculam, aut rugam, aut aliquid huiusmodi, praedicant, quatenus illi, utpote adhuc in fide rudes, haec audientes, nos quasi noxios, et diversarum haereseon squaloribus respersos, vitent, declinent, atque penitus deserant ».

Deinde narrat Pontifex Imperatores Graecorum litteras misisse ad Bulgarum regem calumniis adversus Latinos refertas, quas ipse rex legatis Pontificiis, ut Romano Antistiti ostenderentur, communicavit; et prosequitur: « Accipientibus itaque nobis, et perscrutantibus eamdem cum aliis scriptis epistolam, non hanc saepe memorati principes dictantes, nisi in lacu blasphemiae, tinxisse calamum, et luto erroris usi pro atramento

fuisse procul dubio patuere. Conantur enim tam nostram specialiter, quam omnem generaliter, quae lingua Latina utitur, Ecclesiam reprehendere, quod ieiunamus in sabbatis, quod Spiritum Sanctum ex Patre Filioque procedere dicamus cum ipsi hunc tantum ex Patre procedere fateantur. Dicunt praeterea nos abominari nuptias, quia presbyteros sortiri coniuges prohibemus.... Mentiuntur quoque nos, sicuti per alia ipsorum conscripta indicatur, agnum in pascha, more Iudaeorum, super altare pariter cum Dominico corpore benedicere et offerre. Quin et reprehendere satagunt, quia penes nos clerici barbas radere suas non abnuunt; et quia *diaconus non suscepto presbyteratus officio apud nos episcopus ordinatur;* cum ipsi etiam illum, quem patriarcham suum nominant, ex laico subito tonsuratum ac monachum factum, saltu ad episcopatus apicem imperiali favore ac brachio provehere, ut ipsi putant, minime formidaverint».

Et haec Summus Pontifex Hincmaro scripserat, mandans ei ut omnibus in Gallia episcopis, pro communi fide et ad honorem Romanae Ecclesiae vindicandam, committeret falsarum accusationum quae adversus Latinos Graeci movebant refutationem.

Quid autem ab episcopis Galliarum, ut invitationi Summi Pontificis responderent, actum fuit? — Eorum iussu, Ratramnus opus in 4. libros divisum conscripsit «contra Graecorum opposita, Romanam Ecclesiam infamantium». Et in c. 8. l. 4. eiusdem operis, quoad rem nostram, declaravit: «Sed criminantur istud [quod chrisma ex fonte Latini conficiunt] falso, sicut et de agni consecratione; necnon quod arguunt, levitas episcopos fieri, *presbyterii gradu non prius accepto;* non reputantes quod in ceteris sibi demant auctoritatem fidei, quandoquidem in istis *tam evidenter mentiuntur:* non verentes quod Spiritus Sanctus loquitur: 'Virum sanguinum et dolosum abominabitur Dominus' (Ps. v. 7.). Et: 'Perdes omnes qui loquuntur mendacium' (Ibid.). Et in Salomone: 'Falsus testis non erit impunitus' (Prov. xix. 5.). Quod autem redarguunt levitam episcopum consecrari, cur non contra se dictum advertunt, qui de laicis subito tonsis faciunt episcopos, contra regulas ecclesiasticas, et imperialia decreta? .... Verum Graecorum imperatores, tam divina quam humana iura transgredientes, faciunt sibi de laicis subito tonsis episcopos, et eos qui nondum minimi gradus honorem digni percipere fuerant, summi culminis vertice sustollunt: et alia gerentes non verentur Christi

Ecclesiam calumniari, falsa pro veris loquentes, pro nihilo ducentes quod Salvator ait in Evangelio: 'Qui scandalizaverit unum de pusillis istis qui in me credunt, expedit ei ut suspendatur mola asinaria collo eius, et demergatur in profundum maris' (Matth. XVIII. 6.). Ut poena mortis in eos vindicet, et fluctibus perditionis absorbeantur, quos charitas timori sancto non fecit esse subiectos».

Praeterea episcopi Germaniae in synodali conventu Wormatiae, 17. Kal. Iun. an. 868. coadunati ad refutandos errores Graecorum, eorumque adversus Rom. Eccles. calumnias revincendas aliud in re nostra testimonium afferunt. — « Quod vero, 'inquiunt', iam dicti Graeci *falso fatentur,* apud nos ante de diaconis episcopos quam presbyteros ordinari velut quodam saltu, *firmiter respondemus, pone nos hoc nunquam accidisse,* sed ordinem et modum consecrationis in omni ordine servari canonice, quod illi solent transgredi absque ulla necessitate. Nuper etenim, ut fertur, de quodam laico tonsuratum monachum statuerunt, ac sine dilatione ad archiepiscopalem ordinem contra omnia decreta promoverunt. Unde in Sardicensi Concilio c. 13. Osius episcopus dixit: 'Et hoc necessarium arbitror ut diligentissime tractetis, si forte aut dives, aut scholasticus de foro, aut ex ministratore episcopus fuerit postulatus... perfunctus, et ita per singulos gradus si dignus fuerit ascendat ad culmen episcopatus', etc. »

At, obiicies — Aeneas Parisiensis episcopus, qui eadem aetate vixerat, in libro quem scripsit adversus Graecos, fatetur Latinos diaconos, absque presbyterali ordinatione, non raro ascendere ad ordinem episcopalem: quin immo huius facti rationem reddere conatur. Ita enim apertissime loquitur (lib. adv. Graecos c. 210): « De hoc autem quod quaeritur quare apud Romam plerumque diaconus quodam saltu, non percepta presbyterali benedictione, in episcopum subito consecretur, dicendum simplicitatis affectu, quia deperit rationalis responsio huiuscemodi astipulationibus subnixa, cum illa quae ignorat depromere sermo veridicus pudice refugiat, maxime si in propatulo lingua distendatur eloquio, et nequaquam sustentari possit sanctarum Scripturarum auxilio. Vultu tamen suppresso sub arbitrio intellectus verecunde cedendum, quo forte illi qui istiusce ordinationi assentiunt, hoc intelligi velint, quia qui benedictione pontificali perfungitur, reliquarum benedictionum honore decoretur, sive quia in consecratione corporis Christi et sanguinis officium praesulis ac presbyteri my-

stice uniatur. Sicut enim in terrarum rege diversae dignitates ascribuntur: nam imperatores ex consulibus creati, propter regale commercium quondam non omittebant, nec mutabant consulis et patricii nomen: ita credi potest quod in sublimitate maioris pontificis consistat etiam honor minoris sacerdotis. Forsitan autem illi qui de diacono ordinant episcopum, praetermissa benedictione presbyterali, assertioni B. Hieronymi in epistola loquentis ad Titum ex parte concredere videntur, qui officium presbyteri in aliquo comparticipari affirmat ministerio episcopali ».

Reponam 1. — Haec verba *non necessario* significant *Parisiensem Praesulem affirmasse veritatem facti*, quod asserebant Graeci, de ordinatione diaconorum in episcopos, praetermisso ordine presbyteratus; sed ita intelligi possunt ut Aeneas Parisiensis, *assertione Graecorum permissa,* seu *supposita, non autem admissa veritate illius assertionis,* probare voluerit huiusmodi ordinationes diaconorum in episcopos esse validas, ideoque, etiamsi existerent, ut Graeci asserebant, nullo modo ab eis reprehendi posse.

2. — Si quis verba citata iuxta sensum mox indicatum intelligere nolit, et contendat Aeneam Parisiensem *affirmasse, propria sua attestatione, factum illarum ordinationum;* dicam Aeneam errasse, et testimonium eius unicum, repugnans clarissimae et solemnissimae testificationi aliorum Galliarum et Germaniae episcoporum, necnon Summi Romani Pontificis, non esse attendendum.

ARTICULUS DECIMUS

De coelibatu ecclesiastico.

In Ecclesia Latina clerici omnes in maioribus ordinibus constituti, episcopi, nempe, presbyteri, diaconi et subdiaconi, tenentur perpetuam servare continentiam, adeo ut nec matrimonium contrahere, nec matrimonio prius contracto uti valeant. Concilium enim Tridentinum, sess. 24. can. 9. sic definit: « Si quis dixerit, clericos in sacris ordinibus constitutos posse matrimonium contrahere, contractumque validum esse, non obstante lege ecclesiastica, vel voto... anathema sit »: — et Alexander III. c. *Coniugatus,* de Convers. Coniug., absolute prohibet quemquam coniugatorum promoveri ad sacros ordines, nisi ab uxore continentiam profitente absolutus fuerit.

In Ecclesia vero Graeca sacris ordinibus initiatis, episcopatu excepto, retinere uxores ante susceptionem maiorum ordinum ductas, ac matrimonio uti, licet; sed clericis, post susceptionem sacri ordinis, matrimonium contrahere non conceditur. — Benedictus XIV. in Constitut. « Etsi Pastoralis », data die 26. Maii 1742., « de Dogmatibus et Ritibus ab *Italo-Graecis* tenendis atque servandis », haec (nn. 26. 27.) de coelibatu ecclesiastico ab illis clericis servando declarat: « Etsi exoptandum quam maxime esset, ut Graeci, qui sunt in sacris ordinibus constituti, castitatem, non secus ac Latini servarent: nihilominus, ut eorum clerici, subdiaconi, diaconi et presbyteri uxores in eorum ministerio retineant, dummodo ante sacros ordines, virgines, non viduas neque corruptas duxerint, Romana non prohibet Ecclesia. Eos autem qui viduam, vel corruptam duxerunt, vel ad secunda vota, prima uxore mortua, convolarunt, ad subdiaconatum, diaconatum et presbyteratum promoveri omnino prohibemus. Praeterea si quis subdiaconus, diaconus, vel presbyter, post sacram ordinationem, uxore mortua, aliam duxerit, vel si uxorem non habebat, ducere praesumpserit, nedum excommunicationis latae sententiae poena, aliisque nostro et successorum nostrorum Romanorum Pontificum arbitrio infligendis, severissime punietur; verum etiam statim ab ordine erit deponendus, et ab illegitima uxore separandus. Matrimonium enim post recensitos ordines contractum, nullum, irritumque declaramus ».

Et idem Summus Pontifex Benedictus XIV. in « Instructione super dubiis ad Ritus Ecclesiae et nationis Cophtorum pertinentibus », data die 4. Maii 1745., matrimonium in *Ecclesia Orientali* post collationem sacrorum ordinum initum, non modo illicitum, sed nullum, *iuxta saniorem sententiam*, esse ostendit. — « Diu, multumque », ait, (§ 38. 39.), « agitata est inter theologos controversia illa, plena iurgii, ac dissidii: an solum illicitum, vel potius illicitum et invalidum reputari deberet matrimonium initum in Ecclesia *Orientali* post collationem sacrorum ordinum, quemadmodum nullum et irritum reputatur in Ecclesia *Occidentali*. Placuit sane pluribus, *validum*, sed *illicitum* censeri debere huiusmodi matrimonium, tum quia canonicae sanctiones, et Decreta Ecclesiae Occidentalis illud irritantia, protendi non possunt indole sua ad Ecclesiam Orientalem; tum quia canones Synodi Trullanae, quorum semper a Graecis commendata fuit auctoritas, nullibi ex-

presse annullant, et irritant matrimonium post sacros Ordines contractum. Strenue contra pugnarunt alii pro omnimoda invaliditate: et saniori certe consilio; utpote tuentes sententiam maioribus suffragiis suffultam, et menti Congregationum Urbis consentaneam. Nullitatem matrimonii satis erui posse iudicarunt ex ipso can. 3. Concilii Trullani his verbis: 'Eis nefario videlicet dissoluto coniugio'. Favet etiam eidem sententiae auctoritas Imperatoris Iustiniani, qui in Codice a Gothfredo illustrato lib. 1. de Episc. et Cleric., Novell. 45., huiusmodi nuptias nefarias, et incestuosas appellat; et soboli inde procreatae notam illegitimitatis, et turpem paternae incontinentiae maculam inurit. Et licet in iuribus ecclesiasticis potestati laicae sola relicta sit gloria obsequendi, non auctoritas imperandi; in subiecto tamen casu loquitur Imperator relative ad SS. Canones, ibi: 'quae et sacris visa sunt Canonibus' ».

Hanc porro continentiae legem, qua clerici maiores ut mox declaratum est tenentur, antiquissimum habere traditionis fundamentum et esse convenientissimam, thesi subiecta, adversus coelibatus ecclesiastici osores, demonstrabimus.

THESIS X.

Continentiae lex, sacris ministris imposita, in antiquissima traditione fundatur, eisque est convenientissima.

Probatur 1 *pars* thesis testimonio Patrum, Pontificum et Conciliorum a primis Ecclesiae saeculis.

Etenim Tertullianus, libro « *de exhortatione castitatis* » continentiam, quam servare clerici debebant, commemorat (c. 13.) his verbis: « Quanti igitur... in ecclesiasticis ordinibus de continentia censentur, qui Deo nubere maluerunt... quique se iam illius aevi filios dicaverunt, occidentes in se concupiscentiam libidinis ».

Eusebius Caesariensis, lib. 1. « Demonstrationis Evangelicae », cap. 9. (Migne P. G. t. 22. p. 82.) de doctoribus ac praedicatoribus verbi Dei in Novo Testamento, seu de episcopis et presbyteris, ita loquitur: « His autem ipsis, ut melioribus studiis vacent liberius, seiunctus a re uxoria victus adamatur, veluti iis qui divina et incorporea sobole propaganda occupati teneantur; et non unius, neque duorum liberorum, sed acervatim innumerabilis

multitudinis educationem, sanctamque disciplinam, ac reliquae instituendae vitae curam susceperint». Et infra: «Verumtamen eos qui sacrati sint, atque in Dei ministerio cultuque occupati, continere deinceps seipsos a commercio uxoris decet: qui autem non ad tantum assumpti sint sacerdotii munus, iis idem sermo divinus indulget, ac palam omnibus praedicat, quod honorabile sit coniugium, et thorus immaculatus, fornicatores et adulteros iudicaturus sit Deus».

S. Epiphanius apertissime docet (Exposit. fid. cath. num. 21.): «Ex virginum ordine [sacerdotium] praecipue constat: aut si minus e virginibus, certe ex monachis; si vero ex monachorum ordine ad illam functionem obeundam idonei non fuerint, ex his creari sacerdotes solent qui a suis se uxoribus continent, aut secundum unas nuptias in viduitate versantur. Secundis vero nuptiis implicitus in Ecclesia ad sacerdotium non admittitur, tametsi aut sese ab uxore contineat, aut sit viduus: eiusmodi, inquam, ab episcopi, presbyteri, diaconi et subdiaconi gradu reiicitur. Secundum hos gradus lectorum ordo ex omnibus ordinibus eligi potest, hoc est, e virginibus, monachis, continentibus, viduis et iis, qui honestis matrimoniis illigantur. Imo, si necessitas tulerit, ex illis etiam asciscuntur, qui post prioris uxoris obitum cum altera sese copularint: quippe lector non sacerdos est, sed tanquam divini verbi scriba».

Deinde, alio in loco (Haeresi 48. n. 7.), declarat Christum in se ipso exemplum puritatis fulgidissimum sacerdotibus dedisse, et Apostolos leges de continentia maiorum clericorum condidisse. — «Cum sacerdotalia munera et ornamenta [Verbum incarnatum] cum iis, qui post unas nuptias continentiam servaverint, aut in virginitate perstiterint, communicanda esse velut in quodam exemplari monstraverit; id Apostoli deinde, ecclesiastica sacerdotii regula honeste ac religiose decreverunt. Quod si quis post uxoris obitum secundas nuptias pro sua imbecillitate desiderat, minime id quidem veritatis regula prohibet, in eo duntaxat qui sacerdos non fuerit».

Et in eodem opere «adversus haereses» (Haeresi 59. n. 4.) iterum coelibatum clericis omnibus maioribus in Ecclesia Dei praescriptum sacris canonibus esse docet; et nonnisi «propter hominum ignaviam» in quibusdam locis particularibus non observari. «Ita enim profecto», inquit, «sese res habet, ut post

Christi in orbem terrarum adventum, eos omnes qui secundum priores nuptias mortua uxore alteri sese nuptiis illigarint, sanctissima Dei disciplina reiiciat: propterea quod incredibilis est sacerdotii honor ac dignitas. Atque istud ipsum sacrosancta Dei Ecclesia cum omni provisione diligentiaque servat. Quin eum insuper, qui adhuc in matrimonio degit, ac liberis dat operam, tametsi unius sit uxoris vir, nequaquam tamen ad diaconi, presbyteri, episcopi, aut hypodiaconi ordinem admittit. Sed eum duntaxat qui ab unius uxoris consuetudine sese continuerit, aut ea sit orbatus: quod in illis locis praecipue fit, *ubi ecclesiastici canones accurate servantur.* At enim nonnullis adhuc in locis presbyteri, diaconi et hypodiaconi liberos suscipiunt: — respondeo, *non illud ex canonis auctoritate fieri,* sed propter hominum ignaviam, quae certis temporibus negligenter agere ac connivere solet, ob nimiam populi multitudinem, cum scilicet qui ad eas se functiones applicent non facile reperiuntur ».

S. Hieronymus, qui orientalis et occidentalis Ecclesiae mores legesque apprime callebat, Vigilantium sacerdotalis continentiae inimicum sic exagitabat (lib. contra Vigilantium n. 2.): « Quid faciunt Orientis Ecclesiae, quid Aegypti et Sedis Apostolicae? quae aut virgines clericos accipiunt, aut continentes, aut si uxores habuerint, mariti esse desistunt ». — Quibus verbis Hieronymus omnem Ecclesiam in tres partitur ditiones, totidem Exarchis obnoxias, Romano nempe, Alexandrino et Antiocheno; eamque totam affirmat, generatim loquendo, ministris sacris coelibatus legem imponere.

Et in Epist. 48. ad Pammachium (n. 21.): « Apostoli », ait, « vel virgines, vel post nuptias continentes. Episcopi, presbyteri, diaconi aut virgines eliguntur, aut vidui, aut certe post sacerdotium in aeternum pudici ».

Ceterum ipse Iovinianus, virginitatis et continentiae hostis infensissimus, episcopos saltem inviolabili continentiae lege teneri fatebatur. « Certe confiteris », aiebat S. Hieronymus Iovinianum alloquens (libr. I. adver. Iovinianum num. 34.), « non posse esse episcopum qui in episcopatu filios faciat: alioquin si deprehensus fuerit non tamquam vir tenebitur, sed quasi adulter damnabitur ».

Insuper S. Ambrosius maioribus Ecclesiae ministris obligationem, ab eis contractam, continentiae ecclesiasticae fideliter servandae, revocabat in mentem, his verbis (l. I. de officiis c. 50.):

« Inoffensum autem exhibendum et immaculatum ministerium, nec ullo coniugali coitu violandum cognoscitis, qui integri corpore, incorrupti pudore, alieni etiam ab ipso consortio coniugali, sacri ministerii gratiam recepistis? »

Et S. Augustinus eis qui in coeno carnalis concupiscentiae volutabantur, continentiam sacrorum ministrorum suscipiendam et imitandam proponebat. « Istos », inquit (l. 2. de coni. adult. cap. 20. n. 22.), « qui virilem excellentiam non putant nisi peccandi licentiam, quando terremus, ne adulterinis coniugiis haerendo pereant in aeternum, solemus eis proponere etiam continentiam clericorum, qui plerumque ad eamdem sarcinam subeundam capiuntur inviti, eamque susceptam usque ad debitum finem, Domino adiuvante, perducunt ».

Quod Decreta Summorum Pontificum antiquiorum spectat, brevitatis causa, ea tantum commemorabo quae S. Siricius Papa et S. Leo I. Mag. ediderunt.

De lege continentiae episcopis, presbyteris ac diaconis impositae clarissime meminit S. Siricius Papa in Epist. ad Himerium Tarraconensem, c. 7. — « Veniamus nunc », inquit, « ad sacratissimos ordines clericorum, quos in venerandae religionis iniuriam ita per vestras provincias calcatos atque confusos, caritate tua insinuante, reperimus, ut Ieremiae nobis voce dicendum sit: ' Quis dabit capiti meo aquam, aut oculis meis fontem lacrymarum? et flebo populum hunc die ac nocte ' (Ier. IX. 1.). Si ergo beatus Propheta ad lugenda populi peccata non sibi ait lacrymas posse sufficere; quanto nos possumus dolore percelli, cum eorum, qui in nostro sunt corpore, compellimur facinora deplorare!.. Plurimos enim sacerdotes Christi atque levitas, post longa consecrationis suae tempora, tam de coniugibus propriis, quam etiam de turpi coitu sobolem didicimus procreasse, et crimen suum hac praescriptione defendere, quia in Veteri Testamento sacerdotibus ac ministris generandi facultas legitur attributa.... Dominus Iesus cum nos suo illustrasset adventu, in Evangelio protestatur, quia legem venerit implere, non solvere. Et ideo Ecclesiae, cuius sponsus est, formam castitatis voluit splendore radiare... omnes sacerdotes atque levitae insolubili lege constringimur, ut a die ordinationis nostrae, sobrietati ac pudicitiae et corda nostra mancipemus et corpora, dummodo per omnia Deo nostro in his, quae quotidie offerimus, sacrificiis placeamus ».

Et continuo Siricius incontinentes clericos puniens, et futura crimina debita monitione quantum in se erat praecavens, addit: « Et quia aliquanti, de quibus loquimur, ut tua sanctitas retulit, ignoratione lapsos esse se deflent; his hac conditione misericordiam dicimus non negandam, ut sine ullo honoris augmento, in hoc quo detecti sunt, quam diu vixerint, officio perseverent, si tamen posthac continentes se studuerint exhibere. Ii vero, qui illiciti privilegii excusatione nituntur, ut sibi asserant veteri hoc lege concessum; noverint se ab omni ecclesiastico honore, quo indigne usi sunt, apostolicae sedis auctoritate deiectos, nec umquam posse veneranda attrectare mysteria; quibus se ipsi, dum obscoenis cupiditatibus inhiant, privaverunt. Et quia exempla praesentia cavere nos praemonent in futurum, quilibet episcopus, presbyter, atque diaconus, quod non optamus, deinceps fuerit talis inventus, iam nunc sibi omnem per nos indulgentiae aditum intelligat obseratum: quia ferro necesse est excidantur vulnera, quae fomentorum non senserint medicinam ».

Et S. Leo Magnus, in Epistola 92. ad Rusticum Narbonensem, scribit (cap. 3.): « Lex continentiae eadem est ministris altaris [diaconis] quae episcopis atque presbyteris. Qui cum essent laici, sive lectores, licite et uxores ducere et filios procreare potuerunt. Sed cum ad praedictos pervenerint gradus, coepit eis non licere, quod licuit. Unde, ut de carnali fiat spirituale coniugium, oportet eos nec dimittere uxores, et quasi non habeant sic habere, quo et salva sit caritas coniugiorum, et cessent opera nuptiarum ». — Quin immo et subdiaconos lege continentiae adstringit, Epistola 84. al. 12., ad Anastasium Thessalonicensem, c. 4. « Nec subdiaconis quidem », ait, « connubium carnale conceditur: ut et qui habent uxores, sint tamquam non habentes, et qui non habent, permaneant singulares ».

Ad Concilia quod attinet, ne ultra limites huic demonstrationi praescriptos rem protraham, pauca solum, speciminis gratia referam.

Concilium Eliberitanum, anno 304. cap. 33. haec habet: « Placuit in totum prohiberi episcopis, presbyteris, et diaconis, vel omnibus clericis positis in ministerio, abstinere se a coniugibus suis et non generare filios; quicunque vero fecerit, ab honore clericatus exterminetur ».

Concilium Toletanum I., anno 400. can. 1.: « Placuit », inquit, « ut diaconi, si vel integri, vel casti sint, et continentis vitae,

etiamsi uxores habeant, in ministerio constituantur; ita tamen, ut si qui, etiam ante interdictum quod per episcopos Lusitanos constitutum est, incontinenter cum uxoribus suis vixerint, presbyterii honore non cumulentur. Si quis vero ex presbyteris, ante interdictum, filios susceperit, de presbyterio ad episcopatum non permittatur ».

Concilium Arausicanum I., anno 441. can. 22.: « Deinceps », inquit, « non ordinentur diaconi coniugati; nisi qui prius conversionis proposito professi fuerint castitatem ». Idem rursus can. 23. et 24.

Concilium Veneticum anno 465. can. 11.: « Presbyteri », inquit, « diaconi atque subdiaconi, vel deinceps, quibus ducendi uxores licentia non est, etiam alienarum nuptiarum evitent convivia ».

Concilium Aurelianense III. anno 538. can. 2. statuit: « Nullus clericorum, a subdiacono et supra, qui uxores in proposito suo accipere inhibentur, propriae, si forte iam habeat, misceatur uxori. Quod si fecerit, laica communione contentus, iuxta priorum canonum statuta, ab officio deponatur ».

Concilium Wormatiense, an. 868. c. 9., « Placuit », ait, « ut episcopi, presbyteri, diaconi, et subdiaconi abstineant se ab uxoribus, et non generent filios ».

Concilium Augustanum, anno 952. cap. 11.: « Episcopus », inquit, « presbyter, diaconus, subdiaconus, ut in multis Conciliis firmatum est, quia divina mysteria contractant, ab uxoribus abstineant ».

Demum Concilium Lateranense II. Oecumenicum sub Innocentio II. an. 1139. can. 6.: « Decernimus ut ii qui in Ordine subdiaconatus, et supra, uxores duxerint, aut concubinas habuerint, officio atque ecclesiastico beneficio careant ». Et can. 7.: « Ad haec praedecessorum nostrorum Gregorii VII., Urbani, et Paschalis Romanorum Pontificum vestigiis inhaerentes, praecipimus, ut nullus Missas eorum audiat, quos uxores vel concubinas habere cognoverit. Ut autem lex continentiae, et Deo placens munditia in ecclesiasticis personis et sacris ordinibus dilatetur, statuimus, quatenus episcopi, presbyteri, diaconi, subdiaconi regulares Canonici, et Monachi atque conversi professi, qui sanctum transgredientes propositum, uxores sibi copulare praesumpserint, separentur: huiusmodi namque copulationem, quam contra ecclestasticam

regulam constat esse contractam, matrimonium non esse censemus. Qui etiam ab invicem separati, pro tantis excessibus condignam poenitentiam agant ».

Constat itaque evidenter, ex testimoniis hucusque citatis, continentiae legem sacris ministris impositam primis Ecclesiae saeculis obtinuisse, et perpetua traditione fuisse servatam.

Duo tamen hic sunt animadvertenda.

Primum est, subdiaconos nec semper, nec universe lege continentiae adstrictos fuisse, sed variam circa eos fuisse Ecclesiarum praxim et disciplinam. — Etenim, in Latina etiam Ecclesia, Concilio Eliberitano, can. 33., et Gerundensi, can. 6., adstringuntur utique ad continentiam etiam subdiaconi, nec non in pluribus Toletanis: at non ita in Carthaginiensi V. c. 3. ubi indicta episcopis, presbyteris et diaconis vita caelebs, subiungitur: « ceteros autem clericos ad hoc non cogi, sed secundum uniuscuiusque Ecclesiae consuetudinem observari debere ». Pelagius quoque II. ex more Romanae Ecclesiae subdiaconos Siciliae continentiae legi subiecerat: at hoc S. Gregorio Magno visum est *durum atque incompetens,* ut ipse scribit l. 1. Ep. 42. (al. 44.) relata can. *Ante triennium,* dist. 31. Quare Pelagii decessoris sui decretum ita temperavit, ut permitteret subdiaconis matrimonio iunctis uxores retinere ea lege, ut diaconatu nunquam initiaretur, *nisi qui se victurum caste promiserit.*

Varia similiter hac de re disciplina fuit etiam saeculis insequentibus, adeo ut, saeculo XI., Concilium Romanum, anno 1063. celebratum, subdiaconos coelibatus lege non ligaverit, sed presbyteros tantum et diaconos: et Concilium Vintonense, sub Lanfranco coactum an. 1076. statuerit: « Deinceps caveant episcopi ut sacerdotes vel diaconos non praesumant ordinare, nisi prius profiteantur ut uxores non habeant ». — At sub finem illius saeculi in Concilio Melfensi sub Urbano II. anno 1089., can. 12. statutum fuit: « Eos qui in subdiaconatu uxoribus vacare voluerint, ab omni sacro ordine removemus, officio atque beneficio Ecclesiae carere decernimus ». Idem statutum fuit in Concilio Claromontano, anno 1095. can. 9.: — et saeculo sequenti, an. 1148. in Concilio Remense, canone 3. statutum fuit: « Qui in ordine subdiaconatus, aut supra, uxores duxerint, aut concubinas habuerint, officio atque ecclesiastico beneficio careant ».

Secundo animadverti debet, non eo semper tempore quo pro-

hibitum fuit sacris ministris convolare ad nuptias, irritum quoque fuisse matrimonium illa non obstante prohibitione contractum. In Ecclesia namque Latina non ante constitutionem Concilii Lateranensis II. an. 1139. superius citatam, quam iterum promulgavit Concilium Remense anno 1148., Praeside Papa Eugenio III., ordo sacer, quo nomine etiam subdiaconatus ratione obligationis ad coelibatum servandum intelligi debebat, impedimentum fuit dirimens matrimonium. — Idem impedimentum deinde Concilium Lateranense III. sub Alexandro III. anno 1179. confirmavit.

Secunda pars thesis, in qua convenientissimam dicimus esse continentiae legem maioribus clericis ab Ecclesia impositam, sequentibus rationibus demonstratur:

1. — Excellentia sacrificii legis novae, cum exigat ut a sacerdotibus summa puritate et munditia renitentibus offeratur, omnino convenienter eisdem sacerdotibus, et ministris eorum proximioribus, imponit vitam ab omni concupiscentia carnis continentem.

Sane, « si priscis temporibus », ait S. Innocentius I. Papa (Epist. 2. Victricio episcopo Rotomagensi, c. 9.), « de templo Dei sacerdotes anno vicis suae non discedebant (Lev. XXI. 12.), sicut de Zacharia legimus, nec domus suas omnino tangebant; quibus utique propter sobolis successionem uxorius usus fuerat relaxatus, quia ex alia tribu et praeter ex semine Aaron ad sacerdotium nulli fuerat praeceptum accedere (Num. XVIII. 7.): quanto magis hi sacerdotes vel levitae pudicitiam ex die ordinationis suae servare debebunt, quibus vel sacerdotium, vel ministerium sine successione est, nec praeterit dies, qua vel a sacrificiis divinis, vel a baptismatis officio vacent! Nam si Paulus ad Corinthios scribit (I. Cor. VII. 5.), dicens: 'Abstinete vos ad tempus, ut vacetis orationi', et hoc utique laicis praecipit; multo magis sacerdotes, quibus et orandi et sacrificandi iuge officium est, semper debebunt ab huiusmodi consortio abstinere ».

2. — Statui sublimiori et sanctiori sanctius et sublimius vitae genus profecto convenit. — Sed ex una parte status sacrorum ministrorum, maxime sacerdotum, si statui ceterorum fidelium comparetur, sublimissimus est; est enim eorum qui super omnes reliquos fideles constituti, Deoque specialiter mancipati, quasi medii inter Deum et homines collocati esse videntur: ex alia parte, coelibatus, ut suo loco probabitur, et hic ut demonstratum

supponitur, status perfectior est statu matrimoniali. — Ergo ministris sacris, praesertim sacerdotibus, coelibatus est convenientissimus.

3. — Praetera coelibatus legem plurimum conferre ad officia rite obeunda statui maiorum clericorum annexa, non minus evidenter constat. Etenim huius clericalis militiae, ut recte adnotat Perrone (de Coelib. Eccles. prop. 2.), praecipua officia sunt sacrificium offerre, orare, praeesse, docere, sacramenta administrare, infirmorum et pauperum curam gerere, atque id genus alia religionis et charitatis officia praestare, quae virum postulant alienis curis minime distractum, qui possit esse omnium consiliarius, iudex, pater, imo et eorum quorum commodis et saluti prospicere veluti suo iure debet, famulus et administer. Iam vero quis neget magis conferre ad eiusmodi munia praestanda coelibatum quam coniugium? Quapropter si Apostolus declarat quod « qui sine uxore est, sollicitus est quae Domini sunt, quomodo placeat Deo: qui autem cum uxore est, sollicitus est quae sunt mundi, quomodo placeat uxori, et divisus est », minus profecto confert ad praestanda quae Domini sunt, status coniugii quam coelibatus. Quod vel ipse Calvinus fateri debuit in commentariis ad citatum Pauli locum, his verbis: « Ergo sic intelligemus divisum esse hominem coniugatum, quia partim Deo, partim coniugi se addicat: non sit autem Dei in solidum . . . Summa totius disputationis (Pauli) huc redit, meliorem esse coelibatum coniugio, quia in illo maior sit libertas, ut expeditius serviant homines Deo ».

Quare si coniugatus domesticis pene innumeris curis obstrictus est, si coniugis et liberorum sustentationi, si educationi prolis et eius futurae sorti prospicere debet, nec non cetera matrimonii onera sustinere; manifestum est sacrorum ministris convenienter legem imponi, qua ab oneribus coniugii liberentur, et sacerdotalibus unice vacent muniis.

4. — Sacerdotes Christum in terris repraesentant, et Apostolorum sunt in ministerio successores. — Ergo conveniens est ut sacerdotes saltem aliquatenus, iuxta coelibatus legem, immaculatissimam Christi puritatem imitentur, et Apostolorum exemplum sectentur quoad continentiam.

Christum vero, divinum omnis perfectionis exemplar, vitam coelibem semper gessisse, nemo dubitat: — et Apostolos, magistrum

secutos, matrimonio abstinuisse constat. « Christus virgo », aiebat S. Hieronymus, Epist. 48. ad Pammachium, superius citata, « virgo Maria, utriusque sexus virginitatem dedicavere. Apostoli vel virgines, vel post nuptias continentes ».

Apte demonstrationem thesis concludam verbis cl. Thomassini (Vetus et nova Eccl. discipl. p. 1. lib. 2. cap. 60. num. 1.): — « Quanta Ecclesiae, tanta et continentiae inter maiores clericos legis antiquitas est. Aeternus ille Pontifex, qui de Virgine natus est, et ipse virgo ac virginalis hostia, aeternum immolari se voluit, ab iis, qui tam castitatis suae quam sacerdotii participes forent, et ipsi sacerdotes simul et hostiae, utroque nomine, utroque vinculo continentiae sempiternae astringendi. Eo usus consilio Apostolos elegit, aut virgines, aut castimoniae deinceps devinctos. Ideo et Apostoli pontificii sui non alios sibi successores ascivere, quam qui virginitatem hactenus coluissent, aut qui posthac inviolabilem continentiam profiterentur. Hinc est denique quod coelestis magistri huius discipuli sacerdotio prorsus summoverunt, vel eos, qui duplicato coniugio aliquam incontinentiae speciem prae se tulissent. Cum enim esset episcoporum, presbyterorum, diaconorum sacerdotium idcirco institutum, non solum ut immolarent, sed etiam ut producerent eam victimam, quae cum sanctitas ipsa, tum ipsa etiam castitas esset et puritas: minime mirum est, si tanti ministros sacerdotii ea maxime devincit lex ut ipsi aut virgines sint, aut continentes; et aliquo saltem ex intervallo sequantur virginitatem incomprehensam, et Patris, qui verbum aeternum gignit, et Matris, quae idem nostra vestitum natura peperit, nec alium in scopum peperit, quam ut idem et aeternus Pontifex et perpetua hostia a se ipso et a sui sacerdotii castissimis ministris immolaretur ».

Obiicitur

1. Apostolus in Ep I. ad Tim. III. 2. dicit: « Oportet ergo episcopum irreprehensibilem esse, unius uxoris virum »; et in eodem capite, ver. 12. ait: « Diaconi sint unius uxoris viri ». — Praecepit ergo Apostolus, ut si continere se nolit sacrorum minister, una uxore sit contentus.

Resp. *N. Cons.* — Verus illorum verborum sensus est oportere ut episcopus sit qui uxorem habeat vel habuerit, non tamen secundam acceperit, sed unam tantum: quodque pro diacono pariter praeceptum est. Syriaca versio id clarius expressit vertens

verba Apostoli, ver. 2., « qui *fuerit* unius uxoris vir »; et ver. 12. « diaconi [tales] sint: is qui unicam uxorem *habuerit* ». — Propter hanc apostolicam legem, Ecclesia digamos, seu eos qui priori uxore defuncta duxerunt alteram, a sacris ordinibus semper repulit.

2. Apostoli habuerunt et secum retinuerunt uxores, ut constat ex I. ad Cor. IX. 5.: « Numquid non habemus potestatem mulierem sororem [ἀδελφὴν γυναῖκα] circumducendi, sicut et ceteri Apostoli et fratres Domini et Cephas ? »

Resp. — *a*) Non de Apostolorum *uxoribus* loco citato agitur, sed, ut verba utar S. Hieronymi (lib. I. contra Iovinian. n. 26.), « de sanctis mulieribus, quae iuxta morem iudaicum, magistris de sua substantia ministrabant, sicut legimus ipsi quoque Domino factitatum ». — Idem namque vocabulum, γῦνη, graece adhiberi potest ad significandam vel *mulierem*, vel *uxorem*: — et contextus ipse, quin ad alias rationes recurramus, ostendit Paulum non de *uxore* loqui sed de *muliere*.

Etenim, ut acute Tertullianus adnotaverat (l. de Monogamia, c. 8.), si de matrimonio Apostolus tunc disputasset, intelligi posset, exemplum aliquod coniugatorum proferre voluisse, et dixisse, an non habemus potestatem *uxores* circumducendi ? At cum ea quae in eodem contextu dicit matrimonium non spectent, sed ministrationem rerum quae ad sustentationem vitae necessariae sunt, quaeque communiter apud Iudaeos a piis mulieribus sacrorum ministros comitantibus suppeditabantur — dicit enim Paulus vv. 4. 5.: «Numquid non habemus potestatem manducandi et bibendi? numquid non habemus potestatem mulierem sororem circumducendi, sicut et ceteri Apostoli et fratres Domini et Cephas ? » — evidenter Paulus « non *uxores* demonstrat ab Apostolis circumductas, quas et qui non habent, potestatem tamen manducandi et bibendi habent; sed simpliciter *mulieres*, quae illo eodem instituto, quo et Dominum comitantes, ministrabant ».

b) Etiamsi verba Pauli intelligerentur de Apostolorum *uxoribus*, ante vocationem ad apostolatum susceptis, nullo tamen pacto thesim nostram impeterent; immo eam potius confirmarent. Cum enim Paulus illas vocet simul *sorores*, si verba ab adversariis citata spectarent Apostolorum *uxores*, significarent Apostolos coniuges suas non ut *uxores* habuisse sed ut *sorores*, ideoque servasse continentiam. — Haec expositio traditur a Clemente Ale-

xand., l. 3. Stromatum, c. 5. « Non ut uxores », inquit, « sed ut sorores circumducebant [Apostoli] mulieres, quae una ministraturae essent apud mulieres, quae domos custodiebant; per quas etiam in gynaeceum, absque ulla reprehensione malave suspicione ingredi posset doctrina Domini ».

3. Paulum uxorem habuisse constat ex Epist. ad Philip. IV. 3.: — in his enim verbis « etiam rogo et te, germane compar, adiuva illas . . . cum Clemente », uxor Apostoli commemoratur, nam « germane compar » graece legitur « σύζυγε γνήσιε » seu « germana coniux ».

Resp. — Nego Paulum Apostolum habuisse uxorem, et verba Apostoli in obiectione citata ad *uxorem* referri. Etenim vox graeca σύζυγος *uxorem* utique significat; verum etiam adhibetur ad significandum *socium, collegam, cooperatorem;* et in hac posteriori significatione vocem illam ab Apostolo adhibitam fuisse ostendit

a) genus masculinum appositi « γνήσιε ». Licet enim, ut optime adnotat in hunc locum Estius, « vox illa σύζυγος attico more pro feminino possit usurpari non tamen verisimile est a Paulo factum id esse, ut qui imperitus erat sermone, nec Atticismis utebatur. Certe ad tollendam sermonis ambiguitatem potius dixisset γνησία quam γνήσιε, si mulierem se alloqui significari voluisset: quomodo Aristoteles Atheniensis philosophus, etiam extra amphiboliam lib. 9. hist. animal. cap. 32., dixit γυναῖκα γνησίαν, non γνήσιον, significare volens uxorem germanam et legitimam. Unde non inepte (quod putat Erasmus) commentarium de uxore Theophylactus refellit, cum dicit Apostolum, si suam uxorem intelligi voluisset, debuisse dicere genere feminino γνησία σύζυγε ».

b) Insuper Patres, ex. gr. Tertullianus, Hilarius, Ambrosius, Augustinus, Epiphanius, Theodoretus et alii, diserte negant Paulum uxorem habuisse, nec quemquam Patrum aliter sensisse invenies, si unum excipias Clementem, nempe, Alexandrinum, qui tamen — idque etiam solum sufficit ad doctrinam adversariorum nostrorum refellendam, — aperte declarat Paulum uxoratum fuisse, sed continentem.

c) Veteres omnes versiones omnino excludunt significationem uxoris in textu citato; in masculino enim genere vertunt vocem controversam. Syriaca habet: « *Mi vere sodalis* »; Aethiopica: « *Frater mi, et socie mi* »; Arabica: *O candide Syzyga* ».

d) Verba Pauli non ad eius uxorem referenda esse tenent Protestantes interpretes notissimi.

« Σύζυγος », ait H. Grotius (Annot. in Epist. ad Philip. IV. 3.), « non tantum dicitur de iunctis matrimonio, verum etiam de collegis. Quem autem Philippis potius collegam vocaret Paulus, quam τοῦ πρεσβυτέρων προεστῶτα, cuius summa erat etiam in pecuniis elargiendis auctoritas? Ad Epaphroditum ergo per ἀποστροφὴν se vertit oratio, tamquam praesentem futurum, ubi epistola haec in Ecclesia Philippensium legeretur. Nec aliud hic σύζυγος, quam supra συνεργός. Ei igitur commendat τὰς πρεσβύτιδας, sive τὰς προκαθήμενας, viduas nempe seniores, ut eas vocat Ferrandus diaconus, quae in convertendis ad Christum feminis aliis plurimum laboraverant. Commendat autem in hoc, ut habeant, unde se et suos honeste sustentent. In Iudaea non fuerant necessariae aut πρεσβύτιδες tales, aut etiam feminae διάκονοι, quia liberior ibi viris erat aditus ad feminas. In Graecia clausae gynaeconitis itaque feminae per feminas prima christianismi cognitione imbui, et sic ad Ecclesias pertrahi debebant. Eaedem πρεσβύτιδες mulieribus conversis erant σωφρονίστριαι, morumque inspectrices et magistrae ».

Et Rosenmüllerius (Schol. in Ep. ad Phil. IV. 3.) ait: « Σύζυγος non tantum dicitur de matrimonio iunctis, verum etiam de collegis, ut sit pro συνεργὸς. Intelligit igitur episcopum, vel primum inter presbyteros Philippenses. Epaphroditum nonnulli fuisse existimant, ad quem per αποστροφὴν se vertat oratio, tamquam praesentem, ubi epistola haec in Ecclesia Philippensium legeretur. Alii σύζυγον existimant fuisse nomen proprium ». (1)

(1) D. Whitby D. D. haec habet (A comment. on the Gospels and Epistles of the New Test. Philipp. IV. 3.). Σύζυγε, *Yoke-fellow*. — « That this yoke-fellow cannot be Paul's wife is certain; because he declares himself an unmarried man, I Cor. VII. 7. i. e., either a virgin or a widower. Secondly, because a woman cannot be styled γνήσιε, but γνησία συζυγε. It is unlikely he should mean Epaphroditus, he being not then at Philippi, but with him at Rome (ver. 18.): it may be therefore one of the rulers of the church, whom he saluted in front of this epistle ».

Lic. Aug. Wiesinger (In continuation of the work of Olshausen, Philipp. IV. 2. 3. transl. from the German by Rev. J. Fulton A. M., Garwald, Edinburgh, 1851. pag. 125). adnotat: « The expression σύζυγος, properly 'joined to the same yoke', hence 'partner', 'fellow labourer', occurs only here, though the figure from ζυγός is common in various applications....... As to the question who the person is

e) Demum verba Pauli nobis obiecta non esse ad uxorem eius referenda rectissime infertur ex aliis eiusdem Apostoli verbis, I. ad Cor. VII. 7. 8.: « Volo enim omnes vos esse sicut meipsum.... Dico non nuptis et viduis: bonum est illis *si sic permaneant, sicut et ego* ».

4. Apostolus, I. ad Tim. IV. 1-3., praedicens doctrinam « *prohibentium nubere* », eam appellat doctrinam daemoniorum. — Ergo matrimonium iure divino ita liberum est, ut a nemine ulli prohiberi possit.

Resp. *Dist. Ant.* — Doctrinam prohibentium nubere damnat Apostolus in eo sensu quo postea haeretici, ut Tatianistae, Marcionitae, Manichaei docturi essent de nuptiis, eas esse malas et prohibitas, ut aiunt Aug. lib. 30. cont. Faustum c. 4., Ambros., Chrysost. in illum locum Apostoli *C.* secus *N.* — Ecclesia vero nuptias non damnat ut malas sicut illi haeretici, nec absolute eas prohibet, sed solum sub conditione libera; liberrimam enim facultatem relinquit omnibus nubendi absolute, et solum exigit, ut ii, qui ordinari, vel ad dignitatem sacri ministri promoveri velint sponte, promittant continentiam. Uti ergo neminem cogit ad sacros ordines, sic neque ante eos ad continentiam: et qui libere sacros ordines suscipit, hoc ipso etiam sponte continentiam amplectitur.

5. Apostolus, ad Hebr. XIII. 4., ait: « Honorabile connubium in omnibus et thorus immaculatus ». — Ergo et sacerdotes uti coniugii iure libere possunt.

Resp. *N. Cons.* — Falsum enim est Apostoli textum sic intel-

whom the apostle here addresses, to this all imaginable answers have been given. It is the wife of the apostle say some, misled by a false interpretation of I. Cor. IX. 5., comp. I. Cor. VII. 7., or according to others, it is the husband of one of the women, and so forth. Those opinions are alone worthy of notice according to which the person here addressed is either Epaphroditus, or a person set over the church at Philippi, into whose hands te epistle was probably first put, or that according to which σύζυγε is treated as a proper name, the appellative signification of which is indicated by γνήσιε, of the same nature as the play on the name Onesimus, which occurs at Philem. 11. There is least to be said in favour of the first view, for it is scarcely to be supposed that the apostle would address by letter Epaphroditus, who was still with him, and who is not included among those for whom the epistle was intended (comps also II. 25-30.). The second is the most probable, unless it be thought preferable to take σύζυγε as a proper name, a view which was not unknown to Chrysostom, and has most recently been adopted by Meyer. What Van Hengel has objected to it is without weight ».

ligi, quasi nullum hominum ordinem a coniugio exclusum esse voluerit, ac proinde omnibus licitum sit connubium et honorabile, etiam clericis maioribus, eis nempe qui sponte continentiam voverunt, aut coelibatus legi collum submisere. Et certe si sic Apostoli verba exposueris ac τὸ *in omnibus* pro singulis personis supponere velis, sequitur etiam inter fratres et sorores, inter matres et filios, honorabile esse connubium: quo quid a natura magis alienum, nedum a veritate fingi potest? Honorabile itaque intelligimus connubium in omnibus quae ad ipsum pertinent, sive prolem, sive fidem, sive sacramentum spectemus: — vel, honorabile in omnibus, id est, apud omnes, quasi dicat Apostolus, interprete S. Fulgentio, « neminem debere coniugium infamare, etiamsi virginitatem sancte colat ». — Vel denique in omnibus legitime coniunctis, sive sint iuvenes, sive senes, sive pauperes, sive divites, sive Iudaei, sive Graeci, « connubium est honorabile, et thorus immaculatus ». Et hae quidem expositiones commodae sunt, si locus Apostoli *enuntiative* intelligatur.

Sed *praeceptive* esse intelligendum, interpretes doctissimi censent, ut hoc modo ad coniugatos referatur: « Coniugium *sit* in omnibus vobis honorabile, et thorus immaculatus »; id est, praecipio vobis, quicumque in coniugio vivitis, ut ei quem par est honorem habeatis, nec coniugii fidem violetis, nec aliquid perpetretis, quo thori coniugalis puritas inquinari possit. Illa igitur Apostoli verba praeceptum continent commendans coniugii fidem legitimumque usum. Paulum enim hic praecepta morum tradere verba immediate sequentia pene evidenter ostendunt: « Fornicatores », inquit, « et adulteros iudicabit Deus »: quasi rationem reddat cur honestum coniugii usum praeceperit his verbis: « Honorabile connubium in omnibus et thorus immaculatus ».

Sed quoquo modo accipiatur, certe de sacerdotibus, aut de his qui virginitatis votum emiserunt, intelligi non posse ex omnium Patrum doctrina colligitur. S. Chrysostomus ad Theodorum lapsum ita scribit: « Legitima et iusta res est coniugium; et ipse confiteor: 'honorabile connubium', inquit, 'et cubile immaculatum': sed tibi iam non est integrum connubii iura servare. Caelesti enim Sponso semel iunctum, illum relinquere, et uxoris laqueis implicari, adulterii crimen incurrere est: quamvis millies hoc ipsum nuptias voces, ego tamen et adulterio illud tanto peius affirmo, quanto maior ac melior mortalibus Deus ».

6. Cum ageretur in Concilio Nicaeno de *nova lege* inducenda, qua illi qui essent *sacris initiati non uterentur uxoribus legitime sibi ante ordinationem consociatis*, Paphnutius, episcopus Aegyptius, ac singulari castimonia commendatissimus, vehementer vociferatus est: grave hoc iugum clericis et sacerdotibus non esse imponendum, ac satis esse ut qui in clerum fuissent ascripti iuxta veterem Ecclesiae traditionem iam non amplius uxorem ducerent. Ita referunt Socrates, Hist. Eccl. l. I. cap. II., et Sozomenus Hist. Eccles. libr. I. cap. 23., qui addunt quod in Paphnutii sententiam concedentibus universi Concilii Patribus, controversia sedata est, et potestas permissa cuique pro arbitratu ab uxorum consuetudine abstinendi.

Resp. — *a*) Historiam Paphnutii ceu fabulam reiiciunt Baronius, Bellarminus, Arcudius, Thomassinus, Muratorius, Bollandistae, aliique eruditissimi scriptores rerum ecclesiasticarum.

b) Admissa etiam historia ut vera, Patres Nicaeni id solum voluerunt, non esse poenis animadvertendum in clericos, qui continentiam non servabant cum uxoribus, ex oeconomia quadam ne maius malum redderent quasi dissimulando malum, quod invaluerat, cui vix mederi se posse credebant.

Quapropter, narratio Socratis atque Sozomeni Protestantibus nullatenus patrocinatur, qui contendunt posse ordinibus sacris initiatos inire coniugium.

7. Synodus Ancyrana, an. 314. can. 10. permisit ut in officio manerent diaconi qui in sua ordinatione protestati essent velle se nuptias inire, dein vero uxores duxissent.

Resp. — Concilium Ancyranum illos spectabat qui ad ordinationem repugnantes veluti rapiebantur, prout non raro illa aetate contingebat. Etenim qui renitentes adducebantur ad suscipiendam manuum impositionem, quandoque sive ex animo, sive ad ordinationem vitandam, affirmabant sibi haud possibilem esse perfectae castitatis custodiam: de iis mota fuit quaestio an per manuum impositionem adstricti essent ad coelibatum, et a coniugio in perpetuum exclusi: et eis Ancyrana Synodus veniam fecit, ut matrimonium inirent.

8. Sacro ministro licebit saltem uxorem ducere, si post susceptos ordines sacros ipsi ob vehementes tentationes periculum sit incontinentiae; ait enim Apostolus, I. ad Cor. VII. 2., « propter fornicationem autem unusquisque uxorem suam habeat ».

Et ibid. v. 9.: « Si non se continent, nubant; melius enim est nubere, quam uri ». — Ergo.

Resp. *N. Ant.* — Apostolus enim, primo testimonio cit., de coniugatis loquitur, qui cum in infidelitate duxissent uxores, post conversionem dubitabant, an iis uti liceret; atque his respondet, ut unusquisque uxorem suam retineat et coniugale debitum reddat. Ita explicant Tertull., Hieron., aliique Patres; et probatur ex contextu; nam vers. 5. ait: « nolite fraudare invicem, nisi forte ex consensu ad tempus, ut vacetis orationi; et iterum revertimini in idipsum, ne tentet vos satanas propter incontinentiam vestram ». Haec autem solos coniugatos spectant.

Altero vero testimonio Apostolus solutos alloquitur, sed eos tantum qui nullo voto sunt impediti, et his quidem solum *suadet* matrimonium, non *praecipit;* ait enim: « hoc autem dico secundum indulgentiam, non secundum imperium »; quibus supponit eos adhuc aliis modis superare posse tentationes, quam solo matrimonio. — Non autem hic ab Apostolo comprehendi etiam voto obstrictos, patet ex I. ad Tim. vers. 12. ubi de viduis, quae post datam Christo promissionem fidei, sive pactum servandae continentiae, volebant nubere, dicit: « Habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt ».

9. Quid ergo remedii clericis, si post ordines continentiam servare non possint? Ergo necesse est eos perire?

Resp. — *a*) Quid remedii marito, si ob infirmitatem uxoris uti matrimonio non possit, et tamen tentetur incontinentia?

b) Quilibet, si continere se velit, potest, modo debita remedia adhibeat. Oret, sobrietatem colat, pericula fugiat, aliaque praestet quae a magistris vitae spiritualis praescribuntur, et divina adiuvante gratia vota Deo reddet quae promiserat.

Denique, mala quae coelibatum consequi iactant adversarii, vel, ut verbis utar P. Hurter (Theol. Dogm. tom. 3. n. 638.), *a*) — exaggerata aut etiam conficta sunt; vel *b*) — retorqueri possunt in quemlibet vitae statum, etiam in ipsum matrimonium; probant siquidem solum, nihil sub sole esse perfectum, atque homines, quamdiu hic vivunt, admodum esse fragiles. Hinc *c*) — si nimis urgentur, sequeretur quoque, licita esse adulteria, polygamiam etc., nam matrimonium *unius cum una* idque *indissolubile* multa etiam ex hominum malitia consequuntur incommoda et mala. Ceterum *d*) — consulimus hisce *orbis curatoribus,* ut eos

belle Chrysostomus, *de virg.* n. 14., vocat, ut prius quam ex oculis cleri eruant festucam malorum, quae coelibatum propter hominum fragilitatem subinde consequuntur, ad crimina sive propria, sive aliorum coniugatorum respiciant, cum fatente ipso Voltaire (apud de Maistre, *du Pape* libr. 3. cap. 3.) vel tristissimis Ecclesiae temporibus laici etiam coniugati clericis non coniugatis semper peiores fuere.

DE MATRIMONIO

NOTIONES PRAEVIAE

Matrimonium ab initio, ut naturalis coniunctio ad propagandum genus humanum, a Deo institutum, in nova lege ad dignitatem veri et proprie dicti sacramenti a Christo evectum fuit: — prius igitur quam matrimonium ut est sacramentum consideretur, pauca saltem quae matrimonium secundum se et ut est in officium naturae spectant praemittenda sunt.

Et in primis ad nomen quod attinet, matrimonium « ex hoc appellatum est », ait S. Augustinus, l. 19. contra Faustum c. 26., « quod non ob aliud debeat femina nubere, quam ut mater fiat ». — Nuptiae vero ad significandum matrimonium dicuntur a velo, quo caput sponsae, sive apud hebraicum populum, sive inter gentes, obvolvi solebat in matrimonii celebratione. — Connubium etiam eadem ratione, a *nubo* seu *velo* derivatum, ad unionem matrimonialem designandam adhibetur. — Demum matrimonium vocatur coniugium a coniungendo, eo quod cum viro uno quasi iugo legitima mulier adstringatur.

Matrimonium in officium naturae duplici ratione sumitur, scilicet, *active* seu *in fieri* quatenus actione transeunte perficitur, et *passive* seu *in facto esse* quatenus status est ex illa actione resultans atque permanens.

Matrimonii *active* sumpti definitio haec communiter inter theologos antiquiores recepta fuit: — Contractus legitimus quo mas et femina, iure habiles, mutuo sibi tradunt ius in corpora in ordine ad actus ex se aptos ad generationem prolis, et se obligant ad individuam vitae societatem. — *Passive* autem sumptum, sive *in facto esse*, matrimonium ab iisdem theologis, definiebatur: — Viri et mulieris coniunctio maritalis inter personas legitimas, individuam vitae consuetudinem retinens. *Coniunctio* dicebatur, sci-

licet, in esse et habitualiter permanens; *maritalis,* ad significandam potestatem utriusque coniugis in corpus alterius; *inter legitimas personas,* quoniam ii qui ex legibus quibus matrimonia reguntur a nuptiarum coniunctione exclusi sunt, matrimonium inire non possunt, et si illud inire tentaverunt, validum seu verum matrimonium certe non fuit; *individuam vitae consuetudinem retinens,* ad declarandam indissolubilis vinculi naturam, quo vir et uxor colligantur.

Recentioribus quibusdam theologis sequentes magis definitiones arrident: — Matrimonium *in fieri* est contractus quo vir et mulier coniunguntur in unum procreandae et educandae prolis principium: — matrimonium *in facto esse* est legitima viri et mulieris societas in unum procreandae et educandae prolis principium.

Verum hae definitiones, secundum sensum, ab aliis quas retulimus sane non differunt. In omnibus enim exprimitur nota quae societatem matrimonialem a ceteris societatibus omnino discernit; nimirum quod constituta sit ut *coniunctio maritalis,* ac proinde sit societas in qua principium completum habeatur procreandae prolis et educandae, in qua potestas data sit utrique coniugi in corpus alterius in ordine ad filiorum procreationem. — Quod et primus humani generis parens, divino instinctu matrimonii perpetuum indissolubilemque nexum pronuntians, indicavit cum dixit (Gen. II. 24.): « Relinquet homo patrem suum et matrem et *adhaerebit* uxori suae, et erunt *duo in carne una* ». Quibus verbis tum *permanentem* et *indissolubilem societatem* viri et mulieris, tum *unitatem principii generativi* seu *carnis* designavit.

Ex dictis quas subiungimus deductiones, sponte veluti sua, fluunt: —

1. Essentia matrimonii *active* sumpti, prout est contractus, consistit in mutuo maris et feminae, si lege habiles sint ad contrahendum, consensu exterius expresso, quo mutua traditio fit iuris ad actus coniugales exercendos. Ratio patet: omnis enim contractus essentialiter est duorum vel plurium in idem consensus externe expressus; et traditio mutua iuris ad actus coniugales determinat specificam naturam contractus matrimonialis.

2. Essentia matrimonii *passive* sumpti, seu *in facto esse,* consistit in vinculo ex contractu resultante, quo vir et mulier coniuncti permanent in uno procreandae et educandae prolis principio per matrimonii contractum constituto.

3. Usus matrimonii licitus est et per se honestus: — Deus enim naturam humanam ita condidit ut in ratione principii fecundi ad sui propagationem neque in mare seorsim, neque in femina reperiatur, sed in utriusque coniunctione et voluit ut per usum matrimonii, in quo illud principium aptum ad sobolis procreationem et educationem invenitur, genus humanum propagetur. — « Et creavit Deus hominem ad imaginem suam . . . masculum et feminam creavit eos. Benedixitque illis Deus, et ait: Crescite et multiplicamini, et replete terram » (Gen. I. 27. 28.). — « Respondens [Iesus] ait eis: Non legistis, quia, qui fecit hominem ab initio, masculum et feminam fecit eos? et dixit: Propter hoc dimittet homo patrem et matrem, et adhaerebit uxori suae, et erunt duo in carne una: itaque iam non sunt duo sed una caro. Quod ergo Deus coniunxit, homo non separet » (Matth. XIX. 4-6.).

4. Usus seu actus coniugalis non est de essentia matrimonii quomodocumque sumpti: — usus enim et operatio rei non est de eius essentia, cum res ad eius usum et operationem praesupponi debeat. — Adamum inter et Evam verum matrimonium fuit antequam e Paradiso eiecti commiscerentur; et verum ac proprii nominis matrimonium fuit, ut ex Scripturis et ex Patrum doctrina patet, inter Sanctum Iosephum et Beatissimam Virginem Mariam, inter quos nullam prorsus coniunctionem coniugalem intercessisse fide tenemus.

5. Matrimonium stare potest cum proposito, immo etiam cum simplici voto non utendi emisso, sive ante, sive post matrimonium. Propositum namque aut non utendi votum, ut patet, attingit usum tantum matrimonii, nec impedit traditionem mutuam iuris in corpora ad actus coniugales quae essentialiter requiritur in matrimonio. Praeterea ius illud in actu primo ad usum corporis alterius dici nequit nugatorium ac prorsus inutile, cum praestet 1. ut neutra pars sine compartis iniuria possit alteri dare usum sui corporis. 2. Ut si copula fiat inter eos qui cum mutua traditione iuris statuerant non uti matrimonio, vel votum hac de re emiserant, copula haec coniugalis sit non fornicaria, et proles ex hac copula non sit illegitima. 3. Ut possit licite ius traditum ad usum matrimonii in actum redigi proposito illo mutuo non amplius perdurante, aut voto sublato.

Matrimonium iam a mundi exordio sacramentum fuisse aiunt

Patres, si nomen sacramenti lato sensu accipiatur, nempe prout quodcumque rei sacrae signum significat. Etenim primum Adami et Evae, in statu innocentiae, matrimonium, et deinceps matrimonium in statu naturae lapsae, ante Christi adventum celebratum, typus erat rei sacrae, scilicet unionis Christi cum Ecclesia; mystice enim significabat Filii Dei e sinu Patris humanae naturae assumptione in terras futurum adventum, et cum Ecclesia sua indissolubili amoris vinculo futuram coniunctionem.

Quam matrimonii primitus instituti et ante Christi adventum celebrati significationem, Patres nonnulli et scripturarum interpretes celeberrimi aiunt Paulum Apostolum declarare voluisse in Epistola sua ad Eph., v. 31. 32., his verbis: « Propter hoc relinquet homo patrem et matrem suam, et adhaerebit uxori suae, et erunt duo in carne una. Sacramentum hoc magnum est; ego autem dico in Christo et in Ecclesia [ἐγὼ δὲ λέγω εἰς Χριστὸν, και εἰς τὴν ἐκκλησίαν] ».

« Magnum sacramentum ipse [Paulus] dicit », in hunc locum S. Ioannes Chrysostomus (Homil. 20.) inquit, « quia magnum quid et admirabile tacite significavit beatus Moyses, imo vero Deus: interim autem dicit, *in Christo dico,* quonium et ipse dimisso Patre descendit, et venit ad sponsam, et factus est in spiritum unum: *Qui adhaeret* enim *Domino, est unus spiritus* (I. Cor. VI. 17.) ».

Et S. Hieronymus, Commentar. in Epistolam ad Ephesios, lib. 2. c. 5. vers. 31., postquam animadverterit Apostolum verba illa « propter hoc relinquet homo » etc. desumpsisse ex Vetere Testamento, prosequitur: « Idipsum autem per allegoriam in Christo interpretatur, et in Ecclesia: ut Adam Christum, et Eva praefiguraret Ecclesiam. Factus est enim novissimus Adam in spiritum vivificantem (I. Cor. XV. 45.). Et quomodo de Adam et uxore eius omne hominum nascitur genus, sic de Christo et Ecclesia omnis credentium multitudo generata est. Quae unum Ecclesiae corpus effecta, rursum in latere Christi ponitur (Ioan. XIX. 34.), et costae locum replet (Gen. II. 21.), et unum viri corpus efficitur, ipso Domino id in Evangelio postulante: 'Pater, da, ut quomodo ego et tu unum sumus; sic et ipsi in nobis unum sint' (Ioan. XVII. 21.) ». — Et paulo post: « Primus enim homo, et primus vates Adam, hoc de Christo et Ecclesia prophetavit: quod reliquerit Dominus noster atque Salvator Patrem

suum Deum, et matrem suam coelestem Ierusalem, et venerit ad terras propter suum corpus Ecclesiam et de suo eam latere fabricatus sit (Ioan. XIX. 34.), et propter illam Verbum caro factum sit (Ioan. I. 14.) ».

Porro Matrimonium quod ab initio fuit contractus naturalis, typice repraesentans futuram Christi et Ecclesiae coniunctionem, iam ex Christi institutione factum est in nova lege signum practicum sanctificationis, seu signum ex opere operato conferens rite dispositis gratiam sanctificantem, ac proinde veri et proprii nominis novae legis sacramentum. Et hoc sequenti articulo demonstrabimus.

ARTICULUS PRIMUS

De existentia sacramenti matrimonii.

Haereticos veteres, Gnosticos, Manichaeos et alios, cum dixerint matrimonium a Deo non esse et nuptias ut malas damnaverint, veritatem sacramenti matrimonii negavisse patet. Novatores vero saeculi XVI., licet honestatem et originem divinam matrimonii ultro fateantur, eidem tamen dignitatem veri sacramenti eripere conati sunt.

Adversus haereticam eorum doctrinam, Concilium Tridentinum sess. 24. can. 1. definivit: « Si quis dixerit, matrimonium non esse vere et proprie unum ex septem legis evangelicae sacramentis a Christo Domino institutum, sed ab hominibus in Ecclesia inventum, neque gratiam conferre anathema sit ».

Ad veritatem itaque fidei defendendam proponitur

THESIS I.

Matrimonium est vere et proprie legis evangelicae sacramentum.

I. Celebre testimonium Scripturarum, in quo veritas quam defendimus innuitur, ut Synodus Tridentina docuit (sess. 24., prooemio de matrimonio), est illud Pauli in Epistola ad Ephesios, V. 22-32.

Apostoli haec sunt verba: « Mulieres viris suis subditae sint, sicut Domino, quoniam vir caput est mulieris, sicut Christus caput

est Ecclesiae: ipse salvator corporis eius. Sed sicut Ecclesia subiecta est Christo, ita et mulieres viris suis in omnibus. Viri, diligite uxores vestras, sicut et Christus dilexit Ecclesiam, et seipsum tradidit pro ea, ut illam sanctificaret, mundans lavacro aquae in verbo vitae, ut exhiberet ipse sibi gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam aut rugam, aut aliquid huiusmodi, sed ut sit sancta et immaculata. Ita et viri debent diligere uxores suas, ut corpora sua. Qui suam uxorem diligit, seipsum diligit. Nemo enim unquam carnem suam odio habuit, sed nutrit, et fovet eam, sicut et Christus Ecclesiam: quia membra sumus corporis eius, de carne eius et de ossibus eius. Propter hoc relinquet homo patrem et matrem suam, et adhaerebit uxori suae; et erunt duo in carne una. Sacramentum hoc magnum est, ego autem dico in Christo et in Ecclesia ».

Iam vero ex his verbis deduci posse contendimus matrimonium christianorum esse signum collativum gratiae sanctificantis cum iure ad gratias actuales ut munera quae ex matrimonio assumunt implere valeant. — Hoc si ex Apostoli verbis mox citatis deduci poterit, sane patebit iisdem innui, et ex illis posse deduci matrimonium vere et proprie legis evangelicae sacramentum esse: cum in hac lege vere et proprie sacramentum appelletur signum, quod vi sua instrumentali, *ex opere operato*, conferat gratiam sanctificantem cum iure ad speciales gratias actuales a Deo conferendas.

Deduci autem posse ex verbis mox citatis, Apostolum docuisse matrimonium christianorum esse signum gratiae sanctificantis collativum, constat quia

1. In illis verbis de coniugio christianorum loquitur. Nam etsi admitti possit, ut superius declaravimus, Apostolum in ultima parte textus citati alludere ad matrimonium protoparentum, et dicere illud, omneque deinceps matrimonium usque ad Christi adventum, fuisse typum futurae unionis Christi cum Ecclesia sua; — indubium tamen est id Apostolum dixisse occasione sumpta ab officiis fidelium coniugatorum, de quibus loquebatur, et quae inculcabat; ac proinde in toto contextu, ex quo argumentum desumimus, de christianorum matrimonio Apostolum loqui; et in ultima parte textus non solum de quocumque matrimonio legitimo ab origine mundi celebrato usque ad Christi adventum, sed etiam, immo praecipue de matrimonio fidelium.

Et sane illos alloquitur Apostolus, quibus Epistola eius directa fuit: haec vero, ut vers. I. cap. I. eiusdem Epistolae legimus missa fuit « omnibus sanctis, qui sunt Ephesi, et fidelibus in Christo Iesu ». — Illis omnibus, in cap. v., dixerat et commendaverat (vv. 8-10.; 18-21.): « Eratis enim aliquando tenebrae, nunc autem lux in Domino. Ut filii lucis ambulate; fructus enim lucis est in omni bonitate, et iustitia et veritate, probantes quid sit beneplacitum Deo..... Implemini Spiritu Sancto, loquentes vobismetipsis in psalmis, et hymnis et canticis spiritualibus: cantantes et psallentes in cordibus vestris Domino, gratias agentes semper pro omnibus, in nomine Domini nostri Iesu Christi, Deo et Patri. Subiecti invicem in timore Christi ». — Et statim, post haec quae respiciunt omnes fideles in quocumque statu inveniantur, monitiones et adhortationes suas dirigit Apostolus ad coniugatos fideles (v. 22, et seq.): « Mulieres viris suis subditae sint, sicut Domino, quoniam vir caput est mulieris, sicut Christus caput est Ecclesiae..... Viri diligite uxores vestras, sicut et Christus dilexit Ecclesiam, et seipsum tradidit pro ea » etc.

Cum igitur (ver. 31.) Paulus refert haec verba Geneseos: « Propter hoc relinquet homo patrem et matrem suam et adhaerebit uxori suae et erunt duo in carne una »; et addit (ver. 32): « Sacramentum hoc magnum est: ego autem dico in Christo et in Ecclesia »; — declarat omne quidem legitimum coniugium fuisse et esse signum magnum rei sacrae, nimirum coniunctionis Christi cum Ecclesia; sed ita tamen ut coniugia quae hanc coniunctionem praecesserant, eam imperfecto modo futuram adumbrarent; matrimonia vero fidelium in nova lege perfecte eamdem unionem iam factam repraesentarent.

2. Ex verbis Apostoli deduci potest matrimonium fidelium esse signum *vi sua* instrumentali conferens gratiam sanctificantem.

Quod primo ex praecedenti conclusione merito inferimus. — Nam si verum est, quod non ambigitur, Christum Dominum Ecclesiae sponsae suae, quam sanctificavit et iugiter sanctificat, per gratiam coniunctum esse; — Christus enim, ut ait ipse Apostolus, verbis superius citatis, « dilexit Ecclesiam, et seipsum tradidit pro ea, ut illam sanctificaret... ut exhiberet ipse sibi gloriosam Ecclesiam non habentem maculam aut rugam, aut aliquid huiusmodi, sed ut sit sancta et immaculata »; et in alio loco eiusdem Epistolae (IV. 16.): « Christus, ex quo totum corpus [Ecclesiae]

compactum et connexum per omnem iuncturam subministrationis, secundum operationem in mensuram uniuscuiusque membri, augmentum corporis facit in aedificationem sui in caritate »; — si, inquam, Christus gratia sanctificante, et iugi influxu gratiarum Ecclesiae suae dilectae coniunctus est; — quoniam matrimonium fidelium hanc coniunctionem perfecte repraesentat, recte inferimus, per hoc matrimonium in nova lege conferri a Deo coniugibus fidelibus, rite dispositis, gratiam sanctificantem et ratione eiusdem christiani connubii deinde dari gratias actuales quibus coniuges status matrimonialis onera ferant, munera impleant, et hac impletione sanctificentur.

Vetera connubia, *imperfecte futuram coniunctionem* Christi et Ecclesiae significare debebant, ideoque *non requirebant* ut in eorum celebratione Deus *vi signi* coniugibus sanctificantem gratiam infunderet; — coniugia vero fidelium in nova lege, *ad perfecte coniunctionem quae existit inter Christum et Ecclesiam repraesentandam, requirunt* ut Deus coniugibus christianis gratiam tribuat, qua Christus, *eo quod Ecclesiam sibi desponsavit,* eidem Ecclesiae coniunctus est. Hinc Deus, auctor omnis coniugii, cum voluerit matrimonium christianorum esse signum perfecte repraesentans unionem supernaturalem per gratiam quae intercedit inter Christum et sponsam eius Ecclesiam, *vi matrimonii,* idest, *signi,* christianis rite dispositis, quos matrimonio coniungit, gratiam sanctificantem elargitur, sine qua supernaturalem illam unionem *perfecte* non repraesentarent.

Conclusio haec confirmatur et illustratur sequenti pacto. — Si christianorum coniugium significat *speculative* tantum unionem quae per gratiam sanctificantem adest Christum inter et Ecclesiam, et *practice* non confert coniugibus gratiam sanctificantem; coniugium christianum *in ratione signi* coniugiis ante Christum legitime celebratis non praestat, quoniam et illi eamdem unionem *speculative* significabant. Sed hoc nequit admitti: ex verbis enim Pauli superius citatis aperte constat matrimonium christianorum perfectiori ratione unionem iam factam inter Christum et Ecclesiam repraesentare. — Ergo matrimonium christianorum non modo *speculative,* sed etiam *practice* hanc unionem significat, quatenus nempe confert *vi sua* illam gratiam sanctificantem, qua Christus Ecclesiam sanctificavit et sibi in perpetuum desponsavit.

Praeterea, alia demonstratio eiusdem enunciati deduci optime

potest ex muneribus quae, iuxta doctrinam Apostoli, *ratione matrimonii* fidelibus coniugatis omnibus incumbunt.

Uxoris munera expresse docuit Apostolus, vv. 22-24. — Uxor, inquit, in mente et in corde impressum hoc habeat, nimirum, se, statu suo, Ecclesiam Christi repraesentare; et huic repraesentationi debere esse fidelem. Sicut ergo Ecclesia *supernaturaliter* Christum reveretur, Christum amat et colit; ita uxor, *supernaturali obedientia et dilectione,* sit subdita viro suo, ab eo veluti a capite pendeat, ipsi confidat, tamquam tutori et servatori, ipsum diligat tamquam nobiliorem sui partem, ipsi fideliter obediat, ipsum revereatur.

Vicissim viri coniugati munera expressit Apostolus, vv. 25-29. — Vir coniugatus, ait Paulus, in se imaginem Christi refert sponsae suae Ecclesiae indissolubili vinculo iam coniuncti; ideoque, amor Christi erga Ecclesiam, exemplar et regula sit amoris quo maritus uxorem suam prosequatur. Amet itaque christianus vir uxorem suam, sed pure, supernaturaliter, sancte; — amet vigilanter et laboriose, sed praecipue in uxorem suam christianas virtutes suspiciat, et curet, quantum in se est, ut ea illas acquirat, et in illis excellat; — amet, sed auctoritatem ab amore non separet, sicut Christi auctoritas et amor in Ecclesiam suam sunt inseparabiles.

Sed munera haec a coniugibus christianis, ratione matrimonii quo ligantur suscepta, impleri nequeunt, ut patet, sine auxiliis supernaturalibus et charitate, quae a gratia sanctificante non disiungitur: Deus autem non deest in necessariis, nec imponit obligationes, quin simul, unde impleri possint, conferat. — Ergo cum Deus, coniugibus christianis, ratione matrimonii in nova lege suscepti, munera imponat, quae impleri nequeunt sine auxiliis supernaturalibus, et charitate quae a gratia sanctificante non separatur; Deus ipse infundit coniugibus christianis matrimonium celebrantibus gratiam sanctificantem cum charitate, et eisdem coniugibus cum gratia, vi signi sacri seu matrimonii infusa, dat ius ad gratias actuales quibus munera unionis eorum coniugalis implere et actus illarum supernaturalium virtutum in coniugali statu perficere valeant, quibus christiani coniuges Christum Ecclesiae perenniter coniunctum eamque supernaturali ac perfectissimo amore diligentem vere repraesentent.

II. Alius Scripturarum locus in quo, iuxta Patrum interpre-

tationem, declaratur sanctitas christiani connubii, quod gratiam confert fidelibus contrahentibus, ad eorum sanctificationem, est illud Ioan. II. in quo narratur Christum nuptiis in Cana Galilaeae celebratis adfuisse et ea occasione primum miraculum, quo gloriam suam manifestavit, edidisse.

Hac de re testimonia Patrum audiamus.

Sancti Cyrilli et Concilii Alexandrini Epistola Synodica Nestorio directa et approbata in Oecumenica Synodo Ephesina, duodecim continens anathematismi capitula, paulo ante anathematismos, (Labbe, t. 3. p. 417.), haec habet: «Illud quoque quod dictum est, in tristitia paries filios, ipse [Christus] dissolvens, verum esse monstravit quod prophetae voce praedixerat: absorpta est mors in victoria; et iterum, abstulit Deus omnem lacrymam ab omni facie. Propter hanc etenim causam dicimus eum dispensatorie et *ipsis benedixisse tunc nuptiis* cum in Cana Galilaeae, cum sanctis vocatus Apostolis, adesse dignatus est».

Hanc doctrinam idem S. Cyrillus fusiori calamo declaravit in Commentariis suis super Evangelium S. Ioannis. Nam, l. 2. in illa verba: « Et die tertia nuptiae factae sunt in Cana Galilaeae; et erat mater Iesu ibi. Vocatus est autem et Iesus et discipuli eius ad nuptias », inquit: « Opportune ad patranda miracula Christus aggreditur, licet fortuito ad ea vocatus videatur. Nam cum nuptiae celebrarentur, caste nimirum et honeste, adest quidem mater Salvatoris, sed et ipse una cum discipulis suis invitatus venit, non tam epulaturus, quam ut miraculum faceret, ac propterea *generationis humanae principium sanctificaret,* quod ad carnem nimirum attinet. Conveniebat enim ut qui naturam ipsam hominis renovaturus ac totam in meliorem statum revocaturus erat, non solum iis qui iam in ortum vocati erant benedictionem impertiret, *sed et iis quoque qui postea nascituri essent gratiam praestrueret, et eorum ortum sanctum efficeret* ».

Eamdem doctrinam exponit S. Augustinus (Tract. 9. in Ioan. n. 2.). « Ad hoc ergo Dominus », inquit, « invitatus venit ad nuptias, *ut coniugalis castitas firmaretur,* et ostenderetur sacramentum nuptiarum: quia et illarum nuptiarum sponsus personam Domini figurabat, cui dictum est, 'servasti bonum vinum usque adhuc' ». — Et S. Maximus Taurinensis (Hom. 23. de Epiph. 7.): « Vadit ergo, » ait, « ad nuptias Dei Filius, ut quas dudum potestate constituit, *tunc praesentiae suae benedictione sanctificet* ».

Nec aliter S. Epiphanius loquens de hoc mysterio vitae Christi (Haer. 51. num. 30.). — Haec sunt eius verba: « Duabus mihi de causis videtur invitatus esse Christus. Primum ut aquae similem ac diffluentem furiosorum hominum in mundo libidinem *nuptiarum castimonia et honestate* constringeret; tum ut quod deerat emendaret, ac iucundissimi vini suavitate mulceret et gratia; nec non et eorum obturaret ora, qui adversus Dominum insurgunt. Atque ut eumdem se cum Patre et Spiritu Sancto declararet esse Deum, qui humorem viti suppeditans, in vini colorem ad hominum voluptatem oblectationemque commutat ».

Similiter nuptias christianas Christum sanctificasse, idque significatum voluisse adventu suo ad nuptias quae in Cana Galileae celebratae fuerunt, docent S. Ioannes Damascenus (de fide orthod. l. 4. c. 24.) et alii Patres. Quin immo tota Ecclesia Graeca id proclamat, cum in « Officio coronationis », seu celebrationis nuptiarum, a Diacono haec dicenda praescribit: « Ut benedicantur hae nuptiae, sicut in Cana Galileae, Dominum precemur »; et a sacerdote hanc Orationem recitandam: « Deus illibatae et omnis creaturae opifex, qui per humanitatem tuam primi parentis Adae costam in mulierem transformasti, et benedicens eis dixisti ' Crescite et multiplicamini et dominamini terrae '; et ipsos ambos per coniugium unum corpus esse voluisti, propterea namque derelinquet homo patrem suum et matrem, et adhaerebit uxori suae, et erunt duo in carne una; et quos Deus coniunxit homo non separet... qui per inexplicatum donum tuum et humanitatem plurimam in Cana Galileae advenisti, et nuptiis ibidem celebratis benedixisti... ipse, sanctissime Domine, suscipe nostras famulorum tuorum preces, et *hic sicut et ibi, invisibili tua protectione advenias.* Benedic nuptiis istis, et famulis tuis N. N. vitam pacificam... in filiis gratiam, immarcescibilem gloriae coronam praebe » etc.

III. Tertia demonstratio thesis nostrae exurgit ex perpetuae Traditionis documentis, quae ostendunt matrimonium evectum fuisse in nova lege ad dignitatem veri et proprie dicti sacramenti, ita ut per illud a Deo gratia sanctificans coniugibus christianis et rite dispositis conferatur.

Documenta haec multiplicis generis sunt. Primo commemoramus ea quae inveniuntur in Sacramentariis et Ritualibus, in quibus referuntur ritus et preces ab Ecclesia *adhibiti* in collatione sacramentorum: lex enim credendi ipsa supplicandi lege fit manifesta.

Euchologium Graecorum in Officio coronationis mox citavimus; quid praeter ea quae retulimus, quaeque per se iam sufficienter enunciatum nostrum confirmare possent, habeat audiamus. — Sacerdos Graecus orat: « Benedictus es Domine Deus noster, mysticarum et illibatarum nuptiarum mystes, et corporearum legislator, incorruptionis custos et eorum quae ad vitam conducunt prudens administrator... Ipse et *nunc* dominator Domine Deus noster, *emitte supercoelestem gratiam tuam* super hos tuos N. et N. et da puellae huic in omnibus viro subiici, et servum tuum hunc caput esse uxoris, ut *secundum beneplacitum tuum* vivant » etc. — Deinde dicit: « Domine Deus noster, qui in tua salutari dispensatione, tua praesentia honorandas nuptias declarare dignatus es: ipse et nunc famulos tuos N. et N., quos ad invicem coniungi tibi complacuit, in pace et concordia conserva; honorandas eorum nuptias ostende; incoinquinatos eorum thalamos custodi; immaculatam eorum conversationem permanere iube; et in corde puro mandata tua operantes, profundam senectutem eos attingere concede. Tu enim es Deus noster », etc. — Alia etiam ad rem nostram ex Graecorum ritu hic possent afferri; sed brevitatis causa mittere illa cogimur.

Apud Armenos sacerdos, dum benedicit nuptiis, adprecatur: « Benedic, Domine, istorum coniugium benedictione perpetua et concede, ut *per hanc gratiam* isti *fidem*, *spem*, et *charitatem* custodiant: dona eis mentem sobriam, cogitationes pias... sanctum conserva istorum cubile, ut *omni ex parte roborati*, in tuo beneplacito perseverent ».

De ritibus Cophtorum Iacobitarum eruditissime disserens Ioannes Bapt. Sallerius, S. I. (Vid. Act. Sanct. pro mense Iunii t. 7. edit. Palmé 1867. p. 23.) haec habet: « Inter sacramenta verum et proprium habere locum [matrimonium], ut cetera omittam, ex eo aperte conficitur, quod sacerdos nubentibus assistens, et consuetas preces recitans, *identidem* repetat *gratiam contrahentibus ex ea susceptione* conferri. Omnia ordinate procedunt: praemittuntur sponsalia, caventur impedimenta, mutuus consensus et acceptatio expresse declarantur, iisque rite peractis celebratur missa, sub cuius finem sponsus uterque, praevie confessus sacram Eucharistiam recipit, et in pace dimittitur. Quid hic ad sacramenti rationem deesse velint critici, haud equidem assequor ».

Ad Syros Iacobitas quod attinet, in antiquissimis eorum libris

Ritualibus, hae similesque habentur clarissimae preces: « Domine, tu creasti Adam patrem nostrum, et constituisti eum super opera manuum tuarum: dedisti ei mulierem adiutorium simile sibi: benedixisti eis, et dixisti: *crescite et multiplicamini*... dixisti in Evangelio tuo: *propter hoc relinquet homo patrem et matrem, et adhaerebit uxori suae, et erunt duo in carne una*; et: *quod Deus coniunxit, homo non separet;* rogamus te, Domine, ut secundum multitudinem misericordiae tuae benedicas servis tuis N. N. qui veniunt in templum sanctum tuum, *ut in caritate spirituali uniantur,* et *auxilio gratiae tuae* nostrique ope ministerii corona nuptiali donentur: effunde super illos bona in omni vita sua, ut glorificent nomen sanctum tuum » etc.

Deinde *ad sponsos sermonem dirigens sacerdos:* « Impleat vos Deus », inquit, « benedictionibus suis: det in cordibus vestris fidei firmitatem... Dies vestros in felicitate et concordia transigatis. Descendant super vos benedictiones coelestes... det vobis Deus filios benedictionis et puritatis; ita ut ex eorum numero sacerdotes, et ministri sancti altaris eligantur... benedic illis Domine... *Confirma illos in spe, caritate, et fide, et in operibus iustitiae et fructibus benedictionis*... Vere sponse animarum sanctarum, concede famulis tuis matrimonium obeuntibus, ut bonos mores virtutesque sectando, odorem suavitatis emittant: sit inter ipsos vera caritas, pax, concordia, tranquillitas, quam impetus passionum turbare non possint: *corrobora illos, ut simul perfectam animae et corporis custodiant castitatem* ».

Et hic diligenter attendendum est illud quod egregie P. Perrone in opere « *de matrimonio christiano* » c. I. a. I., animadvertit. « Quanta sit Liturgiarum », inquit, « ac Sacramentariorum auctoritas ad Ecclesiae fidem testandam ac patefaciendam nemo nisi hospes in theologicis disciplinis ignorat. Siquidem heic agitur non de testibus singularibus atque privatis, sed de collectivis et publicis; — agitur de vocibus integrae communionis seu Ecclesiae; — agitur de testimonio concordi et solemni Ecclesiarum, licet interdum inter se non solum ritibus, verum etiam fide et communione dissidentium a pluribus saeculis; — agitur de testimonio sectarum, quae a saeculo rei christianae quinto, aut sexto separatae sunt ab Ecclesia Romana seu catholica, quarum Euchologia vel paulo post separationem confecta sunt, seu potius antea, additis deinceps ac interiectis erroribus sectae uniuscuiusque pro-

priis, quibus ipsae antiquissima illa Euchologia corruperunt. Constat enim plerasque liturgias orientales apud Syros, Coptos, sive Monophysitas, sive Nestorianos ante eorum defectionem in usu fuisse. Qua de causa tam Monophysitae quam Nestoriani cuiuscumque sectae sua repetunt Euchologia, Liturgias, ac Ritualia ab ipsis Apostolis; idem dic de Armenis, ceterisque, cuius rei monumenta esse possunt vel ipsa nomina Iacobi, Marci etc., quibus eiusmodi libri sunt inscripti, saltem quatenus confecti sunt iuxta ordinem ac documenta, quae in absolvendis divinis officiis ac sacramentis administrandis Apostoli aut viri apostolici tradiderunt. — Praeterea agitur de eo quod in usu quotidiano positum est, cuiusmodi sacramentorum administratio est ac susceptio, ac proinde de manu, ut ita dicam, in manum transmittebatur. — Agitur denique de re summi momenti, nimirum de sacramentis, quorum doctrina singulari quadam cura fuit semper ab Ecclesia servata. — Est igitur Sacramentariorum, Euchologiorum, Ritualium, Liturgiarumque testimonium omni exceptione maius ».

Nunc autem Ecclesiae Latinae testimonium in libris Ritualibus editum audiatur. In medium antiquissimum Sacramentarium Gelasianum proferatur, ut ex eo fides, quam a primis Ecclesiae temporibus catholici profitebantur, clarissime constet.

Sic igitur « Incipit actio nuptialis », uti legitur apud Muratori (Liturgia Romana Vetus, t. 1. p. 721.): — « Adesto, Domine, supplicationibus nostris: et institutis tuis, quibus propagationem humani generis ordinasti, benignus adsiste: ut quod, te auctore, iungitur; te auxiliante, servetur. Quaesumus, omnipotens Deus, instituta providentiae tuae pio favore comitare: et quos legitima societate connectis, longaeva pace custodi. Per ».

Deinde. « Secreta. — Adesto, Domine, supplicationibus nostris: et hanc oblationem famularum tuarum *illarum,* quam tibi offerunt pro famula tua *illa,* quam ad statum maturitatis et ad diem nuptiarum perducere dignatus es, placidus ac benignus adsume: ut quod tua dispositione expeditur, tua gratia compleatur. Per ».

« V. D. qui foedera nuptiarum blando concordiae iugo et insolubili pacis vinculo nexuisti: ut multiplicandis adoptionum filiis sanctorum connubiorum foecunditas pudica serviret. Tua enim, Domine, providentia, tuaque gratia ineffabilibus modis utrumque dispensat: ut quod generatio ad mundi edidit ornatum; regeneratio ad Eccclesiae perducat augmentum ».

Demum, quin omnia hic referam, ita benedictio nuptialis legitur: « Pater mundi conditor, nascentium genitor, multiplicandae originis institutor... huius famulae tuae, pater, rudimenta sanctifica: ut bono et prospero sociata consortio, legis aeternae iussa custodiat; memineritque, Domine, *non tantum ad licentiam coniugalem, sed ad observantiam fidei Sanctorum pignorum diligatam;* fidelis et casta nubat in Christo imitatrixque sanctarum permaneat foeminarum. Sit amabilis, ut Rachel, viro suo; sapiens, ut Rebecca; longaeva et fidelis, ut Sarra. Nihil ex hac subsitivus ille auctor praevaricationis usurpet: nexa fidei mandatisque permaneat foeminarum, serviens Deo vero: devota muniat infirmitatem suam robore disciplinae, uni thoro iuncta contactus vitae illicitos fugiat. Sit verecundia gravis, pudore venerabilis, doctrinis coelestibus erudita: sit foecunda in sobole, sit probata et innocens: et ad beatorum requiem usque ad coelestia regna perveniat. Per ».

« Domine sancte, Pater omnipotens, aeterne Deus, iteratis precibus, te supplices exoramus, pro quibus apud te supplicator est Christus: coniunctiones famulorum tuorum fovere digneris: benedictiones tuas excipere mereantur; et filiorum successibus foecundentur: nuptias eorum sicuti primi hominis confirmare dignare. Avertantur ab eis inimici omnes insidiae: ut sanctitatem Patrum etiam in ipso coniugio imitentur; qui providentia tua, Domine, coniungi meruerunt. Per ».

Testimoniis Sacramentariorum et Ritualium, quae retulimus, prae oculis habitis, testimonia Patrum, quae subiungimus ad thesis nostrae confirmationem, clariora fiunt.

Itaque certum est, Tertullianum iuxta fidem omnium christianorum matrimonium fidelium, tamquam verum et proprie dictum sacramentum, his verbis (ad uxorem, libr. 2. c. 9.) celebrasse: « Unde sufficiamus ad enarrandam felicitatem eius matrimonii, quod Ecclesia conciliat, et confirmat oblatio, et obsignat benedictio, angeli renuntiant, Pater rato habet ».

Ex eadem fide, S. Gregorius Nazianzenus, ineunte an. 385. in Epist. 193. quam scribebat Procopio, se excusans eo quod Olympiadis cuiusdam coniugio non interfuerat, ait: « Sentio, quod crimen mihi obiicias, etiamsi id reticeas. Nuptias celebramus, forsan dixeris, idque aureae tuaeque Olympiadis, ac grex episcoporum aderat: tu vero aberas, vir egregie, vel dedignatus vel gravatus. Neutrum horum, o admirande. . . . Nam alioqui, quantum ad vo-

luntatem attinet, et adsum, et simul festum celebro, iuvenilesque dexteras inter se iungo, *atque utrasque Dei manui* ».

In celeberrima vero oratione 40. « in sanctum baptisma », n. 18., idem Nazianzenus, sub alia forma, matrimonii christiani gratiam declarat dicens: « Purus ac mundus es, inito etiam matrimonio; in me hoc periculum recipio, ego harum nuptiarum conglutinator, ego auspex. . . Christum imitabor, purum, inquam illum pronubum et sponsum, qui et miraculum in nuptiis edidit, et coniugium praesentia sua honestat. In id tantum incumbe ut purum sit matrimonium, atque ab obscenarum cupiditatum contagione liberum. Hoc unum posco; *a dono* [gratiae sanctificantis] *securitatem accipe,* ac vicissim istud dono repende, ut certo tempore, quandiu scilicet assignatum fuerit orationi tempus, omni negotio praestabilius, a re uxoria abstineas, idque ex communi pacto et consensu ».

Sed iam duobus fere saeculis antequam S. Gregorius Nazianzenus haec dixisset, Clemens Alexandrinus in libro 4. Stromatum, cap. 20. scripserat: « Sanctificatur itaque etiam quod 'per Logon', seu 'Verbum' perficitur matrimonium, si coniugium se Deo submittat, et 'cum vero corde' administretur in fidei certitudine ».

Clarius vero et abundantius, eodem saeculo III. Origenes gratiam sanctificantem coniugibus christianis per matrimonium collatam, his (Comm. in Matth. t. 14. n. 16.) docuit. « Ac Deus quidem is est qui duo in unum compegit, ut ex quo mulier viro nupsit, duo amplius non sint; et quoniam coniunctionis auctor est Deus, propterea *iis inest gratia* qui a Deo coniuncti sunt; quod non ignorans Paulus connubium Verbo Dei consentaneum *gratiam esse* pronuntiat, quemadmodum castus coelibatus gratia est; sic enim ait: 'Volo omnes homines esse sicut meipsum, sed unusquisque proprium donum habet ex Deo, alius quidem sic, alius vero sic'. Qui autem a Deo coniuncti sunt id sentiunt et faciunt: 'Viri, diligite uxores vestras, sicut et Christus dilexit Ecclesiam' ».

Et sequenti saeculo S. Athanasius (Epistola ad Amunem Monachum (Migne P. G. t. 26. p. 1174.) dixit: « Duplex cum sit via in vita, alia quidem inferior, vulgariorque, matrimonii scilicet; alia vero angelica et suprema omnium nempe virginitatis; si quis mundanam, nuptias nimirum elegerit, culpa quidem vacat, sed tot tantaque non consequetur dona. *Consequetur tamen aliqua,* si

quidem et ipse fert fructum tricesimum. Si quis vero castam mundoque superiorem amplexus fuerit vitam, tametsi haec altera asperior et difficilior via sit, at excellentioribus ille muneribus donandus est: perfectum quippe fructum, nempe centesimum produxit ». — Quibus verbis S. Athanasius declarat perpetuam castitatem speciale donum Dei ac pretiosissimum quidem esse; at etiam matrimonium christianorum Deum gratia donare; cum illud in nova lege constituerit Deus signum efficax ad producendam gratiam, qua coniuges, licet in inferiori statu, suo modo tamen sanctificentur.

Ne nimius sim, hucusque citatis tres alios Patres addam, S. Ambrosium, S. Innocentium I. et S. Augustinum.

S. Ambrosius, in libro I. de Abraham, c. 7., sanctitatem matrimonii christiani docet: « Discite enim », ait, « qui ad gratiam baptismatis tenditis, veluti quidam fidei candidati, continentiae disciplinam sobriam. Nulli licet scire mulierem, praeter uxorem. . . . . Vinctus es uxori, noli quaerere solutionem; quia non licet tibi, uxore vivente, uxorem ducere. . . . . Cognoscimus velut praesulem, custodemque coniugii esse Deum, qui non patiatur alienum thorum pollui; et si qui fecerit, peccare eum in Deum, cuius legem violet, *gratiam* solvat. Et ideo quia in Deum peccat, sacramenti coelestis amittit consortium ».

S. Innocentius Papa I., Ep. 36. ad Probum scribit: « Statuimus, fide catholica suffragante, illud esse coniugium, quod erat primitus divina gratia fundatum, conventumque secundae mulieris, priore superstite. . . . nullo pacto posse esse legitimum ».

Ex S. Augustino tria loca subiungimus quae clarissime pro nobis faciunt.

In primo testimonio, ex opere « de nuptiis et concupiscentia » desumpto, cap. 17. num. 19., S. Doctor enumerat nuptiarum fidelium bona. « In nuptiis », ait, « bona nuptialia diligantur, proles, fides, sacramentum. Sed proles, non ut nascatur tantum, verum etiam ut renascatur: nascitur namque ad poenam, nisi renascatur ad vitam. Fides autem, non qualem habent inter se etiam infideles zelantes carnem. Quis enim vir, quamlibet impius, vult adulteram uxorem? aut quae mulier, quamlibet impia, vult adulterum virum? Hoc in connubio bonum naturale est quidem, carnale tamen. Sed membrum Christi coniugis adulterium coniugi debet timere, non sibi; et a Christo sperare fidei praemium, quam

exhibet coniugi. Sacramentum vero, quod nec separati nec adulterati amittunt, coniuges concorditer casteque custodiant ».

In secundo testimonio, ex eodem libro cap. 10. n. 11. desumpto, S. Augustinus non modo matrimonium dicit esse verum sacramentum, sed illud cum sacramento baptismi comparat. Haec sunt eius verba: « Quoniam sane non tantum fecunditas, cuius fructus in prole est; nec tantum pudicitia, cuius vinculum est fides; verum etiam quoddam sacramentum nuptiarum commendatur fidelibus coniugatis, unde dicit Apostolus, 'Viri, diligite uxores vestras, sicut et Christus dilexit Ecclesiam' (Ephes. v. 25.): huius procul dubio sacramenti res est, ut mas et femina connubio copulati quamdiu vivunt inseparabiliter perseverent, nec liceat, excepta causa fornicationis, a coniuge coniugem dirimi (Matth. v. 32.). Hoc enim custoditur in Christo et Ecclesia, ut vivens cum vivente in aeternum nullo divortio separetur. Cuius sacramenti tanta observatio est in civitate Dei nostri, in monte sancto eius (Psal. XLVII. 2.), hoc est, in Ecclesia Christi, quibusque fidelibus coniugatis, qui sine dubio membra sunt Christi; ut, cum filiorum procreandorum causa vel nubant feminae, vel ducantur uxores, nec sterilem coniugem fas sit relinquere, ut alia fecunda ducatur. . . . Ita manet inter viventes quiddam coniugale, quod nec separatio, nec cum altero copulatio possit auferre. Manet autem ad noxam criminis, non ad vinculum foederis: sicut apostatae anima velut de coniugio Christi recedens, etiam fide perdita sacramentum fidei non amittit, quod lavacro regenerationis accepit ».

Demum in opere « de bono coniugali », c. 24. n. 32., S. Doctor comparat sacramentum matrimonii cum sacramento ordinis, his verbis: « Bonum igitur nuptiarum per omnes gentes atque omnes homines in causa generandi est, et in fide castitatis: quod autem ad populum Dei pertinet, etiam in sanctitate sacramenti, per quam nefas est etiam repudio discedentem alteri nubere, dum vir eius vivit, nec saltem ipsa causa pariendi; quae cum sola sit qua nuptiae fiunt, nec ea re non subsequente propter quam fiunt, solvitur vinculum nuptiale nisi coniugis morte. Quemadmodum si fiat ordinatio cleri ad plebem consecrandam, etiamsi plebis congregatio non subsequatur, manet tamen in illis ordinatis sacramentum ordinationis; et si aliqua culpa quisquam ab officio removeatur, sacramento Domini semel imposito non carebit, quamvis ad iudicium permanente ».

Verum, his etiam omnibus Patrum testimoniis praetermissis, apertissima demonstratio catholicae veritatis, quam defendimus, iam habetur ex eo quod semper, ubique et ab omnibus creditum fuerit septem novae legis esse sacramenta, inter quae sacramentum matrimonii recensebatur. — Vide Tractatum *de Sacramentis in Genere,* p. 1. a. 4.

Quamobrem in Concilio Veronae celebrato Lucius Papa III., an. 1181., decrevit: « Universos, qui de sacramento corporis et sanguinis D. N. I. Christi, vel de baptismate, seu peccatorum remissione, aut de matrimonio, vel de reliquis ecclesiasticis sacramentis aliter sentire aut docere non metuunt, quam sacrosancta Romana Ecclesia praedicat et observat ..... vinculo perpetui anathematis innodamus ».

In Concilio Lugdunense II., habito anno 1274., in quo primo pax solemnis inita fuit inter Latinos Graecosque sub Gregorio X., Michael Paleologus Graecorum Imperator, nomine suo et Ecclesiae Graecae, iuxta id quod « tenet etiam et docet eadem sancta Romana Ecclesia (cui se conformare profitetur) », confessus est « septem esse ecclesiastica sacramenta, unum scilicet baptisma... aliud est sacramentum confirmationis... aliud est poenitentia, aliud eucharistia, aliud sacramentum ordinis, *aliud est matrimonium,* aliud extrema unctio ».

Inter articulos de quibus suspecti errorum Wikleffi et Huss interrogandi erant ex mandato Martini V. in Bulla « Inter Cunctas », data 8. Kal. Martii 1418., articulus 19. legitur, his verbis expressus: « Utrum credat, quod christianus contemnens susceptionem sacramentorum confirmationis, vel extremae unctionis, aut solemnizationis matrimonii, peccet mortaliter? »

In Concilio Florentino, Decreto pro Armenis, primo statuitur: « Novae legis septem sunt sacramenta: videlicet baptismus, confirmatio, Eucharistia, poenitentia, extrema unctio, ordo et matrimonium. Quae multum a sacramentis differunt antiquae legis. Illa enim non causabant gratiam, sed eam solum per passionem Christi dandam esse figurabant: haec vero nostra et continent gratiam, et ipsam digne suscipientibus conferunt ». — Deinde cum doctrina pro unoquoque sacramento singillatim proponitur, de matrimonio dicitur: « Septimum est sacramentum matrimonii, quod est signum coniunctionis Christi et Ecclesiae, secundum Apostolum dicentem: sacramentum hoc magnum est: ego autem dico in Christo et in Ecclesia ».

Nonnullae difficultates quae fieri solent contra thesim mox vindicatam, declarationibus in demonstratione ipsa thesis propositis, solutae manent; proponimus igitur et solvimus solum sequentes:

1. — Sacramentum in ratione signi debuit esse institutum a Christo. — Atqui matrimonium in ratione signi non fuit a Christo institutum. — Ergo.

Resp. *Dist. Mai.* — Debuit esse a Christo institutum in ratione *signi practici*, seu *efficacis* ad conferendam gratiam sanctificantem *C.* in quacumque alia ratione signi *N.* — Ante Christi adventum matrimonium, ut antea declaravimus, signum erat speculativum futurae unionis Christi cum Ecclesia; Christus vero illud simul fecit signum practicum gratiae, ut coniuges christiani perfecte repraesentarent unionem supernaturalem per gratiam quae est inter Christum et Ecclesiam.

2. — Verum et proprie dictum novae legis sacramentum est signum efficiens quod significat. — Sed matrimonium non efficit Christi et Ecclesiae unionem, quam significat. — Ergo.

Resp. *Dist. Mai.* — Est signum efficiens id, quod significat speculative *N.* quod significat practice *C.* — In sacramentis duplex distingui potest significatio; una speculativa, vel obiectiva, altera practica: sic Eucharistia duo significat, mortem Christi, et gratiam nutritivam; prior autem significatio est pure speculativa; non enim efficit Christi mortem, quam significat. Ita matrimonium significat primo unionem Christi cum Ecclesia, sed speculative, quia unionem hanc non efficit: deinde gratiam, sed practice, eam in coniugibus producendo.

3. — Matrimonium non habet in nova lege adnexam, ex institutione Christi, promissionem gratiae sanctificantis; nam secus, absurdum hoc sequeretur, nimirum, augmentum gratiae reciperent ii qui relicto statu continentiae, utique perfectiore, contraherent matrimonium, quod est status minus perfectus. — Ergo.

Resp. *N. assumpt.* et *ad prob.* — dico nihil absurdi in eo esse quod per matrimonium eis qui relinquunt statum continentiae augmentum gratiae sanctificantis conferatur; nam etsi continentia perfectior sit matrimonio, *si praecise status comparetur cum statu*, ideoque sit maioris meriti; quia tamen matrimonium habet simul rationem sacramenti, sacramentum vero confert gratiam ex opere

operato, ideo continens, si contrahat matrimonium, accipit augmentum gratiae; licet idem continens, si nuptias propter Deum contempsisset, plus invenisset gratiae apud Deum, quam sit illa, quae datur per sacramentum matrimonii.

4. — Sacramenta conferunt gratiam dum perficiuntur. — Atqui matrimonium non confert gratiam, dum copula exercetur, per quam perficitur. — Ergo.

Resp. *Dist. Mai.* — Dum perficiuntur in suis essentialibus *C.* alia ratione et extrinsece *N.* — Copula licet consummatio matrimonii dicatur, ad essentiam tamen matrimonii non pertinet; nam, ut supra dictum est, verum matrimonium fit, etiamsi numquam postea inter eos qui matrimonio coniuncti sunt copula sequatur.

5. Catholici quidam doctores, inter quos Magister Sententiarum, lib. 4. dist. 2., et Durandus, in 4. sent. dist. 26. q. 3., negaverunt matrimonium esse proprii nominis sacramentum; nam dixerunt per matrimonium non conferri gratiam. S. Thomas vero, docuit per matrimonium gratiam dari; sed hanc doctrinam, ut *probabiliorem*, non ut *fide* tenendam et ipse tradidit.

Resp. — Omnes theologi catholici, nemine excepto, docuerunt matrimonium esse unum ex septem novae legis sacramentis. Ad Magistrum Sententiarum quod attinet, ipse et matrimonium accensuit ceteris proprii nominis sacramentis a Christo institutis; et aperte docuit per matrimonium conferri gratiam sanctificantem.

Et re quidem vera, in l. 4. sent. dist. 2., tractationem « de sacramentis novae legis » Magister inchoat his verbis: « Iam ad sacramenta novae legis accedamus, quae sunt baptismus, confirmatio, panis benedictio, id est Eucharistia, poenitentia, unctio extrema, ordo, coniugium »; — et num. 2. prosequitur: « Si vero quaeritur quare non fuerint haec sacramenta instituta mox post hominis lapsum, cum in his sit iustitia et salus; dicimus non ante adventum Christi, qui gratiam attulit, gratiae sacramenta fuisse danda; quae ex ipsius morte et passione virtutem sortita sunt. Christus autem venire noluit, antequam homo de lege naturali et scripta convinceretur, quod neutra iuvari posset ». — In distinctione autem 1. eiusdem libri, huic quaestioni respondens, « quid sit sacramentum », praemiserat: « Sacramentum est invisibilis gratiae visibilis forma. . . . Sacramentum enim proprie dicitur quod ita signum est gratiae Dei, et invisibilis gratiae forma, ut ipsius imaginem gerat et causa

existat. Non ergo significandi tantum gratia sacramenta instituta sunt, sed etiam sanctificandi. Quae enim significandi gratia tantum instituta sunt, solum signa sunt, et non sacramenta; sicut fuerunt sacrificia carnalia, et observantiae caeremoniales veteris legis, quae nunquam poterant iustos facere offerentes, quia ut ait Apostolus, Heb. IX.: *Sanguis hircorum et taurorum et cinis vitulae aspersus, inquinatos sanctificabat ad emundationem carnis, non animae* ».

Demum in distinctione 26. n. 6. ait: « Cum ergo coniugium sacramentum sit, et sacrum signum est, et sacrae rei, scilicet coniunctionis Christi et Ecclesiae, ut ait Apostolus . . . Consensus enim coniugum copulam spiritualem Christi et Ecclesiae, quae fit per charitatem, significat ».

Cum ergo Magister Sententiarum, dist. 2., dicit matrimonium esse *tantum in remedium,* non negat per illud conferri gratiam, sed significat gratiam huius sacramenti *propriam* esse *ad cohibendam concupiscentiam.* — Mentem Magistri, iam satis per se apertam, declarat Angelicus, in Commentariis super libris Sententiarum (in 4. d. 2. q. 1. a. 1. q. 2. ad 3.). « Unumquodque », ait, « denominatur ab eo ad quod est. Gratia autem quae in matrimonio confertur, secundum quod est sacramentum Ecclesiae in fide Christi celebratum, ordinatur directe ad reprimendam concupiscentiam, quae concurrit ad actum matrimonii; *et ideo Magister dicit, quod matrimonium est tantum in remedium; sed hoc est per gratiam quae in eo confertur* ».

Quoad Durandum a Sancto Portiano dicimus, eum a doctrina omnium catholicorum de existentia sacramenti matrimonii non recessisse. Etenim praeter quam quod matrimonium inter septem vere et proprie dicta sacramenta novae legis recenseat, in 4 sent. distinct. 2. quaest. 2., et ostendat quam convenienter matrimonium, ut sacramentum, fuerit institutum; in eodem libro 4. sent. dist. 26. quaest. 3. quaerens « an matrimonium sit sacramentum », ait: « Tenendum est absolute, quod matrimonium est sacramentum, cum hoc determinet Ecclesia . . . . Matrimonio etiam competit generalis ratio sacramenti quae est quod sacramentum est sacrae rei signum; matrimonium enim significat coniunctionem Christi et Ecclesiae: unde Apostolus loquens de matrimonio, Eph. 5., dicit: ' Sacramentum hoc magnum est, ego autem dico in Christo et in Ecclesia '. Duo ergo sunt tenenda in matrimonio, *nec*

opposita eorum possunt teneri, vel assumi sine periculo haeresis. Primum est quod matrimonium est licitum . . . Secundum est, quod matrimonium est sacramentum, eo modo quo sacrae rei signum est sacramentum, et dicere oppositum similiter est *haereticum* ».

Praeterea idem Durandus, in 4. dist. 1. q. 1., aperte statuit omnia novae legis sacramenta gratiam conferre, idque eis proprium esse. « Sacramentorum », inquit, « quaedam fuerunt solum signa gratiae per Christum exhibendae, ut fuerunt sacramenta veteris legis. Quaedam vero sunt signa gratiae per Christum exhibitae pro omnibus quoad sufficientiam, et *pro suscipientibus quoad efficaciam,* nisi sit impedimentum ex parte suscipientis, et haec sunt sacramenta novae legis; quae dicuntur sacramenta, non solum quia sunt signa rei sacrae, sed quia sunt quaedam adhibita ad effectum sacrationis vel sanctificationis spiritualis ». — Et de gratia *sacramentali* per matrimonium collata dicit (in 4. dist. 2. q. 2.): « Sacramenta expediunt nos ad actus virtutum, quae sunt septem, tres theologicae et quatuor cardinales. Ad actus ergo fidei expedit nos Baptismus, ad actum spei Extrema Unctio, ad actum caritatis Eucharistia, ad actum vero fortitudinis Confirmatio, ad actum iustitiae Poenitentia, ad prudentiae actum Ordo, *ad actum temperantiae* Matrimonium ».

Utique in citato libro 4. sent., dist. 26. q. 3., refert opinionem trium Iurisconsultorum, Gaufridi nempe, Ostiensis et Bertrandi negantium matrimonium conferre gratiam *ex opere operato sicut in aliis sacramentis legis novae.* — Sed de hac opinione ibidem pronuntiat: « Quorum opinio an sit vera an falsa, et allegationes quas de iure canonico pro se inducunt (1) an bene adducantur per eos, vel male, *non determino* quoad praesens. Sed solum hoc accipio tamquam verum quod cum praedicti doctores noverint iura canonica . . . nec scripta eorum quoad praedictum articulum de matrimonio *reprobentur tamquam erronea, vel contraria determinationi Ecclesiae,* quod sentire quod per sacramentum matrimonii non conferatur gratia [ex opere operato] non est contra determinationem

(1) Hoc unice allegabant, videlicet, quod pro matrimonio celebrando stipulationes circa dotem et similia fieri possunt. Id vero nullius momenti esse evidenter patet; nam stipulationes illae non fiunt circa sacramentum matrimonii, sed spectant alium contractum qui ratione matrimonii celebratur, illum nempe in quo de bonis temporalibus, quae sponsis assignantur ad onera coniugii sustinenda, aliisque cum his connexis, pactiones fiunt.

Ecclesiae, nec contra id quod Romana Ecclesia praedicat et observat ». — Et addit: « Moderni autem theologi quasi communiter tenent quod per sacramentum matrimonii *confertur gratia*, nisi contrahentes ponant obicem, *sicut fit in aliis* sacramentis, quibus aequiparatur sacramentum matrimonii in hoc casu; quia alias non videretur ab eis posse teneri, quod matrimonium sit sacramentum novae legis ».

Quare non a Durando sed *a Iurisconsultis, quos ipse citat, dicebatur matrimonium non conferre gratiam ex opere operato sicut alia sacramenta;* a Durando autem solum asserebatur hanc opinionem non fuisse tunc habitam *ut contrariam determinationi Ecclesiae.* — Et reapse id nondum fuerat tunc temporis *expresse* damnatum ab Ecclesia.

Hac etiam de causa S. Thomas (Suppl. q. 42. a. 3.) dixit: « Matrimonium, in quantum in fide Christi contrahitur, habet ut conferat gratiam adiuvantem ad illa operanda quae in matrimonio requiruntur; *et hoc probabilius est* ». — Ceterum idem S. Doctor in 3. p. Summae, q. 62. a. 1., absolute statuit: « Augustinus dicit super Ioan. Tract. 80. med., quod *aqua* baptismalis *corpus* tangit et cor abluit. Sed cor non abluitur nisi per gratiam. Ergo causat gratiam; et *pari ratione alia Ecclesiae sacramenta*.... Necesse est dicere sacramenta novae legis per aliquem modum *gratiam causare*.... Et hoc modo [ut causae instrumentales] sacramenta novae legis gratiam causant; adhibentur enim ex divina ordinatione hominibus ad gratiam in eis causandam ».

ARTICULUS SECUNDUS

De natura Sacramenti matrimonii.

Existentia sacramenti matrimonii adversus haereticos vindicata, ad naturam eiusdem sacramenti penitius considerandam progredimur; circa quam erroneae ac perniciosissimae doctrinae, tum superiori aetate, tum nostris etiam temporibus, prodierunt.

Etenim Marcus Antonius de Dominis, Spalatensis antea episcopus, postea vero haereticus apostata, in opere « *de republica ecclesiastica* », l. 3. et l. 5. cap. 2., ut viam sibi sterneret ad asserendam saeculi principibus potestatem in matrimonia, et ius ad constituenda impedimenta matrimonium dirimentia, principio sta-

tuit, matrimonium esse contractum mere humanum, et ad iurisdictionem civilem dumtaxat pertinere; sacramenti vero rationem supervenire matrimonio plene et perfecte in esse civilis contractus iam constituto. Distinguebat igitur matrimonii sacramentum a contracto coniugii tamquam *rem a re*, et sacramentum a matrimoniali contractu inter fideles celebrato separabat.

Eamdem distinctionem, ob eamdem causam, adstruit Ioannes Launoius; qui in opere « *de regia in matrimonio potestate* », t. 1. p. 2. cap. 4., scripsit: « Spiritualem potestatem ab saeculari pendere quoad naturam civilis contractus matrimonii, cui iam legitime facto divinitus accedit ratio sacramenti; saecularem potestatem a spirituali pendere quoad ministerium sacramenti matrimonii, qua sacramentum est; hanc mutuam civilis et spiritualis potestatis subordinationem traditam fuisse a Gelasio et Nicolao pontificibus; impedimentum matrimonium dirimens, ex se suoque genere esse civile, non spirituale; saeculares principes impedimenta matrimonium dirimentia statuere posse, secluso sacerdotalis ordinis consensu, qui saecularium principum legibus obediendi necessitatem addat, quasi leges illae ex se idoneam vim obligandi non haberent; sacerdotalem ordinem, seu sacram Pontificum auctoritatem, non posse sine consensu principum impedimenta dirimentia statuere ».

Saeculo XVIII., doctrinam de reali distinctione inter contractum matrimonii et sacramentum amplexi sunt doctores aulici numero non pauci, eo praesertim tempore quo legislatio Austriaca veluti principium assumpsit, contractum matrimonii antecedere sacramentum, et istud accedere cum contractus conditionibus omnibus a lege civili statutis absolutus antea fuerit. Normam austriacae legislationis, pro re de qua agimus, adoptavit legislatio gallica sub primo Napoleonidum in eius codice.

Eamdem doctrinam, aetate nostra, inter alios tenuit Ioannes Nepomucenus Nuytz professor Taurinensis. Is in opere a Summo Pontifice Pio IX. damnato non dubitavit asserere: « nulla ratione fieri posse Christum evexisse matrimonium ad dignitatem sacramenti; matrimonii sacramentum non esse nisi quid contractui accessorium ab eoque separabile; *ipsumque sacramentum in una tantum nuptiali benedictione situm esse* ». — Hae autem duae propositiones sub numeris 65. et 66. inveniuntur in Syllabo iussu Pii IX. edito et *praecipuos nostrae aetatis errores complectente.*

Ab hac doctrina non multum recessit sententia illorum theologorum qui cum Estio, Tournely et aliis statuerunt materiam sacramenti esse actus contrahentium, formam vero verba quibus sacerdos contrahentes in matrimonium coniungit; ita ut contractus coniugalis sit tantum pars materialis sacramenti matrimonii, et sacramentum nonnisi ex illo contractu et ex benedictione sacerdotis essentialiter constituatur. « Sicut in sacramento poenitentiae », ait Estius (in 4. dist. 26. § 12.), « materia, vel quasi materia, sunt actus poenitentis, qui velut informantur per absolutionem sacerdotis; ita recte dicitur, actus contrahentium, quibus sibi mutuo sive per verba, sive per alia signa dant fidem matrimonialem, esse huius sacramenti materiam vel quasi materiam, quae deinde informetur ad gratiae consecutionem per ea verba sacerdotis in quibus consistit forma sacramenti. Sicut enim Deus actus poenitentis erexit in sacramentum novae legis, addita absolutione sacerdotis ut forma; ita valde convenienter dicitur quod actus contrahentium erexerit in sacramentum novae legis, addita benedictione sacerdotis ut forma ».

Demum non defuerunt theologi, qui, licet admiserint contractum ipsum matrimonialem ad veri et proprii nominis sacramenti dignitatem Christum evexisse, docuerunt tamen a fidelibus contrahi posse matrimonium, quod valeret in ratione contractus, quin simul esset sacramentum, si nempe contrahentes intenderent solum contractum, sine sacramento.

Falsas has omnes opiniones non semel damnavit Summus Pontifex Pius IX., sed praesertim Allocutione habita in Consistorio secreto die 27. Septembris anni 1852., occasione legis de matrimonio civili propositae in republica Neo-Granatensi. Doctrinam catholicam de sacramenti matrimonii natura ita in Allocutione citata diserte exposuit Summus Pontifex: — « Nihil dicimus », inquit, « de alio illo decreto, quo matrimonii sacramenti mysterio, dignitate, sanctitate omnino despecta, eiusque institutione, et natura prorsus ignorata et eversa, atque Ecclesiae in sacramentum idem potestate penitus spreta; proponebatur, iuxta iam damnatos haereticorum errores, atque adversus catholicae Ecclesiae doctrinam, ut matrimonium tamquam civilis *tantum* contractus haberetur, et in variis casibus divortium proprie dictum sanciretur, omnesque matrimoniales causae ad laica deferrentur tribunalia, et ab illis iudicarentur; cum nemo ex catholicis ignoret aut igno-

rare possit, matrimonium esse vere et proprie unum ex septem evangelicae legis sacramentis a Christo Domino institutum, ac propterea *inter fideles matrimonium dari non posse, quin uno eodemque tempore sit sacramentum*, atque idcirco quamlibet aliam inter christianos viri et mulieris, *praeter sacramentum*, coniunctionem, cuiuscumque etiam civilis legis vi factam, nihil aliud esse, nisi *turpem atque exitialem concubinatum* ab Ecclesia tantopere damnatum; ac proinde a coniugali foedere sacramentum separari *numquam* posse, et omnino spectare ad Ecclesiae potestatem ea omnia decernere, quae ad idem matrimonium quovis modo possunt pertinere.

Praeterea in *Syllabo nostrae aetatis errorum*, sub numero 73., hanc propositionem damnatam legimus: « Vi contractus mere civilis, potest inter christianos constare veri nominis matrimonium, falsumque est, aut contractum matrimonii inter christianos semper esse sacramentum, aut nullum esse contractum si sacramentum excludatur ».

His praenotatis, sit

THESIS II.

Matrimonium christianum ita est verum propriumque novae legis sacramentum, ut nihil intersit inter contractum matrimonii christiani et sacramentum, nullumque verum inter christianos matrimonium sit, quod non sit pariter Ecclesiae sacramentum.

Thesis, quam statuimus, sequentibus argumentis demonstratur.

I. Ex verbis Apostoli ad Eph. v., in praecedenti thesi declaratis, et ex Patrum documentis ibidem citatis, constat in nova lege illud ipsum matrimonium factum fuisse a Christo Domino sacramentum, quod Deus constituit ab initio. Sed illud non fuit nisi contractus matrimonii. Ergo contractus matrimonii fuit factus a Christo sacramentum; — ac proinde nihil inter contractum matrimonii christiani et Sacramentum interest, et omne verum matrimonium inter christianos est sacramentum.

II. Matrimonii sacramentum, ut demonstravimus, est signum coniunctionis Christi cum Ecclesia, quod christianis legitime nubentibus gratiam confert. — Atqui signum huius coniunctionis invenitur in contractu matrimonii legitime inter christianos inito, quin aliud huic contractui accedere debeat. — Ergo.

III. Omnium doctorum, qui ante saeculum XVI. floruerunt, certissima sententia fuit, nullam realem distinctionem adesse inter contractum matrimonii a christianis celebratum, et sacramentum; sed ipsum contractum matrimonii inter christianos rationem sacramenti habere ex institutione Christi. — Sed consensus iste ostendit veram esse doctrinam quam defendimus. — Ergo.

Audiatur hac in re Doctor Angelicus, ex quo tria tantum loca, speciminis causa, ex multis quae citari possent, afferam.

In quaestione 42. Suppl. art. 1., quaerens « utrum matrimonium sit sacramentum », hanc sibi primam proponit difficultatem: « Videtur quod matrimonium non sit sacramentum. Omne enim sacramentum novae legis habet aliquam formam, quae est de essentia sacramenti. Sed benedictio, quae fit per sacerdotes in nuptiis, non est de essentia matrimonii. Ergo non est sacramentum ».

Et respondet: « Ad primum ergo dicendum quod verba quibus consensus exprimitur matrimonialis, sunt forma huius sacramenti, non autem benedictio sacerdotis, quae est quoddam sacramentale ».

Praeterea in articulo 2. eiusdem quaestionis quaerit « utrum hoc sacramentum institui debuerit ante peccatum »; et respondet: « Dicendum quod natura inclinat ad matrimonium, intendens aliquod bonum; quod quidem variatur secundum diversos hominum status, et ideo oportet quod secundum illud bonum diversimode in diversis statibus hominum instituatur. Et ideo matrimonium, secundum quod ordinatur ad procreationem prolis, quae erat necessaria etiam peccato non existente, institutum fuit ante peccatum; secundum autem quod remedium praebet contra vulnus peccati, institutum fuit post peccatum tempore legis naturae; secundum autem determinationem personarum, institutionem habuit in lege Moysi; sed secundum quod repraesentat mysterium coniunctionis Christi et Ecclesiae, institutionem habuit in nova lege: et secundum hoc est sacramentum novae legis. Quantum vero ad alias utilitates quae ex matrimonio consequuntur, sicut est amicitia, et mutuum obsequium sibi a coniugibus impensum, habet institutionem in lege civili. Sed quia de ratione sacramenti est quod sit signum et remedium, ideo quantum ad medias institutiones, competit ei ratio sacramenti; sed quantum ad primam institutionem, competit ei quod sit in officium na-

turae; quantum vero ad ultimam, quod sit in officium civilitatis ».

Demum in articulo 3. quaestionis citatae, quaerens « utrum matrimonium conferat gratiam », sibi secundo loco obiicit: « Praeterea, omne sacramentum conferens gratiam, confert ipsam ex materia et forma sua. Sed actus qui sunt materia in hoc sacramento, non sunt causa gratiae, quia hoc esset Pelagiana haeresis, scilicet quod actus nostri sint causa gratiae: verba etiam exprimentia consensum non sunt causa gratiae, nam ex eis non fit aliqua sanctificatio. Ergo in matrimonio nullo modo gratia datur ».

Et respondet: « Ad secundum dicendum quod, sicut aqua baptismi cum forma verborum non operatur immediate ad gratiam, sed ad characterem; ita actus exteriores et verba exprimentia consensum directe faciunt nexum quemdam, qui est sacramentum matrimonii: et huiusmodi nexus, ex virtute divinae institutionis, dispositive operatur ad gratiam ».

Quo autem pacto, his a Doctore Angelico declarationibus datis, quae non dicam attente eas cuique consideranti, sed etiam obiter legenti evidentes pro doctrina quam defendimus apparere debent, potuerit Canus asserere Sanctum Thomam « *a veritate tandem coactum* » sententiam tenuisse nostrae contrariam, intelligere prorsus non valeo.

Citat utique, ut hoc ostendat, testimonium S. Doctoris desumptum ex Com. in 4. sent. dist. 1. q. 1. a. 3., ubi quaerens: « Utrum sacramenta consistant in verbis et rebus », et difficultatem sibi proponens ex poenitentia et matrimonio, respondet: « Quod matrimonium secundum quod est in officium, et poenitentia secundum quod est virtus, non habent aliquam formam verborum; sed secundum quod utrumque est sacramentum *in dispensatione ministrorum Ecclesiae consistens,* utrumque habet aliqua verba ».

Verum cur non adduntur his verba quae sequuntur, quae exhibent verum sensum testimonii? S. Thomas, post verba mox citata, ut explicet mentem suam, continuo prosequitur: « *sicut in matrimonio sunt verba exprimentia consensus,* et iterum benedictiones *ab Ecclesia* institutae; in poenitentia autem est absolutio sacerdotis verbotenus facta » — nimirum verba quibus sacramentum matrimonii conficitur, sunt « *verba exprimentia consensus* », quibus « *ab Ecclesia* » adiectae sunt benedictiones, tamquam *sacramentale* super-

veniens: in sacramento autem poenitentiae, in quo actus poenitentis nonnisi materiam exhibent sacramenti, « absolutio sacerdotis verbotenus facta » constituit formam.

Nec diversus potest esse sensus alterius testimonii quod ex S. Thoma citat Canus. Desumitur ex Summa « Contra Gentiles » lib. 4. c. 78., et haec habet: « In quantum [matrimonium] ordinatur ad bonum Ecclesiae, oportet quod subiaceat regimini ecclesiastico. Ea autem quae populo per ministros Ecclesiae dispensantur, sacramenta dicuntur. Matrimonium igitur, secundum quod consistit in coniunctione maris et feminae intendentium prolem ad cultum Dei generare et educare, est Ecclesiae sacramentum; unde et quaedam benedictio nubentibus per ministros Ecclesiae adhibetur ».

Ut patet, non dicit S. Thomas, in verbis citatis, matrimonium esse sacramentum *in quantum contractui matrimonii accedit benedictio sacerdotis,* ita ut ex contractu tamquam ex materia, et ex verbis sacerdotis tamquam forma, constituatur signum sacramentale; sed e contra expresse docet matrimonium « *secundum quod consistit in coniunctione maris et feminae intendentium prolem ad cultum Dei generare et educare* » esse *sacramentum.* — Cum autem Ecclesia, iuxta potestatem qua instructa est a Christo, instituerit ritus ceremoniales in sacramentorum administratione adhibendos, illosque omnino servandos esse praescribat, S. Thomas loco citato, postquam indicaverit id quod essentialiter constituit sacramentum matrimonii, indicat etiam ritum ceremonialem quocum sacramentum in Ecclesia celebrari debet, et addit: « Unde et quaedam benedictio nubentibus per ministros Ecclesiae adhibetur ». — Insuper, ad maiorem etiam claritatem, S. Doctor ibidem prosequitur: « Et sicut in aliis sacramentis, per ea quae exterius aguntur, spirituale aliquid figuratur, sic et *in hoc sacramento per coniunctionem maris et feminae coniunctio Christi et Ecclesiae figuratur,* secundum illud Apostoli: 'Sacramentum hoc magnum est; ego autem dico in Christo et in Ecclesia' (ad Ephes. v. 32.). Et quia *sacramenta efficiunt quod figurant,* credendum est quod nubentibus, per hoc sacramentum, gratia conferatur per quam ad unionem Christi et Ecclesiae pertineant ».

Doctrinam, quam Angelicus Doctor, tamquam indubitatam tradidit de identitate reali inter contractum matrimonii a christianis celebratum et sacramentum, omnes alii scholastici Doctores

qui vixerunt ante saeculum XVI. expresse docuerunt. Et quia non licet nobis testimonia omnium hic referre, pro omnibus ad exemplum citamus S. Bonaventuram: sententiam vero Gulielmi Parisiensis et Petri Paludani, quos pro se citant adversarii, in sequenti articulo perpendemus.

Itaque Seraphicus Doctor in 4. sent. dist. 26. art. 2. q. 2. ait: « Alii dicunt quod in sacramento matrimonii datur gratia digne et devote suscipientibus, ratione benedictionis superadditae: Deus enim eis benedicit ad benedictionem sacerdotis. Sed haec positio non videtur valere, quia *illa benedictio est sacramentalis: et si sacramentale efficit, quanto magis sacramentum* ».

Et dist. 28. a. 1. q. 5., quaerens « Utrum consensus de praesenti expressus in occulto, faciat matrimonium », — matrimonium autem spectat prout est sacramentum, — conclusionem affirmativam primo confirmat hoc argumento: « Sacramentum matrimonii pro materia habet personas legitimas, et pro forma consensum: sed haec duo integre possunt esse in occulto: ergo etc. » — Deinde addit: « Dicendum quod ad *esse* matrimonii ista duo sufficiunt, scilicet legitimitas in personis, et unitas in consensu. Ad solemnitatem vero et decorem sive honestatem, requiritur et parentum traditio et sacerdotum benedictio: haec autem ita sunt ad decorem sacramenti, ut tamen sint de necessitate praecepti. Et ratio huius est vitatio periculi, quia frequenter qui in occulto contrahunt, poenitent, et cum aliis de facto contrahunt: et cum non potest primus contractus probari, necesse habet Ecclesia decipi, et contra veritatem dare sententiam. Et ideo oportuit talia prohibere: hinc est quod si aliquis cum aliqua contrahit in occulto, quamvis sit matrimonium, tamen coniunctio illa non est sine peccato, sicut nec coniunctio fornicarii, non tamen tantum; et inde est quod Evaristus Papa dicit, quod non sunt connubia, sed adulteria, propter culpam ».

IV. Argumentum invictum ad firmandam thesim quam vindicamus, desumitur ex Concilio Florentino, Decreto pro Armenis. Docet enim: « Septimum est sacramentum matrimonii, quod est signum coniunctionis Christi et Ecclesiae, secundum Apostolum dicentem: sacramentum hoc magnum est: ego autem dico in Christo et in Ecclesia. *Causa efficiens matrimonii* regulariter *est mutuus consensus* per verba de praesenti expressus ». — Hinc, iuxta Concilium Florentinum, matrimonii sacramentum conficitur *mutuo*

consensu expresso, regulariter, *per verba de praesenti.* — Atqui *mutuo consensu,* regulariter expresso per verba de praesenti, conficitur *contractus* matrimonii. — Ergo, iuxta Concilium Florentinum, cum conficitur contractus matrimonii, sacramentum conficitur, si sermo sit de baptizatis, qui soli, post baptismum ab eis susceptum, capaces sunt accipiendi cetera sacramenta Ecclesiae; — ac proinde iuxta idem Concilium, ipse contractus matrimonii inter christianos celebratus est sacramentum.

Nec obiici posset, Concilium statuere mutuum consensum esse causam efficientem, non *sacramenti matrimonii,* sed *matrimonii.*

Etenim Decretum pro Armenis continet instructionem *de sacramentis;* ideoque, cum de matrimonio loquitur, illud spectat ut est sacramentum. — « Ecclesiasticorum sacramentorum veritatem », ait Eugenius IV. in Decreto, « pro ipsorum Armenorum tam praesentium quam futurorum faciliori doctrina, sub hac brevissima redigimus formula ».

Insuper in eodem contextu in quo Decretum indicat causam efficientem matrimonii, dicit velle se de *sacramento matrimonii* doctrinam tradere. « Septimum est », inquit, « *sacramentum* matrimonii... Causa efficiens matrimonii... est mutuus consensus ».

Praeterea si Concilium Florentinum in hoc Decreto de singulis disserens sacramentis, ea quae ipsis sunt propria, et pro unoquoque materiam, formam, ac ministrum qui valeat illud conficere, singillatim assignavit; pro sacramento autem matrimonii nihil de materia aut forma aut ministro statuit praeter hoc, nempe, « causam efficientem matrimonii esse mutuum consensum per verba de praesenti expressum »: profecto intelligere debemus Concilium in his verbis ea quae materiam, formam et ministrum *sacramenti matrimonii* spectant, decrevisse.

V. Concilium Tridentinum doctrinam de sacramento matrimonii his verbis (sess. 24.) proponit: « Matrimonii perpetuum indissolubilemque nexum primus humani generis parens divini Spiritus instinctu pronuntiavit, cum dixit: Hoc nunc os ex ossibus meis, et caro de carne mea; quamobrem relinquet homo patrem suum et matrem, et adhaerebit uxori suae, et erunt duo in carne una». — Hoc autem vinculo duos tantummodo copulari et coniungi, Christus Dominus apertius docuit, cum postrema illa verba tanquam a Deo prolata referens, dixit: Itaque iam non sunt duo, sed una caro, statimque eiusdem nexus firmitatem, ab

Adamo tantum ante pronuntiatam, his verbis confirmavit: Quod ergo Deus coniunxit, homo non separet. — Gratiam vero, quae naturalem illum amorem perficeret, et indissolubilem unitatem confirmaret, coniugesque sanctificaret, ipse Christus, venerabilium sacramentorum institutor atque perfector, sua nobis passione promeruit... Cum igitur matrimonium in lege evangelica veteribus connubiis per Christum gratia praestet; merito inter novae legis sacramenta annumerandum, Sancti Patres nostri, Concilia et universalis Ecclesiae traditio semper docuerunt ».

Porro ex his Concilii verbis perspicue constat, Sanctam Tridentinam Synodum hanc de matrimonio christiano fidelibus voluisse doctrinam tradere, nimirum, — Christum Dominum coniugium, seu contractum matrimonii, in statu innocentiae institutum non modo approbasse, sed etiam gratia sua auxisse; ideoque contractum matrimonii, in nova lege, ad dignitatem veri et proprie dicti sacramenti, seu signi non modo significantis, sed et conferentis gratiam sanctificantem, evectum esse, et matrimonium christianorum, ob hanc producendae gratiae efficacitatem, veteribus praestare connubiis. — Sed iuxta hanc doctrinam, nullum est reale discrimen inter contractum matrimonii christiani, et matrimonii sacramentum; ac proinde, si inter christianos verus contractus matrimonii celebratur, illud est sacramentum. — Ergo.

Alia ex Concilio Tridentino argumenta declarabimus thesi sequenti.

VI. Pius VI. in litteris ad episcopum Motulensem, die 16 Septembris 1788. datis, veritatem quam defendimus, clarissime docuit: « Dogma etenim fidei est », inquit, « ut matrimonium, quod ante adventum Christi nihil aliud erat nisi indissolubilis quidam contractus, illud post Christi adventum evaserit unum ex septem legis evangelicae sacramentis a Christo Domino institutum, quemadmodum adversus haereticos et impios homines saeculi insanientes, Sacrum Concilium Tridentinum sub anathematis poena definivit. Hinc fit ut ad solam Ecclesiam, cui tota de sacramentis est cura concredita, ius omne ac potestas pertineat suam assignandi formam *huic contractui ad sublimiorem sacramenti dignitatem evecto*, ac proinde de matrimoniorum validitate aut invaliditate iudicium ferre ». — Et paulo post, conceptis verbis Summus Pontifex affirmat « *contractum matrimonialem esse vere et proprie unum ex septem legis evangelicae sacramentis* ».

VII. Neque dicas: Ex eo quod Christus contractum matrimonialem elevaverit in sacramentum, non sequitur, semper matrimonium inter fideles celebratum esse sacramentum; et fideles non posse matrimonium contrahere quod valeat in ratione contractus, quin sit sacramentum; — nam Christus superaddendo contractui matrimoniali vim collativam gratiae, non ademit ei vim obligandi quam antea ex reciproco paciscentium consensu habebat; ac proinde iuxta hanc vim possunt, etiam postquam Christus elevaverit contractum matrimonialem in sacramentum, ad invicem vero matrimonio ligari fideles, quin matrimonium, prout est signum collativum gratiae, celebrare velint.

Respondetur: — Christus dedit sane contractui matrimonii vim collativam gratiae, et non ademit ei vim quam habebat ligandi vinculo coniugali contrahentes ad invicem; sed ex hoc pessime concluditur, ergo possunt fideles matrimonium celebrare ut contractum quo coniugali vinculo colligati maneant, non autem ut contractum qui habeat vim collativam gratiae, seu ut est sacramentum. Etenim si Christus, iuxta ea quae demonstravimus, decrevit et instituit, ut legitimus matrimonialis contractus, mutuo paciscentium consensu a fidelibus celebratus, rationem habeat signi sacramentalis, ac proinde vim gratiae collativam, evidenter sequitur sacramentum matrimonii semper confici ac a fidelibus legitimus matrimonialis contractus mutuo paciscentium consensu celebratur.

Exemplum de sacramento poenitentiae, quod citatur ab adversariis, nihil eis prodest. Christus, aiunt, poenitentiam, quae erat antea solum virtus, fecit esse sacramentum; et nihilominus, post hanc institutionem potest quis actus virtutis poenitentiae elicere, quin recipiat sacramentum. Ergo eodem modo post institutionem sacramenti matrimonii, possunt fideles velle contractum matrimonii, quem Christus fecit esse sacramentum, quin velint sacramentum.

At responsio obvia est et apertissima. Nulla est paritas inter poenitentiam et matrimonium; et exemplum propositum ad rem non pertinet.

Reapse, actus virtutis poenitentiae, per se soli, sacramentum poenitentiae a Christo institutum non constituunt; sed quidam illius virtutis actus, nempe contritio de peccatis personalibus commissis, confessio horum peccatorum et satisfactio, sunt partes ma-

teriales sacramenti poenitentiae; quibus absolutio sacerdotis iurisdictionem habentis accedere debet tamquam forma, ut sacramentum conficiatur: hinc poenitentiae actus, immo illi ipsi actus quos indicavimus, elici possunt a poenitente, quin adhuc sacramentum suscipiatur. Sed aliter res se habet in matrimonio; nam contractus matrimonialis, qui ante Christi institutionem non conferebat vi sua contrahentibus gratiam sanctificantem, ex institutione Christi illam confert; seu, aliis verbis, contractus matrimonii in nova lege a fidelibus celebratus est totum signum sacramentale; ideoque si talis contractus fit, sacramentum conficitur.

Multo minus, ut ostendatur contractus matrimonialis a sacramento matrimonii separabilis, valet exemplum tum aquae relate ad sacramentum baptismi, tum panis et vini relate ad sacramentum Eucharistiae. Profecto aqua non est sacramentum baptismi, sed materia remota illius sacramenti; et similiter panis et vinum constituunt duplicem materiam ex qua sacramentum Eucharistiae conficitur: — dum e contra contractus matrimonii ipse est sacramentum.

Hic autem adversarii nostri instant et aiunt: — saltem admitti debet, in ministro sacramenti intentionem debitam illud conficiendi esse requisitam, quae si desit sacramentum non conficitur; ergo fideles, si contrahunt matrimonium intendendo solum contractum, non autem sacramentum, multo magis si *positive* intendunt, dum matrimonium celebrant, sacramentum excludere; hac intentione validum contractum matrimonii perficiunt, cum ea non desint quae ad matrimonium sub ratione contractus celebrandum necessaria essentialiter sunt; sed non suscipiunt sacramentum, cum desit ad conficiendum sacramentum matrimonii intentio debita.

Reponimus: Ut *valide* sacramentum confici possit, non est necessaria in ministro intentio qua sacramentum velit *ut tale,* aut qua intendat *effectum sacramenti,* seu *gratiam conferendam;* sed sufficit intentio faciendi quod facit Ecclesia: — et hanc intentionem procul dubio habent fideles christiani qui matrimonium christianum, seu ut fit inter christianos, celebrare intendunt.

Si tamen supponatur, eos qui matrimonium contrahere volunt, *positive* ita excludere rationem sacramenti a matrimonio celebrando, ut *absolute* sacramentum conficere nolint, *et absolute intendant non contrahere matrimonium,* si in celebratione matrimonii sacramentum simul conficere et suscipere debeant; — *in hoc casu*

nullus omnino erit contractus matrimonii ex defectu consensus, *cum hic alligatus sit conditioni sine qua contractus non intenditur, et conditio haec omnino sit impossibilis,* posita Chtisti institutione, contra quam voluntas contrahentium nihil potest.

Solutiones aliarum difficultatum, quae adversus thesim nostram ab adversariis afferuntur, in sequenti articulo commode dabimus.

ARTICULUS TERTIUS

De ministro sacramenti matrimonii.

Cum quaestione de inseparabilitate contractus et sacramenti in matrimonio christiano, quam absolvimus, haec de ministro sacramenti matrimonii intime connectitur. Et sane, si contractum matrimonii a christianis celebratum constat esse sacramentum, manifeste apparet, contrahentes, dum matrimonii contractum celebrant, sacramentum conficere, et ideo sacramenti matrimonii esse ministros. — Ex alia parte, si haec veritas per se et directe demonstretur, ex ea clare patebit sacramentum matrimonii nec in ritu consistere a contractu matrimoniali prorsus distincto, nec etiam, quoad elementum formale signi sacramentalis, inveniri posse in verbis prolatis a sacerdote matrimonium christianorum benedicente. Quamobrem doctrina catholica, quam defendendam assumimus in hoc articulo, ab ea quam in articulo praecedenti vindicavimus certo deducitur: et haec vicissim, cum illa demonstrata fuerit, confirmata erit.

Verum, prius quam demonstrationem nostram aggrediamur, animadvertendum est, novam de sacerdote christiani coniugii ministro doctrinam primum in scholas catholicas Melchiorem Canum invexisse, et ab eo originem duxisse controversiam, quae postea acriter hac de re agitata fuit inter theologos. Ipse enim in celeberrimo opere « *de locis theologicis* », Salmanticae edito an. 1563., — eodem nempe an. quo die 11. Novembris, ad doctrinam de matrimonio definiendam sessio 24. Concilii Tridentini habita est, — sacramenti matrimonii propugnavit ministrum esse sacerdotem qui christianos coniuges sacro foedere copulat, et benedictione sua, tamquam forma sacramenti prolata, matrimonium christianorum facit esse sacramentum.

Hanc sententiam, statim ac proposita fuit, amplexi sunt pauci, deinde vero theologi, iurisque canonici doctores magno numero, inter quos Sylvius, Estius, Natalis Alexander, Drouin, Tournely aliique.

Hoc tamen patrocinio non obstante, iam aetate sua S. Alphonsus de Liguori affirmare poterat (Theol. Moralis lib. 4. tract. 6. cap. 2. n. 897. et seq.), postquam sententiam Cani retulerat: « Secunda vero *sententia communis quae videtur moraliter certa,* dicit ipsos contrahentes esse ministros huius sacramenti, et formam esse verba, quibus ipsi consensum exprimunt. Ita Bellarminus, qui vocat sententiam nostram communem in scholis (ut fatetur ipse Canus), et contrariam novam ac falsam, Gonet, man. de matrim. c. 7. Frassen, eod. tit. q. 3. a. 1 . . . Fagnanus, t. 4. in c. Quod nob. de cland. desp. n. 51., ubi ait *opinionem contrariam esse periculosam in fide,* Sanct. lib. 2. d. 6. cum Lop. Vega, Henr. et Manuel., qui vocant oppositam *temerariam;* Merbas., de matrim. q. 6. qui testatur omnes theologos asserere opinionem Cani *numquam fuisse probabilem,* refertque Vasq., et Led. asserere *eam non posse defendi sine nota,* et Sotum ac Vivald. vocare *temerariam* ».

Postquam haec scripserat Sanctus Alphonsus, clarissimae Romanorum Pontificum, praesertim Pii Papae IX., declarationes in lucem prodierunt, quae, ut articulo praecedenti ostendimus, nullum dubium relinquunt circa realem identitatem inter contractum matrimonii a christianis celebratum et sacramentum. Hinc sententia quae tenet contrahentes esse sacramenti matrimonii ministros, ut doctrina catholica defendenda est; et hac certitudine vindicabimus thesim quam subiungimus.

THESIS III.

Sacramenti matrimonii minister non est sacerdos; sed ipsi contrahentes mutuo sibi sacramentum hoc administrantes, ministri sunt.

Demonstratio huius thesis nullo negotio eruitur, ut adnotavimus, ex argumentis allatis ad probandam thesim praecedentem; attamen directe eam evincimus; et ministrum sacramenti matrimonii non esse sacerdotem nuptiis benedicentem, sed ipsos contrahentes sibi mutuo sacramentum hoc ministrantes, ostendimus sequenti pacto.

Concilium Tridentinum, sess. 24. cap. I. *de reformatione matrimonii*, Decretum sanxit, ex quo evidentes pro thesi nostra probationes deducemus, his verbis expressum: « Tametsi dubitandum non est clandestina matrimonia, libero contrahentium consensu facta, rata et vera esse matrimonia, quamdiu Ecclesia ea irrita non fecit; et proinde iure damnandi sint illi, ut eos Sancta Synodus anathemate damnat, qui ea vera ac rata esse negant . . . nihilominus Sancta Dei Ecclesia ex iustissimis causis illa semper detestata est atque prohibuit. Verum, cum Sancta Synodus animadvertat, prohibitiones illas propter hominum inobedientiam iam non prodesse; et gravia peccata perpendat, quae ex eisdem clandestinis coniugiis ortum habent; praesertim vero eorum qui in statu damnationis permanent, dum priore uxore, cum qua clam contraxerant, relicta, cum alia palam contrahunt, et cum ea in perpetuo adulterio vivunt: cui malo cum ab Ecclesia, quae de occultis non iudicat, succurri non possit, nisi efficacius aliquod remedium adhibeatur: idcirco sacri Lateranensis Concilii, sub Innocentio III. celebrati, vestigiis inhaerendo, praecipit ut in posterum, antequam matrimonium contrahatur, ter a proprio contrahentium Parocho tribus continuis diebus festivis in Ecclesia inter Missarum solemnia publice denuntietur, inter quos matrimonium sit contrahendum: quibus denuntiationibus factis, si nullum legitimum opponatur impedimentum, ad celebrationem matrimonii in facie Ecclesiae procedatur; ubi Parochus, viro et muliere interrogatis, et eorum mutuo consensu intellecto, vel dicat: Ego vos in matrimonium coniungo, in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti: vel aliis utatur verbis, iuxta receptum uniuscuiusque provinciae ritum . . . Qui aliter, quam praesente Parocho, vel alio sacerdote de ipsius Parochi seu Ordinarii licentia, et duobus vel tribus testibus, matrimonium contrahere attentabunt; eos Sancta Synodus ad sic contrahendum omnino inhabiles reddit: et huiusmodi contractus irritos et nullos esse decernit, prout eos praesenti decreto irritos facit, et annullat . . . . Decernit insuper, ut huiusmodi decretum in unaquaque parochia suum robur post triginta dies habere incipiat, a die primae publicationis, in eadem parochia factae, numerandos ».

Ex hoc itaque Decreto sic argumentamur:

I. Sacra Tridentina Synodus declarat matrimonium sine sacerdotis praesentia clanculum contractum, antequam Decreto

« Tametsi » irritatum esset ab Ecclesia, ubique *fuisse*, et etiam post illud Decretum, pro locis ubi nondum lex Concilii promulgata est, adhuc *esse* sacramentum. — Atqui si ita res se habet, minister sacramenti matrimonii non est sacerdos qui nuptiis benedicit, sed ipsi contrahentes sunt ministri. — Ergo.

Minor patet; matrimonium enim clandestinum absque sacerdotis ministerio contractum, solo consensu contrahentium perficitur.

Maior autem constat, ex eo quod Concilium Tridentinum matrimonia clandestina vocet *vera et rata*, immo anathemate damnet eos qui talia esse negent; et sub hac appellatione matrimonii *veri et rati*, matrimonium quod sacramentum est designet. Et sane, Tridentini Patres *vera et rata* coniugia illa nunquam declarassent, nisi credidissent et docere voluissent, ea esse vera et proprii nominis sacramenta; cum profecto scirent, iuxta sacros canones et receptum loquendi modum theologorum, ea tantum coniugia fuisse tunc vocata *vera et rata*, quae vera et proprie dicta sacramenta essent.

Insigne est hac de re Decretum ab Innocentio III. latum (Decret. lib. 4. tit. 19. cap. *Quanto*, de divortiis). In eo Summus Pontifex discrimen assignat quod intercedit inter coniugia in infidelitate contracta, quae per conversionem alterius coniugis, ut inferius declarabitur, solvi possunt, et coniugia christianorum, quae nullo umquam pacto dirimi possunt, ex quo consummata sunt; et ait: — « Etsi matrimonium verum inter infideles existat, non tamen est *ratum*: inter fideles autem *verum* et *ratum* existit, quia sacramentum fidei, quod semel est admissum, numquam amittitur, sed *ratum* efficit coniugii sacramentum, ut ipsum in coniugibus, illo durante, perduret ».

Iuxta hanc doctrinam, Angelicus Doctor, absque ulla dubitatione, matrimonium clandestinum seu in occulto a fidelibus sine benedictione sacerdotali celebratum, dicit esse sacramentum.

Etenim in 4. sent. dist. 28. q. 1. a. 3. (Suppl. q. 45. art. 5.), quaerens « Utrum consensus in occulto factus per verba de praesenti faciat matrimonium », respondet: — « Dicendum quod sicut in aliis sacramentis quaedam sunt de essentia sacramenti, quibus omissis non est sacramentum, quaedam autem ad solemnitatem sacramenti pertinent, quibus omissis, verum nihilominus perficitur sacramentum, quamvis peccet qui omittit; ita etiam

consensus expressus per verba de praesenti, inter personas legitimas ad contrahendum, matrimonium facit, quia haec duo sunt de essentia sacramenti; alia autem omnia sunt de solemnitate sacramenti, quia ad hoc adhibentur, ut matrimonium convenientius fiat. Unde si omittantur, verum est matrimonium, quamvis peccent sic contrahentes, nisi per aliquam legitimam causam excusentur».

Et ad 2. difficultatem, quae sic se habet: « Sicut in matrimonio actus noster est quasi de essentia sacramenti, ita etiam in poenitentia. Sed sacramentum poenitentiae non perficitur nisi mediantibus Ecclesiae ministris, qui sunt sacramentorum dispensatores. Ergo nec matrimonium perfici potest in occulto absque sacerdotali benedictione ».

Respondet: « Ad secundum dicendum quod actus noster in poenitentia, quamvis sit de essentia sacramenti, non tamen est sufficiens ad inducendum proximum effectum sacramenti, scilicet absolutionem a peccatis; et ideo oportet quod ad perfectionem sacramenti interveniat actus sacerdotis. Sed in matrimonio actus nostri sunt causa sufficiens ad inducendum proximum effectum, qui est obligatio, quia quicumque est sui iuris, potest se alteri obligare; et ideo sacerdotis benedictio non requiritur in matrimonio, quasi de essentia sacramenti ».

Idem apertissime docuit, tamquam ab omnibus admissum et indubitatum S. Bonaventura, qui in 4. sent. d. 28. q. 5. loquens de matrimoniis clandestinis, hanc difficultatem contra eorum validitatem sibi proposuit: — « Matrimonium est sacramentum Ecclesiae: ergo debet accipi in facie Ecclesiae: ergo, si accipitur in occulto, non est sacramentum Ecclesiae: ergo nec verum sacramentum: ergo nec matrimonium ».

Et respondit: « Ad illud quod obiicitur, quod est sacramentum Ecclesiae, dicendum quod verum est: tamen accipitur etiam ab aliis qui sunt extra Ecclesiam, ut baptismus; non tamen ad salutem, nisi ab his qui sunt in ipsa Ecclesia: et baptismus accipitur in occulto, quia sacramentum necessitatis; et non est ibi periculum, imo vitatur periculum: sed illud in facie Ecclesiae accipitur salubrius, in occulto vero accipitur vere, sed non salubriter, quia contra ecclesiasticam sanctionem ».

Quapropter ex eadem doctrina, iuxta omnium sententiam, in lib. 4. sent. dist. 39. art. 1. q. 2., statuit matrimonia fidelium eo

quod sint sacramenta esse *rata,* et sacramenta infidelium non esse *rata* quia non sunt sacramenta.

Praestat referre verba Sancti Doctoris. Haec est conclusio, quam defendendam assumit: « Matrimonium apud infideles est in officium, et excusat a culpa; sed non est ratum, neque in remedium, *cum non sit sacramentum* ob defectum fidei ». — Et conclusionem suam ita confirmat: « Dicendum quod matrimonium est institutum in officium, et in remedium, et in sacramentum; et ista tria complete habet, secundum quod est apud fideles. Apud infideles vero habet ista secundum rationem semiplenam: nam est in officium, quia est procreatio prolis legitimae, sed non ad cultum Dei; apud fideles autem ad cultum Dei: est in remedium, quia excusat coitum a culpa mortali: et rursus datur ibi gratia remittens concupiscentiam, ratione benedictionis adiunctae. Apud infideles vero maritali affectu uxores cognoscentes est excusatio a culpa, sed non datur gratia; apud fideles, utrumque est. Item est etiam in sacramentum apud fideles, quia signat unionem Dei et animae, sive unionem divinae naturae et humanae, non tantum aptitudine, sed actu; apud infideles vero aptitudine tantum. Et praeterea ratio sacramenti maxime consistit in ratificatione vinculi; apud infideles autem vinculum non habet ratificationem perfectam. Unde, caus. 28. q. 1.: *Si quis Iudaicae,* § item illud: ‘ Quoddam matrimonium ratum et legitimum, ut fidelium; quoddam legitimum, sed non ratum, ut infidelium; quoddam ratum, sed non legitimum, ut matrimonium contractum a fidelibus in occulto ’. Si autem quaeratur, quare matrimonium infidelium non est ratum, dicendum quod hoc est propter defectum sacramenti fidei, et propter statum, quia in tali iunctus est uxori, in quo potest vinciri vinculo fortiori, scilicet suscipiendo sacramentum baptismi, et Christo alligari a quo statu nemo potest prohibere: et ideo potest in casu istud vinculum firmari. Habet enim aptitudinem, ut, illo statu in utroque manente, non possit solvi ».

Ceterum, matrimonium *ratum* apud Patres Tridentinos significasse *matrimonium quod est sacramentum,* et matrimonia clandestina quae antea fiebant fuisse a Concilio agnita tamquam sacramenta, constat ex ipsa Historia Decreti quod citavimus, ut videre est apud Pallavicinum, libr. 22. Hist. Conc. Trid. c. 4.

II. Ex eodem Decreto Tridentinae Synodi superius citato aliud, nec minoris efficacitatis, argumentum deducimus, quod sic pro-

ponimus: — Si minister sacramenti matrimonii esset sacerdos, ad validitatem eiusdem sacramenti omnino requireretur, ut ipse essentialem formam sacramenti matrimonii proferret, quae consisteret in verbis a Concilio praescriptis, ad significandum contrahentes a sacerdote coniungi in matrimonium. — Atqui Decretum Concilii Tridentini, de quo loquimur, ad sacramenti matrimonii validitatem non requirit ut sacerdos verba illa proferat tamquam formam, sed ea tantum praescribit tamquam ritum accidentalem quo tamen, sub nullitatis poenam, in locis ubi Decretum illud promulgatum est, matrimonia deinceps celebranda sunt a fidelibus in facie Ecclesiae. — Ergo.

Maior argumenti huius evidens est: ministri enim est proferre formam; et adversarii nostri contendunt in illis verbis a Concilio praescriptis formam sacramenti matrimonii essentialem esse indicatam: immo ex adversariis nostris Tournelius (de sacram. matrim. q. 3, n. 2.) ait: « Si data opera voluisset Synodus innuere sacerdotem esse ministrum sacramenti matrimonii, et verba quibus contrahentes coniungit esse formam, aut quasi formam, non potuisset verbis uti significantioribus ».

Minor vero probatur — nam Decretum Concilii Tridentini tantummodo statuit ad validitatem sacramenti matrimonii, quod celebraretur inter fideles post praescriptam promulgationem illius Decreti, necessariam esse *praesentiam* sacerdotis, non autem *prolationem horum verborum* a sacerdote, quae sit sacramenti matrimonii *forma*, scilicet: « Ego vos coniungo in matrimonium, in nomine Patris, etc. ».

Et sane, Decr. Conc. in eo solum versatur ut praecaveat ne cum aliquo impedimento matrimonium contrahatur, et ut matrimonia clandestina aboleat. Hinc praemitti iubet denuntiationes publicas et praescribit modum quo impediri possint mala ex matrimoniis clandestinis oriri solita, ac deinceps de matrimonio contracto constare queat. Hinc iubet illud *celebrari in facie Ecclesiae,* dicente parocho haec, vel similia iuxta cuiusvis provinciae ritum: « *ego vos in matrimonium coniungo,* etc. ». Hinc, demum, Decretum his verbis expressum est: « Qui aliter quam *praesente parocho,* vel alio sacerdote de ipsius parochi, seu ordinarii licentia, et duobus vel tribus testibus matrimonium contrahere attentabunt, eos S. Synodus ad sic contrahendum omnino inhabiles reddit, et huiusmodi contractus irritos ac nullos decernit ».

Iam vero ex his omnibus manifeste apparet ad valorem matrimonii requiri a Concilio Tridentino *praesentiam parochi*, sed non *haec verba prolata a sacerdote:* « *Ego vos* » etc.; ac proinde haec verba non esse formam sacramenti matrimonii essentialem, sed pertinere ad ritum accidentalem, quem Tridentina Synodus servandum omnino praescripsit ad celebrandum matrimonium *in facie Ecclesiae*.

Quod hucusque diximus egregie confirmatur ex historia Concilii Tridentini, ex qua finis illius Decreti, et ratio propter quam statuit matrimonium deinceps *coram parocho* esse a fidelibus celebrandum, et significatio praescriptae benedictionis plena luce clarescunt.

Etenim Pallavicinus (Hist. Concil. Trid. lib. 21. ca. 4. n. 5. et seq.) refert, ad tollenda e medio clandestina coniugia, primum a Patribus propositum fuisse, ut in posterum irrita fierent connubia, quae sine *tribus testibus* fide dignis celebrata fuissent, *quin sacerdotis praesentia tamquam necessaria, praescripta fuerit.* Proposita namque fuit haec Decreti formula sancienda: « Sacrosancta Dei Ecclesia, Spiritu Sancto afflata, animadvertens magna incommoda, et gravia peccata, quae ex clandestinis coniugiis ortum habent, praesertim vero eorum, qui in statu damnationis permanent, dum saepe priore uxore, cum qua clam contraxerunt, relicta, cum alia palam contrahunt, et cum ea in adulterio vivunt, alias gravissimis poenis ea prohibuit, eademque tamen irrita non fecit. Sed haec Sacrosancta Synodus, cum animadvertat, remedium illud propter hominum inobedientiam hucusque parum profuisse, decernit, ut in posterum matrimonia illa, quae clam contrahuntur *absque tribus testibus,* irrita sint, quemadmodum praesenti decreto irrita facit ». Refecta deinde fuit haec formula, suffectaque alia est qua statuebatur: '*Inhabiles fore ad contrahendum, qui absque praesentia saltem trium testium* id attentarent' ».

Hactenus ne mentio quidem facta fuerat sacerdotis, benedictionisque sacerdotalis in celebratione coniugii.

Deinde Cardinalis Lotharingius, cum mala enumerasset, quae ex clandestinis matrimoniis proveniebant, et illud commemorasset, quod ob gravia delicta, quae passim patrabantur ob eiusmodi coniugia, *sacramenti gratia in sceleris sordes* converteretur; non solum promulgationem Decreti clandestina matrimonia proscribentis strenue defendit, sed optare se declaravit, ut praeter solemnes

alios ritus, ad sacramenti vim etiam sacerdotis benedictio requireretur; et hanc desiderii sui rationem addidit, nimirum: « Quando haeretici volebant ut impii ipsorum ministri nuptiis bene precarentur, multo *convenientius* id agendum esse in Ecclesia catholica, in qua veri sunt Dei ministri, verique sacerdotes ».

Verumtamen in hac Cardinalis Lotharingii expostulatione multa sunt quae veritatem a nobis defensam aperte confirmant. 1. — Dicit matrimonia clandestina esse *sacramenta*, quae *gratiam* ex opere operato producerent, nisi obex obstitisset; ac proinde quatuor mala ex matrimoniis clandestinis profluentia, hic Lotharingius enumerat, nempe *amissionem gratiae sacramenti*. 2. — Dicit se optare ut a Concilio statuatur benedictionem sacerdotis in posterum *ad sacramenti vim* fore necessariam; ideoque fatetur eam benedictionem *ad sacramenti vim,* seu *validitatem,* minime fuisse necessariam, antequam Concilium matrimonia clandestina irrita fecerit. 3. — Non dicit esse in Decreto Concilii *benedictionem sacerdotis* praescribendam quasi in ea *sacramenti matrimonii forma* consisteret, a sacerdote tamquam ab eiusdem sacramenti *ministro* proferenda; sed hanc benedictionem dicit *convenienter* esse requirendam in matrimonii christiani celebratione.

Schema Decreti de irritatione coniugiorum clandestinorum, diligentissima discussione a Patribus Concilii perpensum, — in qua discussione ut fundamentum certum assumptum fuit *matrimonii sacramentum essentialiter solo contrahentium consensu perfici* — ter immutatum fuit, nec umquam mentio facta fuit de sacerdotis praesentia, eiusque necessitate, sed constanter constitutum ut *tres testes* ad matrimonii celebrationem adhiberentur. Quin immo, cum ad instantiam Cardinalis Lotharingii, actum est de necessitate praesentiae sacerdotis, ad omnem vitandam fraudem in coniugiorum celebratione, deliberatum fuit, utrum, si testis aliquis stabilis a Concilio praescribendus esset in cuius praesentia matrimonia in posterum celebranda forent, publicus tabellio potius constitui deberet, an vero parochus.

Demum, omnibus perpensis, et quarta vice immutato schemate, propositum fuit ut parochus, vel alius sacerdos ex parochi seu ordinarii licentia, constitueretur cum duobus vel tribus; et hoc schema tandem approbatum fuit.

Ex historia igitur Decreti Concilii Tridentini quo statutum fuit ut in posterum, post eiusdem Decreti promulgationem, ma-

trimonia valide celebrari non possent nisi coram parocho vel alio sacerdote et duobus aut tribus testibus, indubie constat Tridentinam Synodum illo Decreto *sacerdotis praesentiam in nuptiis christianorum*, necessariam praescripsisse, non ut *ministri sacramenti*, qui *formam* ad conficiendum signum sacramentale pronuntiet, sed solum, — ut locutione a Benedicto XIV. (De Synodo, libr. 13. cap. 23.) adhibita utar, — tamquam *testis pro Ecclesia auctorizabilis*, qui ab Ecclesia *ad publicitatem et solemnitatem matrimonii* requiratur.

Haec conclusio iterum confirmatur ex Decretis Congregationis Concilii, circa praesentiam parochi in matrimonii celebratione requisitam. Benedictus enim XIV. in opere de Synodo Dioecesana, loco mox citato, narrat episcopum Giennensem nonnulla dubia Congregationi discutienda proposuisse anno 1581., quae rem nostram spectant, et responsiones obtinuisse, quae omne dubium excludunt circa sensum Decreti Concilii Tridentini et doctrinam in eo contentam.

Haec sunt postulata cum responsionibus: « Si *invitus et compulsus per vim adsit* sacerdos, dum contrahitur matrimonium.... utrum tale matrimonium subsistat? « Responsum fuit « *subsistere* ». — « Si sacerdos *adfuerit*, nihil tamen eorum, quae agebantur, vidit, neque audivit, utrum tale matrimonium valide contrahatur, vel potius tamquam sine sacerdote, nullius sit ponderis et momenti? » Responsum fuit: Non valere si sacerdos non intellexit: *nisi tamen affectasset non intelligere* ». — « Si adsit sacerdos, dum contrahitur matrimonium, casu non cogitans, se esse ad id vocatum, *sed aliud agens, audit duos inter se contrahentes matrimonium;* utrum sit validum tale matrimonium, *in quo fuit praesens* non tamen certioratus, nec ad id expresse vocatus, *neque interponens suam auctoritatem dicto, vel facto;* vel potius sit nullum, quasi assistentia auctoritativa per Concilium requiratur, et non nuda, vel casualis praesentia ». Responsum fuit: « *Valere, etiamsi parochus aliam ob causam adhibitus sit ad illum actum* ».

Quas responsiones Benedictus XIV. cum retulerit, diligenter declarat quomodo intelligi debeant haec Congregationis verba, loquentis de parocho qui matrimonio quidem adfuit, sed nihil eorum quae agebantur vidit, neque audivit: « *nisi affectasset non intelligere* ».

« Praedicta verba », ait Benedictus XIV., « de eo casu acci-

pienda esse, quo parochus invitus ad matrimonii contractum adhibitus, ideo nec videt, nec percipit, quia data opera neque videre voluit, neque percipere, cum tamen, et videre, et percipere naturaliter potuisset, eadem ratione, qua testes ad eum ipsum actum adhibiti, et vidisse se, et percepisse fatentur. Celebris fuit anno praeterito 1753. causa *Carthaginien. matrimonii,* in Concilii Congregatione agitata, et iudicata, in qua agebatur de quodam matrimonio contracto coram parocho domi suae inopinate deprehenso, qui virum quidem aspexerat, eiusque verba perceperat, feminam vero nec viderat, nec audiverat. Porro, cum ex iis, qui controversiae iudices sedebant, totidem ex una parte pro matrimonii validitate, totidem vero ex alia pro illius nullitate opinati fuerint, opportunum nobis visum est Congregationem ipsam *coram nobis* indicere, iussis prius theologis aliquot, aliisque iuris canonici professoribus sententias suas hac de re scriptis exponere: qui sane, maxima diligentia ac labore, collatis inter se tum theologorum et canonistarum placitis, tum Decretis eiusdem Congregationis, et actis similium causarum, quae alias coram ipsa agitatae fuerant, et ab ea definitae; in hoc facile convenerunt, ut ad matrimonii validitatem necessarium omnino esset, contrahentes a parocho videri, eorumque verba mutuum consensum exprimentia, ab eodem audiri: eo scilicet principio prae oculis habito, quod, si *parochus matrimonio interest tamquam testis Ecclesiae auctorizabilis,* nullo modo poterit de matrimonio contracto fidem facere, ubi nec utrumque viderit coniugem, nec utriusque consensum audierit. Sed, cum factum ipsum, de quo agebatur, accurate perpensum fuerit, eiusque circumstantiae omnes diligentcr excussae, manifesto compertum est, quod, si parochus mulierem non vidit, eiusque verba non intellexit, hoc ideo evenit, quia *ipse obfirmato animo eamdem videre, et audire noluit,* cum eam facile videre, et audire potuisset, quemadmodum bene viderant, recteque audierant testes ad eum actum adhibiti. Itaque *pronunciatum fuit, nobisque annuentibus sententia prodiit,* pro matrimonii validitate ».

III. Praeterea, Decretum Concilii Tridentini saepius citatum aliud adhuc argumentum pro re quam defendimus nobis suppeditat. Concilium enim ita statuit: « Parochus viro et muliere interrogatis, et eorum mutuo consensu intellecto, *vel dicat:* ego vos in matrimonium coniungo in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti; *vel aliis utatur verbis,* iuxta receptum uniuscuiusque pro-

vinciae ritum ». — Sed si Concilium iudicasset haec verba sacerdotis: « *ego vos in matrimonium coniungo* in nomine Patris, et Filii et Spiritus Sancti », esse sacramenti matrimonii *formam*, non permisisset ut sacerdos *vel ea* diceret, *vel aliis* uteretur verbis. — Ergo.

Prob. min. — *a*). Quia inauditum est in Ecclesia formas essentiales sacramentorum relinqui arbitrio, ut quomodocumque proferantur, etiamsi id fiat per verba aequipollentia, cum in tanta diversitate facile irrepere possit mutatio quoad substantiam, et tam multiplex discrepantia, licet solum accidentalis, dedeceat sacramenta: unde theologi docent eum peccare qui verba formae essentialis mutat, etiamsi sint aequipollentia.

b) Quia noverant Patres in variis provinciis adhiberi verba non solum materialiter diversa ab illis: « ego vos in matrimonium coniungo »; sed etiam diversa formaliter quoad substantiam. Talia Dominicus Sotus qui Conc. Trid. interfuit, refert in 4. d. 26. a. 3., ubi de hac forma: « *ego vos in matrimonium coniungo*, etc. » ait: « Neque est universalis in Ecclesia; sed alii dicunt: ego vos sponso, et sacramentum confirmo; et alii: quos Deus coniunxit, homo non separet; atque alii aliter ». — Et recte, nam in Rituali Ecclesiae Constantiensis haec forma legitur: « Matrimonium per vos contractum, secundum ordinem matris Ecclesiae, ego auctoritate, qua hac in parte fungor, ratifico, confirmo, et benedico, in nomine Patris, etc. » — In Rituali Herbipolensi, habetur: « Ideo matrimonium per vos contractum confirmo, ratifico, et benedico: in nomine Patris, etc. » — In Dioecesi Eichstattensi sacerdos haec pronuntiat verba: « Matrimonium inter vos contractum Deus confirmet, et ego in facie Ecclesiae illud solemnizo. In nomine Patris, etc. » — In Dioecesi Monacho-Frisingensi haec formula reperitur: « Matrimonium in facie Ecclesiae inter vos contractum Deus confirmet, et auctoritate Ecclesiae, ego illud approbo, perficio atque solemnizo ». — Iam vero admitti nequit, ut evidenter patet, Concilium Tridentinum eiusdem sacramenti formas prorsus inter se diversas *quoad sensum* permittere voluisse. — Ergo.

IV. Insuper, et haec alia argumenta, ex Ecclesiae praxi desumpta, veritatem doctrinae quam vindicamus patenter ostendunt.

Ex canonica dispositione diaconus potest per annum administrare paroeciam antequam sacerdotio initietur; et hoc temporis intervallo, etsi distribuere Eucharistiam et baptizare possit, cetera

tamen sacramenta conficere nequit; potest tamen iuxta praescriptum Ecclesiae matrimoniis assistere. — Porro haec coniugia, coram parocho adhuc diacono celebrata, esse sacramenta, ac proinde sacerdotem non esse sacramenti matrimonii ministrum, nemo in dubium revocare potest, etiamsi praescindatur ab eo quod superiore articulo demonstravimus, nempe non dari inter Christianos matrimonium verum, quod non sit vere et proprie sacramentum. — Etenim si secus esset, deberet admitti coniuges fideles gratia sacramenti matrimonii in perpetuum privari, quin aliquid propria voluntate peccaverint, immo quia matrimonium iuxta praescripta Ecclesiae celebraverunt; — quod sane repugnat.

His addas: — Romani Pontifices interdum, ita poscentibus rerum difficillimis adiunctis, indulserunt, ut, absente sacerdote, vel cum non sine ingenti periculo pateret ad ipsum accessus, possent fideles coram duobus testibus licite inire coniugium, prout constitutum est pro Malabarica provincia anno 1669. die 30. Maii. Proposito praeterea dubio de celebrato matrimonio absque benedictione sacerdotis, qui tunc haberi non poterat, an conveniat nec ne, ut praefata benedictio postea suppleatur, a Congregatione pro negotiis Ecclesiae Gallicanae specialiter deputata, die 22. April. 1795. responsum est, ut si fideles eam petierint, posse quidem eisdem dari, ita tamen ut admonerentur illam *ad validitatem matrimonii minime pertinere.* At, «quorsum», optime hic interrogat P. Perrone (de Matrim. Christ. l. 1. s. 1. c. 5.), «eiusmodi admonitio, si censuissent Pontifices illam benedictionem partem essentialem sacramenti constituere?»

Demum, quando revalidandum est matrimonium coram sacerdote parocho celebratum, sed irritum ex causa occulta; non exigitur ut parochi ministerium adhibeatur, seu ut coram eo praesente et benedictionem iterum fundente revalidatio fiat.

Satis igitur superque demonstratum est sacerdotem sacramenti matrimonii non esse ministrum, sed hoc sibi invicem administrare contrahentes tamquam ministri.

Adversarii vero nostri, ut opinionem suam defendant, aiunt: —

1. Apostolus sacerdotes vocat sacramentorum dispensatores, iuxta illud: « Sic nos existimet homo ut ministros Christi et dispensatores mysteriorum Dei (1. ad Cor. IV. 1.). — Ergo sacramenti matrimonii ministri non sunt contrahentes, sed minister est sacerdos.

Resp. — Dispensatores mysteriorum Dei, de quibus loquitur Apostolus — si nomine mysteriorum sacramenta veniunt — *vel* intelliguntur ii qui regimini administrationis sacramentorum praepositi sunt; *vel* ii qui sacramenta conficiunt tamquam ministri.

Priori sensu, sacerdotes, et quidem non omnes sed illi qui in superiori sacerdotii gradu ad Ecclesiae regimen a Christo Domino constituti sunt, *omnium* sane *sacramentorum* sunt dispensatores, cum ad eos spectet declarare et determinare ea quae ad validam, legitimamque sacramentorum administrationem requiruntur.

Posteriori autem sensu, prout nempe sacramentorum dispensatores appellantur ii qui sacramenta conficiunt, idest ministri, *aliorum* utique *sacramentorum,* sed non christiani coniugii, ministri sunt sacerdotes. — Apostolus vero, etiamsi dicatur eum de hac sola ministratione quae in valida sacramentorum confectione consistit locutum fuisse, merito, *a maiori parte,* sacerdotes appellare potuit sacramentorum dispensatores, hac locutione significando sacerdotes tamquam ministros Christi *sacramenta* conficere, sed non affirmando eos *omnium* omnino *sacramentorum* esse ministros.

Quamobrem, brevissime ad obiectionem ex Scriptura propositam ita respondemus, si in verbis Apostoli nomine *mysteriorum,* sacramenta novae legis stricto sensu accepta intelligantur: — Apostolus Paulus sacerdotes appellat dispensatores sacramentorum, *Dist.* quatenus sacerdotes qui ad Ecclesiae regimen praepositi sunt, ius habent statuendi ea quae, non mutando substantiam sacramentorum, spectant rectam eorum dispensationem *C.* Quatenus sacerdotes a Christo constituti sunt *ministri* ad sacramenta *valide* conficienda *Subd.* Sacramentum matrimonii *N.* alia Sacramenta *C.*

2. In ceteris sacramentis alius est sacramenti minister, alius suscipiens sacramentum: — ergo cum contrahentes suscipiant sacramentum matrimonii, eiusdem sacramenti non sunt ministri.

Resp. *a*) — Absolute et universaliter verum non est, in ceteris sacramentis, praescindendo a matrimonio, alium ministrare sacramentum, et alium illud suscipere; nam in Eucharistia potest esse idem suscipiens et minister, scilicet sacerdos.

b) — Alia sacramenta non sunt in duobus contrahentibus sicut est sacramentum matrimonii, in quo sicut duo contrahentes contractum faciunt et suscipiunt, ita et sacramentum sibi invicem conferunt et suscipiunt.

c) — Etiam in matrimonio suscipiens et minister suo modo distincti sunt: non enim quilibet contrahens sibi, sed alter alteri sacramentum ministrat, ut postea fusius declarabitur.

3. Concilium Tridentinum, sess. 24. c. 1. de reform. matrim., iubet parochum, ut, viro et muliere interrogatis et eorum consensu intellecto, dicat: « Ego vos in matrimonium coniungo ». Ergo parochus sponsos vere coniungit in matrimonium, tamquam sacramenti huius minister, cum verba illa sumi debeant iuxta obviam significationem, quando, sicut in casu, nihil obstat.

Resp. — In probatione thesis multiplici argumentorum genere demonstravimus Concilium Tridentinum nullatenus in illo Decreto declarare voluisse parochum, seu alium sacerdotem qui vices eius teneret, ministrum matrimonii; sed e contra indubie tradidisse sacerdotem non esse sacramenti huius ministrum, et verba quae ab eo proferuntur non esse sacramenti formam. Adnotavimus etiam Concilium non praescripsisse *determinate* haec verba a sacerdote proferenda: « Ego vos in matrimonium coniungo »; sed *vel haec, vel alia,* iuxta receptum uniuscuiusque provinciae ritum: — et simul ostendimus hanc Decreti clausulam apertissime per se solam dicere, verba a sacerdote, iuxta Concilii praescriptum proferenda, sacramenti matrimonii non esse formam.

Sensus igitur illius formulae: « Ego vos in matrimonium coniungo » non est, « ego per haec verba matrimonium inter vos facio », aut « sacramentum matrimonii conficio, vobisque confero », sed « ego, tamquam Ecclesiae minister, hoc coniugium vestrum verum esse atque legitimum declaro, illudque in facie Ecclesiae confirmo, ratifico et benedico in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti ».

Praeterea verba illa a sacerdote prolata « Ego vos in matrimonium coniungo », accipi nequeunt pro coniunctione *absolute* et *simpliciter* tali, quia significatio haec naturae contractus matrimonialis omnino repugnat, utpote qui nonnisi a contrahentibus mutuo consensu expresso perfici potest.

4. In Rituali Romano, an. 1494, legitur: « Contrahentibus respondentibus, se nec affines, nec consanguineos, etc. Sacerdos pronunciet verba, quae sunt forma huius sacramenti ». — Aliud Rituale Romanum, iussu Pauli V. editum, in praefatione ait inter sacramenta, quorum administratio ad parochum pertinet, esse matrimonium. — Idem reperitur in Mediolanensi sub S. Carolo Bor-

romaeo part. 4. Act. — Praeterea Rituale Atrebatense anni 1600., et Yprense an. 1576., iubent, ut sacerdos dicat, « et ego tanquam Ecclesiae minister vos in matrimonium coniungo in nomine Patris, etc. » : — et similia in aliis Ritualibus praescribuntur. — Ergo.

Resp. — *a*) In his documentis ecclesiasticis agitur de sacerdote ut de ministro sacramentum matrimonii non *conficiente*, sed *confirmante* eique *benedicente*.

b) Ad Rituale Romanum antiquum quod attinet *Resp. Dist.* — Sic loquitur de matrimonio sumpto adaequate, quoad substantiam, et quoad solemnitatem *C.* secus *N.* — Matrimonii autem sic adaequate sumpti forma adaequata et integra coalescit ex verbis sacerdotis et contrahentium; nam per haec quoad substantiam, per verba vero sacerdotis perficitur quoad solemnitatem.

Ad alterum Rituale Romanum, iussu Pauli V. editum, *Resp. Dist.* Ait administrationem sacramenti matrimonii pertinere ad parochos, quia contrahentes non possunt licite, nec modo iuxta Concilium Tridentinum valide, perficere hoc sacramentum sine assistentia parochi tanquam testis essentialiter requisiti *C.* secus *N.* Eodem modo explica S. Carolum Borromaeum in Actis Ecclesiae Mediolanensis part. 4. § 1.

Ad cetera Ritualia, ut Atrebatense, Yprense, Mechliniense, *Resp.* — ea, utpote post Concilium Tridentinum edita, loqui iuxta mentem et declarationes Concilii, quas plenissime iam exposuimus. Sane in illis Ritualibus non dicitur *sacramenti matrimonii ministrum esse* sacerdotem; sed sacerdotem, ut *ministrum Ecclesiae, coniungere* contrahentes in matrimonium, sensu a nobis superius declarato.

5. SS. Patres, Summi Pontifices et Concilia ita de nuptiarum benedictione a sacerdote data loquuntur, ut necesse sit plane fateri, hanc ad sacramentum matrimonii conficiendum essentialem esse. Ergo minister huius sacramenti non est nisi sacerdos. — Probatur antec.

a) Ex SS. Patribus. — Nam Tertullianus, lib. 2. ad uxorem, cap. 9.: « Unde sufficiamus », inquit, « ad enarrandam felicitatem eius matrimonii, quod Ecclesia conciliat, et confirmat oblatio, et obsignat benedictio? » S. Basilius, Homil. 7. in Hexamer. ait: « Iugum per benedictionem impositum, distantium sit coniunctio ». — S. Ambrosius Epist. 19. ad Vigilium: « Cum ipsum coniugium velamine sacerdotali et benedictione sanctificari oporteat ». Similia habent plures alii.

b) Ex Summis Pontificibus. — Evaristus, Epist. 1. relata C. *Aliter* 30. quaest. 5., connubia ait, sine sacerdotis benedictione contracta, « non coniugia, sed adulteria, vel contubernia, vel stupra, aut fornicationes potius, quam legitima coniugia esse ». — Siricius, Epist. ad Himmerium Tarraconensem cap. 4. dicit: « Illa benedictio, quam nupturae sacerdos imponit, apud fideles cuiusdam sacrilegii instar est, si ulla transgressione violetur ». — Innocentius I., Ep. 9. ad Probum asserit, matrimonio dari gratiam divinam, quando celebratur; sed non celebratur, nisi quando parochus benedictionem elargitur. Similia habet in Epistola ad Victricium Rothomagensem. Et Hormisdas, relatus cap. 3. q. 5.: « Nullus, » inquit, « fidelis occulte nuptias faciat, sed benedictione accepta a sacerdote publice nubat in Domino ». His adde Nicolaum I. in Epist. ad Rodoaldum, et relatum cap. Lotharius 31. qu. 2., ubi docet matrimonium inter Lotharium et Waldradam initum dissolvendum esse, si non fuerit cum benedictione sacerdotis celebratum.

c) Ex Conciliis. — Carthaginense IV. can. 13. coniuges monet, ut nocte post acceptam benedictionem, ob reverentiam benedictionis se contineant. — Coloniense, habitum anno 1536., part. 7. c. 40., ait sacramentum matrimonii, si quis, sicut decet, acceperit, *accedente sacerdotali precatione,* conferre donum Spiritus Sancti, quo vir diligat uxorem amore casto, sicut Christus dilexit Ecclesiam; ubi verba, « *accedente sacerdotali precatione* », manifeste demonstrant, ait Tournely, mentem huius Synodi esse, sacerdotalem precationem esse formam huius sacramenti. Et in Enchiridio, quod iussu huius Concilii editum est, cap. penult. dicitur: « Quanto magis putandum est in nova lege sacerdotes, qui legatione pro eo funguntur, legitimos huius sacramenti ministros esse ». — Cameracense habitum anno 1567. paulo post sess. 24. Concilii Tridentini, item Rhemense anno 1583., et quaedam alia, partim meminerunt sacerdotalis benedictionis, partim parochum vocant matrimonii ministrum. — Concilium Lateranense III. (Decr. lib. 5. cap. *cum in Ecclesiae corpore* 9. de simonia) ait horribile esse pro benedictionibus nubentium, sive pro aliis sacramentis aliquid accipere; ergo supponit hanc benedictionem esse de essentia sacramenti. — Denique in fine Concilii Constantiensis Martinus V. inter sacramenta numerat matrimonii solemnitatem.

Antequam huic obiectioni respondeam, animadverto nullum

ex Patribus aut Summis Pontificibus loqui, vel quocumque modo alludere ad verba haec sacerdotis, in quibus adversarii formam coniugii reponunt, nempe: « Ego vos in matrimonium coniungo »; sed de alia *benedictione* loquuntur', qua sacerdos varias fundens preces, nubentibus solemniter benedicit.

Deinde ad singula obiecta, respondeo

a) quoad Patres,

Tertullianus loquitur de *obsignatione benedictionis,* quatenus ita ferebat Ecclesiae disciplina qua prohibebatur matrimonium occulte contractum, et qua fiebat ut nuptiae in facie Ecclesiae celebratae suum veluti publicum sigillum obtinerent, per quod uti legitimae et probatae ab omnibus agnoscerentur. — Ceterum agit hic Tertullianus de coniugio fidelium ostendendo illud felix esse quod tot sacris ritibus peragatur, secus ac fiat in coniugiis infidelium; et hoc verum est, licet benedictio sacerdotis ad essentiam matrimonii non pertineat. — Praeterea ipsa Tertulliani verba significare potius videntur benedictionem accedere matrimonio in suo esse iam perfecto.

S. Basilius de eadem benedictione coniugio accidentali loquitur: sine ea tamen fideles matrimonia contrahere non solebant, nam adhiberi debebat ex praecepto.

S. Ambrosius intelligendus est non de sanctificatione sacramentali, quae ex opere operato habetur; sed de accidentali quae habetur per preces sacerdotis benedicentis. Ratio responsionis ex ipso S. Doctore patet; dehortatur enim eo loco fideles, ne cum infidelibus matrimonia ineant sine ritibus sacris, quibus sanctificari alias matrimonia oportet; addit enim immediate: « quomodo potest coniugium dici, ubi non est fidei concordia? »

b) Quoad Summos Pontifices,

S. Evaristi Epistola est supposita. Textus vero S. Evaristo attributus, ubi legitur sententia in obiectione citata, refertur a Gratiano (2. p. Decr., *Causa* 30. quaest. 5. c. 1. *Aliter*) et sic se habet: — « Aliter legitimum non sit coniugium nisi ab his qui super ipsam feminam dominationem habere videntur et a quibus custoditur, uxor petatur, et a parentibus et propinquioribus sponsetur, et legibus dotetur, et suo tempore sacerdotaliter, ut mos est, cum precibus et oblationibus a sacerdote benedicatur, et a paranymphis, ut consuetudo docet, custodita et sociata, a proximis congruo tempore petita legibus detur, ac solemniter accipia-

tur, et biduo vel triduo orationibus vacent et castitatem custodiant. Ita peracta legitima scitote esse connubia; aliter vero praesumpta, non coniugia, sed adulteria, vel contubernia, vel stupra, aut fornicationes potius, quam legitima coniugia esse non dubitate, nisi voluntas propria suffragaverit, et vota succurrerint legitima ». — Porro quis non videt in hac spuria Decretali multa referri quae ad validitatem coniugii necessaria certe non sunt, inter quae merito reponimus etiam sacerdotis benedictionem? — Matrimonia vero quae fiunt sine conditionibus ibi recensitis, ab illa spuria Decretali dicuntur adulteria et fornicationes, vel iuxta praesumptionem fori externi, non reputantis verum matrimonium quod probari non potest, vel ea tantum matrimonia in quibus non adest verus et legitimus utriusque partis consensus; quare subiungitur: *nisi voluntas propria suffragaverit, et vota succurrerint legitima* ».

S. Innocentius I. dixit matrimonio dari gratiam quando celebratur, quod sane fide tenemus; sed non dixit, ut contendunt adversarii, gratiam dari *vi benedictionis sacerdotis,* quae debet tamquam sacramenti *forma* considerari.

S. Hormisdas praeceptam indicat benedictionem nuptialem, quod non negamus; attamen benedictionem illam praescriptam fuisse tamquam sacramento essentialem non declarat.

Nicolaus I. ea quae in obiectione proponuntur scripsit secundum praesumptionem fori externi. Etenim cum Lotharius repudiaverit Teutpergam uxorem suam, ut Waldradam duceret, Summus Pontifex Rodoaldo et Ioanni Ficolensi legatis suis mandavit ut nullum hoc matrimonium declararent nisi Lotharius *probaret* se prius, ante Teutpergam, duxisse Waldradam. En verba Nicolai I. (apud Harduin. tom. 5. pag. 319.): « Si minime probatum fuerit, Waldradam fuisse uxorem legitimam, neque nuptiis secundum morem celebratis, per benedictionem scilicet sacerdotis, filio nostro Lothario extitisse coniunctam, suggerite illi, ut non moleste ferat legitimam sibi... reconciliari uxorem ».

c) Quoad Concilia,

Concilium Carthaginiense IV. canone 13. coniuges monet, ut nocte post acceptam benedictionem, ob reverentiam benedictionis, se contineant, *non* quia benedictio sacerdotis est forma sacramenti matrimonii, *sed* quia est quoddam sacramentale, sacramento adiunctum. Hoc unum igitur ex textu obiecto colligitur, nempe,

benedictionem sacerdotalem adhiberi solitam fuisse in coniugii christiani celebratione, quod ultro fatemur; sed ex eo nullatenus ostendi potest *benedictionem* sacerdotis esse de essentia huius coniugii, et constituere sacramenti matrimonii formam.

Concilium Coloniense doctrinam quam defendimus insinuat; dum enim dicit, c. 40.: « Sacramentum [matrimonii] si quis sicut decet acceperit, accedente sacerdotali precatione confert donum Spiritus, quo vir diligat uxorem amore casto sicut Christus dilexit Ecclesiam », supponit sacramentum matrimonii confectum esse ante precationem, atque hanc illi, in suo esse iam constituto, accessoriam addi. Dicit autem « *accedente sacerdotali precatione* » conferri in matrimonii celebratione donum Spiritus Sancti, quia cum benedictio sacerdotis praecepta fuerit, coniuges qui eam culpabiliter omisissent, gratiam sacramenti matrimonii non percepissent, utpote cui peccato suo posuissent obicem.

Ad Enchiridion iussu huius Concilii editum Resp. *Dist.* — Vocat sacerdotes ministros legitimos, quia conficiunt sacramentum ipsum *N.* quia contrahentes nec solemniter, nec licite perficere poterant hoc sacramentum, nisi praesente sacerdote, exquirente consensum, et per verba de praesenti consensum nomine Ecclesiae ratum habente; verbo, quia sacerdos ad licitam matrimonii celebrationem et solemnitatem principaliter concurrebat *C.*

Hanc, non aliam, esse eiusdem Enchiridii doctrinam, ex sequentibus verbis planum fit: « Superest », inquit, « ut verbum et elementum huius sacramenti videamus, et gratiam insuper in eo conferri demonstremus. Verbum itaque huius sacramenti quo accedente ad elementum fit sacramentum, id nimirum est, quo ambo mas et femina cum pietatis respectu [quae in Deum est sibi mutuo fidem coniugalem dant, accipiuntque, non quovis modo, sed Dei nomine coniunguntur ». Ergo verbum, quo hoc sacramentum fit, quod proinde forma est, iuxta Concilii Coloniensis Enchiridion, non est sacerdotis benedictio, sed verbum quo contrahentes dant consensum et accipiunt. — Hinc dum sacerdotes vocantur ministri legitimi, id in sensu a nobis explicato intelligi debet. — Idem dicendum est quoad Concilia Cameracense et Rhemense.

Concilii Lateranensis III. Decretum, quod invenitur Decr. libr. 5. *de Simonia*, tit. 3. c. 9. *cum in Ecclesia,* ita se habet: « Horribile nimis est quod in quibusdam Ecclesiis locum venalitas

perhibetur habere: ita ut pro episcopis, vel abbatibus, seu quibuscumque personis ecclesiasticis ponendis in sedem, sive introducendis presbyteris in Ecclesiam, nec non pro sepulturis, et exequiis mortuorum, et benedictionibus nubentium, seu aliis sacramentis aliquid requiratur . . . Ne igitur haec de cetero fiant, vel pro personis ecclesiasticis deducendis in sedem, vel sacerdotibus instituendis, aut sepeliendis mortuis, seu benedicendis nubentibus, seu aliis sacramentis conferendis, seu collatis, aliquid exigatur, districtius prohibemus». — His vero in verbis nihil prorsus invenitur quod insinuet *benedictione* sacerdotis confici nuptiarum sacramentum, ita ut si sacerdotalis eiusmodi benedictio non accedat, matrimonii sacramentum non habeatur. Sane, si quis contrarium contenderet, hac locutione Concilii innixus « pro *benedictionibus nubentium, seu aliis sacramentis* », cum illud « aliis sacramentis » non modo *benedictionibus nubentium*, verum etiam *sepulturis et exequiis mortuorum* aptetur, consequens foret ex hac interpretatione, tum sepulturas tum mortuorum exequias, quae sine ministerio sacerdotis non fiunt, totidem esse sacramenta; quod nemo sanus dixerit. Igitur heic ponitur benedictio nuptiarum, quia haec est id unum, quod minister Ecclesiae praestat, et pro quo proinde stipendium acceptare posse sibi videbatur.

Ceterum, mentem numquam fuisse Concilii Lateranensis III., adeoque nec Alexandri III., sub quo Concilium celebratum est, uti essentialem sacramento matrimonii decernere benedictionem sacerdotalem, evidenter constat ex Appendice eiusdem Concilii, part. 17. cap. 8., ubi exhibetur laudati Pontificis rescriptum his verbis expressum: « Super hoc inquisitioni tuae taliter respondemus; quod si legitimus consensus a [forte *ea*] solemnitate, qua fieri solet, praesente sacerdote, *aut etiam eius notario,* sicut etiam in quibusdam locis adhuc observatur, coram idoneis testibus interveniat de praesenti; ita quod unus alium in suum mutuo consensu verbis expressis recipiat, utrimque dicendo: *Ego te recipio in meam, et ego te in meum;* sive sit iuramentum, sive non, non licet mulieri alii nubere, et si nupserit, et fuerit carnalis copula subsecuta, ab eo separari debet, et ut ad primum redeat, ecclesiastica districtione compelli». — Si igitur perfici poterat matrimonium etiam *coram solo notario* et *idoneis testibus* sine praesentia sacerdotis, patet ex mente Pontificis benedictionem sacerdotalem minime spectare ad sacramenti matrimonii essentiam,

nec proinde sacerdotem esse huius sacramenti ministrum. Cf. apud Harduin. *Acta Concil.* t. 6. p. 2. col. 1732.

Ad Concilium Constantiense, Resp. *Dist.* — Martinus V. in fine Concilii sacramentis aliis adiungit matrimonii *solemnizationem* in abstracto *N.* sumptam in concreto pro matrimonio solemni, contracto in facie Ecclesiae *C.* — Iubet enim Pontifex in Bulla ad finem huius Concilii, suspectos de haeresi specialiter inter cetera interrogari, an credant, quod christianus contemnens susceptionem sacramentorum confirmationis, vel extremae unctionis, vel solemnizationis matrimonii peccet lethaliter; at solemnizationem, ut patet, non sumit in abstracto quasi in ea consisteret sacramentum; sed in concreto pro matrimonio solemni, h. e. contracto in facie Ecclesiae; sive pro matrimonio tam quoad substantiam eius, quam quoad solemnitatem.

6. Iam a saeculo XIII. S. Thomas, Gulielmus Parisiensis et Scotus docuerunt sacramenti matrimonii ministrum esse sacerdotem: eos autem, saeculo XIV., secutus est Petrus Paludanus.

Resp. *Neg.* — Et ad Angelicum Doctorem quod attinet, sufficit ea legere quae ex ipso retulimus p. 188. et seq.

Quoad Gulielmum Parisiensem, ut eius mens pateat, hic citamus quae in opusc. « *De Matrimonio* » scripsit c. 6. « *de Sanctitate matrimonii* ». « Habet enim », inquit, « matrimonium *non parum* sanctitatis ex benedictione, vel oratione sacerdotali; sine qua numquam celebrandum est matrimonium, quam quicumque contempserint, aut declinaverint, *nisi metu iusto, aut alia causa necessaria,* non sunt coniuges habendi, sed fornicarii, nec filii eorum legitimi esse censendi. Etenim nec cibus sumendus est absque oratione, et benedictione sacerdotali, ubi sacerdotis est copia, nec aliquod opus etiam leve, aut modicum, quod operis nomine dignum sit, aggrediendum vel faciendum absque benedictione et divina invocatione ». His autem plures adiicit probationes, ut evincat *convenientiam* exquirendi recipiendique benedictionem sacerdotis, quo sancte celebretur coniugium. — In eodem etiam capite 6. afferens septem rationes ad matrimonii sanctitatem adstruendam, septimo loco ponit eam, quae desumitur, « ex ipso sacramento, quo ipsum matrimonium sacrum signum est matrimonii spititualis, quod esse debet inter Deum et animam humanam ».

Deinde in cap. 9. sub hoc titulo « *Quaestiones quatuor singulares* » idem Gulielmus scribit: « Utrum veri nominis et sacra-

mentalis virtutis sit [matrimonium], si *praeter* nuptialem benedictionem, et orationem, quam habere potest, contrahatur? Verum certum est, quia et *sacrum signum est, et sacrans, sive sanctificans virtute essentiali*... dummodo nuptialis benedictio *non contemnatur;* sed virtutem sacramentalem omnino non habet, nec veri nominis est sacramentum, nisi sicut diximus. Unde et matrimonium apud fideles, et apud infideles, aequivoce dicitur: apud infideles enim non est, nisi sicut diximus; apud fideles autem est illo modo et insuper sacrans benedictionis virtute, quod est proprium verorum *plenae virtutis* sacramentorum ».

Iam vero ex his testimoniis inter se collatis, ut animadvertit Perrone (de Matrim. christ. libr. 1. Sect. 1. c. 2.), merito colligimus iuxta mentem Gulielmi Parisiensis *a*) — matrimonium fidelium habere rationem sacramenti ex seipso, quatenus est signum sacrum conferens gratiam sanctificantem, quae in omnibus sacramentis novae legis confertur. *b*) — Hoc esse essentiale ipsi signo, quod habetur per coniunctionem nubentium, seu per eorum consensum. *c*) — Signum sacrum et sacrans non intervenire in coniugio infidelium, adeoque istorum connubium non habere rationem sacramenti, prout habet fidelium coniugium. *d*) — Benedictionem sacerdotis minime censendam esse essentialem sacramento matrimonii, cum sacramentum habeatur quando, necessaria causa interveniente, benedictio illa omittitur. Quod affirmari sane non posset, si sacerdotalis benedictio ad sacramenti formam atque adeo ad sacramentum conficiendum essentialiter requireretur. *e*) — Eiusmodi benedictionem et orationem supervenire coniugio iam contracto, seu sacramento matrimonii iam confecto, ad ulteriorem a Deo impetrandam sanctitatem, vi inhaerente ipsi orationi, quatenus nomine Ecclesiae funditur a sacerdote; ideoque sacerdotis benedictionem ex Gulielmi mente censendam esse accidentalem; qui eodem modo eam requirit ad sanctificandum cibum et potum, vel aliud opus quodcumque ex monito Apostoli, relato immediate post citata verba ex cap. 6.: « Omne quodcumque facitis in verbo, aut in opere, omnia in nomine Domini Iesu Christi facite, gratias agentes Deo et Patri per ipsum ».

Nec obest Gulielmum benedictioni sacerdotali tribuere *virtutem sacramentalem,* aut etiam asserere matrimonium sine benedictione celebratum non esse *veri nominis sacramentum;* nam uti liquet ex totius orationis serie, Gulielmus nihil aliud significare

intendit, quam sacramenti fructum, sive gratiam minime obtineri ab iis, qui connubium non contrahunt iuxta Ecclesiae ritum, sed clandestine, quod semper illicitum fuit, cum a clandestinis nuptiis Ecclesia semper abhorruerit, easque vetuerit; adeoque latiori significatione *virtutem sacramentalem,* ac *veri nominis sacramentum* nominat. Et re quidem vera in eodem contextu iam affirmaverat ille auctor, matrimonium esse per se *verum sacramentum,* utpote *signum sacrum* et *sacrans* et *significans;* item habere *virtutem sacramentalem,* et quidem *vi sua,* quamvis celebratum fuerit absque sacerdotali benedictione. Quamobrem nisi velimus sibimetipsi in eadem periodo Gulielmum turpiter contradicere, fateamur necesse est, nonnisi latiori sensu, ut diximus, eum affirmasse per sacerdotalem benedictionem et orationem haberi veri nominis sacramentum, et sacramentalem virtutem, quatenus cum debitis dispositionibus ad sacramentum matrimonii contrahentes accedunt; aut etiam ad uberiorem fructum obtinendum ex opere operantis.

Nec pariter obstat quod Gulielmus *fornicarios* appellaverit eos qui nulla legitima intercedente causa benedictionem sacerdotalem neglexerunt, eorumque liberos dixerit *legitimos* non *esse censendos;* siquidem, ut antea pro locutionibus similibus monuimus, hisce appellationibus non aliud significare intendit, quam non esse eiusmodi coniuges in eorum censu habendos, qui debita pietate, ac dispositionibus necessariis connubium inierint, et ad Ecclesiae catholicae normam atque praescriptum. Alioquin si presse et in rigore verba quae obiiciuntur sumi deberent, significarent connubia illa sine benedictione celebrata nec vera fuisse in ratione contractus matrimonialis, contra id quod adversarii nostri contendunt, qui distinguunt in matrimonio christiano contractum a sacramento, et aiunt actus contrahentium quibus sibi mutuo dant fidem coniugalem esse contractum matrimonii et sacramenti matrimonii materiam, verba vero sacerdotis esse sacramenti formam. — Et haec de Gulielmo Parisiensi dixisse sufficiat, licet et alia pro re nostra ex eodem auctore proferri potuissent.

Scotus adhuc minus Cano favet; nam in 4. d. 26. q. un., mentem suam sic exprimit, ut clarius non posset: « Sacramentum matrimonii », dicit, « est expressio certorum verborum maris et feminae se invicem significantium traditionem mutuae potestatis corporum ad prolem debite procreandam, ex institutione

divina efficaciter significans gratiam conferendam mutuo contrahentibus ad coniunctionem mutuam animorum gratiosam ». Nec iuvat Canum, quod postea eodem loco dicat: « De ministro est aliud dubium, quia ut plurimum contrahentes ministrant sibi ipsis hoc sacramentum . . . . . sed nec hoc requiritur necessario si in omni contractu est sacramentum, quia aliquando patres contrahunt pro filiis vel filiabus praesentibus, eis non exprimentibus signa propria. Si ergo ibi est sacramentum, oportet dicere quod minister huius sacramenti potest esse indifferenter quicumque potest esse minister in contractu matrimonii ». Nam Scotus, ut ex verbis palam est, non dubitavit, utrum contrahentes sint ministri sacramenti matrimonii, si ipsi proferant verba consensum exprimentia; sed dubium Scoti erat hoc, an solus ille contractus matrimonii sit sacramentum, quando ipsi contrahentes consensum exprimunt? dicitque, si verum est, quando in omni contractu sit sacramentum, etiam parentes posse hoc sacramentum ministrare liberis, ut quando parentes liberis praesentibus et tacentibus contrahunt; imo sic ministrare hoc sacramentum posse, quicumque potest esse causa efficiens contractus matrimonialis.

Paludanus vero apertissime doctrinam quam defendimus tradidit, et quidem in eo ipso loco (In 4. dist. 5. q. 2.) citato ab adversariis; haec enim sunt verba eius: « Non videtur », inquit, « quod peccator contrahens matrimonium peccet, cum tamen essentia mattimonii consistat in mutuo consensu per verba unius alteri expressa: *hic enim consensus sacramentum ministrat, non autem sacerdos benedicens,* qui solum sacramentale quoddam adhibet ».

7. Sacramenta sunt ceremoniae sacrae et actus religionis. — At matrimonium solis verbis coniugum contractum, si non accedant verba quae a sacerdote proferuntur, nihil habet sacri. — Ergo in verbis sacerdotis huius sacramenti forma constituenda est, et sacerdos sacramenti matrimonii minister dicendus est.

Resp. *N. min.* — Matrimonium enim, mutuo paciscentium consensu celebratum, iam ab initio lato sensu sacramentum fuit, et in nova lege, cum a christianis contrahitur, ob efficientiam gratiae quam habet, plane sacrum est.

8. Matrimonium contractum solis coniugum verbis non significat effectum sacramentalem. — Ergo nequit dici matrimonium, quin accedant sacerdotis verba, ut forma, constituere totum signum sacramentale.

Resp. *N. Ant.* — Significat enim spiritualem coniunctionem coniugum per charitatem mutuam.

9. Ante Concilium Tridentinum, et iuxta ius antiquum, sponsalia per copulam, affectu maritali factam, transibant in matrimonium. — Ergo contrahentes nequeunt sacramenti matrimonii dici ministri, secus copula illa illicita sacramentum efficeret.

Resp. *a*) — Moraliter impossibile esse videtur, copulam a sponsis maritali animo factam nulla verba, aut signa praecessisse, quae significarent eos mutuo sibi tradere ius ad actus coniugales exercendos. — Porro si haec verba, vel signa praecesserunt, obiectio ruit: illis enim verbis aut signis matrimonium ante copulam factum fuit.

Sed etiam suppositione admissa copulae, quam nulla signa consensum matrimonii exprimentia praecessissent,

Resp. *b*.) Copulam carnalem non ratione sui, sed ratione signi, seu prout manifestabat mutuum in matrimonium consensum, sacramentum matrimonii essentialiter perfecisse. Etenim cum copula ratione sui sit indifferens ut fiat vel animo maritali, vel fornicario, non ipsa, prout copula est, sed ipsa prout signum est utriusque partis consensus externe expressi sacramentum matrimonii efficere poterat, et efficiebat; — causa enim huius sacramenti, ut ait Concilium Florentinum, est consensus mutuus expressus; et quod expressio consentientis voluntatis flat per hoc vel per illud signum, est omnino accidentale. Quapropter si hoc signum sit actio turpis, non ideo *valori* obstat sacramenti, sed solum *ponit obicem gratiae* ex parte subiecti.

10. Benedictus XIV. (de Synodo dioecesana, lib. 8. cap. 13. n. 4.) sententiam quae adstruit sacerdotem esse sacramenti matrimonii ministrum dicit *valde* probabilem.

Resp. — Probabilem eam dicit, ut videtur, tantum *extrinsece;* in Decretali enim epistola sua ad archiepiscopum Goanum, quae incipit: « Paucis ab hinc hebdomadis », data die 19 Martii an. 1758., de matrimonio doctrinam exponens, ait: « legitimus contractus materia insimul ac forma est sacramenti matrimonii, mutua nempe ac legitima corporum traditio verbis ac nutibus interiorem animi assensum exprimentibus materia, et mutua pariter ac legitima corporum acceptatio forma »; quibus verbis contrahentes esse sacramenti matrimonii ministros clarissime tradit.

ARTICULUS QUARTUS.

De sacramenti matrimonii materia et forma.

Ex duobus praecedentibus articulis constat materiam sacramenti matrimonii non esse contractum matrimonialem, cui accedant verba sacerdotis nuptiis benedicentis tamquam forma; sed contractum ipsum matrimonialem a fidelibus celebratum esse sacramentum.

Hac veritate in tuto posita, quaerimus quo pacto contrahentes sacramentum matrimonii ad invicem sibi administrent: ac proinde quid in matrimonio considerari debeat tamquam sacramenti materia, quid in eo haberi debeat tamquam forma.

Varia hac in re placita sunt Doctorum. Ut praecipua commemoremus, quidam cum Navarro dixerunt consensum internum esse sacramenti matrimonii materiam adaequatam, formam vero verba, aut alia signa externa quae consensum exprimunt; — nonnulli cum Vasquesio putaverunt ipsa contrahentium corpora esse materiam, et formam esse consensum verbis expressum, vel aliis signis: — recentiores autem post Suaresium, Bellarminum, Sanchez, aliosque communiter tenent materiam matrimonii esse traditionem corporum, formam vero esse huius traditionis acceptationem; quod, ut ultimis articuli praecedentis verbis adnotavimus, et ipse Benedictus XIV. in Decretali ad archiepiscopum Goanum « Paucis ab hinc » an. 1758. aperte docuit.

Hanc sententiam, tum aliarum opinionum refutatione, tum directa probatione vindicabimus thesi sequenti.

THESIS IV.

Materia adaequata sacramenti matrimonii reponenda non est in consensu interno, nec forma in verbis, aut in signis quae consensum exprimunt: — corpora vero contrahentium, vel potius ius in corpora in ordine ad usum coniugalem materiam matrimonii remotam, et circa quam, non proximam et ex qua constituunt. Materia autem, proxima sacramenti huius et forma sunt contrahentium actus quibus sibi mutuo ius seu dominium in corpora in ordine ad coniugalem usum tradunt, et traditionem acceptant; ita tamen ut materia sit traditio, et forma, eius acceptatio, utraque dicens et consensum internum et externam significationem.

Prob. 1. *pars* thesis. — Consensus internus dici nequit materia *remota* sacramenti matrimonii, cum materia remota sit illa res circa quam consensus ipse versatur. — Nec dici potest materia *proxima*, nam materia sacramenti debet saltem ex aliqua sui parte esse sensibilis, cum sacramenta ex genere suo sint signa sensibilia, non tantum ratione formae, sed etiam materiae: consensus autem internus ex nulla parte sui sensibilis est. — Et adnotavimus materiam sacramenti saltem ex aliqua parte sui sensibilem esse debere, quia materia ex aliqua parte sui potest in se non esse sensibilis in sacramento, sed per aliam partialem materiam sensibilis fieri, ut in sacramento ponenitentiae dolor interior, qui est materia partialis, fit sensibilis in confessione et per confessionem, quae est etiam eiusdem sacramenti partialis materia.

Insuper, in sacramentis materia proxima est res vel actio minus determinatae significationis, quae per formam determinatur. — Sed coosensus internus non est quid indifferens et determinabile in coniugiis, sed est actus determinatus ad suum tantum obiectum exprimendum; nec determinatur a verbis, quae unice consensum internum reddunt sensibilem. — Ergo consensus internus dici nequit sacramenti matrimonii materia proxima.

Prob. 2. *pars* thesis. — Materia *proxima* et *ex qua* sacramenti matrimonii, quod in contractu matrimoniali consistit, debet esse pars materialis huius contractus, quem intrinsece componit. — Atqui corpora contrahentium, vel ius in ea in ordine ad usum coniugalem, non componunt intrinsece contractum, sicut res ven-

dita, ager, vinea non componit intrinsece venditionem. — Ergo corpora contrahentium vel ius in corpora in ordine ad usum coniugalem *materia proxima* sacramenti matrimonii esse non possunt. — Sunt tamen materia *remota,* et *circa quam;* quia circa corpora, vel ius mutuum in ea, contractus versatur; sicut venditio versatur circa agrum.

Praeterea corpora, vel ius et dominium mutuum in illa, nec significant, nec causant gratiam; ergo non possunt esse pars materialis sacramenti.

Prob. 3. *pars* thesis. — In aliis contractibus materia et forma sunt actus contrahentium, ita ut traditio habeat rationem materiae; acceptatio, formae: — ergo et in contractu matrimoniali nam in ratione contractus matrimonium a ceteris contractibus non distinguitur.

Prob. Ant. — Illud se habet per modum materiae, quod se habet per modum determinabilis; illud vero se habet per modum formae, quod se habet per modum determinantis. Sed traditio se habet per modum determinabilis, et acceptatio illius per modum determinantis; traditio enim adhuc quid informe est, nam per eam solum contractus inchoatur; estque inefficax, et manet suspensa, donec accedat acceptatio, per quam traditio fit perfecta et efficax, et contractus perficitur. — Ergo.

Verum dum statuimus materiam proximam sacramenti matrimonii esse traditionem mutuam iuris, seu dominii, in corpora in ordine ad usum coniugalem, et formam esse huiusmodi traditionis acceptationem, intelligimus utramque, seu traditionem et acceptationem, dicere et *consensum internum* et *externam significationem.* Sacramentum enim quodlibet necessario signum sensibile requirit, quod habetur per actum externum; et sacramentum de quo loquimur, consistens in contractu matrimonii qui iuxta Christi institutionem ex opere operato gratiam confert, utrumque essentialiter exigit: consensum nempe internum, et externam consensus expressionem, cum contractus non fiat sine mutuo consensu contrahentium externe significato.

Demum ad maiorem rei declarationem hic adnotamus contrahentium verba: *accipio te in meam, accipio te in meum,* ita esse acceptationem ab una parte, ut sint simul traditio iuris in proprium corpus; nam dum sponsus dicit: *accipio te in meam,* his ius in corpus suum tradit, et traditionem iuris in corpus sponsae ab

ea factam acceptat; et similiter dum sponsa dicit: *accipio te in meum,* ius in corpus suum tradit sponso, et traditionem sponsi acceptat. Quamobrem idem actus ab unoquoque contrahentium elicitus sub diversa consideratione materia est et forma; materia ut est traditio, forma vero ut est acceptatio.

ARTICULUS QUINTUS

An solum matrimonium a duobus fidelibus contraotum sit sacramentum.

Omne matrimonium a duobus fidelibus contractum sacramentum esse demonstravimus; sed quid dicendum de matrimonio eorum qui antequam baptizati fuerint coniugium inierunt? Potestne coniugium in infidelitate celebratum fieri sacramentum ex conversione duorum coniugum ad fidem; et si fieri potest, matrimonium transitne solo baptismo ab eis accepto in sacramentum, vel renovatio consensus matrimonialis ad id requiritur?

Praeterea quid de nuptiis dicendum est, quae ex dispensatione Ecclesiae inter fidelem et infidelem celebrantur? censerine possunt sacramentum ex parte fidelis?

In his quaestionibus solvendis scinduntur Doctores: quas probabiliores putamus sententias proponit

THESIS V.

Matrimonium a non baptizatis contractum, postquam uterque coniux baptizatus fuerit, fit sacramentum si consensus matrimonialis explicite renovetur; immo etiam, ut videtur probabile, sine explicita consensus renovatione. — Matrimonium autem ex dispensatione Ecclesiae contractum inter fidelem et infidelem verum et proprie dictum sacramentum non est, nequidem ex parte fidelis.

Prima pars thesis, quam cum Bellarmino, Sanchez, Kugler, Perrone et multis aliis, ut probabiliorem, defendimus adversus Vasquez, Salmanticenses, Tournely, aliosque, probatur

1. Ex doctrina ab Apostolo Paulo tradita in Epistola ad Ephesios, v. — Etenim in Ecclesia Ephesina collecta ex gentibus ad fidem Christi conversis probabiliter admitti nequit omnes coniu-

gatos nonnisi post] susceptum baptismum matrimonium iniisse; sed e contra magna probabilitate admitti debet saltem quosdam fuisse iam matrimoniali vinculo colligatos antequam professi fuerint Christi fidem et baptismum susceperint. — Sed Apostolus de omnibus fidelibus coniugatis qui erant in Ecclesia Ephesina, absque ullo discrimine, docet, ut demonstravimus in prima thesi, eos verum et proprie dictum sacramenrum coniugii suscepisse. — Ergo iuxta doctrinam Apostoli, non solum ii qui matrimonium post susceptionem baptismi celebraverunt, sed magna probabilitate etiam alii qui matrimonio coniuncti erant antequam baptizati fuerint, sacramentum matrimonii susceperunt: — ac proinde matrimonium in infidelitate contractum fit, probabilius, post baptismum ab utroque coniuge susceptum, verum et proprii nominis sacramentum.

2. Matrimonium quod vere et proprie sacramentum est maiorem firmitatem habet, ratione sacramenti, matrimonio a duobus infidelibus contracto quod non est sacramentum. — Sed matrimonium a duobus infidelibus contractum, post utriusque coniugis conversionem ad fidem et susceptionem baptismi, maiorem habet firmitatem quam antea habebat. — Ergo matrimonium quod contractum fuit a duobus infidelibus, post eorum conversionem ad fidem et susceptionem baptismi, factum est sacramentum.

Maior et minor argumenti constant ex iis quae antea diximus cum de matrimonio *rato* ageremus, et ex dicendis de matrimonii christiani indissolubilitate confirmabuntur.

3. Cum fideles matrimonium contrahunt, sacramentum conficiunt et per illud sacramentalem gratiam accipiunt ut mutua dilectione supernaturali ad invicem ligati maneant, et munera christiani coniugii possint implere, pro quibus auxilium gratiae supernaturalis certe requiritur. — Ergo, nisi evidenter contrarium constet, et profecto non constat, admitti debet eamdem sacramentalem matrimonii gratiam illis conferri qui, licet matrimonium cum adhuc infideles essent contraxerint, debent tamen post susceptionem baptismi, charitate supernaturali, non aliter quam illi qui matrimonium contraxerunt cum ambo essent fideles, manere coniuncti, et eadem prorsus munera christiani coniugii implere tenentur; — eo vel magis quod longe difficilior impletio horum munerum ob praecedentes habitus sit illis qui ex infidelitate ad fidem se recipiunt.

4. Praecipua ratio in qua sententia nobis adversa innititur non est firma. Etenim huius sententiae defensores aiunt: — sacramentum matrimonii consistit *in actu*, et suscipitur cum contractus matrimonialis *actu* celebratur: ergo sacramentum matrimonii ab illis qui ante baptismum, contractum matrimonialem inierunt, suscipi non potest, cum contractus matrimonialis iam pridem celebratus fuerit ab eis et permaneat et iterum post baptismum celebrari omnino non possit.

Sed respondemus: —

Licet ab illis qui matrimonium inierunt ante susceptionem baptismi non fiat post baptismum novus contractus matrimonii *simpliciter* et *secundum se* spectati; fit tamen *novus* contractus matrimonii *secundum quid,* et *moraliter* diversus a contractu iam pridem cum adhuc essent infideles celebrato. Etenim consensus in traditionem rei novo titulo et modo insolubiliter factam, est moraliter diversus a consensu in traditionem rei non tali titulo ac modo factam insolubilem: — consensus igitur coniugum baptizatorum, cum sit consensus in mutuam traditionem iuris in corpora novo titulo et modo factam, nimirum insolubilem, ratione sacramenti et perfectae significationis indissolubilis coniunctionis Christi cum Ecclesia; est consensus matrimonialis in mutuam traditionem iuris in corpora moraliter diversus a consensu ante baptismum praestito; ac proinde constituit novum contractum matrimonialem *secundum quid* et *moraliter* diversum a praecedenti.

Responsionem quam dedimus, *a pari* illustramus et confirmamus; siquidem venditio rei, quae fit novo titulo et modo firmiori, distinguitur a venditione eiusdem rei prius facta; et vota solemnia quae a Societatis Iesu religiosis nuncupantur — idem fit nunc etiam in aliis ordinibus religiosis — a votis simplicibus distinguuntur, quae iidem religiosi prius emiserant, licet utraque tendant in eamdem paupertatem, castitatem et obedientiam, quia vota solemnia pariunt obligationem magis firmam et insolubilem. — Porro res pari modo se habet in casu nostro; et renovatio consensus facta a conversis post baptismum, cum de matrimonio agitur, non est mera approbatio traditionis iam antea factae, sed est traditio nova moraliter a priore distincta, per quam novo titulo intendunt firmiorem matrimonii indissolubilitatem.

Neque dicas: — Si matrimonium eorum qui contraxerunt ante susceptionem baptismi, fieret post baptismum, ob renovationem

consensus, sacramentum; ergo toties repeti posset sacramentum, quoties ab eis consensus renovaretur; quod evidenter est falsum.

Respondemus negando sequelam; nam a baptizatis repeti non potest consensus matrimonialis, sicut potest semel dari a conversis ad fidem quando consensum matrimonii renovant cum baptizantur; — baptizati enim, renovato semel consensu, iam consenserunt in traditionem corporum omni titulo et modo insolubilem; non ita tamen ii consenserant quando ante baptismum, cum infideles adhuc essent, consensum matrimonii ad invicem sibi dederunt.

5. S. Thomas sententiam quam defendimus insinuat 4. dist. 39. qu. unica, a. 2. ad 1. « Matrimonium », inquit, « non tantum est institutum in sacramentum, sed in officium naturae; et ideo, quamvis infidelibus non competat matrimonium, secundum quod est sacramentum in dispensatione ministrorum Ecclesiae consistens; competit tamen eis, in quantum est in officium naturae. Et tamen *etiam matrimonium tale est aliquo modo sacramentum habitualiter, quamvis non actualiter, eo quod actu non contrahunt in fide Ecclesiae* ». — Quibus verbis cum Angelicus Doctor statuat matrimonium infidelium, eo quod non contrahunt in fide Ecclesiae, non esse sacramentum *actu,* sed *habitu,* docere videtur matrimonium infidelium si baptizentur fieri posse proprie dictum sacramentum; secus enim frustra esset illa potentia quae numquam ad actum reduci posset.

Secunda pars thesis, qua statuitur, matrimonium ab infidelibus contractum, post eorum conversionem ad fidem suscepto baptismo sacramentum fieri, quin ad hoc *expressa* renovatio consensus requiratur, defenditur a Bellarmino, Sanchez, aliisque compluribus.

Eam non modo auctoritas horum Doctorum probabilem reddit, sed etiam sequentes quas afferunt rationes.

Dicunt enim: — 1. Verba S. Thomae mox citata huic favent sententiae, nam significare videntur, coniugium infidelium ideo esse sacramentum in potentia, quia sacramentum fit actu *per baptismum,* quin alia consensus matrimonialis renovatio requiratur.

2. Matrimonium *statim ac baptizantur* coniuges, qui illud contraxerant ante baptismum, repraesentat unionem Christi cum Ecclesia, ut matrimonium a fidelibus contractum hanc unionem repraesentat, efficiturque indissolubile, ut est matrimonium ratum fidelium. — Ergo *statim ac baptizantur* coniuges, matrimonium antea contractum fit sacramentum.

3. Eo ipso quod coniuges baptizantur, implicite consentiunt in matrimonium antea contractum, ut sit indissolubile et repraesentet unionem Christi cum Ecclesia: — ideoque consensus, in ipso signo externo susceptionis baptismi expressus, exhibet materiam et formam necessariam pro sacramento matrimonii.

Quare ultro conceditur adversariis, matrimonium antea celebratum fieri non posse sacramentum, quin ponatur eius materia et forma: — sed negatur materiam et formam, seu consensum novum, haberi non posse si *explicita* huius consensus renovatio non habeatur. Utique baptismus, ut sic, non est materia et forma matrimonii, sed renovatio consensus quae in ipsa voluntaria susceptione baptismi habetur, materiam et formam sacramenti matrimonii exhibere potest.

Nec obiiciatur: — iuxta hanc sententiam unico actu, susceptione nempe baptismi, sacramenta baptismi et matrimonii simul reciperentur. Huic difficultati nullo negotio respondetur: — in casu de quo agitur sacramentum matrimonii non exurgeret quin prius iam baptismus extiterit, sin minus tempore, saltem ratione anterius et natura.

Et si supponantur duo coniuges infideles qui in dissitis regionibus degant, et sacris abluantur undis, quin alter de altero sciat; in hoc casu, auctores sententiae quam exponimus aiunt, illos qui baptizantur, cum in baptismi susceptione profiteantur se velle in matrimonio antea inito perseverare iuxta christianae religionis leges, eo ipso consensum coniugalem renovare, qui ad conficiendum sacramentum matrimonii, illudque suscipiendum sufficiens est.

4. Demum defensores eiusdem sententiae argumentantur ex eo quod Ecclesia *expressam* renovationem consensus matrimonii non requirat ab iis qui post matrimonium contractum baptizantur: — quam renovationem Ecclesia certe praescriberet, si ea deficiente coniuges sacramento matrimonii et gratiis eidem adnexis carere deberent.

Tertia pars thesis statuit matrimonium, ex dispensatione Ecclesiae, celebratum inter fidelem et infidelem non esse proprii nominis sacramentum, nequidem ex parte fidelis. — Hanc partem thesis, cum Sanchez, Kugler, Holtzclau, Hurter, plerisque aliis, contra Sotum, Eckium, Salmanticenses, Tournely, Perrone, probabiliorem esse iudicamus, eamque sequenti pacto confirmamus.

1. — Sacramentum matrimonii essentialiter est contractus; ergo sicut contractus unus est inter duos, ita sacramentum est necessario unum in duobus; et sicut ad unum contractum essentialiter requiruntur duo habiles ad contrahendum, ita ad sacramentum, quod consistit in contractu *sacramentali,* requiruntur duo habiles ad contrahendum *sacramentaliter.* — Atqui in casu de quo agimus non sunt duo habiles ad *sacramentaliter* contrahendum. — Ergo.

2. — Sacramentum matrimonii essentialiter unionem quae inter Christum et Ecclesiam existit repraesentat. — Sed matrimonium fidelis cum infideli hanc unionem non repraesentat. — Ergo matrimonium fidelis cum infideli non est sacramentum.

Dices 1. — Ecclesia non permittit fideli qui matrimonium contraxit cum infideli, ut ad novum coniugium vivente adhuc coniuge infideli transeat, licet pars fidelis ab infideli derelicta fuerit, aut gravissimas molestias ab ea ob causam fidei sustinuerit; — attamen id permittitur ei qui in infidelitate matrimonium cum alia parte infideli contraxit et post initum coniugium conversus ad fidem baptizatus fuit. — Ergo Ecclesia censet matrimonium inter fidelem et infidelem initum firmius esse illo quod a duobus infidelibus contractum fuit; unde colligitur matrimonium contractum a fideli cum infideli, saltem ex parte fidelis esse sacramentum.

Resp. *Neg. ultimam concl.* — Et re quidem vera, si fidelis qui cum infideli contraxit non potest hanc relinquere dissolvendo matrimonium, sicut id facere potest conversus ad fidem qui matrimonio ante baptismum coniunctus fuit infideli, quando haec vel cum eo cohabitare nolit, vel cohabitare consentiat non nisi cum Creatoris contumelia et pertrahendo coniugem ad peccatum; id non provenit ex eo quod matrimonium fidelis cum infideli fuerit sacramentum ex parte fidelis, sed quia facultas solvendi vinculum coniugale et convolandi ad alias nuptias, in adiunctis mox commemoratis, est privilegium quod conceditur coniugi qui contraxit in infidelitate et postea conversus est ad fidem et suscepit baptismum; ideoque eamdem facultatem non habet ille qui post acceptum baptismum contraxit matrimonium cum infideli.

Et sane magnum discrimen intercedit inter conditionem illius qui ante baptismum cum esset infidelis contraxit matrimonium cum infideli; et conditionem fidelis qui matrimonium inivit cum infideli. — Ille post conversionem suam ad fidem et susceptionem

baptismi, cum non posset in adiunctis indicatis cohabitare licite cum infideli, nisi privilegium haberet convolandi ad novas nuptias, deberet *sine voluntate propria,* et absque ulla culpa ex parte sua, manere, vita coniugis infidelis perdurante, subiectus servituti et ad ducendam vitam coelibem obligatus: — dum e contra, fidelis qui matrimonium cum infideli contraxit, si facultatem non habet rumpendi vinculum coniugale et ducendi aliam uxorem, si debet manere alligatus servituti et coelibem vitam vivere ob coniugis improbitatem; id certe *non evenit sine ulla ex parte sui voluntate,* cum ipse optime sciens prohibitiones omni iure latas contra coniugium fidelis cum infideli, immo nullitatem huius coniugii nisi necessaria Ecclesiae dispensatio accederet; probe cognoscens pericula, damnaque gravissima illius unionis, voluerit his omnibus non obstantibus, libentissime eam inire.

Coniugium itaque fidelis cum infideli maiorem firmitatem habet quam coniugium a duobus infidelibus celebratum; sed ex hac maiori firmitate, nullatenus inferendum est, partem fidelem in celebratione coniugii cum infideli, verum et proprii nominis sacramentum matrimonii suscepisse.

Dices 2. — Quando fidelis contrahit ex dispensatione Ecclesiae matrimonium cum infideli, ex una parte baptizatus est capax sacramenti; et ex altera parte verum efficit contractum cum non baptizato. — Atqui contractui baptizati convenit ratio sacramenti. — Ergo.

Resp. *Conc. mai. Dist. min.* — Convenit contractui baptizati inito cum baptizato *C.* secus *N.*

Dices 3. — Potest unus recipere gratiam, et eam alter non recipere ex defectu dispositionis. — Ergo pariter potest unus sacramentum recipere, et non alter.

Resp. *N. conseq.* — Disparitas est; quia gratia duorum est duplex numero et distincta entitas; potest ergo recipi ab uno disposito, et non ab altero indisposito, vel ponente obicem; e contra sacramentum matrimonii cum consistat in contractu duorum habilium ad contrahendum sacramentaliter iuxta superius dicta, unum est numero sacramentum, et dicit essentialiter duos sacramenti capaces, qui in praesenti casu non habentur.

Dices 4. — Licet omnes ordines simul sumpti unum constituant sacramentum ordinis, et utraque species consecrata sacramentum unum Eucharistiae; haberi tamen potest unus ordo sine

altero, et una specie Eucharistia: — ergo etiam idem sacramentum matrimonii haberi potest in uno contrahente, quin habeatur in altero.

Resp. *C. Ant. N. cons.* — Habent enim ordines singuli suam materiam et formam distinctam; sacramentum vero Eucharistiae ex duplici materia remota duplici consecratione confici constat, et praeterea qui unam tantum speciem consecratam sumit totum sacramentum recipit *sub ratione rei contentae et significatae:* — nulla igitur paritas datur inter sacramenta haec et matrimonium, quod sicut nequit esse contractus in uno tantum contrahentium, sic sacramentum in uno tantum esse non potest; cum, iuxta dicta, aliud non sit, quam contractus duorum fidelium elevatus ad producendam *ex opere operato* gratiam sacramentalem.

ARTICULUS SEXTUS

De consensu ad matrimonium requisito.

Sacramenti matrimonii causa efficiens est mutuus contrahentium consensus: de eo, quantum ad dogmaticam theologiam pertinet, hic dicemus.

Et in primis consensus debet esse

a) *Verus*, non fictus; contractus enim natura sua, ut antea iam adnotavimus, id requirit, et hic maxime attendendum est illud quod in iure canonico dicitur, Caus. 22. q. 5.: « Non debet aliquis verba considerare sed voluntatem et intentionem; quia non debet intentio verbis servire, sed verba intentioni ».

b) *Deliberatus,* id est, cum cognitione et advertentia, quae sufficiat ad mortale peccatum; id enim obligationis gravitas, quae ex matrimonio contrahitur, exigit.

c) *Mutuus,* ab utroque scilicet contrahente datus et acceptus.

d) *De praesenti,* quia secus, per promissionem *de futuro,* sponsalia fierent, non matrimonium; cum actualis traditio mutua iuris in corpora ad usum coniugalem, mutuaque acceptatio actualis non haberentur.

e) *Verbis* aut *signis externis* sufficienter expressus.

f) *Moraliter simultaneus,* id est, talis ut ad verum et validum consensum matrimonii moralis simultaneitas consensus utriusque contrahentium sufficiat; et postquam una pars consensum dede-

rit, altera, etiam intervallo temporis interposito, consensum suum praestare possit, modo prior adhuc consensus revocatus non fuerit et perseveret. Haec simultaneitas moralis, sicut in ceteris contractibus sufficit, ita et in matrimonio.

g) *Publicus,* non clandestinus, ubi viget constitutio Concilii Tridentini matrimonium clandestinum irritantis.

h) *Liber ab errore* circa *personam,* nam secus matrimonium ex iure naturae nullum est; aut circa *conditionem servilem,* cum haec conditio ignorata a comparte libera reddat, ex iure ecclesiastico, matrimonium nullum.

i) *Liber a metu;* de quo nonnulla hic fusius attingenda sunt.

Metus alius est ab intrinseco, alius ab extrinseco: ab intrinseco est ille qui infertur a causa intrinseca vel naturali, qualis est metus mortis ex morbo, aut naufragio, etc.; metus vero ab extrinseco est qui infertur a causa extrinseca et libera, nempe ab homine; — et hic requiritur ad irritandum matrimonium.

Praeterea metus alius est gravis, alius levis; et, ex communi doctrina, metus levis matrimonium non irritat, metus vero gravis reddit coniugium nullum.

At quo iure? — Duas sententias, quae in hac quaestione habentur, S. Alphonsus de Liguori ita proponit (Theol. Mor. lib. 6. tract. 6. cap. 3. n. 1054.):

« *Prima sententia* dicit irritare de iure ecclesiastico, et hanc tenent Sanchez l. 4. d. 14. n. 2., Layman l. 3. tr. 4. c. 6. n. 3... Ratio, quia in tali matrimonio iam adest sufficiens voluntarium, et licet libertas ex metu minuatur, ex tali tamen diminutione nequit reddi nullum matrimonium; nam alias irritari deberet etiam ex metu intrinseco, quod nemo dicit: cum autem huiusmodi matrimonium naturaliter sit illicitum, merito Ecclesia illud irritat ».

« *Secunda* vero *sententia* non minus probabilis, et forte probabilior, tenet, metum irritare matrimonium de iure naturae; hanc tenent Pont. lib. 4. cap. 14. n. 4.; Nav. cap. 22. n. 51.; Diana p. 4. tract. 4. num. 33.; Boss. cap. 12. n. 269. cum Mol., Cov., Med., Comit., Reb., Vill. etc. Holzm. num. 583. cum Scoto et scotistis communiter, ut asserit; eamque expresse tenet etiam D. Thomas Suppl. q. 47. a. 3., ubi ait: ‘Vinculum matrimonii est perpetuum, unde illud quod perpetuitati repugnat, matrimonium tollit. Metus autem qui cadit in constantem virum, perpetuitatem contractus tollit, quia potest repeti restitutio in integrum;

et ideo coactio talis metus, quae cadit in constantem virum, tollit matrimonium, et non alia'. — Prima ratio igitur est haec D.-Thomae; dicit enim S. Doctor, quod omnes contractus metu initi non sunt firmi et perpetui, ac ideo per restitutionem in integrum rescindi possunt; contractus autem matrimonii, cum sit per se perpetuus, et indissolubilis, non aliter gaudere potest restitutione in integrum, nisi ab ipso iure naturali dispositum sit, quod ab initio sit nullus. — Ratio secunda est, quia matrimonium est vinculum perpetuum mutui amoris inter coniuges, ut ex Matth. 19.: 'Relinquet homo patrem, et matrem, et adhaerebit uxori suae'. Unde, quando ob metum matrimonium contrahitur, oportet de se esse nullum, alias cum metu non potest mutuus amor consistere; nemo enim adhaerere solet rei quam tenet invitus. — Ratio tertia, quia si tale matrimonium naturaliter valeret, natura approbaret actum, ex quo gravissima mala contra commune bonum orirentur, nempe, quod saepe innocens cogeretur vitam duram ducere, et reus commodum ex sua iniquitate reportaret: quae non sunt naturali rationi consona. Valide insuper confirmatur haec sententia ex cap. *Cum locum* 14. de spons., ubi sic habetur: 'Cum locum non habeat consensus, ubi metus vel coactio intercedit, necesse est, ut ubi assensus cuiusquam requiritur, coactionis materia repellatur; matrimonium autem solo consensu contrahitur; et ubi de ipso quaeritur, plena debet securitate ille gaudere, cuius est animus indagandus, ne per timorem dicat sibi placere quod odit, et sequatur exitus qui de invitis solet nuptiis provenire'. Observa igitur, quod in hoc textu non loquitur Pontifex tamquam aliquid novum statuens, sed potius, ut ius naturale declarans et promulgans, quod probat, matrimonium ex ipso iure natnrae esse nullum ».

Exposuimus conditiones necessario requisitas ut consensus valide sacramentum matrimonii efficere queat; — nunc autem quaerimus utrum consensus exprimi per alium possit, ita ut matrimonium inter absentes celebratum per procuratores, qui vicem gerant contrahentium, sit sacramentum?

Quaestionis propositae affirmativa solutio probatur

a) Ex praxi Ecclesiae, quae matrimonia per procuratores celebrata permittit, praesertim inter magnates. Haec autem coniugia non permitteret, nec tamquam legitime coniugatos censeret illos qui per procuratores ea contraxerunt, nisi sacramenta essent; de-

claravit enim Summus Pontifex Pius IX. in Allocutione habita die 27. Septembris, anni 1852. superius citata, « quamlibet aliam inter christianos, viri et mulieris, praeter sacramentum, coniunctionem, cuiuscumque etiam civilis legis vi facta, nihil aliud esse nisi turpem atque exitialem concubinatum ab Ecclesia tantopere damnatum ».

b) Ex natura sacramenti matrimonii. Nam Christus contractum matrimonii validum evexit ad dignitatem sacramenti. Sed contractus matrimonii per procuratores initus est validus, modo serventur conditiones de quibus dicturi sumus. — Ergo

Maior patet ex praecedentibus. — Minor constat; etenim alii contractus quos absentes stipulantur per procuratores validi sunt, quidni matrimonialis? Praeterea, ius canonicum, tum in Sexto Decr. l. 1. tit. 19. « de procuratoribus » c. 9., mox citando, dum certas statuit conditiones ut matrimonium inter absentes contrahatur, tum aliis in locis, validum esse declarat matrimonium contractum inter absentes; quas iuris dispositiones Concilium Tridentinum nullatenus revocavit, et solum requisivit praesentiam parochi et duorum testium, pro locis ubi lex a Concilio lata de matrimoniis clandestinis promulgata est; quae conditio servari etiam potest inter absentes. — Ergo.

Dices 1. — Alia sacramenta nec ministrari, nec recipi possunt per procuratorem; ergo nequè matrimonium.

Resp. *N. cons.* — Disparitas est, quod nullum aliud sacramentum involvat rationem contractus; et e contra hoc sacramentum consistat in contractu, qui ens morale est, et cuius illa est natura, ut fieri possit per procuratores, et inter absentes, modo procuratores praesentes sint, qui sustinent personas principalium.

Dices 2. — Licet absens in iudicio forensi absolvi possit, nequit tamen in foro sacramenti poenitentiae absolvi poenitens, qui sacerdoti absolventi non sit praesens. — Ergo similiter licet contractus alius possit celebrari inter absentes, non tamen contractus matrimonii, utpote sacramentalis.

Resp. *N. cons.* — Disparitas in hoc est, quod in iudicio sacramentali confessarius sit iudex dispositionis interioris poenitentis, et in ferenda absolutionis sententia dependeat, secus ac in iudicio forensi, a dispositione poenitentis, eaque *praesenti*, quando datur absolutio; haec autem dispositio absentis non potest esse cognita confessario; praeterea quoad sacramentalem

absolutionem absenti non concedendam voluntas Christi nobis intimata fuit per praxim Ecclesiae, et definitiones Pontificum, quas in Tractatu *de poenitentia* commemoravimus. Ex alia parte, nihil obstat quominus sacramentum matrimonii, cum sit contractus, perficiatur sicut alii contractus inter absentes; et iuxta praxim Ecclesiae atque Summorum Pontificum declarationes, valide inter absentes celebrari illud posse per procuratores demonstravimus.

Dices 3. — Concilium Tridentinum, sessione 24. *de reformatione* c. 1. statuit sponsos interrogandos esse a parocho coram testibus de consensu mutuo in celebratione coniugii; et hunc consensum coram eis a contrahentibus esse praestandum. — Ergo.

Resp. *Dist. Ant.* — Statuit ut interrogentur sponsi et respondeant immediate per se ipsos *N.* vel immediate per se, vel mediate per alios *C.*

Dices 4. — Si consensus mutuus contrahentium per procuratores praestitus sacramentum matrimonii efficere posset, dormiens valide illud administrare ac suscipere posset. — Atqui hoc videtur absurdum. — Ergo.

Resp. *Dist. Mai.* — Dormiens sacramentum ministraret et susciperet per se ipsum *N.* mediante alio *C.* — Hoc autem non est absurdum; nam sicut quis dormiens alio procurante inire contractum potest, ita et ministrare sacramentum: et sicut nulla repugnantia in eo est quod qui ante somnum habuit intentionem suscipiendi baptismum vel patiendi martyrium, si dormiens baptizetur aut in odium fidei occidatur, recipiat gratiam; ita similiter in re praesenti.

An vero idem dicendum sit in casu quo sponsus in amentiam incidat postquam mandatum dederit procuratori contrahendi matrimonium, non est aeque certum: affirmant multi ex paritate rationis, sed negat Cardinalis de Lugo, Kugler aliique; et forte probabilius, cum sponsa non praesumatur velle stulto aut furioso nubere, ac proinde ex parte sponsae consensus deficiat. Si tamen edocta de sponsi amentia, in consensu persisteret, tenendum videtur, ait P. Holtzclau, cum priori sententia.

Dices 5. — Si matrimonium per procuratores contractum sit sacramentum, cur ergo postea principales iterato personaliter contrahunt coram parocho?

Resp. — Non iterato contrahunt, sed omissas solemnitates tunc supplent; et contractum per procuratores matrimonium ratihabendo, testantur se perseverasse in consensu dum suo nomine illi matrimonium contrahebant.

Ut autem matrimonium valide contrahatur per procuratores sequentes requiruntur conditiones:

1. Ut procurator speciale habeat mandatum ad contrahendum cum persona determinata; neque is suum excedat mandatum.

2. Ut procurator mandatum suum exequatur per se ipsum, et non per substitutum; nisi specialem substituendi facultatem acceperit.

3. Ut eo tempore, quo procurator contrahit, eius potestas non sit revocata, nequidem tacite, et inscio procuratore; quia per quamcumque revocationem cessat consensus.

Hae conditiones indicantur in Sext. libr. 1. tit. 19. c. 9., ubi legitur: « Procurator non aliter censetur idoneus ad matrimonium contrahendum, quam si ad hoc mandatum habuerit speciale. Et quamvis alias is, qui constituitur ad negotia procurator, alium dare possit: in hoc tamen casu (propter magnum quod ex facto tam arduo posset periculum imminere) non poterit deputare alium, nisi hoc eidem specialiter sit commissum. Sane si procurator antequam contraxerit, a domino fuerit revocatus, contractum postmodum matrimonium ab eodem (licet tam ipse, quam ea, cum qua contraxerit, revocationem huiusmodi penitus ignorarent) nullius momenti existit, cum consensus defecerit, sine quo firmitatem habere nequivit ».

4. Demum requiritur — et superius iam illud adnotavimus ut — procuratores contractum ineant coram parocho et testibus in locis in quibus Decretum Concilii Tridentini irritans matrimonia clandestina promulgatum est.

Quae dicta sunt de matrimonio *per procuratores,* applicari possunt matrimonio *per litteras*, ut vir scribat mulieri: Me tibi trado in maritum et accepto tui traditionem, ubi facta fuerit coram parocho et testibus: et mulier vicissim scribat viro; me tibi trado in uxorem et accepto tui traditionem, ubi facta fuerit coram parocho et testibus. Tunc, lectis utriusque litteris coram parocho et testibus, perficitur sacramentum; quia litterae succedunt loco contrahentium, non secus ac procuratores. — Similiter si loco litterarum contrahant per nuntios qui coram parocho et

testibus exprimant mutuam traditionem et acceptationem contrahentium.

Absoluta quaestione de matrimonio inito per procuratores, inquirendum est de validitate matrimonii sub conditione initi. Ne autem extra limites nobis praefixos excurramus, relinquentes ea quae copiose et quoad casus particulares in Commentariis de iure canonico et libris Moralis Theologiae tractantur, quae magis ad rem nostram spectant breviter hic attingemus.

Conditio igitur quae consensui matrimoniali adiici posset, dividitur

1. — In conditionem *de praeterito, de praesenti,* et *de futuro.* Conditio *de praeterito* est quae reddit consensum dependentem ab aliquo quod extitit; *de praesenti* eum facit dependentem ab aliquo quod actu sit; *de futuro,* ab aliquo quod sit extiturum.

2. — In conditionem *possibilem* et *impossibilem. Possibilis* spectat id quod venire vel non evenire potest; *impossibilis* vero illa est cuius eventus dari non potest, sive ex ratione rei, sive aliis de causis. Huc pertinet conditio dicta impossibilis *de iure,* seu *turpis,* nam, iuxta regulam iuris, quod facere nobis non licet, non posse censemur.

3. — In conditionem *necessariam* et *contingentem.* Illa certo sive ex natura rei, sive ex revelatione extitura est; huius eventus dubius est.

Porro his adnotatis, dicimus:

1. Contractus matrimonialis initus cum conditione *possibili* sive *de praeterito,* sive *de praesenti,* vel statim nullus est non existente conditione, vel ea existente statim valet, etiamsi contrahentes ignorent conditionis existentiam. Ratio est quia huic contrahentes consensum suum alligaverunt. Ita tamen nupti non possunt uti matrimonio, ante acceptam de existente conditione notitiam; secus enim, ut patet, in fornicationis periculo se constituerent. — Si conditio deficiat, etiamsi contrahentes, qui adhuc non existentiam conditionis ignorant, carnale commercium habeant, matrimonium iuxta communem Doctorum sententiam erit prorsus invalidum.

2. Matrimonium sub conditione *de futuro necessaria, ordinarie loquendo* est absolute validum, quia huiusmodi conditio iam determinata in sua causa existit, et praeterea censetur addita non tam ad suspendendum consensum, quam ad ostendendam illius

certitudinem; si quis enim hanc, ex. gr., consensui matrimoniali apponeret conditionem: « Si sol cras oriatur », sensu conditionis appositae hic esse videtur: « sicut certum est solem cras oriturum, ita certum est, me velle te uxorem ducere ». — Diximus *ordinarie loquendo* esse matrimonium absolute validum cum contrahitur, nec consensum manere suspensum usquedum eventus qui enuntiatur ut conditio, actu existat; quia excipi debent casus, in quo *a*) contrahentes conditionem per se necessariam tamquam contingentem habeant *b*) aut eam apponant ad determinandum tempus, eo quod non intendant se obligare nisi pro illo tempore.

3. Matrimonium sub conditione *honesta contingente de futuro*, iuxta communem sententiam valet quatenus parit obligationem expectandi eventum in conditione expressum, et impedit quominus interim una pars licite aliud possit inire matrimonium. Controversum tamen fuit, an impleta conditione matrimonium statim validum et perfectum sit, absque novo consensu, si modo prior non fuerit revocatus; an vero necessario renovandus sit consensus, quasi matrimonium sub conditione de futuro contractum habeat solummodo vim sponsalium.

Non pauci theologi veteres in hanc secundam sententiam concesserunt; recentiores tamen communiter post Sanchez ac de Lugo, primam amplectuntur; quam Fagnanus (in lib 4. Decret. cap. *super eo,* « de condit. appositis ») testatus est non modo esse acceptissimam apud Canonistas, sed « in Curia servari etiam post Tridentinum, et ideo ab illa in consulendo et iudicando non esse ullatenus recedendum ». — Et sane si in aliis omnibus contractibus, iuxta omnium doctrinam, renovatio consensus non requiritur; quare in contractu matrimonii requiri deberet? Praeterea consensus qui datus fuit sub illa conditione moraliter perseverat, ideoque conditione posita, non minus obligabit quam si novus consensus tunc daretur: — et insuper necessariam non esse consensus renovationem authentice declarasse S. Pium V. et Clementem VIII. refert Fagnanus.

Dices *a*) — In l. 4. Decr. tit. 5. c. 5. « *super eo* » dicitur eum qui matrimonium inierat cum muliere sub hac conditione, nempe, « si pater tuus praestabit assensum », ante conditionis eventum ad matrimonium *contrahendum* cogi non posse: ergo videtur, consensum impleta conditione esse renovandum.

Resp. — In illo Decreto Urbani III. vel *contrahere* matrimo-

nium non significat *consensum dare* ad matrimonium contrahendum, sed matrimonium *consummare;* de hac enim re Pontifex interrogatus fuerat: — vel si de consensu pro contractu matrimonii sermo est, dicitur illum consensum post impletam conditionem esse ponendum, quia dubium erat annon prior consensus ante conditionis eventum revocatus fuerit.

Dices *b*) — In eodem Decreto legitur: « Huiusmodi consensus non sit *de praesenti* habendus, licet per verba de praesenti evidentius exprimatur, qui in alieno arbitio non habito, sed habendo consistit ».

Resp. — Hic est loci citati sensus: consensus pendens ab eventu futuro non est habendus ut consensus *de praesenti* absolutus et omnino perfectus ante conditionis eventum. Id tamen non significat consensum illum licet conditionatum, imperfectum, revocabilem quamdiu pendeat conditio, non esse suo modo consensum *de praesenti* positum.

Dices *c*) — Si quis hoc modo conditionate cum una contrahat matrimonium, et postea per verba de praesenti absolute contrahat cum alia, hoc secundum matrimonium valebit: — atqui non valeret, si prior consensus conditionatus valuisset in ratione matrimonii: — ergo.

Resp. *Dist. min.* — Non valeret si prior consensus valuisset in ratione matrimonii perfecti *C.* cum tantum valuerit in ratione matrimonii conditionati, incompleti, ac proinde non irrevocabilis *N.*

Si tamen ante impletam conditionem de futuro, copula carnalis intercesserit inter contrahentes, per eam matrimonium de conditionato transit in absolutum, quia per copulam censentur contrahentes recessisse a conditione prius apposita. Id constat ex c. 6. « *Per tuas* » libr. 4. Decr. tit. 5. « *de condit. appositis* ».

4. Conditio *impossibilis* in contractu matrimonii apposita, habetur saltem *pro foro externo* ut non adiecta, si non sit contra substantiam matrimonii, idest, si non repugnet illis quae essentialia sunt coniugio, nimirum vinculo perpetuo, coniugali fidei, obligationi non impediendi generationem prolis. — Si tamen his repugnet conditio in contractu matrimonii apposita, illum reddit nullum.

Conclusio proposita desumitur ex celebri Gregorii IX. Decreto; (libr. 4. Dec. tit. 5. cap. 7.) quod sic se habet: — « Si

conditiones contra substantiam coniugii inserantur, puta si alter alteri dicat: ' Contraho tecum si generationem prolis evites, vel donec inveniam aliam honore vel facultatibus digniorem, aut si pro quaestu adulterandam te tradas '; matrimonialis contractus, quantumcumque sit favorabilis, caret effectu. Licet aliae conditiones appositae in matrimonio, si turpes aut impossibiles fuerint, debeant propter eius favorem pro non adiectis haberi ».

Hanc ultimam clausulam Summus Pontifex Decreto apposuit, quia Ecclesia praesumit contrahentes illis conditionibus consensum suum alligare noluisse. Quare et nos in conclusione diximus conditionem impossibilem matrimonio adiectam illud non reddere nullum, addendo « *saltem pro foro externo* »; nam in *foro interno* si revera contrahentes tali conditioni velint consensum suum esse alligatum, ita ut sine illa contrahere nolint, sane matrimonium ex defectu consensus erit nullum.

Demum si quoad obiectum consensus quaeratur, utrum ipse consensus respicere debeat copulam necne; respondemus, iuxta ea quae hucusque tradidimus, consensum in eam explicitum nullo modo esse necessarium; consensum vero implicitum requiri non eo sensu quo propositum quoddam virtuale copulae carnalis necessario includere debeat, sed quatenus eam potestatem respicit in qua copula continetur implicite ut actus in potentia et effectus in causa.

Haec more suo dilucide tradidit S. Thomas (Suppl. qu. 48. art. 1.): « Consensus », inquit, « qui matrimonium facit, est consensus in matrimonium, quia effectus proprius voluntatis est ipsum volitum. Unde sicut carnalis copula se habet ad matrimonium, ita consensus qui matrimonium causat, est in carnalem copulam. Matrimonium autem, ut supra dictum est, q. 44. art. 1., et q. 45. a. 1. ad 2., non est essentialiter ipsa coniunctio carnalis, sed quaedam associatio viri et uxoris in ordine ad carnalem copulam, et alia quae ex consequenti ad virum et uxorem pertinent, secundum quod eis datur potestas ad invicem respectu carnalis copulae, et haec associatio coniugalis copula dicitur. Unde patet quod bene dixerunt illi, qui dixerunt quod consentire in matrimonium est consentire in carnalem copulam implicite, non explicite; non enim debet intelligi, nisi sicut implicite continetur effectus in sua causa, quia potestas carnalis copulae, in quam consentitur, est causa carnalis copulae, sicut potestas utendi re sua est causa usus ».

Hucusque de consensu contrahentium tractantes, conditiones in eo requisitas ut validum matrimonium efficiat enumeravimus, simulque statuimus illum per procuratores, et sub conditione praestari posse, quamvis id facere non liceat nisi forte gravissima causa intercedat, praesertim si matrimonio apponatur conditio *de futuro*. — Unum adhuc inquirendum superest, nempe, utrum *ad valorem* matrimonii filiorumfamilias consensus parentum sit necessarius? Diximus « *ad valorem* », quia a nemine revocatur in dubium filiorum coniugia inconsultis, et *a fortiori* invitis parentibus, plerumque graviter esse illicita.

Novatores saeculi XVI. irritum naturali ac divino iure dixerunt matrimonium quod filiifamilias contrahunt parentibus insciis vel invitis: ex Gallia Doctores nonnulli putaverunt illud esse nullum humano iure.

Contra hos omnes, statuitur

THESIS VI.

Matrimonia sine consensu parentum a filiisfamilias aut a filiabus inita nec iure naturali, nec divino positivo, nec humano iure irrita sunt.

Prob. thesis *quoad* I. *partem.*

1. Consensus contrahentium, non parentum eorum, est causa efficiens matrimonii; — ergo matrimonium ex consensu contrahentium, etiamsi consensus parentum eorum non adsit, validum erit.

2. Omnes homines, ut adnotat S. Thomas 2. 2. q. 104. a. 5., natura sunt pares in his quae pertinent ad prolis generationem. — Ergo contrahentes in ordine ad usum coniugalem, sine parentum consensu, valide possunt tradere et acceptare ius in corpora; ac proinde inire connubium.

3. Matrimonium, ob gravissima onera ei adnexa, est veluti perpetua quaedam servitus, a qua naturaliter homines nascuntur liberi. — Ergo iure naturae, electio matrimonii non debet *necessario* pendere nisi a voluntate eorum qui illud ineunt.

4. Iniquum est filios ita parentum voluntati subiicere ut non possint valide sine eorum consensu contrahere matrimonium cum

a) Filii parentibus interdum sint prudentiores. *b*) Non raro contingat parentes magno animarum damno, ne quid in nuptiis

filiorum solvant aut ne eorum sive laboribus, sive assiduis curis priventur, recusare vel differre consensum. *c*) Aliquando parentes consensum negent donec filius sponsam acceptet quam ipsi elegerunt, licet eam filius aversetur. *d*) Quandoque filios aut filias quasi cogant ad vitam coelibem in statu clericali aut religioso. *e*) Et praeterea, emancipati, vidui, viduae, absentes in remotis terris, aliique innumeri sint, qui evidenter non possent ea lege adstringi ut nonnisi ex consensu parentum contrahere valeant matrimonium.

Prob. thesis *quoad* 2. *partem*, nempe quoad ius divinum. — Nequit ullo pacto ostendi ex lege Dei positiva irrita fuisse matrimonia filiorum sine parentum consensu inita: quin ex Scriptura constat Iacobum patriarcham, Gen. XXIX., duxisse uxorem secundam Rachelem, et Gen. XXX., alias duas Balam et Selpham parentibus insciis; quod sane non fecisset patriarcha sanctissimus, si ad valorem matrimonii iure divino necessarius fuisset consensus parentum. Sed et Tobias iunior, Tob. VII., uxorem duxit Saram, iam pridem existente lege mosaica, sine scitu parentum; nec eum dehortatur Angelus, viae comes. — Apostolus vero, I. ad Cor. VII. 39., de vidua dicit: « Cui vult nubat, tantum in Domino »; et in eodem capite ait, vers. 8. 9.: « Dico autem non nuptis et viduis: bonum est illis si sic permaneant, sicut et ego. Quod si non se continent, nubant ».

Tertia pars thesis, — qua statuimus matrimonia a filiisfamilias, idem dicas de filiabus, inita absque parentum consensu, neque humano iure esse invalida — constat non solum ex Decreto Nicolai I. Causa 27. q. 2. cap. 2.: « Sufficiat secundum leges solus eorum consensus de quorum coniunctionibus agitur »; sed etiam, immo praesertim, ex Decreto Concilii Tridentini in sessione 24. *de reform.* edito, ubi aperte legimus: « eos Sancta Synodus anathemate damnat.... qui falso affirmant, matrimonia a filiisfamilias sine consensu parentum contracta irrita esse, et parentes ea rata vel irrita facere posse ».

Illud vero quod Doctores quidam Galliae excogitaverunt ad eludendam vim huius Decreti, asserendo Concilium verbis citatis nonnisi errorem Novatorum damnasse asserentium coniugia absque consensu parentum facta esse *iure naturali ac divino positivo* nulla; nec attigisse *ius humanum,* quod aiunt quibusdam saltem in locis extitisse ad irritanda haec coniugia; nec condidisse legem disci-

plinae universalis statuentis validitatem illorum coniugiorum; illud, inquam, nullo pacto defendi potest.

Et revera, si Concilium voluisset hac in re definire solummodo dogma contra Novatorum errorem, cur definitionem suam non posuit inter canones de sacramento matrimonii?

Insuper Concilium non distinguendo inter ius naturale aut divinum et ius humanum, pronuntiat *indefinite,* ac proinde *universaliter,* haec matrimonia non esse irrita, nec a parentibus irritari posse; — ergo dicit ea non tantum iure naturae aut divino positivo, sed etiam humano non esse irrita.

Et notetur forma locutionis a Concilio adhibitae, evidenter excludens interpretationem Doctorum quos refutamus. — Concilium « eos damnat. .... qui falso affirmant matrimonia a filiisfamilias sine consensu parentum contracta irrita esse, *et parentes ea rata vel irrita facere posse* »: — at si Concilium spectaret solum ius naturale aut divinum positivum, quin attingeret ius humanum, potuissent profecto parentes, hoc iure, facere matrimonia filiorum suorum rata vel irrita; quod Concilium negat: ergo.

Praeterea ex historia illius Concilii patet (Vid. Pallav. libr. 22. et 23.) duplicem decisionem circa matrimonia filiorumfamilias a Synodo fuisse ferendam, unam circa dogma fidei, damnando errorem Novatorum, qui dicebant ea esse *iure naturali* et *divino* invalida; — alteram de disciplina, scilicet, statuendo vel non legem specialem quae irritaret in posterum illa coniugia; Cardinalis enim Lotharingius ceterique oratores Galli, regis christianissimi nomine, novum Decretum efflagitabant « ut *redderentur* irrita matrimonia contracta a filiis absque parentum consensu, utpote plerumque noxia, familiis indecora, et odiorum potius, quam amoris fomes inter coniuges ».

In schemate autem canonum de matrimonio, pro discussione exhibito Patribus Tridentinis die 20. Iulii anni 1563, inter canones de sacramento matrimonii propositos, hic erat sub numero 3. positus: « Si quis dixerit, clandestina matrimonia, quae libero contrahentium consensu fiunt, non esse vera et rata matrimonia; ac proinde esse in potestate parentum ea rata vel irrita facere, anathema sit »; — et in schemate Decreti « de clandestinis matrimoniis » haec pro futuro tempore proposita lex fuit: « Insuper eadem Sancta Synodus ea quoque matrimonia quae filiifamilias ante decimum octavum, filiae vero ante decimum sextum suae aetatis

annum completum, sine parentum consensu, *de cetero* contraxerint, praesenti decreto irritat et annullat ». Vide Theiner, Acta Conc. t. 2. p. 313. et 314.

Porro Concilium, post maturam rei discussionem, inter canones de matrimonio non apposuit illum propositum quo matrimonia clandestina vera et rata declarabantur, et parentibus denegabatur potestas ea irritandi; sed in Decreto « Tametsi » *de reformatione*, in eadem sessione edito legem quae postulabatur et proposita fuerat pro irritatione coniugiorum filiorumfamilias qui ante determinatam aetatem absque consensu parentum ea contraherent, prorsus reiecit; et declaravit: « Clandestina matrimonia libero contrahentium consensu facta, rata et vera esse matrimonia, quamdiu Ecclesia ea irrita non fecit; et proinde iure damnandi sint illi, ut eos Sancta Synodus anathemate damnat, qui ea vera ac rata esse negant; quique falso affirmant, matrimonia, a filiisfamilias sine consensu parentum contracta, irrita esse, et parentes ea rata vel irrita facere posse». — Ergo Concilium Tridentinum maxima claritate statuit *a*) illa coniugia nullo iure ante Concilium irrita fuisse, *b*) eadem nolle in posterum per novam legem irrita reddere.

Contra thesim obiicitur,

1. Ex iure naturali tenentur filii obedire parentibus; et Apostolus declarat, ad Col. III. 20.: « Filii, obedite parentibus per omnia ». — Ergo.

Resp. — A filiis obedientia praestanda est parentibus, sed iuxta auctoritatem quam in praecipiendo habent parentes. Iam vero in iis quae pertinent ad electionem status, cum filii sint sui iuris, tenentur quidem monita et consilia parentum audire et saepenumero sequi, si legittima causa non adsit recedendi a voluntate parentum; sed, etiamsi haec legittima causa non adsit, si filii, parentibus sive insciis sive reluctantibus, coniugium ineant, iure utuntur suo; et matrimonium eo quod desit consensus parentum nequit esse nullum.

2. In Epistola I. ad Cor. VII. 38., Paulus ait: « Qui matrimonio iungit virginem suam, bene facit; et qui non iungit melius facit » : — requirit ergo ad matrimonium valide contrahendum consensum parentum.

Resp. *N. cons.* — Verba Pauli solum indicant parentes filios et praesertim filias dirigere in electione status coniugalis; sed

non significant consensum parentum necessarium esse ut valide matrimonium a filiisfamilias contrahatur.

3. S. Basilius, Epist. 199. ad Amphilochium can. 42. dicit: « Matrimonia sine iis qui potestatem habent fornicationes sunt ». Nec aliter loquuntur S. Ambrosius, S. Leo Magnus, aliique.

Resp. — S. Basilius et alii Patres illicita, non invalida, dicunt illa connubia, quae sensu lato appellant fornicationes; nisi cum quibusdam theologis dicere velis, matrimonia absque parentum consensu a filiisfamilias contracta fuisse *olim* iuxta *nonnullarum Ecclesiarum particularium* disciplinam irrita.

4. Leges et edicta plurium Regum Galliae matrimonia filiorumfamilias sine consensu parentum declarant invalida, « *non* valablement contractés ». Ita fert edictum Henrici III. in comitiis Blesensibus an. 1579. annis sexdecim post Concilium Tridentinum. Hoc autem edictum confirmatum fuit edicto Henrici IV. an. 1606. et Ludovici XIII. an. 1629. et 1639. « Volumus », inquit, in priori edicto, « omnia matrimonia contra dicti statuti [Blesensis] tenorem contracta, declarari invalide contracta, obligabunturque Iudices ecclesiastici, causas matrimoniales convenienter huic articulo diiudicare ». — Ergo.

Resp. His edictis matrimonia sine consensu parentum a filiisfamilias contracta declarantur irrita quoad effectus civiles coniugii, non quoad ipsum contractum matrimonialem et ad vinculum ab illo firmatum. Ita respondit Ludovicus XIII. postulationi Cleri Gallicani in comitiis generalibus Parisiis congregatis anno 1629. — Postulationis enim haec erant verba: « Rex humillime supplicatur, ut considerare non pigeat quantum sit momentum in hoc articulo, qui eget expositione ad duarum difficultatum elucidationem. Prima est, ut non aliter intelligantur hae voces *valide* aut *invalide* contractum matrimonium, quam per relationem ad contractum civilem, et nullatenus ad contractum spiritualem sacramenti. Secunda, ut non adstringatur ecclesiastici ad iudicandum secundum huius edicti simulque Blesensis articulos, sed iuxta sacros canones et ecclesiastica Decreta, quae sunt unica regula et norma iudicii ecclesiasticorum. Hi enim nec possunt, nec debent iurisdictionem, quam a solo Deo collatam habent circa res spirituales, ab ipsis laicis mutuare. Quapropter necesse est ex ipso articulo resecare haec verba: 'Et obligabuntur ecclesiastici iudices in causis istiusmodi, matrimonium iudicare ad huius articuli nor-

mam'». — Et respondit Rex: «Commonitio cleri quod spectat ad priorem difficultatem sic resoluta fuit, — valide, aut invalide contracta matrimonia non esse aliter explicanda, quam per solam relationem ad contractum civilem per laicos iudices: — altera pariter difficultas, iusta et rationi congrua visa est».

5. Matrimonium quod Princeps Gasto Dux Aurelianensis ac frater Ludovici XIII. Regis Christianissimi contraxit, invito rege ac fratre suo an. 1633. cum Margarita Lotharingia sorore Caroli Ducis, nullum et irritum declaratum fuit a supremo senatu Parisiensi an. 1634.; immo et a Clero Gallicano, multisque sacrae facultatis Parisiensis, qui consulti fuerant Doctoribus anno 1635. Non alia autem de causa irritum declaratum fuit istud coniugium quam quod Regis consensus non accessisset.

Resp. — Hanc difficultatem, quam Tournelius sibi proponit, ipse solvit sequenti pacto: «Respondeo, hanc esse Regum nostrorum singularem praerogativam, ipsa Ecclesia probante, ut sine eorum consensu non valeant matrimonia filiorum suorum et aliorum regii sanguinis Principum, eorum praesertim, qui iure nativitatis ad solium proxime vocantur. De hoc famoso negotio consultus Clerus Gallicanus in comitiis generalibus Parisiis congregatus an. 1635. 7. Iulii, respondit: 'Attenta consuetudine gallicani imperii antiqua, rationi consentanea, legitime praescripta, et ecclesiastica auctoritate munita, dictum matrimonium Seren. Gastonis cum Principe Margarita Lotharingia, nullum esse, ac invalidum' cui iudicio acquievit Seren. Princeps, qui tandem, Rege consentiente, rursus coram archiepiscopo Parisiensi septimo Kal. Iunii an. 1643. cum eadem Principe contraxit in castro Meudonis». — Sed ea solutio multis non probatur, qui potius putant Clerum Gallicanum Regi illa occasione plus aequo favisse.

ARTICULUS SEPTIMUS

De unitate matrimonii

Matrimonio competunt unitas et indissolubilitas: hic igitur de unitate loquemur et in sequenti articulo de indissolubilitate matrimonii sermo erit.

Unitas matrimonii in eo consistit ut coniugale foedus ineatur inter unum virum et unam mulierem: quod et duplici pacto in-

telligi potest, scilicet, vel quatenus nulli viro liceat simul plures habere uxores, et nulli mulieri plures simul viros; vel quatenus eis qui semel matrimonium inierunt numquam iterum liceat, neque dissoluto per mortem coniugis matrimonio, inire nuptias. Monogamia perfecta hoc secundum exigit; imperfecta vero unitatem coniugii priori sensu intellecta solum requirit, ac proinde habetur si inter virum unum et unam tantum mulierem societas coniugalis instituatur, licet alterutri coniugium concedatur, postquam per mortem unius partis coniugium dissolutum fuerit, ad novas nuptias convolare.

Monogamiae opponitur polygamia, quae dicit multiplicitatem coniugii, et dividi posset in polyandriam et polygyniam prout indicat coniunctionem vel unius mulieris cum pluribus viris, vel plurium uxorum cum uno viro. Haec tamen polygamiae species, quae maiore dictionis proprietate vocari deberet polygynia, appellari etiam communiter solet polygamia. Nos hanc vocem in communi significatione pariter usurpabimus.

De polyandria, qua una mulier pluribus simul viris iungeretur, vix aliquid hic dicendum esse videtur. Eam absolute prohiberi patet ex Apost. dicente (Rom. VII. 3.): « Mulier, vivente viro, vocabitur adultera, si fuerit cum alio viro; » — et natura sua abominandam foeditatem praeseferre constat, cum fini matrimonii primario, procreationi nempe prolis eiusque rectae institutioni tum physicae tum morali omnino repugnet. Reapse procreationi prolis repugnat polyandria, quia mulieris foecunditas per carnale commercium cum pluribus viris si non penitus destruitur, magna saltem ex parte imminuitur: — educationi vero tum physicae tum morali prolis adversatur, quia incertum reddit filiorum patrem, et ideo incertam in patre obligationem eos educandi. — Praeterea ipsa imperii maritalis natura repellit virorum multiplicitatem; et insuper illa omnia quae contra polygamiam simultaneam postea dicemus, a fortiori valebunt ad polyandriam excludendam.

S. Augustinus, in libro « de bono coniugali », cap. 17. n. 20. paucis et concinne ostendit nullam paritatem admitti posse inter polygamiam simultaneam quae ut postea dicemus aliquando a Deo permissa fuit et polyandriam, nec eodem modo eas fini matrimonii ac iuri naturae adversas esse. — « Ideoque », inquit, « non sicut uni viro etiam plures habere licebat uxores, ita uni feminae plures viros, nec prolis ipsius causa, si forte illa parere posset, ille

generare non posset. Occulta enim lege naturae amant singularitatem quae principantur..... Neque enim sic habet unus servus plures dominos, quomodo plures servi unum dominum. Ita duobus seu pluribus maritis vivis nullam legimus serviisse sanctarum; plures autem feminas uni viro legimus, cum gentis illius societas sinebat, et temporis ratio suadebat: neque enim contra naturam nuptiarum est. Plures enim feminae ab uno viro fetari possunt: una vero a pluribus non potest (haec est principiorum vis): sicut multae animae uni Deo recte subduntur. Ideoque non est verus Deus animarum nisi unus: una vero anima per multos falsos deos fornicari potest, non fecundari ».

Haec de polyandria, seu multiviria.

Ad polygamiam vero successivam quod attinet, secundas nuptias, ceu divino iure illicitas atque irritas, damnaverunt olim haeretici Montanistae. Tertullianus, postquam eis se sociavit, in libro de Monogamia, c. 1. hunc errorem, ita carpendo Catholicos proponebat: « Haeretici [Marcionitae] nuptias auferunt. Psychici [Catholici] ingerunt. Illi nec semel, isti non semel nubunt...... Verum neque continentia eiusmodi laudanda, quia haeretica est; neque licentia defendenda, quia psychica est. Illa blasphemat; ista luxuriat ». — Eumdem postea errorem Novatiani amplexi sunt.

Ecclesia vero catholica semper docuit neque secundas, neque ulteriores nuptias esse illicitas: minus tamen propensam se exhibuit erga eos qui post primas alias nuptias celebrabant, praesertim tertias et multo magis ulteriores. Pro Graecis a saeculo X., *ex iure ecclesiastico,* trigamia plerumque, tetragamia semper invalida est. Casus in quibus tertiae nuptiae contrahuntur valide sunt si bigami quadragesimum aetatis annum nondum attigerint, et prole careant ex priore matrimonio suscepta. Quod si annum illum attigerint, et prolem habeant ex priore matrimonio, sunt prorsus ad contrahendum inhabiles; si vero prole careant, licet eum annum attigerint, adhuc ad tertias nuptias admittuntur, sed imposita poenitentia maiore, quam subire trigami debent.

Quae de disciplina Ecclesiae Graecae circa trigamiam et tetragamiam diximus constat ex Decreto edito a Nicolao I. Patriarcha Constatinopolitano in Synodo episcoporum sui patriarchatus anno 920., et a Ioanne X. Summo Pontifice approbato.

Haec sunt Decreti verba: « Decernimus sententia iudicioque communi, ne ab hoc anno praesenti [920.] quartas nuptias ullus

contrahat, sed et omnino eae reiiciantur. Quod si quis ad eiusmodi coniugium progredi decreverit, ab omni conventu ecclesiastico exclusus esto, et ab ipso in sacrosanctam Aedem ingressu tantisper alienus, donec in hoc coniugio permanserit..... Ceterum ut et illa, quae ad alia matrimonia pertinent, honestius constituantur, et conciliationem vita christianorum non indignam habeant, de tertio quoque matrimonio definimus, ne simpliciter atque temere perficiatur ». Tum regula in illo observanda statuitur: — « Ut si quis sit triginta annorum, et careat prole, mereatur veniam, et facile ipsi condonetur matrimonium, consueta nimirum imposita poena; sin habeat prolem, permittatur etiam, sed graviore poena mulctetur. Si autem ad annum quadragesimum provectus careat liberis a prioribus uxoribus relictis, tertiam ducere possit, diuturniore et austeriore imposita sibi poenitentia. Sin extent liberi, tertium ei coniugium nulla ratione permittatur ».

Superest ut de simultanea polygamia loquamur. — Martinus Lutherus eam esse licitam propugnavit: in propositionibus enim de bigamia, editis anno 1528., docuit: « Nota sunt iura Mosaica de fratris defuncti uxore et de filia corrupta invito patre, quae cogunt plurium esse uxorum virum: quae non magis sunt abrogata quam reliqua omnia, id est, libera, nec prohibita, nec praecepta ». Et in Commentariis in Genesim editis an. 1525., c. 16., quaerens an christianis liceat exemplo Abrahae plures simul habere uxores, respondit id neque esse praeceptum neque prohibitum, sed liberum; et se quidem nolle hanc novam consuetudinem introducere, sed nec improbare posse. Ipse etiam, consentientibus Philippo Melanchthone, MartinoBucero aliisque asseclis suis, Philippo Hassiae Landgravio asserenti non posse se ab impudica vita abstinere, nisi secunda uxor sibi concedatur, ut illum Protestanticae factioni arctius devinciret, benigne indulsit per modum dispensationis, vivente adhuc legitima coniuge Christina Georgii Saxoniae Ducis filia, matrimonium cum Margareta de Saal.

Anabaptistae polygamiam simultaneam doctrina et praxi statuerunt; et eos novissime imitati sunt Mormones, qui originem ducunt ab anno 1830.

In alium errorem huic oppositum, aberrando a veritatis tramite, incidit Calvinus. Etenim, iuxta eius sententiam, polygamia simultanea non modo in evangelica lege illicita est, sed numquam in Veteri Testamento licita fuit; ideoque veteres Patriar-

chae, habendo plures uxores, fuerunt rei, iuxta Calvinum, crimine adulterii, quod eis tamen, utpote praedestinatis, non imputabatur.

Ad hanc Calvini calumniam refutandam, pauci quidam Theologi dixerunt, polygamiam simultaneam per se neque iure naturali neque iure divino positivo ante legem evangelicam fuisse vetitam. Hanc opinionem defendit Tostatus in Comment. super c. 19. Matth., qq. 33. et 34.; eamque amplexus est Perrone in Tractatu « de Matrimonio ». Idem ex scholasticis antiquioribus Durandus docuit.

Verum communior theologorum sententia perpetuo fuit, polygamiam adversari iuri naturae; non ita tamen ut nulla divina dispensatione possit unquam licita fieri, sed ita ut, si Deus permittat pluralitatem simultaneam uxorum unius viri, haec careat culpa; quod et reapse evenit in casu Patriarcharum.

Quomodo autem fieri possit ut polygamia et naturali iuri adversetur et simul admittat divinam dispensationem, qua licita efficiatur, explicat egregie S. Thomas.

Et imprimis Angelicus Doctor (in 4. distinct. 33. quaest. 1. art. 1.) clare ostendit polygamiam repugnare non primis legis naturalis praeceptis, sed secundis quae ex primis derivantur. — « Lex naturalis », ait S. Thomas, « nihil aliud est quam conceptio homini naturaliter indita, qua dirigitur ad convenienter agendum in actionibus propriis, sive competant eis ex natura generis, ut generare, comedere, et huiusmodi; sive ex natura speciei, ut ratiocinari, et huiusmodi. Omne autem illud quod actionem inconvenientem reddit fini, quem natura ex opere operato intendit, contra legem naturae esse dicitur. Potest autem actio esse non conveniens fini vel principali, vel secundario; et sive sic, sive sic, hoc contingit dupliciter. Uno modo ex aliquo quod omnino impedit finem, ut nimia superfluitas aut defectus comestionis impedit salutem corporis, quasi principalem finem comestionis, et bonam habitudinem in negotiis exercendis, qui est finis secundarius comestionis. Alio modo ex aliquo quod facit difficilem aut minus decentem perventionem ad finem principalem vel secundarium; sicut inordinata comestio quantum ad tempus indebitum. Si ergo actio sit inconveniens fini, quasi omnino prohibens finem principalem, directe per legem naturae prohibetur primis praeceptis legis naturae, quae sunt in operabilibus sicut communes animi conceptiones in speculativis. Si autem sit incompetens fini secun-

dario quocumque modo, aut etiam principali, ut faciens difficilem vel minus congruam perventionem ad ipsum, prohibetur non quidem primis praeceptis legis naturae, sed secundis, quae ex primis derivantur; sicut conclusiones in speculativis ex principiis per se notis fidem habent: et sic dicta actio contra legem naturae esse dicitur. Matrimonium ergo habet pro fine principali prolis procreationem et educationem, qui quidem finis competit homini secundum naturam sui generis: unde et aliis animalibus est communis, ut dicitur in 8. Ethic., cap. 12. a med.; et sic bonum matrimonii assignatur *proles*. Sed pro fine secundario, ut dicit Philosophus, ibid., habet in hominibus solis communicationem operum, quae sunt necessaria in vita, ut supra dictum est. q. 41. art. 1. Et secundum hoc *fidem* sibi invicem debent, quae est unum de bonis matrimonii.... Pluralitas ergo uxorum neque totaliter tollit, neque aliqualiter impedit matrimonii primum finem, cum unus vir sufficiat pluribus uxoribus foecundandis, et educandis filiis ex eis natis. Sed secundarium finem, etsi non totaliter tollat, tamen multum impedit, eo quod non facile potest esse pax in familia, ubi uni viro plures uxores iunguntur; cum non possit unus vir sufficere ad satisfaciendum pluribus uxoribus ad votum, et etiam quia communicatio plurium in uno officio causat litem: sicut figuli corrixantur ad invicem, et similiter plures uxores unius viri ».

Deinde S. Doctor declarat qua ratione polygamia, licet iure naturae vetita, potuit aliquando fieri licita, sed nonnisi per divinam dispensationem; et ait (ead. quaest. a. 2.): — « Sicut ex dictis patet.... pluralitas uxorum esse dicitur contra legem naturae, non quantum ad prima praecepta eius, sed quantum ad secunda, quae quasi conclusiones a primis praeceptis derivantur. Sed quia actus humanos variari oportet secundum diversas conditiones personarum et temporum et aliarum circumstantiarum; ideo conclusiones praedictae a primis legis naturae praeceptis non procedunt, ut semper efficaciam habentes, sed in maiori parte: talis est enim tota materia moralis, ut patet per Philosophum, in lib. 1. Ethic., cap. 3. in princ., et cap. 7. ad fin. Et ideo ubi eorum efficacia deficit, licite ea praetermitti possunt. Sed quia non est facile determinare huiusmodi varietates, ideo illi ex cuius auctoritate lex efficaciam habet, reservatur ut licentiam praebeat legem praetermittendi in illis casibus ad quos legis efficacia non extendere se

debet, et talis licentia *dispensatio* dicitur. Lex autem de unitate uxoris non est humanitus, sed divinitus instituta; nec unquam verbo aut litteris tradita, sed cordi impressa, sicut et alia quae ad legem naturae qualitercumque pertinent. Et ideo *in hoc a solo Deo dispensatio fieri potuit* per inspirationem internam, quae quidem principaliter Patribus sanctis facta est, et per eorum exemplum ad alios derivata est eo tempore quo oportebat praedictum naturae praeceptum praetermitti, ut maior esset multiplicatio prolis ad cultum Dei educandae. Semper enim principalior finis magis observandus est quam secundarius. Unde cum bonum prolis sit principalis matrimonii finis, ubi prolis multiplicatio necessaria erat, debuit negligi ad tempus impedimentum quod posset in secundariis finibus evenire; ad quod removendum, praeceptum prohibens pluralitatem uxorum ordinatur, ut ex dictis patet, art. praeced. ».

Ut autem mens sua clarius adhuc pateret, hanc sibi S. Thomas proposuit difficultatem: « Videtur quod habere plures uxores non potuerit esse aliquando licitum, quia secundum Philosophum, in 5. Ethic. c. 7. in princip., *ius naturale semper et ubique habet potestatem eamdem.* Sed iure naturali prohibetur pluralitas uxorum, ut ex dictis patet, art. praeced. Ergo sicut modo non licet, ita nunquam licuit ». — Et respondet: « Dicendum quod ius naturale semper et ubique, *quantum est de se,* habet eamdem potentiam; sed *per accidens, propter aliquod impedimentum,* quandoque et alicubi potest variari, sicut ibidem Philosophus exemplum ponit de aliis rebus naturalibus. Semper enim et ubique dextra est melior quam sinistra secundum naturam, sed per aliquod accidens contingit aliquem esse ambidextrum, quia natura nostra variabilis est; et similiter est etiam de naturali iusto, ut ibidem Philosophus dicit ».

His praemissis, statuitur

THESIS VII.

Secundae et ulteriores nuptiae, quae fiunt soluto per mortem coniugis matrimonio prius inito, per se licitae sunt; quamvis, vi praesentis disciplinae, apud Graecos tertiae nuptiae nonnisi in quibusdam casibus, et quartae numquam, ob impedimentum ecclesiastico iure inductum, valide contrahantur. — Pluralitas vero uxorum simultanea seu polygamia simultanea omnino in lege evangelica divino iure prohibita est; immo polygamia haec praeceptis legis naturae secundariis repugnat, et nonnisi ex divina concessione post diluvium usque ad legem evangelicam licita fuit.

Prima pars thesis, qua secundas ulterioresque nuptias, post solutionem prioris coniugii per mortem unius coniugis initas, dicimus esse per se licitas, probatur

1. *Ex doctrina Pauli.* — In Epistola enim ad Corinth. VII. 8. 9. ait: « Dico autem non nuptis, et viduis: Bonum est illis, si sic permaneant, sicut et ego. Quod si non se continent, nubant. Melius est enim nubere, quam uri »; et in eodem capite, ver. 39.: « Mulier alligata est legi quanto tempore vir eius vivit; quod si dormierit vir eius, liberata est: cui vult nubat, tantum in Domino ». — Quibus verbis Apostolus, licet optet ut viduae in viduitate permaneant, nam haec iteratis nuptiis praestat; nihilominus validum licitumque declarat novum coniugium. Ubi et illud adnotetur, Apostolum ius nubendi non coarctasse ad secundas tantum nuptias, sed indefinite idem ius pro aliis nuptiis asseruisse.

Quare S. Augustinus verba Pauli mox citata perpendens aiebat (de bono viduitatis c. 12.): « De tertiis et de quartis et de ultra pluribus nuptiis solent homines movere quaestionem. Unde et breviter respondeam, nec *ullas* nuptias audeo damnare.... Quis enim sum, qui putem definiendum, quod nec Apostolum video definivisse? Ait enim: 'Mulier alligata est, quamdiu vir eius vivit'. Non dixit, primus aut secundus aut tertius aut quartus; sed, 'Mulier', inquit, 'alligata est, quamdiu vir eius vivit: si autem mortuus fuerit vir eius, liberata est; cui vult nubat, tantum in Domino. Beatior autem erit, si sic permanserit' (I. Cor. VII.

39. 40.). Quid huic sententiae, quantum ad hanc rem attinet, addi vel detrahi possit, ignoro ».

Quin etiam Apostolus non solum ius nubendi statuit pro viduis, sed ulterius quasi progrediens, illas quae in periculo essent declinandi a via virtutis, hortatur potius ad nuptias, scribens (I. ad Timoth. v. 14.): « Volo ergo iuniores nubere, filios procreare, matresfamilias esse, nullam occasionem dare adversario maledicti gratia ».

Quod de nuptiis ulterioribus Paulus docet loquens de mulieribus, viros etiam spectat; ratio enim pro utrisque eadem est.

2.° *Ex Traditione Patrum*, veritas quam defendimus confirmatur. — Audivimus S. Augustinum; quosdam saltem alios audiamus.

Et in primis ipse Tertullianus testimonium veritati reddat: ipse enim, cum adhuc esset catholicus, in libro 2. ad uxorem, c. 1., Montani errorem, quem postea professus est, refutavit, statuens ex verbis Apostoli nuper citatis secundas nuptias esse licitas. « Apostolus », inquit, « de viduis et innuptis, ut ita permaneant *suadet*, cum dicit: 'Cupio autem omnes meo exemplo perseverare'; de nubendo vero *in Domino*, cum dicit, 'tantum in Domino', *iam non suadet*, sed exerte iubet ».

S. Ambrosius (de Viduis, c. 11.): « Non prohibemus », ait, « secundas nuptias, sed non probamus saepe repetitas ». — Et aetate ipsa apostolica Hermas quoad rem nostram scripsit (In *Pastore*, l. 2. mand. 4. n. 4.); « Dic », inquit, « si vir vel mulier alicuius decesserit, et nupserit aliquis illorum, numquid peccat? Qui nubit non peccat ».

S. Hieronymus Ageruchiam adolescentulam viduam a secundis nuptiis magna argumentorum copia dehortatur; sed ne contra mentem suam quae scribit intelligantur, sollicite monet (Ep. 123. al. 11. n. 9.): « Quid igitur? Damnamus secunda matrimonia? minime; sed prima laudamus. Abiicimus de Ecclesia digamos? Absit; sed monogamos ad continentiam provocamus ».

Et in Epistola ad Pammachium (48.), qua defendit libros suos adversus Iovinianum, disertissime dicit: « Aperiant, quaeso, aures obtrectatores mei, et videant me secundas et tertias nuptias concessisse in Domino ». — Deinde, n. 9.: « Erubescat », inquit, « calumniator meus, dicens me prima damnare matrimonia, quando legit: Non damno digamos et trigamos, et si dici potest, octogamos. Aliud est non damnare, aliud praedicare; aliud est veniam

concedere, aliud laudare virtutem ». — Demum in eadem Epistola, num. 18. ait: « Ego etiam nunc libera voce proclamo, non damnari in Ecclesia digamiam; imo nec trigamiam, et ita licere quinto et sexto et ultra, quomodo et secundo marito nubere; sed quomodo non damnantur istae nuptiae, ita nec praedicantur. Solatia miseriae sunt, non laudes continentiae ».

Nec desunt nobis testimonia ex Patribus Graecis.

Clemens Alexandrinus (lib. 3. strom. c. 12.) ait: « Si cui Apostolus propter intemperantiam et ustionem veniam secundi concedit matrimonii... hic quoque non peccat quidem ex Testamento (non est enim lege prohibitus); non implet autem summam illam vitae perfectionem, quae agitur ex Evangelio ». — S. Basilius Epist. 199. ad Amphiloch., can. 41., scribit: « Quae in viduitate sui habet potestatem, una cum viro habitare potest sine reprehensione, si nemo est qui coniugium divellat, cum Apostolus dicat: Si mortuus sit maritus, libera est ut nubat cui velit, tantum in Domino ». — S. Gregorius Naz. (Or. 29. n. 18. etc.) Novatianum perstringens inquit: « Anne iunioribus viduis, propter aetatis lubricum, ineundi matrimonii potestatem facis? ...... At Paulus hoc facere minime dubitavit, cuius te scilicet magistrum profiteris, perinde ac ad quartum coelum aliumque paradisum perveneris.... At haec minime post baptismum, inquis. Quo argumento id confirmas? Aut rem ita se habere proba, aut si id nequis, ne condemnes ». — S. Epiphanius (Haer. 59. al. 48.) haec habet: « Post coniugis obitum, si quis alteram uxorem duxerit, aut alteri viro mulier nupserit, SS. Litterarum auctoritas ab omni culpa illos absolvit ».

Et haec sufficiant ad exemplum. Ex his autem intelligere facile possumus sensum aliorum testimoniorum quae ex Patribus afferuntur et prima facie videntur damnare secundas nuptias, praesertim vero ulteriores. — His in locis Patres repetitas nuptias non secundum se improbant, quasi vera coniugia et in se licita non essent, sed relate ad affectum illorum, qui non contenti primis atque etiam secundis nuptiis, non ex intentione prolem suscipiendi et susceptam christiane educandi, sed explendae libidinis causa tertium aut quartum matrimonium inire praesumebant. — Certe Sanctus Basilius (Epist. 188. ad Amph. cap. 4.) trigamos et tetragamos post expletam poenitentiam admitti iubet ad communionem, nec ullo pacto insinuat eos valida coniugia non con-

traxisse. — Poenitentia vero imponebatur eis, immo, in Ecclesia Graeca, etiam bigamis, propter incontinentiam quae, ut plurimum saltem, incitabat eos ad repetendas nuptias.

Quod si Ecclesia in secundis nuptiis benedictionem solemnem non concedit quae in Missa peculiari continetur pro sponso et sponsa, id evenit, tum quia benedictio semel collata perdurare intelligitur, ideoque iterari non debet; tum quia, ut iam adnotavimus, Ecclesia minus propensam se exhibet erga nuptias successivas.

3. *Ex Summorum Pontificum auctoritate* secundas et ulteriores nuptias licitas esse comprobamus.

Innocentius enim IV. in Ep. ad Ottonem Legatum in Regno Cypri, data anno 1254., prohibet ne Graeci qui Romano Patriarchatui subdebantur, tertias ac ulteriores nuptias reprehenderent. « Quia vero », inquit, « secundum Apostolum mulier mortuo viro ab ipsius est lege soluta, ut nubendi cui vult in domino liberam habeat facultatem; secundas et tertias, ac ulteriores etiam nuptias, Graeci non reprehendant aliquatenus, nec contemnant, sed potius illas approbent inter personas, quae alias licite ad invicem matrimonio iungi possunt ».

Et Eugenius IV., Decreto pro Iacobitis, ait: « Quoniam nonnullos asseritur quartas nuptias tamquam condemnatas respuere, ne peccatum, ubi non est, esse putetur, cum secundum Apostolum, mortuo viro, mulier sit ab eius lege soluta, et nubendi cui vult in Domino habeat potestatem, nec distinguat, mortuo primo vel secundo vel tertio; declaramus non solum secundas, sed tertias et quartas atque ulteriores, si aliquod impedimentum non obstat, licite contrahi posse. Commendatiores tamen dicimus, si ulterius a coniugiis abstinentes, in castitate permanserint: quia sicut viduitati virginitatem, ita nuptiis castam viduitatem laude ac merito praeferendam esse censemus ».

4. Demum ipsa *praxis* universalis Ecclesiae aperte ostendit, nuptias de quibus loquimur esse licitas; et *ratio* in eis nullam per se malitiam deprehendit. — Nam ex una parte, per mortem unius coniugis, vinculum matrimonii solutum est; et ex alia parte, secundae et ulteriores nuptiae non repugnant, ut patet, sive primario fini matrimonii sive secundariis.

Manet itaque demonstratum, polygamiam successivam esse licitam. Trigamiam vero plerumque, et semper tetragamiam, esse

in Ecclesia Graeca, ex iure ecclesiastico, non solum illicitas sed invalidas a saeculo X., superius ostendimus in praenotatis p. 657.

Secunda pars thesis spectat polygamiam simultaneam, eamque dicit esse iure divino in lege evangelica omnino prohibitam. — Id definitum fuit a Concilio Tridentino, sessione 24. de matrimonio, c. 2. his verbis: « Si quis dixerit, licere Christianis plures simul habere uxores, et hoc nulla lege divina esse prohibitum; anathema sit ».

Haec fidei veritas a Tridentina Synodo definita ad profligandam Lutheri et Anabaptistarum doctrinam, constat

1. *Ex verbis Christi.* — Christus enim, ut in Evangelio secundum Matthaeum legimus, XIX. 2-9., matrimonium ad primam institutionem suam revocavit.

Sed prima institutio matrimonii, iure divino, excludit polygamiam simultaneam. — Ergo.

Maior argumenti est apertissima; nam Dominus a Pharisaeis interrogatus an liceret uxorem repudiare, respondet non licere, et hanc affert rationem (vv. 4-6.): « Non legistis, quia, qui fecit hominem ab initio, masculum et feminam fecit eos? et dixit: Propter hoc dimittet homo patrem et matrem, et adhaerebit uxori suae, et erunt duo in carne una: itaque iam non sunt duo, sed una caro. Quod ergo Deus coniunxit, homo non separet ». — Instant Pharisaei, aiuntque Moysem permisisse libellum repudii; et Dominus iterum primam matrimonii institutionem appellans, eamque omnino deinceps servandam esse declarans, ait (ver. 8.): « Quoniam Moyses ad duritiam cordis vestri permisit vobis dimittere uxores vestras: ab initio autem non fuit sic ».

Quod autem in *minori* dicimus, matrimonium nempe ab initio institutum a Deo, excludere polygamiam multarum uxorum simul, patet ex verbis Sacrarum Scripturarum mox citatis; — illa enim verba « *masculum et feminam fecit eos* », et « *adhaerebit uxori suae* », et « *erunt duo in carne una* » clare indicant, Deum in ipsa prima institutione coniugii voluisse matrimonium esse coniunctionem unius cum una, non unius cum multis.

Secundum pro re nostra argumentum desumitur etiam ex verbis Christi. Etenim Salvator, ut legitur apud Matthaeum V. et XIX., Marc. X., et Luc. XVI., declarat eum moechari, qui, dimissa uxore, aliam duxerit. Sed si moechatur ille qui dimissa uxore aliam ducit, quia dimissa uxor a viro, etsi videatur non amplius

esse uxor, manet tamen vere uxor; multo magis moechabitur ille qui, uxore retenta, alteram ducit; cum multo evidentius constet eam esse uxorem quae non fuit a viro dimissa.

2. *Ex perpetua ac evidentissima Traditione* veritas quam vindicamus confirmatur.

Ad antiquissimos Patres quod attinet, Athenagoras, in *legatione pro Christianis,* num. 33. ita dicit institutos esse Christifideles: « Ut quisque vel qualis natus est, maneat, vel *unicis in nuptiis....* Quicumque enim dimiserit, inquit [Christus], uxorem suam et aliam duxerit, moechatur, nec eam dimitti sinens, cuius virginitati finem quis imposuit, nec aliam insuper duci ».

S. Theophilus Antiochenus (ad Autolycum, lib. 3. n. 15.) ait apud christianos « temperantia adest, continentia exercetur, *monogamia servatur,* custoditur castitas ».

Minutius Felix christianorum doctrinam exponens in *Octavio,* c. 31. dicit: « Unius matrimonii vinculo libenter inhaeremus. Cupiditatem procreandi, *aut unam scimus, aut nullam* ».

Clemens Alexandrinus, lib. 3. Stromat. c. 12. haec habet: « Idem vir et Dominus, dum vetera renovat, non amplius concedit polygamiam (nam hanc quidem expetebat Deus, quando oportebat homines augeri et multiplicari), sed monogamiam introducit propter liberorum procreationem et domus curam, ad quam data est mulier adiutrix ».

Tertullianus, adhuc catholicus, in Apologetico pro christianis, c. 46., scribit: « Christianus *uxori suae soli masculus nascitur* ».

Quoad Patres sequioris aetatis, satis erit ad exemplum citasse sequentes.

S. Ambrosius, lib. 1. de Abraham, cap. 7. ait: « Non licet tibi, uxore vivente, uxorem ducere. Nam et aliam quaerere, cum habeas tuam, crimen est adulterii ».

S. Chromatius Aquileiensis (Tract. 10. in Ev. S. Matth. n. 1.): « Hoc non ignorent, quam grave apud Deum damnationis crimen incurrant qui per effrenatam libidinis voluptatem . . . . dimissis uxoribus, in alia volunt transire coniugia. Quod idcirco se credunt impune committere, quia humanis et saeculi legibus id videtur permissum, nescientes, in hoc se gravius ac magis delinquere, quia humanas leges divinis praeferant, ut quod illicitum Deus esse constituit, ideo licitum credant, quia ab homine sit libere permissum ».

S. Ioannes Chrysostomums (Hom. 56. in Genes.) de Iacobo patriarcha loquens, qui duas sorores sibi matrimonio copulavit, haec habet: « Sed audiens quod recepit maiorem natu et postea minorem, ne turberis: neque iuxta statum qui nunc est, opera quae tunc facta sunt iudices. Tunc enim, quia principia erant, permissum fuit cum duabus vel tribus vel pluribus uxoribus misceri, ut humanum genus propagaretur. Nunc vero, quia per Dei gratiam humanum genus valde multiplicatum est, gratia quoque incrementum accepit: adveniens enim Christus et virtutem in hominibus plantans, Angelos, ut ita dicam, ex hominibus faciens, omnem illam veterem consuetudinem abolevit ».

S. Augustinus (de nuptiis et concup. lib. 1. cap. 10. n. 11.) hoc dicit esse praeceptum « in Ecclesia Christi . . . ut nec sterilem coniugem fas sit relinquere, ut alia fecunda ducatur. Quod si quisquam fecerit, non lege huius saeculi, ubi, interveniente repudio, sine crimine conceditur cum aliis alia copulare connubia; . . . sed lege Evangelii reus est adulterii; sicut etiam illa, si alteri nupserit. Usque adeo manent inter se viventes semel inita iura nuptiarum, ut potius sint inter se coniuges, qui ab alterutro separati sunt, quam cum his quibus aliis adhaeserunt. Cum aliis quippe adulteri non essent, nisi ad alterutrum coniuges permanerent ».

3. *Ex Decretis Romanorum Pontificum* demonstratio nostra iterum plenissime confirmatur. Nam ii legis christianae vindices et traditionis catholicae strenui adsertores, polygamiam inter christianos semper et ubique execrati sunt, eamque ut omnino proscriptam a Christo Domino damnaverunt.

Hinc, ut quosdam speciminis gratia citem, S. Innocentius I. saec. V., scribens ad Exsuperium Episcopum (Ep. 6. c. 6.) ait: « De his requisivit dilectio tua, qui, interveniente repudio, alii se matrimonio copularunt. Quos in utraque parte adulteros esse manifestum est. Qui vero, vel uxore vivente, quamvis dissociatum videatur esse coniugium, ad aliam copulam festinarunt, neque possunt adulteri non videri ». In cuius rei confirmationem adducit verba Christi Domini ex Matth. XIX. 9. Et in alia epistola ad Probum (Epist. 36. in fine), dicit: « fide catholica suffragante . . . conventum secundae mulieris, priore superstite nec divortio eiecta, nullo pacto posse esse legitimum ».

S. Nicolaus I., saeculo IX. ad Consulta Bulgarorum, c. 51.:

« Duas », inquit, « tempore uno habere uxores, nec ipsa origo humanae conditionis admittit, nec lex christianorum ulla permittit ».

Et hic praeterire omnino non possum aliud eiusdem Nicolai documentum insigne. Imperatoris Lotharii filius et Caroli Calvi nepos, Lotharius Lotharingiae rex, Theutberga uxore repudiata, Waldradam ducere in uxorem contendit. Id cum audivit Nicolaus Pontifex, exhorruit, repudium improbavit, acta Concilii Metensis, quod Lothario faverat, irrita fecit, episcopos praevaricatores deposuit, et his verbis gravissimis episcopos Lotharii ditioni obnoxios, ut virili animo adultero regi resisterent, adhortatus est (Ep. 80.): « Quapropter, obsecro vos per adventum D. N. I. C. ante cuius conspectum vel pro legitimis certaminibus coronam, vel pro desidia, quod absit, poenam percipietis; ut tandem aliquando recogitetis ministerium quod accepistis, proïiciatis desidiam, pellatis a vobis servilem timorem, resumatis episcopalem libertatem, corripiatis speculatorum et pastorum officium, et precando, obsecrando, suadendo, modo caduca huius mundi prospera exponendo, modo in aeternum mansura gaudia praedicando, iam nominatum regem [Lotharium] frequentius adeatis, et tam ex auctoritate Dei, quam etiam ex nostri apostolatus iniuncta vobis praeceptione, quousque, si non obedierit, hanc quam nunc habet *adulteram mulierem* proiiciens, finitivam permansoriamque demus super eum sententiam . . . Eruite hunc virum, qui ducitur ad mortem, qui trahitur ad interitum, liberare ne cessetis. Clamate, quasi tuba, exaltate voces vestras et annuntiate illi scelera sua, quibus peccat, et peccare facit Israel. Quod si ille non audierit, ipse in iniquitate sua morietur, sanguis eius super caput eius erit: vos autem animas vestras liberabitis ».

Innoc. III., saec. XIII., declarat (l. 4. Dec. tit. 19. c. 8. de divortiis) simul plures retinere uxores *absonum* esse *et inimicum fidei* christianae, nam « veridica haec sententia », inquit, « probatur etiam de testimonio Veritatis testantis in Evangelio: Quicumque dimiserit uxorem suam ob fornicationem et aliam duxerit , moechatur. Si ergo uxore dimissa, duci alia de iure non potest, fortius et ipsa retenta: per quod evidenter apparet, pluralitatem in utroque sexu, cum non ad imparia iudicentur, circa matrimonium reprobandam ». — Idem iam declaraverat (cap. *licet, de sponsa duorum*) Alexander III. Innocentii praedecessor, decer-

nens, eum, qui postquam cum una contraxit per verba de praesenti, aliam duxit, « etiamsi cum ista copulam habuerit, ab illa tamen debere separari ».

Hinc in Confessione fidei Michaelis Palaeologi, a Clemente IV. ei proposita anno 1267. et ab ipso in Concilio Oecumenico Lugdunensi II. an. 1274., Gregorio X. oblata, solemniter declarabatur: « Tenet etiam et docet eadem Sancta Romana Ecclesia . . . de matrimonio . . . quod nec unus vir plures uxores simul, nec una mulier permittitur habere plures viros: soluto vero legitimo matrimonio per mortem coniugum alterius, secundas et tertias deinde nuptias successive licitas esse dicit, si impedimentum canonicum aliud ex causa aliqua non obsistat ».

Responsum Gregorii II. ad S. Bonif. allegatum utique fuit a defensoribus polygamiae, his verbis expressum: « Quod proposuisti, quod si mulier infirmitate correpta non valuerit debitum viro reddere, quid eius faciat iugalis? Bonum esset, si sic permaneret, ut abstinentiae vacaret. Sed quia hoc magnorum est, ille qui non poterit continere, nubat magis: non tamen subsidii opem subtrahat ab illa, quam infirmitas praecedit, et non detestabilis culpa excludit ».

Sed hoc Pontificis rescriptum, quod a Gratiano refertur causa 32. q. 6. cap. 18., alii genuinum esse negant, alii communiter censent non attingere rem praesentem, cum in ea de infirmitate perpetua, seu de impotentia antecedente perpetua agatur qua mulier illa laborabat, adeoque de impedimento dirimente, quod reddiderat nullum matrimonium ab ea contractum.

4. Demum *ex natura ipsa coniugii christiani* manifestum est polygamiam esse in lege christiana omnino prohibitam. Etenim matrimonium christianum, ut demonstravimus, unionem quae inter Christum et Ecclesiam sponsam suam intercedit repraesentat. — Sed Christus nonnisi unicam sponsam habet, quam acquisivit sanguine suo. — Ergo matrimonium christianum nonnisi ab uno viro cum una simul muliere contrahi potest.

Tertia pars thesis, qua dicimus polygamiam repugnare praeceptis legis naturae secundariis, iam in praenotatis demonstrata fuit ex S. Thoma. Ab eodem tamen Sancto Doctore duo alia desumimus pro re praesenti, et hic subiungimus, argumenta, quae ipse proposuit in « Summa contra Gentiles » lib. 3. c. 124.

« Amicitia », inquit, « in quadam aequalitate consistit. Si igitur

mulieri non licet habere plures viros, quia hoc est contra certitudinem prolis, liceret autem viro habere plures uxores, non esset liberalis amicitia uxoris ad virum, sed quasi servilis. Et haec etiam ratio experimento comprobatur, quia, apud viros habentes plures uxores, uxores quasi ancillae habentur ».

« Praeterea, amicitia intensa non habetur ad multos, ut patet per Philosophum (Ethicor. VIII. cap. 5.). Si igitur uxor habet unum virum tantum, vir autem plures uxores, non erit aequalis amicitia ex utraque parte. Non igitur erit amicitia liberalis, sed quodammodo servilis ».

Insuper doctrinam quam tuemur, tradidisse Patres, ex disertis eorum testimoniis apertum est.

Et sane, S. Hier. in l. 1. contra Iovinianum, num. 14., ait: « Una costa a principio in unam uxorem versa est. 'Et erunt', inquit, 'duo in carne una', non tres, neque quatuor; alioquin iam non duo, sed plures. Primus Lamech, sanguinarius et homicida, unam carnem in duas divisit uxores; fratricidium et digamiam eadem cataclysmi poena delevit. De altero septies, de altero septuagies septies vindicatum est. Quantum distant in numero, tantum et in crimine ». — Et Epist. 123. al. 11. ad Ageruchiam, n. 12.: « Unus Adam », inquit, « et una Eva, immo una ex eo costa separatur in feminam; rursumque, quod divisum fuerat, nuptiis copulatur, dicente Scriptura: '*Erunt duo in carnem unam*': non in duas, nec in tres. *Propter quod relinquet homo patrem et matrem, et adhaerebit uxori suae;* certe non uxoribus. Quod testimonium Paulus edisserens, ad Christum refert et ad Ecclesiam, ut primus Adam in carne, et secundus in spiritu monogamus sit. Sit una Eva mater cunctorum viventium; et una Ecclesia parens omnium christianorum. Sicut illam maledictus Lamech in duas divisit uxores; sic hanc haeretici in plures Ecclesias lacerant ». — Et iterum Epist. 79. ad Salvinam, n. 10.: « Etiam de Paradiso », ait, « expulsus Adam unam uxorem habuit. Primus Lamech, maledictus et sanguinarius et de Cain stirpe descendens, unam costam divisit in duas, et plantarium digamiae protinus diluvii poena subvertit ».

Ven. Beda in Hexaemeron lib. 2. dicit: « Lamech et uxores legitur accepisse duas contra decretum eius qui dixit: *erunt duo in carne una,* et prolem ex eis genuisse mundi actibus et illecebris deditam, ac sic, patrato homicidio, proprii oris maledictus esse sententia ».

Theophylactus, enarr. in Evang. Matth. XIX. 3-6., perpendens verba Domini ad Pharisaeos, inquit: « Quid igitur Christus? Ostendit, opus et legislationem eius qui nos a principio formavit, esse monogamiam. Ab initio enim unum coniunxit Deus uni; atque ita non oportet unum virum coniungi multis mulieribus, neque mulierem unam multis viris, sed eos sicut ab initio coniuncti fuerunt, manere ».

Walafridus Strabo, seu Glossa ordinaria, in cap. 19. Genes. ver. 19., ait: « Notandum quod generationes ab Adam per Cain undenario terminantur, in quo transgressio signatur.... In hac progenie Lamech primus contra morem, *contra naturam*, per bigamiam adulterium commisit ».

S. Nicolaus I. in responsis ad Consulta Bulgarorum, n. 51. eodem modo loquitur, dicens: « Adulterii flagitium, quod Lamech primus in duabus uxoribus perpetravit, nonnisi sanguine Christi abolitum fuit ».

B. Gregorius IX. Ep. 6. ad Germanum archiepiscopum Graecorum: « Unus Adam », inquit, « collocatus ad opus et custodiam paradisi, unam est sortitus uxorem, unum Dominum Iesum Christum in iustitia et veritatis scientia creatum et unicam sponsam eius Ecclesiam praefigurans.... Lamech, qui humiliatum sonat, dum uxorem unam divisit in duas, sanguinarius factus est, et virum in suum vulnus occidit ».

Et ante Gregorium IX., Innocentius III. (cap. *Gaudemus, de divortiis*) apertissime declarat: « *nulli umquam licuit* insimul plures uxores habere, nisi cui fuit divina revelatione concessum: quae mos quandoque, interdum etiam fas censetur: per quam sicut Iacob a mendacio, Israelitae a furto, Samson ab homicidio, sic et patriarchae et alii viri iusti, qui plures leguntur simul habuisse uxores, ab adulterio excusantur ».

Quarta pars thesis spectat permissionem de pluralitate uxorum a Deo concessam post diluvium. — Id non solum Scriptura subindicat, quae nusquam arguit Patriarchas ob multiplicata simul coniugia, et illustria illorum virorum sanctitati reddit testimonia; sed etiam clare testantur Patres tum Gaeci tum Latini, quos superius in hac thesi citavimus. — Verbis eorum addimus haec pauca, quae ex S. Augustino seligimus. In lib. 22. contra Faustum Manichaeum c. 47. ait: « Quando mos erat, crimen non erat; et nunc propterea crimen est, quia mos non est. Alia enim

sunt peccata contra naturam, alia contra mores, alia contra praecepta. Quae cum ita sint, quid tandem criminis est, quod de pluribus simul habitis uxoribus obiicitur sancto viro Iacob? Si naturam consulas, non lasciviendi, sed gignendi causa illis mulieribus utebatur. Si morem, illo tempore atque in illis terris hoc factitabatur. Si praeceptum, nulla lege [ob concessam a Deo dispensationem] prohibebatur ». — Et in libro de bono coniugali, c. 17.: « Sed neque hi », inquit, « si forte nunc inveniuntur, qui non quaerunt in connubio nec appetunt, nisi propter quod institutae sunt nuptiae, coaequari possunt illis hominibus. In istis enim carnale est ipsum desiderium filiorum; in illis autem spirituale erat, quia sacramento illius temporis congruebat. Nunc quippe nullus pietate perfectus filios habere nisi spiritualiter quaerit: tunc vero ipsius pietatis erat operatio etiam carnaliter filios propagare; quia illius populi generatio nuntia futurorum erat, et ad dispensationem propheticam pertinebat ». — Demum in eodem opere, cap. 18.: « Sicut ergo », inquit, « sacramentum pluralium nuptiarum illius temporis significavit futuram multitudinem Deo subiectam in terrenis omnibus gentibus; sic sacramentum nuptiarum singularum nostri temporis significat unitatem omnium nostrum subiectam Deo futuram in una coelesti civitate ».

Nec aliquem movere debet quod in Scripturis aliae, praeter primam uxorem ductae, *concubinae* vocentur, quasi ex hoc deduci possit eas non fuisse vero matrimonio viris suis coniunctas, sed adulterii causa eis adhaesisse. — Etenim, ut notat Bellarminus, et per se patet, in Scriptura etiam verae et legitimae uxores aliquando dicuntur concubinae, et ipsae concubinae dicuntur uxores. Siquidem Gen. xvi. Agar dicitur uxor, Genes. xxv. Cethura dicitur etiam uxor; et paulo post tam ipsa, quam Agar dicuntur concubinae: et Iudic. xix. uxor vera, et legitima, immo et unica cuiusdam Levitae, nunc uxor, nunc concubina nominatur. — Erant igitur duo genera uxorum, tum apud Hebraeos veteres, cum etiam apud gentiles. Quaedam, quae ducebantur non solum ad procreandos liberos, sed etiam ad societatem omnium bonorum, et totius domus gubernationem; atque harum tantum filii erant haeredes; et hae proprie dicebantur *matresfamilias*. Quaedam erant legitimae etiam uxores, sed non admissae ad societatem bonorum, et domus gubernationem; et hae neque *matresfamilias* dicebantur, ne-

que earum filii haeredes erant; et hae tum uxores, tum concubinae nominabantur.

Quod autem S. Leo M., Ep. 167. al. 92. ad Rusticum Narbonensem, c. 4., attulerit Sarae et Agar exemplum, cum distinguendo inter uxorem et concubinam, dixerit concubinam non esse veram uxorem, ac proinde illum non] duplicare coniugium qui habens concubinam ducat uxorem; — id intelligi debet quatenus exemplum de Sara et Agar non adduxerat ad ostendendum Agar veram non fuisse uxorem Abrahami; sed solum ad exhibendum exemplum unionis domini cum serva: quae unio aetate S. Leonis M. non erat veri matrimonii, quia coniugium ingenui cum serva tunc temporis, vi *iuris ecclesiastici* nullum erat.

Ut rem absolvamus, circa modum quo divina dispensatio pro pluralitate uxorum concessa fuit, dicimus cum communi sententia theologorum post S. Thomam (Suppl. qu. 65. art. 2. ad 3.) eam per internam inspirationem factam fuisse. Quam tamen non tenemus fuisse singulis immediate a Deo concessam, sed primis tantum Patribus, et fortasse, ut ait Bellarminus, soli Noe, qui deinceps alios docuit.

Praeterea probabile est dispensationem concessam fuisse a Deo non Hebraeis tantum, sed etiam omnibus gentibus. — Scriptura enim Gentes non reprehendit eo quod ante Christi adventum admitterent polygamiam simultaneam; et Patres generalem concessionem videntur insinuare, cum eam expresse non dicant populo Dei tantum fuisse datam: — immo dicant, dum de pluralitate uxorum quae vigebat inter gentes loquuntur, eam tunc temporis prohibitam non fuisse. Ita praesertim loquitur S. Augustinus.

At post Christi adventum, matrimonio ad primaevam sui institutionem redacto, prorsus revocata fuit quoad pluralitatem uxorum quaecumque data fuerit dispensatio. Hinc post Christi adventum quicumque homines, etiam infideles, monogamiae simultaneae lege tenentur, et apud infideles etiam illicitum atque nullum est secundum matrimonium, quod vivente uxore contrahatur.

ARTICULUS OCTAVUS

De indissolubilitate matrimonii.

Dissolutio *proprie dicta* matrimonii locum habet cum coniuges ita ab invicem separantur ut, vinculo coniugali inter eos dissoluto, libertati quam ante matrimonium habebant restituantur. De hac dissolutione matrimonii agemus. — Praeter eam, dissolutio *improprie dicta* coniugii fieri potest, cum coniuges, manente inter eos coniugii vinculo, vel ab obligatione reddendi debitum fiunt immunes, et vocatur *dissolutio,* seu potius *separatio quoad thorum;* vel ab obligatione simul cohabitandi, et est *dissolutio,* seu *separatio quoad habitationem;* vel ab utraque obligatione, reddendi nempe debitum et simul cohabitandi; quo casu habetur *separatio a thoro et mensa.* Quae spectant has coniugum separationes, speciatim tractant Doctores in Libris de Theologia Morali et Iure canonico.

Nos autem de indissolubilitate matrimonii *quoad vinculum* agentes, cum haec pro quocumque matrimonio non sit eadem, triplex matrimonium distinguemus, scilicet *legitimum, ratum* et *consummatum;* unum, seu *legitimum,* quod in naturae officium ab infidelibus contrahitur; alterum, seu *ratum,* quod a christianis celebratur et est sacramentum; tertium seu *consummatum,* quod per perfectam carnalem copulam completur: — et de his, ut perspicuitati consulamus, seiunctim distincteque loquemur tribus paragraphis insequentibus.

§ I.

De indissolubilitate matrimonii in se inspecti.

Matrimonii vinculum ex prima coniugii institutione, et ex iure naturae perpetuum esse, adeoque divortium proprie dictum, quo coniuges non amplius ligamine connubii obstricti maneant, repugnare legi naturali, catholici Doctores communius docent; licet nonnullis visum fuerit ex solo iure naturae non posse deduci matrimonii nexum esse tam arctum, ut numquam valeant coniuges illud abrumpere. Inter hos doctores adnumerantur Sanchez et Bellarminus: — qui tamen admodum a communiori sententia alieni videntur non esse. Etenim Sanchez ipse fatetur (de Matrim. l. 2. disp. 13.): « aliqualem inseparabilitatem esse *de na-*

tura matrimonii, et ita competere etiam matrimonio rato de iure divino et *naturali* »; et Bellarminus (lib. I. de Mat. c. 4.) idipsum non diffitetur.

Auctores autem primae, et communioris sententiae, dum eam propugnant, non intelligunt matrimonium ita natura sua esse indissolubile, ut neque a Deo auctore coniugii possit dissolvi. E contra, hanc sane potestatem in Deo agnoscunt; immo et profitentur dissolutionem matrimonii fuisse permissam in lege Mosaica; et etiam nunc, post legis novae promulgationem, ipsa consummata infidelium coniugia ex Dei voluntate quandoque dissolvi, cum matrimonium in infidelitate contractum et consummatum dissolvi quoad vinculum possit, si alterutro coniuge ad fidem converso nolit alter cum eo vivere, vel cohabitare cum eo non consentiat nisi cum contumelia Creatoris, aut pertrahendo eum ad peccatum.

Huius facultatis concessae coniugi qui ex infidelitate ad fidem convertitur et baptizatur, meminit Paulus in Epist. ad Corinth. VII.; et ideo facultas haec appellari solet a Canonistis *casus Apostoli*, vel *Privilegium Paulinum.*

De eo dubitatum non fuit usque ad saeculum anteactum, quando magna animorum concitatione illud Iansenianorum asseclae impugnaverunt in celebri controversia anno 1758. mota occasione conversionis ad fidem cuiusdam iudaei Argentinensis, nomine Borach Levi, cui episcopus Suessionensis, quem Iansenianis favisse constat, iniunxit ne aliud iniret matrimonium, quamvis uxor eius iudaea absolute renueret cum ipso vivere. — Attamen certam esse facultatem concessam coniugi ad fidem converso et baptizato in casibus superius commemoratis, ut novum coniugium inire valeat, dissoluto matrimonio in infidelitate cum infideli contracto, mox demonstrabimus.

Demum in Syllabo errorum edito a Pio Papa IX., hanc invenimus positam esse sub numero 67. propositionem: « Iure naturae matrimonii vinculum non est indissolubile, et in variis casibus divortium proprie dictum auctoritate civili sanciri potest ».

His in antecessum breviter indicatis, statuitur

THESIS VIII.

Matrimonium ex primitiva et naturali sua institutione est indissolubile: — illud vero quod a duobus infidelibus contractum fuit, etiamsi ab eis fuerit consummatum, divina auctoritate dissolvi potest, si alterutro coniuge ad fidem converso et baptizato, alter cum eo vivere renuat, vel cohabitare cum eo non consentiat nisi cum Creatoris contumelia, aut ut coniugem pertrahat ad peccatum.

Prob. *prima pars thesis,* quae spectat indissolubiitatem coniugii attenta primitiva et naturali eius institutione,

1. *Ex verbis Christi.* — Etenim apud Matth. XIX. 3-6., legimus: « Et accesserunt ad eum Pharisaei tentantes eum, et dicentes: Si licet homini dimittere uxorem suam, quacumque ex causa? Qui respondens ait eis: Non legistis, quia, qui fecit hominem ab initio, masculum et feminam fecit eos? et dixit: Propter hoc dimittet homo patrem et matrem, et adhaerebit uxori suae, et erunt duo in carne una: itaque iam non sunt duo, sed una caro. Quod ergo Deus coniunxit, homo non separet». — Ex verbis igitur ab Adamo, divini Spiritus instinctu pronuntiatis, quae primitivam et *naturalem* matrimonii institutionem referunt, nempe: « Propter hoc dimittet homo patrem et matrem, et adhaerebit uxori suae, et erunt duo in carne una »; Christus Dominus *infert* eiusdem matrimonii *indissolubilitatem,* dicens: « Quod *ergo* Deus coniunxit, homo non separet ».

Hanc illationem indissolubilitatis coniugii deduxisse Christum ex verbis quae spectant matrimonium prout est in officium naturae contractus naturalis, clarius adhuc apparet si attendatur alia immediata illatio, quam Salvator mundi ex iisdem Adami verbis antea deduxit. Nam, relatis illis verbis: « Propter hoc etc. » concludit: « *Itaque* iam non sunt duo, sed una caro: » — et deinde ex hoc infert: « Quod ergo Deus coniunxit, homo non separet ». — Quasi dicat, si per unionem coniugii, cuius Deus ut conditor naturae auctor est, duo sunt in carne una; iam illi duo, Deo naturam sic instituente per eamdem unionem coniugii, veluti una caro efficiuntur; — eam igitur separare homo non potest. Hinc non dicit Christus « *quos* Deus coniunxit, homo non separet », sed « *quod* Deus coniunxit »; ut non tamquam de duobus, sed tamquam de uno corpore ipse loquatur.

Et in huius rei confirmationem attendantur etiam verba citata « et adhaerebit uxori suae ». Illud « *adhaerere* » non significat quoquo modo coniungi, sed tam arcte ut qui coniuncti sunt disiungi ab invicem iam non valeant: — haec enim est vis vocis hoc loco adhibitae, Graece κολληθῆναι, Hebraice דבק.

Praeterea, audiamus Pharisaeos Domino obiicientes, vers. 7.: « Dicunt illi: Quid ergo Moyses mandavit dare libellum repudii et dimittere ». Respondet eis Christus, ver. 8.: « Quoniam Moyses ad duritiam cordis vestri *permisit* vobis dimittere uxores vestras: *ab initio* autem *non fuit sic* ». — Ergo Christus facultatem dimittendi uxores, *unice* repetit ex *permissione* Iudaeis facta ob eorum duritiam; ac proinde affirmat eos sine *hac permissione* per legem Mosaicam *concessa* non potuisse uxores dimittere, cum id esset contra primaevam et naturalem institutionem matrimonii. Unde illam permissionem abrogans ad matrimonium prout ab initio institutum fuit in officium naturae iterum appellat, et ait: « ab initio autem non fuit sic ».

Argumentum ex verbis Christi desumptum, confirmare placet egregia S. Ioannis Chrysostomi expositione, qui illa verba Homilia 62. alias 63. in Matthaeum, luculenter ac clarissime ita declarat: « Si [Deus] voluisset », inquit, « hanc dimitti, aliam duci, cum unum hominem fecit, multas fecisset mulieres. Nunc autem et ex *modo creationis*, et ex forma legis ostendit, unum debere semper cum una habitare, neque umquam separari. Et vide quomodo dicat: ' Qui fecit a principio, masculum et feminam fecit eos ': hoc est, ex una radice facti sunt, et in unum convenerunt. '*Erunt*', enim inquit, '*duo in carne una*'. (1) .... Ne disiungatis

(1) Aliud praeclarissimum eiusdem S. Chrysostomi testimonium, naturam nuptiarum exponens, praeterire omnino non possum. Illud referam hic ad calcem. In Epistola ad Colos. Homil. 12. ait: « Vidisti mysterium nuptiarum? Fecit ex uno unum, et rursus cum hos duos fecisset unum, sic facit unum. Quamobrem ex uno quoque nascitur homo. Mulier enim et vir non sunt duo homines, sed homo unus..... Ex ipsa quoque corporis formatione videris esse unum: facta est enim ex latere, et tamquam duo ex dimidio dissecta sunt. Propterea eam quoque vocat adiutricem, ut ostendat eos esse unum. Ideo et patri et matri praefert coniunctionem et cohabitationem, ut ostendat quod sint unum. Et pater similiter laetatur et filia et filio iunctis matrimonio, quod corpus properet ad suum membrum: fitque tantus sumptus et pecuniae detrimentum, et tamen id ferre nequit, ut non coniugatum videat. Tamquam enim ipsa abscissa carne, uterque est imperfectus ad liberorum procreationem, uterque est imperfectus ad praesentis vitae constitutionem.

igitur, ne separetis: sed quid? '*Quod Deus coniunxit, homo non separet*'. ... Nam Deus a principio masculum et feminam fecit eos (Gen. I. 27.): ac vetustissima lex est, licet videatur nunc a me primum induci, et accuratissime statuta fuit. Neque enim simpliciter mulierem ad virum adduxit, sed iussit et matrem et patrem relinquere. Neque mulierem accedere tantum iussit, sed et illi adhaerere, ex modo dicendi disiungi non posse declarans. Neque id satis habuit, sed et aliam maiorem coniunctionem exquisivit: *Erunt duo in carne una,* inquit. Deinde prisca recitata lege, *quae et rebus et verbis inducta* fuit, postquam illam fide dignam ex Legislatore demonstravit, cum potestate illam interpretatur, et legem sancit dicens: 'Quapropter iam non sunt duo, sed una caro'. Sicut ergo carnem secare scelestum est, ita et uxorem dirimere iniquum. Neque hic stetit, sed Deum quoque attulit dicens: 'Quod ergo Deus coniunxit, homo non separet'; ostendens illud *et contra naturam et contra legem esse:* contra naturam, quia una caro dissecatur; contra legem, quia cum Deus coniunxerit, et iusserit non separare, vos id facere tentatis ».

Et paulo post, exponens verba Salvatoris quibus Pharisaeorum audaciam retunderat, ait: « Deinde quia id quod dixerat onerosum erat, admodumque illos carpebat, ad veterem rursus legem sermonem cito transfert, repetens id quod supra dixit: 'A principio autem non fuit sic'; id est, ex rebus ipsis contraria Deus a principio statuit. Ne dicerent enim: Unde palam nobis erit ob

propterea dicit etiam propheta, *Reliquum spiritus tui* (Malach. II. 12.). Quomodo autem sunt etiam in carne una? Ut si auro ademeris quod est purissimum, et alteri auro admiscueris: ita hic quoque, id quod est pinguissimum tamquam fundente voluptate, suscipiens mulier alit et fovet, et cum ea quae sunt sua contulerit, viro reddit. Et est infans instar pontis. Quamobrem tres fiunt una caro, infante utrimque utrosque coniungente. Sicut enim si cum duae sint civitates, et fluvius eas omnino dividat, una fit civitas ponte utrimque coniungente: ita est hic quoque, et magis, quando ipse pons est ex utriusque essentia, ea ratione ut corpus et caput sint unum corpus: collo enim dividitur; sed non magis dividuntur quam coniunguntur: nam cum sit medium, utrumque coniungit. Et perinde fit ut si chorus distractus, una quidem eius parte hinc accepta, altera autem a dextera, unum fecerit: aut sicut qui fuerint in unum contracti, etiam manus extendentes sunt unum: manus enim extensae non sinunt esse duos. Propterea exacte et accurate dixit, non, Erunt una caro, sed, *In unam carnem*, nempe ab infante coniuncti. Quid vero, quando non fuerit infans, non erunt duo? Erunt; hoc enim facit coitus; confundit et commiscet amborum corpora, et sicut qui in oleum iniecit unguentum, totum facit unum; ita hic quoque ».

duritiam nostram hoc dixisse Moysem? hinc illos rursum comprimit. Nam si haec lex praecipua utilisque fuisset, non illa alia a principio data fuisset: nec sic efformasset Deus, neque talia diceret ».

2. *Ex doctrina Ecclesiae* indissolubile esse vinculum matrimonii, secundum primitivam et naturalem coniugii institutionem, confirmamus.

Etenim Bonifacius VIII. aperte declaravit (in 6. Decr. l. 3. tit. 15. *de voto et voti redemptione*): « Matrimonii vinculum ab ipso Ecclesiae capite rerum omnium Conditore, ipsum in paradiso et in statu innocentiae instituente, unionem et indissolubilitatem accepisse ».

Et Concilium Tridentinum, sess. 24. in *prooemio*, eamdem veritatem docens, dixit: « Matrimonii perpetuum indissolubilemque nexum primus humani generis parens divini Spiritus instinctu pronuntiavit, cum dixit: Hoc nunc os ex ossibus meis, et caro de carne mea: quamobrem relinquet homo patrem suum et matrem, et adhaerebit uxori suae, et erunt duo in carne una. Hoc autem vinculo duos tantummodo copulari et coniungi Christus Dominus apertius docuit, cum postrema illa verba, tamquam a Deo prolata referens, dixit: Itaque iam non sunt duo, sed una caro: statimque eiusdem nexus firmitatem, ab Adamo tanto ante pronuntiatam, his verbis confirmavit: Quod ergo Deus coniunxit, homo non separet ».

Quae Concilii verba, Pius VI., in Epistola ad Carolum episcopum Agriensem, data anno 1789, die 11. Iulii, postquam retulerit, continuo subiunxit: « Quo manifeste patet matrimonium *vel in ipso statu naturae,* ac sane ante multo quam ad proprie dicti sacramenti dignitatem eveheretur, sic divinitus institutum esse, ut secum afferat perpetuum indissolubilemque nexum, qui proinde nulla civili lege solvi queat. Itaque licet sacramenti ratio a matrimonio seiungi valeat, velut inter infideles, adhuc tamen in tali matrimonio, siquidem verum est matrimonium, perstare debet, omninoque perstat perpetuus ille nexus, qui a prima origine divino iure matrimonio ita cohaeret, ut nulli subsit civili potestati. Atque adeo quodcumque matrimonium contrahi dicatur, vel ita contrahitur, ut reapse sit verum matrimonium, tumque adiunctum habebit perpetuum illum nexum divino iure omni vero matrimonio cohaerentem; vel contrahi supponitur sine illo per-

petuo nexu, tumque verum matrimonium non est, sed illicita coniunctio, divinae legi ex obiecto repugnans, quae proinde nec iniri potest, nec retineri.

3. *Ex ratione* probatur indissolubilitas matrimonii secundum se inspecti et prout est in officium naturae.

Nam, « matrimonium », ait S. Thomas (4. dist. 33. q. 2. a. 1. et seq.), « ex intentione naturae ordinatur ad educationem prolis, non solum per aliquod tempus, sed per totam vitam prolis. Unde de lege naturae est quod parentes filiis thesaurizent, et filii parentum haeredes sint; II. ad Cor. XII. Et ideo cum proles sit commune bonum viri et uxoris, oportet eorum societatem perpetuo permanere indivisam, secundum legis naturae dictamen. Et sic inseparabilitas matrimonii est de lege naturae ».

Praeterea, ut ait idem S. Doctor (Contra Gentiles, libr. 3. cap. 123.), contra naturalem aequitatem esset facultas vel viro tantum, vel tum viro tum mulieri concessa ad dissolvendum coniugii vinculum. Etenim « femina indiget mare, non solum propter generationem, sicut in aliis animalibus, sed etiam propter gubernationem, quia mas est et ratione perfectior et virtute fortior. Mulier vero ad viri societatem assumitur propter necessitatem generationis; cessante igitur fecunditate mulieris et decore, impeditur ne ab alio assumatur. Si quis igitur, mulierem assumens tempore iuventutis, quo et decor et fecunditas ei adsunt, eam dimittere posset postquam aetate provecta fuerit, damnum inferret mulieri contra naturalem aequitatem. Item, manifeste apparet inconveniens si mulier virum dimittere posset, quum mulier naturaliter viro subiecta sit tanquam gubernatori. Non est autem in potestate eius qui alteri subiicitur ut ab eius regimine discedat. Contra naturalem igitur ordinem esset si mulier virum deserere posset. Si ergo vir deserere posset mulierem, non esset aequa societas viri ad mulierem, sed servitus quaedam ex parte mulieris ».

Insuper ex natura matrimonii aliud etiam argumentum deducit Angelicus. « Amicitia », inquit (Contra Gentes, l. c.), « quanto maior est, tanto debet esse firmior et diuturnior. Inter virum autem et uxorem maxima amicitia esse videtur; adunantur enim, non solum in actu carnalis copulae, quae etiam inter bestias quamdam suavem amicitiam facit, sed ad totius domesticae conversationis consortium; unde, in signum huius, homo propter

uxorem et patrem et matrem dimittit, ut dicitur in Gen. (II. 24.). Inconveniens est igitur quod matrimonium sit omnino dissolubile ».

Sed et felicitati unionis coniugalis alio ex capite repugnat matrimonii dissolubilitas: nam si haec admitti posset, non amplius ea maturitate quae requiritur connubia fierent; et leves inter coniuges querelae illico iurgia evaderent, si ii agnoscere non deberent ut perpetuum illud iugum quod ipsi sibi per contractum matrimonialem imposuerunt, ideoque patienter ad invicem tolerandum.

Demum facultas dissolvendi coniugium repugnat *bono sociali,* cum repugnet *bonis moribus*, et *concordiae civium.* Et re quidem vera *bonis moribus* repugnat, quia per eam laxatur habena cupiditatibus, et matrimonium convertitur in frequentes concubinatus, spectata passionum humanarum mutabilitate, quae ad novas semper uniones quaerendas homines urget. Quamobrem quo nationes magis ad divortia proclives fuerunt, maior apud eas corruptela morum fuit. — *Concordiae* vero et *paci* facultatem dimittendi coniugem repugnare patet, nam sicut matrimoniis familiae sociantur, et vinculis affinitatum atque amicitiarum colligantur cives, ita per dissolutionem coniugiorum odia, lites, privatae vindictae et alia innumera mala occurrunt in ruinam societatis civilis.

Quae hucusqne de matrimonii indissolubilitate diximus, eloquentissimis S. Ambrosii verbis confirmare placet.

In libro 8. Expositionis in Lucam, nn. 4-7. ita loquitur: « Noli ergo uxorem dimittere, ne Deum tuae copulae diffitearis auctorem.... Quo cum parvulis feta dimittitur? Quo titubanti vestigio grandaeva detruditur? Durus, si excludas parentem, pignora teneas, ut ad contumeliam caritatis, addas etiam pietatis iniuriam; durus, si propter matrem etiam filios simul pellas; cum magis redimere a patre liberi debeant culpam parentis. Quam periculosum, si fragilem adolescentulae aetatem errori offeras! Quam impium, si eius destituas senectutem, cuius defloraveris iuventutem! Ergo inhonoratis stipendiis et veteranum imperator dimittat inglorium, atque imperii sui possessione detrudat; et rusticum laboris sui effetum agro suo propulset agricola? An quod in subditos nefas est, in comparem fas est?.... Paterisne, oro, liberos tuos, vivente te, esse sub vitrico; aut incolumi matre, degere sub noverca? Pone, si repudiata non nubat. Et haec viro tibi debuit

displicere, cui adultero fidem servat? Pone, si nubat. Necessitatis illius tuum crimen est; et coniugium quod putas, adulterium est...... Sed fortasse dicit aliquis: Quomodo Moyses mandavit dari librum repudii, et dimittere uxorem? (Ibid. 7.; Deut. XXIV. 1.) Qui hoc dicit, iudaeus est; qui hoc dicit, Christianus non est. Et ideo quia hoc obiicit, quod obiectum est Domino, respondeat ei Dominus: 'Ad duritiam', inquit, 'cordis vestri permisit vobis Moyses dare librum repudii, et dimittere uxores: ab initio autem non fuit sic' (Matth. XIX. 8.). Moyses permisit, inquit, non Deus iussit; ab initio autem Dei lex est. Quae est lex Dei? 'Relinquet homo patrem et matrem, et adhaerebit uxori suae, et erunt ambo in carne una' (Genes. II. 24.). Ergo qui dimittit uxorem, carnem suam scindit, dividit corpus ».

Secunda pars thesis spectat illum qui matrimonium adhuc infidelis cum infideli contraxit, et deinde conversus ad fidem et baptizatus fuit: ei, dicimus, conceditur facultas solvendi matrimonium si coniux infidelis nolit cum eo vivere, vel nonnisi cum Creatoris contumelia aut pertrahendo eum ad peccatum.

Prob. 1. — *Ex verbis Apostoli,* I. ad Cor. VII. 12-15.: « Ceteris ego dico, non Dominus: Si quis frater uxorem habet infidelem, et haec consentit habitare cum illo, non dimittat illam. Et si qua mulier fidelis habet virum infidelem, et hic consentit habitare cum illa, non dimittat virum . . . Quod si infidelis discedit, discedat; non enim servituti subiectus est frater, aut soror in huiusmodi: in pace autem vocavit nos Deus ».

Etenim his verbis Apostolus concedit facultatem solvendi *vinculum coniugale,* illamque pro casibus quos indicavimus. — Et *a*) *de solutione quoad vinculum* agitur, nam oppositionem statuit Apostolus inter matrimonium fidelium, et matrimonium contractum prius ab infidelibus, quorum tamen unus postea ad fidem conversus sit. Fidelibus denuntiat legem Domini, et ait, si unus coniugum discessit, seu ab alio se separavit, separationem hanc *vinculum* non attingere, cum debeat uxor quae a viro discessit, « manere innupta »; — de illis vero qui in infidelitate contraxerant matrimonium statuit, coniugem qui conversus est ad fidem non debere dimittere uxorem infidelem, si ipsa consentiat cum viro suo cohabitare; sin autem « infidelis discedit, discedat ». Hac igitur statuta oppositione inter unum et aliud coniugium quoad separationem coniugum; uxori fideli quae discessit a viro fideli

imposita lege a Domino lata ut *innupta* maneat ratione vinculi coniugalis inter eos indissolubilis, et uxori infideli hac lege non imposita; declarat Apostolus infidelem a fideli coniuge ita discedere, ut ea posita discessione coniux fidelis vinculum coniugii iam in infidelitate initi solvere possit.

Idipsum haec alia Pauli verba clare confirmant: « non enim servituti subiectus est frater aut soror in huiusmodi »; quae cum sint indefinita, libertatem ab omni servitute per matrimonium contracta indicant, et praecipue ab illa quae omnium prima et gravissima est, nempe a servitute vinculi coniugalis. — Ceterum *servitus* de qua Apostolus loquitur in hac materia, est ea quae consistit in vinculo coniugali. Confer vv. 4. 10. 11. 27. 39.

Praeterea ex contextu manifeste apparet, Apostolum velle privilegium quoddam concedere infideli converso, quod non conceditur nuptis post baptismum: porro, ut merito adnotat Carrière (Praelect. de Matrimonio, p. 2. sect. 3. cap. 1.) 1. « nisi ageretur de dissolutione vinculi, privilegium non concederet; tum quia illius declaratione opus non erat, ut agnosceretur eum liberari a cohabitatione quae fit ipsi impossibilis; tum quia, in adversariorum sententia, gravissimo potius oneri subiaceret, cum cogeretur vel invitus ac immeritus ab usu coniugii abstinere: quo ergo evaderet libertas illa quam Dominus concessisse declarat Apostolus, ne scilicet infideles a christianae religionis iugo deterrerentur? 2. Nihil peculiare concederet neophyto: nam profecto apud fideles, quando unus e coniugibus non vult cohabitare, alter non tenetur ad cohabitationem ».

b) Constat autem Apostolum concedere facultatem dissolvendi coniugium non modo pro casu quo infidelis nolit cum coniuge converso ad fidem cohabitare, sed etiam pro casu in quo consentiat, sed cum Creatoris contumelia vel pertrahendo coniugem ad peccatum; — quia hi duo postremi casus in primo includuntur; et certe a fideli coniuge discedit, atque cum eo cohabitare non vult coniux infidelis qui nonnisi cum Creatoris iniuria et pertrahendo coniugem fidelem ad peccandum vellet cohabitare.

Quod autem Apostolus de privilegio loquens concesso coniugi fideli illud statuat his verbis: « Ceteris ego dico, non Dominus », nullam facessit difficultatem. — Hac locutione ostendere vult Apostolus se non repetere sententiam iam a Domino pronuntiatam, prout fecerat in eodem contextu dicens (vers. 10.): « Iis

qui matrimonio iuncti sunt, praecipio non ego, sed Dominus ». Ipse tamen Apostolus annuntians coniugi fideli facultatem solvendi coniugium si coniux infidelis discederet ab eo, sane non a seipso, sed ex spiritu Dei loquebatur. Hinc in casu de quo agimus non homo, sed ipse Deus, cuius interpretem habemus Apostolum, separat in favorem fidei matrimonium legitime iam initum ab infidelibus.

2. *Ex Summorum Pontificum declarationibus, et ex praxi Ecclesiae,* quam defendimus doctrina patenter evincitur.

Innocentius enim III. (l. 4. Decr. tit. 19. c. 7. *Quanto*) eam expressis terminis proponit. « Si alter », inquit, « infidelium coniugum ad fidem catholicam convertatur, altero vel nullo modo, vel non sine blasphemia divini nominis, vel ut eum pertrahat ad mortale peccatum, ei cohabitare volente; qui relinquitur, ad secunda, si voluerit, vota transibit: et in hoc casu intelligimus, quod ait Apostolus: ' Si infidelis discedit, discedat: frater enim vel soror non est servituti subiectus in huiusmodi ': et canonem etiam in quo dicitur: ' Contumelia Creatoris solvit ius matrimonii circa eum qui relinquitur ' ».

Deinde Romani Pontifices, qui Innocentium III. secuti sunt, eamdem doctrinam verbis et factis tradiderunt, praesertim Gregorius XIII., S. Pius V., et Benedictus XIV. — Quare ipse Benedictus XIV. in opere de Synodo Dioecesana, l. 6. c. 4. n. 3. absolute pronuntiavit: « Certum est, infidelium coniugium, ex privilegio in fidei favorem a Christo Domino concesso et per Apostolum Paulum I. ad Cor. VII. promulgato, dissolvi, cum coniugum alter christianam fidem amplectitur, renuente altero, in sua infidelitate obdurato, cohabitare cum converso, aut cohabitare quidem volente, sed non sine contumelia Creatoris, hoc est non sine periculo subversionis coniugis fidelis, vel non sine execratione sanctissimi nominis Christi et christianae religionis despicientia ».

NOTA I. — *a*) Vinculum coniugale non solvitur ex eo solo quod alteruter coniugum infidelium ad fidem convertatur et baptizetur; nam « per sacramentum baptismi non solvuntur coniugia, sed crimina dimittuntur » (Innoc. III. c. *Gaudemus* l. 4. Decr. tit. 19.).

b) Tunc solum vinculum coniugii solvitur, cum unus coniugum conversus ad fidem et baptizatus, renuente altero coniuge

infideli pacifice et sine Creatoris contumelia cohabitare, novum iniit matrimonium.

c) Hinc matrimonium non solvitur si coniux infidelis pacifice cohabitare velit cum baptizato; — nec etiam, si pars infidelis cohabitare pacifice cum fideli noluerit, coniugium solvitur usque dum hic novas nuptias non celebraverit.

d) Hinc si coniux qui manserat infidelis, antequam alter coniux baptizatus matrimonium contrahat, baptizatur; hinc ad illum recipiendum tanquam coniugem tenetur et ad cohabitandum cum eo compelli potest. — Ita declaravit Innocentius III. in c. *Gaudemus* superius citato; idque postea confirmatum non semel fuit a S. Congreg. Card. Conc. Trid. interpr. cum Pontificis approbatione, Vid., ex. gr., Decr. 1. Iulii 1679. et 13 Aprilis 1680. *in Florentina.*

e) Si coniugium in infidelitate contractum per novum matrimonium alterutrius coniugis conversi ad fidem solvitur, alter coniux sive convertatur, sive in infidelitate permaneat inire potest aliud coniugium.

f) Antequam ille qui matrimonium in infidelitate cum infideli contraxit et postea conversus ad fidem baptizatus fuit, novum valeat contrahere matrimonium, debet coniugem quae in infidelitate permansit interpellare, ut de eius repugnantia ad pacifice et sine iniuria Creatoris cum fideli cohabitandum constare possit.

At quandoque evenit, coniugem infidelem in longinquas abiisse regiones, aut ita latitare ut interpellari nequeat. Quid in his adiunctis faciendum est? potestne conversus ad fidem, interpellatione coniugis infidelis omissa, ad alias nuptias convolare? — Huic quaestioni, verbis Benedicti XIV. (de Synodo, lib. 6. c. 4. n. 3.). respondemus, quae sic se habent:

« Affirmant plerique, quibus adstipulantur Sanchez cit. loc. num. 14. Genuensis in prax. Cur. Archiep. Neapolit. cap. 27 num. 20., Riccius in prax. part. 1. resolut. 241. Alii ex adverso, inter quos Pontius l. 7. de matrim. cap. 48. num. 22., in eo rerum statu necessariam putant dispensationem Summi Pontificis, cuius est declarare, in quibusnam circumstantiis desinat obligare praeceptum divinum, quo praedicta interpellatio, ante rescissionem matrimonii, videtur iniuncta: atque huic posteriori sententiae in quadam causa Florentina, discussa 17. Ianuarii 1722. adhaesit sacra Congregatio Concilii, cuius iudicio nos omnia subiecimus

rationum momenta, quae a dissidentibus inter se doctoribus in utramque partem afferuntur, uti legere est t. 2. Thesaur. Resolut. pag. 117. et seq. Nec Sedes Apostolica difficilem se praebet eam petentibus dispensationem, quam urgens causa suadet concedendam. Etenim, sicuti in praefata causa Florentina animadvertimus, Gregorius XIII. locorum Ordinariis, parochis, et presbyteris missionariis Societatis Iesu, in Angola, Aethiopia et Brasilia degentibus, potestatem fecit dispensandi cum quolibet coniuge, qui christianae religioni nomen dedit, ut novum possit matrimonium inire, omissa interpellatione alterius coniugis infidelis, quem constat legitime interpellari non posse, et nos ipsi, ad Petri Cathedram evecti, facultatem concessimus Apostolico Nuntio, Venetiis commoranti, ut in simili rerum eventu possit ab eiusdem interpellationis onere relevare coniuges conversos, existentes in loco pio catechumenorum eiusdem civitatis Venetiarum: quod habetur in Constit. 3. nostri Bullarii tom. 1. ».

Nota 2. — Facultas dandi libellum repudii ad uxores dimittendas concessa legitur viris hebraicae gentis in his verbis Deut. xxiv. 1-4.: « Si acceperit homo uxorem, et habuerit eam, et non invenerit gratiam ante oculos eius propter aliquam foeditatem: scribet libellum repudii, et dabit in manu illius, et dimittet eam de domo sua. Cumque egressa alterum maritum duxerit, et ille quoque oderit eam, dederitque ei libellum repudii, et dimiserit de domo sua, vel certe mortuus fuerit, non poterit prior maritus recipere eam in uxorem; quia polluta est, et abominabilis facta est coram Domino: ne peccare facias terram tuam, quam Dominus Deus tuus tradiderit tibi possidendam ».

Verum, permissio repudii eratne talis quae coniugii vinculum solveret; vel data erat quasi minus malum permissum, ad praecavenda maiora mala, intacto semper manente vinculo coniugali? Non pauci gravissimi theologi hanc secundam sententiam tenent, inter quos sunt S. Bonaventura, Magister Sententiarum, Soto, Estius, Sylvius, aliique: contendunt tamen alii Deum concessisse hebraeis per Moysen permissionem qua poterant in casu repudii coniugia solvere.

Rationes quae ad hoc affirmandum inducunt, Pater Hurter in suis praelectionibus theologicis indicavit (Tractat. 9. numero 671.). Eae sunt sequentes: — 1. Christus diserte testatur: *Ab initio non fuit sic.* Quod ergo Moyses permisit, ab initio *non fuit*

permissum: sed dimittere uxorem *manente vinculo,* gravi saltem de causa, ut in casu adulterii, certe permissum fuit etiam ante legem Mosaicam, permissum siquidem id est etiam in lege evangelica. — 2. Vix credibile est vi huius permissionis tam peioris fuisse conditionis mulierem viro; cum hic potuerit aliam ducere uxorem, polygamia siquidem erat permissa: mulier vero citra adulterii crimen non potuerit aliud inire matrimonium. — 3. Mulier obligata mansisset ad perpetuum coelibatum; quem fuisse impositum tempore legis Mosaicae, vix admitti potest. — 4. Quod permissio dicatur concessa «ob duritiam cordis» iudaeorum non ostendit eam spectare non posse, vel non spectasse, dissolutionem coniugii. — 5. Verba ipsa legis huic interpretationi favent, nam *a*) secundus vir, qui dimissam duxerit, vocatur aeque *maritus* ac primus, qui eam dimisit: hic alter maritus *b*) pariter poterat dare libellum repudii, qui certe non erat dandus *adulterae; c*) mulier a secundo dimissa viro non poterat recipi iterum a priori viro; quod vix credibile est, si *intactum* mansisset matrimonii *vinculum* ».

His rationibus, addatur, legem Mosaicam non puniisse nuptias repudiatarum cum aliis viris, ut patet ex citato textu Deuteronomii: si ergo illae nuptiae licitae non erant, quia vinculum matrimoniale solutum non fuerat per divortium, tot fuissent adulteria, et lex Mosaica publica et continua adulteria prorsus impunita tolerasset, illa eadem lex quae iubebat lapidari mulierem semel in adulterio deprehensam. — Demum, mirum esset, neque Moysem, neque prophetas, qui vitia populi reprehendebant, umquam haec publica adulteria damnasse quae fiebant cum repudiatis.

S. Thomas duas sententias quas commemoravimus proponit (Suppl. q. 67. a. 3.), et quamvis dicat communiorem aetate sua fuisse sententiam negantem solutionem vinculi per libellum repudii; in affirmantem tamen propendere videtur, pro qua citat etiam verba S. Ioan. Chrysostomi, in Matth. XIX. « a peccato abstulit culpam legislator, quando permisit repudium ».

Nota 3. — Quaestioni, an durante lege vetere repudium licuerit etiam gentibus, apud quas constat in usu fuisse, multi respondent negative, eo quod nihil de dispensatione facta a Deo pro gentibus extet in Sacris Litteris. Alii vero affirmant concessionem divortii fuisse extensam etiam gentibus, eodem fere modo

quo dicitur eis extensa concessio quoad polygamiam simultaneam. Alii demum, ut Kugler, tenent divortium apud Gentiles fuisse in se illicitum, per accidens tamen licitum, ratione persuasionis quam gentes habebant illius liceitatis, tum propter permissionem legis civilis et consuetudinem, tum etiam propter exemplum populi Hebraici.

§ II.

De indissolubilitate matrimonii christianorum consummati.

Matrimonii christiani indissolubilitas, ratione sacramenti, tam perfecta et absoluta est, ut coniugium inter christianos initum, si usu consummatum fuerit, iam nullo pacto quoad coniugale vinculum, nisi per mortem alterutrius coniugum, solvi queat.

Hanc tamen perfectam atque absolutam indissolubilitatem coniugii christiani consummati, non agnoscunt Graeci a pluribus retro saeculis; contendunt enim vinculum matrimonii dissolvi posse propter adulterium alterius coniugum: et quod asserunt, in praxim deducunt; et ad hanc eorum praxim cohonestandam citant verba Christi in Evangelio Matthaei relata, cap. 19. ver. 9.: « Dico autem vobis: Quia quicumque dimiserit uxorem suam, nisi ob fornicationem, et aliam duxerit, moechatur ».

Quandonam id asserere ac facere Graeci coeperint, praecise determinari haud potest: sed certum est, huius praxis seu abusus originem repetendam esse ab legibus imperialibus. « Exploratum est penes eruditos » recte adnotat P. Perrone (de Matrimonio libro 3. sect. 2. cap. 4.) « legibus imperatorum ethnicorum, viris praesertim, indultam fuisse divortia faciendi facultatem. Imperatores christiani huic malo occurrere quidem sategerunt; attamen cum magna adhuc parte imperium romanum ethnicis constaret, nonnisi per gradus quosdam antiquas leges emendare potuerunt. Quum vero deinceps emendare possent ac deberent, potius divortiis magis faverunt. Quocirca imp. Constantinus M. legem tulit, qua causas divortii ad tres coarctavit in femina, nempe: ‘ Si homicidam, vel medicamentarium, vel sepulchrorum dissolutorem maritum suum esse probaverit ’; in viris pariter: ‘ Si *moecham*, vel medicamentariam, vel conciliatricem repudiare voluerit ’. Hanc eamdem legem confirmarunt et extenderunt imperatores Honorius, Theodosius et Constantinus, ‘ *De poenis iniusti repudii, iusti*

contra praemiis'. Plures aliae leges eadem de re sancitae sunt ab imperatoribus subsequentibus, eaeque referuntur in codice Iustiniani, quibus et alias ipse Iustinianus adiecit. Nam ipse Anastasium imitatus, in legibus novellis ad Ioannem et Theodotum praetorio praefectos, laxavit mali habenas, repudiorum causas extendens, et de irrationabili repudio solam puniens mulierem quinquennali abstinentia a novis nuptiis ».

Porro, usque dum in Ecclesia graeca, unita centro unitatis et cathedrae Petri, recta disciplina viguit, vix harum legum ratio habita est, quibus Patres legem Christi opposuerunt. At pedetentim, et initio quidem timide ac raro, deinde audacter, praesertim post schisma Photii et Michaëlis Cerularii, abusus invaluit, dissimulantibus prius, deinde probantibus Ecclesiae illius pastoribus.

Ceterum, in professione fidei, quam Michaël Palaeologus obtulit Gregorio X. in Concilio Lugdunensi II. an. 1274., nulla alia affertur soluti coniugii causa, quam alterutrius coniugis mors; — et deinde saeculo XV. quando, absoluto Concilio Florentino, Latini de consuetudine solvendi coniugium ob adulterium, Graecos Praesules interrogaverunt, his verbis: « Quare coniugium dirimitis, dicente Domino: 'Quos Deus coniunxit, homo non separet'? » Graeci non defenderunt morem apud eos introductum, asserendo Christum Dominum in casu adulterii separationem coniugii concessisse, non ad traditionem Patrum appellaverunt, sed solum conati sunt vitare omnem circa morem iamdiu apud eos inolitum inquisitionem.

Etenim in Historia Actuum illius Concilii a Binio edita, legitur, post alia inutiliter adhibita media ad obtinendum responsum a Graecis circa solutionem coniugiorum, « Papa Orientales omnes Praesules ad se convocavit: et cum aliquot ex iis profecti essent, talem habuit secreto cum illis sermonem...... Propono vobis aliqua ut fratribus, ut membris, ut ecclesiarum doctoribus. Et primo dico, omnes conqueri de separatione matrimoniorum; idque correctione indiget.... Praesules ita responderunt: Aequissima et sapientissima sunt, quae Beatitudo tua dixit; sed nos ad haec dare perfectam responsionem non possumus: sunt enim et alii Praesules, et imperator noster: perfecte igitur respondebimus cum illorum consensu; privatim vero ex nobis respondemus ac dicimus: non esse haec praesentis temporis, licet iusta et necessaria sint: nam matrimonia dirimimus non sine iustis causis ».

Saeculo XVI. ulterius hac in re progressi sunt Novatores. Calvinus tyrannicam appellavit legem in Ecclesia Romana servatam, circa indissolubilitatem matrimonii inter christianos consummati, ob quam « viro, qui adulteram repudiaverit, alteram inducere non liceat ». — Lutherus vero docuit dissolvi posse matrimonium et novum iniri 1. — ex causa adulterii unius coniugum. 2. — Cum falsus christianus coniugem christianam deserit. 3. — Si coniux coniugem ad furtum vel aliud peccatum inducit. 4. — Si ob frequentes rixas molesta est ac gravis cohabitatio. 5. — Si unus coniux diu absit. — Et Martinus Bucerus, in cap. 19. Matth., contendit posse dissolvi matrimonium et aliud contrahi, « quoties uxor non se commodam viro, aut vir non se commodum uxori praebet ».

Inter catholicos, Caietanus et Catherinus a veritate quoad rem praesentem deflexerunt. Caietanus enim, cum expenderet verba Christi, quae referuntur Matth. XIX. ausus est, quamvis timide, asserere licitum esse christiano, ex Christi lege, « dimittere uxorem ob fornicationem carnalem ipsius uxoris, et posse ducere aliam uxorem ». — Catherinus vero in opusculo de matrimonio, quaestione ultima, et lib. 5. annot. contra Caietanum, quaestionem de dissolutione coniugii propter adulterium in utramque partem cum ventilasset, conclusit « non ex Evangelio nec ex Apostolo posse colligi non licere in casu fornicationis aliud inire matrimonium: » — quod tamen, addidit, nonnisi accedente iudicio et auctoritate Ecclesiae esse faciendum, cum variis Ecclesiae canonibus id sit prohibitum. Praeterea soli viro, non uxori, secundum coniugium asseruit fuisse concessum.

Sed animadvertatur, Caietanum obiisse antequam Concilium Tridentinum celebraretur; et Catherinum Tridentinae Synodo interfuisse quidem, sed usque ad sessionem 24., in qua editi fuerunt canones de matrimonio, non supervixisse.

Hi autem sunt canones quos in ea sessione Concilium circa matrimonii christiani indissolubilitatem sancivit et promulgavit:

Can. 5. « Si quis dixerit, propter haeresim aut molestam cohabitationem aut affectatam absentiam a coniuge, dissolvi posse matrimonii vinculum; anathema sit ».

Can. 7. « Si quis dixerit, Ecclesiam errare, cum docuit et docet, iuxta evangelicam et apostolicam doctrinam, propter adulterium alterius coniugum matrimonii vinculum non posse dissolvi, et utrumque, vel etiam innocentem, qui causam adulterio non dedit,

non posse, altero coniuge vivente, aliud matrimonium contrahere; moecharique eum, qui dimissa adultera aliam duxerit, et eam, quae dimisso adultero alii nupserit; anathema sit ».

Huius definitionis vim infringere Launoius incredibili audacia conatus est. Etenim in Tractatu quem scripsit de Regia in matrimonium potestate, contendit ex Christi verbis et iuxta Ecclesiae traditionem concessam esse dissolutionem vinculi coniugalis ob adulterium, cum potestate convolandi ad alias nuptias; et ait canon. 7. a Concilio Tridentino editum non esse dogmaticum, sed disciplinarem, id est, non ad doctrinam definiendam, eamque proponendam fidelibus, sed ad statuendam disciplinam, quae, inquit, immutari poterat absque praeiudicio contrariae ad hoc usque tempus et traditionis et praxis. — Launoium hac in re secuti sunt I. A. Braun, Io. Iosephus Batz, aliique pauci.

Verum, nemo sincere catholicus umquam dicet, ut verbis utar P. Perrone (de Matrim. lib. 3. sect. 2. c. 4.), canonem 7. sessionis 24. Concilii Tridentini esse disciplinarem, seu habere pro obiecto disciplinam mutationi obnoxiam. — Haec assertio repugnat 1. — scopo quem Tridentina Synodus in edendis illis canonibus sibi proposuit, nimirum, « insigniores impiorum hominum *haereses et errores* exterminandi », prout ipsa sacrosancta Synodus declaravit in *Prooemio* ante canones illius sess. 24. 2. — Repugnat apertissimis verbis ipsius canonis, quibus anathemate plectuntur ii *qui dixerint* « *Ecclesiam errare, cum docuit et docet, iuxta evangelicam et apostolicam doctrinam, propter adulterium alterius coniugum matrimonium non posse dissolvi* ». An disciplinaris est canon qui spectat *doctrinam quam docuit et docet Ecclesia?* An disciplinam mutabilem spectat canon ille in quo agitur de eo quod Ecclesia *iuxta evangelicam et apostolicam doctrinam docet?*

Est igitur canon doctrinalis ille quem de indissolubilitate matrimonii Concilium Tridentinum edidit; et in eo definitur hoc dogma fidei ab omnibus fidelibus profitendum, nempe *inerrantia Ecclesiae in docenda indissolubilitate vinculi coniugalis ob adulterium alterutrius coniugum.* Utrum vero illo ipso canone *definita* etiam sit, *ut dogma fidei, ipsa indissolubilitas vinculi in casu adulterii*, non omnino constat inter theologos. Alii cum Tournely affirmant; alii vero, inter quos Carrière, Perrone, Hurter, negant; et dicunt veritatem hanc de indissolubilitate coniugii in casu adulterii esse tantum *fidei proximam.*

In favorem mitioris huius sententiae, quae tenet, Concilium noluisse *definire,* ut veritatem *fide divina catholica* credendam, matrimonii Christiani etiam in casu adulterii indissolubilitatem, argumentum desumitur tum ex canonis forma, tum ex eiusdem canonis historia, quam ita refert Pallavicinus (Hist. Conc. Trid. l. 22. c. 4. nn. 27-30.): —

« Canon paratus fuerat cum anathemate in eum qui diceret matrimonia consummata ob adulterium dissolvi. Sed oratores veneti, die undecimo Augusti, cum ipsis posterior modulus ostensus est, solemniter exposuerunt conventui, veterem rempublicam semper coniunctissimam fuisse apostolicae Sedi, et Conciliis Oecumenicis eius auctoritate celebratis, pioque semper studio complexam ac veneratam decreta sanctionesque inde profecta, utpote divinam gloriam, animarum salutem, pacemque christianorum promoventia. Verum ab eo quod septimo canone parabatur, nisi moderatione aliqua reformaretur, inferri posse non modicam offensionem orientis Ecclesiae, praesertim vero venetorum insulis, Cretae, Cypro, Corcyrae, Zacyntho, Cephaleniae et aliis multis, non solum cum publicae quietis, sed cum Ecclesiae catholicae detrimento. Compertum esse patribus, tametsi graeca Ecclesia a romana ex parte dissentiret, non tamen eo desperationis deventum esse, ut meliora sperari non possent: praesertim cum graeci in subiectis reipublicae locis degentes, quamvis ritu suo viverent, tamen praesulibus a Romano Pontifice assumptis obtemperarent. Ea propter tum rerum convenientia, tum oratorum munere se compelli, ne ipsi eos populos percuti sinerent eiusmodi anathemate, quo ad tumultum, integramque a Sede apostolica secessionem provocarentur. Satis constare, in more positum apud graecos, ut uxorem adulteram deserant, et aliam ducant, veterrimam maiorum consuetudinem, ut ipsi dicunt, secuti; non idcirco illos damnatos aut anathemate perculsos fuisse ab ulla Synodo Oecumenica, etiamsi Romanae et catholicae Ecclesiae huiusmodi mos liquido innotuisset. Existimare igitur oratores sui esse muneris, quam efficacissime possent, postulare, ut voces illae canonis adeo moderate lenirentur, ne graecis detrimentum inferrent, praesertim intentato anathemate; quod dubium non erat confici posse, non solum nulla parta Ecclesiae catholicae indignitate, sed fortasse retenta plurimorum doctorum reverentia. Posse, quantum ipsi rebantur, et obtineri quod Synodus intendebat, et reipublicae satis-

fieri, canone eiusmodi verbis conflato: 'Anathema sit, si quis dixerit, Sacrosanctam Romanam Catholicam et Apostolicam Ecclesiam, quae mater et magistra aliarum est, errasse vel errare, cum docuit et docet, propter adulterium alterius coniugum, matrimonium non posse dissolvi; nec utrumque, vel etiam innocentem coniugem, qui causam adulterio non dedit, debere novum matrimonium contrahere, moecharique eum, qui dimissa adultera aliam duxerit, et eam, quae dimisso adultero alii nupserit'. Propterea rogari patres ab oratoribus, ut vel ea vel alia meliori ratione, pro ipsorum prudentissimo arbitratu, vellent in eo gratificari serenissimae reipublicae, quae semper sacrosanctae Sedi apostolicae obsecuta plene fuerat, et erat obsecutura ».

« Hoc exemplar ab oratoribus propositum, videbatur alicui ex ipsis, aut ex ipsorum consiliariis, notam haeresis haud inusturum opinioni contrariae; sed vim dumtaxat habiturum ad infligendum anathema temerariis in eo vituperatoribus Ecclesiae, quae, optimis nixa fundamentis, eam doctrinam, tametsi non tamquam fidei dogma, tradebat. Aliud fortasse ab aliis considerabatur, nimirum per eam sanctionem non damnari tamquam haereticam sententiam oppositam, nisi posita Ecclesiae auctoritate; et non quasi divinis litteris evidenter id repugnaret: adeoque parci.... graecorum nomini, donec illis in comperto non esset, ab Ecclesia oppositum doceri; et donec eius auctoritati contumaciter iidem haud refragarentur ».

« Postea, cum super ea re sententiae dicerentur, Andreas Cuesta episcopus legionensis postulatum reiecit, affirmans, ab Ecclesia non usurpari eam damnandi formulam: *Si quis dixerit, Ecclesiam errasse.* Hanc veritatem esse certam ac firmatam in Synodo Milevitana cap. 13., in sexta Oecumenica et in Florentina; adduxitque ex Patribus graecis Clementem Alexandrinum et Basilium: quod si quis ex aliis deerraverat, contrarium opinatus, complures tamen eorum qui adducebantur, alio sensu locutos fuisse: quod ille palam fecit eorum dictis expensis. Et sane creditum est, si Cuestae locus loquendi inter primos obtigisset, sicut inter postremos debebatur in conventu, tantum ab eo numerum asseclarum pertractum iri, quantus ad refellendam petitionem satis fuisset. Verum reipsa plura suffragia consenserant, ut oratoribus satisfieret ».

Sed iam ad vindicandam doctrinam quam Ecclesia circa indissolubilitatem coniugii christiani consummati docet, accedamus.

THESIS IX.

Matrimonium christianorum consummatum dissolvi nunquam potest quoad vinculum.

I. Prob. thesis *ex Scripturis*. Et primo quidem ex ipsis locis, quae prima fronte difficultatem exhibent, quaeque ab adversariis nobis opponuntur.

In Evangelio Matth. v. 32. Christus ait: « Ego autem dico vobis: Quia omnis, qui dimiserit uxorem suam, excepta fornicationis causa, facit eam moechari: et qui dimissam duxerit, adulterat ». — Iamvero, de qua dimissione uxoris loquitur Christus in verbis citatis? de illa per quam vinculum coniugale rumperetur, vel de alia per quam, manente coniugali vinculo, separatio inter coniuges fit quoad thorum et habitationem? — Si de hac dimissione agitur, nulla exceptio pro casu adulterii fit in textu citato, ad coniugium dissolvendum, et voce Salvatoris statutum manet, matrimonium inter christianos dissolvi numquam posse quoad vinculum.

Porro, Christum Dominum de dimissione quoad thorum et habitationem, non de dimissione quoad solutionem vinculi coniugalis, loqui manifestum est.

Etenim in textu allato post verba: « Omnis qui dimiserit uxorem suam, excepta fornicationis causa, facit eam moechari », — sententia haec additur: « Et qui dimissam duxerit, adulterat ». Haec autem sententia vel *universaliter* accipitur vel *cum exceptione* pro casu '*fornicationis*'. Si *universaliter* accipitur; ergo ille etiam qui dimissam *ob fornicationem* ducit, adulterium committit: ergo illa quae *ob fornicationem* dimissa fuit, non mansit a coniugali ligamine soluta; ergo dimissio, de qua sermo est in verbis Christi, non spectat matrimonii *vinculum,* sed *thorum et habitationem.*

Si vero sententia Salvatoris *cum exceptione* sumatur, et in ea non intelligatur inclusus casus dimissionis ob adulterium, quia, ut contendunt adversarii, dimissio uxoris ob adulterium solvit vinculum coniugale; — sensus eiusdem sententiae erit, eum qui *fornicariam a viro dimissam* ducit, non moechari, sed validum et licitum cum illa contrahere matrimonium. — Hoc autem admisso, sequitur, meliorem fore conditionem fornicariae, quam innocentis et castae uxoris; nam, iuxta hanc interpretationem, fornicariae di-

missae, utpote a vinculo matrimonii solutae, novum inire connubium concederetur, quod innocenti iniuste dimissae denegaretur: sequitur, virum qui dimissam adulteram duceret, non moechari; moechari tamen eum qui duceret pudicam uxorem dimissam. — Atqui Christum Dominum lege sua sanctissima haec statuisse intelligi nequit. — Ergo concludendum est illam sententiam: « et qui dimissam duxit, moechatur » non posse intelligi excipiendo dimissionem ob adulterium. — Ergo dici debet sententiam illam esse universalem; et Christum Dominum in textu citato, de dimissione uxoris a viro *fornicationis causa* loquentem, eamque concedentem, non solutionem vinculi matrimonialis spectare; sed solum separationem a thoro et a cohabitatione.

Argumentum confirmatur ex toto verborum Christi contextu; cuius hic est sensus: Omnis qui uxorem suam citra fornicationis causam dimittit, occasionem praebet, ut adultera fiat, si post suam dimissionem alteri nupserit, sicut illa, quae ob causam fornicationis dimissa fuit, adultera est, quia omnis, qui dimissam duxerit, adulterium committit; et ideo vir uxorem suam absque fornicationis causa repellens, quodammodo inchoat adulterium, quod per initum cum dimissa novum matrimonium consummatur. Contra vero vir, qui uxorem suam ob causam fornicationis a se repudiat, separat quidem se ab illa tamquam ab infideli consorte; adulterii tamen ipsius causa et socius non efficitur, quippe iustissimam causam habet dimittendi uxorem a thoro et cohabitatione; et ipsa, adulterium perpetrando, adulteram se fecit. At vir, qui ita dimissam ducit, adulterium ipsius continuat, cum non coniugalem societatem, sed adulterinum connubium cum eadem iniisse censendus sit, quia *omnis qui dimissam ducit, adulterat.*

Eodem pacto explicanda sunt verba Christi quae leguntur apud Matth. XIX. 9.: « Dico autem vobis: Quia quicumque dimiserit uxorem suam, nisi ob fornicationem, et aliam duxerit, moechatur: et qui dimissam duxerit, moechatur ». — In his verbis exceptio « *nisi ob fornicationem* », non respicit *sequens* incisum « *et aliam duxerit* », quasi viro licitum esset aliam ducere, si uxor commiserit adulterium, et ob hanc causam dimissa fuerit; sed respicit *praecedens* incisum, scilicet, « *quicumque dimiserit* ». Itaque horum Christi verborum sensus est: quicumque dimiserit uxorem quoad thorum et cohabitationem perpetuo, — quod non licet nisi ob

fornicationem, — moechatur, *moechia aliena,* quia uxori dimissae occasionem praebet moechandi; adeo ut, si ipsa cum alio viro deinde coniungatur, adulterium per hanc illicitam coniunctionem commissum, ei a quo sine iusta causa dimissa fuerat imputetur: ipse vero vir, si *aliam duxerit,* quacumque de causa, moechatur, *moechia propria,* quia, cum non fuerit a vinculo coniugali solutus, etiamsi licite ob fornicationem uxorem dimiserit, alteri mulieri adhaerendo, adulterii crimine se coinquinat.

Hanc genuinam esse verborum Christi significationem, ostendit contextus. — Etenim cum accessissent Pharisaei ad Iesum « tentantes eum et dicentes, si licet homini dimittere uxorem suam quacumque ex causa »; respondit eis Iesus declarando matrimonium ex naturali sua institutione esse indissolubile; ostendendo libellum repudii fuisse in lege Mosaica permissum ob duritiam cordis Hebraeorum; statuendo novam legem qua matrimonium ad primaevam suam institutionem revocabat, eamque ita confirmabat, ut iam dissolvi ab homine omnino non posset. — Ergo, postquam haec dixerit, non potuit his aliis verbis immediate sequentibus: « Dico autem vobis quia quicumque dimiserit uxorem suam, nisi ob fornicationem, et aliam duxerit, moechatur », concedere, pro casu fornicationis, facultatem viro dimittendi uxorem et matrimonium dissolvendi et ad novas nuptias convolandi. Hac in hypothesi, contrarium Christus se praebuisset illi firmitati quam Deus ab initio in coniugio instituerat, quamque ipse Christus esse instaurandam, immo maiori firmitate stabiliendam in nova lege, declaraverat. — Permisit itaque Christus ob fornicationem uxorem dimittere, vinculo tamen coniugii permanente; ideoque permisit dimittere uxorem quoad thorum et cohabitationem.

Nec dicatur: — Si exceptio, *nisi ob fornicationem,* referri debet dumtaxat ad primum membrum sententiae, — *quicumque dimiserit,* — non etiam ad alterum, — *et aliam duxerit,* — et fornicatio est causa dimittendi quoad thorum, non vero quoad vinculum; ergo responsio Christi non congruit interrogationi Iudaeorum: interrogabant enim de dimissione quoad vinculum; quia agebatur de libello repudii, quo etiam vinculum solvebatur; et dimissio quoad thorum, si non erat eis prorsus incognita, saltem erat apud eos inusitata.

Obiectioni respondetur negando sequelam; nam licet verba Christi, « *quicumque dimiserit* » etc. de dimissione quoad thorum

accipiantur, egregie tamen in contextu congruunt quaestioni propositae.

Et sane Christus qui abrogare volebat repudium, et matrimonii indissolubilitatem firmare, opportune omnino quaestioni propositae a Pharisaeis respondebat dicendo in nullo casu dissolvi coniugium; et fornicationem seu adulterium ex parte uxoris, praebere quidem marito ius eam dimittendi, sed ita ut per dimissionem vinculum coniugale non solvatur.

Neque instent adversarii nostri, et dicant: si exceptio quae indicatur in verbis Christi respicit separationem a thoro, non dissolutionem vinculi matrimonii, admitti debet, *solam* fornicationem esse causam dimittendi uxorem quoad thorum; — quod falsum est, aliae enim causae separationis dantur inter coniuges.

Respondemus, fornicationem uxoris esse causam dimittendi eam *absolute* et *perpetuo* quoad thorum et cohabitationem, ita ut emendata etiam et reconciliationem volens, adhuc iure repelli possit: — sola ergo fornicatio uxoris (sub qua veniunt graviora in eodem genere peccata per quae fit divisio carnis) dat ius ad dimissionem *absolute* et antonomastice talem: et ideo Christus *huius* dimissionis causam assignavit *solam* fornicationem.

Verum enimvero, quae hucusque exposuimus et demonstravimus, clarissime illustrantur ex aliis Evangelistis, Marco et Luca, et ex doctrina Pauli.

In Evangelio Marci, x. narratur, sicut legimus apud Matthaeum evangelistam, Pharisaeos ad Dominum accessisse interrogantes an liceret viro uxorem dimittere; narratur etiam Christum respondendo ostendisse, matrimonium iuxta primaevam et naturalem suam institutionem indissolubile, solutionem vero coniugii permissam in lege propter duritiam Iudaeorum; et declarasse, coniugium in nova lege fore indissolubile. Post haec prosequitur Marcus x. 10-12.: « Et in domo iterum discipuli eius de eodem interrogaverunt eum. Et ait illis: Quicumque dimiserit uxorem suam, et aliam duxerit, adulterium committit super eam. Et si uxor dimiserit virum suum, et alii nupserit, moechatur ». — Christus ergo discipulis suis iterum de indissolubilitate coniugii interrogantibus, universaliter, nullam excipiendo causam, declarat, coniugium ob dimissionem uxoris non posse solvi.

Similiter apud Evangelistam Lucam, XVI. 18., legimus: « Omnis qui dimittit uxorem suam, et alteram ducit, moechatur, et qui dimis-

sam a viro ducit, moechatur»: — ubi universalis iterum est propositio Christi «*omnis qui dimittit*», et nullam admittit exceptionem.

Praeterea, Paulus Apostolus in Epistola I. ad Cor. de matrimonii legibus tractans, ait VII. 39.: «Mulier alligata est legi quanto tempore vir eius vivit; quod si dormierit vir eius, liberata est: cui vult, nubat, tantum in Domino»: — quibus verbis *absolute* pronuntiat matrimonium christianorum consummatum nonnisi morte alterutrius coniugis solvi posse, quia illa lex «*Erunt duo in carne una*» et *Quod Deus coniunxit, homo non separet*» ligat coniuges ad invicem usque ad mortem.

Quocirca Apostolus in eodem capite, agens de casu iustae discessionis mulieris a viro, de illa nempe discessione quae fit *ob adulterium* a viro commissum — par enim est quoad hanc rem ius utriusque coniugis in alterutrum, ut docet ver. 4. eiusdem capitis — non concedit *novum* matrimonium ei qui discesserat; sed *ex parte Domini,* id est, repetens legem a Christo latam quaeque refertur in Evangeliis, *praecipit* vel *reconciliationem* vel *continentiam.* «Iis qui matrimonio iuncti sunt», inquit, «praecipio non ego, sed Dominus, uxorem a viro non discedere: quod si discesserit, *manere innuptam, aut viro* suo reconciliari».

Scripturae igitur Novi Testamenti apertissime docent, matrimonium inter Christianos contractum et consummatum numquam dissolvi posse, nisi per mortem.

II. *Ex doctrina Patrum* eamdem veritatem demonstramus. Cum autem impossibile sit omnia eorum testimonia hic referre, et ad trutinam revocare, quaedam proferam ex insignioribus tum Graecis tum Latinis selecta, quae claritate sua summa circa omnimodam indissolubilitatem coniugii inter christianos consummati ostendant catholicam Traditionem.

Itaque Clemens Alexandrinus, lib. 2. Stromatum, c. 23. in fine ait: «Quod autem consulit Scriptura uxorem ducere, et nec *a coniugio unquam permittit discedere,* legem aperte constituit: 'Non dimittes uxorem, praeterquam propter fornicationem'. *Adulterium* autem *existimat coniungi matrimonio, dum vivit alter ex separatis...* 'Qui autem dimissam accipit uxorem, moechatur', inquit: 'Si quis' enim 'dimiserit uxorem, moechatur ipsam', hoc est cogit eam moechari. Non solum autem qui dimisit est eius causa, sed etiam qui eam suscepit, praebens mulieri peccandi occasionem; si enim non suscipiat, revertetur ad virum».

S. Basilius, regula 73. scribit: « Non licet viro, uxore dimissa, aliam ducere; neque fas est repudiatam a marito, ab alio duci uxorem ».

S. Ambrosius, l. 1. de Abraham, c. 7.: « Nulli licet scire mulierem », inquit, « praeter uxorem. Ideoque coniugii tibi datum est ius, ne in laqueum incidas et cum aliena muliere delinquas. Vinctus es uxori; noli quaerere solutionem, quia *non licet* tibi, *uxore vivente,* uxorem ducere. Nam et aliam quaerere, cum habeas tuam, crimen est adulterii, hoc gravius quod putas peccato tuo auctoritatem lege [civili] quaerendam. Tolerabilior est, si lateat culpa, quam si culpae usurpetur auctoritas ».

S. Ioannes Chrysostomus pluribus in locis evidens nobis offert testimonium: ex illis, brevitatis causa, solum referam quae in sermone *de libello repudii* scripsit: — « Igitur quaenam est lex illa, quam nobis Paulus posuit? 'Mulier', inquit, 'alligata est legi': oportet igitur ut minime separetur vivente viro, neque alium superinducat maritum, neque secundas nuptias adeat. Et vide quanta cum diligentia verborum usus sit proprietate. Non enim dixit, cohabitet viro, quoad vixerit; sed, 'mulier alligata est legi, quanto tempore vixerit vir illius': atque adeo, etiamsi libellum repudii det, etiamsi domum relinquat, etiamsi ad alium abeat, legi adstricta adulteraque est... Nam quemadmodum servi fugitivi, etiamsi domum herilem relinquant, catenam secum trahunt: ita et mulieres, etiamsi viros relinquant, legem habent pro catena se persequentem et adulterii accusantem, accusantem etiam eum qui duxerit, ac dicentem: adhuc superest maritus, et facinus hoc adulterium est. 'Mulier enim adstricta est legi, quoad vixerit maritus illius. Et omnis qui dimissam duxerit, moechatur. Quando igitur licebit illi secundas nuptias contrahere? Quando? Tunc, ubi a catena liberata fuerit, quando vir morietur... Ne mihi leges ab exteris conditas legas, praecipientes dari libellum repudii et divelli. Neque enim iuxta illas iudicaturus est te Deus in die illa, sed secundum eas quas ipse statuit ».

Ad legem deinde Moysis accedens de libello repudii, subdit: « Quapropter et Christus Iudaeis rogantibus et dicentibus: 'Quomodo igitur Moyses permisit dare libellum repudii?' ostendens quod non contrariam suae legem ferens ita scripserit, dixit: 'Moyses iuxta duritiam cordis vestri loquutus est, ab initio autem non erat sic; sed qui fecit ab initio, masculum et feminam fecit illos'.

Si hoc bonum fuisset, inquit, non unum virum et unam mulierem fecisset, sed, uno Adam condito, duas fecisset mulieres, si quidem voluisset unam quidem eiici, alteram vero induci. Nunc vero ipso formationis modo legem induxit, quam ego nunc scribo. Et quaenam est illa? Haec utique. Eam sibi quisque uxorem servet semper, quam initio sortitus est. Haec lex antiquior, quam illa de libello repudii, et tanto quanto Adam ipso Moyse... Nam et qui dimiserit absque causa stupri, et qui eiectam vivente viro duxerit, cum eiecta illa punientur. Propter quod oro, obsecro et supplico, ne viri mulieres eiiciant, neque mulieres viros relinquant, sed audiant Paulum dicentem: ‘ Mulier adstricta est legi, quanto tempore vixerit vir eius. Si autem dormierit vir, libera erit cui volet nubere, tantum in Domino ’. Qualem enim habebunt veniam, qui, Paulo etiam secundas permittente nuptias post mortem coniugis, et tantam concedente copiam, ante mortem audent talia facere? »

S. Hieronymus in Epistola ad Oceanum (77.) non alia ratione excusat Fabiolam, quae, dimisso marito, alteri iuxta facultatem a legibus Caesarum factam nupserat, quam quod Evangelicae legis vigorem ignoraverat. « Igitur et Fabiola », inquit, « quia persuaserat sibi, et putabat a se virum iure dimissum; nec Evangelii vigorem noverat, in quo nubendi universa causatio, viventibus viris, feminis amputatur, dum multa diaboli vitat vulnera, unum incauta vulnus accepit. Sed quid ego in abolitis et antiquis moror, quaerens excusare culpam, cuius poenitentiam ipsa confessa est? »

Et in Epistola 55. ad Amandum presbyterum ait: « Reperi iunctam epistolae et commentariolo tuo brevem chartulam, in qua haec indita ferebantur: Quaerendum ab eo, id est a me, utrum mulier, relicto viro adultero et sodomita, et alio per vim accepto, possit absque poenitentia communicare Ecclesiae, vivente adhuc eo, quem prius reliquerat... Responde itaque sorori, quae a nobis super suo statu quaerit, non nostram, sed Apostoli sententiam: ‘ An ignoratis fratres... Ergo vivente viro, adultera erit, si duxerit alterum virum ’, et in alio loco: ‘ Mulier alligata est ’ etc. Omnes igitur causationes Apostolus amputans, apertissime definivit, vivente viro adulteram esse mulierem, si alteri nupserit. Nolo mihi proferas raptoris violentiam, matris persuasionem, patris auctoritatem, propinquorum catervam, servorum insidias atque

contemptum, damna rei familiaris. Quamdiu vivit vir, licet adulter sit, licet sodomita, licet flagitiis omnibus coopertus, et ab uxore propter haec scelera derelictus, maritus eius reputatur, cui alterum virum accipere non licet. Nec Apostolus haec propria auctoritate decernit, sed Christo in se loquente, Christi verba sequutus est, qui ait in Evangelio: 'Qui dimittit uxorem suam, excepta causa fornicationis, facit eam moechari; et qui dimissam acceperit, adulter est': Animadverte quid dicat: 'qui dimissam acceperit, adulter est'. Sive ipsa dimiserit virum, sive a viro dimissa sit, adulter est, qui eam acceperit... Ergo et ista soror, quae, ut dicit, vim passa est, ut alteri iungeretur, si vult corpus Christi accipere, et non adultera reputari, agat poenitentiam: ita dumtaxat, ut secundo viro, qui non appellatur vir, sed adulter, a tempore poenitentiae non copuletur ».

S. Augustinus indissolubilitatem coniugii christiani ex professo tractat in libris « *de coniugiis adulterinis* », ubi Pollentio respondet qui de hac re interrogaverat et propensum se in hanc esse sententiam ostenderat, nimirum, posse coniugem innocentem, dimisso coniuge adultero, inire novas nuptias.

Itaque, libro 1. operis citati, c. 8. S. Augustinus ait: « Si par forma est in utroque [coniuge], uterque moechatur, si se alteri iunxerit, etiam cum se a fornicante disiunxerit. Parem vero esse formam in hac causa viri atque mulieris, ibi ostendit Apostolus (quod saepe commemorandum est), ubi cum dixisset, 'uxor non habet potestatem corporis sui, sed vir'; adiecit atque ait, 'Similiter et vir non habet potestatem corporis sui, sed mulier' ».

Et continuo c. 9. praecipuam difficultatem a Pollentio contra hanc doctrinam propositam refert, eique respondet. Licet prolixam, subiiciam tamen hic S. Doctoris responsionem, quae mirifice rem illustrat. — « Cur ergo, inquis, interposuit Dominus causam fornicationis, et non potius generaliter ait, 'Quicumque dimiserit uxorem suam et aliam duxerit, moechatur', si et ille moechus est, qui dimissa fornicante muliere alteram ducit? Credo, quia illud quod maius est, hoc Dominus commemorare voluit. Maius enim adulterium esse quis negat, uxore non fornicante dimissa alteram ducere, quam si fornicantem quisque dimiserit, et tunc alteram duxerit? Non quia et hoc adulterium non est; sed quia minus est, ubi, fornicante dimissa, altera ducitur. Nam simili locutione usus etiam Apostolus Iacobus, ait: 'Scienti igitur bonum facere,

et non facienti, peccatum est illi' (Iacobi IV.). Numquid ideo non peccatum est illi etiam qui nescit bonum facere, et ideo non facit? Utique peccatum est; sed hoc gravius, si etiam sciat et non faciat: nec illud ideo nullum, quia minus. Ut ergo eodem modo utrumque dicamus: sicut quicumque dimiserit uxorem, excepta causa fornicationis, et aliam duxerit, moechatur; ita quicumque scit bonum facere, et non facit, peccat. Sed quemadmodum hic recte dici non potest, Ergo si nescit, non peccat: sunt enim etiam peccata ignorantium, quamvis minora quam scientium; ita nec illic recte dici potest, Ergo si causa fornicationis dimiserit, et aliam duxerit, non moechatur: est enim moechatio eorum etiam, qui alias ducunt, relictis propter fornicationem prioribus; sed utique minor quam eorum qui non propter fornicationem dimittunt, et alteras ducunt. Potest quippe, sicut dictum est, 'Scienti bonum facere, et non facienti, peccatum est illi'; eodem modo et illud dici, Dimittenti uxorem sine causa fornicationis, et aliam ducenti, moechatio est illi. Quemadmodum igitur si dixerimus, Quicumque mulierem a marito praeter causam fornicationis dimissam duxerit, moechatur, procul dubio verum dicimus; nec tamen ideo illum qui propter causam fornicationis dimissam duxerit, ab hoc crimine absolvimus, sed utrosque moechos esse minime dubitamus: ita eum qui praeter causam fornicationis uxorem dimiserit et aliam duxerit, moechum pronuntiamus; nec ideo tamen eum qui propter causam fornicationis dimiserit, et alteram duxerit, ab huius peccati labe defendimus. Ambos enim, licet alterum altero gravius, moechos tamen esse cognoscimus. Neque enim quisquam ita est absurdus, ut moechum neget esse qui duxerit eam quam maritus propter causam fornicationis abiecit, cum moechum dicat eum qui duxerit eam quae praeter causam fornicationis abiecta est: sic ergo isti ambo sunt moechi. Unde cum dicimus, Quicumque mulierem praeter causam fornicationis a viro dimissam duxerit, moechatur; de uno quidem ipsorum dicimus, nec tamen ideo moechari negamus eum qui eam duxerit, quam propter causam fornicationis maritus dimiserit: ita cum ambo sint moechi, et ille scilicet qui dimiserit uxorem suam praeter causam fornicationis et aliam duxerit, et ille qui propter causam fornicationis uxore dimissa se alteri copulaverit; profecto quando de uno eorum legimus, non ita intelligere debemus, quasi ex hoc alter moechus negatus sit, quod alter expressus sit».

« Sed si hoc Evangelista Matthaeus, qui, expressa una specie, alteram tacuit, facit ad intelligendum difficile; numquid non alii generaliter idipsum ita complexi sunt, ut de utroque posset intelligi? Nam secundum Marcum sic scriptum est: 'Quicumque dimiserit uxorem suam, et alteram duxerit, adulterium committit super eam; et si uxor dimiserit virum suum, et alii nupserit, moechatur' (Marc. x. 11. 12.). Secundum Lucam sic: 'Omnis qui dimittit uxorem suam, et alteram ducit, moechatur; et qui dimissam a viro ducit, moechatur' (Luc. xvi. 18.). Qui ergo nos sumus, ut dicamus, Est qui moechatur, uxore sua dimissa alteram ducens, et est qui hoc faciens non moechatur, cum Evangelium dicat omnem moechari qui hoc facit? Proinde si quicumque hoc fecerit, id est, omnis qui hoc fecerit, ut uxore sua dimissa alteram ducat, moechatur; sine dubitatione ibi sunt ambo, et qui praeter causam fornicationis, et qui propter causam fornicationis dimittit uxorem. Hoc est enim, 'Quicumque dimiserit': hoc est, 'Omnis qui dimittit' ».

III. *Concilia* doctrinam catholicam quam defendimus proclamant. Eliberitanum an. 313. can. 9. statuit: « Fidelis femina, quae adulterum maritum reliquerit fidelem et alterum ducit, prohibeatur ne ducat; si autem duxerit, non prius accipiat communionem, nisi, quem reliquerit, prius de saeculo exierit, nisi forte necessitas infirmitatis dare compulerit ». Milev. II. seu potius Carthag. an. 418. c. 17. ait: « Placuit ut secundum evangelicam et apostolicam disciplinam neque dimissus ab uxore, neque dimissa a marito alteri coniungantur; sed ita maneant, aut sibimet reconcilientur. Quod si contempserint, ad poenitentiam redigantur ». Arelatense I. an. 349. can. 10. inquit: « De his, qui coniuges suas in adulterio deprehendunt, et iidem sunt adolescentes fideles, et prohibentur nubere, placuit, ut in quantum possit, consilium eis detur, ne viventibus uxoribus suis, licet adulteris, alias accipiant »: ideo autem Concilium dicit, exhortatione magis quam praecepto tales urgendos esse, quia tunc per leges civiles impune licebat eis alia inire coniugia. Idem, non tamen instar consilii fidelibus suadetur, sed velut lex certa iniungitur in Conc. Herdfortiensi an. 672. in Anglia, can. 10.; in Foroiuliensi an. 791. c. 10.; Parisiensi VI. an. 829. l. 3. cap. 2.; Nannetensi an. 895. c. 12., et Bituricensi an. 1031. can. 16.

Quare iuxta perpetuam Ecclesiae traditionem Eugenius IV. in Decreto pro Armenis, approbante Concilio Florentino, decla-

ravit: « Quamvis autem ex causa fornicationis liceat thori separationem facere, non tamen aliud matrimonium contrahere fas est, cum matrimonii legitime contracti vinculum perpetuum sit ».

IV. *Ratio* demum *a priori* omnimodae indissolubilitatis matrimonii fidelium consummati est institutio Christi, qui per matrimonium contractum inter baptizatos et consummatum significari voluit sui per incarnationem cum Ecclesia coniunctionem, quae omnino indissolubilis est; numquam enim Verbum dimittet humanitatem quam assumpsit.

Defensores solubilitatis matrimonii christiani, saltem in casu adulterii, multa undique collecta congerunt ut ostendant hanc fuisse doctrinam in Ecclesia a Patribus traditam, et in praxim deductam.

Distinctim ea perpendere hic non vacat: — sufficit, ut difficultatibus respondeatur, tenere sequentia: 1. — Ex illis quae obiiciuntur, quaedam sunt *spuria,* et quaedam alia catholicae veritati testimonium indubium reddunt, si rite perpendantur. 2. — Insuper et alia sunt quae, nullatenus thesim a nobis propugnatam impugnant, cum nonnisi verba Salvatoris referant et inculcent, quin tamen dicant ea esse intelligenda ut adversarii nostri contendunt. 3. — Quidam Patres, quandoque loquentes de novo coniugio licite contracto post dimissionem coniugis ob adulterium, ad *leges civiles* tunc vigentes solum alludunt. 4. — Testimonia in quibus dicitur matrimonium adulterio *rumpi, dissociari* aut *divelli,* et in eo casu licere *divortium,* vel *repudium,* non impetere veritatem quam defendimus: eae enim locutiones ambiguae sunt, cum *necessario* dissolutionem vinculi coniugalis significare non debeant, et intelligi merito possint de separatione a thoro et cohabitatione, praesertim si de separatione perpetua sermo sit. 5. — Si haec omnia, ut fieri debet, seponantur, ex testimoniis omnibus ab adversariis coacervatis supererunt pauca tantum dubiae significationis, et sequioris aetatis canones aliqui Conciliorum particularium, aut statuta quaedam quae ad summum probarent his vel illis in locis subinde hac de re abusus nonnullos irrepsisse.

§ III.

De indissolubilitate matrimonii rati, sed non consummati.

Matrimonium a christianis contractum et carnali copula consummatum omnimoda gaudet, ut demonstravimus, indissolubilitate. At non ita iudicandum est de matrimonio quod ratum quidem est, sed nondum consummatum; hoc enim coniugium quandoque dissolvi potest, idque in thesi quam subiicimus, demonstrabitur.

THESIS X.

Matrimonium, quod ratum est tantum, solvitur quoad coniugale vinculum per solemnem alterius coniugum in Religione approbata professionem, et etiam per dispensationem a Summo Romano Pontifice, gravi id exigente causa, concessam.

Prima pars thesis enuntiat veritatem *de fide* credendam, ut patet ex definitione lata in Concilio Tridentino, sessione 24. can. 6. his verbis: « Si quis dixerit, matrimonium ratum, non consummatum, per solemnem religionis professionem alterius coniugum non dirimi; anathema sit ».

Idem vero multo ante Concilium Tridentinum tempore declaravit Alexander III. an. 1180. scribens Archiepiscopo Salernitano (Decr. l. 3. tit. 32. c. 2.): « Verum post consensum legitimum de praesenti, licitum est alteri, altero etiam repugnante, eligere monasterium, (sicut sancti quidam de nuptiis vocati fuerunt) dummodo carnalis commixtio non intervenerit inter eos: et alteri remanenti (si communitus continentiam servare noluerit) licitum est ad secunda vota transire. Quia cum non fuissent una caro simul effecti, satis potest unus ad Deum transire, et alter in seculo remanere ».

Et Innocentius III. anno 1210. in Epistola Decretali Archiepiscopo Lugdunensi missa (Decr. tit. cit. cap. 14.) statuit: « Nos nolentes a praedecessorum nostrorum vestigiis declinare, qui respondere consulti, antequam matrimonium sit per carnalem copulam consummatum, licere alteri coniugum, relicto inconsulto, ad religionem transire, ita quod reliquus ex tunc

legitime poterit alteri copulari: hoc ipsum tibi consulimus observandum ».

Quibus Decretis aperte dicitur doctrinam et praxim de solutione coniugii rati per solemnem professionem religiosam alterius coniugum ante saeculum XII. in Ecclesia extitisse; immo ab ipsa aetate apostolica, nam Pontifices quorum verba retulimus, absque ulla determinatione temporis, absolute dicunt se id quod tradunt a suis praedecessoribus accepisse.

Praeterea hanc in Ecclesia viguisse fidem de solutione matrimonii rati exempla iam a primis christianae religionis saeculis, quoad rem praesentem nobis exhibita, indubie ostendunt. Etenim apud ecclesiasticos scriptores citantur facta eorum qui prima nuptiarum nocte, quin matrimonio usi fuerint, coniugem deseruerunt, ut sese Deo penitus consecrarent; et haec facta a Patribus summis laudibus commendantur. Commendari vero non potuissent si vinculum coniugale per professionem religiosam solutum non fuisset; nam in hac hypothesi *a*) derelictio coniugis fuisset laesio iuris coniugis derelicti *b*) et Patres, si consummatum fuisset matrimonium, derelictionem illam non permisissent nisi comparte libere consentiente.

Hic autem notetur, matrimonium ratum et non consummatum, minime solvi per ingressum alterius coniugum in religionem, sed solum per eius solemnem professionem, quae in religione a Sancta Sede approbata fieri debet. Hinc matrimonium ratum non dirimitur per votum simplex castitatis, neque per susceptionem ordinis sacri, neque per vota emissa in Congregatione quae non sit Religio a S. Sede approbata. — Conceditur a iure coniugibus bimestre ad deliberandum de ingressu religionis, quo tempore non tenentur reddere debitum.

Secunda pars thesis statuit conclusionem quae licet controversa olim fuerit inter theologos, nunc tamen certa est. Quin etiam saeculo elapso Benedictus XIV. scribebat (Quaestion. can. 479.): « Nullam de potestate Summi Pontificis moveri amplius posse quaestionem in eo quod attinet ad dispensandum super matrimonio rato et non consummato, cum hodie opinio affirmativa sit communis inter theologos et canonistas, et in praxi sit recepta, uti notorium est ».

Potestas autem Summi Pontificis ad dispensandum, gravi occurrente causa, in matrimonio rato, probatur ex eo ipso quod

hac potestate saepe usi sint Romani Pontifices; nam si ita saepe egerunt, indubium est eos ad id faciendum accepisse a Christo Domino potestatem. Nefas enim est dicere Summos Pontifices potestatem usurpasse quam eis Christus non concesserat, et sacramento matrimonii iniuriam irrogasse, et adulteria saepe permisisse.

Quod autem ab aliquot saltem saeculis in matrimoniis ratis Summi Pontifices dispensaverint, constat quoad Martinum V. et Eugenium IV. ex S. Antonino; quoad Paulum III. et Pium IV. ex auctoritate Navarri; quoad eorum successores ex auctoritate Benedicti XIV., necnon omnium recentiorum theologorum et canonistarum, inter quos P. Perrone, qui (de Mat. l. 3. sect. 2. c. 6. a. 4.) ait: « ego quoque certo novi plures eiusmodi dispensationes factas fuisse a Pontificibus Pio VII., Gregorio XVI., Pio IX., ut omittam non paucas resolutiones Congregationum Concilii et SS. Inquisitionis de petenda a Pontifice dispensatione illis in causis in quibus casus ita agitatus est ».

Responsa quaedam Alexandri III., et Innocentii III. fuerunt sane olim allata ab eis qui asserebant matrimonium ratum dispensatione Summi Pontificis non posse dissolvi; sed ea Decreta rem de qua agimus non attingunt. Ibi enim Pontifices commemorati non dicunt utrum a Christo concessa eis fuerit potestas necne ad dissolvendum, gravi causa occurrente, matrimonium ratum; sed solum statuunt — quod ultro fatemur — matrimonium ratum non posse *a coniugibus* dissolvi, si casus religiosae professionis excipias; nec admittendum esse id quod quibusdam aliquando visum fuerat, matrimonium nempe ratum per aliud subsequens matrimonium consummatum dirimi posse.

SCHOLION. — Circa *ius quo matrimonium ratum per solemnem religionis professionem dirimitur*, triplex adest sententia theologorum.

Prima quam, duce S. Thoma, Bellarminus et alii tenent, *ex iure naturali* repetit illam dissolutionem coniugii rati. Etenim iure naturae licitum esse dicunt de statu minus perfecto ad perfectiorem transire, si id fieri possit absque alterius detrimento: iam vero statu coniugii perfectior est religionis status; poterit ergo ab uno ad alium transitus fieri, quando id fiat sine ullius detrimento: porro nullum detrimentum pati qui derelictus est, matrimonio nondum consummato, patet ex eo quod nullum af-

feratur soboli damnum, quae non existit; nullum uxori, quae virgo permanet, nec ullam hac de causa infamiam subit; aliunde ius par est in utroque, proinde nulli fit hoc discessu iniuria. — Praeterea « ante carnalem copulam », ait S. Thomas (Suppl. q. 61. a. 2. in corp.), « est inter coniuges tantum vinculum spirituale; sed post eam etiam est inter eos vinculum carnale. Et ideo sicut post carnalem copulam matrimonium solvitur per mortem carnalem; ita per ingressum religionis, vinculum quod est ante carnalem copulam solvitur: quia religio est quaedam mors spiritualis, qua aliquis seculo moriens vivit Deo ».

Verum, adversus hanc sententiam obiicitur: 1. — Status religionis perfectior quoque est statu coniugali, etiam post matrimonii consummationem; neque tamen dirimitur matrimonium consummatum per solemnem religionis professionem. Nec dicas discrimen esse, quod si solveretur coniugium post consummationem, fieret iniuria vel proli, vel parti derelictae: contingere quippe posset ut revera nulli fieret iniuria, si nempe et nulla esset proles suscepta, et accederet mutuus consensus utriusque coniugis, volenti enim non fit iniuria. 2. — Vinculum matrimonii non est incompatibile cum vinculo religionis, ut patet in eis qui post consummatum matrimonium religionem ingrediuntur et professionem solemnem emittunt, manente vinculo coniugali: ergo nulla ratio inveniri potest in professione solemni religiosa, sola et per se inspecta, quae ostendat matrimonium ratum per eam solvi. 3. — Si professio religiosa et matrimonium essent incompatibilia, potius professio subsequens irritari deberet ex matrimonio antecedenti, nam contractus prius initus impedit sequentem incompatibilem sibi. 4. — In voto simplici castitatis et a fortiori in nuncupatione votorum castitatis, paupertatis et obedientiae in Congregatione, quae non sit religio a S. Sede approbata, mors quaedam spiritualis occurrit, nec tamen per eam dirimitur matrimonium ratum et non consummatum. 5. — Mors quae in professione religiosa occurrit, vera non est, sed metaphorica: ideoque non apparet ratio cur dissolveret matrimonium, nisi id concessisset auctor ipse matrimonii et omnium rerum Dominus ac Dominator.

Secunda sententia, quam non pauci cum Suaresio amplexi sunt, tenet matrimonium ratum per solemnem religionis professionem dissolvi *ex iure ecclesiastico*.

At, contra eam arguitur 1. ex indissolubilitate quae iuxta *naturalem* matrimonii institutionem competit matrimonio non solum post sed etiam ante consummationem, 2. ex eo quod indissolubilitas competit matrimonio rato, ratione *sacramenti.* Utraque enim ratio indissolubilitatis requirit ut nonnisi *ex iure divino* professio religiosa solvat matrimonium ratum et nondum consummatum. 3. Praeterea, si ex potestate Ecclesiae constitutum fuit ut professio solemnis religionis hunc effectum produceret, nempe, solveret coniugium ratum et non consummatum, in eiusdem Ecclesiae potestate erit hunc ipsum effectum professioni religiosae amplius non attribuere. Id autem contrarium videtur definitioni latae a Concilio Tridentino sess. 24. c. 6., cui subesse aliquando falsitas omnino repugnat. Canon 6., quem superius citavimus, ita se habet: « Si quis dixerit, matrimonium ratum, non consummatum, per solemnem professionem religiosam alterius coniugum non dirimi; anathema sit ».

Quapropter *tertia sententia,* quam Benedictus XIV. post Sanchez aliosque propugnavit, quam recentiores theologi communius sequuntur, quamque ut probabiliorem et nos seligimus, docet solutionem vinculi matrimonii rati ob professionem religiosam repetendam esse *ex iure divino.* — Nec obiiciatur: solemnitas professionis religiosae habetur *ex iure ecclesiastico;* ergo et ipsa vis quae in solemni religionis professione habetur ad dirimendum matrimonium ratum, oritur *ex iure ecclesiastico.* — Negatur enim haec illatio; potuit namque Christus statuere ut professio religiosa dirimeret quidem matrimonium, sed nonnisi vestita conditionibus ab Ecclesia requisitis: ac proinde licet solemnitas professionis sit ab Ecclesia, prout ab ea determinatae fuerunt conditiones quae professionem religiosam solemnem redderent, non ideo sequitur Ecclesiam professioni religiosae dedisse vim solvendi coniugium ratum. Dicimus itaque Christum, *ex iure divino,* statuisse matrimonium ratum dirimi, si fieret ab uno coniugum professio religiosa solemnis; et reliquisse Ecclesiae determinandum quibus solemnitatibus fieri deberet haec professio: Ecclesiam solemnis huius professionis conditiones determinasse; et illis positis, ex ipsa Christi institutione, *ex iure divino,* dirimi matrimonium.

Concludamus ergo et teneamus matrimonium ratum esse quidem indissolubile tum ratione sui ab intrinseco, tum dispositione divina generali ab extrinseco; attamen dissolubile esse dispositione

divina, nempe ab extrinseco, per solemnem alterius coniugis professionem religiosam, et per dispensationem pontificiam, extraordinaria ad id tributa a Deo auctoritate, qua utitur Pontifex, gravibus causis occurrentibus: — si hos casus excipias, in quibus non homo, sed Deus solvit coniugium, nec coniuges privata auctoritate, nec alius quispiam ulla de causa possunt matrimonium christianorum ratum solvere.

ARTICULUS NONUS

De potestate Ecclesiae in matrimonium.

Contractum matrimonii a Christo Domino ad dignitatem sacramenti evectum subiici potestati Ecclesiae, ex hucusque dictis plane deducitur. Hac potestate Ecclesia statuere potest non solum impedimenta *prohibentia,* seu quae reddunt illicitam, quamvis valida sit, matrimonii celebrationem; id enim omnes facile concedunt: — sed etiam impedimenta matrimonium *dirimentia;* seu apponere contractui matrimonii conditiones quarum defectu contrahentes inhabiles fiant ad legitimum consensum praestandum, ideoque ad matrimonium *valide* contrahendum. Hac eadem potestate Ecclesia iudicare debet de omnibus *causis,* quae vel validitatem matrimonii et existentiam vinculi coniugalis spectant; vel matrimonium antecedunt et ad illud immediate ac per se disponunt, ut sunt *sponsalia;* vel matrimonium subsequuntur et ab eius existentia pendent, ut sunt *causae de legitimitate prolis,* aut *de coniugum separatione.*

Quam indicavimus potestatem Ecclesiae in matrimonium aperte Concilium Tridentinum sess. 24. declaravit cann. 3. 4. 12. his verbis:

Can. 3. — « Si quis dixerit, eos tantum consanguinitatis et affinitatis gradus, qui Levitico exprimuntur, posse impedire matrimonium contrahendum et dirimere contractum; nec posse Ecclesiam in nonnullis illorum dispensare, aut constituere, ut plures impediant et dirimant; anathema sit ».

Can. 4. — « Si quis dixerit, Ecclesiam non potuisse constituere impedimenta matrimonium dirimentia, vel in iis constituendis errasse; anathema sit ».

Can. 12. — « Si quis dixerit, causas matrimoniales non spectare ad iudices ecclesiasticos; anathema sit ».

Hi canones damnabant Novatorum errorem, qui postquam matrimonio dignitatem sacramenti denegaverant, illud non esse iurisdictioni Ecclesiae subiectum contendebant.

Eumdem errorem initio saeculi XVII. docuit Marcus Antonius de Dominis, insignis apostata, qui in lib. 5. de Republica Christiana c. 11., asseruit ad solos principes saeculares pertinere leges ferre quae matrimonium dirimant, non vero ad Ecclesiam, nisi forte ex indulgentia principum.

Eodem saeculo Launoius, in opere de Regia in matrimonium potestate, sententiam illius apostatae adoptavit atque defendit: canones vero 3. et 4. a Concilio Tridentino editos de matrimonii impedimentis esse *disciplinares* non *dogmaticos*, et in eis Ecclesiae nomine designari saeculares principes, quorum dumtaxat auctoritate Ecclesia impedimenta matrimonium dirimentia statuere potest autumavit.

Haec interpretatio canonum 3. 4. Tridentinae Synodi statim ac in lucem prodiit ab omnibus vere catholicis refutata fuit: — et in omnibus Conciliis Provincialibus, quae pene ubique locorum celebrata fuerunt, canones illi tamquam dogmatici habiti fuerunt, explosa etiam ut prorsus absurda significatione a Launoio attributa voci *Ecclesiae*, quae in eisdem canonibus adhibetur.

Profecto nomine *Ecclesiae* significatam in eis fuisse ecclesiasticam auctoritatem supremam ad regendos omnes Christifideles divinitus constitutam, nimirum Summum Romanum Pontificem vel cum eo Concilium Oecumenicum, nullus, nisi evidentissimae veritati oculos claudat, negare unquam potest. Et re quidem vera ibi sermo est de Ecclesia *docente* quae *errare* non potest: — de Ecclesia cuius potestas declarabatur ad statuenda impedimenta matrimonium dirimentia *contra Novatorum placita,* qui eam potestatem in Ecclesiae Summis Pastoribus, seu in Romanis Pontificibus adesse negabant: — de Ecclesia, seu de ecclesiastica suprema auctoritate, quae in ipso Tridentino Concilio *novum impedimentum* clandestinitatis constituit, quaeque noluit principibus acquiescere postulantibus ut matrimonia filiorumfamilias contra parentum voluntatem inita irritaret.

Quod autem canones 3. et 4. sessionis 24. sint *dogmatici,* patet tum ex *forma* ipsa canonum, « *Si quis dixerit* »; — tum ex

scopo Concilii, quod per illos voluit « *haereses* et *errores* exterminare »; — tum ex distinctione facta insessione 24. de qua agimus, inter *doctrinam de sacramento matrimonii*, cui adnectuntur *canones* citati, et *Decretum de reformatione matrimonii;* in quo Decreto impedimentum clandestinitatis statuitur, et quaedam alia impedimenta coarctantur; — tum demum ex catholicorum theologorum consensu, et ex Conciliis particularibus post Tridentini aetatem celebratis, ut supra monuimus.

Perversam Novatorum doctrinam circa impedimenta dirimentia matrimonii et causas matrimoniales, ab apostata de Dominis et a Launoio eius sectatore defensam, libentissime adoptaverunt atque in praxim quoad poterant deducere saeculo elapso curaverunt iurisperiti, canonistae et theologi non pauci, praesertim in Austria in Galliis et in Italia.

Eam pariter Synodus Pistoriensis, sub Scipione de Riccis, anno 1786. congregata, palam profiteri non est verita, statuens ad supremam potestatem civilem *originarie* spectare ius constituendi impedimenta matrimonii dirimentia, et ius illud cum iure dispensandi esse connexum. Hinc eadem Synodus Leopoldum Magnum Etruriae ducem rogavit, ut e numero impedimentorum tolleret cognationem spiritualem ac publicam honestatem, atque ad secundum gradum restringeret cognationem et affinitatem ex quacumque coniunctione provenientem. Praeterea declaravit sponsalia legum civilium praescripto omnino esse subiecta.

Verum, Pius VI. tam perniciosos errores gladio apostolicae auctoritatis confodit in celeberrima Constitutione « Auctorem Fidei » data 28. Aug. 1794. In ea tres sequentes Synodi propositiones, quae ad rem nostram pertinent, damnavit:

58. « Propositio, quae statuit, sponsalia proprie dicta actum mere civilem continere, qui ad matrimonium celebrandum disponit, eademque civilium legum praecripto omnino subiacere; quasi actus disponens ad sacramentum non subiaceat sub hac ratione iuri Ecclesiae: falsa, iuris Ecclesiae quoad effectus etiam e sponsalibus vi canonicarum sanctionum profluentes laesiva, disciplinae ab Ecclesia constitutae derogans ».

59. « Doctrina Synodi asserens, ' ad supremam civilem potestatem dumtaxat originarie spectare, contractui matrimonii apponere impedimenta eius generis, quae ipsum nullum reddunt dicunturque dirimentia; quod *ius originarium* praeterea dicitur cum

iure dispensandi essentialiter connexum; subiungens, 'supposito assensu vel conniventia principum, potuisse Ecclesiam iuste constituere impedimenta dirimentia ipsum contractum matrimonii'; quasi Ecclesia non semper potuerit ac possit in christianorum matrimoniis iure proprio impedimenta constituere, quae matrimonium non solum impediant, sed et nullum reddant quoad vinculum, quibus christiani obstricti teneantur etiam in terris infidelium, in eisdemque dispensare: canonum 3. 4. 9. 12. sessionis 24. Concilii Tridentini eversiva, haeretica ».

60. « Item rogatio Synodi ad potestatem civilem, ut 'e numero impedimentorum tollat cognationem spiritualem atque illud, quod dicitur publicae honestatis, quorum origo. reperitur in collectione Iustiniana'; tum ut 'restringat impedimentum affinitatis et cognationis, ex quacumque licita aut illicita coniunctione provenientis, ad quartum gradum iuxta civilem computationem per lineam lateralem et obliquam; ita tamen, ut spes nulla relinquatur dispensationis obtinendae'; quatenus civili potestati ius attribuit sive abolendi, sive restringendi impedimenta Ecclesiae auctoritate constituta vel comprobata; item qua parte supponit, Ecclesiam per potestatem civilem spoliari posse iure suo dispensandi super impedimentis ab ipsa constitutis vel comprobatis: libertatis ac potestatis Ecclesiae subversiva, Tridentino contraria, ex haereticali supra damnato principio profecta ».

Summi Pastoris vocem utinam omnes fideliter audivissent! Sed non defuerunt rebelles, qui saeculo elapso et nostra etiam aetate sive doctrina, sive praxi Ecclesiae auctoritatem in matrimonium vehementer impugnarent.

Eorum errores Pius IX. iterum damnavit in *Syllabo,* propositionibus quas subiungimus:

68. « Ecclesia non habet potestatem impedimenta matrimonium dirimentia inducendi, sed ea potestas civili auctoritati competit, a qua impedimenta existentia tollenda sunt ».

69. « Ecclesia sequioribus saeculis dirimentia impedimenta inducere coepit, non iure proprio, sed illo iure usa, quod a civili potestate mutuata erat ».

70. « Tridentini canones qui anathematis censuram illis inferunt qui facultatem impedimenta dirimentia inducendi Ecclesiae negare audeant, vel non sunt dogmatici vel de hac mutuata potestate intelligendi sunt ».

71. « Tridentini forma sub infirmitatis poena non obligat, ubi lex civilis aliam formam praestituat, et velit hac nova forma interveniente matrimonium valere ».

His igitur praenotatis, ad vindicationem catholicae veritatis sit

THESIS XI.

Ecclesia ex potestate qua pollet in matrimonium, ius habet statuendi impedimenta matrimonium dirimentia, et iudicandi omnes causas matrimoniales quae coniugii vinculum respiciunt. Haec autem potestas Ecclesiae competit iure proprio; immo tam propria ipsi est, ut ei soli competat, nullatenus vero supremae auctoritati civili.

Prima pars thesis, quae affirmat in Ecclesia potestatem statuendi impedimenta matrimonium dirimentia, *de fide* est, ut constat ex can. 4. sess. 24. Concilii Tridentini, superius commemorato, et sic probatur:

1. Ecclesia potestatem habet ea omnia statuendi quae pertinent ad rectam sacramentorum administrationem. — Sed statuere impedimenta matrimonium dirimentia pertinet ad rectam sacramenti administrationem. — Ergo Ecclesia haec impedimenta statuendi potestatem habet.

Maior ex Tractatibus *de Ecclesia* et *de Sacramentis in Genere* patet.

Minor constat: nam matrimonium Christianorum est sacramentum, ideoque cum determinantur conditiones requisitae ut valide matrimonium contrahi possit, determinantur conditiones requisitae ad conficiendum et suscipiendum sacramentum iuxta Christi Domini institutionem; quod sane pertinet ad rectam sacramenti administrationem.

Nec dicatur, Ecclesiae sacramentorum administrationem esse commissam, sed ita ut non possit eorumdem sacramentorum *mutare substantiam*: mutaret autem sacramenti substantiam si impedimenta matrimonium dirimentia auctoritate sua statueret; nam efficeret, ut consensus qui ante constitutionem impedimenti validus erat, post inductum impedimentum invalidus fieret ad matrimonium constituendum.

Respondetur, substantiam sacramenti nullo pacto mutari per impedimenta quae statuuntur ab Ecclesia; manent enim, post in-

ductum impedimentum, materia et forma sacramenti matrimonii ut antea erant immutatae, prout nempe consistunt in actibus contrahentium quibus sibi mutuo ius in corpora ad usum coniugalem tradunt et acceptant.

Sed hi actus, ut patet, supponunt personas habiles ad contrahendum: quocirca si hae personae non adsint, contractus matrimonialis sane non mutatur, nec mutantur materia et forma sacramenti quod in contractu consistit, attamen contractus celebrari nequit, adeoque sacramentum matrimonii confici nequit. — Porro impedimentum dirimens determinat conditiones, quarum defectu personae habiles non sunt ad contrahendum, vel — quod in idem incidit — conditiones quae cum verificantur reddunt personas inhabiles ad contrahendum: — non mutat ergo contractum matrimonii et sacramentum, sed quando adest, impedit quominus contractus perfici valeat, et sacramentum confici, ministrari et suscipi queat; facit enim ut in illis conditionibus, quando adest impedimentum, non adsint personae habiles ad contrahendum.

2. Ecclesia illa potestate gaudet qua frequentissime in re gravissima usa est saltem, ut constat, a saeculo IV. Sed potestate statuendi impedimenta matrimonium dirimentia, Ecclesia certo usa est saltem a saeculo IV. — Ergo.

Maior est apertissima ex doctrina de infallibilitate, et sanctitate Ecclesiae.

Minor ex plurimis documentis ecclesiasticis demonstratur. Quaedam subiiciam ad exemplum.

Concilium Neocaesariense, an. 314. can. 2. statuit: « Femina, si duobus fratribus nupserit, extrudatur usque ad mortem. Sed in morte, propter humanitatem, si dixerit quod ubi convaluerit solvet matrimonium, habebit poenitentiam ».

S. Basilius, eodem saeculo IV. Ep. 199. ad Amphilochium, can. 22. de impedimento raptus loquens, ait: « Qui ex raptu mulieres habent, siquidem aliis iam desponsas abripuerint, ante admittendi non sunt, quam ab eis ablatae sint et eorum quibus ab initio desponsae erant potestati redditae, utrum eas velint accipere, an desistere. Si quis autem vacantem acceperit, auferre quidem oportet, suisque restituere, et ipsorum voluntati permittere, sive sint parentes, sive fratres, sive quivis alii puellae moderatores ».

Et can. 23. S. Basilius affinitatis impedimentum attingens, ir-

ritum declarat esse matrimonium eius qui viduam fratris sui ducit uxorem, nec non illorum qui duas sorores uxores ducunt, vel illarum quae duobus fratribus nubunt; citatque epistolam, quam ipse S. Doctor ea de re scripserat ad Diodorum, cuius (Epist. 169.) haec sunt verba: « Primum itaque, quod in eiusmodi rebus maximum est, morem nostrum obiicere possumus, ut vim legis habentem, eo quod nobis a viris sanctis traditae sint regulae. Mos autem ille est eiusmodi, ut si quis impuritatis vitio aliquando victus in illicitam duarum sororum coniunctionem inciderit, neque id matrimonium existimetur, neque omnino in Ecclesiae coetum admittantur, priusquam a se invicem dirimantur ».

Concilium Carthaginense IV. sub finem eiusdem saeculi celebratum, cap. 104., « Viduas quae religiositatem mutaverunt », notari ait, « adulterii crimine, si devotionem, quam Deo sponte, non coactae obtulerunt, libidinosa corruperint voluptate, atque ad secundas nuptias transitum fecerint ».

S. Leo Magnus, saeculo V., Ep. 12. al. 84. ad Anastasium Thessalonicensem episcopum, cap. 4.: « Nec subdiaconis quidem », inquit, « connubium carnale conceditur: ut et qui habent, sint tamquam non habentes, et qui non habent, permaneant singulares ».

Et Epist. 67. alias 2. ad Rusticum Narbonensem episcopum, cap. 4. de conditionis impedimento scribit: « Nuptiarum autem foedera inter ingenuos sunt legitima, et inter aequales ». Et cap. 6.: « Ancillam a thoro abiicere, et uxorem certae ingenuitatis accipere, non duplicatio coniugii, sed profectus est honestatis ».

S. Gregorius Magnus, saeculo VI., libri 6. Epist. 1. ad Fortunatum Episcopum Neapolitanum, in causa impedimenti dirimentis sententiam pronuntiat, et mulierem quamdam, quam maritus dimiserat ob conditionem servitutis tempore coniugii (ut obiiciebat) dissimulatam, marito restitui, ab eoque coniugali affectu tractari decernit, quia probata fuerat illius libertas, nullaque servilis in ea macula inventa.

Idem S. Gregorius, Ep. 119. lib. 7. Virgilium et Syagrium Gallicanos episcopos arguit, quod Syagriae, quae vitam religiosam professa fuerat, posteaque marito violenter sociata, defensionem ut bonos Pastores decebat, non suscepissent. « Quid enim dicturi », inquit, « quamve rationem futuro estis iudici reddituri, quos stupri solutio non commovit, quos ad defendendum favor

nequaquam religiosi habitus excitavit, quos ad tutandam pudicitiae integritatem sacerdotalis consideratio non erexit? Vel nunc ergo neglectus ad memoriam redeat, huius recordatio culpae sollicite et officii vestri consideratio ad praedictae mulieris vos adhortationem impellat. Et ne forte per tempus transisset in voluntatem necessitas, lingua illi vestra medela sit, atque admonentibus vobis, orationibus operam det, de memoria lamenta poenitentiae non recedant, Redemptori nostro cor poenitens exhibeat, et castitatis damna, quam ei corpore servare non licuit, fletu resarciat». Duplex impedimentum dirimens in ea coniunctione intercessisse S. Gregorius significat, violentiae scilicet atque voti.

Insuper Ep. 31. lib. 12. ad Augustinum Episcopum et Anglorum Apostolum, plura circa matrimonii impedimenta statuit, atque declarat, praesertim in responsione ad sextam et septimam interrogationem. « Quaedam », inquit, « terrena lex in romana republica permittit, ut sive fratris, sive sororis, seu duorum fratrum germanorum, vel duarum sororum filius et filia misceantur. Sed experimento didicimus, ex tali coniugio sobolem non posse succrescere. Et sacra lex prohibet cognationis turpitudinem revelare. Unde necesse est, ut iam tertia vel quarta generatio fidelium licenter sibi iungi debeat. Nam secunda, quam diximus, a se omni modo debet abstinere. Cum noverca autem misceri, grave est facinus . . . . Cum cognata quoque misceri prohibitum est, quae per coniunctionem priorem caro fratris facta est ».

Saeculo VII. Ecclesia Graeca in Concilio Trullano, can. 53. spiritualis affinitatis impedimentum adstruit. « Quoniam », inquit, « spiritualis necessitudo seu affinitas, corporum coniunctione maior est; in nonnullis autem locis cognovimus quosdam, qui ex sancto et salutari baptismate infantes suscipiunt, postea quoque cum matribus illorum viduis matrimonium contrahere, statuimus ut in posterum nihil fiat eiusmodi. Si qui autem post praesentem canonem hoc facere deprehensi fuerint, ii quidem primo ab hoc illicito matrimonio desistant, deinde et fornicatorum poenis subiiciantur ». Canone 54. irrita matrimonia declarat cum patrui filia, sive consobrina, vel patris et filii cum matre et filia, vel cum duabus sororibus, vel matris et filiae cum duobus fratribus; vel duorum fratrum cum duabus sororibus.

S. Zacharias, saeculo VIII. impedimenta a praecedentibus Pontificum et Synodorum Decretis constituta confirmat Epist. 7. ad

Pipinum Maiorem Domus, et ad Episcopos, Abbates, Proceresque Francorum, capp. 18. 20. 21. 22. 26. 27.

Idem S. Zacharias, anno 743. in Concilio Romano I. c. 15. declarat archiepiscopos et reges Germaniae epistolas misisse « petentes apostolica praecepta qualiter liceat eis coniugia copulare et quomodo debeant observare ».

Demum saeculo IX. S. Nicolaus I. in Responsis ad Consulta Bulgarorum, cap. 2. spiritualis affinitatis impedimentum confirmat, et c. 39. consanguinitatis et affinitatis impedimenta ex sacris canonibus et praesertim ex S. Zachariae Decretis iudicanda esse praescribit: « Sacri vero canones, et praecipue Zachariae Summi Praesulis Decreta quid hinc promulgent, episcopo vestro vobis explorandum relinquimus ».

Et haec ad plenissimam demonstrationem potestatis ab Ecclesia exercitae in statuendis impedimentis matrimonium dirimentibus abunde sufficiant.

Secunda pars thesis, *de fide* tenenda, declarat causas omnes matrimoniales quae vinculum coniugale respiciunt tribunali Ecclesiae subiectas esse et ab eiusdem Ecclesiae auctoritate esse definiendas.

Prob. 1. Ex prima parte thesis, mox vindicata: etenim ille habet ius cognoscendi causas vinculum matrimonii spectantes, easque decidendi, ad quem pertinet statuere conditiones, quibus servatis validus est contractus matrimonialis. — Sed ex modo dictis ad Ecclesiam pertinet has statuere conditiones. — Ergo.

2. Ecclesia ius habet decidendi controversias quae sacramenta spectant eorumque validam administrationem. — Sed causae matrimoniales quae respiciunt vinculum coniugale, sacramentum utique spectant, eiusque administrationem, nam vinculum coniugale inter christianos coniuges exurgere nequit nisi per validum contractum matrimonialem qui semper inter illos sacramentum est. — Ergo.

Hinc Pius VI. Epistola data 16. Sept. 1788. Episcopum Motulensem, qui tamquam delegatus regius pronuntiaverat in causa matrimoniali, gravissimis his verbis monet: « Accipe nunc, ven. frater, paternam illius vocem qui, ut probe nosti, cum miseratione divina in Cathedra Petri sedeat, ius habet suprema Christi ipsius auctoritate sibi collatum docendi et confirmandi; ita enim comparati animo sumus, ut et amanter tecum agere, teque be-

nigne commonefacere velimus, quo errorem inspicias *in quem es misere prolapsus*, atque illum quamprimum corrigere in animum inducas. Tua itaque isthaec sententia hoc nomine indigna prorsus est, utpote quae multis de causis irrita est atque inanis, et actum prae se fert scandali plenum, ecclesiasticae iurisdictioni iniuriosum, et a nemine forsan antehac tentatum unquam aut excogitatum ».

Et continuo prosequitur: « Dogma etenim fidei est, ut matrimonium, quod ante adventum Christi nihil aliud erat nisi indissolubilis quidam contractus, illud post Christi adventum evaserit *unum ex septem legis evangelicae sacramentis a Christo Domino institutum*, quemadmodum adversus haereticos et impios homines saeculi insanientes sacrum Concilium Tridentinum sub anathematis poena definivit. Hinc fit ut ad *solam* Ecclesiam, cui tota de Sacramentis est cura concredita, ius omne ac potestas pertineat suam assignandi formam huic contractui, ad sublimiorem sacramenti dignitatem evecto, ac proinde de matrimoniorum validitate aut invaliditate iudicium ferre; quod tam planum est atque perspicuum, ut sancta et universalis Synodus, cupiens *occurrere temeritati* eorum qui *scripto et verbo* asseruerunt, ut etiam nunc multi asserunt, *ab Ecclesiae catholicae sensu et ab Apostolorum temporibus probata consuetudine aliena,* peculiarem alium canonem addendum sibi esse duxit, quo universum declararet atque sanciret ut, *si quis dixerit causas matrimoniales non spectare ad iudices ecclesiasticos, anathema sit* ».

Deinde commemorat quorumdam effugium qui « verba huius canonis captiose interpretantes, illud defendendum susceperunt; ut, quoniam Tridentini Patres hac dicendi formula usi non fuerint: ad *solos iudices ecclesiasticos*, aut: *omnes causas matrimoniales*, potestatem reliquerint iudicibus laicis cognoscendi saltem causas matrimoniales quae sunt *meri facti* ». Sed protinus addit: « scimus etiam hanc captiunculam et fallax hoc cavillandi genus omni fundamento destitui. Verba enim canonis ita *generalia* sunt, *omnes ut causas* comprehendant et complectantur. Spiritus vero sive *ratio* legis adeo late patet, ut *nullum exceptioni aut limitationi locum relinquant:* si enim hae causae non alia ratione pertinent ad unum Ecclesiae iudicium, nisi quia contractus matrimonialis est vere et proprie *unum* ex *septem* legis evangelicae *sacramentis,* sicut haec sacramenti ratio communis est *omnibus* causis matrimonialibus, ita

omnes hae causae spectare *unice* debent ad iudices ecclesiasticos, cum eadem sit ratio in omnibus, ut concors est canonistarum sententia, ne iis quidem exceptis quos minime favere Ecclesiae iuribus satis superque eorum scripta demonstrant ».

3. Ius iudicandi causas omnes quae matrimoniale vinculum spectant pertinere ad Ecclesiam constat ex ipso exercitio perpetuo iuris. Quin loquar de Apostolo Paulo, qui de quaestionibus ad matrimoniale vinculum pertinentibus tractat in Epist. I. ad Cor. VII.; iam a primis Ecclesiae saeculis innumera documenta occurrunt quae ad eius tribunal matrimoniales causas fuisse delatas aperte demonstrant. Testimonia pro prima parte thesis citata valent etiam pro re praesenti; — quibus unum tantum addam, illud nempe Sancti Ignatii Martyris, qui obiit saec. II., an. 107. Scribens enim ad S. Polycarpum, num. 5.: « Decet vero », inquit, « ut sponsi et sponsae de sententia episcopi coniugium faciant, ut nuptiae secundum Dominum sint et non secundum cupiditatem ».

Tertia pars thesis statuit potestatem, quam hucusque vindicavimus competere Ecclesiae *iure proprio,* ac *divinitus ei collato,* non ex concessione sive tacita sive expressa Principum: — et *de fide* tenenda est, prout declaravit Pius VI. in damnatione propositionis 59. Synodi Pistoriensis superius a nobis citata, et significatum fuit in definitionibus Conc. Trid. sess. 24.

Probatur autem haec pars thesis ex dictis. Etenim Ecclesia, ut demonstravimus, potestate de qua agimus gaudet quia ius habet statuendi ea quae pertinent ad rectam sacramentorum dispensationem: iam vero Ecclesia hoc ius accepit non a potestate civili, sed a Christo Domino. — Ergo.

Praeterea Ecclesia potestate statuendi conditiones ad valide et licite contrahendum coniugium, et avocandi ad se causas omnes matrimoniales, semper usa est tamquam sibi ex *iure divino* propria. — Ergo.

Antecedens constat, nam ea potestate usa est Ecclesia sub principibus infidelibus et haereticis; quandoque contra Statuta et Constitutiones imperiales; declarando suum ius ad statuendas conditiones quibus coniugia christianorum legitime celebrentur; declarando nullius vigoris decisiones in causis quae spectabant vinculum coniugale latas ex auctoritate potestatis civilis. — Demum Ecclesia potestate sua in matrimonium ita usa est, ut ipsi

principes et imperatores agnoverint independentem ipsius Ecclesiae auctoritatem, usquedum aperta rebellione eam non impugnaverint.

Quod autem a Concilio Tridentino definitum fuerit hanc potestatem Ecclesiae *iure proprio* non ex concessione principum competere, patet; nam, ut arguit Pius VI. in Epistola ad Archiepiscopum electorem Trevirensem, data 2. Feb. 1782. « notum est quod can. 3. sess. 24. definitum est, posse Ecclesiam constituere ut plures gradus impediant ac dirimant. Cum ergo nullo unquam tempore dogma fidei falsum fuisse potuerit aut esse possit, necesse est ut ab Ecclesiae origine et omni anteacto tempore verum fuerit, et omni consequenti aetate verum futurum sit, Ecclesiam ea quae a Concilio asseritur potestate pollere. At si tacita saltem principum requireretur ad eam habendam potestatem concessio, sequeretur illud primis Ecclesiae temporibus, sub principibus nimirum ethnicis, verum esse non potuisse, neque hoc tempore verum esse posse illis in locis in quibus Christi fideles degunt sub infidelium dominatione; et si ob aliquam, ut vocant, rationem status, principes, revocata ea, quae obtenditur, indulgentia et concessione, abrogare sancita ab Ecclesia impedimenta valerent, fieri posset ut verum esse desineret quod a Tridentino definitum est; idque portenti existeret, ut aliquando dicendum foret Ecclesiam non posse, quod Ecclesiam posse Spiritus Sanctus Oecumenicae Synodi oraculo declaravit ».

Quarta pars thesis statuitur contra nonnullos theologos et canonistas, ut Petrum Sotum, Thomam Sanchez, Drouinium, Tournely, Collet, aliosque qui utrique potestati, ecclesiasticae nempe et politicae, auctoritatem tribuerunt statuendi impedimenta christianorum coniugium dirimentia.

Probamus itaque adversus eos nulla saeculares principes, aut quamlibet supremam laicam potestatem, autoritate pollere in matrimonium relate ad ea quae vinculum coniugale attingunt.

1. Id primo evincimus ex *declarationibus Pontificiis et ex praxi Ecclesiae.* — Audivimus Pium VI. hac de re scribentem ad episcopum Motulensem.

Similiter Benedictus XIV., in litteris datis 9 Feb. 1749. Henrico Cardinali Duci Eboracensi, declaravit legem a laico principe conditam nullam vim habere in matrimoniis. Idem Pontifex, in opere « de Synodo », l. 8. cap. 12. n. 6., citans legem Leonis

Imperatoris, qua matrimonia sine benedictione sacerdotis contracta irritabantur, illico adnotavit: « Verum haec Constitutio cum a principe laico prodierit, non potuit matrimonii validitatem, quoad forum conscientiae, infringere ».

Ipsa Tridentina Synodus in sessione 24. Decreto « *Tametsi* » solemniter hanc veritatem promulgavit cum dixit « clandestina matrimonia, libero contrahentium consensu facta, rata et vera esse matrimonia, *quamdiu Ecclesia ea irrita non fecit* ».

Et ante Concilii Tridentini aetatem Ecclesia tum verbis, tum factis nullum ius in ea quae matrimonii vinculum spectant saeculares potestates habere saepe ostendit, cum leges ab ipsis hac de re latas correxit aut penitus abrogavit, ex. gr., circa matrimonium inter vitricum et uxorem privigni, aut inter novercam et maritum privignae, circa matrimonium viduae ante elapsum annum a morte mariti, circa matrimonium inter raptorem et raptam, etc.

2. *Ex consectariis doctrinae oppositae.* Si enim potestati civili tribuitur auctoritas in matrimonium relate ad ea quae spectant vinculum, sequitur idem, nempe vinculum, regi posse legibus contrariis, ideoque posse simul, secundum idem, esse validum et non esse; sequitur posse potestatem laicam contradicere statutis ab Ecclesia circa impedimenta matrimonium dirimentia, quae ex *iure divino* Ecclesia statuit et in quibus constituendis, ut definitum est can. 4. sess. Concil. Trid., errare non potuit. — Quae profecto admitti nequeunt.

3. *Ex matrimonio ipso.* Nam matrimonium in lege nova est sacramentum: immo sacramenti ratio ita matrimonio inest in lege nova, ut inter christianos matrimonium verum, ex quo vinculum coniugale exurgat, non possit contrahi, quod non sit sacramentum.

Sed nulla prorsus auctoritas inest in principe laico, quicumque sit, circa sacramenta et rectam eorum administrationem, ideoque nulla in eo inest auctoritas ad determinandas conditiones quibus personae habiles sint ad matrimonium celebrandum necne, vel ad iudicandas causas quae validam sacramenti matrimonii administrationem spectant. — Ergo.

Nec dicant adversarii, matrimonium esse contractum et sacramentum; ac proinde auctoritatem laicam, etsi potestatem non habeat circa sacramentum, posse nihilominus matrimonium attin-

gere in iis quae validitatem suam et vinculum spectant, cum possit circa conditiones requisitas ad valide contrahendum leges ferre.

Effugium istud arripi nequit ab adversariis, posita demonstratione superius facta de identitate reali inter contractum a christianis celebratum et sacramentum: — ex ea enim sequitur validitatem sacramenti necessario iis attingi quae validitatem contractus matrimonialis attingunt; ideoque illam solam potestatem ius habere ad statuendas conditiones spectantes validitatem contractus matrimonialis inter christianos celebrandi, quae ius habeat ad statuendas conditiones ut a legitimis ministris recte et iuxta Christi institutionem sacramentum matrimonii administretur.

Sed ulterius progredientes, ostendamus nullatenus prodesse adversariis matrimonium sub ratione contractus tantum considerare, nam, etiamsi a ratione sacramenti praescindamus — ab ea tamen praescindi non potest cum agitur de christianorum matrimonio — in contractum ipsum matrimonii, quod non sit sacramentum, nullam omnino *de se* principes saeculares, seu supremi societatis politicae rectores, auctoritatem habent.

Id autem evidenter apparebit si discrimen maximum consideretur quod intercedit inter contractum matrimonii et alios contractus potestati civili subiectos. — Si *origo* spectetur, contractum matrimonialem ab ipso Deo auctore naturae ante omnem politicam societatem institutum fuisse patebit; si *natura* huius contractus inspiciatur, constabit eum esse ab aliis contractibus humanis omnino diversum; cum pro obiecto habeat ipsam personam humanam a natura veluti in duos sexus divisam quae per matrimonium integratur; cum consensum requirat, qui a nulla humana auctoritate suppleri potest; cum a voluntate contrahentium *in fieri* pendeat, ita ut ii qui contraxerant, numquam auctoritate propria illum dissolvere valeant: — si *relationes* huius contractus *cum societate civili* animadvertantur, facile apparebit eum esse fundamentum societatis domesticae, ideoque natura sua antecedere societatem civilem: — si demum *relationes* eiusdem contractus *cum Deo* scrutentur, manifestum erit, eum esse rem omnino sacram, quae speciali quadam ratione Deo hominem coniungit; per matrimonium enim homo fit minister Dei in productionem alterius hominis, seu illius qui ad imaginem Dei creatus, ordinatur ad Deum adorandum et perpetuo in adeptione finis ultimi glorificandum.

Hinc matrimonium est utique *contractus naturalis,* et *contractus spiritualis,* ut eum appellat Angelicus; sed procul dubio non est contractus mere civilis.

Quod Pius Papa VI. in Epistola ad Carolum episcopum Agriensem data 11. Iulii 1789. expressis verbis animadvertit: « Fallitur », inquit, « quisquis existimat..... matrimonium, dummodo absit ab eo ratio sacramenti, non esse nisi contractum mere civilem, atque adeo civili potestate solubilem. Quod secus est; nam... matrimonium non est contractus mere civilis, sed est contractus naturalis divino iure ante omnem civilem societatem institutus et firmatus; qui etiam hoc insigni discrimine differt ab alio quocumque mere civili contractu, quod in eo genere civili consensus certis de causis interdum per legem suppleatur: in matrimonio vero nulla humana potestate suppleri consensus valeat ».

Obiicies: — Deus matrimonii naturam ac proprietates determinavit, at quaedam etiam quae vinculum coniugale attingere possunt indeterminata reliquit, idcirco haec ab auctoritate publica sunt determinanda.

Respondemus: — Utique ex voluntate Dei haec ab auctoritate publica sunt determinanda; sed a quanam auctoritate? Non ab auctoritate politica, propter rationes nuper expositas; verum ab auctoritate religiosa, quam Deus ipse ab initio societatis humanae constituit, quaeque sacrum ac religiosum contractum matrimonii nomine Dei moderare unice potest, ita ut omnis legislatio vinculum matrimoniale attingens, a Deo ipso sive immediate, sive mediate per sacram auctoritatem, proficiscatur.

Instabis: — ergone nulla prorsus auctoritas potestati politicae relicta erit circa connubia, quae cum bono ac prosperitate civitatis terrenae intime connexa sunt; a quibus pax et concordia inter cives maxime pendet?

Respondemus: — non hoc contendimus, sed ut quod Caesaris est, Caesari tribuatur, et quod est Dei Deo. Multa sunt *extrinseca* connubio quae ei accidunt, et cum eo connectuntur, nimirum dos, haereditates, iura successionis, legitimitas aut illegitimitas prolis *in foro civili,* admissio aut exclusio a publicis officiis et alia huiusmodi. Circa haec legislator civilis statuat, debita cum subordinatione a supremo spirituali regimine; de his decernat ut bono et prosperitati societatis civilis consulatur; sed ea quae vinculum coniugale spectant attingere non praesumat.

Haec, non alia, doctrina fuit quam tradiderunt ab initio Patres, quamque Concilium Lateranense I. an. 1123. can. 5. sancivit, dicens: « Coniunctiones consanguineorum fieri prohibemus, quoniam eas et divinae et saeculi prohibent leges. Leges enim divinae hoc agentes, et eos qui ex eis prodeunt, non solum eiiciunt, sed *maledictos* appellant; leges vero saeculi, *infames* tales eos vocant et ab *haereditate* repellunt ».

Eamdem doctrinam S. Thomas aperte proposuit et illustravit.

In Quodlibeto V. a. 15. Angelicus Doctor ait: « Ecclesia in his quae ad matrimonium pertinent tripliciter se habet. Uno quidem modo per modum iudicantis...... Alio modo se habet per modum prohibentis et punientis, et hoc quidem impedit matrimonium contrahendum, sed non dirimit iam contractum.... Tertio modo se habet per modum statuentis, quod fit *solum auctoritate Summi Pontificis,* et secundum hoc personae aliquae redduntur illegitimae ad contrahendum, ita quod si etiam contrahunt, matrimonium dirimitur ».

Et in 4. sent. dist. 42. q. 2. a. 2. loquens de impedimento adoptionis ait: « Lex divina illas praecipue personas a matrimonio excludit quas necesse erat cohabitare; ne, ut Rabbi Moyses dicit, si ad eas liceret carnalis copula, facilis pateret concupiscentiae locus, ad quam reprimendam matrimonium est ordinatum. Et quia filius adoptatus versatur in domo patris adoptantis, sicut filius naturalis, ideo legibus humanis prohibitum est inter tales matrimonium contrahi; *et talis prohibitio est per Ecclesiam approbata. Et inde habetur quod legalis cognatio matrimonium impediat.* » — In responsione autem ad 4. addit: « Prohibitio legis humanae non sufficeret ad impedimentum matrimonii, nisi interveniret Ecclesiae auctoritas, quae idem etiam interdicit ».

Ex his planus fit sensus verborum quae in eodem libro 4. dist. 34. q. 1. art. 1. ita leguntur: « Matrimonium in quantum est in officium naturae, statuitur lege naturae; in quantum est sacramentum, statuitur iure divino; in quantum est in officium communitatis, statuitur lege civili. Et ideo ex qualibet dictarum legum potest aliqua persona effici ad matrimonium illegitima ». S. Doctor, prout spectat legem civilem, loquitur ibi de illegitimitate *in facie societatis civilis,* non de illegitimitate ad ipsum vinculum coniugale contrahendum; lex enim civilis, ut declaravit postea, dist. 42. q. 2. a. 2. mox citato, non posset de se illam

illegitimitatem constituere. Et eodem sensu in Summa Contra Gentes, lib. 4. c. 78., dixi: « Generatio humana...... *in quantum ordinatur ad bonum politicum* subiacet ordinationi legis civilis ».

Nota. — Impedimenta matrimonium impedientia, seu prohibentia quatuor sunt hoc versiculo comprehensa,

Ecclesiae vetitum, tempus, sponsalia, votum.

Impedimenta vero dirimentia quindecim numerantur:

Error, conditio, votum, cognatio, crimen,
Cultus disparitas, vis, ordo, ligamen, honestas,
Aetas, affinis, si clandestinus, et impos,
Raptave sit mulier, nec parti reddita tutae:
Haec socianda vetant connubia, facta retractant.

Circa impedimenta tum impedientia, tum dirimentia, declarationes quaeras in libris Theologiae Moralis.

ARTICULUS DECIMUS

De praestantia coelibatus.

Magnum equidem sacramentum est matrimonium, quod ab initio Deus ut naturae auctor instituit, et Christus Dominus in nova lege fecit signum collativum gratiae sanctificantis; sed statu coniugali praestantior est coelibatus qui suscipitur virtutis amore et ad spiritualia bona unice consectanda.

Hanc veritatem, de fide tenendam, Concilium Tridentinum definivit contra Novatores, sessione 24. can. 10., his verbis: « Si quis dixerit, statum coniugalem anteponendum esse statui virginitatis, vel coelibatus, et non esse melius ac beatius manere in virginitate aut coelibatu quam iungi matrimonio; anathema sit ».

Subiicitur ergo.

THESIS XII.

Statu matrimoniali praestantior est virginitatis status, aut coelibatus.

Prob. 1. *Ex Scripturis.* — Etenim Christus Dominus, ut legimus apud Matth. XIX. 12., postquam dixerat esse eunuchos qui ex utero matris ita nati sunt, aliosque qui facti sunt tales ab hominibus, addidit: « et sunt eunuchi, qui seipsos castraverunt propter

regnum coelorum. Qui potest capere capiat». Quibus verbis manifeste significavit, coelibatum amore virtutis susceptum esse coniugio praeferendum, quamvis ad illum suscipiendum non detur praeceptum, sed consilium.

Paulus Apostolus hac de re scribens I. ad Corinth. VII. 25-28. ait: « De virginibus autem praeceptum Domini non habeo: consilium autem [ex parte ipsius Domini] do, tamquam misericordiam consecutus a Domino, ut sim fidelis. Existimo ergo, hoc bonum esse propter instantem necessitatem, ἐνεστῶσαν ἀνάγκην, quoniam bonum est homini sic esse. Alligatus es uxori? Noli quaerere solutionem. Solutus es ab uxore? Noli quaerere uxorem. Si autem acceperis uxorem, non peccasti. Et si nupserit virgo, non peccavit...... Qui sine uxore est, sollicitus est, quae Domini sunt, quomodo placeat Deo. Qui autem cum uxore est, sollicitus est, quae sunt mundi, quomodo placeat uxori, et divisus est. Et mulier innupta, et virgo cogitat, quae Domini sunt, ut sit sancta corpore et spiritu. Quae autem nupta est, cogitat, quae sunt mundi, quomodo placeat viro...... Igitur et qui matrimonio iungit virginem suam, bene facit: et qui non iungit, melius facit ». Et iterum statim: « Mulier..... si dormierit vir eius, liberata est: cui vult, nubat, tantum in Domino. Beatior autem erit, si sic permanserit secundum meum consilium: puto autem, quod et ego Spiritum Dei habeam ». — Paulus ergo, Spiritu Dei plenus, docet virginitatem matrimonii statui esse anteponendam, et coelibatum coniugio esse meliorem ac beatiorem « propter instantem necessitatem »; — id est, non propter illius tantum aetatis necessitatem et peculiares illius temporis circumstantias, sed propter necessitatem quae omnes coniugatos premit, et impedit quominus divino servitio unice se devoveant.

Quare et in Apocalypsi XIX. 3. 4. praemium singulare promittitur eis qui virginitatem coluerunt: « Et cantabant quasi canticum novum ante sedem, et ante quatuor animalia et seniores; et nemo poterat dlcere canticum, nisi illa centum quadraginta quatuor millia, qui empti sunt de terra. Hi sunt, qui cum mulieribus non sunt coinquinati: virgines enim sunt. Hi sequuntur agnum, quocumque ierit. Hi empti sunt ex hominibus primitiae Deo et Agno ».

Prob. 2. *Ex unanimi doctrina Patrum*, qui maximis laudibus virginitatis statum cumulaverunt. — Ex innumeris pene testimoniis,

quae citari possent, pauca, in quasdam veluti classes collecta, hic depromam.

a) Patres docent virgines prae coniugatis gloriosius nomen habere et excellentius in coelo praemium.

Ita S. Clemens I. Romanus, Epistola I. ad Virgines, cap. 4. ait: « Cuiuscumque sexus virginibus asseritur nomen multo clarius quam honor ex filiis et filiabus procedens, eisque promittitur sublimior habitationis locus; nec ipsis comparandi sunt coniuges, licet sanctitate eximii, et quorum thorus fuit immaculatus. Locus enim in quo habitabunt, non tantum electis omnibus commune regnum coelorum est, sed pars ipsorum cum Sanctis Angelis est, ut nobilius et excellentius quod elegerunt vitae genus remuneretur ».

b) Patres docent virginitatis statum ad angelicam dignitatem evehere humanam naturam.

Ita S. Ioannes Chrysostomus, de Virginitate cc. 10. 11.: « Bonum », inquit, « est virginitas; et ego consentio; ac matrimonio etiam melior, et hoc confiteor. Et si placet, quanto etiam melior sit addam; quanto coelum terra, quanto hominibus angeli. Imo ut fortius aliquid dicam, etiam amplius. Nam angeli etsi nec ducunt uxores, nec ducuntur, at non sunt carne et sanguine coagmentati, non in terris commorantur, non libidinum aestus sentiunt, non cibi aut potus indigent, non suavi cantu deliniri, non liberali forma, aut alio eius generis ullo flecti possunt; sed sicut summo meridie coelum, nulla affectum nube purum spectatur, ita et illorum naturae, a libidine quietae, illustres ac perlucidae maneant oportet. Humanum autem genus natura beatis illis concedens, vires suas urget, cum iisque pro virili aequari summa ope nititur. Quo pacto? Nec ducunt uxores angeli, nec ducuntur. At nec virgo. Assistunt perpetuo ac ministrant Deo. Itidem et virgo. Quare etiam Paulus eas ab omni sollicitudine arcet, ut assiduae sint et indivulsae (I. Cor. VII. 34.). Quod si ut illi in coelum hinc ascendere non possunt, carne eas deprimente, at hic quoque insignem habent consolationem, quae ipsum coeli Dominum excipiant, si quidem sint corpore atque spiritu sanctae. Viden, virginitatis decus? eorum qui in terris degunt cum coelitibus vitae similitudinem molitur, corpore vestitos vinci ab incorporeis Virtutibus non permittit, mortales angelorum aemulos reddit ».

Et S. Augustinus, de Sancta Virginitate, cc. 12. 13.: «Habeant coniugia bonum suum, non quia filios procreant, sed quia honeste, quia licite, quia pudice, quia socialiter procreant, et procreatos pariter, salubriter, instanter educant, quia thori fidem invicem servant, quia sacramentum connubii non violant. Haec tamen omnia humani officii sunt munera: virginalis autem integritas, et per piam continentiam ab omni concubitu immunitas angelica portio est, et in carne corruptibili incorruptionis perpetuae meditatio. Cedat huic omnis fecunditas carnis, omnis pudicitia coniugalis: illa non est in potestate, illa non est in aeternitate: fecunditatem carnalem non habet liberum arbitrium, pudicitiam coniugalem non habet coelum. Profecto habebunt magnum aliquid praeter ceteros in illa communi immortalitate, qui habent aliquid iam non carnis in carne».

c) Patres docent hominem qui coelibem vitam ducit, virtutis amore, esse purissimum Dei templum et acceptissimum Deo holocaustum.

Ad exemplum, S. Hieronymus contra Iovinianum, lib. 1. n. 12. ait: «Grandis fidei est, grandisque virtutis, Dei templum esse purissimum, totum se holocaustum offerre Domino; et iuxta... Apostolum esse sanctum et corpore et spiritu, hi sunt eunuchi qui se lignum aridum ob sterilitatem putantes, audiunt per Isaiam (c. 56.) quod pro filiis et filiabus locum in coelis habeant paratum».

d) Patres docent virgines a coelesti sponso donari regno, auro ac pulchritudine.

Ita loquitur S. Ambrosius, de Virginibus lib. 1. cap. 7. n. 37.: «Et adverte», ait, «quantum tibi Spiritus Sanctus Scripturae divinae testificatione detulerit, regnum, aurum, pulchritudinem: regnum, vel quia sponsa es Regis aeterni, vel quia invictum animum gerens, ab illecebris voluptatum non captiva haberis, sed quasi regina dominaris: aurum, quia sicut illa materies examinata igne pretiosior est, ita corporis species virginalis spiritui consecrata divino, formae suae acquirit augmentum: pulchritudinem vero quis potest maiorem existimare decore eius, quae amatur a Rege, probatur a iudice, dicatur Domino, consecratur Deo: semper sponsa, semper innupta; ut nec amor finem habeat, nec damnum pudor».

e) Patres docent hominem virginitate anticipare gloriam resurrectionis.

Sic, ex. gr., S. Cyprianus, in opere «de habitu virginum», c. 22. dicit: «Servate, virgines, servate quod esse coepistis.... Domini vox est in illa dicentis: 'Filii saeculi huius generant et generantur. Qui autem habuerint dignationem saeculi illius et resurrectionis a mortuis, non nubunt, neque matrimonium faciunt. Neque enim incipient mori: aequales enim sunt angelis Dei, cum sint filii resurrectionis' (Luc. xx. 31-36.). Quod futuri sumus iam vos esse coepistis. Vos resurrectionis gloriam in isto saeculo iam tenetis, per saeculum sine saeculi contagione transitis».

f) Patres docent virginem quin reipublicae terrenae damnum afferat, eam potius augere; et suis exemplis, precibus atque operibus filios secundum spiritum Christo plurimos parere.

Ita S. Ambrosius, de Virginitate, cap. 7.: «Nonnullos», ait, «dixisse audivi quod periit mundus, defecit genus humanum, coniugia labefacta sunt. Quaero quis tandem quaesivit uxorem, qui non invenerit? Quando fuerint bella pro virgine? Quis unquam pro virgine sit peremptus? De coniugiis autem ista nascuntur, ut perimatur adulter uxoris, raptor praeliis appetatur. Ista reipublicae semper damno fuerunt. Pro virgine sacra nemo damnatus est: quia castitatem non poena cohibet, sed religio auget, fidesque conservat. Si quis igitur putat consecratione virginum minui genus humanum, consideret quia ubi paucae virgines, ibi etiam pauciores homines; ubi virginitatis studia crebriora, ibi numerum quoque hominum esse maiorem. Discite quantas Alexandrina, totiusque Orientis, et Africana Ecclesia quotannis sacrare consueverint. Pauciores hic homines prodeunt, quam illic virgines consecrantur. Ex ipsius igitur orbis terrarum usu non inutilis virginitas existimatur, praesertim cum per virginem salus venerit, orbem fecundatura Romanum».

Difficultates omnes praecipuas quae moveri solent contra thesim S. Thomas mira perspicuitate proposuit et solvit in Summa contra Gentes, l. 3. c. 136., quod coronidis gratia integrum hic adiiciam.

Ex Summa contra gentes, l. 3. c. 136.

De errore illorum qui perpetuam continentiam impugnant.

« Contra continentiae bonum, quidam perversi sensus homines sunt locuti. Quod quidem bonum continentiae his et similibus rationibus excludere nituntur:

Viri enim et mulieris coniunctio ad bonum speciei ordinatur. Divinius autem est bonum speciei quam bonum individui. Magis ergo peccat qui omnino abstinet ab actu quo conservatur species quam peccaret si abstineret ab actu quo conservatur individuum, sicut sunt comestio, potus et alia huiusmodi.

Adhuc, ex divina ordinatione dantur homini membra ad generationem apta, et etiam vis concupiscibilis incitans, et alia huiusmodi ad hoc ordinata. Videtur igitur contra divinam ordinationem agere qui omnino ab actu generationis abstinet.

Item, si bonum est quod unus contineat, melius est quod multi, et optimum quod omnes. Sed ex hoc sequitur quod genus humanum deficiat. Non igitur bonum est quod aliquis homo omnino contineat.

Amplius, castitas, sicut et aliae virtutes, in medio consistit. Sicut igitur contra virtutem agit qui omnino concupiscentias insequitur et intemperatus est, ita contra virtutem agit qui omnino a concupiscentiis abstinet et insensibilis est.

Praeterea, non est possibile quin in homine concupiscentiae venereorum oriantur, quum naturales sint. Resistere autem omnino concupiscentiis et quasi continuam pugnam habere maiorem inquietudinem animo tribuit quam si aliquis moderate concupiscentiis uteretur. Quum igitur inquietudo animi maxime perfectioni virtutis repugnet, videtur perfectioni virtutis adversari quod aliquis perpetuam continentiam servet.

Haec igitur contra perpetuam continentiam obiici videntur.

Quibus etiam adiungi potest praeceptum Domini quod primis parentibus legitur esse datum: 'Crescite, et multiplicamini, et replete terram' (Gen. I. 28., et IX. 7.); quod non est remotum, sed magis videtur a Domino in Evangelio esse confirmatum, ubi dicit: 'Quod Deus coniunxit, homo non separet' (Matth. XIX. 6.), de coniunctione matrimonii loquens. Contra autem hoc praece-

ptum expresse facit qui perpetuam continentiam servat. Videtur igitur non esse licitum perpetuam continentiam servare.

Hoc autem non difficile est solvere secundum ea quae praemissa sunt.

Considerandum enim est quod alia ratio est habenda in his quae ad necessitatem uniuscuiusque hominis pertinent, atque alia in his quae pertinent ad multitudinis necessitatem. In his enim quae ad uniuscuiusque necessitatem pertinent, oportet quod cuilibet provideatur; huiusmodi autem sunt cibi et potus et alia quae ad sustentationem individui pertinent; unde necessarium est quod quilibet cibo et potu utatur. In his autem quae necessaria sunt multitudini, non oportet quod cuilibet de multitudine attribuatur neque etiam est possibile; patet enim multa esse necessaria multitudini hominum, ut sunt cibus, potus, indumentum, domus et alia huiusmodi, quae impossibile est quod per unum procurentur; et ideo diversorum oportet esse diversa officia, sicut etiam in corpore diversa membra ad actus ordinantur. Quia igitur generatio non est de necessitate individui, sed de necessitate totius speciei, non est necessarium quod omnes homines actibus generationis vacent, sed quidam ab his actibus abstinentes aliis officiis mancipentur, puta militiae vel contemplationi.

Ex quo patet solutio ad secundum. Ex divina enim providentia dantur homini ea quae sunt toti speciei necessaria; nec tamen oportet quod quilibet homo quolibet illorum utatur; data est enim homini industria aedificandi et virtus ad pugnandum, nec tamen oportet quod omnes sint aedificatores aut milites. Similiter, licet sit homini divinitus provisa virtus generativa et ea quae ad actum eius ordinantur, non tamen oportet quod quilibet actui generationis intendat.

Unde etiam patet solutio ad tertium. Ab his enim quae sunt necessaria, quamvis quantum ad singulos, melius sit quod ab eis abstineat qui est melioribus deditus, non tamen est bonum quod omnes abstineant, sicut et in ordine universi apparet; quamvis enim substantia spiritualis sit melior quam corporalis, non tamen esset melius universum in quo essent solum substantiae spirituales, sed imperfectius; et, quamvis sit melius oculus pede in corpore animalis, non tamen esset perfectum animal nisi haberet oculum et pedem. Ita etiam nec multitudo humani generis haberet statum perfectum, nisi essent aliqui intendentes gene-

rationis actibus, et aliqui ab his abstinentes et contemplationi vacantes.

Quod autem quarto obiicitur, quod necesse est virtutem in medio esse, solvitur per id quod supra iam de paupertate dictum est. Medium enim virtutis non accipitur semper secundum quantitatem rei quae ordinatur ratione, sed secundum regulam rationis, quae debitum finem attingit et circumstantias convenientes metitur. Et sic ab omnibus venereorum delectationibus abstinere, praeter rationem, vitium insensibilitatis dicitur; si autem secundum rationem fiat, virtus est, quae etiam communem hominis modum excedit; facit enim homines esse in divinae quadam similitudinis participatione; unde virginitas Angelis dicitur esse cognata.

Ad quintum dicendum quod sollicitudo et occupatio quam habent hi qui coniugio utuntur de uxoribus, filiis et necessariis vitae acquirendis, est continua; inquietatio autem quam homo patitur ex pugna concupiscentiarum est ad aliquam horam, quae etiam minoratur per hoc quod eis aliquis non consentit; nam, quanto magis aliquis delectabilibus utitur, tanto magis crescit in eo delectabilis appetitus; debilitantur enim concupiscentiae per abstinentiam et alia exercitia corporalia quae conveniunt his qui continentiae propositum habent. Usus etiam corporalium delectabilium magis abducit mentem a sua altitudine et impedit a contemplatione spiritualium quam inquietudo quae provenit in resistendo concupiscentiis horum delectabilium; quia per usum delectabilium, et maxime venereorum, mens maxime carnalibus inhaeret, quum delectatio faciat quiescere appetitum in re delectabili; et ideo his qui ad contemplationem divinorum et cuiusque veritatis intendunt maxime nocivum est venereis deditos esse et maxime utile ab eis abstinere. Nihil autem prohibet, quamvis universaliter dicatur uni homini melius esse continentiam servare quam matrimonio uti, quin alicui illud melius sit. Unde et Dominus, facta de continentia mentione, dicit: 'Non omnes capiunt verbum istud' (Matth. XIX. 11.), sed 'qui potest capere capiat' (Ibid. 12.).

Ad id autem quod de praecepto primis parentibus dato ultimo positum est, patet responsio per ea quae dicta sunt. Praeceptum enim illud respicit inclinationem naturalem quae est in hominibus ad conservandam speciem per actum generationis; quod tamen

non est necessarium per omnes exequi, sed per aliquos, ut dictum est. Sicut autem non expedit cuilibet omni tempore actui generationis vacare, ita nec expedit ab eo omni tempore abstinere, maxime quando necessaria erat multiplicatio generationis, vel propter hominum paucitatem, sicut in principio, quando humanum genus coepit multiplicari, sive propter paucitatem fidelis populi, quando oportebat ipsum per carnalem generationem multiplicari, ut fuit in veteri testamento. Et ideo consilium de continentia perpetua observanda reservatum est temporibus novi testamenti, quando spiritualis populus per spiritualem generationem multiplicatur ».

REGI AUTEM SAECULORUM IMMORTALI, INVISIBILI, SOLI DEO, HONOR ET GLORIA IN SAECULA SAECULORUM. AMEN.

(I. ad Tim. I. 17.)

APPENDIX

Theses plurimae in Tractatu de Matrimonio superius propugnatae, Litteris Leonis Papae XIII. datis nuperrime, die 1. Iunii 1879., Archiepiscopis et Episcopis Provinciarum Taurinen., Vercellen. et Genuen., quas subiungimus, confirmantur.

LETTERA DI SUA SANTITÀ
PAPA LEONE XIII.
AGLI ARCIVESCOVI E VESCOVI
DELL' ECCLESIASTICHE PROVINCIE

DI TORINO, VERCELLI E GENOVA

Venerabili Fratelli.

Ci siamo grandemente compiaciuti della vostra pastorale sollecitudine, o Venerabili Fratelli, nel prendere alacremente la difesa del matrimonio cristiano, or che viene minacciato da un nuovo sfregio con la promulgazione d' un penale interdetto contro la religiosa celebrazione del medesimo. — Ben ricordiamo come Voi stessi, e generalmente tutto l' Episcopato italiano, sentitamente protestaste, anche in passato, contro proposte di simil fatta, che andavano a ferire la dignità e la libertà del connubio cristiano. Ma ora Voi, raddoppiando gli sforzi per iscongiurare dalla cattolica Italia questa nuova sciagura, rinnovaste le vostre rimostranze ed autorevoli richiami; e quantunque questi non abbiano avuto sin qui altro effetto ed altro onore che quello di un' arida menzione, condannati poi all' archivio senza lettura e senza esame; non è per questo men degna di essere da Noi commendata l' opera vostra, per avere opportunamente proclamata la verità cattolica al cospetto anche di quelli, che, decisi di battere la via dell' errore ad ogni costo, schifano la voce amica che alla verità li richiama.

Del resto, ben a ragione, o Venerabili Fratelli, lamentavate come funesta alla religione e alla morale una riforma di tal fatta, che, dopo aver tolto ogni valore giuridico al cristiano matrimonio, ne inceppa la celebrazione e la sottopone con penali sanzioni alle esigenze di un procedimento civile. Conviene sconoscere i principii fondamentali del Cristianesimo, e diremo anche le nozioni elementari del naturale diritto, per affermare che il matrimonio sia una creazione dello Stato, e niente più che un volgare contratto e un sociale consorzio, tutto di ragione civile. La connubiale unione non è opera o invenzione dell'uomo: Iddio stesso, supremo Autore della natura, sin dalle prime, con detta unione ordinò la propagazione del genere umano e la costituzione della famiglia: e, nella legge di grazia, la volle di più nobilitare con imprimerle il divino suggello del Sacramento. Ondechè il matrimonio, per giure cristiano, in quanto concerne la sostanza e santità del vincolo, è un atto essenzialmente sacro e religioso, il cui ordinamento naturalmente appartiene alla potestà religiosa, non per delegazione dello Stato, o per assenso di Principi, ma per mandato del divin Fondatore del Cristianesimo e Autore dei Sacramenti.

Voi ben sapete peraltro, o Venerabili Fratelli, come, per coonestare le intrusioni del potere civile nella legislazione cristiana del matrimonio, pongasi in campo, qual portato del moderno progresso, il concetto della dissociazione del contratto dal sagramento; sicchè, consideratolo isolatamente come contratto, lo si vuole in tutto assoggettare alla signoria dello Stato, lasciando alla Chiesa la sola ingerenza di una rituale benedizione. Ad accreditar poi simile teoria, si ricorre all'autorità di codici stranieri, e al fatto di qualche nazione cattolica, presso cui il matrimonio è oggidì governato da una legislazione al tutto civile e laicale.

Ma, checchè dicano giuristi acattolici o ligii all'autocrazia dello Stato, egli è certo che la coscienza di quanti sono sinceramente cattolici non può accogliere questa dottrina come base d'una legislazione cristiana sul matrimonio, per la ragione che fondasi sopra un errore dommatico più volte condannato dalla Chiesa, quale è quello di ridurre il Sacramento ad una estrinseca ceremonia e alla condizione di un semplice rito; dottrina che sovverte l'essenziale concetto del matrimonio cristiano, nel quale il vincolo connubiale santificato dalla religione s'identifica col

Sacramento e costituisce inseparabilmente con esso un solo soggetto ed una sola realità. Perlochè dissacrare il connubio in mezzo ad una società cristiana val quanto degradarlo, fare onta alla fede religiosa dei sudditi, ed ordire un funesto inganno alle loro coscienze, essendochè la sola legalità dell' atto civile senza il Sacramento non valga, nè possa valere, ad onestare le loro unioni e felicitare le loro famiglie. — Nè monta l' esempio di quelle nazioni cattoliche, che, travagliate già profondamente da fiere lotte e da sconvolgimenti sociali, si videro astrette a subire una riforma di tal tempra, o ispirata da dottrine ed influenze eterodosse, o stabilita dalla prepotenza degl' imperanti; la quale riforma peraltro, oltr' essere stata ivi feconda di amarissimi frutti, non ebbe mai pacifico possesso, ma fu costantemente disapprovata dalla coscienza degli onesti cattolici e dal legittimo magistero della Chiesa.

E qui mette bene notare quanto immeritamente viene incolpata la Chiesa di voler esercitare un' azione invasiva in fatto di legislazione matrimoniale, a danno, come dicono, delle prerogative dello Stato e della politica autorità. La Chiesa interviene a tutelare solamente ciò che è sotto l' Impero del gius divino, e che a lei inalienabilmente fu commesso, cioè la santità del vincolo e le religiose attinenze che gli sono proprie. — Niuno poi contende allo Stato quelle parti che possono competergli per ordinare temporalmente il matrimonio al ben comune, e per regolare secondo giustizia gli effetti civili. Ma non così quando esso, entrando nel santuario della religione e della coscienza, si fa arbitro e riformatore delle intime attinenze d' un vincolo augusto, che Iddio da se stesso ordinò, e che le potestà del secolo, come non possono annodare, così non possono sciogliere nè immutare giammai.

Laonde ben comprendete, o Venerabili Fratelli, qual giudizio può farsi di uno Stato cattolico che, messi da banda i santi principii e le sapienti discipline del giure cristiano sul matrimonio, si pone nel triste impegno di creare una moralità connubiale tutta sua, d' indole affatto umana, sotto forme e guarentigie meramente forensi; e di poi, per quanto è da lui, coattivamente la impone alla coscienza dei sudditi, sostituendola a quella religiosa e sacramentale, senza la quale il coniugio fra cristiani non può essere nè lecito, nè onorato, nè stabile. Vi confessiamo, o Ve-

nerabili Fratelli, che non poco Ci accuora il vedere che questa è la sorte preparata dagli odierni reggitori alla cattolica Italia, e che in questa Metropoli stessa del cattolicismo si va ora maturando l'ingiurioso e infausto disegno.

Riguardato difatti in se stesso e nelle sue conseguenze, un tale disegno pur troppo s'appalesa ingiurioso ed infausto sia alla religione e al Sacerdozio, sia alla libertà delle coscienze ed alla publica morale. Imperocchè lo Stato invadendo audacemente il campo religioso, e disponendo di materia non sua, tien conto del Sacramento solamente per vincolarne l'esercizio, e sottoporlo all'impero del codice e alle esigenze d'un formalismo forense. Anzi dal Sacramento trae un titolo di reità per colpire il sacro Ministro e i contraenti con pene pecuniarie ed afflittive; riguarda come illegittima e di niun valore, quantunque benedetta da Dio, la unione sacramentale, se non è preceduta dalla formalità civile; volge ingiustamente a colpa della Chiesa e del Clero ciò che è effetto naturale dell'istituzione e delle religiose convinzioni del popolo italiano, l'infrequenza cioè delle civili celebrazioni e la noncuranza del legale procedimento. E per non dire altro, impedisce al sacro Ministro, anche quando il dovere glie lo impone, di provvedere prontamente ed opportunamente in supremi frangenti con la sacramentale celebrazione alla riconciliazione di angustiate coscienze, ed alla pace e all'onore compromesso delle famiglie. — E in riguardo poi ai sudditi, vincola indebitamente la loro fede e libertà religiosa col divieto di usare al Sacramento se non dipendentemente dallo Stato; impone alle loro coscienze pel coniugale consorzio e per la creazione della famiglia la sola moralità del Codice, che innanzi a Dio e alla religione non li giustifica; e nel medesimo tempo lascia libero il vizioso concubinato, sicchè possa impunemente dilatarsi e signoreggiare in mezzo al civile consorzio (come dimostrano le statistiche), eludendo i doveri cristiani e le prescrizioni stesse del Codice: e, quel che è sommamente periglioso, mette in mano un'arma ad uomini frodolenti per tradire la coscienza di timorate fanciulle e di onesti genitori con rifiutarsi dopo l'atto civile alla religiosa celebrazione.

Dal che, o Venerabili Fratelli, sorge naturale il dubbio, che l'odierna riforma contro il matrimonio religioso sia dettata, più che da sentimento di ordine e di rettitudine sociale, dal propo-

sito di recare nuove tribolazioni alla Chiesa ed al Clero, e di accrescere incentivi di perversione al popolo italiano. E il dubbio pur troppo si avvalora, se si osservi come la detta riforma vada a colpire di maggior pena il sacro Ministro, che non i principali trasgressori, lasciando pure a questi uno scampo per esimersi, entro un termine, dall'azione penale, ma non così al sacro Ministro: e se inoltre si ponga mente agl'ignobili commenti e alle irreligiose declamazioni, onde si volle innanzi al publico accreditare la riforma stessa, non senza offesa e cordoglio d'ogni cuore cattolico. Poichè si osò dire senza ambagi: — Che la morale sociale non è la morale religiosa, ed il legislatore civile non deve farla da moralista: Che lo Stato non guarda a Sacramenti, nè si perita di punire anche un Sacramento per sostenere le sue istituzioni: Che la seguente riforma è una rappresaglia contro la Chiesa, perchè condanna come iniqua la legge civile che disconosce il carattere religioso del Sacramento: Che il Sacramento del matrimonio è una unione simulata, e un concubinato che offende la legge sociale. — Voi ben vedete, o Venerabili Fratelli, dopo siffatte manifestazioni, da quali principii è ispirata, ed a qual termine intenda la proposta riforma!

Preghiamo perciò di tutto cuore l'Altissimo che Ci risparmi l'angoscia di vedere spargere nella vigna evangelica questa nuova semenza, la quale non può recare che frutti perniciosi alla fede ed alla domestica e publica morale, e sarà pure una sorgente di nuove offensioni e violenze a danno dei sacri Ministri. — In pari tempo non desistiamo, o Venerabili Fratelli, di premunire i fedeli, con opportune esortazioni, sulla grande verità cattolica, che l'origine e santificazione delle nozze è da Dio, e che fuori delle forme da Dio e dalla Chiesa stabilite non v'è onestà nè santità di vincolo, nè grazia di sacramento. — Ad ismentire poi le speciose accuse che oggi si vanno lanciando contro la Chiesa ed il Clero, facendoli credere sistematicamente ostili a quegli ordinamenti che regolano il matrimonio nelle sue civili attinenze, non abbiamo che a ricordare le sapienti istruzioni con cui la Chiesa stessa, posta in salvo l'integrità del domma e la dignità del Sacramento, lascia che i fedeli, di fronte a siffatte legislazioni, fruiscano dei sociali vantaggi che da quelle discendono. Queste istruzioni Voi ben le conoscete, o Venerabili Fratelli, da moltissimi atti della Sede Apostolica, e segnatamente dal Breve di Bene-

detto XIV. ai Vescovi di Olanda, *Redditae sunt,* del 17. Settembre 1746.; dal Breve di Pio VI. al Vescovo di Luçon, del 28. Maggio 1793.; dall'Enciclica di Pio VII. all'Episcopato francese, del 17. Febbraio 1809.; e ai giorni nostri dalla generale Istruzione della S. Penitenzieria ai Vescovi d'Italia del 15. Gennaio 1866.

Quanto vi abbiamo esposto, o Venerabili Fratelli, potrebbe certo valere ad illuminare le menti e a scongiurare il temuto pericolo. — Che se, ciò malgrado, la malvagità degli uomini Ci astringesse a vedere con queste ed altre perniciose riforme sempre più compromesso il Sacramento, Noi con Voi ne saremmo per fermo profondamente addolorati: ma dall'invitto esempio degli Apostoli e dei Nostri Predecessori trarremmo le norme per tutelare mai sempre, secondo il divino mandato, la santa causa del matrimonio cristiano e la salute spirituale dei fedeli.

Intanto, a pegno della Nostra particolare benevolenza, a Voi, Venerabili Fratelli, a tutto il Clero e popolo alle vostre cure affidato impartiamo con effusione di cuore l'Apostolica Benedizione.

Roma, dal Vaticano, il giorno di Pentecoste, 1. giugno 1879.

LEO PP. XIII.

INDEX ANALYTICUS

LIBER TERTIUS

TRACTATUS V.

DE POENITENTIA

Art. Secundus. — *De obiecto formali poenitentiae.*

NOTIONES PRAEVIAE

Art. Tertius — *De obiecto materiali poenitentiae.*

NOTIONES PRAEVIAE

Art. Quintus — *De natura contritionis perfectae.*

NOTIONES PRAEVIAE

Art. Sextus — *De quantitate contritionis.*

NOTIONES PRAEVIAE

Art. Septimus — *De remissione peccati per contritionem.*

NOTIONES PRAEVIAE

Art. Octavus — *De attritione.*

NOTIONES PRAEVIAE

Art. Duodecimus — *De necessitate Poenitentiae.*

Art. Decimustertius — *De tempore poenitendi.*

Art. Sextus — *De materia sacramenti poenitentiae remota et proxima.*

NOTIONES PRAEVIAE

Art. Decimus — *De satisfactione.*

APPENDIX

DE INDULGENTIIS

TRACTATUS VI.

DE EXTREMA UNCTIONE

Art. Primus — *De sacramenti Extremae Unctionis existentia.*

NOTIONES PRAEVIAE

Art. Quintus — *De effectibus sacramenti Extremae Unctionis.*

Art. Sextus — *De subiecto sacramenti Extremae Unctionis.*

LIBER QUARTUS

TRACTATUS VII.

DE ORDINE

Art. Tertius — *De Episcopatu.*

Art. Quartus — *De Presbyteratu.*

Art. Quintus — *De Diaconatu.*

Art. Sextus — *De Subdiaconatu, et quatuor Ordinibus minoribus.*

Art. Septimus — *De sacrarum ordinationum materia et forma.*

NOTIONES PRAEVIAE

Art. Octavus — *De ministro sacramenti Ordinis.*

NOTIONES PRAEVIAE

Art. Nonus — *De subiecto ordinationis.*

TRACTATUS VIII.

DE MATRIMONIO

NOTIONES PRAEVIAE

Art. Primus — *De existentia sacramenti Matrimonii.*

Art. Secundus — *De natura sacramenti Matrimonii.*

Art. Sextus — *De consensu ad Matrimonium requisito.*

NOTIONES PRAEVIAE

Art. Decimus — *De praestantia coelibatus.*

PAG.	LIN.	ERRATA	CORRIGE
31.	18. . . .	*obiecti*	*subiecti*
64.	19. . . .	deberi	oportere
»	ult. . .	*conditionis*	*contritionis*
82.	1.	THESIS IX	THESIS VIII
105.	28. . .	*periri*	*perire*
108	12. . . .	iustificaturum	iustificatorum
112.	6. 7. 8.	illa ediderunt, et post lapsum etiam iustificati in statu gratiae opera decedere possunt	illa opera ediderunt, et post lapsum etiam iustificati, in statu gratiae decedere potuerunt
137.	25. . . .	vel	velle
141.	14. . . .	conversa	controversa
303.	36. . . .	intercedit	intercidit
679.	20. . .	retunderat	retuderat

REIMPRIMATUR

Fr. Augustinus Bausa Ord. Praed. S. P. A. Magister.

REIMPRIMATUR

Iulius Lenti Archiep. Siden. Vicesgerens.